DE REDELIJKE GODSDIENST

In welke de Goddelijke waarheden van het genadeverbond worden verklaard, tegen partijen beschermd en tot beoefening aangedrongen, alsmede de bedeling des verbonds in het Oude en Nieuwe Testament en de ontmoeting der kerk in het Nieuwe Testament, vertoond in een verklaring van de Openbaring van Johannes.

door

W. á BRAKEL Th. F.

in leven bedienaar des Goddelijken Woords te Rotterdam

DEEL I
HOOFDSTUK 1 T/M 24

Onveranderd uitgegeven naar de beste uitgaven, onder toezicht van J. H. Donner.

Te LEIDEN, bij D. Donner.

1893

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2005

INHOUD

Voorwoord. AAN DE GEMEENTE GODS IN NEDERLAND.

Hoofdstuk 1. Van de kennis Gods uit de natuur
Hoofdstuk 2. Van het Woord Gods
Hoofdstuk 3. Van God
Hoofdstuk 4. Van de Goddelijke Personen
Hoofdstuk 5. Van de Besluiten Gods in het algemeen.
Hoofdstuk 6. Van de eeuwige voorverordinering van de verkiezing en van de verwerping.
Hoofdstuk 7. Van het verbond der Verlossing tussen God de Vader en God de Zoon over de uitverkorenen; of van de Raad des vredes.
Hoofdstuk 8. Van de schepping der wereld.
Hoofdstuk 9. Van de Engelen en Duivelen.
Hoofdstuk 10. Van de mens, en bijzonder van de ziel
Hoofdstuk 11. Van de Voorzienigheid Gods.
Hoofdstuk 12. Van het Verbond der Werken.
Hoofdstuk 13. Van het verbreken van het Verbond der Werken.
Hoofdstuk 14. Van de zonde, zo erf- als dadelijke
Hoofdstuk 15. Van de vrije wil of onmacht, en van de straf der zonde.
Hoofdstuk 16. Het verbond der genade
Hoofdstuk 17. Van de noodzakelijkheid der voldoening door de Borg Jezus Christus.
Hoofdstuk 18. Van de Godheid, Menswording en vereniging van de twee Naturen in de éne Persoon van onze Heere Jezus Christus.
Hoofdstuk 19. Van de drie Ambten van Jezus Christus, en in het bijzonder van Zijn Profetisch ambt
Hoofdstuk 20. Van Christus' Hogepriesterambt
Hoofdstuk 21. Van Jezus Christus' Koninklijk ambt
Hoofdstuk 22. Van de staat van Christus' Vernedering tot Voldoening van de zonden van de uitverkorenen
Hoofdstuk 23. Van de Staat van Christus' Verhoging
Hoofdstuk 24. Van de Kerk

AAN DE GEMEENTE GODS IN NEDERLAND.

Zeer geliefde broeders en zusters in onze Heere Jezus Christus,
Genade en vrede zij u vermenigvuldigd van God, onze Vader!

God wil dat de mens niet ledig zij. Hij heeft hem vóór de val een *vermakelijke* en ná de val een *moeilijke* bezigheid opgelegd; en Hij wil, dat een iegelijk in die beroeping, in welke hij van Hem gesteld is, getrouw zij. Sommige beroepen hebben een lichamelijk voorwerp, anderen een geestelijk. Of het voorwerp iets lichamelijks is, dat neemt noch vàn en geeft niets tòt de geestelijkheid van de dienst aan God in de uitvoering van het beroep, maar de *staat van de persoon* en de *manier waarop* hij daarin bezig is. Een natuurlijk mens behandelt zelfs geestelijke dingen op een natuurlijke en Gode niet aangename wijze. Maar een geestelijk mens betracht zelfs lichamelijke zaken geestelijk; hij merkt het aan als van de Heere dáárgesteld, hij omhelst daarin de wil van God, hij voert het uit in gewillige gehoorzaamheid als een dienst aan zijn God, en in beoging om Hem daarin te verheerlijken.

Onder alle bedieningen is er geen zo heilig, voortreffelijk, noodzakelijk en nuttig als het herders- en leraarsambt in de kerk. Die God roept, bekwaam en getrouw maakt om een bedienaar van het Nieuwe Testament te zijn, is een wonder in de wereld, een instrument in de hand Gods om verlorene zielen te behouden, de kerk Gods te vergaderen, op te bouwen, en te stellen tot Gods lof op aarde. Een ondeugend predikant is het gruwelijkste en schadelijkste schepsel, dat de wereld draagt, hij is een schandvlek in de kerk, een struikelblok waarover velen vallen in het eeuwig verderf, en is een oorzaak van de verdoemenis van veel zielen.

Een getrouw dienstknecht van Christus is een sieraad in het huis van zijn God, een licht op de kandelaar, een stad op de berg, een leidsman der blinden, een schrik voor godlozen, een blijdschap voor de Godzaligen, een trooster voor de bedroefden, een raadsman voor de verlegenen, een voorganger voor de gelovigen ten hemel. Hij leeft maar een korte tijd, hij predikt maar voor weinigen; anderen lichtende verteert hij zichzelf. 't Verlies van een begenadigd leraar is onwaardeerbaar.

De kortheid van de levenstijd van een leraar, de kleine kring van toehoorders, vervult God in onze dagen wonderbaar, door *de drukkunst* de mensen bekend te maken; en dat, - 't welk op te merken is, - tegen de tijd dat de kerk uit Babel zou uitgaan. Zodat ze pas tot volmaaktheid was gebracht, toen de Reformatie in 't begin van de zestiende eeuw doorbrak.
Nu kan een enig leraar een gehele natie, ja, wel over de gehele wereld prediken, en dat eeuwen lang na zijn dood. Met vrolijke gewilligheid grijp ik deze gelegenheid aan, om ook nog lang na mijn dood te prediken, en dat voor geheel Nederland, en naar die bekwaamheid, die de Heere mij verleend heeft, ze zij ook zo ze zij.

Toen de drukkunst nog niet uitgevonden was, moest men zijn werk aan een bijzonder persoon ter hand stellen; waar vandaan de *opdrachten* hun oorsprong hebben, maar nu zijn ze niet nodig. Zij zijn ook somtijds aanstotelijk. Somtijds is het werk te gering voor

de hoge personen, aan welke men het opdraagt. En altijd liggen ze open voor misduidingen van 't oogmerk van de opdragers. Daarom laat ik ze na. En spreek u aan, ***Gemeente Gods in Nederland,*** en draag dit werk aan u op!

In 't bijzonder eigene zich dit boek toe, de gemeente die tegenwoordig mijn dienst geniet, die gemeente in welke ik voor dezen opziener ben geweest, en die gemeente, die mij tweemaal beroepen heeft, doch mij niet heeft kunnen bekomen, wegens de toestand van de gemeente waar ik toen was.

Ontvangt het in toegenegenheid. Leest het met naarstigheid en aandachtigheid. Maakt kleine gezelschapjes van bekenden onder elkander, leest daar telkens een hoofdstuk of gedeelte, en laat het gelezene u stof geven tot stichtelijke samensprekingen. Van de inhoud van dit boek zal ik niets zeggen, gij zelf kunt het lezen.
Weet dit alleen, dat al wat uit mijne vorige werkjes, als: *Hallelujah*, *Scrupuleuze Communicant*, en de *Leer en Leiding der Labbadisten*, te pas kwam, in dit is overgebracht, dewijl het 't mijne was.
Indien dit mijn werk ook kan zijn tot enige bestiering van studenten, proponenten en jonge predikanten, om de Goddelijke waarheden in haar eigen natuur te verstaan, die te beschermen, die met der daad te oefenen, en de gemeente zo voor te stellen, tot bekering en versterking der zielen, en tot opbouw der kerk van onze Heere Jezus Christus, 't zal mij tot blijdschap zijn.

De almachtige en goede God, Die mij tot dit werk heeft aangepord, en telkens als ik het meende te staken, opnieuw heeft aangewakkerd, en van Wie het goede, dat hierin gevonden wordt, is voortgekomen, stortte Zijn Heilige Geest uit over allen, die dit boek zullen lezen en horen lezen, tot bekering van de onbekeerden, tot onderrichting van de kleinwetenden, tot terechtbrenging van de afdwalenden, tot opbeuring van de moedelozen, tot aanwakkering van de tragen, tot vertroosting van de treurigen, tot wasdom in 't geloof, de hoop en liefde van allen, die een beginsel der genade deelachtig zijn geworden!

De Heere beware Zijn kerk in Nederland, en doe ze groeien. in getal en Godzaligheid, en zegene Nederland om der kerks wil! Hij wone en wandele in 't midden van u, Hij bestrale u met Zijn licht, Hij vervulle u met allerlei genade, en geleide u door Zijn raad. En als gij uw loop zult hebben uitgelopen, zo neme Hij u op in de eeuwige heerlijkheid!

Ik ben en blijf uw medebroeder en dienaar in Christus, *Welke zij lof, eer, en heerlijkheid tot in der eeuwigheid.*

Rotterdam, de 26ste Februari 1700.

Van de tweede druk heb ik gezegd, dat er geen zaken zijn uitgelaten, maar dat hier en daar de zin een weinig verkort is. Ook is er niets bijgekomen dat noemenswaardig is, hier en daar is alleen een mening bijgevoegd, of een zaak wat uitgebreid. Deze is uitgekomen den 2de Oktober 1701.

De derde druk is merkelijk vermeerderd.

1. Met het leven des geloofs op de Beloften.
2. Met een waarschuwende bestiering tegen de Piëtisten, Quiëtisten, en diergelijke afdwalenden tot een natuurlijke en geesteloze godsdienst, onder de gedaante van geestelijkheid.
3. Met een verklarende en toepassende uitbreiding van het Gebed des Heeren.

Bekruipt iemand een ongenoegende gedachte, omdat de derde druk vermeerderd is, die verandere zijn ongenoegen in milddadigheid, en geve zijn eerste of tweede druk aan een gering mens, opdat ook die daardoor gesticht worde, en voorzie zichzelf van deze druk.

De Heere zegene ook deze druk, dat ze zij tot verdediging van waarheid, en van ware Godzaligheid, welke beide in deze dagen bestormd worden, aan de ene zijde door *mensen van een verdorven verstand, die de rede stellen tot een regel van leer en leven*; en aan de andere zijde door mensen, die, gezet zijnde op heiligheid en liefde, de waarheid terzijde stellen, en afdwalen tot een natuurlijke godsdienst en deugdzaamheid.

De Heere zal Zijn kerk bewaren, zodat de duivel met al zijn aanhang, die niet zullen overweldigen.

Ik blijf eens iegelijks dienaar in Christus.

W. á BRAKEL.

Hoofdstuk 1

Van de kennis Gods uit de natuur

Dit boek draagt de naam van ***Redelijke Godsdienst,*** genomen uit Rom. 12:1**. *Welke is uw redelijke godsdienst.*** Tot godsdienst behoren deze vier zaken:
1. Het fundament of de grondslag,
2. de vorm of het wezen,
3. een regel,
4. de dadelijke uitvoering.

1. **Grondslag**
De grondslag van de godsdienst is *Gods natuur.* De werken van almacht of weldadigheid zijn wel beweegredenen om de mens op te wekken God te dienen, maar zij zijn het fundament niet, dat is, Gods natuur Zelf. God heeft in Zichzelf alle heerlijkheid en dienenswaardigheid, al was er geen schepsel. Er kan geen schepsel zijn en bestaan, als van Hem en door Hem; en mét dat er een schepsel is, zo verbindt Gods hoogheid dat schepsel, dat van Hem is, en door zijn invloed bestaat, dat het voor Hem, tot Zijn dienst is. En is het een redelijk schepsel, dan verplicht God, omdat Hij God is, dat redelijke schepsel, dat door een rechte linie onder zijn Maker gesteld is, dat het God eert en dient, en alles wat het is, voor God is. De natuur Gods legt die eeuwige band op het schepsel, en zo ook op de mens. Jer. 10:7. *Wie zou U niet vrezen, Gij Koning der Heidenen? Want het komt U toe.* Psalm 119:90, 91. *Gij hebt de aarde vastgemaakt, en zij blijft staan; naar uw verordeningen blijven zij nog staan; want zij allen zijn Uw knechten.*

2. V**orm**
De vorm of natuur van de godsdienst bestaat in des mensen kennis, erkentenis en hartelijke goedkeuring van die band en die verplichting om alles, wat hij is, en wat hij kan, alle tijd en in alles voor God te zijn, omdat Hij God is, het Hem door Zijn natuur toekomt en Hij het waardig is. Zo wijdt en offert hij zich gewillig aan God, en stelt zichzelf ten dienste van de Heere, omdat Hij God is, het hem betaamt, en omdat het zijn zaligheid is. Psalm 116:16. *Zeker ik ben Uw knecht, ik ben Uw knecht.* Jes. 44:5. *Deze zal zeggen: ik ben des HEEREN; en gene zal met zijn hand schrijven: Ik ben des HEEREN.*

3. De regel.
Tot de godsdienst behoort de openbaring van de wil Gods, als een regel, waarnaar de mens als een dienstknecht heeft te werken, ‘t Is aan de mens niet gelaten, dat hij zelf een wijze kiest, hoe hij God zal dienen, dan zou hij daarin boven God zijn. Zo iemand dat begint, verheft hij zich boven God, en al Zijn werk mishaagt de Heere. Matth. 15:9. *Tevergeefs eren zij Mij, lerende leringen, die geboden van mensen zijn.* Maar de Heere Zelf stelt de regel aan de mens en openbaart aan hem, *wat* Hij van hem gedaan wil hebben, en *op welke wijze* Hij het gedaan wil hebben. Jes. 8:19, 20. *Zal niet een volk zijn God vragen? Tot de wet en de getuigenis! zo zij niet spreken naar dit woord, het zal*

zijn, dat zij geen dageraad zullen hebben. Rom. 12:2. *Opdat gij moogt beproeven welke de goede, en welbehagelijke, en volmaakte wil van God zij.*

4. Daden
Tot de godsdienst behoort een dadelijke overeenstemming met, en uitvoering van de wil Gods. Al wat God wil, dat wil ook de dienstknecht Gods, omdat het de wil Gods is, dat is al zijn lust en vermaak, dat God iets wil ten opzichte van hem, dat God hem openbaart, wat Hij van hem wil gedaan hebben, daar verblijdt hij zich in, en is volvaardig om het te doen als des Heeren wil. Eféze 6:6. *Doende de wil van God van harte.*

Wij nu, zullende van de godsdienst handelen, zullen niet alleen van deze vier zaken, maar ook in de gestelde orde van deze spreken.
In de eerste plaats komt ons voor de Grondslag van de godsdienst, welke is God, als God, en omdat Hij God is. Zal de mens God tot het Fundament van zijn dienst stellen, en die band erkennen, dan moet hij God kennen; daarom is het nodig, dat wij eerst tonen, waaruit de rechte kennis Gods gehaald moet worden.

II. God heeft bij Zichzelf besloten, wat Hij van Zich, en hoever Hij Zich wil bekendmaken. Deze kennis van God Zelf wordt genoemd Theologia archetypa prototypa, *het uitdrukkende patroon.* En de kennis in het redelijke schepsel hiermee overeenkomende wordt genoemd Theologia ectypa, *het uitdruksel; of het uitgedrukte beeld.*

De wijze, waarop die bestemde kennis in de schepselen ingedrukt of gegeven wordt, is verscheiden naar de verscheidenheid van de redelijke schepselen.
- De engelen kennen God door de onmiddelbare aanschouwing van Gods aangezicht. Matth. 18:10. *Ik zeg ulieden, dat hun engelen, in de hemelen, altijd zien het aangezicht Mijns Vaders.*
- Zodanig is ook, en zal ook zijn de kennis van de verheerlijkte uitverkorenen. 2 Kor. 5:7. *Want wij wandelen door geloof, en niet door aanschouwen.* 1 Kor. 13:12. *Maar alsdan zullen wij zien aangezicht tot aangezicht.*
- Christus naar de menselijke natuur kent God door vereniging met de Godheid van de Zoon van God, en alzo op een hoger wijze als engelen en mensen begrijpen kunnen. Kol. 2:9. In Hem woont al de volheid der Godheid lichamelijk. Joh. 3:34. *God geeft Hem de Geest niet met mate.*
- De mens op aarde kent God door openbaring. Joh. 1:18. *Niemand heeft ooit God gezien; de eniggeboren Zoon, die in de schoot des Vaders is, die heeft Hem ons verklaard.* Deze openbaring geschiedt of door de natuur in alle mensen, of ook door de Heilige Schrift, welke de Heere maar alleen aan sommigen geeft.
  Deze is, óf inwendig; óf uitwendig

III. God heeft alle mensen ingeschapen een kennis dat God is, *een Godserkennendheid,* om het u in ‘t afgetrokken te beter uit te drukken, al is ‘t geen goed Nederlands; niet dat de mens, met dat hij is, dadelijk de indruk van God oefent, maar die komt langzamerhand met de jaren voor de dag: zij is de mens ingeschapen zoals de redelijkheid, die nu oefent de mens in ‘t eerst niet, maar mettertijd redeneert hij over zaken, die voorkomen. De dadelijkheid en de oefeningen van de kennis Gods komen

vanzelf uit zijn eigen natuur voort, zonder die eerst van buiten door onderwijzing te moeten ontvangen. De indruk, Godserkennendheid, is niet dadelijk. [=daadwerkelijk] De kinderen voor de geboorte brengen geen werkingen van horen, zien, spreken, denken voort, zij doen noch goed noch kwaad. Rom. 9:11. Zij zondigen niet dadelijk, niet in de gelijkheid van de overtreding van Adam. Rom. 5:14. Die dat drijven, spreken tegen de Schrift, zonder grond en reden, en ondervinding.

Niet door denkbeeld

Sommigen, niet tevreden met de gewone uitdrukkingen van natuurlijke kennis Gods, willen dat men haar noemt denkbeeld; doch 't is te vrezen, dat zij onder dat vreemde woord vreemde gevoelens verbergen. Namelijk, alsof dat ongeschapen denkbeeld aan de mens als een spiegel of voorbeeld alle volmaaktheden Gods en van de schepselen vertoonde, en dat de mens zonder werking, als lijdelijk, alleen maar dat beschouwde, of zich van dat denkbeeld latende beschijnen, alle volmaaktheden van God, en van de schepselen kon kennen. Wat zegt dit anders, dan dat God eindig, of het denkbeeld in de mens oneindig is, en dat de kennis van God niet uit de openbaringen van God en van de schepselen, niet uit de schepselen zelf als voorwerpen, maar uit ons zelf, uit dat ingeschapen denkbeeld te halen was. Wat is dit anders, dan ieder mens onfeilbaar maken, en een ieders onfeilbaarheid rechtstreeks tegen van de ander onfeilbaarheid te doen aanlopen, omdat zij tegenstrijdige bevattingen van dezelfde zaak hebben; waaruit maar volgen kan, dat alles maar fantasieën en wakende dromen zijn, en is nergens anders bekwaam toe, dan om verwarde en dwaze (op 't zachtst gezegd) gedachten te maken. Maar wil men door het denkbeeld niet anders verstaan dan de ingeschapen Godserkennendheid, dat God is, en dat Hij als Schepper en Regeerder van alles, Heer is over een ieder, en dat een ieder Hem onderworpen is, en gehouden naar Zijn wil te leven, en dat niet doende zijn rechtvaardige toorn te wachten heeft, en dat dit van alle mensengewetens is ingedrukt, dan is de zaak recht. Maar dat men schuwe het woord (denkbeeld), welk woord, behalve het gezegde, beelden van God in de hersenen vormt, gelijk de Roomsen uitwendig doen, en beide verboden zijn in het tweede gebod.

IV. In de mens zijn geen gedaanten, beelden van alle dingen ingeschapen; dat wordt volstrekt ontkend; 't moet bewezen worden. De mens haalt de kennis van de dingen niet uit zichzelf, maar door het beschouwen van de schepselen zelf door de vijf zinnen. Welk beeld, verbeelding, gedaante van beesten, die in andere delen van de wereld zijn, die wij nooit gezien, en van welke wij nooit hebben horen spreken, hebben wij? Immers niet meer dan of zij er niet waren, of waren geweest. Heeft een kind een beeld van een leeuw, hond, kat, en van hun statuur en natuur, eer het geboren is, of dat nu eerstgeboren is? Immers geen. Zou Adam de dieren naar hun soorten en naturen namen geven, moesten zij eerst tot Adam gebracht worden. Gen. 2:19. De mens ziet, hoort, smaakt, ruikt, gevoelt allerlei schepselen van jongs af, eer hij daarop acht geeft, en daarover redeneert; hij is 't gewend, en zo kan hij mettertijd komen tot de kennis van de zaken. Wat hij nu, buiten zijn weten door de vijf zinnen, heeft te brengen tot beelden, die ingeschapen zouden zijn, en voor zijn geboorte in de mens zouden zijn, is maar zeggen; *zo ras verworpen als gezegd.*

Zo leven wij ook in het Christendom. Van jongs af zien wij de werken Gods in de natuur, zonder daarover te redeneren, of daarop acht te geven; wij horen van jongs af van God spreken. Daardoor wordt de ingeschapen kennis van een Godheid, of opdat wij niet verkeerd begrepen worden, Godserkennendheid, werkzaam, wordt dadelijk, en wast meer en meer aan; doch ongelijk, in de een meer, in de ander minder. Dat de mens door aanschouwen in de werken Gods, en door onderwijs, of 't horen van God, God tot ingeschapen denkbeelden heeft te brengen, is zonder reden en geheel mis. De mens, zo met hoedanigheden begaafd, en in de Godserkennendheid gelijk redelijkheid geschapen zijnde, is bekwaam om God mettertijd dadelijk te kennen, en God maakt Zich daardoor bekend, gelijk blijkt uit Rom. 1:19, 20. *'t Geen van God kennelijk is* (niet al wat God is, niet al wat God aan engelen, heiligen op de aarde, verheerlijkten in de hemel, openbaart, en door hen gekend wordt, maar wat de Heidenen daarvan kunnen weten uit de natuur, door het beschouwen van de werken Gods) *is in hen* (de Heidenen) *openbaar;* niet door ingeschapen denkbeelden*, maar God heeft het hun geopenbaard.* Waardoor? Door denkbeelden? Neen, maar uit de werken Gods. Want Zijn onzienlijke dingen worden van de schepping van de wereld aan, uit de schepselen verstaan en doorzien, beide Zijn eeuwige kracht en Goddelijkheid.
Zo hadden de Heidenen, die de Heilige Schrift niet hebben, kennis van God, zover het licht van de natuur hun kon leren. Namelijk, *het kennelijke van God,* dat tegen het te geloven over staat; waarvan de apostel gesproken had, vers 16, 17.

Ingeschapen

Dat de mens zo'n kennis van God is ingeschapen, blijkt uit: Rom. 2:14, 15. *Wanneer de Heidenen, die de wet* (namelijk, de geschrevene) *niet hebben, van nature de dingen doen, die der wet zijn, deze, de wet niet hebbende, ... betonen het werk van de wet geschreven in hun harten, hun geweten medegetuigende, en de gedachten onder elkaar hen beschuldigende, of ook ontschuldigende.* Hier spreekt de apostel van mensen, die de Heilige Schrift niet hebben. Hij zegt, dat in hun harten een wet is ingeschreven, en dat zij van nature weten, dat zij naar die wet leven moeten, en alzo zichzelf tot een wet verstrekken, en dat hun geweten hen beschuldigt of verontschuldigt, naardat zij overeenkomstig de in hun natuur ingeschreven wet leven. Daar nu op zulke wijze een wet is, daar is ook op zulke wijze een kennis van de Wetgever, en een kennis, dat een band van gehoorzaamheid op hen ligt, en dat die Wetgever, rechtvaardig de gehoorzamen beloont en de ongehoorzamen straft. Welke Wetgever, niet een mens is, maar erkennen God te zijn.

Gelijk de ingeschapen redelijkheid de mens bekwaam maakt, om door onderzoek van allerlei voorwerpen tot kennis van zaken te komen, en in die bekomen kennis toe te nemen, zo maakt ook de ingeschapen kennis van God de mens bekwaam, om door het aanschouwen van de werken Gods in de geschapen adelheid in de kennis van God toe te nemen, en door de zichtbare dingen tot de Onzienlijke op te klimmen. 't Is onmogelijk, dat de zienlijke dingen zouden leren, dat er een God is, zo hij niet eerst een indruk van God in de ziel had.

Of uitwendig door de beschouwing der schepselen

Deze inwendige kennis Gods kan vermeerderd worden door de beschouwing van de schepselen, en hun werking en wedervaren, als werkingen en besturingen van God, welke men daarom de uitwendige kennis Gods noemt, omdat zij gehaald wordt uit uitwendige zaken. Rom. 1:19, 20. Hiervan spreekt Job, hoofdstuk 12:7, 8, 9. *En waarlijk vraag toch de beesten, en elkeen van die zal het u leren; en het gevogelte des hemels, dat zal het u te kennen geven. Of spreek tot de aarde, en zij zal het u leren; ook zullen het u de vissen der zee vertellen. Wie weet niet uit alle deze, dat de hand des HEEREN dit doet?* Psalm 19:2, 3, 4. *De hemelen vertellen Gods eer, en het uitspansel verkondigt Zijner handen werk. De dag aan de dag stort overvloedige spraak uit, en de nacht aan de nacht toont wetenschap. Geen spraak en geen woorden zijn er, waar hun stem niet wordt gehoord.* Hand. 14:16, 17. *Welke in de verleden tijden al de Heidenen heeft laten wandelen in hun wegen; hoewel Hij nochtans Zichzelf niet onbetuigd gelaten heeft, goed doende van de hemel, ons regen en vruchtbare tijden gevende, vervullende onze harten met spijs en vrolijkheid.*

Uit alle deze is het klaar, dat in de mens van nature een uitwendige en inwendige kennis van God is.

Door drieërlei weg

De verstandigste filosofen hebben grote voortgang in deze gemaakt uit de beschouwing van de schepselen. Men kan daarin toenemen door een drieërlei weg; namelijk,

(a) door de weg van ontkenning, van God werende alle onvolmaaktheid, gebrekkigheid, eindigheid en geringheid, die men in de schepselen vindt.
(b) Door de weg van uitmuntendheid, Gode oneindig en volmaakt toeschrijvende al de heerlijkheden, schoonheden en vermakelijkheden, die in de schepselen te zien zijn; want er is niets in een gewrocht, dat niet uitmuntender is in zijn oorzaak.
(c) Door de weg van oorzakelijkheid, opklimmende van een zaak tot haar oorzaak, en van die tot hogere, en zo komt men ten laatste tot de eerste, welke is God, en van die nederdalende door allerlei oorzaken tot het laatste gewrocht.

V. Hierover is de vraag: *Of er zulke kennis Gods in de mens van nature is?*

De Socinianen ontkennen alle kennis Gods uit de natuur, en willen, dat de kennis van God voortgekomen is door overlevering van de voorouderen van Noachs tijden af, of door een zonderlinge openbaring Gods aan deze of genen. Wij zeggen ja.

1. Het blijkt uit al de plaatsen in de verklaring par. II en IV uitgedrukt. Namelijk Rom. 2:14, 15; Rom. 1:19; Job 12:7, 8, 9; Psalm 19:2, 3, 4; Hand. 14:16, 17.
2. Uit de ervaring, welke leert, dat er geen volk onder de zon is, dat niet een godheid erkent. Dit getuigen de Heidenen zelf in hun schriften. De Christenen, door de scheepvaart op Azië, Afrika, en Amerika, komende in zulke plaatsen, in welke nooit Christenen geweest waren, hebben bevonden, dat alle volken, hoe woest zij ook waren, een indruk van een godheid hadden, al was het ook, dat sommigen geen oefening van godsdienst vertoonden. Zodat de gehele wereld uitroept: *er is een God!*
3. De genegenheid des mensen om iets uitwendigs te eren, en zich daardoor godsdienstig neer te buigen, toont een indruk van God; want anders zou het glorieus gemoed des mensen niet gebracht kunnen worden tot het eren van een hout of steen, tenzij hij achtte, dat een godheid daarin of daarbij was, welke behagen had in zulken dienst.

4. Men zal een woeste heiden, laat hij stom en doof zijn, door onderrichtingen met tekenen en gebaren leren ontzag te hebben voor God, en zijn geweten levendig maken over zonden en deugden, ‘t welk zeker niet zou kunnen geschieden, zo hij inwendig niet een beginsel had van kennis van de Godheid.
5. Indien de kennis Gods in de mens niet was ingeschapen, en hij niet bekwaam was, om door de zichtbare dingen tot de onzienlijke God te komen, zo deden de heidenen geen zonde; want waar geen wetgever is, daar is ook geen wet, en waar geen wet is, daar is ook geen overtreding, en bijgevolg konden zij niet veroordeeld worden. Het laatste is ongerijmd te denken; zo is het dan zeker, dat zij God kennen.

VI. Tegenwerping
1. Al wat de mens natuurlijk is, is in allen en alle tijd; maar de kennis Gods is niet in allen, want er worden Heidenen gevonden, in wie de allerminste godsdienst niet is. Ook is deze er niet altijd, want David zegt: Psalm 14:1. *De dwaas zegt in zijn hart: Er is geen God!* En Paulus zegt, dat er atheoi, ongodisten zijn: Eféze 2:12. *Zonder God in de wereld.*
Antwoord.
(a) ‘t Is petitio principii: ‘t is het verschilpunt zelf. Wij zeggen ja, de erkentenis of indruk van een God is allen tijd en in allen, gelijk wij met vijf redenen hebben bewezen, te weten, in vermogen, schoon niet in de dadelijkheid, gelijk de redelijkheid in de mens.
(b) Zo er al mensen mochten zijn, die de minste godsdienst niet vertonen, daaruit volgt niet, dat er geen indruk van een godheid in ‘t hart verborgen ligt; wij spreken niet van de dadelijkheid van de godsdienst, maar van de hebbelijkheid of gestalte van erkentenis van de Godheid.
(c) David spreekt van dwazen, van overgegeven goddelozen, die met hun gedrag zeggen, dat zij geen godheid eren, vrezen en dienen, die door hun gruwel de indruk van God trachten uit te wissen, en het opkomend geweten met onbesuisdheid willen doen zwijgen, maar hij spreekt niet van de ingeschapen kennis van de godheid.
(d) Paulus noemt atheïsten, hen, die God niet hebben tot hun verzoende God, tot een weldoener, tot hun zaligheid, en tot de hoop van de gelukzaligheid, zodat de tekst bij deze zaak niet behoort.

VII. Tegenwerping 2.
Er zijn ten allen tijde atheïsten, dat is, ongodisten, Godverzakers, geweest, en in onze dagen breekt de ongodisterij klaar door in Frankrijk, in Engeland, en het begint ook in Nederland, en dat in allerlei sekten. Ja zelfs voeren sommige schranderen de ongodisterij met hun spreken, schrijven en leven, en bedekt en klaarblijkelijk in, en zij leggen daarop toe, om door ‘t verdraaien van de Schrift, en door de rede te stellen tot een uitlegster van de Heilige Schrift, het Goddelijke gezag en de onfeilbaarheid daaruit weg te nemen.
Men noemt het woord Gods wel, om niet veracht te worden; maar men verstaat daardoor niet, Die in Zichzelf, eeuwige, in Zichzelf levende, in Zichzelf verstandige Zelfstandigheid, Die was vóórdat er schepselen en een geschapen natuur was, die van alle dingen, en van de natuur Schepper, Onderhouder en Regeerder is; maar men verstaat daardoor de gewone natuur van alle dingen, alsof die alles voortbracht, onderhield en als de raderen in een uurwerk alles draaide, en dat geluk en ongeluk door dat draaien

van de natuur in de bijzondere lichamen voortkwam, en dat men onder dit draaien zich gerust en stil moet houden, omdat het niet te veranderen, en daartegen niets te doen is.
Men erkent geen wet dan de loop van de natuur, dan 't geen men zichzelf voorstelt om vermakelijk naar zijn eigen begeerlijkheden te leven, geen zonde, als wanneer men iets tegen zijn belang en voordeel doet, geen deugd, als datgene te doen, dat tot het bekomen van zijn begeerte dient; geen zaligheid, dan maar vrolijk te zijn in eten, drinken, hoereren, pronken, plezieren en opvolgen van zijn lusten; liegen en bedriegen zijn goede middelen om die zaligheid te bekomen, of te ontkomen datgene, dat hun zaligheid zou storen; zij kennen geen straf dan schade en schande, geen verdoemenis dan een ongerust en droevig gemoed, 't Is: ede, bibe, lude, post mortem nulla voluptas! *Eet, drinkt, speelt, na de dood is geen vermaak;* man dood, paard dood: alles dood. Ziel, engelen, duivelen zijn bij hen maar fabelen, zij lachen ermee; en hierin zijn zij geheel gerust, en weten niet van een opkomend, wroegend geweten. Dus is de heilloze Jood Baruch de Spinoza, in het jaar 1633 in December te Amsterdam geboren, en gestorven in de Haag 1677 in Februari, voorgegaan, en 't is klaarblijkelijk, dat andere ongodisten dat gevoelen van hem te leen hebben overgenomen.
Hieruit blijkt, dat er atheïsten zijn, en in 't hart van de mens geen kennis van een godheid is ingeschapen; want was zij ingeschapen, zo kon men ze er niet uitkrijgen, gelijk velen het gedaan hebben en doen, en velen trachten het te leren doen.

Antwoord.
Dat zijn de vruchten van de rede te stellen tot een uitlegster van de Heilige Schrift, en alzo van wat te geloven is of niet. En die dat tot een grondregel houden, hoe kunnen die de ongodistische geschriften weerleggen? De pijlen stuiten terug en treffen hen zelf. Dit zijn de vruchten van het verdraaien en van het beknibbelen van de Heilige Schrift en van het spotten met de oefeningen van de ware Godzaligheid, die noemt men verachtelijk zedenlessen, niet kennende het onderscheid tussen de heidense deugden, en die van de Christenen, die uit geloof in Christus, en uit kennis van de waarheid voortkomen, en in liefde, vrees, en gehoorzaamheid Gods gedaan worden. Want de kennis van de waarheid is naar de Godzaligheid. Titus 1:1.
Dit zijn de vruchten van God te onteren, en de generatie des Zoons en de uitgang des Heiligen Geestes te loochenen; eerst stelt men drie *collaterale,* dat is, naast elkaar gaande personen, daarop moet volgen *drie Goden,* en zij eindigen met geen God. Dat zijn de vruchten van de walg van het bij hen onbekende oude, en van het zoeken en versieren aan nieuw, nieuw. Dat zijn de vruchten van twijfelen of er een God is.

Wat de tegenwerping aangaat, die is van geen kracht; want wij ontkennen niet, dat God de mensen, die arbeiden om de indruk van God uit hun hart weg te nemen, wel overgeeft in een verkeerde zin. Rom. 1:28, *en een kracht van de dwaling zendt,* 2 Thess. 2:11, zodat de kennis van God geheel in zwijm ligt, en dat de mens geheel ongevoelig kan worden van het zijn van God; maar daaruit volgt niet, dat God die kennis en erkentenis in de mens niet heeft ingeschapen. Als de mens in een diepe bezwijming ligt, is hij dan niet redelijk, schoon de minste redelijkheid zich niet vertoont, en de mens niet bewust is van zijn redelijkheid? Als de mens door een val of slag op 't hoofd van alle verstand is beroofd, geen kennis, geen spraak, geen beweging over een zaak heeft, gelijk een nieuwgeboren kind geheel flauw en bijna geen leven heeft, - is die mens daarom niet redelijk? Zo is 't ook met de erkentenis van de Godheid. Uit het niet vertonen van

dadelijkheid kan men niet besluiten, dat er geen hebbelijkheid of vermogen om dadelijkheid voort te brengen in de mens is.

VIII. Tegenwerping 3.
Men weet alleen maar door het geloof, dat God is, dienvolgens niet uit de natuur, gelijk blijkt uit: Hebr. 11:6. *Die tot God komt, moet geloven, dat Hij is.*

Antwoord.
Dezelfde zaak kan in verschillende opzichten aangemerkt worden. De natuur leert, dat God is, zoals Hij zich in de onderhouding en regering van alle dingen vertoont; de Schrift leert, dat God is, zoals Hij Zich vertoont in 't aangezicht van Jezus Christus, 2 Kor. 4:7. De apostel spreekt Hebreeën 11 van 't laatste, gelijk in de boven aangetoonde plaatsen Rom. 1 en 2 enz. Van het eerste. De vaststelling van de Godheid door het geloof sluit de kennis Gods uit de natuur niet uit, maar sluit ze in en onderstelt ze.

IX. Over de natuurlijke kennis Gods is de vraag: *Of de mens door haar kan zalig worden?*
De Socinianen zeggen op deze vraag ja. Daarheen hellen ook de Remonstranten, alsook sommige Roomsen. Maar wij ontkennen het volstrekt, en 't blijkt:

Bewijzen
1. Alle natuurlijke kennis Gods, hoe groot zij ook is, kent wel, dat God rechtvaardig is om de zonden te straffen Rom. 1:32, maar zij kent geen voldoening aan de rechtvaardigheid Gods, noch heiligheid, waarmee men in het rechtvaardig oordeel van God bestaan kan, zonder welke niemand kan zalig worden, gelijk in het vervolg in 't brede zal aangetoond worden. dus blijft God voor hen een God, die de schuldige geenszins onschuldig zal houden, en die een ieder vergelden zal naar Zijn werken.
2. Er is geen zaligheid dan door Christus, en er is geen andere weg tot zaligheid dan door het geloof in Christus. Joh. 14:6. *Ik ben de weg, en de waarheid, en het leven. Niemand komt tot den Vader, dan door Mij.* Hand. 4:12. *De zaligheid is in geen andere; want er is ook onder de hemel geen andere naam, die onder de mensen gegeven is, door welke wij moeten zalig worden.* Hebr. 11:6. *Zonder geloof is het onmogelijk Gode te behagen.* Joh. 3:18. *Die niet gelooft, is alreeds veroordeeld, omdat hij niet heeft geloofd in de Naam des eniggeboren Zoons van God.*
   Nu is het zeker, dat de natuurlijke kennis niets weet van Christus, en van het geloof in Christus; want die wordt alleen in het Evangelie geopenbaard, 't welk aan de Heidenen niet is geopenbaard. Kol. 1:26. *De verborgenheid, die verborgen is geweest van alle eeuwen, en van alle geslachten.*
   En het geloof is alleen door de prediking van het evangelie. Rom. 10:17. *Zo is dan het geloof uit het gehoor, en het gehoor door het woord van God.* Hieruit is dan onweersprekelijk, dat de natuurlijke kennis Gods de mens tot de zaligheid niet kan brengen.
3. De Heidenen, de een met de ander, zelfs de allerverstandigste en deugdzaamste, worden genoemd dwazen, Rom. 1:22. *Zich uitgevende voor wijzen, zijn zij dwaas geworden.* Blind en dood, Eféze 4:18. V*erduisterd in het verstand, vervreemd zijnde van het leven Gods, door de onwetendheid, die in hen is, door de verharding huns harten.* Atheïsten, zonder beloften en zonder hoop. Eféze 2:12. V*reemdelingen van*

de verbonden van de belofte, geen hoop hebbende, Atheïsten, zonder God in de wereld. En hun staat wordt benoemd: Hand. 17:30. . . . De tijden van de onwetendheid.

X. Tegenwerping 1.
Rom. 1:19, 20. *Overmits hetgeen van God kennelijk is, in hen openbaar is. Opdat zij niet te verontschuldigen zouden zijn.* Hieruit besluit men aldus: Indien de Heidenen door het licht van de natuur al het kennelijke van God wisten, en zij, naar dat licht niet wandelende, niet te verontschuldigen waren, zo kon die kennis hen tot de zaligheid brengen, als zij dat licht opvolgden.

Antwoord.
(a) De apostel zegt niet, dat zij al het kennelijke van God wisten, maar alleen het kennelijke uit de natuur, 't welk de apostel bepaalt tot de eeuwige kracht en Goddelijkheid: dat dit kennelijke genoegzaam is tot zaligheid, moest bewezen worden; want wij ontkennen het.
(b) Niet te verontschuldigen te zijn, omdat men God en zijn eigen verplichting kent, stelt niet, dat men door het licht van de natuur zover zou kunnen komen, dat men niet te beschuldigen zou zijn, en daarop tot de zaligheid zou komen; ook niet dat dit licht genoegzaam was, schoon zij volkomen daarnaar geleefd hadden. Maar het stelt het tegendeel, dat het licht van de natuur hun overtuigde, dat God rechtvaardig is in hen te verdoemen, zo wegens de boosheid van hun natuur, als omdat zij zelf dat licht, 't welk in hen was, tegengingen, en dat dit licht geen ander einde had dan hen te overtuigen, en zo het hen al in 't een of ander verontschuldigen kon, dat zegt niet, dat 't geheel kon doen.

Tegenwerping 2.
Rom. 2:4. *Niet wetende, dat de goedertierenheid Gods u tot bekering leidt.* Hand. 17:27. *Opdat zij de Heere zouden zoeken, of zij Hem immers tasten en vinden mochten; hoewel Hij niet verre is van een ieder van ons.* Deze teksten tonen, dat de natuurlijke kennis bekwaam is om zich daardoor te bekeren, God te zoeken en te vinden. Nu, op bekering wordt de zaligheid beloofd, en God te vinden is zaligheid. Dus is de natuurlijke kennis genoeg tot zaligheid.

Antwoord.
(a) In Rom. 2:4 spreekt de apostel tot degenen, wie hij het Evangelie verkondigde, zo Joden als Grieken, want hij spreekt hen aan in de tweede persoon Gij, 't welk ook in het vervolg van dit hoofdstuk achtervolgd wordt; zodat deze tekst hier niet te pas komt.
(b) En ook de natuurlijke kennis Gods overtuigt wel van zonde, en van betamelijkheid en noodzakelijkheid van de bekering van de zonde tot de deugd, zover het natuurlijke licht strekt; maar die bekering is niet de waarachtige bekering, welke is een gehele verandering des mensen uitwendig en inwendig, van de dood tot het geestelijke leven, zonder welke geen zaligheid te verwachten is.
(c) De tekst Hand. 17:27 spreekt tot de afgodische Heidenen, die, behalve alle hun houten en stenen afgoden, een altaar hadden met dit opschrift: "Den onbekenden God," die zij, niet kennende, dienden. Deze verklaart de apostel te zijn in

onwetendheid, en leert hun, dat het natuurlijke licht niet leerde van God af te lopen tot de afgoden, maar dat God het hun daartoe had gegeven, opdat het hen hun plicht zou leren: *'t welk was God te zoeken, of zij Hem tasten en vinden mochten.* 't Zegt dan, wat de van God afgevallen mens doen moet, maar niet wat hij doen kan, nu hij door zijn eigen schuld zich van licht en leven beroofd heeft. Hij is verplicht God te zoeken, of hij Hem tasten en vinden mocht; maar zonder het wonderbaarlijke licht 't welk God zijn kinderen in de wedergeboorte geeft, zullen zij Hem nooit tasten en vinden tot verzoening en zaligheid, schoon het natuurlijke licht ze brengen kon tot het tasten en vinden, dat God waarlijk is, en dat Hij in geest en waarheid wil gediend worden. Dit tasten en vinden, waarvan de apostel hier spreekt, verschilt oneindig van dat tasten en vinden van God, waardoor en waarin zaligheid is.

Tegenwerping 3.
Rom. 2:14, 15. Hier zegt de apostel, *dat de Heidenen van nature doen de dingen, die van de wet zijn, dat zij zichzelf een wet zijn, het werk van de wet in hun harten geschreven hebben, dat hun geweten hen verontschuldigt.* In wie deze dingen zijn, is een dader van de wet, en de daders van de wet zullen gerechtvaardigd worden. Nu, deze dingen zijn in de Heidenen, die alleen het licht van de natuur hebben, zo zijn die dan daders van de wet, en zullen gerechtvaardigd worden, en bijgevolg is de natuurlijke kennis Gods genoeg om de mens tot de zaligheid te brengen.

Antwoord.
Zichzelf tot een wet te zijn, het werk van de wet in 't hart geschreven te hebben, te doen de dingen, die van de wet zijn, is niet anders dan kennis te hebben van de verbintenis des mensen aan God, en van de wil Gods, welke kennis zo'n werking heeft als de wet, namelijk, gebieden, verbieden, beloven, dreigen, overtuigen. Dat doet de wet, dat doet het licht van de natuur, zonder de beschreven wet te hebben, zodat het niet zegt de wet te volbrengen, maar wat die wet voorschrijft. Als nu de mens naar dat licht niet wandelt, dan beschuldigt het hem, en als hij het doet, dan verontschuldigt het hem, niet geheel, alsof hij de gehele wet in alles en ten allen tijde volbracht had, en alzo van God als Rechter gerechtvaardigd werd, maar in die bijzondere daad; en dat alleen maar zover als zijn licht strekt.

Tegenwerping 4.
Indien de natuurlijke kennis in zichzelf niet zaligmakend is, zo is zij nochtans zaligmakend door gevolg, namelijk, als de mens getrouw is aan dat natuurlijk licht, en daarnaar leeft, dan geeft God meerdere en zodanige genade, waardoor zij zalig kunnen worden, volgens de belofte: Matth. 13:12. *Want wie heeft, die zal gegeven worden, en hij zal overvloedig hebben.* En voorts voorbeelden als: Job, de hoofdman, Matth. 8:5, 10, Cornelius, Hand. 10.

Antwoord.
(a) Niemand gebruikt de natuurlijke kennis Gods goed; met alle natuurlijke is het, gelijk er staat: Rom. 3:10, 11, 12. *Er is niemand rechtvaardig, ook niet één; er is niemand, die verstandig is, er is niemand, die God zoekt. Allen zijn zij afgeweken, samen zijn zij onnut geworden; er is niemand, die goed doet, er is ook niet tot één toe.* Al de deugden van de Heidenen missen het ware wezen van de deugd. Zij geschieden niet

uit het geloof, naar de wet, ter ere Gods, maar zij zijn zo omzet met allerlei zondige hoedanigheden en omstandigheden, dat ze slechts blinkende zonden zijn.

(b) En ofschoon een Heiden leefde volkomen naar zijn licht, zo is er niet een enig belofte, dat God hem dan zaligmakende genade zou geven; en God is zo vrij, dat Hij aan niemand een schuldenaar is, en zijn rechtvaardigheid is zo zuiver, dat geen werk van een kind des toorns, dat dan nog niet deugt, al kwam het met zijn licht overeen, Hem bewegen zou zodanigen tot Hem trekken, en genade te bewijzen.

(c) De tekst Matth. 13:12 komt hier niet te pas; want die spreekt niet van de gaven van de natuur, maar van genadegiften, welke God de een op de andere hoopt aan zijn kinderen, en als Hij hun de genade geeft om de genade wel te gebruiken, zo kroont Hij ze met nieuwe genade. Psalm 19:12. *In 't houden van die is grote loon.*

(d) De voorbeelden dienen hier niet; want die hadden het Evangelie, en leefden onder zijn bediening.

Heeft veel nuttige doeleinden

XI. Al is de natuurlijke kennis Gods niet zaligmakend, zo is ze nochtans niet vergeefs, maar nuttig; want:

(a) zij leert, dat God is, dat Hij is een onzienlijk geestelijk wezen, oneindig, de eerste, oneindig verheven in wezen boven alles wat er is, heilig, almachtig, goed, rechtvaardig.

(b) Dat God de oorzaak van alles, en ook van hem, die op God denkt, is, en daarom heer en eigenaar van alles; dat Hij met zijn invloed alles onderhoudt, regeert en bestuurt naar Zijn wil, zodat er niemand is, die zijn hand kan afslaan, of zeggen: waarom doet Gij zo?

(c) Dat ieder mens aan Hem door een onverbrekelijke band verbonden is, om Zijn wil te doen, welke wil zijn wet is, welke het natuurlijke licht hem bekendmaakt.

(d) Hierdoor kan de mens zijn zonden en strafwaardigheid kennen naar Gods rechtvaardigheid.

(e) Zij dient ook tot onderhouding van de samenleving van de mensen.

(f) Daardoor is de mens een bekwaam voorwerp, om door de openbaring van de Heilige Schrift ingeleid te worden in de weg van de ware Godzaligheid door de Geest Gods.

… **is een overblijfsel van de grond van het beeld Gods**

XII. Hier komt in bedenking: *Vanwaar de natuurlijke kennis Gods en zedelijkheid haar oorsprong hebben?*

Niet uit een nieuwe gift Gods aan de mens, nadat hij het beeld Gods verloren had; noch woord, noch letter is daarvan in de Bijbel; geen reden leert dat; geen noodzakelijkheid dringt daartoe. Ook is ze niet een overblijfsel van het beeld Gods, nauw genomen, voor zoveel het bestaat in het geestelijke licht, gerechtigheid en heiligheid; maar zij is een overblijfsel van het beeld Gods, breed genomen, voor zoveel het insluit de grond of het onderwerp van het beeld Gods. Om dit wel te verstaan, moet men aanmerken, *hoe de mens geschapen is, en wat het beeld Gods eigenlijk is, en wat daartoe behoort*; van welke zaken op zijn plaats breder zal gesproken worden.

(a) De mens is niet eerst geschapen in puris naturalibus, in *enkele natuurlijke,* een bloot redelijk mens, niet anders hebbende dan de vijf zinnen, en meteen bekwaam om te kunnen redeneren, en dat hem daarna het beeld Gods zou ingedrukt zijn - ik acht - dat hij dan geen mens zou geweest zijn, indien de Godserkenning niet daarin was geweest. Maar de mens is *in* en *met* het beeld Gods geschapen. God, de mens scheppende, formeerde de mens naar zijn beeld, en bracht al scheppende het beeld voort, Gen. 1:27. Gelijk de gevoelige ziel van de dieren, de groeiende ziel of 't leven van de gewassen in zich besluit, niet door samenstelling, maar virtualiter et efficaciter, in vermogen en kracht, en de redelijke ziel die beide op dezelfde wijze insluit, alzo besloot ook het beeld Gods in zich de natuurlijke kennis Gods en de zedelijkheid, niet gedeeld, ieder op zichzelf, niet door samenstelling, alsof in Adam was onderscheiden een natuurlijke kennis Gods en zedelijkheid, en een geestelijke, zijnde het beeld Gods, maar in vermogen en kracht. Het beeld Gods drong door alles heen, en bezielde alle faculteiten of mogendheden van de ziel en haar werkingen, zodat het alles geestelijk en heilig was, 't geen in hem was, en door hem gedaan werd.

(b) Alhoewel het beeld Gods in Adam een en hetzelfde was, zo kan men nochtans, door aftrekking met de gedachten, deze drie dingen aanmerken:
- de grond of het onderwerp;
- de vorm of natuur, eigenlijk gezegd, het wezen;
- het gevolg.

1. Het onderwerp is de ziel, die een geest is, onzienlijk, onsterfelijk, en begaafd met verstand, wil, genegenheden.
2. De vorm is het geestelijk licht, gerechtigheid en heiligheid.
3. Het gevolg is de ontzaglijkheid en heirschappij over 't gedierte.

In het onderwerp hebben wij dit aan te merken, 't welk wèl gevat zijnde, de vraag zal beantwoorden, en meteen veel verwarde gedachten hieromtrent terecht brengen. Een schilder kan in water of zand niemands beeld indrukken, maar hij moet een bekwame grond of paneel hebben; alzo kon het beeld Gods niet uitgedrukt worden in hout, steen of in een onredelijk dier; maar daartoe werd vereist een verstandige, willende, redelijke, God-erkennende ziel, die was in Adam niet onderscheiden van het beeld Gods, nauw genomen, maar het beeld Gods drong door alles heen, en bezielde alles. Wij trekken het maar met de gedachten alleen af. Adam gevallen zijnde, zo is het beeld Gods, nauw genomen, voor de vorm, 't geestelijk licht, gerechtigheid en heiligheid, uit alle faculteiten of mogendheden van de ziel ten enenmale en geheel weg. Nochtans verloor hij de menselijke natuur niet: *hij behield de ziel in haar wezen en haar mogendheid, verstand, wil, neiging, redelijkheid en erkentenis Gods.* De erkentenis van een Godheid is de mens alzo eigen als de redelijkheid*: zij is in alle mensen, alleen in de mens, en dat allen tijd.* Zodat men het omkeren kan: *alle mens erkent een Godheid, en al wat een Godheid erkent is een mens.* Ja, door de erkentenis van een Godheid wordt de mens verder en klaarblijkelijker dan door de redelijkheid onderscheiden van de dieren. In sommige dieren vertoont zich een zweem en gelijkenis van de redelijkheid, ofschoon zonder bewustheid en achtgeving van en op hun bewegingen, maar in hen is geheel geen indruk van een Godheid, en 't kan hun ook niet geleerd worden. Doch de mens heeft de erkentenis in zijn natuur ingeschapen, en zo iemand alle vertoning daarvan verloren had,

zo zijn er niet veel uren nodig om de allerwoeste Heiden te brengen tot die dadelijke erkentenis, - een klaar bewijs dat het in de natuur en de hebbelijkheid in hem is.

Is niet van dezelfde vorm en verschilt daarvan in de gehele natuur.

De erkentenis van een Godheid, in *hebbelijkheid,* niet in dadelijkheid aangemerkt, is niet een overblijfsel van het beeld Gods, nauw genomen, voor het geestelijk licht, gerechtigheid en heiligheid, 't welk onoplosbare moeilijkheden na zich zou slepen. Men kan wel zeggen, dat ze is een overblijfsel van het beeld Gods in een brede betekenis, mede insluitende het met genoemde hoedanigheden begaafde onderwerp, en alleen in dit opzicht, maar eigenlijk behoort ze tot de natuur van de mensen, zodat de natuurlijke erkentenis van God, en de natuurlijke zedelijkheid daaruit vloeiende, niet in trap verschilt van het geestelijke licht, heiligheid en gerechtigheid, waarin de vorm van het beeld Gods bestaat, maar verschilt in de gehele natuur. Dit blijkt:

1. Bewijs: **de mens is dood**. In wie nog een overblijfsel ligt, en een zekere trap van het beeld Gods, die is niet geestelijk blind noch dood; want het geestelijk leven bestaat in de bezitting van het beeld Gods. Een ieder gedeelte is van dezelfde natuur als het geheel; een drup is zowel water als de gehele zee, maar de mens, hebbende de natuurlijke kennis Gods en zedelijkheid, is geheel blind en dood. Zie van de blindheid Gal. 4:8 Eféze 4:18 1 Kor. 15:34. Zie van de geestelijke dood, Eféze 2:1-12. Dienvolgens is in de natuurlijke mens niet een overblijfsel van het beeld Gods, noch een zekere trap daarvan. Waaruit dan klaar is, dat de natuurlijke kennis en zedelijkheid niet in trap, maar in wezen verschilt van het beeld Gods, nauw genomen.
2. Bewijs: **kan zich niet bekeren.** Indien de natuurlijke kennis Gods het beeld Gods, nauw genomen, zelf was, en maar in trap daarvan verschilde, zo kon de mens zichzelf bekeren. Wel kan een natuurlijk mens door zijn natuurlijke bekwaamheden in zijn soort van kennis en deugdzaamheid zeer ver toenemen, ja overtreffen de ware wedergeborenen in sommige daden, maar de mens kan zichzelf niet bekeren, gelijk op zijn plaats in 't brede getoond zal worden: dus is de natuurlijke kennis en zedelijkheid het beeld Gods zelf niet, alleen in trap daarvan verschillende, maar is van een geheel andere natuur.
3. Bewijs: **in veel dingen onderscheiden.** Beide, kennis en zedelijkheid, hebben:
   (a) verscheiden oorzaken, de ene is door de eerste scheppende kracht Gods, de andere is door de wederbarende kracht Gods.
   (b) Verscheiden middelen, de ene door de natuur, de andere door het Evangelie.
   (c) Verscheiden voorwerpen, de ene het kennelijke van God, zoals Hij Zich in de werken van de natuur openbaart, de andere zoals God Zich openbaart in 't aangezicht van Christus.
   (d) Verscheiden uitwerkingen: de ene maakt de mens, dat hij niet te verontschuldigen is, de andere werkt de zaligheid; waar al deze zaken verscheiden zijn, daar is ook verscheidenheid in de natuur, en niet in trap. Indien dan de herstel van het beeld Gods niet is een toenemen van het natuurlijke, maar een overgang tot een geheel andere soort van kennis en deugdzaamheid, zo is dan het natuurlijke niet een overblijfsel van het beeld Gods, nauw genomen, maar het herstel is niet een toenemen van het natuurlijke, maar een overbrengen

tot een geheel andere soort. Zo is dan het natuurlijke niet een overblijfsel van het beeld Gods, nauw genomen, en verschilt daarvan niet in trap, maar in de gehele natuur.

Al zijn deze twee verscheiden in de natuur, zo zijn ze niet tegenstrijdig, gelijk het een licht het andere niet tegenover staat. Het natuurlijke maakt de mens een bekwaam voorwerp om het geestelijke en natuurlijke te kunnen ontvangen. En omdat het natuurlijke in een nauwer kring is besloten, en het geestelijke onbedenkelijk hoger zaken beschouwt, en dat bij een ander licht, en het voorwerp, dat ze beide beschouwen, het geestelijke met andere ogen en andere zaken daarin ziet, zo zijn ze daarom niet tegenstrijdig, maar helpen veeleer elkaar.

Men mag niet twijfelen of God is

XIII. Dusver hebben wij getoond, dat alle mensen een indruk hebben van dat God is; nu blijft er alleen deze bedenking over om te beantwoorden: Of men om te vaster te worden in de kennis, dat God is, niet zou mogen terzijde stellen voor een tijd al de openbaringen Gods in de natuur en in de Schrift, alsof zij er niet waren, en de inwendige overtuiging van dat God is als een vooroordeel aanmerken, en dan 't eens zo stellen, alsof er geen God was, of dat in twijfel trekken, en daarop dan van de grond op, alles van weerskanten beschouwen, om zo op vaster gronden te besluiten, dat er een God is? Dat is, *of men twijfelen mag, of er een God is?*

Antwoord.

Omdat ons verstand verduisterd is, zo valt de mens wel in twijfel of een zaak, die voorkomt, wel dus of zo is, en dan heeft de mens verder onderzoek te doen, totdat hij de zaak kent zo te zijn, en van de twijfeling verlost wordt. Maar zo is het niet met de kennis van het zijn van de Godheid. Dat heeft Hij in de natuur ingeschapen, dat vertoont de Heilige Schrift aan ieder mens, verstandig of onverstandig, zodat men niet mag twijfelen of er een God is, want:

1. Het is God verzaken, omdat het is een gewillig stellen, alsof God niet was, een gewillig twijfelen of God is.
2. 't Is God in 't aangezicht tegen te spreken en te denken, alsof God loog, die in de natuur en Schrift zegt, dat Hij is, en dat zo klaar, dat de mens in het geweten met de eerste opslag zich voor die stem Gods niet kan verbergen.
3. De mens, dit stellende, of willende twijfelen, weet dat hij liegt, zodat het hem in 't eerste begin om te twijfelen onmogelijk is te twijfelen.
4. Door gewillig twijfelen zal men nooit vaster worden, maar het verdorven verstand en goddeloos hart ruimte en macht krijgende, is bekwaam om de twijfelaar een ongodist te maken, zover hij het kan worden, en zichzelf van de zaligheid te beroven, waarover God ook wel dat oordeel brengt.

Maar de rechte weg om toe te nemen in de kennis Gods, is *te geloven, dat Hij is, en een beloner van degenen, die Hem zoeken.* De rechte weg is doen, hetgeen men weet; *want zo iemand wil Gods wil doen, die zal van deze leer bekennen, of zij uit God is.* De rechte weg is de Heere, die Zich niet onbetuigd laat, te zoeken, of men Hem tasten en vinden mocht.

Onkunde van God te bestraffen

XIV. Omdat de kennis Gods in alle mensen zo openbaar is, dat zelfs de goddeloosten, die zo arbeiden om alle kennis en erkentenis van God uit zich te verdrijven, niet ten enenmale daartoe kunnen komen, ook al mochten zij het gevoel daarvan voor enige tijd verdonkeren, en dienaangaande ongevoelig worden. dus is het tot overtuiging van veel zogenaamde Christenen, die bij het natuurlijke ook het Woord van God hebben, dat zij God zo weinig in erkentenis houden, ja in de erkentenis Gods en deugdzaamheid zover niet komen, als veel heidenen door het licht van de natuur gekomen zijn. Hoe zullen die heidenen ten jongsten dage in het laatste oordeel tegen zulke zogenaamde Christenen opstaan, en hun verdoemenis goedkeuren. Hoe vreselijk zal hun het oordeel zijn, als God zal komen, 2 Thess. 1:8, 9. *Met vlammend vuur wraak doende over degenen, die God niet kennen, en over degenen, die het Evangelie van onze Heere Jezus Christus niet gehoorzaam zijn; Dewelke zullen tot straf lijden het eeuwig verderf van het aangezicht des Heeren, en van de heerlijkheid van zijn sterkte.*

Een ieder tracht dan ernstig naar de kennis Gods, zonder welke noch geloof, noch liefde, noch godsdienst, noch zaligheid is. Vergenoegt u niet met een weten uit de natuur, die tot de zalige kennis Gods niet brengen kan, maar tracht naar Gods heerlijkheid te zien in ‘t aangezicht van Jezus Christus, en naar de kennis van de waarheid, die naar de Godzaligheid is.

Verzoeking tot atheïstische gedachten verdreven

Hieruit kunnen de begenadigden zien, dat het maar enkele verzoekingen zijn, als zij gekweld worden met **atheïstische** gedachten. De onsteltenissen daarover geven hun genoegzaam te kennen, dat zij God kennen, en geloven, dat Hij is. Geeft dan zulke gedachten niet toe, slaat ze af, en zo gij al die verzoekingen voor een tijd niet kwijt kunt worden, volgt gij dan stil op de inwendige overtuiging; is ‘t u lastig, ‘t zal u daarna meer bevestigen. Houdt u aan het lezen van Gods Woord, en voegt u bij de Godzaligen. Hoort hen spreken van het vermaak, dat zij in God hebben. Maar wacht u van het lezen van de boeken van de atheïsten of die daartoe aanleiding geven. Wacht u voor de omgang met volslagen goddelozen, en voor het twisten met hen over deze stof, maar gewent u aan de Heere door gedurig in het gebed te zijn, en eenvoudigheid te doen, ‘t geen gij weet de wil Gods te zijn. *Zo doende zult gij opwassen in de genade en kennis van onze Heere Jezus Christus.* 2 Petrus 3:8.

Hoofdstuk 2

Van het Woord Gods

Omdat de kennis Gods uit de natuur niet genoegzaam is tot zaligheid, gelijk getoond is, zo was het nodig, dat, zo de mens tot zaligheid zou komen, God een weg openbaarde, waardoor de mens de zaligheid kon deelachtig worden. Wij kunnen dit wel van achteren zien, doch de natuur leert dat niet; maar wel, dat God wat heilzaams openbaren kan, waaruit voortgekomen zijn de huichelarij van sommigen, alsof zij Goddelijke openbaringen ontvingen, en het geloof van het volk aan zulke geveinsde openbaringen.

God door Zijn ondoorgrondelijke goedheid, willende een Eigen volk op aarde hebben, dat Hij tot de zaligheid wilde leiden, heeft aan hetzelve de weg tot zaligheid geopenbaard, beginnende met het eerste Evangelie aan Adam. *Het zaad der vrouw zal de slang de kop vermorzelen.* Gen. 3:15. Bij welke God telkens meerdere en klaardere openbaringen gedaan heeft aan Zijn profeten, welke zij het volk predikten, en door het volk geloofd zijn geworden tot zaligheid.

Of deze openbaringen voor de tijden van Mozes beschreven zijn geweest, en schriftelijk aan de kerk in die tijd zijn overgeleverd geweest, kunnen wij noch zeggen noch ontkennen, ‘t is onbekend. Gelijk ook, of Mozes die dingen, die van het begin tot op zijn tijd door hem, door de Heilige Geest in alle waarheid geleid wordende, beschreven zijn uit heilige en van God ingegeven schriften, op bevel van God heeft overgenomen, dan, of hij ze zelf door onmiddellijke openbaringen ontvangen heeft, of door de onfeilbare overleveringen van door de Geest Gods gedrevene mannen, dat - zeg ik - is onbekend. De overlevering kon toen bekwamer geschieden, omdat de vaderen in de heilige linie honderden jaren leefden. Abraham, die getrouw was om zijn nakomelingen de weg van de zaligheid bekend te maken, kon, al wat tevoren geschied was, uit de derde hand hebben: Abraham van Sem, die tegelijk met hem geleefd heeft, Sem van Methusalach, en Methusalach van Adam.

Of onbeschreven.

Maar dit weten wij zeker, dat de kerk in die tijd niet zonder Woord van God, of Goddelijke openbaringen geweest is. Mozes maakt het ons bekend in zijn eerste boek, en de leiding van de uitverkorenen in die tijd tot de zaligheid vereiste dit noodzakelijk. Dit Woord van God in die tijd wordt doorgaans genoemd *het onbeschreven Woord,* omdat ons niet blijkt, dat het beschreven was, en het tot ons niet schriftelijk is gekomen; wij weten daar niet meer van dan Mozes ons verhaalt; alleen spreekt Judas van de profetie van Henoch, vs. 14-15, aan welke door zijn verhaal gezag gegeven wordt. Maar bij de Heilige Schriften nog een onbeschreven Woord, dat dingen zou openbaren, die in de Bijbel niet staan, te versieren, gelijk de Roomsen doen om hun overleveringen te doen aannemen, is op zich halen de vloeken, welke uitgesproken worden over degenen, die tot het beschreven Woord iets toedoen.

Of beschreven 't welk verscheiden benamingen heeft.

II. Het beschreven Woord van God noemen wij doorgaans met een gebroken Grieks woord *de Bijbel,* in onze taal *boek,* omdat het is *het boek der boeken.* Dus wordt genoemd:

- Jes. 34:16, Zoekt in het Boek des Heeren;
- Matth. 12:26, Het Boek van Mozes;
- Lukas 4:17, Het Boek van de profeet Jesaja;
- Hand. 1:20, Het Boek der Psalmen;
- Openb. 22:19, Het Boek van de profetie;
- Psalm 40:8, De rol des Boeks; omdat men toen geen bladeren maakte, maar een lange strook, welke men oprolde en met een band dichtbond.
- 't Wordt ook genoemd *de Schrift,* 2 Tim. 3:15, 16.
- De Schriftuur, Hand. 8:32, omdat de drukkunst nog niet uitgevonden zijnde, alles met de pen moest geschreven worden. Hierdoor hadden weinigen de gehele Bijbel, omdat een Bijbel duizenden guldens kostte; sommigen hadden maar één boek van een profeet of een evangelist, of brief; ook konden de meeste mensen niet lezen. 't Is een wonderlijke goedheid Gods, aan welke men niet denken kan zonder dankzegging, dat de drukkunst maar een weinig tijds vóór de Reformatie is uitgevonden, en in gang gebracht, waardoor een arm mens een Bijbel kan hebben voor een geringe prijs, en waardoor er ook nauwelijks één Gereformeerde gevonden wordt, of hij heeft een Bijbel, of ten minste het Nieuwe Testament.
- De Heilige Schrift wordt ook genoemd, Het Woord van God: Rom. 3:2, *Hun zijn de woorden van God toevertrouwd,* omdat God Zich voegende naar de mens, op menselijke wijze de weg van de waarheid heeft geopenbaard, en gesproken tot de heilige mannen Gods, welke door de Geest Gods gedreven zijnde, die tot de kerk hebben gesproken, en aan haar overgeleverd. Hebr. 1:1. *God, voortijds veelmaal en op velerlei wijze tot de vaderen gesproken hebbende door de profeten, heeft in deze laatste dagen tot ons gesproken door den Zoon.*

Is noodzakelijk, niet ten opzichte van God, maar ten opzichte van de kerk

III. Nadat God Zijn kerk overbracht tot Abraham en zijn zaad, en haar daarin hoofdzakelijk tot op Christus besloot, zo heeft het Gode behaagd Zijn kerk een vaste en eeuwigdurende regel van leer en leven te geven, met Zijn wil bij geschrift aan Zijn kerk over te geven. Niet dat daartoe aan de zijde Gods een noodzakelijkheid was; want door Zijn almachtigheid kon Hij aan Zijn kerk zonder beschreven woord de weg van de zaligheid wel openbaren, en de waarheid onder haar wel bewaren. Maar ten opzichte van de mens was er noodzaak, opdat de waarheid te beter bewaard zou worden tegen de boosheid van de mensen, wiens hart geneigd is tot bijgeloof en lichamelijke godsdienst, en het zaad van allerlei ketterijen in zich heeft. Alsmede opdat zij tegen de listen van de duivel beschermd zou worden, die altijd daarop uit is, om door de rook van ketterijen de waarheid te bezwalken, wetende dat zonder kennis van de waarheid geen ware Godzaligheid zijn kan; ook opdat het Evangelie te beter tot ieder bijzonder lid van de kerk zou komen, van vader tot kinderen zou worden voortgeplant, en tot veel volken te vlugger zou worden uitgebreid. Judas had noodzaak te schrijven, vers 3. *Het beschreven Woord is een licht voor ons pad,* Psalm 119:105. *Die niet naar de wet en het getuigenis spreekt, die zal geen dageraad hebben,* Jes. 8:20. Dus is het noodzakelijk.

IV. De Roomsen, opdat zij hun tradities en bijgelovige en afgodische overleveringen te veiliger zouden doen bestaan, spreken de noodzakelijkheid van de Schrift tegen, en brengen daartoe bij:
1. Tegenwerping.
Dat er wel bijzondere kerken zonder het beschreven Woord geweest zijn, namelijk, toen de apostelen het Evangelie eerst onder de Heidenen verkondigden, en onder hen kerken oprichtten.
Antwoord.
Dat was maar voor een korte tijd. Zo zij al terstond geen beschreven Woord hadden, zij hadden het woord van de apostelen, die door de Geest Gods onfeilbaar gedreven werden; de kerk in het gemeen had het nochtans, en de ene bijzondere kerk deelde het aan de andere mede, Kol. 4:16. De Joden onder de Heidenen verspreid, hadden het beschreven Woord, en die kwamen doorgaans, immers op veel plaatsen, eerst tot het geloof.

2. Tegenwerping.
Die niet lezen kunnen, die is het beschreven Woord als niet beschreven.
Antwoord.
Zij horen het lezen, en horen de Schriftplaatsen van de leraar verhalen, zodat hun geloof zowel rust op het beschreven Woord van God, als van degenen, die lezen kunnen.

3. Tegenwerping.
‘t Volk des Heeren zou van de Heere Zelf geleerd worden, en niet nodig hebben, dat iemand hun leerde, Jes. 54:13 Jer. 31:34 1 Joh. 2:27.
Antwoord.
(a) Zo heeft dan zeker de kerk haar overleveringen niet nodig, die moeten dan noodzakelijk weggesmeten worden.
(b) Als God door Zijn Woord Zijn volk leert, dan wordt het van God geleerd.
(c) Het een sluit het ander niet uit, God geeft Zijn Heilige Geest door middel van het Woord, Hand. 10:44.

Is vervat in de boeken van het OUDE TESTAMENT

V. Dit beschreven Woord is vervat in de Bijbel, bevattende zes en zestig boeken. Negen en dertig zijn beschreven vóór Christus’ geboorte, en worden daarom het Oude Testament genoemd. 2 Kor. 3:14, beginnende met het eerste boek van Mozes, Genesis gewoonlijk genoemd, en eindigende met Maleachi. Zij worden verscheiden afgedeeld, Lukas 24:27, Mozes en de profeten; vs. 44, De wet van Mozes en de profeten en Psalmen. Gewoonlijk worden ze afgedeeld:
1. In wetboeken, de vijf boeken van Mozes.
2. Geschiedkundige boeken, van Jozua tot Esther ingesloten.
3. Poëtische of dichterlijke boeken, van Job tot het Hooglied.
4. Profeten; vier grote, Jesaja-Daniël, twaalf kleine, Hosea-Maleachi.

En van het NIEUWE TESTAMENT

Het Nieuwe Testament vervat de Heilige Schriften, die na de tijden van Christus geschreven zijn, beginnende met Mattheüs en eindigende met de Openbaring. Deze worden afgedeeld:
1. In Geschiedkundige boeken, de vier Evangeliën, en de Handelingen der apostelen.
2. Leerboeken, de zendbrief aan de Romeinen - de brief van Judas.
3. Een profetisch boek, de Openbaring van Johannes.

De Apocriefe boeken behoren niet tot het Woord Gods
De *Apocriefe,* dat is, *verborgen boeken,* omdat ze in de gemeente niet gelezen, en als Goddelijk niet erkend werden, behoren tot de Bijbel niet: 't zijn maar menselijke schriften, gelijk er heden ten dage zeer veel zijn. Zij zijn vóór Christus tijden beschreven; maar niet door een profeet, niet in 't Hebreeuws, maar in 't Grieks, aan de kerk niet overgeleverd, noch door de Joden, *wie de woorden van God waren toevertrouwd,* Rom. 3:2, aangenomen. Zij hebben veel misslagen en dwalingen, strijdig met de Canonieke of Regelboeken. Zie hiervan in 't brede de uitnemende voorrede van de Nederlandse Overzetters vóór de Apocriefe boeken, die genoegzaam is tot beschaming van de Roomsen, die in de latere dagen deze boeken voor Canonieke gaarne wilden doen doorgaan.

Omdat de Heilige Schrift de enige regel is van leer en leven, legt de duivel zich daarop toe, om door Zijn werktuigen deze grond omver te werpen of te verdonkeren, zoveel hij kan. Daarom zullen wij ons ook daartoe zetten, om die te verdedigen, en tot dat einde spreken:
1. Van haar oorzaak, zo hoofd- als middeloorzaken.
2. Van de stof.
3. Van de vorm.
4. Van het einde.
5. Van het voorwerp, waaraan ze gegeven is.
6. De nuttigheid.

Bij iedere zaak zullen wij verhandelen de verschilpunten, die men daartoe brengen kan.

VI. **1. De oorzaak van de Heilige Schrift is óf de hoofd- óf de middeloorzaken.**
De hoofd-, ja de alleengevende, Oorzaak is God. Dit blijkt:
1. De gehele Schrift door, overal vindt men de woorden*: "God sprak. God zeide. Zo zegt de Heere",* en dergelijke.
2. God Zelf heeft niet alleen de wet met luide stem uitgesproken, Ex. 20, maar ook in twee stenen tafelen geschreven, Ex. 24:12.
3. God heeft de heilige schrijvers wel uitdrukkelijk gelast te schrijven:
   - Ex. 17:14. *Schrijf dit ter gedachtenis in een boek.*
   - Ex. 34:27. *Schrijf u deze woorden.*
   - Openb. 1:11. *Hetgeen gij ziet, schrijf dat in een boek, en zend het aan de zeven gemeenten.*
   - Zo ook in verscheiden andere teksten: Jes. 30:8; Jer. 30:2; Hebr. 2:2. Waartoe ook dienen de opschriften, in welke de hoedanigheden van de schrijvers gemeld worden, 't zij profeet, evangelist of apostel.
4. De getuigenissen van de gehele Schrift:
   - 2 Tim. 3:16. *Al de Schrift is van God ingegeven.*

- 2 Petrus 1:21. *Want de profetie is voortijds niet voortgebracht door de wil eens mensen, maar de heilige mensen Gods, van de Heilige Geest gedreven zijnde, hebben ze gesproken.*
- 2 Sam. 23:2. *De Geest des HEEREN heeft door mij gesproken, en Zijn rede is op mijn tong geweest.*

Dit is tot weerlegging van de Roomsen, die willen dat de Heilige Schrift niet op bevel Gods geschreven is, maar alles bij deze en gene gelegenheid, om de Schrift heimelijk te ondermijnen, en aan hun overleveringen aanzien en geloof te geven. Hun bewijs is, dat God dan wel een geregeld boek zou hebben laten schrijven, in 't welk al de punten van het geloof ordelijk waren geschreven, en dat met zulke woorden en bepalingen, dat er geen misvattingen of ketterijen uit konden voortkomen.

(a) Wie is des Heeren raadgever? Wie kan zeggen: *waarom doet Gij zo?*
- 1 Kor. 3:19. *Want de wijsheid der wereld is dwaasheid bij God.*
- *Hij maakt de wijsheid van de wereld dwaasheid,* 1 Kor. 1:20.
- 1 Kor. 1:25. *Want het dwaze Gods is wijzer dan de mensen.*
- 1 Kor. 2:14. *Maar de natuurlijke mens begrijpt niet de dingen, die des Geestes Gods zijn: want zij zijn hem dwaasheid.*

De dwalingen en ketterijen ontstaan niet uit de Heilige Schrift, maar uit het verdorven verstand des mensen. 1 Kor. 11:19. *Want er moeten ook ketterijen onder u zijn, opdat degenen, die oprecht zijn, openbaar mogen worden onder u.*

(b). Dat sommige zaken bij gelegenheid geschreven zijn, dat ontkennen wij niet; maar dat neemt niet weg dat God ze ingegeven heeft, en heeft doen schrijven.

Zodat het Woord als Goddelijk erkend moet worden.

VII. Of de Heilige Schrift wel zeker Gods Woord is, en van Goddelijk gezag, of ten opzichte van de geschiedenis, gelijk er veel woorden en daden van goddelozen verhaald worden, of ten opzichte van de regel van leer en leven; zo is het daarbij nodig dat de mens het weet, en de Schrift voor het Woord van God houdt.

Hierover is de vraag: *Waaruit de mens verzekerd wordt, dat de Heilige Schrift Gods Woord is?*

Antwoord.

De Roomsen zeggen, *dat men het geloven moet, omdat de kerk het zegt.*

Wij zeggen, dat de ware kerk, gelovende en verklarende dat de Heilige Schrift Gods Woord is, wel een middel is, waardoor de Heilige Geest de mens brengt tot het Woord, en waardoor de mens bewogen wordt om het te geloven, maar dat de kerk de grond, het fundament, waarop het geloof dat de Schrift Gods Woord is, rust, en waardoor hij daarvan verzekerd wordt, niet is; maar dat de Heilige Schrift, door de ingezette tekenen van haar Goddelijkheid, zelf is het fundament, de grond, waardoor men haar gelooft Goddelijk te zijn, door de werking van de Heilige Geest in het Woord sprekende. Het gezag van het Woord hangt af van het Woord zelf.

Welks gezag niet afhangt van de kerk.

VIII. De kerk kan niet zijn de grond, dat iemand gelooft, dat de Schrift Gods Woord is. Want:

Bewijs 1.
1. De kerk ontvangt al haar gezag van het Woord. Men kan een kerk niet erkennen voor de ware kerk, dan uit het Woord Gods, omdat zij die leer en hoedanigheden heeft, die de Schrift zegt, dat de ware kerk alleen heeft. Eféze 2:20. *Gebouwd op het fundament van de apostelen en profeten.* 2 Joh. 10. *Indien iemand tot ulieden komt, en deze leer niet brengt, ontvangt hem niet in huis.* Rom. 16:17: *Wijkt af van dezelve.*
Indien men uit het Woord alleen kent, of een kerk de ware kerk Gods is, zo moet men de Schrift eerder erkennen Gods Woord te zijn, eer men de kerk erkent de ware kerk te zijn; en verder, men kan het getuigenis van de kerk niet aannemen, eer men ze erkent de ware kerk te zijn. dus wordt het Woord niet geloofd Gods Woord te zijn, omdat de kerk het zegt; maar de kerk wordt integendeel geloofd de ware kerk te zijn, omdat het Woord het zegt. Het huis rust op het fundament, het fundament niet op het huis. Het gewrocht hangt af van de oorzaak, de oorzaak niet van het gewrocht.

Uitvlucht. ‘t Kan wel samengaan: *Christus gaf getuigenis aan Johannes de Doper, en Johannes wederom aan Christus.*
Antwoord.
‘t Is wat anders getuigenis te geven, en wat anders de grond van ‘t geloof te zijn. Christus was de waarheid zelf, en gaf met gezag getuigenis; maar Johannes was maar een middel van bekendmaking, gelijk nu ieder leraar is, en nochtans zijn zij het fundament niet, waarop der toehoorders geloof rust, dat Jezus is de Christus, maar men moet met de Samaritanen zeggen: Joh. 4:42. Zij zeiden tot de vrouw: *Wij geloven niet meer om uws zeggens wil: want wij zelf hebben Hem gehoord, en weten, dat deze waarlijk is de Christus, de Zaligmaker van de wereld.*

Bewijs 2. **Alles krijgt zijn gezag van de oorzaak.**
De grond van achting van iemands woorden is de persoon zelf. De overheid wetten gevende, geeft aan haar wetten het gezag van gebieden; maar zij krijgen die niet van degene, die ze bekendmaakt door aflezen of aanplakken. Zo wordt ook het Woord erkend van een Goddelijk gezag te zijn, alleen omdat God het spreekt: Jes. 1:2. *Hoort gij, hemelen! en neem ter ore, gij aarde! want de HEERE spreekt.* De kerk is maar de uitroeper.

Bewijs 3. **God neemt geen getuigenis van mensen.**
Als de kerk het gezag aan het Woord gaf, ten opzichte van ons, dan moest de kerk bij ons meerder zijn in achting dan God Zelf, want die iemands woorden geloofwaardig maakt en de klem geeft, is meerder dan die ze spreekt: God nu heeft geen meerder, daarom kan niemand Zijn woorden gezag geven. Joh. 5:34. *Ik neem geen getuigenis van een mens,* zegt de Heere Jezus. Ofschoon Johannes van Hem getuigde, dat is, bekendmaakte, dat Hij de Christus was, wil nochtans de Heere Jezus niet, dat iemand het daarom geloofde, Hem daarom erkende voor de Christus, dat moest alleen maar aanleiding geven. Joh. 5:36. *Maar Ik heb een getuigenis meerder, dan dat van Johannes: want de werken, die Mij de Vader gegeven heeft, om die te volbrengen, dezelve werken, die Ik doe, getuigen van Mij, dat Mij de Vader gezonden heeft.*

IX. Tegenwerping 1.

1 Tim. 3:15. *Dat is de gemeente des levenden Gods, een pilaar en vastigheid van de waarheid.* Wat aan de waarheid steunsel en vastigheid geeft, dat geeft aan haar het gezag om als waarheid aangenomen te worden; maar dat is de kerk aan de waarheid; derhalve, enz.
Antwoord.
Ik ontken wel duidelijk het gevolg van de eerste stelling. De uitnemende voorstanders worden pilaren van de kerk genoemd, zo in het dagelijkse gebruik, alsook in de Schrift: Gal. 2:9, *En als Jacobus, en Céfas, en Johannes, die geacht waren pilaren te zijn.* En nochtans geven die aan de kerk niet het gezag, om daarom als de ware kerk erkend te worden. Zo is de kerk ook de bewaarster, de verdedigster en beschermster van het Woord; zo er geen kerk was, het Woord van God en de waarheid daarin vervat, raakte haast uit de wereld. De uitdrukkingen van een pilaar en vastigheid zeggen niet gezag, geloofwaardigheid te geven, maar bewaren en beschermen. *Aan de kerk zijn de woorden van God toebetrouwd.* Rom. 3:2. Die moet ze dan bewaren, verdedigen en alom bekendmaken. Wat geloofwaardigheid geeft dit aan het Woord?

Tegenwerping 2.
Niemand kan weten dat de Bijbel Gods Woord is, zo de kerk het niet zei. God spreekt nu niet van de hemel, dat de Bijbel Gods Woord is; zo moet er dan iemand zijn, die het zegt, zodat de mensen het horen kunnen.
Antwoord.
(a) Niemand kan ook weten wat wet de overheid geeft, tenzij een uitroeper haar uitroept, en nochtans geeft die het gezag aan de wetten niet. Zo is ‘t ook hier.
(b) ‘t Gaat niet zeker, dat niemand weten kan, dat de Bijbel Gods Woord is, tenzij de kerk het zei. Het gebeurt wel, dat iemand ver van de mensen geboren en opgevoed, en van geen kerk weet, de Bijbel bij toeval in zijn huis vindende, en daarin naarstig lezende, dat hij smaak in die zaken krijgt, daardoor als een middel bekeerd wordt, erkent, dat de Bijbel van God is, en het Woord lief krijgt. Ik heb zo een gekend; wat aan die gebeurde, dat kan ook aan anderen geschieden. Honderden mensen weten van de kerk bijna niets te zeggen, hebben met die niet op, en evenwel erkennen zij de Bijbel Gods Woord te zijn, en zullen zelfs de ware kerk uit het Woord zoeken. Als de kerk ons de Bijbel in handen geeft, en zegt, dat is Gods Woord, of als een ander het doet en zegt, ‘t kan iemand tot onderzoek brengen, en zoekende, kan hij in ‘t Woord blijken van Goddelijkheid vinden.
(c) Zij zullen zeggen, dat de Roomse kerk de ware kerk is, en dat die het gezag aan het Woord geeft. Nochtans geloven wij, dat de Bijbel Gods Woord is, niet omdat de Roomse kerk het zegt, die wij zelfs verklaren Gods kerk niet te zijn. Vanwaar dan erkennen wij, met tienmaal meerder verzekering dan zij, dat de Bijbel Gods Woord is, omdat wij ‘t niet hebben uit erkentenis, dat de Roomse kerk de ware kerk is? Hieruit is ‘t immers klaar, dat de Schrift haar Goddelijk gezag niet krijgt van de paus, pauselijke kerkvergaderingen, en van de gehele macht van de Roomse kerk.

Tegenwerping 3. *De kerk is vóór het Woord geweest, en is bekender dan het Woord, dus geeft de kerk het Woord het Goddelijk gezag.*
Antwoord.
De kerk is niet ouder dan het Woord, maar het tegendeel is waar. Het Woord is het zaad van de kerk. Het eerste Evangelie was vóór de kerk, en een middel, waardoor er een

kerk kwam. ‘t Is waar, er was een kerk, vóórdat de Schrift in de Bijbel begrepen was. Maar nochtans gaf de kerk de geloofwaardigheid niet aan de boeken van Mozes en de volgende Schriften. Als iemand nu onder de bediening geboren wordt, zo is het Woord en de kerk daar tegelijk, en men krijgt doorgaans eerder achting dat de Bijbel Gods Woord is, eer men een bevatting van de kerk heeft, en opmerkt wat die van het Woord zegt. Waaruit blijkt, dat de kerk niet bekender is dan het Woord; maar integendeel. En genomen, de kerk was eerder en bekender, nochtans geeft dat geen voorrecht om het Woord Goddelijk te doen achten.

Maar van het Woord zelf.

X. De kerk dan geeft het Woord geen Goddelijk gezag bij de mens; men gelooft het niet Goddelijk te zijn, omdat de kerk het zegt; maar de Heilige Schrift zelf openbaart zijn Goddelijkheid aan de aandachtige lezer of hoorder.

(a) De opschriften aan de boeken en zendbrieven, de woorden: "zo zegt de Heere; de Heere spreekt; hoort des Heeren woord," tonen dat.

(b) De hoge verborgenheid van God en Goddelijke dingen, welke de natuur niet openbaart, en geen mens bedenken kon, ja zelfs zonder bewerking van de Heilige Geest niet verstaan kan; de heiligheid en zuiverheid van de bevelen en van de weg, welke de mens voorgesteld wordt om te bewandelen, bij welke alle andere schriften, die uit dit Woord niet zijn samengesteld, aards, grof, ijdel en dwaas zijn, en bij welke alle schriften, die daaruit gehaald zijn, verschijnen als het schilderij vergeleken bij de levende mens deze tonen aan de mens haar Goddelijkheid.

(c) De kracht, die het Woord heeft op het hart van de mensen: daar het Evangelie verkondigd wordt, neemt het de harten in, en brengt ze onder zijn gebied. En hoe meer men de belijders onderdrukt en vervolgt, hoe meer het Woord kracht heeft.

(d) Het wonderlijke licht dat het Woord in de ziel brengt, de inwendige en de uitwendige verandering, de zoete troost, de onuitsprekelijke blijdschap, waarmee de gelovigen vervuld worden, zodat ze in liefde en vreugde alle kwellingen uitstaan en gewillig zich laten doden.

(e) De voorzeggingen, die duizenden jaren tevoren bekendmaakten, wat daarna gebeuren zou, en de nette vervulling, welke de voorzeggingen bewaarheden; deze en dergelijke dingen zijn stralen van de Goddelijkheid van het Woord, en bestralen en overtuigen door haar eigen licht de mens met haar Goddelijkheid.

Door het getuigenis van de Heilige Geest.

Doch het gemoed ten volle te overreden, bijzonder van iemand, die zijn verdorven rede tot rechter stelt, is het werk van Gods Geest, die is een Geest des geloofs, 2 Kor. 4:13. Die geeft het geloof, 1 Kor. 12:9. *De Geest getuigt, dat de Geest, sprekende in het Woord, de waarheid is,* 1 Joh. 5:6. 1 Kor. 12:3. *Niemand kan zeggen, Jezus de Heere te zijn, dan door den Heilige Geest.*

Is door middel van heilige mannen beschreven.

XI. Gezien hebbende de eerste werkende oorzaak, komen wij tot de middellijke oorzaken, de middelen, die ‘t de Heere behaagd heeft te gebruiken in het geven van het Woord. Deze zijn heilige mensen Gods door de Heilige Geest gedreven, 2 Petrus 1:21. Deze ontvingen de openbaringen:

(a) door onmiddellijke aanspraken: Num. 12:8, *Van mond tot mond spreek Ik met hem, en door aanzien.*
(b) In verrukking van de zinnen, Hand. 10:10. In de Geest te zijn, Openb. 1:10.
(c) In dromen, hetzij door aanspraken Gods, Matth. 1:20, hetzij door vertoning van gezichten, gepaard met aanspraken, Gen. 18:13, 17.
(d) Door engelen, 't zij in de slaap, 't zij in verrukking van zinnen, 't zij wakker zijnde, Gen. 18:2. Op hoedanige wijze ook de profeten openbaringen ontvingen; dus schreven zij, en de evangelisten, en de apostelen alles door ingeving van de Heilige Geest, die gaf het hun in, 2 Tim. 3:16, die dreef hen, 2 Petrus 1:21, die bestuurde hen en leidde hen in alle waarheid, Joh. 16:13, en verkondigde het hen, vers 14.

Het OUDE TESTAMENT in de Hebreeuwse taal, het NIEUWE TESTAMENT in de Griekse.

XII. Deze, zo in opzichte van zaken, woorden en stijl door de Heilige Geest bestuurd wordende, schreven ze, en dat in die taal, welke de kerk sprak, opdat zij het verstaan zouden. De Schriften van het Oude Testament zijn geschreven in het Hebreeuws, omdat de kerk in die natie bestond; alleen zijn enige weinige hoofdstukken in 't Chaldeeuws beschreven, welke taal zo na aan 't Hebreeuws komt, dat hij, die 't Hebreeuws wel verstaat, het Chaldeeuws bijna geheel verstaan kan.
De Schriften van het NIEUWE TESTAMENT zijn beschreven in het Grieks, omdat die taal de algemeenste was onder de Heidenen.
Deze beide talen zijn in de Heilige Schriften zo ongeschonden gebleven, da, ofschoon in deze of gene Ex.emplaren schrijf- of drukfouten ingeslopen zijn, en de ketters de een of andere plaats hebben zoeken te bederven, zij nochtans door de getrouwe voorzorg des Heeren, en door de zorgvuldige achtgeving, zo van de Joodse kerk, als van de Christelijke op de afschriften en afdrukken, in volkomenheid bewaard zijn.

Welke alleen authentiek zijn.

Deze talen zijn alleen authentiek, door zichzelf gezag en macht hebbende om geloofd en aangenomen te worden; want in deze talen heeft God zijn Woord door ingeven en bestuur van de Heilige Geest laten beschrijven. Alle overzettingen in andere talen moeten aan deze grondteksten beproefd worden; en dat met deze niet overeenkomt, moet verworpen worden; want God heeft zijn Woord in die talen, in welke het Woord overgezet wordt, niet laten beschrijven; maar alleen in 't Hebreeuws en Grieks. De Roomsen stellen de gewone Latijnse overzetting als authentiek, hoewel verstandigen onder hen, nu mede Hebreeuws en Grieks verstaande, anders gevoelen en spreken; anderen willen liever bot sterven, dan tot kennis van de waarheid komen; gelijk ook hun beknibbelingen tegen de authenticiteit van de grondtalen zo bot zijn, dat ze geen antwoord verdienen.

II. De inhoud is het verbond der genade.

XIII. De stof of inhoud van het Woord is het verbond van de genade, of de volmaakte regel van geloof en leven. Deze regel is begrepen in het Oude en Nieuwe Testament; niet in elk voor een gedeelte, zodat het OUDE TESTAMENT niet genoegzaam zou geweest zijn voor de kerk in het OUDE TESTAMENT en dat het NIEUWE

TESTAMENT niemand tot zaligheid zou kunnen brengen zonder het OUDE TESTAMENT, alsof ze volstrekt noodzakelijk bij elkaar moesten zijn. Wederom, dat als een boek verloren was, dat men dan een gedeelte van de regel miste, en de regel niet volmaakt was; want een boek of enige weinige samen, bij voorbeeld, de boeken van Mozes, de evangelisten, bevatten volmaakt de gehele regel van geloof en leven, en iemand, deze alleen hebbende, zou kunnen zalig worden, zo hij ze maar recht verstond. Maar de Heere betoont daarin zijn wonderbare goedheid, dat Hij ons veel schriften, en dat door verscheiden profeten, evangelisten en apostelen, gegeven heeft, allen hetzelfde getuigende; maar de een verklaart de ene zaak breder en klaarder, en de ander wederom een andere zaak; zodat alle boeken, zo des Ouden als des Nieuwen Testaments, ons verbinden te geloven en te doen alles, wat daarin van God te geloven en te doen bevolen wordt en buiten dat niets mag voorgesteld worden om te geloven of te doen. Hieromtrent zijn deze vragen te doen.

XIV. Vraag: *Of het Woord van God een geheel volmaakte regel is voor de mens ten opzichte van geloof en leven, zodat er niets behoeft en mag bijgedaan worden?*
Antwoord.
De Roomsen ontkennen, dat het Woord van God zo'n volmaakte regel is, en zeggen, dat er onbeschreven tradities of overleveringen met dezelfde achting en geloof moeten aangenomen en gehoorzaamd worden, als het beschreven Woord van God.
Wij daarentegen houden het vast, dat het beschreven Woord van God een geheel volmaakte regel is en verwerpen alle onbeschreven overleveringen, die leer of leven raken, als menselijke vonden. Dit blijkt:

Bewijs 1. Is volmaakt.
Psalm 19:8. *De wet des Heeren is volmaakt, bekerende de ziel; de getuigenis des Heeren is gewis, de slechten wijsheid gevende.* Hier spreekt de profeet David niet alleen van een volmaaktheid, die ieder deeltje van het Woord in zich heeft; maar hoedanig het Woord is ten opzichte van de mens, namelijk, dat het de mens wijsheid kan geven tot zaligheid, en dat het de mens bekeert. Zo vervat dan het Woord alles wat tot leer en leven nodig is; want zo het dat niet alles vervatte, zo kon het de mens niet bekeren en genoegzame wijsheid geven.

Bewijs 2. Leidt tot zaligheid.
Het beschreven Woord is daartoe gegeven, opdat wij het leven door hetzelve verkrijgen zouden. Joh. 20:31. *Maar deze dingen zijn geschreven, opdat gij gelooft, dat Jezus is de Christus, de Zoon Gods; en opdat gij, gelovende, het leven hebt, in Zijn Naam.* Dit einde kon geheel niet bereikt en bekomen worden, indien het beschreven Woord niet genoegzaam was, en een volmaakte regel van leer en leven: dus is het volmaakt.

Bewijs 3. Is nuttig tot alle Godzaligheid.
Het beschreven Woord is bekwaam om de waarheid te leren, het valse te bestraffen, het kwade te verbeteren, het goede aan te wijzen, opdat de mens volmaakt zij, tot alles volmaakt toegerust; met één woord, het kan de mens wijs maken tot zaligheid. Meer kan men niet begeren, als men dat heeft, dan heeft men genoeg. Nu, die kracht en nuttigheid heeft de Schrift, zo is ze immers volmaakt en genoegzaam. Ziet dit: 2 Tim. 3:15, 16, 17. *De Heilige Schriften . . . die u wijs kunnen maken tot zaligheid. Al de Schrift is van God*

ingegeven, en is nuttig tot lering, tot weerlegging, tot verbetering, tot onderwijzing, die in de rechtvaardigheid is; opdat de mens Gods volmaakt zij, tot alle goed werk volmaaktelijk toegerust.

Uitvlucht 1. *Er staat nuttig, niet genoegzaam. Inkt is nuttig en nodig om te schrijven, maar niet genoegzaam.*
Antwoord.
(a) Er staat dat het Woord kan wijs maken tot zaligheid.
(b) Dat nuttig is tot zulke einden is genoegzaam, daartoe kan niet meer vereist worden; de zon is nuttig tot verlichting, dat is zoveel als genoegzaam; geen ander licht is nodig, en nuttig, als de zon ons bestraalt.

Uitvlucht 2. De apostel spreekt van het OUDE TESTAMENT. Indien dat genoegzaam was tot zaligheid, dan was het NIEUWE TESTAMENT niet nodig; maar 't is nodig: dus is nuttig hier zoveel als voordelig, maar niet genoegzaam.
Antwoord.
(a) Het OUDE TESTAMENT was genoegzaam tot op Christus' komst, die het OUDE TESTAMENT beloofde. In het NIEUWE TESTAMENT wordt geen andere leer en leven voorgesteld dan in het OUDE TESTAMENT: het bevestigt en verbreidt datgene, 't welk het OUDE TESTAMENT beloofde, en verklaart de vervulling daarvan. Indien nu het OUDE TESTAMENT zo nuttig was. dat het genoegzaam was voor die tijd, zo is dan nu het NIEUWE TESTAMENT, gevoegd bij het OUDE TESTAMENT veel meer zo nuttig dat het genoegzaam is.
(b) Toen Paulus dit schreef aan Timotheüs, waren er al verscheiden Schriften des NIEUWE TESTAMENT, zodat ook die hiermee ingesloten worden.

Bewijs 4. Men mag daarvan niets af- of toedoen.
Men mag op alle vloeken, die in het Woord geschreven staan, tot het beschreven Woord niets af- of toedoen; dus is het Woord van God een volmaakte regel van leer en leven. Zie dit: De 4:2. *Gij zult tot dit woord, dat Ik u gebiede, niet toedoen, ook daarvan niet afdoen.* Openb. 22:18, 19. *Indien iemand tot deze dingen toedoet, God zal over hem toedoen de plagen, die in dit boek geschreven zijn; en indien iemand afdoet van de woorden des boeks van deze profetie, God zal zijn deel afdoen uit het boek des levens.* Gal. 1:8. *Al ware het ook, dat wij, of een engel uit de hemel u een evangelie verkondigde, buiten 't geen wij u verkondigd hebben, die zij vervloekt!*

Uitvlucht 1. *Mozes spreekt van 't geen hij sprak, en niet van 't geen hij schreef. Johannes sprak alleen van het boek van zijn Openbaringen, en niet van de gehele Bijbel.*
Antwoord.
Dat Mozes sprak, dat schreef hij ook als een getrouw dienstknecht Gods op des Heeren bevel. Johannes besloot met zijn Openbaringen het Woord van God, en hij zette dit verbod op 't allerlaatste van de Openbaringen, als een zegel op al de geopenbaarde en beschreven wil Gods in het Woord. Want de reden van het verbod is dezelfde van elk boek van de Heilige Schrift en alzo van de gehele Schrift, namelijk, omdat God dat, en niet anders ingegeven had.

Uitvlucht 2. *De profeten hebben veel bij Mozes gedaan, en de apostelen bij beiden.*

Antwoord.
Niet wat de regel van leer en leven betreft, maar alleen verklaringen, uitbreidingen, toepassingen, en dat door ingeven en bevel Gods. Paulus verkondigde de gehele raad Gods, Hand. 20:27, en nochtans niets zeggende buiten de profeten en Mozes, Hand. 26:22.

Uitvlucht 3. *De teksten spreken van iets af of bij te doen, dat tegen het beschrevene streed, en dat bedierf, maar niet van hetgeen daarmee overeenkwam en het behulpzaam was.*
Antwoord.
Al wat men bij een volmaakt werk voegt, bederft het. De teksten spreken niet alleen van hetgeen daartegen strijdt, maar dat behalve, bij, boven, buiten het geschrevene mocht zijn, Gal. 1:8.

Bewijs 5. Alle overleveringen zijn verwerpelijke mensenvonden.
Alle tradities of overleveringen buiten het beschreven Woord zijn mensenvonden en inzettingen; er zijn geen overleveringen van Christus en van de apostelen; nooit wijst Christus of een apostel ons tot onbeschreven overleveringen, maar altijd naar het Woord, Jes. 8:20 Lukas 16:29 Joh. 5:39 2 Petrus 1:19, 20. God verdoemt alle menseninzettingen. Matth. 15:9, *Tevergeefs eren zij Mij, lerende leringen, die geboden van mensen zijn.* De Roomse inzettingen zijn bijgelovig, vals en tegen Gods beschreven Woord.

Tegenwerping 1.
XV. V*eel boeken van de Heilige schrift zijn verloren,* zoals:
- ‘t boek van de Oorlogen des Heeren,
- ‘t boek van de Oprechten,
- het boek van de Kronieken Israëls,
- het boek van de profeten Nathan en Gad,
- de brief aan de Laodicensen,
- al de woorden en daden van Christus zijn niet beschreven;
- ‘t is te geloven, dat de apostelen ook andere brieven geschreven hebben, die wij niet hebben; dus is de Bijbel niet volmaakt.

Antwoord.
(a) Deze boeken zijn nooit een regel van leer en leven geweest; in de Schrift worden wel andere boeken ook genoemd, die door Heidenen geschreven zijn, Hand. 17:28; Titus 1:12.
(b) Wij geloven dat Christus zeer veel dingen gesproken en gedaan heeft, en dat de apostelen, zeer veel brieven aan de gemeenten geschreven hebben, ook door ingeving van de Heilige Geest, en door die bijzondere gemeenten als Goddelijk moesten geloofd worden, die andere gemeenten niet hadden, en ook tot de gemeente Gods na der apostelen tijden niet gekomen zijn. Maar daarom is de Schrift, die wij hebben, niet onvolmaakt, maar is en blijft nochtans een volmaakte regel van leer en leven; omdat ‘t gehele Evangelie daarin begrepen is, en buiten de Schrift nooit iets van Christus en de apostelen gezegd of geschreven is, dat tot een regel van leer en leven voor de gemeente zou zijn. Ja, al hadden wij minder boeken, wij zouden

nochtans een volmaakte regel hebben. Maar nu is 't des Heeren goedheid, ons datzelfde Evangelie door veel personen, en door velerlei uitbreidingen, toepassingen en verklaringen te geven; en deze, welke wij hebben, zijn overvloedig genoegzaam. Men moet het wezen van een zaak onderscheiden van de omstandigheden.

Tegenwerping 2. Joh. 16:12. *Nog veel dingen heb Ik u te zeggen, doch gij kunt die nu niet dragen.* Hieruit blijkt dat veel nodige dingen niet beschreven zijn; dus is de Schrift niet volmaakt, maar moet door de overleveringen aangevuld worden.
Antwoord.
Na Christus' opstanding waren de apostelen sterker in geloof en genade, en Christus is veertig dagen bij hen gebleven, sprekende van de dingen die het koninkrijk van God aangaan, Hand. 1:3. Zo heeft dan Christus hun die dingen, die zij tevoren niet dragen konden, toen gezegd. En zij werden gedreven van de Heilige Geest, en in alle waarheid geleid, Joh. 16:13. En die Geest zou hun alles leren, en indachtig maken alles, wat de Heere Jezus hun gezegd had, Joh. 14:26. Dus blijft niets over voor de overleveringen, en de Heilige Schrift is en blijft volmaakt, omdat de apostelen alles hebben beschreven dat Jezus gedaan en geleerd heeft, zoveel ons tot zaligheid nodig is, Hand. 1:1.

Tegenwerping 3. 2 Thess. 2:15. *Houdt de inzettingen die u geleerd zijn, 't zij door ons woord, 't zij door onze zendbrief.* Hier maakt de apostel wel uitdrukkelijk gewag van inzettingen door woord, en onderscheidt die van inzettingen door brief, zo zijn er dan overleveringen, die niet beschreven zijn, die men nochtans onderhouden moet.
Antwoord.
De apostel schreef niet alleen, maar hij predikte ook door de levende stem, doch hij predikte geen andere zaken, dan hij schreef, en hij schreef geen andere zaken, dan hij predikte, 't Was in wezen hetzelfde evangelie. Zodat die woorden*: of door woord of door brief,* alleen zien op de verscheiden wijze van voorstellen. , en niet op verscheiden zaken, die voorgesteld werden. Zodat hierin niets is voor de overleveringen.

Tegenwerping 4. De Joodse kerk heeft verscheiden zaken ingesteld, en die werden aan het toekomende geslacht overgeleverd, welke nochtans niet waren geboden, als *het vasten in de vierde, in de vijfde, in de zevende en in de tiende maand,* Zach. 7:5 en Zach. 8:19. *De dagen van purim,* Esther 9:21-26. *Het feest van de vernieuwing des tempels,* Joh. 10:22. Zo heeft ook de Gereformeerde kerk haar inzettingen; dus mag en moet men nu ook overleveringen onderhouden.

Antwoord.

Het vasten was van God bevolen, de nood wees aan de tijd wanneer, en die omstandigheid werd aan de kerk gelaten, Joe 2. Ook zijn dankdagen bevolen, welke mede door de voorvallen en de kerk ten opzichte van de tijd bepaald worden; doch de achtervolging daarvan door een instelling van de kerk aan het nakomende geslacht heeft geen grond in het Woord, en is te misprijzen, en de kerk moet zich daaraan niet houden, hoedanig bij ons zijn de genaamde feestdagen, die behoorden weggenomen te worden; zie hiervan Jac. Koelman, van de feestdagen: Res judicata, en andere van zijn geleerde en Godzalige schriften. Andere uitwendige orders en omstandigheden van de godsdienst zijn in de grond in het Woord bevolen, en de bepalingen aan iedere bijzondere kerk

gelaten, kunnen veranderd worden naar verscheidenheid van tijd en plaats, doch alle bijgeloof moet ver daar vandaan zijn, en mogen geheel niet raken de leer of het leven. Zodat dit niet met al de volmaaktheid van de regel krenkt, noch het drijven van onbeschreven overleveringen voordelig is.

Het OUDE TESTAMENT blijft een regel in het NIEUWE TESTAMENT

XVI. Vraag: Of het OUDE TESTAMENT voor de Christenen in het NIEUWE TESTAMENT is en blijft een regel van leer en leven? De Mennisten zeggen neen. Wij ja. Ons bewijs is:

Bewijs 1. Vervat hetzelfde Evangelie.

1. Het OUDE TESTAMENT vervat dezelfde zaken, hetzelfde Evangelie, zodat het OUDE TESTAMENT en het NIEUWE TESTAMENT een en dezelfde zijn ten opzichte van het wezen, in de omstandigheden en de manier van bediening alleen onderscheiden; het OUDE TESTAMENT zag op Christus die komen zou, en daarom werd het door afbeeldingen en schaduwingen bediend. Het NIEUWE TESTAMENT ziet op Christus, die gekomen is, en wordt daarom zonder schaduw bediend. Dat een en hetzelfde is met het NIEUWE TESTAMENT is ons zowel een regel als het NIEUWE TESTAMENT maar het OUDE TESTAMENT is zodanig, gelijk uit beide Testamenten overal blijkt en in ‘t vervolg in ‘t brede zal getoond worden, waarom ook de apostel, predikende het NIEUWE TESTAMENT, zegt niets te zeggen buiten hetgeen Mozes en de profeten gesproken hebben, dat geschieden zou, Hand. 26:22.

Bewijs 2. Is aan de ene kerk overgeleverd.

2. Er is maar één kerk, van het begin van de Wereld tot haar einde, de boeken des OUDE TESTAMENT zijn aan de kerk tot een regel overgeleverd, zo dan ook aan de kerk des NIEUWE TESTAMENT; zelfs de plechtigheden, die ingesteld waren om maar voor een tijd gepleegd te worden, raken ons in het NIEUWE TESTAMENT niet om gepleegd te worden, maar om daaruit de waarheid, de wijsheid Gods te zien, en Christus in alle omstandigheden te beter te leren kennen.

Bewijs 3. **De kerk van het NIEUWE TESTAMENT is ook op de profeten gebouwd.**

De kerk des NIEUWE TESTAMENT is gebouwd zowel op het fundament van de profeten als van de apostelen: Eféze 2:20. *Gebouwd op het fundament van de apostelen en profeten.* Zo zijn de schriften van de profeten ons zowel een regel als de schriften van de apostelen.

Uitvlucht. Door de profeten worden verstaan de profeten des NIEUWE TESTAMENT, van welke te lezen is, 1 Kor. 12:18; Eféze 3:5; Eféze 4:11. *Want de orde geeft het te kennen, omdat de apostel eerst noemt apostelen, daarna profeten.*
Antwoord.
(a) De profeten des NIEUWE TESTAMENT, van wie in die plaatsen gemeld wordt, hebben geen schriften nagelaten, zo kan de kerk op die ook niet gebouwd worden.

(b) Als in het NIEUWE TESTAMENT van profeten gesproken wordt, zo worden doorgaans de profeten des OUDE TESTAMENT verstaan, Lukas 24:25, 27.
(c) Dat de apostelen vóór de profeten genoemd worden, geeft geen gewicht aan dat gevoelen. De profeten worden vóór de evangelisten gesteld, Eféze 4:11 en nochtans zijn de evangelisten meerder dan de profeten des NIEUWE TESTAMENT

Bewijs 4. **De leer wordt uit het OUDE TESTAMENT bevestigd.**
Christus en de apostelen bevestigen hun leer uit het OUDE TESTAMENT Zij verwijzen ons tot de Schriften des OUDE TESTAMENT, en tonen de nuttigheid des OUDE TESTAMENT voor ons in het NIEUWE TESTAMENT

- Joh. 5:39. *Onderzoekt de Schriften . . . die zijn het, die van Mij getuigen.*
- Rom. 15:4. *Al wat tevoren geschreven is* (de boeken des OUDE TESTAMENT) *dat is tot onze* (in de dagen des NIEUWE TESTAMENT) *lering tevoren geschreven,* enz.
- Lukas 16:29. *Zij hebben Mozes en de profeten; dat ze die horen.*
- 2 Petrus 1:19. *Wij hebben het profetische woord, dat zeer vast is, en gij doet wel dat gij daarop acht hebt.*
- Hand. 17:11. *Deze waren edeler dan die te Thessalonica waren, als die het woord ontvingen met alle toegenegenheid, onderzoekende dagelijks de Schriften, of deze dingen alzo waren.*

Dit alles toont middagklaar, dat de Schriften van het OUDE TESTAMENT ons zowel een regel zijn als het NIEUWE TESTAMENT.

XVII. Tegenwerping 1. Hebr. 8:13. *Als Hij zegt: Een nieuw verbond, zo heeft Hij het eerste oud gemaakt; dat nu oud gemaakt is en verouderd, is nabij de verdwijning.* Was het toen dan oud gemaakt en nabij de verdwijning, zo is het nu al lang verdwenen; dus raakt het OUDE TESTAMENT ons niet meer.
Antwoord.
De apostel spreekt niet van de boeken des OUDE TESTAMENT; want die prijst hij aan, en verklaart ze nuttig tot lering, weerlegging, enz. Rom. 15:4 2 Tim. 3:15, 16, 17. Maar hij spreekt van de bediening van het verbond, ‘t welk in ‘t vervolg in ‘t brede zal getoond worden. Al houdt de bediening van het verbond door de plechtigheden op, daarom houden de boeken des OUDE TESTAMENT niet op een regel te zijn.

Tegenwerping 2. Matth. 11:13. *Al de profeten en de wet hebben tot Johannes toe geprofeteerd.* Zo moeten ze dan ophouden met de tijd van Johannes.
Antwoord.
De profeten en de ceremoniële wetten verkondigden, dat Christus komen zou, en Johannes verkondigde, dat Jezus gekomen was. Waar de vervulling is, daar houdt de belofte op; in die zin worden ze gezegd niet verder te profeteren; maar zij bleven nog in andere opzichten: zij hebben ook geprofeteerd van Jezus’ lijden, dood, opstanding, hemelvaart en wederkomst ten oordeel; in die zin konden ze niet eindigen met Johannes, want zij waren toen nog niet vervuld. De Heere Jezus spreekt dan in deze tekst van de voorzeggingen en vervullingen, maar niet van het zijn en niet zijn van de profetische Schriften tot een regel; ‘t een heeft zijn einde met Christus’ komst, ‘t ander blijft altijd.

Tegenwerping 3. Rom. 10:4. *Het einde der wet is Christus.* Zo is dan het OUDE TESTAMENT met Christus te niet.
Antwoord.
De apostel spreekt niet van een einde van duurzaamheid; want Christus zegt, *dat Hij niet gekomen is om de wet of de profeten te ontbinden, ja, dat er niet een jota of tittel van de wet zal voorbijgaan, totdat de hemel en de aarde zullen voorbijgaan,* Matth. 5:17, 18. Maar Hij spreekt van 't einde dat beoogd wordt, het einde van de wet is tot Christus te leiden; om door Hem, die de wet door lijden en leven vervuld heeft, de rechtvaardigmaking deelachtig te worden.

3. De vorm, de zin der Schrift.

XVIII. De vorm van de Heilige Schrift is uitwendig of inwendig.

- De uitwendige is de nettigheid, klaarheid en gepastheid van de stijl, op het allerkrachtigste de zaken ieder op zichzelf, en in haar samenhang uitdrukkende, en meteen vertonende de majesteit Gods, door wiens Geest zij beschreven is; een wereldwijze zoekt opgesmukte woorden; maar zal zelden ingaan kunnen in het beschouwen van de wonderbare kracht, deftigheid, hoogheid en sierlijkheid, die in de stijl van het Woord is, bij welke de sierlijkste redenen van de redenaars, maar boeren- en kindertaal is; doch zij zijn zo geleerd niet, dat zij het kunnen zien.
- De inwendige vorm is de nette en eigenlijke zin, overeenkomende met de gedachten en 't oogmerk van de spreker, dat God is.
- De zin van ieder woord, gevoelen of reden is niet twee, of drie, of velerlei, maar énerlei.
  (a) want het is bekend, dat de vorm van een ding maar een enige kan zijn.
  (b) De waarheid is ook maar één.
  (c) De Schrift is verstaanbaar en klaar.
  (d) De oprechtheid van de spreker vereist, dat hij zijn mening enkel, eenvoudig uitdrukt, en door dubbelzinnige woorden de hoorder niet verwart of misleidt.

Deze zin noemt men letterlijke zin; deze is óf enkel, óf samengevoegd.

- *De enkele zin is of eigenlijk of verbloemd.*
  - De eigenlijke is als men zijn gedachten uitdrukt door woorden, die door het gebruik de zaken ten eerste uitdrukken, als: *God is rechtvaardig, de mens is zondig.*
  - De verbloemde letterlijke zin is, als men zich uitdrukt met woorden, die men van hun eerste en eigenlijke zin afleidt, om daardoor zijn mening te klaarder, te aangenamer en te krachtiger uit te drukken; deze manieren van spreken zijn velerlei, welke in de redekunst verklaard worden: als bijvoorbeeld: *Herodes is een vos,* dat is: hij is loos.
- De samengevoegde zin is als men voorbeeld en tegenbeeld samen voorstelt, dan is het ene deel van de zin in het voorbeeld, het andere deel in het tegenbeeld. Bijvoorbeeld: Joh. 3:14, *Gelijk Mozes de slang in de woestijn verhoogd heeft, alzo moet ook de Zoon des mensen verhoogd worden.*

Iedere zaak op zichzelf genomen, heeft een volkomen zin; maar de mening wordt alleen uitgedrukt door samenvoeging van die beide zinnen. De zin van de Schrift, die de Heilige Geest voorheeft, is altijd maar één, daarop mag en moet men afgaan zonder achterdocht. Een en dezelfde zaak kan men in verscheiden opzichten aanmerken, en die ook in verscheiden uitdrukkingen voorstellen: maar elke uitdrukking past net te die opzichte, waarin men haar aanmerkt of begrijpt, welke opzichten en uitdrukkingen in de Schrift elkaar ondergesteld, en op elkaar passende, en geenszins verscheiden, veel minder tegenstrijdig zijn, zij maken geen verscheiden zin van dezelfde zaak of tekst.

Der Roomsen vierderlei zin wordt verworpen.

De Roomsen, om zo hun paus te gemakkelijker op de rechterstoel te helpen, zeggen, dat in een en dezelfde plaats vierderlei zinnen zijn:
- Een letterlijke, die wij alleen erkennen.
- Een allegorische of andere betekenis hebbende, als onder lichamelijke zaken geestelijke bedoeld worden, gelijk in Gal. 4:24*; Hagar en Sara zijn twee verbonden;* of als een lichamelijke zaak gesteld wordt, om daardoor de mens te onderwijzen en op te wekken tot zijn plicht, 1 Kor. 9:9. *Zorgt ook God voor de ossen?* Waardoor de gemeente opgewekt wordt om voor de leraar te zorgen.
- Een analogische hoogheffende zin, als door aardse dingen de hemel verstaan wordt, *Jeruzalem de hemel,* Openb. 21:2.
- Een tropologische of woorden wisselende zin, als iets overgebracht wordt tot de praktijk en verbetering van het leven.

Indien men zei, dat de ene plaats zulke, en een andere plaats een zulke zin had, dat zouden wij gaarne toestaan; want dat was de letterlijke zin van de Heilige Geest beoogd, ‘t zij enkel of samengevoegd, ‘t zij eigenlijk of figuurlijk.
Maar aan iedere plaats die vierderlei zinnen toe te eigenen, dat is de ongerijmdheid zelf. Wij kunnen wel dulden, dat men ter gelegenheid van een plaats verscheiden toepassingen maakt, en indien iemand daarin onwijs handelde, en te ver ging, dat zou men kunnen overzien; maar te zeggen dat de Heilige Geest in iedere tekst die vierderlei zin beoogt, is de Heilige Schrift tot dwaasheid te maken; of God wel oneindig is, en veel ja oneindige zaken te gelijk kan bevatten, zo spreekt Hij nochtans niet tot Zichzelf, maar tot mensen van een klein en eindig verstand, en wil in Zijn spreken tot hen duidelijk verstaan worden, gelijk de ene mens zijn gedachten door spreken aan de andere bekendmaakt. De mensen leren hun spraak niet uit de Bijbel, maar de Bijbel spreekt naar des mensen spraak, en dat netter, onderscheidener, klaarder, verstaanbaarder, dan de allerverstandigste notaris zou kunnen doen, zodat er de minste grond van misvattingen niet in is; maar de misvattingen komen van de duisterheid of eigenzinnigheid van de mensen voort.
Hierover zijn verscheiden vragen te beantwoorden.

De woorden betekenen niet al wat ze kunnen.
XIX. *Of de woorden in de Heilige Schrift betekenen al wat ze kunnen betekenen?*
Antwoord. Wie zou denken, dat er ooit zulken zouden opstaan, die hierop *ja* zouden zeggen? En nochtans zijn er heden ten dage zulken bij menigte.
Wij zeggen ronduit nee.

Bewijzen

1. Dit blijkt uit de vier redenen, die wij boven par. 18 gegeven hebben tegen de velerlei zin van het Woord. Past die hierop.
2. Dan was niets zeker in de gehele Schrift, allerlei gevoelens waren dan tegelijk waarheid; want de woorden kunnen dat betekenen, de een neemt ze in deze, de ander in gene zin, 't is allemaal goed, men moet elkaar dan verdragen in zijn gevoelens; want hij kan het met de betekenis van de woorden goed maken, dat is openbaar aan allen, dat er dit uit volgen moet, en of sommigen het ook zo niet gebruiken, weten die, welke met zodanige omgaan; zo kan dan waarheid en leugen, verenigd worden.
3. De allerkwaadste en belachelijkste uitleggingen, die men bedenken kan, moest men dan als waarheid aannemen, dit hebben verscheiden mannen in veel plaatsen van de Schrift getoond; en zulke uitleggingen kunnen ook niet verworpen worden van diegenen, die deze stelling voorstaan, en zij zelf zien, dat het belachelijk is; zodat deze regel is een schrikkelijke ontheiliging van het Woord, en ontering van God, alsof Die dubbelzinnig sprak, of alsof Die vele, en dat verscheiden, en elkaar omstotende zinnen, in een en dezelfde plaats uitdrukt.
4. Men mag zo niet handelen met menselijke geschriften, met testamenten, obligaties en kwitanties; hij zou tot verfoeiing zijn bij allen, die zo te werk wilde gaan. Veel minder mag men zo handelen met het Woord van de levende God, die allergepast, allernetst, allerklaarst en allerkrachtigst iedere zaak, iedere zin uitdrukt; want of God wel alles wat waarheid is in een ontwerp, indien ik zo van God spreken mag, bevatten, ja beogen kon, zo spreekt Hij nochtans niet tot Zichzelf, maar tot mensen en op menselijke wijze, zoals mensen spreken, en het best verstaan kunnen.

Uitvlucht. *Deze regel geldt alleen als de zin niet is tegen de regelmaat van het geloof, tegen het oogmerk des Heiligen Geestes, en tegen de samenhang.*
Beantwoord.

(a) Indien men de bepaling in haar ware betekenissen neemt, zo is het een contradictio in adjecto; *en 't laatste stoot het eerste om.* Want dan kan een woord nergens in de gehele Bijbel betekenen wat het betekenen kan, omdat die bepaling het tot een zin brengt.
(b) Die bepaling voldoet niet, gelijk verscheidenen dat in verscheiden teksten hebben getoond, omdat men volgens die regel, de woorden betekenen wat zij kunnen, de overeenstemming van het geloof ook zo uitbreiden kan; 't is allemaal goed, het ene met het andere; men kan, en moet volgens die regel ook zeggen, dat de Heilige Geest al die betekenissen van het Woord beoogt; en men kan dan de samenhang zo maken als 't hun goeddunkt. Deze bepalingen zijn in zichzelf noodzakelijk om de rechte zin van iedere tekst te verstaan, en zijn krachtig voor degenen, welke zeggen dat ieder woord niet betekent, wat het kan betekenen; maar alleen dat ene betekent, wat die gezegde omstandigheden vereisen.

XX. Tegenwerping 1.
Veel teksten dulden twee of drieërlei zin; men vindt dat bij allerlei geleerde uitleggers, en wat hoort men meer van de predikstoelen, ook van die, welke deze regel tegenspreken, als dit woord kan zo genomen worden en wederom, het kan zo genomen worden. *Hieruit blijkt dan, dat zelfs de tegensprekers van datzelfde verstand zijn, dat de woorden betekenen, wat ze kunnen.*

Antwoord.
Als de uitleggers in schrijven of spreken de verscheiden zin van een woord ophalen, dan willen ze niet zeggen, dat die tekst, of dat woord in die tekst, die verscheiden betekenissen heeft, maar bekennen daarmee hun duisterheid, dat zij die tekst niet wel verstaan kunnen, en niet zeker durven zeggen, welke betekenis de Heilige Geest beoogt. Als men spreekt van nadruk, dan vergelijkt men de grondtekst met de overzetting.

Tegenwerping 2. *Die regel geeft groot licht in het verstaan van het Woord van God; men verstaat het dan in zijn volle kracht en nadruk.*
Antwoord.
(a) Het geeft grote duisterheid om het Woord te verstaan; tenzij men de liefde tot de waarheid verwerpt, dan kan men door die regel al ras het Woord verstaan; want dan is alles goed, en men kan niet misslaan, omdat de woorden ook dat betekenen, zoals men ze 't gereedst opvat.
(b) Gods Woord spreekt altijd met nadruk, en alle woorden zijn terneer gesteld in hun volle kracht, geen woord of zin heeft een halve kracht. Als men een dwaling wil voorstellen, of als men verlegen is om zijn dwalingen staande te houden, dan gebruikt men de woorden in volle kracht, in nadruk, alsof dat de rechte zin van een plaats veranderde. De geleerden kennen zulke loopjes; de eenvoudigen hebben zich dan te wachten, als zij die woorden horen.

Aanhouding.
Een ieder stelt vast, dat de woorden soms in een enge zin worden genomen, soms in een brede, vervattende tegelijk veel zaken; ook worden sommige woorden of zinnen zo breed genomen, dat ze meteen vervatten al de gevolgen, die natuurlijk daaruit vloeien; hieruit blijkt dan, dat men de woorden kan nemen in hun volle kracht en nadruk, en ook niet in hun volle kracht.
Antwoord.
Dat zijn maar verscheiden betekenissen van de woorden, in de ene plaats betekent het dit, in een andere plaats dat: als het in ene plaats dit of dat betekent, zo betekent het niet meteen alles wat het op andere plaatsen betekent; maar alleen dat, hetgeen het in die plaats betekent. Sommige woorden betekenen een enige bijzondere zaak, sommige woorden zijn generaal of algemeen, en behelzen alles wat onder dat algemene woord begrepen is 't welk soms wordt uitgedrukt, soms daarin is opgesloten, 't welk door een gevolg getoond wordt daarin te liggen; dit is de letterlijke zin van die woorden of uitdrukking, maar niet een meerdere of mindere kracht of nadruk van de woorden.

De leerstukken worden óf met uitgedrukte woorden, óf door een gevolg voorgesteld.

XXI. Vraag. Of alle leerstukken van het geloof en van het leven met uitgedrukte woorden van de Schrift worden voorgesteld: en niet als waarheid moet aangenomen worden, dat zo niet uitgedrukt is; dan, of tot de zin van een plaats behoort dat, wat door een noodzakelijk gevolg daarin ligt?

Antwoord.

De Mennisten, opdat ze de kinderdoop kunnen loochenen, zeggen het eerste, wij het tweede, namelijk, in dien verstande, niet wat de mensen door hun duister en verdorven verstand daaruit trekken; maar wat er in ligt, en zichzelf door een noodzakelijk gevolg openbaart. Dit blijkt:
1. De mens is redelijk, en zijn spraak is redelijk; in al zijn omgang spreekt hij doorgaans door gevolgen; God nu spreekt tot de mens op menselijke wijze, en zo ook door gevolgen; deze worden soms uitgedrukt, soms wordt de zaak maar genoemd, in welke het gevolg ligt. Ziet onder de ontelbare uitgedrukte gevolgen dit ene: Christus, het Hoofd van de gelovigen, is uit de doden opgestaan; in die stelling ligt, dat dan allen, die Christus' leden zijn, ook geestelijk leven moeten; 't laatste is besloten in het eerste, en wordt daaruit getrokken, Rom. 6:4 . . . *Opdat, gelijkerwijs Christus uit de doden opgewekt is tot de heerlijkheid des vaders, alzo ook wij in nieuwigheid van het leven wandelen zouden.* Tot een voorbeeld van een ingesloten gevolg, neemt: Ex. 3:6. *Ik ben de God Abrahams, de God Izaks, en de God Jakobs.*
Hierin ligt
(a) dat zij, die al lang voor Mozes' tijden gestorven waren, nog leefden,
(b) En dat er een opstanding van de doden zijn zal. Ziet dit Matth. 22:31, 32. *En wat aangaat de opstanding van de doden, hebt gij niet gelezen . . . Ik ben de God Abrahams . . . God is niet een God der doden, maar der levenden.*

2. Het einde van de Schrift is lering, vermaning, bestraffing, weerlegging, vertroosting, Rom. 15:4 2 Tim. 3:16. Niemand nu kan enige toepassing maken op zichzelf of iemand anders, tenzij door een gevolg, met te zeggen: dat zegt God in Zijn Woord, daarom moet gij dit laten, dat doen, dus dwaalt gij in uw bevatting, dus hebt gij u niet te verslaan, maar moed te hebben. Immers staan onze namen niet in de Bijbel, hoe zal en kan iemand dan de Bijbel tot zijn nut gebruiken dan door toepassing; nu, alle toepassing wordt gemaakt door een gevolg.

XXII. Tegenwerping 1. Dan zou ons geloof rusten op een feilbare grond, want dat trekken van de gevolgen kan missen, en ook dikwijls dwaalt des mensen verstand daarin; dat de een meent door een goed gevolg uit een plaats te trekken, weerlegt een ander.

Antwoord.
(a) Van kunnen missen tot missen is geen gevolg; ons oog kan missen, daarom mist het niet doorgaans. Dat de een niet zien kan, omdat hij bijziende is, of zwak van gezicht, dat kan een ander klaar zien.
(b) Ons geloof rust niet op de rede, door welke men het gevolg uit een plaats trekt, maar op de tekst zelf; de rede is maar een middel, waardoor men ziet dat zo'n zaak in de tekst ligt, welke uit een natuurlijk beginsel niet kon gehaald worden; maar alleen volgt uit een geopenbaarde waarheid, op welke het geloof rust. Onze rede brengt niets in de tekst, dat er tevoren niet in was; maar zij haalt het er uit, en toont het wat al tevoren daarin lag, en het geloof rust niet op de redenering, maar op het woord van God.

Tegenwerping 2. 2 Petrus 1:20. Geen profetie van de Schrift is van eigen uitlegging; dies moet het alles met zo veel woorden in het Woord staan, wat men geloven moet, zodat geen eigen uitlegging daar te pas komt.

Antwoord.
Eigen uitlegging is niet de bevatting en kennis van een tekst, welke men door redenering bekomt; want dan was de Schrift niet nuttig tot lering, enz. 2 Tim. 3:16. Dan was de vermaning: *onderzoekt de schriften,* Joh. 5:39, geestelijke dingen met geestelijke te samen voegende, vergeefs, en men kon noch mocht ze dan opvolgen. 't Is zeker, dat een ieder in 't bijzonder een onderscheidend oordeel mag en moet gebruiken naast de Schrift; maar eigen uitlegging is eigen verzinning, uit zijn eigen hersenen iets te bedenken, en de Schrift daarnaar te buigen, of als meester over haar te zeggen: ik wil dat men dat zo verstaat. 't Is de Schrift een vreemden zin aan te duiden, welke men bij zichzelf, zonder die uit het Woord te halen, bedacht en bij zichzelf vastgesteld heeft.

Tegenwerping 3.
Kol. 2:8. *Ziet toe dat niemand u als een roof vervoere, door de filosofie en ijdele verleiding. V*s. 4. *Opdat niet iemand u misleide met beweegredenen, die een schijn hebben.* Nu, gevolgen te trekken is het werk van de filosofie; dus moet men zich wachten voor gevolgen te trekken en schijnredenen voort te brengen.
Antwoord.
De apostel waarschuwt tegen het misbruik, niet tegen het gebruik, dat plaats heeft in alle dingen. De filosofie, dat is de redenering; door redenering tot kennis van een zaak te komen, is de mens aangeboren, en hij gebruikt die in al zijn spreken en doen: deze redenering wordt door de oefening in de mens verbeterd. De begeerte naar wijsheid door redenering wordt *filosofie* genoemd, deze is geen ijdele verleiding in zichzelf. Paulus noemt de filosofie geen ijdele verleiding, maar toont, dat de geslepenen in de redenering zulke schijnredenen kunnen bijbrengen, die zeer licht een eenvoudige zouden kunnen vervoeren, verleiden, misleiden; voor zulke mensen en hun doen moet men zich wachten, door niet naar de rede, maar naar het Woord te luisteren. Dit nu heeft geen gemeenschap met door de gezonde rede het Woord trachten te verstaan, en daardoor als door een middel te zoeken wat in iedere plaats verborgen ligt, dat is sluitredenen te maken uit het Woord.

Tegenwerping 4.

2 Kor. 10:5. *Omdat wij de overleggingen ter neerwerpen, en alle hoogte, die zich verheft tegen de kennis Gods, en alle gedachten gevangen leiden tot de gehoorzaamheid van Christus.* Moet men de overleggingen ter neerwerpen, en alle gedachten gevangen nemen, zo moet men alle gevolgen, die men met zijn overleggingen en gedachten uit het Woord trekt, verwerpen.
Antwoord.
(a) Als de mens alle overleggingen en gedachten moet afleggen, zo moest hij zich ontmensen, en hij moest dan ook niet aannemen 't geen met uitgedrukte woorden in de Schrift staat; want hij kan dat zonder overlegging en denken niet doen.
(b) De tekst verklaart zichzelf, want hij spreekt van overleggingen en gedachten, die zich verheffen tegen de kennis Gods; zeker deze moet men ter neerwerpen en gevangen nemen; maar niet die overleggingen en gedachten, door welke men als een middel komt tot kennis van God en Zijn Woord, en waardoor men onderzoekt, wat in het Woord en iedere plaats verborgen ligt, en door een gevolg openbaar wordt aan het geweten.

XXIII. Vraag: ***Of de schrift klaar is om te verstaan?***
De Roomsen zeggen, dat de Schrift zo duister is, dat men ze niet verstaan kan, dan alleen door de onbeschreven overleveringen en gezaghebbende uitleggingen van de kerk, en dat men iedere plaats zo moet verstaan, als de Roomse kerk haar uitlegt, en omdat zij zegt, dat dit de zin is.
Antwoord.
Wij zeggen:

(a) Dat veel zaken te hoog zijn voor het verstand van de mensen, bijvoorbeeld: de wijze hoe God bestaat, één in Wezen en drie in Personen; hoe God eeuwig is, oneindig, zonder uitgestrektheid, goed zonder hoedanigheid, de vereniging van de twee naturen in Christus, en dergelijke; 't wordt wel klaar voorgesteld, een ieder kan met een opslag zien, dat het in het Woord staat; maar de zaak tot haar volmaaktheid toe niet kunnende doorzien, zo gelooft men ze.
(b) Alle mensen zijn niet bekwaam om de Schrift in haar geestelijke zin te verstaan, dewelke nochtans klaar wordt voorgesteld; gelijk de zon, schoon zij is een verlichtend licht, door een blinde niet gezien kan worden, en een bijna blinde maar een schemering ziet, maar geen dingen onderscheidenlijk kent, en de zienden trappen van klaarheid in het zien hebben, waarvan 't gebrek niet is in de zon, maar in de mens; zo is het ook hier met het geestelijk licht. Een natuurlijke kan wel op een natuurlijke wijze de woorden van de Schrift, de zin, de samenhang in veel zien; maar de geestelijke zin kan hij niet verstaan, die is hem dwaasheid, hij weet daarvan zo weinig als een blinde Heiden. God bestraalt sommigen met gewone verlichting, deze kunnen heerlijkheid en beminnelijkheid in de Goddelijke waarheden zien. De begenadigden komt de Heere eerst voor met hem te geven verlichte ogen des verstands onder en door het lezen of horen; deze nu zijn verscheiden in trap, daar zijn kinderen, jongelingen en mannen. De minste van die kent de zin van Christus, en aandachtig het Woord lezende, zo verstaat hij alles, wat hem tot zaligheid nodig is, hij ziet de waarheid in het Woord, hij kent ze en gelooft ze, omdat ze in het Woord staan. Anderen komen verder, en zien meer zaken, en verstaan de samenhang beter; anderen krijgen nog hoger licht, doch zij blijven nog leerlingen, en hun licht is niet te vergelijken met de kennis van de hemellingen.
(c) Men moet aanmerken, dat zeer veel teksten van de Schrift op zichzelf kunnen genomen, en klaar en wel kunnen verstaan worden tot Godzaligheid en de zaligheid, zonder dat men de samenhang inziet. Veel teksten komen zo ras niet voor, maar hebben nauwer onderzoek nodig; ook is de samenhang in veel plaatsen met de eerste opslag niet te zien, niet dat die in zichzelf niet duidelijk, net en gepast is, maar omdat de onderzoeker duister is.
(d) De kennis van de Heilige Schrift is in de besten nog onvolmaakt, en is in velen zeer klein, en hebben onderwijzing nodig, niet door gebrek van klaarheid des Woords, maar opdat zij bekwaam mogen worden om het licht te kunnen zien; deze onderwijzing geschiedt niet door het oordeel van de kerk of overleveringen bekend te maken, of om daarin te rusten; maar zij geschiedt door de zaken op allerlei wijze voor te stellen en te tonen, opdat de onderwezene zelf zie, dat de Schrift dit of dat zegt, en hoedanig de zaak is.

Zodat wij op de vraag: *of de Schrift klaar is te verstaan?* antwoorden, *ja.* Een wedergeborene ook in de minste trap aandachtig de Schrift lezende, kan haar verstaan, voor zoveel tot zijn zaligheid nodig is. De Schrift is niet alleen in zichzelf klaar, op 't allernetste en duidelijkste de zaken uitdrukkende, maar is ook verstaanbaar voor een bekeerde, die verlichte ogen des verstands heeft. Dit blijkt:

Bewijzen
XXIV.

1. Uit uitdrukkelijke verklaringen Gods: Psalm 19:9. *Het gebod des Heeren is zuiver, verlichtende de ogen.* Psalm 119:105. *Uw woord is een lamp voor mijn voet, en een licht voor mijn pad.* 2 Petrus 1:2. *Een licht schijnende in een duistere plaats.*
2. God heeft Zijn Woord gegeven om de Zijnen te verlichten, te besturen en te vertroosten, gelijk 't blijkt uit: Psalm 19:9 . . . V*erlichtende de ogen.* Rom. 15:4*: Tot onze lering. . . Vertroosting van de Schriften.* 2 Tim. 3:15, 16. *Dat gij van kinds af de heilige Schriften geweten hebt, die u wijs kunnen maken tot zaligheid . . . Nuttig tot lering.* Psalm 119:9. *Waarmee zal de jongeling zijn pad zuiver houden? Als hij dat houdt naar Uw Woord.* Dit einde van de Schrift kon niet bereikt worden, tenzij de Schrift klaar was om te verstaan.
3. 't Is een onvolmaaktheid in een schrijver, als hij niet verstaanbaar schrijft; hoe duidelijker en klaarder hij de zaken voorstelt, zodat men daardoor tot in de pit van de voorgestelde zaken kan inzien, hoe geleerder hij is; want men ziet daaruit, dat hij de zaken tot in de grond verstaat, en hoe klaarder hij schrijft, hoe volmaakter zijn schrift is. Nu, God is de Vader der lichten, een ontoegankelijk Licht, en Die geeft de Schrift om de mensen verborgenheden bekend te maken, zo is het daaruit zeker, dat dan de Heilige Schrift alle andere schriften in klaarheid en duidelijkheid onvergelijkelijk overtreft, en allerbekwaamst is om mensen te onderwijzen.
4. De wereldwijzen, schoon zij in de zaken zelf blind zijn, zullen moeten bekennen, dat veel plaatsen van de Heilige Schrift, ten opzichte van de stijl en wijze van voorstellen, door mensen van enig begrip verstaan kunnen worden zonder enige onderwijzing, zo zij de zaken zelf konden verstaan. Bijvoorbeeld*: Er is één God, en één Middelaar Gods. Christus is gestorven voor de zonde. Christus is uit de doden opgestaan. Zalig zijn ze, die op Hem vertrouwen. Die in de Zoon gelooft, die heeft het eeuwige leven. Er zal een opstanding van de doden zijn*. Wat donkerheid is toch in die uitdrukkingen? Maar de zaken zelf kan een natuurlijk mens niet geestelijk verstaan, omdat hij geen geestelijke ogen heeft; maar de bekeerden hebben verlichte ogen des verstands, Eféze 1:18; hebben de zalving des Heiligen Geestes, die hen alle dingen leert, 1 Joh. 2:27. Zij zijn van God geleerd, Jes. 54:13; dus is de Schrift voor hen klaar en verstaanbaar.

XXV. Tegenwerping 1.
2 Petrus 3:16. *In welke dingen sommigen zwaar zijn om te verstaan, die de ongeleerde en onvaste mensen verdraaien, gelijk ook de andere Schriften, tot hun eigen verderf.* Dat zodanig is, en zulke gevolgen heeft, dat is niet klaar, maar duister om te verstaan.
Antwoord.

(a) De apostel spreekt van sommige zaken, niet van alle, in de brieven van Paulus, die hij met een Goddelijke wijsheid geschreven had

(b) Hij spreekt van zaken, niet van de stijl en wijze van voorstellen; de zaken waren hoog, 't waren diepe verborgenheden, nochtans op het allerklaarste en duidelijkste voorgesteld.
(c) Hij spreekt van ongeleerde en onvaste, niet van ongeleerde en natuurlijke zaken, maar van natuurlijke mensen, die de Geest niet hebben, die van God niet geleerd zijn, en geen geestelijk verlichte ogen hebben. Van onvaste mensen, die wel tot de kerk komen, en iets van de Goddelijke waarheden weten, maar geen geestelijke grond en fundament hebben, en daarom ongestadig zijn, en met alle wind van leer omgevoerd worden; deze verdraaien niet alleen de hoge zaken van Paulus, die zij niet verstaan kunnen, maar ook de andere Schriften tot hun eigen verderf. Judas 1:10. *Deze, hetgeen zij niet weten, dat lasteren zij; en hetgeen zij natuurlijk, als de onredelijke dieren, weten in hetzelve verderven zij zich.* Zodat de tekst niet zegt, dat de Schrift duister is in de zaken die ter zaligheid nodig zijn, en dat voor wedergeborenen, waarover 't verschil is.

Tegenwerping 2.
Hand. 8:30, 31. *En Filippus liep toe, en hoorde hem de profeet Jesaja lezen, en zei: Verstaat gij ook hetgeen gij leest? En hij zeide: Hoe zou ik toch kunnen, zo mij niet iemand onderricht?* Omdat de Schrift niet verstaan kan worden zonder onderrichting, zo is ze niet klaar om te verstaan.
Antwoord.
(a) 't Is ver daar vandaan, dat wij de onderrichting zouden uitsluiten; die nog onbekeerd zijn, hebben onderrichting nodig; want zij hebben geen kennis van de geestelijke zaken, hoe klaar zij ook voorgesteld worden; wij spreken niet wat de Schrift is voor onbekeerden. Een blinde kan niet lezen, en alzo door lezen geen verstand krijgen van 't geen in een boek staat. Een ieder, die nu al begint geestelijke ogen te krijgen, en die al verder gekomen is, een ieder in zijn trap, (want niemand is hier tot volmaaktheid gekomen) is de onderwijzing een middel om verder en verder te komen; maar de noodzakelijkheid van onderwijzing stelt geen duisterheid in de Schrift, maar hoogheid van zaken, en onbekwaamheid in de persoon.
(b) De onderwijzing is niet om de Schrift klaarder te maken, maar om de mens bekwamer te maken om de verborgenheid in de Schrift te kunnen zien.

Tegenwerping 3.
1 Kor. 13:12. *Wij zien nu door een spiegel in een duistere rede.*
Antwoord.
Deze tekst spreekt niet van de Heilige Schrift, maar van de gelovigen, en verklaart dat de kennis, die men op de wereld heeft, maar schemering is bij die kennis, die men in de hemel zal hebben; zodat die tot het verschil niet behoort, 't welk is: of de Godzaligen de Heilige Schrift verstaan kunnen tot hun troost, besturing, geloof en zaligheid, dan of de Schrift zo duister is, dat zij er niet met al van verstaan kunnen.

Tegenwerping 4.
Het Woord kan niet verstaan worden dan door de verlichting van Gods Geest; dus is het duister om te verstaan, ziet: Lukas 24:32. *Als Hij ons de Schriften opende.* Psalm 119:18. *Ontdek mijn ogen, opdat ik aanschouwe de wonderen Uwer wet.*
Antwoord.

(a) Dit staan wij gaarne toe, dat iemand door Gods Geest verlicht moet zijn, indien hij de Schrift in haar geestelijke zin verstaan zal, buiten dat, kan de mens de geestelijke zaken niet verstaan, maar zij zijn hem dwaasheid.
(b) De teksten zelf geven te kennen, dat 't niet hapert aan de klaarheid van de Schrift; maar aan des mensen verstand, dat de Heilige Geest bekwaam moet maken om de geestelijke zaken, in de Schrift voorgesteld, te verstaan.

Geen zichtbaar en onfeilbaar rechter der verschillen, ook niet de paus.

XXVI. Vraag: Of op aarde een hoogste en onfeilbare rechter van de verschillen over de Heilige Schrift is, die de uitspraak doet, aan welke zich een ieder op Gods bevel moet onderwerpen*? En wie de rechter is: of de kerk, of kerkvergadering, of paus van Rome?* De Roomsen zeggen, dat God zodanige rechter gesteld heeft, en dat de rechter is de paus van Rome; of ze soms wel spreken van Kerken en kerkvergaderingen, zo loopt het toch op de paus uit; want die stellen ze tot het hoofd van de kerk, en boven de Kerkvergaderingen, immers de meesten stellen hem onfeilbaar, als hij van zijn stoel de uitspraak doet.
Antwoord. Wij zeggen:
(a) dat er veel dwalingen in de leer door de verdorvenheid van des mensen verstand ontstaan, de ene van meerder, de andere van minder gewicht. 1 Kor. 11:19. *Want er moeten ook ketterijen onder u zijn, opdat degenen, die oprecht zijn, openbaar mogen worden onder u.*
(b) Dat ieder bijzonder lid, 't zij een overheidspersoon, als lid, 't zij een gewone een onderscheidend oordeel heeft om de Schrift te verstaan.
(c) En dat de opzieners van de kerk, de kerk vertegenwoordigende, als dienaars van Christus een bedienend oordeel hebben over de verschillen, om ze naar de regel van Gods Woord te beslissen, zoveel het uitwendige aangaat, om vrede en enigheid van het geloof te behouden, en dat zij macht hebben de zodanigen, die van hun dwalingen niet willen afstaan, uit het midden van hen weg te doen, volgens Rom. 16:17. Doch het gemoed van iemand te overreden is niet het oordeel van de kerk, op haar oordeel moet niemands geloof gegrond zijn; maar dat is alleen de H. Geest, sprekende in en door het Woord, 't welk alleen de grond van het geloof is.
(d) Dus ontkennen wij dat er op aarde een onfeilbaar rechter van de verschillen is, naar wiens uitspraak een ieder moet geloven; nog sterker ontkennen wij, dat de Roomse kerk, kerkvergadering of paus het is. Want:

Bewijs 1. **Niet een letter daarvoor in de Bijbel.**
XXVII. 1. Niet een tittel of jota staat er in de Bijbel van zulke zienlijke, hoogste, onfeilbare rechter over de verschillen en zin van de Heilige Schrift; veel minder dat Roomse kerkvergaderingen of paus het zouden zijn. Laat een enige plaats voortgebracht worden. Paulus in de brief aan de Romeinen zou van zo'n voorrecht, en van zo'n gewichtige zaak, aan welke de gehele waarheid zou hangen, wel enig gewag gemaakt hebben. De apostel Petrus zou wel iets gedaan hebben, dat naar zo'n voorrecht geleek, en zou wel enige verklaring gedaan hebben, dat de paus van Rome hem na zijn dood zou opvolgen, en een onfeilbare macht hebben om over de verschillen uitspraak te doen; maar niet een woord spreekt hij daarvan, ja, de Schrift toont, dat Petrus door Paulus is bestraft geworden, Gal. 2:11. En op de eerste kerkvergadering te Jeruzalem gehouden.

In Hand. 15:13 was zelfs Petrus de voorzitter niet, maar Jacobus' oordeel werd gevolgd. dus is al des pausen doen maar een overweldiging: hij matigt zich macht aan, die hem niet gegeven is, en die hij niet bewijzen kan.

Bewijs 2. **De paus is niet onfeilbaar.**
De paus is niet onfeilbaar, noch in leer noch in leven. Sommigen zijn buitengewone goddelozen geweest, hoereerders, tovenaars, ketters, atheïsten, gelijk de pauselijke schrijvers zelf getuigen; hoe kunnen zulke onfeilbare rechters over de verschillen zijn, die de leer raken? *De verborgenheden des Heeren zijn voor degenen, die Hem vrezen,* Psalm 25:14. Ja, heden ten dage gebiedt hij recht tegen de Schrift. Hij gebiedt van gerechten te onthouden, die God geschapen heeft, om met dankzegging te nuttigen. Hij verbiedt het huwelijk, tegen 1 Tim. 4:3. Hij laat bloedschandelijke huwelijken toe, die God verboden heeft. Hij gebiedt een stukje brood als God aan te roepen. Hij stelt in, godsdienstige dienst van de engelen, van de verstorvene heiligen, van de beelden, alles zo recht tegen het Woord. Kan zo'n mens een onfeilbaar rechter zijn? 't Is een gruwel.

Bewijs 3. **Wordt daarvoor van veel Roomsen niet erkend.**
De Roomsen zelf erkennen hem niet voor een onfeilbare rechter. Als een staaltje zullen wij enige kleine uittreksels maken uit het Arrest, gegeven in 't Hof van het Parlement. De grote Kamer en de Tournelle vergaderd op de Bulle van de Paus, 23 Januari 1688, in Frankrijk, in 't Nederlands gedrukt in Den Haag bij Barend Beek.

… "In dit rijk te verbreiden de nieuwe gevoelens van de onfeilbaarheid van de paus. Inderdaad de hardnekkigheid van de paus is oorzaak. Wie zou zich kunnen inbeelden dat de paus, die men ons voorstelt als een voorbeeld van heiligheid en deugd, zo gehecht blijft aan zijn gevoelens, en zo jaloers is op de schaduw van een ijdel gezag? De bevelen van de paus, hoe onrechtvaardig zij ook waren, dienden maar om de oorsprong van haar ongerechtige bezitting te doen onderzoeken. De paus is jaloers om zijn pausdom door een hoogdravende nieuwigheid te doen uitmunten. En bij deze bul te voegen ijdele bedreigingen van uitbanning, die niet bekwaam zijn de minste schrik aan te jagen aan de allervreesachtigste zielen en de nauwste gewetens. Het is een onverdraaglijk misbruik, dat in ene ten enenmale wereldse zaak de paus geestelijke wapens gebruikte, om een schijn te geven aan zo een schandaleuze nieuwigheid. Als de paus Gregorius de IVe Franse bisschoppen dreigde uit te bannen, antwoordden zij moedig, dat zij aan de wil van de paus niet zouden gehoorzamen, en dat, zo hij met een voornemen kwam van hen uit te bannen, zelf uitgebannen zou weer terugkeren. Si Ex.communicaturus veniret, Ex.communicatus abiret.
Kan men iets onredelijker en onrechtvaardiger, om niet te zeggen monsterachtiger, bedenken dan dit aanslaan van het plakkaat? Ook de gehele wereld is overtuigd, dat niet de ijver van het huis Gods, maar de spijt en misnoegen het bekendmaken van dit plakkaat voortgebracht heeft. In deze gelegenheid is in de Vaticaanse bliksem niets dat te vrezen is. Het zou zeer voordelig zijn, dat al de kerkelijke zaken in het rijk verhandeld werden, zonder verbonden te zijn, zijn toevlucht tot Rome te nemen. Dat de paus ten enenmale onder de kerkvergaderingen is, welke recht hebben om hem te verbeteren, en zijn uitspraken te hervormen. Is dat navolgen de zorg en de zachtmoedigheid van de apostelen in het besturen van de kerk? Een vreemde zaak! dat de paus. . . . niet opgehouden heeft, nadat hij gezeten heeft op de stoel van St. Pieter, onderhandeling te

houden met de discipelen van Jansenius, wiens lering zijn voorzaten verdoemd hebben. Hij heeft hen met gunsten overladen, hij heeft hun lof gesproken, enz. "
Zoveel achten de Roomsen hun paus; hoe ver is het van hem, als onfeilbaar te erkennen!

Bewijs 4. **Ook eindigt hij de verschillen niet tussen zijn onderdanen.**
Men wil, dat er een zienlijk, onfeilbaar rechter van de verschillen moet zijn om een einde aan alle verschillen te maken; maar waarlijk dit einde wordt door de paus, die zich instelt als onfeilbare rechter, niet bereikt. Al de protestanten erkennen hem niet. Spreekt hij het *anathema* (de banvloek) over hem uit, zij spreken het wederom uit over hem. Hoe kan hij, die partij is, rechter zijn? En is het verschil wel geëindigd tussen de strijdende partij en de Dominicanen en Jezuïten, tussen de Jezuïten en de Jansenisten: tussen de Quiëtisten en Operatisten? Die sekten blijven in het pausdom nog levend. Uit alle deze blijkt, dat de paus geen onfeilbaar rechter over de verschillen is, en zijn kan.

Bewijs 5. **Geen koning zal zulks dulden.**
Het Woord leert ons, dat men in zake van godsdienst, leer en leven, naar geen mens moet omzien, maar alleen het Woord als een onfeilbare regel, en tegelijk rechter over de verschillen, en zijn eigen uitlegger, omdat het is het Woord van de alleen soevereine Rechter van hemel en aarde, en van de opperste Wijsheid, die tot in van de eeuwigheid leeft. Geen soeverein op aarde zal dulden, dat zijn onderdanen, ‘t zij voorgewende, ‘t zij ware, zich aanmatigen onfeilbare uitleggers te zijn van zijn bevelen, en hun uitlegging zijn onderdanen opleggen te gehoorzamen, en dat, terwijl de soeverein nog leeft. Veel minder zal de levende God dat verdragen. Hij spreekt duidelijk en klaar, Hij weigert zijn Heiligen Geest niet tot verlichting aan degenen, die Hem daarom bidden. Die zich Gode niet wil onderwerpen, zal veel minder onderworpen zijn aan de uitspraak van een mens, die zich tegen het Woord van God verheft. Die zich Gode alleen onderwerpt, zal met verfoeiing verwerpen de dwalende uitspraken van een paus.

Bewijs 6. **God Zelf in het Woord sprekende, is de enige Rechter.**
God wil dat een ieder naar zijn Woord lere en leve; ‘t blijkt uit:
- Jes. 8:20. *Tot de wet en tot de getuigenis.*
- Joh. 5:39. *Onderzoekt de Schriften.*
- Matth. 22:29. *Gij dwaalt, niet wetende de Schriften.*
- Lukas 16:29. *Zij hebben Mozes en de profeten, dat ze die horen.*

Daarom heeft de Heere Jezus, ofschoon Hij de Heere Zelf is, zijn leer bevestigd uit de Schrift, gelijk doorgaans in de evangelisten te zien is. Zo hebben ook de apostelen gedaan. Zie maar hun predikingen in de Handelingen der apostelen, en hun brieven. Ja, Petrus beveelt niet zijn onfeilbaarheid, maar het profetische woord aan 2 Petrus 1:19. Lukas prijst die van Beréa, dat ze het Woord tot de rechter namen en dat onderzochten, of deze dingen alzo waren, als ze door Paulus gesproken werden, Hand. 17:11. Niet één woord van een onfeilbare rechter staat in de Bijbel, maar de Schriften zelf worden tot rechter gesteld, om naar haar uitspraak als orakelen Gods te horen. dus besluiten wij krachtig, dat noch de ware kerk, veel minder de Roomse kerk, kerkvergadering of paus, op wie toch alles bij hen uitdraait, de rechter is van de verschillen in leer of leven.

Bewijs 7. **Uit teksten**
Doet hierbij zulke teksten, die wel uitdrukkelijk het Woord zelf tot rechter stellen:

- Joh. 12:48 . . . *Het woord dat Ik gesproken heb, dat zal hem oordelen ten laatste dage.*
- Joh. 5:45 . . . *Die u verklaagt, is Mozes.*
- 2 Tim. 3:16. *Al de schrift is nuttig tot lering, tot weerlegging.*
- Hebr. 4:12. *Het Woord van God is een oordeler der gedachten en der overleggingen des harten.*

Zo is dan het woord zelf rechter over de verschillen, die over het Woord ontstaan; want de soevereine levende God spreekt, heeft het gesproken en spreekt het nog; zodat men het Woord zo moet aanmerken, alsof het met een hoorbare stem gedurig door God uit de hemel tot ons gesproken werd.

XXVIII. Tegenwerping 1. Mozes, de hogepriester, de profeten, en al de priesters waren rechters van de verschillen over de leer in het OUDE TESTAMENT; zo zijn dan ook de paus, kardinalen, bisschoppen en kerkvergaderingen dit in het NIEUWE TESTAMENT. Mal 2:7. *De lippen des priesters zullen de wetenschap bewaren, en men zal uit zijn mond de wet zoeken: want hij is een engel des HEEREN der heirscharen.*
Antwoord.

(a) Mozes en de profeten ontvingen buitengewone openbaringen van God om die bekend te maken en te schrijven, van hen is geen gevolg tot de gewone leraren, noch des Ouden noch des Nieuwen Testaments.
(b) Niemand van hen, veel minder de gewone, kwam tot een oppermachtig oordeel over hetgeen geschreven was; maar zij hadden een ministerieel, een gedienstig oordeel, om de waarheden in het Woord op bijzondere personen en zaken toe te passen, waarin zij niet onfeilbaar waren; zo ook nu.

Tegenwerping 2. *Daar moet noodzakelijk een zienlijk onfeilbaar rechter van de verschillen zijn; want anders kon de waarheid in de kerk, en de kerk in de waarheid niet bestaan, en er zou geen einde aan de verschillen zijn.*
Antwoord.

(a) De waarheid blijft altijd in het Woord, en het Woord in de kerk.
(b) De kerk wordt behouden in de waarheid, en de waarheid in de kerk, door het bedienend oordeel van de opzieners volgens het Woord, dat toepassende op de dwalingen en dwalende personen om ze te onderrichten, en indien ze bij de dwalingen blijven, hen uit gemeenschap van de kerk uit te sluiten; hiertoe is geen oppermachtig en onfeilbaar oordeel nodig.
(c) De verschillen zullen nooit ophouden: er zullen altijd ketterijen zijn. Zij zouden niet weggenomen worden, schoon op aarde een onfeilbaar rechter was; en de verschillen blijven zelfs in het pausdom, schoon men de paus en de kerkvergadering tot onfeilbare rechters stelt.

Tegenwerping 3. *Het Woord hoort de tegensprekende partijen en hun redenen niet, en kan daarom de rechter over de verschillen niet zijn; dus moet er een ander rechter zijn.*
Antwoord.

(a) Dat kan plaats hebben in menselijke schriften, en in iemand, die de zaak niet genoegzaam of dubbelzinnig, of duister uitdrukt; maar niet in de volmaakte wet van de soevereine, alwetende, alleen wijze en altijd levende God, die zijn Geest bij het Woord voegt, en al de waarheden duidelijk en klaar uitspreekt, en alle dwalingen tegen haar

verwerpt. Wat dwalingen er ook mochten opkomen, de Heilige Geest heeft het alles wel voorzien. Die geen ogen en oren heeft, kan de uitspraak noch van een zienlijke en sprekende rechter, noch van God in zijn Woord horen; en of de dwaalgeesten zodanig in het geestelijke zijn, zo blijft nochtans God Rechter, in zijn Woord de waarheid uitsprekende, en de dwalingen tegensprekende.

Tegenwerping 4. *Het verschil is over het Woord zelf, of het deze of die zin heeft; dus kan de Schrift zelf de uitspraak niet doen; maar daartoe wordt een onfeilbaar rechter vereist.*
Antwoord.
Als over de wetten van een aards soeverein verschil rijst, moet er dan een ander zijn dan de soeverein, die oppermachtig verklaart, welke de zin van die wet is? Mag dat een onderdaan van hem doen, de soeverein nog levende, of komt het hem zelf toe? Een ieder weet, dat het niemand dan de soeverein toekomt. Nu, God leeft, God spreekt in het Woord duidelijk en klaar, en dat op verscheiden wijzen, opzichten en plaatsen, opdat de mens, zo hij het in de een plaats niet kan verstaan, hij het in een andere plaats zie; daartoe moet hij de Schrift met de Schrift vergelijken, dan zal men bevinden dat God zijn eigen woorden verklaart; dus is de Heilige Schrift, of de Heilige Geest in het Woord sprekende, Rechter, de uitspraak over het geschil onder de mensen ontstaan, zelf doende. Een andere onfeilbare rechter te stellen, is zich boven God en Zijn Woord te verheffen, dat God niet dulden zal.

Tegenwerping 5. *Men moet de gemeente horen, of zo iemand dat niet doet, die moet uitgeworpen worden,* Matth. 18:17. Zo heeft dan de kerk een onfeilbaar oordeel over de verschillen.
Antwoord.
Het gevolg volgt daar niet uit. De opzieners hebben een bedienend en toepassend oordeel over bijzondere voorvallen, en dat alleen naar het Woord; dus moeten ze gehoord worden, en die niet wil onderworpen zijn aan het woord, ‘t welk de opzieners vertonen, moet uitgeworpen worden.

XXIX. Vraag: ***Of de rede niet is de uitlegster van de Heilige Schrift?***
Antwoord.
De Socinianen, en die het in deze dele met hen houden, zeggen, dat het gehele Woord van God, en iedere tekst aan de rede moet getoetst worden, en dat men niets als waarheid moet aannemen, dan ‘t geen de rede zegt waar te wezen; en als de Schrift tegen de rede schijnt te strijden, dat die dan in die zin moet genomen worden, zoals de rede oordeelt; of zo de Schrift tegen de rede strijdt, dat men dan niet de Schrift, maar de rede moet volgen als een onfeilbaar beginsel.
Wij zeggen, dat het verstand en de rede volstrekt nodig zijn om de Schrift te verstaan, en daardoor tot het geloof te komen, maar alleen als een middel, waardoor men kent wat God in zijn Woord zegt, welk Woord dan het geloof werkt, en waarop het geloof rust; maar niet als een grond, als een regel, een toetsteen, of dat, ‘t geen God in zijn Woord openbaart, waarheid is of niet; dat wordt geloofd alleen, omdat God het zegt. De rede moet buigen onder het Woord, het Woord niet onder de rede. De rede is Hagar, niet Sara is de knecht, en niet de meester. Dit blijkt:

Bewijs 1. **Het natuurlijke verstand is blind in geestelijke zaken.**
Uit de staat van des mensen verstand. Het is door de zonde niet alleen gekrenkt naast natuurlijke zaken, zodat het weinige zaken inzien en nog minder doorzien kan; maar omtrent de geestelijke zaken is het geheel blind.

- Eféze 4:18. V*erduisterd in het verstand.*
- Eféze 5:8. *Duisternis.*
- 1 Kor. 2:14. *De natuurlijke mens begrijpt niet de dingen, die des Geestes Gods zijn: want zij zijn hem dwaasheid, en hij kan ze niet verstaan, omdat ze geestelijk onderscheiden worden.*

Zodanig is de mens in de natuur; zo'n waanwijze plomperd kan dan de Schrift niet beter behandelen dan een ezel de lier; hetgeen hij niet weet, dat zal hij lasteren, en 't geen hij natuurlijk als een onredelijk dier weet, in hetzelve verderft hij zich, Rom. 1:10. Wie zal nu het verduisterd verstand tot een regel, tot een rechter stellen over de hoge verborgenheden, die de alleen wijze God heeft gelieven te openbaren? Ieder licht heeft zijn cirkel, of omkring en bepaling, hoe ver het gaat; ziet dat in een kaars, fakkel, en de zon; zo is 't ook met des mensen gezicht: een scherp gezicht ziet van verre iets onderscheidens, waarvan een bijziende niet-met-al ziet; zo is 't met des mensen kennis. Zal een ongeoefend verstand oordelen over de verborgenheden en verschillen van de fysica, metafysica, geometrie, of astronomie? Zo is 't ook met des mensen verstand en rede: het is te klein, en heeft te kleine omkring, en 't kan tot de hoge verborgenheden van het Goddelijke Woord niet raken, daarom kan 't over die geen rechter zijn.

Bewijs 2. **De geopenbaarde verborgenheden zijn ver boven het bereik van het verstand.**
De geopenbaarde verborgenheden zijn ver boven het bereik van het verstand, de rede kan er op geen duizend mijlen nabij komen; hoe kan ze dan de rechter daarover zijn, en het richtsnoer, waarnaar deze afgemeten moeten worden?

- Job 11:7. *Zult gij de onderzoeking Gods vinden? Zult gij tot de volmaaktheid toe de Almachtige vinden?*
- Psalm 139:6. *De kennis is mij te wonderbaar, zij is hoog, ik kan er niet bij.*
- Job 26:14. *Ziet, dit zijn maar uiterste einden van zijn wegen; en wat een klein stukje van de zaak hebben wij van Hem gehoord? Wie zou dan de donder Zijner mogendheden verstaan?*

Die rechter zal zijn over de zin van de Schrift, en oordelen zal wat voor waarheid aangenomen en geloofd moet worden of niet, die moet alles tot de volmaaktheden toe doorzien; nu, het verstand des mensen, de rede. kan de hoge verborgenheden Gods niet doorzien; dus kan het geen rechter daarover zijn. En men moet alles verwerpen, dat de rede niet begrijpen kan, zo moet men verwerpen de eeuwigheid Gods, en al zijn volmaaktheden, zijn alomtegenwoordigheid, oneindigheid, enz. ; men moet verwerpen de heilige Drie-eenheid, zo duidelijk in Gods Woord geopenbaard, de vereniging van de twee naturen in Christus, ja de schepping van de wereld zelf; want de rede kan de wijze, hoe God alles uit niet geschapen heeft, niet begrijpen, en nochtans wordt het door het geloof verstaan. Ja, wat zal men dan niet moeten verwerpen?

Bewijs 3. **De oordelen van de mensen zijn tegen elkaar.**
Hetgeen de een door de rede meent klaar en onderscheiden te begrijpen, dat zal een ander door de rede als tegendeel stellen; en wat dezelfde mens tevoren meende waarheid

te zijn, zal hij daarna als vals verwerpen, zodat de mens in veel zaken niet zeker kan zijn; die meermalen liegt, is niet te geloven. Nu onze rede liegt menigmaal; zo kan die geen rechter, regel en uitlegster zijn van de Heilige Schrift.

Bewijs 4. **De verborgenheden des Woords worden door het geloof als zeker aangenomen.**
Het geloof en de rede zijn geheel verscheiden gronden om een zaak vast te stellen; als iets door de rede vastgesteld wordt, dan komt het geloof niet te pas, als iets door het geloof aangenomen wordt, dan wordt de rede uitgesloten; de rede kent alleen slechts dat iets van een ander gezegd wordt, en dat het niet onmogelijk is, dat het zo als het gezegd wordt, zou kunnen zijn; maar dat het zo is, stelt het geloof alleen vast. De Goddelijke verborgenheden in het Woord moeten alleen door het geloof als zeker aangenomen worden, omdat de waarachtige God, die niet liegen kan, het gezegd heeft, Hand. 26:27; Hebr. 11:1; 6 Joh. 16:27. De rede komt hier alleen te pas, om te weten dat het in het Woord van God gezegd wordt, dat nu wetende, kan er geen bedenking of vermoeden zijn, dat het niet waar zou zijn, dat was God in verdenking brengen, of Hij ook loog, men neemt de zaak door het geloof voor onfeilbaar aan; en of de zaak te hoog is voor de rede om van haar waarheid te oordelen, zo is dezelve niet tegen de rede; de rede moet zwijgen en zeggen ik kan daar niet bij, en het geloof alleen zegt: *het is waarheid.*

Bewijs 5. **De Geest getuigt dat het Woord de waarheid is.**
Gods Geest openbaart de verborgenheden des Woords aan het hart, getuigt dat het Woord de waarheid is, en geeft het geloof; dus wordt de rede als rechter en oordeler, of men een zaak, in het Woord vermeld, geloven zal of niet, uitgesloten. Ziet het eerste:
- Matth. 16:17. V*lees en bloed heeft u dat niet geopenbaard* (dat is, de rede heeft u dat niet geleerd) *maar Mijn Vader, Die in de hemelen is.*
- Lukas 24:45. *Toen opende Hij hun verstand, opdat zij de Schriften verstonden.*
- 2 Kor. 4:6. *God is Degene, Die in onze harten geschenen heeft, om te geven verlichting van de kennis van de heerlijkheid Gods in het aangezicht van Jezus Christus.*
- Psalm 119:18. *Ontdekt mijn ogen, dat ik aanschouw de wonderen Uwer wet.*
- 1 Joh. 5:6. *De Geest is het, die getuigt, dat de Geest de waarheid is.*

En van de rede, zegt de Schrift, *dat men ze gevangen moet nemen,* 2 Kor. 10:5.

Bewijs 6. **Ongerijmdheden.**
Indien de rede de rechter was over de Schrift, en oordelen moest, wat van het Woord te geloven was of niet, dan:
(a) was God het oordeel des mensen onderworpen, de mens riep God voor zijn rechterstoel om rekenschap van zijn zeggen te geven.
(b) Dan was alle godsdienst maar een natuurlijke en geen geestelijke en gelovige godsdienst.
(c) Dan zouden de grootste filosofen en verstandigsten de meest verlichte Godgeleerden zijn, recht tegen het Woord van Christus: Matth. 11:25. *Ik dank U, Vader! dat Gij deze dingen voor de wijzen en verstandigen verborgen hebt, en hebt dezelve de kinderkens geopenbaard.*

Deze ongerijmdheden vloeien onmiddellijk uit zulke stellingen. Zo ongerijmd als die zijn, is ook deze.

XXX. Tegenwerping 1. De godsdienst is *een redelijke godsdienst,* Rom. 12:1. Zo moet dan de rede oordelen over ieder stuk van de godsdienst, en zo over iedere plaats van de Heilige Schrift, hoe zij verstaan moet worden.
Antwoord.
In het OUDE TESTAMENT werden onredelijke dieren als voorbeelden geofferd, die konden in zichzelf, afgescheiden van het tegenbeeld, Gode niet aangenaam zijn; maar God, een Geest zijnde, eist een dienst in geest en waarheid, met verstand en redelijkheid. De rede komt hier te pas als een middel, om te weten, wat God geopenbaard heeft; of dan de zaak, die God heeft geopenbaard, ten volle verstaan en doorzien wordt, dan of de zaak zover verstaan wordt, als nodig is tot zaligheid, en in zichzelf het begrip te boven gaat; de mens heeft genoeg om te geloven. Hieruit dan volgt in ‘t minste niet, dat de rede de rechter is over ieder leerstuk en schriftuurplaats. De rede is knecht, geen meesteres.

Tegenwerping 2. Veel leerstukken worden uit natuurlijke zaken gehaald, gelijk de Heere Jezus doorgaans in de gelijkenissen doet; nu, over de natuurlijke zaken is de rede oordeler, zo dan ook over de leerstukken in de Schrift vervat.
Antwoord.
‘t Is vals, dat een enig leerstuk van het geloof uit de natuur gehaald wordt, De natuurlijke dingen worden alleen bijgebracht, om de zaken van het geloof te verklaren, en in het hart dieper in te drukken. Ook weet God de natuurlijke zaken best.

Tegenwerping 3.
Veel leerstukken zijn niet met uitgedrukte woorden in de Schrift voorgesteld, maar worden daaruit door een gevolg getrokken, en de rede alleen oordeelt, of het gevolg goed is of niet; dus is de rede de oordeler, wat te geloven of niet te geloven is.
Antwoord.
De leerstukken, die door een goed gevolg uit een schriftuurplaats getrokken worden, liggen in de plaats zelf, welke men gelooft waar te zijn, omdat God het zegt, en zo ook de zaak, die door een gevolg daaruit getrokken wordt, daar heeft de rede geen plaats; maar de rede is het middel, waardoor men ziet, dat zo'n zaak in zulke tekst ligt, en door een goed gevolg uit die tekst vertoond wordt. De rede oordeelt. of het gevolg wél getrokken wordt, maar niet, of de zaak door een gevolg, uit een tekst getrokken, waar is of niet.

Tegenwerping 4. De Schrift stelt sommige zaken vast, welke de rede oordeelt het tegendeel te zijn, ja weet, dat ze zo niet zijn; dus moet de rede oordelen, wat met of tegen de waarheid is, en dienvolgens, wat te geloven of niet te geloven is.
Antwoord.
‘t Is onwaarheid, dat de Schrift iets stelt, dat de rede leert het tegendeel te zijn. Dat God in de Schrift van natuurlijke dingen zegt, is waarheid, en door het getuigenis Gods onfeilbaar.

God spreekt niet naar het dwalend gevoelen van de mensen.

XXXI. Vraag: *Of God in de Heilige Schrift spreekt naar het dwalend gevoelen van de mensen?*
Er zijn mensen, die *ja* zeggen; wij zeggen met al ons hart neen: het is het *prooton qeudon,* de eerste leugen, om het draaien van de aarde en het stilstaan van de zon staande te houden.
Dat heidenen, die God en het Woord van God niet kennen, dat Atheïsten, die beide verwerpen, zo spraken, dat zou zozeer niet te verwonderen zijn; maar dat die, welke God kennen, en de Heilige Schrift Goddelijk erkennen, zo spreken, dat kan niet, dan met ontzetting gehoord worden van iemand, die God liefheeft. Is God niet de God van de waarheid, is Hij niet waarachtig, is Hij een mens, die liegen zou? Is Hij de God die niet liegen kan, zou de heilige en waarachtige God dan liegen? En is dat geen liegen, als God iets zei tegen de waarheid en tegen zijn beter weten, en de leugenachtige en in hun oordeel dwalende mensen in het spreken Zich gelijkmaakte, en naar hun dwalend gevoelen sprak, en hen in hun dwaling, door hetzelfde te zeggen, stijfde? Is niet de Heilige Geest de Geest der waarheid, en leidt die niet in alle waarheid? *Alle Schrift is van God ingegeven: de heilige mensen Gods van de Heilige Geest gedreven zijnde, hebben ze gesproken.* Het Woord van God is de waarheid, verre zij de Almachtige van onrecht. Waar spreekt God in de Heilige Schrift naar het dwalend gevoelen van de mensen, waar is er een schijn van?

Tegenwerping 1. De Heilige Schrift zegt op veel plaatsen*, dat de aarde stil staat, onbeweeglijk is, en dat de zon omloopt,* omdat het de mensen doorgaans zo toeschijnt, en zij in die dwaling zijn, daar het nochtans zeker is, dat de wereld omloopt en de zon stilstaat en onbeweeglijk is, of dat het een zowel als het andere zich in een zekeren kring omdraait en omloopt.
Antwoord.
Dat filosofen en sterrenkundigen daarover redeneren, wie zou zich dat aantrekken? Maar dat men daarin het Woord van God mengt, en dat men God en zijn Woord van dwaalspraak verdacht maakt, dat mag men niet dulden. Dat is zeker, dat God in zijn Woord veel en sierlijke spreekwijzen gebruikt; dat is bekend, dat de goede God naar het zwak en klein begrip van de mensen Zich voegt, en door de zienlijke en natuurlijke dingen opleidt tot het geestelijke; maar dat God in zijn Woord onwaarheden zou spreken, dat is niet dan met ontzetting te horen; wie, die God liefheeft, zou zich daartegen niet zetten? ‘t Is waarheid, God zegt in Zijn Woord op veel plaatsen, *dat de zon omloopt, en met haar omloop dag en nacht maakt, en dat de wereld stil, onbeweeglijk staan blijft,* en nergens zegt Hij anders, gelijk wij hoofdstuk 8 zullen tonen; en omdat God dat zegt, zo is het waarheid, en als waarheid te omhelzen. Is God niet de Schepper en Onderhouder, de Regeerder van alle dingen, kent die zijn eigen werk niet, en niet beter dan een mens van klein en duister begrip? Moet men niet zijn oordeel onderwerpen aan het zeggen van God? Of zou men de klare uitdrukkingen van God buigen en draaien naar zijn dwalend verstand? Al wat God, ook van natuurlijke dingen, zegt, is waarheid; God zegt*, dat de wereld stil, onbeweeglijk staat, en dat de zon omloopt,* dan is dit dan een vaste en ontegensprekelijke waarheid.

Tegenwerping 2. Gen. 1:16. *God dan maakte die twee grote lichten; dat grote licht tot heirschappij des daags, en dat kleine licht tot heirschappij des nachts.*

Hier worden zon en maan genoemd de *twee grote lichten,* daar nochtans sommige sterren veel groter zijn dan die; zo spreekt God dan naar het dwalend gevoelen van de mensen, die naar het uiterlijk aanzien de zon en maan de grootste lichten achten.
Antwoord.

1. God maakt hier geen vergelijking; maar spreekt van zon en maan, op zichzelf aangemerkt, en zegt, dat de zon groter licht is dan de maan; God noemt ze niet de grootste, maar de grote. Waar is dan hier een dwaling of dwaalspraak?
2. God spreekt niet van lichamen, en zegt niet, dat de zon en maan groter lichamen zijn dan sommige sterren, dat ze zijn de grootste lichamen; maar merkt wel, God spreekt van lichten. Zijn niet de zon en maan groter lichten, ja (hoewel het in de tekst niet staat) de allergrootste lichten? Wat sterren geven groter licht? Immers geen; van lichten lichamen te maken, en daaruit dan een dwaalspraak te besluiten, is immers zelf te dwalen, en een tastbare dwaalspraak te begaan, en door zijn dwaling Gode dwaalspraak tot ontzetting toe te dichten. Als men zo handelt, wat kan men dan niet verdraaien?

Tegenwerping 3. Jozua 10:12, 13. *Zon, sta stil te Gibeon, en gij maan, in het dal van Ajalon! En de zon stond stil, en de maan bleef staan.* De zon was immers niet te Gibeon, de maan was niet in het dal van Ajalon, maar het scheen zo, en zo wordt het gezegd naar het dwalend gevoelen; en zo ook het volgende, het staan blijven van zon en maan.
Antwoord.
Waren de mensen toen zo onnozel, dat ze meenden, dat de zon en maan op aarde waren? Verre van daar, hier is geen dwalend gevoelen en dwaalspraak. ‘t Geeft te kennen, dat de zon toen van hen was naar Gibeon, en dat de maan toen was naar Ajalon toe, en in die plaatsen, daar ze toen waren, bleven ze staan. Hier geschiedde een wonder; dit wonder geschiedde niet aan de aarde, dat die in haar loop stil stond, maar aan de zon en maan, dat die stil stonden in haar loop, waaruit klaar te zien is het omlopen van de zon en maan. Hier is de allerminste dwaling en dwaalspraak niet.

Tegenwerping 4. Hand. 27:27 . . . *Omtrent het midden des nachts vermoedden de scheepslieden, dat hun enig land naderde.* Dit was een dwalend gevoelen, het land naderde niet, maar het schip naderde het land.
Antwoord.
Dat waren dan wel domme scheepslieden, die meenden, dat het schip stil lag, en dat het land naar hen toe dreef; neen, zij waren zo gek niet; ‘t is een gewone spreekwijze, waardoor men te kennen geeft, dat men het land nader komt. Men gebruikt die nog dagelijks; het is geen dwalend gevoelen en dwaalspraak. Het blijft dan vast, dat God in zijn Woord niet spreekt naar het dwalend gevoelen van de mensen.

IV. **Doel is om een onveranderlijke regel van leer en leven te zijn.**

XXXII. Dusverre hebben wij gesproken van de oorzaak, stof en vorm van de Heilige Schrift. Nu volgt het vierde, ‘t welk is het doeleinde. ‘t Einde van de Schrift is, een vaste en onveranderlijke regel te zijn van leer en leven, om de mens tot zaligheid te leiden.

- Joh. 20:31. Deze (dingen) zijn geschreven, opdat gij gelooft, dat Jezus is de Christus, de Zoon van God; en opdat gij, gelovende, het leven hebt in Zijn Naam.

- Rom. 15:4. Al wat tevoren geschreven is, dat is tot onze lering tevoren geschreven; opdat wij door lijdzaamheid en vertroosting van de Schriften, hoop hebben zouden.
- Psalm 119:9. Waarmee zal de jongeling zijn pad zuiver houden? Als hij dat houdt naar Uw Woord.

Gelijk in alle dingen de verheerlijking Gods is het hoogste en uiterste einde, zo ook in het Woord van God, zo ten opzichte van het Woord van God Zelf, in 't welk zich openbaart de wonderbare goedheid, de ondoorgrondelijke wijsheid en onveranderlijke waarheid en de almachtige kracht Gods, als ten opzichte, van zijn uitwerking, de bekering, de vertroosting, de blijdschap, het wonderbare licht en de zaligheid, welke de uitverkorenen door middel van het Woord deelachtig worden.

- Psalm 147:1, 19. Looft de Heere. . . . *Want Hij maakt Jakob Zijn woorden bekend, Israël zijn inzettingen en Zijn rechten.*
- Psalm 119:164. *Ik loof U zevenmaal des daags, over de rechten Uwer gerechtigheid.*

V. ´t Voorwerp. Het Woord is aan de kerk gegeven.

XXXIII. Het voorwerp, waaraan het Woord is gegeven, is de kerk.

- Psalm 147:20. *Alzo (gelijk Israël) heeft Hij geen volk gedaan; en Zijn rechten, die kennen zij niet.*
- Rom. 3:2. *Dit is wel het eerste, dat hun de woorden van God zijn toebetrouwd.*
- Rom. 9:4 . . . *Welker is de verbonden, en de wetgeving.*
- 1 Tim. 3:15 . . . *'t Welk is de gemeente des levenden Gods, een pilaar en vastigheid van de waarheid.*

Vraag: ***Of het Woord van God door een ieder gelezen mag en moet worden?***

Omdat dan het Woord aan de kerk, en alzo mede aan ieder lid van de kerk gegeven is, zo moet het dan ook door een ieder van haar gelezen worden. De Roomsen arbeiden met alle macht om de Schrift te verdonkeren, en uit de handen van het volk te brengen; omdat hun dwalingen daarin zo klaar ontdekt worden, opdat zij de mensen alleen van de paus, zijn kardinalen, kerkvergaderingen, bisschoppen en papen zouden doen afhangen. Ja, zij hebben in de kerkvergadering van Trente wel uitdrukkelijk het lezen van de Bijbel verboden. Wij daarentegen achten dat een schrikkelijke kerkroof, en de weg naar de hemel te sluiten, en wij zeggen, dat een ieder mens, geleerd of ongeleerd, het Woord van God mag en moet lezen. Dit blijkt:

1. Het lezen van de Schrift is nergens verboden, wie is dan ook stout, dat hij het verbieden zou? Nooit heeft de kerk het ook verboden. De kerkvergadering van Trente heeft dit gruwelstuk eerst bestaan; doch 't was geen rechtzinnige, maar een antichristelijke kerkvergadering.
2. Van Mozes' tijden af tot op Christus, en van Christus' tijden tot op deze dag is het altijd door ieder lid van de kerk gelezen, ja, men is er zo overvloedig in geweest, dat sommigen gehele brieven van buiten konden opzeggen.
3. God heeft het lezen wel uitdrukkelijk aan de gewone man geboden. Deut. 6:6-9. *Deze woorden, die Ik u heden gebiede, zullen in uw hart zijn. En gij zult ze uw kinderen inscherpen, en daarvan spreken, als gij in uw huis zit, en als gij op de weg gaat, en als gij neerligt, en als gij opstaat. Ook zult gij ze tot een teken binden op*

uw hand, en zij zullen u tot voorhoofdspanselen zijn tussen uw ogen. En zult ze op de posten uws huizes en aan uw poorten schrijven. Ziet, zo gemeen moesten ze zich de Schrift maken.

- Joh. 5:39. *Onderzoekt de Schriften.*
- Kol. 3:16. *Het Woord van Christus wone rijkelijk in u, in alle wijsheid.*
- 1 Thess. 5:27 . . . *Dat deze zendbrief al de heiligen broederen gelezen worde.*
- 2 Petrus 1:19. *Wij hebben het profetische woord, dat zeer vast is; en gij doet wel, dat gij daarop acht hebt.*

Is 't dan niet schrikkelijk Gods gebod te verbieden?

4. Zij, die het Woord lezen, worden geprezen, en een zegen wordt over de zodanigen uitgesproken.

- Psalm 1:1, 2. *Welgelukzalig is de man, wiens lust is in des HEEREN wet, en hij overdenkt Zijn wet dag en nacht.*
- Hand. 17:11. *Deze waren edeler dan die te Thessalonica waren, als die het Woord ontvingen met alle toegenegenheid, onderzoekende dagelijks de Schriften, of deze dingen alzo waren.*
- Openb. 1:3. *Zalig is hij, die leest, en zijn zij, die horen de woorden van deze profetie.*

5. De natuur en het einde van de Schrift zijn zodanig, dat ze door een ieder moet gelezen worden.
   (a) Het is het Testament Gods; nu, een testament mag en moet door de erfgenaam gelezen worden.
   (b) Het zijn brieven, welke opschriften houden aan een ieder in de kerk; zie naar het begin van iedere brief; nu, een brief mag en moet gelezen worden door die, aan wie hij geschreven is.
   (c) Het Woord is het zwaard, waarmee elk gelovige zich tegen de geestelijke vijanden moet beschermen, Eféze 6:17. Zal men dan de geestelijke krijgsman zijn wapenen benemen?
   (d) Het is het middel van bekering, het zaad van de wedergeboorte, 1 Petrus 1:23. Het middel van verlichting, Psalm 19:9. Van lering, vertroosting, van wasdom, Rom. 15:3 1 Petrus 2:2.
   (e) Het is beschreven, opdat een ieder het leze. Hab. 2:2. *Schrijf het gezicht en stel het duidelijk op tafelen, opdat daarin leze die voorbijloopt.*

Uit alle deze is het onweersprekelijk, dat een ieder particulier het Woord van God lezen mag en moet.

XXXIV. Tegenwerping 1. Matth. 7:6. *Geeft het heilige de honden niet, noch werpt uw paarlen voor de zwijnen.* Dus mag men het heilige Woord van God aan een ieder niet geven te lezen.

Antwoord.

(a) Dan kon men daaruit besluiten, dat men voor onbekeerden niet mocht prediken.
(b) Hier wordt niet van het lezen van de Schrift, maar van onderwijzen, vermanen en bestraffen gesproken, en dat van zulken, die bozer worden, en de spreker zouden beschadigen; maar niet van gelovigen of anderen, die gaarne zouden willen horen.

Tegenwerping 2. *Uit het lezen van de Heilige Schrift door de gewone man komen veel dwalingen voort, tot nadeel van de lezers zelf, die de Schrift tot hun eigen verderf*

verdraaien, als van anderen, die daardoor verleid worden; dus is het dienstiger dat men hun de Heilige Schrift onthoudt.
Antwoord.
Door het lezen van de Schrift van een ieder worden de dwalingen van het pausdom en andere dwaalgeesten ontdekt en gezien; maar zij komen daaruit niet voort. De dwalingen komen doorgaans van de verkeerde geleerden voort. En of sommigen de Schrift misbruiken door hun verdorven verstand, zo neemt dat het gebruik niet weg; als men het Woord van God niet heeft, dan moet men zeker dwalen.

Tegenwerping 3. *Als een ieder het Woord van God mocht lezen, dan was het prediken vergeefs; maar dit is noodzakelijk, zo dan dat niet nodig.*
Antwoord.
Lezen en horen gaat zeer wel samen, Openb. 1:3 Hand. 17:11. Het prediken leert, beweegt, bekeert en vertroost een ieder gelovige, even gelijk het lezen doet, en het lezen doet hetzelfde wat het horen doet. 't Is hetzelfde Woord, dat op tweeërlei wijze ontvangen wordt; lezen en horen zijn ondergeschikte zaken, geen tegenstrijdige.

Tegenwerping 4. *Wij verbieden het lezen van de Schrift niet volstrekt aan een ieder, wij geven velen daar toestemming toe, die namelijk, die wij vertrouwen, dat zij er geen kwaad mee zullen doen.*
Antwoord.
Dat is regelrecht tegen de kerkvergadering van Trente. 't Is om die smaad wat weg te nemen van degenen, die nabij de Protestanten wonen, 't Is niet in de macht van paus of paap iemand het lezen van de Bijbel als een voorrecht toe te staan. Het komt de bevoorrechten door een Goddelijk geschenk toe, waarvoor paus of paap niet te danken is. Het onthouden is kerkroof en zielsmoord.

Mag en moet in andere talen overgezet worden.

XXXV. Omdat de Schrift aan de gemeente en ieder van haar leden gegeven is, en door ieder gelezen moet worden, en de kerk in het Nieuwe Testament door de gehele wereld verspreid is onder allerlei volken en talen, Openb. 5:9; zo is nodig, dat de Heilige Schrift ook in allerlei talen overgezet wordt, opdat een ieder het Woord, zowel in zijn eigen taal leze, als zij het horen prediken, gelijk de apostelen deden, Hand. 2:8. Tot die einde is de Bijbel in zeer velerlei talen overgebracht.
Driehonderd jaar voor Christus' geboorte is het Oude Testament uit het Hebreeuws in het Grieks overgezet door twee en zeventig mannen, die beide de talen zeer wel verstonden, door de besturing en onkosten van Ptolomeüs Philadelphus. koning van Egypte.
Ten tijde van de apostelen is het OUDE TESTAMENT overgezet in het Chaldeeuws ten dele door Jonathan, ten dele door Onkelos, en ten dele door onzekere vertalers.
Daarna is het overgezet in de Syrische taal.
Naderhand is de gehele Bijbel door verscheidenen in het Latijn gebracht, zijnde toen, naast de Griekse, de algemeenste taal; onder die is ook een, die het pausdom voor gewone overzetting houdt; naderhand is die bijna in zo veel talen gebracht, als de kerk uit natiën bestaat.

Maar al de overzettingen zijn niet overgezet uit de oorspronkelijke Hebreeuwse en Griekse talen, in welke de heilige mannen, door de Geest Gods gedreven zijnde, die geschreven hebben; maar, óf uit de Griekse óf uit Latijnse overzettingen, zodat het van afschriften zijn; zodanige zijn er ook verscheiden Nederlandse overzettingen, die men nu noemt de oude overzettingen.

De Nederlandse is de beste.
Maar volgens het besluit van de Nationale Synode, gehouden te Dordrecht, in de jaren 1618 en 1619, is de gehele Bijbel, op last en op kosten van de Hoogmogende Heeren Staten-Generaal van de Verenigde Nederlanden, uit de oorspronkelijke Hebreeuwse en Griekse teksten in het Nederlands, door enige verkoren geleerde mannen getrouwelijk overgezet; en opdat het zo volkomen als doenlijk is, mocht geschieden, zo zijn een meerder getal van geleerde mannen afgezonden, die gezamenlijk de overzetting, door de eerst verkorene gedaan, van het begin tot het einde hebben onderzocht. Waardoor onze Nederlandse overzetting alle andere overzettingen, zo oude, als naderhand gedane, zeer verre overtreft, en zo net en nadrukkelijk de grondteksten heeft uitgedrukt, dat alle geleerden, zo vriend als vijand, verwonderd zijn; en die onderstaan, daar wat op te knibbelen, tonen dat ze weinig grondige kennis van de grondtalen hebben. En als een woord ook in een anderen zin kan genomen worden, zo hebben ze dat op de kant getekend. De Heere zij gedankt voor dat onwaardeerbaar geschenk!

Geen overzetting is authentiek; maar moeten alle aan de grondtalen getoetst worden.
XXXVI. Doch hoe volmaakt ook een overzetting is, zo is ze toch niet authentiek of onfeilbaar; ze kunnen in ‘t een of ander woord missen, daarom moet elke overzetting aan de grondtekst getoetst worden, als ergens over de overzetting verschil is. Een getrouwe overzetting vertoont alle zaken, die in de grondtalen staan; maar omdat het een andere taal is, zo is de klank van de woorden ook anders. De grondteksten zijn onmiddellijk, door Gods ingeven, van God, en ten opzichte van de zaken, en van de woorden; maar de overzettingen hebben de van God ingegeven zaken, maar niet de woorden. En of een onkundige, die overzettingen aan de grondtalen niet kan toetsen, zo kan hij evenwel verzekerd zijn van de waarheid van de zaken uit de overeenkomst van het geloof en samenhang van de zaken; waarbij komt het getuigenis des Heiligen Geestes, getuigende, dat de Geest, in het Woord sprekende, de waarheid is; de kracht van het Woord op zijn eigen hart, en op de harten van anderen, en de overeenstemming van al de geleerden en Godzaligen. Ja, zelfs de vijanden van de ware godsdienst, die beide talen verstaan, stemmen overeen in deze getrouwe overzetting, dat de zaken waarlijk en wel overgezet zijn, en indien de ene een ander verstand van dit of dat woord heeft, zo kan bij door de grondtaal overreed worden.

Zo ook de Griekse en Latijnse.
XXXVII. Over de Griekse overzetting van het Oude Testament door de twee en zeventig overzetters en over de Latijnse overzetting, die men noemt de gewone, is de vraag: Of die hetzelfde gezag hebben, als de grondteksten? Of die door zichzelf alzo geloofwaardig, en ten opzichte van de woorden alzo onfeilbaar zijn, als de teksten door de profeten, evangelisten en apostelen, door ingeving des Heiligen Geestes beschreven? Dit houden de Roomsen staande, maar wij ontkennen het, en ‘t blijkt:

1. Omdat die twee overzettingen niet zijn gedaan door een onfeilbare ingeving van de Heilige Geest, alzo weinig als alle andere overzettingen; ‘t is geschied door feilbare mensen schoon zij hun best gedaan hebben om het niet te doen; daarom mag men noch die, noch andere overzettingen met de grondteksten gelijk stellen in achting en onfeilbaarheid.
2. Omdat het klaarblijkelijk is voor alle geleerden, de geleerde Roomsen zelfs rechters zijnde, dat in beide die overzettingen tastbare misslagen zijn; ‘t is kennelijk, dat de LXX (Septuaginta) in verscheiden plaatsen misleid zijn, doordien zij een Hebreeuwse Bijbel zonder punten hebben gebruikt, daar toch God die met punten heeft doen beschrijven, dat is, zoveel, alsof men een brief schreef zonder klinkers; men zou daarmee in hoofdzaak terecht komen; maar men zou hier- of daarin lichter mistasten.
   En ‘t is klaar te zien, dat de gewone Latijnse overzetting van het Oude Testament uit het Grieks en niet uit het. Hebreeuws is overgezet. En in beide zijn grove misslagen, die de geleerden onder het pausdom erkennen, waarom door orde van de paus de gewone Latijnse ook enigszins is verbeterd, geworden. Waarom ook velen van hen geen overzetting authentiek erkennen.

XXXVIII. Tegenwerping 1. *Christus en de apostelen, als zij teksten uit het Oude Testament aanhaalden, zo verhalen zij de woorden van de LXX (Septuaginta); dus erkenden of maakten zij die authentiek.*
Antwoord.
Christus en de apostelen beoogden de zin van een tekst, en niet de woorden. Zij gebruikten niet altijd die overzetting, maar soms de Hebreeuwse tekst zelf. Zij gebruikten de Griekse omzetting, omdat die meest in de handen van het volk was; want de Griekse taal was toen algemener dan de Hebreeuwse. Zodat uit het aanhalen van een tekst uit de LXX vertalers geen gelijke stelling met de grondtekst kan getrokken worden.

Tegenwerping 2. *De Hebreeuwse kerk had in haar taal een authentieke Bijbel, de Griekse in haar taal, zo moet dan de Latijnse ook een authentieke hebben in haar taal.*
Antwoord.
Dit bewijs is aan beide zijden kreupel. De Hebreeuwse kerk had het Woord, zoals God het onmiddellijk, en ten opzichte van zaken en woorden had ingegeven. Zij hadden de Schriften van het NIEUWE TESTAMENT niet. De Griekse kerk had het OUDE TESTAMENT in haar taal niet authentiek, zij gebruikten een overzetting. Maar het NIEUWE TESTAMENT hadden ze authentiek, omdat het ook onmiddellijk van God is ingegeven. De Latijnse kerk nu heeft alleen de overzetting, en niet een oorspronkelijk, als de Hebreeuwse en Griekse tekst. En indien het gevolg goed was, zo moest door die zelfden regel volgen, dat dan ieder volk een authentieke overzetting moest hebben.

Tegenwerping 3. *Die twee overzettingen zijn de oudste, en zeer lang in gebruik geweest; dus moet men ze ten minste voor authentiek aannemen.*
Antwoord.
Een dwaling wordt mettertijd geen waarheid. De Latijnse is zo oud niet, of daar zijn veel overzettingen nog ouder.

VI. **De nuttigheid en noodzakelijkheid.**

XXXIX. Het laatste dat over het Woord voor te stellen is, is zijn noodzakelijkheid en nuttigheid. ‘t Woord is noodzakelijk en nuttig, niet alleen voor eerstbeginnenden en kleinen; maar ook voor de allervolmaaktste en geestelijkste, die op aarde zijn. ‘t Is een stroompje, waaruit een schaapje drinkt, en een zee, waarin een olifant verzinkt. Die meent, dat hij al boven de Bijbel is, is een dwaas, hij kent noch de geestelijkheid van het Woord, noch zichzelf. God kon door zijn almachtigheid Zijn kerk wel vergaderen, bewaren en doen groeien zonder beschreven Woord; maar ‘t is de wijsheid en goedheid van onze God, Zijn kerk op een wijze te verzorgen, die de allerbeste en allervaste is; en haar Zijn wil bekend te maken door een blijvend geschrift, en nu door de druk, opdat een ieder het in zijn huis hebbe, en dagelijks daaruit zijn besturing en voedsel trekke, en Hij heeft de mens daaraan gebonden, om daarbuiten gaande niet te dwalen; zodat het Woord noodzakelijk en nuttig is. Dit blijkt:

Bewijs 1. *Het enigste middel van geloof en bekering.*
Het is het enigste van God verordineerde middel, tot geloof en bekering. Zonder het Woord komt niemand tot geloof. Rom. 10:14, 17. *Hoe zullen zij in Hem geloven, van welke zij niet gehoord hebben? Zo is dan het geloof uit het gehoor, en het gehoor door het Woord van God.* Zonder het Woord wordt ook niemand wedergeboren. Jak 1:18. *Naar Zijn wil heeft Hij ons gebaard door het Woord van de waarheid.* 1 Petrus 1:23. *Die gij wedergeboren zijt, niet uit vergankelijk, maar uit onvergankelijk zaad, door het levende en eeuwig blijvende Woord van God.*

Bewijs 2. *Het middel van wasdom.*
Het Woord is het voedsel des geestelijken levens in de bekeerden: 1 Petrus 2:2. *Als nieuwgeborene kinderkens zijt zeer begerig naar de redelijke onvervalste melk, opdat gij door dezelve moogt opwassen.* Omdat velen het Woord zo weinig gebruiken, zijn ze duister, onvast, ras hierheen en daarheen slingerende met allerlei wind van leer, leven in treurigheid, en zwakgelovigheid. en in vervreemding van God.

Bewijs 3. *De regel van bestuur des levens.*
Het Woord is de enigste regel, waarnaar de gestalte van het hart, gedachten, woorden en daden bestuurd moeten worden. Gal. 6:16. *Zo velen als er naar deze regel zullen wandelen.* Jes. 8:20. *Tot de wet en de getuigenis.* Psalm 119:6. *Dan zou ik niet beschaamd worden, wanneer ik merken zou op al Uw geboden.*
Laat men na het Woord in ‘t hart en in ‘t oog te houden, men zal zijn eigen verstand tot zijn Bijbel beginnen te stellen, en men zal zichzelf verleiden, en zorgelijk voor anderen zijn; ‘t zal op een zondig leven en op grote vallen uitdraaien; ja, velen het Woord niet stellende tot hun regel, zullen zoeken in te gaan, en zullen niet kunnen. Lukas 13:24.

Bewijs 4. *De grond van troost.*
Het Woord geeft een vaste troost. Rom. 15:4 *Opdat wij, door lijdzaamheid en vertroosting van de Schriften, hoop zou hebben.* Psalm 119:92, 111. *Indien Uw wet niet ware geweest al mijn vermaking. Zij zijn mijns harten vrolijkheid.* Die troost, die uit het Woord komt, ‘t zij onder het lezen, horen, of in ‘t gebed, of in overdenking, ‘t zij dat die zijn eerste oorsprong uit een schriftuurplaats heeft, of onder de zoete bewegingen tot

een tekst gebracht wordt, die gaat doorgaans veel dieper in, is fundamenteler, vaster en krachtiger, dan wanneer de ziel vertroosting ontvangt zonder terugslag op het Woord. Doch men moet zich alsdan wachten van op die tijd een uitdrukkelijke schriftuurplaats te willen hebben; want dan zou men de zoetigheid lichtelijk verliezen. Hoe goed is het, dat men de Bijbel veel leest en hoort lezen, opdat men in tijd van nood voorraad heeft, en opdat onze schriftuurplaatsen tot vertroosting te binnen komen in overdenkingen, ja in dromen, 't welk dikwijls gebeurt, ook van zulke spreuken, op welke men tevoren gemerkt had, en die men niet weet, waar ze in de Bijbel te vinden zijn!

Bewijs 5. *Middel tot heiligmaking.*
Het Woord is een bijzonder middel tot heiligmaking. Joh. 17:17 Heilig ze in Uw waarheid, Uw Woord is de waarheid.

Dit doet het Woord niet alleen door gedurige opwekking, waardoor de gelovige ziel als door de stemme Gods tot gehoorzaamheid gebogen wordt; maar ook doordien men in een gedurige samenspraak met God is, terwijl men het Woord leest, hoort, overdenkt, en zich als regel voorstelt. Daarbij wordt de ziel door het gedurig gebruik van het Woord geloviger, en in de waarheid meer bevestigd; het geloof nu baart de liefde, en de liefde heiligmaking. Ja, ook wordt de ziel door hoger opgeleid in verborgenheden, en tot veel minder zaken uitgebreid, die men tevoren niet zag. Nu, ieder gezicht van de geestelijke verborgenheden, en elke verborgenheid heeft een heiligende kracht. Die traag is in het lezen, en slof om zich het Woord eigen te maken, mist voor een groot gedeelte deze schone vruchten.

Bewijs 6. *´t Is de geestelijke wapenrusting.*
Het Woord is het geestelijke zwaard, waarmee men tegen de duivel, ketterijen, en het vlees in alle gelegenheden strijdt. Eféze 6:17. Hebr. 4:12. *Want het Woord Gods is levend en krachtig, en scherpsnijdender dan enig tweesnijdend zwaard, en gaat door tot de verdeling van de ziel, en des geestes, en van de samenvoegselen, en des mergs, en is een oordeler der gedachten en van de overleggingen des harten.* Die dit zwaard gereed heeft, staat vast, beschermt zichzelf, en overwint de vijanden.

Bewijs 7. *Middel tot zaligheid.*
Ja, opdat wij alles ineensluiten: 't Woord van God is het enige middel, waardoor men zalig wordt. Rom. 1:16. *'t Is een kracht Gods tot zaligheid.* Eféze 1:13. *Het evangelie uwer zaligheid.* Jak 1:24. *'t Welk uw ziel kan zalig maken.*
Die dan lust tot zaligheid heeft, achte en erkenne het Woord noodzakelijk en nuttig, en hebbe lust aan het Woord.

XL. Terwijl het Woord zodanig is, als tot hiertoe vertoond is, zo is een ieder verplicht tot de navolgende zaken:

1. Men moet het Woord geloven.
Men moet het Woord, zodanig als gezegd is, erkennen, waarderen, geloven en zich voorstellen, zonder welke het Woord niet nuttig is. Hebr. 4:2. *Het woord van de prediking deed hun geen nut, omdat het met het geloof niet gemengd was.* Het ongelovig hart komt soms op, en de duivel port het aan, om te twijfelen, of het Woord van God

wel waarlijk van God is ingegeven, ‘ t welk de gelovigen soms zeer droevig maakt en hinderlijk is. Daar ze nochtans wel gevoelen, dat de kracht van het Woord hun hart werkt, dat geen menselijk geschrift doen kan, en zo een menselijk geschrift enige werking maakt, dat is dan alleen voor zoveel het terugslag op het Woord heeft, en daaruit genomen is. Zij zien wel wat rust en troost een gelovige uit het Woord schept; hoe krachtig het is tot bekering van de mensen, en dat er op aarde geen zuiverder, geen beter, geen vaster weg tot zaligheid is. Dit behoorde een ieder te overreden, en zijn gedachten tot gehoorzaamheid gevangen te leiden, en zulke opwellingen in de beginne te smoren, opdat zij ruimte krijgende de ziel niet meerder ontrusten. Zie hiervan in het brede, beneden in de ziekten van de ziel in het 2de Deel. hoofdstuk 44: *Van de bestrijding, of het Woord van God de waarheid is.*

2. *Zich daarover verblijden.*
Men moet zich hartelijk verblijden over dat allerdierbaarste geschenk Gods, het met veel liefde omhelzen, en zich vervrolijken, zo dikwijls als men het ziet, of in zijn handen neemt. De gehele wereld bijna is zonder Woord; het pausdom onthoudt het de mensen, en verbrandt de Bijbels met degenen, die ze gelezen hebben; maar wij hebben het, mogen het horen en lezen, wat moest ons hart zich daarover verblijden! Psalm 119:14, 97. *Ik ben vrolijker in de weg uwer getuigenissen, dan over alle rijkdom. Hoe lief heb ik uw wet!* Psalm 19:11. *Zij zijn begeerlijker dan goud, ja, dan veel fijn goud; en zoeter dan honing en honingzeem.*

3. *God daarvoor danken.*
Hierover moet men de Heere, die het gegeven heeft, danken en verheerlijken. Psalm 119:62. Te middernacht sta ik op, om u te loven voor de rechten uwer gerechtigheid. Psalm 147:12, 19. *O Jeruzalem! roemt den Heere; o Sion, loof uwen God. Want Hij maakt Jakob Zijn woorden bekend, Israël Zijn inzettingen en rechten.*

4. *Daarvan gebruik maken.*
Maakt gebruik van het Woord in voorspoed, in tegenspoed, in duisternis, in twijfelmoedigheid, in radeloosheid en in al uw wandel; want u kan niets overkomen, en gij hebt niets te doen, of ‘t Woord zal u troost, rust, raad en besturing geven. Psalm 119:24, 30, 105, 111. *Ook zijn Uw getuigenissen ... mijn raadslieden. Een lamp voor mijn voet en een licht op mijn pad. Ik heb Uw getuigenissen genomen tot een eeuwige erve; want zij zijn mijns harten vrolijkheid. Ik heb verkoren de weg der waarheid; Uw rechten heb ik mij voorgesteld.*

5. Het kopen en in huis hebben.
Koopt dit onwaardeerbare juweel, en maakt het in uw huis te hebben. Onder de hedendaagse mode vind ik deze de beste en prijselijk, dat veel aanzienlijke lieden in elke kamer een schone grote Bijbel met een Psalmboek hebben staan; gebruikten zij ze maar wat meer! ‘t Is een van de beste aalmoezen, dat men de armen van Bijbels verzorgt, en hen dikwijls ondervraagt, of ze daarin dagelijks lezen. De geringen, die niets te geef begeren, moeten bij duitjes en stuivertjes vergaderen om een Bijbel te bekomen. Die niet lezen kunnen, moesten alle vlijt aanwenden om te leren lezen, met bedoeling om het Woord van God te mogen lezen. Een huis zonder Bijbel is een schip zonder Rom. er; een Christen zonder Bijbel is een krijgsman zonder geweer.

‘t Placht in de eerste tijd van de Reformatie in Nederland een gewoonte bij sommige welgestelden te zijn, met een Testament in de zak de armen te bezoeken, en hun wat voor te lezen (want de meeste mensen konden toen niet lezen) en gaven dan hun een aalmoes. Zo deden de schippers, als zij van een reis waren thuisgekomen. En dus vervulden zij het gebrek van geen Bijbel te hebben, of niet te kunnen lezen; dus bouwde men elkaar op, en dus brak de Reformatie door. ‘t Zou nu ook zeer nuttig zijn, dat men nu ook zo deed; want velen hebben weinig bekwaamheid om te spreken.

6. *Het veel lezen.*
Leest, onderzoekt, overdenkt het Woord met alle naarstigheid en regelmaat. Dit moet zelfs het werk van de Koningen zijn. Deut. 17:19. Het zal bij hem zijn, en hij zal daarin lezen al de dagen zijns levens.
Dit is de plicht van geleerden. 1 Tim. 4:13. *Houdt aan in het lezen.*
Dit is het voorrecht en het werk van geringen en van iedereen. Joh. 5:39. *Onderzoek de Schriften.* Matth. 12:3. *En hebt gij niet gelezen?* De kamerling las op zijn wagen, Hand. 8:28. Die van Berea onderzochten dagelijks de Schriften, Hand. 17:11. Dat zij dan eens ieders werk des morgens, eer men aan Zijn werk gaat, en bij zichzelf alleen, en met zijn gezin. Des middags als men gerecht voor het lichaam neemt, moet men ook gerecht nemen voor de ziel. ‘s Avonds als men Zijn werk gedaan heeft, moet men de dag eindigen met enige verkwikking uit het Woord te halen. En in de tussentijden onder zijn bezigheden te denken aan het gelezene, behoudt de ziel in de gemeenschap met God, doet het Woord in zijn geestelijke zin en kracht verstaan en gevoelen, en doet ze groeien in de genade, bewaart ze voor ijdele gedachten, bedwingt de tong, onderdrukt de verdorvenheden, en bestuurt de mens in de vreze Gods.

XLI. **Hiertoe is nodig een voorbereiding, betrachting en nabetrachting.**

1. Een voorbereiding.
Telkens als men zich zet om te lezen:
(a) moet men zich samentrekken en zich stellen voor het aangezicht des Heeren, en zich brengen in een eerbiedige gestalte van het hart, met een indruk dat de Heere tot u zal spreken; dan moest immers een heilig ontzag ons doen beven. Denkt dan aan Jes. 1:2, *Hoort gij hemelen, en neemt ter ore gij aarde; want de Heere spreekt.*
(b) Dan moet men zijn hart tot de Heere verheffen, biddende om de Geest, door welke het Woord geschreven is, opdat die ons de waarheid in het Woord doe zien en op ons hart brenge, zeggende: Psalm 119:18, *Ontdek mijn ogen, dat ik aanschouwe de wonderen van uw wet.*
(c) Daarbij is nodig het hart met opmerking te neigen tot gehoorzaamheid, om te geloven, zich te vertroosten, en te gehoorzamen alles, wat de Heere zal voorstellen, beloven en bevelen, zeggende: 1 Sam. 3:9, *Spreek Heere want Uw knecht hoort.*

XLII. 2. **De betrachting.**
Onder het lezen is nodig bedaardheid, aandacht, dat men niet haaste om gedaan te krijgen, en zijn taak af te doen. ‘t Is beter minder te lezen, indien de tijd ontbreekt, opdat men opmerkende zij. Op tweeërlei wijze kan men het Woord lezen, naardat iemand tijd en bekwaamheid heeft, of onderzoekende, of zich latende bewerken.

Een onderzoekende lezing.
Het studieus of onderzoekend lezen is, als men naspeurt de samenhang met het voorgaande en volgende, de wijzen van spreken, 't einde en oogmerk, de tekst te vergelijken met andere plaatsen, waar de zaak breder verklaard wordt, en met de gelijkluidende teksten. Hiertoe is dienstig, dat men de kanttekening, dat voortreffelijk werk, nazie, dit zal groot licht geven; op deze wijze zoekt en vindt men de letterlijke zin.
Doch men moet aan de letter niet hangen blijven, gelijk veel letterknechten doen, dat is maar zich met de schors vergenoegen, dat geeft noch kracht noch voedsel voor de ziel; maar men moet doordringen tot de pit, tot de inwendige natuur van de zaak zelf. Hier is een natuurlijk mens blind, hoe geleerd, hoe ervaren in het Woord, hoe bekwaam om de samenhang te verstaan, en de letterlijke zin aan anderen te tonen; maar een Godzalige begint terstond de geestelijke zaken in haar eigen klaarheid, natuur en kracht te zien, en hij neemt daarin meerder toe, hoe meer hij zich bezig houdt met de zaken te beschouwen, en te overpeinzen. Hoe dikwijls ook, dat hij dezelfde brieven of hoofdstukken leest, altijd ziet hij nog iets, dat hij tevoren niet gewaar was geworden, en 't is hem altijd wederom nieuw, en hoe langer hoe zoeter. 't Is waar, onder het zoeken van de letterlijke zin heeft men soms wel zo veel geestelijke bewegingen niet, als men daarin bezig is; maar 't maakt bekwaam om de Heilige Schrift beter te verstaan, en om daarna gemakkelijker, grondiger en krachtiger bewerkt te worden.

XLIII. Vier schadelijke klippen zijn hier te mijden; zo iemand tot deze vervalt, die zal de rechte zin van het Woord niet vatten; maar de geestelijkheid in het Woord van God verdonkeren. Te mijden is:

1. *De woorden betekenen wat zij kunnen.*
Het eerste dat te mijden is, is de woorden betekenen wat zij kunnen betekenen, ieder op zichzelf genomen, en dat het alles de rechte zin is, in welke betekenis men het Woord neemt, zo het maar niet is tegen de regelmaat van het geloof en omstandigheden van de tekst. Dat is, zichzelf te verdwazen en de Schrift te verdraaien. De zin van de Schrift is eenvoudig, duidelijk, oprecht, bepaald en netter de zaken uitdrukkende dan enig mens zou kunnen doen; daarom moet men in elke plaats de enigste en eigen zin en de beooging van de Geest naspeuren.

2. *Zeven perioden te stellen.*
Het tweede te mijden, is alles op de leest van zeven perioden of tijdrangen te schoeien; want de gehele stelling van de zeven perioden is een misvatting. Het was nog te dulden, indien men daarmee in de Openbaring van Johannes bleef, hoewel men dan nooit de rechte zin van de Openbaring zal bekomen; maar 't is onverdraaglijk, dat men de gehele Bijbel door de zeven perioden zoekt, en elke zaak tot een van die brengt; dat neemt de ware zin, de geestelijkheid en de kracht uit het Woord weg.

3. *Van alles profetieën te maken.*
Het derde te mijden, is alles tot profetieën te maken, en te brengen tot een bijzondere tijd des Nieuwen Testaments, dat het vervuld is, of nog te vervullen staat, zodat bijna voor het tegenwoordige niets overblijft. Overal de kerk en de antichrist te vinden; zelfs al de parabelen en gelijkenissen van de Heere Jezus, in de evangeliën voorgesteld, als

profetieën aan te merken, en de kerk en de antichrist daarin te vinden. Dit doen verdraait het Woord, en beneemt het de geestelijkheid en de kracht. 't Is waarheid, dat alle plechtigheden van Adam af tot op Christus, en dat alle profetieën in het OUDE TESTAMENT niet zijn verklaard in het NIEUWE TESTAMENT; daarom is het een zoete en voordelige studie, die, welke in het NIEUWE TESTAMENT niet zijn verklaard, en alleen zeker en onfeilbaar zijn, na te speuren; want men vindt dan dikwijls zonderlinge verklaringen van des Heeren Jezus' natuur en uitvoering van het Middelaarsambt, en vervullingen van voorzeggingen, waardoor onze kennis wordt vermeerderd, en het geloof zeer wordt versterkt, maar men moet hier wijs zijn tot matigheid, en zich wachten stoutelijk te zeggen, dat, en niets anders is de zin; want hoe menigmaal hebben anderen, en wij ons zelf in het uitleggen van profetieën bedrogen gevonden, en naderhand gezien, dat men een misvatting had gehad! Godzalige nederigheid is hier nodig.

4. *Geen tekst verstaanbaar dan in zijn samenhang.*
Het vierde te mijden, is dat men geen plaats van de heilige Schrift verstaan kan, of men moet ze in haar samenhang verstaan. Behalve dat de samenhang in zichzelf klaar is, zo is die ook voor een Godzalige ongeleerde lezer doorgaans gemakkelijk te verstaan, immers gemakkelijker dan men voorgeeft; en daar de samenhang ons zo klaar niet is, en de een de samenhang dus en de ander zo neemt, dat komt van des mensen verduisterd verstand. Een Godzalige in eenvoudigheid lezende, omdat hij de zaken in haar geestelijke natuur verstaat, zal de samenhang dikwijls veel beter verstaan, hoewel hij het anderen dikwijls niet kan tonen, als een geleerd natuurlijk mens.
Maar ook is de samenhang niet altijd nodig om een vers of spreuk te verstaan. Er zijn duizenden uitspraken in het Woord, die op zichzelf en alleen genomen, gelezen of gehoord, een volkomen zin hebben en de zaken in haar kracht uitdrukken, en genoegzaam doordringende zijn tot geloof, vertroosting en verwakkering. Bijvoorbeeld: *Die in den Zoon gelooft, die heeft het eeuwige leven. Bidt, en gij zult ontvangen. Zalig zijn de armen van geest. Die treuren. De zachtmoedigen. Die hongeren en dorsten naar de gerechtigheid,* enz. Ja, veel spreuken worden zonder samenhang voorgesteld, in deze samenhang te zoeken zou verduisteren zijn. Dit van het zinzoekend lezen.

Hoe het Woord praktikaal te lezen.

XLIV. Men kan de Schrift ook lezen zonder die studieuze onderzoekingen naar de zin, 't welk men noemen kan een praktikaal lezen, als men met een nederige, hongerige en gehoorzame gestalte van de ziel zich voor de Heere stelt, en als de stemme Gods horende, langzaam en bedachtzaam leest, en onder het lezen de Heilige Geest in onze harten laat werken; komt er wat voor, dat men in de eerste opslag niet verstaat, men slaat dat voor die tijd over, en gaat voort. Heeft iets bijzondere kracht op het hart, men blijft wat staan, men laat het hart daardoor bewerken, men bidt, men dankt, men verblijdt zich, men verwondert zich, men wordt verlevendigd tot gehoorzaamheid, en dan gaat men voort in het lezen. Heeft men een hoofdstuk gelezen, men denkt het eens na, indien men tijd heeft. Komt er een opmerkelijke tekst voor, men stelt er een tekentje bij, of men leert dezelve van buiten.
Dus moeten geleerden en ongeleerden het Woord lezen, en alzo zal men de geestelijke zin hoe langer hoe klaarder verstaan, en 't Woord zal ons hoe langer hoe zoeter worden.

Joh. 7:17. Zo iemand wil deszelfs wil doen, die zal van deze leer bekennen, of zij uit God is.
Joh. 8:31, 32. Indien gij in mijn Woord blijft, zo zijt gij waarlijk mijn discipelen; en zult de waarheid verstaan, en de waarheid zal u vrij maken.

2. **Nabetrachting.**
XLV. De nabetrachting bestaat:
(a) in blijde te danken, dat de Heere het Woord heeft laten beschrijven, dat men het in zijn huis heeft, dat men zelf het lezen kan, dat men het gelezen heeft, en dat het kracht op ons harte gehad heeft.
(b) Men moet zorgvuldig die goede gestalte, die men door het lezen bekomen heeft, bewaren.
(c) Men moet onder het werk van zijn beroeping het gelezene herdenken, en zijn gedachten telkens daarheen wederom wenden.
(d) Zo men gelegenheid heeft, moet men anderen het vertellen, om daarover samenspraak te houden.
(e) Bijzonder moet men trachten het gelezene op te volgen en in beoefening te brengen. Indien men zo de Heilige Schriften gebruikte, men zou wondere voortgang maken in de kennis en in de Godzaligheid; kinderen zouden ras jongelingen, en jongelingen mannen worden in Christus Jezus.

Hoofdstuk 3

Van God

In het vorige hebben wij gesproken van de twee beginselen, waaruit God gekend wordt, namelijk, de natuur en de Heilige Schrift. Nu gaan wij over tot de beschouwing van God Zelf: een werk waartoe men al bevende moet komen, om niets onbetamelijks van God te denken, en om op de betamelijke gedachten gepaste bewegingen te hebben. De Heere besture mij in het beschrijven en openbare Zich aan een ieder, die het leest of hoort lezen, tot vaststelling van de belijders van de waarheid, tot weerlegging van de Socinianen, Remonstranten en andere dwaalgeesten, en tot besturing in de weg van de Godzaligheid!

In de verhandeling van God zullen wij spreken:
1. Van de Namen.
2. Van het Goddelijk Wezen.
3. Van de eigenschappen.
4. Van de Personen.
5. Van de werken Gods, zo van de inwendige als uitwendige, zo van de werken van de natuur, als van de werken van de genade.

Gods Naam.
I. ‘t Is nodig, om tegen anderen van God te spreken, dat men een woord heeft, waardoor men te kennen geeft, van wie men spreekt; maar niet om die God te onderscheiden van anderen; want er is maar één God. Gelijk het genoeg was, dat de eerste mens maar de naam droeg van mens, omdat er geen ander was, en gelijk de Zaligmaker geen andere naam nodig heeft dan Jezus, Zaligmaker, omdat er maar één is, zo heeft ook God geen andere naam nodig dan God.

Jehovah.
Hoewel een naam het oneindig Wezen niet uitdrukken kan, zo heeft het toch de Heere behaagd Zichzelf een Naam te geven, met welke Hij genoemd wilde zijn.
- Een die opzicht heeft op Zijn Wezen,
- En een die opzicht heeft op zijn wijze van bestaan of op de Goddelijke Personen.

Die opzicht op Zijn Wezen heeft, is הוהי, JEHOVAH en verkort הי Jah; die opzicht heeft op de drie Personen, is מיהולא, ELOHIM. Dikwijls worden deze twee woorden ineengevoegd הוהי, JEHOVI, ‘t welk naar de letters of medeklinkers is Jehovah, en naar de punten of klinkers, is Elohim. En zeer dikwijls worden deze twee woorden bij elkaar gevoegd: *Jehovah Elohim,* te kennen gevende, dat God is één in Wezen en drie in Personen.
Het woord Jehovah spreken de Joden niet uit, misschien eerst uit ontzag, en daarna uit bijgeloof; maar gebruiken in plaats van dat het woord ינדא, Adonai, met ‘t welk de Heere dikwijls in het Woord genoemd wordt. Het betekent (mijn) Heere; als het van anderen gezegd wordt, dan wordt het met een *patach,* dat is korte a geschreven; maar als het van de Heere gezegd wordt, dan wordt het met een *kametz,* dat is lange aa geschreven, en

dan heeft het de klinkers van Jehovah; de e veranderd wordende in een chatef-patach, dat is, allerkortste a om de keelletter alef.

Onze overzetters het woord Jehovah uitdrukkende, zeggen Heere, gelijk in 't Grieks kurion, kurios, 't welk niet is een vertaling van Jehovah, maar van Adonai.
De apostel Johannes vertaalt het woord Jehovah, Openb. 1:4 en Openb. 16:5, *Die is, en Die was, en Die komen, Die zijn zal.* Want dat éne woord geeft eerst te kennen Wezen of Zijn, en dan vervat het de tekens van de verleden, tegenwoordige en toekomende tijd, en alzo is het zoveel als een eeuwig wezen, daarom wordt het woord Jehovah in de Franse bijbels vertaald *l' Eternel,* de Eeuwige.

Het woord Jehovah wordt in het gehele NIEUWE TESTAMENT niet gevonden, dat zeker daar behouden zou geweest zijn, indien er een noodzaak was, dat men het woord Jehovah in alle talen moest behouden. Dat men zegt, dat men het in het Grieks niet uitspreken kan, bevestigt meer ons zeggen, dan dat 't dit krachteloos maakt; en ook al is het tegen de gewone sierlijkheid van die taal, zo is het hun nochtans niet onmogelijk; zij kunnen wel zeggen Jezus, Hosanna, Levi, Abraham, Hallelujah, zo kunnen ze dan de klank van Jehovah vormen. Ik wil niet zeggen, dat men het woord Jehovah niet gebruiken mag, maar dat men daarin geen noodzakelijkheid, geen meerdere geestelijkheid, geen meerdere wijsheid stellen mag; daardoor zich te willen van anderen onderscheiden, en te kennen te geven van welke gevoelens in de theologie men is, - dat is vleselijk. Jehovah is geen gewone naam, die velen door gelijkheid toekomt, gelijk engel, mens; maar 't is een Eigennaam, die Gode alleen en niemand anders eigen is, gelijk ieder schepsel zijn eigen naam heeft.

Wordt nooit aan enig schepsel gegeven.

II. Hierover is de vraag: *Of iemand of enig schepsel met de naam Jehovah genoemd wordt in de Schrift, dan of die Naam God alleen eigen is?*
Antwoord.
De Socinianen, om niet te moeten toestaan, dat de Heere Jezus de waarachtige God is, zeggen, dat die Naam ook aan anderen gegeven wordt. Maar wij ontkennen het, en zeggen, dat die zo Gode alleen Eigen is, dat niemand daarmee genoemd wordt dan alleen de waarachtige God.
Dit blijkt:

1. Uit de samenstelling van het woord. De taalkundigen weten, dat deze Naam alle tekens heeft van een eigennaam en nooit iets gemeens heeft met gewone namen. En omdat God met die Naam genoemd wordt zo is het dan de eigennaam van God.
2. Ook kan die Naam op niemand anders passen dan op de Heere God, omdat hij een eeuwig wezen betekent, dat de oorzaak is van alle wezens, en onveranderlijk blijft.
3. De Heere eigent Zich die Naam als Hem alleen eigen toe, Jes. 42:8. *Ik ben JEHOVAH, dat is Mijn Naam; en Mijn eer zal Ik geen anderen geven.* Ex. 15:3. JEHOVAH is Zijn Naam! Ex. 3:13, 14. . . En zij mij zeggen: hoe is Zijn Naam? wat zal ik tot hen zeggen? En God zei: IK ZAL ZIJN, DIE IK ZIJN ZAL. . . . IK ZAL ZIJN heeft mij tot ulieden gezonden! Deze woorden zijn de betekenis van Jehovah, en Jehovah komt van I*k zal zijn* af. Ex. 6:2. Doch met Mijn Naam JEHOVAH ben

Ik hun niet bekend geweest. Niet dat ze tevoren de Heere met de Naam Jehovah niet noemden; want zelfs Eva noemde die Naam al: Gen. 4:1. Ik heb een man van JEHOVAH verkregen!
Maar de Heere had hun de betekenis van die naam, namelijk, dezelfde te blijven, onveranderlijk te zijn in zijn beloften, nog niet doen ondervinden, dat ze nu zouden zien, als Hij hen uit Egypte in het beloofde land Kanaän zou brengen.

III. Tegenwerping 1. *Deze Naam dragen ook geschapen engelen.* Gen. 16:13. *En zij noemde de Naam des HEEREN, die tot haar sprak: Gij God des aanziens!* Die nu tot haar sprak was een engel, gelijk hij in 't vorige genoemd wordt.
Antwoord.
(a) 't Is te geloven, dat Hagar niet anders geweten heeft of het was, 't zij een profeet, 't zij een engel, van God aan haar gezonden, en zo merkt zij zijn woorden aan als van de Heere zelf gesproken, gelijk de herders te Bethlehem daarom ook zeiden: Laat ons zien het woord, dat er geschied is, dat de Heere ons heeft verkondigd, Lukas 2:15. Hagar noemde de Naam van de engel, zo zij meende, niet de God des aanziens, maar de Heere, die door de dienst van die gezant tot haar sprak.
(b) Doch 't was inderdaad de Zoon van God, die ook vóór zijn menswording zich in menselijke gedaante dikwijls vertoond heeft, en die de Engel des Heeren, de Engel van des Heeren aangezicht, de Engel des Verbonds ten opzichte van het Middelaarsambt genoemd wordt; want Hij zegt vs. 10. Ik zal uw zaad grotelijks vermenigvuldigen, dat geen werk van een geschapen engel, maar alleen van God is. En zo noemt Hagar Jehovah, die met haar sprak, de God des aanziens, 't zij ze gemerkt heeft, dat die het Jehovah zelf was, 't zij ze Jehovah aanmerkte als door een gezant tot haar sprekende.

Tegenwerping 2. Gen. 18, *alwaar de engel, die tot Abraham kwam, meermalen Jehovah genoemd wordt.*
Antwoord.
Het was de ongeschapen Engel, de Zoon van God, zelf. Want:
(a) Hij wordt wel uitdrukkelijk onderscheiden van de andere twee, die niet Jehovah genoemd worden, maar deze alleen.
(b) De Engel Jehovah wist, dat Sara in de tent zijnde, lachte vs. 13. Hij voorzeide de geboorte van Izak, 't welk naar de loop van de natuur onmogelijk was, vs. 10. Hij wist, dat Abraham zijn kinderen en huisgenoten tot Godzaligheid zou onderwijzen en opwekken, vs. 19. 't Welk Gode alleen eigen is.
(c) Abraham erkende Hem de Rechter van de gehele aarde te zijn, vs. 25. En hij bad Hem met de allerdiepste godsdienstige vernedering, vs. 27.

Tegenwerping 3. Mozes noemde het altaar, dat hij bouwde: *Jehovah.* Ex. 17:15. *En Mozes bouwde een altaar, en hij noemde deszelfs naam: de HEERE is mijn banier!*
Antwoord.
't Is uitdrukkelijk tegen de tekst. Daar staat niet, dat hij het altaar Jehovah noemde, dan zou hij daarmee opgehouden hebben; maar hij zegt: de Heere is mijn banier; zo weinig als men zeggen kan, dat hij het altaar banier noemde, zo weinig kan men ook zeggen, dat hij het Jehovah noemde; 't was een spreuk, een symbool, die hij het altaar toeëigende, (gelijk men spreuken aan de poorten en deuren schrijft), om daarmee te

kennen te geven, dat de Heere, de God van het verbond, hun hulp was, waarvan het altaar, een voorbeeld van de Heere Jezus, een bewijs was.

Tegenwerping 4. De kerk wordt Jehovah genoemd. Ezech. 48:35. En de Naam van de stad (Jeruzalem) zal van die dag af zijn: שמה הוהי, Jehovah Schammah, *de Heere is aldaar.*
Antwoord.
‘t Is een spreuk, die over de kerk genoemd zou worden; men zou van de kerk zeggen: De Heere is aldaar, God woont onder haar met zijn bewaring en zegening.

Elohim.

IV. De naam, die opzichte, heeft op de wijze van bestaan, of de Goddelijke Persoon, is Elohim, ‘t welk in ‘t Grieks is Theos, en in onze taal God. In het enkelvoud wordt het zeer zelden gevonden הולא, Eloah, in het tweevoud nooit.

Ziet op de drie personen.
In het meervoud, of in ‘t meer dan twee, wordt het doorgaans gebruikt; bij dit woord wordt doorgaans het verbum (werkwoord) gevoegd in het enkelvoud. *In den beginne schiep Elohim,* omdat de drie Personen één zijn, 1 Joh. 5:7. Doch het verbum, of een adjectivum of een substantivum, in appositione, wordt bij het woord Elohim ook wel gevoegd in het meervoud, en altijd wordt daarbij gevoegd een affixum pluralis numeri. Zie dit:
- Gen. 1:26. En Elohim, God zeide: Nagnaseh, laat ons mensen maken.
- Gen. 20:13. Als mij Elohim God wethhignoe, deed dwalen.
- Jozua 24:19. Elohim Kedoschim, God is heilig.
- Pred. 12:1. Gedenkt Boreécha, uw Schepper.
- Jes. 54:5. Bognalaich Gnosaich, uw Maker is uw man.
- Ex. 20:2. Ik ben Jehovah Eloheka, uw God.

Is geen gewone maar eigennaam.
Elohim is geen gewone naam, die velen door gelijk recht eigen is, maar ‘t is de eigennaam van God, Gode alleen eigen; want niemand bestaat, als Elohim, in drie Personen, dan de Heere alleen. Doch oneigenlijk wordt het ook van anderen gezegd. De afgoden worden Elohim genoemd, wegens de achting en dienst, die de afgodendienaars hun bewijzen. De engelen worden met die Naam genoemd, omdat ze afstralingen zijn van Gods heerlijkheid en macht.
De overheden worden mede zo genoemd, wegens hun gebieden regering, waarin zij een afschijnsel zijn van Gods opperheirschappij.
Gode worden veel andere benamingen in de Schrift toegeschreven als de Almachtige, de Allerhoogste de Heilige en dergelijke, welke zijn beschrijvingen en uitdrukkingen van zijn volmaaktheden.

Het Wezen Gods is onbegrijpelijk.
V. Van de namen Gods gaan wij over tot het WEZEN, het ZIJN Gods. Maar wat zal ik daarvan zeggen? Jakob vraagde de Heere eens naar Zijn Naam, dat is, naar het Wezen, omdat de Naam de natuur van de zaak in de eerste naamgeving uitdrukte; maar hij kreeg

tot antwoord: Gen. 32:29, Waarom is het, dat gij naar Mijn Naam vraagt? God wilde niet, dat hij verder in de verborgenheden Gods intreden zou. Tot de vragende Manoach zei de Heere: Richt. 13:18, *Waarom vraagt gij dus naar Mijn Naam? Die is toch Wonderlijk*. Jes. 9:5. *Men noemt Zijn Naam ... Wonderlijk.*
Gij, die u enige kennis van God inbeeldt, zegt mij eens: *Hoe is Zijn Naam, en hoe is de Naam Zijns Zoons, zo gij het weet?* Spr. 30:4. Ik kan niet anders zeggen, dan dat het Wezen Gods is Zijn zelfstandig eeuwig zijn.

Uitgedrukt door: IK ZAL ZIJN.
Als Mozes vraagde, wat hij zeggen zou, als de kinderen Israëls hem vragen zouden, Wie hem gezonden had, zo zegt de Heere: *IK ZAL ZIJN, DIE IK ZIJN ZAL. Ook zeide Hij, alzo zult gij tot de kinderen Israëls zeggen, IK ZAL ZIJN heeft mij tot ulieden gezonden,* Ex. 3:14. Job zei van de Heere, Job 12:16, Bij Hem is kracht en wezen; thousia is afkomstig van jaschah, daarvan komt: jeesch, dat is: zijn, bestendig zijn en blijven.

Goddelijkheid, Godheid, Natuur, Gestalte.

In 't NIEUWE TESTAMENT wordt dit uitgedrukt met de woorden Theiotees, Goddelijkheid, Rom. 1:20. Theotees, Godheid, Kol. 2:9. Physis, Natuur, Gal. 4:8. Morphee, Vorm of Gestalte, Filip 2:6.
Die van dit Wezen Gods meer wil kennen, sluite met mij zijn ogen voor dit ontoegankelijk Licht, en aanbidde, dat zich wel enigszins aan de ziel openbaart, doch waarvan maar de uiterste einden gezien kunnen worden door het beschouwen van de Goddelijke eigenschappen; hier zullen wij dan van onze gewone wijze van verhandelen wat afwijken, en de verschilpunten niet uitrekken, opdat wij niemand gelegenheid geven van onbetamelijke gedachten van God te maken, gelijk de Sociniaanse heidenen, en die hen volgen, doen. Nochtans zullen wij de tegengeworpen zaken bedekt verhandelen, de waarheid al verklarende voorstellen en bevestigen, en de tegenwerpingen beantwoorden.

De eigenschappen Gods.

VI. Onze taal is lichamelijk; onze woorden en spreekwijzen zijn van aardse dingen genomen. Daarom is 't een wonderlijke zaak en goedheid Gods, dat een mens door de klank lichamelijke zaken uitdrukkende, aan een ander Goddelijke en geestelijke zaken te verstaan geeft. Ons verstand is eindig en klein, 't moet verscheiden ontwerpen of bevattingen maken, om maar een zaak te begrijpen. Dat is de goedheid Gods, dat Hij Zich voegt naar ons klein begrip, 't welk met een bevatting van God, in welke alles, wat men van Hem denken en zeggen kan, maar een en hetzelfde is, niet begrijpen kan, en daarom zichzelf door veel ontwerpen en bevattingen aan de mens bekendmaakt, welke bevattingen wij op menselijke wijze bij wijze van wezenlijke eigenschappen ten opzichte van de verscheidenheid van de voorwerpen, naast welke God werkzaam is, en de daden, welke God werkt, maken en noemen. Doch wij verstaan ze op Goddelijke wijze in God één te zijn, zodat de eigenschappen noch van het Goddelijke Wezen, noch van elkaar zakelijk en eigenlijk in God verschillen, of onderscheiden zijn, en het enkele eenvoudige Wezen Gods Zelf zijn; maar wij bevatten elk op zichzelf. De rechtvaardigheid en barmhartigheid zijn in God hetzelfde, maar ten opzichte van de

voorwerpen en uitwerkingen, maken wij van dezelve verscheiden begrippen. Onze God is onvergelijkelijk en onbegrijpelijk volmaakt, en daarom ook enkel en eenvoudig; dus kan in God niet zijn zaak en zaak van elkaar verscheiden, en iets dat van God zakelijk onderscheiden is, kan Hem niet volmaken. Maar ons klein begrip vat iedere zaak op zichzelf, en wij noemen iedere zaak anders en anders; dat wij van God begrijpen, is waarheid, God is zo; maar ons eindig begrip kan tot die volmaaktheid en oneindigheid niet doordringen.

Worden onderscheiden in mededeelbare en onmededeelbare.

VII. De eigenschappen of volmaaktheden Gods worden gewoonlijk onderscheiden in mededeelbare en onmededeelbare. Al de eigenschappen, omdat zij het enkel Wezen Gods zelf zijn, zijn even onmededeelbaar, ten opzichte van haar natuur, maar de onderscheiding is alleen ten opzichte van de gelijkenis. God heeft de mens naar zijn beeld en gelijkenis geschapen, en vernieuwt de gevallen uitverkorenen wederom naar dat beeld, en maakt ze wederom van de Goddelijke natuur deelachtig. Dit zegt niet een vergoding, en het Wezen Gods en van de eigenschappen zelf deelachtig te worden; want God aan zijn kant is onmededeelbaar, en de eindige mens kan aan zijn zijde niets van Gods Wezen vatten, omdat de Godheid oneindig en enkel, en dus ondeelbaar is, en daarom, zo de mens iets van het Goddelijke Wezen, of een enige eigenschap Gods zelf deelachtig was, zo had hij de gehele Godheid, en de mens was God.

Maar het beeld en de gelijkenis Gods in de mens, heeft maar opzicht op de gelijkenis van enige eigenschappen Gods, die in God oneindig, ondeelbaar en onmededeelbaar zijn, en met welke de mens enige overeenkomst, niet in evengelijkheid, maar in *enige gelijkheid* heeft.

Sommige eigenschappen zijn nu zodanig, dat in het redelijk schepsel daarvan de minste gelijkenis niet is, ja het tegendeel, en daarom worden die onmededeelbaar genoemd. Maar omdat in de mens een afstraling, of enige gelijkenis is van enige eigenschappen Gods, daarom noemt men die mededeelbaar.

- De onmededeelbare zijn: volmaaktheid, of algenoegzaamheid; eeuwigheid, oneindigheid, of overaltegenwoordigheid; eenvoudigheid of enkelheid; onveranderlijkheid.
- De mededeelbare zijn die, welke gebracht worden tot het verstand, de wil en de macht. Van deze zullen wij ieder op zichzelf spreken, om te tonen hoedanig een God onze God is, die wij dienen.

De onmededeelbare zijn: Volmaaktheid.

VII. Van de schepselen volmaaktheid bestaat in het bezitten van die trap van goedheid, welke God een ieder in de schepping heeft gegeven en voorgeschreven. Alle schepselen, hoe grote trap van volmaaktheid zij ook hebben, moeten, en hun zijn, en hun welzijn, van buiten ontvangen; maar Gods volmaaktheid sluit alles uit. Hij heeft geen ding nodig. Niemand kan Hem iets toebrengen, of iets ontnemen, zijn zaligheid vermeerderen noch verminderen. Zijn volmaaktheid is Zijn onafhankelijkheid, zijn bestaan van Zichzelf, de Eerste, Openb. 1:8. Zijn algenoegzaamheid in Zichzelf, en voor Zichzelf, de El Schaddai, *de Algenoegzame.* Gen. 17:1. Hand. 17:25. *Hij wordt niet van mensenhanden gediend, als iets behoevende.* Job 22:8. *Is het voor de Almachtige nuttigheid, dat gij rechtvaardig zijt? of gewin, dat gij uw wegen volmaakt?* Psalm 16:2. *Mijn goedheid raakt niet tot U.*

Zodat de volmaaktheid Gods en van de schepselen niets gemeens hebben, dan de naam; maar in de mens is het tegendeel van de volmaaktheid Gods; dus is de volmaaktheid in God een onmededeelbare eigenschap Gods. ‘t Is des mensen zaligheid, dat hij God kennen, eren en dienen mag. Zo'n God is onze God, die niet alleen voor Zichzelf algenoegzaam is, maar met Zijn algenoegzaamheid de ziel zo overlopende kan vervullen en verzadigen, dat zij in geen opzicht iets anders nodig heeft dan God; en de ziel daarmee overstort wordende, is zo vervuld met licht, liefde en blijdschap, dat ze ook niets anders begeert. Psalm 73:25. *Wie heb ik nevens U in de Hemel? Nevens U lust mij ook niets op de aarde!*

Eeuwigheid.

IX. Wij mensjes zijn van gisteren, hebben een begin, en bestaan in vloeiende en op elkaar volgende tijd; wij kunnen zelfs geen begrip maken van eeuwigheid, maar bevatten het met vergelijking van tijd, en dat bij wijze van ontkenning: zonder begin, zonder voortgang, zonder einde. Zo wij hoger willen klimmen, en het hoe begrijpen, zo bederven en verduisteren wij ons zelf. Of willen wij Gods eeuwigheid brengen tot onze bevattingen van de tijd, zo zullen wij God onteren, en verkeerde bevattingen van Hem maken. Wij weren van God al wat tijd is, of naar tijd gelijkt, en alles wat wij oneigenlijk eeuwigheid noemen.

Wij noemen eeuwigheid,

(a) de geduurzaamheid tot zo lang ze uitgediend heeft; zo wordt de besnijdenis een *eeuwig* verbond genoemd. Gen. 17:13. En mijn verbond zal zijn in ulieder vlees, tot een eeuwig verbond. Dat is, tot op de komst van de Heere Jezus, het lichaam van alle plechtigheden, in welke alle schaduwen eindigen, en geen plaats meer kunnen hebben. Of men kan het verstaan, dat het verbond, dat door de besnijdenis bevestigd is, een eeuwig verbond is.

(b) (b) Een duurzaamheid van een voorwaarde, zo lang het subject is, zolang de mens leeft, De 15:17. Hij zal *eeuwig* uw dienstknecht zijn.

(c) Dat vast en bestendig is; zo worden de heuvelen *eeuwig* genoemd. Deut. 33:15.

(d) Dat nooit een einde zal hebben, als de zaligheid, na dit leven, Joh. 10:28. Ik geef hun het *eeuwige* leven.

Dit alles noemen wij eeuwigheid; maar het heeft noch gemeenschap, noch gelijkenis met de eigenlijke eeuwigheid, het zijn van God; wij kunnen het niet anders uitdrukken dan het zijn Gods zonder begin, verloop en einde, dezelfde gelijk te zijn. Dit geeft het woord Jehovah te kennen, ‘t welk betekent een Wezen, dat al de tijd, verleden, tegenwoordige en toekomende tegelijk bezit. *Die is, Die was en Die zijn zal;* Gods Wezen is eeuwigheid, en eeuwigheid is Gods Wezen, geen toeval, gelijk de tijd aan een schepsel is. Gods Wezen kan niet op elkaar volgende zijn, omdat het eenvoudig en onveranderlijk is, zo dan ook niet de eeuwigheid Gods, welke het Wezen Gods Zelf is.

- De Heilige Schrift noemt God *de eeuwige God.* Gen. 21:33. *Hij riep aldaar de Naam van de eeuwige Gods aan.*
- Deut. 33:27. *De eeuwige God zij u een woning!*
- Van God wordt gezegd, *dat Hij is het begin en het einde,* Openb. 1:8. Die zijn in God onderscheiden, maar tegelijk; er is geen tijd tussenbeide, noch iets dat naar verloop van tijd gelijkt.
- Psalm 90:2. *Van eeuwigheid tot eeuwigheid zijt Gij God.*
- Jak. 1:17. *Bij welke geen verandering is, of schaduw van omkering.*

- Psalm 102:27, 28. *Die zullen vergaan, maar Gij zijt dezelfde.*
- Psalm 90:4. *Duizend jaren zijn in uw ogen als de dag van gisteren.*

Dat is, er is geen vergelijking tussen God en de tijd. Als God dan jaren, dagen, verleden en toekomende tijd wordt toegeschreven, de Oude van Dagen, en met dergelijke uitdrukkingen genoemd wordt, dat geschiedt op menselijke wijze, opdat wij mensjes, die geen gepaste gedachten en woorden van de eeuwigheid maken kunnen, bij gelijkenis, welke toch in de natuur geheel ongelijk is, iets van de eeuwigheid zoveel ons nodig is, zouden verstaan, door ontkenning nochtans dat van God werende.
God is altijd, terwijl onze tijd vloeit; God was gisteren, is heden, zal morgen zijn; maar de tijd, de schepselen afmetende, meet God niet af, Die is boven en buiten de tijd. En als Hij dit of dat gewrocht heeft, morgen doen zal en heden doet, dat stelt in God geen verandering van tijd, maar in de voorwerpen en uitgewerkte zaken.
Gij dan, verheft u niet boven het bereik van uw begrip, en bepaalt God ook niet in uw menselijke bevatting; erkent en gelooft God in de onbegrijpelijke eeuwigheid te wonen, verliest u in de eeuwigheid, aanbidt dat gij niet begrijpen kunt, en roept met Abraham *de Naam van de eeuwige Gods aan.*

Oneindigheid en Overaltegenwoordigheid.
X. Eindig is ‘t geen een bepaling van Zijn Wezen heeft, ‘t zij het wezen een geest is, ‘t zij een lichaam; zo is het gehele gebouw van hemel en aarde, en ieder schepsel in hetzelve. De wereld is eindig; want ofschoon er geen lichaam is, dat de wereld bepalen zou, zodat de uiterste omkring daardoor gestuit zou worden, en verhinderd worden zich verder uit te strekken, zo is ze evenwel bepaald door hare eigen uitgestrektheid; want als men van het middelpunt rechtop zou meten, zo zou men ten laatste komen tot de omkring, buiten welke niets is, en die ruimte heeft haar bepaalde lengte. God nu heeft geen bepaling van Zijn Wezen, noch door Zijn Wezen zelf, noch door enige bepaling van buiten, en is volstrekt oneindig ten aanzien van Zijn Wezen.
Wij noemen *oneindig* soms oneigenlijk, en zeggen het van ‘t geen, waarvan wij geen einde weten, gelijk ‘t getal des zands, van de grasscheutjes, van de sterren. Ook noemen wij *oneindig* bij ‘t geen men altijd wat bijvoegen kan, gelijk het getal, hoeveel men telt, zo is het getal even of oneven, en een daarbij voegende, zo verandert het, al telde men al zijn leven. Maar als wij zeggen, *dat God oneindig is,* zo verstaan wij oneindig eigenlijk, voor in Zijn Wezen dadelijk zonder enige bepaling of einde te zijn; er is een oneindigheid van de macht, een oneindigheid van de kennis, en een oneindigheid des Wezens in God; van de laatste spreken wij hier.
Gelijk de eeuwigheid voor ons onbegrijpelijk is, omdat wij tijdelijk zijn, zo kunnen wij ook de oneindigheid Gods niet begrijpen, omdat wij plaatselijk en eindig zijn. Wij begrijpen oneindigheid bij wijze van uitgestrektheid; maar Gods Wezen is oneindig zonder hoeveelheid, uitgestrektheid of plaatselijkheid; en opdat wij enige bevatting zouden hebben van de oneindigheid van het Goddelijke Wezen, zo begrijpen wij het bij ongelijke gelijkenissen van uitgestrektheid, nochtans die van God ontkennende.
Dat God door Zijn Wezen oneindig is, blijkt daaruit:
(a) dat God volmaakt is; al wat bepaald en eindig is, is onvolmaakt; want door wijder bepaling zou het volmaakter zijn; en het onbepaalde is beter en volmaakter dan het bepaalde.

(b) En ook daaruit, dat God oneindig is in macht, want oneindigheid van macht kan niet zijn in een wezen, dat eindig is.
(c) Dit zegt God door Zijn Geest van Zichzelf. Psalm 145:3. *De Heere is groot en zeer te prijzen, en zijn grootheid is ondoorgrondelijk.* 1 Kon 8:27. *Zie, de hemelen, ja de hemel van de hemelen zouden U niet begrijpen.* Een van de vrienden van Job spreekt dus van de oneindigheid Gods, zo van de kennis als des Wezens. Job 11:7, 8, 9. *Zult gij de onderzoeking Gods vinden? Zult gij tot de volmaaktheid toe de Almachtige vinden? Zij is als de hoogten van de hemelen, wat kunt gij doen? Dieper dan de hel, wat kunt gij weten? Langer dan de aarde is haar maat, en breder dan de zee.*

De wijze onbegrijpelijk.
De oneindigheid en overaltegenwoordigheid zijn in God een en 't zelfde; maar als wij overaltegenwoordigheid noemen, dan merken wij de oneindige God aan met opzichte op de plaatsen, in welke alleen God tegenwoordig is, niet door omschrijving, gelijk de lichamen, die door hun uitgestrektheid elk in zijn ruimte omheind zijn; ook niet door bepaling, gelijk de geesten, welke daar en tegelijk niet elders zijn; maar door vervulling niet plaatselijk, lichamelijk, of uitgestrektheid, maar door Zijn Wezen. God is in Christus door de Personele vereniging, in de hemel met Zijn heerlijkheid, in Zijn kerk met Zijn genade, in ieder gelovige met zijn levendmakende Geest, in de hel met Zijn rechtvaardige toorn; maar overal in de geschapene alheid, niet alleen door Zijn macht en kennis, maar ook door Zijn Wezen; niet door uitgestrektheid of bij gedeelten, maar door zijn oneindig, eenvoudig ondeelbaar Zijn. Dit kan een schepsel alzo weinig begrijpen als de eeuwigheid, daarom moet men voor de wijze hoe de ogen des verstands toesluiten, en geloven, dat God zo is, gelijk Hij Zich zodanig in de natuur en de Schrift openbaart.
De natuur zelf leert het ieder mens, en bijzonder die, welke enig werk van erkentenis Gods en godsdienst maken. Deze worden gewaar de alomtegenwoordigheid Gods, zodat zij allen op een en hetzelfde ogenblik, op alle plaatsen van de gehele aardbodem, waar ieder ook is, God niet alleen als almachtig en alwetend, maar ook wezenlijk bij hen tegenwoordig, erkennen. De verstandige Heidenen hebben daarvan krachtige uitdrukkingen.
God zegt wel duidelijk in zijn Woord, Jes. 66:1. *De hemel is Mijn troon, en de aarde is de voetbank Mijner voeten.* Als dat van een koning gezegd wordt, dat geeft zijn dadelijke en lichamelijke tegenwoordigheid te kennen; zo dan ook, als God zo van Zichzelf spreekt op menselijke wijze, opdat wij van God Zijn Wezenlijke tegenwoordigheid in hemel en aarde verstaan en erkennen zouden. Jer. 23:23, 24. *Ben Ik een God van nabij, spreekt de HEERE, en niet een God van verre? Vervul Ik niet de Hemel en de aarde?* Hand. 17:27, 28. *Hoewel Hij niet verre is van een ieder van ons; want in Hem leven wij, en bewegen ons, en zijn wij.*
Doe hierbij de plaatsen, in welke God gezegd wordt niet alleen in de hemel en op aarde, maar ook oneindig buiten deze te zijn, 1Kon 8:27.

Verscheiden spreekwijzen verklaard.
XI. Als God gezegd wordt in de hemel te zijn, dat sluit niet uit, dat God ook op de aarde overal tegenwoordig is. God is nergens ingesloten, ook nergens uitgesloten. God verloont Zijn heerlijke tegenwoordigheid op een veel klaarblijkelijker wijze in de hemel,

Zijn troon, dan op de aarde, de voetbank van Zijn voeten; zodat door die spreekwijzen de hoge en verhevene heerlijkheid Gods boven alle schepselen te kennen gegeven wordt. Dat een mens erkent, als hij biddende zijn harten oog naar boven verheft, en meteen geeft hij daarmee te kennen, dat hij God onzienlijk, en geheel wat anders, dan alles wat op aarde is, erkent.
Als God gezegd wordt *niet geweest te zijn in de sterke wind, aardbeving en vuur, maar in het suizen van een zachte stilte,* 1 Kon 19:11, 12, dat wordt niet gezegd van Zijn Wezenlijke tegenwoordigheid, maar van zijn aanspraak aan Elia en openbaring aan hem. Als God gezegd wordt met iemand niet te zijn, in 't midden van Israël niet op te trekken, Ex. 33:3, dat spreekt van de betoning van zijn goedgunstigheid, niet van Zijn Wezenlijke tegenwoordigheid. Het is Gode niet onbetamelijk, dat Hij in allerlei vuile en stinkende plaatsen tegenwoordig zou zijn; want God is daar niet door lichamelijke aanraking of vermenging, maar als werkende, onderhoudende en regerende oorzaak, gelijk Hij in de goddelozen en duivelen is als een wrekende Rechter. De zon bestraalt alles, zonder daardoor besmet te worden. Een lichaam kan niet werken op een geest, veel minder op de oneindige God. Dat Gode niet onbetamelijk is te scheppen en te regeren, is Gode ook niet onbetamelijk daar wezenlijk tegenwoordig te zijn. God openbaart Zich door Zijn werken in de wereld, maar niet als een God van verre, maar als een God, die onzienlijk daar tegenwoordig is.

Is de gelovigen tot heiligmaking.
XII. Gelovigen! omdat de Heere altijd bij u tegenwoordig is, uw gaan en liggen omringt, u bezet van achteren en van voren, Psalm 139:3-5, zie dan toe, wacht u iets te doen, dat Zijn tegenwoordigheid onbetamelijk is. Stel de Heere gedurig voor u, ken Hem in al uw wegen, vrees Hem, ontzet u voor Hem, wandel in alle eerbiedigheid en ootmoedigheid voor Zijn aangezicht; want in de tegenwoordigheid Gods te zondigen, verzwaart zeer de zonde. De tegenwoordigheid van mensen verhindert het bedrijven veler zonden, zo dan de tegenwoordigheid van God dit niet doet, zo toont men meer ontzag voor mensen te hebben, dan voor de hoge en heilige God. Wat is dat een versmading en terging Gods! Ziet dan toe, laat het ontzag voor de tegenwoordigheid Gods u beletten tegen Hem te zondigen, en u aanzetten om de Heere welbehaaglijk te leven.

En tot vertroosting.
En aan de andere zijde laat de tegenwoordigheid Gods u, o gelovigen! een gedurig steunsel en vertroosting zijn in al uw tegenheden en ontmoetingen. De Heere is bij u, Hij is een vurige muur van rondom, niemand zal u zonder Zijn wil kunnen aanraken. Ontmoet u iets, schuilt bij Hem, en sterkt u met Zijn tegenwoordigheid. Dit was Davids verkwikking. Psalm 23:4. *Al ging ik ook in een dal van de schaduw des doods, ik zou geen kwaad vrezen, want Gij zijt met mij.*
Hiermee troost de Heere zijn kinderen: Jes. 43:2. *Wanneer gij zult gaan door het water. Ik zal bij u zijn, en door de rivieren, zij zullen u niet overstromen; wanneer gij door het vuur zult gaan, zult gij niet verbranden, en de vlam zal u niet aansteken.*

Eenvoudigheid of Enkelheid
XIII. Gelijk wij de eeuwigheid niet kunnen begrijpen, omdat wij tijdelijk zijn, en de oneindigheid en overaltegenwoordigheid zonder uitgestrektheid, omdat wij eindig en plaatselijk zijn, zo kunnen wij ook de eenvoudigheid of enkelheid Gods niet begrijpen,

omdat wij samengesteld zijn; nochtans omdat wij weten dat alle samenstelling een onvolmaaktheid, afhankelijkheid en deelbaarheid te kennen geeft, zo weren wij van God alle samenvoeging, en erkennen de Heere als volstrekt en alleszins één en enkel.

Er zijn verscheiden soorten van samenstelling, die alle van God ontkend worden.
De filosofen stellen verscheiden soorten van samenvoeging, die wij allen van God ontkennen, als er is:

1. Een logische samenstelling, Ex genere et differentia; uit het geslacht, (of aard) en onderscheid. Bijvoorbeeld, de mens is *een dier,* en een beest is *een dier;* de dierlijkheid is hun gemeen, beide behoren ze tot het geslacht van de dieren. Maar behalve de dierlijkheid heeft ieder iets, waardoor zij van elkaar onderscheiden worden. De mens heeft bij de dierlijkheid redelijkheid, een dier onredelijkheid, domheid. God nu, heeft niets gemeens met enig schepsel, is door Zijn Wezen boven alle schepselen en door Zijn Wezen, van alle schepselen onderscheiden. En als God *een Geest* genoemd wordt, dan wordt het woord geest Gode en engelen niet toegeschreven als een gewone natuur, waaraan Gode en engelen even gelijk deel hadden, maar de Naam is alleen gelijk, en God wordt een Geest genoemd, opdat wij daardoor Gods onzienlijkheid zouden verstaan.

2. Een fysische of natuurlijke samenstelling. Deze is drieërlei:
   a. uit materie of stof en vorm;
   b. uit subject of onderwerp, en accidenten of toevallen;
   c. of uit delen.

(a) Uit materie of stof en vorm. Ieder lichamelijk schepsel heeft, behalve zijn stof, iets, waardoor het zo'n schepsel ‘t zij goud, boom, beest of mens is. Dit nu is verre van God, die is onlichamelijk, oneindig van alle lichamelijkheid, hoe dun, hoe fijn men het ook mocht bedenken, die daarom ook *een Geest* genoemd wordt, onderscheiden. Zodat van deze samenstellingen in God geen plaats hebben kunnen.

(b) Uit onderwerp en toevallen. Bijvoorbeeld, een engel heeft een engelennatuur, en behalve die natuur heeft zij verstand, wijsheid, wil, heiligheid en kracht; deze zijn de engel zelf niet, maar iets, behalve Zijn Wezen; Zijn Wezen is het subject van die hoedanigheden, die hem volmaken. Deze samenstelling is ook verre van God; want God is Zijn Wezen volmaakt, en tot zijn volmaaktheid kan niets toegedaan worden. Al wat in God is, is God Zelf, Gods goedheid, wijsheid, almacht is de goede, alleenwijze en almachtige God Zelf.

(c) Uit delen, welke door samenstelling een geheel uitmaken, gelijk de lichamen. Dit is verre van God, want God is een Geest, heeft niets gemeens met een lichaam. En behalve dat, dan was er iets in God, dat niet volmaakt was, want het geheel is volmaakter dan ieder deel.

3. Een metafysische of bovennatuurlijke samenstelling. Deze is drieërlei.

(a) Ex essentia et Ex istentia, uit wezen en dadelijk zijn; deze zijn in de wijze onderscheiden; het ene kan men wel begrijpen zonder het andere. Een roos kan men beschrijven en begrijpen wat ze is, schoon in de winter, als er geen rozen zijn; en als ze nu is, zo heeft ze en natuur, en dadelijk zijn. Maar Gods Wezen is zijn dadelijk zijn, en zijn dadelijk zijn is Zijn Wezen, dit geeft zijn Naam Jehovah te kennen. Het

ene kan men niet onderscheiden van het andere; het ene niet begrijpen zonder het andere; want het is één.

(b) Ex potentia et actu, uit mogendheid en daad. Mogendheid is, óf werkelijk, óf lijdelijk.

- De werkelijke mogendheid is de macht, om te kunnen werken, schoon men niet werkt. Deze is in de schepselen onderscheiden van de daad, en het schepsel is volmaakter werkende, als alleen kunnende werken. Maar zo is het in God niet: Zijn mogendheid en daad is één. God is een enkele daadwerkende kracht; het onderscheid en de verandering is in de schepselen, die voortgebracht en onderhouden en bestuurd worden, maar niet in God, de Schepper, Onderhouder en Regeerder.
- De lijdelijke mogendheid, of verstaanbaarder in onze taal, mogelijkheid, is alleen in de schepselen; deze heeft drieërlei opzicht. Als iets nog niet is, maar door de macht van een werkende oorzaak voortgebracht kan worden. Als iets, dat nu is, door de macht van de oorzaak veranderd kan worden. Als iets, dat is, verwoest of vernietigd kan worden, 't Is klaar, dat ook deze niet bij God plaats heeft.

(c) Ex essentia et subsistentia, uit de natuur of wezen, en bestaan of persoonlijkheid.

- Subsistentia of bestaanbaarheid is een wijze het dadelijk zijn van iets bijgevoegd, waardoor het heeft, dat het niet in een ander, maar op zichzelf zijn kan, een allenthalve door zichzelfsheid, zodat bestaan vooruitstelt wezen en zijn.
- Suppositum of dat bestaat, is zo iets, dat op generlei wijze anderen, kan meegedeeld worden, in generlei wijze in een ander kan zijn, als deel of vorm. Als dit, dat zo op zichzelf bestaat, redelijk is, dan is het een persoon. Een persoon is een ondeelbare zelfstandigheid van een redelijke natuur. Een persoon nu is of een menselijke, als Jan, Pieter, Paulus, of een engel, als Gabriël, Michaël, of Goddelijk, Vader, Zoon en Heilige Geest. In elk geschapen persoon is een samenstelling van wezen, dadelijk zijn en bestaan; het ene is het andere niet, maar ieder is verscheiden van het ander. Zie dat in de menselijke natuur van Christus, die heeft én wezen én dadelijk zijn, maar geen menselijk bestaan, maar bestaat in de Persoon van de Zoon van God, anders waren in Christus twee Personen, een menselijke en een Goddelijke: maar nu is Hij één en een Goddelijk Persoon. In God nu is geen samenstelling van Wezen en Persoon, omdat alle samenstelling onvolmaaktheid insluit. Ieder Goddelijk Persoon is noch van het Goddelijk wezen, noch van de andere Personen verscheiden, als zaak en zaak, wat anders en wat anders, ook niet als zaak en wijze van zaak, verscheiden van de zaak; maar wij mensjes bevatten het bij wijze van betrekking en opzicht en van wijze van bestaan, welke geen samenstelling, maar onderscheiding te kennen geven, en geloven en aanbidden hetgeen wij niet doorgronden kunnen, omdat God Zich zo openbaart, en de gelovigen door de Geest Gods bestraald wordende, kennen zo veel hiervan als hun nodig is tot verwondering, verheerlijking van God, blijdschap, vertrouwen en heiligmaking.

' t Welk wordt bewezen.

Deze eenvoudigheid geeft de Heilige Schrift te kennen, als ze van God spreekt in abstracto, in afgetrokkenheid, Godheid, Goddelijkheid, als ze God noemt *Licht,* 1 Joh. 1:5. God is een licht. *Waarheid,* Deut. 32:4. God is waarheid. *Liefde,* 1 Joh. 4:8. God is liefde; dat van geen schepsel gezegd kan worden.

Als de mens gezegd wordt *uit God te zijn, Gods geslacht te zijn, Gods zoon te zijn, van de Goddelijke natuur deelachtig te zijn,* en als van God gezegd wordt *de Vader der*

geesten te zijn, dat wil niet zeggen, dat de mens hetzelfde wezen heeft, dat God heeft, zodat het Wezen Gods mededeelbaar zou zijn: maar dat wordt gezegd ten opzichte van de schepping en wedergeboorte, in welke enige gelijkenis met sommige eigenschappen Gods de mens gegeven is. Welke schepping niet is een verandering in God, maar in het schepsel. Zo zijn ook de besluiten, inwendig in God aangemerkt, de besluitende God Zelf. En de betrekking, die God krijgt ten opzichte van zijn schepselen, stelt geen verandering of samenstelling in God; want de betrekking is maar wat uitwendigs, en brengt niets tot het wezen. Als Gode menselijke leden, handen, ogen, mond wordt toegeschreven, dat geschiedt op menselijke wijze, om ons mensjes daardoor te doen verstaan zulke werkingen Gods, als wij door die leden uitvoeren. En als Gode aandoeningen, toorn, liefde en dergelijke worden toegeschreven, zo worden daardoor verstaan zulke gevolgen en uitwerksels, als wij door die aandoeningen uitvoeren.

Onveranderlijkheid.
XIV. Veranderlijkheid heeft opzicht, of op enige geschapene zelfstandigheid, of op toevallen en omstandigheden, of op de wil. Elk schepsel is op de een of andere wijze aan verandering onderworpen, heeft in zich een mogelijkheid van te kunnen veranderen en veranderd worden; maar de Heere, onze God, is volstrekt en in alle opzichten onveranderlijk, en in Zijn Wezen en wil; ja alle mogelijkheid van te kunnen veranderen, is verre van God.
Wordt bewezen:

1. **Uit de Naam Jehovah.**
Uit de Naam van God Jehovah, dat betekent: een eeuwig Wezen; hiermee bewijst God zijn onveranderlijkheid, Ex. 6:2. *Doch met mijn Naam Jehovah ben Ik hun niet bekend geweest.* Dat is: Ik heb hun *de belofte* van Kanaän wel gegeven, maar heb die tot hun tijd niet vervuld, en hun met de daad in deze niet vertoond, dat Ik onveranderlijk ben, maar aan u zal Ik tonen, dat Ik Jehovah, de onveranderlijke God ben, met aan u, hun zaad, Mijn belofte *te vervullen.*

2. **Uit teksten.**
- Doet hierbij deze en dergelijke teksten. Psalm 102:26, 27, 28. *Gij hebt voormaals de aarde gegrond, en de hemelen zijn 't werk uwer handen. Die zullen vergaan, maar Gij zult staande blijven, en zij allen zullen als een kleed verouden; Gij zult ze veranderen als een gewaad, en zij zullen veranderd zijn. Maar Gij zijt dezelfde, en Uw jaren zullen niet geëindigd worden.*
- Mal 3:6. *Want Ik, de HEERE, worde niet veranderd.*
- Jak 1:17. *Bij Welke geen verandering is, of schaduw van omkering.*
- Hebr. 6:17. *God, willende de erfgenamen der beloftenis overvloediger bewijzen de onveranderlijkheid Zijns raads.*
- 1 Sam. 15:29. *En ook liegt Hij, die de overwinning Israëls is, niet, en het berouwt Hem niet; want Hij is geen mens, dat Hem iets berouwen zou.*
- Jes. 14:27. *De HEERE der heirscharen heeft het in Zijn raad besloten, wie zal het dan verbreken? En Zijn hand is uitgestrekt, wie zal ze dan keren?*

3. **Uit redenen.**

Het blijkt ook uit deze redenen. Alle verandering geschiedt, omdat men een veranderlijk beginsel in zich heeft, of in zulke staat is, dat men door een ander veranderd kan worden. God nu is eeuwig en boven al, en het beginsel van al. Alle verandering komt voort, of uit gebrek van wijsheid, daarna ziende, dat men een misslag in Zijn werk gehad heeft. God nu is de Opperste Wijsheid, de alleen wijze God. Of uit gebrek van voorwetenschap, waardoor men niet zag wat men ontmoeten zou, en er komt iets, dat men niet verwacht had. Nu God weet alles voorheen. Hem zijn al Zijn werken van eeuwigheid bekend. Hij ziet alles, wat men uit vrije wil doen en laten zal, dus men in alle bewegingen van Hem afhangt; Hij weet van verre al onze gedachten, ons zitten en opstaan, ons spreken en zwijgen. Of uit gebrek van macht, om zijn voornemen uit te voeren, en tegen de verhindering door te dringen. Nu, God is de Almachtige, wijs van raad en machtig van daden; dus kan bij God geen de minste verandering plaats hebben. Hierbij, als God veranderen zou, zo zou Hij veranderen, of in beter of slimmer. Geen van beide kan van God gezegd worden, omdat Hij altijd is en blijft de oneindig Volmaakte.
God wil, dat deze en gene dingen veranderen zullen, maar daarom verandert Zijn wil niet. Als Gode berouw wordt toegeschreven, dat stelt geen verandering in God, maar een andere handeling naast de voorwerpen dan tevoren, en dat naar zijn onveranderlijk besluit. Als God iets belooft of dreigt, en het komt niet, dat geeft te kennen, dat daaronder een voorwaarde begrepen was, ‘t zij uitgedrukt, ‘t zij ingewikkeld, op welker vervulling of niet vervulling de zaak komen of niet komen zou, ‘t welk ook al tevoren in de alwetendheid en raad Gods bekend was. Schepper, Onderhouder, Regeerder, Verzoener, Vader te worden, geven geen verandering in God te kennen, maar in de schepselen, en de betrekking die God daardoor tot de schepselen krijgt, bestaat maar in betrekking, en betrekking geeft geen verandering in de in betrekking staande voorwerpen.

Tot schrik der goddelozen.
XV. Omdat God onveranderlijk is, zo schrikt, onbekeerde zondaren! want al de bedreigingen en oordelen, tijdelijke en eeuwige, die u bedreigd zijn, zullen zeker en onvermijdelijk over u komen, indien gij u niet bekeert.

En troost der Godzaligen.
En gij, gelovigen, vertroost u met de onveranderlijkheid des Heeren; want alle beloften, van welke gij erfgenamen zijt, zullen zeker aan u vervuld worden. Niet één van die zal op de aarde vallen en vernietigd worden, al schijnt het nog zo vreemd en verre daar vandaan, en al duurt het langer, dan u dunkt, dat het duren moest. Dat zijn de wegen Gods om Zijn kinderen enkel op Zijn Woord te doen vertrouwen. Het eerste duister te maken, het tegendeel eerst te doen komen, en dan toont Hij klaarder de onveranderlijkheid van Zijn raad. Jes. 64:5. *In dezelve is de eeuwigheid, opdat wij behouden worden.*
Dit van de onmededeelbare eigenschappen.

De mededeelbare eigenschappen.

XVI. De Mededeelbare zijn niet minder oneindig, en de eenvoudige God Zelf gelijk de onmededeelbare; maar zij worden mededeelbare genoemd, omdat God, niet Zijn

eigenschappen zelf, maar enige gelijkheid, niet evengelijkheid, enig afschijnsel van deze de redelijken schepselen heeft meegedeeld. Deze allen kan men tot deze drie hoofden brengen, namelijk: tot het verstand, wil en macht; dus alzo:

- wetenschap,
- wil,
- macht.

Wetenschap

Wetenschap is onderscheiden van de menselijke. Al is er in de redelijke schepselen enige kennis of wetenschap, zo is er nochtans een oneindig onderscheid tussen de wetenschap Gods en van de schepselen, zo ten opzichte van de wijze, als voorwerpen.

1. Ten opzichte van de wijze.

De mens kent een zaak door overleg en redekaveling, het ene afnemende, trekkende en besluitende uit het andere; en het begin van zijn kennis is uit het voorwerp door species sensibiles, gevoelige gedaanten, die van de lichamelijke schepselen tot de vijf uiterlijke zinnen komen, en door species intelligibiles, verstaanbare gedaanten, die van de zaak tot het verstand komen, waarover de mens redeneert.

Maar de kennis Gods daarentegen heeft haar oorsprong niet, vloeit niet uit de schepselen tot God, maar uit God Zelf tot de schepselen. God kent de zaken niet van achteren, omdat ze zijn en werken, maar van voren, opdat ze zijn en werken zouden naar zijn besluit. God besluit het gewrocht niet uit de werkingen van de oorzaken; Hij komt niet tot de kennis van de schepselen door onderzoek en redekaveling, maar Hij weet ze, omdat Hij besloten heeft, dat ze zijn en werken zullen. Hij ziet alles door Zijn Wezen, en met één opslag om zo te spreken. Hij ziet alle zaken tegelijk, en iedere zaak in 't bijzonder, en dat tot de innigste gestalte des wezens toe. Verder kunnen wij tot de wijze van de kennis Gods niet doordringen; maar moeten zeggen: *De kennis is mij te wonderbaar,* Psalm 139:6.

2. Ten opzichte van de voorwerpen.

2. Ten opzichte van het voorwerp, is er ook een oneindig onderscheid tussen de kennis van de mensen en de kennis Gods. De mens kent maar weinige dingen; die hij kent, kent hij maar supervisueel, bol-op, en dringt niet door tot de allerdiepste en inwendigste gestalte van de zaken. Job 8:9. *Wij zijn van gisteren, en weten niet.* Job 26:14. *Ziet, dit zijn maar uiterste einden van zijn wegen; en wat een klein stukje van de zaak hebben wij van Hem gehoord?*

Maar God kent:

(a) Zichzelf, en dat volmaakt. 1 Kor. 2:11. *Niemand weet hetgeen Gods is, dan de Geest Gods.*

(b) God kent Zijn almacht, en dat Hij alles kan doen, wat Hij zou kunnen willen doen, en dat al wat Hij zou willen doen, ook zijn en kunnen kan, 't welk men noemt de mogelijkheid van de dingen. Hiervan zegt de Heere Jezus: Matth. 3:9. *Want Ik zeg u, dat God Zelfs uit deze stenen aan Abraham kinderen kan verwekken*. Deze noemt men gewoonlijk: scientiam simplicis intelligentiae, de kennis des enkelen verstands.

(c) Ook kent God alle dingen, die tegenwoordig zijn, en die zijn zullen, eer ze zijn; niet alleen in 't algemeen, maar ook ieder in 't bijzonder, alsof elke zaak of daad daar

maar alleen was. Deze kennis wordt gewoonlijk genoemd: scientia visionis, een kennis des gezichts, omdat ze zijn zullen, of zijn.

XVII. Dat de Heere niet heeft een gewone kennis van zaken, maar zo een afzonderlijke kennis van elke zaak in het bijzonder, getuigt God duidelijk in Zijn Woord, niet alleen in zulke teksten, die in 't algemeen alles zeggen. Hand. 15:18. *Gode zijn al Zijn werken van eeuwigheid bekend*. Hebr. 4:13. *Alle dingen zijn naakt en geopend voor de ogen Desgenen, met Welke wij te doen hebben.* 1 Joh. 3:20 *Hij kent alle dingen.* Maar ook in zulke plaatsen, die van de kennis van elk ding in 't bijzonder spreken.

- Hebr. 4:13. *Er is geen schepsel onzichtbaar voor Hem.*
- Matth. 10:30. *En ook uw haren des hoofds zijn alle geteld.*
- Psalm 147:4. *Hij telt het getal van de sterren; Hij noemt ze alle bij namen.*

De Heere ziet en kent:

(a) alle grote en kleine dingen. Hij kent het hart van de koningen, Spr. 21:1. Hij geeft acht op ieder musje, Matth. 10:29.
(b) Alle goede en kwade dingen: Psalm 90:8. *Gij stelt onze ongerechtigheden voor U, onze heimelijke zonden in 't licht Uws aanschijns.*
(c) Alle verborgen dingen: 1 Kon 8:39. *Gij alleen kent het hart van alle kinderen der mensen.* Psalm 94:11. *De HEERE weet de gedachten des mensen.* Joh. 2:25. *Hij zelf wist, wat in de mens was.*
(d) Alle toekomende dingen, en dat zulke, die door de vrije wil des mensen geschieden zullen, en zo alle dingen die ten opzichte van de mens geschieden, en dat onfeilbaar. Want God kent alles; *Gode zijn alle Zijn werken van eeuwigheid bekend; alle dingen zijn naakt en geopend voor Hem.*

Dit blijkt:

1. Het woord alles sluit alles in, en zo ook de toekomende gebeurlijke dingen, en die door de vrije wil des mensen geschieden; zo God deze niet kende, zo kende God zeer veel dingen niet, maar Hij weet alles.
2. Wat is er gebeurlijker (toevalliger) en hangt meer af van de vrije wil des mensen, dan zijn zitten en opstaan, dan zijn gedachten en zijn woorden? Nu, dit alles weet de Heere van verre, eer men denkt en eer men spreekt. Psalm 139:1, 2 Jes. 48:8. *Ik heb geweten, dat gij geheel trouwelooslijk handelen zou.* Jer. 1:5. *Eer Ik u in moeders buik formeerde, heb Ik u gekend.* Ezech. 11:5. *Ik weet elk een van de dingen, die in uw geest opklimmen.*
3. Hiertoe dienen al de voorzeggingen, en dat van zulke dingen, die door de vrije wil des mensen uitgevoerd zouden worden, die te veel zijn om hier aan te tekenen; neem maar de gehele openbaring tot een voorbeeld. De Heere Jezus zegt: Joh. 13:19. *Van nu zeg Ik het ulieden, eer het geschied is, opdat, wanneer het geschied zal zijn, gij geloven moogt.*
4. Geen ding is en komt, dan door de werking Gods; God ondersteunt alles door Zijn almachtige en alomtegenwoordige kracht. Geen ding beweegt zich, dan door de medewerking Gods; alles geschiedt naar Zijn besluit, 't zij dat de Heere het wil uitwerken, of toelaten en tot zijn einde besturen; dus is het openbaar, dat Hij het alles voorheen weet.
   Men zal hiervan klaarder kennis hebben en minder verward zijn, als men in 't oog houdt, dat God alles weet, omdat Hij alles wat geschiedt, besloten heeft, en dat zijn

kennis niet komt van de zaken en tweede oorzaken, gelijk der mensen kennis is; dat alles een bepaalde zekerheid heeft ten opzichte van God, de eerste oorzaak van alle dingen, schoon het ten opzichte van de tweede oorzaken onzeker schijnt; dat geen ding gebeurlijk is ten opzichte van God, maar alleen ten opzichte van de mensen. Dat de vrijheid van de wil niet bestaat in eveneensheid en onverschilligheid, of onafhankelijkheid van God, maar in *vanzelfsheid,* zodat de vrijheid van de wil door de zekere voorkennis Gods niet gekrenkt wordt; want de mens doet zonder dwang, uit enkele willekeur, datgene, dat God zeker besloten had en wist dat geschieden zou.

Dat God op menselijke wijze gezegd wordt de mens te beproeven, om te weten, wat in hem is, en dat Hij zegt: nu weet Ik, dat gij God vreest; want God wist dat ook tevoren van alle eeuwigheid. Ook is 't op menselijke wijze gesproken, dat Hij gezegd wordt te verwachten, of de mens dit of dat doen zal; niet dat Hij het niet wist wat geschieden zou, maar om de mens op te wekken of te waarschuwen, en dat hij te weten heeft, dat God op zijn doen acht geeft.

De versierde middelkennis wordt verklaard.

XVIII. Jezuïten, Remonstranten en andere drijvers van de vrije wil versieren scientiam mediam, *een middelkennis,* die zijn zou tussen de absolute, natuurlijke kennis Gods des enkelen verstands, waardoor God de mogelijkheid van alle dingen kent, en de vrijwillige kennis des gezichts, waardoor Hij alle dingen ieder in het bijzonder, in alle omstandigheden, tot de minste toe, kent, dat ze zijn zullen, omdat Hij het besloten heeft, die zeg ik, tussen die beide in staat, en een middel is, waardoor God het ene kent door het andere, het gewrocht door middel van de oorzaken en omstandigheden.

Door de middelkennis verstaan zij die kennis Gods, waardoor God toekomstige zaken alhoewel nog niet aangemerkt als zeker toekomstig, omdat over haar nog geen besluit gemaakt is, kent uit onderstelling van andere zaken, waarop de mens door zijn vrije wil dus of zo zou werken.

Bijvoorbeeld, God Zich verbeeldende, als de mens in volmaaktheid geschapen was, en in dusdanige of zodanige verzoeking van de duivel kwam, zo kon Hij voorzien, dat de mens door zijn vrije wil zijn gaven zou misbruiken; en verder, God Zich verbeeldende, als de mens gevallen was, en hem dan het Evangelie verkondigd en met allerlei beweegredenen aangedrongen werd, en dat op zulke tijd als de mens op zijn weekste, aandachtigste of beste voorbereid was, zo kon Hij daaruit voorzien en kennen, wie zich daardoor bekeren, geloven, tot de dood toe volharden, en wie dat niet doen zou. Zo ook in andere gevallen, in welke engelen of mensen komende, hun vrije wil dus of zo zouden gebruiken. De dwaasheid van dit gevoelen blijkt uit deze redenen:

Weerlegd. 1. *Door de zekerheid der kennis Gods.*

XIX. 1. Indien er zulke middelkennis in God was, dan was alle kennis Gods van des mensen handelingen onzeker en maar gissen; want of wel alle omstandigheden, die bedacht kunnen worden om de mens tot het een of ander te bewegen, daar zijn, zo blijft nochtans de mens, naar hun zeggen, vrij om dit of dat te willen of te doen, of niet te willen of niet te doen; geen noodzaak bepaalt de mens, 't is onzeker wat bij doen zal; dus is de kennis Gods daarvan ook onzeker, 't welk verre is van de alwetende God.

2. *Doordien des mensen wil onder Gods macht en bestuur blijft.*
De middelkennis stelt, dat God geen macht heeft over des mensen vrijwillige handelingen, 't welk ongerijmd is en ten opzichte van de Schepper, en ten opzichte van het schepsel; want zijn vrijwillige handelingen waren niet toekomstig van God als oorzaak, omdat van haar niets besloten was, en voor het besluit aangemerkt geworden; maar die handelingen komen voort van de mens door zijn vrije wil. Ja, God hing dan in deze dele af van het schepsel, omdat Hij niets over de mens besluiten kon, dan alleen door tussenkomst van de vrije wil des mensen, en alle besluit was dan alzo maar op voorwaarde: indien het de mens behaagde, die heer is van zijn vrije wil, en door niemand bepaald kan worden dan door zichzelf, naar hun zeggen, en alles was onzeker wat God besloot, omdat het in de macht van de vrije wil des mensen was het te veranderen.
't Is niet genoeg om Heer te wezen over des mensen vrije handelingen, dat God macht heeft over de omstandigheden, die de wil des mensen dus of zo bewegen konden, om die te doen komen, of niet te doen komen, dus en zo te stellen; want behalve dat die omstandigheden niet moesten hangen aan de vrije wil des mensen - want dan was het wederom in de macht des mensen, of hij zulke gelegenheden aan een ander zou willen geven, dit of dat tegen hem zeggen, en dergelijke - behalve dat, zeg ik, zo raakt die macht en heirschappij maar de omstandigheden en gelegenheden, waardoor de vrije wil des mensen bewogen zou worden, en niet de vrije wil zelf, die bleef vrij, die behield zelf de heirschappij over zich, die was niet van God afhangende, en niet onder zijn heirschappij. En of hij de wil zelf, en zijn vrijheid wel van God had, zo bleef de mens evenwel, volgens hun gevoelen, in het gebruik van de vrije wil zijn eigen meester, en hing niet af van God, en kon door Hem niet bepaald worden.
Deze ongerijmdheden volgen uit de middelkennis Gods; die vastgesteld zijnde, moesten ook deze gesteld worden, omdat die kennis, naar hun zeggen, is door middel van zaken die de mens voorkomen, om Zijn wil dus of zo te bewegen, waarop dan dusdanige of zodanige zaak zou volgen en waarvoor dan God ten laatste een besluit zou maken. En dus wordt de gehele natuur van God en de mens veranderd, en God buiten de macht over zijn schepsel gesteld. Deze zaken alle nu ongerijmd zijnde, zo is deze middelkennis ongerijmd.

XX. Tegenwerping 1.
1 Sam. 23:11, 12, waar de Heere op Davids vraag antwoordde, dat Saul afkomen zou, en dat de burgers van Kehila hem in zijn hand overgeven zouden. Dit had God niet besloten, en evenwel kende God dat door middel van de besturing des mensen van zijn vrije wil.
Antwoord.
Hier is geen voorzegging van iets, dat toekomstig was, maar een openbaring van hetgeen tegenwoordig was, waaruit op menselijke wijze iets volgen kon, 't geen daar nog niet was, hoewel het niet zou volgen, omdat God het niet besloten had, en God wist daaruit, dat het niet zou komen. David vraagt naar 't geen hem verborgen was, om zich daarnaar te schikken in blijven of vluchten. God openbaart hem, dat Saul naar Kehila zou optrekken, en dat het hart van de Kehilaïten niet met hem was, en zij van wil waren om hem over te geven, als Saul kwam. Saul bereidde zich alreeds daartoe, en van de Kehilaïten hart was alreede tegen hem. Dat maakt God David bekend, waaruit David besluiten kon, wat op menselijke wijze volgen zou, en dat vluchten hem 't best was. God het einde besluitende, besluit ook de middelen tot dat einde. En zo men deze tekst

op de uitslag wil doen zien, zo behoort de kennis Gods van het einde, namelijk, de overgave tot de natuurlijke alwetendheid, tot de kennis des enkelen verstands, waardoor God de mogelijkheid van de zaken kent, en niet tot een versierde middelkennis, welke uit het doen van mensen zou besloten worden.

Tegenwerping 2.
2 Sam. 12:8. *En indien het weinig is, Ik zou u al dit en alzo daartoe doen.* Psalm 81:14, 15. *Och, dat Mijn volk naar Mij gehoord had! dat Israël in mijn wegen gewandeld had! In kort zou Ik hun vijanden gedempt hebben.* God voorzag, hoe David, hoe Israël zouden leven, en kende daaruit, wat hun ontmoeten en niet ontmoeten zou, dat Hij toch niet besloten had. Zo is er dan een middelkennis.
Antwoord.
God heeft vrijwillige beloften aan Godzaligheid gedaan; die Godzalig leeft ontvangt ze, die niet, ontvangt ze niet. Deze belofte stelt God voor, om daardoor als een middel de mens op te wekken, en de mens weet en stemt toe, dat het zijn plicht is; maar het volbrengen hangt aan de genadegiften Gods, welke Hij naar zijn besluit geeft of niet geeft. David en Israël hadden de voorwaarden niet volbracht, daarom werd hun ook de belofte geweigerd. God had besloten David niet meer te geven, Israël van zijn vijanden niet te verlossen; uit dat zijn besluit wist God het, dat ze geen meerder zegeningen hebben zouden; maar besloot en kende dat niet uit hun gedrag. God kent de uitslag van alle voorwaardelijke beloften uit zijn besluit, en niet uit het gebruik van de vrije wil des mensen.

Tegenwerping 3.
2 Kon 13:19. *Toen werd de man Gods zeer toornig op hem, en zei: Gij zou vijf- of zesmaal geslagen hebben, dan zou gij de Syriërs tot verdoens toe geslagen hebben; doch nu zult gij de Syriërs driemaal slaan.* Aan het dikwijls slaan van de aarde hing het dikwijls slaan van de Syriërs. Uit het ene kende God het andere, dat Hij toch niet besloten had.
Antwoord.
Hier doet zich geen schijn zelfs voor de middelkennis op; wat verband was er van het slaan van de aarde met het slaan van de Syriërs? God had aan Eliza geopenbaard, dat Joas, de koning Israëls, de Syriërs zo menigmaal zou slaan, als hij met pijlen de aarde zou slaan. Hij slaat driemaal door de besturing Gods, die besloten had, dat Joas de Syriërs driemaal zou slaan. De profeet, begerende de gehele ondergang van de Syriërs, vijanden van het volk van God, werd toornig, dat Joas niet vijf- of zesmaal geslagen had; niet dat aan dat dikwijls slaan van de aarde de uitkomst hing, maar de profeet, de raad Gods niet wetende, en alleen in ‘t gemeen een openbaring hebbende, dat de Syriërs geslagen zouden worden, en dat de Heere het door het slaan openbaren zou, hoe menigmaal het geschieden zou, wenste, dat hij meermalen geslagen had, en de Syriërs meer dan driemaal geslagen mochten worden.

Tegenwerping 4.
Matth. 11:21. *Zo in Tyrus en Sidon de krachten waren geschied zij zouden zich bekeerd hebben.*
Antwoord.

‘t Is een vergrotende wijze van spreken, die niets vaststelt, maar alleen de zaken, waarvan men spreekt, verheft, gelijk: *Zo deze zwijgen, de stenen haast roepen zullen.* Lukas 19:40. ‘t Is te zeggen: zij zijn zo verhard niet als gij, de alwetendheid Gods kende de mogelijkheid van hun bekering.

De alwetendheid Gods is tot schrik van de goddelozen.

XXI. Weet God alles, ‘t verleden, tegenwoordige en toekomstige, is alles naakt en geopend voor de ogen desgenen, met welke wij te doen hebben, schrikt dan, goddelozen! Want:

(a) God kent en ziet uw hart en zijn gestalte, wat er in verborgen ligt, en wat er uitkomen kan; uw gedachten en ijdele overleggingen, en malingen op zonden, zo de gezette als de vliegende van het ene op het andere; uw oogmerken, wat gij met iedere daad voor hebt, ‘t zij u zelf te stellen tot uw einde en uw zin te hebben, ‘t zij uw naaste te beschadigen; uw haat en afkeer van uw naaste; uw toornige beroeringen des gemoeds; uw nijdigheid over uws naastens geluk; en met één woord, alles wat in het hart omgaat; al zien de mensen het niet, al let gij zelf er niet op, God ziet het wel.
(b) God kent uw ontuchtige bewegingen, uw overspelige ogen, uw onreine woorden, uw heimelijke onkuise daden, uw hoererijen, uw overspelerijen, met wie gij al te doen hebt gehad.
(c) Uw onrechtvaardigheden, bedriegerijen met el, maat, munt, waar, en al uw streken, waardoor gij ‘t goed van uw naaste aan u trekt; de bedrieglijke rekeningen, het dagdieven en andere dieverijen.
(d) Uw achterklappen, het kwaadspreken van uw naaste, het eerroven, en het vermaak, ‘t welk gij daarin hebt in het spreken en horen.
(e) Hij ziet uw hovaardij, uw pronkerijen, het staan voor de spiegel, het genoegen, dat gij in u zelf hebt.
(f) Uw dansen en vrolijk huppelen, uw dobbelen en spelen met kaart of dobbelstenen.
(g) Hij kent uw geveinsdheid, zo in godsdienst als buiten deze.

Weet,

- dat God alles optekent, al veel netter, alsof iemand altijd bij u was, en met pen en inkt al uw gedachten, woorden en daden opschreef met dag, maand, uur, plaats wanneer en waar het geschied is. Gelijk er een gedenkboek voor des Heeren aangezicht geschreven is, ten goede van zijn uitverkorenen, Mal 3:16 zo is er ook een schuldboek voor des Heeren aangezicht, tot last van de goddelozen geschreven. Merkt daar vrij op.
- Weet dat de boeken eens opengedaan zullen worden, en dat gij geoordeeld zult worden naar alles, dat in de boeken geschreven is, Openb. 20:12. Wees verzekerd, dat de Heere u alles ordelijk voor ogen zal stellen, Psalm 50:21
- Stelt het u als zeker en gewis voor, dat God, de rechtvaardige Rechter van hemel en aarde, die de schuldige geenszins onschuldig zal houden, en wiens oordeel naar waarheid is, u over uw zonden zal straffen, Psalm 7:12, 13; Psalm 50:21 en niet alleen de vloek over u zal uitspreken, die Hij over de overtreders van de wet gedreigd heeft, en tot u ten laatste dage zal zeggen: *gaat weg, gij vervloekten;* maar u ook voor eeuwig zal besluiten in de poel des vuurs, die van sulfer en zwavel brandt, indien gij u niet haastig bekeert.

Nu vraagt gij er niet naar, of God u ziet, als mensen het maar niet zien; maar hoe zult gij schrikken, als de Heere Jezus als Rechter ten oordeel zal komen, en u voor zijn rechterstoel zal doen staan, en u met zijn ogen als een vlam vuur door en weer door zal zien? Hoe vreselijk zal die dag zijn! Mal 3:2. *Maar wie zal de dag van zijn toekomst verdragen? en wie zal bestaan als Hij verschijnt?* Mal 4:1. *Want ziet, die dag komt, brandende als een oven; dan zullen alle hoogmoedigen, en al wie goddeloosheid doet, een stoppel zijn, en de toekomstige dag zal ze in vlam zetten, zegt de Heere der heirscharen, die hun noch wortel noch tak laten zal.*
Daarom, bekeert u, eer het te laat is. Vreest nu voor het alziende oog Gods, opdat gij in die dag voor Zijn vuurvlammende ogen niet verschrikt.

En tot troost voor de Godzaligen.

XXII. Maar gij, die tot de Heere Jezus uw toevlucht neemt, die Hem tot uw Borg kiest, Hem door het geloof aanneemt, en al uw hoop en troost op hem stelt! gij, die de Heere vreest, en Hem dient! de alwetendheid Gods moet u zijn tot uw vertroosting; want:

(1) Hij kent uw oprechtheid, dat gij het met Hem houdt, en tracht Hem welbehaaglijk te zijn. 2 Kron. 16:9. *Zijn ogen doorlopen de gehele aarde, om Zich sterk te bewijzen aan degenen, welker hart volkomen is tot Hem.* Spr. 11:20. *De oprechten van weg zijn Zijn welgevallen.* Psalm 37:18. *De HEERE kent de dagen van de oprechten.*
(2) De Heere kent uw verborgene godsdiensten, uw bidden, uw smeken, uw worstelen in het geloof, uw zuchten, uw schreien, uw aankleven, uw lezen, uw peinzen, uw heilige voornemens, uw vreze Gods, uw Godzalige wandel. Hij zag de kamerling lezen. Hand. 8:28, 29 Hij zag Paulus bidden. Hand. 9:11. Psalm 34:16. *De ogen des Heeren zijn op de rechtvaardigen, en zijn oren tot hun geroep.* Psalm 145:18. *De Heere is nabij allen, die Hem aanroepen.*
(3) De Heere kent uw verborgen strijden, uw worstelingen tegen het ongeloof, uw droefheid over uw zonden, over het gebrek aan licht, over het verre zijn van God, en alle uw zielsbenauwdheden. Psalm 38:10. *Heere! voor u is al mijn begeerte, en mijn zuchten is voor U niet verborgen.* Jes. 57:15. *Ik woon bij die, die eens verbrijzelden en nederigen geestes is, opdat Ik levend make de geest van de nederigen, en opdat Ik levend make het hart van de verbrijzelden.* Psalm 34:19. *De Heere is nabij de gebrokenen van harte en Hij behoudt de verslagenen van geest.*
(4) De Heere ziet uw lichamelijke noden, tegenspoeden, armoede en verdrukkingen. Hij zag het gebrek van de weduwe te Zarfath, en verzorgde ze. 1 Kon 17. En van een andere weduwe. 2 Kon 4. Hij zag Hagar aan in haar ellende. Gen. 16:13 De Heere zag de benauwdheid van Israël in Egypte. Ex. 3:7. *Ik heb zeer wel gezien de verdrukking Mijns volks, 't welk in Egypte is; en heb hun geschrei gehoord, vanwege hun drijvers; want Ik heb hun smarten bekend.* Psalm 56:9. *Gij hebt mijn omzwerven geteld: leg mijn tranen in uw fles; zijn ze niet in uw register?*
(5) De Heere kent uw onschuld, als de mensen liegende allerlei kwaad van u spreken, en u lasteren, Dat zij dan uw troost: *Als ons hart ons niet veroordeelt, zo hebben wij vrijmoedigheid tot God,* 1 Joh. 3:21. *Onze roem is deze: namelijk het getuigenis van ons geweten.* 2 Kor. 1:12. O, wat is de alwetendheid Gods de gelovigen een sterke vertroosting! Want Hij kent hun ellende niet alleen maar blotelijk, maar Hij ziet hen aan met ontferming, en vaardige hulp in de tijd van het welbehagen.

En tot opwekking tot Godzaligheid.

XXIII. Is de Heere alwetende, en let Hij zo nauw op iedere zaak en daad, zo moeten wij daardoor opgewekt worden tot verscheiden zaken.

1. Zijt beschaamd, omdat de Heere al uw zondige gestalten en daden gezien heeft, gelijk Ezra. Ezra 9:6. *Mijn God! ik ben beschaamd en schaamrood om Mijn aangezicht tot U op te heffen.* En gelijk de tollenaar, die van verre staan bleef, op zijn borst klopte, en de ogen naar de hemel niet wilde opheffen. Lukas 18:13
2. Wacht u voor alle hoogheid en verhevenheid van het hart voor God en mensen, en wandelt in alle ootmoedigheid en nederigheid; want de Heere kent u, hoe verachtelijk en walgelijk gij zijt, en dat gij niets hebt, waarop gij moedig zou zijn. 1 Petrus 5:5. *God weerstaat de hovaardigen, maar de nederigen geeft Hij genade.*
3. Geeft al uw zaken, die gij begeert of vreest, in des Heeren hand. Psalm 10:14. *Gij ziet het immers; want Gij aanschouwt de moeite en het verdriet, opdat men het in Uw hand geve.*
4. Doet telkens ronde belijdenis van uw zonden, en verbergt gene, gelijk Adam; want de Heere weet het toch. Psalm 90:8. *Gij stelt onze ongerechtigheden voor U; onze heimelijke zonden in het licht uws aanschijns.*
5. Vreest de Heere, en schrikt als enige zonde in u begint op te komen: want de Heere ziet op u, en hoe schrikkelijk zou dit de zonde verzwaren, als ze in het aanzien van God gepleegd werd. Wie durft overspel bedrijven in mensen tegenwoordigheid? Zal iemand dan voor de ogen Gods durven zondigen? Dat wordt als de uiterste godloosheid aangetekend. Ezech. 16:50. *En zij verhieven zich, en deden gruwelijkheid voor Mijn aangezicht; daarom deed Ik ze weg, nadat Ik het gezien had.* Jer. 2:22. Want, al waste gij u met salpeter, en nam u veel zeep, zo is toch uw ongerechtigheid voor Mijn aangezicht getekend.
6. Wandelt steeds met de indruk, dat God u ziet, en wordt daardoor aangezet om in gerechtigheid en ootmoedigheid voor zijn aangezicht te leven. Dit eist God. Ge 17:1. *Wandel voor Mijn aangezicht en zijt oprecht.* Spr. 3:6. *Ken Hem in al uw wegen, en Hij zal uw paden recht maken.* Psalm 16:8. *Ik stel de Heere gedurig voor mij.*

De wil van God.

XXIV. De wil Gods behoort mede tot de mededeelbare eigenschappen Gods. De macht om te verkiezen of te verwerpen, lief te hebben of te haten, genoegen of ongenoegen te hebben, noemt men *wil.* Deze is een bijzondere volmaaktheid in het redelijke schepsel, en daarom op een oneindige wijze in God; Gods wil is *de willende God.* Hij is één in God, maar de voorwerpen zijn verscheiden; daarom bevatten en benoemen wij die verscheiden, en onderscheiden die in: *de besluitende en gebiedende wil.*

De besluitende wil van het welbehagen.
Door de besluitende wil, anders genoemd de wil van het welbehagen, ook de verborgen wil, verstaan wij het voornemen Gods, Gods welbehagen, dat Hij uitvoeren wil, of door Zichzelf, of door anderen.

- Dan. 4:35. *Hij doet naar Zijn wil met het heir des hemels en de inwoners der aarde.*
- Eféze 1:5, 11. *Die ons tevoren verordineerd heeft naar 't welbehagen van Zijn wil.*
- *Die alle dingen werkt naar de rand van Zijn wil.*

- Matth. 11:26. *Ja, Vader! want alzo is geweest het welbehagen voor U.*

Dit zijn welbehagen voert God onweerstandelijk uit; Hij krijgt altijd Zijn wil.

- Psalm 115:3. *Onze God is toch in den hemel, Hij doet al wat Hem behaagt.*
- Rom. 9:19. *Wie heeft Zijn wil wederstaan?*

Deze ziet op de uitkomsten van de zaken volgens het besluit, dat God aan de mens niet, - of voor een tijd niet - heeft geopenbaard, maar dikwijls van achteren gezien wordt, of ook in deze of geen bijzondere zaak door voorzeggingen, of kentekenen in zijn Woord wordt bekendgemaakt. Hoedanig zijn de profetieën, en de hoedanigheden als kentekenen, waaruit iemand zijn zaligheid besluiten kan, en door de waarachtigheid van de belofte verzekerd zijn van haar.

De gebiedende wil Gods.

De gebiedende wil wordt ook genoemd de wil des bevels, des gebods, des tekens, of ook de geopenbaarde wil. Deze ziet op de regel van het leven, op de wetten, welke God de mens heeft bekendgemaakt en voorgeschreven, om Zijn doen en laten daarnaar aan te stellen; voor zoveel als God besloten heeft, en het Zijn welbehagen is de mens dat te gebieden, zo kan men het ook noemen de wil des besluits en des welbehagens; maar voor zoveel het een voorschrijving is van des mensen plicht, behoort het tot de wil des bevels, tot de geopenbaarde wil. Omdat God heilig is, zo heeft Hij behagen, dat is genoegen, goedkeuring, in het volbrengen van zijn bevel, en een mishagen, ongenoegen, en een afkeer in het afwijken van Zijn geboden. God wil gebieden te gehoorzamen; wederom, God wil toelaten, dat Zijn bevel overtreden wordt, tot betoning van Zijn rechtvaardigheid in het straffen, óf van Zijn barmhartigheid in genade te bewijzen. God wil in Zijn uitverkorenen Zijn Heilige Geest geven, die het stenen hart uit hen wegneme, en hen doe wandelen naar de geboden des Heeren, en Zijn geboden doen. Hierin krijgt God altijd zijn einde, onfeilbaar, onweerstandelijk; maar de mens doet niet altijd hetgeen, waarin God behagen heeft, en ‘t welk God hem als een plicht bevolen heeft, dat wordt wel niet gedaan; maar evenwel krijgt God Zijn einde en welbehagen, en daarin dat Hij geboden heeft ‘t geen waartoe Hij lust heeft, en ook daarin, dat het besluit des welbehagens uitgevoerd wordt.

Beide, zo de verborgen als de geopenbaarde wil, vinden wij bij elkaar. Deut. 29:29. *De verborgen dingen zijn voor de Heere, onze God; maar de geopenbaarde zijn voor ons en voor onze kinderen, tot in eeuwigheid, om te doen al de woorden van deze wet.*

Van de wil des bevels spreekt Paulus.

- Eféze 6:6. *Doende de wille Gods van harte.*
- Rom. 12:2. *Opdat gij moogt beproeven, welke de goede, en welbehagelijke en volmaakte wil van God zij.* Ziet ook:
- Psalm 143:10. *Leer mij Uw welbehagen doen.*

't Welk geen verscheidenheid is in de wille Gods maar in de voorwerpen.

Als wij de wil Gods aldus onderscheiden, zo stellen wij geen twee willen in God; de daad des willens is één en enkel in God, maar de voorwerpen zijn verscheiden. Veel minder stellen wij tegenstrijdige willen in God, alsof God met zijn geopenbaarde wil een zaak wilde, en dezelfde zaak met de verborgen wil niet wilde; want de aanmerking van de wil Gods, in die verscheiden opzichten als verborgen, geopenbaarde, geschiedt ten opzichte van de verscheiden zaken, die sommigen geopenbaard, anderen niet

geopenbaard zijn, en niet ten opzichte van dezelfde zaak, en in hetzelfde opzicht. Als bijvoorbeeld: God beval aan Abraham zijn zoon Izak te offeren en te doden, en nochtans wilde God niet, dat Izak zou sterven, gelijk uit de uitkomst bleek. Het gebod en de uitkomst van verscheiden zaken. Het bevel was de geopenbaarde wil, de wil des bevels of des tekens; daarnaar had Abraham zich te gedragen, en alles te doen, dat tot doding van zijn zoon diende, gelijk hij ook deed; de uitkomst, dat op het werk van Abraham de dood niet zou volgen, was een andere zaak, en behoort tot de verborgen wil des besluits, welke Abraham van achteren zag, toen hij verhinderd werd door de stem Gods.
Men heeft dan niet bekommerd te zijn, waarnaar men zich schikken zal, want de verborgen wil is voor de Heere, *tegen die kan men niet zondigen,* God zal Zijn eigen welbehagen uitvoeren. Hoe men zich naast de verborgen wil met vertrouwen en onderwerping moet gedragen, behoort tot de geopenbaarde wil, die is een regel van ons doen en laten, daartegen bezondigt men zich.

De wil van God is noodzakelijk en vrijwillig.
XXV. De wil van God kan men aanmerken als noodzakelijk of als vrijwillig.
- Noodzakelijk, nochtans zonder dwang; maar vrijwillig wil en lieft God Zichzelf; want *God is de liefde,* 1 Joh. 4:8. *De Vader heeft de Zoon lief,* Joh. 5:20. Noodzakelijk wil God, dat alles wat Hij besloten heeft kome, omdat Hij onveranderlijk is. Jes. 46:10. *Mijn raad zal bestaan.*
- Vrijwillig is of vanzelfsheid, door eigen willekeur, of onverschilligheid, het een zowel te kunnen willen als het tegendeel, een zaak te doen of te laten. Alles wat God wil, dat wil Hij door zijn eigen behagen, ook hetgeen Hij noodzakelijk wil. In God is ook een vrijwilligheid van onverschilligheid ten opzichte van veel zaken. Hij kon willen scheppen of niet scheppen, mensen verkiezen of niet verkiezen; maar als God iets besloten heeft, zo wil Hij dat noodzakelijk, omdat Hij het besloten heeft; dat tevoren onverschillig was, wil God nu noodzakelijk, nochtans door de vrijwillige vanzelfsheid.

De wil Gods komt uit God Zelf voort, en heeft geen oorzaak, die van de schepselen komt. Geen schepsel kan God bewegen om te willen; al des mensen goedheid beweegt God niet om te willen hun wel te doen; maar des mensen goedheid heeft haar oorsprong uit de wil van God. God wil iemand heiligen, en daardoor wordt hij heilig. God verkiest niemand tot zaligheid om zijn goede werken; maar verkiest hem tot goede werken.

De verdelingen van de wil Gods in voorgaande en volgende; in krachteloze en krachtdadige; in volstrekte en voorwaardelijke wil …
XXVI. De wil Gods wordt van de Remonstranten en andere voorstanders van de goede werken, als oorzaken van des mensen zaligheid, en van de verkiezing en verwerping, verdeeld in een voorgaande en volgende, in een krachtige en krachteloze, in een volstrekte en voorwaardelijke wil.
- De voorgaande wil is bij hen de raad Gods over de mens, zonder en voor Zijn werken aangemerkt, en dat God zo alle mensen verkoren heeft tot zaligheid.
- De volgende wil Gods over de mens, met en naar Zijn werken aangemerkt, en dat God alzo de gelovigen en in goede werken volhardenden tot de zaligheid heeft verkoren.

- De krachteloze wil komt bij hen overeen met de voorgaande wil, en zij verstaan daardoor de begeerte en genegenheid, die niet opgevolgd en uitgevoerd wordt, maar door de mens wordt tegengegaan en krachteloos gemaakt.
- De krachtige wil is overeenkomende met de volgende wil, en daarom krachtig, omdat de mens door zijn geloof en goede werken God in staat brengt de mens de zaligheid te doen bezitten.
- De volstrekte wil Gods is die, welke niet afhangt van enige voorwaarde, maar de mens aanmerkt vóór en zonder Zijn werken, en door de mens krachteloos en tevergeefs gemaakt wordt.
- De voorwaardelijke wil Gods, is zulke en zulke zegeningen te beloven onder voorwaarde van geloof en gehoorzaamheid, welke voorwaarde is in de macht van des mensen vrije wil om die te volbrengen of niet, en alzo de beloofde zaken te verkrijgen of niet. Bijvoorbeeld: God, zonder opzicht van des mensen werken, besluit alle mensen zalig te maken; maar hun werken voorziende en vooruitstellende, besluit niet alle mensen, maar alleen de gelovigen zalig te maken. Met een *voorgaand* besluit wil God Saul in het rijk bevestigen; maar met een *volgend* besluit wil Hij Saul om zijn goddeloosheden niet bevestigen maar verstoten. God wil Judas zalig maken, indien hij gelooft; maar omdat hij niet gelooft, zo wil Hij hem verdoemen.

zijn verdichtselen der mensen tegen de natuur Gods en het Woord.

XXVII. Deze onderscheidingen zijn verdichtselen van de mensen, tegen het Woord van God, en steken vol ongerijmdheden; want het beschuldigt God van onwijsheid en onmacht en veranderlijkheid. Want vaststellende, dat God waarlijk, ernstig, hartelijk een besluit maakt alle mensen zalig te maken, en Hij verandert daarna van voornemen, zo moet dat geschieden, of, omdat Hij tevoren niet zag, dat Hij daarna ziet; want indien Hij het tevoren zag dat Hem daarna van besluit deed veranderen, zo kon Hij het niet waarlijk, ernstig en hartelijk willen; of Hij verandert van voornemen, omdat Hij niet machtig is om Zijn wil uit te voeren, maar daarin verhinderd wordt, omdat de mens niet wil, of omdat God in Zijn natuur veranderlijk is, en daarom nu wil en dan niet. Geen van die drie kan van God geacht worden.

- *Hij is de alleen wijze God,* 1 Tim. 1:17.
- Hij is de Almachtige. Jes. 14:24, 27. *De HEERE der heirscharen heeft gezworen, zeggende: Indien niet, gelijk Ik gedacht heb, het alzo geschiede, en gelijk Ik beraadslaagd heb, het bestaan zal. Want de HEERE der heirscharen heeft het in Zijn raad besloten, wie zal het dan breken? En Zijn hand is uitgestrekt, wie zal ze dan keren?*
- Hij is ook de onveranderlijke, bij welke geen verandering is, of schaduw van omkering, Jak 1:17. Hij zegt van Zichzelf: Mal 3:6. *Ik, de HEERE worde niet veranderd.* Jes. 46:10. *Mijn raad zal bestaan, en Ik zal al Mijn welbehagen doen.*

God is waarheid, al wat God wil, dat wil Hij waarlijk, ernstig en hartelijk. Hij is volmaakt; verre zij van de Heere iets te willen en niet te menen, iets te willen en te veranderen, iets te besluiten en bedrogen te worden, en niet willen of niet kunnen uitvoeren, nu te willen en in dezelfde ogenblikken niet te willen.

Verscheiden spreekwijzen worden verklaard.

XXVIII. Als de Heere zegt, 1 Sam. 13:13: *De Heere zou nu uw rijk over Israël bevestigd hebben tot in eeuwigheid,* zo geeft Hij te kennen, dat veel van Zijn beloften onder voorwaarde gedaan worden, en als iemand de voorwaarde niet volbrengt, dat God van tevoren wel weet, en ook wel weet wanneer en aan wie Hij Zijn genade wil bewijzen en hun kracht geven om de voorwaarde te volbrengen, dat de Heere dan de beloofde zaak ook niet wil geven. En omdat Saul Gode ongehoorzaam was, zo wilde Hij hem niet bevestigen in het rijk, dat Hij gedaan zou hebben, indien hij Godzalig had geleefd, zodat hier geen twee willen in God, een voorgaande en een volgende wil gesteld worden, (want God had besloten Saul te verwerpen en David in zijn plaats te stellen) maar een wil om hem om zijn zonden te verwerpen.
Als de Heere Jezus zegt, Matth. 13:37: *Hoe menigmaal heb Ik uw kinderen willen bijeenvergaderen. . . . en gij hebt niet gewild,* dat stelt geen twee willen in God, ook niet een krachteloze wil; maar Christus spreekt van Zijn werk, dat Hij uitvoerde, zover Hij wilde, en van de tegenstand van de oversten van Jeruzalem, die zelf niet wilden ingaan, en het volk verhinderden in te gaan.
Als God gezegd wordt een zaak te wensen, welke niet geschiedt, gelijk Deut. 5:29: *Och, dat zij zo'n hart hadden om Mij te vrezen ... opdat het hun en hun kinderen wel ging in eeuwigheid!* Jes. 48:18. *Och, dat gij naar mijn geboden geluisterd had! zo zou uw vrede geweest zijn als een rivier,* dat geschiedt op menselijke wijze, eigenlijk kan dat van de alwetende, almachtige, onveranderlijke en alleszins volmaakte God niet gezegd worden; het geeft te kennen het ongenoegen dat God heeft in de zonde; en het behagen dat God heeft in de heiligheid; dat de zonden de oorzaak zijn, waarom hun de zegeningen onthouden worden, die ze op Godzaligheid volgens Zijn belofte zouden bekomen hebben; omdat de beloften gedaan worden op voorwaarde van gehoorzaamheid, welke God naar Zijn onveranderlijk voornemen Zijn uitverkorenen geeft.
Als God zegt, Ezech. 18:13. *Zou ik enigszins lust hebben aan de dood des godlozen? spreekt de Heere Heere; is 't niet, als hij zich bekeert van zijn wegen, dat hij leve?* dat geeft mede niet te kennen een krachteloze wil in God; maar dat God geen behagen heeft in het bederf van de mensen, voor zoveel zij zijn schepselen zijn, alhoewel Hij behagen heeft in het oefenen van zijn rechtvaardigheid; en dat Hij behagen heeft in de Godzaligheid en in de Godzaligen wel te doen.

Hoe men zich gedragen moet naast de besluitende wil van het welbehagen.
XXIX. Dusverre hebben wij gezien wat de wil Gods is.
Nu zullen wij tonen, hoe men zich naast de wil Gods moet gedragen, en hoe die te gebruiken. Hier is het fundament van de stilte en de vrede des gemoeds in alle voorvallen hier is de grond, de vorm, en de krachtigste drangreden van en tot de ware heiligheid voor een gelovige. Ik zeg voor een gelovige, die nu Christus aanneemt tot verzoening, en zich stelt ten dienste des Heeren. Een onbekeerde heeft de Heere niet lief, en bemint de wil Gods niet; maar wil zelf alles doen, en wil dat die God, en alles wat er is, maar werkzaam zij om zijn eigen wil te vervullen; maar de gelovigen kennen God, beminnen Hem, en daarom is de wil van God hun lief. Maar omdat alles in hen maar klein en als maar in 't begin is, zo hebben ze nodig ook in deze verder opgeleid te worden. Komt dan, blijft met uw overdenking al dikwijls staan in het beschouwen, erkennen en beminnen van de wil Gods, en haalt er alzo uw rust en Godzaligheid uit.

1. Ten opzichte van de besluitende wil Gods.

Omdat God de soevereine Heer is over al zijn schepselen, zo is ook Zijn wil soeverein over alles wat de schepselen ontmoet, en wat van hen gedaan of gelaten wordt. Erkent dan met uw gehele hart de oppermacht, de volstrekte vrijheid van de wil Gods met goedkeuring, met genoegen en met blijdschap, en zegt: *amen, ja Heere!* Uw wil is soeverein, de eerste, de opperste, de énigste, waarnaar alles geschieden moet; 't komt, U toe, naar Uw wil te handelen met al Uw schepselen, met alle mensen, met mij en de mijnen. Ik ben blij, dat het U toekomt naar uw wil te doen met het heir des hemel, en met de inwoners van de aarde, en dat er niemand is, die uw hand kan afslaan, of zeggen: waarom doet Gij zo? Uw wil is vrij, om uit dezelfde klomp van het menselijke geslacht te maken een vat ter ere en ter onere, Uw toorn en macht te bewijzen, over de vaten des toorns tot het verderf toebereid, en de rijkdom uwer heerlijkheid over de vaten van de barmhartigheid, toebereid tot heerlijkheid, Rom. 9:21, 22, 23. Uw wil is soeverein, om de koninkrijken te geven, aan wie Gij wilt Dan. 4:17 Om het hart van de koningen te neigen tot al dat Gij wilt, Spr. 21:1 Gij zijt vrij en hebt volstrekte macht en recht, om naar Uw wil dezen te verhogen en genen te vernederen, dezen te vervullen met blijdschap, en hem de wens zijns harten te geven, en genen te overstromen met allerlei wederwaardigheden en droefheden, en hem de begeerte van zijn ziel te onthouden; ik ben blij, dat Gij aan niemand reden behoeft te geven, waarom Gij zo verscheiden wilt handelen. Ik ben blij, dat Gij iets wilt naast andere schepselen, en ook naast mij, en dat een schepsel en ook ik, in alles wat mij ontmoet, in geen ding kan en mag eindigen, dan in uw wil alleen, en daarin genoegen scheppen, en schoon het tegen mijn natuurlijke genegenheid mocht zijn, dat ik haar overwin met uw wil, omdat Gij zo wilt, en zeg: *niet mijn, maar Uw wil geschiede.* Ik onderwerp mij, en gelijk ik ben, zo stel ik mij gewillig in Uw hand, en buig mij onder Uw soevereine wil, Uw wil geschiede volkomen over mij, 't zij dat het naar mijn genegenheid is of tegen haar. Ik zie in alle woelingen van de wereld, in stormwinden, in het verbreken en zinken van de schepen, in watervloeden over de aarde, in het verbranden van de steden, in het omkeren van landstreken door aardbevingen, in de verwoestende oorlogen, in overwinningen of neerlagen, in het verdrukken en vervolgen van uw kerk, in de armoede en wedervaardigheden uwer kinderen, in alle deze zie ik de uitvoeringen van Uw wil, ik aanbid ze, ik buig mij neer, ik zwijg stil en zeg: *Amen, 't zij zo, omdat de Heere zo wil.*

In 't toekomende zal alles ook naar uw wil geschieden, al het woelen en draven van de mensen, al hun toeleg en voornemen zal niet anders uitvallen dan naar uw wil, die zal alles besturen; dit erken ik, dit wil ik, hierin ben ik stil, zo ten opzichte van alles, als ook ten opzichte van mij in 't bijzonder, niet, omdat er toch niets tegen te doen is, niet, of alles door een onvermijdelijk noodlot geschiedt, ook niet alleen en bijzonder, omdat ik weet dat het alles tot het beste van de kerk en van mij zal uitvallen; maar omdat het uw soevereine wil is, dat is mij genoeg, en daarom: *amen, die geschiede volkomen!* Ik zal over het toekomende onbezorgd zijn, en over voor- of tegenspoed juichen en blij zijn.

Behaagt het de Heere, tot uitvoering van Zijn wil middelen te gebruiken, opdat die te klaarder gezien wordt bij de uitkomst van de zaken, ik zal ze alle van voren inzien en ze ook gebruiken, omdat God wil, dat ik ze gebruik, als maar middelen en niet als oorzaken; ik zal van hen niet afhangen, en van die de uitslag niet verwachten; maar ik zal op Uw wil zien, en van achteren, als de zaak ten einde is, door alle de middelen, die uw raad gediend hebben, opklimmen tot Uw wil, en erkennen, dat Gij die zaak hebt uitgevoerd, en zal daarin genoegen nemen.

En belieft het de Heere door Zijn goedheid ook mij te gebruiken in de uitvoering van Zijn welbehagen, ik bied mij gewillig aan: *Ziet hier ben ik, zend mij heen,* Jes. 6:8 Gebruik mij, ik wil mij en de mijnen, en het mijne daarbij inschieten, Uw wil geschiede maar volkomen in mij en door mij.

Bij de erkentenis van de soevereiniteit van de wil Gods, heeft een gelovige nog dit, dat, al wat God doen wil, dat het alles zal zijn tot verheerlijking van Gods macht, rechtvaardigheid en goedheid, dat engelen en mensen het zullen zien, en zich in de openbaring van Gods volmaaktheden verblijden, en Hem eer en heerlijkheid geven, zeggende: *Gij, Heere! zijt waardig te ontvangen de heerlijkheid, en de eer, en de kracht; want Gij hebt alle dingen geschapen, en door uw wil zijn zij, en zijn ze geschapen,* Openb. 4:11. Hierin heeft een gelovige lust en vermaak, en zegt daarom te meer: *Uw wil geschiede!*
Hier komt nog bij, dat een gelovige de belofte heeft, dat alles wat God doen wil en zal, dat het alles zal zijn ten beste van Zijn kerk en van de uitverkorenen, en van hem in het bijzonder, hoe tegenstrijdig het ook schijnen mocht; hij ziet door alles heen op de belofte, die gelooft hij, die omhelst hij, daar is hij mee tevreden, en hij vertrouwt het zijn wijsheid en goedheid toe, en zegt: *Des Heeren wil geschiede!*

Hoe men zich gedragen moet naast de gebiedende wil van het bevel.
XXX. 2. Ten opzichte van de gebiedende wil, erkent een gelovige, dat alles wat God wil, dat hij doen en laten zal, dat het alles voortkomt uit de soevereine wil Gods, welke wil in God gegrond is op Zijn heiligheid; want God kan niets willen gebieden tegen Zijn heilige natuur, maar wil aan de mensen gebieden datgene, dat met Zijn heiligheid overeenkomt. God heeft de mens niet naar het beeld van Zijn wil, maar van Zijn heilige natuur geschapen, en heeft de mens zo'n wet gegeven, die met die heilige natuur overeenkwam. Maar ten opzichte van ons, zo is de wil Gods de regel van heiligheid; men heeft tot de grond van gehoorzaamheid niet te zoeken, wat met Gods heilige natuur overeenkomt, maar wat God ons heeft willen gebieden, en wij hebben maar te beproeven, welke de goede en welbehaaglijke, en volmaakte wil Gods zij, Rom. 12:2. *Wij hebben maar alles te doen als de wil Gods.* Eféze 6:6. *Doende de wil van God van harte.*

Zien wij bij de wil Gods ook hoe het gebod met de heilige natuur overeenkomt, zo hebben wij bij de grond van gehoorzaamheid ook de verbintenis, om God, naar wiens beeld wij geschapen waren, en herschapen worden, na te volgen, en zijn beeld in ons te vertonen. Maar is ons verstand te klein om in ieder gebod te doorgronden, hoe het met de heilige en rechtvaardige natuur overeenkomt, welke toch in ieder gebod is, de wil van God is onze regel, als wij die kennen, zo hebben wij genoeg om daarnaar te leven. Ja, al vloeiden de geboden Gods niet uit de heiligheid en rechtvaardigheid, maar alleen uit zijn hoogheid en vrije macht om te gebieden, gelijk veel bijzondere en veel ceremoniële geboden alleen vloeien uit de wil en het welbehagen Gods, zo verbindt toch de wil Gods alle schepselen; men heeft niet te onderzoeken, of het al recht is dat God gebiedt; want de wil Gods maakt het recht en goed. God zegt: *Ik wil;* een gelovige zegt: *Amen.*

(a) De gebiedende wil Gods is de gelovigen zo soeverein, zo lief, dat ze al Zijn bevelen van alles, voor recht houden. Psalm 119:128. En zeggen daarvan met Paulus, Rom. 7:12: *Alzo is dan de wet heilig, en het gebod is heilig, en rechtvaardig, en goed.* De wet des Heeren, omdat het Zijn wil is, is hun blijdschap, hun vermaak, en is 't voorwerp van hun liefde. Psalm 119:97. *Hoe lief heb ik uw wet! Zij is mijn betrachting den gansen dag.*
(b) Een gelovige keurt niet alleen de gebiedende wil goed, en heeft die lief, maar de ziel biedt zich de Heere aan om Zijn wil te doen, stelt zich gewillig onder des Heeren wil, Gods wil is haar wil, haar wil versmelt in de wil Gods.
(c) De ziel is vaardig en bereid om te lopen het pad van de geboden des Heeren. Zij heeft een vermaak in de wet Gods naar de inwendige mens, en zegt met haar gehele hart: *Ik heb lust, o mijn God! om Uw welbehagen te doen; en Uw wet is in het midden mijns ingewands,* Psalm 40:9.
(d) Zij houdt de wil Gods in 't oog in alles wat ze doet en laat, om alles daarnaar te maken.
(e) De wil van God is niet alleen haar regel, maar ook meteen, een drangreden, haar spoor, waardoor ze aangezet wordt met ijver, hartelijkheid en volstandigheid Gods welbehagen te doen.
(f) Al is in 't houden van de geboden grote loon, al mag en moet men daardoor tot Godzaligheid opgewekt worden, zo is toch de wil van God het hoogste, het krachtigste, het liefste. Welgelukzalig is hij, die zich de wil Gods zó voorstelt, en zich die onderwerpt in voor- en tegenspoed, in zijn doen en laten.

XXXI. Tot de wil Gods worden verscheiden eigenschappen Gods gebracht, als:
- heiligheid,
- goedheid,
- genade,
- liefde,
- barmhartigheid,
- lankmoedigheid,
- rechtvaardigheid.

Heiligheid
Heiligheid is de zuiverheid van Gods natuur; 't resultaat, de glans van al Zijn volmaaktheden, in welk opzicht Hij genoemd wordt: *Licht, in Wie gans geen duisternis is,* 1 Joh. 1:5. Opdat in des mensen hart gedurig een groot ontzag en eerbied leve, o stelt de Heere Zichzelf gedurig voor als heilig.
- Ex. 15:11. *O HEERE! wie is als Gij, verheerlijkt in heiligheid, vreselijk in lofzangen?*
- Psalm 99:3, 5, 9. *Dat zij uw grote en vreselijke Naam loven, die heilig is. Buigt u neer voor de voetbank van Zijn voeten; Hij is heilig! Buigt u voor de berg Zijner heiligheid; want de Heere onze God, is heilig.*
- Lukas 1:49. *Heilig is Zijn Naam.*

De Heere wordt niet alleen heilig genoemd; maar Hij is *de heiligheid Zelf.*
- Psalm 97:12. Spreekt lof ter gedachtenis Zijner heiligheid.
- Psalm 89:36. Ik heb eens gezworen bij Mijn heiligheid.

- Psalm 105:3. Roemt u in den Naam Zijner heiligheid.

Uit de heilige natuur Gods vloeit heiligheid in al zijn daden. Deut. 32:4. *Hij is de Rotssteen, Wiens werk volkomen is; want al Zijn wegen zijn gerichte; God is waarheid en is geen onrecht, rechtvaardig en recht is Hij.*
Hieruit komt voort de haat en afkeer van de zonde. Hab. 1:13. *Gij zijt te rein van ogen, dan dat Gij het kwade zou zien.* Psalm 5:5, 6. *Gij zijt geen God, die lust heeft aan godloosheid. Gij haat alle werkers der ongerechtigheid.*
Hieruit vloeit dat behagen aan heiligheid. Jer. 9:24. *In die dingen heb Ik lust, spreekt de HEERE.* Spr. 11:20. *De oprechten van weg zijn Zijn welgevallen.*

Goedheid.
XXXII. Goedheid is het tegendeel van hardigheid, wreedheid, stuursheid, onverbiddelijkheid, onweldadigheid, welke dingen ver van God zijn, en 't is onbetamelijk zulke gedachten van God te hebben; zij zijn in de mens zelf zonde. Maar de goedheid Gods is de liefelijkheid, goedaardigheid, zoetigheid, vriendelijkheid, goedgunstigheid, milddadigheid Gods. Gods Wezen is goedheid, al was er geen schepsel.
- 2 Kron. 30:18. *De HEERE, die goed is, make verzoening.*
- Psalm 25:8. *De HEERE is goed en recht, daarom zal Hij de zondaars onderwijzen in de weg.*
- Matth. 19:17. *Niemand is goed dan één, namelijk God.*

Uit goedheid vloeit goedertierenheid en genegenheid om Zijn schepselen goed te doen. Deze is tot verwondering van allen, die daarop letten, waarom David wel zesentwintig maal in Psalm 136 uitroept: *Want Zijn goedertierenheid is in van de eeuwigheid.* Psalm 62:12 *De goedertierenheid, o Heere! is Uwe.* Psalm 25:10 *Alle paden des Heeren zijn goedertierenheid.*

Uit de goedheid en goedertierenheid vloeit goed doen. Psalm 119:68: *Gij zijt goed en goed doende.* Psalm 86:4, 6, 5 *Verheug de ziel Uws knechts. En merk op de stem van mijn smekingen. Want Gij, HEERE! zijt goed, en gaarne vergevende; en van grote goedertierenheid allen, die U aanroepen.*
Deze goedheid is:
- óf algemeen over al zijn schepselen voor zo veel het zijn schepselen zijn. Psalm 145:9. De HEERE is aan allen goed; en zijn barmhartigheden zijn over al Zijn werken. Psalm 33:5. De aarde is vol van de goedertierenheid des Heeren. Matth. 5:45 Want Hij doet zijn zon opgaan over bozen en goeden, en regent over rechtvaardigen en onrechtvaardigen.
- Óf zij is speciaal en bijzonder over Zijn kinderen. Psalm 73:1. *Immers is God Israël goed, degenen, die rein van harte zijn.* Klaagl. 3:25. *De HEERE is goed degenen die Hem verwachten, der ziele, die Hem zoekt.*

Deze goedheid Gods is de grond, waarop een gelovige, ook na zijn struikelingen, telkens vrijmoedigheid neemt wederom tot de Heere te keren. Hos 3:5. *Zij zullen vrezende komen tot de HEERE en tot Zijn goedheid.* Psalm 13:6. Maar ik vertrouw op uw goedertierenheid.

Daarom noemen ze de Heere: *de God mijner goedertierenheid,* Psalm 59:10, 17. Hierover verblijden ze zich, deze roemen ze. Psalm 89:2. *Ik zal de goedertierenheden des HEEREN eeuwig zingen.* Psalm 106:1. *Looft de HEERE, want Hij is goed, want zijn goedertierenheid is in der eeuwigheid.*

Liefde.

XXXIII. Liefde is een wezenlijke eigenschap Gods, waardoor de Heere Zich vermaakt in 't geen goed is, dat wèl wil en met hetzelve zich verenigt naar vereiste der natuur van het voorwerp. De liefde Gods, in zichzelf aangemerkt, is de liefhebbende God Zelf, waarom de apostel Johannes zegt, 1 Joh. 4:8. *God is liefde.* Maar aangemerkt, ten opzichte van de voorwerpen, zo is ze:

- óf natuurlijk, op hoedanige wijze God Zichzelf als het hoogste goed bemint. Joh. 5:20. *De Vader heeft de Zoon lief.*
- Of vrijwillig, op hoedanige wijze God Zijn schepselen bemint; en zo is ze:

(1) óf de liefde van de toegenegenheid en weldadigheid,
(2) óf van de welbehaaglijkheid.

(1) De liefde van de toegenegenheid is óf algemeen, waardoor God al Zijn schepselen als schepselen bemint, wèl wil, onderhoudt en regeert. Psalm 145:9.
Óf speciaal waardoor God Zijn uitverkorenen van eeuwigheid aanmerkt, en stelt tot voorwerpen van Zijn bijzondere liefde en weldadigheid. Ziet hiervan: Joh. 3:16. *Want alzo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij Zijn eniggeboren Zoon gegeven heeft.* Eféze 5:25. *Gelijk ook Christus de gemeente liefgehad heeft, en Zichzelf voor haar heeft overgegeven.*

(2) De liefde van de welbehaaglijkheid heeft de uitverkorenen tot een voorwerp, als:

- aangemerkt in Christus, en bekleed met Zijn voldoening en heiligheid, in welk opzicht zij volmaakt zijn. Kol. 2:10 Ziet hiervan: Eféze 1:4-6. *Gelijk Hij ons uitverkoren heeft in Hem. Tot prijs van de heerlijkheid van Zijn genade, door welke Hij ons begenadigd heeft in den Geliefde.*
- En ook als aangemerkt nu gelovende, en het beginsel van de heiligheid in zichzelf hebbende. Ziet hiervan: Joh. 16:27. *De Vader Zelf heeft u lief, omdat gij Mij liefgehad hebt, en hebt geloofd, dat Ik van God ben uitgegaan.*

Deze liefde van de t*oegenegenheid* gaat vóór alle goede daden des mensen; de liefde van de *welbehaaglijkheid* gaat naast mensen, nu goedheid hebbende of doende.

Genade.

XXXIV. Genade kan men aanmerken, of als een volmaaktheid van Gods natuur zonder enige relatie en betrekking op een voorwerp, hoedanig God was en zou zijn, al was er geen schepsel, dat is goedertieren om schepselen zonder enig verdienste weldadigheid te kunnen bewijzen; of men merkt ze aan met betrekking op de schepselen, als zonder verdiensten weldadigheid bewijzende.
De genade Gods betekent óf genade uit genade gevende; óf genade uit genade gegeven.

- *Gratia gratis dans,* de genade uit genade gevende, is de volmaaktheid in God als de fontein, waaruit Gods weldaden voortkomen. Filip. 1:29. *U is uit genade gegeven, in de zaak van Christus, niet alleen in Hem te geloven, maar ook voor Hem te lijden.*

Rom. 11:5, 6. *Een overblijfsel naar de verkiezing van de genade. En indien het door genade is, zo is het niet meer uit de werken.* Rom. 3:24. *En worden om niet gerechtvaardigd, uit Zijn genade, door de verlossing, die in Christus Jezus is.*

- Gratia gratis data, de genade uit genade gegeven, zijn de ontvangen weldaden zelf, 't zij gewone, die onbekeerlijken gegeven worden, waarop Judas ziet, Judas 1:4. *Die de genade onzes Gods veranderen in ontuchtigheid;* 't zij de zaligmakende, welke meermalen *genadegiften* genoemd worden Rom. 5:15, 16; Rom. 6:23; Rom. 11:29. Ziet van deze: Rom. 12:2. *Door de genade, die mij gegeven is.* 2 Kor. 3:15. *Opdat gij een tweede genade zou hebben.* 1 Petrus 2:19. *Dat is genade, indien iemand om het geweten voor God moeilijkheid verdraagt, lijdende in onrecht.*

Deze beide, zo de genade uit genade gevende, als de genade uit genade reeds gegeven, worden dikwijls samengevoegd in de wensen, als: Rom. 1:7*, Genade zij u en vrede van God onzen Vader.* 1 Kor. 16:23. *De genade van de Heere Jezus Christus zij met u.*

Barmhartigheid.

XXXV. In de mens is barmhartigheid gepaard met smart, weedom en medelijden; maar in God is het zo niet, maar is de barmhartige God Zelf, is een wezenlijke eigenschap, waardoor God genegen is om een ellendig schepsel te hulp te komen; deze heeft wel een ellendige tot een voorwerp, doch de ellende is de oorzaak niet, waaruit Gods barmhartigheid ontstaat, maar vloeit uit de goedheid Gods, welke zich uitende naast een ellendige, barmhartigheid genoemd wordt. God aan Mozes Zich bekendmakende, noemt Zichzelf barmhartig, Ex. 34:6. De Heere Jezus stelt deze tot een voorbeeld van navolging. Lukas 6:36. *Wees dan barmhartig, gelijk ook uw Vader barmhartig is.*
De Gods barmhartigheid is:

- gewoon of
- bijzonder.

De gewone barmhartigheid strekt zich uit over alle werken Gods, en ook over onbekeerden. Psalm 145:9. *Zijn barmhartigheden zijn over al Zijn werken.* De Heere Jezus ontfermde Zich over alle soorten ellendigen. Matth. 14:14; Markus 6:34. De bijzondere barmhartigheid gaat over de uitverkorenen, die daarom *vaten der barmhartigheid* genoemd worden. Rom. 9:23.

- Gelijk deze barmhartigheid uit enkele vrijwilligheid voortkomt, Rom. 9:15. *Ik zal Mij ontfermen, diens Ik Mij ontferm,* zo is ze ook onbegrijpelijk groot, niet alleen in uitgestrektheid van geslacht tot geslacht, Lukas 1:50.
- Maar ook in ingespannenheid of hevigheid van beweging, waarom zij met onderscheiden nadruk wordt voorgesteld als grote barmhartigheid. 1 Petrus 1:3. *Die, naar zijn grote barmhartigheid ons heeft wedergeboren tot een levende hoop.*
- Rijk in barmhartigheid. Eféze 2:4. *Maar God, die rijk is in barmhartigheid.*
- Barmhartigheden. 2 Kor. 1:3. *De Vader der barmhartigheden, en de God aller vertroosting.*
- Innerlijke beweging van de barmhartigheid. Lukas 1:78. *Door de innerlijke bewegingen der barmhartigheid onzes Gods, met welke ons bezocht heeft de Opgang uit de hoogte.*

Verdraagzaamheid.
XXXVI. Verdraagzaamheid of Lankmoedigheid. Deze is een wezenlijke eigenschap, waardoor God Zijn toorn niet ten eerste en geheel over de zondaar uitstort, maar het straffen uitstelt, en ondertussen hem nog met weldaden bejegent. Gods natuur is lankmoedig. Ex. 34:6. De Heere is lankmoedig over de zondaren in 't algemeen. Rom. 2:4. *Of veracht gij den rijkdom Zijner goedertierenheid, en verdraagzaamheid, en lankmoedigheid, niet wetende, dat de goedertierenheid Gods u tot bekering leidt*. Rom. 9:22. *Met veel lankmoedigheid verdragen heeft de vaten des toorns.* God is lankmoedig over de uitverkorenen vóór hun bekering. 2 Petrus 3:9. *Maar is lankmoedig over ons, niet willende, dat enige verloren gaan, maar dat zij allen tot bekering komen.* Rom. 3:25. *Door de vergeving der zonden, die tevoren geschied zijn, onder de verdraagzaamheid Gods.*
God is lankmoedig over Zijn kinderen, nu wedergeboren zijnde, hen over hun zonden niet telkens kastijdende, (eigenlijke straffen hebben hier geen plaats) maar hun struikelingen overziende en lang verdragende. Mal 3:17. *En Ik zal ze verschonen, gelijk een man zijn zoon verschoont, die hem dient.* Psalm 103:13. *Gelijk zich een vader ontfermt over de kinderen, ontfermt Zich de HEERE over degenen, die Hem vrezen.*

Hoe men zich naast deze eigenschappen Gods moet gedragen.
XXXVII. Zodanig is God, als wij Hem u in 't brede hebben voorgesteld; Gods natuur is heilig, goedig, liefhebbend, genadig, barmhartig en lankmoedig.

U, die overtuigd zijt van uw ellendige staat, en gaarne met God verzoend waart, wordt niet afgeschrikt tot God te komen, als u het maar in waarheid meent, zo 't ernst is, en gij op de rechte weg, welke alleen is door Christus, tot Hem begeert te naderen; komt maar, de Heere is niet onbarmhartig, wreed, onverbiddelijk, maar in tegendeel, zoals Hij Zijn Naam uitroept. Ex. 34:6. *HEERE, HEERE, God, barmhartig en genadig, lankmoedig en groot van weldadigheid en waarheid!* Hij loopt, als de vader van de verlorenen zoon, tegemoet allen, die van verre zich naar Hem toewenden. Hij roept u, Hij komt u zelf voor, Hij belooft niemand uit te werpen, die tot Hem komt. Blijft dan uit vreze niet staan, maar neemt vrijmoedigheid, en komt tot de Heere en Zijn goedheid.

En gelovigen, wat doet u de Heere ongelijk, als u Hem wreed, onbarmhartig, onverbiddelijk, altijd toornende aanziet, wanneer Hij u ten eerste uit uw dreigende en drukkende wederwaardigheden niet redt, u uw begeerten niet geeft, en op uw gebeden niet antwoordt. U onteert God met zulke gedachten, u denkt onbetamelijke dingen van God. Vernedert u over zulke zondige en Godonterende bevattingen, houdt daarvan op en schrikt ervoor. En wat al schade doet gij uzelf? U wordt verhinderd in het geloof te bidden, ge berooft u van het stil vertrouwen op God, ge belet uw liefde tot God, en doet uzelf leven in vervreemding van God, in duisterheid, onrust en zondigheid. Ach toch, handelt zo niet meer, gewent u om altijd God zo aan te merken, als wij Hem u uit zijn Woord hebben beschreven, erkent Hem zodanig, verheerlijkt Hem in die volmaaktheden.
Hebt u gezondigd, leeft u in tegenheden, gelooft vast en stelt het u levendig voor, dat Gods natuur zodanig is; vernedert u dan telkens voor Hem als een kindeke, neemt vrijmoedigheid om tot God als zulken God te komen en gelooft, dat Hij niet alleen zodanig is in Zijn natuur, maar dat Hij zodanig naast u is, verblijdt u daarover, en

vertrouwt én uzelf én uw zaken Hem onbevreesd toe, en u zult bevinden, dat het u tot troost, tot vrolijkheid, tot vertrouwelijke omgang met Hem, tot sterkte in het geloof en tot groei in alle heiligmaking zal zijn; dan zal de heiligheid van God u niet afschrikken, maar een kinderlijk ontzag in u verwekken, en u zult lust krijgen om heilig te zijn, omdat Hij heilig is.

Rechtvaardigheid.

XXXVIII. Deze kan men aanmerken óf in zichzelf, als de rechtheid, volmaaktheid en heiligheid van de natuur Gods; óf ten opzichte van de uitwerking naast de schepselen; dan is de rechtvaardigheid een ieder het zijn te geven met te straffen of te belonen.

De rechtvaardigheid is, óf verwisselende, óf vergeldende.

- Onder de mensen heeft de verwisselende rechtvaardigheid plaats, welke is een vergelding van prijs voor 't geen men ontvangt volgens overeenkomst; doch in God heeft deze geen plaats, omdat geen van onze werken hoe volmaakt zij ook zijn, uit hun natuur iets bij God verdienen, omdat gene volmaakt zijn, omdat daar geen evenredigheid is tussen werk en loon, God altijd vrij en niemands schuldenaar is, en de mens van het zijne God niet kan toebrengen, maar al wat goeds hij doet, van God ontvangt, en hij uit zijn natuur het verschuldigd is te doen, en gedaan hebbende, uit kracht van die niets heeft te eisen. Lukas 17:10. *Wanneer gij zult gedaan hebben al 't geen bevolen is, zo zegt: Wij zijn onnutte dienstknechten, want wij hebben maar gedaan, hetgeen wij schuldig waren te doen.*
- De vergeldende rechtvaardigheid komt Gode toe, zo in het belonen als in het straffen. Al wat God doet is rechtvaardig. Deut. 32:4. *Hij is een Rotssteen, Wiens werk volkomen is; want al Zijn wegen zijn gericht; God is waarheid, en is geen onrecht, rechtvaardig en recht is Hij.* ' t Is rechtvaardigheid, als God doet naar Zijn beloften of bedreigingen. Psalm 51:6. Opdat Gij rechtvaardig zijt in Uw spreken, en rein zijt in Uw richten. ' t Is rechtvaardigheid, als God iemand redt en zalig maakt. Rom. 3:21, 22. *Maar nu is de rechtvaardigheid Gods geopenbaard geworden zonder de wet, hebbende getuigenis van de wet en de profeten; namelijk de rechtvaardigheid Gods door het geloof van Jezus Christus.* ' t Is rechtvaardigheid, als God zondaren verdoemt. Rom. 2:5, 6. *In de dag des toorns en van het rechtvaardig oordeel Gods, die een ieder vergelden zal naar Zijn werken.* Psalm 119:137. *HEERE! Gij zijt rechtvaardig, en elk een uwer oordelen is recht.*
  Het oefenen van straf wordt gewoonlijk genoemd de wrekende gerechtigheid. De wrekende gerechtigheid is Gode natuurlijk eigen.

XXXIX. Over de wrekende gerechtigheid is de vraag: *Of God de zonden straft, omdat het Hem zo behaagt, en dat Hij het laten kon, als Hij het wilde; dan of het straffen van de zonden vloeit uit de rechtvaardige natuur Gods, zodat Hij niet kan de zonden niet straffen, dat is zonden ongestraft laten?*

De vraag is niet, of God recht en macht heeft om te mogen straffen? Of de zonden straffen verdienen, dat is de mens van nature bekend. De heidenen weten, dat degenen, die zulke dingen doen, des doods waardig zijn, Rom. 1:32.

Ook is de vraag niet, of God door nooddwang de zonden straft, of de wrekende gerechtigheid Gode zo natuurlijk is, dat die op elke zonde terstond werkzaam is in 't straffen, gelijk het vuur altijd brandt; want God doet alles vrijwillig, ook dat God op 't hoogste natuurlijk is; verstaande door vrijwilligheid niet een eveneensheid of

onverschilligheid, om te straffen of niet te straffen, maar een vanzelfsheid, waardoor God uit zijn volmaakte, heilige en rechtvaardige natuur, als de alleen wijze God, geneigd is de zonde te straffen, en op zijn tijd en wijze straft?
Maar de vraag is, *of de rechtvaardigheid, of het straffen een werk van rechtvaardigheid is, zodat het straffen niet nagelaten kan worden, dat God de zonde zonder die te straffen niet kan kwijtschelden, omdat dat onrechtvaardigheid en tegen zijn heilige en rechtvaardige natuur strijdig is?*

Wij antwoorden ja, 't blijkt:
- Gen. 18:25. *Zou de Rechter der ganse aarde geen recht doen?*
- Psalm 7:12. *God is een rechtvaardige Rechter.*
- Psalm 5:6, 7. *God haat alle werkers van de ongerechtigheid. Van de man des bloeds en bedrogs heeft de HEERE een gruwel.*
- Na 1:2, 3. *Een wreker is de HEERE, een wreker is de HEERE, en zeer grimmig; een wreker is de HEERE aan zijn wederpartijders, en Hij behoudt de toorn Zijnen vijanden. Hij houdt de schuldige geenszins onschuldig.*

Deze zaak zal in 't brede verhandeld worden in hoofdstuk XVII, *Van de noodzakelijkheid van de voldoening.*

Tot schrik van de goddelozen.
XL. Schrik gij, zondaar! wie u bent, want God is rechtvaardig. Beeld u niet in, dat gij God tevreden zult stellen met bidden: *wees mij zondaar genadig;* met uw best te doen om 't kwaad te laten en het goed te doen. Die inbeelding is de brede weg naar het eeuwig verderf, waardoor miljoenen mensen onder de bediening van het evangelie verloren gaan. Kon u van die dwaze inbeelding afgetrokken worden, zo was er nog hoop van behoud; maar zolang ge u daarmee vergenoegt, is uw staat hopeloos. Hoor toch, er is geen genade en zaligheid te hopen zonder voldoening aan de rechtvaardigheid Gods, door het dragen van de straf.
U hebt gehoord dat God genadig is, en 't is waarheid; maar u verdraait de genade Gods, u verstaat door de genade een kwijtschelding van zonde en straffen zonder voldoening, maar dat is de genade niet. God is in Zichzelf niet tegenstrijdig. De rechtvaardigheid Gods eist noodzakelijk straf over de zondaar, die kan in het minste niet gekrenkt worden. God kan Zichzelf niet verloochenen. De genade doet de rechtvaardigheid niet te niet; genade strijdt niet tegen de rechtvaardigheid, maar bevestigt ze; want dat is de genade Gods, die alleszins in het Woord zo grotelijks verheven wordt, dat God zonder iets, dat in de mens is, ja, tegen zijn verdiensten, Zijn Zoon tot een Borg geeft, die de zonden van de uitverkorenen van hen af en op Zijn rekening overneemt, en door het dragen van de straf, die hun zonden verdiend hadden, aan de rechtvaardigheid Gods in hun plaats voldoet.
Dat is genade, dat God Jezus als de Borg door het Evangelie aanbiedt; dat is genade, dat God iemand het geloof geeft om Jezus aan te nemen en zijn ziel Jezus toe te vertrouwen; dat is genade, als God iemand bekeert en het geestelijke leven geeft; dat is genade, als God iemand zijn gunst laat gevoelen; dat is genade, als God iemand heiligt, en door de weg van heiligheid geleidt tot de zaligheid. Ziet hoeveel verschilt de genade Gods van de genade, die gij u inbeeldt. Leg uw verkeerde bevatting af, wijk af van de weg, om door bidden en bekeren het goed te maken.

U zult misschien zeggen: *dan was al mijn hoop weg, en ik zou wanhopig worden.*
Ik antwoord: Wat kan het u baten, door een valse hoop u een weinig te vleien, en daarmee eeuwig verloren te gaan? Word vrij hopeloos en wanhopig bij uzelf, geloof en erken de rechtvaardigheid Gods, die de zonden niet kan vergeven zonder voldoening, door het dragen van de straf; blijf vrij staan in het gezicht van uw zonden, en van de rechtvaardigheid Gods, en van uw onmacht om die te voldoen; schrik vrij, beef vrij, doch blijf en eindig er niet in, maar laat deze schrik des Heeren u, bewegen tot het geloof. Zoek de behoudenis door 't voldoen aan de rechtvaardigheid Gods, en loop daarom tot de Heere Jezus als Borg, neemt die aan tot rechtvaardigmaking en heiligmaking; dat is de enige weg om behouden te worden.

Tot troost voor de Godzaligen.
En u, gelovigen! die deze weg kent, die door deze tot God gaat, ziet de rechtvaardigheid Gods hoe langer hoe dieper in, totdat gij in haar zuiverheid, heerlijkheid en beminnelijkheid ziet. Verheerlijkt God over Zijn rechtvaardigheid; verblijdt er u in, dat God rechtvaardig is; hebt de rechtvaardigheid alzo lief, als de goedheid en barmhartigheid, te meer, omdat ze voor u voldaan is; dankt God, dat de Heere u en al Zijn uitverkorenen door zo'n heilige weg tot de zaligheid leidt; ziet de rechtvaardigheid aan niet als tegen u, maar voor u, om u zaligheid te geven, en om uw vijanden naar hun verdiensten te straffen.

Macht.

XLI. De mededeelbare eigenschappen Gods hebben wij boven tot drie hoofden gebracht, namelijk, tot het verstand, tot de wil en tot de macht; van de twee eersten hebben wij gesproken, nu zullen wij spreken van de macht. 't Woord in onze taal is dubbelzinnig, het betekent heirschappij, oppermacht, gezag, en het betekent ook kracht, en als het Gode toegeschreven wordt, Zijn almachtigheid.
Macht in de eerste betekenis wordt in 't Grieks genoemd *exousia,* in 't Latijn *potestas,* het betekent recht over iemand, gezag, opperste gebied. Deze kan men aanmerken, óf als een wezenlijke eigenschap, óf ten opzichte van de bedeling van de genade. God is Heer en Eigenaar van al Zijn schepselen, en heeft over allen een volstrekte macht en gebied, zonder enige bepaling, omdat Hij God is, en omdat het schepsel van Hem afhangt in zijn aanzijn en in zijn werkingen.
Deze macht is niemands oordeel onderworpen, niemand mag Hem reden afeisen, of zeggen: Waarom doet Gij zo? Is dat al recht? Of wij de reden verstaan kunnen, waarom God dus of zo handelt, en of wij de reden niet begrijpen kunnen; het moet ons genoeg zijn, dat God soeverein is, dat hebben wij maar te omhelzen. Ziet hiervan: Job 9:12. *Wie zal tot Hem zeggen: wat doet Gij?* Job 33:13. *Hij antwoordt niet van al Zijn daden.* Nebukadnézar drukt dit krachtig uit: Dan. 4:35. *Hij doet naar Zijn wil met het heir des hemels en de inwoners der aarde, en er is niemand, die zijn hand afslaan, of tot Hem zeggen kan: Wat doet Gij?* Matth. 20:15. *Of is het Mij niet geoorloofd te doen met het mijne wat Ik wil?* Rom. 9:20, 21. *Maar toch, o mens! wie zijt gij, die tegen God antwoordt? Zal ook het maaksel tot degene, die 't gemaakt heeft, zeggen: Waarom hebt Gij mij alzo gemaakt? Of heeft de pottenbakker geen macht over het leem, om uit dezelfde klomp te maken, het ene vat ter ere en het ander ter onere?*

De economische of bedelende macht heeft de Vader aan de Middelaar Jezus Christus overgegeven, en heeft niet alleen de kerk en alle uitverkorenen Hem gegeven om ze tot zaligheid te brengen, maar heeft ook alle schepselen in zijn hand gesteld, om ze te gebruiken tot zaligheid van de uitverkorenen, doch, niet met uitsluiting van Hem, zodat de Vader Zijn macht door de overgift zou missen, want de Vader voert alles uit door de Zoon. Zie van deze macht: Matth. 28:18. *Mij is gegeven alle macht in hemel en op aarde.*

Of kracht, almachtigheid.
XLII. De macht Gods in de tweede betekenis, in 't Grieks dunamis, in 't Latijn potentia, betekent de kracht, *de sterkte Gods,* waardoor God alles uitvoeren en doen kan, dat niet strijdt tegen zijn natuur en waarheid, dat schepsel zijn kan, en dat Hij doen wil. God kan wel meer doen dan Hij doet en dan Hij doen wil. Hij kan uit stenen van Abraham kinderen verwekken; Matth. 3:9; dat is, mensen maken, gelijk in de beginne uit een klomp aarde, en die mensen tot het geloof en leven Abrahams brengen. God kon nog wel duizend en duizend werelden scheppen; met één woord, Gods macht is onbepaald. Men kan veel dingen zich verbeelden, die tegen de natuur Gods en tegen zijn waarheid zouden zijn; men kan ook wel vragen voorstellen over verbeelde dingen, die geen schepselen kunnen zijn; dit te brengen tot de almachtigheid Gods en daarover te vragen, kan God dat en dat wel doen? - dat zijn gedachten, die zonder eerbied en vreze Gods geschieden. Al wat tegen de natuur, tegen de waarheid Gods en tegen de natuur van een schepsel te zijn, strijdt, daarin is geen macht te zoeken, dat moet verre van de almachtige en heilige God geweerd zijn. Job 34:10. *Verre zij God van goddeloosheid, en de Almachtige van onrecht.* God kan Zichzelf niet verloochenen. 2 Tim. 2:13. *God kan niet liegen en bedriegen.* Titus 1:2. 't Is onmogelijk, dat God liegen zou, Hebr. 6:18. Al was in God van eeuwigheid een almacht om een wereld te scheppen, zo kon toch de wereld van eeuwigheid niet zijn. Ja en neen is in alle opzichten tegen elkaar gesteld, en kunnen niet te gelijk waar zijn. Een en hetzelfde bepaalde lichaam, dezelfde mens kan op veel en verre van elkaar gescheiden plaatsen niet te gelijk tegenwoordig zijn; deze en duizenderlei dingen behoren niet tot de almachtigheid; maar de almacht van God kan uitwerken, al wat Hij wil, en meer dan Hij wil. en al wat Hij kan willen, zijn hand is nooit verkort. Daarom wordt Hij genoemd de Almachtige. Gen. 17:1. *Ik ben God de Almachtige.* Job 29:5. *Toen de Almachtige nog met mij was.* 2 Kor. 6:18. *Zegt de Heere de Almachtige.*

De Heere heeft noch voorwerpen, noch middelen, noch iets, dat de schepselen tot werken behoeven, nodig.
- Rom. 4:17. *Hij roept de dingen, die niet zijn, alsof ze waren.*
- Psalm 33:9. *Hij spreekt, en het is er, Hij gebiedt en het staat er.*
- Jer. 32:17. *Geen ding is bij U te wonderlijk.*
- Lukas 1:37. *Geen ding zal bij God onmogelijk zijn.*

Al wat Hij wil, voert Hij onweerstandelijk uit. Psalm 115:3. *Onze God is toch in de hemel, Hij doet al wat Hem behaagt.* Jes. 14:27. *Zijn hand is uitgestrekt, wie zal ze dan keren?*

Tot schrik der goddelozen.
XLIII. Schrikt dan, goddelozen! want zo'n almachtig God is tegen u; gij kunt het tegen Hem niet uithouden; er is geen schuilplaats, er is geen toevlucht, er is bij niemand hulp, om u voor Hem te beschermen, en om u uit zijn hand te redden. *Vreselijk is het te vallen in de handen des levenden Gods,* Hebr. 10:31. *Daarom huilt gij, want de dag des Heeren is nabij; hij komt als een verwoesting van de Almachtige*, Jes. 13:6.

En troost der Godzaligen.
En u, kinderen van God? versterkt uw harten met deze Almachtigheid. Is God voor u, wie zal dan tegen u zijn? Hebt gij iets nodig naar het lichaam, al ziet gij er geen raad toe, al zijn er geen middelen, God weet wel raad, God heeft geen middelen nodig, en als Hij ze gebruiken wil, Hij maakt ze en stelt ze u ter hand. Kleine middelen zijn Hem genoeg, want Hij is de Almachtige, Hij brengt het licht uit de duisternis voort, opdat zijn hand te klaarder gezien worde. Zegt dan met Abraham in uw verlegenheden: *De Heere zal het voorzien.* Hebt gij naar de ziel licht, troost, een ander hart, kracht tegen de zonde nodig, al ziet gij er geen raad toe, Hij kan met één woord u geven de begeerte van uw ziel. Stelt u maar in alles de almachtigheid Gods levendig voor, en 't zal u sterkte in alles geven, 't zal u buiten bekommering, buiten vrees en schrik bij Hem doen schuilen. *Die in de schuilplaats des Allerhoogsten is gezeten, die zal vernachten in de schaduw des Almachtigen.* Psalm 91:1.

Met God als zodanig mag en moet men wandelen.
XLIV. Dus hebben wij u God, Zijn Wezen en volmaaktheden voorgesteld. Zo'n God is onze God. Deze is het voorwerp van onze godsdienst. Daarom is het de plicht van alle godsdienstigen; God als zodanig zich gedurig voor te stellen, in de beschouwing van Hem te leven en voor Zijn aangezicht te wandelen. Want:

1. Dit is het, dat de Heere van de Zijnen eist. Gen. 17:1. *Ik ben God de Almachtige, wandel voor Mijn aangezicht en zijt oprecht.* Spr. 3:6. *Ken Hem in al uw wegen, en Hij zal uw paden recht maken.* Micha 6:8. *Hij heeft u bekend gemaakt, o mens! wat goed is; en wat eist de HEERE van u, dan ... ootmoedig te wandelen met uw God*. Job 22:21. *Gewen u toch aan Hem, en heb vrede.*
2. Dit is de gedurige praktijk geweest van de heiligen, die ons voorgesteld zijn tot navolging, als Henoch en Noach, Gen. 5:24. *Henoch dan wandelde met God.* Gen. 6:9. *Noach wandelde met God.* En Mozes, Hebr. 11:27. *Hij hield zich vast, als ziende de Onzienlijke.* David. Psalm 16:8. *Ik stel de Heere gedurig voor mij.* Psalm 139:18. *Word ik wakker, zo ben ik nog bij U.* En Asaf. Psalm 73:23, 28. *Ik zal dan gedurig bij U zijn. Maar mij aangaande, het is mij goed nabij God te wezen.*
3. Als God zijn volk wat groots belooft, zo belooft Hij hun, dat ze met Hem en Hij met hen zal wandelen. Psalm 89:16. *O HEERE! zij zullen in het licht Uws aanschijns wandelen.* Joh. 14:23. *Wij zullen tot hem komen, en zullen woningen bij hem maken.* 2 Kor. 6:16. *Ik zal in hen wonen, en Ik zal onder hen wandelen; en ik zal hun God zijn, en zij zullen Mij een volk zijn.*

Waarin het wandelen met God bestaat.
XLV. Dit wandelen met God geschiedt:

(a) met een heilige afzondering en aftrekking van zijn hart van al het zichtbare. 2 Kor. 4:18. *Omdat wij niet aanmerken de dingen, die men ziet.* 2 Kor. 6:17. *Daarom gaat uit het midden van hen en scheidt u af.*
(b) Met een stille toekeer tot God, zich opmaken om zich van dat wonderbare licht te laten bestralen. Psalm 5:4. *Des morgens zal ik mij tot U schikken en wacht houden.* Psalm 62:2. *Immers is mijn ziel stil tot God.*
(c) Al starende op de volmaaktheden Gods, om al dieper en dieper die in te zien, en haar kracht in het hart te gevoelen. Micha 7:7. *Ik zal uitzien naar den HEERE.* Psalm 34:6. *Zij hebben op Hem gezien.* Mozes hield zich vast als ziende de Onzienlijke, Hebr. 11:17.
(d) Gemeenzaam in alle ootmoedigheid met God om te gaan en te verkeren; dan stilzwijgende en zich maar vertonende, dan aanbiddende en eerbiedig voor Hem neerbuigende, dan samen sprekende, dan biddende, dan ootmoedig onderwerpende, dan vertrouwende, dan zich verblijdende en in de Heere zich vermakende, dan zich tot des Heeren dienst gewillig aanbiedende om Hem welbehaaglijk te leven. Dit is het verheven leven, dit is het wandelen met God. Dit is de verborgen weg, waarin niet dan heiligheid en vermaak is.

Wat zoetigheid en zaligheid daarin opgesloten is.
XLVI. Om u op zo'n leven te doen verheugen, en met grote lust het werk te beginnen en daarin te volharden, zo weet, dat uit dat wandelen met God vloeit de diepe vernedering van zichzelf, die gestalte, die zo aangenaam is voor God en beminnelijk voor u; die vaste en overvloedige vertroosting, en de ware blijdschap en vrede, die alle verstand te boven gaat, en de zuivere heiligmaking.

- Want als de ziel wordt toegelaten tot de beschouwing van God als haar God in Jezus Christus, dan wordt de ziel gewaar de rechtvaardigheid Gods. Zij verheft en bemint die niet minder dan de goedheid en liefde. Zij ziet daarin enkel licht, enkel zuiverheid, enkel heerlijkheid; zij verheugt zich daarin te meer, omdat die nu door de verdiensten van Christus niet tegen haar tot verderf, maar voor haar tot haar hulp, tot haar zaligheid en tot verderf van de goddelozen is.
- De ziel ziet Gods goedheid en algenoegzaamheid en smakende de kracht van die, wordt ze daarmee zo verzadigd, dat alle goedheid van de schepselen verdwijnt, zodat zij daarmee niet op heeft en trek daartoe vindt; zij kan het alles missen, en kan met Asaf zeggen: *Wien heb ik nevens U in den hemel? nevens U lust mij ook niets op de aarde; de Heere is de Rotssteen mijns harten en mijn Deel in eeuwigheid.*
- Zij wordt bestraald van de liefde Gods en ontbrandt in wederliefde, zij doolt in de liefde, zij zwijgt in de liefde, zij verwondert zich, en vindt er zoveel in, dat alle schepselliefde haar kracht verliest; zij ziet in de schepselen geen beminnelijkheid, dan alleen voor zoveel er iets van God in is; daarom begeert zij niemands liefde, en zij wordt gemakkelijk los van alles, wat beminnelijk schijnt op aarde.
- Zij ziet de heiligheid Gods, en niet kunnende haar glans verdragen, bedekt ze haar aangezicht en roept met de engelen uit*: Heilig, heilig, heilig is de Heere der heirscharen!* Zij verlieft daardoor op de heiligheid, en wil heilig zijn gelijk Hij, die haar geroepen heeft, heilig is.
- Zij ziet de heilige wil van God als soeverein, die verheft ze, die bemint ze, die keurt ze goed, en zij is blij, dat die wil in alles geschiedt, zo over alle schepselen alsook

over haar; daar stelt ze zich onder, die maakt haar alles goed en zoet, zij verliest haar eigen wil, die versmelt in de wil Gods; des Heeren wil is haar wil in lijden niet alleen, maar ook in doen, en zij is vaardig om alles te doen als des Heeren wil en welbehagen.

- Zij beschouwende de hoogheid en heerlijkheid Gods, zo verliest alle schepsel zijn hoogheid en heerlijkheid, die is haar enkel laagheid, nietigheid, verachtelijkheid. Zij begeert zelf geen hoogheid en heerlijkheid in de wereld, en zij vreest eens anders hoogheid niet, dat ze daarom iets doen of laten zou, dat tegen de wil van haar God is; zij rekent de hogen en de heerlijken te dien opzichte alzo weinig als de allerlaagsten en verachtsten, hoewel zij geheel zeer onderworpen is onder allen, die God over haar gesteld heeft, omdat het de wil Gods is; maar zij bukt zich in alle ootmoed neer voor de hoge God, en geeft Hem eer en heerlijkheid, en haar hart is bereid, haar tong is vaardig om uit te spreken de eer van de heerlijkheid van Zijn majesteit.
- Zij ziende de almachtigheid van God in zichzelf, en werkende in alle schepselen, zo verdwijnt alle kracht van de schepselen, die zich voor of tegen haar opdoet; op de ene steunt ze niet, de andere vreest zij niet; maar in de schuilplaats des Allerhoogsten gezeten zijnde, vernacht ze in de schaduw van de Almachtige; daar juicht ze over alle vijanden, daar is ze veilig zonder vrees: daar vertrouwt ze.
- Zij beschouwende de veelvuldige en onnaspeurlijke wijsheid Gods, zich openbarende in al Zijn werken, zo van de natuur als van de genade, zo verliest zij haar eigen wijsheid, en acht ze maar dwaasheid, en van alle vijanden en vrienden wijsheid heeft ook alle achting verloren; zij is stil en weltevreden in de alleen wijze regering Gods, zo van de gehele wereld, van de kerk, van haar land, waarin ze woont, en in vrede en in oorlog, als van haar en van de haren; zij vertrouwt alles der wijsheid Gods toe, die tijd en wijze weet, al kan zij het van voren niet in- en doorzien.
- Zij ziende de onfeilbare waarheid en getrouwheid Gods, zo steunt ze op geen mensenbeloften; die maken haar niet vrolijk, en der mensen bedreigingen verschrikken haar niet; want zij kent der mensen veranderlijkheid, maar de Heere kent ze als de God van de waarheid, en die trouwe houdt tot in van de eeuwigheid; zij kent de beloften, zij gelooft ze, zij is ten opzichte van de zekerheid daarmee zo wel tevreden, alsof ze al vervuld waren, zij rust in deze, zij hoopt daarop met blijdschap.

En wat kracht tot heiligheid daarin is.

XLVII. Ziedaar, is dat niet een vrolijk leven, een hemel op aarde, zulk een God tot zijn God, en ten nutte en tot zaligheid te hebben? Kan wel droefheid in zo'n ziel zijn? Heeft ze niet terstond alle gronden van vertroosting bij de hand, die God heeft tot de God van de blijdschap van haar verheuging? Brengt zo'n wandel met God de ziel niet in de allerdiepste ootmoedigheid, kleinheid en vernedering? Dit baart in de ziel een bedachtzame en standvastige gestalte; een stille onderwerping in alles met ootmoed, een onbevreesde dapperheid en moed in het uitvoeren van zijn plicht, ook dan, als de Heere tot wat groots roept; een vergenoegen in het werk, dat men voor de Heere gedaan heeft, latende de uitslag in gelatenheid aan Zijn bestuur. Hieruit vloeit de zuivere heiligheid. 2 Kor. 3:18 *Wij allen, met ongedekt aangezicht de heerlijkheid des Heeren als in een*

spiegel aanschouwende, worden naar hetzelfde beeld in gedaante veranderd, van heerlijkheid tot heerlijkheid, als van des Heeren Geest.

Alle deugdzaamheid, die uit zulke vertegenwoordiging en beschouwing van God in Christus niet voorkomt, is niet veel te achten, want zij mist de ware vorm; maar dit gezicht van God verheft de ziel boven het gewoel van alle schepselen, verenigt de ziel met God en Zijn wil, die leert haar haar plicht en de wijze hoe te verrichten. Hier zijn de allerkrachtigste en zuivere beweegredenen om haar tot het werk aan te zetten, hier vindt de ziel alle zoetigheid en vrede, ja dit brengt de hemel in de ziel en de ziel in de hemel. Hier worden de zondige begeerlijkheden belet op te komen, of opwellende, worden ze bedwongen. Hier is vreze Gods, liefde tot God, onderwerping onder God, gehoorzaamheid aan God, en dus wordt de ziel blinkende gelijk Mozes' aangezicht, toen hij met God op de berg veertig dagen omgegaan had. *Welgelukzalig is hij, die Gij verkiest en doet naderen, dat hij wone in Uw voorhoven; wij zullen verzadigd worden met het goed van uw huis, met het heilige van uw paleis,* Psalm 65:5. O zalige eeuwigheid! in welke men altijd bij de Heere zal zijn, en zien aangezicht tot aangezicht, en kennen gelijk ook wij gekend zijn. 1 Kor. 13:12.

Hoe men zich gedragen moet in de beschouwing van God.
XLVIII. Om ons in de beschouwing van God wel te gedragen, en daardoor toe te nemen in de kennis en liefde Gods, zijn deze navolgende zaken te betrachten.

1. Stelt u levendig voor en houdt u in die gestalte, dat gij maar een klein schepseltje zijt; dat het begrip uwer ziel geheel klein is; dat een zaak u snel te hoog is om ze te verstaan, en omdat wij daarenboven door de zonde verduisterd zijn in het verstand, zo zijn wij zeer onbekwaam, om iets te bevatten van God, die een Geest en oneindig is. Kan een klein flesje de gehele zee in zich bevatten? Wat zal dan het eindige de Oneindige? Kan iemand de zon recht aanzien zonder verduisterd te worden? Hoe zal dan iemand God aanschouwen, die een oneindig licht is, die een ontoegankelijk licht bewoond, die Zichzelf met het licht als met een kleed bedekt? Elk zie zichzelf dan aan als een groot onvernuftig beest te deze opzichte, en dat hij geen mensenverstand heeft, nu hij door de zonde zo verduisterd is. Waarlijk, te zien, dat God onbegrijpelijk is, dat toe te stemmen, zich daarin te verliezen, in heilige verwondering stil te staan, te geloven, dat de Heere oneindig het bereik van ons verstand te boven gaat, blij te zijn, dat God aan de mens toont, dat Hij is, en nog iets van Zich openbaart, met dat geopenbaarde tevreden te zijn, dat is de kennis van God, en de beste gestalte om in de kennis toe te nemen.
2. Houdt u meer stil in de beschouwing van God, laat u meer van het Goddelijk licht bestralen, volgt dat licht stilletjes met de gedachten op, en laat het zelf meer werken, dan dat de ziel zich zou inspannen met redenen, het een uit het ander trekkende, en dat de ziel alzo boven de bestraling zou opklimmen; want de werkelijkheid en de inspanning zal de gedachten meer lichamelijk dan Goddelijk maken, en zal de ziel in duisterheid brengen.
3. Hierbij is nodig, dat de ziel maar eenvoudig goedkeurt wat God van Zich aan de ziel openbaart, en dat zij zich wachte voor het malen om het hoe; op de wijze van bestaan, hoe God eeuwig, hoe God oneindig, hoe God alwetend, almachtig en alles werkende is; zo zij zich daarin begeeft, zij zal noodzakelijk donker worden, en

allerlei verzoekingen zullen daaruit ontstaan; want het verstand overlegt dingen, die boven zijn bereik zijn; daarom verwerpt snellijk de genegenheden om op het hoe of de wijze te peinzen; en te gelijk ook de eerste opritsingen van de verzoekingen; ontvlucht ze met schielijk weg te zinken in uw kleinheid en duisterheid, en begint dan wederom in alle ootmoed van onderen op.

4. Zal de ziel betamelijk aan God denken, dat ze dan in een Godzalige gestalte zij, en ontledigd van zondige begeerlijkheden en aardsgezindheid; *want de verborgenheid des Heeren is voor degenen die Hem vrezen.* Psalm 25:4. Matth. 5:8. *Zalig zijn de reinen van hart, want zij zullen God zien.* Joh. 14:21, 23. *Die Mij liefheeft, zal van mijn Vader geliefd worden; en Ik zal hem liefhebben, en Ik zal Mijzelf aan hem openbaren. En wij zullen tot hem komen, en zullen woning bij hem maken.*
5. Hier moet het historisch geloof zeer werkzaam zijn. Men komt tot het Woord; daar leest men wat God van Zichzelf zegt, dat neemt men als de waarheid aan zonder daartegen te spreken, men stelt vast en zegt, zodanig is God; men blijft in het Woord van God met zijn gedachten, en pijnigt zich niet om daarboven op te klimmen, maar eenvoudig te volgen, zo de Heere hoger belieft op te leiden.
6. ‘t Is nodig, dat men God door het geloof aanmerkt als zijn God in Christus. De verlichting van de kennis van de heerlijkheid Gods is in ‘t aangezicht van Jezus Christus. 2 Kor. 4:6. God is buiten Christus verschrikkelijk, en kan niet beschouwd worden anders dan een verterend Vuur; maar in Christus heeft men vrijmoedigheid, en God openbaart Zich aan de zodanigen, die door die weg tot Hem naderen; dan kan men het licht van Gods aangezicht beter verdragen, zich daarin verblijden en God verheerlijken. Maar men heeft zich te wachten voor te vrij en te oneerbiedig te worden, als men God als Vader in Christus aanmerkt, en de volmaaktheden, die zich in de weg van het Genadeverbond opdoen, beschouwt. Ootmoedig eerbiedig te zijn, van ontzag te beven voor des Heeren majesteit, is een rechte beschouwende gestalte.

Hoofdstuk 4

Van de Goddelijke Personen

De heilige Drie-eenheid.
Van de Naam, het wezen en de eigenschappen Gods gesproken hebbende, gaan wij over tot de allerdiepste geheimenis van de heilige Drie-eenheid. Een punt van het geloof, dat van alle tijden door de partijen, die tegen de waarheid zijn, heftig is bestreden, en 't welk de kerk als een pilaar en vastigheid van de waarheid altijd heeft beleden en verdedigd, vanouds tegen de Sabellianen, Arianen en Valentinianen, die, hoever anders in andere geloofspunten verscheiden, nochtans in het bestrijden van de heilige Drie-eenheid overeenkomen; en heden ten dage tegen de Socinianen, Mennisten, Sociniaanse Remonstranten, en andere dwaalgeesten.
De Heere zij gedankt, die de kerk altijd bij deze waardigheid heeft bewaard. De kerk staat in deze waarheid tot op de huidige dag, en God zal ze in spijt van allen, die het leed is, daarin doen staan tot op de dag van Christus.

In hoedanige gestalte te beschouwen.
II. Eer wij tot de verhandeling van de zaak overgaan, en gij u begeeft tot haar overdenking, zo stelt u deze zaak levendig voor ogen:

1. Dat God onbegrijpelijk is in wezen en bestaan; dat wij mensjes ook datgene, 't welk God van Zichzelf heeft gelieven te openbaren, en genoegzaam is daardoor tot zaligheid te leiden, slechts ten dele kennen, en maar een stukje en de uiterste einden van de zaak bevatten; de gelovigen moeten en willen ook niet verder doordringen met hun verstand, dan zijn kring en bereik hun bepaalt, en de Heere hen belieft te verlichten, en datgene, dat ze niet ten volle begrijpen kunnen en doorzien, dat geloven ze, en aanbidden de Onzienlijke, die een ontoegankelijk licht bewoont.

2. Het gehele beschreven Woord van God aan de mens gegeven zijnde, spreekt met menselijke taal, met woorden die aan lichamelijke dingen ontleend zijn. En dat is de wonderbare wijsheid, goedheid en almachtigheid Gods, dat een mens door lichamelijke woorden geestelijke zaken verstaat, en hetgeen Anthropopathoov, op *menselijke wijze* gezegd wordt Theoprepoos, op *Goddelijke wijze* bevat. Zodanig is de taal, zodanig zijn de woorden, ook in het openbaren van deze verborgenheid van de heilige Drie-eenheid. Daarom moet men wel toezien, dat men in deze in de lichamelijke zaken, waaraan de woorden ontleend zijn, niet hangen blijvende, Goddelijke zaken niet brengt tot de menselijke, maar van de lichamelijke zaken en woorden boven deze met de gedachten opklimmen, en hetgeen God van Zich zegt, geestelijk en op een Gode betamelijke wijze versta, en zich in deze brengen en houden in die gestalte, die wij in 't laatste van het vorige hoofdstuk, par. 48, hebben voorgesteld. Leest het met aandacht en brengt het hier te pas.

3. De heilige Drie-eenheid is voor de natuur onbekend, en is alleen in de Heilige Schrift geopenbaard; daarom moet men ook alleen bij het Woord blijven, en dat eenvoudig geloven, niet wijs zijn boven hetgeen geschreven is, alle menselijke redeneringen

uitsluiten, en alle gelijkenissen, van lichamelijke zaken verzonnen, mijden; want die verduisteren deze zaak meer dan ze die verlichten, en leiden meer af dan ze toeleiden. De Heere heilige en besture mij in schrijven, en u in het lezen en horen.

God is één Wezen.
III. Dit houden wij staande en Roepen het uit, dat er maar een enig God is.
- Deut. 6:4. *Hoor, Israël! de HEERE, onze God, is een enig HEERE.*
- 1 Kor. 8:5, 6. Hoewel er ook zijn, die goden genaamd worden … nochtans hebben wij maar één God.
- Gal. 3:20. God is één.
- 1 Tim. 2:5. Er is één God.

Er kan ook maar één eeuwige, één almachtige, één algenoegzame zijn. De verstandigste Heidenen hebben dit erkend. De woeste Heidenen in onze tijd, die geen uitwendige godsdienst zelfs tonen, erkennen maar één God. De erkentenis van veel goden onder de Heidenen, schijnt gesproten te zijn uit de kennis dat er engelen zijn, en misschien ook uit het kwalijk verstaan van de heilige Drie-eenheid, en de benaming Gods in het meervoud *Elohim.*

Persoon is een verstandige zelfstandigheid.
IV. De enige God is Vader, Zoon en Heilige Geest; het Goddelijk Wezen heeft die drie wijzen van bestaan, welke met een verstaanbaar woord, opdat de ketters geen schuilhoeken zouden hebben, *persoon* genoemd volgens het Woord van God, Hebr. 1:3, Het uitgedrukte beeld, Tees hypostaseoos autoe, van Zijn zelfstandigheid. Als het woord Hypotasis van een *verstandige zelfstandigheid* gezegd wordt, dan betekent het een *persoon.* Daardoor verstaan wij een levende, verstandige, onmededeelbare, niet van een ander ondersteunde, geen deel van een ander, op zichzelf bestaande zelfstandigheid. Zodanig zijn engelen en mensen, die daarom personen zijn, dit overgebracht op de Goddelijke zelfstandigheden worden *personen* genoemd, opdat wij van het onbegrijpelijke iets zouden begrijpen, het op menselijke wijze uitgedrukte op een Goddelijke wijze verstaande.
Een Goddelijk Persoon kan men aanmerken, of in abstracto in ‘t afgetrokkene; de Personen aanmerkende op zichzelf zonder terugslag op het Goddelijk Wezen, gelijk Hebr. 1:3, *Het uitgedrukte beeld van Zijn zelfstandigheid,* of in concreto, samen vereniging met het Wezen, gelijk Filip 2:6. *Die in de gestaltenis Gods zijnde.* De Persoon Christus wordt naar Zijn Goddelijke natuur gezegd te zijn en morfh Yeou en morphee Theou in de gestalte, dat is, wezen, natuur, vorm Gods, zodat Hij Gode even gelijk was. Gelijk de gestalte eens dienstknechts insluit persoon, wezen en hoedanigheid, zo sluit het Woord in de gestalte Gods in, Personen, Wezen in hoedanigheden. Hoe hoedanigheden van God gezegd worden, is in ‘t vorige hoofdstuk gezegd.

In het Goddelijk Wezen zijn drie Personen.
V. Dat éne Goddelijk Wezen bestaat in drie Personen, niet collaterale, naast elkaar gaande, maar de een van de ander bestaande door de generatie of uitgang. Dat in dat éne Goddelijke Wezen drie Personen zijn, is te klaar in het Woord van God geopenbaard,

dan dat het tegengesproken kan worden. Het blijkt uit het OUDE TESTAMENT en uit het NIEUWE TESTAMENT

1. Uit de benaming Elohim.

(a) Elohim is in het meervoud, 't betekent niet één niet twee maar *meer dan twee,* en, omdat de Schrift op andere plaatsen uitdrukkelijk drie noemt zo is het overtuigende, dat het te kennen geeft drie Personen, welke zijn de enige God; in het enkelvoud (Eloah) wordt het zelden gebruikt, in het tweevoud nooit, maar doorgaans in het meervoud. Omdat wij weten, dat er maar één God is, die ten opzichte van het Wezen in het meervoud niet een Naam gegeven kan worden, zo geeft het klaar te kennen de drieheid van de Personen.

(b) Hierbij komt nog, dat bij Elohim in het meervoud ook wel een verbum of adjectivum of substantivum in appellatione in het meervoud gebruikt wordt, en dat het altijd een affixum pluralis numeri bij zich heeft. Ziet:

Gen. 1:26. En Elohim (Goden) zeide: Nagnaseh laat Ons mensen maken.
Gen. Als mij Elohim (Goden) Hitgnoe, deden dwalen.
Jozua 24:19. Elohim Kedoschim, (Goden) zijn heilig.
Pred. 12:1. Gedenk Kyarwb Boreecha uwer Schepperen.
Jes. 54:5. Bagnalaich Gnosaich, Uw Makers zijn uw Mannen.
Ex. 20:2. Ik ben Jehovah Eloheka, uw God.

' t Is op te merken, dat Jehovah Elohim dikwijls in één woord Jehovah versmolten worden, en dat doorgaans die twee woorden Jehovah Elohim bij elkaar gevoegd worden; 't welk een eenheid des Wezens in drie Personen bestaande te kennen geeft. Als het meervoudig woord Elohim God in het enkelvoud gebruikt wordt, dan worden de personen aangemerkt als één in Wezen. Eens slechts, en dat Psalm 45:8, wordt het woord Elohim van één Persoon gezegd Elohim Eloheka. *Daarom heeft U, o God, uw God gezalfd,* hetwelk te kennen geeft periemchoresin het onderling in-bestaan, zijnde de Personen noch van het wezen, noch van elkaar verscheiden.

2. **Uit teksten in welke God van Zichzelf spreekt als van meer dan één, en meer dan twee.**

De Drieheid van de Personen blijkt ook uit zulke plaatsen:

(a) In welke de Heere van Zichzelf spreekt als van meer dan één en meer dan twee.

- Gen. 1:26. *Laat Ons mensen maken.*
- Gen. 3:22. *De mens is geworden als Onzer Een.*
- Gen. 11:7. *Laat Ons hun spraak verwarren.*

Dat is niet van de engelen gezegd, die zijn geen scheppers, naar van de engelen beeld is de mens niet gemaakt. De engelen kunnen met God niet gelijk gesteld worden. Dat de koningen van de aarde zeggen: *wij, ons,* daarmee betonen ze hun kleinheid, dat zij het niet alleen doen, maar samen met hun raad en volk, *senatus populusque.* Maar God is soeverein, daarom spreekt God zou niet, maar het spreken in het meervoud van Zichzelf geeft de Drieheid van de Personen te kennen, waarom Hij ook Scheppers genoemd wordt, volgens de Hebreeuwse tekst Pred. 12:1.

(b) Zulke plaatsen, in welke de Heere van Zichzelf spreekt als van een ander.

Gen. 19:24. *Toen deed de HEERE zwavel en vuur over Sodom en Gomorra regenen, van de HEERE, uit de hemel.*
De een van de drie engelen, die met Abraham sprak, was de Zoon Gods, Jehovah. Deze, die hier op aarde verscheen, regende van de Heere uit de hemel; een Ander deed regenen, een Ander, van welke Hij deed regenen, beiden worden ze *Jehovah* genoemd. Omdat God één is in Wezen, en te dien opzichte niet een Ander en een Ander, zo worden hier de Zoon en de Vader, de tweede en de eerste Persoon verstaan, want de Vader werkt door de Zoon, en de Zoon werkt van de Vader, Joh. 5:19.

3. Uit teksten, in welke Hij gezegd wordt drie te zijn, zo in 't OUDE TESTAMENT …
Tot verdere overtuiging van uw gemoed, ziet met een gelovig hart in zulke plaatsen, in welke God uitdrukkelijk gezegd wordt drie te zijn, niet in Wezen maar in Personen. In de zegening, welke de Heere wil dat men op zijn volk zou leggen, wordt JEHOVAH driemalen herhaald. Num. 6:24, 25, 26. *De HEERE zegene u, en behoede u! De HEERE doe Zijn aangezicht over u lichten, en zij u genadig! De HEERE verheffe Zijn aangezicht over u, en geve u vrede!*

Bij de herhaling van het woord JEHOVAH wordt telkens een werk gevoegd 't welk in de bedeling van het genadeverbond de Vader, de Zoon en de Heilige Geest wordt toegeschreven: Als Vader, *de bewaring;* de Zoon, *de genade;* de Heilige Geest*, de vrede.* De apostel deze zegening wensende, noemt de drie Personen, 2 Kor. 13:13. Een klaar bewijs, dat in de herhaling van het woord JEHOVAH gezien wordt op de drie Personen. Deze driemaal herhaling vinden wij ook Jesaja 6:3. *Heilig, heilig, heilig is de HEERE.* Deze tekst wordt in 't NIEUWE TESTAMENT toegepast op de drie Personen: Vader, Zoon en Heilige Geest. Zie Joh. 12:41; Hand. 28:25. Voegt hierbij:
- Jes. 61:1. *De GEEST des HEEREN is op Mij.*
- Jes. 63:7, 9 *Ik zal de goedertierenheden des HEEREN vermelden … DE ENGEL ZIJNS AANGEZICHTS heeft ze behouden.* (Dat deze de Zoon is, blijkt uit Mal. 3:1)
- Jes. 63:10. *Zij hebben Zijn HEILIGE GEEST smarten aangedaan.*
- Psalm 33:6 *Door het WOORD des HEEREN zijn de hemelen gemaakt, en door de GEEST Zijns monds al hun heir.*

… als in 't NIEUWE TESTAMENT.
Zie het duidelijk in het NIEUWE TESTAMENT:
- Matth. 3:16, 17. *En ziet, de hemelen werden Hem geopend, en Hij zag de GEEST GODS nederdalen, gelijk een duive, en op Hem komen. En ziet, een stem uit de hemelen, zeggende: Deze is mijn ZOON.*
- Matth. 28:19. *Dezelve dopende in de Naam des VADERS, en des ZOONS, en des HEILIGEN GEESTES.*
- 2 Kor. 13:13. *De genade van de Heere JEZUS CHRISTUS, en de liefde GODS, en de gemeenschap des HEILIGEN GEESTES, zij met u allen.*
- 1 Joh. 5:7. *DRIE zijn er, die getuigen in de hemel: de VADER, het WOORD, en de HEILIGE GEEST; en deze drie zijn één.*

Dus hebben wij gezien, dat er drie Personen in het Goddelijk Wezen zijn; 't welk nog klaarder zal blijken, als wij hierbij zullen tonen, dat ieder Persoon de waarachtige God

is, en dat de Zoon gegenereerd is van de Vader, en de Heilige Geest van de Vader en van de Zoon uitgaat.

- Eerst zullen wij spreken van de Godheid des Zoons, en van Zijn eeuwige en onbegrijpelijke generatie, en
- dan zullen wij spreken van de Godheid des Heiligen Geestes, en Zijn uitgang.

Ieder Persoon is de waarachtig God.

VI. Dat de Vader de waarachtige God is, wordt niet betwist, en zal in het vervolg genoegzaam blijken. Dat de tweede Persoon de Zoon, de waarachtige God is, wordt onweersprekelijk bewezen uit de Goddelijke namen, eigenschappen, werken en eer.

1. De Goddelijke Namen. Hij wordt genoemd JEHOVAH, een Naam de waarachtige God alleen eigen, gelijk boven par. 2 is getoond. Zie Jer. 23:6; Rom. 9:5; 1 Joh. 5:20.
2. De Goddelijke Eigenschappen. Die eeuwig, almachtig, alwetend is, die is de enige waarachtige God. Nu, de tweede Persoon, de Zoon is zodanig. Zie Openb. 1:8; Micha 5:1; Openb. 2:13.
3. De Goddelijke Werken. Die de wereld geschapen heeft, alles onderhoudt, de doden opwekt, die is de waarachtige God. Nu, de Zoon doet dit alles. Zie Joh. 1:3; Kol. 1:16, 17; Joh. 5:20, 21.
4. Goddelijke Eer. Die gelijk als de Vader te eren is, in wiens Naam men moet gedoopt worden, die men moet aanbidden, in wie men moet geloven, die is de waarachtige God. Nu, deze eer komt de Zoon toe. Zie Joh. 5:23; Matth. 28:19; Filip. 2:10; Hebr. 1:6; Joh. 14:1. Hiervan zal in ‘t brede gesproken worden, hoofdstuk 18. Dat de Heilige Geest de Waarachtige God is, zal beneden par. 28 getoond worden.

De drie Personen zijn noch van het wezen, noch van elkaar gescheiden.

VII. Deze drie Personen zijn noch van het Wezen, noch van elkaar verscheiden of afgescheiden, zodat wat anders zou zijn het Goddelijk Wezen, en wat anders een Goddelijk Persoon; en wederom wat anders de Vader, wat anders de Zoon, wat anders de Heilige Geest. Dat was drie, ja vier goden te stellen. Daar is wel onderscheid, maar geen verscheidenheid. Iedere Persoon is hetzelfde, en gehele Goddelijk Wezen, op zulke wijze bestaande. Daarom als de Schrift van de personen spreekt, dan noemt ze drie, en als ze spreekt van het Goddelijk Wezen. in drie Personen gemeen, dan zegt ze dat die drie Eén zijn, 1 Joh. 5:7.

Maar zijn één

De Griekse kerk gebruikte drie woorden, waarmee zij de enigheid en overeenkomst van de drie Personen met elkaar uitdrukte, welke wij in onze taal zo nadrukkelijk niet kunnen noemen. Wij zullen trachten daar zo nabij te komen als wij kunnen.

Zelfde-wezigheid.

Het eerste woord homoousia, zelfde-wezigheid, ‘t welk zegt, dat hetzelfde Goddelijk Wezen de drie Personen gemeen is; de een heeft niet een ander wezen dan de ander, maar dat ene en hetzelfde; de Zoon is dezelfde Godheid, die de Vader is, en de Heilige Geest is dezelfde Godheid, die de Vader en de Zoon is. De ketters speelden vanouds met dit woord, en gebruikten in plaats van dat: homoiousia, gelijk-wezigheid, willende, dat de Zoon en de Heilige Geest een Wezen hadden, dat des Vaders Wezen geleek, maar

niet hetzelfde was, alsof, omdat in het woord maar een lettertje, in de zaak ook maar zo weinig onderscheid was. De drie Personen bezitten hetzelfde Wezen. Joh. 10:30. *Ik en de Vader zijn één.*

- De Zoon was en morphee Theou, in de gestalte, vorm, natuur Gods. Filip. 2:6.
- Het tweede woord even-gelijkwezigheid, uitdrukkende, dat ieder Persoon hetzelfde Goddelijke Wezen geheel bezit; het Wezen is ondeelbaar, ieder Persoon heeft het geheel, de een niet meer dan de ander. De drie Personen bezitten het Goddelijke Wezen gelijk; daarin zijn zij gelijk, dat ieder Persoon 't gehele ondeelbare Goddelijke Wezen bezit.
- Het derde woord is emperichooreesis, in-bestaanheid, te kennen gevende, dat, omdat God eenvoudig enkel één is, zonder enige verscheidenheid of samenstelling, Wezen en Persoon, alsook Persoon en Persoon geen compositie of samenstelling maakt, omdat de drie Personen, schoon onderscheiden, niet verscheiden zijn, maar in elkaar als de ene eenvoudige God bestaan, de Vader in de Zoon, de Zoon in de Vader, de Heilige Geest in de Vader en in de Zoon. Joh. 1:1. *Het Woord was bij God, en het Woord was God.* Joh. 14:9, 10. *Die Mij gezien heeft, die heeft de Vader gezien. Ik in de Vader, en de Vader in Mij; de Vader, die in Mij blijft.*

Zijn onderscheiden

VIII. De Personen, zoals gezegd is, overeenkomende, zijn nochtans van het Wezen en van elkaar onderscheiden, zodat het Wezen niet is de een of ander Persoon, en de ene Persoon niet de andere. Doch het inwendige, het natuurlijke onderscheid, zoals het in God is, is voor ons onbegrijpelijk, maar wij zien maar de uiterste einden, zoveel het de Heere behaagd heeft ons in zijn Woord te openbaren, en het geopenbaarde is ons genoeg tot verwondering, tot aanbidding, tot heilig gebruik en tot zaligheid.
't Is zeker, dat een onbekeerde van deze verborgenheid weinig weet; hij mag zo geleerd zijn als hij wil; maar een Godzalige, al is hij ongeleerd, weet, gelooft en gevoelt al veel meer van deze verborgenheid dan een onbekeerde of een tegenspreker daarvan zou kunnen geloven, en dan hij zelf kan uitspreken.

van het Wezen.

Het Wezen en de Personen zijn hier onderscheiden:
(a) Het Wezen is één, de Personen zijn drie.
(b) Het Wezen wordt aangemerkt volstrekt zonder betrekking. De Personen hebben relatie en betrekking op elkaar.
(c) Hetzelfde Wezen is in de drie Personen, en geheel in ieder; maar ieder Persoon bestaat door zijn eigen zelfstandigheid, zodat het Wezen aangemerkt wordt als mededeelbaar aan de Personen, in die zin als gezegd is, en de Personen onmededeelbaar. Waaruit blijkt, dat het Wezen en de Personen onderscheiden worden, niet zakelijk en wezenlijk, maar als de wijze van de zaak, zoals wij daarvan stamelen.

Van elkaar in personele eigenschappen.

De Personen worden van elkaar onderscheiden, *niet* door een enkele bevatting van ons verstand, ook niet ten opzichte van de werkingen Gods, te welke opzichte God dan Vader, als Hij zó werkt, en als Hij zó werkt, dan Zoon, en als Hij zó werkt, dan Heilige

Geest genoemd zou worden; ook niet, dat de drie Personen *collateraal,* zijde bij zijde, naast elkaar gaande zonder enige betrekking op elkaar zouden zijn, zodat de Zoon wel Vader, en de Vader wel de Heilige Geest kon zijn, en de betrekking en de benaming alleen opzicht zouden hebben op het werk van de verlossing; maar het onderscheid is in de natuur van de Personen zelf. 't Is Gods eeuwige natuur te bestaan als Vader, Zoon en Heilige Geest, en dat de Vader niet kan zijn de Zoon, en de Heilige Geest niet de Vader.

In namen: in orde, in wijze van bestaan; in wijze van werking.
De Schrift stelt het onderscheid:
(a) in de personele eigenschappen als het fundament van de relatie of betrekking, en daaruit vloeit het onderscheid.
(b) In namen, Vader, Zoon en Heilige Geest.
(c) In orde, de eerste, tweede en derde Persoon.
(d) In wijze van bestaan, de Vader van Zichzelf, de Zoon van de Vader, en de Heilige Geest van de Vader en van de Zoon.
(e) In wijze van werking, de Vader werkt van Zichzelf, de Zoon van de Vader, de Heilige Geest van die Beiden.

Welke de Personele eigenschappen zijn.
De personele eigenschappen zijn deze:
- des Vaders te genereren;
- des Zoons gegenereerd te zijn, en met de Vader de Heiligen Geest te zenden;
- des Heiligen Geestes van de Vader en de Zoon uit te gaan, welks wijze door blazing in de Schrift uitgedrukt wordt.

Nergens in de gehele Bijbel worden de drie Personen volstrekt, zonder betrekking op elkaar genoemd, maar altijd met betrekking, 't welk de benaming, Vader, Zoon en Heilige Geest te kennen geeft; 't zij dat een Persoon alleen, of twee, of de drie in een tekst genoemd worden, en zo de betrekking in de ene tekst niet mocht uitgedrukt worden, 't welk maar twee of driemaal naar ons weten geschiedt, zo wordt die tekst in andere plaatsen met die betrekking verklaard; als Num. 6:25, 26, vergeleken met 2 Kor. 13:13, en Jes. 6:3, vergeleken met Joh. 12:41, en Hand. 28:25.
Drie blote Namen te stellen, of deze benaming te stellen alleen ten opzichte van de werking Gods in de bedeling van het Genadeverbond, is in de grond van de heilige Drieeenheid te ontkennen; drie coëxistenties of tegelijk-bestaanlijkheden, zonder de gezegde betrekking op elkaar te stellen, is drie Goden te stellen; daarom zal het nodig zijn het fundament van de betrekking, *de eeuwige generatie, en uitgang* wat breder te tonen.

De eeuwige generatie.
IX. De personele eigenschap van de eerste Persoon is de tweede te genereren, en die van de tweede Persoon is gegenereerd te worden op een met Gods volmaakte natuur overeenkomende wijze; welke wijze wij allerbest door het woord *genereren* verstaan kunnen, waarom ze ook met dat woord in de Heilige Schrift wordt uitgedrukt. De eeuwige en onbegrijpelijke generatie moeten wij niet trekken tot de menselijke, maar van de menselijke, - die uit onze gedachten latende verdwijnen, - moet men opklimmen tot de Goddelijke, en daardoor begrijpen een zulke voortbrenging van de tweede

Persoon door de eerste Persoon, waardoor de eerste Vader en de tweede Zoon is. Dit is een waarheid, die van alle tijden in de kerk is gekend, geloofd en verdedigd.

Wordt bewezen.
Deze eeuwige generatie zullen wij tonen en bevestigen met twee soorten van bewijsreden.
1. De eerste bewijsrede nemen wij van de benaming,
2. de tweede van het fundament van de benaming.

Bewijs 1. Uit de benaming: **Vader en Zoon.**
X. Eerste bewijs. De alleenwijze God, die in Zijn Woord met de allerklaarste, krachtigste en gepaste woorden van de mensen Zichzelf en de weg van de zaligheid openbaart, verklaart niet alleen, dat Hij drie is in Personen, maar noemt de eerste Persoon Vader, en de tweede zoon. Zie dat:
- Matth. 28:19. *In de Naam des Vaders, en des Zoons.*
- Joh. 5:20. *De Vader heeft de Zoon lief.*
- 2 Joh. 1:3 *Van God de Vader, en van de Heere Jezus Christus, de Zoon des Vaders.*

Vader en Zoon zijn woorden, welke in hun natuur een betrekking op elkaar hebben, en met dat men die woorden hoort, bevat men die met de betrekking, zonder welke men geen begrip van de woorden hebben kan. Met dat men, het woord *Vader* hoort, zo verstaat men daardoor terstond iemand, die een ander naar Zijn beeld heeft voortgebracht, en het woord *Zoon* geeft terstond de gedachte van iemand, die van een ander naar zijn beeld en natuur is voortgebracht, en meteen vat men de grond van die betrekking, welke die twee op elkaar hebben. Omdat dan God Zichzelf eigenlijk en waarlijk onder die benaming van Vader en Zoon als het voorwerp van ons geloof openbaart, en die woorden terstond zodanige betrekking te kennen geven, en als zodanig door een ieder verstaan worden, zo is het dan zeker dat de Vader de Zoon gegenereerd heeft, en dat de Zoon van de Vader gegenereerd is, en dat ze zodanig betrekking op elkaar hebben.
De engelen, Adam en de gelovigen worden ook *zonen Gods* genoemd; die benaming geeft ook terstond die betrekking te kennen, dat zij naar Gods beeld zijn voortgebracht; de eerste twee door schepping, de laatste door wedergeboorte. Maar Christus' Zoonschap is van een andere natuur, welke, met de anderen niet te vergelijken is, in welk opzicht de apostel zegt, Hebr. 1:5, *Tot wie van de engelen heeft Hij ooit gezegd: Gij zijt mijn Zoon, heden heb Ik u gegenereerd?* Christus is Zoon door generatie.
- Hij wordt Exocheen, bij uitnemendheid en verheffing boven alles de *Zoon* genoemd, Hebr. 1:1, 8.
- En verder *de eigen Zoon Gods,* dat alle oneigenlijkheid, die men zou kunnen bedenken, uitsluit. Rom. 8:32, *Die ook zijn eigen Zoon niet gespaard heeft.* Eigen Zoon geeft te kennen door generatie Zoon te zijn, en alzo Gode even gelijk te zijn. Dit verstonden zelfs de Joden wel. Joh. 5:18. *Maar ook zeide, dat God Zijn Eigen Vader was, Zichzelf Gode even gelijk makende.*
- En, om het nog nader uit te drukken, Hij wordt genoemd: *de eniggeboren Zoon.* Joh. 1:14. *Een heerlijkheid als des Eniggeborenen van de Vader.* Joh. 3:16. *Dat Hij Zijn enig geboren Zoon gegeven heeft.*

- Ook de eerstgeboren Zoon. Kol. 1:15. *Dewelke is het beeld des onaanzienlijken Gods, de eerstgeborene van alle creaturen.*
- En om alle bedenking weg te nemen, Hij is zo de eerstgeboren Zoon, dat Hij van eeuwigheid geboren is. Spr. 8:24. *Ik was geboren, als de afgronden nog niet waren.*

Hieruit besluiten wij dus: Hij is de Zoon des Vaders, oneindig verschillende van engelen en gelovigen. Die Zoon is bij uitnemendheid, de eigen, de eniggeboren, eerstgeboren, de van eeuwigheid geboren Zoon Gods, die heeft in Zijn natuur betrekking op de Vader door een eeuwige generatie; maar de tweede Persoon is zodanig; dus ik tussen de eerste en tweede Persoon een betrekking, welker fundament is de eeuwige onbegrijpelijke generatie.

XI. Ofschoon het gestelde bewijs ten volle is overtuigende, zo zoeken nochtans de Socinianen en anderen, die het verdorven verstand tot een leidsman nemen, of ze nog niet iets zouden kunnen bedenken, waarmee zij deze waarheid zouden verdonkeren: welker uitvluchten wij in 't kort zullen voorstellen, en de waarheid tegen de beknibbelingen verdedigen.

Uitvlucht 1.
De woorden Vader en Zoon worden van God oneigenlijk gezegd, zodat men in die oneigenlijk van God gezegde spreekwijzen niet moet staan blijven, noch daaruit een Drieheid der Personen met betrekking op Elkaar trekken.

Antwoord.
't Is onwaarheid, dat deze woorden Vader, Zoon, enz. oneigenlijk van God gezegd worden; zij worden op het allernadrukkelijkste eigenlijk van God gezegd. De eerste Persoon is op de allerkrachtigste en eigenlijkste wijze Vader van de tweede Persoon, en de tweede Persoon is op de allerkrachtigste en eigenlijkste wijze Zoon van de eerste Persoon; en het fundament van die betrekking, de eeuwige generatie, is op het allerkrachtigste en eigenlijkste waarheid in Gods natuur; maar de spreekwijze zijn ontleend van menselijke zaken, gelijk het gehele Woord van God geestelijke zaken door spreekwijzen, die van lichamelijke zaken genomen zijn, voorstelt, opdat wij mensjes dezelve beter begrijpen zouden, wetende, dat hetgeen op menselijke wijze gezegd wordt, op een Goddelijke wijze verstaan moet worden. Nu zal niemand zo dwaas zijn, dat Hij daarom alles wat in de Bijbel staat op een oneigenlijke wijze zou willen verstaan hebben. Gode worden lichamelijke ledematen: ogen, oren, mond, handen, enz. toegeschreven. en menselijke aandoeningen en bewegingen worden van God gezegd; wij weten nu, dat de ledematen en de aandoeningen zulke eigenschappen en werkingen in God betekenen, als wij door die leden en aandoeningen vertonen en uitvoeren. Wie zal nu zeggen dat die zaken alle oneigenlijk in God zijn? Dat is een waarheid: zij zijn niet menselijk in God, omdat ze op menselijke wijze van God gezegd worden; maar zij zijn zeker op 't allerkrachtigste en eigenlijkste in God. Zo ook hier; Vader, Zoon, generatie, zijn woorden van menselijke zaken ontleend, en betekenen op 't allerkrachtigst en eigenlijkst die betrekking en de grond van die in God, *op een wijze met Zijn onbegrijpelijke natuur overeenkomende.*

Uitvlucht 2.
XII. De tweede Persoon wordt Zoon genoemd, omdat Hij eenswezens met de Vader is.

Antwoord.
(a) Dat staat nergens in de Bijbel, en daarom zo ras gezegd zo ras verworpen.
(b) Al heeft een zoon dezelfde natuur met de vader, want anders was hij geen zoon, zo is toch de gelijkheid van naturen met elkaar de grond en de reden niet, waarom iemand zoon genoemd wordt; want dan kan een vader de zoon en de zoon de vader zijn; dan waren broeders vader en zoon van elkaar, ja, dan waren mensen, die in de honderste graad van maagschap niet bij elkaar komen, vader en zoon, want zij hebben alle dezelfde menselijke natuur. Dit is overtuigend bij allen, waaruit dan blijkt, dat deze uitvlucht zelfs geen schijn heeft. Een vader is hij, die iemand naar zijn beeld gegenereerd heeft, en een zoon, die naar het beeld des vaders gegenereerd is; zo ook in deze verborgenheid. Gelijkheid van naturen geeft geen betrekking van Vader en Zoon, maar genereren en gegenereerd te zijn.

Uitvlucht 3.
XIII. De tweede Persoon wordt Zoon genoemd, omdat Hij volgens de raad des vredes de menselijke natuur heeft aangenomen, en in het vlees is geopenbaard als het zienlijke Beeld des onzienlijken Gods, om het werk van de verlossing uit te voeren.
Antwoord.
(a) Als men zegt eerste en tweede Persoon, dan stelt men een betrekking, en dan kan men niet stellen drie coëxistenties, tegelijk-bestaanlijkheden, zonder betrekking op elkaar. En als men een fundament of reden zoekt en stelt, waarom de tweede Persoon Zoon en de eerste Vader genoemd wordt, zo bekent men, dat die woorden Vader, Zoon een betrekking op elkaar te kennen geven: dus kan men ons bewijs uit de in betrekking staande benamingen van Vader en Zoon niet tegenspreken, en men moet toestemmen, dat de Personen geen drie Personen zijn zonder betrekking, maar met relatie en betrekking op elkaar als Vader, Zoon en Heilige Geest; het verschil blijft dan alleen over het fundament en de reden van die betrekking, waarom de eerste Persoon Vader en de tweede Persoon Zoon genoemd wordt. De Schrift zegt wegens de generatie en geboorte; maar men dat niet willende, zo zegt men, de openbaring in het vlees, het aannemen van de menselijke natuur, zonder grond in het Woord.
(b) Zich te openbaren in het vlees kan de grond van Zoonschap niet zijn; dat maakt de tweede Persoon niet tot een God, noch tot de eniggeboren, eigen, eerstgeboren Zoon Gods; want Hij was al Zoon, Hij was al de eeuwige Zoon des eeuwigen Vaders, Hij was al van eeuwigheid geboren, en zo, aleer Hij geopenbaard werd in het vlees. En Hij moest al de Zoon Gods zijn, anders kon Hij als Zoon Gods de menselijke natuur niet aannemen, en zich in het vlees openbaren. Zie dit Spr. 8:24. *Ik was geboren als de afgronden nog niet waren.* Was Hij toen al geboren Zoon, zo is Hij het niet geworden in Zijn menswording. Spr. 30:4 Agur, de zoon van Jake, zich verwonderende over de onbegrijpelijkheid Gods, zegt onder anderen, *hoe is Zijn Naam, en hoe is de Naam Zijns Zoons? zo gij het weet.* Was Hij toen al Zoon, zo is Hij dan geen Zoon geworden door zijn menswording. Doet hierbij Gal. 4:4. *God heeft Zijn Zoon uitgezonden, geworden uit een vrouw.* Is de Zoon gezonden om de menselijke natuur aan te nemen, zo moest Hij al tevoren Zoon zijn, en door het aannemen van de menselijke natuur kon Hij de Zoon Gods niet worden. Als Christus gezegd wordt God geopenbaard in het vlees, dat geeft ontwijfelbaar te kennen, dat Hij tevoren al God was, en dat Hij door de openbaring geen God werd; zo ook als er gezegd wordt, *dat de Zoon geopenbaard is in het vlees, dat de Zoon gezonden is,*

geworden uit een vrouw, dat geeft dan ontwijfelbaar te kennen, dat Hij de Zoon Gods vóór de menswording al was, en daarom niet Zoon werd.

(c) De Heilige Geest heeft Zich ook geopenbaard in de wereld, Matth. 3:16; in de doop van Christus nederdalende als een duif; in de buitengewone uitstorting zo op de Pinksterdag, als daarna in de buitengewone gaven en Hij openbaart zich nog dagelijks in Zijn genadewerkingen. Nu zal niemand zeggen, dat de Heilige Geest daarom de Zoon Gods is; dus is het openbaren in de wereld de grond van het Zoonschap niet.
Zegt men de Heilige Geest is geen mens geworden, ik antwoord, dan moet men het openbaren varen laten als een grond van Zoonschap, en men moet alleen zeggen, een van de drie Personen, die onverschillig waren om Vader of Zoon, of Heilige Geest te worden, is Zoon Gods geworden, omdat Hij de menselijke natuur heeft aangenomen. Wie verfoeit zo'n zeggen niet? Geeft dan de menselijke natuur het Zoonschap? Of is Christus menselijke natuur het beeld des onzienlijken Gods? Is Hij geen Zoon Gods van eeuwigheid? Is Hij niet in de gestaltenis Gods? Is Hij niet naar Zijn Goddelijke natuur het uitgedrukte Beeld van des Vaders zelfstandigheid?

Aanhouding 1.

XIV. Baren is in de Schrift zoveel als openbaren. Indien nu geboren te worden iemand tot een Zoon maakt, zo maakt dan ook openbaar te worden iemand tot een Zoon. Nu, baren is zoveel als openbaren, gelijk te zien is, Spr. 17:17. *Een broeder wordt in de benauwdheid geboren.* Spr. 27:1. *Gij weet niet, wat de dag baren zal.* Hoogl. 8:5. *Daar heeft ze u met smart voortgebracht, die u gebaard heeft.*

Antwoord.

(a) Baren en openbaren zijn geen synoniemen, gelijkluidende woorden, hetzelfde betekenende, zodat men ze omkeren kan. Men kan niet zeggen, al wat geopenbaard wordt, wordt geboren, en al wat geboren wordt, wordt geopenbaard, dat zou de ongerijmdste gevolgen van de wereld uitleveren. Zal men uit twee woorden dezelfde zaak trekken, zo moesten de woorden op gelijke wijze behandeld en omgekeerd kunnen worden; deze woorden nu zodanig niet zijnde, zo kan men daaruit zo'n gevolg niet trekken, als voorgesteld is.

(b) Omdat een woord op de een plaats oneigenlijk en bij gelijkenis gezegd wordt, daaruit volgt niet, dat het overal in alle plaatsen oneigenlijk genomen moet worden. In deze onderhanden zijnde stof wordt nooit baren en openbaren voor hetzelfde genomen, nooit betekent in deze openbaren baren; dus is deze uitvlucht krachteloos.

(c) Als openbaar worden door baren uitgedrukt wordt, dan wordt datgene, dat openbaart nooit Vader genoemd, en dat geopenbaard wordt, wordt daarom nooit Zoon genoemd; dus raakt deze uitvlucht niet, omdat men uit het woord openbaren bewijzen wil, dat Christus daarom Zoon genoemd wordt, omdat Hij geopenbaard is. Men moest derhalve niet blotelijk zeggen: *baren wordt voor openbaren genomen,* maar men moest bewijzen, dat iemand daarom vader genoemd wordt, omdat hij geopenbaard heeft, dat iemand daarom zoon genoemd wordt, omdat hij geopenbaard is; en dan zou men eerst tot de zaak komen, of Christus Zoon is, omdat Hij in het vlees geopenbaard is.

(d) Wat de tekst aangaat, Spr. 17:17. De benauwdheid is geen vader van degene, die zich broederlijk gedraagt, en de getrouwe vriend is geen zoon van de benauwdheid, zo moest het zijn als de uitvlucht enige schijn zou hebben. De zin is: een getrouw

vriend, heeft niet alleen lief in voorspoed, maar bijzonder in tegenspoed; die zich in voorspoed gedraagt, als een vriend, die gedraagt zich in tegenspoed als een broeder. Spr. 27:1. De zin is: *gij weet niet wat u op de dag zal ontmoeten;* hetgeen, dat men ontmoet, is geen zoon van de dag, en de dag geen vader van hetgeen er voorvalt. De dag zegt maar de tijd, en niet de oorzaak.
Hoogl. 8:5. Deze tekst komt hier niet te pas, want baren betekent hier niet openbaren, maar voortbrengen. De kerk als een moeder en de leraren zijn in arbeid en smart, opdat Christus een gestalte hebbe in de harten van de mensen, 't welk geschiedt door de prediking van het evangelie. Daarom draagt de kerk ook de Naam van *moeder.* Gal. 4:26. En de getrouwe leraren worden *vaders* genoemd van degenen, die door hun dienst bekeerd zijn. 1 Kor. 4:15. En de gelovigen worden *kinderen van de kerk* en van de leraren, door wier dienst zij bekeerd zijn, genoemd, Zach. 9:9 Lukas 13:34 Filem. 1:10. Omdat dan wegens de geestelijke teling en het geestelijk baren de kerk een moeder en de gelovigen kinderen van de Kerk zijn, zo is deze plaats tegen de zodanigen, die ze voortbrengen; want zij zegt dat baren, genereren, voortbrengen is, en dat dit het fundament is van de betrekking tussen moeder en kinderen, vader en zonen.

Aanhouding 2.
XV. De derde Persoon heeft zijn benaming niet wegens een personele uitgang van de Vader en de Zoon, maar wegens de Goddelijke huishouding in de uitvoering van het werk van de verlossing, in 't welk Hij Zijn Godheid in van de tijd geopenbaard en bewezen heeft. Anders zou men de Persoon van de eerste en tweede door de benaming van Heilige Geest niet kunnen onderscheiden, omdat die ten opzichte van het Goddelijk wezen een Geest en een Heilige Geest zijn. Joh. 4:24; Jes. 6:3; 8 Joh. 12:39-41; Hand. 28:25; Rom. 1:4; 1 Kor. 15:45; Hebr. 9:14. Indien dan nu de derde Persoon *Heilige Geest* genoemd wordt alleen, omdat Hij Zich als God geopenbaard heeft in de bedeling van de genade, zo draagt dan ook de tweede Persoon de Naam van Zoon, omdat Hij geopenbaard is in het vlees.
Antwoord.
(a) 't Gevolg wordt ontkend. Er is geheel geen samenhang; want van ieder Persoon worden zaken gezegd, die van de andere niet gezegd kunnen worden, geboren te zijn, gezonden te zijn, kunnen van de Vader niet gezegd worden; ook van de Heilige Geest niet gezegd worden geboren te zijn, de Zoon te zenden.
(b) 't Wordt evenzo ontkend, dat de eerste of tweede Persoon Heilige Geest zijn; nergens, ook niet in de aangehaalde plaatsen wordt de Vader of de Zoon Heilige Geest genoemd. 't Is waar, God is een Geest, en ieder Persoon is heilig, maar in de samenvoeging geschiedt het nooit.
(c) Als God een *Geest* genoemd wordt, en als de derde Persoon *Heilige Geest* genoemd wordt, dan wordt het woord *Geest* niet in dezelfde zin genomen, gelijk het woord Geest veel betekenissen heeft; want het wordt ook gezegd *van de wind, van de ziel des mensen, en van de engelen.* Als God een Geest genoemd wordt, dat is negatief, ontkennenderwijze te verstaan. Het betekent zo'n Wezen, dat in enkelheid, onlichamelijkheid, onzienlijkheid van alle schepselen oneindig onderscheiden is, en 't welk aan ons mensen niet beter kan voorgesteld worden dan door het Woord Geest; maar de derde Persoon wordt Heilige Geest genoemd wegens *de wijze van uitgaan van de Vader en van de Zoon,* welke ons niet beter dan door een woord van

blazen afkomstig, te kennen gegeven kan worden; daarom wordt Hij genoemd: de Geest Gods, de Geest des Heeren, de Geest Zijns monds, en dat ook zonder enige betrekking op het werk van de verlossing. Zie:

- Gen. 1:2. De Geest Gods zweefde op de wateren.
- Job 33:4. De Geest Gods heeft mij gemaakt, en de adem des Almachtigen heeft mij levend gemaakt.
- Psalm 33:6. Door het Woord des Heeren zijn de hemelen gemaakt, en door de Geest zijns monds al hun heer.

Uit deze teksten blijkt, dat de derde Persoon daarin van de eerste en tweede onderscheiden wordt, dat Hij Geest is, en hoewel de eerste en tweede Persoon heilig zijn. dat de derde Heilige Geest is. Zie Matth. 28:19; 1 Joh. 5:7. En als Hij naar buiten werkt, zo werkt Hij overeenkomstig zijn natuur door aanblazing. Joh. 3:8; Joh. 20:22. 't Welk dan ziet op Zijn werking, en niet op de betrekking met de Vader en Zoon, noch op de grond van die betrekking, de uitgang.

Uitvlucht 4.
XVI. Zoon en Woord, Zoon en Koning Israëls worden met elkaar verwisseld, en voor één en hetzelfde genomen; nu is het bekend dat Woord en Koning Israëls, opzicht hebben op de uitvoering van het Middelaarsambt, en niet op de wijze van bestaan. Zo heeft dan ook het woord Zoon opzicht op het Middelaarsambt, en niet op de wijze van bestaan.
Antwoord.
Het wordt geheel ontkend, dat Zoon en Koning Israëls en Woord en Zoon één en hetzelfde zijn. Zij worden wel van dezelfde Persoon gezegd, maar daarom betekenen zij niet één en hetzelfde; dus is van het een tot het ander geen gevolg. Van Christus worden veel zaken gezegd, en te dien opzichte draagt Hij verscheiden namen, als: *Wonderlijk, Raad, Sterke God, Vredevorst, Vader van de eeuwigheid, Immanuël, Heere onze gerechtigheid.* Wie zal zeggen, dat al die benamingen één en hetzelfde zijn, omdat zij van dezelfde Persoon gezegd worden? Of dan de benaming van de Koning Israëls opzicht heeft op het Middelaarsambt, daaruit volgt dan niet, dat de Naam van Zoon ook daarop opzicht heeft, en nog minder, dat Hij wegens het Middelaarsambt Zoon genoemd wordt. Christus wordt niet Woord genoemd met het Griekse woord *rheema,* maar met het woord *LOGOS,* dat rede, verstand en wijsheid te kennen geeft, en Christus is de eeuwige en opperste Wijsheid, die van eeuwigheid geboren is, welke de Heere bezat in het beginsel zijns wegs, vóór Zijn werken, Spr. 8:22, enz. En ofschoon Christus *het Woord* genoemd werd wegens de openbaring van het Evangelie, zo is dat niet de reden van zijn Zoonschap, en van de benaming van Zoon, maar een werk van de Zoon, werkende naar de wijze van bestaan.

Uitvlucht 5.
XVII. De Naam Zoon betekent de gehele Persoon des Middelaars, uit Goddelijke en menselijke natuur bestaande, en naar beide het Middelaarsambt waarnemende, en niet zijn Godheid alleen; ja, ook Zoon des mensen betekent de gehele Persoon des Middelaars, en niet zijn menselijke natuur. dus wordt Hij Zoon genoemd, niet wegens een eeuwige generatie; maar Hij wordt eigenlijk Gods Zoon, eerstgeboren, eniggeboren

Zoon Gods, Spruit, Opgang uit de hoogte, het Beeld des onzienlijken genoemd, wegens zijn wonderbare menswording, woorden, wonderen, hemelvaart, uitstorting des Heiligen Geestes en gehele regering.
Antwoord.

(a) Dit is het oude zeggen van de Socinianen, en 't is vreemd, dat degenen, die niet Sociniaans willen zijn, zich met Sociniaanse bewijzen moeten behelpen; zover wordt men vervoerd door zijn vooroordelen. Is men met hen niet eens, waarom voert men dan zulke redenen, die aan allen niet anders kunnen geven dan de bedenking, dat men in de grond met hen eens is, of moet worden?
(b) De Godheid is de gehele Persoon; de menselijke natuur is noch de Persoon, noch een gedeelte des Persoons, maar is alleen in de Persoon des Zoons Gods aangenomen. De tweede Persoon was al voor het aannemen van de menselijke natuur, ja, al van eeuwigheid eeuwige Zoon des eeuwigen Vaders, gelijk boven bewezen is; dus is Hij niet de Zoon Gods door de wonderbare ontvangenis, enz. Die alle zijn bewijzen, dat Hij de Zoon Gods was, maar niet de grond en de reden, waarom Hij Zoon van God is en genoemd wordt, gelijk de apostel het uitdrukt: Rom. 1:4. *Die krachtelijk bewezen is te zijn de Zoon van God, naar de Geest van de heiligmaking, uit de opstanding der doden.*
(c) In Christus zijn twee naturen, Goddelijke en menselijke; beider namen, eigenschappen en werkingen worden van dezelfde Persoon gezegd, welke de Persoon toekomen, sommige naar zijn Goddelijke, sommige naar zijn menselijke natuur. Dus wordt Christus, Lukas 1:32, gezegd Zone des Allerhoogsten en Zoon van David, 't eerste naar zijn Goddelijke, het tweede naar zijn menselijke natuur. De eeuwige Zoon des eeuwigen Vaders heeft de menselijke natuur aangenomen; heeft de Zoon van God de menselijke natuur aangenomen, zo was Hij zeker al tevoren Zoon Gods, en werd geen Zoon, omdat Hij de menselijke natuur aannam. Omdat Hij de Zoon des mensen is, daarom is Hij niet de Zoon Gods, en omdat Hij de Zoon van God is, daarom wordt Hij niet de Zoon des mensen genoemd. Die woorden zijn niet onverschillig: Zoon Gods en Zoon des mensen zijn niet één en hetzelfde, al worden ze van één en dezelfde Persoon gezegd; maar Hij is de Zoon Gods naar zijn Goddelijke natuur alleen wegens de eeuwige generatie, als bewezen is; en Hij is de Zoon des mensen alleen naar zijn menselijke natuur, omdat Hij uit het zaad van de vrouw geboren is.

Uitvlucht 6.
XVIII Matth. 3:17. *Deze is Mijn Zoon, Mijn Geliefde, in dewelke Ik Mijn welbehagen heb.* Matth. 17:5 wordt daarbij gevoegd: *Hoort Hem.* Hier wordt gesproken van de gehele Persoon des Middelaars, God en Mens, in die en in Zijn offerande heeft God de Vader Zijn welbehagen, en die moet men als Profeet en Koning horen en gehoorzamen. Deze nu als zodanig aangemerkt, wordt genoemd en is de Zoon van God.
Antwoord.
Dit alles stemmen wij gaarne toe, maar het raakt het verschil niet. Het verschil is, of de tweede Persoon van de Godheid daarom Zoon van God genoemd wordt, omdat God Hem als God en Mens, als Middelaar bemint, en in zijn offerande behagen heeft, en men Hem als Profeet en Koning gehoorzamen moet. Dit is het, dat wij ontkennen. De tekst is geheel geen bewijs; die spreekt niet één woord van de grond en reden, waarom Christus Zoon genoemd wordt, maar alleen dat de Vader Hem Zoon noemt; en Hij

noemt Hem Zoon, omdat Hij was de eeuwige Zoon des eeuwigen Vaders door de eeuwige generatie. Het woord: *Hoort Hem,* zegt niet, dat Christus daarom de Zoon Gods is, dat is te verre mis. En ook is de grond van gehoorzaamheid aan Hem niet zijn menselijke natuur, ook niet zijn Middelaarsambt, maar alleen zijn Godheid, naar welke Hij alleen is Zoon Gods, schoon verenigd met de menselijke natuur.

Uitvlucht 7.
XIX. Het voornaamste oogmerk, waarom de Naam Zoon van God aan Christus dikwijls in de Schrift gegeven wordt, is om te leren, *dat Jezus is de Christus, de Zoon van God; en opdat gij gelovende, het leven hebt in Zijn Naam;* Joh. 20:31. Zodat daaruit, dat Hij zo dikwijls Zoon Gods genoemd wordt, te willen besluiten, dat Hij eigenlijk geboren is, vergeefs is.
Antwoord.
Dat klemt! 't Oogmerk van de Schrift, dat Christus Zoon van God genoemd wordt*, is te leren, dat Jezus is de Christus,* enz. Indien daar stond, dat Jezus de Zoon van God is, omdat Hij de menselijke natuur heeft aangenomen, dan zou het wat gelijken, maar nu staat er alleen, dat Jezus is de Christus, de Zoon van God, wiens Zoonschap tot een grond heeft de eeuwig generatie, en niet de menswording, gelijk boven is bewezen; en daarom is het niet vergeefs, maar gewis en onweerlegbaar uit de benaming *van Zoon, eniggeboren Zoon, eigen Zoon, eerstgeboren Zoon van God,* te besluiten, dat Hij niet op een lichamelijke wijze, maar eigenlijk op een wijze met Gods natuur overeenkomende, geboren is.
Hij is de eeuwige Zoon van de eeuwige Vader, daarom wordt Hij zo dikwijls in de Schrift *Zoon* genoemd, en al werd het maar ééns in de Bijbel gevonden, 't was ons genoeg om te geloven, dat Jezus is de Christus, de Zoon van God, en dat wij gelovende, het eeuwige leven zullen hebben in zijn naam. De gedurige herhaling moest de tegensprekers overtuigen, verschrikken en van tegenspreken afhouden.

Bewijs 5. **Uit teksten die de generatie openbaren.**
XX. Tot hiertoe hebben wij uit de benaming Zoon, *Mijn Zoon, eigen Zoon, geboren, eniggeboren, eerstgeboren Zoon* bewezen, dat de tweede Persoon van eeuwigheid, opzicht en betrekking had op de eerste Persoon, als Zoon en Vader, en dat Hij is de eeuwige Zoon des eeuwigen Vaders.
Nu gaan wij over tot het **tweede bewijs,** genomen van het fundament van de betrekking, de reden en grond, waardoor en waarom de tweede Persoon is de *eeuwige Zoon,* waarvan de Schrift zegt, dat het is *de eeuwige generatie.*
Dit zullen wij tonen uit verscheiden plaatsen van de Heilige Schrift, die wij ieder op zichzelf zullen voorstellen, en van de uitvluchten zuiveren.

A. Psalm 2:7. *Gij zijt mijn Zoon, heden heb Ik U gegenereerd.*
De eerste Persoon spreekt hier tot de tweede, die noemende Zijn Zoon, dat insluit, dat de eerste is de Vader van de tweede. Hierbij wordt het fundament gesteld, waarom de eerste Persoon Vader, en de tweede Zoon is, in die woorden: *Ik heb U gegenereerd.* 't Is dan klaar, dat de tweede Persoon niet genoemd wordt Zoon, omdat Hij hetzelfde wezen heeft met de eerste zonder verdere betrekking, waarvan boven in Uitvlucht 2 gesproken is.

‘t Is mede hieruit vast en zeker, dat de tweede Persoon niet is Zoon, en de eerste Persoon Vader, omdat de tweede Persoon de menselijke natuur heeft aangenomen: omdat de eerste Persoon de tweede zo niet gegenereerd heeft; Hij was tevoren al de tweede Persoon, en de tweede Persoon was tevoren, ja van eeuwigheid al Zoon. Zie boven Uitvlucht 3.
Daarbij in de menswording is de menselijke natuur van Christus geformeerd, en niet de Goddelijke, zodat dan de menselijke natuur, en niet de Goddelijke zou zijn Zoon van God, en genereren zou dan betekenen niet een Persoon naar Zijn beeld voort te brengen, maar een natuur, oneindig verschillende van de natuur des Vaders, te telen of voort te brengen, ‘t welk de ongerijmdheid zelf is.
‘t Is uit deze tekst ook klaarblijkelijk, dat men die twee stellingen, dat de tweede Persoon Zoon zou zijn, omdat Hij eens wezens is met de Eerste, of dat Hij Zoon zou zijn, omdat Hij de menselijke natuur heeft aangenomen; ‘t is klaarblijkelijk, zeg ik, dat men die twee stellingen niet ineen kan smelten; want ‘t zijn tegenstrijdige stellingen, en uit twee onwaarheden kan men geen ene waarheid maken.
Deze tekst spreekt van de Eerste en tweede Persoon, en zegt dat tussen Die, een betrekking is van Vader en Zoon, en dat het fundament is de generatie; die doet de eerste Vader zijn, zoals de tweede Zoon is, en die doet de tweede Persoon Zoon zijn, zoals de eerste Vader is. Men heeft gedurig in de mond de woorden van Paulus 1 Tim. 3:16, *God is geopenbaard in het vlees;* en men wil stilzwijgende het doen doorgaan, alsof het zo veel te zeggen was als Zoon Gods; maar men durft die woorden niet verklaren en op zijn gevoelen toepassen, omdat het dan onklaar zou opkomen. Want, *God is geopenbaard in het vlees,* is niet te zeggen *Zoon Gods,* maar het zegt, dat Hij, die van eeuwigheid God was, de menselijke natuur in enigheid Zijns Persoons heeft aangenomen, zonder de allerminste uitdrukking van de betrekking, die er is tussen de Vader en de Zoon, en van de grond van de betrekking, welke de tekst duidelijk zegt de generatie te zijn.
Waarom gebruikt men niet de woorden van Paulus? Gal. 4:4, *God heeft Zijn Zoon uitgezonden, geworden uit een vrouw.* Daar wordt de betrekking uitgedrukt, en ook gesproken van de Goddelijke en menselijke natuur van Christus, en van de menswording; maar men ziet, dat die tekst verder gaat dan men wil zijn, dat die plaats te kennen geeft, dat Christus al Zoon was, eer Hij gezonden werd, en werd uit een vrouw, en dat Hij door aanneming van de menselijke natuur niet Zoon werd.

De tweede Persoon is dan Zoon, omdat Hij gegenereerd is van de eerste. Hier moet men van het menselijke opklimmen tot het Goddelijke, en het aanmerken op een Gode betamelijke en voor ons onbegrijpelijke wijze, gelovende, dat de eerste Persoon de tweede heeft voortgebracht op een wijze, die allerklaarst door generatie wordt uitgedrukt. Verre zij dan hier de gedachte aan hetgeen in het menselijke plaats heeft; hier is geen tijd van eerst of laatst; hier is geen overgang van niet zijn tot zijn, hier is geen afhankelijkheid, maar hier is eeuwigheid, hier is even-gelijkheid, hier is bestaan en in-bestaan; het bestaan des Zoons van de Vader is in Gods natuur, en behoort tot de volmaaktheid des Wezens en Personen.

Uitvlucht
XXL Door genereren wordt hier niet verstaan een eeuwige generatie, maar het mensworden; want deze generatie zou in een zekere tijd geschieden, namelijk heden, dat nooit eeuwigheid betekent.
Antwoord.
(a) Nooit wordt de menswording generatie genoemd, en genereren kan hier mens worden niet betekenen; want dan zou de eerste Persoon Vader zijn, en Vader genoemd worden van de menselijke natuur, en de menselijke natuur zou Zoon zijn van de eerste Persoon, het Beeld Gods, het uitgedrukte Beeld van des Vaders zelfstandigheid, dat ongerijmd en meteen afkeer verwerpelijk is.
(b) De generatie hier vermeld is van eeuwigheid, waardoor de eerste Persoon is Vader van de tweede, en de tweede de Zoon van de eerste, omdat de tweede Zoon is van eeuwigheid, en geboren vóór de schepping van de wereld, Spr. 8:24 vóór welke niet dan eeuwigheid is; deszelfs uitgangen zijn vanouds en van de dagen van de eeuwigheid. Micha 5:1 Is de tweede Persoon, die hier Zoon genoemd wordt, van eeuwigheid Zoon, zo is de generatie ook van eeuwigheid; en verder is de generatie van eeuwigheid, zo betekent het woord heden ook eeuwigheid.
(c) Men zegt het betekent nergens *eeuwigheid.* Ik antwoord, genereren betekent nooit de menselijke natuur aannemen, en evenwel wil men het hier zo verstaan. Laat getoond worden, dat heden geen eeuwigheid betekenen kan, gelijk ik getoond heb, dat genereren niet kan betekenen de menselijke natuur aannemen. Ofschoon dan heden nergens anders eeuwigheid betekende, als het maar op deze ene plaats eeuwigheid betekent, zo is het genoeg. Ja, ik sta toe, als heden van mensen gezegd wordt, dat het dan een zekeren tijd betekent, omdat de mensen in de tijd zijn; maar als heden van God, die met geen tijd afgemeten wordt, gezegd wordt: *heden heb Ik U gegenereerd,* zo moet het verstaan worden naar de natuur Gods, bij wie alles tegelijk tegenwoordig is, en bij wie duizend jaren zijn als de dag van gisteren. Psalm 90:4 *Bij God is een gedurig heden.* Deze Zoon van eeuwigheid gegenereerd, is verordineerd en gezonden tot Koning over Sion; aan Hem zijn de Heidenen gegeven tot een erfdeel; deze Zoon zou des Heeren volk regeren, en de vijanden straffen; deze Zoon moet men eren, vrezen, met ootmoed en liefde kussen. Omdat Hij de Zoon was, werd Hem dit alles toegelegd; maar Hij werd geen Zoon, omdat Hij die zaken ontvangen had.

XXII. B. Spr. 8:22-25. *De HEERE bezat Mij in het beginsel zijns wegs, vóór Zijn werken, van toen aan. Ik ben van eeuwigheid af gezalfd geweest, van de aanvang, van de oudheden van de aarde aan. Ik was geboren, als de afgronden nog niet waren; als nog geen fonteinen waren, zwaar van water. Aleer de bergen ingevest waren, vóór de heuvelen was Ik geboren.*
Dat hier door de Heere de eerste Persoon, en door het woord Ik, Mij de tweede Persoon, die in dit hoofdstuk *de Wijsheid* genoemd wordt, verstaan wordt, is buiten verschil, daarom niet nodig te tonen.
De tweede Persoon zegt van de Eersten, dat Die Hem bezat, en Hij zegt van Zichzelf, dat Hij gezalfd, dat Hij geboren was. ‘t Is onbetwistelijk, dat er dan een relatie of betrekking op elkaar was; de grond van de betrekking was eigen aan de Vader en Zoon, te zijn door geboorte. *De Heere bezat Mij, Ik was geboren.* Bezitten; Hebr. kanani, *bezat Mij.* Dit betekent niet verordenen noch hier, noch elders, maar het betekent altijd

eigendom aan iets te hebben, iets bezitten als eigen, bekomen, kopen, krijgen, verwerven, Hiervandaan komt het woord bezitten; de eerste Persoon wordt hier gezegd de Tweede te bezitten, eigendom aan Hem te hebben. Deze eigendom was van eeuwigheid, in 't beginsel Zijns wegs, vóór Zijn werken.
De bedenking nu is, op welke wijze de eerste Persoon eigendom aan de Tweede heeft. De tekst zelf beantwoordt het met het woord: *Ik was geboren.* Het eigendom was door geboorte, te welke opzicht de tweede Persoon genoemd wordt de eigen Zoon Gods, de eerstgeboren Zoon, de eniggeboren Zoon, gelijk ook dit woord *kana,* verkrijgen door geboorte betekent. Gen. 4:1. Eva, als zij Kaïn gebaard had, zei*: Ik heb een man van de Heere verkregen.* De eerste Persoon bezat de Tweede door geboorte. De Tweede zegt: *Ik was geboren, en dat niet in der tijd;* maar de tekst zegt uitdrukkelijk, *vóór Zijn werken, als de afgronden nog niet waren,* enz. Dit is overtuigend en onweersprekelijk. Men kan niet zeggen, dat geboren te zijn zoveel is als geopenbaard te zijn in het vlees; want de geboorte was van eeuwigheid, en de openbaring in het vlees eerst omtrent vier duizend jaar na de schepping. Men kan ook niet zeggen, dat bezitten en geboren te zijn *verordenen* betekent; want die woorden betekenen dat noch in hun natuur, noch door het gebruik; en daarbij, verordenen geeft geen eigendom, maar stelt eigendom vooruit. Zal men iemand tot een zaak verordenen, men moet eerst eigendom aan de persoon hebben.
De tweede Persoon, van de Vader van eeuwigheid in eigendom bezeten door geboorte, wordt gezegd van eeuwigheid gezalfd te zijn, dat is, verordineerd tot het Middelaarsambt in de raad des vredes, in welke ieder Persoon volgens Zijn natuur, wijze van bestaan, en wijze van werking opzicht heeft op het verordenen van de Zoon, en het werk van de verlossing door Hem. Ieder Persoon krijgt de betrekking, en de betrekkelijke namen, Vader, Zoon en Heilige Geest, niet omdat zij opzicht hebben op het werk van de verlossing, maar omdat die betrekking van de Personen op elkaar en haar grond, namelijk, geboorte en uitgang in de natuur Gods is, en omdat dit Gods natuur is; daarom heeft ieder Persoon opzicht op het werk van de verlossing. De Schrift, sprekende van deze of geen zaken, mengt dikwijls het werk van de verlossing daartussen in, en 't is bekend, dat daarom alles, wat in dat hoofdstuk staat, niet moet getrokken worden tot het werk van de verlossing, maar dat die zaken zonder betrekking op hetzelve gezegd, ook zonder die betrekking verstaan moeten worden. Zo ook hier; hier wordt gesproken van de betrekking en de relatie van de eerste en de tweede Persoon op elkaar, welker grond gezegd wordt te zijn *geboorte;* hierbij voegt de Heilige Geest, in hoedanig opzicht de Personen door zulke grond betrekking op elkaar en op het werk van de verlossing hebben, namelijk, dat de eerste Persoon, de Tweede bezittende door geboorte, de Tweede gezalfd, dat is, verordineerd heeft om Borg en Middelaar te zijn.

XXIII. C. Micha 5:1. *Uit u zal Mij voortkomen, die een Heerser zal zijn in Israël, en Wiens uitgangen zijn vanouds, van de dagen der eeuwigheid.*
Dat hier van de Heere Jezus gesproken wordt, is ontwijfelbaar uit Matth. 2:6. Van deze worden twee uitgangen of voortkomingen gezegd; een, die uit Bethlehem zou zijn door de geboorte uit Maria naar zijn menselijke natuur, en de andere vanouds en van de dagen van de eeuwigheid naar zijn Goddelijke natuur. Beide uitgangen worden in 't Hebr. door hetzelfde woord *jaza* uitgedrukt; dit woord betekent: uitgaan door geboorte, Gen. 46:26. Al de zielen die met Jakob in Egypte kwamen, uit zijn heup Jozuaeëe gesproten. Zie ook Gen. 15:4; Gen. 17:6; Gen. 35:11, en zeer veel andere teksten. Bijzonder wordt ook

van de Messias gezegd, 2 Sam. 7:12 Jes. 11:1, en andere plaatsen; gelijk de Messias, naar Zijn menselijke natuur, door geboorte uit Bethlehem door Maria is voortgekomen in der tijd, zo was Zijn uitgang door geboorte naar de Goddelijke natuur van eeuwigheid; hetzelfde woord en in dezelfde vergelijking, heeft ook dezelfde zin.
Dit onderscheid alleen is er, dat de eeuwige uitgang in het meervoud wordt voorgesteld, dat naar de Hebreeuwse stijl een uitgang bij uitnemendheid, en alles overtreffende, betekent, gelijk de eeuwige geboorte des Zoons onvergelijkbaar en onbegrijpelijk is. Hier kan men niet lopen tot een coëxistentie, hier kan men niet lopen naar de menswording, hier kan men niet lopen tot de verordinering; want hier is een uitgang, een voortkomen door geboorte, een uitgang van eeuwigheid, een dadelijke uitgang; dus blijft het onwrikbaar, dat de Zoon van eeuwigheid van de Vader is gegenereerd.

XXIV. D. Joh. 5:26. *Gelijk de Vader het leven heeft in Zichzelf, alzo heeft Hij ook de Zoon gegeven, het leven te hebben in Zichzelf.*
Hier wordt gesproken van de eerste en van de tweede Persoon van het Goddelijke Wezen. De een wordt Vader, de ander Zoon genoemd, en te dien opzichte zijn Zij in betrekking op elkaar. De Vader wordt gezegd het leven te hebben in Zichzelf. Leven is de algenoegzame werkzaamheid, de enkele daadwerkende kracht. Dit leven heeft de Vader in Zichzelf, Hij heeft het van niemand ontvangen, Hij is zelf de Fontein van dat leven; gelijk Hij van Zichzelf is, zo leeft Hij ook van Zichzelf. Hij is de levende God, gelijk Hij dikwijls in de Schrift genoemd wordt.
De Zoon wordt ook gezegd *het leven te hebben in Zichzelf;* Hij heeft datzelfde leven, niet een ander, niet een gelijk, maar hetzelfde leven, dezelfde algenoegzame werkzaamheid, dezelfde enkele daadwerkende kracht, en gelijk de Vader dat heeft in Zichzelf, zo heeft de Zoon het ook in Zichzelf. Zij zijn even gelijk, hetzelfde leven is in beiden, gelijk de Vader het leven heeft in Zichzelf, zo ook de Zoon, daarin zijn ze gelijk; maar het onderscheid is in de wijze: de Vader het leven hebbende in Zichzelf, heeft de Zoon gegeven het leven ingelijks in Zichzelf te hebben, op een wijze met Gods eeuwige natuur overeenkomende, zonder tijd, zonder overgang van niets tot iets; waaruit dan blijkt, dat de Zoon zijn bestaan heeft van de Vader, en dat dit de grond is van Vader te zijn en Zoon te zijn.

Uitvlucht
Het leven wordt hier niet subjectief aangemerkt, voor zoveel het in God is, maar oorzakelijk, als gevende het zalige leven aan de uitverkorenen; de Vader kan zalig maken, die Hij wil, en Hij heeft de Zoon als Middelaar, als God en mens, ook die kracht gegeven, om zalig en geestelijk levend te maken, die Hij wil. Dat het zo verstaan moet worden, blijkt uit de omstandigheid van de tekst.
Antwoord.
(a) Dat is allereerst zeker, dat het leven in de Zoon niet anders kan aangemerkt worden dan het leven in de Vader; daarin zijn zij gelijk, dat zij beiden hetzelfde leven, en beiden in Zichzelf hebben.
(b) De Zoon is Middelaar, heeft de menselijke natuur aangenomen. Hij die Middelaar is, heeft het leven in Zichzelf, dat is een zekere waarheid; maar dat Christus als Middelaar, voor zoveel Hij Middelaar is, of omdat Hij Middelaar is, het leven in Zichzelf te hebben, van de Vader ontvangen heeft, dat ontkennen wij geheel.

(c) Indien de eerste en de tweede Persoon van de Godheid *de coëxistenties,* samenbestaanlijkheden zijn zonder betrekking op elkaar, zo zal men zeggen, dat de ene Persoon zowel het leven heeft in Zichzelf als de andere, en dat de tweede Persoon, toen Hij de menselijke natuur aannam, het leven in Zichzelf bezat. Derhalve dan kon Hij als Middelaar van niemand ontvangen het leven te hebben in Zichzelf, want Hij had hetzelve alreeds, en omdat de tweede Persoon het leven in Zichzelf had, daarom kon Hij Middelaar zijn. De Vader heeft het leven in Zichzelf niet als Middelaar, om door lijden en sterven het leven aan de uitverkorenen mede te delen, zo dan ook de Zoon niet; want Zij hebben beiden datzelfde leven, en in Zichzelf. Zoals de Vader het heeft, heeft de Zoon het ook, en zoals de Vader het niet heeft, heeft de Zoon het ook niet.

(d) Zal iemand een oorzaak zijn van leven in een ander, zo moet hij subjectief in zichzelf eerst leven hebben. Uit de gevolgen blijkt, hoedanig de oorzaak is*; maakt nu de Vader levend, maakt de Zoon levend,* zo hebben Zij beiden het leven in Zichzelf, dat is de kracht van de redenering van Christus in dit hoofdstuk. Christus toont, dat de Vader het leven heeft in Zichzelf, omdat Hij aan anderen lichamelijk en geestelijk leven geeft, en toont ook daaruit, omdat Hij lichamelijk en geestelijk leven aan anderen geeft, dat Hij dan ook het leven heeft in Zichzelf; en Hij voegt daarbij, hoe Hij als God het leven in Zichzelf heeft, namelijk, dat de Vader het Hem gegeven heeft, en dat de Vader Hem, als de Zoon het leven in Zichzelf hebbende, en alzo bekwaam zijnde om Middelaar te zijn, gezonden heeft, om door uitvoering van het Middelaarsambt, de Vader, Zichzelf en de Heilige Geest in staat te stellen, om het leven aan de dode en doodwaardige zondaren te geven.

XXV. E. Hebr. 1:3. *Dewelke alzo Hij is het afschijnsel van Zijn heerlijkheid, en het uitgedrukte Beeld van zijn zelfstandigheid.*

In dit hoofdstuk is de apostel bezig met de Godheid van Christus te tonen, en dat Hij is de Zoon van God op een onbedenkelijk heerlijker wijze dan zelfs de heerlijkste schepselen, de engelen; tot wie van die heeft Hij ooit gezegd, *gij zijt Mijn Zoon?* Hij had hen wel *zonen Gods* genoemd, gelijk ook de wedergeborenen, maar niemand van die was zoon door generatie, maar deze alleen was Zoon door generatie, vs. 5. *Gij zijt mijn Zoon, heden heb Ik U gegenereerd.* Dit geven ook de twee uitdrukkingen te kennen: *Afschijnsel van Zijn heerlijkheid, uitgedrukte beeld van zijn zelfstandigheid.*

Dat kan van niemand gezegd worden dan van die, welke van nature Zoon is. De menselijke natuur van Christus is het niet; want tussen die en God, de eerste Persoon, is geen gelijkenis, als boven is, getoond. Naar zijn Goddelijke natuur wil men, dat Hij het ook niet is, die aanmerkende als een Persoon op Zichzelf en van Zichzelf bestaande, zonder betrekking en zonder generatie, waaruit dan volgt, dat de tweede Persoon verenigd met de menselijke natuur het ook niet is; want dat in geen van beiden is, kan ook niet zijn in de vereniging; ja, daaruit volgde dan, dat de tweede Persoon, Zich openbarende in het vlees, een afschijnsel was van Zijn eigen heerlijkheid, en een uitgedrukt beeld van Zijn eigen zelfstandigheid, als Zichzelf zodanig in de wereld vertonende; maar nu is de Zoon het van des Vaders heerlijkheid en zelfstandigheid; dus is Hij het immers naar zijn Goddelijke natuur.

De Zoon komt hier voor in betrekking met de Vader, welke uitgedrukt wordt,

- eerst door te zijn *een afschijnsel van des Vaders heerlijkheid.* Afschijnsel is een glans, die van een licht voortkomt. De Vader is een ontoegankelijk licht; de Zoon,

in opzicht van zijn zelfstandigheid, komt van eeuwigheid voort uit dat licht, en *is licht uit licht,* gelijk de Kerkvergadering van Nicéa, gehouden in het jaar 325, het zeer wèl heeft uitgedrukt.

- Daarna wordt de betrekking uitgedrukt door te *zijn het uitgedrukte Beeld van des Vaders zelfstandigheid.* Zelfstandigheid, Grieks hupostasis, als het van een verstandige gezegd wordt, is zoveel als persoon; zodat hier niet gesproken wordt van het Goddelijk Wezen, maar van de eerste Persoon; van de Persoon des Vaders wordt de Zoon gezegd te zijn het uitgedrukte Beeld. De mensen genereren zonen naar hun beeld. Een zoon is een uitgedrukt beeld van zijn vader. Alle menselijkheid weggenomen zijnde, zo is de tweede Persoon gegenereerd van de eerste, daar vandaan komt de betrekking, en betrekkelijke benaming, Vader, Zoon, en daardoor is de Zoon, het uitgedrukte Beeld des Vaders. Een uitgedrukt Beeld van de Vader te zijn, is de Zoon te zijn van nature, door de eeuwige generatie, te welke opzichte de Heere Jezus genoemd wordt, *het Beeld Gods,* 2 Kor. 4:4. *Het Beeld des onzienlijken Gods,* Kol. 1:15.

Dus hebben wij vertoond deze grote verborgenheid, die God in Zijn Woord heeft geopenbaard, en altijd van de kerk is gekend, erkend, geloofd, beleden en standvastig verdedigd. En zij zal zo in de kerk altijd beleden en verdedigd worden, in spijt van allen, die het leed is.

De derde Persoon is de Heilige Geest.

XXVI. Dusver hebben wij gesproken van de Godheid des Vaders en des Zoons, en van de betrekking op Elkaar. Nu zullen wij overgaan tot het beschouwen van de Derde Persoon, die ons in het Woord voorkomt onder de benaming van HEILIGE GEEST. Van deze zullen wij zien:

1. De Naam.
2. Dat die een Persoon is.
3. Dat die de waarachtige God en een Goddelijk Persoon is.
4. De betrekking, die daar is tussen deze en de andere Goddelijke Personen, en de grondslag van deze betrekking, welke is de uitgang van de Vader en van de Zoon.

De derde Persoon wordt in de Schrift genoemd Heilige Geest, Hebr. רוח Ruach, Grieks pneuma. Met dit woord worden verscheiden genoemd, als:

- de wind, Joh. 3:8.
- Engelen, Hebr. 1:14.

- Des mensen ziel, Pre 12:7.
- En haar bewegingen. Gal. 6:1.
- En om de geestelijke natuur Gods uit te drukken, zo is er geen gepaster woord voor ons dan het woord Geest.

- Soms wordt dit woord *Wezenlijk* genomen, en betekent de Godheid, het Goddelijke Wezen, bestaande in drie Personen. Joh. 4:24. *God is een Geest.*
- Soms wordt het genomen persoonlijk, zo wordt het gezegd van de Zoon. 1 Kor. 15:45. *De laatste Adam tot een levendmakende Geest.*
- En bijzonder dikwijls wordt de derde Persoon zo genoemd. Matth. 28:19 1 Joh. 5:7.
- Soms betekent het woord Geest de werking des Heiligen Geestes. Hand. 10:44, 45. *De Heilige Geest viel op allen, die het Woord hoorden ... Dat de gave des Heiligen Geestes ook op de Heidenen uitgestort werd.*

Wij spreken van de derde Persoon van het Goddelijke Wezen, onder de benaming niet alleen van Geest, maar van *Heilige* Geest, ons in het Woord voorkomende.
Geest wordt de derde Persoon genoemd:
(a) Wegens de personele eigenschap, de uitgang van de derde Persoon van de Vader en de Zoon, welke ons niet klaarder kan voorgesteld worden dan door het woord Geest, dat van blazen afkomt, daarom wordt Hij genoemd *de Adem des Almachtigen.* Job 33:4. *De Geest Zijns monds.* Psalm 33:6.
(b) Wegens zijn wijze van werking, welke geschiedt als bij wijze van aanblazing, dat te kennen gegeven wordt door het bijgaande teken van wind en aanblazing. Toen de apostelen op de Pinksterdag vervuld werden met de Heilige Geest, werd het gehele huis vervuld met een geluid, gelijk als van een geweldig gedrevenen wind, Hand. 2:2, 4. *Toen de Heere Jezus hun de belofte van de Heilige Geest gaf, blies Hij op hen,* Joh. 20:22.
(c) Wegens het gevolg, makende de zijnen vlug en vaardig tot de dienst Gods. Psalm 104:4. *Hij maakt Zijn engelen geesten, zijn dienaars tot een vlammend vuur.* Joh. 3:8. *De wind blaast waarheen hij wil, ... alzo is een ieder, die uit de Geest geboren is.*

Heilige Geest wordt Hij genoemd, niet omdat Hij heiliger is dan de Vader en de Zoon. Jesaja roept *driemaal heilig* uit van de drie Personen van het Goddelijke Wezen. Jes. 6:3. Maar:
(a) wegens zijn wijze van bestaan door de uitgang van de Vader en de Zoon, waarvan Hij genoemd wordt, en waardoor Hij van de Vader en de Zoon is. Als de drie Personen bij elkaar gesteld worden, dan wordt de eerste van Zijn Personele eigenschap Vader genoemd, de Tweede Persoon mede van Zijn Personele eigenschap Zoon; dus ook de Derde Persoon van zijn Personele eigenschap Heilige Geest. En omdat de wijze van werken volgt de wijze van bestaan, zo komen Zij ons ook in de uitvoering van het werk van de verlossing onder die benaming voor.
(b) Wegens Zijn werking in de uitverkorenen. Rom. 15:16. *Geheiligd door de Heilige Geest.* 2 Thess. 2:13. *In heiligmaking des Geestes.*

Is een zelfstandigheid, een Persoon.

XXVII. De Heilige Geest is niet een goede beweging in de mens, of enige genadegift, maar is een Persoon. Want de Heilige Geest worden zulke hoedanigheden en werkingen toegeschreven, welke een persoon alleen eigen zijn. Als:

1. Verstand.
1 Kor. 2:10, 11. *Want de Geest onderzoekt alle dingen, ook de diepten Gods. Want wie van de mensen weet hetgeen des mensen is, dan de geest des mensen, die in hem is? alzo weet ook niemand hetgeen Gods is, dan de Geest Gods.* Hier is een vergelijking tussen de geest des mensen en de Geest Gods: beiden wordt wetenschap toegeschreven, de een van dingen, die in de mens zijn, de ander van dingen, die in God zijn; de mensen, die des Geestes Gods deelachtig zijn, worden onderscheiden van de Geest, Die in hen is. 2 Petrus 1:11. *Onderzoekende op welke of hoedanigen tijd de Geest van Christus, Die in hen was, beduidde,* enz. Een geestelijk mens wordt dan, 1 Kor. 2:11, niet gezegd te onderzoeken en te weten wat in God is, maar de Geest Gods, in tegenstelling van de geest des mensen.

2. Wil.
1 Kor. 12:11. *Doch deze dingen alle werkt de een en dezelfde Geest, delende aan een ieder in het bijzonder, gelijkerwijs Hij wil.* Behalve dat de Heilige Geest van de gaven onderscheiden wordt, zo wordt Hij gezegd in het uitdelen van de gaven soeverein te zijn, aan niemand verbonden te zijn, maar daarin te handelen naar Zijn vrij welbehagen.

3. Werken.
D*e wereld te scheppen.* Psalm 33:6; Gen. 1:2. *Wederbaren en levend te maken,* Joh. 3:6 Gal. 5:25. *Dienaren te zenden,* Hand. 13:2. Als aan zaken iets toegeschreven wordt, dat aan personen eigen is, dat geschiedt op een bij allen bekende sierlijkheid, en het doet zich ten eerste op, dat het geen oorzaken zijn, maar middelen, waardoor een persoon werkt; nu, als de Heilige Geest gezegd wordt het een en ‘t ander te werken, zo komt Hij ten eerste voor als de eerste oorzaak, die zelf in Zijn werk middelen gebruikt.

4. Te verschijnen in een lichamelijk teken van tegenwoordigheid, te kennen gevende de hoedanigheid van Zijn werking, zo in de Doop van Christus, Matth. 3:16, als op de Pinksterdag, Hand. 2:1-4. Een zelfstandigheid vertoont zich door toevallen, (werkzaamheid) maar toevallen kunnen zich niet vertonen door zelfstandigheden.

5. De Heilige Geest wordt uitdrukkelijk van de gaven onderscheiden, als de oorzaak van het gevolg. 1 Kor. 12:4, 8. *Er is verscheidenheid van de gaven, doch het is dezelfde Geest. Deze wordt door de Geest gegeven het woord der wijsheid,* enz. Zo al de Heilige Geest genoemd werd de kracht Gods, Lukas 24:49; Hand. 10:38; Lukas 1:35, dat geeft klaar te kennen, dat Hij een Persoon is; en niet dat Hij geen Persoon is; want ook Christus wordt genoemd *de kracht Gods.* 1 Kor. 1:24. Die kracht heeft en door zich krachtdadig werkt, die is een persoon. En als de Vader en de Zoon werken door de Heilige Geest, dan werkt een Persoon door een Persoon, die van Hen uitgaat.
Als de Heilige Geest *een Gave* genoemd wordt, dat ontkent niet dat Hij een Persoon is, want ook Christus is een Gave, Jes. 9:5 Joh. 3:16 Joh. 4:10. En zelfs als de Heilige Geest een Gave genoemd wordt, ook dan wordt Hij beschreven als een Persoon, en wordt van

een toeval onderscheiden als een oorzaak van het gevolg. Rom. 5:5. *Omdat de liefde Gods in onze harten uitgestort is door den Heilige Geest, Die ons is gegeven.*

Is een Goddelijk Persoon; de waarachtige God, hetwelk blijkt:
XXVIII. De Heilige Geest is niet alleen een Persoon, maar Hij is een Goddelijk Persoon, Hij is de waarachtige, eeuwige God, die hemel en aarde geschapen heeft. Dit blijkt uit de

- Goddelijke Namen,
- Eigenschappen,
- Werken,
- Eer.

Goddelijke Namen.
1. Hij, die JEHOVAH is, die is de waarachtige, eeuwige God, want niemand anders komt die Naam toe, en wordt met die Naam genoemd, zie hoofdstuk 3. par. 2. De Heilige Geest nu wordt JEHOVAH genoemd, ziet Jes. 6:3, 9. Die vers 3 genoemd wordt *JEHOVAH Zebaoth, HEERE der Heirscharen,* Die zei vers 9: *Gaat heen, en zegt tot dit volk,* enz. Deze JEHOVAH was de Heilige Geest, volgens het getuigenis van Paulus. Hand. 28:25, 26. *Wel heeft de Heilige Geest gesproken door Jesaja, de profeet, tot onze vaderen, zeggende: Ga heen,* enz.
Psalm 95:3-9. Hij die een groot God is, en een groot Koning boven alle goden, Hij, die de JEHOVAH is, in Wiens hand de diepste plaatsen van de aarde zijn; Hij, die de JEHOVAH is, dewelke men moet aanbidden, en voor Wie men moet knielen; van Hem wordt gezegd: *Heden zo gij Zijn stem hoort,* enz. *Daar Mij uw vaders verzochten, Mij beproefden, ook Mijn werk zagen.* Deze nu was de Heilige Geest, gelijk te zien is: Jes. 63:10. *Maar zij zijn weerspannig geworden, en zij hebben Zijn Heiligen Geest smart aangedaan.*

Dit bevestigt de apostel: Hebr. 3:7. *Daarom, gelijk den Heilige Geest zegt: Heden, indien;* enz.

Doet hierbij: Hand. 5:3, 4. *Dat gij den Heilige Geest liegen zou ... Gij hebt de mensen niet gelogen, maar Gode.* De Heilige Geest te liegen is Gode te liegen, en om alle uitvlucht weg te nemen, de Heilige Geest wordt *God* genoemd, in tegenstelling van de schepselen, van de mensen; niet de mensen, niet Petrus en allen die daar tegenwoordig waren, schoon der gave des Heiligen Geestes deelachtig, en met heerlijke hoedanigheden begiftigd; niet die, maar Gode hadden Ananius en Saffira gelogen, de Geest des Heeren hadden zij verzocht, vs. 9. Zie ook: 1 Kor. 3:16. *Weet gij niet, dat gij Gods tempel zijt, en de Geest Gods in ulieden woont?* Vergeleken met: 1 Kor. 6:19. *Weet gij niet, dat ulieder lichaam een tempel is des Heiligen Geestes?* Tempel en God zijn betrekkelijk op elkaar; een tempel is tot dienst van God, God woonde in de tempel te Jeruzalem; die in de tempel woont is God, woont dan de Heilige Geest in ons als in een tempel, en zijn de gelovigen tempels des Heiligen Geestes: zo is dan de Heilige Geest God. Zie ook Num. 6:24, 25, 26, vergeleken met 2 Kor. 13:13.

2. Eigenschappen.

XXIX. Die eeuwig, overal tegenwoordig, alwetend, almachtig is, Die is de waarachtige, eeuwige God. Zodanig nu is de Heilige Geest. Zie dit.

(a) Eeuwigheid. Want Hij is de Schepper van hemel en aarde, gelijk terstond getoond zal worden. De Schepper is niemand dan de eeuwige God. Vóór de schepping was niets dan eeuwigheid, in welke God woonde, Jes. 57:15. In het begin van de schepping was de Heilige Geest er al, en zweefde op de wateren. Gen. 1:2.

(b) Overal tegenwoordigheid. Psalm 139:7, 8. *Waar zou ik heengaan voor Uwen Geest? En waar zou ik heenvluchten voor Uw aangezicht? Zo ik opvoer ten hemel, Gij zijt daar; of bedde ik mij in de hel, zie, Gij zijt daar.* De Psalmist stelt zich de alwetendheid Gods voor, en verklaart, dat niemand zich voor God kan verbergen, omdat Hij overal is, in hemel, op aarde, in de hel, met Zijn Wezen; de Heilige Geest nu is overal met Zijn Wezen, gelijk de Psalmist zegt, zo is Hij de waarachtige God.

(c) Alwetendheid. 1 Kor. 2:10. *De Geest onderzoekt alle dingen, ook de diepten Gods.* De Geest zelf in tegenstelling van de geest des mensen, doorzoekt, en weet, vs. 11, alles, zo is er dan niets uitgesloten. De diepten Gods, het allerverborgenste Gods, Zijn Wezen, de wijze van bestaan, de volmaaktheden, de verborgen raad van God.

(d) Almachtigheid. *Hij is de Geest der sterkte.* Jes. 11:2. De kracht des Allerhoogsten. Lukas 1:35. Welke almacht blijken zal uit Zijn werken, welke wij nu gaan tonen.

3. Werken.

XXX. Die de wereld geschapen heeft, de uitverkorenen wederbaart, en geestelijk leven geeft, en alle gaven, hun leert bidden, hen leidt, de doden opwekt, die is de waarachtige, eeuwige God. Nu, de Heilige Geest doet dit alles, zo is Hij dan de waarachtige God. Zie dit.

(1) Schepping. Gen. 1:2. *De Geest Gods zweefde op de wateren.* Job 26:13. *Door Zijn Geest heeft Hij de hemelen versierd.* Psalm 33:6. *Door het Woord des Heeren zijn de hemelen gemaakt, en door de Geest Zijns monds al hun heir.*

(2) Wedergeboorte en leven. Joh. 3:5. *Zo iemand niet geboren wordt uit water en Geest.* 2 Kor. 3:6. *De Geest maakt levend.*

(3) Alle gaven. 1 Kor. 12:11. *Deze dingen alle werkt aan een en dezelfde Geest.*

(4) Leert bidden, Hij is: Zach. 12:10. *De Geest der genade en der gebeden.* Rom. 8:26. *De Geest zelf bidt voor ons met onuitsprekelijke zuchtingen.*

(5) Hij leidt de gelovigen door heiligheid tot heerlijkheid. Rom. 8:14. *Zo velen als er door de Geest Gods geleid worden, die zijn kinderen van God.*

(6) Hij wekt de doden op. Rom. 8:11. *Zo zal Hij, die Christus uit de doden opgewekt heeft, ook uw sterfelijke lichamen levend maken, door Zijn Geest, die in u woont.*

4. Eer.

XXXI. In Wiens Naam men moet gedoopt worden, van welke men allerlei gaven moet afbidden, die men moet gehoorzamen, die is de waarachtige God. Nu*, in de Naam des Heiligen Geestes* moet men gedoopt worden, en van Hem moet men allerlei gaven afbidden; zo is dan de Heilige Geest de waarachtige God.

(1) Dat men in zijn Naam moet gedoopt worden, blijkt uit Matth. 28:19. *Dezelve dopende in de Naam des Vaders, en des Zoons, en des Heiligen Geestes.* De doop is een zegel van het Genadeverbond, en dat is tussen niemand dan tussen de waarachtige God en de gelovigen; in de doop geeft men zich aan God over, als de Algenoegzame, alles bezittende wat tot de zaligheid van een mens dient, als de

Allerhoogste, die te eren, te vrezen, te vertrouwen en te gehoorzamen is; in de doop vertrouwt men zijn ziel Hem toe, en dat Hij ons alle goederen van het verbond zal deelachtig maken, omdat Hij waarachtig is; in de doop onderwerpt men zich Gode, om Hem lief te hebben en te dienen. Dit alles sluit de doop in; waaruit blijkt, dat Hij, in wiens Naam men gedoopt wordt, de waarachtige God is, daarom weerde de apostel met zulke ernst van zich in zijn Naam gedoopt te worden, 1 Kor. 1:14, 15. Omdat in het verbond de drie Personen van het Goddelijke Wezen werkzaam zijn, en een gelovige van de Heilige Geest tot de Zoon en door de Zoon tot de Vader geleid wordt, en de Vader door de Zoon en de Heilige Geest werkt in de gelovigen, zo worden die drie Personen uitdrukkelijk in de doop genoemd, in welke de Heilige Geest in dezelfde waardigheid gesteld wordt als de Vader en de Zoon; dus is de Heilige Geest dezelfde God met de Vader en de Zoon.

(2) Dat men van de Heilige Geest allerlei gaven moet afbidden, blijkt 2 Kor. 13:13. *De genade van onze Heere Jezus Christus en de liefde Gods, en de gemeenschap des Heiligen Geestes, zij met u allen.* Hier wordt de Heilige Geest in éne waardigheid gesteld met de Zoon en de Vader, dezelfde aanbidding wordt op dezelfde wijze uitgedrukt tot de drie Personen van de Godheid. Zie de aanbidding van de Heilige Geest ook, Openb. 1:4. *Genade zij u en vrede van Hem, die is, en die was, en die komen zal, en van de zeven Geesten, die voor Zijn troon zijn.* Wederom dezelfde wijze van aanbidding van de eeuwige God en de Heilige Geest; zo men het laatste en niet wil verklarende opnemen, gelijk dikwijls geschiedt, dan zou de zin zijn: van Hem, die is, enz. welke zijn de zeven Geesten, namelijk, door welke alles de gelovigen toegepast wordt; immers, de Heilige Geest wordt zowel aanbeden als de eeuwige God; want Hij is dezelfde eeuwige God. Door de zeven Geesten worden niet verstaan engelen, - die komt de aanbidding niet toe, Matth. 4:10 maar de derde Persoon van het Goddelijke Wezen, die alzo genoemd wordt wegens zijn uitwerking, delende aan de gemeente mede velerlei genoegzame volmaakte gaven.

(3) Dat men de Heilige Geest moet gehoorzamen en dienen, blijkt daaruit, dat men tegen de Heilige Geest zondigen kan. Wij worden vermaand de Heilige Geest niet te bedroeven, Eféze 4:30. De goddeloze Israëlieten waren weerspannig tegen de Heilige Geest, en deden Hem smarten aan, Jes. 63:10. Ja, de zonden in de Heilige Geest, omdat Hij onmiddellijk de ziel aanraakt, en Zichzelf aan de ziel openbaart, wordt de allergrootste, en onvergeeflijk verklaard, Matth. 12:31, 32 1 Joh. 5:16.

Uit alle deze, ieder op zichzelf, en alles te gelijk genomen, wordt het gemoed overreed, dat de Heilige Geest de waarachtige God is, eens wezens met de Vader en de Zoon.

XXXII. Dusver hebben wij getoond, dat de Heilige Geest een Persoon is, nader, dat Hij is een Goddelijk Persoon, eenswezens met de Vader en de Zoon; nu gaan wij voort ***tot de relatie of de betrekking, die de derde Persoon heeft op de anderen.***

Gelijk de Zoon een ander Persoon is dan de Vader, zo is ook de Heilige Geest een ander Persoon dan de Vader en de Zoon.

(a) Hij wordt uitdrukkelijk een Ander genoemd. Joh. 14:16, *Een andere Trooster.*

(b) Ook wordt Hij zo omschreven, dat Hij noch de Vader, noch de Zoon, maar een Ander is, Joh. 15:26. Die gezonden wordt van de Zoon en van de Vader, Die van de

Vader uitgaat, die van de Zoon getuigt, is een Ander, dan Die Hem zendt, van Welke Hij uitgaat, en van Welke Hij getuigt.

(c) Daarom wordt Hij als een onderscheiden Persoon genoemd in zulke plaatsen, alwaar ook de Vader en de Zoon genoemd worden. Zie Matth. 28:19; 2 Kor. 13:13; 1 Joh. 5:7.

(d) Ook wordt de Heilige Geest gezegd te werken zowel als de Vader en de Zoon, en dat van die Beiden. Joh. 16:13, 14. *Hij zal u in alle waarheid leiden: want Hij zal van Zichzelf niet spreken, maar zo wat Hij zal gehoord hebben, zal Hij spreken, en de toekomende dingen zal Hij u verkondigen. Die zal Mij verheerlijken; want Hij zal het uit het Mijne nemen, en zal het u verkondigen.*

De Heilige Geest is geen coëxistentie, maar gaat uit door blazing

A. van de Vader

De Heilige Geest is geen coëxistentie, een tegelijk-bestaanlijkheid of gelijkwezigheid, zonder een Personele betrekking op de Vader, maar Hij is een Goddelijk Persoon, welks Natuur des Persoonschap bestaat in betrekking op de Vader en de Zoon, welker fundament is de eeuwige Uitgang van de Vader en van de Zoon. De Zoon gaat uit van de Vader door een eeuwige generatie; de Heilige Geest gaat uit van de Vader en van de Zoon door een wijze, die allerbest door *blazing* te kennen gegeven wordt.

(1) Dit geeft het woord *Geest* in ‘t Hebreeuws en ‘t Grieks zelf te kennen.

(2) Daarom wordt Hij ook de *Adem des Almachtigen* genoemd, Job 33:4, en *de Geest van de mond des Heeren.* Psalm 33:5.

(3) De *wijze van werking* komt overeen met de *wijze van bestaan.* De derde Persoon werkt door een wijze van aanblazing, zo bestaat Hij dan ook op die wijze. Zie: Joh. 3:8. *De wind blaast waarheen hij wil … alzo is een ieder, die uit de Geest geboren is.* Daarom gebruikte ook de Heere Jezus zo'n teken, als Hij Zijn discipelen de Geest toezei. Joh. 20:28. *Hij blies op hen, en zei tot hen: Ontvangt den Heiligen Geest.* Zo werden ook de apostelen met de Heilige Geest vervuld onder het geluid van een geweldig gedreven en wind, Hand. 2:2.

B. **van de Zoon.**

De derde Persoon gaat uit én van de eerste Persoon én van de tweede Persoon. Hierover is een hevig en langdurig verschil geweest tussen de Griekse en Latijnse kerken. Drijvende de Griekse Kerk, dat de Heilige Geest alleen van de Vader uitging; de Latijnse Kerk kantte zich daartegen, beschermende de altijd geloofde en beleden waarheid, dat de Heilige Geest uitging van de Vader *én* van de Zoon; welke waarheid alsnog door des Heeren goedheid geloofd en beleden wordt, en altijd in de kerk geloofd en beleden zal worden. Dit toont de Schrift.

1. In zulke teksten, waarin de Heilige Geest genoemd wordt *de Geest des Zoons,* de *Geest van Christus.*

- Gal. 4:6. *God heeft de Geest Zijns Zoons uitgezonden in uw harten.*
- Rom. 8:9. *Maar zo iemand de Geest van Christus niet heeft, die komt Hem niet toe.*
- 1 Petrus 1:11. *Onderzoekende op welke of hoedanige tijd de Geest van Christus, die in hen was, beduidde.*

2. In zulke plaatsen, in welke de Zoon gezegd wordt, de Heilige Geest te zenden.

- Joh. 15:26. *Die Ik u zenden zal van de Vader.*
- Joh. 15:7 *Indien Ik heenga, zo zal Ik Hem tot u zenden.*

Zoals het zich heeft in werking, zo draagt het zich toe in het bestaan. De wijze van werking volgt de wijze van bestaan. Hij ontvangt van de Zoon doch niet van de Zoon als een mindere eerste Oorzaak.

3. In zulke teksten, waarin gezegd wordt, dat de Heilige Geest het van de Zoon ontvangt, 't geen Hij aan de uitverkorenen meedeelt. Joh. 16:13, 14, 15. *Wat Hij zal gehoord hebben, zal Hij spreken, Hij zal 't uit het Mijne nemen en u verkondigen.*
De werkingen des Vaders en des Zoons, ten opzichte van de uitgang des Heiligen Geestes zijn niet aan te merken als twee verscheiden beginselen; want het is een enige werking, 't is dezelfde kracht; waaruit dan ook gezien wordt, dat de Vader en de Zoon Beiden zijn de eerste werkende Oorzaken, en niet de Zoon een mindere eerste oorzaak, zodat de Vader de Heilige Geest zou doen uitgaan door middel van de Zoon.
Doch ten opzichte van de wijze en orde van bestaan én van werking, gaat de Heilige Geest uit van de Vader *en* van de Zoon, en van de Vader *door* de Zoon.

XXXIII. Uit al het gezegde blijkt onweersprekelijk aan allen, die de Schrift geloven, dat het éne Goddelijke Wezen bestaat in drie Personen, en hoedanige betrekking zij op elkaar hebben.
Al wat het verdorven verstand des mensen, zo van de Socinianen, als van degenen, die het met hen houden, hiertegen bedenkt, zijn maar redenen van menselijke en tijdelijke zaken genomen, die in de eeuwige God geen plaats hebben, en gemakkelijk te beantwoorden zijn.

Als God gezegd wordt Eén te zijn, en Drie te zijn, dat is geen contradictie of tegenstrijdigheid?

(1) Nee, want het geschiedt niet ten opzichte van hetzelfde. God is één in Wezen en drie in Personen, niet drie in Wezen, niet één in Persoon.
(2) Er zijn drie Personen, die eeuwig, oneindig, almachtig zijn, doch geen drie eeuwigheden, oneindigheden, almachtigheden; maar één eeuwigheid, oneindigheid, almachtigheid.
(3) Als er staat Joh. 17:3. *Dat zij U kennen, de enige waarachtige God,* dat zegt niet dat de Vader alleen met uitsluiting van de Zoon en de Heilige Geest de waarachtige God is, maar, dat de Vader de enige waarachtige God is; het woord enige moet niet bij Vader gevoegd worden, maar bij God. De Zoon is dezelfde enige God, en de enige ware God is ook de Heilige Geest, gelijk boven bewezen is.
(4) De woorden genereren, uitgaan, zeggen geen eerstheid of laatstheid, zeggen ook niet van niet over te gaan tot iets, want 't is alles eeuwigheid. 't Is in de eeuwige natuur Gods, dat het Goddelijke Wezen bestaat in Vader, Zoon en Heilige Geest; de Vader genererende, de Zoon gegenereerd wordende, en de Heilige Geest, van die bBeiden uitgaande.
(5) 't Is geen onvolmaaktheid, dat de ene Persoon niet kan toegeschreven worden 't geen de andere eigen is; maar 't is een volmaaktheid van ieder Persoon en van de Godheid te bestaan in Personen, die ieder hun Personele eigenschappen hebben.
(6) Als Christus de Vader erkent meerder te zijn. Joh. 14:28, dat ziet niet op Zijn Godheid; want zo is Hij de Vader evengelijk, Filip 2:6, en Hij is één met de Vader,

1 Joh. 5:7; maar dat ziet op het Middelaarsambt, te welke opzichte, de Vader Hem noemt *Zijn Knecht.* Jes. 53:11.

(7) Als de Heilige Geest gezegd wordt een Gave te zijn, gezonden te worden, uitgestort te worden, en de gelovigen gezegd worden gedoopt te worden met de Heilige Geest, dan wordt gezien op Zijn buitengewone en gewone werkingen. En ook wordt de Zoon een Gave genoemd, Jes. 9:5; Joh. 3:16; Joh. 4:10. Hij wordt ook gezegd *gezonden te worden,* Joh. 5:36. En ook onder de mensen worden wel gelijken gezonden, wanneer een vergadering iemand uit het midden van hen afvaardigt. En ook personen zijn gaven. Een vader geeft zijn dochter aan een man ten huwelijk; heren geven wel hun slaven weg.

(8) Als de Geest gezegd wordt nog niet te zijn, Joh. 7:39, dat spreekt niet van de Persoon des Heiligen Geestes; want dat die al was, is te zien in de doop van Christus, Matth. 3:16; maar 't spreekt van de overvloedige gaven des Geestes, die de gelovigen beloofd waren, dat ze ontvangen zouden.

(9) Afhankelijkheid heeft onder de mensen plaats, en niet in God. De Zoon heeft het leven in Zichzelf, gelijk de Vader het leven in Zichzelf heeft, Joh. 5:26. Eeuwigheid sluit alle afhankelijkheid uit. In de uitvoering van het genadeverbond werkt een ieder Persoon overeenkomstig de natuur van Zijn bestaan: de Vader van Zichzelf, de Zoon van de Vader, en de Heilige Geest van de Vader en van de Zoon, zonder afhankelijkheid, die enige onvolmaaktheid insluit. In deze zin staat er Joh. 5:19, *dat de Zoon van Zichzelf niets kan doen.* Want gelijk Hij als Zoon bestaat van de Vader en niet van Zichzelf, zo kan Hij ook als Vader niet werken, maar werkt als Zoon van de Vader. En behalve dat, als Middelaar ontvangt Hij alles van de Vader, en doet niets van Zichzelf.

Zegt iemand, *dit alles is mij te hoog, ik kan het niet begrijpen.*
Ik antwoord hem, dat God onbegrijpelijk is. Daar zijn wel geringer dingen die u niet begrijpen kunt; vanwaar komt eb en vloed? Hoe werkt uw ziel op uw lichaam? Hoe komt het dat op uw wil dat lid bewogen wordt, 't welk de wil gebiedt? enz. Wat zou gij miertje, de onbegrijpelijke God begrijpen! Gelooft, dat u niet begrijpen kunt, omdat God het zegt, en bidt het onbegrijpelijke aan; zo gij een gelovige waart, u zou al meer van deze verborgenheden verstaan, dan u nu denken kunt, en u dan zou kunnen zeggen.

XXXIV. Tot hiertoe hebben wij getoond de waarheid van deze grote verborgenheden, namelijk, dat het éne Goddelijke Wezen bestaat in drie Personen; dat ieder Persoon is de eeuwige, waarachtige en éne God; dat de Personen van elkaar onderscheiden zijn:

(a) in Namen, Vader, Zoon en Heilige Geest.

(b) In Personele eigenschappen, de Vader genererende, de Zoon gegenereerd wordende, de Heilige Geest uitgaande van de Vader en van de Zoon.

(c) In orde van bestaan, de Vader de eerste bestaande van Zichzelf, de Zoon, de tweede bestaande van de Vader, de Heilige Geest de derde bestaande van de Vader en de Zoon.

(d) In wijze van werking, de Vader werkt van Zichzelf, de Zoon van de Vader, de Heilige Geest van de Vader en de Zoon; alle *werken Gods naar buiten* zijn aan alle drie Personen gemeen. Verder hebben wij in deze verborgenheid niet willen intreden, en u daarvan niets meerder zeggen.

In de beschouwing der Heilige Drie-eenheid ligt grote nuttigheid
Nu gaan wij over tot de praktijk, die wonder groot en nuttig is; ja 't gehele geestelijke leven van een Christen bestaat in de oefening van deze verborgenheid, en is daarin onderscheiden van de burgerlijke deugdzaamheid en natuurlijke godsdienst. Of wel deze verborgenheid in alle ware gelovigen niet even klaar is, en of allen niet even bekwaam zijn om na te denken op de kennis, die zij hiervan hebben, en of allen niet met woorden kunnen uitdrukken 't geen zij hiervan zien, zo zal toch nooit een Godzalige haar ontkennen, maar hij gelooft ze, hij heeft er veel meer kennis van dan de allergeleerdste onbegenadigde godgeleerde, schoon die daarvan beter kan spreken. In al zijn godsdienstige oefeningen werkt hij uit deze grond; door de leiding van de Heilige Geest gaat hij tot de Zoon en door de Zoon tot de Vader, en wordt omschenen van de Eenheid, als hij werkt op de Drieheid.

XXXV. De Remonstranten, die de Drie-eenheid niet plachten te ontkennen, trachten evenwel die te beknibbelen met te zeggen, dat in haar geen nuttigheid steekt. Doch het Woord getuigt het tegendeel.

1. **Kennis leidt tot zaligheid**
In zulke teksten, welke tonen, dat in de kennis en erkentenis van God als Drie-enig in Personen de zaligheid gelegen is. Zie
- Joh. 17:3. *Dit is het eeuwige leven, dat zij U* [de Vader, vers 1] *kennen, de enige waarachtige God, en Jezus Christus,* [de Zoon, vers 1] *die Gij gezonden hebt.*
- Joh. 14:1, 9, 10. *Gij gelooft in God, gelooft ook in Mij Die Mij gezien heeft, die heeft de Vader gezien. Gelooft gij niet, dat Ik in de Vader ben, en de Vader in Mij is?*
- 1 Joh. 2:23. E*en ieder die de Zoon loochent, heeft ook de Vader niet.*
- Joh. 20:31. *Maar deze zijn geschreven, opdat gij gelooft, dat Jezus is de Christus, De Zoon van God; en opdat gij, gelovende, het leven hebt in Zijn Naam.*

2. **Daarin ligt de kracht van onze doop.**
Dit blijkt ook uit onze doop welke *geschiedt in de Naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes,* Matth. 28:19. Aan deze drie Personen wordt men in de Heilige doop overgegeven, in Hun Naam wordt ons het verbond van de genade bevestigd, de doop verplicht een ieder in Hun Naam te vertrouwen, hen te erkennen, te lieven en te dienen, en ons te laten besturen, troosten en bewerken door de Vader, de Zoon, en de Heilige Geest; ook verplicht ons de doop die drie Personen aan te bidden, en van ieder van hun zegen te verzoeken. 2 Kor. 13:13. *De genade van onze Heere Jezus Christus, de liefde Gods, en de gemeenschap des Heiligen Geestes, zij met u allen.*

3. **Ieder Persoon werkt onderscheiden op ´t hart van de gelovigen.**
En de Vader, en de Zoon, en de Heilige Geest openbaren zich onderscheiden aan de gelovigen, ontmoeten ze, en bewerken ze. Joh. 14:23. *Mijn Vader zal hem liefhebben, en Wij zullen tot hem komen, en zullen woning bij hem maken.*
De Heilige Geest woont in de Godzaligen als in een tempel, 1 Kor. 6:19. Uit dit alles blijkt klaar, dat niemand God kan dienen dan als Drie-enig in Personen, en dat die Hem eren als zodanig, en dienen, hier recht Godzalig zijn, en hierna zalig zullen worden. Zo is deze waarheid dan van de allergrootste nuttigheid en noodzakelijkheid.

XXXVI. Om te tonen, welke **nuttigheden** men uit deze verborgenheid trekken kan, zullen wij de orde van de Personen volgen.

God de Vader merken de gelovigen aan

1. Als het Begin van alles en ook van hun zaligheid, dat Hij hen van eeuwigheid heeft uitverkoren en gesteld om voorwerpen van Zijn eeuwige liefde te zijn, om hen te verheerlijken en voor eeuwig een onbegrijpelijke zaligheid deelachtig te maken; dat alles is uit Hem, en door Hem, en tot Hem.
2. Dat de Vader Zijn eeuwige, eniggeboren en geliefde Zoon gesteld heeft tot Borg voor de uitverkorenen, om daarin aan engelen en mensen te tonen, en Zijn zuivere rechtvaardigheid en ondoorgrondelijke barmhartigheid, wijsheid, vrijheid in genade te bewijzen, en wonderbare weldadigheid, opdat dat gezicht hun zou zijn tot vermeerdering van hun zaligheid.
3. Dat de Vader om dat einde te bekomen, de wereld heeft geschapen, de mens door zijn eigen schuld onder de zonde heeft besloten, en door zijn voorzienigheid alles zo onderhoudt en bestuurt, dat het alles zij ten dienste en ten nut van zijn uitverkorenen, die Hij eigenaars van de gehele wereld heeft gemaakt.
4. Dat de Vader zijn Zoon volgens de raad des vredes in de wereld heeft gezonden, de menselijke natuur heeft doen aannemen, om als Borg door Zijn lijden en sterven, en door Zijn stelling onder de wet en volkomen gehoorzaamheid, aan Zijn rechtvaardigheid te voldoen, en alzo de uitverkorenen te verlossen van schuld en straf, en recht tot het eeuwige leven te verwerven.
5. Dat de Vader Zijn Heilige Geest in hun harten zendt om de uitverkorenen te verlichten, te wederbaren, tot Christus te leiden, door het geloof met Christus te verenigen, hen te troosten en door de weg van heiligheid te leiden tot heerlijkheid.
6. Dat de Vader hen aanneemt tot Zijn kinderen en erfgenamen, en hen als Zijn kinderen liefheeft en van alles verzorgt. Uit deze beschouwing ontstaat in de gelovigen een kinderlijke gestalte, de ziel zinkt in kleinheid weg, zij verblijdt zich, zij neemt vrijmoedigheid om te roepen: *Abba, Vader!* Zij geeft zichzelf en al haar zaken in de hand van haar Vader, zij vertrouwt Hem alles toe, zij leeft uit Zijn hand, zij klaagt Hem als haar Vader haar nood, en maakt Hem haar begeerte bekend, zij is gewillig haar Vader te gehoorzamen en Hem naar Zijn wil te dienen. Ziet hiervan breder hoofdstuk XXXV, *Van het kindschap.*

God de Zoon merken de gelovigen aan,

XXXVII. God de Zoon aanmerkende, zo zien de gelovigen Hem aan:

1. Als de alleen bekwame om Borg te zijn, en om in Hem de uitverkorenen tot zonen en dochters, en tot kinderen des Vaders te maken; en verwonderen zich over de onnaspeurlijke wijsheid Gods in zulk bekwame Persoon tot Borg te stellen.
2. Zij zien de wonderlijke mensenliefde des Zoons, dat Hij in de eeuwige raad des vredes Hem tot Borg stelde, om het grote werk van de verlossing uit te werken.
3. Dat Hij Zich in de volheid des tijds heeft vernietigd, en de gestalte van een dienstknecht heeft aangenomen, dat Hij hun natuur aangenomen heeft, en Zich niet geschaamd heeft hen broeders te noemen, zodat zij gemeenzaam met Hem kunnen omgaan. 4. Dat Hij uit enkele vrijwillige liefde de zonden van hen af op Zich overgenomen heeft, alsof Hij ze zelf gedaan had, en dat Hij in alle gewilligheid de straf, die zij verdiend hadden, zelf heeft gedragen, en daardoor volkomen aan de rechtvaardigheid Gods heeft voldaan, en hen met God heeft verzoend.

4. Dat Hij hen met Zich heeft verenigd als leden van een geestelijk lichaam, Hij het Hoofd, zij zijn Zijn leden, Hij de Bruidegom, zij Zijn bruid, zodat zij in Hem, die de Zoon is, zonen en dochters zijn.
5. Dat Hij hen alzo tot God brengt, en aan de Vader voorstelt, zeggende: *Zie hier Ik en de kinderen, die Mij de Heere gegeven heeft.* Hier is de fontein van alle zaligheid, hier doen zich op alle de volmaaktheden Gods op een geheel andere en heerlijker wijze dan in het werk van de schepping en van de onderhouding, en de gelovigen de heerlijkheid des Heeren aanschouwende als in een spiegel, worden daarnaar veranderd, en dus gaan ze door de Zoon tot de Vader. Dit zal in 't vervolg breder vertoond worden.

God de Heilige Geest

XXXVIII. God de Heilige Geest merken de gelovigen aan als Degene, Die hen alles, wat de Vader in Zijn eeuwig voornemen hun ten goede besloten had, en alles, wat de Zoon voor hen verdiend had, toepast en deelachtig maakt door veler wegen, die alle goedertierenheden zijn. Hiervan willen wij wat breder spreken, alzo in 't vervolg daartoe zoveel gelegenheid niet zal zijn. Die wordt hun gegeven, en woont in hen

1. De Vader en de Zoon zenden de Heilige Geest uit in de harten van de gelovigen, en de Heilige Geest woont in hen als in een tempel. De uitverkorenen Zijn in de natuur voor hun wedergeboorte gelijk als alle anderen, Judas 1:19. *Natuurlijke mensen, de Geest niet hebbende.* En omdat 't de Geest alleen is, die levend maakt, zo zijn ze dood in zonden en misdaden, en leven in een gehele afgescheidenheid van God, hebben geen gezicht van zondigheid en verdoemenis, van zaligheid, van 't geestelijke leven, en hebben geen begeerte daartoe; maar het aardse is het voorwerp van alle vermogens van de ziel, en al de leden des lichaams. Al hun godsdienst is maar dierlijk werk, om het geweten wat tevreden te stellen, en zij rusten in dit gedane werk en haten wat naar licht, geestelijkheid en ware Godzaligheid gelijkt, als het hun te na komt.

Maar als van de uitverkorenen tijd daar is, zo geeft God hun de Heilige Geest, die hen verlicht, wederbaart, en door het geloof hun Christus en al Zijn weldaden deelachtig maakt. Zie dit:
- Gal. 4:6. *Overmits gij kinderen zijt, zo heeft God de Geest zijns Zoons uitgezonden in uw harten, die roept: Abba, Vader!*
- Rom. 8:15. *Maar gij hebt ontvangen de Geest der aanneming tot kinderen.*
- 1 Kor. 2:12. *Maar wij hebben ontvangen de Geest, Die uit God is.*

Niet Zijn gaven alleen; maar de Persoon Zelf

XXXIX. Hier komt in bedenking, op wat wijze, of in welk opzicht, de gelovigen de Heilige Geest ontvangen, of alleen ten opzichte van de gaven des Geestes, dan of de Persoon Zelf hun wordt meegedeeld?
Ik antwoord:
(1) de inwoning des Heiligen Geestes in de gelovigen is niet een blote tegenwoordigheid, gelijk Hij als God overal tegenwoordig is.
(2) Ook is het niet een uiterste relatie of betrekking, hen aanmerkende als kinderen van God, en als voorwerpen van Zijn werking.
(3) Ook is het niet een mededeling van Zijn gaven, als: geloof, hoop en liefde, enz.

(4) Maar de Persoon Zelf wordt de gelovigen gegeven, en Die woont in hen op een wijze, die voor ons onbegrijpelijk en onuitsprekelijk is, oneindig buiten hen, maar op een buitengewone wijze in hen. Dit blijkt:

Hijzelf wordt hen gegeven.
1. Uit zulke plaatsen, in welke de Heilige Geest zelf uitdrukkelijk gezegd wordt niet alleen aan hen gegeven te zijn, maar ook in hen te wonen.
- Joh. 14:16, 17. *Hij zal u een andere Trooster geven, opdat Hij bij u blijve in der eeuwigheid. Namelijk de Geest der waarheid, welke de wereld niet kan ontvangen, want zij ziet Hem niet, en kent Hem niet; maar gij kent Hem, want Hij blijft bij ulieden, en zal in u zijn.*
- 1 Petrus 1:11. *De Geest van Christus die in hen was.*
- 1 Kor. 3:16. *Weet gij niet dat ... de Geest Gods in ulieden woont?*

Uitvlucht. *De gaven des Heiligen Geestes worden de Heilige Geest Zelf genoemd, Hand. 10:44, 45.*
Antwoord.
(a) Niet altijd en overal, waar de Heilige Geest genoemd wordt, worden de gaven des Geestes verstaan; dus is de uitvlucht van geen kracht, men moest tonen, dat de genoemde en dergelijke plaatsen de gaven, niet de Persoon verstaan worden.
(b) De Geest, welke aan de kinderen van God gegeven wordt, en Zijn gave, worden uitdrukkelijk onderscheiden; de gaven leren, leiden, troosten, getuigen, wederbaren, geven het geloof niet, maar de Persoon, de Heilige Geest zelf werkt al die dingen, delende een ieder gelijk Hij wil.
(c) Ook worden gaven des Geestes gegeven aan verworpenen, Hebr. 6:4. En nochtans geven hun die geen eigendom aan Christus, gelijk de inwoning des Geestes wel doet. Rom. 8:9. *Zo iemand de Geest van Christus niet heeft; die komt Hem niet toe.*

Dies blijft het vast, dat de Persoon des Heiligen Geestes Zelf in de gelovigen op een onuitsprekelijke en Gode betamelijke wijze woont.

2. Zij zijn tempels van de Heilige Geest.
Uit zulke plaatsen, in welke de gelovigen tempels des Heiligen Geestes genoemd worden: 1 Kor. 3:16. *Weet gij niet, dat gij Gods tempel zijt, en de Geest Gods in ulieden woont?* 1 Kor. 6:19. *Of weet gij niet dat ulieder lichaam een tempel is des Heiligen Geestes, Die in u is, die gij van God hebt?* God Zelf, en niet Zijn gaven, woonde in de tempel te Jeruzalem. Ex. 29:45. *Ik zal in het midden van de kinderen Israëls wonen.* Psalm 76:3. *In Salem is Zijn hut, en Zijn woning in Sion.* Psalm 80:2. *Die tussen de Cherubim zit.*
Omdat de Heilige Geest dan zo woont in de gelovigen, als weleer in de tempel, zo woont de Persoon, en niet alleen Zijn gaven, in de gelovigen.

3. **Kunnen niet dan met de Oneindige verzadigd worden.**
De gelovigen hebben een oneindige begeerte, die niet dan met de Oneindige vergenoegd kan zijn; de gaven van God zijn niet oneindig, en een gelovige kan met haar niet vergenoegd zijn, maar God Zelf moet hun deel zijn, en is hun Deel, en zij zijn met God

verenigd in Christus, en zijn volmaakt in een, Joh. 17:23. Dus zijn niet alleen de gaven des Geestes in de gelovigen, maar de Geest Zelf.

Tegenwerping 1. *De Heilige Geest is oneindig, en kan derhalve zelf in een eindig mens niet zijn.*
Antwoord.
Het aanwezig zijn van God, in een plaats of persoon zegt niet, dat Hij daar is ingesloten, en niet elders tegelijk is; maar dat Hij, die oneindig en overaltegenwoordig is, ook daar, niet op een lichamelijke, maar op een onuitsprekelijke wijze waarlijk tegenwoordig is, niet zoals Hij overal is, maar op een buitengewone wijze van tegenwoordigheid. De tweede Persoon, de Zoon Gods is Persoonlijk in de menselijke natuur van Christus, nochtans oneindig buiten haar. Dit brengen wij bij, niet alsof de Heilige Geest persoonlijk en op zo'n wijze verenigd was met de mens, gelijk de Godheid met de menselijke natuur van Christus; - verre, verre zij zulke gedachte; maar om te tonen, dat de tegenwerping krachteloos is, omdat God wel gezegd wordt op een plaats tegenwoordig te zijn, en nochtans daar niet is ingesloten, maar tegelijk oneindig buiten haar. ‘t Zegt dan een buitengewone, en bij ons onbegrijpelijke wijze van tegenwoordigheid van de overaltegenwoordige Geest.

Tegenwerping 2. *God is onmededeelbaar en kan Zichzelf niet meedelen aan een mens, maar deelt al Zijn gaven mede; als dan de Heilige Geest gezegd wordt in iemand te wonen, dan moet men het verstaan van de gaven des Geestes.*
Antwoord.
Wij zeggen niet, dat de Heilige Geest Zijn Wezen of Zijn Persoon meedeelt en dat de mens alzo vergood wordt, of God Zelf zou zijn, wij verfoeien zo'n gruwel. Wij zeggen ook niet, dat de Heilige Geest of wezenlijk, of persoonlijk met de gelovigen verenigd is, gelijk de Goddelijke natuur van Christus met de menselijke, of ook gelijk de ziel des mensen met het lichaam; ook niet dat de Heilige Geest *de formele oorzaak* van des mensen daden is, zodat niet de mens, maar de Heilige Geest zou geloven, hopen, bidden, dat is dwaasheid.
Maar wij zeggen, dat de Heilige Geest in de gelovigen tegenwoordig is op een buitengewone wijze van tegenwoordigheid, voor ons onbegrijpelijk en onuitsprekelijk en nochtans eigenlijk, waarlijk, gelijk weleer in de tempel, alwaar Hij Zichzelf openbaarde tegenwoordig te Zijn door Zijn genadewerkingen. De engelen, als zij lichamen aannemen, een stuurman in een schip zijn daar tegenwoordig, niet als formae informantes, sed assistentes, niet bezielende, maar bewegende de lichamen en het schip. Zo ook, hoewel de gelijkenis mank gaat, is de Heilige Geest in de gelovigen en doet ze werken.

De Heilige Geest werkt in hen.
XL. De Heilige Geest, de kinderen van God gegeven zijnde, is daar niet leeg, maar werkt in hen allerlei geestelijke gaven en genade, als: geloof, wedergeboorte; maakt hun Christus en al Zijn weldaden deelachtig, leert hen bidden, geleidt hen, troost hen, verzegelt hen, en blijft bij hen tot in eeuwigheid.

Het geloof.

1. De Heilige Geest werkt het geloof in hen. Eféze 2:8. *Het geloof, en dat niet uit u, het is Gods gave.* Waarom ook de Heilige Geest wordt genoemd *de Geest des geloofs.* 2 Kor. 4:13. *Omdat wij nu dezelfde Geest van het geloof hebben.* 1 Kor. 12:9. *Een andere, wordt gegeven, het geloof door dezelfde Geest.*
De Heilige Geest schijnt in hen, die verduisterd Zijn in het verstand en vervreemd zijn van het leven Gods door de onwetendheid die in hen is, en geeft hun verlichte ogen des verstands, waardoor zij hun ellende beginnen in te zien, de vuilheid en zondigheid van hun hart, en de gruwelijke bewegingen en daden, die daaruit Zijn voortgekomen, en meteen hun walgelijkheid, hatelijkheid en verdoemelijkheid, en brengt hen daardoor in schrik en vrees. Dit verwekt in hen een begeerte om genade bij God te verkrijgen; maar de Geest toont hun de rechtvaardigheid Gods, die niet toelaat, dat de minste zonde ongestraft zou blijven, maar zeker gestraft moet worden met de eeuwige verdoemenis. Hierdoor worden zij, die tot God hun toevlucht namen, gestuit, en worden moedeloos en radeloos; in deze staat gebracht zijnde, openbaart de Heilige Geest hun de noodzakelijkheid van een borg, zo ze zalig zouden worden, opdat die voor hun zonden aan Gods rechtvaardigheid betale en hun het recht tot het eeuwige leven verwerve; en toont hun meteen, dat God Zelf een Borg heeft uitgevonden en in de wereld gezonden, namelijk Zijn eniggeboren Zoon, de Heere Jezus, en openbaart hun daarbij de goederen van het verbond, die in Hem opgesloten zijn, met de beminnelijkheden van die, waardoor zij verlieven op de zaligheid en op de Borg, om beider deelachtig te worden. Hierbij overreedt hen de Heilige Geest, dat hun, ieder als in het bijzonder, die zaligheden door die Borg in het Evangelie worden aangeboden. Hierop verwekt de Geest in hen een sterke begeerte naar de Borg; hieruit ontstaat het kiezen, het reikhalzen, het uitzien, het wachten, het bidden; dan komt er hoop, dan worden ze wederom donker en hopeloos, en ‘t werk telkens wederom hervattende en alzo strijdende, krijgen ze vrijmoedigheid, en nemen die aangeboden Borg aan, willigen met al hun hart Zijn aanbieding in, geven zich zonder enige reserve of uitbeding, en zonder revocatie of herroeping aan Hem geheel over, zoals ze zijn, om door Hem gerechtvaardigd, geheiligd en tot de zaligheid gebracht te worden, en eigenen de Borg, op grond van het Woord, zich toe, zij verlaten zich op Zijn getrouwheid en macht, zij leunen op Hem, zij vertrouwen zichzelf aan Jezus toe, dan eens met licht en verzekering, dan in duisternis en met veel strijd; immers van die dag af, dat zij Jezus aannamen, blijven ze tot Hem werkende, en gebruik van Hem makende, om vrede en heiligheid te bekomen.

De wedergeboorte.
XLI. 2. De mens in de natuur is geestelijk dood, afgescheiden van God, ligt verdronken in lichamelijke dingen en krielt van allerlei zonden, gelijk een dood aas van wormen; maar als het de tijd van elke uitverkorene is, zo wekt de Heilige Geest hem op en geeft hem het geestelijke leven, *ontstaande uit de vereniging van de ziel met God in Christus,* waardoor Christus een gestalte in hen krijgt en de gestalte van hun ziel naar Jezus aardt. Dat tevoren in hun ogen heerlijk was, is nu verachtelijk; dat tevoren vermaak was, is nu smart; dat ze tevoren zochten, vluchten ze nu; hun verstand is veranderd, hun wil is veranderd, hun hartstochten Zijn veranderd, zij Zijn een nieuw schepsel geworden, en uit die veranderde staat van de ziel wellen op gedachten naar God en beschouwingen van hemelse dingen. Hieruit komt een andere spraak, Godzalige samensprekingen, heiligheid in daden, vermaak in de Godzaligen, waardigheid in het gedrag, nederigheid in de kleding, in één woord: er komt zulke verandering, alsof een dode uit het graf

opstond; doch dit leven is ten eerste niet tot Zijn volmaaktheid, 't is eerst klein en groeit langzamerhand, en zo Zijn ook de daden; het is alles maar ten dele, doch in waarheid. Dit leven nu werkt de Heilige Geest. 2 Kor. 3:6. *De Geest maakt levend*. Titus 3:5. *De vernieuwing des Heiligen Geestes.* Joh. 3:5. *Zo iemand niet geboren wordt uit water en Geest, hij kan het koninkrijk van God niet ingaan.* Alhoewel de Heilige Geest hiertoe geen middel nodig heeft, zo gebruikt Hij daartoe het Woord als een middel, doch raakt evenwel de ziel onmiddellijk aan op een bij ons onbekende wijze, als door een scheppende kracht, gelijk Hij in de schepping op de wateren zweefde; in 't Hebreeuws staat Merachepheth, dat zulke beweging te kennen geeft, die al bewegende formeert en voortbrengt. Het Woord, zeg ik, gebruikt de Geest in de wedergeboorte; zie dit: Jak 1:18. *Naar Zijn wil heeft Hij ons gebaard door het Woord van de waarheid.* 1 Petrus 1:23. *Gij die wedergeboren zijt niet uit vergankelijk, maar uit onvergankelijk zaad, door het levende en eeuwig blijvende Woord van God.*

Maakt hun Christus en Zijn weldaden deelachtig.

XLII. 3. De Heilige Geest maakt hun Christus en Zijn weldaden deelachtig. Zij waren wel uitverkoren, het rantsoen was al voor hen betaald, de zaligheid was al voor hen verworven, doch zij waren voor hun wedergeboorte nog niet in de bezitting van die goederen, maar als de Heilige Geest hen inneemt, dan brengt Hij hen tot Christus, en geeft hun het geloof, waardoor Christus in hun harten woont, Eféze 3:17. En zij Hem aanhangende, worden één geest met Hem. 1 Kor. 6:17. Zij worden met Hem verenigd als leden met het hoofd, als een ent met de stam, als een bruid met de bruidegom, en dat in liefde, welker natuur is verenigen, waaruit spruit het onderlinge woord mijn. Hoogl. 2:16. *Mijn Liefste is mijne, en ik ben de Zijne.* Uit de gemeenschap met Christus vloeit de gemeenschap aan Zijn weldaden, als:

(a) Zijn betaling en daardoor verzoening met God. Gal. 2:20. *Die mij liefgehad heeft, en Zichzelf voor mij overgegeven heeft.* Rom. 5:10. *Wij vijanden zijnde, met God verzoend Zijn door de dood Zijns Zoons.*
(b) Zijn heiligheid. 2 Kor. 5:21. *Opdat wij zouden worden rechtvaardigheid Gods in Hem.* Kol. 2:10, *Gij zijt in Hem volmaakt.*
(c) Zijn voorbede. 1 Joh. 2:2. *Wij hebben een voorspraak bij de Vader, Jezus Christus, de Rechtvaardige.*
(d) Zijn heerlijkheid. Rom. 8:17. *Erfgenamen Gods en mede-erfgenamen van Christus. Zo wij anders met Hem lijden, opdat wij ook met Hem verheerlijkt worden.*
(e) En voorts alles wat in het verbond van de genade beloofd wordt, zo verlossing als toebrenging. Rom. 8:32. *Hoe zal Hij ons ook met Hem niet alle dingen schenken?*

Leert hen bidden.

XLIII. 4. De Heilige Geest leert hen bidden; Hij wordt daarom *genoemd de Geest des gebeds.* Zach. 12:10. *Ik zal uitstorten de Geest van de genade en van de gebeden.* Rom. 8:26. *De Geest zelf bidt voor ons met onuitsprekelijke zuchtingen.* De Geest toont hen hun gebrek en maakt er hen gevoelig over. Hij toont hun de geestelijke zaken in haar beminnelijkheid en doet er hen op verlieven. Hij zet hen aan om die door het gebed van God te verzoeken. Hij verzekert hun, dat God naar hen horen zal en hen hun begeerte zal geven naar Zijn welbehagen. Hij brengt hen in een biddende gestalte, namelijk, in een ootmoedige en gelovige staat. Hij neemt hen als bij de hand en geleidt hen tot de troon der genade. Hij geeft hun sterke begeerten en vergeestelijkt die, en legt hun de

woorden in de mond; en zijn de zaken hun te hoog, en zijn de begeerten te sterk, en klemt hun hart toe, zodat ze niet één woord spreken kunnen, dan komt de Geest hun zwakheden te hulp en doet hen hun begeerten uiten met onuitsprekelijke zuchtingen, die meer zeggen, dan zij met woorden kunnen uiten.

Geleidt hen.
XLIV. 5 De Heilige Geest geleidt hen. De weg is smal, men mag niet één tred ter zijde doen of men valt; hij is steil, en gaat naar boven, daar is klimmen aan vast; hij is glibberig, niet in zichzelf, maar ten opzichte van hen; de voeten glijden lichtelijk ter zijde uit: hij is bezet met veel vijanden, die hen niet willen doorlaten, maar waardoor men heenslaan moet en al strijdende doordringen; en zij daarentegen zijn duister; zij weten kwalijk de weg; zij Zijn zwak en tot hinken gereed; zij worden ras moe en moedeloos; de vijanden zijn hun te gauw en te sterk; er is voor hen geen raad om door te breken.
Maar de Heilige Geest geleidt er hen door, gelijk als men een blinde leidt; gelijk men een onkundige leidt op een weg, die hij te gaan heeft, zo geleidt de Heilige Geest hen door de weg, die zij niet geweten hebben, Jes. 42:16. Hij toont hun de weg en zegt: *Dit is de weg, wandelt in denzelven,* Jes. 30:21. Hij buigt hun wil en maakt hen gewillig om hem te bewandelen. Hij spreekt hun moed in en wekt hen telkens op. Hij geeft hun telkens nieuwe kracht. *Hij geeft de moede kracht, en vermenigvuldigt de sterkte die, die geen krachten heeft,* Jes. 40:29. Dus gaan zij bij Zijn licht de duisternissen door.

Troost hen.
XLV. 6. De Heilige Geest troost hen. Hij draagt de Naam van *Trooster,* Joh. 14:16 Joh. 15:26; Joh. 16:7. De gelovigen ontmoeten veel wederwaardigheden; dan komt een nare duisternis op hen vallen, dan worden ze overweldigd van hun verdorven vlees, dan komt de satan hen met vurige pijlen bestrijden, dan komt het ongeloof boven, dan verbergt God Zijn aangezicht voor hen, en schijnt hen weg te stoten, en op hen te toornen; dan komt de ene tegenspoed bij de andere, zodat er geen doorkomen aan schijnt, dan leven ze in de vrees van de dood en de koning der verschrikking overvalt hen; in deze en dergelijke ongelegenheden, die bekwaam zijn hun ziel te overstelpen, komt de Heilige Geest hen te ondersteunen met Zijn vertroosting, en dat op verscheiden wijzen, namelijk:

(a) Hij toont de kleinheid van het kruis, en kan het zo klein doen achten, dat het niet waardig is daar zwaar over te tillen, bijzonder als Hij hen hun toekomende heerlijkheid doet zien, dan is hun oordeel met dat van Paulus eens. Rom. 8:18. Ik houde het daarvoor, dat het lijden des tegenwoordigen tijds niet is te waarderen tegen de heerlijkheid, die aan ons zal geopenbaard worden.
(b) Hij toont de kortheid van het kruis, en dat het voorbijgaande is. 2 Kor. 4:17. *Want onze lichte verdrukking, die zeer haast voorbijgaat.* Dat van gisteren is al weg, wat morgen Zijn zal, weten wij niet; het tegenwoordige hebben wij alleen, en dat vliegt voort, zo ras de tijd voortgaat, en wat is toch ons gehele leven bij de eeuwigheid?
(c) Hij toont het voordeel, dat in de verdrukking steekt; hoe klein dat het hen maakt, hoe lijdzaam zij worden, hoe ze van de wereld afgewend worden, hoe dat ze van God leren afhangen en op Hem vertrouwen, hoe dat ze daardoor heiliger worden, gelijk de apostel dat toont. Hebr. 12:10, 11. *Hij kastijdt ons te onze nutte, opdat wij*

Zijner heiligheid zouden deelachtig worden. Doch daarna geeft zij van zich een vreedzame vrucht van de gerechtigheid degenen, die door dezelve geoefend zijn.

(d) Hij toont hun, dat het Gods weg is, en dat Hij al Zijn kinderen door deze ten hemel leidt, dat het Zijn soevereine wil is met hen zo te handelen, en dat die wil enkele wijsheid en enkele goedheid is, en geeft hun meteen liefde tot de wil Gods, zodat zij ook zo willen, en bidden: *Doch niet gelijk ik wil, maar gelijk Gij wilt; uw wil geschiede!* Matth. 26:39, 42.

(e) Hij verzekert hen van de liefde en genade Gods tot hen, dat zij genade gevonden hebben in Zijn ogen. De inspraak is hun genoeg, om al hun kruis als niet met al te achten, gelijk wij zien in Paulus. 2 Kor. 12:9. *En Hij heeft tot mij gezegd: Mijn genade is u genoeg; want mijn kracht wordt in zwakheid volbracht. Zo zal ik dan veel liever roemen in mijn zwakheden, opdat de kracht van Christus in mij wone.*

(f) Hij toont de uitkomst, gelijk zij het menigmaal hebben ondervonden. Hij toont hun, dat de scepter van de goddelozen niet altijd zal rusten op het lot van de rechtvaardigen; dat het kruis niet te hoog zal gaan en niet lang zal duren, dat het hen niet zal overstelpen, dat Hij bij hen zal zijn, als zij door het water en door het vuur zullen gaan, zodat de stromen hen niet zullen verdrinken en de vlam hen niet zal verbranden, dat zij beproefd zullen uitkomen als goud uit de smeltkroes, ja, dat ze de Heere nog zullen danken, dat Hij zo met hen gehandeld heeft, en hen uit getrouwheid heeft verdrukt. Zie de belofte: 1 Kor. 10:13. *God is getrouw, Die u niet zal laten verzocht worden, boven hetgeen gij vermoogt, maar Hij zal met de verzoeking ook de uitkomst geven, opdat gij ze kunt verdragen.* ‘ t Scheelt veel, of iemand ons dezelfde zaken voorstelt, dan of wij ze zelf overpeinzen, dan of de Heilige Geest ons die voorstelt, klaar doet zien en krachtig indrukt, dan eerst hebben ze klem, dan eerst vertroosten ze het hart, en dan draagt men het kruis met gemoedigdheid.

Verzegelt hen.

XLVI. 7. De Heilige Geest verzegelt hen.

(a) In verzegelen is een signet, ‘t welk het beeld in zich heeft, dat overgezet wordt; dit is hier het Beeld Gods.

(b) Was, in ‘t welk het beeld ingedrukt wordt, ‘t welk hier is het hart des mensen, ‘t welk naar het beeld Gods herschapen wordt.

(c) Overzetten van het beeld, ‘t welk hier geschiedt door de Geest Gods, de mens dit beeld Gods indrukkende, en makende dat Christus een gestalte in hen krijgt.

Het verzegelen geschiedt tot verscheiden einden.

(1) Om iets te verbergen, dat een ander niet ziet wat daarin is, zo verzegelt men de brieven; zo is een gelovige verzegeld en verborgen voor ‘t oog van de wereld, welke de Geest niet zien kan, Joh. 14:17. *Daarom kent ons de wereld niet,* 1 Joh. 3:1.

(2) Om iets ongeschonden te bewaren, daartoe worden kisten en kasten in een sterfhuis verzegeld; zo zijn ook de *gelovigen een besloten hof, een besloten wel, een verzegelde fontein,* Hoogl. 4:12.

(3) Om iets voor het zijne te onderkennen van andere dingen, zo verzegelt men de koopmanswaren; aan dit zegel kent ook God de Zijnen. 2 Tim. 2:19. *Evenwel het vaste fundament Gods staat, hebbende dezen zegel: de Heere kent degenen, die Zijnen zijn.*

(4) Hieraan worden zij van anderen gekend. Jes. 61:9. *Allen, die hen zien, zullen ze kennen.* Joh. 13:35. Hieraan zullen zij allen bekennen, dat gij Mijn discipelen zijt. Hand. 14:13. *Zij kenden hen, dat zij met Jezus geweest waren.*
(5) Hieraan kennen zij zichzelf. 1 Joh. 2:3. *Hieraan kennen wij, dat wij Hem gekend hebben, zo wij Zijn geboden bewaren.* 2 Kor. 13:5. *Onderzoekt u zelf of gij in het geloof zijt, beproeft u zelf. Of kent gij u zelf niet, dat Jezus Christus in u is?*
(6) Om iets te bevestigen, zo verzegelt men koopbrieven en contracten; dus verzegelt de Heilige Geest de gelovigen, aan hen bevestigende het verbond van de genade, en hen verzekerende, dat zij daaraan deel hebben. 2 Kor. 1:22. *Die ons ook heeft verzegeld, en het onderpand des Geestes in onze harten gegeven.*

XLVII. Deze verzegeling, bevestigende aan de gelovigen, en hen verzekerende, dat zij deel hebben aan het verbond der genade, geschiedt op verscheiden wijze. Als
Door aan hen te openbaren, dat Hij in hen woont.
1. door openbaring aan de gelovigen, dat Hij in hen als in een tempel woont. De bruid verzocht, Hoogl. 8:6. *Zet mij als een zegel op Uw hart,* dat is, prent mij zo in uw hart, dat Gij gedurig aan mij denkt, en dat mijn gedaante gedurig voor uw ogen is. Zo zet de Heilige Geest zich als een zegel op het hart van de gelovigen, drukt hen Zijn tegenwoordigheid en inwoning in, zodat zij zien, dat zij des Heiligen Geestes deelachtig zijn, waardoor zij klaar en krachtig verzekerd, en als met een zegel verzegeld worden, dat zij deel aan het verbond hebben. 1 Joh. 4:13. *Hieraan kennen wij, dat wij in Hem blijven, en Hij in ons, omdat Hij ons van Zijn Geest gegeven heeft.*
De Geest Zelf is hun gegeven tot een Onderpand, dat God hun al de beloofde goederen zal deelachtig maken, zodat zij niet hoger verzegeld en verzekerd kunnen worden, omdat God Zelf het onderpand is, en alzo oneindig maal meer waardig dan de zaligheid zelf. Zie dit Eféze 1:13, 14. *In welke gij ook, nadat gij geloofd hebt, zijt verzegeld geworden met den Heiligen Geest der belofte, die het Onderpand is van onze erfenis.* Eféze 4:10. *Door welke gij verzegeld zijt tot de dag der verlossing.*

Door hun in te drukken het beeld Gods.
2. De Heilige Geest verzegelt hen, door hun in te drukken het beeld Gods, en door hun te tonen en te doen zien, dat het beeld Gods in hen is; Hij overtuigt hen van hun eerste veranderingen en overgang in Christus van hun geloof, dat ze Christus waarlijk hebben aangenomen en het nog dagelijks doen, en dat beide tot hun rechtvaardigmaking en heiligmaking; van hun onverzadigbare begeerte naar gedurige gemeenschap met God, van hun geestelijk leven, hoewel nog klein, nochtans waarachtig is, dat zij de zonden haten, en ook door inwendige zonden en gebreken in het verrichten van het goede, en het goede nagelaten te hebben, gewond worden en daarover smart hebben, dat het niet alleen al hun wens is heilig te zijn; maar dat hun gehele poging ook is alles te doen in geloof, in liefde Gods, in vrees en kinderlijke gehoorzaamheid en dergelijke; deze dingen toont hun de Geest, zodat zij het zien en niet ontkennen kunnen, noch derven. Zie dit 1 Kor. 2:12. *Maar wij hebben ontvangen de Geest die uit God is, opdat wij zouden weten de dingen, die ons van God geschonken zijn.*
Dit hun aan de ene kant openbarende, zo brengt Hij hen met de ontvangen genade tot het Woord en tot de beloften, die aan dezulken gedaan zijn, Hij maakt hun die plaatsen klaar, Hij doet hun erkennen de onfeilbare waarheid, en in die staat brengt Hij hen in de tegenwoordigheid Gods, en doet hen uit de twee stellingen (de eerste genomen van hun

genade, de tweede uit het Woord) het besluit opmaken, dat zij dan zeker kinderen van God Zijn en van de eeuwige zaligheid deelachtig zullen worden.
In dit concluderen werkt de Heilige Geest, niet alleen om genade in hen, en de Schriftuurlijke beloften klaar en zeker aan hen te maken, maar Hij werkt ook in het formeren van het besluit, en doet hun die vast en zeker maken, en dat met veel licht, en drukt hun die door Zijn verzegelende kracht zo diep in, dat zij het zo zeker geloven, alsof zij het met ogen zagen en met handen tastten, ja, alsof zij de zaligheid alreeds bezaten. Zie dit: Rom. 8:16, 17. *Dezelve Geest getuigt met onze geest, dat wij kinderen Gods zijn.*

Door onmiddellijke inspraken.
3. De Heilige Geest verzegelt ook wel onmiddellijker door klare en krachtige inspraken: *Gij zijt geliefd met een eeuwige liefde; uw zonden zijn u vergeven; gij zijt een erfgenaam van het eeuwige leven,* en dergelijke.
De inspraken geschieden soms door middel van een Schriftuurplaats, die zeer krachtig wordt ingedrukt; soms zonder een uitdrukkelijke plaats, nochtans altijd overeenkomende met het Woord, waaraan de inspraak kan getoetst worden.
Deze onmiddellijke verzegeling is niet alleen tot vaststelling van hun staat, maar de Heilige Geest doet hun meteen de zaken zelf smaken, waaruit ontstaan een stille vrede, een genoeglijke zoetigheid, een verkwikkelijke blijdschap; hierdoor wordt men dronken in de liefde, hierdoor krijgt men een heilige gestalte, het hart verheft zich in de wegen des Heeren, en men is vaardig als een held, om te strijden tegen de vijanden, en om te lopen het pad van de geboden Gods. Dit noemt de bruid kussen: Hoogl. 1:12. *Hij kusse mij met de kussen Zijns monds; want Uw uitnemende liefde is beter dan wijn.* Hiervan spreekt ze: Hoogl. 2:4, 5, 6. *Hij voert mij in het wijnhuis, en de liefde is Zijn banier over mij,* enz. Dit begeerde David. Psalm 35:3. *Zegt tot mijn ziel: Ik ben uw heil.* Dit is het dat de Heere Jezus belooft. Joh. 14:21, 23. *Ik zal hem liefhebben en Ik zal Mij zelf aan hem openbaren. Wij zullen tot hem komen, en zullen woning bij hem maken.*
Doch dit geschiedt aan allen niet even klaar. Doch dit moet men weten, dat, of wel alle gelovigen verzegeld zijn, dat het aan allen niet geschiedt in dezelfde trap van klaarheid; velen zijn hier duister en blijven duister, zij kunnen noch de inwoning des Geestes, noch de genaden, die in hen zijn, klaar zien, ja vrezen, dat zij noch aan het ene, noch aan het andere deel hebben; zij kunnen de sluitreden uit het Woord niet goed zonder twijfeling opmaken, daar blijft nog een stille vrees van zichzelf te bedriegen.
En veel verzegelden ondervinden niet de onmiddellijke verzegelde inspraak; en velen, die het ene en het andere genoten hebben, genieten het altijd niet; die met Paulus in de derde hemel getrokken waren, krijgen wel vuistslagen van de satan; die met Petrus door het geloof op de zee wandelen, zinken daarna wel door ongeloof; de verlichten worden wel duister, de blijden worden daarna wel droevig; zodat zij, die tevoren zo verzekerd waren, wel zinken in twijfelmoedigheid, en zich alleen nog ophouden door het overdenken van de dagen vanouds.

Hij blijft bij hen als een Onderpand.
XLVIII. 4. De Heilige Geest blijft bij hen tot in van de eeuwigheid. Of Hij Zich dikwijls verbergt en Zijn werkingen inhoudt, zodat men met Job klaagt: Job 23:8, 9 *Zie, ga ik voorwaarts, zo is Hij er niet, of achterwaarts, zo verneem ik Hem niet. Als Hij ter linkerhand werkt, zo aanschouw ik Hem niet, bedekt Hij Zich ter rechterhand, zo zie ik*

Hem niet; nochtans Hij is in hen en zal in hen blijven. Dit is de belofte. Joh. 14:16, 17. *Opdat Hij bij u blijve in der eeuwigheid. Hij blijft bij ulieden.* 1 Joh. 2:27. *De zalving, die gij van Hem ontvangen hebt, blijft in u.* En ook omdat Hij tot een Onderpand gegeven is, zo is 't zeker, dat Hij zolang als een Onderpand zal blijven, totdat de beloofde goederen in volkomenheid genoten zullen worden. Ziet dit Eféze 1:13, 14. *Gij zijt verzegeld geworden met de Heilige Geest der belofte; Die het Onderpand is van onze erfenis, tot de verkregen verlossing.* Eféze 4:30. Daarom moet men zich heilig gedragen en de Heilige Geest niet bedroeven.

XLIX. Hoe heilig moest men zich bewaren, omdat men een tempel des Heiligen Geestes is, opdat Hij lust hebbe daarin te wonen! Hoe zorgvuldig moest men zich wachten, dat men de tempel Gods, noch in ons door eigen bedrijf van zonden, noch in anderen door hen tot zonden te brengen, niet ontheilige*! Die de tempel Gods schendt, die zal God schenden,* 1 Kor. 3:16. Hoe bezorgd moet men dan Zijn dat men de Geest niet bedroeve, noch door stoute zonden tegen Zijn waarschuwing, noch door een slordige levenswijze, noch door Zijn leiding te wederstreven! *Bedroeft den Heiligen Geest Gods niet,* Eféze 4:30; maar erkent Zijn inwoning, ontvangt gewillig Zijn werking, luistert naar Zijn vertroostingen, volgt gewillig Zijn leiding, opdat Hij behagen in u hebbe, en hoe langer hoe krachtiger in u werke.

L. Ziedaar, is er nu geen nuttigheid in het geloof van de heilige Drie-eenheid? Is het niet de enige grond van een waarlijk Godzalig leven, en de Fontein van alle vertroosting? Welaan dan, merkt God aan als één in Wezen en drie in Personen; let op de wijze van werking van ieder Persoon in de bedeling des genadeverbonds, en ook in u.
En gij, hebt ook gepaste gedachten, opmerkingen en werkingen aangaande ieder Persoon, en gij zult bevinden een grote en vaste voortgang in de Godzaligheid, en een wonderlijke omschijning van de Eenheid, terwijl gij ieder Persoon beschouwt, en van de Drieheid, als gij beschouwt de Eenheid. Steekt in de 'duistere schemering' van de heilige Drie-eenheid zo veel licht, troost, blijdschap en heiligheid, wat zal het dan zijn, en hoedanig zal de ziel aangedaan zijn, als zij Gods aangezicht in gerechtigheid zal aanschouwen, en verzadigd zal worden met Zijn Beeld, als ze zal opwaken! Psalm 17:15. *Dan zal men wandelen door aanschouwen.* 2 Kor. 5:7. *En zien van aangezicht tot aangezicht*, 2 Kor. 13:12. *En Hem zien gelijk Hij is,* 1 Joh. 3:2. Daarom: *Welgelukzalig is het volk, wiens God de Heere is, het volk, dat Hij Zich ten erve heeft uitverkoren,* Psalm 33:12.

Hoofdstuk 5

Van de Besluiten Gods in het algemeen.

Vertoond hebbende de beginselen, waaruit God gekend wordt, en hoedanig God is in Zijn Wezen, Eigenschappen en Personen, zo begeven wij ons tot de beschouwing van de werken Gods naar buiten. Deze kan men aanmerken óf in hun begin, óf in de uitwerking.

- De werken Gods in hun begin zijn de besluiten Gods, zo in 't algemeen, als in 't bijzonder de eeuwige verordinering des mensen, nopens zijn eeuwige staat, alsmede de raad des vredes, of het verbond van de verlossing, in 't welk zich de Zoon stelt tot Borg van de uitverkorenen.
- De werken Gods in de uitwerking zijn óf van de natuur, welke zijn de Schepping en de Voorzienigheid, óf van de genade, zijnde de uitvoering van het grote werk van de Verlossing.

Wij beginnen met de Besluiten Gods, een zaak, waarin uitnemende troost, vergenoeging, rust en blijdschap ligt voor een gelovig kind Gods.
God is in Zichzelf algenoegzaam. Hij had niet nodig schepselen te maken; het schepsel brengt Hem noch heerlijkheid, noch gelukzaligheid aan; maar 't heeft de Heere behaagd schepselen te maken om hun Zijn goedheid mee te delen, en daarin gelukkig te maken. God, zullende schepselen maken, neemt bij Zichzelf een eeuwig voornemen en besluit, wat, hoedanig, waar, wanneer ieder schepsel zal zijn, wat het zal doen, en wat ieder zal ontmoeten. De zaken zelf weten wij uit het Woord van God, maar de wijze hoe God besluit, is voor ons verborgen; wij zien ze van achteren, en niet van voren; wij spreken daarvan op menselijke wijze, en verstaan het op een Gode betamelijke wijze.

Door velen niet erkend.
II. De Socinianen en Remonstranten, ziende de gebeurlijkheid [toevalligheid] van de dingen, alsmede, dat de mens vrijwillig doet hetgeen hij doet, Zijn gereed om alle dingen, en bijzonder de mens, van onder de regering Gods te onttrekken, en kunnen niet zien, hoe dat God alles zo vast besloten zou hebben. Waar zou (zo spreken zij) dan de gebeurlijkheid van de zaken, en waar dan de vrijheid van de wil des mensen blijven, waartoe zou dan bidden, vermanen en arbeidzaamheid dienstig zijn, en hoe zou men dan God bevrijden van oorzaak van de zonde en van de verdoemenis des mensen te zijn, en

zou dan de mens zelf niets tot zijn zaligheid toedoen, dan mocht hij alles wel opgeven, en op riemen laten drijven; daarom ontkennen zij dat God zo'n besluit over alles, en alle bijzondere zaken van eeuwigheid genomen heeft.

Wij daarentegen staande in de waarheid, houden zodanig een besluit volgens Gods Woord vast, belijden het en maken er een heilig gebruik van. Om deze waarheid aan een ieder klaar te maken, zullen wij ze in haar natuur en hoedanigheden voorstellen, deze uit Gods Woord bevestigen, de bedenkingen beantwoorden, en dan de zaak tot beoefening aandringen.

Met verscheiden woorden uitgedrukt.

III. Wij beginnen met het Woord. De Schrift, lerende dat God alle dingen geschapen, heeft, onderhoudt en regeert naar een tevoren bij Zichzelf genomen besluit, heeft verscheiden woorden, waarmee zij dit eeuwig besluit uitdrukt en voorstelt; zoals:

1. Besluit. Psalm 2:7. *Ik zal van het besluit verhalen.* Lukas 22:32. *De Zoon des mensen gaat wel heen, gelijk besloten is.*
2. Bescheiden, Job 23:14. *Hij zal volbrengen, dat over mij bescheiden is.*
3. Bepaalde raad en voorkennis, Hand. 2:23. *Deze, door de bepaalden raad en voorkennis Gods overgegeven zijnde.* Hand. 4:28. *Om te doen al wat uw hand, en uw raad tevoren bepaald had, dat geschieden zou.*
4. Raad des wils en des welbehagens, Jes. 46:11. *Mijn raad zal bestaan, en Ik zal al mijn welbehagen doen.* Eféze 1:11. *Die alle dingen werkt naar de raad van Zijn wil.*
5. Voornemen, Rom. 8:28. *Degenen, die naar Zijn voornemen geroepen zijn.* Eféze 1:9. Ons bekendgemaakt hebbende de verborgenheid van Zijn wil naar Zijn welbehagen, dat Hij voorgenomen had in Zichzelf. Deze teksten geven ons niet alleen te kennen de verscheiden benamingen van het besluit, maar bevestigen meteen, en dat overtuigende, de waarheid van de zaak, dat God van eeuwigheid een besluit genomen heeft, waarnaar alles in de tijd uitgevoerd wordt.

Alle menselijkheid daarvan geweerd.

IV. Als de mensen een besluit nemen, dan bezien zij de zaken eerst van alle kanten, of het wel doenlijk is, wat daartegen, wat daarvoor zou zijn. Zij kunnen de zaak dikwijls niet doorzien, staan in twijfeling tussenbeide, en moeten het besluit nemen naar de zaken die voorkomen, en dergelijke. Maar al die onvolmaaktheden zijn ver van de alwetende, alleen wijze, almachtige en onveranderlijke God; des Heeren wegen zijn niet als onze wegen. Wij kunnen niet opklimmen, hoe God een besluit, een raad, en voornemen neemt; maar wij weten dat het zo is, en dat de menselijke benamingen ons te kennen geven de ondoorgrondelijke wijsheid en onwrikbare vastigheid van het voornemen Gods, en van het gehele bestel over alles, wat er zijn en geschieden zal.

Beschrijving.

Wij verstaan door het Besluit Gods, een eeuwig, vrijwillig, alwijs, onafhankelijk en onveranderlijk voornemen Gods, over alles en over iedere zaak, die geschieden zou, en hoe die geschieden zou in de tijd.

V. Vóór de schepping van de wereld was er alleen eeuwigheid, geen stof, geen lichaam, geen gedaanten, of wat men ook verzinnen of noemen mag. God, in de eeuwigheid

wonende, heeft voorgenomen een wereld te scheppen, die met zulke schepselen te vervullen, die zo te onderhouden en te besturen, ieder zijn plaats en al wat hij doen, en wat hem ontmoeten zal, bestemmende en bepalende. Dit besluit is de eerste oorzaak en Exempel of voorbeeld, waaruit en waarnaar de zaken in de tijd én Zijn én geschieden, en ook zo zijn en zo geschieden, en niet anders. Mensen drukken zich eerst een denkbeeld of gedaante in van zaken, die zij maken willen, door af- en toedoen van dingen, die zij tevoren in hun begin, of ten dele, of geheel gezien hadden; maar in God wordt geen beeld of gedaante van de zaken ingedrukt, waarnaar Hij, hetgeen Hij maken wilde, zou vormen; God drukt ze zelf uit. Het besluit Gods is het uitdrukkende voorbeeld, en de zaken het uitdruksel. Het besluit Gods is niet enig toeval in God, maar de besluitende God Zelf; 't is een inblijvende daad van Gods wil.

Eeuwig.

VI. Het besluit Gods is van eeuwigheid. God neemt geen besluit telkens als de zaken voorhanden zijn, dat is mensenwerk; maar eer daar iets was, voordat Hij de wereld schiep, verordineerde Hij alle zaken, die Hij in de tijd zou voortbrengen, waar en wanneer iedere zaak zou zijn, door welke middelen alles zou uitgevoerd worden, wat ieder zou doen, wat ieder zou gebeuren van het begin tot het einde; dit zegt de Schrift uitdrukkelijk; zie Hand. 15:18, *Gode zijn al Zijn werken van eeuwigheid bekend.* Omdat God alle dingen, die in de tijd zullen zijn, daarom kent, omdat Hij ze besloten heeft, waardoor zij uit de staat van kunnen zijn door Gods Almachtigheid, komen in de staat van zullen zijn door de wil Gods, zo is 't zeker, dat gelijk God ze van eeuwigheid kent, dat Hij ze ook van eeuwigheid besloten heeft. Eféze 1:4. *Die ons uitverkoren heeft in Hem, vóór de grondlegging der wereld*. 2 Tim. 1:9. *Maar naar Zijn eigen voornemen en genade, die ons gegeven is in Christus Jezus vóór de tijden van de eeuwen.*

Vóór de tijd te zijn, sluit alle tijd uit; vóór de tijd was er maar eeuwigheid; als men denkt: hoe lang vóór de tijd nam God het besluit, zo is men, al eer men 't weet met zijn gedachten in de tijd. In de eeuwigheid is geen hoe lang, geen vóór en na; de eeuwigheid is voor ons tijdelijke mensen onbevattelijk. Zijn dan de besluiten vóór de tijd, zo zijn ze van eeuwigheid.

In de uitvoering van de zaken is een hoe lang, is een vóór en na, en dat vóór en na heeft God ook van eeuwigheid besloten, door een enkele daad van Zijn wil. God Zelf is wel in orde en natuur vóór het besluit, maar niet in tijd, want 't is eeuwigheid, gelijk ook zelfs bij de schepselen de oorzaken niet altijd in tijd eerder Zijn dan de gevolgen. Men moet ook het besluit onderscheidenlijk aanmerken, of ten opzichte van de besluitende God, zo is het een enkele daad, of ten opzichte van de besloten zaken, dan zijn ze zo velerlei, als er zaken zijn, over welke het besluit gaat.

Vrijwillig.

VII. Het besluit Gods is in alle opzichten geheel vrijwillig, zonder enige dwang of enige inwendig of van buiten aankomende noodzakende oorzaken: 't is alles naar Zijn vrij welbehagen. De verborgenheid van Zijn wil naar Zijn welbehagen, Eféze 1:9. *Naar de raad van Zijn wil.* Vers 11. Nooddwang en vrijwilligheid kunnen niet samengaan, maar noodzakelijk en vrijwillig komen zeer wel bij elkaar. Noodzakelijk is Gods Wezen willende; maar dat die wil zich uitstrekt tot zaken buiten Hem, om die te scheppen en te regeren, dat dit dus en dat zo zal zijn, dat deze dit en gene dat zal ontmoeten, dat de ene rijk en de andere arm zal zijn, dat de ene hier en de andere daar zal wonen, dat is enkele

vrijwilligheid. God had kunnen besluiten niets te scheppen; en willende scheppen en regeren, kon Hij iedere zaak dus of anders scheppen, iedere zaak dit of wat anders doen bejegenen. Indien een pottenbakker macht heeft over Zijn leem, uit enkel vrije wil dus- of zodanig vat te maken; indien een vader macht heeft om Zijn huis toe te rusten zo hij wil, het ene hier te plaatsen en het andere daar; zou dan de soevereine Heere van alles geen vrijheid hebben over Zijn leem en over al Zijn schepselen naar Zijn welbehagen te beschikken? Zou iemand Hem, die almachtig is, kunnen verhinderen, zodat Hij Zich naar de rang van 't werk zou moeten regelen? Zou iemand kunnen zeggen: Waarom hebt Gij het dus en niet anders besloten? Zou enig schepsel Hem kunnen noodzaken dus of zodanig een besluit te nemen? In 't geheel niet. Zijn vrij welbehagen bestelt het zo, en daarom zal 't zo zijn, en 't is alles goed, omdat Hij het zo wil. 't Is een zaligheid voor een schepsel dit te erkennen, goed te keuren en ook zo te willen.

Wijs.
VII. God heeft alles besloten met een eeuwige, oneindige en onnaspeurlijke Wijsheid. Als mensen wat vreemds en buitengewoons maken, staat men verwonderd en zegt: hoe heeft een mens dat alles zo kunnen verzinnen, en evenwel had hij het niet van eerst tevoren bedacht, maar hij had van 't een en 't ander enig beginsel gezien, of in dieren, of in levenloze schepselen, of in mensenwerk, en door wat af- of toe te doen, of te verplaatsen en in een andere orde te schikken, had hij Zijn kunstwerk zo uitgedacht. *Maar wie heeft de Geest des Heeren bestuurd en wie heeft Hem als Zijn raadsman onderwezen?* Jes. 40:13. *Hij die de alleen wijze God is,* 1 Tim. 1:17. Wiens verstand geen getal is, Psalm 147:5. Die alles met wijsheid gemaakt heeft, Psalm 104:24. Die heeft ook alles tevoren met wijsheid verordineerd en besloten. Rom. 11:33. *O diepte des rijkdoms beide der wijsheid en der kennis Gods! hoe ondoorzoekelijk zijn Zijne oordelen, en onnaspeurlijk Zijn wegen!*

Absoluut.
IX. De besluiten Gods Zijn onafhankelijk, absoluut, zonder enige voorwaarde, die van de tweede oorzaken afhangen zou. Iedere zaak is vast besloten, zal zeker komen, zo een en geen anderen uitslag en einde hebben; zo zal 't zijn, en niet anders. God heeft wel besloten, dat veel dingen door onderoorzaken en middelen zullen uitgevoerd worden, doch die onderoorzaken zijn geen voorwaarden van het besluit, alsof God de zaak onder die voorwaarden had vastgesteld, en alsof die voorwaarden, zo ze niet nagekomen werden, het besluit zouden kunnen veranderen, en alsof die voorwaarden gelaten waren in de macht van het schepsel of aan een geval; maar de middeloorzaken zijn alleen middelen in de uitvoering, en zijn alzo zeker en vast besloten als het einde door die middelen uit te voeren, hoe onzeker of gebeurlijk die ook zijn ten opzichte van de tweede oorzaken, omdat de gebeurlijkheid is ten opzichte van de schepselen, en niet bij God.

De vraag is: *Of God veel zaken onder een voorwaarde besloten heeft, zodat de uitslag hangt aan het vervullen of niet vervullen van de voorwaarde, welke voorwaarde zou Zijn in de macht en vrije wil van de mens?*
De Socinianen, Remonstranten en Jezuïeten zeggen ja, wij neen. Want:

God is alles voorwetende en almachtig.

1. Zo God een zulk voorwaardelijk besluit nam, zo moest het zijn, of omdat Hij niet anders kon, omdat Hij verhinderd zou kunnen worden Zijn besluit uit te voeren; of omdat Hij niet anders wilde, en het volbrengen van de voorwaarde, of niet volbrengen geliefde te stellen in de macht van de mens. Het eerste kan niet zijn, omdat God almachtig is, en die almacht ook te werk stelt in het uitvoeren van Zijn besluit. Jes. 14:27. *De Heere der heirscharen heeft het in Zijn raad besloten, wie zal het dan breken?* Het tweede kan ook niet zijn, omdat God een schepsel niet kan onafhankelijk van Hem doen zijn, en het schepsel niets kan werken zonder Zijn invloed en besturing. Filip 2:13. *Het is God, die in u werkt beide het willen en het werken, naar Zijn welbehagen.*

Uitvlucht. De natuur van de mens laat niet toe, dat God een besluit zou nemen over zaken, waarin de vrije wil des mensen te pas komt, omdat God des mensen wil zo geschapen heeft, dat die niet gedwongen kan worden, maar altijd de vrijheid behoudt om iets te willen doen of niet te willen doen. God kon wel een besluit maken, om die of die mens zalig te maken zonder enige voorwaarde, hij leefde dan ook zo hij leefde; maar als God een mens tot zaligheid verkiest, die geloven en zich bekeren zal, dan kan dat niet geschieden dan onder een voorwaarde, die aan de vrije wil hangt, om te willen geloven, en om zich te willen bekeren, of niet.
Antwoord.

(a) De vrijheid van de wil bestaat niet in onverschilligheid, om iets te doen of te laten, maar in vanzelfsheid om 't geen hij doet, met eigen oordeel en genegenheid te doen.
(b) Vrijheid van onverschilligheid, en van vanzelfsheid, is niet onafhankelijk van God. God doet de mens willen. Hij werkt het willen. Hij formeert het hart van alle mensen, Psalm 33:15. *Hij neigt het hart zelfs van koningen als waterbeken tot al dat Hij wil,* Spr. 21:1. *Hij, die de mens de wil heeft gegeven, kan die hem niet een goeden wil teruggeven, als Hij wil?*
(c) Het geloof en de bekering Zijn geen voorwaarden op welke het besluit gemaakt is; maar het Zijn middelen, die God zowel als het einde besloten heeft, om door die het einde uit te voeren: dus raakt de uitvlucht niet en maakt het bewijs niet krachteloos.
(d) Indien het besluit Gods afhing van iets, dat van Hem niet afhing, dan hing de Schepper af van het schepsel.

2. **Is geschied naar Gods welbehagen.**
Het besluit Gods is genomen enkel naar Zijn welbehagen; dus kan het niet genomen Zijn op enige voorwaarden. Matth. 11:26. *Ja Vader, want alzo is geweest het welbehagen voor U.* Eféze 1:5. *Die ons tevoren verordineerd heeft tot aanneming tot kinderen, door Jezus Christus in Zichzelf, naar 't welbehagen van Zijn wil.* Dit welbehagen voert God ook onweersprekelijk uit. Jes. 46:10. *Mijn raad zal bestaan, en Ik zal al mijn welbehagen doen.* Hoe kan er dan een voorwaarde zijn, van welke het besluit Gods zou afhangen? Het zou strijden tegen de soevereiniteit, wijsheid en almachtigheid Gods.

3. **Is onveranderlijk.**
Al de besluiten Gods Zijn onveranderlijk. Rom. 9:11. *Opdat het voornemen Gods, dat naar de verkiezing is, vast bleve.* Mal. 3:6. *Ik, de Heere, worde niet veranderd; daarom zijt gij, o kinderen Jakobs! niet verteerd.* Jak 1:17, 18. *Bij Wien geen verandering is, of schaduw van omkering. ... Naar Zijn wil heeft Hij ons gebaard.*

Nu, al wat van een voorwaarde afhangt, welke niet besloten is, en in des mensen eigen kracht en vrije wil is om te doen of niet te doen, gelijk partijen willen, dat is geheel en al veranderlijk; dus hangt het onveranderlijke besluit Gods niet af van enige voorwaarde. God verandert Zijn besluit niet naar de verandering des mensen, maar alle veranderingen des mensen geschieden naar het onveranderlijke besluit Gods, die door de veranderingen des mensen onveranderlijk uitvoert de samenhang, die Hij besloten heeft tussen het middel en het einde, tussen de zonden en de straffen, tussen de Godzaligheid en de zaligheid.

X. Tegenwerping 1. Spr. 1:25, *En hebt al Mijn raad verworpen.* Lukas 7:30, *Maar de Farizeeën en de Wetgeleerden hebben de raad Gods tegen zichzelf verworpen.* Waaruit blijkt, dat de mensen de raad Gods kunnen verwerpen, Zijn besluit krachteloos maken: waaruit dan volgt dat Gods besluiten onder voorwaarde genomen zijn.
Antwoord.
Het woord *raad* betekent in die plaatsen niet het besluit Gods, 't welk ook raad genoemd wordt, maar de aanrading door bevel met beloften en bedreigingen bekleed, voorgesteld, gelijk uit de teksten zelf blijkt. Spr. 1:25 wordt er bijgevoegd*: en Mijn bestraffing niet gewild.* De raad was, vs. 22, 23, *bekeert u;* dat werd voorgesteld met bestraffing, *keert u tot Mijn bestraffing;* en met beloften*: Ik zal Mijn Geest ulieden overvloedig uitstorten.* Deze aanrading hadden ze niet gehoorzaamd.
Lukas 7:30 is hetzelfde. Johannes de Doper en de Heere Jezus hadden hun vermaand tot bekering; want Johannes predikte de doop der bekering, zeggende, dat zij geloven zouden in Degene, die na hem kwam. Hand. 19:4. Van deze vermaning waren zij ongehoorzaam, dat was, de raad, dat is, aanrading te verwerpen, gelijkt blijkt uit het bijgevoegde, van hem niet gedoopt zijnde.

Tegenwerping 2. In Gods Woord Zijn veel voorwaardelijke beloften en bedreigingen; omdat nu alle beloften en bedreigingen vloeien uit een besluit van God, zo Zijn er dan ook voorwaardelijke besluiten. Zie het eerste onder veel teksten: Jes. 1:19, 20. *Indien gij willig zijt en hoort, zo zult gij het goede van dit land eten. Maar indien gij weigert, en weerspannig zijt, zo zult gij van het zwaard gegeten worden.* Jer. 17:24, 25, 27. *Het zal dan geschieden, indien gij vlijtig naar Mij zult horen. . . Zo zullen door de poorten van deze stad ingaan koningen en vorsten. . . Maar indien gij naar Mij niet zult horen … zo zal Ik een vuur in haar poorten aansteken,* enz.
Antwoord.
Dat in het Woord veel voorwaardelijke beloften en bedreigingen zijn, en dat die voortkomen uit een besluit van God, is een bekende waarheid, die wij gaarne omhelzen; maar wij ontkennen het gevolg, dat daarom, daar ook voorwaardelijke besluiten zijn; dat hangt niet te samen; want daaruit volgt alleen, dat God besloten heeft zodanige voorwaardelijke beloften en bedreigingen te doen, en dat God besloten heeft zo'n samenhang van de zaken te doen zijn, dat het de goeden wèl, en de bozen kwalijk zal gaan; en dat iemand goed wordt, zich bekeert, en gelooft, dat is het werk van God. God bekeert. Jak 1:18. God geeft het geloof, Eféze 2:8. God werkt het willen en het werken, Filip 2:13. *Zonder Mij kunt gij niets doen,* Joh. 15:5.
Het besluit naast deze is volstrekt zonder enige voorwaarde, namelijk, de uitverkorenen door de weg van bekering en geloof tot de zaligheid te brengen, en de anderen om hun

zonden te verdoemen. Het besluit is volstrekt, maar de uitvoering is door middelen, die zo zeker besloten Zijn als het einde.

Tegenwerping 3. God wordt gezegd Zijn besluit te veranderen als de voorwaarde niet vervuld wordt; dus was het besluit voorwaardelijk. Het eerste is te zien, 1 Sam. 2:30. *Ik had wel klaarlijk gezegd: uw huis en uws vaders huis zouden voor Mijn aangezicht wandelen tot in eeuwigheid; maar nu spreekt de Heere: dat zij verre van Mij! want die Mij eren, zal Ik eren, maar die Mij versmaden, zullen licht geacht worden.* 1 Sam. 13:13, 14. *De Heere zou nu uw rijk over Israël bevestigd hebben tot in eeuwigheid. Maar nu zal uw rijk niet bestaan.*
Antwoord.
In deze teksten is geen gewag van het besluit Gods; maar hier wordt gesproken van de uitvoering des besluits. God maakt geen besluit in de tijd als de zaken daar zijn; maar het besluit is van eeuwigheid gemaakt. Hand. 15:18; Eféze 1:4. Dus hangt dat niet af van een voorwaarde, die in de tijd geschiedt. Hier wordt alleen getoond de samenvoeging van zonden en straffen, van Godzaligheid en zegen; deze stelt de Heere voor als middelen om de mens te overtuigen van Zijn plicht, en van Gods rechtvaardigheid in het straffen, als hij zijn plicht niet doet; alsmede als middelen om de uitverkorenen daardoor tot Godzaligheid te leiden, en hen daarop de verordineerde zaligheid te geven. *Ik had gezegd,* dat is, beloofd onder de voorwaarde van gehoorzaamheid. "Gij hebt niet gehoorzaamd, en Ik heb u zo'n gehoorzaam hart niet willen geven, waartoe Ik niet verplicht was en Ik had besloten het u niet te geven; dus zult gij ook de beloften niet verkrijgen."

Is onveranderlijk.

XL Het besluit Gods is onveranderlijk. Indien God van besluit veranderde, dat zou zijn, óf omdat God na het genomen besluit zag, dat het niet goed was, en dat iets anders beter was; óf omdat Hij door het ene of het andere verhinderd werd Zijn besluit uit te voeren; geen van beide kan van God gezegd worden; niet het eerste, want Hij is de alleen-wijze God; niet het laatste, want Hij is de Almachtige. dus staat het vast, dat er geen oorzaak van verandering des besluits kan zijn. Dit geeft de Schrift te kennen in veel plaatsen; zie alleen deze:

- Mal 3:6. *Ik, de HEERE, word niet veranderd.*
- Jak 1:17. *Bij wie geen verandering is.*
- Jes. 14:27. *De HEERE der heirscharen heeft het in Zijn raad besloten, wie zal het dan breken?*
- Jes. 46:10. *Mijn raad zal bestaan.*
- Rom. 9:11 *Opdat het voornemen Gods, dat naar verkiezing is, vast bleve.*
- Hebr. 6:17. *Waarin God, willende de erfgenamen der beloftenis overvloediger bewijzen de onveranderlijkheid zijns raads.*

Tegenwerping. *God wordt wel gezegd berouw te hebben, Zijn beloften of bedreigingen niet te vervullen: nu anders te gebieden dan tevoren, Zijn handelingen te veranderen.*
Antwoord.
Maar nooit wordt het gezegd van de besluiten Gods. Die spreekwijzen tonen alleen de verbinding van de zaken met de voorwaarde, ‘t zij uitgedrukt of ingewikkeld, welke

God in iedere zaak vast heeft besloten te stellen of te gebieden, en toe te laten, dat de godlozen die door hun boosheid niet volbrengen en daarop de beloofde zegen niet verkrijgen, maar de gedreigde straffen deelachtig te worden; en zelf uit te werken, dat de uitverkorenen de voorwaarde volbrengen, en alzo de verordineerde zegeningen verkrijgen.

Gaat over alles en over iedere bijzondere zaak.
XII. Gezien hebbende de hoedanigheden van het besluit, is te overwegen over welke zaken het besluit gaat. Het gaat over alle zaken in 't gemeen, en over iedere zaak in 't bijzonder; geen zaak, geen werk, geen ontmoeting, geen uitkomst uitgenomen, 't zij groot of klein, 't zij goed of kwaad; 't zij dat naar de gewone loop van de natuur zeker geschiedt, of 't geen ten opzichte van de tweede oorzaken gebeurlijk is, en bijgeval geschiedt, of die door de vrije wil des mensen uitgevoerd wordt als oorlogen of van hun uitslag, de huwelijken en alle hun toevallen, de tijden en plaatsen van onze woningen, de geboortedag en sterfdag; in één woord alles, ieder engel, ieder levenloos schepsel in hemel en op aarde, ieder mens, iedere daad, iedere uitkomst, en alles wat er is, onder wat Naam het ook voorkomt; 't is alles op die tijd en plaats, en 't geschiedt alles naar een vast en onwrikbaar besluit, het ene om het te doen en uit te voeren, het andere om het toelatende te besturen. Dit is het dat overal in de Schrift geleerd wordt.

Dit blijkt:
1. Uit het woord *alles.* Teksten die in 't gemeen alles insluiten.
- Hand. 15:18. *Gode Zijn alle Zijn werken van eeuwigheid bekend.*
- Eféze 1:11. *Die alle dingen werkt naar de raad van Zijn wil.*

Het woord alle sluit alles in; geen zaak is dan uitgenomen.

2. Uit aantekening van veel bijzondere zaken, plaatsen en tijden. Kruis, zegeningen, verkiezing en verwerping, en vrije wil.

a. Plaatsen, die dit van bijzondere zaken zeggen. Als de *plaatsen en tijden* van eens ieders woonplaats. Hand. 17:26. *Bescheiden hebbende de tijden, tevoren verordend, en de bepalingen van hun woning.*
b. Alle wederwaardigheden, die de mens ontmoeten. Job 23:15. *Hij zal volbrengen, dat over mij bescheiden is.*
c. De zegeningen, die over de uitverkorenen zullen uitgestort worden. Eféze 1:5, 9. *Die ons tevoren verordineerd heeft tot aanneming tot kinderen. Ons bekend gemaakt hebbende de verborgenheid van Zijn wil, naar Zijn welbehagen, dat Hij voorgenomen had in Zichzelf.*
d. Het verkiezen en verwerpen van personen en naties. Rom. 9:11-13. *Opdat het voornemen Gods, dat naar de verkiezing is, vast bleve, niet uit de werken, maar uit de roepende. Zo werd tot haar gezegd: De meerdere zal de mindere dienen. Gelijk geschreven is: Jakob heb Ik lief gehad, en Ezau heb Ik gehaat.*
e. Hetgeen door de vrije wil des mensen uitgevoerd wordt, gelijk blijkt uit al hetgeen de mensen Christus hebben aangedaan. Lukas 22:22. *De Zoon des mensen gaat wel heen, gelijk besloten is, doch wee die mens, door welke Hij verraden wordt!* Hand. 2:23. *Deze, door de bepaalden raad en voorkennis Gods overgegeven zijnde, hebt gij genomen,* enz. Hand. 4:27. *Want in der waarheid Zijn vergaderd tegen uw heilig Kind Jezus, welke Gij gezalfd hebt, beiden Herodes en Pontius Pilatus, met de*

Heidenen en de volken Israëls; om te doen al wat uw hand en uw raad tevoren bepaald had, dat geschieden zou.

f. Het huwelijk. Gen. 24:44. *Dat deze die vrouw zij, die de HEERE aan de Zoon van mijn heer is toegewezen.* Matth. 19:6. Hetgeen dan God samengevoegd heeft.

g. XIII. De tijd, plaats, wijze en omstandigheden van de dood van elk mens is bepaald.

- Dit zegt de Schrift uitdrukkelijk. Job 14:5, *Omdat zijn dagen bestemd zijn, het getal zijner maanden bij U is, en Gij zijn bepalingen gemaakt hebt, die hij niet overgaan zal.* Job spreekt van alle mensen, van zeker getal van de dagen en maanden, dat dit getal bestemd is, dat daartoe niet een maand of dag zal toegedaan worden, dat is, dat hij niet langer dan die bestemde tijd zal leven. Psalm 39:5, 6, *HEERE! maak mij bekend mijn einde, en welke de mate van mijn dagen zij, dat ik wete, hoe vergankelijk ik zij. Zie, Gij hebt mijn dagen een handbreed gesteld.* David spreekt niet van de kortheid van het leven van alle mensen in 't gemeen; maar in het bijzonder, dat God Zijn leeftijd een mate gesteld heeft, zolang en niet langer, dat het als met een handbreed afgepaald was, zodat Zijn leven een kort bepaald tijdje was. Hand. 17:26. *Bescheiden hebbende de tijden tevoren verordend.*
- God Zelf neemt het leven des mensen weg op Zijn tijd, gelijk Hij ieder mens Zijn geboortedag stelt. God heeft leven en dood in Zijn hand, God nu werkt alles naar Zijn bepaalden raad, Hand. 2:23. *Naar de raad zijns willens,* Eféze 1:11. Zo is dan Zijn leeftijd bepaald. Psalm 31:16. *Mijn tijden Zijn in uw hand.* Psalm 90:3. *Gij doet de mens terugkeren tot verbrijzeling*. Psalm 76:12*, Die de geest der vorsten als druiven afsnijdt.* 1 Sam. 2:6. *De Heere doodt en maakt levend.*
  Ja, zelfs als iemand door een gehele toevallige wijze komt te sterven, zo is dat nochtans Gods bestuur. Die in 't voorbijgaan door de van de steel afgeschoten bijl gedood wordt, doet God de hand des houthouwers ontmoeten, Ex. 21:13. God bepaalde Achabs leeftijd, hoewel hij door een pijl bijgeval van de schutter getroffen werd, 1 Kon 22:28, 34. Bepaalde God niet de leeftijd van de eerste wereld? Van de honderd vijf en tachtig duizend in 't leger van Sanherib?

XIV. Tegenwerping 1. Het lang of kort leven hangt af van het goed of kwaad gedrag des mensen, en God verlengt of verkort daarnaar Zijn leven. Zo is dan Zijn dood niet vast bepaald. Ex. 20:12. *Opdat uw dagen verlengd worden.*
Antwoord.
Dit verlengen van de dagen is niet ten opzichte van Gods besluit, 't welk een ieder Zijn eindpaal gesteld heeft; maar het zegt de samenhang, die God gemaakt heeft tussen Godzaligheid en zegening, beide van God besloten, 't een als het einde, 't ander als het middel, 't welk God Zelf in hen werkt.

Tegenwerping 2. Psalm 55:23. *De mannen des bloeds en bedrogs zullen hun dagen niet ter helft brengen. dus is er geen vast besluit over des mensen dood.*
Antwoord.
Indien deze plaats ziet op het besluit Gods, zo is er een zekere tijd van het leven immers bepaald; want daar een zekere helft is, is ook een zeker einde. Dus moest men besluiten, dat God wel ieder mensentijd van de dood bepaald heeft, maar dat de mens het vaste besluit Gods kan tegengaan en te niet doen, dat toch onmogelijk is, gelijk wij getoond

hebben; waaruit dan blijkt, dat deze plaats niet ziet op het besluit Gods, maar op de krachten des lichaams, naar welke de mens natuurlijker wijze veel langer had kunnen leven, of het ziet ook op de inbeelding, die zij hadden van lang te zullen leven; maar dat God om hun godloosheid, volgens Zijn besluit, dat einde en middelen samenvoegt, hen in hun frisse kracht zou wegnemen. In deze zin is ook te verstaan: Pred. 7:17, *Waarom zou gij sterven buiten uw tijd?*

Tegenwerping 3. Jes. 38:5, *Zie, ik zal vijftien jaar tot uw dagen toedoen.* Waaruit blijkt, dat er geen vast besluit over de tijd des mensen leven gemaakt is.
Antwoord.
Immers hier is een bepaling van Zijn leeftijd tot vijftien jaren. God had besloten, dat Zijn sterftijd in Zijn ziekte niet zou zijn, maar vijftien jaren daarna; hoewel hij naar de gestalte des lichaams had moeten sterven, zo God hem door een wonder niet hersteld had, waarop de boodschap van de dood hem aangediend was.

Tegenwerping 4. De mens heeft Zijn leven in Zijn eigen hand. Hij kan zich verdrinken of verhangen zo dikwijls als hij wil, en alzo Zijn leven verkorten, gelijk sommigen ook doen.
Antwoord.
Als iemand dat doet, zo was deze tijd van God bepaald, alsmede, dat hij tot straf van zijn zonden zijn eigen beul zou zijn, en godloos sterven; maar als iemands tijd daar niet is, zo zal hij het niet doen, en niet willen doen, maar naar zijn vermogen zijn leven bewaren. Iemand kan zijn leven verkorten ten opzichte van zijn natuur, naar welke hij langer had kunnen leven, maar niet ten opzichte van het besluit Gods.

Tegenwerping 5. Indien ieders dood vast besloten is, en de mens voor zijn tijd niet zal sterven, zo behoeft hij geen middelen te gebruiken, niet te eten, zich in het water of vuur te werpen, in ziekte geen geneesmiddelen te gebruiken, en zo voort.
Antwoord.
God, die het einde besloten heeft, heeft ook de middelen tot het einde besloten, en zal die mens de middelen doen gebruiken, zo naar het lichaam als naar de ziel, en de mens gebruikt ze ook gaarne; doch men doet de middelen niet gebruiken om Gods besluit te veranderen, dat dwaasheid zou zijn, maar om de raad Gods te dienen, omdat God ons het gebruik van de middelen geboden heeft. Hand. 27:31. *Indien deze in het schip niet blijven, gij kunt niet behouden worden.* Ezech. 36:37. *Daarenboven zal Ik hierom van de huize Israëls verzocht worden, dat Ik het hen doe.*

Tegenwerping 6. Omdat des mensen wil geheel vrij is om iets te doen of te laten, bijna alles aan des mensen wil hangt, en daarnaar de uitslag is, en zeer veel dingen bijgeval geschieden, zo kan des mensen sterftijd en plaats niet vast besloten zijn, ja verder, zo kan daar zodanig besluit Gods over alles niet zijn; want dan moest alles door een onvermijdelijke noodzakelijkheid geschieden.
Antwoord.
(a) ‘t Is een dwaling, dat de vrijheid van de wil zou bestaan in iets te doen of te laten; zij bestaat niet in eveneensheid, maar in vanzelfsheid, zodat de mens alles doet met toestemming en genegenheid, en God, die de wil zodanig geschapen heeft, neigt hem zonder dwang, en overeenkomstig Zijn natuur, tot al ‘t geen Hij wil.

(b) De uitslag van de zaken hangt niet aan de mens, noch aan Zijn werk, maar aan God, die de middelen geeft, en die door die beschikte middelen de uitslag naar Zijn welbehagen uitvoert. Hij geeft de een meer sterkte, wijsheid en rijkdom dan de andere. Spr. 22:2. Hij geeft de ene koning een groter leger dan de andere, en dan toont God nog dikwijls dat het in de sterkte, wijsheid, rijkdom, en het getal niet gelegen is; maar dat de gehele uitslag van Hem is. Spr. 21:31 Psalm 33:16.
(c) Alle geval en gebeurlijkheid is ten opzichte van de mensen en de tweede oorzaken, maar niet ten opzichte van God, die alles zeker besloten heeft, en naar Zijn welbehagen zonder verhindering uitvoert, zelfs de allergebeurlijkste zaken; als: een onverhoedse doodslag, Ex. 21:12, 13; het lot, Spr. 16:33; het vallen van een musje van het dak, en het uitvallen van een haar van het hoofd. Matth. 10:29, 30.
(d) t Is waarheid, dat alles geschiedt door een onvermijdelijke noodzakelijkheid, maar niet door een nooddwang.
Er is een drieërlei noodzakelijkheid.
(1) Een inwendige, welke vloeit uit de natuur van de zaken zelf; zo brandt het vuur noodzakelijk, zo valt het zware naar beneden.
(2) Een noodzakelijkheid door dwang van buiten aankomende; zo trekt een man een kind tegen Zijn wil voort en brengt het, waarheen hij wil.
(3) Een noodzakelijkheid van afhankelijkheid en van uitkomst, ‘t Is noodzakelijk dat een schepsel van God afhangt in zijn werken, en dat iedere zaak zulke uitslag heeft als God wil. God alles vast besloten hebbende, voert alles naar dat besluit onweerstaanbaar uit, niet door dwang tegen de natuur der zaken, maar naar der schepselen natuur. Zodat alles noodzakelijk zo geschieden moet ten opzichte van het besluit Gods, ofschoon het ten opzichte van de tweede oorzaken gebeurlijk [toevallig] is.

Hierin is veel troost.
XV. Laat dan Sociaan, Mennist, Remonstrant, Jezuïet en alle natuurlijke mensen, die God en Zijn weg niet kennen, deze waarheden verwerpen en tegenspreken, God trachten te onttronen, en de mens meester van alles maken; wij werpen terneder de overleggingen, en alle hoogte, die zich verheft, en leiden alle gedachten gevangen tot de gehoorzaamheid van Christus, 2 Kor. 10:5 en verdedigen deze leer zo troostrijk en nuttig voor de gelovigen.

XVI. De gelovigen zijn niet alle even klaar omtrent deze waarheden, schoon zij ze geloven, maar zijn dikwijls aan verzoekingen onderworpen, als ze een sterke begeerte hebben tot een zaak en om haar bidden. Gaat het hun kwalijk, zijn ze in tegenspoed, dreigen of drukken hun deze of geen wederwaardigheden, bevangt hen vreze, het besluit Gods raakt lichtelijk uit het oog, of men kan zich het besluit Gods met liefde en genoegen niet onderwerpen, en men stelt zich de Heere voor als tegen zich, en als niets te hunne goede besloten te hebben. Begeeft men zich tot het gebed, men wordt zeer verhinderd met deze gedachten: wat helpt toch mijn bidden, ik zal toch niet ontvangen, of nergens van verlost worden, dan alleen naar het besluit, en ik vreze, dat dit toch niet ten goede over mij is. Hierdoor wordt de ijver gebroken, en het gebed wordt gestuit of wordt flauw; waaruit klaar blijkt, dat het besluit Gods ons nog niet lief genoeg is, dat men meer arbeidt om Gods wil te buigen tot onze begeerte, dan onze begeerte tot de wil Gods, dat God onze raad wil dienen, meer dan wij Zijn raad. Dit smart de gelovigen, en

verwekt in hen veel ontroering. Zij wilden gaarne het besluit Gods geloven, daarin hun genoegen nemen, geloven dat het hun ten goede in alles is, en alle middelen en gebeden, tot verkrijging van hun heilige begeerte in 't werk stellen, om de raad Gods te dienen, die door de besloten middelen het besloten einde uitvoert; maar worden in deze zeer belet.

(a) Sommigen uit onkunde, zijnde niet genoegzaam zo in andere als in deze waarheden onderwezen.
(b) Sommigen uit onachtzaamheid, omdat ze zich niet gewennen deze waarheid te overdenken, en haar gemeen en eigen te maken.
(c) Sommigen uit te sterke en te onzuivere drift tot aardse zaken.
(d) Sommigen, omdat zij zich het Woord van God niet eigen maken, om telkens een tekst bij de hand te hebben, als ze in deze of geen gelegenheid komen.
(e) Sommigen, omdat ze te veel hangen blijven in de middelen, naardat die voor of tegen zijn. Dit alles maakt hen duister, en geeft het ongeloof ruimte en sterkte.

XVII. **Begeert gij dan nuttigheid te trekken uit deze troostrijke leer?**

1. **Zelfverloochening.**
Ontslaat u van dat onbehoorlijk en te vast aankleven aan de aardse dingen, en arbeidt zeer om uw eigen zin te verloochenen, 't Aardse is immers uw deel niet, dat kan u immers niet vergenoegen? Gij hebt immers dikwijls ondervonden, dat het u niet heiliger maakt, maar dat het u alle vrede en alle vrijheid des Geestes beneemt, en u belet met blijdschap uw loop te lopen, en dat gij dikwijls van achteren gezien hebt, dat het Gods wijze goedheid was, dat Hij u naar uw begeerte niet gedaan heeft, en dat gij soms verlegen waart met het verkrijgen van uw begeerte. Waarom zou gij dan op uw begeerte zo gezet zijn? Is het niet veel beter te rusten in het besluit Gods?

2. **Liefde tot de wil Gods.**
Verwekt dikwijls de liefde tot Gods soevereiniteit. Wilt u wel dat God uw dienaar was om u uw dwaze begeerten te geven? Of is het uw blijdschap, dat Hij de Heere, dat Hij vrij is, dat Hij alles als Opperheer naar Zijn wil regeert, zodat niemand Zijn hand kan afslaan, of zeggen: *Wat doet Gij?* Wilt u wel dat God aan u gehouden was, en uw zin moest doen? Is 't u niet veel liever, dat Zijn wil zonder de minste krenking geschiedt én in alles, én in u, het ging dan ook zo het ging, al zou gij u en al het uwe daarbij inschieten? Dit keurt u immers goed, als u het bedaard inziet. Wel dan, verblijdt u over Zijn soevereiniteit, en geeft Hem de eer en heerlijkheid; dus zult u zoetelijk in Zijn besluit rusten, zo ten opzichte van het toekomende en tegenwoordige, als verleden.

3. **Geloof dat alles ten goede is.**
Beschouwt en gelooft in 't algemeen, dat God alles, wat Hij over Zijn uitverkorenen besloten heeft, tot hun nut over hen besloten heeft, zodat zij zelf het zo nuttig voor zich niet zouden kunnen bedenken of begeren; keurt deze waarheid goed, en brengt ze tot u zelf; als gij dan gelooft uw deel aan Jezus, zo zal het besluit u lieflijk zijn, gij zult daarin zoetelijk kunnen rusten, en alles gemakkelijk in des Heeren hand kunnen geven, zeggende*: Hij volbrengt over mij hetgeen Hij over mij bescheiden heeft, het zal wel zijn.*

4. **De middelen te gebruiken om de raad Gods te dienen.**

U weet vooraf niet wat God in deze of gene bijzondere zaak over u besloten heeft; maar dat weet u, dat God Zijn besluit door middelen uitwerkt, en dat God ons daaraan verbonden heeft. Zo iemand dan de middelen niet gebruikt, - dat God hem zal doen indien Hij de zaak besloten heeft, - die heeft zich dan niet te beklagen, als hij zijn begeerte niet verkrijgt, want 't is zijn eigen schuld. *Gij hebt niet, omdat gij niet bidt,* Jak 4:2. De belofte is: *Bidt, en u zal gegeven worden,* Matth. 7:7. *Doe uw mond wijd open, en Ik zal hem vervullen,* Psalm 81:11. Wacht u voor kwade middelen te gebruiken, want dat is niet op Gods besluit te zien, maar het van de middelen te verwachten; maar gebruikt goede middelen, en die zo, om de raad Gods te dienen, maar niet om die te veranderen; en zijt dan in de uitslag onbezorgd en stil, wetende dat de zaak zodanige uitslag zal hebben, als God in Zijn raad u ten goede besloten heeft; zo doende, zult gij veel verzoekingen ontvluchten of te boven komen, en gij zult een stil gemoed bewaren.

XVIII. Deze waarheid vaststellende, gelovende, en u door veel overpeinzingen daaraan gewennende, zo zult gij in alle voorvallen wèl gewapend en sterk zijn, de begeerten zullen heilig, de bekommeringen gematigd, en het gebruik van de middelen zal vrij en voorzichtig zijn.

- Doen zich veel kwaden op, dreigt of drukt armoede, schade, schande, verwoestingen door vijanden, hongersnood, pest, verlies van het zijne, de zijnen, of van zijn eigen leven; dit besluit maakt stil, want het komt niet van mensen, maar van God naar Zijn eeuwig raadsbesluit, dat noch gij veranderen wilt, noch iemand veranderen kan, en dat besluit is ten goede over u, al kunt gij het van tevoren niet zien; dus zult u niet vrezen, al keerde het alles onderste boven.
- Zijt gij begerig naar een zaak, de overdenking van dit besluit zal uw begeerte niet wegnemen, maar heiligen, zodat men te vrijer tot God durft gaan in het voorstellen van Zijn begeerte; of men zal met een heilige onderwerping zich alleen voor de Heere neerbuigen, zeggende: *Uw wil geschiede?* Zonder sterk te durven dringen op het verkrijgen van deze, maar onze begeerte zal in de wil Gods verslonden worden.
- Dan zal het zich ook ras opdoen, of men enige onzuivere begeerte heeft, en die zal terstond worden gesmoord; en men zal nooit kwaad willen doen, opdat het goede daaruit kome, maar het alles uit Zijn hand in de hand des Heeren geven, en daarmee tevreden zijn, en de Heere in alles danken, zeggende*: Uit Hem, en door Hem, en tot Hem Zijn alle dingen. Hem zij de heerlijkheid in van de eeuwigheid. Amen.* Rom. 11:36.

Hoofdstuk 6

Van de eeuwige voorverordinering van de verkiezing en van de verwerping.

Gesproken hebbende van de besluiten Gods in 't algemeen, komen wij tot de besluiten Gods in 't bijzonder, rakende des mensen zaligheid en verdoemenis. Door veelvuldige lasteringen van kwaadaardige mensen, geeft het woord *predestinatie* of voorverordinering enige stuit, vooroordeel en afkeer bij mensen van kleine kennis of van veel wrevel; daarom hebben sommigen wel gedacht of het niet beter was, dat men van die verborgenheid niet sprak; maar omdat de Heilige Schrift zo overvloedig daarvan spreekt, en het van zeer grote aangelegenheid is, omdat het een rechte bevatting geeft van de gehele weg der zaligheid, en de fontein is van vertroosting en zuivere heiligmaking, zo moet niets achtergehouden, maar de gehele raad Gods verkondigd worden, en een ieder moet trachten deze leer wel te verstaan en wel te gebruiken.

II. De Schrift spreekt van verkiezing in verscheiden opzichten.

(1) De Heere Jezus Christus wordt genoemd *de Uitverkorene,* Jes. 42:1. *Welke voorgekend is geweest vóór de grondlegging der wereld,* 1 Petrus 1:20, om te zijn de Borg en de Zaligmaker van de uitverkorenen.

(2) De heilige engelen zijn verkoren tot een eeuwige en bestendige staat en zaligheid, doch niet in Christus, noch als Middelaar aangemerkt, omdat er in geen zonde was, noch zou zijn, noch ook als hun Hoofd, om hen te bewaren en in hun staat te bevestigen, omdat de Schrift daarvan nooit gewag maakt. De Heere Jezus is gegeven tot behoud van mensen, en niet van engelen; maar als God en mens is Christus verheven boven de engelen, die Hem aanbidden, en die Hij als Heere gebruikt naar Zijn wil tot nut van de uitverkorenen. Deze heilige engelen heeft God uitverkoren, waarom zij uitverkorenen genoemd worden, 1 Tim. 5:21; in tegenstelling van andere engelen, die gezondigd hebben, hun beginsel niet hebben gehouden, en hun woonplaats hebben verlaten, en daarom eeuwig verdoemd zijn, 2 Petrus 2:4. Judas 1:6 Matth. 25:41.

(3) Sommige mensen zijn verkoren tot enig ambt, 't zij in de Staat, gelijk Saul tot Koning, 1 Sam. 10:24. *Ziet gij, wie de HEERE verkoren heeft?* Zo van de verwerping, 1 Sam. 16:17. *Ik heb hem verworpen.* 't Zij in de kerk, zo was Judas mede tot een apostel verkoren. Joh. 6:70. *Heb Ik niet u twaalf uitverkoren? En één uit u is een duivel.*

(4) Van deze verkiezing spreken wij hier niet, maar van de verkiezing van sommige mensen tot zaligheid in tegenstelling van anderen, die van God verworpen zijn.

III. De verkiezing wordt met verscheiden woorden uitgedrukt, als:

1. Proörismos, **voorverordinering,** in 't Latijn Praedestinatio. Dit woord betekent bestelling over een zaak te doen, eer ze is, of geschiedt, om ze tot zo'n einde te brengen. Hand. 4:28. *Om te doen al wat uw hand en uw raad,* proóórise*, tevoren bepaald* (tevoren verordineerd) *had, dat geschieden zou.* Zie dit ook: 1 Kor. 2:7. Welke verborgenheid God tevoren verordineerd heeft tot heerlijkheid van ons, eer de wereld was. Dit woord wordt gebruikt van de stelling van de mensen tot zaligheid, en tot de middelen, waardoor zij die verkrijgen. Eféze 1:11, 5. *Wij die tevoren verordineerd waren. Die ons tevoren*

verordineerd heeft tot aanneming tot kinderen. Rom. 3:29, 30. *Die heeft Hij ook tevoren verordineerd het beeld zijns Zoons gelijkvormig te zijn. En die Hij tevoren verordineerd heeft, deze heeft Hij ook geroepen.*
Dit woord betekent niet alleen de verkiezing, maar ook de verwerping; gelijk te zien is in zulke plaatsen, in welke het gebruikt wordt van Herodes, Pilatus en Judas. Hand. 4:28. Lukas 22:22. *De Zoon des mensen gaat wel heen, gelijk besloten is; doch wee die mens, door welke Hij verraden wordt!*

2. Prognoosis, **voorkennis.** Dit woord betekent niet een blote voorwetenschap, waardoor God alle dingen en ook het einde des mensen voorziet, Hand. 15:18. *Gode zijn al Zijn werken van eeuwigheid bekend;* maar het betekent een voorkennis in liefde en genoegen. Zo wordt Christus de Uitverkorene Gods gezegd voorgekend te zijn geweest voor de grondlegging van de wereld, 1 Petrus 1:20. Zo kent de Heere de weg der rechtvaardigen, Psalm 1:6. *Zo kent de Heere degenen, die de Zijnen zijn,* 2 Tim. 2:19. Zo worden de gelovigen genoemd uitverkorenen naar de voorkennis Gods des Vaders, 1 Petrus 1:2. En het betekent de verkiezing zelf: Rom. 11:2. *God heeft Zijn volk niet verstoten, 't welk Hij tevoren gekend heeft.* Rom. 8:29. *Die Hij tevoren gekend heeft, die heeft Hij ook tevoren verordineerd.*
Deze voorkennis wordt gesteld tegen *niet gekend,* dat is, verworpen te hebben. Matth. 7:23. *Ik heb u nooit gekend.* Matth. 25:12. *Ik ken u niet.*

3. Prothesis, **voornemen.** Dit woord betekent niet een krachteloze wens, maar een vast, onveranderlijk en onverbrekelijk besluit. Het wordt gebruikt van de verkiezing van de Heere Jezus tot een Borg. Rom. 3:25. *Welke God voorgesteld heeft tot een verzoening.* Zo wordt het ook gebruikt van de uitverkorenen: zo ten opzichte van de middelen, waardoor zij tot de zaligheid gebracht worden. Rom. 8:28. *Degenen, die naar Zijn voornemen geroepen zijn*; als ten opzichte van het einde. Rom. 9:11. *Opdat het voornemen Gods, dat naar de verkiezing is.* Eféze 1:11. *Wij, die tevoren verordineerd waren naar het voornemen desgenen, die alle dingen werkt naar de raad van Zijn wil.*

4. Eklogee, **verkiezing.** Hoewel het ook van andere zaken gebruikt wordt, zo betekent het ook dikwijls het stellen tot zaligheid, en tot de middelen, waardoor zij de zaligheid deelachtig worden. Rom. 9:11. *Het voornemen Gods, dat naar de verkiezing is.* Rom. 11:5. *Een overblijfsel naar de verkiezing van de genade.* 1 Thess. 1:4. *Wetende uw verkiezing van God.* In dit opzicht worden de gelovigen *uitverkorenen* genoemd. Matth. 22:14. *Weinige uitverkorenen*. Rom. 8:33. *Wie zal beschuldiging inbrengen tegen de uitverkorenen Gods?* Ja, zelf worden ze de verkiezing genoemd. Rom. 11:27. *De uitverkorenen* (Grieks: verkiezing) *hebben het verkregen.*
Deze, die God uitverkoren heeft tot het einde, heeft Hij ook verkoren tot de middelen, 't welk ook door *verkiezen* wordt uitgedrukt. Joh. 15:16, 19. *Gij hebt Mij niet uitverkoren, maar Ik heb u uitverkoren, en Ik heb u gesteld, dat gij zoudt heengaan, en vrucht dragen. Ik heb u uit de wereld uitverkoren.*

IV. Van het woord gaan wij over tot de zaak; deze zullen wij in een **beschrijving** voorstellen, en die van stuk tot stuk verklaren.
De Predestinatie of voorverordinering is een eeuwig, vrijwillig en onveranderlijk besluit Gods, om tot verheerlijking van zijn vrije genade enige mensen te scheppen, onder de

zonde te besluiten en door Christus tot de zaligheid te brengen, en om tot verheerlijking van zijn rechtvaardigheid anderen te scheppen, in zonde te laten komen, en om de zonde te verdoemen.

V. De voorverordinering is een besluit Gods. Al wat wij in het vorige hoofdstuk van de besluiten Gods in 't algemeen gezegd hebben, moet ook tot dit bijzondere gebracht worden, namelijk, dat het is eeuwig, vrijwillig, wijs, absoluut onveranderlijk.

Oorzaak.
De oorzaak is God. Rom. 8:30. *Die Hij tevoren verordineerd heeft.* Eféze 1:5. *Die ons tevoren verordineerd heeft.* God is algenoegzaam in en voor Zichzelf, Hij had geen noodzaak schepselen te maken; maar 't is alleen zijn goedheid, dat Hij schepselen van zijn goedheid wil deelachtig maken, ja, dat Hij engelen en mensen begaafd heeft met verstand en wil, niet alleen om in zichzelf genoeglijk en vermakelijk te zijn, maar hun zaligheid te hebben in de gemeenschap met God, en in het gezicht en erkentenis van Gods volmaaktheden; welzalig is hij, die God daartoe heeft verkoren!

Doel
Het einde, 't welk God in de voorverordinering beoogde, is de verheerlijking van Hem in Zijn genade en barmhartigheid, en in zijn rechtvaardigheid. Niet alsof Gode daardoor iets toegebracht werd tot Zijn heerlijkheid; maar opdat engelen en mensen in het gezicht en in erkentenis van die, zaligheid zouden hebben. Zelfs onder de mensen doet een wijs man niets dan tot een zeker einde; een bouwmeester zal niet eerst stenen, hout en allerlei bouwstoffen zonder einde en oogmerk bij elkaar halen en daarna besluiten, wat hij ermee doen zal; maar hij beoogt eerst een huis te maken, en om dat oogmerk te bekomen, zo brengt hij het als middelen bij elkaar, wat daartoe dient; daaruit is de vaste regel, het uiterste einde is eerst in de beoging en laatst in de uitvoering. Dit heeft veel meer plaats in de alleenwijze God. Zou die eerst besluiten mensen te scheppen en die onder de zonde te besluiten, zonder verder oogmerk, en daarna besluiten, wat Hij met die mensen doen wilde? Neen. Hij besluit eerst het einde, nl. de verheerlijking van Zijn genade en rechtvaardigheid, en tot dat einde besluit God de middelen om dat einde te bekomen, welke zijn mensen te scheppen en onder de zonde te besluiten. Dit wordt duidelijk in de Schriftuur uitgedrukt. Rom. 9:22, 23. *En of God, willende zijn toorn bewijzen, en Zijn macht bekend maken, met veel lankmoedigheid verdragen heeft de vaten des toorns, tot het verderf toebereid; En opdat Hij zou bekendmaken de rijkdom van Zijn heerlijkheid over de vaten der barmhartigheid, die Hij tevoren bereid heeft tot heerlijkheid.* Hier stelt de apostel nadrukkelijk voor 't oogmerk Gods, 't welk is de bewijzing van zijn toorn en van de rijkdom van Zijn heerlijkheid; en daarop stelt hij voor de middelen tot bekoming van het einde, namelijk, de vaten des toorns tot het verderf toebereid, en de vaten der barmhartigheid tot heerlijkheid voorbereid.

Van de verkiezing.
VI. Zoals God doet in de tijd, zo heeft Hij het van eeuwigheid besloten te doen; in de tijd verkiest God sommigen tot zaligheid uit de verdorven massa van het menselijke geslacht, en brengt ze tot Christus hun Borg, en maakt hen door Hem zalig; dus heeft Hij het van eeuwigheid besloten zo te doen; doch als middelen om zijn oogmerk, de verheerlijking van zijn barmhartigheid en rechtvaardigheid te bekomen, dat was het

einde; daartoe besloot God mensen zalig te maken, en daartoe hen te scheppen, onder de zonde te besluiten, en door Christus te verlossen. Zodat, als wij de voorverordinering in haar geheel nemen, insluitende en einde en middelen, waardoor het einde uitgevoerd wordt, zo komt én zonde én Christus daarin mede te pas. En ook al bevatten wij het ene en het andere op zichzelf, en het ene na het andere, zo weten wij, dat God alles met een enkele daad besluit, en alles insluit; maar ten opzichte van de orde van de zaken worden einde en middelen onderscheiden.

Van verwerping.
Zo heeft God ook besloten verheerlijkt te worden in zijn rechtvaardigheid, en om dat einde te bekomen, heeft Hij besloten mensen te scheppen, toe te laten dat ze door hun eigen schuld zouden zondigen, en in rechtvaardigheid hen om de zonden te verdoemen. God heeft de ene mens niet geschapen tot zaligheid en de andere mens tot de verdoemenis; maar Hij heeft het gehele menselijke geslacht volmaakt heilig geschapen, en alzo ten opzichte van het einde van de zaak tot de zaligheid: Ik zeg, ten opzichte van het einde van de zaak; de heilige staat had tot zijn einde de zaligheid, die zou alle mensen tot de zaligheid geleid hebben, zo de mens in die staat gebleven ware.
Het einde van de zaak of des werks moet men niet vermengen met het einde van de Werker; want God had in de schepping de beoging niet om alle mensen zalig te maken; want dan zouden ze ook allen tot de zaligheid komen, omdat Gods raad bestaat, en Hij altijd zijn einde bekomt. God verhindert niemand tot de zaligheid te komen; maar de mens zelf sluit zich uit, doordien hij vrijwillig zondigt.
De verkiezing van sommigen tot de zaligheid schaadt de anderen niet. ***De verwerping is de oorzaak niet, dat iemand zondigt, maar hij zelf, noch dat iemand verdoemd wordt, maar de zonde.*** ‘t Is waar, die niet verkoren is, die zal niet zalig worden; maar ‘t is ook waar, dat niemand dan zondaren verdoemd zullen worden. Dat is ook waar, dat als iemand zich bekeert, in Christus gelooft, en heilig leeft, dat die niet verdoemd, maar zalig zal worden; dat het des mensen eigen schuld is, als hij dat niet doet, en dat het Gods vrije genade is, als Hij iemand bekeert, tot Christus brengt en heiligt.

Een laster beantwoord
Hieruit blijkt dat het een vuile laster is te zeggen, dat de kerk leert, dat de ene mens tot de zaligheid, en de andere mens tot de verdoemenis is geschapen; en dat ene mens, hij doe ook zoveel goed als iemand zou mogen doen, dat hij evenwel verdoemd zal worden, en dat een ander, hij doe ook zoveel kwaad als iemand doen kan, dat hij evenwel zalig zal worden. Verre zij van de Almachtige onrecht! ‘t Is een enkele goedheid en heiligheid, dat Hij besloten heeft Zijn genade en rechtvaardigheid aan mensen bekend te maken. ‘t Is enkel heiligheid, mensen door Christus te verlossen en door de weg van heiligheid tot de zaligheid te brengen. ‘t Is enkel heiligheid, mensen, die door hun eigen schuld zondigen, in de zonde te laten liggen, en om de zonde te verdoemen. Dat iemand Godzalig en gelovig wordt, is niet des bozen mensen werk, die wil niets dan kwaad doen; maar ‘t is een genadewerk Gods, ‘t welk God alleen aan de uitverkorenen doet.

Is van eeuwigheid vrijwillig.
VII. De voorverordinering is:
(a) van eeuwigheid, vóór de grondlegging van de wereld. Rom. 8:30. *Die Hij tevoren verordineerd heeft.* Eféze 1:4.

(b) Vrijwillig. God werd niet genoodzaakt door iets van buiten of van binnen, mensen tot hun einde te verordineren, maar 't was enkel zijn welbehagen. Matth. 9:22. *Alzo is geweest het welbehagen voor U.* En dat God deze verordineert door Christus tot de zaligheid te brengen, en genen om de zonden te verdoemen, is mede enkel en alleen zijn vrijheid. Rom. 9:21. *Of heeft de pottenbakker geen macht over het leem, om uit dezelfde klomp te maken, het ene, een vat ter ere, en het andere ter onere?*
(c) Wijs, ververordende de gepaste middelen om dat einde uit te voeren. Rom. 11:33. O diepte des rijkdoms, beide van de wijsheid en van de kennis Gods! Dit roept de apostel uit over de voorverordinering van welke hij in dit hoofdstuk gesproken had.
(d) Onafhankelijk, absoluut, zonder enige voorwaarde. God voert dit besluit uit door middelen, doch de middelen zijn de voorwaarde niet, het besluit hangt van de middelen niet af, het wordt niet vast of los gemaakt door de middelen, maar God Zelf bestuurt de middelen tot zijn vast, onveranderlijk en onwrikbaar voornemen, en dat voornemen heeft Hij uit Zichzelf gemaakt, naar zijn welbehagen, waarnaar zich alle middelen moeten schikken. Rom. 9:11-13. *Als de kinderen nog niet geboren waren, noch iets goeds of kwaads gedaan hadden, opdat het voornemen Gods, dat naar de verkiezing is, vast bleve, niet uit de werken, maar uit de roepende: zo werd tot haar gezegd: de meerdere zal de mindere dienen. Gelijk geschreven is: Jakob heb Ik liefgehad, en Ezau heb ik gehaat.*
(e) Onveranderlijk. Omdat het voornemen Gods van eeuwigheid genomen is, niet op enige voorwaarde van goedheid of kwaadheid des mensen, maar alleen naar het welbehagen Gods, zo is het onmogelijk dat het veranderen zou; want God Zelf is onveranderlijk, is wijs, almachtig. Daarom, Rom. 8:30, *Die Hij tevoren verordineerd heeft ... deze heeft Hij ook verheerlijkt.* Rom. 9:21-23.

Bestaat in verkiezing en verwerping.
VIII. De voorverordinering heeft twee delen, namelijk, de verkiezing en de verwerping, gelijk blijkt uit zulke plaatsen, in welke zij beide worden samengevoegd. Rom. 9:22, 23. *Vaten des toorns tot het verderf toebereid. Vaten der barmhartigheid, die Hij tevoren bereid heeft tot heerlijkheid.* Rom. 11:7. *De uitverkorenen hebben het verkregen, en de anderen zijn verhard geworden.* 1 Thess. 5:9. *God heeft ons niet gesteld tot toorn, maar tot verkrijging van de zaligheid.*

IX. De verkiezing wordt door verscheiden woorden uitgedrukt.
1. Als voornemen, voorkennis, voorverordinering. Rom. 8:28, 29. *Die naar Zijn voornemen geroepen zijn. Die Hij tevoren gekend heeft, die heeft Hij ook tevoren verordineerd.*
2. Verordinering ten eeuwigen leven. Hand. 13:48. *Daar geloofden zo velen als er geordineerd waren tot het eeuwige leven.*
3. Inschrijving in het boek des levens. Lukas 10:20. *Verblijdt u veel meer dat uw namen geschreven zijn in de hemelen.*
4. Stelling tot zaligheid, 1 Thess. 5:9.
5. Verkiezing, Eféze 1:4 *Gelijk Hij ons uitverkoren heeft in Hem, vóór de grondlegging der wereld.*

Beschrijving.

X. *De verkiezing is een voorverordinering Gods, door welke God van eeuwigheid vast en onveranderlijk besloten heeft enige bijzondere mensen als met naam, zonder enig voorgezien geloof of goede werken, uit zijn enkel vrij welbehagen, te brengen tot de eeuwige zaligheid, tot prijs van de heerlijkheid van Zijn genade.*

XI. (a) De verkiezing is een werk Gods. De eeuwige God, die Zichzelf algenoegzaam is, heeft het behaagd zijn goedheid mede te delen, en heeft daartoe enige mensen uitverkorenen. Hij heeft ons uitverkoren, Eféze 1:3. Hij heeft ons gesteld tot verkrijging van de zaligheid, 1 Thess. 5:9. Daarom worden zij *Zijn uitverkorenen* genoemd, Lukas 18:7. God komt hier niet voor als Rechter, oordelende over de daden des mensen, en daarop rechtvaardigende of verdoemende, maar als soeverein Heere, met het zijn handelende naar zijn welgevallen, deze verkiezende, gene verwerpende.

Van eeuwigheid.
(b) De verkiezing is geschied van eeuwigheid. God verkiest in de tijd enige door de krachtdadige roeping, de mens uit de staat van de natuur overbrengende in de staat van de genade. Joh. 15:16. *Ik heb u uitverkoren, en Ik heb u gesteld, dat gij zoudt heengaan en vrucht dragen.* Maar deze verkiezende roeping vloeit uit een eeuwig voornemen. Rom. 8:28. Zodat het besluit van de verkiezing niet genomen wordt in de tijd, als de mens daar nu is, gelooft en Godzalig leeft; maar het is geschied, eer de mens iets goeds gedaan heeft. Rom. 9:11. Van eeuwigheid voor de grondlegging van de wereld. Eféze 1:4. Gelijk Hij ons uitverkoren heeft in Hem, vóór de grondlegging der wereld, opdat wij zouden heilig en onberispelijk zijn voor Hem in de liefde. Eféze 3:11. *Naar 't eeuwig voornemen, dat Hij gemaakt heeft in Christus.* 2 Tim. 1:9. *Naar zijn eigen voornemen en genade, die ons gegeven is in Christus Jezus voor de tijden der eeuwen.*

Gaat over mensen in ´t bijzonder.
(c) De verkiezing gaat over enige mensen: God heeft een onderscheid gemaakt tussen mensen en mensen. Matth. 20:16. *Velen zijn geroepen, maar weinigen uitverkoren.* Rom. 11:7. De uitverkorenen, de anderen. De uitverkorenen zijn bijzondere mensen, met namen die en die, in tegenstelling van anderen, die en die niet. God heeft geen kwaliteiten of hoedanigheden verkoren, niet zodanigen, dusdanigen, niet gelovigen, Godzaligen, maar dié en dié met namen. Rom. 8:29, 30. *Die Hij tevoren ... deze heeft Hij ook geroepen.* 2 Tim. 2:19. De Heere kent degenen die de zijnen zijn. Filip. 4:3. *Welker namen zijn in het boek des levens.*

Geen voorgezien geloof
(d) De verkiezing is niet geschied om Christus' verdiensten, om voorgezien geloof, noch om voorgeziene goede werken, dat zijn vruchten uit de verkiezing vloeiende, maar geen oorzaken van de verkiezing, zij gaan niet voor, maar volgen deze; niets noodzaakt God; niets dat in de mens zou zijn, of van denzelven gedaan zou worden, heeft God bewogen, iemand te verkiezen; maar het is niet dan vrijheid, niet dan welbehagen van God. Eféze 1:9, 5. *Naar zijn welbehagen, dat Hij voorgenomen had in Zichzelf. Die ons tevoren verordineerd heeft tot aanneming tot kinderen, door Jezus Christus in Zichzelf, naar het welbehagen van Zijn wil.*
Dit alleen is de fontein van de verkiezing, doch in de uitvoering gebruikt God middelen. God laat toe, dat het menselijk geslacht onder de zonde en strafwaardigheid komt, en in

de tijd trekt God zijn uitverkorenen uit die staat, en bewijst hun Zijn genade; te dien opzichte wordt de verkiezing genoemd: *een verkiezing der genade.* Rom. 11:5, 6. *Alzo is er dan ook in deze tegenwoordige tijd een overblijfsel geworden, naar de verkiezing der genade. En indien het door genade is, zo is het niet meer uit de werken.*
Omdat God enige uitverkoren heeft, daarom schenkt Hij hun Christus, om hen op een Gode betamelijke wijze tot God en de zaligheid te brengen. Joh. 17:6. *Zij waren Uwe, en Gij hebt Mij dezelven gegeven.* In dit opzicht is de verkiezing geschied in Christus. Eféze 1:4, 5, 6. *Gelijk Hij ons uitverkoren heeft in Hem. Verordineerd heeft tot aanneming tot kinderen, door Jezus Christus. Begenadigd heeft in de Geliefde.*

De verkiezing vloeit niet uit enig voorgezien geloof of goede werken; maar die beide vloeien uit de verkiezing, als middelen om de uitverkorenen tot de hun verordineerde zaligheid te brengen. Zie dit van het geloof. Hand. 13:48. *Daar geloofden zovelen, als er geordineerd waren tot het eeuwige leven.* Daarom wordt het geloof genoemd het geloof van de uitverkorenen. Titus 1:1. Zie het gezegde van de goede werken. Eféze 1:4. Hij heeft ons uitverkoren, niet omdat wij zo waren, of omdat God ons zo aanzag, maar opdat wij zouden heilig en onberispelijk zijn voor Hem in de liefde. *Die Hij tevoren gekend heeft, die heeft Hij ook tevoren verordineerd het beeld zijns Zoons gelijkvormig te zijn, deze heeft Hij geroepen, gerechtvaardigd, verheerlijkt*. Rom. 8:29, 30.

Is onveranderlijk.
(e) De verkiezing is onveranderlijk. De mens zal dit besluit niet veranderen, omdat de verkiezing niet geschied is op enige voorwaarde, en omdat God Zelf in de uitverkorenen werkt ‘t geen Hem welbehagelijk is, om hen daardoor tot de, zaligheid te leiden. God Zelf zal uit Zichzelf dit besluit niet veranderen, omdat bij de Heere geen verandering is of schaduw van omkering, Jak 1:17. Des Heeren wijsheid en almachtigheid doet Zijn raad bestaan; daarom spreekt de Schrift van de onveranderlijkheid zijns raads, Hebr. 6:17. *Opdat het voornemen Gods, dat naar de verkiezing is vast bleef.* Rom. 9:11. *Het vaste fundament Gods staat.* 2 Tim. 2:19. *Die Hij tevoren verordineerd heeft, die heeft Hij ook verheerlijkt.* Rom. 8:30.

Tot verheerlijking van God.
(f) Het einde van de verkiezing is de verheerlijking van God, niet om Hem heerlijkheid toe te brengen, want Hij is volmaakt; maar om al Zijn heerlijke volmaaktheden, die zich in het werk van de verlossing opdoen, te openbaren aan engelen en mensen, opdat die in de beschouwing daarvan zaligheid zouden hebben, en dat alles tot Hem als het einde, waarin alles eindigt, te brengen, met Hem te loven, te prijzen, en Hem zo eer en heerlijkheid te geven. ‘t Einde is om verheerlijkt te worden in zijn heiligen, en wonderbaar te worden in allen, die geloven. 2 Thess. 1:10. ‘t Is tot prijs van de heerlijkheid van Zijn genade. Eféze 1:6. Hierover roept de apostel uit: *Uit Hem en door Hem, en tot Hem zijn alle dingen. Hem zij de heerlijkheid in der eeuwigheid. Amen.* Rom. 11:36.

Verwerping.
Verscheiden benamingen.

XII. Het andere deel van de voorverordinering is de verwerping, welke met verscheiden woorden wordt uitgedrukt, als
1. Verwerpen. Jes. 41:9. *U heb Ik uitverkoren, en heb u niet verworpen.*
2. *Toebereiding tot het verderf.* Rom. 9:22.
3. Stellen tot toorn. 1 Thess. 5:6.
4. Tot een oordeel opgeschreven te zijn. Judas 1:4.
5. Niet geschreven te zijn in het boek des levens, Openb. 13:8.

Uit deze teksten wordt meteen bewezen, dat er een verwerping is.

Beschrijving.
XIII. *De verwerping is een voorverordinering van sommige bijzondere mensen, als met Naam tot het eeuwige verderf, uit enkel vrij welbehagen, tot betoning van Gods rechtvaardigheid in hen om hun zonden te straffen.*

Gaat over bijzondere personen.
XIV. (a) Gelijk de verkiezing gaat over bijzondere personen, gelijk getoond is, en nog verder getoond zal worden, zo ook de verwerping; Want hun namen zijn niet geschreven in het boek des levens. Openb. 17:8. Christus zegt tot de bijzondere personen: gij zijt niet van Mijn schapen. Joh. 10:26. Zij worden uitgedrukt met het relatieve woord *die,* Judas 1:4. *Sommige mensen, die eertijds tot ditzelfde oordeel tevoren opgeschreven zijn.* Daarom worden ook sommigen met name genoemd. Ezau, Rom. 9:13. Farao, Rom. 9:17. Judas Iskarioth, Hand. 1:25.
Deze verworpenen zijn in getal onbedenkelijk te boven gaande het getal van de uitverkorenen, welke in tegenstelling van deze, ja zelfs van de geroepenen, *weinigen* genoemd worden. Matth. 20:16.

Uit vrij welbehagen.
(b) De verwerping vloeit enkel uit het welbehagen Gods. Hun goddeloosheid is wel de oorzaak van hun verdoemenis, maar zij is de oorzaak niet die God bewogen heeft om een besluit tot verheerlijking van zijn rechtvaardigheid, in hen te verwerpen te nemen; ‘t is enkel het welbehagen van God, die recht en macht heeft met het Zijne te doen wat Hij wil, en niemand mag zeggen: *Waarom hebt Gij mij alzo gemaakt?* Rom. 9:20. Naar zijn welbehagen verbergt God de weg der zaligheid. Matth. 11:25, 26. *Hij ontfermt Zich diens Hij wil, en verhardt die Hij wil.* Rom. 9:18.
Het voornemen is vast. *Eer de kinderen iets goeds of kwaads gedaan hadden.* Rom. 9:11. ‘t Is dan Gods vrijheid en welbehagen zijn rechtvaardigheid zowel te bewijzen aan dezen, als Zijn genade aan anderen. Rom. 9:22, 23. God zal Zijn heiligheid en rechtvaardigheid wel beschermen; de gelovigen weten dat God recht is, en al Zijn handelingen rechtvaardig. Die hier met God twisten wil, doe het.

Tot eer van Gods rechtvaardigheid.
(c) Gelijk de vrijheid Gods zich vertoont in het nemen van zo'n besluit, zo is het einde de betoning van Gods rechtvaardigheid, zich openbarende in de uitvoering daarvan. Hij, die het einde besluit, besluit meteen de middelen tot het einde. God heeft niet besloten

die en die te verdoemen anders dan om de zonde. God laat toe, dat zij door hun eigen schuld van God afvallen, en zich slaven van de zonde maken; zij, nu gezondigd hebbende, zo zijn zij gekomen onder de vloek, die op de zonde gedreigd was. Daar God sommigen van de zonde en de vloek verlost door de Borg Jezus Christus, daar laat Hij dezen liggen; daaruit komt dan voort, dat ze niet naar God horen, en in Hem geloven. Joh. 8:47. *Daarom hoort gij niet, omdat gij uit God niet zijt.* Joh. 10:26. *Gij gelooft niet, want gij zijt niet van mijn schapen.* Om de zonde straft God hen als een rechtvaardig Rechter, in de dag des toorns en van de openbaring van het rechtvaardig oordeel van God. Rom. 2:5. Dus bewijst God zijn toorn over de vaten des toorns tot het verderf toebereid. Rom. 9:22.

XV. Dusverre hebben wij deze zaak verklaard. Deze leer heeft veel bestrijders, als Roomsen, hoewel niet alle, Remonstranten, Luthersen, en anderen.

Het gevoelen van Remonstranten.
De Remonstranten zijn in het begin van de voorgaande eeuw opgestaan; door de Synode-Nationaal, dat de Naam wel dragen mag van een Synode-Generaal, gehouden te Dordrecht in de jaren 1618 en 1619, veroordeeld, en daarop uit de Gereformeerde kerk geworpen.

- Deze stellen allereerst een algemeen en onbepaald besluit om de gelovigen en in goede werken volhardenden zalig te maken en alle godlozen te verdoemen; dit noemen ze de voorgaande wil Gods.
- Ten tweede zeggen ze, dat God door een algemene mensenliefde Jezus Christus tot een Zaligmaker voor alle mensen en ieder in het bijzonder verordineerd heeft, en dat God, - in aanmerking van de algemene voldoening van Christus, in aanmerking van het geloof en de volharding in goede werken, ‘t welk zij zeggen in de macht van des mensen vrije wil te zijn, ‘t welk God door een middelkennis voorziet, wat ieder doen of niet doen zal, - dat God, zeggen ze, daardoor bewogen is geworden te besluiten de zodanigen zalig te maken, en door de voorgeziene ongelovigheid, godloosheid en afval ten einde toe, bewogen is geworden te besluiten de zodanigen te verdoemen; en dat niemand, omdat hij niet weet of hij volharden zal, ofschoon hij nu gelovig en Godzalig is, verzekerd kan zijn van zijn zaligheid.

Roomsen.
De Roomsen zijn over dit stuk niet eens, maar strijden heftig tegen elkaar; sommigen zijn in dit stuk bijna rechtzinnig, anderen zijn ‘t eens met de Remonstranten. Eerst was de strijd tussen de Franciscanen en Dominicanen, daarna tussen de Jezuïeten en Jansenisten; deze zijn voor de verkiezing uit genade, genen drijven de verkiezing uit de werken; dezen zijn wederom verschillend, de een wil, dat de verkiezing tot de genade is uit enkele genade, maar tot de heerlijkheid uit de werken, de ander wil dat het beide is uit de werken.

Luthersen.
De Luthersen houden zich niet stipt aan het gevoelen van Luther, die in dat stuk zuiver was, hoewel hij al te ruwe uitdrukkingen gebruikte; maar zij, de een verder dan de ander, wijken van hem af. Zij stellen twee besluiten.

- Het eerste is bij hen de verkiezing van Christus tot een algemene Zaligmaker van het gehele menselijke geslacht, en zo stellen ze een verkiezing van alle mensen, om ze allen door Christus te verlossen, genoegzame middelen tot de zaligheid te geven, hen tot Christus roepende, en om ze zalig te maken onder voorwaarde van geloof en bekering; zodat ze allen zalig zouden kunnen worden, indien zij wilden geloven in Christus en zich bekeren; doch dat het merendeel van de mensen die aanbieding verwerpt en daardoor verloren gaat.
- Hierbij stellen ze nog een ander besluit van verkiezing, namelijk, dat God van eeuwigheid uit zijn vrije genade enige bijzondere mensen als met Naam tot de zaligheid heeft uitverkoren in Christus, als het fundament van verkiezing, welke als Borg voor hen zou betalen, en de zaligheid verwerven; doch anderen willen alsmede naar het voorgezien geloof, 't zij als een bewegende oorzaak, of als een middel, gelijk in de rechtvaardigmaking; en verder, dat de uitverkorenen, nu geboren zijnde, dood zijn in zonden en misdaden, en geheel geen krachten hebben om zich te bekeren en in Christus te geloven, maar dat God volgens het besluit van de verkiezing hen ieder op zijn tijd bekeert, het geloof geeft, en hen tot de zaligheid bewaart, zodat de uitverkorenen, hoewel zij na de wedergeboorte wederom geheel kunnen afvallen, en wederom dood worden in zonden en misdaden, nochtans niet eindelijk, dat is, tot de einde toe kunnen afvallen, omdat God, volgens zijn eeuwig en onveranderlijk besluit hen voor hun dood wederom in het geloof en de wedergeboorte herstelt, zodat een uitverkorene, wedergeboren zijnde, verzekerd kan zijn van zijn zaligheid.

Amyraldus.
Amyraldus, en die het na hem met hem houden, beweren een middelweg uitgevonden te hebben, om de aanstotelijkheid van de ware leer weg te nemen. Zij stellen twee besluiten.
- Een algemeen, waardoor God Zich over het gehele menselijke geslacht ontfermende, besloten heeft Christus in de wereld te zenden, opdat die door zijn voldoening de vergeving van de zonden en eeuwige zaligheid voor alle mensen verwerven zou onder die voorwaarde van in Hem te geloven, en zulke zaligheid niet te versmaden, zodat God in enig opzicht de zaligheid van alle mensen wilde, en dat ieder mens zou kunnen zalig worden, zo hij maar wilde.
- Hierbij voegen ze een bijzonder besluit, waardoor God uit enkele vrije genade enige bijzondere personen als met Naam heeft uitverkoren tot de zaligheid, tot welke Hij hen ook zeker brengt, Hij zelf hun, die van nature niets kunnen, geloof en bekering gevende, en door zijn kracht hen daarin bewarende, waaruit dan een wedergeborene verzekerd kan zijn van zijn zaligheid.
  In het eerste komen ze met de Remonstranten en Luthersen overeen; in het tweede zijn zij rechtzinnig. Uit de voorstelling van de gevoelens der partijen blijkt, dat het verschil niet is over één punt, maar dat er verscheiden zaken onder elkaar gemengd zijn, die in verschil zijn, en daarom zullen wij ze ieder op zichzelf voorstellen en verhandelen.

Socinianen.
De Socinianen stellen twee verkiezingen, een algemene van Godzaligen, deze stellen ze van eeuwigheid; en een bijzondere, die in de tijd geschieden zou.

XVI. Vraag: 1. Of God van eeuwigheid een algemeen voornemen genomen heeft, om Zich over het gehele vervallen menselijk geslacht te ontfermen, en Christus tot een Zaligmaker voor allen en een ieder te verordineren, en die allen tot Hem en Zijn zalige gemeenschap met Hem te roepen?
't Gevoelen van partijen is uit het vorige par. 15, te zien, en in welk opzicht ieder daar ja op zegt; doch allen komen daarin overeen, dat God in dit besluit niet volstrekt beoogd en voorgenomen heeft alle mensen zalig te maken, ziende dat dan ook zeker alle mensen de zaligheid verkrijgen zouden, 't welk de uitkomst weerlegt.
Wij antwoorden, dat God geen schepsel haat dan om de zonde, en dat God een gewone toegenegenheid heeft tot zijn schepselen, als schepselen aangemerkt, ieder in zijn soort, die onderhoudende en besturende, ook zo, dat Hij Zichzelf aan de zondaren niet onbetuigd laat, hun goed doende, en hun harten met gerecht en vrolijkheid vervullende, Hand. 14:17. En dat God behagen heeft in de bekering van de mensen, in hun geloof in Christus, in hun gebeden, aalmoezen en heiligmaking, omdat het beginselen zijn van de herstelling des beelds Gods in de mens; maar wij ontkennen zodanige algemene genade of voornemen om Zich over alle mensen te ontfermen, en om Christus te geven tot een algemene Zaligmaker voor alle mensen, en om Christus alle mensen voor te stellen. Want:
(1) De uitvoering is niet algemeen. Zoals God in de tijd doet, zo heeft Hij van eeuwigheid besloten te doen. Eféze 1:11. *Die alle dingen werkt naar de raad van Zijn wil.* God nu ontfermt Zich in de tijd niet over alle mensen. Rom. 9:18. *Hij ontfermt Zich diens Hij wil, en verhardt die Hij wil.* God heeft Christus in de wereld niet gezonden tot een Zaligmaker voor allen, maar alleen voor zijn uitverkorenen; want Christus heeft geleden als Borg en Hogepriester; de verdiensten van Christus en de toepassing zijn onafscheidelijk, ' t eerste is niet breder dan het laatste, en de Schrift bepaalt Christus' dood alleen tot enige. Zie dit in 't brede, hoofdstuk 22 *Van de voldoening van Christus.* God biedt ook Christus alle mensen niet aan, Hij roept ze niet allen. Hij maakt Jakob zijn woorden bekend; alzo heeft Hij geen volk gedaan; en zijn rechten die kennen zij niet. Psalm 147:19, 20. Christus betuigt dit, Matth. 11:25, 26. *Ik dank U, Vader! dat Gij deze dingen voor de wijzen en verstandigen verborgen hebt, en hebt dezelve de kinderkens geopenbaard. Ja, Vader! want alzo is geweest het welbehagen voor U.* Dit leert de dagelijkse ondervinding onweersprekelijk; dus besluiten wij, dat God van eeuwigheid geen algemeen ontfermend besluit gemaakt heeft; Christus niet verordineerd heeft tot een Zaligmaker voor allen, en niet voorgenomen heeft Christus alle mensen aan te bieden.

2. De verkiezing en de verwerping staan tegen elkaar over; beide hebben ze hun bijzondere voorwerpen; de verkiezing is van die en die met naam; de verwerping is ook van die en die met naam, gelijk in het vorige is getoond. Zie par. 11, 14 in c. dus kan een algemeen besluit om zich over allen te ontfermen, en Christus voor allen te zenden, geen plaats hebben. Men kan niet zeggen, dat dit wel vast gaat in het tweede en opvolgende besluit, maar dat het tweede niet wegneemt een vroeger besluit, dat algemeen is; want de Schrift spreekt nergens van een eerste en tweede besluit, veel minder van een eerste besluit, dat door een tweede omgestoten wordt. Het besluit Gods is onveranderlijk. Heeft God dan in zijn eeuwig besluit sommigen gesteld tot toorn, tot

het verderf toebereid, en tot een oordeel opgeschreven; zo is er geen eerder besluit geweest van Zich over die te ontfermen.

3. Zulke algemene genade heeft verscheiden ongerijmdheden in zich; uit welks natuur nu ongerijmdheden vloeien, dat is zelfs absurd en ongerijmd. Want:

(a) deze algemene wil om alle mensen zalig te maken stelt, dat God wil 't geen Hij niet wil. Die waarlijk, ernstig, heftig een zaak wil, die voert ze ook uit als hij kan; God nu kan alle mensen dadelijk zalig maken, maar Hij wil niet, gelijk uit de uitkomst blijkt. Als God dan evenwel een wil heeft om alle mensen zalig te maken, zo wil Hij 't zelfde, en Hij wil 't zelfde niet en dat in dezelfde opzichten.

(b) Deze algemene wil om alle mensen zalig te maken is of volstrekt of onder voorwaarde. Zo volstrekt, dan mist God zijn oogmerk; want alle mensen worden niet zalig. Zo onder voorwaarde, dan wil God die voorwaarde of uitvoeren, of alleen maar eisen; zo God de voorwaarde zelf wil uitvoeren, dan zouden alle mensen dadelijk zalig worden, 't welk onwaar is; zo God de voorwaarde niet wil uitvoeren, maar alleen eisen, zo wil God van alle mensen zaligheid waarlijk niet; want God weet, dat de voorwaarde de zondige mens geheel onmogelijk is, omdat hij geestelijk dood, blind, onwillig en onmachtig is; en dan wil God iets heftig en ernstig, 't geen Hij in hetzelfde ogenblik zeker weet, dat nooit zijn of geschieden zal.

(c) Zo in God een algemene wil is om alle mensen zalig te maken, zo zou God in zijn oogmerk bedrogen, en van het bekomen van Zijn wil ontzet kunnen worden; want Hij wil iets, dat niet geschiedt, Hij wil aller mensen zaligheid, en nochtans worden ze niet zalig. 't Is wat anders, als God iets gebiedt, en verklaart, dat het gehoorzamen Hem welgevallig zal zijn; dat nu de mensen die gebiedende wil niet doen, is buiten twist. En wat anders is het iets te besluiten en te beogen; van deze besluitenden wil wordt in dit verschil gehandeld; die iets beogende en besluitende wil, die wordt bedrogen, als niet komt, hetgeen hij wil. Wil dan God aller mensen zaligheid in zijn besluit, zo wordt God in zijn voornemen bedrogen, en Hij krijgt niet, dat Hij willende besloot, en besluitende wilde. Omdat dan deze dingen ongerijmd zijn, zo is het dan ook ongerijmd een algemeen besluitende wil in God te stellen, om alle mensen zalig te maken.

XVII. De redenen, die de partijen voor de algemene genade bijbrengen, worden beantwoord in de verhandeling *van de voldoening van Christus,* hoofdstuk 22. Hier zullen wij alleen enige kort aanroeren, en tonen, dat ze niet dienen voor een algemeen genadebesluit.

Tegenwerping 1. Ezech. 33:11. *Zo ik lust Heb aan de dood des goddelozen! Maar daarin hHeb Ik lust, dat de goddeloze zich bekere van zijn weg, en leve.*
Antwoord.
Deze tekst spreekt niet van het besluit Gods, dat altijd zeker uitgevoerd wordt, en waarin God altijd zijn einde bekomt; maar van het genoegen Gods in de bekering des mensen, waardoor de mens wederom hersteld wordt naar zijn beeld en gelijkenis; en van het ongenoegen, dat God heeft in de onbekeerlijkheid des mensen, en in zijn bederf, voor zoveel het zijn schepsel is.

Tegenwerping 2. Joh. 3:16. *Alzo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij zijn eniggeboren Zoon gegeven heeft,* enz. Joh. 6:51. *Hetwelk Ik geven zal voor het leven der wereld.* 2 Kor. 5:19. God was in Christus de wereld met Zichzelf verzoenende, hun zonden hun niet toerekenende, 1 Joh. 2:2. *En Hij is een verzoening voor onze zonden, en niet alleen voor de onze, maar ook voor de zonden van de gehele wereld.*
Antwoord.

(a) Deze plaatsen spreken niet van het eeuwig besluit Gods, waarover hier het verschil is, maar van het zenden van Christus ten nut van de mens.
(b) Het woord *wereld* betekent hier mensen, het menselijk geslacht, tot welke Gods mensenliefde uitgaat; 't menselijk geslacht, is het voorwerp van de liefde en weldadigheid Gods. Dat zegt niet, dat God ieder mens in de wereld liefheeft, dat Christus ieder mens het geestelijk leven geeft, ieder mens de zonden niet toerekent, gelijk te zien is uit de gewone taal des Bijbels. De eerste wereld is door de zondvloed vergaan. Lukas 17:27. Nochtans bleef Noach met de zijnen in het leven. De duivel verleidde de gehele wereld. Openb. 12:9. *De gehele wereld ligt in het boze,* 1 Joh. 5:19. Wie zal daaruit besluiten, dat er geen gelovigen in de wereld waren; dat er niet één mens op aarde was, die van de duivel niet verleid werd, die niet in het boze lag? Christus zegt: *Ik bid niet voor de wereld.* Joh. 17:9. Dat zegt niet, dat er niet één mens op aarde is, voor welke Christus bidt: zodat men door het woord wereld niet verstaan kan alle en ieder mens op aarde; maar dat men daardoor verstaan moet degenen, die in iedere tekst beoogd worden. Soms een menigte van mensen. Joh. 12:19. De gehele wereld gaat Hem na. Soms de goddelozen in tegenstelling van de uitverkorenen. Joh. 17:9. Soms de uitverkorenen in tegenstelling van de anderen. 2 Kor. 5:19. Die met God verzoend zijn, die God de zonden niet toerekent; deze zijn niet de goddelozen, maar de uitverkorenen, en deze worden wereld genoemd.

Tegenwerping 3. Rom. 11:32. Want God heeft ze allen onder de ongehoorzaamheid besloten, opdat Hij hun allen zou barmhartig zijn. Rom. 5:18. *Gelijk door één misdaad de schuld gekomen is over alle mensen tot verdoemenis; alzo ook door één rechtvaardigmaking des levens.* 1 Kor. 15:22. *Gelijk ze allen in Adam sterven, alzo zullen ze ook in Christus allen levend gemaakt worden.* 2 Kor. 5:15. *En Hij is voor allen gestorven,* 1 Tim. 2:4-6. *Welke wil dat alle mensen zalig worden. Die Zichzelf heeft gegeven tot een rantsoen voor allen*. 2 Petrus 3:9. *Niet willende, dat enige verloren gaan, maar dat ze allen tot bekering komen.*
Antwoord.
Zie het antwoord op iedere tekst, hoofdstuk XXII.
(a) Het woord allen betekent niet alle mensen, die geweest zijn, tegenwoordig zijn of komen zullen; maar het betekent die allen, van welke in iedere tekst gesproken wordt. Rom. 5:18 spreekt van *allen die van Christus zijn, over welke de rechtvaardigmaking van het leven komt.* Rom. 11:32 spreekt van de verwerping en wederaanneming of bekering van de Joodse natie, 1 Kor. 15:22 spreekt van *allen, die in Christus levend gemaakt worden.* 2 Kor. 5:15 spreekt van *alle gelovigen, die der zonde gestorven zijn en geestelijk leven,* 1 Tim. 2:4-6, spreekt van *alle soorten van mensen,* gelijk uit vs. 2 blijkt. Allerlei mensen, en niet allen komen tot de kennis van de waarheid. Dat God in zijn besluit wil, zal zeker geschieden; dat niet geschiedt, wil God ook in zijn besluit niet. Nu, alle mensen worden niet zalig, maar alleen die allen, in wier plaats Christus is gegeven tot een rantsoen. 2 Petrus 3:9 spreekt van de uitverkorenen, die tot bekering

komen, die moeten eerst ingezameld worden, eer de wereld vergaat; alsmede van het bevel en de aankondiging van het Evangelie; een ieder, die het hoort, bevelende zich te bekeren; en ook van het genoegen en ongenoegen dat God heeft in de bekering of onbekeerlijkheid.

Christus verkoren om de uitverkorenen.

XVIII. De voorstanders van de algemene genade stellen Christus tot het fundament en oorzaak van de verkiezing, gelijk boven te zien is par. 14, daarom is nodig, dat wij deze vraag beantwoorden:

Of de verkiezing van Christus in orde voorgaat de verkiezing der mensen, zodat God door de verdiensten van Christus bewogen is geworden de mensen te verkiezen; dan of de verkiezing der mensen voorgaat, en Christus verkoren is om de verkiezing der mensen uit te voeren?

De voorstanders van de algemene genade stellen het eerste; wij het tweede; en dat Christus in de verkiezing te pas komt als de Uitvoerder van de verkiezing, als de verdiende Oorzaak van de zaligheid, waartoe de uitverkorenen verordineerd zijn, maar niet als de bewegende Oorzaak. Want:

1. Christus is verkoren om der uitverkorenen wil, om hun Middelaar, Verlosser en Zaligmaker te zijn, zie dit 1 Joh. 4:10. *Hierin is de liefde, niet dat wij God liefgehad hebben, maar dat Hij ons liefgehad heeft, en Zijn Zoon gezonden heeft tot een verzoening voor onze zonden.* Joh. 3:16. *Alzo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij zijn eniggeboren Zoon gegeven heeft.* In deze teksten wordt duidelijk gezegd, dat het geven van de Zoon vloeit en voortgekomen is uit de liefde Gods tot de uitverkorenen. ‘t Is uit de natuur bekend, dat de oorzaak in orde eerder is dan het gevolg, het einde eerder dan het middel, om het einde te bekomen, en het voorwerp eerder dan de werking naast het voorwerp. Zo gaat dan de liefde Gods tot de uitverkorenen, en hun verkiezing vóór de verordinering van de Borg, die aan hen gegeven is, Jes. 9:5 die tot hun verlossing en zaligheid gegeven is, die voorgekend en geopenbaard is om hunnentwil, 1 Petrus 1:20. Dit toont de Heere ook, Joh. 17:6. *Zij waren Uwe, en Gij hebt Mij dezelve gegeven.* Zo waren zij dan al eerder des Vaders, eer zij aan de Zoon als aan de Borg en Middelaar gegeven werden, en dus zijn zij eerder uitverkoren dan de Borg, die tot hun behoud is verkoren.
2. De verkiezing heeft geen andere oorzaak dan het welbehagen Gods. Eféze 1:9-11. *Ons bekendgemaakt hebbende de verborgenheid van Zijn wil naar Zijn welbehagen, dat Hij voorgenomen had in Zichzelf, om in de bedeling van de volheid der tijden wederom alles tot een te vergaderen in Christus, beide dat in de hemel is, en dat op de aarde is. In Hem, in welke wij ook een erfdeel geworden zijn, wij die tevoren verordineerd waren naar het voornemen Desgenen, die alle dingen werkt naar de raad van Zijn wil.* De verkiezing wordt hier als de zaak vooruitgesteld, de uitverkorenen worden gezegd tevoren verordineerd te zijn naar het voornemen Desgenen, die alle dingen werkt naar de raad van Zijn wil, naar Zijn welbehagen; hier is geen andere oorzaak, die God zou hebben bewogen. Daarbij wordt gevoegd het middel, waardoor God dat voornemen zou uitvoeren, namelijk, *om in de bedeling van de volheid van de tijden wederom alles tot een te vergaderen in Christus;* zo is dan Christus het verordineerde middel om degenen, die naar Gods vrij welbehagen uitverkoren waren, de verordineerde zaligheid deelachtig te maken, en is derhalve

niet de bewegende oorzaak waarom en het fundament waarop de verkiezing geschied is. Ditzelfde blijkt ook uit:
- Lukas 12:32. *Het is uws Vaders welbehagen ulieden het koninkrijk te geven.*
- Matth. 11:26. *Ja, Vader! want alzo is geweest het welbehagen voor U.*
- Rom. 9:11. Niet uit de werken, maar uit de roepende.

Tegenwerping 1.
XIX. Eféze 1:4. *Gelijk Hij ons uitverkoren heeft in Hem.* 2 Tim. 1:9. *Genade, die ons gegeven is in Christus Jezus voor de tijden der eeuwen.*
Antwoord.
(a) *In Christus uitverkoren te zijn* is, om door Christus alle geestelijke zegeningen deelachtig te worden, vs. 3. Gelijk de apostel het duidelijk uitdrukt, 1 Thess. 5:9. *God heeft ons gesteld tot verkrijging van de zaligheid door onze Heere Jezus Christus.* Het stellen van ons tot de zaligheid is de zaak; deze wordt uitgevoerd door Christus als het Middel, zodat hier in Christus niet is om Christus' wil, maar door Christus, Hij heeft ons uitverkoren om ons door Christus zalig te maken. Eer iemand in Christus is, was hij als des Vaders. Joh. 17:6. *Zij waren Uwe, en Gij hebt Mij dezelven gegeven.*
(b) De genade is gegeven in Christus voor de tijden der eeuwen, niet dadelijk; want de uitverkorenen waren er nog niet, maar verordinerende de genade hun in de tijd te geven door Christus als de uitvoerder van de zaligheid; dus is hier geen schijn van bewijs, dat Christus is de bewegende Oorzaak en 't Fundament van de verkiezing.

Tegenwerping 2.
Rom. 8:29. *Die heeft Hij ook tevoren verordineerd het beeld Zijns Zoons gelijkvormig te zijn, opdat Hij de eerstgeborene zij onder vele broederen.* Het uit te drukken beeld is eerder dan het volgende; zo is dan Christus eerder verkoren dan de mensen, en de mens is uitverkoren uit aanmerking van Christus.
Antwoord.
(a) De apostel stelt uitdrukkelijk de voorkenning van de Zijnen vooruit vast. *Die Hij tevoren gekend heeft, die heeft Hij ook tevoren verordineerd het beeld,* enz.
(b) Het beeld Zijns Zoons gelijkvormig te zijn, geschiedt in de tijd, en is een werk niet van het besluit, maar een werk van de uitvoering. De apostel zegt, dat God van eeuwigheid verordineerd heeft, dat de van eeuwigheid gekenden in de tijd het beeld van Christus gelijkvormig zouden worden; maar niet, dat God in de verkiezing hen formeerde naar het beeld Zijns Zoons; zo er zo'n tekst was, dan zou hun zeggen wat schijn hebben, maar nu geheel niet.
(c) Christus wordt gezegd *de Eerstgeborene onder veel broederen,* maar niet de eerst Uitverkorene, dat was te bewijzen. De apostel spreekt hier van het begin van de zaligheid van de uitverkorene, welke is de Zoon Gods. Jezus Christus, Die en de verdienende Oorzaak is van de zaligheid, en het voorbeeld, waaraan de uitverkorenen in de tijd gelijk gemaakt worden, zo ten opzichte van lijden als leven. Van welke alle Hij is de eerstgeborene in de dadelijke uitvoering en in voortreffelijkheid.

De verkiezing is over bijzondere personen
XX. Vraag III. *Of God enige mensen in 't bijzonder, als met name verkoren heeft?*

De Remonstranten zeggen, dat God *alle* mensen uitverkoren heeft *onder voorwaarde* van geloof, bekering, en in hetzelve volhardende, dat alles afhangt van de kracht van de vrije wil des mensen. Zij willen, dat de verkiezing is een wil Gods om alle gelovigen en Godzaligen zalig te maken, en dat de verwerping is een wil Gods om alle ongelovigen en godlozen te verdoemen, zonder bepaling van die en die met name; en zeggen verder, dat God door een middelkennis weet, wie geloven zal willen, en wie niet geloven zal willen, en dat God daaruit weet, wie zalig zal worden, en wie niet zalig zal worden.

Maar wij zeggen, dat God bijzondere mensen als met name, die en die tot zo'n bepaald getal toe, verkoren heeft, en dat God om hen tot de zaligheid te brengen, besloten heeft Christus tot een Middelaar voor hen te zenden, en dat God besloten heeft zelf krachtdadig hen tot Christus te roepen, het geloof en de bekering hun te geven, hen in zijn kracht daarin te bewaren, en alzo dadelijk zalig te maken. Dit blijkt:

Bewijs 1. **Proörizein, tevoren verordineren.**
XXI. Uit het woord Proörizein, *tevoren verordineren,* 't welk meermalen van de verkiezing gebruikt wordt, Zie Rom. 8:29, 30 Eféze 1:5, 11. Dit woord betekent iemand in het bijzonder tot iets te bepalen.
- Hand. 4:28. *Al wat Uw hand en Uw raad tevoren bepaald had.*
- Hand. 2:23. *Deze, door de bepaalde raad,* enz.
- Hebr. 4:7. *Zo bepaalt Hij wederom een zekere dag.*
- Hand. 17:26. *Bescheiden hebbende de bepalingen van hun woning.*

Omdat God dit woord van de verkiezing gebruikt, zo betekent het bijzondere mensen, als met name die en die, te stellen tot verkiezing van de zaligheid. Ditzelfde blijkt ook uit het woord verkiezen, Grieks Eklogee, 't welk is *uitkiezen.* Dit alles wegneemt, die verkiest niet; maar verkiezen is uit velen het een of het ander naar zijn welgevallen uit te kippen en voor zich te nemen; omdat dan de Schrift zegt, dat God van eeuwigheid mensen tot de zaligheid uitverkoren heeft, zo is dat niet allen daartoe te verordenen, maar enige, die en die, voor Zich uit te kiezen.

2. **Uit de inschrijving van sommiger namen in het boek des levens.**
De kinderen Israëls hebben hun geslachts- en naamregisters, uit welke een ieder zijn stam kon bewijzen; zo wordt ook Gode een boek toegeschreven, en wordt genoemd het boek des levens, Openb. 3:5. In dit boek zijn niet opgeschreven de namen van de verworpenen. Openb. 13:8. *Welker namen niet zijn geschreven in 't boek des levens.* Maar in dit boek zijn opgeschreven de namen van de uitverkorenen tot zaligheid. Zie dit: Lukas 10:20. *Verblijdt u veel meer, dat uw namen geschreven zijn in de hemelen.* Openb. 21:27, in dat nieuwe Jeruzalem zullen inkomen, die geschreven zijn in 't boek des levens des Lams. De Vader heeft ze uitverkoren, en in Zijn boek geschreven, en heeft ze aan de Zoon overgegeven om die te verlossen, en die heeft ze overgenomen en in zijn boek overgetekend; daarom wordt het *'t boek des Lams* genoemd. Zie ook: Filip 4:3. *Wees deze vrouwen behulpzaam, die met mij gestreden hebben in het Evangelie, ook met Clemens, en de anderen, mijn medearbeiders welker namen zijn in 't boek des levens.*
Duidelijker kan men het niet uitdrukken; hier is geen melding van enige hoedanigheid of van enige voorwaarde; hier wordt niet in 't gemeen gesproken van goeden en kwaden, van gelovigen of ongelovigen, maar hier wordt eens ieders Naam in het boek des levens

opgeschreven gevonden, en zij worden met name genoemd, wier namen in dat boek zijn aangetekend, en wiens namen niet; zo gaat dan de verkiezing over bijzondere personen.

3. **Een tegenstelling tegen anderen.**
Dit blijkt ook uit de tegenstelling, niet van hoedanigheden, maar van personen. Matth. 20:16. *Velen zijn geroepen, maar weinigen uitverkoren.* Rom. 11:7. *De uitverkorenen hebben het verkregen, en de anderen zijn verhard geworden.* Nergens staat, dat God hoedanigheden heeft verkoren en hoedanigheden verworpen; nergens staat ook, zodanigen heeft God verkoren en zodanigen verworpen; maar altijd daar van de verkiezing gesproken wordt, *wordt er van gesproken onder uitdrukking van bijzondere personen. Als Rom. 9:13. Jakob heb Ik liefgehad en Ezau heb Ik gehaat.* Of wel dit ook toegepast kan worden op beider nakomelingen, zijnde die des enen tot de kerk opgenomen en des anderen verworpen, zelfs van de bediening van de genademiddelen; zo spreekt nochtans de tekst van hun personen, en in opzichte van de eeuwige verkiezing en verwerping, gelijk uit de omstandigheden van de tekst blijkt; want de apostel vervolgt deze stelling met een verhandeling van de verkiezing en verwerping; hiertoe dienen ook alle die plaatsen, in welke wel geen personen genoemd worden, maar nochtans door de woorden ons, die en deze worden uitgedrukt.
- Eféze 1:4 *Gelijk Hij ons uitverkoren heeft.*
- Rom. 8:29. *Die Hij tevoren gekend heeft, die heeft Hij ook tevoren verordineerd.*

Die woorden zeggen geen hoedanigheden, maar geven bijzondere personen te kennen. Zo ook: 2 Tim. 2:19. *De Heere kent degenen, die Zijnen zijn.*

Tegenwerping 1.
XXII. Zo God bijzondere personen verkoren had, zo moesten hun namen in de Bijbel uitgedrukt staan; want daarin is vervat de gehele raad Gods, Hand. 20:27.
Antwoord.
Sommiger namen zijn uitgedrukt, gelijk getoond is. Het is genoeg, als hun namen geschreven zijn in het boek des levens. De Schrift vertoont ons de gehele raad Gods, zoveel nodig is te weten, om te geloven, heilig te leven en vertroost te worden.

Tegenwerping 2.
Al de beloften Gods zijn voorwaardelijk, dus dan ook de verkiezing; want zoals God in de tijd doet, zo heeft Hij ook van eeuwigheid besloten, en is de verkiezing voorwaardelijk, zo is ze niet volstrekt van bijzondere personen.
Antwoord.
Wij ontkennen het gevolg; omdat er voorwaardelijke beloften zijn, daarom is er geen voorwaardelijk besluit van verkiezing. Wat anders is het besluit en wat anders de bediening van het Evangelie. ‘t Is een waarheid, zo God in de tijd doet, zo heeft Hij ook van eeuwigheid besloten te doen; en omdat Hij in de tijd voorwaardelijke beloften doet, zo heeft Hij ook van eeuwigheid besloten voorwaardelijke beloften te doen; dit volgt, maar niet: zo is er dan ook een voorwaardelijke verkiezing.

Tegenwerping 3.
Indien God zo'n bijzonder volstrekt besluit van verkiezing gemaakt had, zo zou God aan de uitverkorenen geen bevel geven als voorwaarde van de verkrijging van de zaligheid,

met bedreiging van verdoemenis, indien zij die bevelen niet doen, gelijk nochtans doorgaans in het Woord geschiedt.
Antwoord.
Er is geen reden van gevolg. Want Hij, die het einde zeker en vast besloten heeft, heeft ook de middelen besloten om de uitverkorenen daardoor tot het einde te brengen; de weg nu is geloof en bekering, die stelt God hun voor, en gebruikt beloften en bedreigingen om hen daartoe te bewegen, en bekrachtigt die door Zijn Geest.

Tegenwerping 4.
Indien er een verkiezing was van bijzondere personen, zo kon het Evangelie iedereen onbepaald niet voorgesteld worden, en de verworpene kon niet bevolen worden, in Christus te geloven, met belofte van zalig te worden; want dat is tegenstrijdig, iemand niet te willen in de zaligheid hebben, en hem evenwel de zaligheid te beloven, als hij in Christus gelooft; dus heeft God geen bijzondere personen als met name verkoren.
Antwoord.
Dat er een zodanige bijzondere verkiezing is, is onweersprekelijk bewezen; dat er een onbepaalde aanbieding van het Evangelie met belofte van zaligheid, onder voorwaarde van geloof en bekering is, is ook waarheid. Het is geen tegenstrijdigheid, het ene is volstrekt, het andere onder voorwaarde; het ene is een besluit, het andere een bevel; iets anders is het oogmerk des werkers, iets anders is het einde des werks. ‘t Is Gods goedheid, de onbekeerden het Evangelie met een voorwaardelijke belofte voor te stellen, en ‘t is der mensen plicht dat Evangelie te gehoorzamen; de verkiezing verhindert hen niet, maar hun eigen boosheid, en daardoor wordt God verheerlijkt, als Hij hen om hun ongehoorzaamheid veroordeelt.

Niet uit voorgezien geloof of goede werken.
XXIII. Vraag IV. *Of de verkiezing geschied is uit het enkel vrij welbehagen van God, zonder door iets van buiten bewogen te zijn, dan of ze geschied is uit voorgezien geloof en goede werken?*

De Roomsen vele, en de Remonstranten, alsmede veel Luthersen zeggen het laatste, par. 15. Wij zeggen, dat het geloof en de heiligheid wel de weg is, waardoor God het besluit van de verkiezing uitvoert, en de uitverkorenen de verordineerde zaligheid deelachtig maakt; maar dat ze geenszins de bewegende oorzaak of het fundament zijn van de verkiezing, welke alleen en enkel voortkomt uit het vrije welbehagen Gods. Dit blijkt aldus:
XXIV. 1. De Schrift zegt uitdrukkelijk, dat de verkiezing geen andere oorzaak heeft dan alleen en enkel het welbehagen Gods.
(a) 2 Tim. 1:9. *Die ons heeft zalig gemaakt en geroepen met een heilige roeping; niet naar onze werken, maar naar Zijn Eigen voornemen en genade, die ons gegeven is in Christus Jezus voor de tijden der eeuwen.* De apostel spreekt van personen, *ons,* en niet van hoedanigheden. Hij verklaart, dat God, die zalig maakt, de eeuwige heerlijkheid geeft, en hen daartoe brengt door de roeping. Hij toont de fontein van dat einde en van het middel tot dat einde leidende, en Hij stelt dat niet te zijn de werken, maar alleen het voornemen en de genade Gods.
(b) Rom. 9:11, 12, 16. *Als de kinderen nog niet geboren waren, noch iets goeds of kwaads gedaan hadden, opdat het voornemen Gods, dat naar de verkiezing is, vast*

bleve, niet uit de werken, maar uit de roepende, zo werd tot haar gezegd, enz. *Zo is het dan niet desgenen die wil, noch desgenen die loopt, maar des ontfermenden Gods.* Hier spreekt de apostel van bijzondere personen, van Jakob en Ezau, niet van hun nakomelingen, als door een gevolg, dat Jakobs nakomelingen de kerk Gods zouden uitmaken, en Ezau's nakomelingen van de genademiddelen verstoten zouden worden. Hij spreekt van die twee, aangemerkt als nog niet geboren, of iets goeds of kwaads gedaan hebbende; waarmee de apostel beoogt alle opzicht van werken uit te sluiten, als bewegende oorzaken, waarom de een aangenomen en de ander verworpen zou worden; en het voornemen Gods, dat naar de verkiezing is, te stellen tot de enige oorsprong van verkiezing en verwerping, zodat het niet is uit de werken, maar uit God, de roepende. Uit de handelingen Gods met die twee vervolgt de apostel de handelingen Gods met alle andere mensen, dat het niet is uit de mens, dat hij toebereid is tot het verderf, hoewel de zonden de oorzaken zijn van het brengen van het verderf over hen. En wederom, dat het niet is uit de mens, dat hij toebereid is tot de heerlijkheid, maar alleen uit des Heeren welbehagen, vers 21, 22. Dat het niet is uit het willen of lopen, maar uit het ontfermen van God.

(c) Lukas 12:32. *Vreest niet, gij klein kuddeke! want het is uws Vaders welbehagen, ulieden het koninkrijk te geven.* Matth. 11:26. *Ja, Vader! want alzo is geweest het welbehagen voor U.* Eféze 1:5. *Die ons tevoren verordineerd heeft ... naar 't welbehagen van Zijn wil.* Rom. 11:5, 6. *Een overblijfsel naar de verkiezing der genade. En indien 't door genade is, zo is 't niet meer uit de werken, anderszins is de genade geen genade meer;* enz. Deze teksten stellen uitdrukkelijk het welbehagen en de vrije genade, als de oorsprong van de verkiezing tot de zaligheid, en sluiten alle andere zaken, en bijzonder de werken uit.

Bewijs 2. **Geloof enz. komen voort uit de verkiezing.**
XXV. Het geloof, de goede werken, en de volharding in beide, komen niet van de mens zelf voort, maar uit God, en vloeien uit de eeuwige verkiezing; dus is de verkiezing niet uit het geloof, goede werken en volharding. Dat die zaken uit de mens zelf niet voortkomen, zal hierna (hoofdstuk XXXI, XXXII) getoond worden. Dat de verkiezing niet uit geloof, maar het geloof uit de verkiezing voortkomt, blijkt:
A. Rom. 8:29, 30. D*ie Hij tevoren gekend heeft, die heeft Hij ook tevoren verordineerd de beelde, Zijns Zoons gelijkvormig te zijn. En die Hij tevoren verordineerd heeft, deze heeft Hij ook geroepen en die Hij geroepen heeft, deze heeft Hij ook gerechtvaardigd, en die Hij gerechtvaardigd heeft, deze heeft Hij ook verheerlijkt.* Hier stelt de apostel voor de verkiezing tot glorie en gratie, tot de heerlijkheid als het uiterste einde, en tot de weldaden als middelen, leidende tot de verordineerde heerlijkheid.

Uitvlucht. Paulus spreekt van het kruis en zegt, dat de gelovigen verkoren zijn tot lijden, gelijk Christus geleden heeft, opdat gelovigen daarin aan het beeld van de Zoon gelijkvormig zouden zijn; dat ze daartoe geroepen zijn, en dat God dat lijdzaam verdragen van het kruis rechtvaardigde, dat is, approbeerde, voor goed keurde, en hen daardoor tot heerlijkheid in het oog van de mens bracht.
Antwoord.

(a) Dat is klaar, dat de apostel spreekt van personen en wel van bijzondere personen, als met de vinger op hen wijzende, zeggende: *die, die,* deze, niet zodanigen, dusdanigen.

(b) Al heeft de apostel in het vorige van lijden gewag gemaakt, zo spreekt hij in deze verzen niet van lijden, maar hij geeft een vaste grond van vertroosting in het lijden, namelijk, de eeuwige verkiezing van hen tot heerlijkheid, door de weg van hen gelijkvormig te maken met Christus, hen te Rom. epen en te rechtvaardigen.
(c) De gelijkvormigheid van de gelovigen bestaat niet in het kruis; want het kruis ontmoet ook goddelozen, die nochtans geen gelijkvormigheid met Christus hebben; maar die bestaat in heiligheid. 1 Kor. 15:49. *Zo zullen wij ook het beeld des Hemelsen dragen.* Gal. 4:19. *Mijn kinderkens, die ik wederom arbeide te baren, totdat Christus een gestalte in u krijge.* 2 Kor. 3:18. Wij worden naar hetzelfde beeld in gedaante veranderd.
(d) De roeping is niet een roeping tot kruis, maar tot geloof, hoop, liefde, 't welk door het Evangelie geschiedt, en is tot heerlijkheid en deugd, zie: 2 Petrus 1:3. *Die ons geroepen heeft tot heerlijkheid en deugd.* 1 Petrus 5:10. *Die ons geroepen heeft tot zijn eeuwige heerlijkheid.* Deze roeping geschiedt uit de verkiezing, gelijk de apostel hier zegt: *Die Hij tevoren gekend heeft, die heeft Hij tevoren verordineerd, die heeft Hij geroepen.* Daarom worden de geroepenen uitverkorenen en gelovigen genoemd. Openb. 17:14. *Die met Hem zijn, de geroepenen en uitverkorenen en gelovigen.* Hierbij, de apostel spreekt van zo'n roeping op welke de heerlijkheid door een onverbrekelijke band van samenvoeging volgt; maar op de roeping tot het kruis volgt de zaligheid doorgaans niet; want ook de goddelozen zendt God kruis toe, en velen, die uitwendig geroepen waren, vallen door het kruis af, Matth. 13:21.
(e) 't Heeft zelfs geen schijn, dat rechtvaardigen zou zijn een goedkeuring Gods van der gelovigen lijden; rechtvaardig maken betekent vrijspreken van zonden en straffen, om de verdiensten van Christus, gelijk te zien is. Rom. 8:33, 34. *God is 't, die rechtvaardig maakt. Wie is 't, die verdoemt? Christus is 't, die gestorven is.* Dies is dan rechtvaardig maken niet een vertoning van Gods goedkeuring over het lijden en de lijdzaamheid van de gelovigen voor het oog van de wereld.
(f) Zo ook betekent verheerlijken niet eren voor de mensen, maar de eeuwige heerlijkheid deelachtig te maken; want nergens betekent verheerlijken, als God gezegd wordt iemand te verheerlijken, iemand tot eer brengen onder de mensen; en ook worden de gelovigen door hun lijden niet geëerd onder de mensen, maar het lijden brengt hun verachting en versmaadheid aan in de wereld. Maar verheerlijken is de eeuwige heerlijkheid deelachtig te maken. Zie Rom. 8:17. *Opdat wij ook met Hem verheerlijkt worden.* Petrus drukt verheerlijkt te worden uit door de kroon der heerlijkheid te behalen. 1 Petrus 5:4. *Zo zult gij de onverwelkelijke kroon der heerlijkheid behalen.*

Uit deze allen is te zien, dat deze uitvlucht ijdel en krachteloos is. dus blijft het uit deze tekst vast, dat de gelijkvormig wording met Christus, de roeping en rechtvaardigmaking vloeien uit de eeuwige verkiezing, en dat daarom God in de verkiezing door het geloof en de goede werken niet is bewogen geworden de een boven de ander te verkiezen.

XXVI. B. Ditzelfde blijkt ook uit de teksten, die ieder bijzonder spreken van geloof, goede werken, volharding, en tonen, dat niet de verkiezing uit die, maar dat die uit de verkiezing vloeien: van het geloof, Zie Hand. 13:48. *En er geloofden zo velen, als er geordineerd waren tot het eeuwige leven.* Hier wordt van bijzondere personen gesproken, die worden gezegd te geloven; daarbij wordt gevoegd, hoe dat het kwam,

dat die geloofden en de anderen niet; de fontein daarvan was, omdat God hen tot het eeuwige leven geordineerd had. Al staat hier niet bij, wie hen geordineerd had, zo weten wij nochtans, dat niemand iemand ten eeuwige leven verordineren kan dan God alleen, 1 Thess. 5:9. *God heeft ons gesteld tot verkrijging van de zaligheid.*
Het einde is het eeuwige leven, hiertoe waren enige geordineerd; al staat hier niet*: tevoren verordineerd,* zo weten wij toch, dat de ordinering ten eeuwigen leven van eeuwigheid geschied is, Eféze 1:4 2 Tim. 1:9 Eféze 3:11. Tot het eeuwige leven waren zij geordineerd. Dat is niet te zeggen, een goede geschiktheid in zichzelf te hebben; want behalve dat dit woord nooit een inwendige gestalte des gemoeds betekent, en geen mens van enige inwendige geschiktheid heeft, noch tot het geloof, noch tot het eeuwige leven, gelijk op zijn plaats getoond zal worden, zo betekent het ordineren, stellen, bescheiden en eenmaal zich tot iets over te geven, dat 1 Kor. 16:*16 door ten dienste schikken* uitgedrukt wordt. Omdat ze ten eeuwigen leven van God geordineerd waren, daaruit kwam voort, dat God hun ook het geloof gaf als middel om hen daartoe te leiden.
Als er gezegd wordt: *er geloofden zo velen,* dat wil niet zeggen, dat de apostel wist het nette getal; ook wil dat niet zeggen, dat er in die plaatsen geen meer uitverkorenen waren, die daarna nog bekeerd zouden worden; maar het zegt alleen, dat het woord daar vruchtbaar en krachtig was tot het geloven van velen, en dat er niemand anders dan alleen de uitverkorenen geloofden.
Ditzelfde blijkt ook Titus 1:1. *Het geloof van de uitverkorenen Gods.* Dit zegt niet, dat het geloof de verkiezing voorging, en een bewegende oorzaak was van de verkiezing; want dan was het een verkiezing van het geloof; maar omdat het is het geloof van de uitverkorenen, zo is ‘t klaar, dat het geloof de verkiezing volgt en daaruit voortkomt.

C. Dat de heiligheid uit de verkiezing vloeit is te zien, Eféze 1:4, 5. *Gelijk Hij ons uitverkoren heeft in Hem, voor de grondlegging van de wereld, opdat wij zouden heilig en onberispelijk zijn voor Hem in de liefde; Die ons tevoren verordineerd heeft tot aanneming tot kinderen.* Is de heiligheid het einde, waartoe God iemand uitverkoren heeft, zo is zij niet de bewegende oorzaak, waarom deze meer verkoren is dan gene. Hij heeft ons uitverkoren, is niet te zeggen, Hij heeft ons gelovigen, door zijn middelkennis voorziende, dat wij geloven zouden, uitverkoren, opdat wij uit dat geloof heiligheid zouden betrachten; zodat het voorgeziene geloof de bewegende oorzaak van de verkiezing zou zijn, waaruit heiligheid vloeit; want de apostel spreekt van degenen, die nu dadelijk geloofden, en zegt van hen, dat zij uitverkoren waren, omdat het geloof iemand gegeven wordt, omdat hij uitverkoren is, als getoond is en ook blijkt uit vs. 3. *Die ons gezegend heeft met alle geestelijke zegeningen in de hemel in Christus.* Al de geestelijke zegeningen vloeien uit de verkiezing, zo dan ook het geloof, ‘t welk is een bijzondere zegen en gave Gods, zo dan ook de heiligmaking.

D. Dat de volharding uit de verkiezing vloeit, blijkt uit: Matth. 24: 24. *Dat zij* (indien het mogelijk ware) *ook de uitverkorenen zouden verleiden.* De valse profeten zouden grote kracht van verleiding hebben en zeer velen verleiden, maar ‘t was hun niet mogelijk enige ware gelovigen te verleiden en de reden daarvan is, omdat zij uitverkoren waren. Zo ook Openb. 13:8, *En allen die op de aarde wonen, zullen hetzelve* (beest) *aanbidden, welker namen niet geschreven zijn in het boek des levens.* Waarom volgden anderen het beest mede niet? Uit de tegenstelling blijkt, dat het was omdat hun namen in het boek des levens geschreven waren. Dit blijkt ook uit de gulden keten van de

zaligheid, uit welke niet een schakel kan gebroken worden. *Die Hij tevoren gekend, verordineerd, geroepen, gerechtvaardigd heeft, die heeft Hij ook verheerlijkt,* Rom. 8:29, 30. De apostel Petrus haalt alle zegeningen en ook de volharding van de heiligen uit de eeuwige verkiezing, 1 Petrus 1:2, noemt hij ze *uitverkoren,* en vs. 5 zegt hij van hen: *Die gij in de kracht Gods bewaard wordt, door het geloof, tot de zaligheid.*

Tegenwerping 1.
XXVII. Rom. 8:29, *Die Hij tevoren gekend heeft, die heeft Hij ook tevoren verordineerd.* Hier wordt wel uitdrukkelijk gezegd, dat er een voorkennis voor de verordinering is; dus ziet God hun geloof, goede werken en volharding voorheen, eer Hij ze verkiest, en wordt daardoor bewogen om die boven anderen te verkiezen.
Antwoord.
't Is ver vandaar, dat de apostel zegt, dat God het geloof en goede werken van sommigen tevoren ziet, en hen daarom verkoren heeft. De apostel spreekt van personen en niet van hoedanigheden, die. Deze voorkennis is de eeuwige verkiezing tot de zaligheid, 't is enigen te kennen voor de zijnen. 2 Tim. 2:19. *De Heere kent degenen, die Zijnen zijn.* Zo betekent het de verkiezing van Christus tot Middelaar. 1 Petrus 1:20. *Dewelke wel voorgekend is geweest.* En zo de verkiezing van sommige mensen. 1 Petrus 1:2. *De uitverkorenen naar de voorkennis van God de Vader.* God verkoor niet blindelings, die Godzalig en gelovig zullen worden, maar Hij verkoor met kennis die en die bijzonder voor de zijnen. Dat de voorkennis hier vóór de verordinering staat, is, omdat de apostel de voorkennis stelt als de fontein van alles, en vandaar gaat hij tot de middelen, waardoor hij de voorgekenden tot de zaligheid brengt; die Hij voor de Zijnen heeft gekend, die heeft Hij ook tevoren verordineerd den beelde Zijns Zoons gelijkvormig te zijn, en die heeft Hij geroepen; en zo voort.

Tegenwerping 2. God heeft de uitverkorenen van eeuwigheid liefgehad, dus heeft Hij hun geloof voorzien; *want zonder geloof is het onmogelijk Gode te behagen.* Hebr. 11:6.
Antwoord.
God wil, dat wij onze vijanden zullen liefhebben, en zegenen die ons vloeken, weldoen die ons haten, Matth. 5:44. En nochtans is in hen, als vijanden, geen beminnelijkheid, die ons tot liefde bewegen zou; zo ook God, die heeft zijn vijanden lief en geeft hun uit liefde zijn Zoon, Joh. 3:16. Rom. 5:8. Maar God bevestigt zijn liefde jegens ons, dat Christus voor ons gestorven is, als wij zondaars waren. Gods liefde ontstaat uit Zichzelf, en Hij kiest voorwerpen om die lief te hebben, en geenszins uit de mens. 1 Joh. 4:10, 19. *Hierin is de liefde, niet dat wij God liefgehad hebben, maar dat Hij ons liefgehad heeft. Wij hebben Hem lief, omdat Hij ons eerst liefgehad heeft.* ' t Is bekend, dat men tweezins liefhebben kan, of met een liefde der toegenegenheid en welwillendheid, hoedanig men zijn vijanden kan liefhebben, of met een liefde van welbehagelijkheid. God heeft van eeuwigheid de uitverkorenen lief met een liefde van welwillendheid, en in de tijd lieft Hij ze met een liefde van welbehagelijkheid, hebbende een welgevallen in hun heilige daden, en zo is het onmogelijk Gode te behagen zonder geloof. Zo behagen zij God in de tijd, die het Gode behaagde te verkiezen van eeuwigheid.

Tegenwerping 3. God heeft uitverkoren de heiligen, de armen van deze wereld, de rijken in 't geloof. Kol. 3:12. *Als uitverkorenen Gods, heiligen en beminden.* 2 Thess. 2:13. *Dat u God van de beginne verkoren heeft tot zaligheid, in heiligmaking des Geestes, en*

geloof der waarheid. 1 Petrus 1:2. *De uitverkorenen naar de voorkennis van God de Vader, in de heiligmaking des Geestes.* Jak 2:5. *Heeft God niet uitverkoren de armen van deze wereld, om rijk te zijn in het geloof, en erfgenamen des koninkrijks?*
Antwoord.
De heiligmaking en het geloof worden in die plaatsen gesteld, niet als bewegende oorzaken, waarom God hen uitverkoren heeft, maar als vruchten van de verkiezing en als blijken, dat iemand nu in de tijd zo zijnde, van God van eeuwigheid uitverkoren is.
Kol. 3:12 stelt geen samenvoeging in het eeuwig voornemen Gods, veel minder, dat de heiligheid, de verkiezing, als haar oorzaak voorgaat; maar de apostel spreekt van de uitverkorenen, zoals zij in de tijd zijn, nu alreeds van de heiligmaking deelachtig; en gebruikt de verkiezing vóór de tijd, de heiligmaking in de tijd, en de liefde Gods tot hen, als de beweegreden, om hen op te wekken dier weldaden waardig te leven.
2 Thess. 2:13 en 1 Petrus 1:2, deze teksten spreken van de heiligheid, niet als voorgaande de verkiezing, en als oorzaken van deze, alsof er stond: God heeft u in heiligmaking aanmerkende verkoren; maar Hij heeft hen uitverkoren tot zaligheid en tot heiligheid, als de weg, door welke zij tot de zaligheid gebracht worden.
Jak 2:5 spreekt de apostel van de staat sommiger gelovigen, zoals die in de tijd was: armen in de wereld, en hij vermaant dat men die niet veracht, omdat God ook hen uitverkoren had, om rijk te zijn in het geloof, en om erfgenamen des koninkrijks te zijn.

Zoals de verkiezing geschied is naar Gods vrij welbehagen, zo is ook de verwerping geschied. Zie par. 14.

XXVIII. Vraag V: *Of het besluit van de eeuwige verkiezing veranderlijk of onveranderlijk is?*
De Remonstranten zijn hier verlegen, overwonnen zijnde door te klare Schriftuurplaatsen, dan dat ze tegengesproken zouden kunnen worden, en nochtans moetende de veranderlijkheid beweren, omdat zij de verkiezing doen afhangen van de veranderlijke vrije wil des mensen, zo hebben zij een onderscheiding verzonnen, en stellen een volmaakt en een onvolmaakt besluit van de verkiezing. Het onvolmaakt besluit is bij hen een wil Gods, om de gelovigen en Godzaligen zalig te maken, 't welk afhangt van de vrije wil des mensen, die hem kan doen geloven, en wederom van het geloof doen afvallen. Het volmaakt besluit van de verkiezing is bij hen de wil Gods, om die en die bijzondere personen zalig te maken, omdat God voorheen ziet, dat zij geloven zullen, en in het geloof volharden. Het eerste stellen ze veranderlijk, het tweede onveranderlijk, niet uit kracht van de verkiezing, maar van de volstandigheid des mensen, welke God zeker en onfeilbaar voorziet. Wij verwerpen die onderscheiding, als buiten en tegen Gods Woord, en strijdig met de zaak zelf, en houden staande, dat het besluit van de eeuwige verkiezing ten enenmale onveranderlijk is, en dat uit kracht van de verkiezing zelf, waardoor God en het einde, en de middelen tot het einde, vast besloten heeft, om het een en het andere onweerstandelijk uit te werken. Dit blijkt:

Bewijs 1. **Alle besluiten zijn onveranderlijk.**
XXIX. Uit alle plaatsen, welke getuigen, dat alle de besluiten Gods onveranderlijk zijn, waarvan in het vorige hoofdstuk in het brede gesproken is. Mal 3:6. *Ik, de HEERE, word niet veranderd*. Jak 1:17. *Bij welke geen verandering is, of schaduw van omkering.* Jes. 14:27. *De HEERE der heirscharen heeft het in Zijn raad besloten, wie zal het dan*

breken. Jes. 46:10. *Mijn raad zal bestaan.* Doe hierbij zulke plaatsen, die van de verkiezing spreken, Rom. 9:11. *Opdat het voornemen Gods, dat naar de verkiezing is, vast bleve*. Hebr. 6:17. *God, willende de erfgenamen van de beloften overvloediger bewijzen de onveranderlijkheid van Zijn raad.* 2 Tim. 2:19. *Evenwel het vaste fundament Gods staat, hebbende dezen zegel: de Heere kent degenen, die zijnen zijn*.
Dat deze laatste plaats van de eeuwige verkiezing spreekt, kan met geen schijn betwist worden; want de apostel had gesproken van de afval van Hymenéüs en Filétus; verklaart daarop, ofschoon zij wel gevallen waren, dat evenwel die Godes zijn, niet zullen afvallen; niet dat het fundament van bestendigheid in de mens zou zijn; maar dat zij geroepen en tot het geloof gebracht zijn op een vast fundament, en wel op een vast fundament Gods, dat God Zelf gelegd had, namelijk Zijn eeuwige raad en verkiezing van de Zijnen, welke Hij ieder in het bijzonder kent, en van eeuwigheid en in de tijd, hen in 't oog houdt, hen door Zijn kracht bewarende voor afval. Hierop geeft hij reden van de afval van die twee, zodat het niemand moet vreemd dunken, en daardoor zich ergeren, omdat in de kerk alle soort van mensen zijn, goeden en kwaden, die tevoren bereid zijn tot heerlijkheid en tot verderf; gelijk in een groot huis allerlei vaten zijn, zilveren, houten en aarden, sommigen ter ere en sommigen ter onere. En dat daarom een ieder wel moet toezien, dat hij vast blijve en bij de waarheid, en bij de Godzaligheid, omdat degenen, die van God gekend zijn, ook zeker afstaan van ongerechtigheid. Die God verkiest tot zaligheid, verkiest Hij ook tot heiligheid. Het heiligen is een blijk, dat God hen uitverkoren heeft; deze zullen ook bij de waarheid en Godzaligheid blijven; *want de genadegiften en de roeping Gods zijn onberouwelijk,* Rom. 11:29.

Bewijs 2. **Verkiezing en zaligheid zijn verknocht.**
De Schrift knoopt de verkiezing en de zaligheid door een onverbrekelijke band aan elkaar. Noch de onveranderlijke God, noch de listige, noch de boze wereld, noch haar krachtige verdorvenheid zullen deze band breken; die God uitverkoren heeft tot de zaligheid, die zullen dezelve ook zeker verkrijgen. Zie dit Rom. 8:29, 30, Die God tevoren gekend heeft, die heeft Hij ook tevoren verordineerd, geroepen, gerechtvaardigd en verheerlijkt. Hij spreekt van de verheerlijking in de verleden tijd, wegens haar zekerheid, alsof het alreeds geschied was. Zie ook Rom. 11:7, De uitverkorenen hebben het verkregen en de anderen zijn verhard geworden. Gr. Verkiezing heeft verkregen. Waardoor alle opzicht op hoedanigheden wordt weggenomen, en het werk Gods alleen in gedachten blijft; uit die verkiezing, zegt de apostel, komt ook het verkrijgen voort: God die het ene doet, geeft ook het andere.

Bewijs 3. **Is onmogelijk dat veranderen zou.**
De vastigheid van de verkorenen, wegens het onveranderlijke besluit Gods, bevestigt de Heere Jezus. Matth. 24:24. *Er zullen valse Christussen, en valse profeten opstaan en zullen grote tekenen en wonderheden doen, alzo dat zij* (indien het mogelijk ware) *ook de uitverkorenen zouden verleiden.* ' t Is dan onmogelijk, dat de uitverkorenen verleid worden. Het woord *uitverkorenen* betekent zulken, die God van eeuwigheid voor de zijnen heeft uitgekipt, en voor Hem tot zijn eigendom gesteld. Op deze zouden de valse profeten ook aanvallen en hun uiterste best doen om deze ook te verleiden; doch het zou hun niet gelukken, het was niet mogelijk indien het mogelijk ware, dat is niet te zeggen, zo zij het hoewel bezwaarlijk en met grote moeite konden doen; want daar staat niet: indien het hun mogelijk ware, zodat mogelijk niet ziet op de valse profeten en hun werk;

maar het ziet op de vastigheid van de staat van de uitverkorenen, wegens het besluit Gods; zij konden niet verleid worden, omdat zij uitverkorenen waren, daarom zou der valse profeten werk op hen vruchteloos zijn.

Tegenwerping 1.
XXX. De gelovigen worden gedurig vermaand tot vreze en arbeidzaamheid, om hun roeping en verkiezing vast te maken. 1 Kor. 10:12, *Zo dan die meent te staan, ziet toe, dat hij niet valle.* Dat is, afvallen van God, gelijk veel Israëlieten deden. Filip. 2:12, *Werkt uws zelfs zaligheid met vreze en beven.* Hebr. 4:1, *Laat ons dan vrezen, dat niet te enige tijd de belofte van in zijn ruste in te gaan, nagelaten zijnde, iemand van u schijne achtergebleven te zijn.* 2 Petrus 1:10, *Benaarstig u te meer, om uw roeping en verkiezing vast te maken.* 2 Petrus 3:17, *Wacht u, dat gij niet door de verleiding van de gruwelijke mensen mede afgerukt wordt, en uitvalt uit uw standvastigheid.*
Antwoord.
(a) Deze plaatsen spreken niet van de schrik voor de verdoemenis, maar van de zorgvuldige wachthouding over ons doen.
(b) De vermaningen zijn middelen, om de gelovigen in de rechte weg tot de verordineerde zaligheid te leiden, omdat de verkiezing is tot glorie en tot gratie, en tot het einde en tot de middelen, tot dat einde leidende.
(c) De roeping en de verkiezing wordt van ons vastgemaakt, aan onze zijde, dat is, verzekerd te zijn, dat wij de hemelse roeping deelachtig zijn, en daaruit, dat wij van God uitverkoren zijn; maar zij wordt van ons, aan de kant van God niet vastgemaakt, omdat die in Gods onveranderlijke raad van eeuwigheid al vast was.

Tegenwerping 2. De bedreigingen van verloren te gaan geven te kennen, dat de verkiezing niet onveranderlijk is. Zie Lukas 13:3, *Indien gij u niet bekeert, zo zult gij allen eveneens vergaan.* Openb. 12:9, *God zal zijn deel afdoen uit het boek des levens, en uit de heilige stad.*
Antwoord.
(a) De bedreigingen zijn gelijk de vermaningen, middelen tot opwekking, om zonden te schuwen, en Godzaligheid te oefenen. Die niet bekeerd wordt, gaat zeker verloren, daarom geldt die bedreiging voor alle onbekeerden; indien iemand bekeerd is, en hij is er niet verzekerd van, die raakt de bedreiging naar zijn achting van zijn staat. Indien iemand bekeerd is, en hij is er bewust van, die heeft verdere voortgang te maken, en zo hij traag wordt en verachtert, zo heeft hij zich te verwakkeren, door vreze van kastijding naar lichaam of naar ziel. En alle gelovigen hebben zich zorgvuldig te wachten voor dat alles, waarom de toorn van God over de kinderen der ongehoorzaamheid komt, en al de bedreigingen zo te horen, dat ze vluchten van de zonden, over welke de bedreiging geschiedt.
(b) Zijn deel afdoen uit het boek des levens is zoveel, als hij zal niet zalig worden, hij heeft geen deel aan het leven, noch aan allen, die in het boek des levens geschreven zijn; maar ‘t is niet te zeggen, dat zij eerst deel hadden aan de zaligheid en in het boek des levens geschreven waren; want dan moest zeker zijn, dat alle mensen deel hadden aan het eeuwige leven, en dat iemand, die van jongs op zeer goddeloos levende tot op die tijd toe, dat hij zijn handen aan het Woord van God sloeg, en enige zaken daar uitschrapte, deel had aan het leven, en dat zijn Naam in het boek des levens geschreven stond, en dat hij er toen eerst uitgeschrapt werd, ‘t welk zelfs

niemand van de tegenwerpers zal zeggen; waaruit zij dan overtuigd moeten zijn, dat deze plaatse niet dient om de veranderlijkheid van de verkiezing staande te houden.

Tegenwerping 3.
Die van God aan Christus gegeven zijn, kunnen nog verloren gaan; dus is het besluit van de verkiezing niet onveranderlijk. Zie het eerste. Joh. 17:12, *Die Gij Mij gegeven hebt, heb Ik bewaard, en niemand uit hen is verloren gegaan, dan de zoon van de verderfenis, namelijk Judas.* En Paulus getuigt, dat zijn staat onzeker was, omdat hij verwerpelijk zou kunnen worden, 1 Kor. 9:27, *Opdat ik niet enigszins, daar ik anderen gepredikt heb, zelf verwerpelijk worde.*
Antwoord.
Joh. 17:12. Hier is geen samenvoeging van Judas met de anderen, die van God aan Christus gegeven zijn, en bewaard worden; maar een tegenstelling. Judas wordt niet gezegd aan Christus gegeven te zijn, maar daar wordt alleen gezegd, daar anderen niet verloren gingen, Judas al verloren ging. Zodat dan zo veel is als maar; gelijk het Grieks *ei mee* dikwijls maar overgezet wordt. Zie Matth. 12:4 Gal. 1:7. Judas was nooit aan Christus gegeven; want hij, ofschoon een verkoren apostel, was een duivel. Joh. 6:70.
Zie de andere tegenwerpingen in de verhandeling van de volstandigheid van de heiligen, 2e Deel, hoofdstuk 57. En de laster, dat een verkorene, hij leeft ook zo goddeloos als hij kan, evenwel zalig zal worden, is beantwoord, par. 6.

XXXI. Vraag. VI: ***Of de gelovigen verzekerd kunnen zijn van hun verkiezing?***
De Roomsen en Remonstranten, omdat zij de verkiezing stellen onder een voorwaarde, die van de veranderlijke vrije wil des mensen afhangt, zo weten zij niet, of zij ten einde toe volharden zullen, en daarom kan men dan ook van zijn verkiezing niet zeker zijn. Wij daarentegen zeggen niet, dat alle gelovigen dadelijk verzekerd zijn, ook niet, dat de verzekering altijd in dezelfde trap van gevoeligheid is, ook niet dat een gelovige in de staat van verlating verzekerd is. Maar dat er zodanige kentekenen van God in de Schrift zijn gegeven van de verkiezing, dat een gelovige, die in zich bevindende, door de werking des Heiligen Geestes besluiten kan, dat hij uitverkoren is, en zich in de verzekerdheid van die verblijden kan, dat de gelovigen wel verzekerd zijn van hun verkiezing, en dat zij naar de verzekering moeten trachten.
Dit blijkt ook uit de vruchten van de verkiezing: de roeping, het geloof, de heiligmaking. Van deze kan iemand verzekerd zijn, dat hij van deze deelachtig is, dus kan hij dus opklimmen: die Hij gerechtvaardigd heeft, die heeft Hij geroepen; die Hij geroepen heeft, die heeft Hij verordineerd het beeld van zijn Zoon gelijkvormig te zijn, die heeft Hij tevoren gekend. Dat iemand verzekerd kan zijn van zijn roeping, blijkt uit 1 Kor. 1:26, *Gij ziet uw roeping, broeders!* Hebr. 3:1, *Hierom, heilige broeders! die van de hemelse roeping deelachtig zijt.* Van het geloof, Zie, 2 Tim. 1:12, *Ik weet wie ik geloofd heb.* Dit blijkt ook uit het einde, waartoe de gelovigen de Heilige Geest ontvangen hebben, 1 Kor. 2:12, *Wij hebben ontvangen de Geest die uit God is; opdat wij zouden weten de dingen, die ons van God geschonken zijn.* Verder, de Schrift zegt uitdrukkelijk, dat de gelovigen wel verzekerd zijn. Rom. 8:16, *Dezelfde Geest, getuigt met onze Geest, dat wij kinderen Gods zijn*. Zie van de verzekering in ‘t brede in het hoofdstuk van de rechtvaardigmaking. Hoofdstuk 34.

Aanvechtingen over de verkiezing.

XXXII. Behalve dat velen zich aan deze Goddelijke waarheid stoten, de ene verwerpt ze, de andere lastert ze, een derde slaat ze in de wind; zo rijzen soms wel aanvechtingen op in de kinderen van God, of men wel verkoren is. Sommigen bevangt schielijk een koude schrik uit de inval: *gij zijt niet geroepen.* Sommigen komen langzamer in deze aanvechting, denkende: *als ik niet uitverkoren ben, zo zal ik toch verloren gaan, en ik vrees, dat ik in 't einde meer dan te waar bevinden zal, dat ik niet een van de uitverkorenen ben.* Soms komt deze aanvechting van de duivel, die deze zonder reden inwerpt, en zet op zet indrukt: gij zijt niet uitverkoren, God haat u, God heeft u verworpen, gij zult toch niet zalig worden, al uw bidden en arbeiden is vergeefs, laat het vrij staan. Deze inwerpingen kwellen en kwetsen de ziel, en brengen deze in een nare gestalte, en buiten staat om zo levendig te geloven, zo hartelijk te bidden, zo zoetelijk te rusten en zich te verblijden in God, en zo eenvoudig Hem aan te kleven en te dienen, als zij wel tevoren placht. Soms komen deze aanvechtingen uit des mensen eigen hart voort.

Ik noem dat geen aanvechtingen, als iemand nog geen zekerheid van zijn staat hebbende, bekommerd is, en tracht grond te hebben tot verzekering, waardoor hij opklimmen kan tot de fontein van de verkiezing. 't Is een bestrijding van ons eigen boos en ongelovig hart, als men door een zinnenloze helling, alsof men het zo hebben wilde, of alsof men God door tegenspreken wilde dwingen, dat Hij ons van de verkiezing verzekerde, zich begeeft tot tegenspreken, waaruit dan wel morrende en wrevelige gedachten tegen God opkomen. Ook komen de ontstellende inwerpingen van niet verkoren te zijn wel voort uit een betere gestalte van de ziel dan de vorige. Men ziet de duisterheid van de ziel, het ongeloof, de kracht van de verdorvenheid, de niet verhoring van zijn gebeden. Men is zeer begerig geweest om eens recht, grondig, ontwijfelbaar van zijn staat en alzo van zijn verkiezing verzekerd te zijn, men heeft er veel om gebeden, maar men is daar nooit toe gekomen. Hieruit komen eerst vliegende gedachten voort, of men wel verkoren is, of men niet is een verworpeling, daarna worden het gezette gedachten, en alle redenen van niet verkoren te zijn worden klaarder en krachtiger, en ontstellen de ziel meer en meer. Men neemt op 't laatst besluit, dat men niet uitverkoren is. Hieruit laat men bijkans alle middelen na: het bidden, lezen, horen arbeiden om Christus aan te nemen; 't gaat niet als tevoren, men wordt telkens gestuit met: gij zijt toch niet uitverkoren, 't is voor niet, 't is alles tevergeefs. Hieruit rijst wanhoop, benauwdheid, geneigdheid om God te beschuldigen, en andere onstuimigheden meer. Een droevige staat!

Raad daartegen.

XXVIII. Wat raad? Wie zal ziele wonden genezen, dan de Heelmeester zelf? Hij werkt door middelen; luistert dan naar mijn raad, en laat ik u eens stillekens opleiden.

Te zien de onprofijtelijkheid

1. Hebben ooit deze woelende gedachten u wel vrede en stilte gegeven? Zijt gij er nu wel beter aan dan tevoren? Zijt gij nu wel wijzer en verstandiger? Zijt gij nu heiliger? Hebt u nu meer vrede? Zo nee; maar zijt gij nu erger en benauwder dan tevoren? Waarom wilt gij u zelf dan kwellen? Werpt ze dan allen tegelijk weg. Maar, zult u zeggen, ik kan ze niet weg krijgen, zij hebben mij in de macht. Ziet u dan nu niet, dat gij u daar in 't eerste te roekeloos hebt ingelaten, en die aanvechtingen te veel hebt toegegeven? Zo is 't dan tijd om op te houden, en te strijden tegen al die malingen en

gedachten op deze zaak en daartoe zich telkens met andere gedachten en ander werk af te trekken en af te leiden, opdat men van die aanvechtingen vervreemdt.

en de dwaasheid.

2. Zie hierbij wat een dwaasheid het is; want u maalt over zaken, die God in Zijn Eigen raad heeft verborgen gehouden, en aan de mens niet geopenbaard; want ofschoon gij nu de minste blijk niet had, dat u verkoren bent, zo kunt gij daaruit niet besluiten dat u niet verkoren zijt: want u hebt geen grond om te weten dat u nooit bekeerd zult worden.

Zegt u, *ik gevoel aan mijn hart, dat ik niet verkoren, maar verworpen ben, en dat ik nooit zal bekeerd worden.*

Ik antwoord, dat het onwaarheid, ja, dat het enkel inbeelding is; want geen mens kan weten, dat hij een verworpeling is. God heeft dat in zijn Woord niet bekendgemaakt, en de Heere heeft zulke gemeenzame omgang met de goddelozen niet, dat Hij het hun buitengewoon zou bekendmaken.

Zegt u, nochtans hebben het sommigen wel geweten, dat ze verworpen waren, gelijk Spira en anderen. Ik antwoord, zij wisten het niet, het waren maar enkele inbeeldingen. Ik wil niet zeggen, dat hun inbeeldingen wel niet waar konden wezen, en dat ze geen verkorenen waren, dat mocht wel; maar ik zeg, dat zij dit niet wisten, noch uit de Bijbel, noch uit onmiddellijke openbaringen; maar dat zij het zich alleen inbeelden; want ‘t is wel gebeurd, dat sommigen, die het zich zo vast als anderen inbeeldden, dat ze verworpen waren, daarna bekeerd werden, of tevoren bekeerd zijnde, veel verzekeringen van hun verkiezing verkregen. Gij zult verder zeggen: immers weten dezulken wel, dat ze verworpen zijn, die de zonde in de Heilige Geest gedaan hebben. Ik antwoord, die de zonde in de Heilige Geest gedaan hebben, die zijn verworpen, dat is waar; maar deze komen niet tot inkeer, nadat ze die zonden bedreven hebben maar volharden in hun boosheid en gaan ongevoelig in hun woeden voort. Omdat gij het dan noch weet, noch weten kunt, en het zeker maar inbeeldingen zijn, waarom wilt gij dan zo dwaas zijn, en kwellen u zelf met ongegronde inbeeldingen?

Zegt u, ik weet, dat ik onbekeerd ben, en eens ben verlicht geweest, en dat ik onder zovele middelen maar verhard ben geworden, mag ik dan daaruit mijn verwerping niet besluiten?

Ik antwoord: laat het alzo zijn, dat u tegenwoordig niet bekeerd zijt, dat u de vorige verlichtingen overtuiging hebt tegengestaan, en tegen het Woord verhard zijt geworden; nog kunt gij uw verwerping daaruit niet besluiten; want gij kunt nog bekeerd worden. En ook misschien kent gij uw eigen staat niet, noch de genade die de Heere in u gelegd heeft. ‘t Is een andere genade leven te hebben ontvangen en een nieuwe genade, te weten die dingen, die ons van God geschonken zijn; zodat, hoe gij u ook aanmerkt, gij niet weten kunt, dat gij verworpen zijt. Laat dan die dwaasheid varen, verwerpt ze als dwaasheid.

Zich te houden aan de geopenbaarde wil.

3. Houdt u aan de geopenbaarde wil Gods. God biedt door het Evangelie Zijn Zoon Jezus Christus aan. Hij nodigt allen, die maar willen, dat ze zullen komen. Hij belooft dat allen, die in de Zoon geloven, het eeuwige leven zullen hebben; Hij belooft dat Hij niemand, die tot Hem komt, zal uitwerpen. God zal niemand verdoemen, dan om zijn zonden. God verhindert niemand zich te bekeren en in Christus te geloven, en zalig te worden. God is geen oorzaak van iemands verdoemenis. ‘t Is des mensen eigen schuld,

en zijn eigen vrije wil, dat hij goddeloos leeft, en dan is het rechtvaardig, dat God hem straft en om de zonden verdoemt. Houdt u aan het Woord, en verlaat die hoge verbeeldingen. Zoekt Christus, gelooft in Hem, bidt en strijdt tegen de zonde en gelooft, dat gij zalig zult worden als gij zo doet volgens Gods Woord, dit is de vaste en veilige weg.
Maar u zult zeggen: *geloof en bekering is een werk van God, Hij geeft het alleen aan zijn uitverkorenen en als ik een verworpeling ben, zo zal Hij het mij niet geven.*
Ik antwoord:

1. Dat staat evenwel vast, dat het uw schuld is, dat gij niet gelooft en u niet bekeert, en als u 't niet doet, beschuldigt dan u zelf en niet God, die aan niemand gehouden is om het hem te geven; en als Hij het al doet aan enigen, zo behoeft Hij het daarom aan de anderen niet te doen.
2. Heeft God het u niet gegeven tot op deze dag, gij weet nochtans niet, of Hij het niet na deze zal doen. Wees dan niet morrig noch wrevelig tegen de Heere, en tegen zijn heilig besluit. Wordt klein, begint wederom van onderen op, en houdt u aan het Woord; zo zult gij onder des Heeren zegen de aanvechtingen te boven komen, en bestendiger en levendiger voortgaan in de weg der zaligheid. Dit is genoeg van de aanvechting.

Proeven van de verkiezing.
XXXIV. Al kan men niet verzekerd zijn van zijn verwerping, zo kan men wel verzekerd zijn van zijn verkiezing, gelijk als wij boven getoond hebben. Zo is het dan de plicht van ieder Christen, te trachten naar de verzekering volgens de vermaning van de apostel, 2 Petrus 1:10. Omdat die verzekering de fontein is van veel blijdschap in God, en veel groei in heiligmaking. Men komt tot deze verzekering, niet door ten hemel op te klimmen, en van voren in het boek des levens in te zien, of men Zijn Naam daar vindt, Rom. 10:6, 7. Men komt ook niet tot ware verzekering door inbeeldingen, dat men verkoren is, zodat men door de gedurigheid van de inbeelding zichzelf ten enenmaal daarvan verzekerd houdt, en zou menen te zondigen, als men daaraan zou twijfelen, daar men nochtans de minste grond van verzekering niet heeft; maar men komt tot de verzekering door het Woord, daar vindt men klare beschrijving van dezulken, die uitverkoren zijn. Als iemand dan die hoedanigheden in zichzelf bevindt, zo kan hij daaruit besluiten dat hij uitverkoren is.

De roeping.
1. Het eerste kenteken is de roeping. God roept niemand inwendig, krachtdadig, dan die Hij uitverkoren heeft. Dit is een vaste waarheid. Rom. 8:30. *Die Hij tevoren verordineerd heeft, deze heeft Hij ook geroepen.* Jer. 31:3. *Ja, Ik heb u liefgehad met een eeuwige liefde, daarom heb Ik u getrokken met goedertierenheid.*
Indien u dan u brengt voor des Heeren alwetendheid, in waarheid u zelf beschouwt, en gewaar wordt verlichting des verstands, om de geestelijke goederen van het verbond in hun geestelijke natuur te kennen. Indien gij in u bevindt liefde en verlangen naar geestelijke gestalten van de ziel, als liefde en vreze Gods, gewilligheid en gehoorzaamheid, vrijheid van de ziel, blijdschap in de Heere. Indien u in u bevindt een telkens voorkomende en optrekkende kracht om aan God te denken, te bidden, zich te herstellen na de afdwalingen, om God behaaglijk te wandelen. Indien u in u verneemt, dat de nabijheid bij de Heere uw leven is, en het afzijn u een smart. Zo deze dingen in

iemand zijn, die kan zich verzekerd houden van zijn roeping en trekking. En omdat dat voorkomt uit de verkiezing, zo kan men besluiten*: ik ben van Gode met de hemelse, inwendige, krachtdadige roeping getrokken tot Hem en zijn gemeenschap, zo ben ik dan ook uitverkoren.* Gelukkig is hij, die hier in waarheid handelt, niet ontkent, dat hij ontvangen heeft, en ook niet roemt over zaken, die hij niet heeft.

Het geloof.
2. Het geloof is een zeker kenteken van de verkiezing. Dit leert het Woord van God, Hand. 13:48. *Er geloofden zo velen, als er geordineerd waren tot het eeuwige leven.* Titus 1:1. *Het geloof van de uitverkorenen.*
Indien u dan verzekerd zijt, dat u een welbehagen hebt in de raad Gods, door Jezus Christus de Heere, de Borg om zondaren met Hem te verzoenen en zalig te maken; dat u uit smart en droefheid over het zondig hart en daden, uit vreze voor Gods toorn, uit liefde tot de gemeenschap met God en een geestelijk leven, uit gevoel van uw onmacht om die zaak te bekomen, u wendt naar die Borg, die Zichzelf aanbiedt, op Hem ziet, naar Hem verlangt, in onderhandeling met Hem komt, Zijn aanbieding aanneemt, u zelf aan Hem overgeeft, het gewicht uwer zaligheid op Hem zet, en u op Hem verlaat, 't zij sterker of zwakker, klaarder of met meerdere duisterheid, met meer of min strijd, geduriger of met meer tussenpozen; indien deze dingen in u zijn, zo hebt gij het ware geloof. Wees dan verzekerd van het geloof, zo kunt u daaruit besluiten uw eeuwige verkiezing.

De heiligmaking.
3. De heiligmaking is een zeker kenteken van de verkiezing. Eféze 1:4. *Gelijk Hij ons uitverkoren heeft … opdat wij zouden heilig en onberispelijk zijn voor Hem in de liefde.* Indien u dan in u bevindt een haat, een weerzin, een droefheid in verborgen zonden van het hart, zowel als de daden, een inwendige lust en liefde tot een Godzalige gestalte van het hart, en betrachting van alle deugden in vreze, liefde en gehoorzaamheid Gods als Zijn wil; indien gij in u gewaar wordt de strijd tussen vlees en geest, zodat de zonde niet heerst, en alles naar haar boze wil niet te werk stelt; maar dat ze een inwendige tegenstand vindt in de wil, gestuit wordt door vreze Gods, en menigmaal verdreven wordt; indien gij in u bevindt bidden, worstelen om de vrede van het geweten, om nabijheid bij de Heere; indien gij let op uw hart, gedachten, woorden en daden in eenzaamheid en bij mensen, om die te besturen naar de wil Gods; indien, zeg ik, deze dingen in u zijn, zo hebt gij geestelijk leven, en beginsel van heiligmaking. Dit nu is uit uw natuur niet voortgekomen, 't is een genadegift Gods, deze nu vloeit uit de verkiezing. Zo kunt u dan uit die staat uw verkiezing besluiten.

Hoe het besluit op te maken.
XXXV. Het besluit zo gemaakt hebbende, zo blijft daar wat bij staan, en overlegt dat deze verkiezing de eerste fontein is, waaruit uw leven, Godzaligheid en zaligheid vloeit. Gij waart nu niet, gij zou nu niet in de wereld gekomen zijn, zo 't niet uit dit besluit voortgekomen was. En nu gij er zijt, wat zijt gij zondig en ellendig in uzelf? Wat is dat een goedheid Gods over u, dat daar Hij anderen bij miljoenen liggen laat, en hen om hun zonden verdoemt, dat Hij u van eeuwigheid uitverkoren heeft tot zijn kind, en tot een voorwerp van Zijn onbegrijpelijke genade en zaligheid! Waarom wordt u het Evangelie verkondigd? Waarom wordt gij geroepen, getrokken en levend gemaakt?

Waarom kent u Jezus, en neemt Hem aan? Vanwaar komt u dit, dat gij uw enig vermaak hebt in de gemeenschap met God en lust hebt Zijn Naam te vrezen? 't Vloeit immers alles en alleen uit dit eeuwig voornemen om u zalig te maken.
Verliest u zelf hierover in een heilige verwondering, en zegt met Hagar: *Heb ik ook hier gezien naar die, die mij aanziet?* Gen. 16:13. En met de Psalmist*: Wat is de mens, dat Gij zijner gedenkt?* Psalm 8:5. En zo er enige bewegingen om blij te zijn in u is, zo verblijdt u hierover, dat uw Naam geschreven is in het boek des levens des Lams. En in deze beschouwing u enige tijd hebbende bezig gehouden, zo daalt neer tot elke genade, die gij ontvangt, als daaruit voortvloeiende, ja gaat verder tot de eeuwige zaligheid, en hecht die aan de eeuwige verkiezing, gelijk Paulus doet, Rom. 8:29, 30. En zie zo op de onveranderlijkheid van dat besluit, en hoe zeker, vast en onveranderlijk uw staat en zaligheid is; zijt daar dan stil in, en zegt met vertrouwen: Gij zult mij leiden door uw raad; en daarna zult Gij mij in heerlijkheid opnemen, Psalm 73:24.

Is de fontein van troost tegen droevig kruis.
XXXVI. Hier is de fontein van troost tegen alle droevige wederwaardigheden, die de Heere u in dit leven toezendt. Want die allen zijn door de bepaalde raad en voorkennis Gods, Hand. 2:23. *Hij zal volbrengen, dat over mij bescheiden is,* Job 23:14. Alle die wederwaardigheden komen voort uit liefde, ten beste van u. *Wij weten, dat degenen, die God liefhebben, alle dingen meewerken ten goede, namelijk degenen, die naar zijn voornemen geroepen zijn,* Rom. 8:28. Die u van eeuwigheid heeft liefgehad, u gesteld heeft tot zijn kind en erfgenaam, om al zijn goedheid aan u te bewijzen, zou die u iets schadelijks laten toekomen? Neen, verre van daar. Hij kastijdt die Hij lief heeft, Openb. 3:19. Neemt dan uw kruis met genoegen op, draagt het lijdzaam en wees getroost over het goede einde, al ziet u't nog niet.

Tegen zonden.
Hier is troost tegen zonden. Die drukken een kind Gods, die benemen hem menigmaal al zijn lust en leven; wat nare gedachten brengen ze in een uitverkorene niet wel voort? Maar merkt: Hij, die u uit een vrije goedheid en liefde heeft uitverkoren, zonder door uw goede werken of geloof bewogen te worden, om zo'n besluit te nemen, en in die goedheid en liefde nooit verandert, die u daartoe onder de zonde besloten heeft, opdat Hij u barmhartig zou zijn, Rom. 11:33 die zeker verheerlijkt degene, die Hij uitverkoren heeft tot zaligheid, die zal immers u om uw overgeblevene zonden, waarover gij treurt, niet verwerpen. Daarom, staat in 't geloof, bezwijkt niet voor de menigte van de overgebleven vijanden, zie op dit eeuwig besluit, en op de volmaakte voldoening van de Heere Jezus Christus, op dat verbond van de genade, rust daarin, en laat uw zonden u wel droevig, maar niet moedeloos maken.

Is een steun in het gebed.
XXXVII. De verzekering van zijn verkiezing geeft ook veel vrijmoedigheid, en grote steun in 't gebed. Als men, tot God naderende, zeggen kan: *Mijn Vader! Gij hebt immers mij bij Naam gekend, ik heb immers genade gevonden in Uw ogen, Gij hebt mij immers van eeuwigheid gekend voor de Uwe, mij uitverkoren tot Uw kind, tot een voorwerp van Uw liefde, om wonderbaar en verheerlijkt te worden in Uw genade, barmhartigheid en trouw, zich openbarende in de weg, daar Gij mij op geleid hebt, en nog leiden zult. Nu dan, Vader! zie, die wederwaardigheden vrees ik, die ellenden drukken mij, die zonde*

kwelt mij, tot die en die zaak heb ik lust, dat heb ik nu nodig naar het lichaam, daarnaar verlang ik nu naar de ziel; het gelieve dan U op Uw uitverkorene, op Uw gunstgenoot neer te zien, mij te verhoren, en mij mijn begeerte te geven.
Wat geeft dat vrijmoedigheid, gemeenzaamheid, geloof van verhoring en stille onderwerping!

Een middel tot heiligheid.
XXXVIII. De verzekering van de verkiezing is een groot middel tot heiligmaking. Laat een natuurlijk mens dit niet vatten, zich hieraan stoten, en zich inbeelden, dat men op zulke gronden zorgeloos zouden worden; de Schrift leert het wel anders, namelijk *dat een ieder, die deze hoop op Hem heeft, die reinigt zichzelf, gelijk Hij rein is,* 1 Joh. 3:3. Dit ondervinden de Godzaligen dagelijks; hoe meer ze verzekerd worden in de liefde Gods tot hen, hoe meer zij verwakkerd worden in de liefde tot God. *Wij hebben Hem lief, omdat Hij ons eerst liefgehad heeft,* 1 Joh. 4:19. En omdat hij weet, dat de heiligmaking niet is de oorzaak van zijn verkiezing en zaligheid, maar een vrucht van de verkiezing, en een beginsel van de zaligheid, zo werkt hij zuiver uit liefde, en God liefhebbende, zo ontsteekt het in hem genegenheid tot een gelijkvormigheid met Zijn wil, en tot doen en laten, waarin zijn Heere behagen zou kunnen hebben.

En tot verheerlijking van God.
XXXIX. Ten laatste, een Godzalige ziende, dat het begin, midden, einde, en alles, zonder zijn toedoen, of zonder aan zijn kant enige beweegreden te geven, alleen uit God, volgens de eeuwige verkiezing voortkomt, zo zal dit de ziel wederom levend maken, om het alles wederom tot God te brengen, en Hem de eer en heerlijkheid van alles te geven, en daarvoor van harte dankende, gelijk de apostel voor anderen te deze opzichte deed. 2 Thess. 2:13. *Maar wij zijn schuldig altijd God te danken voor u, broeders! die van de Heere bemind zijt, dat u God van de beginne verkoren heeft tot zaligheid, in heiligmaking des Geestes, en geloof der waarheid.*
Hier zal zich voor de aandachtige ziel opdoen Gods vrijheid, goedheid, barmhartigheid, wijsheid, macht, onveranderlijkheid. Zij zal daarin wel diep ingeleid worden, om die volmaaktheden Gods in haar heerlijkheid van nabij te aanschouwen. Zij zal zich daarin wel verliezen, en in verwondering zoetelijk inzinken, en weer opkomende aanbidden, rusten en blij zijn, dat Gods heerlijkheid zo ver boven haar bevatting is, en uitroepen: *Uit Hem, en door Hem, en tot Hem zijn alle dingen, Hem zij de heerlijkheid in van de eeuwigheid! Amen.*

Hoofdstuk 7

Van het verbond der Verlossing tussen God de Vader en God de Zoon over de uitverkorenen; of van de Raad des vredes.

Gezien hebbende de besluiten Gods in 't gemeen en de voorverordinering des mensen tot zijn eeuwig einde in 't bijzonder, begeven wij ons tot overdenking van het verbond van de verlossing. De eerste Hervormers en enige navolgende schrijvers hebben met veel ontzag van deze heilige verborgenheid, en sommigen in 't brede gesproken; ik wenste dat die eerbied zich ook nu vertoonde, als men daarvan spreekt en hoort spreken. Vat het niet op, alsof het een waarheid was, die nu eerst nieuw bekend is geworden, gelijk sommigen, uit onwetendheid van 't geen van vorige geschreven is, voorgeven; maar als een vanouds bekende waarheid in de kerk. Ieder trachte ze wèl te verstaan en wèl te gebruiken. Wij zullen het in de gehele omtrek voorstellen, ook nu uitgevoerd wordende door Christus. Merkt aan:

1. De Partijen van dit verbond.
2. De personen over wie, en tot wier nut dit verbond gemaakt is.
3. Dat er zo'n verbondshandeling is.
4. Het werk van de ene Partij, de Vader. Hier komen voor:
   (a) De bevelen en voorwaarden van dit verbond.
   (b) De beloften op het volbrengen van de voorwaarden.
   (c) De bevestiging van de beloften door eed en sacramenten.
5. Het werk van de andere Partij, de Heere Jezus Christus. Hier komen voor:
   (a) Het aannemen van de voorwaarden en beloften.
   (b) Het volbrengen van de voorwaarden.
   (c) De eis van de bevestigde beloften.

1. Is tussen God de Vader en God de Zoon.

II. In de eerste plaats komen onder onze overlegging de verbondmakende partijen, welke zijn God de Vader, en de Heere Jezus Christus. Men zal deze zaak gemakkelijker verstaan, *als men ze meer aanmerkt in de uitvoering dan in het besluit,* vaststellende, zoals de Heere het in de tijd uitvoert, zo heeft Hij het van eeuwigheid besloten. Wij nochtans verhandelen ze onder de *inwendige* werken Gods, want zo komt ons deze zaak meermalen voor in de Heilige Schrift. Christus wordt gezegd*, dat Hij voorgekend is geweest voor de grondlegging van de wereld,* 1 Petrus1:20*. De uitverkorenen zijn in Hem uitverkoren.* Eféze 1:4. *De genade is hun gegeven in Christus Jezus voor de tijden der eeuwen*, 2 Tim. 1:9. Al wat Christus ontmoet is in de wereld, is Hem overgekomen volgens het eeuwig besluit, voorkennis en bepaalde raad Gods, Psalm 2:7 Lukas 22:22 Hand. 2:23.

Hoe tussen Hen een verbond kan gemaakt worden.

III. Volgens dit eeuwig Verbond heeft de Zoon van eeuwigheid betrekking en opzicht gehad op de borgtocht, en heeft dat ook terstond na de val, al voor zijn menswording, getoond in de besturing van zijn kerk in het OUDE TESTAMENT Hier spruit een bedenking. Omdat de Vader en de Zoon één zijn in Wezen, en alzo één in wil en

eenswillende, hoe kan dan tussen die Twee een verbond gemaakt worden, omdat daartoe wederzijdse willen vereist worden? Scheidt men zo de Personen niet te veel?
Ik antwoord: Omdat de Vader niet is de Zoon, en de Zoon niet is de Vader, ten opzichte van de persoonlijkheid, zo kan de ene wil tweezins aangemerkt worden, en als willende verlossen door de tweede Persoon als Borg, 't welk is de wil aan de zijde van de Vader, en als willende verlossen door Zichzelf als Borg, 't welk dan is de wil aan de zijde van de Zoon.

2. Is over de uitverkorenen.
IV. De personen over wie, of tot wier nut dit verbond gemaakt is, zijn degenen, die in Christus uitverkoren zijn, van welke wij in 't vorige hoofdstuk in 't brede hebben besproken. Deze worden gezegd *des Vaders* te zijn, en van Hem aan Christus te zijn overgegeven. Joh. 17:6. *Zij waren Uwe en Gij hebt Mij denzelven gegeven.* Daarom worden ze gezegd in het boek des Lams geschreven te zijn. Openb. 21:27. *Die geschreven zijn in het boek des levens des Lams.*
De Heere zou heilig toelaten, dat ze door hun eigen vrije wil zouden zondigen, en zo zouden ze onder de zonden besloten worden, waardoor ze van nature zijn kinderen des toorns. Opdat nu aan deze de oneindige barmhartigheid en genade Gods betoond zou worden, met hen uit die staat op te nemen en tot de zaligheid te brengen, zo was er een Borg van node tot voldoening van Gods rechtvaardigheid. De Vader dan geeft deze aan de Zoon als Borg, en de Zoon neemt ze aan, zet hun namen in zijn boek, stelt Zich voor hen allen, niemand uitgezonderd, ook alleen voor hen, en voor niemand anders tot Borg, en belooft des Vaders welbehagen, in hen tot de zaligheid te brengen, te volvoeren.

3. Dat er zulk een verbond is, blijkt:
V. Dat er nu zo'n verbond tussen Jehovah en de Heere Jezus is gemaakt over de uitverkorenen, blijkt uit dit volgende:
1. Psalm 89:29, 35. *Ik zal Hem Mijn goedertierenheid in eeuwigheid houden, en Mijn verbond zal Hem vast blijven. Ik zal Mijn verbond niet ontheiligen.* Dat hier van het verbond tussen God de Vader en de Heere Jezus gesproken wordt, blijkt hieruit: 't is bekend, dat in de Psalmen veel van de Heere Jezus gesproken wordt, en dat David in veel een voorbeeld van Hem geweest is, die daarom ook David genoemd wordt, Hos 3:5. In deze Psalm wordt er van David én van de Heere Jezus gesproken, als door David voorgebeeld. Ook zeg ik van de Heere Jezus. Want:
(a) alles wat tot aan vs. 39 gesproken wordt past uitnemend op de Heere Jezus, en 't wordt Hem op andere plaatsen toegeschreven, als te zijn de Uitverkorene Gods, vs. 4. Zie Jes. 42:1. De Heilige Gods, vs. 20. Ziet Lukas 1:35. Held, vs. 20. Zie Psalm 45:4. De Gezalfde met olie, vs. 21. Zie Psalm 45:8. De Eerstgeborene Gods. v. 28. Zie Hebr. 1:6. Koning van de koningen, vs. 28. Zie Openb. 19:16. Een over de gehele aarde uitgebreid rijk te hebben, vs. 26. Zie Psalm 72:8. Een eeuwigdurend rijk te hebben, zolang de zon en maan zal zijn, vs. 37, 38. Zie Psalm 72:5.
(b) Alles past op David niet, namelijk de eerstgeboren Zoon Gods te zijn, vs. 28. Koning der koningen te zijn, vs. 28, een eeuwig rijk te hebben. vs. 37.
(c) Het laatste deel van de Psalm beginnende, vs. 39, vertoont een tegenstelling van Davids rijk tegen dat van de Messias, en bijzonder daarin, dat daar het rijk van de Messias uitgebreid zou zijn over de gehele aarde, en zolang zou zijn als de zon en

de maan zou schijnen, waarvan in het vorige gesproken was; dat het rijk van David daarentegen een einde zou nemen.

(d) 't Zijn dezelfde zaken, die 2 Sam. 7:12-16 verhaald worden, en in deze Psalm, vs. 27-38. Zodat het buiten bedenking is, dat zij op dezelfde geschiedenis zien. Nu, de woorden, die in 2 Sam. 7 staan, worden in het NIEUWE TESTAMENT uitdrukkelijk op Christus geduid. Hand. 13:22 Hebr. 1:5. En bijgevolg dan ook de zaak van deze Psalm, vs. 27-38. Neemt dit nu eens te samen. In de Psalmen wordt veel van Christus gesproken: David was in veel een voorbeeld van Christus. Alles past uitnemend op Christus, alles past niet op David. Er wordt een tegenstelling gemaakt tussen het rijk van Christus, vs. 26-37, en het rijk van David, 't welk verwoest zou worden, waarvan vs. 39 gesproken wordt. Zo blijkt het dan klaar dat hier gesproken wordt van de Messias Christus. Deze wordt nu gezegd in verbond te staan met de Heere. Zo blijkt het dat er een verbond is tussen de Heere en Christus.

VI.

2. Ditzelfde blijkt ook uit Zach. 6:12, 13: *Alzo spreekt de HEERE van de heirscharen, zeggende: ziet, een Man, wiens Naam is SPRUITE, die zal uit Zijn plaats spruiten, en Hij zal des Heeren tempel bouwen. En Hij zal het sieraad dragen, en Hij zal zitten en heersen op Zijn troon, en Hij zal Priester zijn op Zijn troon, en de RAAD DES VREDES zal tussen die beiden zijn.*

Door *die beiden* kan men niet verstaan Joden en Heidenen, die zijn wel verenigd in één kerk in het NIEUWE TESTAMENT, maar hier is de minste melding niet van die; daarom kan ze hier zo plotseling niet doen invallen. Het woord die toont dat hier gesproken wordt van *twee,* die te voren genoemd waren; en niemand is genoemd dan Jehovah en de Spruite.

Ook kan men door die beiden niet verstaan twee ambten van de Heere Jezus; namelijk, het Koninklijke en het Priesterlijke. 't Is waar, die ambten mochten in één persoon niet zijn: een koning mocht geen priester, en een priester geen koning zijn; die stammen en hun ambten moesten onderscheiden blijven; maar in de Heere Jezus kwamen ze samen in één persoon; 't is ook waar, dat die twee ambten te samen kwamen in de uitvoering van het Middelaarsambt; maar daaruit mag men niet besluiten dat hier van die twee ambten gesproken wordt. Ook kan dat niet zijn; want:

(a) Christus is één, en hier wordt van twee gesproken.

(b) En ook worden die twee ambten niet genoemd, maar Priester zijn en heersen.

(c) Christus had drie ambten, die alle te samen kwamen tot het bouwen van des Heeren tempel, en zo moest er dan staan tussen die drie, als men hier de ambten wilde verstaan.

(d) Tussen ambten kan geen raadplegen zijn, dat is het werk van personen, en dat had beter plaats tussen de drie ambten in het OUDE TESTAMENT; zodat hier niet verstaan wordt het Koninklijk en Priesterlijk ambt.

Maar door *die beiden* worden verstaan Jehovah en Spruite, welke is de Messias; want met één opslag ziet men, dat van die beiden gesproken wordt. Alzo spreekt de Heere der heirscharen. Des Heeren tempel bouwen. Een Man, wiens naam is SPRUITE, die zal des Heeren tempel bouwen, 't welk het werk is van de Messias. Deze des Heeren tempel, dat is, zijn gemeente, bouwende, zou met nodige hoedanigheden daartoe voorzien zijn, namelijk, heersen en priester zijn; zodat heersen en priester te zijn is een beschrijving van de Spruit, die dat werk zou doen, en zo komt het als van ter zijde aan. Hij, Spruite,

zou in ‘t werk des Heeren, dat hem opgedragen was, bezig zijn. Hij zou des Heeren tempel bouwen. Daartoe was nodig een onderling verstand en bewilliging, ook was daartoe overleg, raad en wijsheid van node; dus waren zij het niet alleen eens over de bevordering van de vrede der uitverkorenen uit te werken; maar ook in de wijze van uitwerking, dat de Vredevorst, Spruite het doen zou, en daartoe nodige hoedanigheden zou hebben.

VII.
3. Hiertoe dient ook Lukas 22:29, *Ik verordineer u het koninkrijk, gelijkerwijs Mijn Vader Mij dat verordineerd heeft.* Hier staat niet horizoo, noch diatattoo, maar diatithemai, een woord ‘t welk zoveel betekent als bij wijze van *testament of verbond* iemand iets te beloven; daar vandaan komt het woord diatheekee testament of verbond; zodat *verordineren* een verbond insluit, en uit kracht van dit verbond zou Hij het koninkrijk hebben; gelijk dat uitdrukkelijk gezegd wordt, Gal. 3:16, 17. *Nu, zo zijn de beloftenissen tot Abraham en zijn zaad gesproken. Hij zegt niet: En de zaden, als van velen, maar als van een: En uw Zaad, dat is Christus. En dit zeg ik: het verbond, dat te voren van God bevestigd is op Christus,* enz. Ziedaar verbond, ziedaar beloftenissen, en ziedaar, dat ze aan Christus geschied zijn, en dat het verbond op Christus bevestigd is. Zo is er dan een verbond tussen God en Christus.

VIII.
4. Dit blijkt ook uit de woorden, die een verbond onderstellen, als *Mijn God, Mijn Knecht.* Dat was de belofte van het verbond. Jer. 31:33. *Ik zal hun tot een God zijn, en zij zullen Mij tot een volk zijn*. Jes. 45:13, 14. *Mijn knechten.*
Uit kracht van dat verbond noemen de bondgenoten God *hun God.* De 26:17, 18. Diezelfde wijze van spreken gebruikt de Heere Jezus ook doorgaans: *Mijn God, mijn Vader.* Zie onder andere: Joh. 20:17. *Ik vaar op tot Mijn Vader en uw Vader, en tot Mijn God en uw God.*

IX.
5. Dit verbond blijkt ook klaar daaruit, dat Christus *Borg* genoemd wordt, zo in het OUDE TESTAMENT als in het Nieuwe. Zie alleen: Hebr. 7:22. *Van een zoveel beter verbond is Jezus Borg geworden.*
Niemand kan borg zijn, of daar is een contract en verbond tussen de schuldheer en de borg van de schuldenaar. De schuldheer moet zijn genoegen nemen en bewilligen, dat die of die borg wordt. En de borg moet zich aan die schuldheer verbinden tot de betaling. Dus de Heere Jezus met beiderzijdse bewilliging en genoegen Borg zijnde geworden, zo is er een verbond tussen Jehovah en Christus.

X.
6. ‘t Blijkt ook uit deze sluitreden: Waar vereiste voorwaarden en geboden, waar beloften en sacramenten zijn aan de ene kant, waar bewilliging en aanneming van voorwaarden en beloften, waar volbrenging van de voorwaarden, waar eis van de beloofde zaken op de volbrachte voorwaarden is aan de andere kant, daar is, buiten alle tegenspraak, een verbond. Nu dit alles is er tussen God en de Heere Jezus Christus: zo is er dan tussen die beiden een verbond.

Dit nu zullen wij gaan vertonen, niet alleen als een bewijs van de zaak, maar ook als een beschrijving van de natuur van het verbond. Daarin zullen wij eerst het werk van de ene Partij, en dan dat van de andere Partij tonen.

De Vader stelt voorwaarden.

XI. In het werk des Vaders hebben wij afzonderlijk te overwegen:

(a) De bevelen als voorwaarden.

(b) De beloften.

(c) De verzekeringen. De Vader, de Heere Jezus tot Borg, Middelaar en Zaligmaker verkiezende, stelt Hem de uitverkorenen voor, en geeft ze aan Hem over om de zaligheid voor hen te verwerven en uit te voeren, gelijk wij boven hebben gezien; daartoe stelt Hij Hem enige voorwaarden voor, en geeft Hem geboden, die Hij te volbrengen had. Dit zien wij: Joh. 12:49, 50. *De Vader, die Mij gezonden heeft, die heeft Mij een gebod gegeven, wat Ik zeggen zal, en wat Ik spreken zal. En Ik weet dat zijn gebod het eeuwige leven is.* Joh. 10:18. *Dit gebod heb Ik van mijn Vader ontvangen.*

Deze bevelen, zijnde de voorwaarden, zijn onder andere deze:

1. Dat de Zoon des zondaars natuur zou aannemen zonder zonde. Hebr. 10:5. *Gij hebt Mij het lichaam toebereid.*
2. Dat Hij Immanuël Yeanyrwpov, God en Mens, hebbende nu dezelfde natuur die de zondaars, doch uitverkorenen, hadden, Zich in hun plaats zou stellen, hun zonden van hen afnemen, en op Zijn rekening overnemen, alsof Hij ze Zelf gedaan had; daartoe zou Hij, die een Goddelijk Persoon was, en alzo boven de wet, Zich stellen onder de wet, als eisende straf over de overtreders, en als eisende volkomen gehoorzaamheid om recht tot het eeuwige leven te bekomen. Dit zien wij: Gal. 4:4. *… heeft God zijn Zoon gezonden, geworden uit een vrouw, geworden onder de wet;* opdat enz.
3. Dat Hij alle straffen, die hun zonden verdiend hadden, zou dragen, voor hen lijden, sterven, en uit de doden opstaan Zie: Joh. 10:18. *Niemand neemt hetzelve (leven) van Mij, ... Ik heb macht hetzelve af te leggen, en heb macht hetzelve wederom te nemen. Dit gebod heb Ik van Mijn Vader ontvangen.* Hand. 2:23. *Deze, door de bepaalden raad en voorkennis Gods overgegeven zijnde, hebt gij genomen, en door de handen van de onrechtvaardigen aan het kruis gehecht en gedood.*
4. Dat Hij voor hen in hun plaats alle gerechtigheid zou moeten volbrengen, om hen tot rechtvaardigen te stellen. Rom. 5:19. *... alzo zullen ook door de gehoorzaamheid van één, velen tot rechtvaardigen gesteld worden.* 2 Kor. 5:19, 21. *God was in Christus de wereld met Zichzelf verzoenende. ... En heeft Hem zonde voor ons gemaakt, opdat wij zouden worden rechtvaardigheid Gods in Hem.*
5. Dat Hij de uitverkorenen die verworvene zaligheid zou deelachtig maken, door hun het Evangelie te verkondigen, te wederbaren, het geloof te geven, te bewaren, hen uit de doden op te wekken, en in de hemel in te leiden; zodat de uitvoering van dat grote werk op Zijn schouderen zou liggen. Joh. 6:39. *Dit is de wil des Vaders, die Mij gezonden heeft, dat al wat Hij Mij gegeven heeft, Ik daaruit niet verlieze, maar hetzelve opwekke ten uiterste dage.*

Dit zijn enige voorwaarden in het algemeen voorgesteld. En doet er beloften bij.

XII. Bij deze voorwaarden voegt de Vader heerlijke beloften, zo ten opzichte van de Borg, als ten opzichte van de uitverkorenen, namelijk:

1. Dat Gods welbehagen dan door Hem gelukkig zou uitgevoerd worden: Jes. 53:10. *Als Zijn ziel Zich tot een schuldoffer gesteld zal hebben, zo zal Hij zaad zien, Hij zal de dagen verlengen; en het welbehagen des Heeren zal door Zijn hand gelukkig voortgaan.*
2. Dat Hij Koning zou zijn over alle uitverkorenen, niet alleen uit de Joden, maar ook uit de Heidenen: Psalm 2:6, 8. *Ik toch heb mijn Koning gezalfd, over Sion, de berg Mijner heiligheid. Eis van Mij, en Ik zal de Heidenen geven tot uw erfdeel, en de einden der aarde tot uw bezitting.* Psalm 72:8, 11. *Hij zal heersen van de zee tot aan de zee, en van de rivier tot aan de einden der aarde. Alle Heidenen zullen Hem dienen.*
3. Dat Hij de macht zou hebben over alle schepselen, om ze te besturen tot nut van zijn uitverkorenen: Matth. 28:18. *Mij is gegeven alle macht in hemel en op aarde*. 1 Kor. 15:27. *Hij heeft alle dingen Zijn voeten onderworpen*.
4. Dat Hij een zeer hoge en wonderbare heerlijkheid zou ontvangen, die van de schepselen gezien en erkend zou worden: Hebr. 1:3. *Nadat Hij de reinigmaking van onze zonden door Zichzelf teweeggebracht heeft, is gezeten aan de rechterhand des Majesteit in de hoogste hemelen.* Openb. 3:21. *Ik heb overwonnen, en ben gezeten met Mijn Vader in Zijn troon.*
5. Dat Hij rechter zou zijn van hemel en aarde: Joh. 5:27. *En heeft Hem macht gegeven ook gericht te houden, omdat Hij des mensen Zoon is.* Hand. 17:31. D*aarom dat Hij een dag gesteld heeft, op welke Hij de aardbodem rechtvaardig zal oordelen, door een man, die Hij daartoe verordend heeft.*
6. Ten opzichte van de uitverkorenen belooft de Vader Hem, dat de uitverkorenen door Hem zouden ontvangen alle de goederen van het genadeverbond, namelijk, vergeving der zonden, verzoening, aanneming tot kinderen, vrede, heiligmaking en eeuwige heerlijkheid: Lukas 12:32. *Het is uws Vaders welbehagen ulieden het koninkrijk te geven.* Rom. 8:32. *Die ook Zijn eigen Zoon niet gespaard heeft, hoe zal Hij ons ook met Hem niet alle dingen schenken?*

XIII. God bevestigt aan de Zoon al deze beloften, en door sacramenten, en door buitengewone betuiging.

(a) Door ede zweert God het Hem. Psalm 110:4. De HEERE heeft gezworen, en het zal Hem niet berouwen: *Gij zijt Priester in eeuwigheid, naar de ordening van Melchizédek.* Psalm 89:36 *Ik heb eens gezworen bij mijn heiligheid: zo Ik aan David* (Christus) *liege!*

(b) God vergezelt het Hem door de sacramenten, zo des Ouden als des Nieuwen Testaments, waarvan wij terstond nader zullen spreken.

(c) God verzekert het Hem door buitengewone en onmiddellijke openbaringen en betuigingen: Matth. 3:17. *Deze is mijn Zoon, mijn Geliefde, in Denwelken Ik Mijn welbehagen heb.* Zo ook Matth. 17:5. *God had behagen, niet alleen in de Persoon, maar ook in de hoedanigheid als Borg en Middelaar, en in het werk van Zijn verlossing.*

XIV. Dit is het werk van de een partij, namelijk, des Vaders; nu zullen wij bezien het werk van de andere partij, namelijk, des Heeren Jezus Christus, 't welk hierin bestaat:
1. Dat Hij en de voorwaarden en de beloften aanneemt.
2. Dat Hij de voorwaarden volbrengt.
3. Dat Hij op de volbrachte voorwaarden de beloften eist.

De Zoon neemt de voorwaarden aan.

1. De Heere Jezus Christus, waarachtige God en heilig mens, deze voorwaarden horende naar de menselijke natuur, wilde noch kon wegens Zijn volmaakte heiligheid en liefde Gods dezelve niet afslaan, maar nam ze met alle blijdschap en volvaardigheid aan, gelijk blijkt uit: Psalm 40:7-9. *Brandoffer en zondoffer hebt gij niet geëist. Toen zei Ik: Zie, Ik kom: in de roll des boeks is van Mij geschreven. Ik heb lust, o mijn God! om uw welbehagen te doen.* Deze tekst haalt de apostel ook aan: Hebr. 10:5-7, en past ze breder op Christus toe.

XV.
Hij neemt ook de beloften aan, 't welk daaruit te zien is, dat Hij Hem in het uitvoeren versterkt met de beloften, eed en zegels. Jes. 50:8. *Hij is nabij die Mij rechtvaardigt, wie zal met Mij twisten?* Zo wordt Hij gezegd *gerechtvaardigd te zijn in de Geest,* 1 Tim. 3:16. Hoe is Christus gerechtvaardigd? Hij werd van God versterkt en verzekerd, dat zijn lijden en sterven het volkomen rantsoen was voor al de zonden van de uitverkorenen, dat de Vader met de uitvoering van de borgtocht volkomen vergenoegd was, en dat Hij voor alle uitverkorenen volkomen zaligheid verwierf; zodat Hij, die Zich in de gelijkenis van het zondige vlees vertoonde in Zijn wandeling op aarde Rom. 8:3 en alle zonden van de uitverkorenen op zijn rekening had, ten ander male zonder zonde gezien zal worden, Hebr. 9:28. Ook blijkt het dat Christus Zich versterkte met de beloften daaruit, dat Hij in Zijn lijden op de beloofde heerlijkheid zag. Hebr. 12:2. *Dewelke voor de vreugde, die Hem voorgesteld was, het kruis heeft verdragen.*

XVI. Hier komt deze vraag in bedenking: *Hoe de Heere Christus de Sacramenten gebruikt heeft?* Omdat die voor de gelovigen waren en hen verzegelden van hun deel aan de goederen van het Verbond door zijn lijden en sterven; en Christus was volmaakt, zodat Hij geen zwakheden van het geloof had.
Ik antwoord: Dat Hij de sacramenten, zo besnijdenis als pascha, en ook de heilige Doop gebruikt heeft, is zeker; maar van het heilig Avondmaal is zo klaar niet. Tot voldoening van die bedenking dient:
(a) Dat sacramenten zowel van volmaakten al van zondaars gebruikt kunnen worden. Adam, vóór de val, had ook de boom des levens tot een sacrament. Want:
- een sacrament brengt telkens levend in gedachte de beloofde zaak.
- Verwakkert telkens de zekerheid van de beloften.
- Geeft een zoete voorsmaak van de zaak.
- Verwakkert en verlevendigt de goedkeuring van de voorwaarden, en van zijn verbintenis om die te volbrengen. Deze zaken passen ook op de volmaakten; en gelijk Adam dezelve zo gebruiken kon, zo kon de Heere Jezus dezelve ook in dien opzichte gebruiken.

(b) Zij verzegelden Christus al de beloften van het verbond van de verlossing; want sacramenten zijn zegels van een verbond. De gelovigen verzegelden zij het verbond van de genade door Christus; maar aan Christus verzegelden zij het Verbond van de verlossing, en verzekerden Hem, dat Hij op Zijn volkomen gehoorzaamheid en voldoening verwerven zou al de beloofde goederen voor Zichzelf en voor Zijn kinderen: Christus werd daardoor verzegeld, dat zijn offerande aangenaam, Zijn voldoening krachtdadig tot wegneming van de zonden van de uitverkorenen, die Hij op Zich genomen had, en zijn volmaakte gerechtigheid krachtig was tot verkrijging van het recht tot het eeuwige leven voor de uitverkorenen.

2. **Dat Hij de voorwaarden volbrengt.**
XVII. Gelijk de Heere Jezus beloofd had te volbrengen al wat de Heere eiste; zo komt Hij en voldoet het ook volmaakt met de daad. Zie dat: Filip. 2:6-8. *Die in de gestaltenis Gods zijnde, geen roof geacht heeft Gode even gelijk te zijn; maar heeft Zichzelf vernietigd de gestaltenis eens dienstknechts aangenomen hebbende, en is de mensen gelijk geworden; En in gedaante gevonden als een mens, heeft Hij Zichzelf vernederd, gehoorzaam geworden zijnde tot van de dood, ja de dood des kruises.* Dus zei Hij: Joh. 17:4, *Ik heb voleindigd het werk, dat Gij Mij gegeven hebt om te doen.* En wederom. Joh. 19:30, *Het is volbracht.*

XVIII. 3. **Op volbrenging van de voorwaarde eis de Heere Jezus de beloften, en voor Zich, en voor de uitverkorenen.**
- Voor Zich: Joh. 17:4, 5. *Ik heb U verheerlijkt op de aarde; en nu verheerlijk Mij, Gij Vader, bij U zelf, met de heerlijkheid, die Ik bij U had, eer de wereld was.*
- Voor de uitverkorenen: Joh. 17:24. *Vader! Ik wil, dat waar Ik ben, ook die bij Mij zijn, die Gij Mij gegeven hebt; opdat zij Mijn heerlijkheid mogen aanschouwen, die Gij Mij gegeven hebt.*

XIX. Hier komt een bedenking voor: *Of Christus ook iets voor Zichzelf verdiend heeft, omdat Hij alles wat Hij gedaan en geleden heeft, voor de uitverkorenen gedaan en geleden heeft?*
Ik antwoord: Ondergestelde zaken strijden niet; een zaak kan verscheiden doeleinden hebben. In dat lijden voor de uitverkorenen, in alle gerechtigheid voor hen te vervullen, heeft de Heere Jezus zo'n volmaakte gehoorzaamheid en liefde tot God en de uitverkorenen betoond, dat Hij, volgens het verbond van de verlossing, daardoor voor Zichzelf als Middelaar de beloofde goederen verdiend heeft. Dit blijkt:
1. Waar een verbond is, in ‘t welk beloften zijn onder voorwaarden die te volbrengen zijn, daar verdient de partij, die de voorwaarden volbrengt, de beloofde zaak. Hier is een verbond, ‘t welk beloften heeft onder voorwaarde, en de Heere Jezus heeft de voorwaarde vervuld; zo heeft Hij dan ook verdiend al de beloften, die zo aan Hem, als aan de uitverkorenen gedaan waren.
2. Christus verwachtte loon: Jes. 49:4. *Gewis mijn recht is bij de Heere, en mijn werkloon bij Mijn God.* Er is loon uit genade, niet naar verdiensten, en er is loon naar recht, naar werk, naar verdiensten, hier is een contract, hier is werk, hier is recht, en daarop is werkloon; zo heeft dan Christus voor Zichzelf verdiend.

3. De Heere Jezus beoogde voor Zich de heerlijkheid als een prijs Hem voorgesteld: Hebr. 12:2. *Dewelke voor de vreugde, die Hem voorgesteld was, het kruis heeft gedragen, en de schande veracht.* Zie daar; vreugd was hem voorgesteld onder voorwaarde van het kruis; die vreugde beoogde Hij; Hij verdraagt daarom het kruis; zo heeft Hij dan die vreugde voor Zich verdiend.
4. Dit blijkt uit al die plaatsen, in welke zijn werk gesteld wordt als de oorzaak van de heerlijkheid. Dat God Hem verhoogt, is daarom, omdat de Christus Zich vernederd heeft. Zie: Jes. 53:11, 12, *Om de arbeid van zijn ziel zal Hij het zien. Daarom zal Ik Hem een deel geven van velen, omdat Hij zijn ziel uitgestort heeft in de dood.* Zie ook: Psalm 45:8. *Gij hebt gerechtigheid lief, en haat goddeloosheid; daarom heeft U, o God! uw God gezalfd met vreugdeolie, boven uw medegenoten.*
5. Doe hierbij: Filip 2:8, 9. *Hij heeft Zichzelf vernederd, gehoorzaam geworden zijnde tot de dood, ja de dood des kruises. Daarom heeft God Hem ook uitermate verhoogd.*

Deze wijzen van spreken zijn zo algemeen, en klaar verdiensten stellende, dat het inzien slechts van die plaatsen bevestigt, dat Christus de heerlijkheid niet alleen bij wijze van een gevolg op iets voorgaande verkregen heeft, maar ook dat Hij ze heeft verdiend.

De kennis van dit verbond is van groot nut.

XX. Dus hebben wij gezien, dat er een verbond van de verlossing tussen de Vader en de Heere Jezus Christus over de eeuwige zaligheid van de uitverkorenen is: hoedanige voorwaarden en beloften het had, en hoe gewillig de Heere Jezus Christus die heeft aangenomen, en hoe volmaakt Hij het alles volbracht heeft. Men moet niet menen, dat dit maar tot overdenking van het verstand is, en dat men het gezien hebbende, daar mag laten staan; want het is de grond van alle vaste vertroosting, blijdschap, verwondering, en verheerlijking Gods; daarom moeten wij zoeken deze leer wel te verstaan, en gedurig te gebruiken. Tot handleiding zo merkt op deze zaken:

Der uitverkorenen zaligheid staat vast.

1. Nu staat de zaligheid van de uitverkorenen vast en onwrikbaar. Nu zijn ze in een onveranderlijke staat, ja bevestigd als de uitverkoren engelen; want beide partijen: God de Heere en Christus, zijn in volle vergenoeging overeengekomen over hun zaligheid, en de weg, door welke zij daartoe gebracht zouden worden; de voorwaarde is van de Borg volbracht. Zij zijn in een verzekerde, almachtige, getrouwe hand, niet in hun eigen, maar volgens dit besluit in Christus' bewaring. Daarom: *Wie zal ons scheiden van de liefde van Christus? Wie zal dat Verbond, dat tussen Die Beiden is, vernietigen? O Dood, waar is uw prikkel? O Hel, waar is uw overwinning?*

Zij hebben daartoe niets te doen.

2. Voor de uitverkorenen is nu niet te doen, om iets te verdienen, of iets tot het bekomen van de zaligheid toe te brengen, want alle zware voorwaarden lagen door dit verbond op Christus. Hij zou de straf dragen; Hij zou voor hen de wet vervullen, hen bewaren en tot de zaligheid leiden; Hij zou het alles uitvoeren, en heeft het ook alles volbracht. En aan de andere zijde, alle verdiensten van Christus liggen op de kinderen van God, al de genaden zijn de hunne: aanneming tot kinderen, rechtvaardigmaking, heiligmaking, volharding en heerlijkheid. Alles wordt hun naar de inhoud van dit verbond elk op zijn tijd, wijze en mate toegediend. Daarom moeten ze trachten dit erkennende uit te roepen:

Niet ons, o Heere! niet ons, maar Uw Naam geeft eer; om uwer goedertierenheid, om uwer waarheid wil, Psalm 115:1.

Hun verbondshandeling is hierin gegrond.
3. Het verbond van de genade en onze verbondshandeling met God in Christus heeft zijn oorsprong en zijn grond op dit verbond van de verlossing tussen God en Christus; hieruit vloeit het begin, midden en einde van des mensen zaligheid. Eer iemand was, eer hem het Evangelie verkondigd werd, zo was in dit verbond al bestemd en besteld, wanneer ieder zou geboren worden, wanneer en door wat middel hij overgebracht zou worden, hoeveel genade, troost en heiligheid, hoeveel en hoedanige strijden en kruisen hij in dit leven zou hebben. Dit alles was bestemd, en uit dat verbond vloeien aan ieder de genoemde zaken toe. De uitverkorenen dan hebben aan de ene zijde maar stil te zijn, en laten de Heere werken; zij hebben hun mond maar open te doen, en te ontvangen, 't zal alles in bestendigheid aan hen gegeven worden, wat in de artikelen van dit verbond begrepen was. Aan de andere zijde moeten ze op dit verbond zien, en daaruit werken in het overgaan in het genadeverbond, en daarin levende dit tot een grond stellen. Dus zal men verstandig en vast te werk gaan. dus zal men niet rusten op de vastigheid van zijn geloof of Godzaligheid, noch door vermindering van die zo slingeren, gelijk men doorgaans doet. Dus zal men iedere voorkomende genade en invloed van de Heilige Geest erkennen uit dit verbond voort te komen. Dus zal men bekwaam worden om gevoelig, blij, en in liefde te zeggen: *Uit Hem en door Hem en tot Hem zijn alle dingen, Hem zij de heerlijkheid in alle eeuwigheid! Amen.*

Hierin is wonderbare liefde.
4. Hier openbaart zich een weergaloze liefde, die alle begrip te boven gaat. In dit verbond gekend en bedacht te zijn; van de Vader aan de Zoon gegeven te zijn, en van de Zoon in Zijn boek opgetekend te zijn; een voorwerp te zijn van het eeuwig onderling genoegen tussen de Vader en Christus om u zalig te maken, … dat is een geluk! Dat is een wonder! Hier was geen voorgezien geloof, geen goede werken, dat de partijen bewoog om aan hun in dit verbond te gedenken; hier was geen noodzaak, geen dwang, maar eeuwige liefde en vrijwilligheid. Jer. 33:3, *Ja Ik heb u liefgehad met een eeuwige liefde.* Liefde bewoog de Vader; liefde bewoog de Heere Jezus. 't Is een liefdeverbond van Hen, Die uit Zichzelf liefhebben zonder beminnelijkheid van het voorwerp. O hoe gelukkig is hij, die in dit Verbond is ingesloten, en die van deze eeuwige liefde rondom omvangen, bestraald en verwarmd wordt tot wederliefde! Zeggende: 1 Joh. 4:10, *Wij hebben Hem lief, omdat Hij ons eerst heeft liefgehad.*

Christus heeft nu alles in Zijn hand.
5. Uit kracht van dit Verbond is de Heere Jezus de Uitvoerder van der uitverkorenen zaligheid. De Vader heeft ze in Zijn hand gesteld, en vertrouwt ze Hem toe. De Zoon heeft ze in liefde overgenomen, en staat er voor in, dat Hij niemand uit die zal verliezen, maar ze opwekken ten uiterste dage, Joh. 6:39. De Heere Jezus is almachtig, getrouw, liefhebbende, onveranderlijk, en heeft alles wat tot hun zaligheid van node is; hoe veilig mag men het Hem dan in de hand geven, en daarin rusten, zeggende*: De Heere is mijn Herder, mij zal niets ontbreken,* Psalm 23:1. *De Heere zal het voor mij voltooien,* Psalm 138:8. *Gij zult mij leiden door Uw raad, en daarna zult Gij mij in heerlijkheid opnemen,* Psalm 73:24. *Welgelukzalig zijn allen, die op Hem vertrouwen!* Psalm 2:12.

Hoofdstuk 8

Van de schepping der wereld.

Hebbende gezien de inwendige werken Gods, begeven wij ons tot de uitwendige, welke zijn óf van de natuur óf van de genade. De werken van de natuur zijn de Schepping, en de voorzienigheid naast de geschapen dingen. Eerst zullen wij spreken van de Schepping.

I. 't Woord scheppen heeft velerlei betekenissen.
(a) Het werk van de gewone besturing. Jes. 45:7. *Ik formeer het licht, en schep de duisternis, Ik maak de vrede, en schep het kwaad.*
(b) Buitengewone handelingen Gods. Jer. 31:22. *De Heere heeft wat nieuws op de aarde geschapen; de vrouw zal de man omvangen.*
(c) De wedergeboorte en vernieuwing in de bekering. Psalm 51:12. *Schep mij een rein hart, o God!*
(d) Gewoonlijk wordt door scheppen verstaan de voortbrenging van de zaken, of volstrekt uit niet, gelijk op de eerste dag, of uit onbekwame stof op de eerste dag geschapen, hoedanig God op de vijf laatste dagen geschapen heeft.

Wat is in den beginne.
II. Als men van onze tijd opklimt, zo komt men ten laatste tot het begin, verder kan men niet; want daarboven is niets dan God, wonende in de eeuwigheid, en eeuwigheid kan geen tijdelijk mens begrijpen, en het willende bevatten door een lange tijd, misvat men het. De eeuwige God, willende Zichzelf bekendmaken en Zijn goedheid meedelen, heeft naar Zijn eeuwig voornemen dit rond, en alles wat er in is, door Zijn wijsheid en almacht voortgebracht; zodat alles, wat er is, een begin heeft, vóór welks begin niets was behalve God; noch oneindig licht, noch ondeelbare stofjes, noch verwarde klomp, noch beweging, noch iets anders, onder wat naam en bevatting men het ook brengen mocht. Zie Gen. 1:1*, In den beginne schiep God de hemel en de aarde.* In de beginne is niet te zeggen vóór eerst, in een ogenblik, maar 't betekent het eerste puntje des tijds, 't welk met de eerste stip des schepsels daar was. Dit zien wij ook Psalm 90:2, *Eer de bergen geboren waren, en Gij de aarde en de wereld voortgebracht had.* Voor het zijn van de wereld was, om zo te spreken, een eer, niet stellig, maar alleen een stelling van 't begin van de schepselen, in dit eer was de wereld niet; maar dit eer was de eeuwigheid gelijk volgt: ja, van eeuwigheid tot eeuwigheid zijt Gij God. De wereld niet zijnde, is voortgebracht; nu al wat voortgebracht wordt, was te voren niet, maar heeft een begin. Dit blijkt ook uit de spreekwijze vóór. Eféze 1:9, Vóór de grondlegging der wereld. 2 Tim. 1:9, *Vóór de tijden der eeuwen.* Is er een vóór de tijd, vóór de grondlegging, zo is er een begin van de tijd, en een begin van de wereld. Zo is de wereld dan niet van eeuwigheid.

De wereld is niet van eeuwigheid.
III. De wereld is niet alleen niet van eeuwigheid, maar kon ook niet van eeuwigheid zijn. God had wel van eeuwigheid macht om te kunnen scheppen; maar 't schepsel kan niet zonder begin, en alzo niet van eeuwigheid zijn. Want:

1. Dan kon de wereld niet gezegd worden *geschapen te zijn,* want scheppen is een zaak voortbrengen, die niet was, en in het voortbrengen is een overgang van niet tot iets, en zo noodzakelijk een begin.
2. In het schepsel, terwijl het is, is een verloop van tijd; nu in verloop van tijd is een moment het eerste, en alzo zegt een schepsel te zijn, een begin te hebben.
3. Indien de wereld van eeuwigheid was, zo moest ze bestaan of door haar eigen eeuwigheid, of door de eeuwigheid Gods; indien door haar eigen eeuwigheid, zo waren er twee collaterale, naast elkaar gestelde eeuwigheden, en zo was God niet alleen de eeuwige, noch de eerste; daar nochtans dit aan God, als Hem alleen eigen, doorgaans in de Schrift wordt toegeschreven. Indien de wereld bestond door de eeuwigheid Gods, dan was ze God zelf, en alzo ook almachtig, alwetend, eenvoudig, onveranderlijk, enz.; want elke volmaaktheid Gods begrijpt in zich alle volmaaktheden; want zij zijn eigenlijk in God niet verscheiden, maar een en hetzelfde. Dus kan dan de wereld niet van eeuwigheid zijn.

Wanneer geschapen.

IV. Van onze tijd af opwaarts tellende, komt men door omtrent 5750 jaren tot het begin. Ik zeg omtrent, want men kan het niet net zeggen, omdat de tijdrekeningen niet uit de loop van de sterren, maar alleen uit de geboorten van de voorvaderen, in de Heilige Schrift vermeld, moeten gerekend worden, en die zijn allen bij jaren zonder maanden en dagen aangetekend. Alzo onzeker is het, op wat tijd van het jaar de wereld geschapen is; of als de zon op 't hoogste, of op 't laagste is; of als dag en nacht even lang zijn in de herfst of in de lente; of op een andere tijd van het jaar; 't zijn allemaal losse gissingen; de meesten zeggen in equinoctiaal in de lente. Die het stellen in de equinoctiaal in de herfst, hebben de waarschijnlijkste reden. Ik voor mij weet het niet.

God, Vader Zoon en Heilige Geest is de Schepper.

V. De wereld is vanzelf niet voortgekomen, want geen ding kan zichzelf voortbrengen; maar de wereld is door God geschapen. God is de Schepper van alles.

- Jes. 40:28. *De Schepper van de einden der aarde.*
- Ex 20:11. *In zes dagen heeft de HEERE de hemel en de aarde gemaakt.*
- Psalm 121:2. *Mijn hulp is van den HEERE, die hemel en aarde gemaakt heeft.*
- Gen. 1:1. *In den beginne schiep Elohim, de Drie-enige God.*

Omdat God één is, en de drie Personen de éne God zijn, zo is hun wil en kracht één, en alle werk Gods naar buiten is de drie Personen gemeen, en is het werk van de Drieënige God. Nochtans, dat er is een toe-eigening van ieder werk aan ieder Persoon, ten opzichte van de bijzondere betrekking, die ieder Persoon tot zo'n werk heeft. Zo wordt de schepping aan de Vader, de verlossing aan de Zoon, en de heiligmaking aan de Heilige Geest toegeëigend, niet met uitsluiting, maar met uitdrukkelijke insluiting van de andere Personen tot datzelfde werk, zodat ook dat uitwendige werk, 't welk toegeëigend wordt

aan de ene Persoon, ook de anderen toegeschreven wordt, dus wordt ook de schepping niet alleen de Vader toegeschreven, maar ook de Zoon en de Heilige Geest.

- De Zoon heeft de wereld geschapen. Joh. 1:3. *Alle dingen zijn door Hetzelve* (Woord, de Zoon Gods) *gemaakt, en zonder Hetzelve is geen ding gemaakt, dat gemaakt is*. Kol. 1:16. *Door Hem zijn alle dingen geschapen.* Door Hem, niet als helpende, noch door Hem als een middel, maar als de werkende Oorzaak zelf; want het woord door betekent óók de eerste oorzaak. Zie: Rom. 11:36. *Door Hem zijn alle dingen.* 1 Kor. 1:9. *God is getrouw, door welke gij geroepen zijt.*
- Ook wordt de schepping de Heilige Geest toegeschreven. Gen. 1:2. *De Geest Gods,* merachepheth *zweefde* (vormende, makende, voortbrengende) *op de wateren.* Psalm 33:6. *Door het Woord des Heeren zijn de hemelen gemaakt, en door de Geest Zijns monds al hun heir.*

Omdat de schepping is een werk van de heilige Drie-enigheid, zo staat er Gen. 1:26. *Laat Ons mensen* nagnaseh, *maken,* in 't meervoud. Pred. 12:1. Gedenkt boreëcha uw Scheppers. Jes. 44:5. Kyleb Gnosaich *uw Makers zijn uw Mannen.*

Scheppen is een eigen werk Gods.

VI. 't Scheppen is een eigen werk Gods. Hij allen en niemand anders heeft geschapen. De engelen zijn geen medescheppers, en ook kan de scheppende kracht niemand meegedeeld worden. Sommigen zouden het gaarne zo stellen om hun transsubstantiatie te beschermen; anderen om de heilige Drie-enigheid te loochenen; maar neen, 't is zo niet, 't kan zo niet zijn; want:

Engelen zijn geen mede-scheppers. Bewijzen:

1. De Schrift zegt uitdrukkelijk, dat het scheppen Gode alleen, en met uitsluiting van alle anderen, eigen is. Jes. 44:24. *Ik ben de HEERE, die alles doet, die de hemel uitbreidt, Ik alleen, en die de aarde uitspant door Mij zelf*. Jes. 45:12. *Ik heb de aarde gemaakt, en Ik heb de mens daarop geschapen; Ik ben het! Mijn handen hebben de hemelen uitgebreid.*
2. Door scheppen is God van allen onderscheiden. God onderscheidt Zich daardoor van alles, als door een onafscheidelijke en onmededeelbare kracht. Jer. 10:11, 10, 12. *De goden, die de hemel, en de aarde niet gemaakt hebben, zullen vergaan. Maar de HEERE God is de Waarheid, Hij is de levende God, en een eeuwig Koning. Die de aarde gemaakt heeft door Zijn kracht, die de wereld bereid heeft door Zijn wijsheid, en de hemel uitgebreid door Zijn verstand.* Psalm 96:5. *De goden der volkeren zijn afgoden, maar de HEERE heeft de hemelen gemaakt.*
3. Scheppen is een oneindige kracht als, blijkt: Rom. 1:20. *Van de schepping der wereld aan wordt uit de schepselen verstaan en doorzien ... Zijn eeuwige kracht.* De oneindige kracht is de oneindige God zelf; als God dan iemand die oneindige, die eeuwige kracht meedelen kon, zo kon God meer eeuwige goden doen zijn, dat de ongerijmdheid zelf is. Aan de andere zijde, het schepsel is eindig, zo kan het dan 't oneindige niet vatten, noch ontvangen. 't Is wel waar, dat de schepping werkt naast eindige schepselen, doch de kracht van scheppen is en blijft oneindig.
4. Alle schepsel moet iets hebben, dat daar tegenwoordig is, en dat iets moet nog daarenboven bekwaam zijn, dat het schepsel daaruit of daarin iets make. Een

schilder kan op water geen beeld schilderen. Maar scheppen is overbrengen van volstrekt niets tot iets; van volstrekt ongevormd tot zulke vorm. Zo is het dan onmogelijk, dat aan een schepsel de kracht van scheppen meegedeeld kan worden. Als van mensen gezegd worden wonderen gedaan te hebben, waartoe een oneindige kracht behoort, deden zij die niet. Zij hadden zulke oneindige ingezette kracht niet, maar zij waren alleen zedelijke oorzaken; zij, inwendig overtuigd zijnde van Gods wil, en door God bewogen wordende, om die wil Gods te verklaren, zeiden ze maar: *Staat op; wordt ziende; wandelt;* en dan deed God dat wonder door Zijn kracht op dat zeggen. Dit bevestigt Petrus: Hand. 3:12. Wat ziet gij zo sterk op ons, alsof wij door onze eigen kracht.... deze hadden doen wandelen?

5. Wonderen te doen, is een werk, dat Gode alleen eigen is. Psalm 77:15. *Gij zijt die God, die wonderen doet.* Psalm 72:18. Dus blijkt het, dat de scheppende kracht niemand kan meegedeeld worden, en dat God alleen is de Schepper.

Alzo weinig de scheppende kracht iemand kan meegedeeld worden, alzo weinig komen ook werktuigen te pas in de schepping. Wat zou een instrument doen, als God uit niets iets, en dat met een enkel woord, doet voortkomen? Want daar is noch stoffelijk voorwerp, noch tijd; want in de overgang van niets tot iets is geen tijd, en een werktuig heeft beide van node, zal het gebruikt kunnen worden.

Tegenwerping. De engelen hebben mede geschapen. Gen. 1:26. *Laat ons mensen maken.* God kon Zichzelf niet aanspreken, dus sprak Hij tot de engelen.
Antwoord.
‘t Is een bewijs van de Drieheid van de Personen. De mens is niet naar het beeld van de engelen geschapen.

De schepping is geschied uit niet.
VII. De wereld is door God geschapen, niet uit een oneindige lucht, niet uit ondeelbare stofjes, niet uit een eeuwige ongeschikte klomp, of uit iets anders, met hoedanige naam men het ook mocht noemen; dat is een verdichtsel van de Heidenen, die tot een grondregel hadden: *uit niet komt niet.* Dat wel waar is bij een eindig schepsel, en door een natuurlijke kracht, maar dat heeft geen plaats bij de oneindige en almachtige God; die heeft alles uit *niets* voortgebracht. Dat *niets* is de terminus a quo, de paal waar vandaan, en niet de stof waaruit.
Dit toont de apostel: Hebr. 11:3. *Door het geloof verstaan wij, dat de wereld door het Woord van God is toebereid, alzo dat de dingen, die men ziet, niet geworden zijn uit dingen, die gezien worden.* De natuurlijke rede leert wel samenschakeling van de oorzaken, dat men ten laatste moet komen tot God, als de eerste oorzaak van alles; maar het natuurlijk verstand kan het hoe niet begrijpen, hoe iets uit niet kan voortkomen, hoe God door een enkel woord, door een enkel bevel alles heeft doen zijn; dat hebben wij door het geloof; alsmede hebben wij door het geloof de orde van de voortbrenging van alle dingen door de beschrijving van Mozes. De heidense geneesheer Galenus, het eerste hoofdstuk van Genesis lezende Gen. 1, zei*: Mozes zegt veel, maar bewijst weinig.* Door dit geloof verstaan wij, en stellen wij vast en zeker, dat ta blepomena ta blepomena, geworden zijn mee ek phainomenoon, *zienlijke uit niet zienlijke,* dat is een Griekse wijze van spreken, ‘t is zoveel alsof er stond: ta onta Exod. onk ontwn, *zijnde uit niet zijnde.* Dat is zo veel als uit het niet. Deze wijze van spreken vinden wij: Matth. 9:33, Er is

nooit desgelijks in Israël gezien; dat is niet alsof er te voren iets dergelijks geweest was: maar 't is zoveel als nooit is dit geweest. Dat iets uit iets geformeerd wordt, dat kan men door het verstand wel verstaan; maar het geloof is van node om vast te stellen, dat dingen, die daar zijn, uit niet zijn voortgebracht door God, *welke roept de dingen, die niet zijn, alsof ze waren,* Rom. 4:17. *Hij spreekt, en het is er, Hij gebiedt en het staat er,* Psalm 33:9.

En ook

(a) zo er iets vóór de schepping geweest was, dat moest geschapen zijn of niet geschapen; zo geschapen, zo was het ook uit niet; zo niet geschapen, zo was het eeuwig en onafhankelijk, en zo zelf God, en dan had God de wereld voortgebracht uit iets, dat Zijne niet was, en zo was de stof van de wereld tot op deze dag Godes niet; 't ongerijmdste der ongerijmdheden: doe hierbij hetgeen wij boven, par. 2 en 3, gezegd hebben.
(b) De Schrift zegt duidelijk: Openb. 4:11, *Gij hebt alle dingen geschapen.* Dit sluit alles in.

Door Gods almacht, vrijheid, wijsheid

VIII. De schepping van de wereld is voortgekomen:
(a) door een almachtige kracht, alleen maar met een woord door zijn almachtige wil, door zijn enkel bevel. *Daar zij licht,* enz., en alzo zonder enige vermoeiing. Jes. 40:28. *Weet gij niet 't niet? Hebt gij niet gehoord, dat de eeuwige God, de HEERE, de Schepper van de einden der aarde, noch moede noch mat wordt?*
(b) Door zijn volstrekte vrijheid. God kon de wereld scheppen. Hij kon het ook nagelaten hebben. Hij kon ze geschapen hebben voor meer dan 5750 jaren. Hij kon ze ook later hebben geschapen, Hij kon ook wel meerdere wereldkloten hebben gemaakt; maar Hij heeft maar deze ene gemaakt, en dat op deze tijd, als ze nu is voortgebracht volgens zijn vrijwillig besluit.
(c) Door een oneindige wijsheid, dewelke noch in het gehele al, noch in de orde, noch beweging, noch aaneenschakeling van de onderoorzaken, noch in het minste bloempje kan nagespeurd worden, schoon ze daaruit enigszins te zien is, maar men moet eindigen met uit te roepen: Psalm 104:24. *Gij hebt ze alle met wijsheid gemaakt.* Deze wijsheid vertoont zich wonderbaar in de orde, in welke ieder ding in de beginne is voortgebracht.

In zes dagen.

IX. God kon wel alles in een ogenblik, zo ras als Hij de verwarde klomp voortbracht, geschapen hebben in die volmaakte staat, zoals het was op de zevende dag; maar 't heeft Hem behaagd het ene na het andere te scheppen, en dat in de tijd van zes dagen, en heeft alzo de mens een voorbeeld gegeven om zes dagen te arbeiden, en de zevende te rusten, gelijk de reden gegeven wordt: Exod. 20:11, *Want in zes dagen heeft de HEERE de hemel en aarde gemaakt, ... en Hij rustte ten zevenden dage, daarom zegende de Heere de sabbatdag.*
Maar of God tot elk dagwerk een gehele dag besteed heeft, dan of Hij elk dagwerk in een ogenblik voortgebracht heeft, dit is niet beschreven. God kon het wel in een ogenblik bevelen, ook wel in een ogenblik uit niet voortbrengen; maar als het ene uit het andere voortgebracht wordt, zo heeft het schepsel tijd van node om zich te bewegen; de lucht

had tijd van node om uit de verwarde klomp, die klein was, ten opzichte van het gehele rond, zoals het daarna was, als van het middelpunt zich naar alle kanten uit te breiden, en die onmetelijke omkring te maken. De wateren hadden tijd van doen om zich van elkaar te scheiden, in onderste en bovenste; de bomen hadden tijd van node om uit de aarde tot hun hoogte te komen, enz. Maar hoeveel tijd dat iedere dag daarin doorgebracht is, dat is niet te zeggen. Doch opdat de engelen, die over elke dag juichten, Job 38:7 stof zouden hebben, om die wijsheid en macht Gods in het voortbrengen van de dingen te beschouwen, en opdat het zes dagen scheppen een voorbeeld zou zijn voor de mens in zijn zes dagen arbeiden, en omdat God op 't einde van iedere dag zijn werk bezag en goedkeurde, en op de zevende alleen gezegd wordt te rusten, zo schijnt het mij toe, dat het waarschijnlijk is, dat in ieder dagwerk een dag besteed is.

Wat aan te merken in de schepping in ´t algemeen.

X. Omdat de Heere ons de schepping zo onderscheidenlijk heeft laten beschrijven, zo is 't onze plicht, die ook met opmerking te beschouwen; daartoe dienen vooraf deze algemene opmerkingen:

1. Het eerste vers, In de beginne schiep God de hemel en de aarde, is niet een opschrift, of een kort begrip van de schepping, maar 't is een afdeling van de schepselen; door de hemel wordt verstaan de derde hemel, en door de aarde de aardkloot met de zienlijke hemelen.
2. Op de eersten dag geschiedde de schepping uit volstrekt Niet; en op de andere dagen heeft God alles uit die ongevormde klomp en onbekwame stof doen voortkomen.
3. In de schepping is God eerst bezig geweest omtrent levenloze dingen, in de vier eerste dagen, daarna naast levende schepselen, in de twee laatste dagen.
4. In het scheppen van de levenloze dingen begint God van het fijnste, het licht, en gaat voort tot de lucht, van de lucht tot de wateren, van de wateren tot de aarde, het grofste; maar in de levende schepselen begint de Heere van het geringste, de onredelijke dieren, en eindigt met het heerlijkste, de mens. En in iedere dag.
5. In de schepping van elke dag is aan te merken:
   (a) 't Bevel: *Daar zij dat.*
   (b) De vergelijking, '*t was er terstond.*
   (c) De goedkeuring *dat het goed was.*
   (d) De bepaling *waartoe het dienen zou.*
   (e) De zegening.
6. In de schepping van ieder ding zijn drie zaken te beschouwen.
   (a) De voortbrenging, waardoor het iets was.
   (b) De formering, waardoor het zo'n schepsel was.
   (c) De versiering, waardoor het schoon en aangenaam was.
7. Merkt in het gehele werk aan, dat God voorhad mensen te scheppen, en die buitengewoon te verheerlijken; daartoe bereidt Hij voor hen zo'n groot gebouw en ruimte, schikt het alles in orde, en versiert het van onderen en van boven; en als 't nu alles bereid was, zo schiep de Heere de mens, en stelde hem over 't werk van zijn handen, om daarover heerschappij te hebben.

XI. Komende tot de schepselen van elke dag, zo vinden wij dat God op de eerste dag drie dingen heeft geschapen: *De derde hemel, de woeste klomp, en het licht.*

1. Op de eerste dag is geschapen **de derde hemel.**
Op de eerste dag schiep God de derde hemel. In de beginne schiep God de hemel. Welke niet is de lucht, noch het uitspansel, want die zijn daarna geschapen; maar daardoor wordt de derde hemel verstaan; die wordt anders ook genoemd*, de hemel der hemelen,* 1 Kon. 8:27. *De derde hemel,* 2 Kor. 12:2. *Het paradijs* bij gelijkenis, Lukas 23:43. *Des Vaders huis,* Joh. 14:2. *De hoogste of hemel,* Hebr. 1:3. Van deze plaats durf ik niet veel zeggen, omdat er niet van beschreven is, (ik spreek van het gebouw, en niet van de goederen en gelukzaligheden) maar dat weten wij, dat de derde hemel geschapen is. 2 Kor. 5:1 *Wij weten dat ... wij een gebouw van God hebben, een huis niet met handen gemaakt, maar eeuwig* (zonder einde) *in de hemelen.* Hebr. 11:10. Hij verwachtte de stad die fundamenten heeft, welker Kunstenaar en Bouwmeester God is. Dat deze hemel in de beginne, in de zesdaagse schepping gemaakt is, blijkt Matth. 25:34, *Beërft dat koninkrijk, dat u bereid is van de grondlegging der wereld.* Behalve dat wij weten, dat ze geschapen is, zo is het uit Openbaring 21 wel af te leiden dat ze uitnemend heerlijk is, niet alleen wegens de hemelse goederen, waarmee des mensen ziel in de volkomen gemeenschap met God vervuld wordt; maar ook ten opzichte van de plaats zelf; de verheerlijkte mens zal zijn lichaam behouden en daarom zal die plaats ook hebben dat voor lichaam het allervermakelijkste zal zijn; 't is een kunstwerk van God, Hebr. 11:10. En daarom achten wij, dat het onbedenkelijk de aarde en het aardse paradijs zal overtreffen; maar hoe het daar zal zijn, is voor ons verborgen.

2. **De ruwe klomp.**
Het tweede werk op de eerste dag was de ongevormde, klomp; ongevormde noemen wij ze, ten opzichte van de volgende gedaante: tohoe vabohoe woest en ledig was ze, de eerste stof, waaruit daarna alles is voortgebracht, niet door een van God ingedrukte beweging, waardoor alles zichzelf zou hebben gevormd, of ook zou hebben kunnen formeren; maar alles is daaruit door de almachtige kracht Gods geschapen, want daar staat uitdrukkelijk: *De Geest Gods* Merachepheth, *zweefde al formerende op de wateren* op die klomp rondom met water bedekt. De Heidenen noemden deze klomp *chaos,* de onder elkaar vermengde zaden van alle dingen.

3. **Het licht.**
Het derde werk op de eerste dag is het licht. Dit licht was niet een toeval zonder subject; want dat is tegen de natuur van een toeval. Ook was het niet een lichtende wolk; want de wolken waren nog niet geschapen; het was ook niet boven die klomp, want daar buiten was geen plaats; maar het was iets dat in de buitenste rand van de klomp in één etmaal dezelve omliep, en alzo dag en nacht maakte; ik kan u beter zeggen wat het licht in zijn openbaring is, dan wat het is in zijn inwendige vorm en natuur. Paulus zegt, Eféze 5:13, *Al wat openbaar maakt, is licht.*

XII. Op de tweede dag schiep God twee zaken.

1. **Het uitspansel.**
God schiep het uitspansel. De klomp was niet bekwaam om een woonplaats voor de mens te zijn, ook vertoonde zich nog niet een zonderlinge wijsheid Gods: daarom maakte God meer plaats, bracht uit de klomp een wasem van lucht voort, en bepaalde ze met een onmetelijke omkring, buiten welke geen plaats of iets anders was; zodat die

bepaling van die lucht niet geschiedde door iets, dat daar buiten was; maar zij was zelf haar bepaling. Van het centrum of middelpunt af tot aan de uiterste rand was zo'n afgelegenheid als God bepaalde, en verder was en is geen plaats. Dit uitspansel wordt in twee hemelen afgedeeld; want het paradijs Gods is de derde hemel; de eerste hemel is van de aarde tot aan zeker gedeelte in de lucht, doch hoe ver weten wij niet. De tweede hemel is ver van daar, daar de eerste hemel eindigt opwaarts, en is de plaats van zon, maan en sterren, het uitspansel genoemd. De verdere verdelingen des uitspansels laten wij aan de gissingen van de sterrenkundigen.

2. **De scheiding van de wateren.**
Het tweede werk op de tweede dag was de scheiding van de wateren, die onder 't uitspansel en die boven 't uitspansel zijn. Men moet zich niet inbeelden, dat er wateren boven de sterren en boven de uiterste omkring zijn; want boven de uiterste omkring is geen plaats, daar eindigt de rand, en 't is waarschijnlijk, dat de lucht, hoe verder van het middelpunt, hoe fijner is; maar de wateren, die boven het uitspansel zijn, zijn de wolken, die drijven sommigen hoger dan de andere, deze hebben hun paal van de hoogte, boven welke zij niet komen kunnen; in deze tekst staat lem, Meegnal, van boven, dat is boven in het uitspansel eyqrl, Lerakiang, aan het uitspansel, of van boven des uitspansels niet boven de sterrenhemel, of ook in het laagste van die, maar in de eerste hemel tot boven aan hun paal; omdat Mozes maar van twee wateren spreekt, en die verdeelt in onderste en bovenste, zo vervalt die inbeelding van dat boven de sterren wateren zouden zijn, omdat Mozes anders van drie wateren gesproken moest hebben, namelijk, van bovenste, middelste, onderste.

XIII. Op de derde dag doet God twee zaken.

1. **het droge**
God scheidt de onderste wateren van de aarde. Hij maakt hier en daar kuilen in de aarde, waarheen zich de vloeiende wateren begeven; zodat het droge overal uitsteekt, en een bekwame woonplaats wordt voor mensen en beesten. De vergadering van de wateren noemt de Heere zee, en stelt aan die overal palen; en of wel de wateren hoger zijn dan de oevers, die haar sluiten, zo lopen ze daar nochtans niet over, door de orde die haar gesteld is. Deze en de aarde maken een cirkel uit.

2. **Met al wat een wassend leven heeft**
Het tweede werk op de derde dag is, dat God het droge versiert met bomen en kruiden van alle aard, die het gelaat van het aardrijk wonder schoon maakten met hun jeugdige kleuren en reuken, ongelijk heerlijker dan nu de aarde is, die de Heere vervloekt heeft. Ieder heeft zijn sierlijkheid gehad, zelfs distelen, doornen en vergiftige kruiden, die vóór de vloek zo overvloedig niet waren, maar door de vloek vermenigvuldigd zijn, tot nadeel van mensen en beesten.

zon, maan en sterren.

XIV. Op de vierde dag maakte God zon, maan en sterren. Zon en maan worden genoemd *de twee grote lichten.* Daar staat niet: de twee grootste lichamen, maar lichten. Of het de grootste lichamen zijn, laten wij de sterrenkundigen betwisten. De Bijbel zegt grote

lichten, en dat ze dat zijn, is buiten twist van alle mensen. Dat deze en de sterren, of de zon alleen, onbeweeglijk zouden staan, en de aarde draaien, is het versiersel van mensen, die 't hoofd te veel draait. Wij geloven de Heilige Schrift, en in dat geloof verstaan wij, dat de wereld door het Woord van God is toebereid. De Schrift zegt dat de aarde vast staat. Psalm 104:5. *Hij heeft de aarde gegrond op haar grondvesten, zij zal nimmermeer noch eeuwig wankelen.*
De Schrift zegt dat de zon omloopt. Psalm 19:6, 7. Zij (de zon) is vrolijk als een held, om het pad te lopen. Haar uitgang is van het einde des hemels, en haar omloop tot aan de einden deszelven. En als de zon stilstaat, is 't door een wonder. Jozua 10:13. *En de zon stond stil, en de maan bleef staan.*

Hun gebruik.
't Gebruik van deze lichten is drieërlei.
(1) Om scheiding te maken tussen dag en nacht.
(2) Tot tekenen en gezette tijden, en tot dagen en tot jaren.
(3) Om door hun invloed de aarde vruchtbaar te maken. Hos 2:20. *Ik zal de hemel verhoren, en die zal de aarde verhoren.*

Het is niet tot voorzegging van toekomstige zaken.
God geeft wel buitengewone tekenen aan de hemel *tot waarschuwing en verschrikking,* Matth. 24:29, 30. Of ook wel *tot onderrichting,* Matth. 2:2. Ook kan men uit het licht van de sterren en van de maan de gematigdheid of ongematigdheid van de lucht wel zien, en daaruit nabij schoon of slecht weer besluiten, Lukas 12:54, 55. Maar daaruit zulke toekomende dingen te voorzeggen, welke door de vrije wil des mensen geschieden, alsmede de uitkomsten van de oorlogen, het sterven van deze en gene, voor- of tegenspoed, enz. dat is:
- een ijdelheid, die de ervaring weerlegt. Raadt iemand gaandeweg iets, dat is niet uit de sterren; maar of door gissen, of door heimelijke werking des satans, om de mensen in hun bijgelovigheid te stijven, en van God af te trekken.
- En het is tegen het uitgedrukt bevel Gods. Jer. 10:2. *Leer de weg van de Heidenen niet, en ontzet u niet voor de tekenen van de hemel, omdat zich de Heidenen voor dezelve ontzetten.*

Op die bedenking, hoe gezegd wordt, *dat God op de vierde dag de twee grote lichten schiep, daar Hij nochtans het licht op de eerste dag heeft geschapen,* antwoorden wij, dat God het licht op de eerste dag geschapen, op de vierde dag in de zon heeft ingesloten, gelijk men een kaars in een lantaarn stelt; en de zon bestralende de maan, zo deelt die dat licht door terugkaatsing mee aan de aarde.

vogels en vissen

XV. Op de vijfde dag begon God levende dieren te scheppen, namelijk de vissen en de vogels. De vissen zijn uit het water voortgebracht. De vogels misschien sommige uit de wateren, Gen. 1:20. En sommige uit de aarde, Gen. 2:19. De tweeslachtige, die én op land én in de wateren beide zich ophouden, zijn blijkbaar uit die beide geschapen.

de dieren der aarde en de mensen

XVI. Op de zesde dag schiep God het viervoetig gedierte, in al hun bijzondere naturen en gestalten, alsmede het kruipende gedierte, 't zij met voeten, 't zij zonder voeten; wij achten dat toen ook zijn geschapen al die ongedierten, die daarna, naar 't gevoelen van velen, uit verrotting, of invloeden van de hemel voortkomen.
De dieren van de aarde heeft God begaafd met de vijf uiterlijke zinnen, en zo ook met gevoel; al is het, dat zij niet verstandig op het gevoel met de gedachten kunnen terugkeren, gelijk de mensen, zo gevoelen zij nochtans, op hun wijze; want wie zal ontkennen dat een hond ziet, ruikt, hoort, smaakt, loopt, zijn vriendelijkheid of toorn vertoont, al is het niet op een menselijke wijze; zo dan ook het gevoel, dat zich alzo klaar vertoont, als het andere. Ook zegt het de Schrift op veel plaatsen. Job 39:6, 7 Psalm 104:11.

Ten laatste van alles schiep God het heerlijkste schepsel van allen op de aarde, namelijk, de mens, van welke wij in het volgende afzonderlijk zullen handelen.

Op de zevende dag rust.
XVII. Als nu alles volbracht was in zes dagen, voegt de Heere de zevende dag daarbij, en verhaalt, wat Hij op die dag gedaan heeft, namelijk, *dat Hij gerust heeft op de zevende dag van al zijn werk, 't welk Hij geschapen had.* Gen. 2:3. Alles was zo volmaakt, dat er niets aan ontbrak en Hij geen noodzaak had iets daarbij te voegen. Hij rustte, Hij schiep geen nieuwe schepselen meer. Hij was niet vermoeid, want de Schepper van de einden der aarde wordt noch moe noch mat, Jes. 40:28. Maar op menselijke wijze gesproken. Hij overzag wat Hij gemaakt had, en Hij verlustigde Zich in Zijn werk. Exod. 31:17. *Omdat de HEERE in zes dagen de hemel en de aarde gemaakt, en op de zevende dag gerust en Zich verkwikt heeft.*
De Heere heeft dus de zeven eerste dagen aan elkaar gevoegd; dit zijn werk aan de mens tot een voorbeeld van navolging gesteld, en ook de mens bevolen, in navolging van Hem, zes dagen te arbeiden en de zevende dag te rusten.
Op dit zevental zien doorgaans de uitdrukking van zeven in het Woord van God, waardoor een volmaaktheid van de zaak te kennen gegeven wordt. Dit op te merken zal licht geven aan die plaatsen, in welke het zevental voorkomt, en men zal minder verleid worden om andere verborgenheden daarin te zoeken, en misstappen te doen.

De overdenking van de schepping is nuttig.
XVIII. Al wat wij daar van de schepping hebben gezegd, is niet om u die dingen maar te doen weten, en uw nieuwsgierigheid te voldoen; maar om u door de zienlijke dingen tot de Onzienlijke te brengen, en des Heeren grootheid, macht, heerlijkheid en goedheid te doen zien en te erkennen: *Wie is wijs? die neme deze dingen waar; en dat zij verstandelijk letten op de goedertierenheden des Heeren,* Psalm 107:43. Die volmaaktheden Gods blijken daar klaar in; de Heidenen hebben ze daarin kunnen zien; hoe beschamen ze menige Christenen, die overtuigd moeten zijn, dat ze daaromtrent nooit werkzaam geweest zijn, en dat ze uit de schepselen de Schepper nooit hebben gezien.
Komt, beschouwt dit grote gebouw, en daarin Hem, die dit alles gemaakt heeft; ziet zijn hoogheid en eerstheid; en vooral dat gij ook zijn schepsel zijt, dat Hij daarom een volstrekte macht over u heeft, en dat gij verbonden zijt, om al wat gij zijt, ten dienste

van uw Maker te zijn. Hoe schrikkelijk, hoe onnatuurlijk, en hoe onuitsprekelijk gruwelijk is het, dat gij, die zo behoeftig en afhankelijk zijt van uw Maker, tegen zo'n God durft zondigen, Hem veracht, verwerpt, naar zijn gemeenschap niet vraagt, Hem en zijn wraak niet vreest, en dan nog komt en misbruikt zijn schepselen, waaraan gij 't recht verloren hebt door de zonde. Dit is bekwaam om de grootheid van de zonde te zien, zich te verfoeien en weg te zinken in schaamte, in vreze en beven.

Al het heil des mensen is in zijn Maker.

XIX. 1. Uit de beschouwing van God als Schepper openbaart zich klaar, dat al uw veiligheid, vrijheid, rust, vrede en heil bestaat in de goedheid en liefde van uw Maker tot u. Zolang als gij een voorwerp van de toorn van uw Maker zijt, zo zijn al zijn schepselen tegen u gekant, en elkeen wacht als op toestemming om u te mogen verderven; elk ding, dat gij aantast, zucht tegen u aan, en is als ontevreden, het wil als van u niet aangeraakt zijn, maar het wilde wel tegen u gebruikt worden: geen ding kan u vrede geven, als uw Maker op u ontevreden is; een Kaïns beving moet over u komen; maar als uw Maker wederom met u in Christus verzoend, en uw bevredigde Vader geworden is, dan zijt gij waarlijk vrij, want alles is dan met u bevredigd. Job 5:23. *Met de stenen des velds zal uw verbond zijn; en het gedierte zal met u bevredigd zijn.* Tracht dan met al uw hart naar die verzoening door het aannemen van de dierbare Zaligmaker Jezus Christus. *Want gerechtvaardigd zijnde uit het geloof, hebben wij vrede bij God door onze Heere Jezus Christus,* Rom. 5:1.

De schepping is een grond van vertrouwen.

XX. 2. En gij, kinderen van God! u spreek ik aan, sterken en zwakken, en u, in welke maar een klein beginsel des geestelijken levens in waarheid is. Hier is voor u een vaste grond van vertroosting en van vertrouwen op de Heere, in voorspoed en in tegenspoed, in overvloed en armoede, in vredestijd en in vervolging, in de tegenwoordige tijd en voor het toekomende; *want uw Maker is uw Man,* Jes. 54:5. En de aarde is des Heeren, bovendien haar volheid, Psalm 24:1. Omdat de Heere, uw Vader, Schepper en Eigenaar van de gehele wereld is, en van alles wat daarin is, en alles gewillig Hem ten dienste staat, hoe kan u iets ontbreken? Hoe kan u een schepsel leed doen? Zo God voor ons is, wie zal dan tegen ons zijn? Rom. 8:31. *Als Hij stilt, wie zal dan beroeren?* Job 34:29. Maakt dus uw troost eens op. De Heere heeft mij gekend en opgenomen tot Zijn kind, dat weet ik uit de Heilige Geest, die mij gegeven is, en licht en leven in mijn ziel, hoe klein het is, gewrocht heeft; de Heere is de Schepper van hemel en aarde, alles is Zijne, en staat tot Zijn dienst. Zo zal mij dan niets ontbreken, zo zal het alles wel zijn; want de Heere heeft aan de ene kant mij lief, aan de andere kant wil en kan Hij mij helpen; *Hij heeft het beloofd en gezegd: Ik zal u niet begeven, en Ik zal u niet verlaten,* Hebr. 13:5. Welaan dan, rust daarin; en indien 't u zo niet gaat, als gij 't liefst had, zie op uw Maker, en buig u onder Zijn heilige wil. Komt tot Hem als Zijn schepsel, als Zijn kind, bidt, wacht, steunt op Hem, en stelt altijd uw hulp in de Heere, die hemel en aarde gemaakt heeft.

De kinderen Gods hebben eigendom aan alles.

XXI. 3. Gebruikt nu alles als Gods schepselen; de wereld is wel uw, o kinderen van God, 1 Kor. 3:22, maar alleen omdat gij Christus' eigen zijt, én ten opzichte van eigendom, én ten opzichte van het gebruik. God blijft Eigenaar van alles. Wacht u voor

wreedheid naast het schepsel, voor onnut en moedwillig verderven van hetzelve, want het komt de Heere toe. Wacht u voor het schepsel te misbruiken door brasserij, dronkenschap, pronkerij en hoererij, want het is Godes; maar gebruikt het in vrijheid, tot noodzakelijkheid en eerbaar vermaak, in zien, horen, smaken, ruiken en bekleden; weet dat op ieder schepsel drie woorden geschreven staan, en dat ieder telkens u toeroept: Accipe, Redde, Fuge. *Neemt. Geeft weer. Vliedt.* Neemt en ontvangt 't geen God u geeft. Geeft het weer door dankzegging aan die van welke het kwam. Vliedt het misbruiken, en u daarin te bezondigen.

In de schepping blijkt Gods heerlijkheid.

XXII. 4. Gewent u om de schepselen zo te beschouwen. dat gij er God in ziet, en ontstoken wordt tot Zijn lof om Hem in Zijn heerlijkheid, macht, wijsheid en goedheid te verheerlijken, met hart, mond en daden, zeggende: *Hoe groot zijn Uw werken, o Heere! Gij hebt ze alle met wijsheid gemaakt; het aardrijk is vol van Uw goederen,* Psalm 104:24. Tracht uit aanmerking van die volmaaktheden Gods, zich in de schepselen vertonende, een eerbiedige gestalte van het hart te hebben, en in eerbied voor Hem u neer te buigen. Komt, laat ons aanbidden, en nederbukken, laat ons knielen voor de Heere, die ons gemaakt heeft, Psalm 95:6. Dit is het werk van de engelen. Job 38:4, 7. *Waar waart gij, toen Ik de aarde grondde? Toen de morgensterren samen vrolijk zongen, en al de kinderen van God juichten.* Daarin nam de man naar Gods hart zijn vermaak, en loofde God in het aanschouwen van de schepselen Gods. Psalm 8:2, 4, 5, 7. *O HEERE, onze Heere! hoe heerlijk is Uw Naam op de gehele aarde! Gij, die Uw majesteit gesteld hebt boven de hemelen. Als ik Uw hemel aanzie, het werk Uwer vingeren, de maan en de sterren, die Gij bereid hebt: Wat is de mens, dat Gij zijner gedenkt? En de zoon des mensen, dat Gij hem bezoekt? Gij doet hem heersen over de werken Uwer handen.* Psalm 19:2, 3. *De hemelen vertellen Gods eer, en het uitspansel verkondigt Zijner handen werk. De dag aan de dag stort overvloedig spraak uit en de nacht aan de nacht toont wetenschap.*

XXIII. 5. Al is 't, dat de Heere op een bijzondere wijze en veel heerlijker Zich vertoont in het werk van de verlossing dan van de schepping en van de voorzienigheid over de geschapene dingen, is evenwel de hemel en de aarde niet vergeefs geschapen, zij zijn niet om maar de mens te dienen, zo lang hij hier is, maar zij zijn tot eer van hun Maker. Doch wordt gezien niet door natuurlijken, maar geestelijken.

(a) Een onherboren mens beschouwt hemel en aarde en de regering Gods daarover op een natuurlijke wijze, blijft in de schepselen hangen en klimt zelden tot de Schepper op; en als hij dat al doet, zo doet hij dat maar met een aards hart en oog, en ziet er weinig van God in, en dat hij er nog van God in ziet, daarin verheerlijkt hij God niet. De Heidenen, op de gehele aardbodem verspreid, die van de Heilige Schrift geen kennis hebben, die zien God in de werken van de natuur. Rom. 1:20. *Want Zijn onzienlijke dingen worden, van de schepping van de wereld aan, uit de schepselen verstaan en doorzien, beide Zijn eeuwige kracht en Goddelijkheid.*

(b) Maar iemand, die nu verlichte ogen des verstands heeft, en nu God kent en liefheeft, en God als zijn God acht, die ziet 't alles, een ieder schepsel en iedere beweging aan als zovele letters, als zovele monden om de heerlijkheid van hun God en Vader te melden. En omdat hij in de schepselen niet hangen blijft, zo doet het er zo zeer niet toe, of het natuurlijke minder is dan het geestelijke genadewerk; maar alleen hoe

God Zich door en in dat schepsel aan de ziel openbaart. Adam, als hij geschapen was, en alsnog van val en verlossing geen kennis had, diende hem de hemel en de aarde en de regering Gods niet tot een spiegel en stof om de heerlijkheid van zijn Schepper daarin te zien, en Hem daarover te verheerlijken.

God gebiedt het.

XXIV. (c) God wijst Zijn kerk dikwijls naar Zijn werken van de schepping en onderhouding, om Hem daarin te kennen. Jer. 5:22, 24. *Zult gij Mij niet vrezen? spreekt de HEERE; zult gij voor mijn aangezicht niet beven? die der zee het zand tot een paal gesteld heb. Zij zeggen niet in hun hart: Laat ons nu de HEERE onze God vrezen die de regen geeft, zo vroege regen als spade regen, op zijn tijd; die ons de weken, de gezette tijden des oogstes bewaart.* Jes. 45:12. *Ik heb de aarde gemaakt, en Ik heb de mens daarop geschapen; Ik ben het! Mijn handen hebben de hemelen uitgebreid, en Ik heb al hun heir bevel gegeven.*

De heiligen hebben zo gedaan.

(d) De heilige mannen Gods hebben dikwijls 't oog op de werken van de natuur gehad, en God daarover verheerlijkt. Neh. 9:5, 6. *Men love de Naam Uwer heerlijkheid, die verhoogd is boven allen lof en prijs! Gij zijt die HEERE alleen, Gij hebt gemaakt de hemel, de hemel der hemelen, en al hun heer, de aarde en al wat daarop is ... en Gij maakt die allen levend.* Zo doet David, Psalm 104: Hij begint: *Looft de Heere,* en daarop vertoont hij de heerlijkheid des Heeren in de onderhouding en regering van de levenloze en van de levende schepselen, en hij eindigt daarover: *Looft de Heere, mijn ziel! Hallelujah.* Dit stelde de profeet tot een grond van vertrouwen van de kerk, zeggende: Psalm 124:8 *Onze hulp is in de Naam des Heeren, die hemel en aarde gemaakt heeft.*

Opwekking tot beschouwing.

XXV. Welaan dan, liefhebbers van de ere Gods! laat u vrij uit in God te zien in Zijn schepselen, en in Zijn wonderbare regering van hemel en aarde; loopt daar zo niet overheen, alsof daar niets in te zien was, gelijk veel mensen doen, navolgende de onvernuftige dieren der aarde, alsof dat maar kinds en minder geestelijk was. Neen, zo u maar verstandig met een geestelijk oog opmerkt, 't zij u van onderen opklimt, om door het aanschouwen van de schepselen tot God te komen, en uw ziel alzo op te leiden tot levendigheid om God te verheerlijken; of dat gij met uw ziel, nabij God levende, nederwaarts tot de schepselen u keert, en die beschouwt, voor u zal er meer in voorkomen dan een mens u zeggen zal. Doch zo het de Heere niet behaagt door Zijn Heilige Geest uw ziel aan te raken, 't gehele gebouw, en al Zijn regering, zal u een gesloten boek zijn, zowel als in zo'n geval de Heilige Schrift; maar als des Heeren Geest u inleidt, God zal u daarin onbegrijpelijk heerlijk voorkomen.

Hoe te beschouwen.

XXVI. Het lust u eens met een aandachtige ziel, die nu zich gewent om God gedurig in 't oog te houden, en Hem te verheerlijken, 't oog slaande op alle werken Gods.

(a) Gaat met een Godzalige ziel in de open lucht, en slaat uw ogen omhoog, op die voor de mens onmetelijke kring des hemels en die grote ruimte en wijdte, die hij in zich bevat, en aanmerkt u als een zandje van deze omvangen.

(b) Beschouwt het schone gelaat van de hemel. Hoe aangenaam is het ver af zijnde, hemelsblauw, de luchtige wolken, de sierlijke maan, de ontelbare menigte van flikkerende sterren, het gelaat des hemels te gelijk beschouwd, de stille avond, de aandachtige nacht, het liefelijk morgenrood, het zitten of het wandelen in het lommer van een dichtgeboomd bos, het zoete geruis van de wind in de bomen, de onafzienbare vergezichten door 't hoog gerijgde geboomte, de onafzienbare vlakte van een eenzame hoogte of ver af zijnd land beschouwd! Hier ziet men groene weide vol beesten, daar bezaaide velden, staande in haar lieflijk verscheiden gekleurd en welriekende bloeisel, of beladen met kostelijke vruchten; ginds bergen met tussenbeide liggende valleien. Hier wandelt men op de oever van de zee, ginds zit men bij een zacht stromend beekje, en overal hoort men het vrolijk geluid van de vogels van allerlei vleugel en stem. Zo de ziel maar enigszins geestelijk is, zal ze hierdoor niet tot haar Schepper en Vader getrokken worden, en wat al verscheidene bewegingen zal dat in haar niet verwekken? Zal ze niet meer zien dan ze zeggen kan, en zullen de juichende uitgangen des morgens en 's avonds haar met blijdschap, en een hart vol lof niet weer thuis brengen?

(c) Let eens op de onnaspeurlijke verscheidenheid van kleuren, van reuk, van smaak van stemmen, van vormen, van vogels, vissen, dieren, kruipende dieren, bladeren aan de bomen en grasjes op 't veld. Geeft eens twee elkaar gelijk!

(d) Let eens op de onnaspeurlijke samenhang van de onderoorzaken, hoe het ene het andere dient en helpt, de hemel de aarde, op aarde het ene het andere, waarvan gesproken wordt Hos 2:20, 21. *Ik zal de hemel verhoren, en die zal de aarde verhoren. En de aarde zal het koren verhoren, bovendien de most en de olie; en die zullen Jizreël verhoren.* Als u aan tafel zit om te eten, is niet het gehele gebouw van hemel en aarde bezig geweest u die te dekken? Wat een ontelbare menigte van mensen hebben u daarin gediend, die aan de tafel, aan het lijnwaad, aan de messen, aan de schotels, lepels, glazen, brood, vlees, aardvruchten, wijn, bier gearbeid hebben? Door hoeveel handen is het gegaan, eer het op uw tafel kwam? Maar Wie stelt deze allen te werk, en deed ze u dienen in 't zweet van hun aangezicht? Zie daar, zie daar, de goede hand van uw Vader, die gaf het vogeltje, of dier, of vis het leven, die beschikt hun het voedsel met die bedoeling om het voor u op te kweken, die zond mensen uit die het vangen, u thuis brengen en bereiden, die laat een boompje voor u planten, en verbiedt al zijn schepselen die appel, die tros druiven, enz. af te plukken; maar gebiedt het voor u te laten hangen, en als 't rijp is, thuis te brengen, al is 't duizend mijlen van uw woonplaats afgelegen. Is dit alles niet bekwaam om de hand en ere Gods op verscheidene wijze u te doen zien, en trekt het een Godlievende ziel niet op?

(e) Let eens op de toppen van de bergen, de kruinen van de bomen, de spitsen van de torens, de eindjes van de grasjes; let eens, waar wijzen ze naar toe? Is 't niet naar boven? en leert het alles u niet bij de schepselen niet staan te blijven, maar van hen afziende, de Heere God te kennen, lief te hebben, u in Hem te vermaken, en Hem eer en heerlijkheid te geven? Men heeft hier geen studie van node om te denken, wat men hier- of daarin zien, hier- en daaruit leren zal. De Heilige Geest, die nu een kind Gods een geheiligde ziel gegeven heeft, die toont zonder arbeid veel heerlijke eigenschappen Gods, en doet die klaarder en op een andere wijze zien dan de vlugste natuurkundige u zou kunnen tonen; ja een Godzalig landman kan duizendmaal daarin zien, dan een natuurlijke geleerde sterrenkijker, kruid- en dierkenner.

Wat zich van God opdoet, en wat kracht het heeft op het hart.

XXVII. (f) Daarin is te zien, en ontdekt zich klaar, ontwijfelbaar en van nabij, dat God is. En dat begrip van Gods zijn is meer dan men uitdrukken kan. 't Roept ons toe, en men ziet de eeuwige kracht van God, Rom. 1:20. Dat Hij met één woord het alles gemaakt heeft, en door de invloed van zijn kracht in ieder van de ontelbare schepselen invloeit in haar bestaan en beweging, en dat gezicht is ons te wonderlijk. Men ziet daarin een onnaspeurlijke wijsheid, de onmetelijke almacht, de wonderlijke goedheid Gods, in welker gezicht men in verwondering verdwaalt.
Deze en andere deugden Gods ziet een aandachtige Godzalige niet zozeer door redekaveling, als met een opslag, niet zo, dat het besluit: God is, en God is zo, in duister liggen blijft, maar de Heere openbaart Zich wel zo klaar in deze zijn schepsels en werking aan de ziel, als het licht zich aan het oog des lichaams doet. Dat men dit alles zo niet ziet, en met verwondering, vergenoegen en blijdschap niet opklimt tot de Heere, of van boven afziende de heerlijkheid des Heeren daarin niet aanmerkt, en Hem daarover niet verheerlijkt, is een teken van onze geesteloosheid; en 't zou eer natuurlijk dan geestelijk zijn, als men zich zou inbeelden, dat men in de schepselen Gods niet geestelijk inzien kan; misschien omdat men zelf in de schepselen staan blijft, of daaruit maar een duister gevolg trekt, en geen ondervinding heeft om de heerlijkheid des Heeren of van onderen op, of van boven neer, daarin te zien met een verlicht geestelijk hart.

XXVIII. (g) Als een liefhebber Gods door de schepselen opklimt, zo ziet hij al meer van de heerlijkheid Gods, als dat schepsel hem uiterlijk leren kan. Hij verliest het schepsel en eindigt in de Schepper, en erkent dat Zijn heerlijkheid te groot is, dan dat ze in deze nauwe cirkel besloten zou worden. *Waarlijk, zou God op de aarde wonen? Ziet, de hemelen, ja de hemel van de hemelen zouden U niet begrijpen,* Kon. 8:27. Zal hij uitspreken de eer van de heerlijkheid van zijn Majesteit; alle gedachten zijn te eng, alle woorden zijn te klein, hij moet zeggen: *Zijn grootheid is ondoorgrondelijk,* Psalm 145:3, 5. Hij besluit, indien God de aarde omlaag, en het uitspansel boven, en de gehele ruimte zo heerlijk gemaakt heeft te zijner heerlijkheid; veel meer vertoont zich zijn heerlijkheid in de derde hemel, in die stad, van welke Hij de Kunstenaar en Bouwmeester is. Daar is 't allemaal heerlijk aan alle kanten: daar is de Heere Jezus opgenomen in heerlijkheid, en is gezeten aan de rechterhand der Majesteit in de hoogste hemelen; daar zijn de engelen de voortreffelijkste schepselen, uitmuntende in heerlijkheid; der Godzalige lichamen zullen daar het verheerlijkte lichaam van Christus gelijkvormig gemaakt worden, en geheel geopenbaard worden in heerlijkheid, en de onverwelkelijke kroon van de heerlijkheid behalen. De heerlijkheid Gods verlicht het gehele nieuwe Jeruzalem; die is zó groot, dat Paulus, in de derde hemel opgenomen zijnde geweest, dit alleen daarvan meebracht, dat hij onuitsprekelijke woorden, dat is zaken, gehoord had, die een mens niet geoorloofd, dat is, niet mogelijk waren uit te spreken. Dit door het geloof beschouwende, kan men zich in gelovige gedachten voegen bij al die verheerlijkte menigte in de hemel, zich mede neerbuigende voor de Heere, nemen Zijn kroon, werpen ze mede neer, en zeggen mede: *Hallelujah, Hem die op de troon zit, zij de eer en heerlijkheid!* Maar ook dan kan men nog wel zeggen, dat ook dit alles nog niets is bij die oneindige heerlijkheid, die God in Zichzelf heeft. En dat men nog moet eindigen in verwondering: *Gij, die Uw majesteit gesteld hebt boven de hemelen! Uw heerlijkheid is*

oneindig! En daarom: *U zij heerlijkheid en majesteit, kracht en macht, beide nu en in alle eeuwigheid! Amen.*

Hoofdstuk 9

Van de Engelen en Duivelen.

Onder alle schepselen zijn de engelen en de mensen de volmaaktste; daarom zullen wij van die afzonderlijk handelen, en eerst van de engelen.

1. Engel. Hebreeuws *Maleach,* wordt aan verscheidenen gegeven in het Woord.
(a) De Heere Jezus Christus wordt genoemd *de Engel, in Wiens binnenste de Naam* (Jehovah) *is*: Exod. 23:21. Jes. 63:9. *De Engel van Gods aangezicht*. Mal 3:1. *De Engel des verbonds.*
(b) De leraren. Mal 2:7. *De Priester is een engel des Heeren der Heirscharen.*
(c) Een bode, Job 1:14.
(d) De onlichamelijke zelfstandigheden.

Engelen. 1Kr 21:16. Als David zijn ogen ophief, zo zag hij de Engel des Heeren, staande tussen de aarde en tussen de hemel, met zijn uitgetrokken zwaard in zijn hand, uitgestrekt over Jeruzalem.
Grieks *Angelos,* betekent twee- of driemaal een bode, anders altijd een onlichamelijke zelfstandigheid, die men engelen noemt, ook zonder enig opzicht van zending. ‘t Is een naam zo eigen aan dat geslacht, als het woord mens aan het menselijk geslacht; zodat het geen ambt, maar geestelijke zelfstandigheden betekent, welke tegen mensen worden overgesteld. 1 Kor. 4:9. *Wij zijn een schouwspel geworden, van de wereld, en de engelen, en de mensen.* 1 Kor. 13:1. *Talen der mensen en der engelen.*

Isangeloi, *gelijk Engelen.*
Lukas 20:36. *In de opstanding nemen zij* (de mensen) *niet ten huwelijk ... Maar zij zijn als engelen Gods in de hemel.* Matth. 12:30. Deze onlichamelijke zelfstandigheden worden ook *Geesten* genoemd. Hebr. ruach. Grieks pneuma; met dit woord worden ook verscheidenen genoemd:
(a) God, Joh. 4:24.
(b) De derde Persoon in het Goddelijke Wezen, Psalm 33:6 1 Joh. 5:7.
(c) De ziel des mensen, Psalm 77:4 Hand. 7:59.
(d) De wind, Psalm 1:4 Joh. 3:8.
(e) Maar meest en doorgaans betekent het de engelen, onlichamelijke zelfstandigheden.
Job 4:15. Toen ging voorbij mijn aangezicht een geest.
Hebr. 1:14. Zijn ze niet allen gedienstige geesten?
Hand. 19:15. Maar de boze geest zei.
Deze naam komt hun als eigen toe, zowel als engel, en niet door gelijkenis. God, die een ieder ding zo'n naam geeft, als Hij wil, heeft aan die zelfstandigheden zulke namen gegeven, en die namen betekenen die zelfstandigheden. De namen zijn gangbaar als geld door ‘t gebruik. Zodat men geen gelijkenissen of redenen angstig of arglistig behoeft te zoeken. Zo weten wij dan wat het woord Engel of Geest beduidt, en wat wij hier daardoor verstaan.

II. Dat er engelen zijn, behoeft geen bewijs voor die, welke de Schrift geloven, en de geschiedenissen en het getuigenis van de volkeren niet onbeschaamd willen verwerpen. Wil iemand evenwel met de Sadduceeën zeggen, dat er geen opstanding is, noch engel, noch geest, Hand. 23:8 hij schame zich dan ook niet met hen gerekend te worden.
Zij zijn geschapen; want alles wat er is, is Schepper of schepsel. Schepper zijn ze niet, zo zijn ze dan schepselen, en zijn geschapen. Dit zegt Paulus: Kol. 1:16. *Door Hem zijn alle dingen geschapen, die in de hemelen Hen die op de aarde zijn, die zienlijk en die onzienlijk zijn, hetzij tronen, hetzij heerschappijen, hetzij overheden, hetzij machten; alle dingen zijn door Hem en tot Hem geschapen.*
Doch op wat dag van de schepping kan niet zeker gezegd worden; maar dat weten wij, dat ze niet voor de beginne geschapen, zijn, omdat daarvoor niets was dan God, wonende in de eeuwigheid, en alle schepsel heeft een duurzaamheid, waardoor het hoe langer hoe verder van zijn begin afkomt. Ook zijn ze niet geschapen na zes dagen, omdat God in die tijd alles volbracht heeft.
‘t Is waarschijnlijkst, dat zij op de eerste dag met de derde hemel, welker heer zij zijn, Lukas 2:13 geschapen zijn; want toen de Heere in de volgende dagen uit die ongevormde klomp alles voortbracht, toen waren zij daar al. *Toen de morgensterren samen vrolijk zongen, en al de kinderen Gods juichten.* Job 38:4-7.
God heeft in ‘t begin maar één mens gemaakt, en uit die ene een tweede, en uit die twee is het ontelbaar getal van de mensen voortgeteeld; maar God heeft alle engelen te gelijk geschapen, en dat in een onbedenkelijke menigte. Daar zijn veel duizenden engelen, Hebr. 12:22. *Gods wagens* (engelen 2 Kon 6:17) *zijn tweemaal tien duizend, de duizenden verdubbeld.* Psalm 68:18. *Duizendmaal duizenden dienden Hem, en tien duizendmaal tienduizenden stonden voor Hem,* Dan. 7:10.

Beschrijving.
III. *Een engel is een onlichamelijke en zonder lichaam bestaande zelfstandigheid, van God geschapen, en met uitnemend verstand, wil en kracht begaafd.*

Is een zelfstandigheid.
Een engel is een zelfstandigheid. Dit blijkt dus: Dat verstand, wil en kracht heeft, en verstandige, krachtige daden doet, is een zelfstandigheid; dat staat ieder toe. Nu, een engel is dat en doet dat, ‘t welk wij in ‘t vervolg overvloedig zullen tonen; derhalve is een engel een zelfstandigheid. Doch hoedanig hun gestalte, hun vorm, waardoor ze zijn dat ze zijn, hun inwendig wezen is, weten wij niet. Maar dit weten wij, dat hun eigenschappen en hoedanigheden, verstand, wil, kracht, goedheid, wijsheid, enz. van der engelen wezen onderscheiden zijn, en de engelen zelf niet zijn; want enkelheid of eenvoudigheid is een onmededeelbare eigenschap Gods. Verder kunnen wij tot hun zijn of wezen niet doordringen, omdat het ons niet geopenbaard is; en omdat het boven het bereik van ons verstand is, zo willen wij niet treden in dingen, die wij niet gezien hebben, maar wijs zijn tot matigheid, opdat wij ons zelf en anderen niet bederven.

Onlichamelijk.
Engelen zijn onlichamelijke en zonder lichaam bestaande zelfstandigheden. In hun natuur zijn ze geesten, en niet wezenlijk met een lichaam verenigd. Een lichaam is dat door trinam dimensionem, driemeting in lengte, breedte en hoogte uitgestrekt is; dit weren wij geheel van de engelen, hoe klein of fijn een lichaam men ook vatten mocht;

zij hebben in ‘t minst geen gemeenschap daarmee. Lukas 24:39. *Een geest heeft geen vlees en benen.* Zij zijn van God geschapen om op zichzelf alleen, niet met een lichaam verenigd, te bestaan.

De ziel des mensen is ook onlichamelijk, een geest, zowel als de engelen; elke driemeting en uitgestrektheid is ook geheel van haar geweerd. Zij kan ook zonder lichaam bestaan; zij bestaat ook na de dood des mensen; niet dat ze dan een engel is, maar gelijk er verscheidene soorten van lichamen zijn, zo is de ziel ook een andere soort van geest. Zij heeft de geestelijkheid en onlichamelijkheid met de engelen wel gemeen, maar van een lagere natuur, doch het wezenlijke onderscheid tussen die beide is voor ons verborgen. Ook kennen wij niet volmaakt de vorm, de gestalten van onze zielen; doch dat weten wij, dat ze geen engelen zijn, noch ooit zo genoemd worden, maar zij worden uitdrukkelijk van engelen onderscheiden. Hebr. 12:22, 23. *Gij zijt volkomen tot ... de veel duizenden der engelen en de geesten der volmaakt rechtvaardigen.*

Zijn wel in lichamen verschenen.
IV. De engelen, met geen lichamen wezenlijk verenigd, verschijnen nochtans wel in lichamen. ‘t Waren geen schimmen of schaduwen, in welke zij zich menigmaal hebben vertoond, maar ‘t waren ware lichamen, in welke zij gingen, zaten, spraken, aten, worstelden, of lichamen aanraakten. De heiligen, aan welke zij zich vertoonden, waren ook niet bedwelmd van zinnen, sliepen ook niet (hoewel ze ook in de droom of verrukking van de zinnen, aan hen in lichamelijke gedaante wel verschenen) maar zij waren wakker, spraken, gingen, stonden en handelden met hen, alsof zij ware mensen waren geweest; maar vanwaar zij die lichamen voor die tijd hadden; weet ik niet, ik wil er ook niet naar raden. Doch hoewel het ware lichamen waren, waardoor zij met mensen handelden, zo waren zij nochtans met die niet wezenlijk verenigd, gelijk de ziel met het lichaam. Zij bewogen die, niet formaliter, als wezenlijk, maar efficiënter, als werkende oorzaken van die bewegingen, gelijk de mens al de raderen in zijn horloge beweegt. Dit geschiedt, opdat ze de mens naar zijn staat mochten ontmoeten, en gemeenzaam met hem handelen.

Zijn telkens maar op een plaats.
V. Alhoewel de engelen onlichamelijk zijn, en daarom in geen plaats zijn, gelijk de lichamen door omgevingen van de lucht of iets anders, zo zijn ze nochtans in een plaats of op een wijze, die met hun natuur overeenkomt, en door ons lichamelijken niet verstaan kan worden. Wij weten nochtans, dat ze elders zijn; want dat nergens is, dat is niet, en dat overal is, zonder uitgestrektheid, is God. Als zij op de ene plaats zijn, zo zijn ze niet op de andere. Als wij met onze lichamen van plaats veranderen, zo verandert onze ziel mee van plaats. Als een Godzalige sterft, blijft zijn ziel niet op de aarde, maar heeft haar verblijf in de derde hemel; als een godloze sterft, zo gaat zijn ziel naar de hel en blijft niet op de aarde; zo verandert dan een geest van plaats, zo ook de engelen. Toen de engel tegen het Oosten van het Paradijs gesteld was, toen was hij daar, en niet in de hemel, Gen. 3:24. Toen de engel des Heeren bij Zacharias aan de rechterzijde van het altaar stond, en met hem sprak, Lukas 1:21 was hij niet in Nazareth. Toen de engel Gabriël gezonden werd naar Nazareth en tot Maria inkwam Lukas 1:26, 28 was hij niet te Jeruzalem. Als de engelen Gods opklimmen en nederdalen, Joh. 1:51 veranderen zij van plaats; zodat zij altijd zijn in een zeker daar, en veranderen van daar tot daar.

Nog dommer is het te denken, dat een geest is overal, waar hij denkt. Dat stelt vooraf vast, dat hij dan in een zekere plaats is. Dan was de duivel nog in de hemel, want hij kan er nog wel om denken, dat hij daar geweest is, en hoe hij het daar had; dan was de mens zonder ziel, als ze op een andere plaats denkt; dan was de ziel van een verstorvene nog in zijn lichaam en op de aarde, want zij kan er nog wel om denken. De ziel des mensen, als zij op andere plaatsen denkt, zo gaat de ziel niet daarheen, maar de mens brengt die afgelegen plaatsen en zaken in zijn verbeelding, en zo denkt zijn ziel op datgene, dat zich in de verbeelding vertoont. Dus is het, dat een engel ook denkt op afzijnde zaken, op een wijze, die met zijn natuur overeenkomt, en voor ons verborgen is, omdat wij zijn gestalte niet kennen.

Zijn verstandig.

VI. Engelen zijn verstandige schepselen en dat bij uitnemendheid ver boven de mensen; daarom zei de wijze vrouw van Thekoa tot David: *Mijn heer is wijs, naar de wijsheid van een engel Gods,* 2 Sam. 14:20. Hun kennis is óf natuurlijk, of verkregen. Uit hun natuur van hun begin af, zien de engelen in de hemel altijd het aangezicht des Vaders, Matth. 18:10. Maar, óf openbaring óf ondervinding doet hun kennis van zaken hebben, die ze vanzelf niet wisten. De Heere Jezus gaf aan een engel de verborgenheid van de toekomende dingen te kennen, en zond hem om die aan Johannes te openbaren. Openb. 1:1. Door gedurige opwekking wordt door de gemeente de overheden en de machten in de hemel bekendgemaakt de veelvuldige wijsheid Gods. Eféze 3:10.

Doch weten niet alles.

Hun kennis is eindig, daarom weten ze alle dingen niet, maar veel zijn voor hen verborgen.

(a) Zij weten uit hun natuur, uit en door zichzelf, door hun gezicht, de toekomende dingen niet, die door de vrije wil des mensen, en ten opzichte van de tweede oorzaken geschieden zullen, dit is een eigenschap die Gode niet toekomt. Jes. 41:23. *Verkondigt dingen, die hierna komen zullen, opdat wij weten, dat gij goden zijt.* Markus 13:32. *Van die dag en die ure weet niemand, noch de engelen, die in de hemel zijn.*

(b) Zij kennen door een uitgaande daad des wetens het hart, de vrije wil, de gedachten des mensen niet. Want:

(1) dat komt Gode alleen toe. 2 Kron. 6:30. *Gij alleen kent het hart van de kinderen der mensen.* Jer. 17:9, 10. *Arglistig is het hart meer dan enig ding, ja dodelijk is het, wie zal het kennen? Ik, de Heere, doorgrond het hart, en proef de nieren.* Nooit wordt iets dergelijks van een engel gezegd.

(2) De redelijke wil is Gode alleen onderworpen, en hangt onmiddellijk van Hem af; Hij alleen kan op deze werken. Zie: Spr. 21:1. *Des konings hart is in de hand des Heeren als waterbeken; Hij neigt het tot al wat Hij wil.* Psalm 33:15. *Hij formeert hunner aller hart.*

Als de engelen des mensen wil en mening kennen dat geschiedt niet van voren door een onmiddellijk gezicht, maar van achteren, lettende op alle omstandigheden en vertoningen van de bewegingen, en zo besluiten zij de waarschijnlijkheid, dat een mens dit denkt en wil, maar altijd blijft in deze bij hen een feilbaarheid. Men moet in deze altijd onderscheid maken tussen de wil en de bekendmaking van die. ‘t Laatste kennen ze, en uit het laatste besluiten ze het eerste.

God openbaart wel aan engelen, zo goede als kwade, enige dingen die gebeuren zullen, tot nut van de Godzaligen, of tot beproevingen en straf van de godlozen. De engelen gebruiken die openbaringen tot troost en verwakkering; maar de duivelen gebruiken ze om daardoor te verleiden, en om hen te doen erkennen voor toekomende dingen te kunnen voorzeggen, en om de mens hun te doen geloven.

Hoe zij kennen.

Onze kinderen, als die beginnen te redeneren, vragen veel: *Waarom is dat zo? En hoe is dat?* En op deze zaken komende, vragen ze: *Heeft een engel ogen?*
Neen.
Hoe kan hij dan zien? Hoe kan hij dan in de Bijbel lezen, en weten wat daarin staat, en wat in de wereld omgaat? Heeft hij ook oren?
Neen. *Hoe kan hij dan horen wat wij zeggen? Heeft hij dan ook handen en voeten?*
Neen. *Hoe kan hij dan van de een plaats op de andere komen? Hoe kan hij dan iets doen?*
Wij antwoorden, dat wij de zaak zelf uit Gods Woord weten; maar omdat hun gestalte ons onbekend is, dat wij ook de wijze hoe niet weten. Men moet een zaak niet ontkennen, omdat men het hoe niet verstaat. Dit kunnen wij alleen zeggen, dat zij op zo'n wijze niet zien, horen, werken als een mens, maar op een wijze, die met hun natuur overeenkomt.

Hebben kracht.
VII. De engelen hebben uitnemende grote kracht, om grote dingen uit te voeren, ver boven de mensen. 2 Petrus 2:11. *De engelen in sterkte en kracht meerder zijnde.* Zij worden genoemd *krachtige helden,* Psalm 103:20. *Engelen zijner kracht,* 2 Thess. 1:7. *Heirlegers,* Lukas 2:13. *Wagenen* (krijgswagens) *en paarden,* 2 Kon. 6:17. Dit blijkt uit hun daden, in Gods Woord vermeld.

Werken op lichamen.
Hier is een bedenking: *Of het wel mogelijk is, en waarlijk geschiedt, dat een engel op een lichaam werkt?* Omdat daar geen evenredigheid en overeenkomst is tussen die beide.
Antwoord. Is er geen evenredigheid tussen die beide, zo stelt men dan vooruit vast, dat er zowel engelen zijn als mensen. Op de zaak antwoord ik:

1. ‘t Is niet onmogelijk.
Indien het onmogelijk is, moest het onmogelijk zijn óf aan de zijde van God, óf van een lichaam, óf engel. Niet aan de zijde van God, want Die is almachtig, en kan aan een schepsel zo'n kracht geven als Hij wil. Niet aan de zijde van een lichaam, dat kan beweging ontvangen. Niet aan de zijde van een engel; want Gods Woord en de ondervinding leert het. Maar op wat wijze kan niemand zeggen, of hij moest de natuur of gestalte van een engel volmaakt tot in de grond kennen, ‘t welk de mens niet doet. Arme mensjes! Wat mag men zich onderwinden de macht van een engel te betwisten, die nauwelijks weten hoe het ene lichaam op het andere werkt? Wat zeg ik, nauwelijks, die het in veel dingen niet weten, en ons niet zeggen kunnen hoe zon, maan en sterren invloeien op de ondermaanse dingen, en vanwaar de eb en vloed zijn oorsprong heeft,

en dergelijke vele. Zegt ons dat eerst, en leert ons dan hoe onze ziel met ons lichaam verenigd is en daarop werkt, en gaat dan voort tot hetgeen wat de engelen mogelijk of onmogelijk is. Of gelooft het Woord van God, en der zotten leermeesteres: *de ondervinding.*

2. God werkt op lichamen.
Dat is immers zeker, dat God, die een Geest is, en nog meer van een lichaam onderscheiden is dan een engel, op lichamen werkt. Zo hindert dat een engel ook niet op een lichaam te werken, omdat hij een geest is.
Zegt men: *God is almachtig, en een engel niet, daarom mag men van de ene tot de andere geen besluit maken.*
Ik antwoord: dat is waar, in opzicht van de almacht, maar daarin is de overeenkomst tussen God en een engel, dat ze beide geen evenredigheid en overeenkomst hebben met een lichaam; daaruit volgt dan onweersprekelijk, dat de onevenredigheid en de overeenkomst niet hindert, dat een geest niet zou kunnen werken op een lichaam. Dus valt dan de gehele grondslag van het gebouw omver, en dat vallende, zo is alle reden van ontkenning te niet.

3. De ziel werkt op lichamen.
Onze ziel is een geest, en als zodanig zo ver van een lichaam onderscheiden als een engel. Nu, onze ziel werkt op een lichaam; zo kan een engel het ook doen. Zegt men dat een ziel met haar eigen lichaam verenigd is, en daarom op haar eigen lichaam werkt, en door haar eigen lichaam op andere. Ik antwoord, eigen of oneigen doet daar niet toe: want de ziel is evenwel een geest, en als geest werkt ze onmiddellijk op het lichaam. Neemt zoveel tussenbeide komende middelen als ge wilt, men moet ten laatste tot het allernaaste komen, dat de ziel aanraakt in de vereniging. Zo werkt dan een geest op een lichaam.
Nog eens: is het in Gods macht niet, een engel ook een lichaam te geven, of voor een tijd te lenen? En zou dan die engel op dat zijn eigen lichaam niet kunnen werken, zowel als de ziel op haar lichaam, en door haar eigen lichaam op andere lichamen? Immers ja, zowel als de ziel. Dus is het, zonder dat er enige reden van bedenking overblijft, zeker, dat een engel op een lichaam kan werken.

4. Teksten.
Dat engelen op lichamen werken, blijkt zo klaar en overvloedig uit het Woord van God, dat het genoeg is dat maar te lezen. Onder een zeer groot getal van Schriftuurplaatsen, neemt deze maar tot een staaltje. Jesaja 37:36, *Toen voer de engel des Heeren uit, en sloeg in het leger van Assyrië honderdvijfentachtigduizend.* Die ‘t werk deed, was een engel; een ander schepsel was tot zo'n groot werk niet bekwaam. Aan wie het werk geschiedde, waren mensen, en wel ten opzichte van hun lichamen; deze werden door de engel gedood. Was dat werken op lichamen of niet? Dan. 6:23, *Mijn God heeft Zijn engel gezonden, en Hij heeft de muil van de leeuwen toegesloten.* Verkondigde niet een engel des Heeren, in de hemelse klaarheid met mensentaal, de geboorte van Christus aan de herders? Lukas 2:13. Spreken geschiedt door de beweging de lucht; zo werkte immers die engel, en de bijkomende menigte van de hemelse heirlegers op lichamen. Een engel spreekt met de Heere Jezus Christus in Gethsémané, Lukas 22:43. De engelen vertoonden zich bij de opstanding van Christus, en aan de wachters, en aan de vrouwen,

Matth. 28:2-5. Een engel des Heeren stond daar (bij Petrus in de gevangenis) en een licht scheen in de woning en slaande de zijde van Petrus, wekte hem op, zeggende, Hand. 12:7. Kan men wel krachtiger werking van een geest op een lichaam uitdrukken? *En van stonde aan sloeg hem* (Herodes) *een engel des Heeren,* vs. 23. Uit al deze is onweersprekelijk, dat engelen op lichamen werken.

VIII. Tegenwerping 1.
De engelen deden het niet, maar zij waren alleen bijstanders om de glans van Gods werk te verheerlijken.
Ik antwoord: waar staat dat op enige plaats? En als ze tot heerlijkheid zich daarbij aan mensen in lichamelijke gedaante vertoonden, zo werkten ze dan evenwel in de vertoning op lichamen. Maar behalve dat, daar staat wel met uitdrukkelijke woorden, dat de engelen het deden. Wie durft *neen* zeggen, daar God *ja* zegt?

Tegenwerping 2.
Men mocht denken, *hoe de engelen op lichamen werken, of zij het alleen met hun wil doen, dan of er behalve de wil ook kracht en werking bijkomt?*
Ik antwoord:
(a) De wil is het uitwerkende beginsel van een redelijk schepsel; maar met de wil alleen iets uit te werken, is Godes, en niet schepsels werk. God zegt*: Ik wil, wordt gereinigd,* Lukas 5:13. *Hij roept de dingen, die niet zijn, alsof ze waren,* Rom. 4:17. *Hij spreekt, en het is er, Hij gebiedt, en het staat er,* Psalm 33:9.
(b) In de gehele Bijbel staat het niet, dat de engelen alleen met hun wil zaken uitgevoerd hebben, wie durft het dan zeggen? En wat grond heeft zo'n zeggen?
(c) Gods Woord zegt, dat ze krachtige helden zijn, en sterkte hebben, en dat zij dood sloegen, Petrus zijde sloegen, leeuwenmuilen toesloten, spraken en alles deden, zoals men het van des mensen werkingen zegt; waaruit blijkt, dat bij hun wil ook werkende kracht kwam.
(d) En zegt men, dat engelen alleen door de wil het werk doen, zo is in dat zeggen ingesloten een ontkennen, dat de engelen waarlijk op lichamen werken, en men zou niet in staat zijn tegen te spreken, die de eigenlijke werking loochenen, maar men zou zelf bevestigen, dat men wil tegenspreken; maar omdat zij waarlijk en eigenlijk op lichamen werken, zo zijn ze niet alleen bezig met willen, maar voegen daar kracht en werking bij. Maar voor *het hoe* staan wij gaarne stil. Men heeft op te merken, dat in het knibbelen, wenden en draaien stilletjes een geneigdheid ligt, om alle geest te ontkennen.

Werken ook op elkaar.
IX. Gelijk de engelen werken op lichamen, zo werken ze ook op en tot elkaar; want:
(1) tussen hen is de verscheidenheid van aard niet in de weg.
(2) De Schrift zegt het, Jes. 6:3, *De een riep tot de anderen.*
(3) Zo niet, dan waren zij maar elk alleen, en zij waren onvolmaakter dan de mensen, welker welzijn ook daarin is, dat ze elkaar zien, horen, tot elkaar spreken, en tot elkaar werken. Dit van de engelen, zo goede als kwade, in het algemeen.

Van de goede Engelen.

X. De engelen zijn in de beginne alle heilig geschapen; maar een groot gedeelte van die zijn afgevallen, zodat er nu zijn heilige engelen en duivelen.

De goede engelen worden ook genoemd:
- *uitverkorenen,* 1 Tim. 5:21. Waaruit blijkt, dat er zowel is een verkiezing van de engelen als van de mensen.
- Doorgaans worden ze genoemd, *heilige engelen,* Matth. 25:31.
- Judas 1:14, *engelen des Heeren,* of ook alleen, zonder enige bijvoeging, *engelen.*
- Ook *gedienstige geesten;*
- *cherubs; gedaanten,* wegens hun zichtbare vertoningen aan mensen.
- *Serafs,* brandende, wegens hun ijver en vlugheid.
- Heilige wachters,
- zonen Gods,
- morgensterren,
- hemelse heirlegers,
- tronen,
- heerschappijen,
- overheden, machten, wegens hun bediening.
- Eéns worden ze genoemd Elohim, Psalm 8:6, 't welk de apostel *engelen* overzet, Hebr. 2:7, wegens de afstraling van Gods macht.

Woonplaats.
XI. De woonplaats van de engelen is de derde hemel. Matth. 18:10. Dat hun engelen in de hemelen, altijd zien het aangezicht Mijns Vaders. Matth. 22:30. *Zij zijn als engelen Gods in de hemel.* Daarom worden ze genoemd: *engelen der hemelen,* Matth. 24:36. Van daar worden ze uitgezonden op de aarde, om te verrichten de dingen, die hun bevolen worden. Matth. 28:2. *Een engel des Heeren nederdalende uit de hemel, kwam toe.* Lukas 22:43. *Van Hem werd gezien een engel uit de hemel.*

Orde.
Tussen de engelen is een zeer goede orde; want God is een God van orde, daarom is in de hemel, waar alles heilig is, geen wanorde. Maar hoedanig die orde is, en in hoedanige rang ieder gesteld is, weten wij niet; maar alleen dat er zijn tronen, heerschappijen, overheden, machten. De koren of rangen, die sommigen stellen, zijn enkele versieringen.

Ambt en werk.

XII. Hun werk in 't algemeen is, de bevelen Gods uit te voeren. Psalm 103:20. *Looft den Heere, Zijn engelen, die Zijn woord doet, gehoorzamende de stem Zijns Woords.*
In het bijzonder, God zendt ze uit tot dienst van de uitverkorenen, Hebr. 1:14.

- Zij bewaren ze: Psalm 91:11, 12. Hij zal Zijn engelen van U bevelen, dat zij U bewaren in al uw wegen. Zij zullen U op de handen dragen, opdat Gij uw voet aan geen steen stoot.
- Zij waarschuwen ze voor het gevaar, Matth. 2:13.
- Zij bestraffen ze over begane zonden, Openb. 22:9.
- Zij vermanen ze, Openb. 19:10.
- Zij onderrichten ze, wat hun te doen staat, Hand. 10:5.
- Zij openbaren hun toekomende dingen, Dan. 8:16.
- Zij dragen hun zielen na de dood in de hemel, Lukas 16:22.
- Zij zullen gebruikt worden in het vergaderen van hen voor het oordeel, Matth. 24:31.
- Tot deze en veel andere bijzondere zaken gebruikt ze God, tot nut van de uitverkorenen.

En aan de andere zijde gebruikt ze God tot straf van de goddelozen. Een engel sloeg 185.000 man in één nacht dood, Jes. 37:36. Een engel sloeg Herodes de koning, dat hij stierf, Hand. 12:23.

Vraagt iemand, *of ieder land, iedere stad, ieder huis, ieder mens zijn bijzondere engel heeft?*
Wij antwoorden: dat Gods Woord daarvan niets zegt, en men moet niet wijs zijn boven hetgeen beschreven is. De Schrift zegt, dat soms een engel is bij een Godzalige, Hand. 12:7. Dat soms meer engelen zijn bij een Godzalige, 2 Kon. 6:17. Dat soms een engel is bij verscheiden Godzaligen, Dan. 3:25.

Hoe zich omtrent hen te gedragen.
XIII. Zijn de engelen zo werkzaam omtrent de mensen, zo hebben de Godzaligen dat ook te geloven, te erkennen, en zich dienaangaande recht te gedragen: want hun doen is ons niet tevergeefs beschreven.

Niet aanbidden.
1. Men moet zich zorgvuldig wachten, dat men hun niets toeschrijft en hun niets toevoegt, 't geen in Gods Woord niet is geopenbaard en 't geen ons verboden is. Namelijk, men moet hen niet erkennen als voorbidders, noch begeren, dat ze voor ons zullen bidden, omdat dat niet is naar Gods Woord, de regel van ons doen. Men moet hen niet dienen of aanbidden; want:
(a) 't is afgoderij iets te dienen, dat van natuur geen God is, Gal. 4:8. *God alleen moet men dienen en aanbidden.* Matth. 4:10. *De Heere uw God zult gij aanbidden, en Hem alleen dienen.*
(b) 't Is uitdrukkelijk verboden. Kol. 2:18. *Dat dan niemand u overheerse naar zijn wil in nederigheid en dienst van de engelen.*
(c) 't Wordt scherpelijk gestraft. Openb. 19:10. *Ziet dat gij dat niet doet.... aanbidt God.*

Erkennen dat God hen gebruikt.
2. Men moet met opmerking erkennen en door veel daaraan te denken de opmerking en het dadelijk geloven vermeerderen, dat God door hen, als middelen, zoveel en zo grote zaken uitvoert. Gelijk men zich moet verwonderen over de samenschakeling van de onderoorzaken en besturing Gods van die, zo ten opzichte van de invloeden van zon,

maan en sterren op de aardse dingen, als ten opzichte van de aardse lichamen op elkaar, en de wijsheid en de goedheid Gods daarin te zien, moet men zich ook verwonderen over ‘t gebruik Gods van de engelen. Al weten wij alles niet, kunnen wij nochtans uit het beschrevene veel andere dingen besluiten, en wij zouden meer weten, als wij ons in de opmerking meerder bezighielden, en wij zouden meerder bekwaam worden, om God over de wijsheid en goedheid in ‘t gebruik van de engelen met blijdschap en goedheid te erkennen en te prijzen.

Godzaligen niet beledigen.

3. Men moet zich ontzien en vrezen de Godzaligen te beledigen, te verachten en te bedroeven; want zij hebben zulke heilige bewaarders en oppassers, die hebben daar geen behagen in en zijn gereed de beledigers van hen te straffen, gelijk ze getoond hebben: Jes. 37:36 Hand. 12:23. Daarom zegt de Heere Jezus, Matth. 18:10, *Ziet toe, dat gij niet een van deze kleinen veracht: want Ik zeg ulieden, dat hun engelen in de hemelen, altijd zien het aangezicht van Mijn Vader.*

Zij zijn tot hun bescherming.

4. Hoe veilig zijn nu de kinderen van God! ‘t Is waar, God is het alleen, die door Zijn kracht en toezicht de Zijnen beschermt en bewaart, en daarom mag men op geen schepsel zich vertrouwen en verlaten; maar God gebruikt in die bewaring middelen: spijze in het onderhouden van het leven, krijgslieden in de bewaring van landen en steden, en het is te erkennen als God genoegzame middelen geeft. Zo ook heeft men zich hier in het bestuur Gods door de heilige engelen te verwonderen en te verblijden, dat God zulke heerlijke schepselen gebruikt tot bewaring van de allerkleinste en geringste mensjes. En omdat die uit last van God de wacht over de Godzaligen houden, hen beschermen en bewaren,heeft men stil en zonder vrees te zijn, ook dan, als het alleen tegen ons schijnt gekant te zijn: *Want die met ons zijn, zijn meerder dan die tegen ons zijn*. 2 Kon. 6:16.

Zich heilig gedragen in hun tegenwoordigheid.

5. Men moet door aanmerking van hun tegenwoordigheid, zich heilig en betamelijk, ook buiten het oog van mensen, gedragen. Al is het, dat Gods tegenwoordigheid en alwetendheid alleen onze vrees moet zijn, zo gebruikt God de tegenwoordigheid van mensen tot een middel, om ons door ontzag voor hen, af te houden van veel zonden, en om ons te verwakkeren tot oefening van deugden; dan betaamt het ons ook door der engelen tegenwoordigheid, als onze mededienstknechten en gezelschap. Hebr. 12:22 ons heilig en betamelijk te gedragen, opdat wij hen verblijden, en er door hun bekendmaking blijdschap zij in de hemel, Lukas 15:7, 10. Daarom vermaant de apostel: 1 Kor. 11:10. *De vrouw moet een macht (deksel) op het hoofd hebben om der engelen wil.*

Van de Duivelen.

Duivelen zijn engelen die gezondigd hebben.

XIV. God heeft alle engelen heilig geschapen, maar een grote menigte is van God afgevallen. 2 Petrus2:4. *Indien God de engelen, die gezondigd hebben, niet gespaard heeft.* Judas 1:6. *De engelen, die hun beginsel niet bewaard hebben, maar hun eigen woonstede verlaten hebben.*
Engelen worden ze genoemd wegens hun natuur, welke zij door hun zonden wel verdorven, maar niet verloren hebben; soms zonder enige bijvoeging.

- Rom. 8:38, 39. Ik ben verzekerd, dat noch dood, noch leven, noch *engelen* ons zullen kunnen scheiden van de liefde Gods.
- Soms met omschrijving; 't zij van hun zonde, die gezondigd hebben, die hun beginsel niet behouden hebben, 't zij van hun hoofd, de overste van de duivelen, beelxeboul, Beëlzebul, Matth. 12:24. De *engel* des afgronds, Openb. 9:11. Dus worden ze genoemd *engelen* des duivels, Matth. 25:41; des draaks, Openb. 12:7; des satans, 2 Kor. 12:7.
- Wegens hun natuur worden ze ook genoemd *geesten.* Matth. 8:16. Zij hebben velen, van de duivel bezeten tot Hem gebracht, en Hij wierp de *boze geesten* uit met den woorde.
- Wegens hun gruwelijkheid worden ze genoemd: *onreine geesten,* Markus 3:11. Lukas 4:33. Er was een mens, hebbende *een geest eens onreinen duivels.*
- Wegens hun werk, 't welk zij in mensen uitvoeren, worden ze genoemd, stomme, dove geest, Markus 9:25; een geest van krankheid, Lukas 13:11; dat is stom, doof, ziek makende. Zij worden genoemd *geestelijke boosheden.* Eféze 6:12.
- In 't Hebreeuws wordt de duivel genoemd wjs, Satan, Saanav, Satan, dat is: wederpartijder, tegenstrever, tegenstrijder; omdat hij zich tegen God, Christus, de gelovigen en al het goede aankant en die bestrijdt. 2 Kor. 12:7. *Mij is gegeven een engel des satans.* Openb. 12:9. *En de grote draak is geworpen, namelijk, de oude slang, welke genaamd wordt duivel en satanas.*
- Daarom wordt hij in het Grieks genoemd: Antidikov, tegenpartij, 1 Petrus5:8. In 't Grieks wordt hij ook genoemd Daimonin, Daimonion, demoon, duivel. Die woorden komen af van daioo, weten, omdat hij niets onbezocht laat, om te weten waar en op wat wijze hij het meest kwaad doen kan. Ook weet hij veel zaken, die voor de mensen verborgen zijn, welke hij door toelating Gods soms openbaart, en soms raadt hij er naar uit enige waarschijnlijkheid. Hij is arglistig in al zijn boos bedrijf. Eféze 6:11. *Opdat gij kunt staan tegen de listige omleidingen van de duivel.* 2 Kor. 11:3. *Gelijk de slang Eva door haar arglistigheid bedrogen heeft.*
- Hij wordt ook genoemd: Diabolos, Duivel. 't Komt af van diaballein, lasteren. De Duivel is een lasteraar; hij lastert God, als hij vurige pijlen de gelovigen inwerpt, én hij klaagt de gelovigen aan bij God, Job 1:9, 11. Job 2:3. Hoewel gij Mij tegen hem opgehitst hebt.
- Daarom wordt hij genoemd: Kategoros, beschuldiger, verklager. Openb. 12:10.

De woorden satan, duivel, onreine geest, engelen, die gezondigd hebben, door zonde, ziekte, kwade humeuren, fantasie, inbeelding, boze mensen te willen vertalen en daardoor te verstaan, is belachelijk. En Bijbel, én alle Hebreeuwse, Griekse en Latijnse schrijvers, én alle schrijvers in andere talen, spreken die tastbare dwaasheid tegen; als die woorden voorkomen, zo weten wij, dat die dingen daardoor niet verstaan worden, maar boze geestelijke zelfstandigheden. Zij worden tegen die dingen overgezet. Markus 3:15. *En om macht te hebben, de ziekten te genezen, en de duivelen uit te werpen.*

De duivelen wordt *kennis* én kennis van Christus, redeneren en spraak toegeschreven, gelijk in het vervolg overvloedig te zien is, ‘ t welk van de andere dingen niet gezegd kan worden. Alleen noemt de Heere Jezus Petrus *een satan, tegenstander,* Matth. 16:23 omdat hij Hem tegenstond, en daarin het werk des satans deed. En Judas, de verrader, wordt *een diabolos,* duivel genoemd, Joh. 6:70 omdat de duivel in hem varen zou, en hij een werktuig van de duivel zou zijn.

Groot getal duivelen.
XV. Dat er duivelen zijn, is zo openbaar bij Heidenen en Christenen, zo Godzaligen als goddelozen; en de Schrift spreekt zo dikwijls en zo duidelijk van hen, dat geen mens daaraan twijfelen kan, of hij moest tegen alle mensen en tegen Gods Woord met hardnekkigheid willen aangaan; en hij zou zich onwaardig maken, dat men hem enig woord zou antwoorden, of hem te sprake staan.
Duivelen zijn er, en dat in een groot getal. De Schrift spreekt menigmaal van duivelen, soms wordt er bijgevoegd *vele,* Markus 1:34. Ook wel *zeven,* Markus 16:9. Ook wel *een legioen,* en dat in één mens, Markus 5:9, 15. Als men leest van duivel in ‘t enkelvoud, dit geschiedt, óf dat daar maar één tegenwoordig was, óf de soort wordt daardoor verstaan, gelijk men zegt: de mens leeft door gerecht en drank; óf daardoor wordt verstaan *de overste der duivelen.*

Al wat boven in ‘t algemeen van de engelen gezegd is, dat wordt meteen van de duivelen gezegd, omdat zij engelen zijn; te weten, dat ze zelfstandig zijn, dat ze verstand en kracht hebben, en dat ze werken op lichamen en mensen. Dat ze zelfstandigheden zijn, blijkt uit al die plaatsen, dewelke getuigen, dat ze spreken, Jezus kennen, verzoeken, mensen scheuren, slingeren, zwijnen doden, en dergelijke. Dat ze verstand hebben, blijkt onder andere uit Markus 1:34, *Hij liet de duivelen niet toe te spreken, omdat ze Hem kenden.* Hand. 19:15, *De boze geest antwoordende, zei: Jezus ken ik, en Paulus weet ik.* 2 Kor. 11:3, *Ik vrees, dat niet enigszins, gelijk de slang Eva door haar arglistigheid bedrogen heeft ….*

Werken op lichamen.
XVI. Dat de duivelen op lichamen en op mensen werken kunnen, en werken, blijkt:

Bewijs 1.
1. Uit al die plaatsen, waaruit wij boven bewezen hebben, dat de engelen het doen; want zij zijn engelen; en behalve die, uit veel andere plaatsen, van welke wij alleen deze u voorstellen: Gen. 3:1, 6. *De slang zei tot de vrouw …* vs. 13*, De slang heeft mij bedrogen.* Die hier ‘t werk doet, wordt genoemd slang; ‘t is bekend, dat een kruipend gedierte, ‘t welk de naam van slang draagt, geen verstand noch sprake had, zodat het dier het niet

deed, maar dat is een middel geweest, 't welk een ander gebruikte. 't Staat ook vast, dat de heilige Eva aan geen ziekte, zwaarmoedigheid, ijdele inbeelding of enige zonde onderworpen was. Ook was het geen verbeelding als een wakende droom, maar een waarachtige geschiedenis. Ook kon Eva, wegens haar heiligheid, in verbeelding zich geen kwade gedachten van God ingeven, daartegen twisten en daarvan ten laatste overwonnen worden. Wie was het dan, die tegen Eva sprak? De tekst zegt, dat het de slang was aan wie het zaad van de vrouw de kop vermorzelen zou, dat is degene, die de Heere Jezus Christus zou overwinnen, die nu was de duivel. Hebr. 2:14 *Opdat Hij (Christus) door de dood te niet doen zou degene, die het geweld des doods had, dat is, de duivel.* De duivel dan sprak tot Eva, verleidde Eva.
Nog eens, 't was die welke nog leeft en de gemeente Gods bestrijdt. 2 Kor. 11:13. *Ik vrees, dat niet enigszins, gelijk de* slang Eva door haar arglistigheid bedrogen heeft, alzo uw zinnen bedorven worden. De Heere Jezus zegt duidelijk, dat het de duivel was. Joh. 8:44. *De duivel was een mensenmoorder van den beginne, en is in de waarheid niet staande gebleven.* De duivelen zijn in de waarheid geweest, hebben gezondigd, hun beginsel niet gehouden, deze is de mensenmoorder; deze wordt genoemd *de oude slang, duivel, satanas,* Openb. 12:9. Hieruit is het onweersprekelijk, dat de duivel Eva kende, met haar sprak en zó op een mens werken kan.

Bewijs 2.
Dit blijkt ook uit Job 1:12, *De Heere zei tot de Satan: Zie, al wat hij heeft, zij in uw hand ... En de satan ging uit van het aangezicht des HEEREN*; vs. 19, *En zie, een grote wind kwam van over de woestijn, en stiet aan de vier hoeken van het huis, en het viel op de jongelingen, dat ze stierven.* Job 2:7. Toen ging de Satan uit van het aangezicht des HEEREN en sloeg Job met boze zweren, van zijn voetzool af tot zijn schedel toe. Hier was de werker noch ziekte, noch kwaad humeur, noch zonde, noch mens, maar de satan. De satan of duivel, 't is één, deed de wind komen van over de woestijn, stiet daardoor het huis omver, doodde Jobs kinderen, en sloeg hem met boze zweren. Zo werkt dan de satan op de mens en op lichamen.

Bewijs 3.
Doet hierbij Matth. 4:1-11, *Toen werd Jezus van de Geest weggeleid in de woestijn, om verzocht te worden van de duivel,* enz. Al dit werk, dit redeneren, verzoeken, verweren, heerlijkheden te tonen, is geen verbeelding, maar een waarachtige geschiedenis. Die 't werk deed, was geen kwaad humeur, noch zonde, noch mens, al deze dingen, behalve, dat die niet duivel zijn of genoemd worden, zo hadden ze hier geen plaats. De Heere Jezus was heilig, daarom kon Hij Zichzelf niet verzoeken, noch al deze dingen Zich zo verbeelden, en tegen zijn eigen verbeelding redeneren, en die verzoeking overwinnen. God deed het ook niet, omdat God niemand verzoekt, Jak. 1:13. Maar de tekst zegt uitdrukkelijk, *dat het de duivel, de satan was.*
Zo werkt dan de duivel op mensen en op lichamen, ofschoon hij een geest is.

Bewijs 4.
Doet hierbij al de geschiedenissen van de duivelbezetenen, in de Evangeliën verhaald. Zij worden daar doorgaans genoemd: duivel, geest, boze geest, maar nooit: ziekte, zonde, dolheid, verbeelding, humeur. Zij worden gezegd *Jezus te kennen,* 't welk de discipelen van Christus bijna alleen, en dat nog donker, wisten. Zij vreesden gepijnigd

te worden vóór de tijd. Zij baden, dat ze mochten in de zwijnen varen, en deden het op bekomen toestemming en doodden ze. Zij scheurden en slingerden de lichamen van de bezetenen; al deze dingen zijn bekende waarheden. En de uitwerpingen waren wonderen, waardoor Christus zijn Middelaarsambt bewees en vertoonde. *Een engel des satans sloeg Paulus met vuisten,* 2 Kor. 12:7. Heeft hij zelf geen vuisten, gelijk hij niet heeft, hij kan nochtans wel een lichaam gebruiken, als God het hem toelaat. Uit deze alle is het dan klaar genoeg, dat er duivelen zijn, en op de aardbodem zijn, en op mensen en op lichamen werken.

Bewijs 5.
De duivelen zijn nog gedurig bezig naast de mensen en bijzonder naast de Godzaligen, gelijk blijkt uit de vermaningen, om ons tegen de duivelen mannelijk te kwijten: Eféze 6:11. *Doet aan de gehele wapenrusting Gods, opdat gij kunt staan tegen de listige omleidingen van de duivel.* 1 Petrus 5:8. *Zijt nuchteren, en waakt; want uw tegenpartij, de duivel, gaat om als een briesende leeuw.*
De wijzen van de bestrijdingen zijn velerlei, doch men kan ze tot deze drie hoofden brengen:
(a) Soms werkt hij op de vijf zinnen des mensen, 't zij door die te belemmeren en ondertussen te werken op de verbeelding, waardoor de mens meent, dat hij waarlijk die dingen gezien heeft, 't zij, dat hij door lichamelijke verschijning door de mens gezien en gehoord wordt.
(b) Soms werkt hij alleen op de verbeelding, 't zij dat de mens waakt of droomt, 't zij in 't licht, 't zij in 't donker.
(c) Soms werkt hij door aanspraken op de ziel, 't welk dan klaarblijkelijker is, als hij onlichamelijke dingen en redeneringen aan de ziel voorstelt.

XVII. Zo hebben wij gezien, dat er duivelen zijn, op de wereld werken en met de mensen handelingen hebben. Als de duivelen hun boosheden door mensen, die zich daartoe aan de duivel overgeven, of anderszins gewillig zijn hem tot werktuigen te verstrekken, uitwerken, zo noemt men het **waarzeggerij en toverij.**
- Waarzeggerij is, wanneer de mens door hulp van de duivel, of tegenwoordige zaken bekendmaakt, die voor de mensen verborgen en bij de duivel bekend zijn, of toekomende dingen voorzegt, die de duivel of uit de loop van de natuur kan afnemen of waarnaar hij gist, of die hem van God mochten bekendgemaakt zijn.
- Toverij is, als de mens door middel van de duivel vreemde dingen doet, die boven het bereik van mensenkrachten zijn; als in gedaante van verstorvenen te doen verschijnen en mensen naar het lichaam te plagen. Dat hij dit doen kan en doet, blijkt uit veel plaatsen van de Heilige Schrift. Zie onder andere deze: Lev. 20:6, *Wanneer er een ziel is, die zich tot de waarzeggers en tot de duivelskunstenaars gekeerd zal hebben;* vs. 27, *Als nu een man of vrouw in zich een waarzeggende geest zal hebben, of een duivelskunstenaar zal zijn, zij zullen zeker gedood worden.* Exod. 7:11. *De Egyptische tovenaars deden ook alzo met hun bezweringen.* Exod. 22:18. *De tovenares zult gij niet laten leven. De tovenares te Endor deed de gedaante van Samuël te voorschijn komen en voorzei Saul zijn dood,* 1 Sam. 28:9-19. Dus lezen wij van *Simon de tovenaar,* Hand. 8:9. En van *Elimas de tovenaar,* Hand. 13:6-8.
  Wij willen ons niet inlaten in de wijze hoe de duivel dat doet, en hoe de mensen dat doen door de duivel; wij weten uit Gods Woord dat er tovenaars zijn, en dat ze

vreemde dingen gedaan hebben, en de ondervinding, van de zotte leermeesteres, bevestigt het genoegzaam. Dat is ons genoeg, hoewel wij toestaan, dat zeer veel van die verhaaltjes en vertellingen enkel fabelen en versieringen zijn.

Nuttigheid
XVIII. ‘t Is niet genoeg al deze dingen te weten; maar wij hebben ze daarom te breder vertoond, opdat ze ons tot nuttigheid mochten zijn. De duivel is een vorst der duisternis, en wil doorgaans onbekend en verborgen zijn, want dan kan hij het meeste kwaad doen. Zij doen hem een goede dienst, die hem helpen verbergen. In deze leer steekt nuttigheid, en voor onbekeerden en bekeerden, want hij werkt op beiden.

Waarschuwing.
Ik spreek dan eerst aan alle onbekeerden, en zeg u dat gij, zo lang als gij onbekeerd blijft, onder het geweld van de duivel zijt. *Gij hebt de duivel tot een vader.* Joh. 8:44. *Gij zijt uit de vader de duivel, en wilt de begeerten uws vaders doen.* De duivel is heer en meester over u en hij werkt in u. Eféze 2:2 ... *die nu werkt in de kinderen der ongehoorzaamheid.* Gij ligt onder zijn banden gevangen. 2 Tim. 2:26. En zij wederom ontwaken mochten uit de strik van de duivel, onder welke zij gevangen waren tot zijn wil.
Hij vervoert u dikwijls tot daden, die gij nooit gedacht had te zullen bedrijven. Gelijk hij Judas vervoerde tot verraderij van de Heere Jezus, en daarna tot de strop. De duivel houdt u menigmaal uit de kerk, bijzonder als hij weet, dat er wat gepredikt zal worden, dat een bekwaam middel kon zijn tot uw bekering. Onder de prediking zoekt hij u af te leiden met andere gedachten, en stelt u zulke zaken voor, waartoe hij weet, dat gij lust hebt, om u te gemakkelijker op die zaken te doen denken. Hoort gij iets dat u treft, hij zoekt op alle wijze u dat te ontnemen, Matth. 13:19. De duivel belet u de kracht van het Evangelie te verstaan.
2 Kor. 4:3, 4. Doch indien ook ons Evangelie bedekt is, zo is het bedekt in degenen, die verloren gaan; in dewelke de god van deze eeuw de zinnen verblind heeft, namelijk van de ongelovigen, opdat hen niet bestrale de verlichting van het Evangelie.

Niet dat u dit onschuldig maakt, want gij zijt ook zelf blind, en boos genoeg daartoe, en ‘t is met uw wil; maar de duivel geeft dikwijls aanleiding daartoe, en port aan, en gij gehoorzaamt hem gewillig.

Bedenkt dan dit eens met bedaardheid, en past het u eens toe: ik ben een slaaf van de duivel, hij is mijn heer en meester, hij beheerst mij, stelt mij in zijn werk te werk, en hij zal mij eerlang als een prooi naar de hel voeren, om daar eeuwig gepijnigd te worden. Wat is dat een schrikkelijke staat onder zo'n gruwelijke tiran, een doodsvijand van God, van Christus, en ook van u zelf te zijn, die uit bittere haat uw ziel vermoordt, en u voor eeuwig afscheidt van God, en de gezegende Christus! Eilieve, erbarmt u over uw ziel, wordt toch eens wakker, haat de duivel en zijn werk, vliedt van hem, gaat uit zijn rijk, en begeeft u onder de zoete, zachte, liefelijke en ter eeuwige zaligheid leidende regering van de Heere Jezus Christus. Och, dat gij naar mij hoordet! De Heere redde u!

Vermaning.
Volgens de aankondiging Gods: Gen. 3:15 Ik zal vijandschap zetten tussen u en deze vrouw, en tussen uw zaad, en haar zaad, is er een bijzondere haat tussen de duivel en de gelovigen, de leden van de Heere Jezus Christus. De haat aan de zijde van de duivel is zo bitter en zo boos, als hij kan; ‘t hapert hem maar aan macht, om zijn boosheid uit te voeren, ‘t wordt hem telkens van God verhinderd, de bedachte voornemens in ‘t werk te stellen. Ik wenste, dat ik de haat van de gelovigen tegen de duivel levendiger en scherper mocht maken, opdat ze zorgvuldiger mochten zijn, om door zijn listige omleidingen niet bedrogen te worden, of elders in hem te wille te zijn, om alzo uit bittere haat en afkeer van de boze vijand van onze lieve Heere Jezus moedig te zijn en te strijden tegen zijn aanvallen. 1 Petrus5:9, Denwelken wederstaat, vast zijnde in het geloof.

Hoofdstuk 10

Van de mens, en bijzonder van de ziel

Gesproken hebbende van de voornaamste schepselen in de hemel, de engelen, begeven wij ons tot de beschouwing van het voornaamste schepsel op aarde, de Mens. In de eerste taal, dat is de Hebreeuwse, wordt de mens genoemd מדא Adam, 't welk afkomt van *rood-zijn,* omdat de mens, als hij op het gezondste en sierlijkste is, roodachtig is. Klaagl. 4:7. *Zij waren roder van lichamen dan robijnen.* Daar vandaan komt ook המדא Adamah, *rode aarde.* In 't Grieks wordt de mens genoemd anthropos, van recht opziende, zijn aangezicht rechtop te dragen. Na de val wordt de mens ook genoemd vwna Enoosch, dat is, ellendige.

Als de Heere nu alles had geschapen, en de wereld op het sierlijkste toebereid, zei God: Gen. 1:26 *Laat Ons mensen maken.* Dit wordt niet gevoegd bij de schepping van andere dingen, waaruit wij afleiden kunnen de heerlijkheid des mensen boven andere schepselen. Dit zei God niet tot de engelen; want die kunnen met God niet in dezelfde rang gesteld worden, die zijn ook geen mede-scheppers, want dat is Gode alleen eigen; en ook is de mens niet geschapen naar het beeld van de engelen; maar het geeft te kennen het overleg van de Drie-enige God, op menselijke wijze gesproken, om wat groots te scheppen; en zo schiep God op de zesde dag het allerlaatste van de schepselen, de mens, en geeft hen geen andere naam dan *mens;* want daar was maar één, en alzo genoegzaam door zichzelf onderscheiden. God schiep alle engelen te gelijk; want onder hen is geen voortteling; maar Hij schiep maar één mens, en heeft door voortteling de aarde met mensen vervuld. Mal 2:15. *Heeft Hij niet maar éénen gemaakt, hoewel Hij des Geestes overig had? En waarom maar die éénen? Hij zocht een zaad Gods.*

Geschapen uit aarde.
II. De mens bestaat uit twee wezenlijke delen, lichaam en ziel. Het lichaam formeerde God uit aarde. Gen. 2:7. *De HEERE God had de mens geformeerd uit het stof der aarde.* Op wat plaats de mens geschapen is, of in, of buiten het Paradijs, is niet beschreven, daarom kunnen wij ook niets daarvan zeggen, daar staat wel: Gen. 2:15 *Zo nam de Heere God de mens, zette hem in de hof van Eden, om die te bebouwen, en die te bewaren.* Maar iemand in een plaats te stellen tot zo'n werk, zegt niet, dat hij te voren buiten die plaats was. Daar staat ook wel: Gen. 3:*23 Zo verzond hem de HEERE God uit de hof van Eden, om de aardbodem te bouwen, waar uit hij genomen was.* Maar aarde in het Paradijs en daarbuiten is enerlei; hij moest de aarde, waaruit hij geformeerd was, en nu van God was vervloekt, met moeite en in het zweet van zijn aangezicht bouwen, om daarvan te leven.

Schepping van Eva.
III. Als nu Adam geschapen was, en hem het verbod van niet te eten van de boom der kennis des goeds en des kwaads gegeven was, en als God al het gedierte en gevogelte tot Adam gebracht had, opdat hij hen namen zou geven, en zij alle *bij paren* kwamen,

zag Adam, dat hij alleen was, en geen hulp had. *Toen deed de HEERE God een diepe slaap op Adam vallen, en hij sliep: en Hij nam een van zijn ribben, en sloot die plaats toe met vlees. En de HEERE God bouwde de rib, die Hij van Adam genomen had, tot een vrouw, en Hij bracht haar tot Adam. Toen zei Adam: deze is ditmaal been van mijn benen, en vlees van mijn vlees! Men zal haar Manninne heten, omdat zij uit de man genomen is.* Gen. 2:21-23. Adam kende de natuur van de dieren door en door, en gaf daarom een ieder dier een naam naar zijn aard; maar hoe dat Adam wist, dat Eva uit zijn rib genomen was, of hij het kende uit de natuur van Eva, en daarbij iets gewaar werd aan zijn ribben, dat hij één minder had dan te voren, en of God het hem bekendmaakte, is onbekend. Hier was het eerste huwelijk. Dit was niet een voorbeeld van het geestelijk huwelijk tussen Christus en zijn Gemeente; want Adam had en kende Christus niet, noch enig voorbeeld; maar de apostel Paulus brengt het eerste huwelijk bij door een toepassing, en tot verklaring van het geestelijk huwelijk, Eféze 5:29.
De vrouw is met Adam op de zesde dag geschapen, want in de schepping des mensen op de zesde dag staat: *Man en vrouw schiep Hij hen,* Gen. 1:27. *Als nu God op de zevenden dag volbracht had zijn werk, dat Hij gemaakt had, heeft Hij gerust op de zevenden dag van al zijn werk, dat Hij gemaakt had,* Gen. 2:2. Na die dag heeft God geen nieuwe schepselen geschapen. Dat het verhaald wordt na de zevenden dag, is een duidelijker beschrijving, van ‘t geen God te voren had gemaakt, en aldaar maar met een woord was aangeroerd.

Het lichaam wonder kunstig.
IV. God heeft het lichaam van de mensen wonder kunstig samengevoegd, en doorwrocht met beenderen, aderen, zenuwen, en al zijn deeltjes, ieder naar evenredigheid en bekwaam om toe te brengen ‘t geen tot welzijn en bewegen van het geheel vereist werd en heeft het met een gladde huid overtogen, en in sierlijkheid ook van de uitwendige gestalte alle lichamelijke schepselen verre doen te boven gaan, zodat de mens met recht een kleine wereld genoemd mag worden. De Heere heeft de mens voorzien met vijf zinnen: ‘t gezicht, ‘t gehoor, de reuk, de smaak en het gevoel. Hierdoor worden alle lichamelijke zaken tot het verstand van de ziel gebracht, en hierdoor werkt de ziel naar buiten op de lichamelijke zaken, en komt tot kennis daarvan. Sommige zaken worden alleen door één zin bevat, andere door meer, en sommige door alle vijf. Als één zintuig óf van binnen niet wel gesteld is, óf de middelruimte, of de afstand niet wel evenredig is, zo zou men lichtelijk van een zaak verkeerd kunnen oordelen, indien men door nauwkeuriger nazoek de zaak niet onderzocht. Een vierkante toren schijnt van verre rond, omdat het gezicht zover niet klaar reikt. Een rechte stok met het einde in het water schijnt krom of gebroken; een witte kleur schijnt geel of groenachtig, als het licht door een gekleurd glas schijnt: maar dat alles recht onderzocht zijnde, zo komt men tot de rechte kennis. Wanneer verscheiden zinnen alle wel gesteld, en hebbende hun behoorlijke omstandigheid tot het voorwerp, over een zaak samenkomen, en dat altijd, en dat van alle mensen, zo gaat men vast. Dus hebben wij door ondervinding door de uiterlijke zinnen, dat tweemaal twee vier is; dat dit recht, dat krom is; dit lang, dat kort; dit hard, dat week; dit wit, dat zwart; dit zwaar, dat licht; dit heet, dat koud is; en hierdoor hebben de mensen enige beginselen en grondregels vastgesteld, welke tegen te spreken iemand belachelijk zou maken. Dit van het lichaam.

Zielsbenamingen.

V. Het andere deel des mensen is de ziel, anders ook geest genoemd. In het Hebreeuws נפש Nephesch, en Grieks Pneuma, komt van *blazen,* 't zij omdat ze met het teken van blazen is geschapen, 't zij omdat ze het ademhalen door de neusgaten veroorzaakt, 't zij wegens haar onzichtbaarheid of ook vlugheid.

Beschrijving.
De ziel is een geestelijke, onlichamelijke, onzienlijke, ontastbare, onsterfelijke zelfstandigheid, met verstand en wil begaafd, met haar lichaam verenigd een mens uitmakende, en door haar inwendige natuur geneigd om met hetzelve verenigd te zijn en te blijven.

Is een zelfstandigheid, niet een gedachte.
VI. De ziel is een zelfstandigheid. Dit blijkt:
1. Omdat ze verstand en wil heeft en die werkzaam door liefde en haat, blijdschap en droefheid. *Mijn ziel is geheel bedroefd,* Matth. 26:38. *Mijn ziel maakt groot den Heere, en mijn geest verheugt zich,* Lukas 1:46, 47. Omdat de ziel na de scheiding van het lichaam in wezen en bestaan overblijft, en in de hemel verblijd, of in de hel bedroefd is. Zodat het een zielontkennende dwaling is, die zichzelf weerlegt, te zeggen*, dat de ziel een gedachte is;* want:
(a) is ze een gedachte, zo moet er een zelfstandigheid zijn, welke die daad van denken voortbrengt: want gedachte is een werking. Zegt men: *de ziel is een wezenlijke en zelfstandige gedachte;* dat is een contradictie, een tegenspraak, en zoveel gezegd als wit zwartsel; want een daad en een zelfstandigheid zijn *toto genere* te ver van elkaar gescheiden; dat een werking is, dat is geen zelfstandigheid, en zo is het tegendeel.
(b) En omdat de mens telkens wat nieuws denkt, en nieuwe gedachten heeft, zo moest de mens telkens een andere ziel hebben, dat is de ongerijmdheid zelf.
(c) Ook is dat niet overeenkomstig met het Woord van God, in 't welk de ziel nooit *een gedachte* genoemd wordt.

Ook is 't niet wel gezegd, *dat de ziel een denkend wezen is;* want:
(a) het denken is de vorm van de ziel niet, want een daad of werking kan geen vorm van een zelfstandigheid zijn, omdat zij het gevolg daarvan is.
(b) En ook denkt de ziel niet altijd dadelijk. Het kon geen plaats hebben in een dodelijke zwijm, ook niet in de eerste vereniging in het lichaam voor de geboorte des mensen. Wat zou de ongeboren vrucht toch denken? En zo ze dan al dacht zo zondigde de mens voor zijn geboorte met de daad, daar Paulus zegt: Rom. 9:11 *Als de kinderen nog niet geboren waren, noch iets goeds of kwaads gedaan hadden.* Maar de ziel is een zelfstandigheid, welke bekwaam en geneigd is te denken.

Ieder mens heeft maar één ziel.
VII. Een ieder mens heeft maar één ziel. Er zijn drieërlei zielen:
(1) Anima vegetativa, laat ons die noemen *de groeiende ziel,* waardoor de bomen en kruiden gezegd worden te leven.
(2) Anima sensitiva, *de gevoelende ziel,* waardoor de beesten leven en gevoelen. Deze zegt de Schrift te bestaan in het bloed van de beesten. Lev. 17:11. *De ziel van het vlees is in het bloed.* Deut. 12:23. *Het bloed is de ziel.*

(3) Anima rationalis, *de redelijke ziel,* welke wij zo terstond beschreven, en redelijk noemen, omdat de mens daardoor redeneert en het een uit het ander besluit. Een mens groeit, beweegt zich gevoelig en plaatselijk, en redeneert, niet ieder door een andere ziel; maar de redelijke ziel alleen werkt dat alles in de mens, zodat de mens geen drie, noch twee, maar één ziel heeft. Dit blijkt:

Bewijs 1.

VIII. Het Woord van God, 't welk zo omstandig in alle delen de mens beschrijft, zegt nergens, dat de mens twee of drie zielen heeft, zo zijn dan die te verwerpen.

Bewijs 2.
De Schrift spreekt maar van één ziel des mensen, en dat altijd in het enkelvoud, gelijk van een lichaam.
Gen. 2:7. *Alzo werd de mens tot een levende ziel.*
Matth. 16:26. *Wat zal een mens geven tot lossing van zijn ziel?*
Matth. 10:28. *Die beide ziel en lichaam kan verderven.*
1 Kor. 6:20. *Verheerlijkt God in uw lichaam en in uw geest.*
Als de ziel in het lichaam is, dan leeft de mens. Hand. 20:10. *Wees niet beroerd, want zijn ziel is in hem.* Als de ziel uit het lichaam is, dan is de mens dood. Jak. 2:26. *Gelijk het lichaam zonder geest dood is.*

Bewijs 3.
Elk dier bestaat op zichzelf door zijn ziel, en is alzo een zelfstandigheid. Indien nu de mens ook een gevoelige ziel had, buiten de redelijke, zo moest de gevoelige ziel de zelfstandigheid uitmaken, of de redelijke, of hij moest twee of drie zelfstandigheden hebben. De gevoelige ziel maakt des mensen zelfstandigheid niet: want dan was de mens een dierlijke zelfstandigheid. De twee zielen maken de mens niet; want dan was de mens niet één, maar twee zelfstandigheden; daarom, omdat de mens één is, zo heeft hij ook één ziel.

Bewijs 4.
Zo de mens twee of drie zielen had, zo had Christus ook zo vele; want Hij is ons in alles gelijk geworden, Hebr. 2:14. En dus had Christus dan niet alleen des mensen natuur, maar ook de natuur van de bomen en van de dieren aangenomen, dat het ongerijmdste is. Dan was in de dood Christus de Goddelijke natuur afgescheiden geweest van datgene, dat Hij in enigheid des Persoons aangenomen had; want de twee zielen worden in de dood geheel vernietigd.

Bewijs 5.
Indien de mens twee of drie zielen had, zo was er geen opstanding der doden van het lichaam; want de twee zielen zijn in de dood geheel vernietigd, en dat geheel vernietigd is, kan eodem numero, in datzelfde getal, niet worden hersteld, en zo moest dan een nieuwe ziel, behalve de redelijke, geschapen worden, en dan verheerlijkt of verdoemd worden, zonder te voren geweest te zijn of iets gedaan te hebben.

Bewijs 6.

Indien de mens ook een dierlijke ziel had, zo kon de mens leven zonder de redelijke ziel, tegen de Bijbel, die leert, dat de mens dood is, als de redelijke ziel daaruit is, gelijk boven is getoond; en zo hij leven kon, zo zou men niet weten, of de kinderen een redelijke ziel hadden, of dat ze die daarna zouden krijgen, en hoe kan men ze dan dopen? Dan kon men ook niet weten, of een mens, die men zag leven, op die tijd een redelijke ziel had en een redelijk schepsel was; want de ziel mocht er uit zijn, of zij mocht van huis zijn op een Oost-Indische reis, want naar het gevoelen van zodanigen, is de ziel daar, waar ze denkt. Zie, zo vol ongerijmdheden steekt deze dwaling, welke in de grond is de ziel te ontkennen.

Is van God uit niet geschapen.

IX. Deze éne ziel des mensen is van God uit niet geschapen, en wordt telkens van God in de voortteling uit niet in het lichaam geformeerd. Dat Adams ziel niet uit enige stof, maar uit niet is voortgebracht, blijkt Gen. 2:7. Als God des mensen lichaam uit het stof van de aarde had geformeerd, zo was het levenloos; maar God blies in zijn neusgaten de adem van het leven, alzo werd de mens tot een levende ziel. Het blazen in de neusgaten geeft niet te kennen, dat de ziel buiten het lichaam is geschapen, en daarna in het lichaam is ingebracht, maar het zegt de wijze, of het teken van haar schepping, gelijk Joh. 20:22, *Als Hij dit gezegd had, blies Hij op hen, en zei: Ontvangt de Heiligen Geest.* Het drukt uit de vlugheid van de ziel als een wind, de onzichtbaarheid, de geestelijkheid, alsmede de kracht van de ziel, doende de mens door zijn neusgaten ademhalen. Job 33:4. *De Geest Gods heeft mij gemaakt, en de adem des Almachtigen heeft mij levend gemaakt.* Dus is de ziel van de eerste mens in het lichaam geschapen, en dat uit niet.

X. Men mocht denken, hoe nu de zielen van de mensen voortkomen? *Of ze is door zadelijke voortteling, of door overzetting en ontsteking, gelijk de een kaars het licht tot de andere overzet? Dan, of God de ziel telkens schept, als een mens geteeld wordt?*
Antwoord. Wordt door de mens niet voortgeteeld, maar dagelijks door God geschapen.

Bewijs 1.
Dat de ziel een geestelijke zelfstandigheid is, en niets lichamelijks in zich heeft, hoe fijn men het ook mocht bedenken; daarom kan de ziel door lichamelijke en zadelijke voortteling niet voortgebracht worden; want een oorzaak kan geen ding voortbrengen, ‘t welk toto genere, edeler van geslacht is dan zij zelf.
Zegt men: *de ziel komt niet van het lichaam voort, maar van de ziel.*
Dan vraag ik: van de ziel des vaders, of van de moeder, of van beiden? Niet van beiden, want er is geen vermenging van de zielen; ook niet van één van beiden, want dan blijft de vraag: van de vader of van de moeder? En daarop zal men niet kunnen antwoorden. En hoe wordt ze van de ziel van de ouders voortgebracht? Zo de eigen ziel van één van de ouders geheel overgezet werd, dan was de ouder daarna zonder ziel; zo ze voor een gedeelte overgezet werd, zo was de ziel deelbaar, had delen, en was geen geest, maar een lichaam.
Zegt men: *de zielen van de ouders brengen de ziel in de vrucht voort causaliter, als makende oorzaken.*
Dan is de vraag: waaruit? Niet uit zaad, niet door overzetting van de gehele of gedeelte van de ziel, zo moest het dan zijn uit niet, en dat kan ook niet zijn, want dat is scheppen, en een werk Gode alleen eigen. De gelijkenis van de brandende kaars, die een andere

ontsteekt en het licht meedeelt, is hier niet toepasselijk, omdat het licht iets stoffelijks is, en de ene kaars het licht overbrengt met uitgaande deeltjes tot een andere kaars, daar het stoffelijk voedsel vindt.

Bewijs 2.
De Schrift zegt duidelijk, dat de zielen telkens van God in de vrucht geschapen worden. Zie Pred. 12:7, *En dat het stof wederom tot aarde kere, als het geweest is, en de geest wederom tot God kere, die hem gegeven heeft.* Zie daar twee zaken: lichaam en ziel; twee einden derzelve: tot aarde, en tot God. De reden daarvan is genomen van haar twee beginsels: uit de aarde, uit God; zo dan, gelijk het lichaam is uit aarde, zo is de ziel uit God. Zie ook Zach. 12:1, *De Heere spreekt, Die de hemel uitbreidt, en de aarde grondvest, en des mensen geest in zijn binnenste formeert.* Gelijk God hemel en aarde door Zijn almacht, zonder onderoorzaak voortgebracht, zo formeert Hij ook de ziel in het binnenste van de mens, zonder tussenkomende onderoorzaken van de formering. Zie ook Hebr. 12:9, waar God genoemd wordt *de Vader der geesten* in tegenstelling van *de vaders van het vlees.* Zie ook Jes. 63:16; 1 Petrus 4:19.

Bewijs 3.
De ziel bestaat na de dood des mensen op zichzelf, dus is ze dan ook in het begin onafhankelijk van het lichaam; zij is onsterfelijk, en kan niet gedood worden. Matth. 10:28. *Vreest u niet voor degenen, die het lichaam doden, en de ziel niet kunnen doden.* Indien de ziel haar oorsprong uit een mens had, zo kon zij ook door mensen zowel gedood worden als het lichaam, want de makende oorzaak kan zijn maaksel wederom verbreken, maar de ziel kan hij niet verbreken, zo is hij dan geen makende oorzaak van de ziel.

Tegenwerping 1.
XI. *Indien alleen het lichaam van de mens gegenereerd werd en niet de ziel, zo genereerde de mens niet een mens, omdat de mens bestaat uit ziel en lichaam.*
Antwoord.
De generatie bestaat niet in de voortbrenging noch van de stof, noch van de vorm. Niet in de voortbrenging van de stof of het l*ichaam;* want de mens schept de stof niet, die was al te voren van God geschapen; niet in de voortbrenging van de vorm of de *ziel,* gelijk in het eerste bewijs getoond is. Maar de generatie is een daad van de genereerder, waardoor *de stof en vorm verenigd wordt,* en alzo het gehele samengevoegde voortgebracht wordt, en zo is de generatie des mensen een werk van mensen, waardoor ziel en lichaam verenigd worden, en de vrucht alzo haar natuur haar menselijk zijn, ontvangt, en voortgebracht wordt. Dus genereert de mens een mens, ofschoon hij noch de stof van het lichaam, noch van de ziel voortbrengt. Zie dit in de geboorte van de Heere Jezus Godmens, die uit Maria geboren is.

Tegenwerping 2.
Gen. 46:26, *Al de zielen, die met Jakob in Egypte kwamen, uit zijn heup gesproten,* enz. Hier staat wel uitdrukkelijk, dat de zielen van Jakobs nakomelingen uit hem voortgekomen waren.
Antwoord.

‘t Is een gebruikelijke oneigenlijke spreekwijze, zo in de Schrift, als in de dagelijkse omgang, dat men door zielen personen verstaat; het geheel wordt genoemd naar het ene deel; zo zegt men ook, zoveel hoofden, dat is, zoveel mensen. De personen waren uit Jakob voortgekomen door de generatie, de vereniging van de zielen en lichamen en hun bestaan uit hem hebbende, ‘t zij onmiddellijk, gelijk zijn eigen zonen, ‘t zij middellijk, gelijk zijn kindskinderen.

Tegenwerping 3. *God heeft de schepping in de eerste zes dagen geheel en al volbracht.* Gen. 2:2. Dus schept God dagelijks de ziel niet.
Antwoord.
God heeft in de eerste zes dagen alle soorten van de schepselen geschapen, en na die tijd, schept Hij geen nieuwe soorten van schepselen; maar onderhoudt de geschapene, of in de voortzetting van die bijzondere, gelijk de engelen, of in de voortzetting van de soorten, op hoedanige wijze het menselijke geslacht door de generatie bestendig blijft; dus schept God dagelijks van de mensen zielen, zijnde *individua,* bijzondere zelfstandigheden van dezelfde soort.

De ziel is verstandig.
XII. Deze enige geestelijke zelfstandigheid van God uit niet geschapen, is met verstand begaafd. Het verstand heeft:
a. bevatting,
b. oordeel en
c. geweten, of medekennis.

a. De enkele bevatting is het begrip van een zaak zonder daar iets van te zeggen, dat het dus of zo is; dit kan men met zijn verstand wel aftrekken en zo alleen aanmerken; maar de mens kan dadelijk geen zaak begrijpen of hij zegt er iets van, al let hij er niet op, wat zijn verstand daarvan denkt en zegt.
Deze bevatting is als een spiegel, in welke zich de voorgestelde zaken vertonen. Gelijk een spiegel niets vertoont, als er niets voorgesteld is, en ofschoon er iets voorgesteld wordt, evenwel niets vertoont, als het pikdonker is, en een zaak slechts donker vertoont, als er maar een klein schemerlichtje is, of als hij bewasemd is, zodat men niet zeggen kan wat het is, of ook een zaak scheef, op ‘t hoofd, in een ander fatsoen, in een andere kleur vertoont, naardat het glas inwendig gesteld of geslepen is, - zo gaat het ook met het verstand van een verdorven mens. Veel zaken, die het bevatten moest, verstaat het geheel niet; andere zaken ziet het verward en donker in, zodat het niet weet wat het is; veel zaken vat het verkeerd in een andere vorm en gedaante; zodat het een tastbare dwaling is te zeggen, *dat het verstand des mensen in de staat der zonde niet dwalen kan.*

XIII. ‘t Is regelrecht tegen de Heilige Schrift, die wel uitdrukkelijk zegt, *dat de mens is blind,* Openb. 3:17. *Verduisterd in het verstand,* Eféze 4:18. Dat de geestelijke zaken voor de natuurlijk verstandige verborgen zijn, Matth. 11:25. Dat men een ijver kan hebben niet met verstand, Rom. 10:2. Dat de mens niet begrijpt de dingen die des Geestes Gods zijn; want zij zijn hem dwaasheid, 1 Kor. 2:14. Dat er mensen zijn van een verdorven verstand, 1 Tim. 6:5.

Het klaar en onderscheiden begrip is geen regel van waarheid.

XIV. Hieruit blijkt, dat men het klaar en onderscheiden begrip niet moet stellen tot een regel van de waarheid. Dat men klaar en onderscheiden begrijpt, dat is, nette, gepaste, met de zaak overeenkomende gedachten heeft, dat is wel waarheid; maar omdat men het klaar en onderscheiden begrijpt, daarom is het de waarheid niet, omdat de waarheid in het voorwerp is. Maar men kan dikwijls niet weten, of men een zaak klaar en onderscheiden begrijpt, omdat het klaar en onderscheiden begrip, dat men meende te hebben, ons wel dikwijls bedrogen heeft; en omdat ons donker en verduisterd verstand zich wel inbeeldt, dat een klein schemerlichtje de volle middagzon is; daarom zal hij een twijfelaar al zijn leven moeten blijven, die het klaar en onderscheiden begrip tot een regel van de waarheid stelt. Hij zal eb en vloed, hij zal zijn ziel en veel andere zaken moeten ontkennen, want hij kan die zaken niet doorzien. Ja, zo iemand de zaken, die in het Woord van God geopenbaard zijn, ook wil toetsen aan zijn klaar en onderscheiden begrip, of anders niet als waarheid aannemen, die zal een Atheïst moeten genoemd worden, want zijn donker verstand zal nooit God tot de volmaaktheid toekennen, noch de Heilige Drieëenheid, noch de invloed Gods in de onderhouding en regering van alle dingen, noch de personele vereniging van de twee naturen in Christus, noch de werking des H. Geestes in de wedergeboorte, noch veel andere zaken: maar als wij weten wat God in zijn Woord openbaart, zo moet men het geloven waar te zijn, en ons daarnaar gedragen - als naar een onfeilbare waarheid, of alle geloof en godsdienst is uit. Zie hiervan hoofdst. 12, par. 27, enz.

b. **Oordeel behoort tot het verstand.**

XV. Tot het verstand behoort ook het oordeel, waardoor men een zaak waar of vals, goed of kwaad acht. Dit oordeel is, of een kennend oordeel, waardoor men een zaak maar in ‘t gemeen dus of zo verklaart, en daarmee stil is, als ons niet rakende; of een toepassend oordeel, ‘t welk niet alleen zegt, wat waar of vals, goed of kwaad is; maar dat zegt, wat hier en nu, in deze omstandigheden van ons gedaan of niet gedaan moet worden, met bijvoeging van beweegredenen om de wil over te halen en te bewegen.
Het oordeel tot *de wil* te brengen is tegen alle oordeel.

(1) Want, laat ik naar hun mening spreken: indien het klaar en onderscheiden begrip de regel is van de waarheid, en het klaar en onderscheiden begrip in het verstand bestaat, zo is het oordeel ook gewis in het verstand; want het klaar en onderscheiden begrip zegt iets van de zaak, dat ze waar of vals, goed of kwaad is, zonder dat kan men geen zaak klaar en onderscheiden begrijpen, en dat tot een regel van de waarheid stellen. Nu, het zeggen van een zaak, dat ze dus of zo is, is het oordeel over een zaak, en zo is dan het oordeel in het verstand.
(2) Het oordeel strijdt zeer dikwijls tegen de wil, als het zegt in het geweten: *dat is zonde.* God ziet het, God zal het straffen, en dus maakt het de wil onrustig en benauwd, en de mens wilde dikwijls wel, dat die indrukking hem zo levendig niet ware, maar tegen wil en dank blijft het menigmaal roepen; zo is dan het oordeel niet in de wil.
(3) Ook stelt de Schrift het oordeel in het verstand: 1 Kor. 10:15. *Als tot verstandigen spreek ik; oordeelt gij ‘t geen ik zeg.*
(4) Zo het oordeel in de wil was, zo zou de mens zonde tot geen zonde stellen; want zo wil de zondaar het wel hebben, en zijn daden zouden zeer wel met zijn oordeel overeenstemmen, omdat zij met zijn wil overeenkomen. ‘t Is wel waar, dat een mens

over een zaak niet oordeelt, of hij wil daarover oordelen, maar daarom is het oordeel zelf niet tot de wil behorende; en ook stelt de mens het verstand niet te werk, of hij wil verstaan; zo zou men met hetzelfde recht ook zeggen, dat het verstand tot de wil behoorde; maar het laatste is ongerijmd, zo ook het eerste.

c. **Het geweten.**

XVI. Tot het verstand behoort ook het geweten. De naam zelf brengt dit mee; want weten, kennen behoort tot het verstand, en geweten is in onze taal mede-wetenschap, mede-kennis. Geweten is een oordeel des mensen van zichzelf en van zijn daden, voorzoveel hij Gods oordeel onderworpen is. Tot het geweten behoren drie zaken:
1. kennis,
2. getuigenis,
3. erkentenis.

1. Kennis van Gods wil, aan ieder mens dit of dat gebiedende of verbiedende, met beloften of bedreigingen, niet alleen in 't gemeen, maar ook in 't bijzonder, niet alleen ten opzichte van de zaken, dit en dat, maar ook ten opzichte van de omstandigheden, hier en nu. Zo schrijft het geweten de mens voor, wat hij doen en laten moet, en hoe klaarder en krachtiger ze dit doet, des te beter is het geweten.
2. Hierbij komt een getuigenis, of hij naar dit licht en kennis, zich zijn plicht voorstellende, gedaan heeft of niet. Hoe nauwer het geweten acht geeft op zijn daden en overeenkomsten daarmee met de voorgestelde regel, hoe netter ze daarvan boekhoudt, en klaarder en krachtiger getuigenis geeft aan de mens, hoe beter ze haar plicht doet.
3. Hierop volgt een erkentenis, dat de rechtvaardige God het ook weet, en hem daarnaar belonen of straffen zal. Hoe klaarder en gevoeliger het geweten Gods kennis erkent, en zich daarop wel geruststelt, of krachtiger ontroert, hoe getrouwer het geweten haar werk doet. Deze drie daden stelt de apostel bij elkaar. Rom. 2:14, 15, *Deze de wet niet hebbende, zijn zichzelf een wet, als die betonen het werk van de wet geschreven in hun harten.*

- Dat is de eerste daad, namelijk de kennis van Gods wil en wet.
- De tweede daad, het getuigenis van hun gelijkvormigheid of verschil, met en van de wet, voegt hij daarbij, zeggende: hun geweten medegetuigende.
- Hierop volgt de derde daad, te weten de erkentenis, dat God het ook weet, en belonen of straffen zal. De gedachten onder elkaar hen beschuldigende, of ook ontschuldigende. Deze daden zijn ook te zien, Rom. 9:1, *Mijn geweten mij medegetuigenis gevende door de Heilige Geest.* Pre 7:22, *Uw hart heeft ook veelmalen bekend.... dat gij ook anderen gevloekt hebt*. 1 Joh. 3:20, *Indien ons hart ons veroordeelt.* Vs. 21, *Indien ons hart ons niet veroordeelt.*

Is goed of kwaad.

XVII. Het geweten is goed of kwaad. Goed is ze als ze haar plicht wel doet.
(a) Als ze wel duidelijk, klaar, dadelijk vertoont en vertegenwoordigt de wil Gods, verbindt en aanport om de wil Gods te doen. Rom. 14:5. *Een ieder zij in zijn eigen gemoed ten volle verzekerd.*

(b) Als ze net boekhoudt, klaar en krachtig overtuigt van de daden.
(c) En daarbij als ze wel ontrust of geruststelt. Zie deze beide daden, 1 Sam. 24:6, Doch het geschiedde daarna, dat Davids hart hem sloeg, omdat hij de slippen van Saul afgesneden had. 2 Kor. 1:12, *Onze roem is deze, het getuigenis van ons geweten.* Men zegt een mens van een kwaad geweten te zijn, als iemand over het begaan van gruwelen vol schrik, vreze en wroeging is, niet omdat het geweten dan kwaad is, want zij doet haar plicht wel, maar omdat ze van kwade feiten overtuigt. Het geweten is kwaad in zichzelf, als ze drie bovengestelde zaken niet goed doet, 't zij dat ze in alle drie, in twee, of een van de bovengemelde daden haar plicht niet doet.

Kan dwalen.

XVIII. De vraag is: Of het geweten dwalen kan? Dit moet men vooraf weten:
(a) Dat wij de mensen aanmerken, niet in de volmaakte staat vóór de val, maar in de onvolmaakte staat na de val.
(b) Dat wij niet spreken van het acht geven of terugkeren op de kennis, waardoor men weet, wat men beoogt, wat men doet, en zo van deze daden bewust is.
(c) Dat wij niet spreken van het getuigen, of de mens zijn licht volgt of niet.
(d) Dat wij niet zeggen, dat de tweede en derde daad van het geweten eerst dwalen.

Maar wij zeggen, dat de eerste daad van het geweten, welke in kennis van de verbindende wet en wil Gods, dwalen kan, en iets kan voorstellen als de wil Gods, daar het nochtans de wil Gods niet is, ja verboden is. Hier is de eerste dwaling; deze wordt nu van de tweede daad van het geweten, welke is het getuigenis, al dwalende gevolgd. De dwaling is daarin niet, dat het geweten getuigt, dat de mens zijn licht gevolgd heeft, maar zij dwaalt in het getuigenis, dat de mens wel gedaan heeft, terwijl hij kwalijk gedaan heeft, hoewel hij niet beter wist of hij had wel gedaan. Iemand kan een vals getuigenis geven voor het gerecht, zonder dat hij tegen zijn gemoed spreekt. Hij getuigt, de zaak is van die gedaan, maar hij dwaalt in de persoon; niet die hij noemt, maar een ander had het gedaan; hij spreekt naar zijn mening; zijn geweten zegt, dat hij een goed getuigenis gegeven heeft, en is bevredigd; en evenwel 't is mis, 't getuigenis is vals, en het geweten getuigt, dat een valse zaak wel was gedaan en goed was; dus dwaalt zijn geweten, hem vrijsprekende, daar hij te veroordelen was. Zo kan ook het geweten in allerlei zaken getuigen, dat een mens wel gedaan heeft, als hij ten hoogste gezondigd heeft; als de eerste daad van het geweten dwaalt in het kennen van de wil Gods, zo moeten ook de twee andere daden dwalen.

XIX. Dat het geweten dwalen kan, bevestigt ook Gods Woord onweersprekelijk. Zie maar, in plaats van velen, deze: 1 Kor. 8:7, *Doch in allen is de kennis niet: maar sommigen met een geweten des afgods, tot nog toe eten als iets, dat de afgoden geofferd is; en hun geweten zwak zijnde, wordt bevlekt,* vs. 10, *Want zo iemand u, die de kennis hebt, ziet in der afgoden tempel aanzitten, zal het geweten deszelven, die zwak is, niet gestijfd worden?* Hier spreekt de apostel niet van een mening niet van een hartstocht, maar van het geweten, en noemt ze verscheiden malen duidelijk *het geweten.* Hij zegt van het geweten, dat ze dwaalt, want hij noemt ze *een geweten des afgods,* welke achten, dat een afgod iets was, en dat men die eren moest; was dat niet grof genoeg gedwaald?

Dit geweten kon gestijfd worden in de dwaling om vrijer in de zonde van afgodendienst voort te gaan.
Doe hierbij Joh. 16:2, *Een ieder, die u zal doden, zal menen Gode een dienst te doen.* Hand. 26:9 *Ik meende waarlijk bij mij zelf, dat ik tegen de Naam van Jezus van Nazareth veel wederpartijdige dingen moest doen.*
Hier staat wel het woord *geweten* niet, maar het werk van het geweten zelf wordt hier voorgesteld. Daar men de beschrijving van een zaak heeft, daar heeft men de naam niet van node. Hier was een tastbare en grove zonde: de Godzaligen te doden, en tegen Jezus te strijden; deze zonde kwam voort niet uit boosheid, maar uit dwaling, uit een verkeerde bevatting van Gods wil. Die verkeerde bevatting drong hen, om aan hun licht getrouw te zijn, en het werk af te doen, en het werk gedaan hebbende, getuigde hun geweten, dat zij wel gedaan hadden, en gaf hun vrede en genoegen over dat werk, daar ze inderdaad een gruwelstuk bedreven, daar het geweten hen moest overtuigd hebben, dat ze kwalijk gedaan hadden, en hun moest gewroegd en verschrikt hebben. Dus zien wij, dat het geweten dwalen kan.
Zegt iemand, *is het niet beter dat men zegt, dat de mening dwaalt?*
Ik antwoord: de dwalende mening is het dwalend verstand, een dwalend oordeel, de mens voorstellende iets te moeten doen als de wil Gods, dat Gods wil niet is, en op de navolging van die, de mens tevreden stellen als welgedaan te hebben; dus is het 't zelfde dat een dwalend geweten is; daarom moet men de gewone taal houden; want onder vreemde spreekwijzen schuilt doorgaans een vreemd gevoelen; en op 't hoogste zou het maar een woordenstrijd zijn, als men 't in de zaak eens was.

Wil.

XX. De ziel des mensen is ook begaafd met wil, welke is een macht om iets te lieven of te haten. Deze macht noemt men blind, niet dat de mens iets lieven of haten zou zonder het te kennen; maar omdat niet de wil, maar het verstand van een zaak oordeelt, en deze de wil voorstelt als beminnelijk of hatelijk, en dat in de tegenwoordige omstandigheden hier en nu moet gedaan worden. Dit practikaal oordeel, omhelst de wil al blindelings en volgt het na; dwaalt dat oordeel, de wil dwaalt mede. Het verstand stelt de wil soms iets voor, niet als waarheid, maar als vermakelijk of voordelig, en onder die gedaante omhelst het de wil, al is het tegen Gods wet.

De wil is vrij; niet in onverschilligheid, maar in vanzelfsheid.
De wil is vrij, hij kan niet gedwongen worden. De vrijheid bestaat niet in eveneensheid, om dezelfde zaak op dezelfde tijd te willen of niet te willen doen, want de heilige engelen hebben een vrijheid in hun wil, en nochtans kunnen ze niet dan Gods wil doen; maar de vrijheid bestaat in vanzelfsheid, uit hun eigen beweging en geneigdheid een zaak te omhelzen of te verwerpen. De wil van een kind zelfs kan niet gedwongen worden; zolang het niet wil, zal het niet school gaan, men doe ook wat men kan; maar hoewel het niet zou gaan als het de zaak op zichzelf bevat, zo kunnen de omstandigheden, de beloften of bedreigingen het van wil doen veranderen, en doen gaan, omdat het nu wil.

De ziel is onsterfelijk.

XXI. De ziel des mensen is onsterfelijk. God kon dezelve wel vernietigen, als Hij wilde; maar God heeft een eeuwige verordening gesteld, dat Hij het niet doen zal. Zij kan door geen schepsel vernietigd worden, zij kan ook niet door een inwendig beginsel vanzelf vergaan, want zij is een geest; zo is ze dan eeuwig. Die indruk heeft de mens onuitwisselijk in zichzelf. Dit zegt God uitdrukkelijk en onweersprekelijk in Zijn Woord, zo van de ziel van de Godzaligen als van de zielen van de godlozen.
Zie dit in 't algemeen:
- Pred. 12:7. *Dat het stof wederom tot aarde keert, als het geweest is; en de geest weer tot God keert, die hem gegeven heeft.*
- Matth. 10:28. *Vreest u niet voor degenen die... de ziel niet kunnen doden.*

De ziel der Godzalige staat.
- Matth. 22:32. *Ik ben de God Abrahams, en de God Izaks, en de God Jakobs! God is niet een God van de doden, maar van de levenden.*
- Joh. 10:28 *Ik geef hun het eeuwige leven.*
- Flp 1:23. *Hebbende begeerte om ontbonden te worden, en met Christus te zijn.*
- Openb. 6:9, 10. *De zielen van degenen, die gedood waren ... riepen met grote stem,* enz.

Zo staat er ook van de zielen van de godlozen:
- Matth. 25:46. *Deze zullen gaan in de eeuwige pijn.*
- 1 Petrus3:19 *In denwelken Hij ook heengaan zijnde, de geesten die in de gevangenis zijn, gepredikt heeft.*
- Lukas 16:23. *Als hij in de hel zijn ogen ophief, zijnde in de pijn.*

Dus zien wij dat de ziel onsterfelijk is.

De ziel is verenigd met het lichaam.
XXII. De ziel, welke God niet buiten het lichaam formeert, en niet eerst alleen doet bestaan, wordt, terwijl zij in het lichaam geformeerd wordt, met hetzelve door een onbegrijpelijke band wezenlijk verenigd, zodat ze te samen een suppositum, een persoon, een mens zijn. Zij zijn niet verenigd bij wijze van bestaan, gelijk de engelen verenigd waren met de voor een tijd aangenomen lichamen. Wacht u de zielen op zichzelf aan te merken als engelen, want dat zijn ze niet. Wacht u ze aan te merken, alsof het haar om 't even was, of ze met het lichaam verenigd zijn of niet, ja beter en liever alleen waren; wacht u de vereniging tussen ziel en lichaam aan te merken als een huwelijk: want in deze stellingen steken gevaarlijke gevolgen en dwalingen; wacht u het lichaam maar aan te merken als een instrument of werktuig van de ziel; want het ene wezenlijke deel kan geen instrument zijn van een ander deel.
De vereniging is nauwer dan men begrijpen kan. *Zij zijn te samen een mens.* De natuur van de ziel is met het lichaam verenigd te zijn, en als ze door de dood van het lichaam gescheiden is, dat is tegen haar natuur; zij bestaat wel, heeft blijdschap of droefheid, maar zij is niet in een complete, volle gestalte. Incomplete zelfstandigheid noemen wij de afgescheiden ziel, niet alsof ze in haar zelf onvolmaakt was, maar omdat ze een deel van het geheel van de mens is, en niet ophoudt de natuur van een deel te houden, waarom zij ook behoudt de geneigdheid om met haar lichaam verenigd te zijn.

XXIII. De ziel, zo nauw met het lichaam verenigd zijnde, is en blijft in het lichaam, zo lang de mens leeft. *Zij is niet op die plaats, waaraan zij denkt.*

Bewijs

1. Want dan was het lichaam voor die tijd, en alzo de meeste tijd zonder ziel, en dood, want de natuur en de Schrift leren, dat de mens sterft, als de ziel uitgaat, gelijk wij boven hebben bewezen.
2. De ervaring leert, dat het lichaam zich beweegt, en ontroerd wordt door het denken van de ziel op andere plaatsen, en 't geen daar gebeurd is, of de ziel zich verbeeldt dat ze aldaar ziet en hoort; daar komen ontroeringen in het bloed, bevingen van het hart, tranen, lachen, enz. Indien de ziel op die tijd honderd mijlen van 't lichaam was, vanwaar die ontroeringen? Kan ook een ziel werken in distantie, in afgelegenheid? Zo is 't dan zeker dat de ziel niet is in die plaats, waar ze denkt.
3. En zo iemand wilde stellen dat de ziel daar is, waar ze denkt, die zou zichzelf weerleggen met zijn ongenoegen, dat hij zou hebben, als men zei, dat hij zonder ziel was. De verbeelding vertegenwoordigt de afgelegen plaatsen en zaken, en zo denkt de ziel op die in de verbeelding vertegenwoordigde zaken. In wat plaats van het lichaam de ziel haar verblijf heeft, of geheel in het gehele lichaam en geheel in elk deel, of in het hart, of in de hersenen, of in de klier, die men noemt het pijnappeltje, kan ik niet zeggen; gelijk de vereniging voor ons verborgen is, zo ook het waar in het lichaam. Men moet toezien, dat men door het bepalen van de ziel in zo een plaats, de nauwe vereniging niet losmake, en dat men, om dat te beter te doen, die bepaling van plaats niet make, of daardoor misleid worde.

De mens is geschapen naar het beeld Gods.

XXIV. De mens bestaande uit zo een kunstig en sierlijk toebereid lichaam, en zo'n edele ziel, is in een volmaakte staat geschapen. God schiep alle dingen goed; ieders goedheid bestond in een trap van volmaaktheid, om zo'n schepsel te zijn; de goedheid van de mens bestaat in het beeld Gods. Dit wordt soms gezegd van de tweede Persoon van het Goddelijke Wezen, de Zoon, *Welke is het afschijnsel van des Vaders heerlijkheid, en het uitgedrukte Beeld van Zijn Zelfstandigheid,* Hebr. 1:3. *Het Beeld des onzienlijken Gods,* Kol. 1:15. Maar hier nemen wij het toevallig voor de volmaaktheid des mensen, bestaande in enige gelijkheid met de mededeelbare eigenschappen Gods. Wij zeggen gelijkheid, want de eigenschappen Gods zelf worden niet meegedeeld of overgezet, maar alleen haar gelijkheid. Hiervan spreekt de Heilige Schrift, Gen. 1:27, *God schiep de mens naar zijn beeld, naar het beeld Gods schiep Hij hem.* Vs. 26 wordt het woord gelijkenis daarbij gevoegd: *Laat ons mensen maken, naar ons beeld, naar onze gelijkenis.* Die twee woorden zijn hetzelfde, en is zoveel als een zeer gelijk beeld. Het beeld Gods bestond niet in een wèlgemaaktheid van het lichaam; want God is een Geest. Het bestond niet allereerst in de heerschappij, dat wordt aldaar gesteld als een gevolg van het beeld, maar het bestond in de ziel.

Zijn grond.

XXV. Om dit beeld Gods wel te verstaan, zo moet men daarin drie zaken onderscheidenlijk aanmerken: namelijk, de grond, de vorm en het gevolg. De grond of het vooraf geëiste is de geestelijkheid en redelijkheid van de ziel. De vorm zijn de

hoedanigheden in de mogendheden. Het gevolg is de heerschappij. Bij gelijkenis: Zal een schilder een goed beeld maken, zo moet hij eerst een goede en welbereide grond of paneel hebben; in water, in de lucht, in droog zand kan hij geen beeld schilderen; maar hem is nodig een plank, doek of enige andere vastigheid en dat moet dan nog eerst bereid zijn; dat hebbende moet hij net treffen dat voorbeeld, dat hij wil uitdrukken.
De grond, het paneel is hier de geestelijkheid, redelijkheid, onsterfelijkheid des wezens van de ziel, en nader de faculteiten of vermogens van de ziel, als: verstand, wil, hartstochten. Zodanig moest de ziel zijn, zou het beeld Gods daarin gedrukt worden. Hierin bestaat de vorm van het beeld Gods niet; want dat hebben de mensen nog zowel na de val, als vóór de val, dat hebben de duivelen zelfs nog. Als God de mens verbiedt te doden omdat hij naar Gods beeld geschapen is, Gen. 9:6 dat ziet én op hetgeen hij gehad heeft, én op dit tafereel, dat bij nog heeft, op welke het beeld Gods geweest was: God wilde dat tafereel niet geschonden hebben. *De geestelijkheid en mogendheid* van de ziel behoren tot het beeld Gods, gelijk het tafereel tot de schilderij; dit kan zijn en blijven, al is het beeld, dat daarop was, zo uitgewist, dat men daarin geen gelijkenis meer vinden kan, al kan men nog zien dat daarop iets geweest was.

De vorm van Gods beeld
XXVI. De eigenlijke vorm, het waarachtig wezen van het beeld Gods bestaat in de hoedanigheden van de vermogens van de ziel, verstand, wil en hartstochten, namelijk: in *kennis, gerechtigheid, en heiligheid.*

(a) Het verstand was zuiver, helder, beschouwende God onmiddellijk in zijn Wezen en wijze van bestaan in de Heilige Drieëenheid. In die onmiddellijke beschouwing Gods is de zaligheid van engelen en mensen. Psalm 17:15. *Ik zal Uw aangezicht in gerechtigheid aanschouwen, ik zal verzadigd worden met Uuw beeld, als ik zal opwaken.* 1 Kor. 13:12. *Alsdan zullen wij zien aangezicht tot aangezicht.* 1 Joh. 3:2. *Wij zullen Hem zien, gelijk Hij is.* Al had Adam die trap van gezicht niet, die de verheerlijkten in de hemel genieten, welke hem voorgesteld en beloofd was, zo hij gehoorzaamde, zo was nochtans zijn kennis van God volmaakt, en genoegzaam om zich in die God te verblijden, en meerder dan wij ons na verbeelden kunnen. Dat Adam dit licht had, blijkt daaruit, omdat hij naar het beeld Gods geschapen was, welk beeld bestaat in kennis. Zie Kol. 3:10, *Gij hebt aangedaan de nieuwe mens, die vernieuwd wordt tot kennis, naar het evenbeeld Desgenen, Die hem geschapen heeft.*
(b) Hierbij was de wil heilig en rechtvaardig, hij was verzadigd en vergenoegd met God, hij was blij en vurig in de liefde, hij wilde niets buiten God, hij deed de wil Gods vaardig, vrolijk en volmaakt, ‘t was al zuiverheid, glans en heerlijkheid, wat van buiten, en van binnen was. Dit was het beeld van de Heilige God, ‘t welk te zien is, Eféze 4:24, Doet aan de nieuwe mens, die naar God geschapen is in ware rechtvaardigheid en heiligheid; of: *in heiligheid der waarheid.*
(c) De hartstochten waren wel geregeld, die liepen het verstand en de wil niet vooruit, maar volgden die ordelijk; al de trek, al de lust was naar God, om die gedurig te genieten, en naar Zijn wil om die te doen.
(d) Zijn geheugen was sterk en levend; gelijk hij opmerkende was op alles, zo onthield hij alles, en kon in die herdenking, en het verleden met het tegenwoordige vergelijkende, zien Gods wijsheid, goedheid, macht, en God daarover verheerlijken.

(e) Alle leden des lichaams waren wapenen van de gerechtigheid om die heiligheid uit te werken en te vertonen; in één woord: 't was al licht, al heiligheid, al rechtvaardigheid, al ordelijkheid, wat in Adam was en uit hem voortkwam.

Het gevolg.
XXVII. Het gevolg van het beeld Gods is de heerschappij over de gehele aarde. Gen. 1:26. *Laat ons mensen maken, naar ons beeld, naar onze gelijkenis: en dat zij heerschappij hebben over de vissen der zee,* enz. De mens naar Gods beeld geschapen zijnde, zo zei God tot hem: heb heerschappij, Gen. 1:28. Deze heerschappij oefende Adam met ieder dier zijn naam te geven. Gen. 2:20. God is ontzaglijk voor alle schepselen, en waarin een straal van God is, dat is ook ontzaglijk; gelijk blijkt als een heilige engel zich aan mensen vertoont. God gaf Adam macht om te heersen, en gaf het gedierte een geneigdheid om onderworpen te zijn. Door de zonde heeft de mens dat recht verloren, nochtans zei God tot. Noach: *Ulieder vreze, en ulieder verschrikking zij over al het gedierte van de aarde... zij zijn in uw hand overgegeven,* Gen. 9:2. Hierover looft David de Heere. Psalm 8:7. *Gij doet hem heersen over de werken uwer handen; Gij hebt alles onder zijn voeten gezet.*
De onbekeerden heersen over sommige dieren, en dat met geweld; maar de kinderen Gods hebben wederom recht gekregen tot alles, hoewel het gebruik voor een gedeelte hun nog niet wordt toegelaten, omdat het hun niet nuttig is.

De mens is niet één ogenblik zonder dit beeld geweest.
XXVIII. Het beeld Gods had de mens van het eerste ogenblik van zijn aanzijn af, zodat hij niet eerst geschapen is in puris naturalibus, *in enkel natuurlijkheid,* zonder kennis, gerechtigheid en heiligheid, hebbende alleen lichaam en ziel, en in deze verstand, wil, genegenheden en geheugen, zonder enige goedheid of kwaadheid in deze.

Bewijs
1. Want de Schrift zegt dat nergens, en daarom is dit te verwerpen.
2. Hij is geschapen naar Gods beeld; gelijk een schilder, een mens willende uitschilderen, niet eerst iets maakt zonder gelijkenis, en daarna het fatsoen en de gelijkenis daarin brengt, maar in elke trek het beeld tracht uit te drukken; zo ook God de mens scheppende, formeerde Hij hem naar zijn beeld, en drukte dat al scheppende uit.
3. Hierbij, de mens is zeer goed geschapen, Gen. 1:31. Pred. 7:29. *Alleen ziet, dit heb ik gevonden, dat God de mens recht gemaakt heeft.* Nu, zonder dit beeld was de mens niet zeer goed, niet recht, want hij had het puntje van zijn volmaaktheid niet, maar was niet veel beter dan een beest; ja het missen van het beeld van God is zonde.
4. De mens was niet geschapen dan tot verheerlijking van God in Zichzelf en in Zijn werken; dat einde kon hij niet bereiken zonder het beeld, zonder kennis, gerechtigheid en heiligheid.
5. Zodanig als de mens herschapen wordt, zodanig moest Adam zijn, en zodanig is hij geweest. Nu, de mens wordt naar Gods beeld herschapen, dus is dan Adam zó geschapen.

Het beeld Gods is de mens niet boven zijn natuur gevoegd.

XXIX. Dit beeld, schoon hij daarmee en daarin geschapen is, is hem *niet boven* zijn natuur toegevoegd, opdat het verhinderen zou de ongeregeldheden die tussen de bovenste en onderste mogendheden, verstand, wil en genegenheden zouden kunnen ontstaan, of opdat het verhinderen zou, dat het huwelijk (zo ongerijmd spreekt men) tussen ziel en lichaam niet een twistig huwelijk werd. Maar het was hem *natuurlijk;* het behoorde wel niet bij het wezen van de ziel, noch het was geen wezenlijk deel des mensen, noch ook geen wezenlijke eigenschap, zodat de mens het beeld Gods verliezende, zijn natuur niet verloor; maar gelijk de gezondheid, als uit de welgesteldheid van ziel en lichaam vloeiende, natuurlijk is, zo was hem het beeld Gods ook natuurlijk, en het behoorde tot het welzijn van de mens, en wordt daarom genoemd de oorspronkelijke gerechtigheid. Dit blijkt aldus:

Bewijs

1. Adam in de staat van volmaaktheid, had geen genegenheden, die streden tegen zijn verstand, anders was hij niet volmaakt geweest, maar in zijn natuur tegen het tiende gebod, verbiedende de onvergenoegdheid en begeerlijkheid.
2. Hij was van zijn eerste begin zeer goed, had het beeld Gods, derhalve was de oorspronkelijke gerechtigheid hem natuurlijk.
3. De gelijkvormigheid met de wet van de natuur is de mens niet bovennatuurlijk, maar natuurlijk. Rom. 2:14, 15. Veel meer dan de volmaakte overeenkomst met de wet in de eerste mens ingedrukt.
4. Dat voortgeplant zou zijn geworden, indien de mens niet gezondigd had, was de mens natuurlijk. Nu de oorspronkelijke gerechtigheid zou voortgeplant zijn geworden tot de nakomelingen, zo was ze hem dan natuurlijk.
5. De privatie, de beroving van het beeld Gods, de verdorvenheid is nu de mens natuurlijk: *Wij waren van nature kinderen des toorns,* Eféze 2:3. Zo was dan ook de hebbelijkheid van de oorspronkelijke gerechtigheid in de volmaakte mens natuurlijk.

Des mensen woonplaats was het paradijs.

XXX. De mens zo heilig en heerlijk geschapen zijnde, werd gesteld in het paradijs, als zijn woonplaats. Het woord *paradijs* wordt in het Oude Testament niet gevonden dan Hoogl. 4:13. Doorgaans wordt het genoemd *Eden,* 't welk afkomt van vermakelijkheid. 't Was een hof van God op de vierde dag geschapen, het vermakelijkste van de vermakelijke aardbodem, 't was oostwaarts van de Middellandse Zee, zoveel men schijnt te kunnen afleiden; maar eigenlijk waar, en hoe groot het geweest is, is onzeker. Ik geloof, dat het zo verwoest is, 't zij door andere wegen, 't zij door de zondvloed, dat men het nu niet zou kennen, al was men op de plaats zelf; 't was rondom zó besloten en ontoegankelijk, dat geen mens of beest daar uit of in kon gaan, dan door een weg, in welke een regel gesteld werd om de toegang tot hetzelve voor de gevallen mens te bewaren. Gen. 3:24. De vermakelijkheid was zo groot, dat daarom door gelijkenis de derde hemel *het paradijs* genoemd wordt. Lukas 23:43; 2 Kor. 12:4; Openb. 2:7.

XXXI. In het midden van deze hof Eden was de Boom des Levens, welke wij achten niet een soort bomen, maar een enige boom geweest te zijn. Gen. 2:9. *De HEERE God had alle geboomte uit het aardrijk doen spruiten ... en de Boom des levens in het midden van de hof.* Zo was die boom dan niet op andere plaatsen.

Deze Boom was geen afbeelding van de tweede Persoon in de Godheid, de Zoon; want:
(a) dat blijkt nergens uit.
(b) En ook is het niet overeenkomende met de Godheid, dat die door een lichamelijk beeld, en dat door een boom, zou afgebeeld worden; want God heeft verboden enige lichamelijke gelijkenis van Hem te maken, en heeft hetzelve niet gedaan.
(c) En het zou de volmaakte mens, die God recht kende, niet voordelig zijn geweest.
(d) De Heere Jezus Christus, de Middelaar van het verbond van de genade, wordt de Boom des Levens genoemd; Openb. 2:7, 22:2. Niet omdat Hij door die boom was voorgebeeld, want Adam in de staat van de volmaaktheid had geen Middelaar; de Middelaar was hem ook niet geopenbaard dat komen zou, en ofschoon hij kon geloven alles, wat hem van God voorgesteld werd om te geloven, zo geloofde hij nochtans niet in Christus, omdat Hij hem niet was voorgesteld, en zo de boom een afbeelding was geweest van Christus, dan zou Adam, nu in het verbond van de genade zijnde, wel hebben mogen eten van die boom, daar hij integendeel daarvan geweerd werd. Maar Christus wordt zo genoemd door toepassing, bij gelijkenis, wegens de kracht van Zijn Middelaarsambt, waardoor Hij het leven van de Zijnen is, en hun het eeuwige leven geeft, van hetwelk de boom des levens Adam een voorbeeld en sacrament was.

Had geen natuurlijke kracht om het leven te bewaren.
Deze boom had geen natuurlijke kracht om de mens te bewaren, dat hij niet stierve; want:
(a) de onsterfelijkheid had haar fundament niet in de boom, en
(b) ook wordt niet een woord daarvan in de Schrift gerept.
(c) En hoe zouden ook de nakomelingen van Adam, zo hij in de staat van de volmaaktheid gebleven was, als ze de gehele wereld vervulden, het gemaakt hebben zonder deze boom, die maar één was, en dat alleen in het paradijs, zouden die dan gestorven zijn?
(d) Al de andere bomen waren hem tot spijze, en zijn lichaam was in zulke toestand en zo volmaakt geschapen, dat het aan geen ongezondheid onderworpen, en daarom ook geen medicijnen van node had. Zodat de boom alleen was een sacrament van het eeuwige leven.

De boom der kennis des goeds en des kwaads.
XXXII. In het paradijs was ook de Boom der kennis, des goeds en des kwaads, die hij niet mocht aanraken, noch daarvan eten. Gen. 2:17. *Maar van de boom der kennis des goeds en des kwaads, daarvan zult gij niet eten,* Gen. 3:3. Gelijk de boom des levens maar één was, zo was er ook maar één boom der kennis des goeds en des kwaads, niet in soort; want dat staat er niet, maar in getal, en hij wordt maar eenvoudig genoemd de boom. Waarom dat hij deze benaming draagt, is uit de benaming zelf af te leiden, namelijk:
(a) Omdat het een proefboom was, waaraan God beproeven wilde of hij in het goede volhardde, of het kwade verviel, gelijk 2 Kron. 32:31, God verliet hem, om hem te verzoeken, om te weten al wat in zijn hart was.
(b) Omdat hij, zo hij daarvan at, zou weten, hoe goed hij het gehad had, en in wat zondige en droevige staat hij zich had gebracht.

Adams werk.
In deze hof stelde de Heere Adam en Eva om die te bebouwen en die te bewaren, Gen. 2:15 opdat de beesten daarin niet komen, de nette planting, de sierlijke bloemen, de geurige kruiden met voeten niet vertreden en afeten zouden; ook zou hij de hof bebouwen, de bomen naar zijn welbehagen met snoeien vormen, om vruchtbaar te doen zijn; ook hier wat zaaien, daar wat planten, dat alles niet tot zijn last en vermoeidheid, of in 't zweet van zijn aangezicht, maar tot zijn plezier en vermaak; want een volmaakt mens mocht en wilde ook niet leeg zijn naar het lichaam. Behalve op de Sabbatdag, dan moest hij rusten, van werk afhouden naar het voorbeeld, dat zijn Maker hem gegeven en bevolen had na te volgen.

XXXIII. Dus had Adam alles in volmaaktheid en vermaak naar lichaam en ziel, en zou, zonder enige dood te zien, na zijn proeftijd volmaakt uitgehouden te hebben, overgebracht zijn geworden in de derde hemel, de eeuwige heerlijkheid. Dat de ziel onsterfelijk is, is in dit hoofdstuk getoond; het lichaam was wel uit stoffen samengesteld, maar in zo'n toestand, dat het bekwaam was om met de onsterfelijke ziel wezenlijk verenigd zijnde, te leven, zonder ooit ziekte of dood onderworpen te zijn.

De mens zou niet gestorven zijn, zo hij niet gezondigd had.
De mens zou ook niet gestorven zijn, zo hij niet gezondigd had; maar met lichaam en ziel ten hemel zijn gevaren. Dit blijkt:
1. Uit de belofte van de eeuwige gelukzaligheid, op voorwaarde van volbrachte gehoorzaamheid, waarvan beneden zal gehandeld worden. Zo zou dan de mens, volgens Gods waarheid, niet gestorven zijn, maar het gedaan hebbende, zonder de dood te zien, eeuwig hebben geleefd.
2. Uit de bedreigingen Gods, Gen. 2:17, *Ten dage als gij daarvan eet, zult gij de dood sterven.* Indien hij evenwel gestorven zou zijn, zo was de bedreiging geen bedreiging. En gelijk de bedreiging de dood dreigde op de zonde, zo is de dood ook anders nergens om gekomen, dan om de zonde, gelijk te zien is, Gen. 3:17-19. Rom. 5:12, *Gelijk door één mens de zonde in de wereld gekomen is, en door de zonde de dood.* Rom. 6:23. *De bezoldiging van de zonde is de dood.* Jak. 1:15. *De zonde voleindigd zijnde, baart de dood.*

XXXIV. Zo heerlijk en onsterfelijk, en met belofte van eeuwige zaligheid heeft God Adam, en in hem de gehele menselijke natuur en alle mensen geschapen, als in hem zijnde geschapen; zo kunstig heeft Hij zijn lichaam toebereid. Wie zijn ze nu, die de Gereformeerde leer lasteren, en zeggen, dat wij zeggen, dat God de ene mens tot de zaligheid, en de andere tot de verdoemenis geschapen heeft? Wij betuigen, dat God alle mensen in Adam tot de zaligheid heeft geschapen, en dat het des mensen eigen schuld is, dat hij verdoemd wordt.

Hier stof van verheerlijking Gods.
- Hier is stof om God te verheerlijken en te prijzen, dat God de mens zo uitnemende bekwaam naar lichaam en ziel heeft gemaakt en in zo'n heiligheid en heerlijkheid gesteld, tot eer van zijn Maker, om Hem te loven en te prijzen, zo over al de werken des Heeren, als in de schepping en bekwaammaking van hem zelf. Hier zien wij de gruwelijkheid van de zonde, dat de mens, met zoveel uitnemendheden begaafd, en

met zoveel liefdebanden aan zijn Schepper verbonden, van Hem is afgeweken, Hem veracht en verworpen heeft, dat Hij geen heer over hem zou zijn; maar dat hij zelf zijn eigen heer wilde zijn, en naar zijn eigen wil leven.

- Hier is stof om goed te keuren de rechtvaardigheid Gods, als Hij de zondaar vergeldt naar zijn wegen en hem verdoemt. Hier blinkt de onbegrijpelijke goedheid en wijsheid Gods, dat Hij zulke boze mensen, hoewel niet alle, nog wederom met Zich verzoent door de Middelaar Jezus Christus, die Hij uit Adam heilig, en alzo dezelfde natuur, die gezondigd heeft, hebbende, heeft doen voortkomen, en de straf van de zonde van zijn eigen natuur heeft doen dragen, en alle gerechtigheid volbrengen, en dat Hij zulke mensen wederom tot zijn kinderen aanneemt, en tot Hem in eeuwige zaligheid opneemt. Hem zij daarover eeuwig lof en eer gezegd. Amen.

Hoofdstuk 11

Van de Voorzienigheid Gods.

Gezien hebbende de schepping van alle dingen in ‘t gemeen, en van de engelen en des mensen in ‘t bijzonder, gaan wij voort tot de Voorzienigheid Gods over al zijn schepselen. Wij verstaan daardoor niet een enkele voorwetenschap Gods, ook niet het onveranderlijk besluit Gods over alle dingen, die geschieden zouden, waarvan wij hoofdstuk 5 gehandeld hebben; maar wij verstaan daardoor *de uitvoering van dat besluit, de dadelijke voorzorg en beschikking.* Zie dit Gen. 22:8, *God zal Zichzelf een lam ten brandoffer voorzien.*

- De Voorzienigheid wordt ook genoemd *verordening.* Psalm 119:91.
- Gods weg, Psalm 77:14.
- Gods hand, Hand. 4:28.
- Gods dragen, Hebr. 1:3.
- Gods werking, Eféze 1:11.
- Gods regering, Psalm 93:1.
- Gods voorzorg, 1 Petrus5:7.

Beschrijving.
II. De Catechismus beschrijft de Voorzienigheid klaar en Godzalig; "De almachtige en alomtegenwoordige kracht Gods, door welke Hij hemel en aarde, bovendien alle schepselen, gelijk als met Zijn hand nog onderhoudt en alzo regeert, dat loof en gras, regen en droogte, vruchtbare en onvruchtbare jaren, spijze en drank, gezondheid en ziekte, rijkdom en armoede, en alle dingen, niet bij geval, maar van Zijn vaderlijke hand ons toekomen; dat wij daarom in alle tegenspoed geduldig, in voorspoed dankbaar moeten zijn, en in alles, dat ons nog toekomen kan, een goed toeverzicht hebben op onze getrouwe God en Vader, dat ons geen schepsel van Zijn liefde scheiden zal, aangezien dat alle schepselen alzo in zijn hand zijn, dat ze tegen zijn wil zich noch roeren, noch bewegen kunnen."

Is een kracht Gods.
‘t Is een kracht Gods. Niet alleen omdat de Voorzienigheid uitgevoerd wordt door de Almachtige, maar ten opzichte van het oefenen van die kracht naar buiten in de schepselen; dus staat er met nadruk: Markus 5:30, *Jezus bekennende ... de kracht die van Hem uitgegaan was.*

Almachtig.
‘t Is een Almachtige kracht. Zo wij inzien de grootheid van het gebouw, de ontelbare schepselen, de onbedenkelijke verscheidenheid van hun aard, vorm, het bestaan en blijven van ieder ding in zijn wezen of aard, alle bewegingen van de schepselen, zo van de levende, redelijke, als levenloze, de nette orde van ieder ding, in zijn beweging, en hoe het ene het andere gaande maakt en vordert, men zal zich in verwondering verliezen over de oneindigheid van de kracht en wijsheid Gods, waardoor dat alles onderhouden en geregeerd wordt. Door deze kracht voert God alles wat Hij wil onweerstandelijk uit, niemand kan het hinderen. Jes. 14:27. *Want de HEERE der heirscharen heeft het in Zijn*

raad besloten, wie zal het dan breken? En Zijn hand is uitgestrekt, wie zal ze dan keren? Jes. 46:10. *Mijn raad zal bestaan, en Ik zal al Mijn welbehagen doen.*

Alomtegenwoordigheid.
't Is een alomtegenwoordige kracht Gods. Niet alleen ten opzichte van het alomtegenwoordige Wezen Gods, maar ten opzichte van de uitgaande kracht in de schepselen. De kracht Gods vloeit niet alleen in 't gemeen in alles, raakt niet alleen de eerste onderoorzaken aan, en dat die dan verder de beweging en werking in de andere onderoorzaken verwekken en uitwerken zouden; maar die kracht dringt door in ieder schepsels bestaan, en door onderoorzaken heengaande tot het laatste gevolg toe, en raakt dat ten opzichte van die kracht onmiddellijk aan. Dus is er niets, noch daar beweegt zich niets, of Gods kracht is daarin, en vertoont zich daarin; en hadden wij helder gezicht, wij zagen ze in alles.

Dat er een voorzienigheid Gods is, blijkt:

III. Dat in alles een voorzienigheid Gods is, is zo klaar in de natuur en Schrift, dat hij niet beter dan een atheïst is, of ten beste een blinde mol geacht moet worden, die de voorzienigheid Gods loochent.

1. **Uit de natuur.**
Zie dit in de natuur, die zal 't u zeggen, volgens het getuigenis van Job. Job 12:7-9. *En waarlijk vraagt toch de beesten, en elk een van die zal het u leren; en het gevogelte des hemels, dat zal het u te kennen geven. Of spreek tot de aarde, en zij zal het u leren; ook zullen het u de vissen van de zee vertellen. Wie weet niet uit alle deze, dat de hand des Heeren dit doet?*

(a) Blijft op iedere zaak, die u voorkomt, wat staan, beschouwt ze aan alle kanten, totdat gij er de almachtige en alomtegenwoordige kracht Gods in ziet. Ieder ding zegt, dat het zijn wezen en bestaan niet heeft van zichzelf, dat het van God is geschapen, en dat het daarom al zo weinig door zichzelf bestaan kan, als zichzelf voortbrengen, dat tot beide dezelfde kracht vereist wordt. En zo het onafhankelijkheid van God was, dat dan door zichzelf niet onder, maar naast God stond en werkte.
(b) Zie op de gehele orde, die in het heelal is hoe dat ieder zijn werk heeft en doet, 't een 't andere niet in de weg is, maar met het andere samenkomt om te helpen; dat er geen verwarring onder al de schepselen van verscheidene aard en beweging komt dat de levenloze schepselen zo net in hun orde van beweging blijven, en dat zonder die, of het einde te kennen. Hoe net weten zon, maan en sterren haar loop, haar op- en ondergang, hoe net komen eb en vloed op hun tijd! De vogels weten hun tijd van komen en gaan; ieder bloempje weet zijn tijd van voortkomen; alle soorten schepselen blijven, of in hun wezen, of in hun aard door voortteling, zodat er niet één, van de schepping van de wereld aan tot nu toe, gemist wordt. Jes. 40:26. *Heft uw ogen op omhoog, en ziet, Wie deze dingen geschapen heeft; die in getal hun heir voortbrengt; die ze alle bij name roept, vanwege de grootheid van Zijn kracht, en omdat Hij sterk van vermogen is, er wordt er niet één gemist.*
(c) Let op de op- en ondergang van de koninkrijken, op de uitslag van de oorlog, op de onverwachte voorvallen, die grote gevolgen kunnen hebben, op de profetieën en haar vervullingen en wijzen van die, op de buitengewone plagen over bijzondere

godlozen, op de onverwachte uitkomsten voor de Godzaligen, op de verhoring van hun gebeden, en op al de wonderbare wegen, waardoor deze en gene zaken uitgevoerd worden in de natuur en genade. Hij is wel stekeblind, die Gods hand in al deze niet zien kan.

(d) Doet hierbij het algemeen gevoelen, en de erkentenis van alle mensen, in wier hart dit met de kennis Gods is ingedrukt; hoewel de erkentenis door opmerking in de een meerder is dan in de andere, en hoewel sommigen arbeiden om atheïsten te willen worden, en alles trachten te loochenen, blijft dit toch nog in hun hart, en kan er niet geheel uitgewist worden. Die met Nebukadnezar verstandeloos is als de dieren van de aarde, en Gods voorzienigheid uit alle deze nog niet kan zien, wensen wij, dat hij met hem bij zijn verstand mag komen, om met hem te zeggen: Dan. 4:35. *Al de inwoners van de aarde zijn als niets geacht, en Hij doet naar Zijn wil met het heir des hemels en de inwoners der aarde, en er is niemand die Zijn hand afslaan, of tot Hem zeggen kan: wat doet Gij?*

(e) Ja die een Godheid erkent, moet ook Zijn voorzienigheid erkennen, want het ene stelt het andere vast.

2. **Uit de Schrift.**

Gelijk de voorzienigheid Gods blijkt uit de natuur, zo toont de Heilige Schrift die zo overvloedig, dat niemand, die de Bijbel Gods Woord acht, het ooit heeft durven loochenen; maar sommigen wringen en draaien de Schrift zo, dat ze de woorden houdende, de zaak zelf ten opzichte van haar te zoek brengen. In ‘t vervolg zullen zich veel teksten opdoen; zie hier alleen Eféze 1:11, *Die alle dingen werkt naar de raad van Zijn wil*.

Een verstandeloze zal zich durven laten voorstaan, dat hij de wereld al veel wijzer en beter zou regeren, als ze nu bestierd wordt; hij zou het in de zee niet laten regenen, omdat daar water genoeg is; hij zou zoveel bergen en steenrotsen, zoveel onvruchtbare plaatsen niet dulden; hij zou het de goeden wel, en de bozen kwalijk doen gaan. Arme mens! Hhij zou met Icarus en Phaëton zo ras van boven neer raken, en alles ‘t onderste boven werpen. God doet niets vergeefs, in ieder werk Gods is onnaspeurlijke wijsheid, en ieder heeft een wonderbaar nuttig einde. De engelen zien het en verheerlijken er God over. De verlichten letten er verstandig op, geloven alles van voren, en speuren het na van achteren. Een dwaas is alles te hoog. *Des Heeren wegen zijn recht, en de rechtvaardigen zullen daarin wandelen, maar de overtreders zullen daarin vallen,* Hos 14:9. Let op de zonde in de wereld, en gij hebt uw antwoord.

IV. De daden van de voorzienigheid Gods kan men tot deze drie brengen:
1. Onderhouding.
2. Medewerking.
3. Regering.

1. **De onderhouding.**

De onderhouding is de dadelijk invloeiende kracht Gods, waardoor alle schepselen in ‘t algemeen, en ieder schepseltje in ‘t bijzonder in zijn wezen en bestaan bewaard wordt. God onderhoudt de levende schepselen niet alleen daardoor, dat Hij hun de

verordineerde spijze en drank geeft, maar God vloeit daarenboven in met een onmiddellijke, ieder van die in zijn bestaan onderhoudende kracht, zonder welke het voedsel nietmetal was. Dit blijkt Hand. 17:28, *In Hem leven wij, en bewegen ons, en zijn wij.* Kol. 1:17. *Alle dingen bestaan te samen door Hem.* Hebr. 1:3. *Denwelke alle dingen draagt door het Woord Zijner kracht.*

Geschiedt óf zonder, óf door middel.

V. Zo deze onderhoudende dadelijke invloed maar een ogenblik ophield, zo zou het schepsel in een ogenblik verdwijnen tot zijn niet; want geen schepsel kan op zichzelf en door zichzelf onafhankelijk van God bestaan; 't woord schepsel brengt dat mee. Job 6:9. *Dat Hij Zijn hand losliet, en een einde met mij maakte.* Psalm 104:29. *Verbergt Gij Uw aangezicht, zij worden verschrikt; neemt Gij hun adem weg, zij sterven, en zij keren weer tot hun stof.*

God heeft sommige schepselen alzo geschapen, dat ze behalve die invloeiende onderhoudende kracht geen ander middel tot hun bestaan van node hebben; andere heeft Hij zo geschapen, dat ze ook andere middelen van node hebben, hoedanige zijn de ondermaanse zaken, tussen welke is een ons begrip te boven gaande samenschakeling van de onderoorzaken, waarin de onderste telkens zijn middelen, die van de bovenste gebruikt worden, en wederom zijn ze oorzaken van die beneden hen zijn. Hos. 2:20, 21. *Ik zal de hemel verhoren, en die zal de aarde verhoren. En de aarde zal het koren verhoren ... en die zullen Jizreël verhoren.*

De levende schepselen heeft God spijze en drank tot hun onderhoud verordineerd en Hij zelf beschikt hun dat. Psalm 36:7. *Gij behoudt mensen en beesten.* Psalm 147:9. *Die het vee zijn voeder geeft, de jongen raven als ze roepen.*

God heeft de middelen niet van node, ook kunnen de middelen het schepsel niet doen bestaan zonder zijn onderhoudende invloed; maar God gebruikt ze tot betoning van zijn wijsheid, macht en goedheid, opdat de verstandige schepselen Zijn hand beter zouden zien, zich daarin verblijden, en God daarover verheerlijken.

Is gewoon of buitengewoon.

VI. Gewoon gebruikt God de middelen, maar God handelt soms buitengewoon, om te tonen Zijn opperheerschappij en vrijheid.

a. Hij onderhoud soms iets door anders geen genoegzame middelen; zo onderhield God Elia, de weduwe en haar zoon lange tijd door een weinigje meel en olie, 1 Kon. 17:10, enz. Zo spijzigde de Heere Jezus vijf duizend mensen met vijf broden en twee visjes, Joh. 6:9, 10.
b. God heeft sommigen ook wel enige tijd onderhouden zonder spijze en drank, namelijk: Mozes, Elia, Christus, ieder de tijd van veertig dagen. Exod. 34:28 1 Kon. 19:8; Matth. 4:2.
c. God heeft sommigen onderhouden door verhindering van de kracht van de natuurlijke werking; zo bewaarde God de drie jongelingen in de vurige oven; Dan. 3:17 en verloste Israël uit Egypte, door het water van de zee als muren aan beide zijden te doen staan, totdat Israël op het droge was doorgegaan, Exod. 14:22. Evenals geschiedde aan de Jordaan, Jozua 3:16. De Heere deed de zon stilstaan Joh. 10:13 en tien graden teruggaan, 2 Kon. 20:11.

2. **De medewerking**

VII. De tweede daad van de Voorzienigheid is de medewerking, concursus, de samenloping van de kracht Gods met de schepselen in hun beweging. De schepselen hebben van God ontvangen een eigen bestaan op zichzelf, en alzo eigen beweging. Zij bewegen zich, de mens gaat, spreekt, werkt, hij doet het zelf; maar gelijk ieder schepsel door de invloeiende onderhoudende kracht Gods bestaat, en zonder die niet zou zijn, zo werkt ook ieder schepsel door de invloed van de meewerkende kracht Gods, zonder welke het zich niet bewegen zou; want zodanig een ding is in zijn bestaan, zodanig is het ook in zijn beweging; beide, bestaan en bewegen, zijn afhankelijk van God.

In een onderhoudende, voorkomende en achtervolgende kracht.
Door de medewerking Gods verstaan wij niet:

(a) De invloeiende kracht Gods, alles in zijn wezen en bekwaamheden onderhoudende, daarmee dan ophoudende, en latende de verdere beweging en besturing aan het schepsel, maar en een onderhoudende, en een voorkomende, en een aanhoudende kracht, in het zich bewegend schepsel, en in zijn beweging invloeiende.

(b) Wij verstaan daardoor niet een generale, gewone, en onderscheiden, of evengelijke invloed, welke niet het schepsel bepalen zou, nu, hier, zó te werken, maar van het schepsel bepaald zou worden, om in te vloeien dan, waar, en zo het schepsel zou behagen; gelijk de zon met een gewone invloed werkt op de ondermaanse dingen, op de groei van de planten, op de voortteling van beesten en mensen, op een stinkend aas, en op een welriekende bloem; hier is ‘t voorwerp wel een ander, de uitwerkingen zijn wel andere, maar de werkende invloed is niet telkens een ander maar dezelfde.

Men moet niet menen, dat de opperste vrijheid en wijsheid ook alzo met een gewone en onverschillige invloed op alle en dat verscheidene schepselen meewerkt, het schepsel niet bepaalt, maar bepaald wordt van het schepsel en dat dit de Schepper gelegenheid zou geven om hem te doen meewerken naar des schepsels welgevallen; dus gebruikt men de zon, de wind, het water en vuur, als men wil; maar God vloeit in met een wijze, vrije en bijzondere medewerking, komt ieder schepsel voor, bepaalt het om nu, hier, dus dit te werken, onderhoudt het schepsel in zijn beweging, totdat de daad daar is.

(c) Door de medewerking verstaan wij niet een aanradende of afradende, een gelegenheden en voorwerpen voorstellende of wegnemende werking; maar een *fysische,* mag men dat woord hier gebruiken, natuurlijke, dadelijke, krachtig werkende invloed doende het schepsel zich bewegen.

(d) De medewerking is ook niet middellijk, gelijk een werkmeester door zijn gereedschap werkt, en gelijk de maan door middel van het ontvangen licht van de zon in de aardse dingen invloeit, en de aarde verlicht; maar de medewerking is onmiddellijk. God vloeit in de zich bewegende schepselen door zijn eigen kracht, en door zijn wezen zelf, niet alleen tot de eerste onderoorzaak, welke naast aan hem is, latende die dan verder de andere bewegen; maar met dezelfde kracht dringt Hij door tot alle onderoorzaken, en raakt het gevolg ten opzichte van Hem onmiddellijk aan, hoewel de schepselen ten opzichte van elkaar als middelen in de hand van God aan te merken zijn.

(e) Ook moet men de medewerking zo niet opvatten, alsof God *collateraal* bezijden of benevens de werking des schepsels ging; gelijk twee paarden een wagen voorttrekken, zodat het schepsel door een bekwaamheid, die God in zijn natuur had gegeven, verder onafhankelijk wrocht, en dat God niet in het schepsel invloeit, opdat het zich bewoog, maar alleen met de werking van het zich bewegend schepsel zich samenvoegde, om dat werk te samen, ieder door een onafhankelijke kracht werkende uit te voeren. Maar God komt het schepsel voor eer het zich beweegt, bepaalt het tot zo'n voorwerp, plaats en tijd, en het schepsel zo voorgekomen en bepaald zijnde, zo werkt God verder in het schepsel en in zijn beweging, en voert alzo zijn voorgenomen einde uit.

Zodat wij door de medewerking Gods verstaan, *dat God niet alleen met Zijn almachtige en alomtegenwoordige kracht alles in Zijn Wezen en bekwaamheden bewaart, maar ook met een bijzondere, fysische, natuurlijke, dadelijke, onmiddellijk aanrakende werking, ieder schepsel, ten opzichte van de beweging, voorkomt, eer 't zich beweegt, bepaalt gaande maakt, in die beweging onderhoudt, en in alle onder oorzaken en haar beweging doordringt tot de laatste uitwerking toe.*

VIII De Socianen, Roomsen en Remonstranten ontkennen dit, daarom hebben wij het nader te tonen. De waarheid hiervan blijkt, zo uit de Schrift als uit de natuur.

1. Uit de Schrift.
Het blijkt uit de Schrift, de gehele Bijbel door. Zie dit Hand. 17:28. Daarom wordt duidelijk onderscheid gemaakt tussen het zijn van het schepsel en tussen zijn bewegingen, en 't wordt vastgesteld dat het schepsel zich zowel in God beweegt als het in God is; zich in God te bewegen, is door de invloed van Gods kracht te werken. Zie ook Psalm 139:13, 14, *Gij hebt mij in mijner moeders buik bedekt. Ik loof U, omdat ik op een heel vreselijke wijze ... gemaakt ben.* Job 10:10, 11, *Hebt Gij mij niet als melk gegoten, en mij als een kaas doen runnen? Met vel en vlees hebt Gij mij bekleed, met beenderen ook en zenuwen hebt Gij mij samen gevlochten.* Zie ook Spr. 21:1, *Des konings hart is in de hand des Heeren, als waterbeken; Hij neigt het tot al wat Hij wil.* Waterbeken hebben hun vloed, maar God bestuurt die waarheen Hij wil; des koning hart mag zo hoog boven zijn onderdanen zijn als het wil, 't is nochtans niet onafhankelijk van God; de koning mag zulke zaken voorhebben als hij doet, de Heere neigt hem nochtans tot datgene, dat Hij wil, en doet hem dat doen. Doe hierbij Jes. 10:15, *Zal een bijl zich beroemen tegen die, die daarmee houwt? Zal een zaag pochen tegen die, die ze trekt? Alsof een staf bewoog degenen, die hem opheffen?* Gelijk een bijl, zaag en staf zichzelf niet bewegen kunnen, maar door een ander worden bewogen, zo, zegt de profeet, is ieder schepsel, ieder mens. God beweegt ze, overeenkomstig hun natuur, door zijn meewerkende invloed. De Heere doet Zijn zon opgaan, Matth. 5:45. *De Heere streed met de sterren uit haar loopplaatsen tegen Sisera,* Ri 5:20. Dit erkende David. Psalm 18:40. *Gij omgordet mij met kracht ten strijde; Gij deedt onder mij bukken, die tegen mij opstonden.* Filip. 2:13. *Het is God die in u werkt, beide het willen en het werken.*

Uit redenen.

IX. 2. ‘t Blijkt ook uit de reden en natuur zelf.

(a) ‘t Is een onweersprekelijke regel: de manier van werking volgt de manier van zijn. Nu, in het zijn hangt ieder schepsel van God af; zo dan ook in zijn bewegingen.
(b) Of de mens is geheel onafhankelijk van God, ‘t welk het ongerijmdste is, en ‘t is een tegenspraak een schepsel te zijn en van zijn Maker niet af te hangen: of zo hij afhankelijk is, zo is hij ook afhankelijk in iedere beweging; want anders was hij in die zaak onafhankelijk, en zo hij in een zaak onafhankelijk kon zijn, zo kon hij het ook zijn in andere, en zo in alles, dat tegen de natuur van het schepsel is.
(c) Zo God niet invloeide in ieders schepsels beweging, zo had men niet te bidden: *Schep mij een rein hart,* Psalm 51:12. *Uw goede Geest geleide mij!* Psalm 143:10, *Behoed de deur van mijn lippen,* Psalm 141:3. Men had niet te bidden om overwinning in de oorlog, of om enige andere zaak; maar omdat men bidden moet, zo is ‘t klaar dat God met zijn medewerking invloeit. Dan had men God ook niet te danken, als men een zegen verkreeg naar lichaam of ziel; want had God het niet gedaan, zo mocht men Hem ook niet danken, maar men moest met zijn dankzegging gaan of tot zichzelf, of tot een ander schepsel, die het gedaan had.
(d) Dan was God geen Heere, maar een dienaar van het schepsel, gelijk de zon is, die de mens gebruikt als hij wil, en zo hij wil. Dus moest God dan ook gereed staan met Zijn algemene invloed als het schepsel Hem bepaalde, en Zijn invloed dan dus, dan zo wilde gebruiken; dan kon men niet zeggen: *ik zal dat doen, zo de Heere wil;* maar de Heere zal met Zijn invloed moeten werken als ik wil; niet zo God wil, maar zo de mens wil zou ‘t zijn; dit is tegen Jak. 4:15.

God is zo de oorzaak niet, dat alle schepselen zich maar lijdelijk hebben zouden.

X. Men mocht denken, of uit zo'n medewerking niet zou volgen: 'Dat er maar één oorzaak van alle bewegingen en daden was. Dat God alleen wrocht, en dat de mens, en alle schepselen zich alleen passief, lijdelijk hadden, en maar bewogen worden, gelijk de snaren in een muziekinstrument, die zich alleen lijdelijk hebben, en in welke de beweging alleen door de speler veroorzaakt wordt.'

Maar ik antwoord: in ‘t minste niet; want of wel de schepselen middelen zijn ten opzichte van andere schepselen, welke God gebruikt tot uitvoering van zijn werk en voornemen, zo zijn ze nochtans eerstwerkende oorzaken van hun bewegingen en uitwerkingen niet ten opzichte van God, alsof ze onafhankelijk waren van Hem, maar ten opzichte van andere hun ondergestelde oorzaken, en van de gewrochten van hun werkingen; daar is geen ongerijmdheid in, dat er twee oorzaken van verscheidene orde zijn tot dezelfde uitwerking, te meer, omdat het een en dezelfde werking is, die van beide op verscheidene wijze voorkomt.

Eén oorzaak, namelijk God te stellen van alle bewegingen, daden en uitwerkingen, en de mens maar lijdelijk, en niet werkende te stellen, vloeit uit blindheid en onkunde van Gods macht en wijsheid; en is een dwaling, die door de Schrift en natuur weerlegd wordt, want dat blijkt:

1. **Uit de wetgeving.**

Omdat God de mens een wet gesteld heeft met beloften en bedreigingen, zo heeft zich de mens niet lijdelijk, maar is zelf een werkende oorzaak van zijn daden; want God kan

Zichzelf geen wet vaststellen, Zichzelf niets beloven of dreigen; en is de mens een belovende en dreigende wet gegeven, om zijn doen en laten daarnaar te richten, zo moet de mens zelf werken, en zo de beloofde zaken of de gedreigde straffen ontvangen.

2. **Uit het straffen.**
Als de mens alleen lijdelijk was in zijn bewegingen, dan kon hij niet gestraft worden, want straffen is een werk van gerechtigheid, wegens overtreding van de wet. Als nu de mens niets gedaan had, en alleen maar een lijdelijk voorwerp van Gods werking was, zo had hij geen kwaad gedaan, en zo geen kwaad gedaan hebbende, dan kon hij ook volgens rechtvaardigheid niet gestraft en gedoemd worden.

3. **Dan was God oorzaak van zonde.**
Was de mens alleen lijdelijk, en was God alleen de Werker van zijn bewegingen en daden, zo moesten al de bewegingen en daden, zo natuurlijke als zondige, (*verre zij van de Almachtige onrecht!*) van God gedaan worden, en Gode worden toegeschreven; de mens ging, sprak, schreef, las niet, maar God; de mens bad en geloofde niet, maar God bad Zichzelf aan, en geloofde in Zichzelf door Jezus Christus. De mens maakte dan geen afgodenbeelden, de mens gebruikte dan Gods Naam niet ijdel, de mens brak dan de sabbat niet, de mens was dan zijn ouders niet ongehoorzaam, de mens had dan geen haat, toorn, nijdigheid tegen zijn naasten, en zo voorts; de mens haatte dan God niet, want hij was maar lijdelijk en deed niets, maar dat alles moest Gode toegeschreven worden: ‘t welk de uiterste goddeloosheid zou zijn.

4. **De mens is de duidelijke oorzaak van zijn daden.**
De Schrift zegt duidelijk, dat de mens gaat, ziet, hoort, spreekt; dat de mens gelooft, bidt; dat de mens de zonde doet, en daarover rechtvaardig strafbaar is; al die teksten op te halen is onnodig. Paulus zegt: 1 Kor. 3:9 *Wij zijn Gods medearbeiders.* Dit blijkt uit Filip. 2:12, 13, *Werkt uws zelfs zaligheid met vreze en beven; want het is God, die in u werkt, beide het willen en het werken naar zijn welbehagen.* God is de Oorzaak van het werken efficiënter, oorzakelijk; maar de mens is oorzaak van datzelfde werk formaliter, subjectieve, uit zichzelf die daden als de zijne voortbrengende, en daarom moeten die daden de mens toegeschreven worden volgens de regel: de benaming geschiedt van de formele oorzaak. De mens wordt in Filip. 2:12, 13, opgewekt tot werking van zijn zaligheid, wordt overtuigd van, en aangepord tot zijn plicht, en hij wordt meteen onderricht van zijn zondigheid en onmacht in het geestelijke, dat hij geen inbeelding moet hebben van zijn goede wil, geen moed moet hebben op zijn eigen krachten om daarin te werken, en aan de anderen kant niet moedeloos moet worden, omdat hij zijn zwakheid ziet, maar aangemoedigd moet worden, doordien God hem helpt, hem voorkomt met hem te bewegen, en krachtig in hem werkt, om die sterkte aan te grijpen, en daardoor te werken.

Tegenwerping 1.
XI. *Maakt zo'n medewerking God niet tot een oorzaak van de zonde?*
Ik antwoord, geenszins; want men moet onderscheid maken tussen de beweging in zichzelf, van verstaan, willen, zien, horen, spreken, werken, en tussen de veromstanding van die beweging als moetende geschieden naar Gods wet. De beweging in zichzelf natuurlijk, en als zodanig noch goed noch kwaad, maar veromstandigd met een wet,

waarnaar zij ten opzichte van voorwerp, manier en tijd moet geschieden, zo wordt de beweging goed of kwaad. Als wij nu spreken van Gods medewerking, zo verstaan wij dat van de beweging in zichzelf, als natuurlijk; maar niet ten opzichte van de verdraaiing van die beweging, van de afleiding van de wet, en alzo niet van de kwaadheid in de beweging. Iemand kan oorzaak zijn van de beweging in een ander, en evenwel niet van de kwaadheid, die daarbij is, of bijkomt. De overheid is oorzaak, dat de beul een dief geselt, maar niet van de wreedheid, die hij daarbij mocht begaan. Een speler is oorzaak van het geluid van de snaren, maar niet van de knersing des geluids, dat komt van de snaar. Een ruiter zijn paard voortdrijvende, is oorzaak van het voortgaan, maar niet van het hinken, dat is een gebrek in het paard. Zo ook hier; de natuurlijke beweging is van God, maar de mens bederft die door zijn inwendige wangestalte, en zo niet God, maar de mens is oorzaak van de zonde.

Tegenwerping 2.
Neemt deze voorkomende en bepalende medewerking Gods de vrijheid van des mensen wil niet weg?
Ik antwoord: geenszins; want de vrijheid van de wil bestaat niet in eveneensheid, onverschilligheid van doen of niet doen, maar in vanzelfsheid, uit zijn eigen keus, welbehagen of genegenheid iets te doen of niet te doen. Gods medewerking doet de mens werken, overeenkomstig zijn natuur, dat is door vrije willekeur; die komt Gods medewerking en des mensen wil wel overeen. God neigt de wil, en de mens wil zo.

3. **De regering.**

XII. Het derde deel van de Voorzienigheid Gods is de regering, waardoor God alle dingen in ‘t algemeen en ieder ding in ‘t bijzonder bestuurt tot de bij Hem vastgestelde einden. Dat God alle dingen zo regeert en bestuurt, leert Gods Woord overal. Zie Psalm 93:1, *De Heere regeert.* Eféze 1:11. *Die alle dingen werkt naar de raad van Zijn wil.* Jes. 44:24. *Ik ben de HEERE, Die alles doet.*

In ‘t bijzonder kan men alle dingen tot deze vier hoofden brengen.
(1) De zelfstandigheden.
(2) De grootheid of kleinheid.
(3) De goedheid of kwaadheid.
(4) De uitkomsten van de zaken.

XIII. (1) Tot het eerste hoofd behoren de zelfstandigheden; deze zijn levende of levenloze.
a. De levende zijn verstandige of verstandeloze.

- De verstandige zijn engelen en mensen. God regeert de engelen, want die worden tot de dienst uitgezonden. Hebr. 1:14. God regeert de mens in al zijn doen en laten. Spr 16:1, 9. *De mens heeft schikkingen van het hart; maar het antwoord der tong is van den HEERE. Het hart des mensen overdenkt zijn weg; maar de HEERE stuurt zijn gang.*
- De verstandeloze schepselen zijn óf die een gevoelig leven hebben, óf alleen een groeiend leven.

- De Heere regeert alles wat gevoelig leven heeft, als de vogels. Matth. 6:26. Aanziet de vogelen des hemels ... uw hemelse Vader voedt dezelve.
  Dieren, 2 Kon. 17:25, 26. Hij zond leeuwen onder hen. God noemt de sprinkhanen, kever, kruidworm, rups: *Mijn groot heir, dat Ik onder u gezonden heb,* Joël 2:25. De vissen van de zee. Joh. 21:6. *Werpt het net ter rechterzijde van het schip, en gij zult vinden.*
  - De Heere regeert ook al wat groeiend leven heeft, als planten, bomen en kruiden. Psalm 104:14. Hij doet het gras uitspruiten voor de beesten, en het kruid tot dienst des mensen.

b. De Heere regeert alle levenloze schepselen: zon, maan, sterren, regen, hagel, sneeuw, donder, bliksem, wind, de bergen en al hun delfstoffen, zee en rivieren. Zie hiervan Psalm 148; Psalm 29:3; Jer. 10:13.

(2) **Grote en kleine.**
XIV. Tot het tweede hoofd behoren de dingen ten opzichte van hun grootheid of kleinheid. De grote dingen kunnen zichzelf alzo weinig als de kleine besturen, en hebben daarom de regering Gods nodig. De kleine dingen tot de minste toe regeert God in alle omstandigheden, toevallen en bewegingen; dat is tot verheerlijking van God, dat Hij, die alle dingen, ook de kleinste geschapen heeft, en door Zijn invloed doet bestaan, deze ook regeert, tot de noppen van de kleren, tot de schoenen aan de voeten, tot de haren des hoofds toe. Matth. 10:30. *Uw haren des hoofds zijn alle geteld.* Dan. 3:27. *De reuk des vuurs was door hun kleren niet doorgegaan. Zelfs waren de kleren niet gezengd van 't vuur.* Deut. 29:5 *Uw kleren zijn aan u niet verouderd, en uw schoen is niet verouderd aan uw voet.*

(3) **Goede en kwade.**
XV. Tot het derde hoofd behoren de zaken ten opzichte van haar goedheid of kwaadheid. Al wat goed is in natuur of genade is van de Heere. Jak. 1:17. *Alle goede gave en volmaakte gift is van Boven, van de Vader der lichten afkomende.*

Het kwaad is óf het kwaad van de straf óf van de zonde.

Het kwaad van *de straf* is van God; God zendt en bestuurt als een rechtvaardig Rechter of liefhebbend Vader het kwaad van de straf. Klaagl. 3:38, *Gaat niet uit de mond des Allerhoogsten het kwade en het goede.* Amos 3:6. *Zal er een kwaad in de stad zijn, dat de HEERE niet doet?*

Het kwaad van *de zonde* is niet van God; want:
(a) Hij is heilig, Jes. 6:3. Licht, 1 Joh. 1:5. *Hij is een Rom.tssteen, Wiens werk volkomen is, want al Zijn wegen zijn gerichte; God is waarheid en is geen onrecht, rechtvaardig en recht is Hij.* Deut. 32:4. *Verre zij God van goddeloosheid, en de Almachtige van onrecht,* Job 34:10. *In Hem is geen onrecht,* Psalm 92:15.
(b) God heeft het kwade verboden en zal het kwade straffen, zo is Hij dan geen oorzaak van de zonde. Dit verkondigen wij, dit betuigen wij met ganser harte voor de gehele wereld. Daarom blijkt het, dat het een laster is te zeggen dat de Gereformeerde kerk leert, dat God een Oorzaak is van zonde.

Nochtans is Gods regering omtrent de zonde; want anders was het gehele menselijke geslacht van de regering Gods onttrokken, omdat het zondig is in zijn daden. Dat Gods regering omtrent de zonde is, kan niet ontkend worden van iemand die Gods Woord gelooft, waaruit wij het middagklaar zullen tonen.

Van God is de natuurlijke bewegingen.

XVI. *Om de regering Gods omtrent de zonde wel te verstaan,* dan moet men in iedere zonde drie zaken aanmerken:
1. De natuurlijke beweging,
2. de onordelijkheid in die beweging,
3. en de besturing tot een goed einde.

1. Dat de natuurlijke beweging, op zichzelf aangemerkt, van God is, is in de tweede daad van de Voorzienigheid, namelijk *de medewerking,* getoond.
Dat de besturing van de zonde (3) tot een goed einde van God is, zullen wij terstond tonen.

2. **Het misbruik van de mens.**
Maar de onordelijkheid, het misbruiken van de invloeiende kracht Gods, het bederven van die, en ongeregeldheid in de beweging, ten opzichte van de manier en be-oging, zo van binnen als van buiten, die is niet van God, maar van de mens zelf, nochtans is hij in het zondigen niet onafhankelijk; want hij verdraait de invloed, van welke hij in zijn beweging afhangt.

XVII. De regering Gods naast de zonde is:
(1) naast het begin,
(2) naast de voortgang,
(3) naast het einde.

1. In het begin laat God de zonde toe, dat ze geschiedt. Psalm 81:13. *Dus heb Ik het overgegeven in het goeddunken huns harten, dat ze wandelen in hun overwegingen.* Hand. 14:16. *Welke in de verleden tijden al de Heidenen heeft laten wandelen in hun wegen.* God laat het zondigen toe, niet zo, dat Hij de zondaar van de wet ontslaat, door welke hij verbonden was; want dan zou God de zonde goedkeuren, en niet kunnen straffen; maar zo, dat God de zondaar niet verhindert, ‘t welk Hij wel doen kon en ook wel doet. Gen. 20:6. *Ik heb u ook belet van tegen Mij te zondigen, daarom heb Ik u niet toegelaten haar aan te roeren.* Dit is niet een leeg toezien, en maar slechts de zondaar te laten begaan; maar ‘t is toelating, die werkzaam is, wel niet op de zonde als het eigenste voorwerp, maar naast de omstandigheden, bestaande niet daarin, dat God de vrije wil van de zondaar geen geweld wil aandoen, met hem te dwingen van zijn wil af te staan; want, ook als God de zondaar verhindert, en niet toelaat te zondigen, gelijk wij in Abimelech terstond gezien hebben, zo neemt Hij de vrije wil niet weg; maar God werkt dan ook op de mens, overeenkomstig zijn natuur en doet hem naar zijn willekeur doen, dat hij doet, en laten dat hij laat; maar de werkzame toelating bestaat in deze volgende daden:

Vloeit in de beweging.

(a) God komt voor, bepaalt en volhardt met zijn krachtige invloed in de mens, in zijn bekwaamheden en in zijn beweging, zodat hij werken kan en werkt, zich kan bewegen en zich beweegt.

(b) God laat gelegenheden voorkomen, die de mens recht gebruiken zou, indien hij volmaakt was, en nu nog verbonden is wel te gebruiken; maar door zijn verdorvenheid misbruikt hij die. Davids lust werd ontstoken door het zien van Bathseba, 2 Sam. 11:2. Achabs toorn ontstak op het woord van de profeet Elia, 1 Kon. 21:20. De begeerlijkheden ontvonken zelfs door de wet. Rom. 7:8. *De zonde oorzaak genomen hebbende door het gebod, heeft in mij alle begeerlijkheid gewrocht.*

(c) God weigert rechtvaardig en vrijelijk nieuwe genade, als de mens in gelegenheden tot zondigen komt, en wil de mens, nu tot de zonde geneigd, geen kracht geven om de zonde te weerstaan, maar laat hem in zijn wangestalte, waardoor hij bekwaam en geneigd is allerlei zonden te bedrijven. Jer. 16:13. *Aldaar zult gij andere goden dienen, dag en nacht, omdat Ik u geen genade zal geven.*

(d) God onttrekt wel door een rechtvaardig oordeel over de verleden zonden zijn weerhoudende kracht, die Hij gewoon was naast hem te oefenen, en laat de zondaar aan zichzelf. 2 Kron. 32:31. *Als de gezanten bij hem waren, verliet hem God, om hem te verzoeken.*

(e) God geeft door een rechtvaardig oordeel de zondaar wel over aan zijn eigen begeerlijkheden, en straft alzo zonden met zonden. Rom. 1:28. *Gelijk het hun niet goed gedacht heeft God in erkentenis te houden, zo heeft hen God overgegeven in een verkeerde zin, om te doen dingen, die niet betamen.* 2 Thess. 2:10, 11. *Daarvoor dat zij de liefde tot de waarheid niet aangenomen hebben, om zalig te worden. En daarom zal hun God zenden een kracht der dwaling, dat zij de leugen zouden geloven.* 2 Sam. 16:11. *Laat hem geworden, dat hij vloeke, want de HEERE heeft het hem gezegd.*

(f) God laat de duivel los om al zijn krachten op een mens in te spannen, die hem dan als een tol door middel van zijn ontvonkte begeerlijkheden omdrijft van de ene zonde tot de andere. 1 Sam. 16:14. *De Geest des HEEREN week van Saul, en een boze geest van de HEERE verschrikte hem.* 1 Kon. 22:22. *Gij* (boze geest, duivel) zult overreden, en zult het ook vermogen, gaat uit, en doet alzo.

(g) God verstokt en versteent het hart van de zondaar, en laat hem zonder gevoel in de zonde voortgaan. God zelf gebruikt die woorden, en zegt dat Hij dat doet. Exod. 7:3, 13. *Ik zal Farao's hart verharden. Farao's hart verstokte.* Dit verharden is niet een instorting van enige kwade of zondige gestalte, maar een heilige, verborgen werking, op een buitengewone wijze gewone misbruikte gaven onttrekkende, Zichzelf geheel verbergende, zodat er geen indruk of gevoel is van God en het geweten, de zondaar aan zijn eigen woedende lusten overgevende, en de duivelen op hem loslatende, in welke staat de zondaar niet anders kan dan zondigen, en door gedurig zondigen verhard wordt. Daarom wordt 't geen Exod. 7:3 Gode wordt toegeschreven, Faraö toegeschreven. Exod. 8:15. *Toen nu Faraö zag, dat er verademing was, verzwaarde hij zijn hart.*
Alzo is Gods regering naast de zonde in het begin.

(2) **In de voortgang bepalende de zonde.**

XVIII. 2. Gods regering is ook naast de voortgang van de zonde. God stelt maat, tijd, paal, zover en verder niet, zo hoog en hoger niet, zo lang en niet langer. Dit zien wij in Laban: Gen. 31:29. *Het ware in de macht van mijn hand aan ulieden kwaad te doen; maar de God van ulieder vader heeft tot mij gisteren nacht gesproken, zeggende: Wacht u van met Jakob te spreken of goed, of kwaad.* Ezau trekt uit om Jakob te doden, maar hij moet kussen, Gen. 33:4. Bileam wil vloeken, en het loon van de ongerechtigheid verdienen, maar hij moet telkens zegenen, Num. 24. De duivel wilde Job gaarne van kant hebben, maar de Heere bepaalde telkens zijn loslating. Job 1:12. *Alleen aan hem strekt uw hand niet uit.* Job 2:6 *Doch verschoon zijn leven.*

(3) In het einde: besturende de zonde tot een goed einde.

XIX. 3. Gods regering is ook over het einde van de zonde, die besturende of tot betoning van zijn rechtvaardigheid, of van zijn genade, lankmoedigheid of barmhartigheid, of tot nut van zijn kinderen om hen klein te houden en voorzichtig te maken. Gen. 50:20. *Gij wel, gij hebt kwaad tegen mij gedacht, doch God heeft het ten goede gedacht; opdat Hij deed, gelijk het te deze dage is, om een groot volk in het leven te behouden.* Jes. 10:5, 6, 7, 12. *Wee de Assyriër, die de roede mijns toorns is, en mijn grimmigheid is een stok in hun hand! Ik zal hem zenden tegen een huichelachtig volk ... Hoewel hij het zo niet meent ... maar hij zal in zijn hart hebben te verdelgen. Dan zal Ik te huis zoeken de vrucht van de grootsheid van het hart van de koning van Assyrië.* 1 Tim. 1:16. *Maar mij is barmhartigheid geschied, opdat Jezus Christus in mij, die de voornaamste* (van de zondaren) *ben, al Zijn lankmoedigheid zou betonen.*
Deze einden vloeien niet uit de natuur van de zonde, ook neemt God niet dan eerst voor, die goede uitkomsten uit de zonde te trekken, als ze begaan is; maar God, voorgenomen hebbende Zich zo te verheerlijken, en zijn kinderen zulke nuttigheden toe te voegen, gebruikt de boosheid des mensen op een heilige wijze, tot uitvoering van die einden. Gelijk de zon niet besmet wordt door de invloeiing in een stinkend aas, zo blijft God heilig en Hij werkt heilig omtrent de zonde in ‘t begin, voortgang en einde, terwijl mensen en duivelen de zonde bedrijven. God gebruikt de zondaren als beulen, leeuwen en beren, om door hun woeden zijn oordelen uit te voeren, en slaat alzo met een kromme stok rechte slagen.

De voorzienigheid gaat over de uitkomsten.

XX. Tot het vierde hoofd van de dingen, waarover de Voorzienigheid Gods gaat, behoren de uitkomsten van de zaken; die zijn: noodzakelijke of gebeurlijke (=toevallige). Ook die door de vrije wil des mensen geschieden. Ook de uitkomst des oorlogs, het huwelijk en de dag van de dood.

De vastgestelde orde.
1. Sommige uitkomsten zijn vast en noodzakelijk, door de wet en de orde in de natuur gesteld, gelijk de loop van de zon, maan, sterren verduisteringen, eb en vloed, dat het vuur zich verheft naar boven, en het zware naar beneden. Deze alle regeert God. Zie: Psalm 104:19, 20. *Hij heeft de maan gemaakt tot gezette tijden, de zon weet haar*

ondergang. Gij beschikt de duisternis, en het wordt nacht. Psalm 119:91. *Naar uw ordeningen blijven zij nog heden staan, want zij alle zijn uw knechten.*
Doch God kan deze vaste koers verhinderen, en anders bewegen dan volgens de loop van de natuur geschieden zou. De Heere deed op het gebed van Jozuaua zon en maan stilstaan Jozua 10:13 en op de begeerte van Hizkia tien graden teruggaan, 2 Kon. 20:11. De Heere deed het ijzer zwemmen, 2 Kon. 6:6. Bewaarde de drie jongelingen onbezeerd in de vurige oven, Dan. 3:25. Ook hebben de profetieën een vaste en verzekerde vervulling, die God niet wil, en schepselen niet kunnen veranderen. Matth. 26:54. *Hoe zouden dan de Schriften vervuld worden, die zeggen, dat het alzo geschieden moet?*

De gebeurlijke.
2. Sommige uitkomsten zijn gebeurlijk, niet ten opzichte van God, zo geschiedt er niets tot het allerminste toe **bij geval,** want Zijn raad bestaat, en Hij doet al Zijn welbehagen: maar zij zijn gebeurlijk, en ten opzichte van de tweede oorzaken te welke opzichte zij anders hadden kunnen uitvallen, en ten opzichte van de connectie of samenknoping van de oorzaken met haar gevolgen, naar welke zij niet samen te brengen, te besturen, en te verwachten waren. Doch God regeert alle die gebeurlijke uitkomsten door een vaste en onverhinderlijke uitvoering naar zijn voornemen en wil. Dit blijkt uit de onverhoedse doodslag, in welke de Heere de gedode die slag had doen ontmoeten, Deut. 19:5 Exod. 21:13.
Is er wel wat gebeurlijker dan het lot? Nochtans regeert God dat, en doet het uitvallen naar Zijn wil. Spr 16:33, *Het lot wordt in de schoot geworpen, maar het gehele beleid daarvan is van de HEERE.* Gelijk het bleek in het treffen van Jonas door ‘t lot, Jona 1:7, en van Jonathan, 1 Sam. 14:42. Wat is er gebeurlijker, dan het vallen van een musje van het dak, dan het vallen van een haar van het hoofd? Nochtans God bestuurt dat. Matth. 10:29, 30. *Niet een van deze zal op de aarde vallen zonder uw Vader. En ook de haren des hoofds zijn alle geteld.*

Die door de vrije wil des mensen geschieden.
3. God regeert ook alle handelingen, die door de vrije wil des mensen geschieden. God neemt de vrijheid van de wil niet weg, dwingt de mens niet iets tegen wil en dank te doen, maar Hij neigt en bestuurt die, ‘t zij door inwendige buiging, ‘t zij door uitwendige omstandigheden en gelegenheden, zodat de mensen die zaken, welke God besloten heeft, uit zijn eigen willekeur en genegenheid uitwerkt. Dit zien wij:
Psalm 33:15. *Hij formeert van hun van aller hart.*
Spr. 16:1, 9. *Het antwoord van de tong is van den HEERE. De HEERE stuurt zijn gang.*
Spr. 21:1. *Hij neigt het hart koningen tot al wat Hij wil.*
Filip 2:13. *God werkt het willen.*

De uitkomsten van de oorlog.
4. God bestuurt de uitkomsten van de oorlog, zendt het ene volk tot straf van het andere, of van beide; geeft de overwinning niet altijd aan de sterkste in getal, aan de verstandigste, aan de dapperste, maar aan degene, aan welke Hij wil.
Deut. 32:30. *Hoe zou een enige duizend jagen, en twee tienduizend doen vluchten?*
2 Kron. 14:11. *‘t Is niets bij U te helpen, hetzij de machtige, hetzij de krachteloze.*
Psalm 33:16, 17. *Een koning wordt niet behouden door een groot heer; een held wordt niet gered door grote kracht. Het paard feilt ter overwinning.*

Spr. 21:31. *Het paard wordt bereid tegen de dag des strijds; maar de overwinning is des HEEREN.*
Hiertoe dienen alle plaatsen, in welke God gezegd wordt het ene volk te verkopen, te geven in de hand van het andere, of te verlossen, Richt. 3:8 en Richt. 6:1.

De huwelijken.
5. God bestuurt ook het huwelijk, en brengt ieder tot zijn weer wederhelft, sommigen voegt Hij te samen in toorn tot straf van hun zonden; sommigen tot kastijding; sommigen tot elkaars verkwikking naar ziel en lichaam; al die vreemde wegen en wonderlijke voorvallen omtrent het huwelijk, zijn onnaspeurlijk, nochtans God stuurt dat alles naar Zijn vast voornemen, en aan sommige huwelijken hangen voorzienigheden zo lang de wereld zal staan.
Gen. 24:12-14. *HEERE! doe ze mij nog heden ontmoeten ... die Gij uw knecht Izak toegewezen hebt.*
Spr. 19:14. *Een verstandige vrouw is van den HEERE.*
Matth. 19:6 *Hetgeen God samengevoegd heeft.*

De dag des doods.
6. God bepaalt eens ieders leeftijd: eerder zal hij niet sterven, langer zal hij niet leven, op zo'n plaats, op zo'n wijze, zal hij sterven, als het God besloten heeft; zo lang zal God hem voedsel en deksel geven, zo lang zal God zijn lichaam in staat bewaren, als zijn uurtje gekomen is, en dan zullen alle dokters van de wereld zijn leeftijd niet één uurtje kunnen verlengen.
Hand. 17:26. *Bescheiden hebbende de tijden te voren verordend, en de bepalingen van hun woning.*
Job 14:5. *Omdat zijn dagen bestemd zijn, het getal van zijn maanden bij U is, en Gij zijn bepalingen gemaakt hebt, die hij niet overgaan zal.*
Psalm 39:6. *Zie, Gij hebt mijn dagen een handbreed gesteld.*

Dus hebben wij gezien dat alles, geen ding uitgenomen, door God naar zijn besluit bestuurd wordt; doch God voert alles doorgaans door middelen uit, en heeft de mens aan die gebonden; wanneer hij die wel gebruikt, zo zegent God doorgaans zijn verordening. Een godloze landman, die zijn land wel bereidt, maait doorgaans schone vruchten, en een Godzalige, die de bearbeiding versloft heeft, zal met ledige handen toezien; maar als een Godzalige zijn best doet, zo zegent God wel zijn kleine middeltjes; als men de middelen niet wil gebruiken, en evenwel een einde begeert, dan verzoekt men God.

XXI. Deze leer van de Voorzienigheid Gods is van grote nuttigheid voor degenen, die ze wel gebruiken. De blinde, natuurlijke, onbekeerde mens kan hier geen nuttigheid uit trekken, nergens kan hij troost uit halen; al ziet hij, al gelooft hij de Voorzienigheid Gods, al wil hij zich daarmee sterken, als hem een bijzondere tegenheid ontmoet, hij kan niet; hij heeft geduld door dwang, omdat hij anders niet kan; hij zet zich neer op een *fatum Stoïcum* (stoïcijns noodlot): dat heeft zo moeten zijn, daar is niet tegen te doen, en tracht alzo te willen zoals hij kan, als hij niet kan zo hij wil. Hoe zou een onbekeerde zich met de voorzienigheid Gods kunnen troosten, daar God tegen hem is, en alles tot zijn verderf hem overkomt, zo hij niet bekeerd wordt; daarom is ze hem tot een schrik.

De Voorzienigheid is van grote nuttigheid.
XXII. Maar alle nuttigheid die hierin is, is voor de kinderen van God; hoe klaarder zij hun deel aan God kennen, hoe meerder ze nuttigheid uit de Voorzienigheid Gods kunnen trekken. Komt dan gij allen, wiens grote, inwendige, aanhoudende droefheid is over de zonde; die 't oog gedurig wendt naar de Heere Jezus, om door Zijn bloed gerechtvaardigd te worden, wiens verlangen is naar de gemeenschap met God, die 't daarop zetten om de Heere lief te hebben, te vrezen, te gehoorzamen, al is 't met veel duisterheden en zonden gepaard; komt, zeg ik, zet u een weinig bij mij neer, luistert toe, en laat mijn woorden in uw oren en harten ingaan.

Zich te gewennen aan haar beschouwing.
XXIII. 1. Gewent u door veel denken, door veel opmerken, door veel werkzaam geloven de hand van God in alles te zien, Gods onderhouding, medewerking en regering, zo in de schepselen en hun bewegingen te beschouwen; gelijk men de zon door het glas in de kamer ziet stralen. Ziet gij de zon des morgens opgaan, ziet gij 's nachts de heldere maan en fonkelende sterren in haar loop omdraaien, ziet gij alles uit de aarde voortkomen, let gij op alles wat in de wereld omgaat, en ziet gij oorlog, overwinning en nederlaag, vrede, buitengewone veranderingen en omkeringen; en gij zelf, zijt gij gezond of ongezond, zijt gij gedurig in tegenspoed, en komt het ene kruis op het andere, of komt er uitredding en voorspoed, zijt gij arm of rijk, is een mens u vriendelijk of ziet hij u stuurs aan, en spreekt u hard toe, helpt en verkwikt iemand u, of keert hij u de nek toe, legt hij u lagen, en kant zich tegen u, spreekt men wel of kwalijk van u; in één woord: alles, van het meeste tot het minste toe, het is alles door de besturing van God: gewent u toch gedurig om Gods hand in elke zaak levend te zien.
't Is niet genoeg dat te kunnen zeggen, en dat alles als waarheid te geloven, dat zal niet veel kracht op 't hart hebben; maar ik bid u, tracht door een gedurige werkzaamheid, door gedurig levend voorstellen en zien, u aan die waarheid te gewennen, Gods hand zo gedurig te zien werken in en door de tweede oorzaken alsof zij er niet waren, en God het alleen onmiddellijk werkte, en tracht door die gedurige werkzaamheid een hebbelijke gestalte te verkrijgen, zodat het u klaar is en gemakkelijk valt God te zien werken. Gelooft mij, daar steekt al meerder werk in om dat te leren, dan wij wel denken zouden; ons atheïstisch en aards hart leidt ons gedurig van dat beschouwen en erkennen af, een donkere nevel is ons hinderlijk; daarom zet er u toe, bidt om veel licht, om opmerking en zijt in dat beschouwen gedurig doende, en gij zult bevinden, wat grote nuttigheid het uw ziel aan alle kanten zal toebrengen; maar wacht u, te diep te treden in het hoe; hoe God alles onderhoudt, meewerkt en bestuurt, dat zou u bederven, want het is ondoorgrondelijk; maar gelooft en ziet de zaak zelfs telkens met nieuwe opmerking, spreekt daarvan en toont dat aan anderen, en gij zult zien dat gij troostelijker en heiliger door de wereld zult gaan.

Gods hand in alles te zien.
XXIV. 2. Blijft niet alleen in de daden van de Voorzienigheid staan, maar gewent u om er Gods hoogheid, macht, wijsheid, rechtvaardigheid, goedheid in te zien, die met verwondering en blijdschap goed te keuren. Alle schepselen zijn Zijne, alle beweging is van Hem, Hij regeert alles in de hemel en op aarde, hoe groot het gebouw is, hoeveel schepselen, kleine en grote, daarin zijn, hoe verscheiden ook alle bewegingen zijn; laat

deze erkentenis in u een ootmoedige vrees en ontzag verwekken. Is Hij niet de Heere, alleen de Heere, heeft Hij niet alles in zijn hand om het voor en tegen u te gebruiken; zijn alle schepselen zijn knechten niet, die op de wenk van hun Heere passen? Ontziet u dan voor Hem, bukt voor Hem neer in vrees, Roept uit*: De Heere is God, de Heere regeert.* Dit eist God: Jer. 5:22. *Zult gij Mij niet vrezen? spreekt de HEERE; zult gij voor mijn aangezicht niet beven? die van de zee het zand tot een paal gesteld heb.* O, hoe zoet is het in de beschouwing van de alles werkende God zich neer te buigen en Hem aan te bidden!

Niet van de tweede oorzaken af te hangen.

XXV. 3. Hangt nu niet meer af van de tweede oorzaken, steunt nu niet meer op uw goederen, kracht, wijsheid en bekwaamheid; ziet nu niet op vrienden of vijanden; rust nu niet op schepen, sterkten en soldaten; ziet nu zo niet uit naar deze en gene mensen of middelen, alsof men het van hen verwachtte; als God wil, zo blaast Hij in al uw afhangen en verwachten van de middelen. Hij keert het wel alles om: wat u meent uw behoud te zullen zijn, dat wordt uw verderf, en wat uw verderf scheen wordt uw behoud. De schepselen kunnen immers zich noch reppen noch roeren dan door de invloed van zijn kracht, wat zullen ze u dan geven of nemen? Waarom ziet u dan naar hen om, daar toch elkeen zegt: 't is bij mij niet! En ook is 't afgoderij en afwijking van God op schepsels hulp te rusten. Jer. 17:5, 7. *Vervloekt is de man, die op een mens vertrouwt, en vlees tot zijn arm stelt. en wiens hart van de HEERE afwijkt! Gezegend daarentegen is de man, die op de HEERE vertrouwt!*

Leer toch deze grote les; laat die, welke God niet kennen, naar schepselen en middelen omzien, en daarvan afhangen: maar gij, verwacht alles van de Heere in het zorgvuldig gebruik van de middelen, als middelen, en ziet door alle schepselen heen op God, dat baart een bestendige en sterke gestalte van het hart. Psalm 125:1. *Die op de HEERE vertrouwen, zijn als de berg Sion, die niet wankelt, maar blijft in eeuwigheid.*

Geen schepselen te vrezen.

XXVI. 4. Vreest nu geen schepselen, want zij kunnen zich noch reppen noch Rom.eren. God alleen regeert en bestuurt hen; gaan ze op u aan, God zendt ze, bepaalt ze, zij kunnen niet dan Gods wil uitvoeren; God verhindert ze. God doet ze weer weggaan. Wie vreest een zwaard, stok of steen, als ze op de aarde liggen, en in niemands hand zijn om hen te bewegen? Willen ze vloeken, zij moeten zegenen; willen ze lasteren, zij moeten prijzen; willen ze doden, zij moeten kussen, als God wil dat ze het doen. Zo God voor ons is, wie zal dan tegen ons zijn? Rom. 8:31. En Hij is voor u kinderen van God; wat vreest gij dan? Alle vijanden zijn maar als een ijselijk mom-aangezicht voor eens vriends aangezicht. Job 34:29*, Als hij stilt, wie zal dan beroeren?* Daarom: *Vreest u niet voor degenen die het lichaam doden,* Matth. 10:28. Hoe stil is een ziel, die de vijanden beschouwt, zittende in de schuilplaats des Allerhoogsten, en vernachtende in de schaduw des Almachtigen! Psalm 91:1.

Niet wraakgierig.

XXVII. 5. Wees niet toornig en wraakgierig tegen degenen, die u kwaad doen, want de Heere had het geboden; 2 Sam. 16:11. *Wie spreekt wat, zo de Heere het niet gebiedt?* Klaagl. 3:37. 't Is waar, zij doen het uit boosheid, maar de Heere gebruikt hun boosheid tot een roede om u te kastijden en te slaan. Jes. 10. Zo moet men dan met de hond op de

geworpen steen niet bijten, maar hoger zien op de hand desgenen, die ze gebruikt tegen ons, en ons wachten tegen de Heere te morren, want wraakgierig of toornig te zijn tegen het middel, is zich kanten tegen die het gebruikt. Ziet dan nooit een kwaaddoende mens alleen aan, alsof hij onafhankelijk werkte*, maar hoort de roede, en Wie ze besteld heeft,* Micha 6:9. En keert u tot Degene, Die u slaat, Jes. 9:12.

Lijdzaam.

XXVIII. 6. Bezit nu uw zielen in uw lijdzaamheid, die hebt gij van node. 't Kwaad komt u niet bij geval over, al geschiedt het door mensen; ja al is uw eigen onwijsheid en zonde de oorzaak daarvan, zo is het toch van de Heere, die had het over u bestemd, die bepaalt het, die voert het uit. Zegt dan met een stille onderwerping: Hij zal volbrengen, dat over mij bescheiden is, Job 23:14.

(a) Is Hij niet volstrekt de soevereine Heere? Gunt u Hem dat niet? Bent u niet blij dat Hij het is? Zou u Hem niet verdedigen, als iemand zijn volstrekte heerschappij te na kwam? Wilt u dan, dat de schakel van zijn Voorzienigheid om uwentwil brak? Zou u willen dat niet zijn wil over u, maar uw wil over Hem heerste? En zo niet, hoe durft u dan tegen Hem kikken? Houdt u dan stil, en laat Zijn wil volkomen over u uitgevoerd worden, omdat het Zijn wil is.

(b) Is hij niet uw Vader? Heeft Hij u niet van eeuwigheid liefgehad? En ziet, in liefde zond Hij u dat kwaad toe. *Hij kastijdt die Hij liefheeft,* Openb. 3:19. Hij heeft medelijden met u, Hij ontfert zich over u, Hij is bij u in de verdrukking, Hij kent uw benauwdheid, Hij ziet uw tranen, Hij hoort uw geroep, Hij zal u redden op Zijn tijd en op Zijn wijze.

(c) En de uitkomst zal zijn tot meerder verheerlijking van Zijn macht en van Zijn getrouwheid, van Zijn goedheid, en u zult daardoor nederiger van hart en heiliger worden; en naardat de verdrukkingen overvloediger zullen geweest zijn, zullen de vertroostingen ook overvloediger zijn.

Daarom verloochent uzelf, en neemt uw kruis op, en volgt Jezus na, Matth. 16:24. Zijt niet gemelijk, en verwerpt de tucht des Heeren niet. Wees niet verdrietig over zijn kastijding. Spr. 3:11. *Zwijgt de Heere en verbeidt Hem,* Psalm 37:7. En zegt met David: Psalm 39:10*, Ik zal mijn mond niet opendoen, want Gij hebt het gedaan.* Geeft u als leem in de hand van uw Maker, en laat Hij u vormen, zoals het Hem behaagt. Hij zal u leiden door zijn raad, en daarna zal Hij u in heerlijkheid opnemen, Psalm 73:24. Is 't dan niet wel, of Hij u door een droevige of blijde weg geleid heeft? Zalig is zalig.

Dankbaar.

XXIX. 7. De Voorzienigheid Gods wèl te gebruik en, dat maakt zonderling dankbaar, dat leert al het goede, 't welk gij ontvangt naar ziel en lichaam, tot de Heere als de enige Gever te brengen; dat doet Gods goedheid, trouw en weldadigheid zien; dat maakt blij, dat doet God loven en prijzen, aan anderen zijn deugden vertellen en zich met een gewillig hart God ten dienste stellen. Hij heeft het immers gegeven, en dat soms zo opmerkelijk, en op zo'n bewonderenswaardige wijze, en 't was enkel uit liefde; omdat het dan uit God is, zo moet het ook wederom tot Hem keren. *Want uit Hem, en door Hem, en tot Hem zijn alle dingen. Hem zij de heerlijkheid in der eeuwigheid,* Rom. 11:36. Dankt God in alles, 1 Thess. 5:18. Volgt David gedurig na, zeggende: *Looft de Heere mijn ziel! en vergeet geen van Zijn weldaden,* Psalm 103:2. O hoe zoet is het zijn

vorige benauwdheid, de hulpeloosheid, de onwaardigheid om iets te ontvangen, te herdenken, en dan te zien, dat de Heere aan ons denkt, dat Hij zelf verlost, en de begeerte geeft, en daarover God te verheerlijken, en zich in Hem te verblijden!

Stil vertrouwen.

XXX. 8. Hierdoor verkrijgt de ziel een goed toevoorzicht, en een stil vertrouwen op God ten opzichte van het toekomende; de driftige begeerten naar het lichamelijke worden ingetoomd; het kruis wordt niet gevreesd, het omzien naar deze en gene middelen, om die heftig, onmatig en zondig te gebruiken, houdt op; men geeft het de Heere in de hand, en is tevreden zoals Hij het maakt, want men weet dat het wèl zal zijn. *Wentel uw weg op de Heere, en vertrouw op Hem, Hij zal het maken.* Psalm 37:5. *Hij zorgt voor u,* 1 Petrus5:7. Hij zal het voor u voltooien, Psalm 138:8. Ziet, zulke nuttigheden zijn uit de Voorzienigheid Gods te halen; daarom: *Wie is wijs? die neme deze dingen waar; en dat ze verstandelijk letten op de goedertierenheden des Heeren,* Psalm 107:43. *Wie is wijs? die versta deze dingen; wie is verstandig, die bekenne ze,* Hos. 14:9.

Hoofdstuk 12

Van het Verbond der Werken.

In het achtste hoofdstuk hebben wij Adam vertoond in zijn uitnemende, heilige en heerlijke natuur; nu zullen wij hem u voorstellen als staande met God in een *Verbond,* namelijk *der werken.* Aan de kennis daarvan is veel gelegen, want die hierin dwaalt, of dit Verbond der Werken ontkent, zal niet wel het Verbond der Genade verstaan, en lichtelijk dwalen in de borgtocht van de Heere Jezus, en bijzonder lichtelijk ontkennen, dat Christus door zijn dadelijke gehoorzaamheid voor de uitverkorenen recht tot het eeuwige leven verworven heeft; gelijk wij zien in verscheidene partijen, die om hun dwalingen in het laatste, het eerste ontkennen, daarom is hij, die het Verbond der Werken ontkent, met recht verdacht te houden, dat er ook wat hapert omtrent het Verbond der Genade.

Beschrijving.
II. *Het Verbond der Werken is een overeenkomst tussen God en het menselijke geslacht in Adam, in welke God de eeuwige zaligheid belooft, onder voorwaarde van gehoorzaamheid, en de eeuwige dood dreigt, indien hij niet gehoorzaamde, welke belofte en voorwaarde Adam aannam.*

Hierover is de vraag: *Of tussen God en het menselijke geslacht in Adam zo'n verbond gemaakt is?*
Wij zeggen ronduit: *ja.*
Al vereist de orde van een zaak te verhandelen, dat men eerst zie of er zo'n zaak is, en dan hoedanig zij is, zo is ‘t hier evenwel nodig, dat wij eerst de natuur van dit Verbond inzien, omdat de waarheid van het zijn van zo'n Verbond uit zijn natuur hoofdzakelijk bewezen moet worden. Dus moeten wij de sluitreden zoeken.

Eerste bewijs. *Omdat alle voorwaarden van en verbond daar zijn.*
Als God Adam een wet, welker inhoud een en ‘t zelfde is met die van de Tien Geboden, gegeven heeft; de eeuwige zaligheid, die Christus in het Verbond der Genade voor de uitverkorenen verworven heeft; beloofd heeft: de boom der kennis des goeds en des kwaads tot een beproefteken, en de boom des levens tot een sacrament van het leven gesteld heeft, en Adam én de belofte én de voorwaarde aannemende, zich aan God verbonden heeft, zo is er tussen God en Adam een Verbond der Werken; nu, dit alles is waar, dienvolgens is er zodanig een Verbond.

Partijen. Die eerste is God, als soeverein, als heilig, als goed.
III. Eerst zullen wij zien de ene Partij en zijn werk, en daarna de andere en zijn werk.
De ene partij is God, die in dit Verbond voorkomt:
(a) Als de eerste, de eeuwige, de opperste, de soevereine Heere, die macht heeft over zijn schepselen, om hetzelve voor te schrijven, te gebieden, te beloven wat Hij wil. Hij is de enige Wetgever, Jak. 4:12.

(b) Als heilig en rechtvaardig, die niet dan in de heiligheid van het redelijke schepsel behagen kan hebben, en onheiligheid niet ongestraft kan laten.
(c) Als oneindig goed, en lust hebbende zijn goedheid aan de mens mee te delen. Zijn verbondswerk is:
   (1) Een wet te geven.
   (2) Zaligheid te beloven en verdoemenis te dreigen.
   (3) Te stellen een verzegelende boom en een proefboom.

(1) **God heeft aan Adam een wet gegeven**
IV. De eerste zaak, die te bewijzen is, is dat God aan Adam een wet gegeven heeft, en zo'n wet, wier inhoud een is met de wet van de tien geboden. Een wet is een regel van des mensen inwendige gestalte en daden, door God gegeven, lerende wat goed en kwaad is, en door haar Goddelijk gezag de mens verbindende tot gehoorzaamheid.
Des mensen verstand, de rede, laat ze volmaakt zijn, laat ze het recht zo bevatten als de wet het eist, is geen regel van goed en kwaad. Een zaak is niet goed of kwaad, omdat de rechte rede dat zegt; de rechte rede verbindt de mens niet tot gehoorzaamheid, die is alleen een middel om én wet én verbintenis te kunnen kennen en erkennen; maar de Goddelijke wet en het Goddelijk gezag is de regel van goed en kwaad, en verbindt tot gehoorzaamheid.

… welke voortkomt uit Zijn wil.

Ik zeg: God heeft de mens een wet gegeven. ‘t Komt Hem alleen toe dit te doen; de bedenking is: Of de wetten, die God geeft, voortkomen uit Gods natuur of vrije wil? Ik antwoord: zij komen voort uit de wil Gods, overeenkomstig zijn natuur. Zij komen voort, niet uit de wil van eveneensheid of onverschilligheid, alsof God het tegendeel kon gebieden, namelijk, God en zijn naasten te haten, en dat toorn, nijd, haat, wraakgierigheid, hovaardigheid en andere zonden de heiligheid zouden zijn, en dat God op de zonde de eeuwige gelukzaligheid zou kunnen beloven, dat strijdt tegen Gods natuur, en zo ook tegen zijn wil; gelijk ook, dat Hij een redelijk schepsel kon laten zonder wet.

Bewijs 1.
V. Dat God Adam een wet gegeven heeft, blijkt aldus: 1. Rom. 2:14, 15. *Deze* (Heidenen) *de wet niet hebbende, zijn zichzelf een wet: Als die betonen het werk van de wet, geschreven in hun harten.* Indien de mensen na de val zelfs een wet in hun harten hebben ingeschreven, en alzo zichzelf een wet zijn, hoewel onvolmaakt en duister, veel meer heeft Adam in de staat van de volmaaktheid een wet gehad. De reden van gevolg is, omdat de wet van de natuur vloeit uit de kennis Gods. Adam nu had veel meer en klaarder kennis van God, dan de Heidenen na de val, zo ook dan een volmaakter wet. Ook is de kennis van de wet en de gelijkvormigheid met die wet een volmaaktheid van des mensen natuur; na de val is hij de beste, die meest van die kennis en gelijkvormigheid heeft. Zo heeft dan de volmaakte Adam een klaarder kennis van, en gelijkvormigheid met de wet gehad, en zo dan een wet.

Bewijs 2.

Rom. 8:3, 4, *Want hetgeen der wet onmogelijk was, omdat zij door het vlees krachteloos was, heeft God, zijn Zoon zendende in gelijkheid des zondigen vleses, en dat voor de zonde, de zonde veroordeeld in het vlees. Opdat het recht van de wet vervuld zou worden in ons.* De apostel stelt vast, dat er een wet is, die alle mensen raakt, en dat die wet in zichzelf kracht heeft, om de mens, die ze volmaakt vindt, te rechtvaardigen. Hij verklaart, dat die wet krachteloos is, en dat het der wet onmogelijk is te rechtvaardigen; de reden is, omdat ze door het vlees, dat is, door de zonde krachteloos is geworden; daar overtreding van de wet is, daar kan ze niet vrijspreken van overtreding, want de wet is de waarheid. Is de wet dan krachteloos geworden, zo is ze eens in kracht geweest; nu, dit is nooit geweest na de val, daarom dan vóór de val, toen daar geen zonde was.

Uit Gods en des mensen natuur.

3. De natuur van God en van Adam vereisen, dat Adam een wet had. God is door Zijn natuur de Eerste, de Opperste, en alle eer en dienst waardige Heere. Zo ras als er een schepsel is, zo is Hij boven dat schepsel, en dat schepsel is onder Hem, en zo ook het redelijke schepsel, de mens; niet alleen omdat Hij deze geschapen heeft, of omdat Hij met de mens in een verbond is getreden, of omdat de mens gezondigd heeft, maar bijzonderlijk door Gods natuur, omdat Hij Jehovah is; en Adam, omdat hij een schepsel was, zo moest hij in alles afhangen van zijn Maker, anders was hij zelf God; men kan de natuur des schepsels niet begrijpen, anders dan afhankelijk. Is dan Adam van God afhankelijk, zo is hij dat niet alleen in zijn wezen, maar ook in zijn bewegingen, niet alleen in die, welke hij met de dieren algemeen heeft, maar ook in zijn redelijkheid, waardoor hij verstandig zijn werk doet. Is God door Zijn natuur de Opperste, en onafhankelijk, en dit Hem toekomende, dat Hij geëerd, gediend, gevreesd wordt; Jer. 10:7 en is de mens afhankelijk in zijn natuur, daden en redelijkheid, zo had dan de mens in zijn volmaaktheid een band, een regel, waarnaar zijn natuur en daden bestuurd moesten worden, dat is een wet. Deze wet was in Adams natuur, zodat hij als een onwetende niet behoefde na te speuren, wat hij doen en laten moest, of als een zwakke bekommerd moest zijn, dat hij niet elders door zijn begeerlijkheden afgetrokken werd, want een kennis van en gelijkvormigheid met de wet was in zijn natuur ingedrukt.

Tegenwerping 1.

VI. *De rechtvaardigen is de wet niet gezet, maar de onrechtvaardigen,* 1 Tim. 1:9.

Ik antwoord; de wet kan men aanmerken, óf als een beminnelijke, verbindende regel, óf als een dwingende toom door vrees en schrik van de straf. De rechtvaardigen hebben de wet als een beminnelijke, verbindende regel, erkennen met blijdschap, dat ze daaronder zijn; maar zij zijn vrij van de verschrikkende dwang, want de volmaakte liefde drijft de vrees buiten, 1 Joh. 4:18. Maar de onrechtvaardigen zijn onder de verschrikkelijke dwang van de wet, eisende de straf over hun daden. *Oderunt peccare boni virtutis amore; oderunt peccare mali formidine poenoe:* De goeden willen niet zondigen uit liefde tot de deugd, maar de kwaden laten het zondigen uit vrees van de straf.

Tegenwerping 2.

Adam was in de volmaakte liefde tot God, en daarom kon geen wet plaats hebben, omdat hij alles volvaardig vanzelf, vrijwillig uit zijn natuur deed.

Ik antwoord:

(a) De wet is liefde, Matth. 22:37-39. Had Adam volmaakte liefde, zo had hij de volmaakte wet.
(b) De wet is vrijheid, Jak. 1:25. *De volmaakte wet, die der vrijheid is.* Was Adam in een heilige vrijheid, zo was hij onder de wet van de vrijheid.
(c) Vanzelf, van natuur iets te doen, en door een wet het te doen, dat strijdt niet. De Heidenen deden ook van nature de dingen die van de wet zijn.
(d) Is niet liefde te schenden zonde? En is zonde niet ongerechtigheid? Zo is dan in de volmaakte liefde een wet.
(e) Adam in de staat van de volmaakte liefde had een bedreiging van de dood, en daar bedreiging is op overtreding, daar is een wet. Zo had dan Adam een wet.

Adam wet was de wet der tien geboden.

VII. Maar nu komt in bedenking: Wat wet Adam had?
Ik antwoord: Adam, behalve het verbod in betrekking tot de boom der kennis des goeds en des kwaads, had, zoveel de inhoud aangaat, de wet der Tien Geboden. Dit blijkt:

1. Zonder twijfel had Adam de volmaaktste wet. Nu, de volmaaktste wet is de wet van de liefde, en deze is de wet van de Tien Geboden, Matth. 22:37-39. Zo had dan Adam de wet van de Tien Geboden.
2. De wet, die de Heidenen in hun natuur hadden, en een overblijfsel is van die wet, die Adam in zijn natuur had, is dezelfde met de wet der Tien Geboden, met aller toestemming; zo is dan ook de wet van Adam de wet der Tien Geboden.
3. Dit blijkt uit Rom. 8:3, boven verhaald. Daar spreekt Paulus van een wet, noemende die, zonder verdere beschrijving, *de wet.* De wet is de wet der Tien Geboden, dat is buiten bedenking; nu, die wet had Adam in haar kracht, die na de val was krachteloos geworden, gelijk getoond is. Zo had Adam de wet der Tien Geboden.
4. Er is maar één heiligheid, want heiligheid is het beeld Gods, dat één is. Zo is dan de wet ook één; want de volmaakte overeenkomst des mensen met de wet der Tien Geboden is heiligheid; dus had de volmaakte Adam de tien Geboden, zoveel de inhoud aangaat, tot zijn wet.

Het bijzondere gebod in betrekking tot de boom der kennis des goeds en des kwaads.

VIII. Behalve deze wet van de natuur heeft God aan Adam een gebod gegeven, ‘t welk God door zijn vrijheid hem kon geven of niet geven. Dit is het gebod van niet te eten van de boom der kennis des goeds en des kwaads, van welks benaming wij boven gesproken hebben.
Hier rijst lichtelijk een gedachte op: *Waarom God aan Adam die wet gaf. Had God hem die niet gegeven, hij had niet gezondigd.*
Ik antwoord:
(a) Dat volgt niet, dat hij dan niet gezondigd zou hebben; hij was heilig, maar veranderlijk, hij kon ook in een andere zaak gezondigd hebben.
(b) God antwoordt niet altijd van zijn daden. Zo men enige gedachten over dat gebod wilde maken: in dat gebod lag veel, dat God alleen de Heere was en hem gebieden mocht, wat Hij wilde, en dat hij maar blindelings te gehoorzamen had, zonder te vragen: waarom?
(c) Daar lag in, dat de mens niet had te begeren dan naar de wil Gods, en dat alles hem alleen om God begeerlijk of niet begeerlijk moest zijn.

(d) Daar lag in, dat des mensen zaligheid in de genieting Gods, en niet in iets buiten Hem bestond, en dat hij het allerbegeerlijkste daarom niet van node had, maar kon missen.
(e) Ook dat men voor het tegenwoordige tevreden moest zijn met de trap van volmaaktheid, die God voor die tijd geeft, en dergelijke; maar de vraag: waarom heeft God zo'n gebod gegeven, kan men niet beantwoorden, dan met te zeggen: *zo was het Gods soeverein welbehagen.*
Zo hebben wij gezien dat Adam een wet had.

IX. (2) De tweede zaak, die te tonen is, is **dat Adam belofte had van de eeuwige gelukzaligheid.**
Dit blijkt:

1. Uit de Heidenen ook heden ten dage. Gelijk God in des mensen hart heeft ingedrukt, dat Hij is, en wat Hij van de mens wil gedaan en gelaten hebben, zo is hun mede ingedrukt, dat er is beloning voor de goeden, en straf voor de kwaden; dit getuigen de dagboeken van zeevarende lieden, welke, komende bij Heidenen, waar nooit Christenen geweest zijn, bevonden, dat zij met wijzen der handen toonden, dat de goeden zouden gaan in de hemel, wijzende naar boven, en de kwaden in de hel, wijzende naar beneden; en Paulus getuigt, dat het geweten van de Heidenen hen beschuldigt en ontschuldigt, Rom. 2:15. Hebben dan de Heidenen een kennis van beloning en straf, naardat zij zich naar de ingedrukte wet gedragen, veel meer had dan Adam, die de wet volmaakt had, beloften van beloning, die hij kende.
2. Wij hebben boven getoond dat Adams wet de wet der Tien Geboden was; nu, de wet der Tien Geboden had de belofte van het eeuwige leven, gelijk te zien is, Matth. 19. Een jongeling vraagt, vs. 16, *Wat zal ik goeds doen, opdat ik het eeuwige leven hebbe? Christus antwoordt,* vs. 17, *Wilt gij in het leven ingaan, onderhoudt de geboden.* Zie ook, Le 18:5, Welk mens dezelve zal doen, die zal door dezelve leven. Zo ook Rom. 7:10, *Het gebod dat ten leven was.* Psalm 19:12, In het houden van die is grote loon. Zo had Adam de belofte van het eeuwige leven.
3. Omdat Christus voor de uitverkorenen het eeuwige leven verworven heeft, door Zich te stellen onder de wet, die voldoende door het dragen van de straf, en door volkomen heiligheid van de natuur en van de daden, gelijk blijkt, Rom. 8:4, waar de apostel verklaart, dat door Christus' voldoening het recht van de wet vervuld is voor de uitverkorenen. Zie ook Gal. 4:4, 5, *God heeft zijn Zoon uitgezonden, geworden uit een vrouw, geworden onder de wet; opdat Hij degenen, die onder de wet waren, verlossen zou, en opdat wij de aanneming tot kinderen verkrijgen zouden.* Zie daar een wet, en diezelfde wet die Adam had, onder deze stelt de Heere Jezus Zich en daardoor verwerft Hij de uitverkorenen verlossing en aanneming tot kinderen, en indien wij kinderen zijn, zo zijn wij ook erfgenamen, erfgenamen Gods en mede-erfgenamen van Jezus Christus, opdat wij ook met Hem verheerlijkt worden, Rom. 8:17. Zo ligt dan in de gehoorzaamheid van de wet de eeuwige heerlijkheid, en dienvolgens, zo had Adam, hebbende dezelfde wet, de belofte van zaligheid.
4. Datzelfde leven, dat op het geloof, Christus aannemende geschonken wordt, datzelfde leven beloofde de volmaakte gehoorzaamheid van de wet. Nu, het eeuwige leven wordt op het geloof in Christus aan de uitverkorenen geschonken, zo dan ook op de volmaakte gehoorzaamheid van de wet. Deze zelfde belofte door die beide zaken toont de apostel: Rom. 10:5, 6, 9. Mozes beschrijft de rechtvaardigheid die uit

de wet is, zeggende: de mens, die deze dingen doet, zal door dezelve leven. Maar de rechtvaardigheid, die uit het geloof is, spreekt aldus: *Indien gij met uw mond zult belijden de Heere Jezus, en met uw hart geloven ... zo zult gij zalig worden.* Gal. 3:11, 12 .... *de rechtvaardige zal uit het geloof leven. Doch de wet is niet uit het geloof; maar de mens die deze dingen doet, zal door dezelve leven.* Zie daar éénerlei belofte: leven, het eeuwige leven. Van de wet staat het, Matth. 19:16, 17, boven verhaald. Van het geloof staat, Joh. 3:36, *Die in de Zoon gelooft, die heeft het eeuwige leven.* Tot dit een en zelfde einde toont de apostel dat er twee wegen zijn, van welke de ene is de wet, en de andere het geloof. Hieruit volgt dan, dat Adam, hebbende de wet, de belofte had van dat eeuwige leven, 't welk nu door het geloof verkregen wordt.

5. Dit blijkt ook uit de bedreiging: Gen. 2:*17 Ten dage, als gij daarvan eet, zult gij de dood sterven.* De bedreiging is de dood zonder enige bepaling; wil iemand hier de dood bepalen tot de tijdelijke dood, die moet de noodzakelijkheid bewijzen, 't welk hij nooit zal doen, omdat daarvan noch taal, noch teken is. Maar:
   (a) 't is bekend, dat dood zowel is de eeuwige verdoemenis, als de tijdelijke dood. 2 Kor. 2:16. Deze wel een reuk des doods ten dode. 1 Joh. 5:16. Er is een zonde tot de dood. Openb. 20:6. Over deze heeft de tweede dood geen macht.
   (b) De gedreigde dood was een straf van de zonde; nu, de straf van de zonde is niet alleen de tijdelijke, maar ook de eeuwige dood, die tegen het eeuwige leven overstond. Rom. 6:23. *De bezoldiging der zonde is de dood, maar de genadegifte Gods is het eeuwige leven.* Matth. 25:46. Deze zullen gaan in de eeuwige pijn; maar de rechtvaardigen in het eeuwige leven. De apostel zegt wel uitdrukkelijk, dat door het eten van de verboden boom, de verdoemenis op alle mensen gekomen is. Rom. 5:16, De schuld is... uit één misdaad tot verdoemenis. vs. 18, *Door één misdaad is de schuld gekomen over alle mensen tot verdoemenis.* Niemand kan ontkennen, dat die éne misdaad is het eten van de verboden boom; nu, op dit eten komt de verdoemenis; zo was dan de verdoemenis gedreigd door het woord dood. Keert dit nu om: was aan Adam de eeuwige verdoemenis gedreigd op overtreding, zo was het eeuwige leven hem, door de regel van het tegendeel, op gehoorzaamheid beloofd. Deze bedreiging van dood bevatte in zich leven, indien hij niet zondigde. Dit heeft te meer hier plaats; want wie kan en durft van de goede God denken, dat Hij eeuwige straf zou dreigen en doen komen op ongehoorzaamheid, en evenwel niet de eeuwige gelukzaligheid op gehoorzaamheid; dat zijn straffen onbegrijpelijk groter zouden zijn, dan zijn goedheid?

6. Dit blijkt ook uit de boom des levens. Hier staan twee bomen tegen elkaar. De ene is een teken van de eeuwige dood; zou dan de andere niet een teken zijn van het eeuwige leven? De benaming geeft dat ook te kennen; hij wordt met nadruk des Levens genoemd. Wie kan daar anders uit afleiden, dan dat hij een sacrament, een verzegelend teken van het leven is. Hier is de minste bepaling niet tot het lichamelijk leven, zo mogen wij ze dan ook niet maken, en ook, als hij het lichamelijke leven verloor, zo verloor hij ook meteen het geestelijke leven dat hij had; zo moet men dan hier door leven verstaan én het lichamelijk én het geestelijke, dat hij toen bezat, en ook de eeuwige gelukzaligheid, die doorgaans onder het woord leven, zonder dat het woord eeuwig daarbij staat, verstaan wordt. Matth. 19:17. *Wilt gij in het leven*

ingaan. Matth. 7:14. *De weg is nauw, die tot het leven leidt.* En zo op veel plaatsen. Daarom wilde de Heere niet, dat hij het zegel van het eeuwige leven deelachtig zou blijven, toen hij de zaak zelf verloren had. Zie Gen. 3:22. De Heere keerde hem door een engel uit het paradijs, opdat hij zijn hand uitstrekke en neme ook van de boom des levens, en ete en leve in eeuwigheid.
Toen hij zich bezondigd had met het eten van de ene boom, daar hij geen recht toe had, zo wilde God ook dat hij van de andere nu niet eten zou, omdat hij daartoe nu ook geen recht; had. Maar zou hij dan in waarheid eeuwig geleefd hebben, indien hij eens achter die boom kon komen, en daarvan ate? Gewis nee; want in die boom was geen kracht om het verloren geestelijk leven, en de gemeenschap met God te herstellen, dat wist Adam ook wel, en wat kon hem het lichamelijke leven zonder het geestelijke baten? En ook was in de boom de kracht niet om de bedreiging van God: *gij zult de dood sterven,* te verijdelen en te vernietigen, schoon hij het lichamelijke leven kon doen blijven, dat hij toch niet kon, dat wist hij ook wel.
Waarom zegt God dan: *En leve in eeuwigheid?*
Ik antwoord: 't is een *verwijtende en beschimpende wijze van spreken, gelijk uit hetzelfde vers blijkt: De mens is geworden als Onzer Een.* 't Is zoveel alsof God zei: daar staat nu de mens, die door het eten van de verboden boom meende Ons gelijk te worden, ziet, hoe gelijkt hij Ons! Dat is zo veel gezegd: hoe is hij in zijn be-ogingen bedrogen; want in plaats van Ons gelijk te worden, is hij Ons ongelijk! Zo is ook de wijze van spreken: *en leve in eeuwigheid,* zoveel, als zo zou hij zich nu ook in zijn be-oging en mening bedrogen vinden, als hij door het eten van deze boom meende eeuwig te leven, en leve in eeuwigheid, te weten naar zijn inbeelding, alsof de boom hem na de zonde nog bleef een sacrament van het leven. God wilde niet, dat hij het sacrament zou misbruiken, nu hij de zaak zelf, het eeuwig leven, verzondigd had. De Heere wilde, dat hij nu van 't verbroken verbond der werken zou afzien, verloren in zichzelf zijn, en alle hoop stellen in het zaad van de vrouw, 't welk hem terstond daarna beloofd werd.

De andere partij is Adam.
X. Dus hebben wij dan gezien het werk van de ene partij, namelijk, dat God Adam een wet heeft gegeven, welker inhoud dezelfde is met die van de Tien Geboden; de eeuwige zaligheid, die Christus voor de uitverkorenen heeft verworven, en op het geloof hun schenkt, beloofd heeft; de boom der kennis des goeds en des kwaads tot een proefteken, en de boom des levens tot een verzegelend teken heeft gesteld; daar zijn dan nu alle vereiste voorwaarden van een verbond aan de ene zijde. Nu hebben wij hierbij te tonen de andere partij en zijn werk, 't welk noodzakelijk in een verbondshandeling daarbij moet komen.

Heeft zich in het verbond ingelaten.
De andere partij is het menselijk geslacht in Adam, versierd met het beeld Gods, 't welk bestaat in een zuivere kennis Gods, gerechtigheid en heiligheid, zodat bij én voorwaarde én belofte wel kende, en de voorwaarde kon volbrengen. De bedenking is: Of hij het Verbond wel aangenomen heeft? omdat daarvan niets is geschreven. Ik antwoord, dat schoon het niet uitdrukkelijk staat in de Schrift, zo blijkt het nochtans daaruit klaar.

Eerste bewijs

XI. Eerst, hij heeft de voorwaarde en belofte aangenomen. Dit blijkt:

1. Het gebeurt wel, dat de belofte van het verbond aan de ene zijde verhaald wordt, en dat nochtans het gehele verbond verstaan wordt. Zie maar, Gen. 3:15, *Datzelve* (zaad van de vrouw, 't welk Christus is) *zal u* (slang) *de kop vermorzelen.* Dat hier het verbond der genade opgericht wordt, is bekend, en nochtans staat er niet een woord van Adams en Eva's aanneming. Zo ook hier: Omdat alle voorwaarden van een verbond van de ene zijde vermeld worden, zo wikkelt dat noodzakelijk in de toestemming van de andere partij.
2. Adam was volmaakt, en daarom, behalve dat God macht had te gebieden, en Adam wegens zijn volmaakte gehoorzaamheid het niet kon weigeren, zo kon hij niet anders dan deze voorwaarde en belofte aannemen; want kan een redelijk mens, volmaakt kennende de gemeenschap Gods in een mindere trap, wel anders dan liefhebben en begeren een hoger trap van die alleen zalige gemeenschap? En kan hij niet anders, of hij moest ontmenst van zijn verstand, en van de liefde tot zijn welzijn beroofd zijn, kan hij niet anders, dan zulke zaken beminnen en begeren, zo kan hij ook niet anders, dan met al zijn hart omhelzen, als hem zulke zaken beloofd worden, gelijk, wij zo terstond gezien hebben, dat ze hem beloofd waren. Even zo is het ook met de voorwaarde; want die is niet alleen een weg tot zaligheid, maar was zijn tegenwoordige zaligheid zelf; namelijk, volmaakte liefde tot de beminnelijke God, onderwerping onder die gehoorzamenswaardige soevereine Heere. Dit bezat hij, dit was zijn liefde, blijdschap en vergenoegen; en kon hij niet anders, dan de belofte, om reden terstond gemeld, aannemen, zo kon hij ook niet anders, om dezelfde reden, dan de voorwaarde aannemen, omdat de belofte en de voorwaarde niet in soort, maar in trap verschilden.
3. 't Blijkt ook uit het gedrag van alle mensen. De natuur leert hen zeggen: "het gebod is heilig, rechtvaardig en goed, ik keur het goed, en ik vind dat ik daaraan verbonden ben, en ik keur ook die band goed, en acht het mijn plicht te zijn; gewillig verbind ik mij daaraan en ik omhels ook de belofte, van op gehoorzaamheid de hemel te ontvangen." Zo bevinden wij, dat een natuurlijk mens na de val alsnog én belofte én voorwaarde aanneemt, veel meer dan kon de volmaakte mens niet anders dan én voorwaarde én belofte aannemen.
4. Dat Adam en Eva de belofte en voorwaarde aangenomen hebben, blijkt ook daaruit, dat Adam en Eva zich onthielden en weigerden van de verboden boom te eten, omdat de Heere het hun verboden had. Waar uit kracht van verbod gehoorzamen en weigeren is om te overtreden, daar is een aanneming; nu, dat is hier, gelijk uit de geschiedenis Gen. 3 blijkt. Zo hebben dan Adam en Eva de voorwaarde en belofte aangenomen: dienvolgens is er een volkomen verbond geweest tussen God en de mens.

Dus maken wij dan de gezochte en gevonden sluitreden op: Daar een wet is als een voorwaarde, daar beloften zijn op vervulling van die voorwaarde, daar een proefteken en een verzegelend teken, dat is een sacrament, is, daar én voorwaarde én beloften aangenomen worden, daar is een verbond. Nu, dit alles is hier. Zo is er een verbond tussen God en Adam. Wij maken hier geen melding van paradijs, noch van sabbat, omdat wij die niet als sacramenten erkennen, gelijk ook niet de boom der kennis des goeds en kwaads.

Tweede Bewijs.
XII. Dit vorige nu vast zijnde, zo is dit volgende bewijs te klaarder, 't welk wij nemen uit Hoséa 6:7, *Zij hebben het verbond overtreden, als Adam.* Hier wordt gesproken van een verbond, en van een verbond met Adam, en van een verbreking van een verbond. Hiertegen zijn twee moeilijkheden weg te nemen, namelijk, of het woord *Adam* hier niet mens moet overgezet worden, en dat alzo hier niet van Adam, maar van andere mensen gesproken wordt; en dan of het woord *Berith* hier niet behoorde *wet* overgezet te worden, zodat zelfs hier van geen *verbond* gesproken zou worden.

Adam betekent hier de eerste mens.
Op het eerste antwoord ik: Ofschoon het woord Adam *mens* overgezet kon worden, en dikwijls overgezet wordt, zo volgt daaruit niet, dat het hier zo overgezet moet worden; die dat zeggen wil moet het bewijzen, en daar zal hij geen raad toe weten; wij houden het woord Adam de eigennaam van de eerste mens te zijn in deze plaats; onze redenen zijn deze:

(a) Als men het *mens* overzette, dan was de klem van de plaats weg, want die woorden als Adam worden hier bijgebracht, niet tot verkleining, maar tot vergroting van de misdaad; wat kracht van verzwaring, ja zelfs wat zin zou dat hebben; zij hebben het verbond verbroken, gelijk andere mensen, die bondgenoten zijn. Want overtraden ze een verbond, zo moesten ze daarin zijn; dat is: zij hebben het verbond overtreden, gelijk zij, of andere mede-bondgenoten het doen, dat waarlijk geen zin heeft; dus is Adam hier de eerste mens.
(b) De Heilige Schrift (dikwijls in 't eerste boek Mozes) Deut. 32:8 1 Kron. 1:1, gebruikt het woord Adam als een eigennaam van de eerste mens, en bijzonder vinden wij het in dezelfde samenvoeging als hier. Job 31:33, "Zo ik *gelijk Adam,* mijn overtredingen bedekt heb." Hier wordt uitdrukkelijk op het verbloemen van Adams misdaad gezien, en zo moet het daar ook, op de eerste mens ziende, als een eigennaam, Adam, behouden worden. En omdat hier ook gezien wordt op een zonde, die Adam begaan heeft, ten minste aan zo'n slag van zonde, waarom dan Adam niet als *Adam* overgezet?
(c) Ook is er in de grondtekst geen tegenreden, dat men het als een eigennaam houdt; want bij een eigennaam kan geen hemphaticum, van nadruk, gesteld worden; maar als het mens betekent, zo wordt het dikwijls met zodanig een *h* gevonden. Nu, hier is zo'n *h* niet, die hier bijzonder te pas zou komen, als het andere mensen betekende, omdat het woord Adam hier een grote nadruk heeft.
(d) De zaak is waarheid in Adam: hij was in een verbond, als wij boven gezien hebben. Hij heeft het verbond verbroken, daarom moeten wij het op Adam houden, zolang geen andere noodzakelijkheid ons gebiedt het op een ander te houden.
(e) 't Past hier zeer wel. God wil hier de grootheid van de zonde van Juda en Efraïm vertonen, door die te brengen tot haar oorsprong en voorbeeld van navolging. Deze hun zonde was niet alleen zelf kwaad, maar zij had ook een kwade oorsprong, en daarom te meerder kwaad, gelijk David daardoor zijn zonde vergrootte, Psalm 51. Deze bondsbreuk was een zonde, die uit de bondsbreuk van haar natuur in Adam voortkwam, en alzo te gruwelijker. Adam, in alle lichamelijke en geestelijke zegeningen overvloedig, brak, lichtvaardig, Rom.ekeloos en trouweloos het verbond; zij volgden na in de gelijkheid van de overtreding van Adam, met

trouweloos het verbond Gods te verbreken, daar God hen naar het lichaam zo overvloedig had gezegend, en naar de ziel zijn Woord en alle middelen van de genade gaf. Zodat deze woorden als Adam doen zien op de eerste bondsbreuk van Adam, die hier bijgebracht wordt als een vergroting van de zonde van Juda en Efraïm.

Berith betekent niet wet

XIII. Het tweede is van geen schijn, namelijk dat men *Berith,* wet zou kunnen overzetten.

Wij antwoorden, dat van *kunnen* tot *zijn* geen gevolg gemaakt kan worden; maar buiten dat, ik ontken dat het woord Berith, ook wet betekent. Mij is tot nog toe geen voorbeeld voorgekomen, maar ik vind wel, dat het een verbond genoemd wordt met opzicht op de wet als een regel van het verbond, doch zelf betekent het mijns wetens nooit wet; zo blijft het dan hier verbond, en een verbond overtreden als Adam. Dienvolgens blijkt het, dat tussen God en Adam een verbond was.

Dit verbond te overdenken.

XIV. Overdenkt dit dikwijls, om te zien in hoe gelukzalige staat God het menselijke geslacht, en zo ook u, ten opzichte van uw natuur, gesteld had. Zulke volmaakte, zulke betamelijke en zelfs beminnelijke voorwaarden! Zulke heerlijke beloften, en dat in een verbond met de alleen heerlijke en oneindig goede God! Daar is geen einde aan te zien. Ga vandaar tot de verbreking van het verbond, en dat zo nodeloos, zo roekeloos, en zo moedwillig, wat is dat een verfoeilijke daad! Ga vandaar tot de rechtvaardigheid Gods, en keurt die in het straffen en verwerpen van zulke verbondbrekers goed. Vergroot door het zien van de heerlijkheid van dit verbond uw erf- én dadelijke zonden. Dat schone verbond is nu verbroken, en een onbekeerde, nog niet overgegaan in het verbond der genade, is nog in dat eigen verbond der werken, en zo dikwijls als hij zondigt, verbreekt hij al wederom dit verbond, en dus ligt hij onder de vloek, en vergroot die meerder.

Zie nu af van dit verbond der werken, want het is verbroken, de zaligheid kan daardoor niet verkregen worden. Deze vermaning is nodig, omdat de kinderen van God zelf nogal op de werken zien, en daarnaar moedig of moedeloos zijn. En de onbekeerden willen nog altijd wat doen, zij menen het met bidden en bekeren goed te maken, maar zij zullen zich bij die weg bedrogen vinden. Laat het verbond der genade u dierbaar zijn, begeeft u naar de Middelaar van dit beter verbond, begeeft u in dit verbond, en let er op, en acht de eerste man gestorven.

Hoofdstuk 13

Van het verbreken van het Verbond der Werken.

Dat Adam gezondigd, en alzo het Verbond der Werken verbroken heeft, behoeft geen ander bewijs dan de zondige staat van alle mensen, en de Schrift, die het overal te kennen geeft.
Maar de bedenking is: *Wanneer is hij gevallen?*
De mens zo heerlijk geschapen, en in zo zalig een verbond met zijn God staande, is naar alle waarschijnlijkheid niet zeer lang in die heilige en gelukkige staat gebleven, maar hoe lang, is onbeschreven, en daarom onbekend. Maar het blijkt, dat hij niet terstond op de dag van zijn schepping is gevallen. Want:

1. De zevende dag wordt zo aan de zesde gevoegd als de vorige dagen aan elkaar, zonder enige tussen inkomende zaak of melding van de val, of van de duivelen of van de mens. De tussengestelde afdeling van het hoofdstuk maakt geen onderscheid in de zaak; want de hoofdstukken zijn van de heilige schrijvers niet gesteld, maar tot hulp van het geheugen, en onderrichting van andere mensen daarin gevoegd.
2. De val wordt beschreven geschied te zijn ná de zevende dag; want, nadat, Gen. 1 en 2, de zeven eerste dagen, en wat op ieder geschied was, doorlopend beschreven waren, zo wordt daarna, Gen. 3, de val beschreven.
3. Toen de zesde dag geëindigd was, toen was nog alles zeer goed: Gen. 1:31 *God zag al wat Hij gemaakt had, en ziet het was zeer goed.* Toen was het avond geweest, en het was morgen geweest, de zesde dag.
4. Toen God de zonde van de mens zag, *toen berouwde het de Heere, dat Hij de mens op de aarde gemaakt had, en het smartte Hem aan Zijn hart,* Gen. 6:6. Maar op de zevende dag rustte de Heere, dat is, Hij hield op van nieuwe schepselen te scheppen, Hij zag al zijn werk met genoegen aan, verblijdde Zich in Zijn werken, op menselijke wijze gesproken, en verkwikte Zich daarin, Ex 31:17. *Omdat de HEERE in zes dagen de hemel en de aarde gemaakt, en op de zevende dag gerust en Zich verkwikt heeft.* Waaruit blijkt, dat de mens noch vóór, noch op de zevende dag gevallen is.
5. Ook is het niet te denken, dat de mens zijn ogen pas in de wereld opendoende, terstond zou gevallen zijn, en dat hij geen tijd zou gehad hebben, om zich in God te verlustigen, en zich in zijn heilige en heerlijke staat te verblijden, en God daarover te verheerlijken; en dat hij geen tijd zou gehad hebben om door ondervinding zijn gelukzalige staat te kennen, en na de val te kunnen herdenken; maar ‘t is uit het bovengezegde af te leiden, dat God hem enige tijd het goede heeft doen ondervinden, zodat de mens na de zevende dag eerst is gevallen; maar na hoeveel dagen, weken of maanden is onbekend.

Door verleiding van de duivel.
II. Maar nadat een groot gedeelte van de engelen gezondigd had, en tot duivelen was geworden, heeft de duivel op Adam en Eva toegelegd, om hen ten val te brengen, en te verhinderen dat ze God, tegen wie hij een gruwelijke haat had opgevat, omdat Hij hen verstoten en voor eeuwig uit de genade had uitgesloten, verheerlijkten.

De duivel valt eerst op Eva aan, en dat toen ze alleen was, ook waarschijnlijk bij de boom der kennis des goeds en des kwaads stond, en verleidt haar, en zij verleid zijnde, hoewel het nog niet merkende, zo verleidt zij ook haar man Adam, die niet door liefde tot zijn vrouw, maar door haar verleiding is verleid, en toen werden eerst hun beider ogen geopend, Gen. 3:7. Zodat de duivel de aanradende oorzaak van de val is geweest, welke daarom genoemd wordt de mensenmoorder van de beginne, en de leugenaar, Joh. 8:44.

Gebruikende een slang.

III. Hij gebruikte daartoe een slang, als oordelende, dat die hem voor een bekwaam werktuig verstrekken kon, en sprak door de slang tot Eva. Hij sprak niet onzichtbaar, hij formeerde niet een sprekende stem in de lucht, hij sprak niet eigenlijk tot de ziel van Eva, maar hij sprak door de slang, die hij ingenomen had. Men moet deze gehele zaak niet opvatten als een beeldspraak, of bij gelijkenis en verbeelding gesproken; ook vertoonde de duivel niet een schim in gelijkenis van een slang, maar 't is een waarachtige geschiedenis en eigenlijk geschiede zaak. En duivel én slang zijn hier dadelijk en werkzaam geweest; 't was een eigenlijk gezegde slang, een beest in waarheid. Dit blijkt klaar:

(a) uit de geschiedenis, Gen. 3:1. *De slang nu was listiger dan al het gedierte des velds, ... en zij zeide tot de vrouw.*

(b) 't Blijkt ook uit de slang, vs. 14: *Omdat gij dat gedaan hebt, zo zijt gij vervloekt boven al het vee.* 't Is onbetwistbaar dat de slang een onredelijk dier was, en daarom geen duidelijke en verstandige rede kon voeren; zo is 't dan zeker, dat een verstandig schepsel door de slang sprak, en dat dit verstandig schepsel boos en zondig was, en dat het daarom niemand anders kan geweest zijn dan de duivel, die daarom meermalen in de Schrift, *slang, draak, oude slang* genoemd wordt. Openb. 20:2. *De draak, de oude slang, welke is de duivel en satanas.* Deze heeft Eva verleid. 2 Kor. 11:3. *Gelijk de slang Eva door haar arglistigheid bedrogen heeft.* Aan deze is door Christus de kop vermorzeld. Hebr. 2:14. *Opdat Hij door de dood te niet zou doen degene, die het geweld des doods had, dat is, de duivel.*

De wijze is niet uitvoerig beschreven.

IV. De wijze van bedriegerij, gelijk Mozes in al hetgeen in de eerste wereld is geschied kort is, zo wordt die niet verhaald, en daarom zijn het alle losse gissingen, 't geen men daarvan zou willen zeggen, namelijk, of de duivel maar eens of meermalen met Eva in gesprek is geweest. Of hij ook op andere wijzen met Eva gehandeld heeft. Of hij is gekomen als een gezant van God, en verklaarde, dat de tijd van beproeving nu ten einde was, en dat ze nu wel eten mochten, dan of hij kwam als een leraar en vriend om haar ten beste te raden, en te tonen wat nuttigheid in het eten van die boom verborgen was, dan of hij kwam als een vijand Gods, en haar een kwade indruk van God gaf, als willende haar afhouden van datgene, dat haar gelukkig, en Hem gelijk kon maken. Dan of hij andere voorwendselen en schijnredenen heeft bijgebracht. Ik wil van deze en diergelijke dingen liever zwijgen, dan u door een schijnrede misschien misleiden, 't Is veilig niet te willen weten, dat de wijste en grootste Leermeester ons niet heeft willen openbaren. Dus zal men veel aanvechtingen ontgaan.

Eva verleid zijnde, verleidt Adam.
V. Dit is mij zeker:
- dat Eva wel wist, dat de dieren, en ook de slang, geen redelijk verstand en spraak hadden;
- dat Eva nog niet geweten heeft van de val van de engelen;
- dat ze wel afleiden kon dat dit wat buitengewoons was;
- dat Eva wel begerig mocht zijn naar hoger trap van kennis en gemeenschap met God, haar in 't verbond der werken beloofd;
- dat ze ook wel trachten mocht naar meerder kennis van de natuurlijke zaken, waarin zij door ondervinding kon toenemen, gelijk de engelen door de gemeente geopenbaard wordt de veelvuldige wijsheid Gods.
- Dat Eva niet uit onwetendheid van die boom heeft gegeten, maar dat ze wel wist, dat ze van die boom niet eten mocht, noch die aanroeren.
- Dat Eva door begeerte om verstandig te worden tot het eten vervoerd is geworden; dat zij niet gedwongen is geworden, maar door haar eigen vrije wil het gedaan heeft.
- Dat Eva niet terstond het bedrog gemerkt, maar het eerst gezien heeft, nadat ze Adam verleid had.
- Dat Adam niet eerst, en niet door de slang is verleid, gelijk de apostel zegt, 1 Tim. 2:14, maar door de bedrogen Eva en alzo na haar is bedrogen.
- Dat, zo Adam was staande gebleven, Eva alleen de straf zou gedragen hebben; maar Adam ook gezondigd hebbende, zo is de gehele menselijke natuur, het gehele menselijke geslacht schuldig, als Paulus zegt: Rom. 5:12*, Door één mens is de zonde in de wereld ingekomen.* Zo ziet hij niet alleen op de zonde van Eva, maar op de zonde van het menselijke geslacht, bestaande alleen en geheel in Adam en Eva, dezen waren één door het huwelijk; maar hij ziet bijzonder op de zonde van Adam, die de eerste mens, de eerste en enige oorsprong was, én van Eva, én alzo van het gehele menselijke geslacht.

Is een schrikkelijke zonde.
VI. Het eten van die boom was geen kleine zonde, al was de vrucht een kleine zaak: maar 't was een schrikkelijke gruweldaad, die in zich vervat de verbreking van de gehele wet, van de liefde, van de gehoorzaamheid, van het verbond, en het had tot een vrucht het verderf van hem en alle zijn nakomelingen; welke zonde verzwaard wordt:
(a) omdat ze geschiedde tegen God zelf, die zij in zijn hoogheid en heerlijkheid kenden, en die hen door zovele goedheden aan Zich verbonden had.
(b) Omdat ze gedaan werd door zo'n heilig mens, die krachten genoeg had om het te laten, en alle aanvechtingen tegen te staan.
(c) Omdat het zo'n kleine en lichte zaak was, die maar in laten bestond, en dat van één boom, daar ze in zo heerlijke hof alles in overvloed hadden.
(d) Omdat daaraan de zaligheid of verdoemenis van hem en zijn nakomelingen hing. Daarom draagt ook dit eten de rechte naam, het wordt genoemd: Rom. 5:12. *Zonde.* vs. 14, *overtreding.* vs. 15, *misdaad,* vs. 19, *ongehoorzaamheid.*

Een samenvloeiing van vele.
VII. Zien wij de zonde aan in haar geheel, en nu volbracht, zo is ze een samenvloeiing van alle zonden, niet alleen omdat die in één overtreedt in alle schuldig is, omdat iedere

zonde is een afval van de Wetgever, en een verbreking van de wet, maar ook omdat veel bijzondere zondige daden daarin samenkomen.
Vraagt iemand: *Welke de eerste is geweest?*
Ik antwoord, dat een zonde niet zozeer in de tijd als wel in orde de eerste zonde geweest is, en dat, eer de uiterlijke daad daar was, verscheidene zonden zich door elkaar gemengd hebben. Zodat de eerste zonde niet te zoeken is in de uiterlijke daad, ook niet de aandoeningen, hartstochten en genegenheden, ook niet in de wil; want in een volmaakte natuur zijn wil en aandoeningen het verstand onderworpen, volgen dat en lopen niet vooruit.

De eerste zonde was geloof aan des duivels zeggen.
Maar de eerste zonde is te zoeken in het verstand, 't welk door schijnreden overgebracht werd om te oordelen, dat ze niet zouden sterven, dat in die boom zo'n kracht was om verstandig te maken, waarnaar zij zonder zonde begerig konden zijn. Die boom had de naam van kennis, die was hun beminnelijk; van goed en kwaad, het was hun verborgen wat zaken 't woord kwaad wilde zeggen. De slang neemt van die benaming gelegenheid, alsof in de woorden grote dingen verborgen waren. Het verstand sterk ziende, én op de beminnelijkheid om verstandig te zijn, én op de boom, die hun dat zou kunnen toebrengen, 't zij als een middel, 't zij als een oorzaak, zo raakt het verbod van niet te eten, en de bedreiging van te zullen sterven, uit de levendige en krachtige gedachten; en het toepassend oordeel, voorstellende dat het nuttig zou zijn van die boom te eten, verwekte de genegenheid om de verstandigheid daardoor te bekomen; hierbij kwam, *dat zij zag dat de boom goed was tot spijze, en dat bij een lust was voor de ogen.* Gen. 3:6. Omdat het verstand misleid werd, niet door redenen uit de natuur des booms en zijn vrucht gehaald, maar door het zeggen van de slang en door het zeggen van de vrouw aan Adam, zo werd de zaak namelijk, niet te zullen sterven, maar verstandig te zullen worden door het eten van die boom, vastgesteld door het geloof, 't welk is een zaak waarachtig te houden op het zeggen van een ander. Zodat de eerste zonde is geweest het geloof aan de slang, dat ze niet zou sterven, maar verstandig worden, 't welk in zich had het niet geloven aan God, bedreigende de dood op het eten. Dus ongelovig zijnde, wordt ze ongehoorzaam, tast toe, en eet, en omdat zij de slang geloofde zo is zij bedrogen, en verleid geworden, gelijk deze zonde door verleid, bedrogen te zijn, uitgedrukt wordt, 1 Tim. 2:14 1 Kor. 11:3. En dus heeft zij Adam verleid. Zodat de eerste zonde niet is geweest hoogmoedigheid, om God gelijk te zijn, ook niet opstand en ongehoorzaamheid, of eetlust, maar ongelovigheid.

Hadden bekwaamheid om staande te blijven.
VIII. Vraagt iemand: *Hoe het mogelijk was, dat een volmaakt mens, die het minste beginsel van zonde in zich niet had, tot de zonde kon vervallen?*
Ik antwoord:

1. Zeg mij eerst, hoe de engelen, die een hoger trap van volmaaktheid hadden, hebben kunnen zondigen. Zegt gij, ik weet dat ze gezondigd hebben, maar niet hoe, zo hebt gij uw eigen vraag van Adam beantwoord. Dat Adam gezondigd heeft is zeker. Dat hij de allerminste geneigdheid tot zonde, in hem ingeschapen, niet had, is ook zeker;
   (a) omdat dan God gesteld werd tot een oorzaak van de zonde, en
   (b) zo'n ingeschapen geneigdheid tot zonde niet bestaan kan met volmaaktheid naar Gods beeld geschapen te zijn. En

(c) zodanig een geneigdheid tegen het tiende gebod is.

2. God heeft de mens een redelijk schepsel geschapen, en met verstand en vrije wil begaafd, zodat hij bekwaamheid had om zijn daden te besturen en voor van buiten aankomende verzoekingen en bedriegerij zich te wachten; maar hij liet zich bedriegen door de duivel op de wijze, par. 7 gemeld. Laat ons meer bezorgd zijn hoe wij uit de zonde zullen komen, omdat wij er in zijn, dan hoe wij er in gekomen zijn.

IX. Dat God de val van eeuwigheid wist en besloten heeft die toe te laten, leert niet alleen de alwetendheid Gods en de leer van de besluiten Gods, Hoofdstuk 5 maar 't blijkt ook daaruit, dat God van eeuwigheid de mens een Verlosser, om hem uit de zonde te redden, verordineerd heeft, namelijk de Heere Jezus Christus, welke Petrus noemt *het Lam, dat voorgekend is geweest voor de grondlegging van de wereld,* 1 Petrus 1:20.

De val is niet geschied zonder de voorzienigheid Gods.

De bedenking is: *Of Adam independent of onafhankelijk van God was in het zondigen, en of de val alzo zonder en buiten de voorzienigheid Gods geschied is?*

Ik antwoord, geenszins, deze zaken hebben wij uitvoerig verhandeld, Hoofdstuk 9. Daar hebben wij getoond, dat geen schepsel onafhankelijk van God kan zijn, noch in zijn bestaan, noch in zijn werking; dat de medewerking Gods de mens bepaalt en gaande maakt tot iedere bijzondere daad, en hem daarin ondersteunt en achtervolgt, zodat God invloeiende in des mensen verstand, wil en werken, voor zoveel het natuurlijke bewegingen zijn, de mens alzo beweegt, overeenkomstig zijn natuur, dat is, hem doet werken door zijn vrije wil, door welke de mens, hoewel door de medewerking Gods ondersteund, bepaald en bestuurd, zelf werkt en oorzaak van zijn daden is, en zondigende, zo misbruikt hij die, niet werkende naar de wet, die hem gesteld is. Zo geschiedde het ook in Adam; God had hem genoegzame krachten gegeven om alle verzoekingen tegen te staan; God verhinderde hem niet te zondigen, gelijk Hij wel had kunnen doen, doch was daartoe niet gehouden; God onttrok hem die gegeven krachten niet, maar liet de volmaakte mens door zijn eigen vrije wil werken, zodat de schuld des mensen en niet Godes is. Wil iemand met zijn klein en verduisterd verstand verder in deze zaak indringen, die zal tot loon van zijn vermetelheid, om God voor de vierschaar van zijn verstand en oordeel te roepen, om God schuldig en de mens onschuldig te verklaren, daar hij misschien op uit zou willen, en de mens een ingeschapen geneigdheid tot de zonde toeschrijven, of zich onafhankelijk van God verklaren, die, zegge ik, zal tot loon ontvangen een grote verduistering, en zal inzinken in dwaze en zondige bewegingen tegen God. Daarom wil ik u raden te eindigen in hetgeen wij gezegd hebben, en te denken, dat des Heeren gedachten en wegen niet zijn als de onze; Gods wegen zijn heilig, 't zij wij ze verstaan of niet.

Door de val is het verbond verbroken.

X. De mens gezondigd hebbende heeft dat heerlijke verbond verbroken, en is van de belofte vervallen; zodat het nu van de wet onmogelijk is hem te rechtvaardigen, en te stellen in het recht en de bezitting van het eeuwige leven, omdat zij door het vlees is krachteloos geworden, Rom. 8:3.

Nochtans blijft dat verbond in zijn volle kracht, en verbindt het gehele menselijke geslacht (in zoverre het niet is overgebracht in het verbond der genade) en tot gehoorzaamheid en tot straf, gelijk ook de belofte blijft onder voorwaarde van

gehoorzaamheid, doet dat en gij zult leven. Of wel de mens de belofte niet kan bekomen, omdat hij de voorwaarde niet vervult, zo houdt nochtans dat verbond in zichzelf de belofte.

Dit blijkt.

1. ‘t Is waar, dat God door zijn natuur het schepsel tot gehoorzaamheid verbindt, en dat het schepsel door zijn eigen natuur ook verbonden is, al was er geen verbond; maar God heeft de mens in het verbond geschapen, en de kennis en goedkeuring daarvan in zijn natuur ingedrukt, zodat hij nooit zonder dat verbond geweest is van het eerste ogenblik van zijn aanzijn af; daarom blijft de menselijke natuur in die oorspronkelijke verbintenis van het verbond.
2. De verbonden onder de mensen blijven, ook na de eerste overtreding. De geleerde koningen en machten zullen niet alleen de eerste overtreding van de anderen, met welke een verband was opgericht, ophalen: maar ook tonen hoe menigmaal dat opgerichte verbond is overtreden. Een vrouw, overspel bedreven hebbende, blijft in het verbond met haar man, en wordt van hetzelve niet ontslagen; maar zo menigmaal zij na de eerste daad zich vermengt met een ander, zo menigmaal, doet ze overspel en breekt telkens het verbond. Waaruit klaar blijkt, dat overtreding van een verbond de overtreder van het verbond niet ontslaat. Zo blijft dan het verbond der werken ook na de overtreding.
3. De natuur van alle mensen, en de Schrift leert, dat de wet, de belofte, de bedreigingen, en de toestemming blijft; zo blijft dan ook het verbond der werken. Ieder mens weet dat er een God is, en hij kent de wet in zijn hart ingeschreven. Hij keurt die wet, dat ze goed is, en dat hij verplicht is die te gehoorzamen. Hij erkent beloning, indien hij gehoorzaamt; hij erkent straf, indien hij overtreedt, gelijk te zien is, Rom. 2:14, 15 en Rom. 1:32. Daar nu zo'n veromstandigde wet is, daar is en blijft een verbond. Dus blijft de zondaar onder dat verbond, omdat Hij is een schuldenaar de gehele wet te doen, Gal. 5:3. En de wet heerst over de mens, zo lange tijd als hij leeft, Rom. 7:1. En zo dikwijls, als hij tegen de wet zondigt, zo dikwijls overtreedt hij dat verbond.

Totdat hij in het verbond der genade overgaat.

XI. Maar als hij met toestemming van God uit dat verbond der werken uitgaat, en overgaat in het verbond der genade, zo is hij niet meer onder dat verbond, volgens Rom. 6:14, Gij zijt niet onder de wet, maar onder de genade. *Want als de eerste man gestorven is, zo is de vrouw vrijgemaakt van de wet des mans,* Rom. 7:2. De wet is hun niet meer een voorwaarde van het verbond der werken, maar een liefelijke regel van het leven. En zondigende, zo verbreken zij het verbond der werken niet, want zij zijn er niet meer onder; maar zij zondigen tegen de liefelijke regel, die hun in het verbond der genade gegeven was, en ook dat wedergeboren gedeelte doet de zonde niet, maar het vlees dat in hen is. En of de zonden in haar natuur straf verdienen, zo komen die toch niet op hen, omdat de Borg die op Zich overgenomen, en nu de schuld voldaan heeft.

Indien men mocht denken, *omdat met de eerste zonde de beloften uit zijn, en de straf daar is, zo kan het verbond der werken daarna geen plaats hebben.*

Dient tot antwoord:

(a) het verbond heeft in zich, en blijft in zich behouden, én beloften, én bedreigingen, en zo blijft ook het verbond, zo de beloften en bedreigingen het verbond eigenlijk al maakten.
(b) Noch beloften, noch bedreigingen maken de natuur van het verbond, maar de onderlinge verbintenis, en die blijvende, gelijk ze blijft, zo blijft ook het verbond.
(c) En ook zijn er trappen van beloning en van straf; dus kan ook, die bedenking al toegestaan zijnde, het verbond blijven.
(d) En de mens blijft verbonden God te beminnen. God te geloven, God te stellen tot zijn hoogste goed, en God te zoeken door de weg van gehoorzaamheid. Dit zal niemand durven loochenen die een Christen genoemd wil zijn; zo blijft dan ook het verbond, 't welk hem daartoe verplicht.

Hieruit volgt: missen van het Beeld.

XII. Het verbond door Adam en Eva verbroken zijnde, zo volgen daarop allerlei zondige en smartelijke ellenden.

1. Terstond was hij ontbloot van het beeld Gods, 't welk in de wedergeboorte wederom begint hersteld te worden, Kol. 3:10 Eféze 4:24. Waaruit blijkt dat het verloren was, en het openbaarde zich terstond door de schaamte.
2. Schaamte. Door de schaamte over hun lichamelijke naaktheid durfden zij zo naakt voor de tegenwoordigheid Gods niet komen, Gen. 3:7, 10. En ook schaamden ze zich voor zichzelf en voor elkaar; niet dat dit onreine hartstochten in deze gehuwden te kennen geeft, maar het geweten toonde hen dat de leden te schandelijk waren gezien te worden; daarom trachtten zij die te bedekken, en vonden daartoe geen gereder en bekwamer middelen dan bladeren van vijgenbomen, die waarschijnlijk niet zo klein waren als bij ons en in Spanje, maar zo lang, dat ze een man van de kin tot aan de knieën hingen, gelijk ze nog heden zo lang in Cycloon groeien. Deze hechtten ze aan elkaar, zo zij best konden, en hingen ze zich om.
3. Hierbij kwam een schrik in 't geweten. De Heere openbaarde Zich door de wind des daags, welke zich in veel landen, bijzonder in de hete, verheft omtrent het opgaan van de zon, om de hitte te matigen. 't Zij dat de Heere Zich omtrent die tijd zonderling aan Adam placht te openbaren, en dat Adam dat nu al door ondervinding wist; 't zij dat er iets buitengewoons bijkwam, waaraan Adam de komst des Heeren merkte. Immers, Adam en Eva hebbende nu geweten van begane zonde, zo vreesden ze ook de straf van de zonde; en de tegenwoordigheid Gods, die hen tevoren zo verblijdde, die joeg hun nu vrees aan, zodat ze vloden en zich verborgen onder de dichtste bomen, Gen. 3:8.
4. Hierbij openbaarde zich een zondige eigenliefde door zich te verontschuldigen, en liefdeloosheid tot zijn vrouw Eva, met haar te beschuldigen, Gen. 3:12. Waarop Job ziet: Job 31:33 *Zo ik, gelijk Adam, mijn overtredingen bedekt heb, door eigenliefde mijn misdaad verbergende!* En Eva verschoonde zich daarmee, dat ze alleen bedrogen was, en schoof de schuld op de slang.
5. Hierop volgde het vonnis:
   (a) over de slang, die misbruikt was. *Vervloekt zijt gij boven al het vee,* enz. Gen. 3:14.
   (b) En over de satan, die de oorzaak van verleiding was: *Het zaad van de vrouw zal u de kop vermorzelen* Gen. 3:15. 't Welk ook door Christus is volbracht, Hebr. 2:14.

6. Nadat de Heere het verbond der genade Adam en Eva aangekondigd had door het zaad, niet des mans, maar van de vrouw, (v. 15) 't welk is Christus, die komen zou om het werk van de duivel te verbreken, 1 Joh. 3:8, deze is de vrucht des buiks van Maria, Lukas 1:42, en is geworden uit een vrouw, Gal. 4:4, zo wilde de Heere dat de mens altijd gevoelig zou zijn over de zonde, en kondigt hem aan de kastijdende ellende, die op hem blijven zouden, welke in de onbekeerd stervenden straffen zijn.
   (a) De bijzondere plagen, die op het vrouwelijk geslacht bijzonder zouden komen, zijn: *Ik zal zeer vermenigvuldigen uw smart, namelijk, uwer dracht; met smart zult gij kinderen baren; en tot uw man zal uw begeerte zijn, en hij zal over u heerschappij hebben,* Gen. 3:16.
   (b) De bijzondere straffen, die God op het mannelijk geslacht legde, zijn: (vs. 17-19) Het aardrijk zij om uwentwil vervloekt; en met smart zult gij daarvan eten al de dagen uws levens. Ook zal het u doornen en distelen voortbrengen, en gij zult het kruid des velds eten. In het zweet uws aanschijns zult gij brood eten.
   (c) De gewone straf, die zo man als vrouw onderworpen zouden zijn, is de dood: (vs. 19) *Gij zijt stof, en gij zult tot stof weer keren.*

XIII. Men mocht denken: *Hier staat niet één woord van de eeuwige verdoemenis, zo schijnt het dat die noch gedreigd, noch verdiend was.*
Ik antwoord:
1. Dat de eeuwige verdoemenis op de zonde gedreigd was, hebben wij boven getoond. En dat ze door alle zonden verdiend is, en op de onbekeerd stervende komt, zullen wij beneden tonen.
2. Dat hier de eeuwige verdoemenis niet gemeld wordt, is omdat het verbond der genade door het zaad van de vrouw, 't welk is Christus, aan Adam en Eva aangekondigd was, (v. 15) eer de smarten aan hen aangezegd werden, (vs. 16-19); zodat zij alreeds van de verdoemenis ontheven waren, en die smarten hun opgelegd werden als kastijdingen. Ik spreek ten opzichte van Adam en Eva.

Zegt men: 't Blijkt niet dat Adam en Eva door Christus zijn zalig geworden, ja 't tegendeel schijnt in Hebr. 11:4, alwaar Abel als de eerste gelovige voorgesteld wordt; gelijk hij ook, Matth. 23:35 als de eerste rechtvaardige voorgesteld wordt.
Ik antwoord:
1. Abel wordt op gemelde teksten wel genoemd, maar niet de eerste rechtvaardige, noch de eerste gelovige; zodat het Adam niet uitsluit, alzo weinig als wanneer Abraham de vader van de gelovigen genoemd wordende, daardoor alle vorige gelovigen uitgesloten worden.
2. Abel wordt in gemelde teksten genoemd, omdat hij eerst in tegenstelling met godlozen komt, én ten opzichte van zijn beter offeren dan Kaïn, én omdat hij de eerste martelaar was.
3. Dat Adam in het beloofde zaad geloofde, blijkt:
   (a) uit kracht van het opgerichte verbond, dat zonder bondgenoot niet bestaan kan, en zo Adam geen bondgenoot was, zo was het verbond geweest zonder bondgenoot tot op Abel, en tot op Seth, die honderd en dertig jaren na Adams schepping is geboren. Toen God met Abraham het verbond oprichtte, toen was hij er zelf in begrepen. En zou God het verbond der genade oprichten onder de benaming van het zaad van de vrouw, dat de slang de kop vermorzelen zou, en

zouden Adam en Eva daar niet ingetrokken zijn geworden, en het verbond zoveel jaren krachteloos blijven zonder bondgenoot? Zou God het Adam en Eva aankondigen, en zou Hij hen daar niet inbrengen?

(b) 't Blijkt ook uit de vijandschap tussen de mens en de slang; want daar vijandschap is met de duivel, is vrede met God.

(c) Eva had terstond het oog op deze belofte als ze Kaïn gebaard had, zeggende: *Ik heb een man van de Heere verkregen.*

(d) Doet hierbij de Godzalige opvoeding en getrouwe onderwijzing van zijn kinderen, waardoor Abel het geloof bekomen had.

Kleding na de val.

XIV. Het verbond der genade met Adam en Eva opgericht zijnde, en allerlei wederwaardigheden in dit leven, en de tijdelijke dood hun tot kastijding opgelegd zijnde, zo bekleedde de Heere hen met bekwamer kleren dan die van vijgenbladeren, namelijk met rokken van vellen. Vóór de val doodde Adam geen beesten; want niet het vlees, maar het zaadzaaiende kruid, zaadzaaiende boomvrucht, was hem tot spijze gegeven. Vanwaar deze vellen waren, kan ik niet zeggen; dat ze van de geofferde beesten zouden zijn, staat er niet, daar steekt ook geen nuttigheid in dat te weten. Immers God maakte hen rokken van vellen, en trok ze hen aan om hen te bedekken en te verwarmen, doch met een scherpe bestraffing over de verbreking van het verbond der werken en de be-oging in het overtreden, zeggende: *Ziet de mens is geworden als onzer een, kennende het goed en het kwaad!* Gen. 3:22.

Wegzending uit het paradijs en wering van de Boom des levens.

XV. Omdat het verbond der werken verbroken en krachteloos was geworden, om door hetzelve de zaligheid te verkrijgen, en omdat het verbond der genade in deszelfs plaats opgericht was voor de gelovigen, zo wilde God niet dat hij naar het verbond der werken, of zijn sacrament, de boom des levens, hunkeren zou, alzo het nu krachteloos was; maar de Heere wilde dat ze daarvan afzien zouden, en al hun hoop en troost stellen op het beloofde zaad van de vrouw. *Daarom verzond hem de Heere God uit de hof van Eden. En Hij dreef de mens uit; en stelde cherubim tegen het oosten van de hof van Eden, en een vlammig lemmer eens zwaards, dat zich omkeerde om te bewaren de weg van de boom des levens. Opdat hij zijn hand niet zou uitsteken en nemen ook van de boom des levens, en eten, en leven in eeuwigheid.* Gen. 3:23, 24.

Dat in die boom des levens geen kracht was om het leven tot in eeuwigheid te bewaren, hebben wij boven getoond. En ook was hij als een sacrament van het verbond der werken niet meer nuttig, omdat de belofte niet kon bekomen worden door het verbroken verbond; *maar waarom wordt de weg tot die boom dan bewaard?*

Opdat Adam niet toetreden zou om te eten. 't Kon zijn dat de duivel Eva een verkeerde indruk gegeven had van die boom des levens, of dat hij de mens daarna wijs maken mocht dat, zo hij van de boom des levens kwam te eten, hij dan niet sterven zou; opdat hij de mens wederom van het verbond der genade aftrok, en wederom tot het verbond der werken bracht, om daardoor de zaligheid te zoeken; of dat hij uit zichzelf daar genegenheid toe kreeg door zo'n verkeerd oogmerk en inbeelding. Hiervoor wilde God hem bewaren, en verbood hem niet alleen van die boom te eten, maar verhinderde hem, dat hij er zelfs niet bij komen kon. Dus is het verbond der werken verbroken; 't zou de

kinderen van God voordelig zijn daarvan af te zien; want men hunkert nog al naar het verbond der werken, ‘t welk men toont, én met zijn ongelovigheid als men in zonden valt, alsof alle beloften daardoor te niet waren gemaakt, en met nog als iets in zichzelf te willen hebben, eer men tot Christus komt, én met stilletjes te rusten op zijn eigen werk, en beter moed te hebben als men het redelijk wel maakt. Daar men nu alle rust en troost moet stellen op Christus in het verbond der genade, en uit Hem de heiligheid zoeken als een beginsel van de zaligheid.

Hoofdstuk 14

Van de zonde, zo erf- als dadelijke

Adam, 't verbond verbroken hebbende, is niet alleen zelf zondig geworden, maar ook al zijn nakomelingen met hem. Door de zonde verstaan wij hier niet de straf van de zonde, ook niet de offerande voor de zonde, al dragen die ook wel de naam van zonde, maar het zijn en doen tegen het welbehagen Gods; dat in de Schrift genoemd wordt: *afval, afwijking, boosheid, ongehoorzaamheid, ongerechtigheid, overtreding, trouweloosheid, weerspannigheid,* enz. Een iedere bijzondere zonde heeft haar bijzondere naam.

II. Zonde is niet iets wezenlijks of zelfstandigs; want alle wezen is van God geschapen, en als zodanig goed. Ook is de zelfstandigheid des mensen door de zonde niet veranderd in wezen; maar de zonde heeft de hoedanigheden van de faculteiten of mogendheden van de ziel besmet en bedorven, ten opzichte van de zedelijkheid.
Ook bestaat de vorm of eigenlijke natuur van de zonde niet in de vrijwilligheid en dadelijke toestemming van de wil, zodat het geen zonde zou zijn, als de dadelijke toestemming van de wil daar niet bij was, 't welk bedacht wordt om de erfzonde te ontkennen. Want:

(a) Lot beging bloedschande, en Paulus lasterde de Christus, en vervolgde de gemeenten; maar beiden hadden ze geen toestemming van hun wil om bloedschande en godslastering te bedrijven, omdat zij het onwetende deden.
(b) En ook de begeerlijkheid in het tiende gebod verboden, welke zonde is, Rom. 7:7 in al eerder in de ziel, dan de toestemming van de wil daar is.
(c) Ja alle zonden, die in onwetendheid gedaan worden, die veel zijn, Psalm 19:13; Lukas 12:48 geschieden zonder toestemming van de wil; want de wil in zijn toestemming volgt het toepassend oordeel. Doch als men de vrijwillige toestemming neemt in haar oorsprong, zo is des mensen natuur en wil niet tegen de zonde, maar heeft een gewillige gestalte tot deze; ook van zijn eerste begin af, als hij nog geen zonde kent, noch dadelijk wil. Ook is de schuld, dat is de verbintenis tot de straf, de vorm of de natuur van de zonde niet; want die is een gevolg van de zonde, en kan weggenomen worden, blijvende de zonde, gelijk geschiedt door de voldoening van Christus voor de zonden van de gelovigen.

De zonde bestaat ook niet alleen in de daden, maar ook in de hebbelijkheid, in de wangestalte, niet hebbende de hoedanigheden, die daar moesten zijn, en hebbende zodanig een gestalte, die daar niet moest zijn.

Bestaat in onwettigheid.
III. Maar de vorm en eigenlijke natuur bestaat in *A-nomia,* in de *onwettigheid,* ongeregeldheid, ongerechtigheid, 1 Joh. 3:4. *De zonde is de ongerechtigheid.* 't Zij dat de mens in zijn natuur of daden van de wet verschilt. Te deze opzichte wordt de zonde onderscheiden in erfzonde en dadelijke zonde. Erfzonde wordt ze genoemd, omdat ze van Adam op zijn nakomelingen, die door zijn natuurlijke generatie uit hem voortkomen, als door overerven komt, zodat Christus uitgenomen is, die wel uit Adam,

maar niet door de natuurlijke generatie is voortgekomen. Deze erfzonde wordt ook genoemd de oorspronkelijke zonde, omdat ze van Adam haar oorsprong heeft, en in de mens is van zijn eerste begin en oorsprong. De andere noemt men dadelijke zonde, omdat ze met de daad, 't zij met gedachten, woorden of werken geschiedt.

Erfzonde.

IV. Erfzonde bestaat in:

a. *een toegerekende schuld,*

b. *en in inklevende verdorvenheid.*

a. Door *de toegerekende schuld* verstaan wij niet, dat de mens, om de inklevende verdorvenheid, waardig is met Adam in één staat gerekend te worden, alsof hij zelf dadelijk diezelfde daad, die Adam gedaan heeft, begaan had; want dat is geen toerekening van eens anders misdaad, maar van zijn eigen zonde; alleen een vergelijking van verscheidene zonden in verscheidene personen, en een vergelijking van verscheidene zonden, ten opzichte van schuld en straf; en dan kan onze zondigheid zowel vergeleken worden bij zonde van andere mensen, als van Adam. Maar wij verstaan daardoor toerekening van de eerste verbondsbreuk zelf, die Adam gedaan heeft. Die te ontkennen, of zo te verdraaien, legt het fundament, om ook de inklevende zonde uit Adam, en alzo alle erfzonde, te ontkennen, en meteen ook de toerekening van de gerechtigheid van Christus te loochenen.

Toerekening geschiedt om eigen personele misdaad, waardoor hij, die de zonde persoonlijk doet, zich door die daad rechtvaardig brengt onder verdiende en met de daad overeenkomende straf; of zij geschiedt om de misdaad van een andere persoon, met welke men gemeenschap heeft, en door de gemeenschap mede deel heeft aan dezelfde zonde. De zonde van iemand, met welke men geheel geen gemeenschap heeft, kan rechtvaardig ook niet toegerekend worden.

Is niet zozeer omdat Adam het hoofd van het menselijk geslacht was.

V. De gemeenschap met een ander is drieërlei.

(a) Natuurlijk, hoedanig is tussen een vader en zijn kinderen

(b) Burgerlijk, hoedanig is tussen een overheid en de onderdanen.

(c) Vrijwillig, hoedanig is in de contracten en onderlinge verbintenissen tussen schuldheer, schuldenaar en borg.

De laatste gemeenschap heeft hier geen plaats.

De tweede, zijnde de *burgerlijke,* enkel en alleszins op zichzelf aangemerkt, kan hier ook niet gesteld worden. 't Is wel waar, dat Adam door Gods verordening, ook zonder dat de nakomelingen hem daartoe behoefden te stellen, het hoofd van het menselijk geslacht was; maar te zeggen, dat hij enkel en alleen aangemerkt als het hoofd van het menselijke geslacht, en als zodanig zondigende, al zijn nakomelingen onder de eeuwige verdoemenis gebracht zou hebben, heeft zijn moeilijkheid, omdat Adam ook na de val het hoofd van het menselijk geslacht bleef, zowel als hij tevoren was, en dienvolgens moesten dan om dezelfde reden ook alle zonden, die Adam na de val gedaan heeft, zijn nakomelingen worden toegerekend, zowel als de eerste bondsbreuk, 't welk ontkend wordt, omdat de apostel spreekt van één misdaad, Rom. 5:18.

Dus blijft dan de eerste gemeenschap, zijnde de *natuurlijke,* alleen over. Deze enkel en alleen op zichzelf aangemerkt, kan hier ook niet gesteld worden. 't Is waar, alle

mensen zijn uit Adam, als de stam van het menselijke geslacht voortgekomen, en hebben dezelfde, de eigenste natuur met Adam; maar te zeggen, dat Adams zonde ons enkel daarom zou toegerekend worden, omdat wij dezelfde natuur met Adam hebben, heeft dezelfde moeilijkheid, omdat Adam zowel na als voor de val vader is van alle mensen, en zij allen dezelfde natuur met hem hebben, en daarom moesten om dezelfde reden al Adams zonden, die hij na de val gedaan heeft, alle mensen zowel raken als de eerste bondsbreuk, tegen Rom. 5:18. En waarom zouden dan ook al de zonden van onze volgende voorouders op ons niet komen, omdat wij ook in hun lendenen waren, en zij onze voorouders zowel zijn als Adam? Doch daar geldt: *De zoon zal niet dragen de ongerechtigheid des vaders,* Ezech. 18:20.

Maar omdat het menselijke geslacht in het verbond der werken was.

VI. Maar de gemeenschap met Adam bestaat daarin, dat de menselijke natuur het menselijk geslacht, bestaande toen alleen in Adam, in het verbond der werken geschapen is; Adam was niet eerst geschapen, en kwam niet enige tijd daarna in een verbond der werken, maar hij is er in geschapen; hij is van het eerste ogenblik van zijn aanzijn daarin geweest, en met dat hij een gedachte formeerde, kende hij God, en het verbond, en kon niet anders dan dat goedkeuren; dus is de gehele menselijke natuur, en 't geslacht in Adam in dat verbond geschapen, gelijk nu nog alle mensen in datzelfde verbond der werken geboren worden, waarvan wij boven gesproken hebben. Adam nu het verbond verbrekende, zo verbreekt dat de gehele menselijke natuur, het gehele menselijk geslacht, En daarom is het rechtvaardig dat die natuur, dat geslacht. ook kome onder de schuld, en dat ieder mens, iedere persoon, zo snel hij dezelve natuur heeft, toegerekend wordt de bondsbreuk, en de verdoemenis waardig wordt geacht. Hieruit is klaar, dat alleen de bondsbreuk van Adam, en niet de volgende zonden van hem zijn nakomelingen worden toegerekend, niet slechts ze omdat dezelfde natuur hebben, maar omdat zij in Adam in het verbond der werken geschapen waren, en het in hem verbroken hebben.

Vraag: *Of de daad van Adam, de eerste bondsbreuk, het gehele menselijke geslacht, en zo ieder mens natuurlijk uit hem voortgekomen, toegerekend wordt als schuldig aan de bondsbreuk?*

Socinianen en Mennisten ontkennen het, en zeggen dat Adams zonde hem alleen schaadde, maar dat ze zijn nakomelingen niet raakt; de Remonstranten hellen mede daarheen. Wij stellen het zeker en vast.

VII. Dat nu de bondsbreuk aan alle mensen rechtvaardig toegerekend wordt, blijkt aldus:
1. Uit Rom. 5:12, 15-18. Hierin liggen verscheiden bewijsredenen.

A. Vers 12, *Daarom, gelijk door één mens de zonde in de wereld ingekomen is, en door de zonde de dood; en alzo de dood tot alle mensen doorgegaan is, in welke allen gezondigd hebben.*

(1) Daar staat niet zijn zondig, maar *hebben gezondigd,* 't welk geen hebbelijkheid, maar een daad betekent, zodat men het op de verdorvenheid van de natuur niet kan toepassen, en dat de mens door middel van die verdorvenheid schuldig zou worden aan dezelfde straf. Gelijk hier een daad gemeld wordt, zo wordt ook van die ene daad, misdaad, in 't vervolg gesproken.

(2) Hier staat klaar, dat de zonde is de oorzaak van de dood, ook van de lichamelijke, zodat die niet is een gevolg van de natuur en op de mens gekomen zou zijn, al was er niet gezondigd. Zie boven, hoofdstuk 10, par. 33. \
(3) Hieruit blijkt dan, dat de kleine kinderkens ook voor hun geboorte zonde moeten hebben, omdat zij sterven. Nu, dadelijke zonde hebben zij niet, vs. 14. Zo hebben ze dan zonde, die hen wordt toegerekend, en geen andere wordt hen toegerekend, dan Adams bondsbreuk.
(4) Alle mensen hebben gezondigd in hem; Grieks: *ef w ef hooi.* Die woordjes hebben wel veel betekenissen naar de verscheidenheid der zaken en wijze, op welke zij toegepast worden, maar in zodanig een samenstelling van de zaken als hier, betekenen zij in hem. Bv. Matth. 13:14, ep autoiv ep autois*, in hen* wordt de profetie vervuld. Markus 2:4, ef w ef hooi, daar de geraakte *op* of *in* lag. Hand. 2:38, epi tw onomati epi tooi onomati in de naam van Jezus Christus. Hebr. 9:10, epi brwmasi epi broomasi, *in* spijzen; vs. 17, epi nekroiv epi nekrois, een testament is vast *in* de doden. Zo ook hier, *hebben gezondigd in hem.* Alle mensen waren in Adam in het Verbond, en daarom, hij zondigende, zo zondigden ze allen in hem te die opzichte, als ze in hem waren.
Men mocht denken, of die woorden *ef w ef hooi* niet konden overgezet worden *daarom,* of *omdat,* gelijk ze wel in andere teksten overgezet worden.
Ik antwoord, hier is een voorafgaand substantief, mens in 't manlijk geslacht, het betrekkelijke *w* ziet daarop, daarom moet het niet in 't onzijdig genoemd worden, in dat, omdat, daarom maar in 't manlijk *in hem,* een mens.
't Blijkt ook daaruit, dat die woorden: *in welke allen gezondigd hebben,* een reden zijn van Paulus' stelling; dat door Adams zonde de dood tot alle mensen is doorgegaan. Nu is het geen reden dat de dood door Adams zonde op alle mensen gekomen is, omdat alle mensen persoonlijk gezondigd hebben, dat zou maar bewijzen dat ieder moest sterven, omdat hij gezondigd heeft, 't welk de stelling van de apostel niet is. Maar de apostel stelt, dat alle mensen door Adams zonde sterven; nu, sterven ze door Adams zonde, zo moet er gemeenschap zijn aan Adams zonde, zowel als aan zijn straf, en dat ze gemeenschap hebben aan zijn zonde stelt hij in deze worden, in welke zij allen gezondigd hebben. Eerst stelt de apostel de gemeenschap aan Adams straf, en daar geeft hij reden van, omdat er is gemeenschap aan zijn zonde. Zij sterven in Adam, zo hebben ze dan *in hem* gezondigd. Nu, zij hebben niet persoonlijk in Adam gezondigd, dus is er een toerekening van de zonde van Adam door de verbondsgemeenschap in hem.

B. De toerekening van Adams bondsbreuk blijkt ook uit vs. 15. *Indien door de misdaad van één velen gestorven zijn* vs. 16*, De schuld is uit één misdaad tot verdoemenis,* vs. 17, *Indien door de misdaad van één de dood geheerst heeft door die een,* vs. 18, *Gelijk door één misdaad* (de schuld gekomen is) *over alle mensen tot verdoemenis.* 't Is klaar, dat hier gesproken van een enige zonde, en dat van een daad, niet hebbelijkheid, en dat van een enige mens, en dat door die éne zonde van die éne mens Adam de schuld en verdoemenis op alle mensen gekomen is. Dit behoeft geen verder betoog: 't zijn de eigen woorden van de tekst.
Hoe geschiedt dit nu?
Niet door

(a) navolging; want niemand heeft Adam zien zondigen, en de kleine kinderen hebben immers niet gezondigd in de gelijkheid van de overtreding van Adam, vs. 14. En zij zijn ook mensen. En de navolging maakt niemand schuldig aan die persoonlijke zonde desgenen, die hij navolgt, maar aan zijn eigen persoonlijke zonde, die hij in navolging doet.
(b) Ook niet door middel van de verdorvenheid van de natuur, die men uit Adam ontvangt om dezelfde reden; want die brengt geen schuld aan van de zonde, die hij begaan heeft, uit welke men de verdorvenheid trekt, maar brengt schuld aan door zijn eigen personele verdorvenheid.
(c) Ook niet door dadelijk en personeel bedrijf en samenspanning met Adam; want zij waren er nog niet, en ook dan was het niet één misdaad van één, maar misdaden van velen.
(d) Maar de schuld tot verdoemenis uit de éne misdaad van de éne Adam komt op allen door toerekening, omdat zij in Adam in het verbond geschapen waren.

C. ‘t Is buiten alle tegenspreken, klaar, dat de apostel in dit hoofdstuk een gedurige tegenstelling maakt tussen Adam en Christus. Adam als de oorzaak van schuld en straf over allen die in hem zijn; Christus als de oorzaak van verlossing en zaligheid voor allen die in Hem zijn. Nu, de rechtvaardigmaking door Christus geschiedt door toerekening, gelijk op zijn plaats zal getoond worden, zo dan ook door de kracht van tegenstelling komt de schuld tot verdoemenis op alle mensen door toerekening van Adams bondsbreuk.

VIII. **2.** *De toerekening van de schuld* blijkt ook uit 1 Kor. 15:22, *Gelijk ze allen in Adam sterven*
Hier staat niet blotelijk, dat alle mensen sterven. Ook niet dat ze sterven in hun vaders en grootvaders, maar dat ze allen *in Adam* sterven. Sterven in iemand, is de schuld van de dood en van de verdoemenis in iemand te hebben, en uit iemand te trekken. Indien alle mensen sterven, zo hebben ze ook allen gezondigd; *want de bezoldiging van de zonde is de dood,* Rom. 6:23. Verder dan, indien alle mensen in Adam sterven, zo hebben ze ook in hem gezondigd; zo gestraft, zo gezondigd. Indien alle mensen rechtvaardig onderworpen zijn de gedreigde straffen: ten dage als gij daarvan eet. zult gij de dood sterven, zo zijn ze ook in waarheid schuldig aan dezelfde zonde, op welke de straf gedreigd was. Nu, ‘t is openbaar, dat alle mensen de gedreigde straf onderworpen zijn, en niet alleen sterven, maar ook al die opgelegde ellenden om de bondsbreuk. Gen. 3 vermeld, dragen; zo zijn ze dan ook schuldig aan die zonde. Nu, persoonlijk hebben ze met Adam die zonde niet bedreven, en door navolging, of door verdorvenheid door iemand te hebben, kan men niet gezegd worden in iemand te zondigen, en in iemand te sterven; zo blijft het dan vast, dat alle mensen in Adam stervende, in hem door toerekening gezondigd hebben.

3. Zo niet, dan moesten alle mensen volmaakt geboren worden.
IX. Indien alle mensen niet schuldig waren aan Adams bondsbreuk, en alzo hun de zonde niet rechtvaardig toegerekend werd, zo moest ieder mens zo volmaakt ter wereld komen als Adam was, dat is, begaafd met het beeld Gods; omdat de ziel onmiddellijk door God geschapen wordt, en God een redelijk schepsel dat onschuldig is, schept overeenkomstig zijn heilige natuur. Wat hadden de volgende mensen dan met Adam te

doen, ieder was op zichzelf, en alle mensen in die volmaaktheid staande als Adam, zo kon ieder mens in die volmaaktheid blijven, en wat reden, dat dan niet velen in die volmaaktheid blijven zouden? Hoe komt het dan, dat alle mensen, niet één uitgenomen, in dezelfde zondige staat zijn?
Uit Adam konden ze geen verdorvenheid trekken indien, ze in hem niet gezondigd hadden; want hoe zouden ze de verdorvenheid van hem krijgen? Niet door het lichaam; want dat is in zijn natuur maar als lichaam aangemerkt, geen subject van zonde, anders had de Heere Jezus niet heilig uit het zaad van de vrouw geformeerd kunnen worden. Niet door de ziel; want die wordt door God geschapen, en zo daar geen schuld was, zo zouden ze heilig, met het beeld Gods versierd ter wereld komen.
Van waar, zeg ik, is dan de zonde? Maar omdat de mens in zijn natuur bedorven is, en in een zondige gestalte ter wereld komt, zo is het zeker, dat hij schuldig is aan de bondsbreuk in Adam.

4. Straffen komen wel op kinderen.
X. Doe hierbij, dat de zonden van de naaste vaders wel op de kinderen komen, en zij om hunner vaderen zonden wel gestraft worden. Zie dit: Ex. 20:5. *Die de misdaad van de vaderen bezoekt aan de kinderen, aan het derde, en aan het vierde lid.* Matth. 23:35. *Opdat op u kome al het rechtvaardige bloed, dat vergoten is op de aarde, van het bloed van de rechtvaardige Abel af,* enz.
Hiertoe dienen ook de voorbeelden van Achan, Jozua 7:24, 25; Jerobeam, 1 Kon. 14:9, 10; Achab, 1 Kon. 21:21; Manasse, 2 Kon. 24:3. Hiertoe dient ook door een bewijs van het tegendeel, dat Levi tienden gaf, nog zijnde in de lendenen van Abraham. ‘t Is waar, dat de kinderen zelf zondig waren, en daarom aller straffen waardig, maar hier wordt gezegd dat zij gestraft werden, namelijk, met tijdelijke straffen, om de zonden van hun voorvaders. Veel meer heeft dit dan plaats in de mensen, welke alle in Adams lendenen zijnde, in het verbond der werken in hem waren.

Tegenwerping 1.
XI. God wil niet dat de rechters op aarde de zoon zullen straffen om de misdaad des vaders, en Hij verklaart dat Hij het zelf ook niet doet. Zie: Deut. 24:16. *De vaders zullen niet gedood worden voor de kinderen, en de kinderen zullen niet gedood worden voor de vaders; een ieder zal om zijn zonde gedood worden.* Ezech. 18:20. *De ziel, die zondigt, die zal sterven; de zoon zal niet dragen de* ongerechtigheid des vaders, en de vader zal niet dragen de ongerechtigheid des zoons. Dus kan de zonde van Adam zijn nakomelingen niet worden toegerekend.

Antwoord.
1. Deut. 24:16 is een wet, die God aan mensen geeft: vandaar is geen gevolg tot het recht van God. De tekst spreekt van misdaden tegen de wet, en niet van verbondsbreuk; van het een is ook geen gevolg tot het andere. De tekst spreekt van zonden van een bijzondere persoon; maar Adam was het hoofd van het Verbond, in hem met het gehele menselijke geslacht opgericht. Gelijk dit de zonde is van het gehele menselijke geslacht, want buiten hen beiden waren er geen meer mensen, en hij bevatte het gehele geslacht in zich, zo draagt ook dat zelfde geslacht, de straf van zijn eigen zonde.

2. Ezech. 18:20 spreekt ook van bijzondere zonden van bijzondere personen, daarom is ze niet op Adam en zijn nakomelingen toe te passen, als staande in hem in het Verbond. De tekst spreekt van volwassen kinderen, als ze de voetstappen van hun ouders niet navolgden; God overtuigt hen, dat zij dat immers deden, en daarom om hun eigen zonden gestraft werden met dezelfde soort van straf. 't Is onweersprekelijk, dat God kinderen straft om de zonden van de ouders, gelijk te zien is in de zondvloed, in de omkering van Sodom en Gomorra, in de kinderen van Eli. En God zegt uitdrukkelijk van Zichzelf: *Die de misdaad van de vaderen bezoekt aan de kinderen, aan het derde, en aan het vierde lid,* Exod. 20:5

XII. Dus hebben wij gezien de erfzonde ten opzichte van de toegerekende schuld.
b. Nu gaan wij voort tot *de inklevende verdorvenheid.*

Inklevende verdorvenheid.
De inklevende verdorvenheid bestaat in het gemis van het beeld Gods, én in een zondige hebbelijkheid of wangestalte.
't Gemis van het beeld Gods.
De mens mist het beeld Gods, niet door een blote ontkenning, of niet hebbende oorspronkelijke gerechtigheid, maar door een beroving welke een vorige tegenovergestelde hebbelijkheid veronderstelt. Alle mensen in Adam gezondigd hebbende, zijn allen beroofd van het beeld Gods, zodat ieder mens geboren wordt ontbloot van alle geestelijk licht, liefde, waarheid, leven, heiligheid. Alle heerlijkheid en heiligheid is uit de mens weg. Zie dit:
Rom. 3:23. *Zij hebben allen gezondigd en derven de heerlijkheid Gods.*
Rom. 7:18. *Dat in mijn vlees geen goed woont*.
Eféze 2:1 *Dood.... door de misdaden en de zonden.*
Eféze 4:18. *Verduisterd in het verstand, vervreemd zijnde van het leven Gods.*

2. 't Blijkt ook daaruit, dat het beeld Gods door de wedergeboorte hersteld wordt; want, dat teruggegeven wordt, dat was verloren, dat gegeven wordt, dat had men tevoren niet. Zie: Kol. 3:10. *Omdat gij aangedaan hebt de nieuwe mens, die vernieuwd wordt tot kennis, naar het evenbeeld Desgenen, Die hem geschapen heeft.* Eféze 4:23, 24. *En dat gij zou vernieuwd worden in de geest uws gemoeds; en de nieuwe mens aandoen, die naar God geschapen is, in ware rechtvaardigheid en heiligheid.*

en zondige wangestalte.

XIII. De erfzonde bestaat niet alleen in het gemis van de oorspronkelijke gerechtigheid, maar ook in het hebben van een tegenovergestelde wangestalte. Gelijk een ziekte niet alleen bestaat in het gemis van een goede toestand en vrije omloop van het bloed, maar ook in een ongesteldheid van het karakter en beweging, zo ook hier in het geestelijke.
Te deze opzichte wordt de Erfzonde genoemd *oude mens,* Rom. 6:6. *Vlees,* Joh. 3:6. *Zonde,* Rom. 7:11. *Wet der zonde,* Rom. 7:23. *Begeerlijkheid,* Rom. 7:7 Gal. 5:17. *Onreinigheid,* Kol. 3:5. *Vuiligheid,* Jak. 1:21. *Besmetting,* 2 Kor. 7:1.
Deze erfzonde is in alle mensen, die natuurlijk uit Adam voortkomen; en dat van hun ontvangenis aan, niet één uitgenomen, ook niet Maria. En of wel de kinderen van God

wedergeboren worden, zo worden ze niet volmaakt wedergeboren in dit leven, maar de verdorvenheid blijft nog veel in hen over.

XIV. Vraag: *Of alle mensen door de val van Adam in een wangestalte en verdorvenheid van de natuur van hun ontvangenis en geboorte aan zijn, en alzo zondig ter wereld komen?*
De Socinianen en Mennisten ontkennen het geheel, en als zij door de verdorvenheid, die zich in de kleine kinderkens openbaart, eer zij het door navolging van kwade voorbeelden konden leren, overtuigd worden, zo helpen zij zich daar af, met te zeggen: daar is zoiets, maar dat iets willen zij niet erkennen zonde te zijn. De Remonstranten bewimpelen de erfzonde en hellen naar ontkennen.
Wij zeggen volmondig op de vraag: *ja.*

Is in alle mensen van hun geboorte.
XIV. Dat alle mensen in de staat van wangestalte en verdorvenheid van de natuur van hun ontvangenis af zijn, blijkt:

1. **Uit klare Schriftuurteksten,** welke deze zaak op verscheidene wijzen tonen:
(a) Psalm 51:7. *Ik ben in ongerechtigheid geboren, en in zonde heeft mij mijn moeder ontvangen.* David spreekt hier niet van de zonde van zijn moeder, daar is geen blijk van. De grondtekst geeft daarvan geen meer schijn dan onze overzetting. David spreekt van zichzelf; *ik ben.* Hij vernedert zich voor God over zijn begane zonde, en om die zonde in haar natuur en grootheid te beschouwen, en om zich daarover te meer te vernederen, zo klimt hij op tot de oorsprong van die daad, en belijdt, dat het niet een voorbijgaande daad was, maar dat ze uit een boze gestalte van het hart kwam, en dat hij die boze gestalte al van zijn eerste ontvangenis af, en alzo van nature had; zodat uit die vuile gestalte niet anders dan vuiligheid kon opwellen, en dat hij daarom in natuur en daden walgelijk was. Hij nu was een mens gelijk andere mensen, en andere mensen dan hij, te samen uit één bloede voortgekomen, en daarom liggende in dezelfde wangestalte; zodat ieder mens dit van zich ook moet zeggen.
(b) Doet hierbij zulke teksten, in welke getoond wordt, dat het onmogelijk is anders dan zondig ter wereld te komen. Job 14:4, *Wie zal een reine geven uit de onreine? Niet één.* Joh. 3:6. *Hetgeen uit het vlees geboren is, dat is vlees.* Adam was zondig, en daarom kon hij niet anders dan een zoon naar zijn beeld, en niet naar het beeld Gods voortbrengen, Gen. 5:3. Alle mensen zijn zondig, geen oorzaak kan iets edelers voortbrengen dan zij zelf is; daarom teelt een zondaar een zondaar. Matth. 7:18. *Een kwade boom kan geen goede vruchten voortbrengen.*
(c) Hiertoe dienen ook die teksten, welke verklaren dat de mens van zijn eerste jeugd af niet dan boos is in gedachten en bewegingen. Gen. 6:5. *Al het gedichtsel van de gedachten zijns harten is ten allen dage alleen boos.* Gen. 8:21. *Het gedichtsel van 's mensen hart is boos van zijn jeugd aan.* Zulke boze gedachten zijn een klaarblijkelijk teken dat de fontein boos is, Jak. 3:11.
(d) Dit bevestigt ook de apostel, Eféze 2:5, *Wij waren van nature kinderen des toorns, gelijk ook de andere.* Ziet daar, alle mensen zijn kinderen des toorns, en dat van nature. Zo zijn ze dan geen kinderen des toorns alleen door hun zondige daden; maar de toorn ligt al eerder op hen en heeft tot een voorwerp en reden hun natuur zo ras

zij die hebben, en omdat zij die natuur hebben, zo zijn zij kinderen des toorns. Nu, niemand is een voorwerp van Gods toorn dan om de zonde; zo is dan de mens van nature zondig, schuldig in Adam, en wanstaltig in zichzelf.

2. Verdorvenheid openbaart zich in kinderkens.
XVI. De ervaring leert, dat de mens van nature verdorven is. Men bespeurt in de kinderkens, vóór het gebruik van hun verstand, korzeligheid en toornigheid, omdat ze hun zin en wil niet hebben; zij vertonen ook wraakgierigheid, eer zij een taal verstaan, en eer men hun leren kan wat het is. Zij worden tevreden, als men op een ander kijft, of een ander slaat, ja zullen hun genoegen met lachen vertonen. Als men zegt, omdat men het niet ontkennen kan, ja daar is zoiets, zo zeg ik: *en dat iets is zonde,* Rom. 7:7, 8. Het zijn redelijke schepselen, en die is een wet gesteld, en die wet verbiedt toorn en wraakgierigheid. En daarbij, indien men een kind opvoedde, zonder dat het enig kwaad voorbeeld zag, ja al was het in een woestijn, en dat alleen bij een heilig mens, het zou vanzelf alle zonden bedrijven, gelijk de ervaring van sommige kinderen vertoont.

3. Kinderen sterven voor hun geboorte.
XVII. ‘t Is bekend dat ook de kinderen, en wel vóór hun geboorte, sterven. Nu, de dood is een straf van de zonde, gelijk blijkt Rom. 5:12, en boven getoond is, zo is ‘t dan zeker dat ze zondig zijn.

4. Hebben Christus van node.
‘t Blijkt ook daaruit dat de kinderen Christus van node hebben; want zonder Christus is er geen zaligheid. Nu, allen die een Verlosser van node hebben, zijn zondig, zo dan ook de kinderen, waarvan ook de besnijdenis een klaar blijk was; want die verzegelde de uittrekking des lichaams der zonde, Kol. 2:11. Ook toont de noodzakelijkheid van de wedergeboorte dit, want was de eerste geboorte wèl, zo was de tweede niet van node, en zij is van node, zal men zalig worden, Joh. 3:5.

Tegenwerping 1.
XVIII. Alle zonde moet met kennis en toestemming van de vrije wil geschieden. De erfzonde geschiedt niet met kennis en toestemming van de wil; zo is ze dan geen zonde.
Antwoord.
Ik antwoord, dat het niet waar is, dat alle zonde geschiedt met bewustheid en toestemming van de wil. ‘t Is niet alleen buiten de Schrift, maar ook tegen haar. ‘t Is wat anders tegen wil, wat anders zonder bewuste daad van de wil; ook is de eerste zonde met wil van de gehele natuur geschied.

Tegenwerping 2.
Er staat 1 Kor. 7:14, *Anders waren uw kinderen onrein, maar nu zijn zij heilig.* Zo zijn dan de kinderen zonder erfzonde.
Antwoord.
Die tekst verklaart alle kinderen uitdrukkelijk onrein, en zo erfzonde hebbende; maar zegt, dat de kinderen van de bondgenoten heilig zijn, niet met een heiligheid, die het beeld Gods is, maar door hun afzondering van andere kinderen, en inlijving in de Kerk en het verbond der genade, *zodat men ze als ware bondgenoten moet aanzien, totdat zij het tegendeel vertonen;* Ezech. 16:21, *Mijn kinderen.*

Tegenwerping 3.
De kinderen zijn onnozel, weten van hun rechter- noch linkerhand, Jona 4:11. Zijn onschuldig. Psalm 106:38. Hebben noch goed noch kwaad gedaan, Rom. 9:11. De blindgeborene was blind geboren, noch om zijn, noch om van zijn ouderen zonde, Joh. 9:3.
Antwoord.
Deze teksten spreken van zondige daden, niet van de zondigheid van de natuur, die zich al met de eerste ook begint te vertonen. De blindgeborene en zijn ouders waren niet zonder zonde, volmaakt heilig, dat wil de Heere Jezus niet zeggen, maar dat zij geen groter zondaren dan anderen waren, en dat hij daarom niet blind geboren was.

Hoe de verdorvenheid overerft.
XIX. Dus hebben wij gezien de erfzonde, zo ten opzichte van de toegerekende schuld, als inklevende verdorvenheid. Hiernevens is een vraag: *Hoe de erfzonde van Adam op de nakomelingen overgebracht wordt?* Hoe de schuld toegerekend wordt, hebben wij par. 6 en enige volgende getoond, zodat de vraag blijft over de verdorvenheid van de natuur hoe die overerft. Men mocht denken 't kan niet geschieden door het lichaam, omdat dat geen eigenlijk onderwerp van de zonde is; en 't kan ook niet geschieden door de ziel, omdat die van God geschapen wordt en daarom goed is; 't kan niet zijn door lichaam en ziel te samen, en alzo door de generatie, omdat de ziel niet gegenereerd wordt, en omdat dat in geen van beide delen is, ook niet in 't geheel kan zijn, en daaruit voortkomen.
Ik antwoord:

1. Wat behoeven wij te weten hoe de zonde overgebracht wordt, omdat wij klaar uit de Schrift en ondervinding zien dat ze overerft? Een dwaas kan meer vragen dan veel wijzen kunnen beantwoorden. Zeg mij, hoe het lichaam met alle zijn deeltjes geformeerd wordt. Hoe de ziel is verenigd met het lichaam. Hoe door het geluid maken met de tong men een ander onlichamelijke zaken kan doen verstaan. Hoe komt eb en vloed telkens op zijn gezette tijd? Gij zult zeggen, ik weet het niet, en kan het hoe niet begrijpen. Wie is nu zo dwaas, dat hij, omdat hij het niet begrijpen kan, de gehele zaak zal loochenen, die hij voor zijn ogen ziet? Zo dan ook in de zake van de erfzonde.
2. Dit staat vast, dat God geen oorzaak van de zonde is of ook zijn kan. Dit is ook zeker, dat de zielen niet voortgeteeld worden, maar van God worden geschapen.
3. De duisterheid in deze zaak komt veel daar vandaan, dat men ziel en lichaam te veel in de generatie van elkaar scheidt; alsof God de ziel op zichzelf buiten het lichaam schiep en enige tijd buiten het lichaam deed bestaan, en haar daarna met het lichaam verenigde. God met zijn meewerkende voorzienigheid in de generatie des mensen invloeiende, formeert de ziel in de vereniging met het lichaam, zodat ze niet een ogenblik zonder het lichaam bestaat, maar in het eerste ogenblik van het zijn van de ziel is er een mens. En zo een mens, een die schuldig is aan de bondsbreuk in Adam. Hieruit is klaar, hoe de toerekening van de schuld op de nakomelingen komt.
4. De ziel in de generatie geformeerd wordende in de vereniging met het lichaam, heeft wel het wezen van de ziel, dat zo verre goed en geen zonde is; maar de ziel in de vereniging met het lichaam voortkomende, en zo van het eerste ogenblik haars zijns een mens uitmakende, is niet edeler dan die van de genererende ouders, en mist het

beeld Gods, ‘t welk God niet gehouden was de ziel wederom te geven, nadat de menselijke natuur dat had weggeworpen; daarom staat er, Gen. 5:3, *En Adam gewon een zoon naar zijn gelijkenis, naar zijn evenbeeld, niet naar het beeld Gods.*

5. De mens, nu schuldig aan de bondsbreuk, en niet hebbende het beeld Gods naar de ziel, en het lichaam, ‘t welk kracht heeft op de ziel te werken en verenigd is met dezelve, in een kwade gemoedstoestand door de generatie zijnde, is in een afgescheiden staat van God, is leeg, en zichzelf niet genoegzaam zijnde, is in een gestalte van onvergenoegdheid, is hol, huilende, gapende, onrustig, onordelijk in beweging, begerende, niet God, want daar is hij van afgescheiden, maar onbepaald, wat het ook is. Zo'n gestalte kan niet anders dan allerlei begeerten opgeven, als de mens opwast; en die begeerten verwekken eigenliefde, verdrietigheid, toorn, haat, nijd, en dringen door tot allerlei verkeerde voorwerpen, en dat op allerlei ongeregelde wijzen. Ziet, zo genereert een mens een mens, en een zondaar een zondaar, en dus wordt de zonde van Adam op zijn nakomelingen overgebracht.

Uit de erfzonden komen dadelijke zonden

XX. Uit de erfzonden komen allerlei dadelijke zonden voort volgens Jak. 1:14, 15, Een ieder wordt verzocht, als hij van zijn eigen begeerlijkheid afgetrokken en verlokt wordt. Daarna de begeerlijkheid ontvangen hebbende, baart zonde. Omdat de begeerlijkheid aftrekt, verlokt, en zonde baart, zo is ze zelf zonde; want van hetgeen geen zonde is, kan ook geen zonde voortkomen. Ook noemt de apostel de begeerlijkheid uitdrukkelijk *zonde.* Rom. 7:7. Als de begeerlijkheid gezegd wordt *zonde te baren,* zo worden daardoor de dadelijke zonden verstaan.

Dadelijke zonde is ongerechtigheid en afwijking van Gods wet door inwendige en uitwendige nalatigheid of bedrijf. Deze wordt in verscheidene soorten afgedeeld.

Verscheiden soorten.

1. Daar zijn zonden tegen de eerste tafel, eisende liefde tot God; en tegen de tweede tafel, eisende liefde tot zijn naaste.

2. Daar zijn zonden van nalatigheid en bedrijf. Zonde van nalatigheid is als men het geboden goed niet doet. Al is het, dat velen daar geen acht op geven, en daarover niet ontrust worden, zo is het evenwel grote zonde, want het komt voort uit onwilligheid en liefdeloosheid naast de wil Gods. De apostel noemt de nalatigheid zowel zonde als het bedrijf. Jak. 4:17. *Wie weet goed te doen, en niet doet, die is het zonde.* ‘t Is opmerkelijk, dat de zonden van nalatigheid alleen aangetekend worden, Matth. 25:42, 43, als oorzaken van de verdoemenis. Zonde van bedrijf is als het verboden kwaad wordt gedaan, of als men het goede op een kwade wijze en met een verkeerd oogmerk doet. 1 Joh. 3:8. Die de zonde doet, is uit de duivel.

3. Daar zijn zonden,

(a) van de gedachten, die niet tolvrij zijn voor het alziend oog Gods, maar van God gehaat worden. Spr. 6:18, *Een hart dat ondeugdzame gedachten smeedt.*
(b) Van de woorden. *Van elk ijdel woord zal de mens rekenschap geven,* Matth. 12:36.
(c) Van de daden. Matth. 7:23, *Gaat weg van Mij, gij die de ongerechtigheid werkt.*

(d) Van de gebaren van ogen, trekken van aangezicht, handen, voeten. Spr. 6:12, 13, *Een ondeugdzaam man ... wenkt met zijn ogen, spreekt met zijn voeten, leert met zijn vingers.*

De zonden van de gedachten zijn de meeste, maar van de daden zijn de grootste, omdat de gedachten daarbij zijn en alzo dubbel, omdat ze met meer toeleg geschieden, en anderen bederven.

4. Daar zijn zonden, die met kennis geschieden en die uit onwetendheid gedaan worden. Lukas 12:47, 48. *Die dienstknecht, welke geweten heeft... zal met veel slagen geslagen worden; maar die niet geweten heeft... zal met weinige slagen geslagen worden.*

Alle zonden kunnen in enig opzicht gezegd worden uit onwetendheid voort te komen, omdat niemand, of hij moest een duivel zijn, zonde doet onder dat begrip als zonde, maar onder een gedaante van noodzakelijk, eerlijk, voordelig, vermakelijk. Maar hier verstaan wij door onwetendheid de duisterheid in de zondaar, de onachtzaamheid, niet lettende of het zonde is of niet 't geen hij doet of laat; de onaandachtigheid, God zich niet voorstellende, en niet toeziende wat hij doet; daaruit komt dan voort, dat hij geen erkentenis van, noch wroeging over de begane zonde heeft. De onwetendheid verontschuldigt niet; hij moest het geweten hebben, en in velen kon hij het geweten hebben, maar hij liep met een domme drift van zijn begeerlijkheid maar toe. Zie: Psalm 19:13. *Wie zou de afdwalingen verstaan? Reinig mij van de verborgen afdwalingen.* 1 Kor. 2:8 *Indien zij ze gekend hadden, zo zouden zij de Heere der heerlijkheid niet gekruist hebben.* 1 Tim. 1:13, *Omdat* (anders had het de zonde in de Heilige Geest geweest) *ik het onwetende gedaan heb in mijn ongelovigheid*. Zodanig zijn de ketterijen. De zonde, die met weten geschiedt, heeft haar trappen van boosheid, naar dat het licht van de natuur of Schrift klaarder en dadelijker de zondigende bestraalt; en zij is de schrikkelijkste, als God onmiddellijker zijn tegenwoordigheid en alwetendheid openbaart, en de willige zondaar afmaant en waarschuwt, en als men evenwel daartegen doordringt tot het bedrijven van de zonde.

5. Daar zijn zonden, die in 't verborgen, of bij de mens alleen, of met één of weinigen gedaan worden, of die in 't openbaar in de tegenwoordigheid van veel anderen geschieden. 2 Sam. 12:12. *Gij hebt in het verborgen gedaan; maar Ik zal deze zaak doen voor geheel Israël, en voor de zon.*

6. Daar zijn heersende zonden, en zonden uit zwakheid. De heersende zonde is alleen in de onbekeerden.

Wanneer de zonde heerst.

XXI. De zonde heerst,

1. als er geen vereniging met Christus is door het geloof; maar als men is zonder Christus, dan is de mens zonder God, Eféze 2:12 *en dood door de misdaden en de zonden,* vs. 1.
2. Als er geen inwendige tegenstand van het hart is uit die vereniging, met God in Christus, en alzo niet uit het ware geloof, liefde, vreze, gehoorzaamheid en alzo niet door de Geest. Rom. 8:13. Indien gij door de Geest de werkingen des lichaams doodt.

Natuurlijke mensen kunnen (uit de verlichting van het geweten en alzo uit liefde tot de natuurlijke deugd, die waarlijk beminnelijk is voor iemand, die ze maar schemerende ziet, al kent hij ze niet in haar geestelijke gestalte en vereiste geestelijke omstandigheden, ook uit schrik voor de straf of vrees voor schande en schade, ook wel door de opvoeding en gewoonte) wel ingetoomd worden, en tegenstand vinden om deze of gene zonde niet te bedrijven, en kunnen daardoor wel een natuurlijk deugdzaam leven leiden, en die geen andere deugdzaamheid kennen, houden dat voor Godzaligheid, waaruit ook voorkomt de inbeelding, dat de mens zichzelf bekeren kan; maar tegenstand van het hart uit de bovengezegde vereniging en verdere gestalte is in hen niet, die belet hen niet van te zondigen, die dringt hen niet tot de deugd, daarom deugt het allemaal niet, en daarom zijn ze onder de heerschappij van de zonde.

3. Als er is een gehele en gewillige vereniging van het hart met het leven buiten God en Christus, niet kennende, niet beminnende, niet zoekende die vereniging, en zonder die weltevreden zijnde, en alzo verenigd met de wereld en zonde; want alle leven buiten God en Christus is enkel zonde, het mag zo burgerlijk en natuurlijk godsdienstig zijn, als men het zich verbeelden kan. Uit die gestalte vloeit dan lust, liefde, verlangen, begeren, malen op de zonde, ieder naar zijn gemoedstoestand, genegenheid, gewoonte en gelegenheid. Rom. 8:5. *Die naar het vlees zijn, bedenken dat des vleses is*. 1 Joh. 2:15. *Zo iemand de wereld liefheeft, de liefde des Vaders is niet in hem.*
4. De zonde heerst, als er een uitstorting van begeerlijkheden tot de zonde, en een gehele trein van zondigen, en een gehele en gewillige opvolging van begeerlijkheden is, zover men kan, en niet gestuit wordt, zelfs door de gezegde natuurlijke redenen. 1 Petrus 4:4. *Uitgieting van de overdadigheid.* Eféze 4:19. Zichzelf overgegeven tot ontuchtigheid, om alle onreinheid gierig te bedrijven. Jes. 5:18. De ongerechtigheid trekken met koorden der ijdelheid, en de zonde als met dikke wagenzelen. 2 Kon. 17:17. Zij verkochten zich, om te doen wat kwaad was. Dit is een dienstknecht van de zonde te zijn, en zijn leden dienstbaar te stellen tot gehoorzaamheid van de zonde, Rom. 6:19, 20.
5. De zonde heerst, als er is een onmiddellijke tegenkanting van het hart tegen de ware Godzaligen, die zich vertonen niet van de wereld te zijn, niet te zijn onder de heerschappij van de zonde, maar vereniging te hebben met God in Christus, en in ‘t licht te wandelen. Natuurlijke mensen hebben nog wel behagen in ‘t natuurlijke deugdzame, omdat dat in natuur met hen gelijk is; al is de ene dode schoner dan de andere, dood is evenwel dood. Maar als de wedergeborenen niet alleen deugdzaam leven, maar door hun spreken hun licht tonen, de grond en natuur van hun deugdzaamheid, en alzo hun voortreffelijkheid boven anderen, dan is er terstond een scheiding van het hart, en een haat daartegen, en wel eerst en meest in de tijdgelovigen, en in die, welke een burgerlijk leven leiden. Zie hiervan: Joh. 3:20. *Een ieder die kwaad doet, haat het licht, en komt tot het licht niet, opdat zijn werken niet bestraft worden.* Joh. 15:19. *Indien gij van de wereld waart, zo zou de wereld het hare liefhebben; doch omdat gij van de wereld niet zijt, ... daarom haat u de wereld.* Die haat en tegenkanting van het hart is een klaar blijk van heerschappij van de zonde, want het toont een tegenstrijdigheid, gelijk tussen licht en duisternis, tussen dood en leven. In deze vijf voorgestelde zaken kunnen zich de onbekeerden

spiegelen, en van hun onbekeerde staat overtuigd worden. En ook kan dit de bekeerden dienen tot ontdekking, dat de zonde in hen niet heerst.

Wanneer de zonde niet heerst.

XXII. De bekeerden vinden nog veel van de oude Adam in zich, zien dat ze gedurig vallen, ja wel enige tijd liggen blijven in de zonde, en dat de zonde hen gevangen neemt en houdt. Daardoor bezwijkt zeer licht hun geloof, vrezende dat de zonde in hen nog heerst. Opdat deze mogen weten dat de zonde in hen niet heerst, maar alleen als een vijand hen bestrijdt, zo zullen wij bij 't overige tonen, wanneer de zonde niet heerst.

De zonde heerst niet,

(a) als er is een vereniging met Christus door het geloof; 't zij dat die vereniging klaarder, sterker en gevoeliger is; 't zij dat ze zich meest vertoont in de werkzaamheid om met God in Christus verzoend en verenigd te worden door uitgaande begeerten, biddingen, aannemingen, overgevingen en worstelingen, zodat de ziel zich niet stil kan houden zonder die verzoening en vereniging te gevoelen en te genieten, al kan ze tot de verzekering en gevoeligheid van de vereniging niet komen; omdat daar waarheid, liefde en werkzaamheid is, zo is er in de grond vereniging. Christus is het leven van de ziel, Kol. 3:4; met het leven verenigd zijnde, zo heerst de dood niet, maar het leven hoe klein het ook is.

(b) De zonde heerst niet, als er een werkzaamheid komt uit de vereniging. Alle werkzaamheid die uit deze vereniging niet voortkomt, acht een bekeerde nietmetal; maar al zijn poging is uit die vereniging, 't zij genoten, of gezocht, en in het oog gehouden, alles te doen en te laten. Men wil alles doen uit God, door God, voor God, Hem vertegenwoordigende, en tot God. Dat alleen verkwikt hen, als hun werken in Gode gedaan zijn. Joh. 3:21. Die vereniging kan niet leeg zijn van werkzaamheid: want het geloof is werkende door de liefde. Gal. 5:6. *Reinigt het hart,* Hand. 15:9. *Overwint de wereld,* 1 Joh. 5:4. *Wederstaat de duivel,* 1 Petrus 5:9. *Is vruchtbaar tot goede werken,* Jak. 2:17. Hier komt het op de trap niet aan, maar op de waarheid.

(c) De zonde heerst niet, als er uit die vereniging komt een inwendige tegenheid en haat tegen al wat zonde is, omdat het zonde is, of ze dan groot of klein is, niet alleen buiten hen, maar bijzonder in hen zelf; en in hun hart, zodat men van niemand zulke afkeer heeft dan van zichzelf. Rom. 7:15, 16, 17, *Hetgeen ik haat dat doe ik. Indien ik hetgeen doe dat ik niet wil.. zo doe ik datzelve nu niet meer, maar de zonde die in mij woont.* Psalm 119:113, 128. Ik haat de kwade ranken. Alle valse pad heb ik gehaat. Hieruit zal voortkomen een bedroefdheid en vernedering over de inwendige gestalte van het hart, over de zonde van nalatigheid, en over de zondige daden; de ziel wordt terstond gekwetst, en gevoelt de smart; dit is een blijk dat er leven is, dat er iets is dat recht tegenover de zonde staat.

(d) De zonde heerst niet, als er uit de gezegde vereniging, en uit de inwendige tegenheid en haat een dadelijke tegenkanting en strijd tegen de zonde komt; men neemt telkens nieuw opzet, men bidt om kracht, men neemt Jezus aan tot heiligmaking en sterkte, men is angstig voor overrompeling, men zoekt op zijn hoede te zijn, men ontloopt gelegenheden, men staat die tegen als ze opwellen, men overwint soms en wordt soms overwonnen in één daad. Zie dit: Gal. 5:17. *Het vlees begeert tegen de Geest, en de Geest tegen het vlees; en deze staan tegen elkaar, alzo dat gij niet doet hetgeen gij wildet.* Het is nu zonder tegenspreken dat waar strijd is tegen de zonde, dat daar de zonde niet heerst.

(e) De zonde heerst niet, als er uit de vereniging is een lust, liefde, verlangen naar alles te doen, wat de Heere welbehagelijk is. De tegenkanting is algemeen, zonder uitsluiting van een enige zonde zo is ook de vereniging met de wil Gods algemeen tot alles, zonder de minste uitzondering. Rom. 7:22. *Ik heb een vermaak in de wet Gods naar den inwendigen mens.* Psalm 119:67. *Hoe lief heb ik Uw wet!* Ja, daar is niet alleen liefde tot, en vereniging met de wil Gods, maar ook een liefde tot al degenen, die men acht van God bemind te zijn, en God te beminnen, en men heeft een weerzin, ongenoegen en een scheiding des harten van de wereldlingen, Zie dit: Psalm 15:4. *In wiens ogen de verworpene veracht is; maar hij eert degenen die de Heere vrezen.* 1 Joh. 3:14. *Wij weten, dat wij overgegaan zijn uit de dood in het leven, omdat wij de broeders liefhebben.*

Neemt nu al deze zaken bij elkaar, en stelt ze bij de anderen, welke blijken zijn van het heersen van de zonde. Indien iemand bevindt dat de tekenen van heersing in hem niet zijn, maar dat hij in zich bevindt alle zaken van de niet heersing in waarheid, schoon niet in die trap, die hij wel wenste, die kan verzekerd zijn, dat de zonde in hem niet heerst, die heeft zich te verblijden, die laat zijn geloof niet bezwijken door de kracht van de verdorvenheid, die nog in hem overig is; maar gaat met dat inwendig leven, hoe klein het is, in oprechtheid en gemoedigdheid voort om toe te nemen in heiligmaking.

Vergeeflijke en onvergeeflijke zonden.

XXIII. Daar zijn vergeeflijke en onvergeeflijke zonden. Vergeeflijke noemen wij sommige zonden, niet omdat ze uit haar natuur geen straf verdienen, of zonder volkomen voldoening vergeven kunnen worden; want zodanig is niet een enige zonde, hoe klein zij ook is. Of wel de zonden onderscheiden zijn in trap, en ook naar die trap verzwaring van straf verdienen, zo verdient de allerminste zonde nochtans de eeuwige verdoemenis. Zie dit. Rom. 6:23. *De bezoldiging der zonde is de dood.* Jak. 2:10. Die de gehele wet zal houden, en in één zal struikelen, die is schuldig geworden aan alle. Gal. 3:10. *Vervloekt is een ieder, die niet blijft in al hetgeen geschreven is.* Maar men noemt ze vergeeflijk, omdat ze vergeven worden al degenen, die geloven en zich bekeren.

Onvergeeflijk zijn alle zonden van degenen, die in zonden geleefd hebben en daarin sterven; voor die is geen rantsoen en alzo in eeuwigheid geen vergeving, zodat ze onvergeeflijk zijn ten opzichte van de uitkomst. Maar behalve die is er een onvergeeflijke zonde, die genoemd wordt *de zonde in de Heilige Geest,* Matth. 12:31.

Zonde in de Heilige Geest.

XXIV. De zonde in de Heilige Geest wordt beschreven, Matth. 13:31, De lastering tegen de Geest zal de mensen niet vergeven worden. Markus 3:29, 30*, Zo wie gelasterd zal hebben tegen de Heilige Geest, die heeft geen vergeving in der eeuwigheid, maar hij is schuldig het eeuwige oordeel. Want zij zeiden, Hij heeft een onreine geest,* 1 Joh. 5:16, Daar is een zonde tot de dood; voor dezelve zonde zeg ik niet dat hij (een ander dan die ze bedreven heeft) zal bidden. Zonde ter dood, en voor welke een Godzalige, voor anderen biddende, niet behoeft te bidden, als hij het weet dat iemand dezelve begaan heeft, kan geen andere zijn dan de zonde in de Heilige Geest, al wordt ze in de laatste plaats zo niet genoemd. Zij wordt gezegd tegen de Heilige Geest te geschieden, niet zo zeer tegen de Persoon, als wel tegen zijn werking, verlichting, heiligmaking,

vertroosting in de kinderen van God, en krachtige werking van de wonderen, bevestigende de ware leer en eigen overtuiging.

Waarin niet.
Zij bestaat niet in onbekeerlijkheid; want elk zondaar in zijn zonde stervende, heeft zich ook niet bekeerd van een enige zonde, en ook dan kon het niet gezegd worden voor zulke zondaar niet te bidden; want men weet voorheen niet, of een gewone zondaar zich bekeren zal of niet.

Waarin al bestaat.
Uit deze tekst, 1 Joh. 5:16, blijkt ook, dat ze niet alleen plaats had ten tijde van Christus, maar dat ze daarna ook begaan werd. Maar zij bestaat in de gehele afwending van de bekende waarheid, en in een haat en bestrijding van de waarheid en Godzaligheid uit enkele en bittere boosheid. Nooit vervalt een ware bekeerde tot die zonde, omdat hij door de kracht Gods bewaard wordt tot de zaligheid, 1 Petrus1:5, en het onmogelijk is dat de uitverkorenen verleid zouden worden, Matth. 24:24. *En het vaste fundament Gods staat,* 2 Tim. 2:19.
Ook is het niet een gewone zonde van de onbekeerden maar een buitengewone, die niet zo dikwijls begaan wordt. Nochtans is het te geloven, dat sommigen een stap of twee tot die zonde doen, al wordt ze van anderen niet opgemerkt. En ‘t is te geloven, dat ze meest begaan wordt, daar de meeste kracht des Heiligen Geestes zich openbaart tot bekering van de mensen.
Om deze zonde in haar natuur te kennen, merkt op deze navolgende stellingen:

XXV. 1. In zulke zondaar is een klare kennis en overtuiging dat het van God was, dat het waarheid was, ‘t geen hij daarna bestrijdt. Ik durf niet zeggen, dat tot zo'n zonde van node is een klare en krachtige overtuiging van het gemoed naast alle punten van de ware godsdienst; ook niet dat zo'n zondaar die waarheid belijdt, en een lidmaat van de Kerk is; maar ik acht, dat ten minste die kennis en overtuiging van het gemoed in iemand moet zijn, dat die leer, dat leven, dat werk van degenen, met welke hij omgang heeft, waarheid, Godzaligheid, en alzo uit God is. De Farizeeën en Schriftgeleerden, die deze zonde begingen, waren geen discipelen van Christus geweest, zoveel men afleiden kan; zij wisten ook niet, dat Christus waarlijk de Messias was, 1 Kor. 2:8; ook is ‘t niet zeker, dat zij nette kennis van de Goddelijke personen hadden, maar Gods Geest had hen overtuigd, dat Christus’ leer, leven en wonderen uit God en door God waren; Christus was bekend voor een Profeet, krachtig in werken en woorden voor God en al het volk, Lukas 24:19. Pilatus zelf wist dat de Joden Christus uit nijd overgeleverd hadden, Markus 15:10.

XXVI. 2. In zo'n zondaar ontstaat een boosheid en haat tegen die, in welke Gods Geest krachtig werkt tot verlichting, blijdschap, heiligheid, ijver, kracht in ‘t spreken, enz. ‘t zij dan, dat die boosheid en haat zich uitlaat tegen de gemeente van Christus in ‘t gemeen, of tegen een bijzondere gemeente, of tegen een bijzonder gezelschap van Godzaligen, of tegen een bijzonder persoon, ‘t zij leraar, of lidmaat. Niet om enige lichamelijke zaak, of algemeen of bijzonder verschil, maar om de waarheid, dat leven, die werking, welke de zondaar wist, dat uit God en door God was. Dit was klaarblijkelijk in het gehele gedrag van de Joden tegen Christus, overal in ‘t Evangelie beschreven. Zie

bijzonder Matth. 12; 1 Joh. 5. Dat zien wij ook in hen naast Stéfanus. Hand. 7:54. *Als zij nu dit hoorden, berstten hun harten, en zij knersten de tanden tegen hem.*

XXVII. 3. In zo'n zondaar is een boosaardige tegenkanting en vervolging tegen degenen, in welke de Heilige Geest zo krachtig werkt. Indien hij tevoren in gemeenschap met de kerk of met een bijzonder gezelschap van Godzaligen was, hij verlaat dat, hij kan ‘ t daar niet langer harden, hij kant er zich tegen in boosaardigheid, en vervolgt het zo veel hij kan om de waarheid, Godzaligheid, werkzaamheid. Dit geschiedt met lasteren, schelden, smaden, tegenspreken, ‘t werk des Heiligen Geestes in hen uit te maken *voor duivels werk, werk van het vlees, geveinsdheid, hoogmoedigheid,* enz. En als hij meerder macht heeft, zo kant hij zich tegen die, om dat werk uit te roeien, hen te beroven van goede naam, goederen, ja leven. Dit zien wij in de Farizeeën en Schriftgeleerden, in hun gedurige lastering en zoekingen, hoe ze Hem doden mochten, en ten laatste in het doden van de Heere Jezus.
Dit is ‘t geen de apostel voorstelt, Hebr. 10:26-29. *Want zo wij willens zondigen, nadat wij de kennis van de waarheid ontvangen hebben, zo blijft er geen slachtoffer meer over voor de zonden; maar een schrikkelijke verwachting des oordeels, en hitte des vuurs, dat de tegenstanders zal verslinden. Als iemand de wet van Mozes heeft te niet gedaan, die sterft zonder barmhartigheid onder twee of drie getuigen; hoe veel te zwaarder straf, meent gij, zal hij waardig geacht worden, die de Zoon van God vertreden heeft, en het bloed des testaments onrein geacht heeft, waardoor hij geheiligd was, en de Geest van de genade smaadheid heeft aangedaan?*

XXVIII. 4. Hierop volgt een onberouwelijkheid en onbekeerlijkheid; ik zeg, dat volgt op de zonde; want ‘t is de natuur van die zonde zelf niet. Zij komen niet tot inkeer, God laat ze aan zichzelf, en geeft ze aan hun boosheid over, zij worden door hun nijdigheid voortgedreven als een zee, als kaf door de wind, en varen met hun woeden voort zo lang als ze leven, of gelegenheid hebben. En zo ze al tot enig bedaren komen mochten, zo zien ze hun zonde wel; maar daar komt terstond een wanhoop bij, ze zien dat de hemel voor hen is toegesloten, dat Christus voor hen niet is, en daarom is er geen treuren, geen zoeken, geen bidden; maar zij gevoelen de beginselen van de hel, de verschrikking Gods verteert hen, of zij maken een einde aan hun leven als Judas of sterven wel lasterende als Juliaan.

5. Hierbij is onvergeefelijkheid; niet dat die zonde in zichzelf aangemerkt, niet vergeven kan worden, omdat Gods barmhartigheid of de verdiensten van Christus niet groot genoeg zouden kunnen zijn; maar omdat God die zonde niet wil vergeven. Die zal niet vergeven worden, Matth. 12:31. geen vergeving in van de eeuwigheid, Markus 3:29.

Hoe iemand tot die zonde komen kan.
XXIX. (a) Men zal misschien denken, *hoe is het mogelijk, dat iemand tot zo'n zonde kan vervallen, dat een mens zich zo zou kunnen gedragen naast de bekende waarheid, Godzaligheid en werking van Gods Geest?*
Ik antwoord: ‘t is wel waarheid, dat niemand waarheid als waarheid kan bestrijden, en zonde als zonde bedrijven, of hij moest een gevleesde duivel zijn; maar als een onbegenadigde, en nochtans verlichte en overtuigde van de waarheid en Godzaligheid, als werking van de Heilige Geest, of ook zich voegende bij zodanigen en als één met

hen schijnende, verneemt dat hij daarbij verschijnt, en niet met allen is, doordien dat licht hem aan zichzelf bekendmaakt tegen zijn dank en met verdriet; als hij verneemt, dat hij geen eer of achting naast of boven anderen heeft, maar dat zijn licht betimmerd wordt, en een ander meer achting en liefde krijgt dan hij; dat hij van anderen wordt aangezien en gerekend als niet verstaande de geestelijke verborgenheden, als nog onbekeerd, en in een ellendige staat als een geveinsde tijdgelovige, en bijloper; dat hij gedurig bestraft wordt; en als hij meent, dat alles wat gesproken wordt, op hem gezegd wordt, of dat men hem ja wel met scherpheid en terging veracht, belacht, en gedurig op de vingers klopt; als hij wat doet of spreekt, dan, dan, zeg ik, rijst dat boze hart in toornigheid en nijdigheid op, krijgt voedsel, en begint zich te vertonen, men stuift er tegen op. Eerst vat men het tegen de personen als van hen verongelijkt, daarna vaart men voort tegen de personen om de zaak zelf, en de kracht des Heiligen Geestes zich in die personen vertonende. Hieruit komt voort een zich afhouden van dat volk, en van die bekende waarheid Gods, daarop een lasteren, smaden, tegenlopen, vervolgen om dat licht, waarheid, Godzaligheid, werkzaamheid. Zodat de eerste oorsprong van deze zonde is doorgaans eigenliefde, eigen eer en achting, en die niet bekomende, maar hij ontdekt, bestraft, veracht wordende, zo klimt de boosheid langzamerhand hoger, totdat ze tot de zonde, boven vermeld, zelf komt.

XXX. (b) Men mocht denken, *dat alle onbekeerden een haat hebben tegen het licht van de waarheid, en dat bestrijden, en dat daarom de zonde in de Heilige Geest wat anders moet zijn dan gemeld is.*
Ik antwoord:
(1) Dat het zaad van alle zonden, ook van de zonde in de Heilige Geest in alle mensen van nature is, en ook zou begaan worden, indien ze in alle omstandigheden kwamen, en de weerhoudende kracht Gods hen niet verhinderde; daarom is de zonde in de Heilige Geest niet iets, waarvan het beginsel niet zou zijn in de natuur des mensen.
(2) Alle mensen komen niet tot de kennis van de waarheid en van de Godzaligheid, en de krachtige werkingen van Gods Geest, en tot de overtuiging, dat het van God is.
(3) In allen barst die haat en genegenheid van bestrijding niet uit, maar wordt bedwongen, ‘t zij door gebrek aan gelegenheid, ‘t zij door enige andere natuurlijke inzichten, ‘t zij door de weerhoudende kracht Gods.
(4) De zonde in de Heilige Geest is niet de gewone haat en tegenkanting, maar een buitengewone uitbarsting van haat en boosheid, met lasteren en vervolgen.

Misvatting van sommigen.
XXXI. A. Uit het gezegde blijkt klaar de misvatting van sommigen, welke niet kennende de natuur van deze zonde, en in zich bevindende, dat ze veel tegen hun beter weten en levendig geweten zondigen, zich inbeelden, dat ze de zonde tegen de Heilige Geest hebben begaan, en daarom niet durven bidden om vergeving, omdat men voor die zonden niet bidden mag, en daarvoor geen vergeving is, waardoor zij in grote verschrikking en benauwdheid komen; deze moeten uit het gezegde onderricht worden:
1. Dat de zonde in de Heilige Geest tot een voorwerp heeft niet de mens zelf, die zondigt, maar anderen buiten hem, en dat om de waarheid, Godzaligheid en krachtige werking van Gods Geest, die Zich in de Godzaligen vertoont tot verkleining, en alzo verdriet tot de zondaar.

2. Dat het niet bidden voor dezulken geen plaats heeft ten opzichte van zichzelf, maar ten opzichte van anderen; ja die, welke die zonde begaan heeft, blijft verplicht te bidden en zich te bekeren, doch hij wil niet.
3. Dat bij die zonde is een grote doorbreking van haat en toorn tegen anderen om hun licht, en een vervolging van deze met lasteringen en verdrukking.
4. Dat bij die zonde geen berouw is, noch zoeken om de verzoening en bekering. Hieruit kunnen dezulken klaar zien, hoeverre zij misslaan, en dat zij die zonde niet hebben begaan, en dat het alleen een bedrog is geweest van hun duister hart, ontstaande evenwel uit tederheid, waarbij de duivel zich doorgaans voegt om de zielen te slingeren, en was het mogelijk tot wanhoop te brengen.

B. Hieruit moet een ieder gewaarschuwd zijn, dat hij, komende in zulke gelegenheden, die hem tot die zonde kunnen aanleiding geven, zijn hart niet loslate, en dat opvolge, om in onstuimigheid tegen iemand, die geest en leven heeft, of schijnt te hebben, en misschien ongevoegelijk te werk gaat, aan te gaan, opdat hij, bij trappen voortgaande, tot deze zonde niet kome; en hij heeft zich altijd voor te stellen het vreselijk oordeel over de zodanigen.

C. Hieruit moet een ieder wel toezien, dat hij niet onvoorzichtig handele met iemand, die tegenstaat, dat hij die niet gedurige bestraffe, verachte, terge, of driftig en met geweld tot bekering trachtte te dwingen; ‘t zij dan zijn echtgenote, kinderen, ouders, bloedvrienden, of anderen, met welke men gemeenzaam omgaat, opdat ze geen gelegenheid krijgen tot het begaan van die zonde.

De toepassing van de zonde in ‘t algemeen, tot vernedering des mensen, zie in ‘t volgende hoofdstuk.

Hoofdstuk 15

Van de vrije wil of onmacht, en van de straf der zonde.

Gezien hebbende de erf- en dadelijke zonden, zullen wij hier bijvoegen de allenthalve onmacht van de mensen, om zich te kunnen opheffen uit die zondige staat, en in een heilige staat te herstellen, welke doorgaans voorkomt onder de benaming van vrije wil. Vrije wil wordt in 't Grieks genoemd *autexousia;* dit woord wordt in de Schrift niet gevonden, maar is door de Platonische filosofen, tot het Christendom bekeerd zijnde, in de Kerk overgebracht. Het woord in zijn eigenlijke betekenis is zoveel als zelfmacht, zelfwaardigheid. zijn eigen meester zijn, zodat het eigenlijk Gode alleen toekomt, maar in zeker opzicht mag men het van de mens ook wel gebruiken. In 't Latijn gebruikt men de woorden *Liberum arbitrium,* dat is in onze taal, vrij oordeel, of ook vrije wil.

God heeft des mensen ziel begaafd met verstand en wil. Het verstand heeft bevatting, oordeel en geweten. Het oordeel is óf alleen in 't algemeen vaststellende wat waar is, en hoedanig een zaak is, óf toepassend de wil des mensen voorstellende en bepalende, wat nu, hier, te doen en te laten, te lieven of te haten is. De wil des mensen is een macht om iets te lieven of te haten: zie van de natuur van de ziel, van het verstand en de wil, hoofdstuk X, par. 10, 11, 12, enz., waar wij in 't brede van die zaken gesproken hebben.

Hoe niet vrij.

II. Als wij spreken van vrije wil, zo moet men weten:

1. Dat des mensen wil niet vrij is van afhankelijkheid van God, want de mens hangt geheel af van God,

(a) ten opzichte van zijn wezen,
(b) ten opzichte van zijn werken,
(c) ten opzichte van het recht Gods om hem aan zijn wil en wetten te verbinden, zodat hij het gebodene moet beminnen, en het verbodene haten, en
(d) ten opzichte van de voorwetenschap en het besluit Gods, onfeilbaar kennende en vastgesteld hebbende, dat iedere zaak en daad zo'n uitkomst en geen andere hebben zal, welke voorwetenschap niet kan bedrogen, welk besluit niet kan veranderd worden. Van deze zaken hebben wij uitvoerig gesproken hoofdstuk III. V en XI.

2. Dat de wil niet vrij is van het toepassend oordeel des verstands te volgen. De wil kan onmogelijk zonder het verstand werken, noch kan niet anders dan het verstand in die opzichte opvolgen; want de mens is redelijk, en werkt op een redelijke wijze. Anders zou de wil het goede onder de gedaante van het goede kunnen verwerpen, en de zonde als de zonde beminnen, 't welk onredelijk is.

3. Dat de wil des mensen niet vrij is van de hebbelijkheden, die in de mens zijn, want de mens werkt, naardat zijn natuur is; is de mens volmaakt heilig in zijn natuur, de mens is een dienstknecht van de gerechtigheid, en de wil volgt die volmaakte hebbelijkheid, Rom. 6:18. Is hij in zijn hoedanigheden niet dan zonde, hij is een dienstknecht van de

zonde, Joh. 8:34. En de wil volgt en werkt overeenkomstig de zondige natuur. Een heilige natuur, een heilige wil. Een zondige natuur, een zondige wil.

Hoe wèl vrij.

III. Al is 't, dat de wil noodzakelijk van die bovengezegde zaken afhangt, zo neemt nochtans die noodzakelijkheid de vrijheid van de wil niet weg, en hij wordt door die noodzakelijkheid niet gedwongen, omdat hij vanzelf volgt; maar de wil is vrij:

(a) van dwang, die van buiten aankomt. Alle mensen op aarde zijn niet machtig om iemands wil te dwingen, of om de mens iets te doen dat hij niet wil doen; maar zullen ze een mens brengen tot zijn wil, zo moeten ze de zaken zo veromstandigen, dat de mens zelf kiest en zelf wil en zo naar zijn eigen wil doe.

(b) De wil des mensen is ook vrij van de natuurlijke indruk, waardoor de beesten gedreven worden tot hun einde zonder dat te kennen; want de wil volgt het verstand, en handelt redelijk.

Bestaat in vanzelfheid.

IV. Gezien hebbende waarvan de wil des mensen niet vrij en al vrij is, zo is de vraag: Waarin eigenlijk de vrijheid bestaat, of in een onverschilligheid en eveneensheid om een zaak te doen of te laten, die te doen of het tegendeel? Of in een vanzelfheid om datgene dat hij doet door zijn eigen keus, eigen behagen en alzo vanzelf te doen?

Antwoord.

De Roomsen en Remonstranten zeggen, *dat ze bestaat in onverschilligheid om een zaak te doen of te laten, dit te doen of het tegendeel.*

Wij zeggen, dat de wil des mensen in zijn natuurlijke gestalte, alleen op zichzelf, zonder enige omstandigheden aangemerkt, zo gesteld is, dat hij onbepaald en onverschillig is te werken, om dit te doen of het tegendeel, en hij blijft in die onverschilligheid, zolang totdat het toepassend oordeel bepaalt wat, nu, hier te doen of niet te doen is: maar als hij door het toepassend oordeel bepaald is, zo kan de wil voorts niet onverschillig blijven, en hij kan niet anders dan willen dat te doen, en niet nalaten te willen dat te doen, en niet het tegendeel. Zodat de vrijheid van de wil niet bestaat in onverschilligheid om, alle vereiste zaken en bepalingen daar zijnde, evenwel te willen of niet te doen, dit te willen of het tegendeel, maar in vanzelfheid.

Bewijs 1. Uit de natuur Gods en der engelen.

V. Dit blijkt, 1. Uit de natuur Gods, van de engelen, van de verheerlijkten van Christus, en ook in de duivelen. God kan niet anders dan heilig, rechtvaardig en waarachtig zijn, en kan niet anders dan willen zo zijn, en niet het tegendeel. Is nu Gods wil niet de aller vrijste? De heilige engelen en verheerlijkten kunnen niet willen of goed of kwaad doen; maar kunnen niet willen dan goed zijn, en goed doen; en is niet hun wil geheel vrij? De Heere Jezus Christus kon niet willen de Vader gehoorzaam zijn, of niets zijn, maar kon niets anders dan willen de Vader gehoorzaam zijn, en was zijn wil niet volstrekt vrij? De duivelen kunnen niet willen goed doen, en kunnen niet anders willen dan kwaad doen. Ziedaar in die allen is een volstrekte vrijheid, en nochtans is daar niet een onverschilligheid om te willen of niet te willen, te willen dit doen of het tegendeel. Zo bestaat dan de vrijheid van de wil niet in onverschilligheid, maar in vanzelfheid.

2. **Is nooit onbepaald.**
Of men de wil in zijn afgetrokken natuur met onze gedachten kan aanmerken, zo is hij evenwel inderdaad nooit zonder bepaald te zijn, én door Gods Voorzienigheid, én door het toepassend oordeel, én door de hebbelijkheid of gestalte van de natuur; daarom kan de wil niet, alle vereiste zaken om te werken daar zijnde, werken of niet werken, dit of het tegendeel doen; maar omhelst vrijwillig dat, waartoe hij door God en het toepassend oordeel bepaald wordt, en blijft alzo niet onverschillig.

3. **Ongerijmdheden.**
De vrijheid van de wil in de onverschilligheid te stellen is vol ongerijmdheden; want dan konden de mensen willen verdoemd worden, en hierna eeuwig ellendig zijn de hoogste gelukzaligheid nooit deelachtig worden, zowel als zalig worden, want die staan tegen elkaar, en de wil is onverschillig tot beide. Dan was bidden om bekering vergeefs, want dan kon de wil door geen werking Gods van zijn onverschilligheid afgetrokken worden en de mens kon altijd willen niet bekeerd worden. Dan had God geen macht over des mensen wil, maar de wil blijft onafhankelijk, en zijn eigen meester zowel als God; 't welk de ongerijmdheid zelf zou zijn.
De vrijheid van de wil dan niet bestaande in de onverschilligheid of eveneensheid, zo is het klaar dat de vrijheid van de wil bestaat in de vanzelfheid; niet door een domme drift als de beesten, maar door zijn eigen verstandige keus, dat willende, lievende, omhelzende 't geen het toepassend oordeel als dit, hier, nu, te moeten gedaan en begeerd worden, voorstelt.

De mens kan geen geestelijk goed doen.
VI. Nu is de vraag: *Of de mens zo slaafs is onder de zonde, dat hij niet anders wil, en kan willen dan in de zonde leven?* Wij spreken van willen, en niet van wensen. Dan of hij met een krachtige en tot de daad brengende wil kan willen bekeren, en de wet volbrengen? Of dus: Of de mens na de val nog in een onverschillige staat van de vrije wil is om zich te bekeren, of niet te bekeren, goed te doen of kwaad te doen? Of dus met korte woorden: Of de zondige mens zich waarlijk kan bekeren, en daartoe krachten genoeg in zijn natuur heeft behouden?
Antwoord.
Roomsen en Remonstranten zeggen ja; wij neen. Om dit klaar te bevatten, moet men onderscheiden verscheidene soorten van goed, en verscheidene staten van de mensen.
Vier soorten van goed zijn er:
(a) Natuurlijk goed, als: eten, drinken, gaan, staan, spreken, slapen, enz.
(b) Burgerlijk goed, als: beleefd, vriendelijk, behulpzaam, oprecht en rechtvaardig in zijn handel en wandel te zijn.
(c) Uitwendig godsdienstig goed, als: Gods Woord horen, lezen, een gebed doen en uit zijn verstand voorstellen, aalmoes geven, enz.
(d) Geestelijk goed, uit een inwendige vereniging met God in Christus, en alzo uit een beginsel van het geestelijke leven, in het geloof, liefde, vreze, gehoorzaamheid naast God als Vader, geheel en al zich met des Heeren wil te verenigen, en die te doen. De vraag is niet over de drie eerste, maar over de laatste soort.

Daar zijn ook vierderlei staten des mensen, als:
(a) de staat van de volmaaktheid vóór de val.

(b) De onbekeerde staat na de val.
(c) De herboren staat.
(d) De staat van de heerlijkheid. De vraag is niet over de eerste en twee laatste staten, maar over de tweede.

Zodat de vraag is: *Of een onbekeerd mens zichzelf kan bekeren, levend maken, waarlijk in Christus geloven, waarachtig heilig en geestelijk leven?*

Wij zeggen geheel niet. Dit blijkt uit deze redenen:
VII. Uit de wangestalte van de mens vóór zijn bekering.
- Hij is blind, hij weet niet.
- Boos, hij wil niet.
- Is vijandig.
- Is onmachtig, kan zich aan de wet Gods niet onderwerpen.
- Is dood. Rom. 8:7. *Daarom dat het bedenken van het vlees vijandschap is tegen God; want het onderwerpt zich der wet Gods niet; want het kan ook niet.* Zie hoofdstuk XXX, par. 28.
- De bekering is een werk Gods: *scheppen, wederbaren, trekken, 't stenen hart wegnemen, en een vlezen geven,* enz. zie hoofdstuk XXX, par. 31, 38.

De straf der zonde.
VIII. Gezien hebbende de ellenden van de mens in de eerste val, in de erfzonde, in de dadelijke zonde, en in de geestelijke onmacht, zo zullen wij hier bijvoegen zijn ellende in opzichte van de verdiende straf.
Straf stelt voor onder een redelijk schepsel, 't welk een wet gesteld is. Zodat het kwade, dat de beesten overkomt, eigenlijk geen straf over hen is, maar van de mens, wiens beest het is. Of opdat ze niet in staat mogen blijven om mensen te beschadigen; of ook wegens de vloek om de eerste zonde, en opdat God daardoor zijn rechtvaardigen toorn tegen de zonden des mensen zou openbaren. Dus moest de stotige stier gedood worden. Dus werd Achan's vee met hem gedood. Dus stierven al de beesten in de zondvloed.

God straft.
Alle straf komt van God. God straft een heilig schepsel niet; (Christus had als Borg de zonde overgenomen) maar straft de zondaar als een rechtvaardig Rechter. Rom. 1:18. *De toorn van God wordt geopenbaard van de hemel over alle goddeloosheid en ongerechtigheid van de mensen.* Rom. 2:5, 6. *In de dag des toorns en van de openbaring van het rechtvaardig oordeel van God. Welke een ieder vergelden zal naar zijn werken.*

Door andere schepselen.
God gebruikt daartoe alle de schepselen, die 't Hem behaagt: zon, maan, sterren, Richt. 5:20. Regen, wind, Psalm 148:8. Engelen, Hand. 12:23. Duivelen, Job 1 en 2. Mensen, Jes. 10:25. Het ongedierte, Joël 1:4 2:25.

De zonde is oorzaak van de straf
Rom. 6:23. De bezoldiging van de zonde is de dood. Jer. 2:19. *Uw boosheid zal u kastijden, en uw afkeringen zullen u straffen.* Ja, iedere zonde verdient de eeuwige verdoemis. Want wie in één zal struikelen, die is schuldig geworden aan allen, Jak. 2:10. Iedere zonde is een gehele verwerping van de eeuwige God, en doet uit haar natuur de

zondaar blijven in een eeuwige zondige staat. Dus is de rechtvaardige bedreiging: Gal. 3:10, *Vervloekt is ieder, die niet blijft in al hetgeen geschreven is in het boek der wet om dat te doen.*

IX. De straf kan men tot deze twee soorten brengen: De tijdelijke en de eeuwige.
Tijdelijke naar het lichaam.
De tijdelijke straffen zijn of lichamelijke of geestelijke. De lichamelijke zijn velerlei: gebrek des lichaams, ziekte, ongemakken, pest, oorlog, dure tijd, de dood; deze alle zijn voor de Godzaligen vaderlijke kastijdingen uit liefde, tot hun best; maar voor de goddelozen zijn het straffen, uit de wrekende rechtvaardigheid en toorn van God voortkomende, Psalm 50:21. *Ik zal u straffen, en zal het ordentelijk voor uw ogen stellen.*

Naar de ziel.
De geestelijke straffen zijn:
(a) Het benemen van het misbruikte licht: Rom. 1:21. *Hun onverstandig hart is verduisterd geworden.* 2 Thess. 2:10, 11. *Daarvoor dat zij de liefde van de waarheid niet hebben aangenomen om zalig te worden. En daarom zal hun God zenden een kracht der dwaling, dat zij de leugen zouden geloven.*
(b) Het overgeven van de mens aan zichzelf, waardoor hij van de een zonde vervalt tot de andere: Psalm 81:12, 13. *Mijn volk heeft mijn stem niet gehoord, en Israël heeft Mijner niet gewild.* Dus heb Ik het overgegeven in het goeddunken huns harten, dat ze wandelen in hun overwegingen. Rom. 1:24. *Daarom heeft hen God ook overgegeven in de begeerlijkheden van hun harten tot onreinigheid.*
(c) Het verstokken en verharden van de harten, Ex 7:3, 22. *Doch Ik zal Farao's hart verharden. Zodat Farao's hart verstokte.*
Uit welke teksten alle blijkt, dat God heilig ook zonden met zonden straft.

Eeuwige straf
X. De eeuwige straf wordt genoemd de dood, Rom. 6:23. De tweede dood, Openb. 20:6. De helse verdoemenis, Matth. 23:33. 't Helse vuur, Matth. 5:22. 't Eeuwige vuur, Matth. 25:41. Zij wordt ook wel uitgedrukt door de plaats, alwaar de eeuwige straf wordt gedragen. De plaats van de pijniging, Lukas 16:28. De afgrond, Luk, 8:31. De poel des vuurs die met sulfer brandt, Openb. 19:20.
Doorgaans wordt ze genoemd *de hel;* in 't Grieks worden twee woorden gebruikt, *hadees,* met welk woord de Heidenen *de hel* ook noemen. 't Andere woord is gehënna, in de Schrift alleen gebruikt; 't is afkomstig van het dal der kinderen Hinnoms, die vervloekte plaats, waar de Israëlieten hun kinderen ter ere van de afgod Moloch met vuur verbrandden, en die Josia tot een afschuwelijk dal maakte, door allerlei onreinheden daarheen te laten brengen, opdat het om die gruwelijke zonde tot een afgrijzen zijn zou, 2 Kon. 18:10. Hebreeuws: *Scheool,* een kuil.
De plaats, waar de eeuwige straffen gedragen worden, is geen verdichtsel, een zaak, die nergens is dan in de verbeelding van de mensen, 't is een zekere plaats, die nu is, en niet eerst gemaakt zal worden; de duivelen zijn daarin gebannen, hoewel ze, voor het oordeel wel uitgelaten worden, 2 Petrus2:4. De Sodomieten dragen de straf des eeuwigen vuurs, Judas 1:7. De zielen van de goddelozen worden telkens, als ze in de dood uit het lichaam gaan, daarheen gezonden, Lukas 16:23.

Bestaat niet in vernietiging, maar in gevoel van pijn.
XI. Hierover is de vraag: *Of de eeuwige straf bestaat in de vernietiging van ziel en lichaam? Dan of ziel en lichaam van de goddelozen in wezen blijven, en tot in alle eeuwigheid in onuitsprekelijke pijn zijn?*
Socinius zegt het eerste; wij het tweede. Dit blijkt:

Bewijs 1. **Opstanding van de goddelozen.**
Uit de opstanding van de goddelozen. Hand. 24:15, Dat er een opstanding van de doden wezen zal, beide van de rechtvaardigen en van de onrechtvaardigen. Alle mensen op de aardbodem worden in deze twee soorten afgescheiden, daar is geen derde soort. Nu, de onrechtvaardigen zullen zowel opstaan als de rechtvaardigen. Deze zullen, mede verschijnen voor de Rechter van de gehele aarde, en zullen daartoe opgewekt worden. *Die het kwade gedaan hebben tot de opstanding der verdoemenis,* Joh. 5:29. De Vader heeft Hem macht gegeven ook gericht te houden. Zou Christus over alle mensen gericht houden, zo moesten ze daar zijn, en omdat de meesten als verstorven waren, zo moesten ze opgewekt worden; dit verklaart de Heere Jezus vs. 28, *De ure komt, in dewelke allen, die in de graven zijn,* enz. Dat is, die dood zijn, zij zijn ook, op wat wijze het zij, tot stof wedergekeerd en met de aarde vermengd. Daarop onderscheidt Hij, én persoon én uitkomst, v. 29. Daar wordt niet gesproken van een geestelijke opstanding, gelijk v. 24, 25. Want hier wordt gesproken van die geen deel hadden aan de geestelijke opstanding. Alle mensen worden niet wedergeboren, en die geestelijk opstaan, kunnen niet opstaan tot verdoemenis, gelijk hier gezegd wordt van degenen, die het kwade gedaan hebben; dus blijft het dan vast, dat hier gesproken wordt van de lichamelijke opstanding, en ook van de opstanding van degenen, die het kwade gedaan hebben. Indien nu de goddelozen zullen opstaan, en ook voor het oordeel verschijnen, zo zijn ze dan in de dood niet vernietigd; zo is Kaïns, zo is Judas' ziel, die naar haar plaats ging, zo zijn aller goddelozen zielen als nog in wezen, en in de gevangenis met de geesten van de goddelozen van de eerste wereld, 1 Petrus3:19. Ook zijn ze daarna niet vernietigd.

2. **De onsterfelijkheid.**
XII. De ziel des mensen is onsterfelijk in haar natuur; de mensen kunnen ze niet doden; God zal ze niet doden; zie dit, Matth. 10:28, *Vreest u niet voor degenen, die het lichaam doden, en de ziel niet kunnen doden; maar vreest veel meer Hem, die beide ziel en lichaam kan verderven in de hel.* De ziel, als ze gebracht wordt bij 't lichaam, of tegen hetzelve gesteld wordt, betekent niet anders dan het een wezenlijke deel des mensen, van wiens natuur gesproken is hoofdstuk X.
Dit wezenlijke deel van de mensen kan van mensen niet gedood worden, al hun geweld gaat maar over het lichaam, en het uiterste is, dat te doden; indien de ziel vernietigd werd in de dood, zo kon de mens de ziel zowel doden als het lichaam; maar omdat de mens dat niet doen kan, zo is 't klaar en vast, dat de ziel na het doden van het lichaam overblijft. Dit is de kracht van Christus' rede, dat men de mens niet heeft te vrezen, maar dat men God moet vrezen, omdat die én lichaam én ziel beide kan verderven in de hel. Hier staat niet *apokteinai,* doden, 't geen van de mens staat maar *apolesai,* bederven in de hel. 't Lichaam wederom opgewekt en met de ziel verenigd, zo wordt de goddeloze mens naar beide delen in de hel geworpen, en aldaar gepijnigd, 't welk een eeuwig verderf is, 2 Thess. 1:9. De zin van deze plaats is met de eerste opslag deze: dat God meer te vrezen is dan de mensen, omdat de mensen maar het lichaam en niet de ziel

schaden, maar dat God lichaam en ziel eeuwig kan straffen, en dat in de hel, de plaats van de verdoemden; zo wordt dan de ziel in de dood niet vernietigd, maar de goddelozen blijven eeuwig in pijn.

3. **Uit teksten.**
XIII. Dat de goddelozen niet vernietigd worden, maar dat ze eeuwig ellendig zullen zijn, blijkt ook uit Matth. 26:24, *Het ware die mens goed nooit geboren te zijn.* Men leest van Judas' ellende in zijn leven nietmetal, op 't laatst kreeg hij nog geld, dat alles verantwoordt, hij kon in gunst van de vijanden geleefd hebben, zijn dood was haastig, en met weinig pijn vermengd; indien hij daarmee vernietigd ware geweest, waarom zou het hem dan beter geweest zijn, nooit geboren te zijn? Maar die woorden geven klaar te kennen, dat zijn ellenden na de dood schrikkelijk en onverdraaglijk zouden zijn. Zo blijft dan de godloze na de dood, en dat in pijn.

XIV. 4. Dit blijkt ook uit al die teksten, welke uitdrukkelijk zeggen, dat de godlozen tot in eeuwigheid pijn zullen lijden. Matth. 25:41, 46. *Gaat weg van Mij... in het eeuwige vuur, dat de duivel en zijn engelen bereid is. Deze zullen gaan in de eeuwige pijn: maar de rechtvaardigen in het eeuwige leven.* Vuur betekent in Gods Woord niet altijd stoffelijk vuur, maar de allerzwaarste pijn. Deze zijn de duivelen, op welke lichamelijk vuur niet werkt, onderworpen. Zo verstaan zij het zelf, Matth. 8:29, *Zijt Gij hier gekomen om ons te pijnigen vóór de tijd?* Zo verklaart de Heere Jezus het. 't Geen Hij vs. 41 *vuur* genoemd had, noemt Hij vs. 46 *pijn.*
Dit vuur, deze pijn wordt *eeuwig* genoemd. Eeuwig betekent soms een zeer lange tijd, maar doorgaans eindeloosheid. Al nam men het in de eerste betekenis, zo blijkt het daaruit, dat de godlozen noch in de dood, noch in het oordeel vernietigd worden; maar hier betekent het eindeloosheid, gelijk de tegenstelling te kennen geeft. Het eeuwige leven betekent zonder tegenspreken een gelukzaligheid zonder einde; hier wordt tegenovergesteld ook een eeuwigheid, en die pijnlijk. Dus worden de Sodomieten gezegd te dragen de straf des eeuwigen vuurs, Judas 1:7. Sodom wordt door vuur geheel verteerd; maar haar inwoners (de plaats wordt genoemd, en de inwoners daardoor verstaan, die gehoereerd hadden) bleven de eeuwige straf dragen.
Doe hierbij Markus 9:43, 44, *Geworpen te worden in de hel, in het onuitblusbare vuur, waar hun worm niet sterft.* 't Is vanzelf klaar, dat hier niet gesproken wordt van 't geen de mens in dit leven overkomt, maar wat hem wedervaren zal na zijn dood in de hel, alwaar de rijke man, nadat hij gestorven was, kwam, Lukas 16. De hel, de plaats van de verdoemden, wordt genoemd vuur, wegens de schrikkelijkheid van de pijn; het wordt gezegd onuitblusbaar, dat is: altijd blijvende, nimmermeer eindigende, omdat het zonder ophouden en einde de godlozen, die ook blijven zullen, pijnigen zal; want van de godlozen worm, dat is het geweten, zal nooit sterven; zo het geweten van de godlozen blijft, noodzakelijk dan ook de godlozen zelf; zodat onuitblusbaar niet te zeggen is, totdat het zijn werk verricht heeft, tot zolang als er wat te knagen is, en dat in 't leven; maar daar staat, dat het niet hier, maar daar in de hel is, dat na dit leven is; want Christus stelt pijnlijkheden in dit leven, handen en voeten afhouwen, tegen de eeuwige pijnen, en vermaant het eerste te ondergaan, om van het tweede bevrijd te zijn; en niemand komt in dit leven in de hel, maar na de dood.

Ongerijmdheden.

XV. 5. Indien de eeuwige straf in vernietiging bestond, dan leden de beesten ook de eeuwige straf; dan was het recht te zeggen met de Epicuristen*: Laat ons eten en drinken, want morgen sterven wij,* tegen 1 Kor. 15:32. Dan was het niet waarachtig, dat het recht is bij God verdrukking te vergelden degenen, die u verdrukken, 2 Thess. 1:6; want dat geschiedt in dit leven niet altijd.
Dus blijft het vast en zeker, dat de eeuwige straf niet bestaat in vernietigen van ziel en lichaam, maar in het blijven van beide en dat in eindeloze pijniging.

Tegenwerping 1.
XVI. Dat Gods barmhartigheid niet kan toelaten zijn schepselen eeuwig te pijnigen, en dat de straf geen evenredigheid noch overeenkomst zou hebben met de zonde, en dat daarom zelfs Gods rechtvaardigheid de eeuwige straf niet kan vorderen.

Antwoord.
Ik antwoord: dat zulke gedachten voortkomen uit onkunde van de natuur Gods en van de zonde. Ook uit minachting en ongeloof aan het Woord van God. Gods Woord zegt het. Wie zijt gij dan, die daartegen twist? Gods wrekende gerechtigheid is Hem natuurlijk, zodat Hij niet anders kan, dan de zonde straffen, gelijk wij getoond hebben, hoofdstuk III, par. 39. De zonde heeft een oneindigheid in zich, en wordt begaan tegen de oneindige God. Zij is een gehele verwerping van God, en een gehele afscheiding van Hem; en de zondaar blijft eeuwig in de zondige staat, daarom is het rechtvaardig dat zijn toorn ook op hem blijft. Gods barmhartigheid strijdt niet tegen zijn rechtvaardigheid, maar hebben ieder een ander voorwerp. De rechtvaardigheid heeft tot een voorwerp de zondaar om zijn zonde, en Gods barmhartigheid heeft tot een voorwerp de gelovigen, voor wie de rechtvaardigheid voldaan is door Christus.

Bestaat in gemis van zaligheid.
XVII. De eeuwige straf bestaat *in gemis en in gevoel.* De verdoemden zullen eeuwig in wezen blijven, maar tot in eeuwigheid missen al wat zaligheid is: alle licht, gemeenschap met God en Christus, alle vrede, rust, blijdschap, liefde en heiligheid; ja alle goedheid, die God hen in zijn lankmoedigheid in dit leven nog heeft laten genieten, zal hun ten enenmale ontnomen worden; dan zullen de verdoemden, die redelijke schepselen zullen blijven, zo ongevoelig niet zijn over het gemis van God als nu, omdat ze zich nu afleiden met de lichamelijke goederen; maar omdat zij dan leeg zijnde van alles, niet kunnende vergenoegd zijn met zichzelf, zo zal de mens in een afgrijselijke huilende gestalte zijn, en omdat er in eeuwigheid geen verwachting is van enige vervulling of verkwikking, zo zal hij vervuld worden met onrust, boosheid tegen God, omdat die hem alles ontzegt, en wanhoop, omdat het eeuwig zal duren zonder de minste hoop. Al was er niet anders in de hel dan de ontbering, zij zou onverdraaglijk zijn. Dit kunnen wij nu niet begrijpen, omdat men hier nooit is zonder enige verkwikking. Van deze staat spreekt Paulus, 2 Thess. 1:9, De welke zullen tot straf lijden het eeuwig verderf, van het aangezicht des Heeren, en van de heerlijkheid Zijner sterkte.

En in gevoel van pijn.
XVIII. De eeuwige straf bestaat ook in gevoel, gelijk wij zo even in ‘t brede hebben getoond; maar wat al gevoeld zal worden, en hoe vreselijk het zal zijn, is onbegrijpelijk. Paulus drukt het ons uit: *Verbolgenheid en toorn. Verdrukking en benauwdheid,* Rom.

2:8, 9. Daniël noemt het versmaadheden en eeuwige afgrijzing, Dan. 12:2. Doorgaans wordt het genoemd vuur, pijn, wening en knersing der tanden. Al wat God is, zal tegen hen zijn, met de toorn van God zullen ze eeuwig vervuld worden, en hoe onverdraaglijk die is, zullen wij terstond vertonen. En omdat daar geen verlichting zal zijn, en de minste vermindering tot in eeuwigheid niet te hopen is, wat moet dat een wanhoop aanbrengen! Hierbij zal het lichaam alle uiterste pijn aangedaan worden, maar hoedanige weten wij niet.

Op de vraag: *Of daar ook vuur zal zijn?*

Antwoorden wij: ja, want de Schrift zegt zo; maar hoedanig weten wij niet, en daar is ons niets aan gelegen; hij zal gelukkig zijn, die het door ondervinding niet zal gewaar worden.
Waar de hel is, wil ik niet onderzoeken.

Op de vraag: *Of de een zwaarder pijn zal hebben dan de ander?*
Zeggen wij ook ja; want de Schrift zegt dat duidelijk; of ze wel daarin allen gelijk zullen zijn, dat er in eeuwigheid geen vernietiging, geen verkwikking, geen verlossing zal zijn, zo zal nochtans de een het onverdraaglijker hebben dan de andere, naardat een ieder zwaarder gezondigd heeft. Zie dit: Matth. 11:22. *Het zal Tyrus en Sidon verdraaglijken zijn in de dag des oordeels, dan ulieden.* Matth. 23:14. Daarom zult gij te zwaarder oordeel ontvangen. En Lukas 12:47, 48 worden op de trappen van de zonden weinige of veel slagen gevoegd.

De mens is ellendig.

XIX. Dus hebben wij u de ellendigheid des mensen in velerlei opzichten getoond, zo ten opzichte van de val van Adam, als van de erfzonde, van de dadelijke zonde, van de onmacht en straf van de zonde. Blijft bij dit blote weten niet staan, maar brengt dit alles tot de praktijk, past het alles op u zelf toe, en ziet u zelf aan als zodanig. Dit zij u bekend en drukt het op uw hart, dat gij ‘t ellendigste schepsel op de aardbodem zijt; de haar zouden te berge rijzen van schrik, uw ogen zouden nooit droog zijn van tranen, uw tanden zouden nooit rusten van knersen, noch uw handen wringen, indien gij uw ellende maar schemerende kon zien. Luister eens aandachtig naar mij, terwijl ik tot u spreek. De Heere doe het u zien en gevoelen. Ellendig zijt gij in veel opzichten.

Mist Gods Beeld.

XX. 1. Ten opzichte van zondigheid. Gaat eens naar het paradijs, en ziet hoe kunstig, heerlijk, in hoe een zoete gemeenschap met God uw natuur, de eigenste die gij hebt, in Adam was geschapen; ziet hoe moedwillig gij van God afgevallen zijt, en tot de duivel zijt overgegaan; dus gezondigd hebbende, derft gij de heerlijkheid van God. Gods Beeld, naar ‘t welk gij in Adam geschapen waart, is uit u weg; noch licht, noch leven, noch waarheid, noch liefde, noch heiligheid, noch heerlijkheid is in u; maar de gedaante van de ijselijke zwarte duivel zit er binnen in. Uw ziel is in een boze, duivelse gestalte, zij is blind en kan niet begrijpen de dingen die des Geestes Gods zijn, is vervreemd van het leven Gods door de onwetendheid, is dood in zonden, is bekwaam om alle gruwelen te bedenken en te bedrijven, heeft in geen ding behagen dan in ‘t geen God haat, en heeft in geen ding mishagen dan in ‘t geen God bemint; uw ziel ligt in een vuile morsigheid, stank walgelijkheid, verachtelijkheid, onverdraaglijkheid.

Is in een gruwelijke staat.
XXI. Uw ziel is een poel, die krioelt van allerlei hatende, nijdige, toornige, boosaardige, onkuise, onrechtvaardige, leugenachtige, hovaardige. Godvergetende, Godverzakende, Godverachtende, gruwelijke gedachten.
Uw keel is een geopend graf, met uw tong pleegt gij bedrog, slangenvenijn is onder uw lippen, uw mond is vol van bitterheid. Uw ogen, oren, handen, voeten, en al uw leden zijn wapenen der ongerechtigheid, en gij zijt geheel een dienstknecht van de zonde. Gij zijt uit de vader de duivel, een gevangene van de satan, eigendom van de duivel. Dus zijt gij van God afgescheiden, en u wilt ook wel van God afgescheiden blijven, en hebt vermaak in deze uw boze gestalte en daden. In één woord: gij zijt in een onmiddellijke tegenkanting en vijandschap tegen de hoge, heilige en heerlijke God in gestalte en uitwerking.
En dat uw gruwelijkheid zeer verzwaart, is dat gij niet een eerlijk mens in uw geslacht hebt; maar gij zijt uit een verachtelijk, hatelijk, boosaardig en onrein geslacht. Daar is niet één enige in uw geheel geslacht, al telt gij uw geslachtsboom over de vijf duizend jaren op tot aan Adam, of hij is uit de natuur een leugenaar, een moordenaar, een dief, een onkuise, een gruwelijk gedrocht in zijn hart; gij zijt een onreine uit een onreine, Job 14:4. Vlees uit vlees, Psalm 51:7. Van nature een kind des toorns, Eféze 2:3. Niet dan boos van uw jeugd aan, Gen, 8:21.
Zie deze Schriftuurteksten en dergelijke eens met aandacht in, en u voor God stellende, hoort die woorden uit de mond des Heeren, hoort u zo van Hem noemen, drukt die dan in uw hart en wordt ontwijfelbaar overreed, dat gij zodanig zijt, omdat God u zodanig verklaart.

Waaruit te kennen.
XXII. Maar ‘t is nodig, dat er meer gezicht van uw zondigheid in u zij, dan door geloof uit het Woord van God. Daar moet bijkomen een gezicht en gevoel, zal men recht vernederd worden, en bekwaam zijn om de genade in Christus te ontvangen. Daartoe is nodig, dat men zich niet alleen spiegele in de wet van de natuur en zijn daden vergelijke bij datgene, ‘t welk ons de natuur leert goed of kwaad te zijn; maar men moet een goede kennis zoeken te bekomen van de deugden en ondeugden, ons in de wet van de tien geboden voorgesteld.
Leest daartoe de Catechismus van Zondag 34 tot aan Zondag 45. En tracht niet alleen een uitgebreide kennis te hebben van de stof, dat is goede en kwade gedachten, woorden en daden, maar ook van de vorm derzelve, en merkt dat iedere daad moet voortkomen:
(a) Uit een verzoende en verenigde gestalte met God, zodat men God niet diene als een vreemde God en vertoornde Rechter, maar als een bevredigde Vader.
(b) In een levendige onderstelling van zichzelf als schepsel onder die alleen-Heere, die door zijn en onze natuur ons verbindt tot onderwerping in alles.
(c) In een vrolijke gewilligheid en gehoorzaamheid.
(d) In een zuivere liefde.
(e) In gezicht en vertegenwoordiging van zijn opperheid en ontzaglijkheid, en alzo in zijn vrees.
(f) In een blijde omhelzing van zijn wil, omdat het zijn wil is, zodat ook onze wil door de zijne als verslonden worde.

(g) In een brandende genegenheid, dat Hij alleen daardoor verheerlijkt worde, dat Hem alleen alle eer en dienst toekomt, zodat men niets anders beoge dan dat alleen.
(h) In een vurige ijver en volstandigheid, totdat men iedere daad ten volle in al haar omstandigheden uitgevoerd hebbe. In één woord: alles moet geschieden uit God, van Hem afhangende, voor zijn aangezicht, en alles moet in Hem eindigen. Hieruit zal men zich niet vergenoegen met een goede daad gedaan te hebben; maar men zal zien hoe gruwelijk men het in de beste daden gemaakt heeft, en hoe schrikkelijk iedere zonde is.

Hoe daartoe te komen.
XXIII. 1. Legt u dikwijls daarbij, en onderzoekt al uw doen en laten inwendig en uitwendig. Let de gehele dag door op al uw gedachten, woorden en daden, en zet u iedere avond eens neer en leest de geschiedenis van uw gedrag op die dag; gaat van uur tot uur, van plaats tot plaats; van mens tot mens, bij welke gij geweest zijt; van zaak tot zaak, die voorgevallen is, en hoe gij u daarin gedragen hebt; van gebod tot gebod, en brengt het alles tot de verdorvenheid van de natuur als tot de fontein, en besluit wat al daaruit nog zou voortgekomen zijn, indien gelegenheid en genegenheid aanleiding hadden gegeven, en voegt bij dit alles de bovengestelde hoedanigheden, die tot een ieder werk vereist worden, om alzo aan zichzelf bekend te worden. Doch ook dat zal u nog niet brengen tot een recht verlegen en gevoelig verbrijzelde gestalte, tenzij de Heere u een gezicht geve van zijn hoogheid, heiligheid, rechtvaardigheid en waarheid, en u doet zien, dat zonde is een verloochening, verwerping en verachting van God, en meteen u geve een indruk van de vreselijkheid van de straf; dan treft de zonde eerst, en de zondaar wordt verlegen, en ziet om naar hulp, en dus wordt hij gedreven naar de Middelaar Christus. Ziet, daar ligt u dan nu als uw afschuwelijk monster, en als een gruwelijk gedrocht, versmoord in uw zonden.

XXIV. 2. In opzichte van strafwaardigheid.
Gaat verder tot de beschouwing van de tijdelijke en eeuwige straffen, die op de zonde volgen. De zonde brengt u daarenboven in een staat, over welks bedenking gij behoorde te sidderen en te beven; want daardoor zijt gij niet waardig, dat gij de aarde betreedt; 't is wonder dat de aarde u nog draagt, dat ze haar mond niet opdoet om u levend te verslinden, en dat het vuur uit de hemel op u niet valt, en u met Sodom en Gomorra verteert, dat de duivel niet wordt toegelaten u levend te verscheuren, en uw ziel naar de hel te voeren. Gij zijt niet waardig, dat gij de lucht door uw neusgaten inhaalt, dat gij de zon beschouwt, dat het gewelf van de hemel u overdekt, dat gij een stuk brood in uw mond steekt, en dat gij een draad om uw huid hebt.
Zie eens op, denkt eens aan God, aan die hoge, heilige en heerlijke God, die de zondaar zo vreselijk is. Let eens op 't geen David dienaangaande zegt: Psalm 5:5-7 *Gij zijt geen God, die lust heeft aan goddeloosheid; de boze zal bij U niet verkeren. De onzinnigen zullen voor uw ogen niet bestaan; Gij haat alle werkers der ongerechtigheid. Gij zult de leugensprekers verdoen; van de man des bloeds en des bedrogs heeft de Heere een gruwel.* Dus spreekt er Paulus van: Rom. 2:8, 9, *Die van de waarheid ongehoorzaam zijn, zal verbolgenheid en toorn vergolden worden.* Verdrukking en benauwdheid over alle ziel des mensen, die het kwade werkt. Hoort het donderend geluid: Gal. 3:10 *Vervloekt is een ieder, die niet blijft in al hetgeen geschreven is... om dat te doen.* En wederom: 2 Thess. 1:8 *Met vlammend vuur wraak doende over degenen, die God niet*

kennen, en over degenen, die het Evangelie van onze Heere Jezus Christus niet gehoorzaam zijn. Och, dat God u, onbekeerde mens, eens deed gevoelen wat de toorn van God is, onder welke gij ligt, om u door vreze te behouden, die door de goedheid Gods niet wilt getrokken en gelokt worden.

Welker schrikkelijkheid vertoond wordt.

XXV. Laat ik u dit eens wat omstandiger voorstellen, of er enige beweging mocht komen.

(1) Let eens op die uitdrukkingen, die God daarvan doet Psalm 76:8 *Gij, vreselijk zijt Gij, en wie zal voor uw aangezicht bestaan, van de tijd uws toorns af?* Psalm 90:11. *Wie kent de sterkte uws toorns en uw verbolgenheid, naar dat Gij te vrezen zijt?* Hebr. 10:31. *Vreselijk is het te vallen in de handen des levenden Gods.*

(2) Overdenkt eens de benauwdheden van de heiligen, als God zijn aangezicht voor hen verbergt, en als God zijn toorn hun maar een weinig deed zien. David daarvoor vrezende, bidt: Psalm 6:2 *O Heere! straf mij niet in Uw toorn, en kastijd mij niet in Uw grimmigheid;* Jeremia kon alles uitstaan, maar voor de toorn van God schrikte hij, zeggende: (hfdst 17:17.) *Wees Gij mij niet tot een verschrikking.* Hoe klaagde Job daarover: Job 6:4 *Want de pijlen des Almachtigen zijn in mij, welke vurig venijn mijn geest uitdrinkt; de verschrikkingen Gods rusten zich tegen mij.* Heman drukt zijn benauwdheid dus uit: Psalm 88:17. *Uw hittige toornigheden gaan over mij, uw verschrikkingen doen mij vergaan.*

(3) Gaat eens en beschouwt de Heere Jezus, de Borg van de uitverkorenen, hoe die een vloek is geworden, en al wat ellende en benauwdheid heten mag, gesmaakt heeft; hoe Hij van de duivel bestreden, van de mensen verstoten, veracht, en bespot, veroordeeld, aan het kruis is gedood, en hoe de toorn van God zijn ziel tot de dood toe bedroefd en gedrukt heeft; Hij was in zware strijd, Hij was bedroefd en beangst; Hij zweette overvloedig bloed, dat bij droppelen van zijn aangezicht op de aarde afliep; Hij kroop als een worm op de aarde om, Hij bad, Hij klaagde: *Mijn God, mijn God, waarom hebt Gij Mij verlaten?* Zo zwaar viel het Hem de zonde voor de Zijnen te boeten.

(4) Kan dit nog niet bewegen, zo gaat eens naar die nare verdoemde poel, en hoort daar het gekners, het gehuil, het gekraak, dat schrikkelijk wee, wee, wee, die schrik, en dat dol woeden van het geweten van de verdoemden in dat eeuwige vuur; merkt, hoe ze in eeuwigheid noch straaltje licht, noch uurtje stilte mogen genieten, maar met een onuitsprekelijke wanhoop van ooit of immer verlost te worden, en met een onuitsprekelijk gevoel van de toorn van God in alle eeuwigheid aangetast te zullen blijven.

Uit de staat van de verdoemden.

XXVI. Laat uw gedachten in bedaardheid eens gaan over de verdoemde staat.

(1) Wat zal het zijn een ziel en lichaam te hebben, dat zichzelf niet genoegzaam is, en het niet harden kan zonder van elders vervuld te worden, en dan evenwel in alle eeuwigheid dat te missen. Daar zal de minste verkwikking niet zijn, noch spijze, noch drank, noch licht, noch slaap, noch gezelschap om door spreken zich te vermaken; maar een oneindig afscheiden van God, van engelen, van Godzaligen, van blijdschap, van heerlijkheid. Nu kan men zijn onvergenoegdheid en droefheid nog wat verzetten door het een of het ander, nu gevoelt men geen smart over het

gemis, maar dan zal het onverdraaglijk zijn, als het een en het ander zal weggenomen zijn; wat zal dat een schrikkelijke wanhoop voor de ledige en huilende ziel zijn!

(2) Als de ziel dan tegen haar dank gedurig zal moeten denken aan al de weldaden, die God haar in dit leven naar het lichaam bewezen heeft, aan al de middelen tot zaligheid, aan de predikingen en predikanten, die haar vermaand en bestraft hebben, en tot bekering nodigden, ja als dwongen, aan al de overtuigingen van God zelf aan haar geweten, en dan daarbij haar moedwillige verwerping, versmading, tegenlopen, tegenstrijden tegen al de genademiddelen, en tegen degenen, die haar met woorden en daden tot overtuiging waren.

(3) Als dan alle gruwelen, die ze bedreven hebben, haar gedurig in de gedachten zullen komen, en een voor een in al haar gruwelijke omstandigheden levendig zullen voorgesteld worden.

(4) Als zij dan God de schuld zullen geven, waarom Hij haar zowel niet bekeerd heeft als anderen, maar haar zowel niet in de hemel gebracht heeft als anderen, maar haar alle genade tot in eeuwigheid ontzegd heeft, en als dan haar boosheid tegen God zal uitvaren in alle gruwelijke lasteringen.

(5) Als daarop dan telkens de eeuwige toorn van God haar zal vervullen en onverdraaglijke pijn zal aandoen, en alle volmaaktheden Gods gelijk tegen haar gekant zullen zijn. Wat een verschrikking! Wat een benauwdheid! Wat een wanhoop in alle eeuwigheid!

Waarom velen niet bewogen worden.

XXVII. Ziet, dit alles zijt gij, die dit leest of hoort, waardig, en misschien zullen velen van u dit gewaar worden, en die poel, die van sulfer en zwavel brandt, tot uw deel hebben wegens uw onbekeerlijkheid en verstoktheid, en dat misschien binnen weinige dagen. Schrikt, beeft, bekeert u, opdat gij die toorn moogt ontvluchten.

Doch dit alles zal misschien niet eens raken. Deze of die zal misschien denken, *dat hij al te sterk van geest is, om over deze dingen zo ontsteld te worden, dat hij met reden alles kan beantwoorden en zijn geweten kan stillen.*

Maar ik verzeker u, als God iemand een bevend hart geeft, dat hij ‘t dan wel gewaar zal worden, dat schrik van geweten alleen hem een onverdraaglijke benauwdheid zal zijn; ja, het geritsel van een blad zal hem doen beven. Och, dat u met een bedaarde verstandigheid deze dingen beschouwd, geloofde, en op u, onbekeerd zijnde, toepast, opdat uw hart daarover ontzet mocht worden, of het de Heere behaagde u bekering te geven!

Misschien zal een ander op de voorstelling van deze dingen denken: *ik hoop op beter; God is genadig en barmhartig, ik hoop dat Hij mij voor de hel zal bewaren.*

Ik antwoord:

1. Barmhartigheid moet tot een voorwerp hebben een die medelijdend ellendig is, doch gij zijt hatelijk ellendig, daar is niets in u, waardoor Gods barmhartigheid bewogen zou kunnen worden. *Gij zijt Lo-Ruchama, niet ontfermde,* Hos 1:6. Hatelijk, Titus 3:3. Een geslacht der verbolgenheid, Jer. 7:29. Gij zijt walgelijk, geen oog kan medelijden met u hebben, Ezech. 16:5. Een gruwel, Psalm 5:7. Een adderengebroedsel, Matth. 3:7. Wie zal zich over een pad of slang, als ze gekwetst zijn, ontfermen? Men is maar bezig om ze voort te doden, of ten minste weg te

ruimen. Alzo hatelijk en walgelijk zijt gij, daarom hebt gij u met Gods barmhartigheid niet te troosten. God is rechtvaardig en kan geen zonde ongestraft laten; dat is de genade Gods niet, dat Hij enige zonde ongestraft laat, maar dat is genade, dat God een Borg heeft verordineerd en gezonden, dat Hij de Borg in plaats van de uitverkorenen gestraft heeft; dat is genade, dat Hij door het Evangelie die Borg bekend maakt en aanbiedt; dat is genade, dat Hij iemand het geloof geeft om die Borg aan te nemen; dat is genade, dat Hij iemand bekeert en heiligt; dat is genade, dat Hij iemand uit kracht van de verdiensten van de Borg door de weg van heiligheid tot de zaligheid brengt. Gij dan, die deze weg niet inslaat, hebt u met geen genade te troosten, dat is, zichzelf te bedriegen tot zijn eeuwig verderf. Gij zijt boven uw hatelijkheid onverdraaglijk voor God, want gij houdt niet op van zondigen, van Hem gedurig te tergen, te smaden, te verachten, met u te verheffen boven God, en dat toont gij daarin, dat gij naar Gods bedreigingen niet vraagt, maar even stout voortgaat te zondigen; 't is zoveel alsof gij zeidet: God mag zijn best doen, ik vraag er niet naar, zo wil ik leven, ik wil dat nalaten, ik wil dat doen; en gij toont het ook daarmee, dat gij wilt dat de mensen u eren, u liefhebben, u vrezen, u gehoorzaam zijn, u ten dienste staan, en dat ze met al die daden in u eindigen; stelt gij u zelf dan niet tot een god? Daarom walgelijk en onverdraaglijk schepsel, beeld u niet in, dat uw ellende God bewegen zal tot barmhartigheid.

2. Gods rechtvaardigheid laat niet toe dat de zonde ongestraft blijve; Gods hoogheid, die gij met voeten getreden hebt, Gods heiligheid, Gods waarheid eisen voldoening door het dragen van de straf; daarom heeft een zondaar noch genade, noch barmhartigheid te hopen, en zeker hij zal zich in zijn hoop bedrogen vinden, tenzij hij deel krijgt aan de Borg Jezus Christus. Daarom, o mens! ontzet u over uw staat, en zijt overtuigd van uw gruwelijkheid en verdoemelijkheid; want de gevoeligheid over deze is het eerste beginsel tot de genade.

In opzichte van onmacht.

XXVIII. 3. In opzichte van onmacht. Ziet daar ligt gij in uw gruwelijkheid en verdoemelijkheid, verlaten van God en van alle schepselen. Komt dan, redt u zelf als een held, indien gij kunt, maar 't is u volstrekt onmogelijk, want tot redding van u is van node volkomen voldoening aan Gods rechtvaardigheid door het dragen van alle tijdelijke en eeuwige straffen, en een volmaakte heiligheid. Dit eist de rechtvaardigheid Gods, die geen mens kan rechtvaardigen, dan die rechtvaardig is, en de schuldige geenszins onschuldig kan houden; die geen mens kan inwijzen in het recht van het eeuwige leven, dan die voorwaarden van het Verbond, op welke de zaligheid beloofd was, volbracht heeft. En nu, wat zult gij, ellendige! doen? Wat zult gij geven tot lossing van uw ziel? U kunt het eeuwige niet ten einde brengen, en de straffen tot volle voldoening niet doordragen, en als een die het recht voldaan heeft, vrij uitkomen. U kunt u niet redden uit de vuile staat van de zondigheid, en u met inwendige en uitwendige volmaakte zuivere heiligheid versieren, en alzo aangenaam voor God u aanbieden, zeggende vrijmoedig: hier ben ik treed met mij in het gericht, en recht mij naar uw rechtvaardigheid. Indien gij dit maar in zijn begin inziet, ik laat staan daarin wat voortgaat, gij zult moeten overtuigd staan van uw onmacht, en uitroepen: *Ik ellendige, ik kan niet, ik verzink in mijn ellende, waar zal ik heen! o wee mij!*

Neemt dit alles eens bij elkaar, en blijft wat staan in het beschouwen van uw allenthalve gruwelijkheid, verdoemelijkheid en radeloosheid. Zijt gij onbekeerd, het kan een middel zijn om u gaande te maken tot vragen en zoeken, is er geen raad? Is alle hope uit? Of is er nog een weg, waardoor ik zou kunnen behouden worden? En als u dan de weg van Jezus Christus aangewezen wordt, dan zal die u beminnelijk zijn, en gij zult ernstig worden om door het geloof Hem deelachtig te worden. Zijt gij bekeerd, het beschouwen van deze staat, hoedanig de uwe voor uw bekering was, zal u klein maken en klein houden, het zal u leren Christus hoog te achten, en Hem gedurig te gebruiken, 't zal u dankbaar maken, om God te verheerlijken over het zenden van zijn Zoon, en de arme mens door Hem te verlossen en tot de zaligheid te brengen.

Hoofdstuk 16

HET VERBOND DER GENADE

In het vorige hebben wij de mens vertoond in zijn heilige natuur, en staande met God in een heerlijk verbood der werken; daarna hebben wij de mens voorgesteld in zijn ellende onder de zonde en de straf, door het verbreken van het verbond der werken; nu zullen wij de mens beschouwen onder de genade, en daartoe eerst spreken van het Verbond der Genade.

Benaming in het OUDE TESTAMENT

I. De Hebreeën noemen het woord Verbond ברית Berith; het komt beter met de natuur van die taal overeen, dat het afkomt niet van ברא Bara scheppen, maar van ברה Barah uitkiezen; want ook in een verbond kiest men personen en voorwaarden. Men placht het met verscheidene plechtigheden te wijden en te bevestigen; onder die was ook het slachten van de beesten; men hieuw ze midden door, en lag de stukken tegenover elkaar, en dan gingen de verbondmakers tussen die stukken door, daarmee betuigende: zo moet ik in stukken gehouwen worden, indien ik dit verbond verbreek. Zie dit: Gen. 15:9, 10; ook Jer.. 34:18. *En ik zal de mannen overgeven, die Mijn verbond hebben overtreden ... dat zij voor Mijn aangezicht gemaakt hadden, met het kalf, dat zij in tweeën hadden gehouwen, en waren tussen zijn stukken doorgegaan.*

Daar vandaan is het dat het verbond maken in ‘t Hebreeuws genoemd wordt Berith kerot, Ps. 50:5 En in ‘t Latijn percutere foedus, *een verbond slaan.* Men placht ook bij het verbond maken te eten en maaltijden te houden. Gen. 31:44, 45. Hiertoe gebruikte men zout, ‘t welk in zich zelf zuiver en bestendig is, spijze voor ‘t verderf bewaart en smakelijk maakt, en misschien wordt daarom een vast en een aangenaam verbond een zoutverbond genoemd. 2 Kron. 13:5.

In het NIEUWE TESTAMENT

De Grieken noemen een verbond Diatheekee; met dat woord vertalen de LXX -de Septuagint - het hebreeuws Berith. In het NIEUWE TESTAMENT wordt het dan *Verbond,* dan *Testament* overgezet. ‘t Is zonder grond, en tegen de Griekse schrijvers, de LXX overzetters, en tegen verscheiden teksten van het Nieuwe Testament als men het woord Diatheekee, niet Verbond, maar alleen Testament zou willen overgezet hebben, en ondermijnt stilletjes de verbondshandeling met God, en de oefening van het geloof.

Onderscheid tussen verbond en testament.

Dit onderscheid is onder andere tussen een testament en een verbond, dat in het maken van het eerste geen toestemming van de erfgenaam van node is, en dat tot het tweede de

toestemming van beide partijen noodzakelijk vereist wordt. Het woord diatheekee past zeer wel en met nadruk op het Verbond der genade; want het is een verbond dat iets van een testament in zich besluit, en 't is zo'n testament dat iets van een verbond in zich heeft. *'t Is een Verbondelijk Testament, en een Testamenteel Verbond.*

Verbond in onze taal komt af van binden, waardoor dingen, die te voren los van elkaar waren, samengevoegd en verenigd worden. In een verbond worden partijen, die te voren niet één, maar los van elkaar waren, aan elkaar verbonden, en alzo verenigd.

Verscheiden betekenissen.

II. Het woord verbond heeft velerlei betekenissen in Gods Woord, wegens de overeenkomst met het een of het ander, in een verbond. Dus betekent het:

(a) een onveranderlijke belofte: Gen. 9:9, 10. *Maar ik ziet, Ik richt Mijn verbond op met u, en met uw zaad na u; en met alle levende ziel, die met u is, van het gevogelte, van het vee, en van alle gedierten van de aarde met u.* Hier is geen toestemming aan de zijde van 't gedierte, en nochtans wordt gezegd dat een verbond met hen gemaakt is, 't welk niet anders is dan een belofte, omdat in een verbond beloften zijn, ten minste aan de een zijde.

(b) Ordinantie. Een vaste onverbrekelijke verordening: Jer.. 33:20. *Indien gij Mijn verbond van de dag, en Mijn verbond van de nacht kondt vernietigen, zo dat dag en nacht niet zijn op hun tijd.*

(c) Vrede. De vrede is een vrucht van het verbond, daarom draagt die bij gelijkenis de naam van verbond: Job 5:23. *Want met de stenen des velds zal uw verbond zijn, en het gedierte des velds zal met u bevredigd zijn.*

(d) Wachthouding. De bondgenoot moet zich zorgvuldig wachten, dat hij niets doet tegen het verbond, daarom wordt zorgvuldige wachthouding een verbond genoemd. Job 31:1. *Ik heb een verbond gemaakt met mijn ogen.*

(e) Gebod. In een verbond zijn wetten, die als voorwaarden geëist worden, daarom draagt een bevel de naam van verbond: Deut. 4:13. *Toen verkondigde Hij u Zijn verbond, dat Hij gebood te doen, de tien woorden.* De tien woorden waren eigenlijk het verbond niet, want het verbond was al eerder gemaakt; maar zij waren wetten, waarnaar als een regel de bondgenoten hadden te leven.

(f) Bediening van het verbond. De bediening van het verbond draagt ook wel de naam van het verbond: Gen. 17:10. *Dit is Mijn verbond ... dat al wat mannelijk is, besneden worde.* Dus draagt ook de nieuwe bediening van dat enige verbond, dat al met Adam en Eva terstond na de val plaats had, de naam van verbond. Jer.. 31:31 ... *dat Ik met het huis Israëls en met het huis van Juda een nieuw verbond zal maken.*

Deze alle zijn oneigenlijke betekenissen van het woord verbond.

Beschrijving.

III. Maar eigenlijk is een verbond een onderlinge verbintenis van twee of meer personen, enige zaken, onder enige voorwaarden, elkaar belovende. Tussen God nu en de mens is dusdanig een eigenlijk gezegd Verbond der Genade, welke is *een heilige, heerlijke, welgeordineerde en eeuwigdurende overeenkomst of verdrag tussen de Algenoegzame, Goede, Almachtige, Rechtvaardige, Getrouwe, Waarachtige en Onveranderlijke God*

aan de ene zijde; en tussen de uitverkorenen, die in de natuur zondig, verdoemelijk, onmachtig, walgelijk, hatelijk en ondraaglijk zijn, aan de andere zijde; in welke God belooft de verlossing van alle kwaad, en de toebrenging van alle zaligheid uit Genade, door de Middelaar Jezus Christus; en in welke de mens met al zijn hart, en vol genoegen in die beloften, en in de weg om tot de bezitting van die beloofde goederen te komen, in het Woord voorgesteld, toestemt, dezelve aanneemt, en zich daartoe in dat Verbond aan God overgeeft, dat God, tot verzekering van de bondgenoten, door Sacramenten verzegelt; alles tot verheerlijking van de vrije en ondoorgrondelijke Genade Gods.

IV. ‘t Zal nodig en nuttig zijn, dat wij deze zaken wat naakter voorstellen.

God handelt met de mens bijwijze van verbond maken.

Zal iemand met God handelende bijwijze van verbond, en zal hij uit het opgerichte verbond het rechte voordeel trekken, zo moet hij vooraf zeer klaar in zijn gemoed overtuigd zijn, dat God met de mens een verbond opricht, de mens nodigt om met Hem in dat verbond te treden, en dat de mens met God bijwijze van een verbond handelen mag, en kan, en handelt.

Om uw ziel hiervan te overreden, zo let aandachtig op al die teksten van de Heilige Schrift, in welke van Verbond, oprichten van een Verbond, intreden in een Verbond gesproken wordt. ‘t Is wel waar dat geloven, Christus aannemen, aan Hem overgeven, de verbondshandelingen in zich vervat, en dat eenvoudigen, onder die bevatting met God door Christus handelende, deel hebben aan het Verbond en zijn goederen, zodat het voorstellen van verbondshandelingen hen niet moet stuiten of bedroeven, als zij bemerken dat ze onder die bevatting zo stipt niet gehandeld hebben; maar omdat de verbondshandeling meerder klaarheid, vastigheid, troost en bestendiger voortgang geeft, zo willen wij een ieder opgewekt hebben, om onder dat gevoelen van ingaan in een verbond met God te handelen, omdat de Heilige Schrift zo klaar en veelmaals daarvan spreekt. Zie deze:

't Welk wordt getoond, zo aan de zijde van God.

V. Gen. 15 wordt een verbond tussen God en Abraham, met verscheiden opmerkelijke omstandigheden, voorgesteld. In welke God, Zich voegende naar de wijze van mensen, Abraham gebiedt beesten te slachten, midden door te houwen, en de stukken tegen elkaar over te leggen. Abraham is gehoorzaam, geeft zijn toestemming daartoe, en bereidt alles. God laat een rokende oven en een vurige fakkel tussen die stukken doorgaan, en bevestigt alzo een verbond met Abraham.

- Gen. 17:7. *En Ik zal Mijn verbond oprichten tussen Mij en tussen u, en tussen uw zaad na u in hun geslachten, tot een eeuwig verbond, om u te zijn tot een God, en uw zaad na u.*
- Jer. 31:31, 33. *Ik zal met de huize Israëls... een nieuw verbond maken... Maar dit is het verbond... Ik zal mijn wet in hun binnenste geven.. en Ik zal hun tot een God zijn, en zij zullen Mij tot een volk zijn.*
- Jer. 32:38-40. *Ja, zij zullen Mij tot een volk zijn, en Ik zal hen tot een God zijn. En Ik zal hun énerlei hart en énerlei weg geven, om Mij te vrezen al de dagen, hun ten*

goede; bovendien hun kinderen na hen. En Ik zal een eeuwig verbond met hen maken.

In het NIEUWE TESTAMENT wordt ook dikwijls van dit Verbond gesproken, zowel aan de zijde van God:

- Lukas 1:72. *Opdat Hij barmhartigheid deed aan onze vaderen, en gedachtig ware aan Zijn heilig verbond.*
- Efeze 2:12. *Vreemdelingen van de verbonden van de beloften.*
- Hebr. 7:22. *Van een zoveel beter verbond is Jezus Borg geworden.*
- Hebr. 8:6. *Eens beteren verbonds Middelaar.*

Als aan de zijde van de mens.

Zie ook deze teksten in, welke spreken van het ingaan van de mens in dat Verbond:
- 2 Kron. 30:8. *Geeft den Heere de hand.*
- 2 Kron. 15:12. *Zij traden in een verbond, dat zij de Heere, de God van hun vaderen, zoeken zouden met hun gehele hart, en met hun gehele ziel.*
- Efeze 20:37. *Ik zal u brengen onder de band des verbonds.*
- Neh. 9:38. *In dit alles maken wij een vast verbond.*
- Hiertoe dient: Jes. . 44:5 *Deze zal zeggen: Ik ben des HEEREN ... en gene zal met zijn hand schrijven: Ik ben des HEEREN.*

Uit al deze teksten blijkt duidelijk, dat er een verbondshandeling is tussen God en de gelovigen, en dat het opgericht wordt van de zijde Gods door aanbieden, beloven, en aan de zijde van de mens door aannemen en overgeven.

Is van alle tijden in de Kerk geleerd en geoefend.

Gelijk de Heilige Schrift deze verbondshandeling voorstelt, zo is ze ook altijd in de Kerk geleerd en gebruikt, niet alleen vóór de antichrist, maar ook terstond met de hervorming. De hervormers hebben ze én met woorden en pen voorgedragen, én ingescherpt, ‘t Wordt in de formulieren van de Heilige Doop en het Heilig Avondmaal, en van het huwelijk aangedrongen. De daarop volgende leraren hebben verscheidene daarvan wijdlopig en krachtig geschreven. Zodat het niet is een waarheid, die voor enige jaren eerst opgehelderd is, gelijk sommigen, om oorzaak van roem te hebben, zich laten voorstaan, omdat zij misschien zelf onwetende én van de zaak én van de schrijvers geweest zijn.

Partijen.

VI. Om dit Verbond in zijn natuur klaarder te verstaan, en in verwondering zichzelf over deze zaak te verliezen, is nodig dat men aandachtig beschouwt de partijen, welke in ‘t Verbond samenkomen en verenigd worden. Nooit zijn zulke strijdige partijen bevredigd, nooit zijn zulke ongelijken verenigd. Hier is God de Formeerder van alles, hier is de heilige Heere, en een afschuwelijk zondaar.

Laat ons ieder in het bijzonder beschouwen, opdat de zaak te meerder heerlijk en te meerder alle bewondering te boven gaande erkend worde, om alzo een ieder tot het ingaan in dit Verbond te lokken, en die ingegaan zijn op te wekken tot blijdschap en verheerlijking Gods.

De ene is God, als algenoegzaam.

VII. De ene Partij en Verbondmaker is de Heere God; die in dit Verbond aangemerkt moet worden:
1. als *algenoegzaam.*

God is in Zich zelf algenoegzaam, Hij heeft niet van node door mensen handen gediend te worden. Al des mensen goedheid raakt tot Hem niet. Hij heeft er geen nuttigheid van, dat iemand in dit Verbond ingaat, of rechtvaardig leeft, 't is alleen ten nutte van de Bondgenoot. En gelijk Hij in Zich zelf, zo is Hij ook *Schaddai,* algenoegzaam voor allen en ieder Bondgenoot, om dezelve met zoveel licht, liefde, vrede, blijdschap en zaligheid te vervullen en te verzadigen, dat zij niet anders dan God alleen begeren, of begeren kunnen. Ja, zij ondervinden, dat zij maar een klein drupje van die algenoegzaamheid vatten kunnen; en ondervindt een ziele maar het allerminste straaltje hiervan, zij zegt: Wie heb ik nevens U in de hemel? Nevens U lust mij ook niets op de aarde. Het is mij goed nabij te wezen. Psalm 73:25, 28. Verzadiging van de vreugde is bij uw aangezicht, Psalm 16:11. Ik zal verzadigd worden met uw Beeld, Psalm 17:15 Zij worden dronken van de vettigheden uws huizes Psalm 36:9. Deze algenoegzame God richt een verbond op met de mens, die alles ontbreekt. O, hoe gelukkig is hij, die met deze God in een verbond staat! Wie zal, wie kan weigeren met deze Algenoegzame in een verbond te treden? Wie wordt niet levendig, om dat op staande voet te doen?

2. Als *goed.*

VIII. Daar benevens komt God ons voor als goed. God is waarlijk goed.
- Nahum 1:7. De Heere is goed.
- Ex. 34:6. HEERE, HEERE God, barmhartig en genadig, lankmoedig, en groot van weldadigheid en waarheid!
- Ps. 119:68. *Gij zijt goed en goeddoende.*
- Ps. 136:1. *Looft de HEERE, want Hij is goed; want zijn goedertierenheid is in der eeuwigheid.*

Dat is Gods natuur, en uit deze goedheid komt voor het goeddoen, en bijzonder dit Verbond der genade.
- Lukas 1:78. *Door de innerlijke bewegingen van de barmhartigheid onzes Gods, met welke ons bezocht heeft de Opgang uit de hoogte.*
- Titus 3:4 en 5, *Wanneer de goedertierenheid Gods, onzes Zaligmakers, en zijn liefde tot de mensen, verschenen is, heeft Hij ons zalig gemaakt.*

' t Kan niet anders dan een liefhebber Gods smarten, dat velen altijd zwanger gaan met een verkeerde indruk van God. Velen merken de goede God altijd aan, immers zo ligt het in de grond van het hart en hun daden betuigen het, als hard, onbarmhartig, zonder medelijden onverbiddelijk, geen opzicht hebbende op kleinen en verlegenen. Met zo'n hart komen ze tot het gebed, en hebben geen of weinig hoop van verhoring; met zo'n hart gaan ze de gehele dag om als ze gezondigd hebben, alsof er nu geen genade te

bekomen was. Dus doet men God oneer aan en men bederft zich zelf. Laat degenen die van God aflopen, die Hem niet begeren, noch zoeken, voor Hem als een wreker sidderen; maar gij, die het om Hem en zijn genade te doen is, merkt Hem toch aan als goed; zo maakt Hij Zich immers bekend in de natuur, in de Schrift, aan andere gelovigen, en zo heeft Hij Zich ook meermalen aan u betoond. Klaagl. 3:25. *De HEERE is goed degenen, die Hem verwachten, der ziele die Hem zoekt.*

Daarom, wie u bent, *komt vrezende tot de Heere, en tot Zijn goedheid,* Hos 3:5. Met zo'n goede God heeft de mens te doen in het maken van het verbond. Wie zou dan geen lust hebben en geen vrijmoedigheid nemen, om met de Heere in een verbond te gaan?

3. Als *almachtig.*

IX. God komt ons in het verbond ook voor als een almachtig God, die zijn algenoegzaamheid en goedheid niet alleen wil, maar ook kan meedelen. Als de Heere met Abraham het verbond maakte, zei de Heere vooraf:

- *Ik ben God de Almachtige*. Gen. 17:1.
- *Grote dingen heeft aan mij gedaan Hij, die machtig is,* zong Maria, Lukas 1:49.
- *Ik ben ... de Almachtige, zegt de Heere,* Openb 1:8.
- *Hij is machtig, meer dan overvloedig te doen, boven al wat wij bidden of denken, Efeze 3:20.* Die dan met deze God in een verbond is, hoe veilig is die! Hoe stil mag hij in Hem rusten! Hoe zeker kan hij de beloften verwachten!

4. Als *getrouw.*

X. In het oprichten van dit Verbond openbaart de Heere zich als getrouw, die zijn bondgenoten niet zal verlaten of hun iets laat ontberen. Hij is de getrouwe Schepper: 1Pe 4:19. Die trouwe houdt in der eeuwigheid, Psalm 146:6. Uw trouw is groot, Klaagl. 3:23. Hij zal uw voet niet laten wankelen; uw Bewaarder zal niet sluimeren. De Heere zal u bewaren van alle kwaad; uw ziel zal Hij bewaren, Psalm 121:3, 7. Zie daar, ‘t is allemaal getrouwheid wat die getrouwe God doet. Ja, als Hij verdrukt, ‘t is uitgetrouwheid, Psalm 119:75. Indien wij ontrouw zijn, Hij blijft getrouw, 2Ti 2:13. Ik zal in mijn getrouwheid niet feilen. Ik zal Mijn verbond niet ontheiligen; en hetgeen dat uit mijn lippen gegaan is, zal Ik niet veranderen, Psalm 89:34, 35. Gelooft dit, hebt geen achterdocht, rust hierin, gij allen, die in het verbond zijt ingegaan, want uw God is een getrouw God. Hij zal ‘t alles voor u voleindigen.

5. Als *waarachtig.*

XI. Ook is God waarachtig en onveranderlijk. Hij is JEHOVAH, *Ik zal zijn die Ik zijn zal,* Ex. 3:14. I*k, de HEERE, word niet veranderd; daarom zijt gij, o kinderen Jakobs! niet verteerd,* Mal. 3:6. *Ook liegt Hij niet, die de overwinning Israëls is, en het berouwt Hem niet,* 1 Sam. 15:29. *De genadegiften en de roeping Gods zijn onberouwelijk,* Rom. 11:29. Zo mag dan een bondgenoot de goederen zo zeker verwachten, alsof hij ze alreeds had, en zich zonder bekommering in deze verblijden, gelijk Abraham deed. Rom. 4:20, 21. *Hij heeft aan de beloftenis Gods niet getwijfeld door ongeloof; maar is gesterkt geweest in het geloof, gevende God de eer, en ten volle verzekerd zijnde, dat hetgeen beloofd was, Hij ook machtig was te doen.*

6. Als *heilig en rechtvaardig.*

XII. In dit Verbond komt God ook voor als heilig en rechtvaardig. Exod. 34:7. *Die de schuldige geenszins onschuldig houdt.*
Toen Jozua het volk met God in een verbond deed komen, zei hij:. Jozua 24:*19 Gij zult de Heere niet kunnen dienen, want Hij is een heilig God.*
Iemand mocht denken: dit schrikt af, wie zou met zo'n heilige en rechtvaardige God in een verbond durven treden? Maar hij heeft te weten, dat het hem zelf moest aanlokken; omdat de rechtvaardigheid voldaan is door de Borg, zo is de rechtvaardigheid Gods nu voor de bondgenoten, en daarom blijft het Verbond onwrikbaar. *En Hij is getrouw en rechtvaardig, dat Hij ons de zonden vergeve,* 1 Joh. 1:9. Blijft wat op deze bovenvertoonde eigenschappen Gods staan, en ziet God zodanig aan, totdat de ziel waarlijk overreed wordt, dat God als zodanig in het oprichten van dit Verbond waarlijk voorkomt, om daardoor vrijmoedigheid te nemen om in dit Verbond in te gaan, en ingegaan zijnde, met veel zekerheid te rusten in die God.
Deze is de ene partij.

De andere partij is een ellendig mens.

XIII. De andere partij is de mens, zo ellendig, zo zondig, zo verdoemelijk, zo onmachtig, als wij hem boven hebben voorgesteld. Vergelijk nu deze twee bij elkaar. Zou men wel kunnen geloven, dat tussen deze twee zo ongelijke partijen ooit of immer een verbond, en zo'n verbond zou kunnen komen, tenzij God hetzelve openbaarde? En nu er evenwel zo'n verbond tussen beiden komt, wat verwondering en blijdschap is dat waardig? Laat engelen, laat hemel en aarde, laat mensen verbaasd staan, dat de hoge, heilige en heerlijke God zulke vuile, boze en onnutte schepselen in een verbond, ja in zo'n nauw verbond van vriendschap opneemt, en door die Goddelijke weg tot de zaligheid leidt.

De voorwaarden. Beloften.

XIV. Om de natuur van dit heerlijke verbond klaarder te kennen, is nodig, dat wij de condities, voorwaarden, of de beloften van dit Verbond inzien.
- Eerst zullen wij voorstellen wat goederen en beloften aan de zijde Gods worden uitgeboden en gepresenteerd;
- en dan zullen wij zien, welke voorwaarden aan de zijde van de mens toegebracht zouden moeten worden.

Merk op, lezer, wie u bent, let aandachtig op de artikelen van dit Verbond, of het uw lust, uw verwondering, uw blijdschap kon gaande maken. Is het niet een Verbond Gods? Dat was genoeg om te onderzoeken. Maar daarenboven zijn de beloofde goederen zo menigvuldig, zo groot, dat ze alle begrip te boven gaan. In iedere zaak is een oneindige zaligheid. Wij zullen alleen enige hoofdzaken met korte woorden voorstellen.
Tot veertien artikelen zullen wij ze brengen.
- De eerste zeven zijn de ellenden, van welke de Heere belooft de bondgenoten te verlossen;
- de tweede zeven behelzen de goederen, die de Heere belooft te schenken.

Gave God dat wij deze met een verstandig en gelovig harte, als beloofde goederen van het Verbond, konden inzien, en die niet terloops hoorden of lazen, maar zo lang beschouwden, totdat men *amen* daarop kon zeggen, en dat ze ons zeer dierbaar waren! Hoort dan! dit zijn de voorwaarden van het Verbond. Van deze zeven kwaden belooft God te verlossen degene, die met Hem in dit Verbond wil treden.

1. Verlossing van zonden.

XV. God biedt als een voorwaarde van het Verbond aan verlossing van alle zonden. Zie dit: Jer. 31:33, 34. *Dit is het verbond, dat Ik na die dagen met het huis van Israël maken zal, spreekt de HEERE ... Ik zal hun ongerechtigheid vergeven.*
God belooft zo'n vergeving:
(a) Dat Hij niet een enige zonde behoudt, maar deze allemaal, kleine, grote, bekende, onbekende, stoute, menigmaal herhaalde, uit zwakheid, uit verrukking, gedurig aanklevende, ook de zondigheid van de natuur, geen uitgenomen, vergeeft: Jer. 33:8. *Ik zal hen reinigen van al hun ongerechtigheid, met dewelke zij tegen Mij gezondigd hebben, en Ik zal vergeven al hun ongerechtigheden.*
(b) God belooft zo'n vergeving, dat Hij ze in eeuwigheid vergeeft, en nooit wederom ophaalt: Jer. 31:34. *Ik zal hunner zonden niet meer gedenken.* Jes. 43:25. *Ik gedenk uwer zonden niet.* Jes. 44:22. *Ik delg uw overtredingen uit als een nevel, en uw zonden als een wolk.*
(c) Zo belooft God de zonden te vergeven, dat Hij de zondaar niet meer aanziet als zondaar, maar alsof hij tegen Hem niet misdaan had, alsof Hij voor al zijn zonden volkomen had voldaan, en alle gerechtigheid volbracht. Kol 2:10. *Gij zijt in Hem volmaakt.* 2 Kor. 5:21. *Opdat wij zouden worden rechtvaardigheid Gods.*
(d) God belooft zo de zonden te vergeven, dat Hij hun zonden voortaan met medelijden zal aanschouwen, gelijk een vader doet, als zijn zwak kind valt. *Welgelukzalig is hij, wiens zonden vergeven zijn.*

2. **Van toorn.**
XVI. God belooft bevrijding van Zijn toorn. Om de zonde ligt ieder mens onder de toorn. *Wij waren van nature kinderen des toorns,* Efeze 2:3. Deze is onverdraaglijk: Psalm 76:6. *Wie zal voor Uw aangezicht bestaan, van de tijd Uws toorns af?*
Van deze worden de bondgenoten volkomen verlost:
1 Tim. 1:10. Die ons verlost van de toekomende toorn.

3. **Van vloek.**
God belooft bevrijding van de vloek. Deze ligt op ieder mens: Deut. 27:26. *Vervloekt zij, die de woorden van deze wet niet zal bevestigen.* Deze neemt God volkomen weg: Gal. 3:13. *Christus heeft ons verlost van de vloek der wet, een vloek geworden zijnde voor ons.*

4. **Van wederwaardigheden.**
God belooft verlossing van alle lichamelijke wederwaardigheden en van de dood, zover als ze de bondgenoten zouden schaden, en niet tot voordeel strekken: Hoséa 13:14. *Ik zal ze vrijmaken van de dood.*

5. **Van de duivel.**
God belooft verlossing van het geweld van de duivel; ieder mens in de natuur is gevangen onder de strik van de duivel naar zijn wil, 2 Tim. 2:26. Hiervan verlost God de Zijnen, uit kracht van dit verbond: Hand. 26:18. *Om hun ogen te openen, en hen te bekeren van de duisternis tot het licht, en van de macht des satans tot God.*

6. **Van heerschappij van de zonde.**
God belooft bevrijding van de heerschappij van de zonde: Rom. 6:14. *De zonde zal over u niet heersen; want gij zijt niet onder de wet, maar onder de genade.*

7. **Van verdoemenis.**
God belooft bevrijding van de eeuwige verdoemenis: Rom. 8:1. *Zo is er dan nu geen verdoemenis voor degenen, die in Christus Jezus zijn.*

Wat dunkt u van deze voorwaarden, gij, die ooit gevoeld hebt, wat zonde, wat toorn, wat vloek, wat dood, wat geweld van de duivel, wat heerschappij van de zonde, wat verdoemenis is? Zijn deze zaken niet dierbaar? Zijn deze voorwaarden niet aannemelijk? Zijn ze wel af te slaan?

Zegeningen.
XVII. ‘t Was de Heere niet genoeg zijn bondgenoten van al deze kwalen te bevrijden; maar Hij stelt nog andere voorwaarden voor, bij welke Hij belooft alle zegeningen, die tot gelukzaligheid van de bondgenoten kunnen strekken. Namelijk:

1. God tot hun God.
God biedt Zich aan om de God van een arme boetvaardige zondaar te zijn: Gen. 17:7. *Ik zal Mijn verbod oprichten, om u te zijn tot een God.* Jer. 31:33, 34. Dit is Mijn verbond *... Ik zal hen tot een God zijn, en zij zullen Mij tot een volk zijn.*

- Hierin is alle gelukzaligheid gelegen, doch niemand weet, wat het is, dan die het geniet. ‘t Is niet een gave van God te ontvangen, maar ‘t is God zelf te hebben tot zijn deel: Jer. 10:16. *Jakobs deel is niet gelijk die; want Hij is de Formeerder van alles.*
- Hierin verheugde zich de Kerk: Klaagl. 3:24. *De HEERE is mijn Deel, zegt mijn ziel, daarom zal ik op Hem hopen.*
- Hierin rustte en verkwikte zich Asaf in alle wederwaardigheden: Psalm 73:25, 26. *Wien heb ik nevens U in de hemel? Nevens U lust mij ook niets op de aarde. Bezwijkt mijn vlees en mijn hart, zo is God de Rotssteen mijns harten, en mijn Deel in eeuwigheid.* Wie zal die grote gelukzaligheid uitspreken? ‘t Is overschaduwd te worden met Gods goedgunstige tegenwoordigheid; ‘t is omringd te worden met zijn helpende en bewarende almachtigheid; ‘t is te rusten in zijn onfeilbare trouw; ‘t is zich te verblijden in Gods eeuwige zaligheid, hoogheid en heerlijkheid; ‘ t is bestraald te worden met zijn licht; ‘t is verwarmd te worden met zijn goedheid en liefde; ‘t is verzadigd te worden met zijn algenoegzaamheid: ‘t is zich te verliezen in zijn oneindigheid en onbegrijpelijkheid; ‘t is dat genoegende en liefhebbende

neerwerpen voor Hem, dat stellen onder Hem, dat aanbidden van Hem; 't is, in het gezicht en in 't gevoel van zijn volmaaktheden, met hart. tong en daden Hem eer en heerlijkheid te geven, omdat Hij het waardig is; 't is Hem te vrezen, te dienen, en in alles verenigd te zijn met zijn wil, omdat hij God is; 't is dat ik niet kan begrijpen, en gij niet kunt uitdenken, maar in welks oneindigheid wij ons moeten verliezen, uitroepende: *Halleluja! Welgelukzalig is het volk diens God de HEERE is,* Psalm 33:12. Dat alleen sluit alles in.

Evenwel heeft het de Heere beliefd, deze en gene bijzondere zegeningen voor te stellen als condities, voorwaarden en beloften van het Genadeverbond, die wij dan ook tot klaarder kennis en meerder beweging vervolgens zullen voorstellen.

2. Geest.
God belooft, dat Hij aan Zijn bondgenoten zijn Geest zal geven: Jes. 44:3. *Ik zal Mijn Geest op uw zaad gieten.* Ezech. 36:27. *Ik zal Mijn Geest geven in het binnenste van u.* Joël 2:28. *Daarna zal het geschieden, dat Ik mijn Geest zal uitgieten over alle vlees.* Gal. 4:6. *Overmits gij kinderen zijt, zo heeft God de Geest zijn Zoons uitgezonden in uw harten.*

3. **Vriendschap.**
God biedt aan de vriendschap met Hem, ja zo na als vader en kinderen. Uit kracht van dit Verbond werd Abraham genoemd een vriend Gods, Jak. 2:23. En Christus zegt van de Zijnen: *Gij zijt Mijn vrienden,* Joh 15:14. *Ziet, gij zijt schoon, Mijn vriendin,* Hoogl. 4:1. De Kerk noemt Jezus wederom haar Vriend, Hoogl. 5:16. Ja, God wil hen tot een Vader zijn, en zij zullen Zijn kinderen zijn. 2 Kor. 6:18. *En Ik zal u tot een Vader zijn, en gij zult Mij tot zonen en dochters zijn.* Wat is 't een voorrecht, wat is het heerlijk en zoet te mogen roepen: *Abba, Vader!*

4. **Vrede.**
God biedt aan vrede: Jes. 54:13. *De vrede uwer kinderen zal groot zijn.* Deze vrede is met God, met engelen, met het geweten; ja, men is in een gestalte, of alle schepselen met zich bevredigd waren, 't is zo'n zoete gestalte, dat ze niet uit te drukken is, zij gaat alle verstand te boven. Filip 4:7. Zij is een voorsmaak van de hemel. ' t Koninkrijk van God is vrede, Rom. 14:17.

5. **Heiligmaking.**
God biedt aan de heiligmaking in alle delen.
(a) Verlichting: Jes. 54:13. *Al uw kinderen zullen van de HEERE geleerd worden.* Dit is Mijn verbond ... zij zullen Mij allen kennen.
(b) Leven. Mal 2:5. *Mijn verbond met hem was het leven.*
(c) Waarheid: Jes. 61:8. *Ik zal geven dat hun werk in der waarheid zal zijn; en Ik zal een eeuwig verbond met hen maken.*
(d) Vrijheid: 2 Kor. 3:17. *Waar de Geest des Heeren is, daar is vrijheid.*
(e) Gewilligheid: Psalm 110:3. *Uw volk zal zeer gewillig zijn op de dag Uwer heirkracht, in heilige sieradiën.*
(f) En om alles bij elkaar te voegen: Godzaligheid, geloof, hoop, liefde, vrees, gehoorzaamheid, nederigheid, zachtmoedigheid, wijsheid, enz. Jer. 31:33. *Dit is*

Mijn verbond.. Ik zal mijn wet in hun binnenste geven, en Ik zal die in hun hart schrijven. Ezech. 36:26, 27. *Ik zal u een nieuw hart geven ... En Ik zal maken, dat gij in mijn inzettingen zult wandelen, en mijn rechten zult bewaren en doen.*

Dit is het, waarnaar de Godzaligen zo zeer verlangen, en over welks gebrek zij zo smartelijk treuren, dit wordt hier uitgeloofd.

6. **Bewaring.**

God staat er voor in, dat Hij de bondgenoten in de staat van genade en vriendschap bewaren zal, zodat noch zij zelf, noch enig schepsel hen van deze beroven zal. De vastigheid van hun staat zal niet staan in de handen van de bondgenoten, want honderdmaal op één dag zouden ze er uitvallen, en Hij belooft, dat Hij zelf hen nooit zal verlaten noch verstoten: Jer. 32:40. *Ik zal een eeuwig verbond met hen maken, dat Ik van achter hen niet zal afkeren, opdat Ik hun weldoe; en Ik zal Mijn vrees in hun hart geven, dat zij niet van Mij afwijken.*

Hoe vast en zeker is de staat van een bondgenoot! Die kan in vertrouwen zeggen: *Wie zal ons scheiden van de liefde van Christus?* Rom. 8:35.

7**. Zaligheid.**

God biedt tot een voorwaarde van dit verbond aan de eeuwige zaligheid: Lukas 22:29. *Ik verordineer* (bij wijze van verbond of testament) *u het koninkrijk, gelijkerwijs Mijn Vader Mij dat verordineerd heeft.* Joh 10:24. *Ik geef hun het eeuwige leven*. Matth. 25:34. *Komt, gij gezegenden Mijns Vaders! beërft dat koninkrijk, dat u bereid is van de grondlegging der wereld.*

Dit zijn de voorgestelde artikelen van het verbond.

Neemt deze veertien artikelen eens bij elkaar, en overlegt of er een artikel is, ‘t welk u niet aanstaat, en ‘t welk gij er uit wilt hebben; bedenkt of er soms niet iets is, dat u er nog bij begeerde, en zult bevinden, dat het volmaakt en heerlijker is dan alle mensen tegelijk verzonnen zouden hebben, of zouden hebben durven eisen. Is ‘t niet genoeg bevrijd te zijn van alle kwaad, waaronder men licht, en alle zaligheid tot in eeuwigheid te genieten? Is ‘t niet genoeg om uw ziel met een volle toestemming te doen besluiten dit Verbond met God aan te gaan? Wat dunkt u, is hij niet van zinnen beroofd, die zo'n Verbond, op zulke voorwaarden, en dat met God, niet wil aangaan? Of God moest wederom van de mens onaannemelijke voorwaarden eisen.

Van de mens wordt niets vereist als een voorwaarde.

XVIII. Laat ons eens bezien wat voorwaarden God wederom van de mens eist. Ik zeg niet wat voorwaarden, die de mens uitbiedt, want de mens weet van geen verbond, en is niet genegen met God in een verbond te treden, daarom doet hij geen aanzoek, en stelt geen beloften voor, om daardoor God tot verbond-maken te bewegen; maar God komt eerst (o wonder!) aanzoek doen, en looft voorwaarden uit om de mens daardoor te bewegen en te lokken.

Nu is de vraag: Welke de voorwaarden zijn, die God wederom van de mens eist, en die Hij wederom zou beloven? Ik antwoord: *God eist geheel geen voorwaarden van de mens; de mens belooft geheel niets, op welke, als voorwaarden, hij het Verbond zou aangaan.* Hiervan dient het gemoed wel onderwezen te zijn, om vrijmoediger in dit

Verbond te treden en met minder twijfelingen te vaster in het Verbond te staan. Ik zeg dan: aan des mensen zijde zijn geheel geen voorwaarden, die God als voorwaarden eist, en die de mens als voorwaarden belooft. Dat blijkt:
Bewijs 1. **Uit teksten.**

XIX. Uit bijzondere teksten:

- Jes. 55:1. *Gij, die geen geld hebt, komt, koopt en eet, ja, komt, koopt zonder geld, en zonder prijs, wijn en melk.*
- Openb. 21:6. *Ik zal de dorstigen geven uit de fontein van het water des levens voor niet.*
- Openb 22:17. *Die wil, neme het water des levens om niet.*

Duidelijker kan er niets gezegd worden.

2. **Heeft, nog kan niets.**

Wat zou de arme mens toebrengen en beloven? Hij heeft niets, hij kan niets. Zo hij wat beloofde, het zou bedrog zijn; dat bij beloven zou, moest in zijn macht zijn, want van eens anders goed kan hij niet beloven; hij nu heeft niets, en God kan met een leugenachtige belofte niet tevreden gesteld worden. God kent hem wel, en weet wel dat hij niets kan en niets uit zich zelf zal doen. God heeft lust tot waarheid.

3. **Het is een Genadeverbond.**

‘t Is een alleszins Genádeverbond, het sluit het Verbond der werken geheel uit; dienvolgens worden alle voorwaarden aan de zijde des mensen volstrekt uitgesloten; want indien het door genade is, zo is het niet meer uit de werken; anderszins is de genade geen genade meer, Rom. 11:6.

4. **Dan zou het Verbond verbrekelijk zijn.**

Indien van de mens iets als een conditie of voorwaarde geëist, en van hem beloofd werd, dan was het Genadeverbond verbrekelijk en veranderlijk, want die de voorwaarde niet volbrengt, die breekt het verbond, op conditie van die voorwaarde gemaakt. Nu, de mens, zo hij iets beloven zou, zou het niet volbrengen, en zo zou hij het Verbond breken, en zou nooit enige zaligheid uit kracht van dit Verbond deelachtig worden. Dan zouden de geheiligden kunnen afvallen, ‘t welk tegen de Bijbel is.

5. **Dat hij beloven zou, belooft God.**
En zo de mens iets kon doen, en alzo beloven, wat zou dat zijn? Bekering, liefde, heiligheid, gehoorzaamheid? Behalve dat hij niet kan, zo worden die zaken aan de zijde Gods als voorwaarden beloofd. God biedt aan, dat Hij de mens, die met Hem in dit Verbond treedt, die zaken zal geven, gelijk boven is getoond. Zijn het nu voorwaarden, die God aan zijn zijde belooft in de mens te zullen werken, zo kunnen het geen voorwaarden zijn, die de mens aan zijn zijde beloven zou te doen.

Tegenwerping. 1.

XX. Men mocht denken, ‘t is niet van node, dat de mens wil, en dat hij gelooft; want alle beloften zijn onder voorwaarden van geloven, en er zijn bedreigingen voor die niet geloven. Daar beloften zijn onder voorwaarde, daar voorwaardelijke bedreigingen zijn, daar worden voorwaarden van de mens geëist en beloofd.

Ik antwoord:
1. De voorwaardelijke beloften en bedreigingen zijn beweegredenen, waardoor God de mens lokt en trekt tot het Verbond om daarin te treden.
2. De voorwaardelijke beloften en bedreigingen hebben opzicht op de meerdere of mindere toepassing van de goederen van het Verbond aan de bondgenoten, en zijn middelen om hen te verwakkeren. Daaruit volgt dan niet, dat willen en geloven voorwaarden zijn van het Verbond der genade zelf, ‘t welk, eigenlijk gezegd, geen bedreigingen, maar alleen beloften heeft.
3. Willen en geloven zijn vooraf vereiste hoedanigheden in iemand, die in het Verbond ingaat. Nu, vooraf vereiste hoedanigheden zijn geen voorwaarden, maar maken alleen iemand bekwaam om een verbond te maken. Het willen en het toestaan van ‘t verzoek van de jonkman, het overgeven in het huwelijksverbond van een dochter, zijn geen huwelijksvoorwaarden, maar het maken van het huwelijk zelf; zo is ‘t ook hier, op het uiterste zouden willen en geloven kunnen genoemd worden, conditio, sine qua non, een conditie, zonder welke niet, welke niet komt in het wezen van de zaak zelf.

Tegenwerping 2.
Men mocht verder denken: eist God nietmetal van de mens in het oprichten van het Verbond, en belooft God alleen alles aan hem te zullen doen, zo is God alleen verbonden, en de mens is niet verbonden, en mag dienvolgens leven, zo hij wil.

Ik antwoord:
Een arme dochter, die zich aan een rijke jonkman, die alleen voorwaarden ten goede van die arme dochter belooft, uitlooft, is zowel verbonden zonder voorwaarden uit te loven, als de rijke jonkman met al zijn voorwaarden. Zo is ‘t ook hier: een gelovige, intredende in het Verbond, verbindt zich aan de Heere, en zegt en schrijft: Ik ben des HEEREN. Maar waartoe verbindt de gelovige zich? Om eigen te zijn aan de Heere. Om een voorwerp te zijn van al de goedheden Gods. Om door de Heilige Geest geleid en bestierd te worden in al zijn wegen. Het vijfde artikel van de zegeningen, boven vermeld, was de heiligmaking in alle delen. Zal de mens zich in dit Verbond inlaten, zo moet hij ware lust en liefde hebben tot dat artikel, en hij, verliefd zijnde op heiligmaking, zo laat hij zich daartoe in dit Verbond. Zo wil hij niet godloos, maar Godzalig leven. Behalve veel andere banden, door welke hij zich verbonden acht tot de heiligmaking, zo verbindt hem daartoe de liefde. De verbintenis maakt het huwelijk, en daarom is dezelve geen voorwaarde van het verbond. Dit van de voorwaarden.

III. **Borg Christus.**

XXI. Omdat de hoogheid, heiligheid, rechtvaardigheid en de waarheid Gods niet toelaten, dat God met de zondaar als zondaar handelt, zo is het nodig, dat er een Borg en Middelaar tussen beiden kwam, die alles, wat er in de weg was, wegnam. Deze Borg

is de Immanuël, Jezus Christus, waarachtig God en mens, en alzo beide partijen even na. In Hem zijn beide naturen verenigd, om God met de mens te verenigen. Hij staat bij God voor de mens in, Hij neemt al de zonden van de uitverkorenen op zijn rekening, alsof Hij ze zelf gedaan had, en staat er voor in om de schuld te betalen, en heeft ook hun zonden in Zijn lichaam gedragen op het hout, 1 Petrus 2:24. Hij stelt Zich in, om voor de uitverkorenen de wet te volbrengen, en heeft ook door Zijn gehoorzaamheid hen tot rechtvaardigen gesteld, Rom. 5:19. Hij staat ook bij de mens, om zo te spreken, voor God in, en bevestigt dat God zijn beloften, in dit Verbond beloofd, zal doen stand houden, en sterft daarop als Testamentmaker, in wiens dood het Testament onverbrekelijk is. Want waar een testament is, daar is het noodzaak dat de dood des testamentmakers tussen kome; want een testament is vast in de doden, Hebr. 9:16, 17. Dus brengt Hij die twee, God en de mens, te samen, en brengt de zondaar tot God in verzoening en vrede, 1 Petrus 3:18.
Hoe wenselijk, hoe vast is dit Verbond, in ‘t welk alle zware voorwaarden op de Borg liggen, en alle zegeningen op de bondgenoten komen door de Middelaar Jezus Christus, in welke al de beloften ja en amen zijn! 2 Kor. 1:20.

IV. **Vorm, wederzijdse bewilliging.**

XXII. Nu komen wij tot de beschouwing van de vorm en het eigenlijke wezen van het verbond, ‘t welk bestaat in de wederzijdse bewilliging. Niet de goederen, niet de bevalligheid, niet de liefde maakt een huwelijk, maar de wederzijdse bewilliging aan elkaar verklaard. Dit is ieder bekend: als beide partijen in de voorwaarden bewilligen, zo is de vrede, tussen die te voren in oorlog waren, gemaakt. Zo is ‘t ook hier. Tot klaarder begrip moet men deze vier dingen aanmerken:

1. De aanbieding Gods aan de zondaar, om hem in een verbond op te nemen.
2. De aanlokking door het aanbieden van veel voordelige voorwaarden.
3. De toestemming en de aanneming van die aanbieding.
4. Het recht, dat de bondgenoot uit kracht van dit opgerichte Verbond verkrijgt, om die goederen, van God beloofd, waartoe hij nu gerechtigd is, door het gebed in het geloof te verzoeken.

Aan de zijde Gods is de bewilliging, want Hij biedt het aan, en nodigt. Als de mens de voorwaarden nu wel verstaande van harte begerende, en de waarheid van aanbieding gelovende, zich van alle andere dingen afwendt en zich alleen tot God keert, en aan Hem in bedaardheid, waarheid en heerlijkheid zijn bewilliging tot dat Verbond verklaart, en zich daarin aan God in Christus overgeeft, zo is het Verbond gemaakt, en het zal eeuwig vast blijven. Gelukkig is hij, die God de ogen heeft geopend, de wil gebogen, en tot zo'n ernstige bewilliging gebracht heeft. Hij mag verzekerd zijn van zijn tegenwoordige en toekomende gelukzalige staat, al komt hij in veel verduisteringen: want zijn staat is niet vast op zijn gevoeligheid of geloof, of heiligheid, maar op dit Verbond. Doch dit hebben zij zich niet in te beelden, die deze zaken maar beschouwen, en in zich zelf beminnelijk erkennen, en evenwel niet hartelijk en waarachtig in onderhandeling met God in Christus getreden zijn, en daarom ook de eerste vruchten van dit Verbond, welke is de verandering van het hart, nooit deelachtig zijn geworden. Doch allen, die Jezus Christus kiezen, Hem aannemen, op Hem zien, naar Hem verlangen, op Hem wachten om vergeving van de zonden, vrede, troost en kracht tot heiligmaking door Hem te

ontvangen, die gaan waarlijk in dit Verbond in, al is 't, dat zij uitdrukkelijk dit Verbond en verbond-maken, bij gebrek van klaarder licht en handleiding, onder dat gevoelen niet in 't oog hebben; 't welk tot versterking van de kleingelovigen moet dienen.

V. **Einde, verheerlijking van vrije genade.**

XXIII. Het einde van dit Verbond dient ook zonderling aangemerkt, want het geeft grote vrijmoedigheid aan de arme mens. Omdat God alleen voorwaarden belooft, en van de mens geen terug eist, wat is dan het einde, waarom God met de mens een Verbond opricht? Ik antwoord: niet zijn nut; want Hij wordt er niet zaliger, volmaakter en heerlijker door; maar 't is aan zijn zijde openbaring van zijn genade, goedheid, wijsheid, rechtvaardigheid en macht, en aan de zijde des mensen, om uit liefde heen tot de zaligheid te brengen. Zie dit:

- Efeze 1:5, 6. *Die ons te voren verordineerd heeft tot aanneming tot kinderen, door Jezus Christus in Zichzelf, naar het welbehagen van Zijn wil, tot prijs van de heerlijkheid van Zijn genade, door welke Hij ons begenadigd heeft in den Geliefde.*
- Rom. 9:23. *Opdat Hij zou bekend maken de rijkdom van Zijn heerlijkheid over de vaten der barmhartigheid, die Hij tevoren bereid heeft tot heerlijkheid.*
- *Efeze 3:10, 11. Opdat nu door de gemeente bekend gemaakt worde aan de overheden en de machten in de hemel de veelvuldige wijsheid Gods, naar het eeuwige voornemen, dat Hij gemaakt heeft in Christus Jezus, onzen Heere.*

Is dit het doel, waartoe God dit grote werk van de verlossing bij wijze van een Verbond komt uit te voeren, wie zou dan niet gaarne daartoe een voorwerp willen zijn? Zijn wij nergens bekwaam toe, wij zijn dan nog bekwaam, dat een oneindige Genade, dat een Goddelijke en alles overwinnende goedheid aan ons bewezen worde. Wil God de God van een zondaar zijn, en wil Hij hen als kinderen tot heerlijkheid leiden, … is 't ons dan niet wel, en hebben wij dan geen grond genoeg, om met vrijmoedigheid ons in dat Verbond in te laten, en ons daartoe telkens wederom op te richten? Welaan dan: is genade te bewijzen het einde Gods, laat dat dan ook uw einde zijn, en aanvaardt uit liefde tot de verheerlijking van Gods grote en vrije genade dit Verbond, en laat u te dien [p366] einde zalig maken; dit beogende in het maken van het Verbond verheerlijkt God, en geeft de ziel én kleinheid, én vrijmoedigheid, én zoete stilte.

VI. Eigenschappen.

XXIV. Tot klaarder kennis van de natuur van het Verbond, en zijn beminnelijkheid, dient ook het beschouwen van zijn eigenschappen. Deze zijn én verscheiden, én uitnemend beminnelijk.

1. **Eenzijdig.**

Dit Verbond is merendeels eenzijdig; want God bedenkt het, God belooft de voorwaarden alleen, God geeft de Borg, God doet de eerste aanzoek, God werkt het weten, willen en doen; daarom wordt doorgaans in de Schrift gezegd: *Ik zal Mijn verbond oprichten. Ik zal een Verbond maken. Ik zal ze brengen onder de band van het Verbond.* Maar omdat tot het maken van een verbond toestemming van beide partijen

noodzakelijk vereist wordt, zo moet de mens in hetzelve aan zijn kant bewilligen, en zoverre is het tweezijdig, van beide kanten.

2. **Genadig.**
Dit is een alleszins Genadeverbond. Hier zijn geen goede werken, goede gestalte van het hart, en goede wil; geen aangenaamheid, geen medelijdenswaardige ellendigheid, niets, niets aan de zijde van de mensen, 't welk God zou bewegen om te denken op een verlossing, op een verbond, om eerst van des mensen kant bewogen te worden om hem te helpen. God wil Genade bewijzen, en de mens wil het alles alleen uit Genade ontvangen. God komt voor als Genadig, Exod. 34:6. En de mens ontvangt uit zijn volheid, ook genade voor genade, Joh 1:16.

3. **Heilig.**
't Is een heilig Verbond. Heilig is de Heere, heilig is de Middelaar, heilig is de weg, waardoor de bondgenoten de beloften verkrijgen, heilig zijn al de beloften, en ook de bondgenoten worden geheiligd, zodat het alles aan alle kanten een heilig Verbond is. Lukas 1:72. *Opdat Hij gedachtig ware aan Zijn heilig Verbond.*

4. **Heerlijk.**
't Is een heerlijk Verbond. De Heere God bezit alle heerlijkheid, de Middelaar is heerlijk en met heerlijkheid gekroond, 't zijn hoge en heerlijke goederen, die beloofd worden; en 't is zonderling heerlijk voor de mens, dat die zo verheven wordt, dat hij een bondgenoot van God worde, en dat hij door de weg van dit Verbond tot de heerlijkheid wordt geleid, Heb 2:10. Dus zegge ieder bondgenoot*: Grote dingen heeft aan mij gedaan Hij, die machtig is,* Lukas 1:49.

5. **Welgeordineerd.**

't Is een welgeordineerd Verbond: 2. Sam. 23:5. *Nochtans heeft Hij mij een eeuwig Verbond gesteld, dat in alles wel geordineerd is.* ' t Past alles: begin, midden, einde zo op elkaar, en er is zo'n nette orde in, dat aan alle kanten de veelvuldige wijsheid, de zuivere rechtvaardigheid, de onbedenkelijke goedheid, de onweerstaanbare macht uitblinkt. Daar is dat eeuwig voornemen om verheerlijkt te worden in onuitdenkbare genade, en dat die te zien, zaligheid en blijdschap van de engelen en van de mensen zou zijn; daarop schept God de mens volmaakt heilig, en laat de mens door zijn eigen wil het Verbond breken door de zonde, en besluit ze zo allen onder de zonde. Daarop stelt de Heere een andere weg voor om zalig te worden, namelijk, het Verbond der genade. De Heere belooft de Borg, en laat Hem door de plechtigheden afbeelden, laat Hem op de bestemden tijd geboren worden, en door lijden voor de zonde betalen; verhoogt Hem aan zijn rechterhand, en stelt alles in zijn handen. Hij laat het Evangelie verkondigen, en trekt daardoor zijn uitverkorenen tot dit Verbond, en leidt ze door veel opmerkelijke en wonderlijke wegen tot heerlijkheid. Dus is 't alles wel geordineerd.

6. **Liefde.**
't Is een Verbond van vrede en vriendschap: Jes. 54:10. Het verbond Mijns vredes zal niet wankelen. Hier vandaan komen de onderlinge benamingen van vriend en vriendin. Ja 't is een offensief en defensief Verbond, bij gelijkenis gesproken. God zegt tot

Abraham: Gen. 12:3: *Ik zal zegenen, die u zegenen, en vervloeken, die u vloekt.* En de bondgenoot zegt wederom: Psalm 119:63 *Ik ben een gezel van allen die U vrezen, en van hen die uw bevelen onderhouden.* Psalm 139:21, 22, *Zou ik niet haten, Heere, die U haten? Ik haat hen met volkomen haat; tot vijanden zijn ze mij.*

7. Huwelijksverbond.
't Is een huwelijksverbond: gelijk man en vrouw in liefde met elkaar verbonden en één zijn, zo nauw een vereniging en eenheid komt er ook tussen God en Christus, aan de ene zijde, en tussen de bondgenoten, aan de andere zijde. Ezech. 16:8. *Als Ik nu bij u voorbijging, zag Ik u, en ziet, uw tijd was de tijd van de minne; zo breidde Ik Mijn vleugel over u uit, en dekte uw naaktheid; ja Ik zwoer u, en kwam met u in een verbond .... en gij werd de Mijne.* Hoséa 2:18 *Ik zal u Mij ondertrouwen.* Jes. 54:5. *Uw Maker is uw Man.*
Hier vandaan komen de onderlinge benamingen van Bruidegom en Bruid, en dat onderlinge mijn: Zach. 13:9 *Ik zal zeggen, het is Mijn volk; en het zal zeggen, de HEERE is mijn God. H*oogl. 2:16. *Mijn liefste is mijn, en ik ben de Zijne.*

8. Eeuwig.
't Is een eeuwigdurend Verbond. 't Is niet voor tien of twintig jaren, 't is niet zolang men leeft, maar 't is een Verbond zonder einde. Daarom wordt het dikwijls genoemd een eeuwig Verbond, Jer. 31:33, 34. 't Is daarom bestendig, vast en onverbrekelijk. Dit blijkt:
(a) Jes. 54:10, *Het Verbond Mijns vredes zal niet wankelen.*
(b) Het vloeit uit het voornemen, dat naar de verkiezing is, dat vast blijft, Rom. 9:11.
(c) 't Is gegrond op het Verbond van de verlossing en de raad des vredes, 't welk onverbrekelijk is. Psalm 89:35. *Ik zal Mijn verbond niet ontheiligen.*
(d) 't Is bevestigd in de dood des Testamentmakers. *Een Testament is vast in de doden*, Heb 9:17.
(e) 't Rust op de waarheid en trouwe Gods. Psalm 146:6*, Die trouwe houdt in der eeuwigheid.*
(f) 't Is bekrachtigd door de eed van God. Heb 6:17, *God willende de erfgenamen van de beloftenis overvloediger bewijzen de onveranderlijkheid Zijns raads, is met een eed daartussen gekomen.* Dit zijn de eigenschappen.

Zie toch deze eigenschappen en hoedanigheden van dit Verbond met aandacht in. Is 't niet aan alle kanten wonderlijk en beminnelijk? Wie kan zich weerhouden om zich niet terstond met al zijn hart in dat Verbond in te laten? Wie van de bondgenoten springt niet op van vreugde over zo groot een zaligheid, en rust niet zoetelijk in God door dit Verbond?

VII. Zegels.

XXV. Aan dit Verbond zijn ook zegels gehecht tot verzekering van zijn vastigheid aan de bondgenoten. Deze zetten hun zegel op het Verbond niet, want zij beloven niets; maar omdat God alleen belooft, zo verzegelt Hij het ook alleen. Onder de oude bediening waren de Besnijdenis en 't Pascha zegels, en onder de nieuwe bediening de heilige Doop en het heilig Avondmaal. God wil de mens eerst bereiden om bezitter te

zijn van de eeuwige zaligheid uit die vrije Genade, en leidt hem door veel wonderlijke wegen, als Israël in de woestijn, die van de hemel schijnen af te gaan. En opdat hij op de weg niet bezwijke, zo geeft de Heere hem zegels.

De kracht ervan.

1. Opdat hij de beloofde goederen telkens wederom in gedachte krijge, en die diep inzie, en daarop staroge.
2. Opdat hij telkens krachtiger versterkt worde in het geloof, en verzekerd zij van de gewisheid van de beloften aan hem gedaan
3. Opdat hij telkens de voorsmaak krijge van de hemelse goederen, en de kracht enigszins smake.
4. Opdat hij telkens verwakkerd worde om gemoedigd de wereld te verlaten, tegen zijn begeerlijkheden te strijden, zijn kruis op zich te nemen, en door weldoen eer en heerlijkheid te zoeken. Dus moet men de Sacramenten gebruiken, en niet in het gebruik zelf, in dat gedane werk rusten; maar daarin aan de ene zijde zien als in een afbeeldsel het lijden en sterven van de Middelaar Jezus Christus, en aan de andere zijde daaruit zien de onverbrekelijkheid van al de beloften in dit Verbond beloofd.

Oorzaken, waarom velen in het Verbond niet ingaan.

XXVI. Dus hebben wij u voorgesteld de voortreffelijkheid van ‘t Verbond der genade. Wie zou geen lust hebben om van hetzelve een bondgenoot te zijn? Wie zegt op al deze niet amen, ‘t is van de Heere geschied, en ‘t is wonderlijk in onze ogen. En nochtans vindt men velen die niet willen. De Heere Jezus verwonderde Zich over de ongelovigheid van de Joden, zo zullen zich met mij verwonderen allen, die dit Verbond in zijn heerlijkheid kennen, en aan de andere zijde zien, hoe velen geen lust aan hetzelve hebben, en niet ingaan.
Men zal denken: *hoe is het mogelijk!*
En men vraagt: *welke de oorzaken daarvan zijn?*
Ik antwoord:

1. **Onkunde.**
Dat men niet kent, dat begeert men niet. Velen merken niet op, wat het prediken beduidt, wat verkondigd wordt, en zo men het al enigszins hoort, men blijft er niet op staan, men doet geen moeite om de zaak tot in de grond te verstaan, en daarom blijft het hun verborgen. Anderen beschouwen het maar om te weten, en daarvan te kunnen spreken, om de achting van verstandig te zijn te bekomen. Dus acht men de voortreffelijkheid van het Verbond als wat vreemds, waaraan hun niets is gelegen.

2. **Ongeloof.**
Men hoort de zaken, men acht ze als goed en beminnelijk, maar men weet niet of het de waarheid is; al durft men het niet verwerpen als onwaarheid, men gelooft niet dat mensen die zaken zouden kunnen deelachtig worden, en in zulke staat zouden kunnen komen; dus laten ze de zaken staan en zien er van af, en het woord van de prediking doet hun geen nut, omdat het met het geloof niet vermengd is.

3. **Lusteloosheid.**
Lusteloze luiheid. Men ziet iets, men wilde wel dat men het had: maar 't is de begeerte van een luiaard, die niet werken wil; 't is het malen en denken van een halfslapende, die met de begeerte in slaap valt, en tegelijk begeerten en werkzaamheden verliest; daarom krijgen zij er ook geen deel aan; men vindt op zoeken, en anders niet. Spr. 2:4, 5. *Zo gij haar zoekt als zilver, en naspeurt als verborgen schatten, dan zult gij de vreze des HEEREN verstaan, en zult de kennis Gods vinden.* Maar deze is alle werk te veel, wilde het dan van zelf komen, dan zou men het nog aan zich laten doen; maar zo te onderzoeken, te bidden, te worstelen om te geloven, en door het geloof het aan te grijpen, en zich daarin steeds bezig te houden, dat is hun te zwaar een werk, 't is hun de pijn niet waard.

4. **Aardse bekommernissen.**
Velen hebben er wel lust aan, en zijn soms bewogen om in te gaan, maar de tegenspoeden, de overgrote bezigheden, de vreze van nog eens gebrek te hebben, de bekommerende gedachten en overleggingen nemen het hart weg, en doen hun de goede bewegingen met een zucht verlaten; dit zijn de doornen, die het goede zaad verstikken, en het hart bezwaren, en de mens in zijn staat doen blijven.

5. **Begeerlijkheden van het vlees.**
Deze zouden wel lust hebben aan de goederen van het Verbond in zichzelf aangemerkt, maar in de omstandigheden, dat ze dan hun eerlijke, hun voordelige, hun vermakelijke zonden zouden moeten missen, die haten, die bestrijden, dan behagen hun de goederen van het Verbond niet; het tegenwoordige is te zoet, het vleselijke is te vermakelijk, daarom kiezen ze dit met van de daad, en laten het geestelijke daar; kunnen ze anders niet in de hemel komen, geduld, de zonde kan men niet laten; wil men niet laten, dat staat vast, het ga dan zo het mag.

6. **Verkeerde inbeeldingen.**
Velen hebben kennis van de waarheden, zien ze aan als heerlijk en beminnelijk, en achten zeer gelukzalig degenen, die bondgenoten zijn; zij begeven zich tot de kerk, zij zijn uitwendig godsdienstig, zij wachten zich voor de grove besmettingen van de wereld; en zo achten zij zich als bondgenoten, ofschoon zij:

(a) de inwendige waarheid niet kennen, en de zaken in hun geestelijke natuur niet beschouwen, en de Borg van dit Verbond niet dierbaar in hun harten achten, en alleen beminnen.
(b) Ofschoon zij van de allianties en verbonden, in welke zij van nature zijn met wereld en hun vlees, niet afstaan, die niet verbreken, en die voor hun vijand niet achten, en dadelijk als vijanden handelen, maar inwendig met hun genegenheden en liefde nog verenigd blijven.
(c) Ofschoon zij met de Borg van dit Verbond, en met de God van het Verbond geen onderhandeling hebben, om met hart en tong in het Verbond te treden, maar alleen de beloften beschouwen als beminnelijk.
(d) Ofschoon zij weltevreden zijn, al hebben ze de bezitting en het gevoel niet van de goederen van dit Verbond; schoon ze afgescheiden en verre van God leven; schoon ze geen heiligheid hebben, maar in de aarde en in zich zelf, en in inwendige zonden leven, met hun hart, gedachten, genegenheden en be-ogingen niet boven naar God,

maar in het lichamelijke en zienlijke zijn. Deze dingen zijn in alle ware bondgenoten, en omdat zij niet zijn in de waan- en tijdgelovigen, zo moesten ze overtuigd worden, dat ze zich tot nog toe met valse overleggingen bedrogen hadden.

XXVII. U die overtuigd zijt, dat gij nog in dit Verbond niet zijt overgegaan, hoort eens naar mij, en laat u bewegen om door het overgaan in dit Verbond een waar bondgenoot te worden.

Opwekking om in het Verbond over te gaan.

1. Buiten dit Verbond is niet dan ellende. God is u een vertoornd Rechter, gij hebt geen deel aan de Borg en aan zijn volheid, gij hebt geen deel aan een enige belofte, maar alle bedreigingen, alle oordelen liggen op u, alles, wat gij in de wereld geniet, hoopt uw zonden maar op, en verzwaart uw oordeel, en de eeuwige verdoemenis zal uw erve zijn. Zie dit, Efeze 2:11, 12, *Daarom gedenkt... dat gij in die tijd waart zonder Christus, vervreemd van het burgerschap Israëls, en vreemdelingen van de Verbonden van de belofte, geen hoop hebbende, en zonder God in de wereld.* Wordt toch eens wakker, komt eens tot u zelf, schrikt en beeft, en laat de schrik des Heeren u bewegen tot het geloof, vliedt van de toekomende toorn door ingaan in dit Vrede-verbond.
2. In dit Verbond is alle zaligheid; gaat eens terug, onderzoekt al de beloften van dit Verbond boven voorgesteld, en ziet of er nog iets is, dat gij er bij begeert, en zo niet, gelijk er niets aan ontbreekt, zo omhelst het toch, en geeft de Heere de hand. ‘t Is maar vuiligheid, dat gij zult verlaten; ‘t is maar een zware last, die gij afleggen zult; ‘t is een harde en wrede meester, die gij de dienst zult opzeggen; en integendeel, ‘t is God, met wie gij in vrede en vriendschap zult leven; ‘t is enkel licht, liefde, vrolijkheid en zuivere heiligheid, ‘t welk de bondgenoten voor nu en voor eeuwig zullen genieten; wat staat gij dan te dralen, komt, neemt besluit en stapt over.
3. U wordt door God zelf aangezocht. Hij komt u voor en roept u: *Wendt u naar Mij en wordt behouden.* Hij zond zijn eigen Zoon, en door die spreekt Hij tot u. Zult gij naar God dan niet horen? Zult gij u afkeren van Die, die van de hemel is? De Heere zendt zijn dienaren, en tegenwoordig mij tot u; wat maken ze een werk, hoe bidden ze u, wat gebruiken ze hartbrekende beweegredenen, ja tranen, om u te lokken tot dit Verbond! Eilieve, laat u toch bewegen, laat u toch met God verzoenen. Wordt dan overwonnen door liefdedrang, en door al de gebeden van de leraren tot God voor u.
4. De Heere zal niemand verstoten, die maar in waarheid door Christus tot Hem komt, al hebt u nu zoveel jaren dezer vriendelijke aanbieding ongehoorzaam geweest, al is uw gehele leven tot nog toe niets anders dan zonde geweest, al zijn er gruwelen bedreven, al zijt gij een doodslager, een overspeler en hoereerder, een dief, een lasteraar en leugenaar tot op deze tijd toe geweest, zo gij maar uw zonden kent, waarlijk berouw hebt, en waarlijk lust hebt aan dit Verbond in al zijn delen, en aan de Borg, om alleen door Hem die goederen deelachtig te worden; zijt niet moedeloos, daar is hoop deze aangaande, komt maar; want de Heere zal zeker u niet verstoten, maar aannemen, want Hij heeft het gezegd: ziet al de beloften, en onder andere: Joh 6:37 *Die tot Mij komt, zal Ik geenszins uitwerpen.*

Vermaning voor degenen, die overgegaan zijn.

XXVIII. En u, die uzelf waarlijk in dit Verbond hebt ingelaten, 't welk gij kennen kunt uit hetgeen wij par. 26, 6 gezegd hebben.

1. Verblijdt en vermaakt u in uw deel aan al de goederen, en over de vastigheden van dit Verbond, schoon gij er nog zoveel niet van geniet, als gij wel begeert, gij zult het alles in volle mate nog eens genieten.
2. Merkt God nu gedurig aan zodanig als Hij in dit Verbond nu is, en handelt met Hem als een Bondgenoot, genadig van Hem aangenomen, gebruikt ootmoedige vrijmoedigheid om met Hem te verkeren, bidt in geloof om genot van die goederen, verwacht ze met lijdzaamheid, en verlaat u alleszins op Hem, vertrouwende dat Hij het wél zal maken.
3. Wandelt nu waardig het Evangelie, gelijk het een Bondgenoot betaamt, ziet niet om naar uw vrienden, de wereld en al wat daarin is, verloochent de vleselijke begeerlijkheden. Zijt hemelsgezind, uw wandel zij in de hemel, laat uw licht lichten onder de mensen, opdat zij zien dat een voortreffelijker geest in u is dan in hen; tracht naar nederigheid, zachtmoedigheid, vijanden lief te hebben, handelt verstandig in de oprechte weg, en zijt heilig, gelijk Hij, die u in zijn Verbond heeft aangenomen, heilig is.
4. Wandelt in de liefde en vrede met de bondgenoten, laat de wereld zien, dat gij één hart en één ziel zijt, en wekt door uw voorgang alle andere bondgenoten op, opdat de liefde van velen tot elkaar een vuur make en mede aansteke die buiten zijn.
5. Verheerlijkt God over dit grote werk, doet naarstigheid om de volmaaktheden Gods, die zich in dit Verbond opdoen, niet alleen te noemen, maar diep in te zien, zodat uw ziel zich verlieze in verwondering, en uw tong los worde, om te verkondigen de deugden Desgenen, die u uit de duisternis getrokken heeft tot Zijn wonderbaar licht. *Dankt de HEERE, roept Zijn Naam aan, maakt Zijn daden bekend onder de volkeren! vermeldt, dat Zijn Naam verhoogd is. Psalm zingt den HEERE, want Hij heeft heerlijke dingen gedaan; dit zij bekend op de gehele aardbodem. Juich en zing vrolijk, gij inwoneres van Sion, want de Heilige Israëls is groot in het midden van u,* Jes. 12: 4-6.

Het Verbond is begonnen met Adam.

XXIX. Naast dit Verbond hebben wij twee vragen te beantwoorden.
De eerste vraag is: *Wanneer dit Verbond der genade begonnen is?*
De Socinianen en de Remonstranten, die het met hen in deze houden, schoon zij de natuur van het Verbond der genade niet recht verstaan, zeggen, dat het in de dagen van het Oude Testament niet is geweest, en schoon zij toestaan dat aan hen is bekendgemaakt, dat er eens een Zaligmaker zou komen, en dat er eens een Verbond der genade zou opgericht worden, dat zij nochtans dat niet hebben gehad, geen bondgenoten van dit Verbond zijn geweest, geen beloften van eeuwige zaligheid hebben gehad, en door het geloof en hoop op de toekomende Zaligmaker het eeuwige leven niet hebben verkregen, maar uit Genade, door hun deugdzaamheid. Wij zeggen, schoon de bediening zeer verscheiden is in beide de Testamenten, dat nochtans datzelfde Verbond, ten opzichte van zijn wezen, zowel geweest is in het OUDE TESTAMENT begonnen met Adam, als het nu is in het NIEUWE TESTAMENT Dit blijkt:

Bewijs 1.
XXX. Het is terstond na de val al opgericht in het Paradijs, in de belofte, Gen. 3:14, Datzelve (zaad van de vrouw) zal u (slang) de kop vermorzelen. Dit Zaad van de vrouw is de Heere Jezus, welke zonder toedoen des mans uit de maagd Maria geboren is, hoedanig geen mens geweest is, noch zijn zal. En Christus alleen en niemand anders, heeft de slang, de duivel, de kop vermorzeld, gelijk blijkt: Heb 2:14*, Opdat Hij door de dood te niet doen zou dengene, die het geweld van de dood had, dat is, de duivel.* 1 Joh. 3:8. *Hiertoe is de Zone Gods geopenbaard, opdat Hij de werken van de duivel verbreken zou.* Christus, het Zaad van de vrouw, zullende de duivel de kop vermorzelen, wordt hier beloofd, en dat op te merken is, bij wijze van een bedreiging, en dat aan de slang; 't is niet tot Adam en Eva gezegd, maar alleen ten aanhore van haar; waaruit blijkt, dat het Verbond der genade niet is opgericht met Adam en Eva en in hen met alle hun nakomelingen, gelijk het Verbond der werken met hem was opgericht; maar Adam en Eva deze belofte horende, moesten de beloofde Zaligmaker tot hun vertroosting aannemen voor zich zelf, gelijk daarna ieder gelovige deed, 't welk in de volgende reden zal blijken.

Bewijs 2.
XXXI. Het Evangelie, 't welk is de aanbieding van dit Verbond, is zowel in het OUDE TESTAMENT verkondigd, als in het NIEUWE TESTAMENT Zie dit Ga 3:8, De Schrift te voren ziende, dat God de Heidenen uit het geloof zou rechtvaardigen heeft tevoren aan Abraham het Evangelie verkondigd, zeggende: In u zullen al de volken gezegend worden. In u, dat is, in uw zaad, 't welk is Christus vs. 16. Hij zegt niet: en den zaden, als van velen, maar als van één: En uw zaad; dat is Christus. Deze blijde boodschap geloofde Abraham, niet voor de Heidenen, die nog komen en geloven zouden, maar voor zich zelf; hij had er toen de nuttigheid uit, namelijk, de rechtvaardigmaking, welke is een vrij verklaren van schuld en straf, en een inwijzen in het recht ten eeuwigen leven. Zie dit, Gen. 15:6, *En hij geloofde,* (merkt: niet de HEERE, maar) *in de HEERE, en Hij rekende het hem tot gerechtigheid.* Jak. 2:23. *En Abraham geloofde God, en het is hem tot rechtvaardigheid gerekend, en hij is een vriend van God genaamd geweest.*
Dat dit niet een buitengewoon voorrecht geweest is aan Abraham alleen, dat hem het Evangelie verkondigd werd, maar dat hetzelfde ook aan de kerk van het OUDE TESTAMENT gelijk geschied is, blijkt uit Heb 4:2, Want ook ons is het Evangelie verkondigd, gelijk als hun. Het wordt ons verkondigd, opdat wij het aannemen zouden tot ons nut, zo dan ook tot hun nut; en dat velen daaruit geen nuttigheid verkregen, was niet omdat het hun niet aangeboden was, maar omdat zij het door het geloof niet aannamen. Maar het woord van de prediking deed hun geen nut, omdat het met het geloof niet vermengd was in degenen, die het gehoord hebben. Zo dan Christus in het OUDE TESTAMENT door het Evangelie is verkondigd en aangeboden, en een ieder verplicht was daardoor in Christus te geloven tot rechtvaardigmaking, gelijk Abraham deed, zo is dan het Verbond der genade in het OUDE TESTAMENT geweest.

Zie dit ook in Mozes, Hebr. 11:24, 26, *Door het geloof heeft Mozes ... achtende de versmaadheid van Christus meerdere rijkdom te zijn, dan de schatten in Egypte; want hij zag op de vergelding des loons.* Mozes kende Christus, geloofde in Christus, achtte

Christus dierbaar, had het oog op de beloften door Christus. Dit hoofdstuk telt een geheel register op van gelovigen in het OUDE TESTAMENT en wat nuttigheid zij deelachtig werden door het geloof in Christus.

Bewijs 3.

XXXII. De borg van het Verbond was in het OUDE TESTAMENT in dezelfde kracht als in het NIEUWE TESTAMENT, dus is het Verbond daar ook geweest zowel als nu. Zie dit, Heb 13:8, Jezus Christus is gisteren en heden dezelfde en in der eeuwigheid. Door heden wordt aangewezen de tegenwoordige tijd, door in eeuwigheid de toekomende, door gisteren de verleden tijd. De apostel zegt niet alleen *dat Christus was, is en zijn zal;* maar hij zegt, dat Christus altijd Dezelfde geweest is, tot verzoening, tot vertroosting en hulp, en dat men daarom niet bezwijken moet in verdrukking. Door *gisteren* kan men niet verstaan de tijd even voor Paulus, de tijd van Christus' wandeling op aarde; want 't is klaarblijkelijk, dat de apostel de gelovigen tot standvastigheid opwekt, omdat Christus van alle tijden, zodra daar een Kerk geweest is, en zolang als er een Kerk zal zijn, dezelfde getrouwe Zaligmaker is geweest; zodat gisteren is de tijd vóór Christus' zijn in het vlees, de tijd van het OUDE TESTAMENT, 't welk ook daaruit blijkt, dat Christus gezegd wordt van voor de grondlegging der wereld geslacht te zijn. Zie Openb. 13:8, *Welker namen niet zijn geschreven in het boek des levens, des Lams, dat geslacht is, van de grondlegging der wereld.* De woorden: van de grondlegging der wereld mogen niet door overspringing gevoegd worden bij: *welker namen niet geschreven zijn in 't boek des levens,* daar is geen noodzaak van terug te springen, en nooit wordt Christus zonder enige bijvoeging of beschrijving gezegd geslacht te zijn; en daarbij, indien men de woorden alzo opnam, welker namen niet zijn geschreven in 't boek des levens des Lams van de grondlegging der wereld, zo blijft het vast, dat er van de grondlegging der wereld, een boek was, in 't welk de namen van de gelovigen geschreven waren, en dat dit boek was van het Lam, dat is: van Christus, en bijgevolg Christus' dood wordt aangemerkt als in kracht daar tegenwoordig, omdat niemand in zijn boek geschreven kan worden dan door de kracht van zijn dood door slachting. Maar 't is eenvoudig en klaar, dat men de woorden voege zoals de apostel ze gevoegd heeft: *des Lams dat geslacht is, van de grondlegging der wereld.*

Vraag. Maar hoe is Christus van die tijd af al geslacht? Want de apostel schijnt dit tegen te spreken, Heb 9:26, *Anders had Hij dikwijls moeten lijden van de grondlegging der wereld af.*

Antwoord. De apostel toont, dat de dood van Christus maar eens moest geschieden, en dat die éne offerande krachtig was van de grondlegging der wereld, en zo bevestigt hij krachtig dat die éne dood van Christus toen alzo krachtig was, alsof Hij én in die tijd, én van die tijd af dadelijk geleden had, en zo bevestigt hij dat Christus gisteren en heden dezelfde is. Christus is dan wel dadelijk niet geslacht van de grondlegging der wereld, maar in kracht, in offerande; en de gelovigen geloofden van die tijd af in Hem door de offeranden, waarin zij zagen de dood van de toekomende Zaligmaker, en namen die door het geloof tot rechtvaardigmaking aan. Gelijk blijkt in Abel, Heb 11: 4, 5, *Door het geloof heeft Abel een meerdere offerande Gode geofferd dan Kaïn, door dat hij getuigenis bekomen heeft, dat hij rechtvaardig was; want vóór zijn waarneming heeft hij getuigenis gehad, dat hij Gode behaagde.* Abel offerde in geloof, Abel behaagde

God, Abel was rechtvaardig; dit alles zegt onweersprekelijk, dat Abel zich Christus in zijn offerande vertegenwoordigde.

Bewijs 4. In het OUDE TESTAMENT de geestelijke goederen.

XXXIII. De gelovigen in het OUDE TESTAMENT hadden al de geestelijke goederen van het Genadeverbond, dus hadden ze het Verbond zelf, zowel als wij in het NIEUWE TESTAMENT.

(a) God was hun God en hun Vader: Exod. 20:2. *Ik ben de HEERE uw God.* Jes. 41:10. *Ik ben uw God.* Jes. 64:8. *Doch nu, HEERE, Gij zijt onze Vader.* Jer. 3:4. *Zult gij niet van nu af tot Mij roepen: Mijn Vader!*
(b) Zij hadden vergeving van de zonden: Psalm 65:4. *Maar onze overtreding, die verzoent Gij*. Psalm 32:5. *En Gij vergaaft de ongerechtigheid van mijn zonden.*
(c) Zij hadden de geest van de aanneming tot kinderen: Rom. 9:4. *Welker is de aanneming tot kinderen.* 2 Kor. 4:13. *Omdat wij nu dezelfde Geest van het geloof hebben.* Psalm 143:10. *Uw goede Geest geleide mij in een effen land.*
(d) Zij hadden de vrede van het geweten met God: Psalm 4:8. *Gij hebt vreugde in mijn hart gegeven.* Psalm 62:2. *Immers is mijn ziel stil tot God.*
(e) Zij hadden een kinderlijke omgang met God: Psalm 139:18. *Word ik wakker, zo ben ik nog bij U.* Psalm 73:28. *'t Is mij goed nabij God te wezen.*
(f) Zij waren van de heiligmaking deelachtig: Psalm 119:97. *Hoe lief heb ik uw wet! Zij is mijn betrachting de gehele dag.*
(g) Zij gingen na de dood in de zaligheid. Daar hadden ze het oog op: Hebr. 11:10, 16. *Hij verwachtte de stad, die fundamenten heeft ... Maar nu zijn zij begerig naar een beter, dat is, naar het hemelse.*
(h) Die zaligheid verkrijgen ze. Hand. 15:11. *Maar wij geloven, door de genade van de Heere Jezus Christus, zalig te worden op zulke wijze als ook zij.* De apostel spreekt hier niet van de Heidenen, en ook hij zou de zaligwording van de Heidenen niet stellen voor der Joden zaligwording, maar hij spreekt van de vaderen, die het juk niet konden dragen, en evenwel door het geloof zalig werden, daaruit brengt hij in, dat zij ook door het geloof en niet door de werken van de ceremoniële wet de zaligheid verwachtten, en daaruit besluit hij, dat men dan ook de Heidenen niet moest noodzaken besneden te worden, om de wet van de ceremoniën te onderhouden.

Uit alle deze blijkt, dat de gelovigen het OUDE TESTAMENT de goederen van het Genade-verbond hebben genoten, dus hebben ze dit Verbond zelf gehad, en zijn bondgenoten geweest in datzelfde Verbond met ons, hebbende allen dezelfde geestelijke spijze gegeten, en dezelfde geestelijke drank gedronken, 1 Kor. 10: 3, 4. Daarom noemt de apostel Petrus de Joodse natie: Kinderen van de profeten en van het verbond, dat God met onze vaderen opgericht heeft, zeggende tot Abraham: En in uw zaad zullen alle geslachten van de aarde gezegend worden. Hand. 3:25.

Tegenwerping. 1.
XXXIV. In 't OUDE TESTAMENT hebben ze de beloften niet verkregen. Hebr. 11:13, *De beloften niet verkregen hebbende.*
Antwoord.

De beloften, op welke de apostel hier ziet van Christus in het vlees, dewelke zij van verre hebben gezien, geloofd en omhelsd.

Tegenwerping. 2.
Hebr. 7:19, *De Wet heeft geen ding volmaakt.*
Antwoord.
De ceremoniële wetten, van welke de apostel spreekt, hadden de kracht van voldoening niet, maar wezen op Christus, en waren alzo de aanleiding tot een betere hoop; door het geloof in een toekomende Messias waren zij in Hem volmaakt, Kol 2:13.

Tegenwerping. 3.
Hebr. 9:8, *Dat de weg des heiligdoms nog niet openbaar gemaakt was, zolang de eerste tabernakel nog stand had.*
Antwoord.
Christus is de Weg, Joh 14:6. Christus heeft de weg tot God en tot de heerlijkheid ingewijd door het voorhangsel, dat is door Zijn vlees, Heb 10:19, 20. De tekst zegt, dat Christus dadelijk het rantsoen nog niet had betaald en de zaligheid voor de Zijnen verworven, zolang de plechtigheden nog stand hadden; maar toen dat geschied was, toen hadden zij uitgediend. De apostel zegt niet, dat niemand in die tijd in de hemel gekomen is, dat zullen partijen zelf niet durven zeggen. Henoch, Elia, Mozes, Abraham, Izak en Jakob zouden hen bestraffen. De apostel zegt ook niet, dat de weg naar de hemel nog niet bekend was; want daar geloof, hoop, en liefde is, daar kent men de weg; maar hij zegt, dat Christus zelf nog in het vlees niet was gekomen, die doen zou, dat de gehele tabernakeldienst niet kon teweegbrengen, namelijk, zalig maken.

Tegenwerping. 4.
XXXV. 2 Tim. 1:10. De apostel zegt, *dat Christus het leven en de onverderfelijkheid aan het licht gebracht heeft door het Evangelie.* Dus was er nóch licht, nóch leven vóór Christus' komst in het vlees.
Antwoord.
De tekst zegt wel, dat het Christus is, die het leven en de onverderfelijkheid aan 't licht gebracht heeft; maar hij zegt niet, dat Christus dat alleen met zijn komst gedaan heeft, en niet vóór zijn komst. Wij hebben boven getoond, dat Christus, die gisteren en heden dezelfde is, het ook in het OUDE TESTAMENT gedaan heeft; want ook hun is het Evangelie verkondigd. Maar de tekst heeft het oog op de trap van openbaring, en op de openbaring aan de Heidenen, daar het te voren aan Israël alleen geschiedde, gelijk blijkt uit het volgende, vers 11. *Waartoe ik gesteld ben een prediker, en een apostel, en een leraar van de Heidenen.* Dit toont de apostel uitdrukkelijk: Efeze 3:5, 6, 8, *Welke in andere eeuwen de kinderen van de mensen niet is bekend gemaakt, gelijk zij nu is geopenbaard... namelijk, dat de Heidenen zijn medeërfgenamen... Mij, de allerminste van al de heiligen, is deze genade gegeven, om onder de Heidenen te verkondigen de onnaspeurlijke rijkdom van Christus.* Dus is ook te verstaan de plaats Rom. 16:25, *Naar de openbaring van de verborgenheid, die van de tijden der eeuwen verzwegen is geweest, vs. 26, Maar nu geopenbaard is, en door de profetische Schriften, naar het bevel van de eeuwige Gods tot gehoorzaamheid van het geloof, onder al de Heidenen bekend is gemaakt.* Hieruit blijkt, dat de tegenstelling niet is tussen het OUDE TESTAMENT en NIEUWE TESTAMENT ten opzichte van de openbaringen van de

weg tot zaligheid, maar tussen de Joodse natie, die toen de openbaringen alleen hadden, en tussen de Heidenen, die dezelfde nu ook hebben.

Tegenwerping. 5.
XXXVI. Hebr. 11:39, 40, *Deze alle, hebbende door het geloof getuigenis gehad, hebben de beloften niet verkregen. Alzo God wat beters over ons voorzien had, opdat zij zonder ons niet zouden volmaakt worden.* Alsmede 1 Petrus 1:12, *Dewelken geopenbaard is, dat zij niet zich zelf, maar ons bedienden deze dingen.* Uit deze teksten blijkt, dat zij in het OUDE TESTAMENT deze goederen niet hebben gehad.
Antwoord.
De teksten spreken nadrukkelijk van de komst van Christus in het vlees, en 't is openbaar dat zij in hun tijd de beloften niet hebben verkregen. Zij verkondigden dat Christus eens komen zou, maar dat zij in hun tijd die niet verwachten; in die opzicht bedienden zij niet zich zelf deze dingen, maar ons, die ná de komst van Christus leven, en de vervulling van die belofte zien en genieten. En zo genieten wij betere dingen dan zij, die zoveel beter zijn, als de vervulling beter is dan de belofte. Hieruit blijkt, dat de teksten niet spreken van de genieting van de goederen van het Verbond, die zij zowel deelachtig waren als wij, gelijk getoond is, en de apostel in de tekst zelf dat aanwijst, als hij zegt: opdat zij zonder ons niet zouden volmaakt worden. Zo werden zij dan volmaakt, doch niet door de werken van de wet, maar door Christus, wiens komst zij in de beloften hadden, en in de vervulling hebben, en zo worden zij niet door een andere oorzaak zalig dan wij, maar wij en zij door dezelfde Borg; maar ten opzichte van de bedeling is het Nieuwe Testament beter dan het Oude.

Of er een uiterlijk Verbond is.

XXXVII. De tweede vraag is: *Of God behalve het Verbond der Genade een ander en uiterlijk Verbond, 't zij in het Oude Testament of in het Nieuwe, opgericht heeft?*
Antwoord.
Eer wij op deze vraag antwoorden, is van node voor te stellen, wat een uitwendig verbond is. Een uitwendig verbond is:
(a) Een verbintenis tussen God en de mens, 't is een verbond van vriendschap, van vereniging.
(b) De partijen zijn: aan de ene kant, de heilige God, wiens ogen zo rein zijn, dat Hij het boze niet kan aanschouwen; Hab. 1:13; *Die geen lust heeft aan godloosheid, bij wie de boze niet zal verkeren, voor wiens ogen de onzinnigen niet zullen bestaan, die alle werkers van de ongerechtigheid haat, die de leugensprekers zal verdoen, die van de man des bloeds en bedrogs een gruwel heeft,* Psalm 5: 5-7.
De andere partij zijn onbekeerden, wier keel is een geopend graf; wier tongen bedrog plegen, onder wier lippen slangenvenijn is, welker mond vol is van vervloeking en bitterheid, op wier wegen is vernieling en ellendigheid; die een weg des vredes niet kennen, en voor wier ogen de vreze Gods niet is; Rom. 3:13-18 en alzo zijnde en blijvende, zijn ze kinderen des toorns; Efeze 2:3 en vaten des toorns tot het verderf toebereid, Rom. 9:22. Deze zouden de partijen moeten zijn.
(c) De beloften zijn alleen lichamelijke zegeningen, 't zij het land Kanaän, of buiten dat, kost en kleren, geld, lekkernijen en vermakelijkheden in deze wereld.

(d) De voorwaarde is uitwendige gehoorzaamheid, zij zouden volstaan met de wet van de tien geboden, en van de plechtigheden uitwendig te onderhouden; en nu met kerkgaan, belijdenis van het geloof te doen, de sacramenten te gebruiken, en dit alles maar uiterlijk zonder 't hart daarbij te hebben.
(e) Dit verbond zou geen Middelaar hebben, maar 't zou onmiddellijk tussen God en de mens zijn.
(f) Dit zou in 't Oude Testament het volksverbond zijn met Abrahams zaad alleen opgericht, het zou een voorbeeldig verbond zijn, om de geestelijke dienst in de dagen van het NIEUWE TESTAMENT af te beelden. En in het NIEUWE TESTAMENT zou het zijn om een uitwendige kerk te maken. Dit gezegde moet het uitwendige Verbond uitmaken, want men stelt het in natuur verscheiden van het Verbond der Werken, en ook in natuur onderscheiden van het Verbond der Genade.

Als men dit uitwendige verbond zo van nabij beziet, schoon men misschien niet gaarne heeft, dat men het zo nauw bekijke, zo is de vraag, of er een uitwendig verbond is? Sommigen ontkennen het in 't NIEUWE TESTAMENT, maar stellen het in 't OUDE TESTAMENT Anderen stellen het ook in 't NIEUWE TESTAMENT Wij maken onderscheid tussen een uitwendige inlating in het Verbond der Genade, en tussen een uitwendig Verbond. Wij zeggen, dat er in alle tijden zodanigen zijn, die zich uitwendig inlaten in het Verbond der Genade, en zich maar uitwendig, zonder waar geloof en bekering, onder de bondgenoten onergerlijk dragen, maar hun uitwendig gedrag maakt geen uitwendig verbond; en God is met dat uitwendig gedrag niet tevreden, maar zal dezulken, die Hem vleien met hun mond, en Hem liegen met hun tong, buitengewoon straffen.
Daar is dan wel ***een uitwendige inlating in het Verbond der Genade, maar geen uitwendig Verbond;*** 't welk wij aldus tonen.

Niemand beoogt een uiterlijk Verbond.

XXXVIII. 1. Niemand beoogt zo'n verbond, als hij zich tot de Kerk begeeft, of ooit begeven heeft, door 't welk hij maar enige lichamelijke voordelen zou hebben; maar hij beoogt de zaligheid. Dus zou dat verbond zonder bondgenoten zijn. Niet dat de mens de lichamelijke goederen niet bemint, maar hij zoekt ze niet door zo'n verbond; hij kent, hij gelooft zo'n verbond niet, ook is de mens zo'n verbond niet voorgesteld, hij wordt er niet toe aangezocht noch gelokt, om zich daarin te begeven; niet één tekst in het gehele Woord van God dient er toe. Dat dan niet aangeboden wordt, en dat niemand beoogt, is ook niet.

' t Kan met Gods heiligheid niet bestaan.

XXXIX. 2. 't Kan met de heiligheid Gods niet bestaan, dat God die zo is, als wij Hem terstond beschreven, met de mens, die zo is, als wij hem zo even hebben voorgesteld, een verbond van vriendschap zou aangaan. 't Kan met Gods natuur niet overeenkomen, dat Hij behagen zou hebben aan uiterlijk werk zonder hart. God eist het hart, ook dan als Hij Kanaän en andere uitwendige zegening beloofde. Deut. 6:5, 10. *Zo zult gij de HEERE uw God lief hebben, met uw gehele hart, en met uw gehele ziel. Als het dan geschied zal zijn, dat de HEERE uw God u zal hebben ingebracht in dat land*, enz.

God dreigt vreselijk degenen, die Hem dienen zonder hart.
Jesaja 29:13, 14. *Daarom dat dit volk tot Mij nadert met zijn mond, en zij Mij met hun lippen eren, doch hun hart verre van Mij doen. Daarom ziet, Ik zal voorts wonderlijk handelen met dit volk, wonderlijk en wonderbaarlijk.* Dus kan het met Gods natuur niet overeenkomen met een uiterlijke gehoorzaamheid tevreden te zijn, en uit kracht van een verbond van vriendschap uitwendige zegeningen te geven op een uitwendige gehoorzaamheid. Nog verder; hoe kan het met de waarachtigheid Gods overeenkomen, uitwendige vriendschap en inwendige en waarachtige haat te hebben; uiterlijk te zegenen door een verbond, en inwendig en waarachtig te verdoemen; uitwendig een eigendom in vriendschap te zijn, en inwendig en waarachtig een volk van de verbolgenheid te zijn? Als mensen met mensen zo handelden, en zo verbonden met elkaar maakten, zou dit van de goddelozen niet verfoeid worden? Verre zij dan van de Almachtige onrecht! En zo het al met de natuur Gods kon overeenkomen, dat 't toch niet kan, zo was het een verbond der werken, en dat onvolmaakt; het had werk tot een voorwaarde, en lichamelijke beloften. Nu, God kan met de onmachtige zondaar geen verbond der werken oprichten, gelijk op zijn plaats getoond zal worden.

Uitvlucht.
God geeft velen, omdat zij zich uitwendig wel gedragen, uitwendige zegeningen, gelijk te zien is in Achab, de goddeloze koning van Israël. 1 Kon 21:29. *Hebt gij gezien, dat Achab zich vernedert voor Mijn aangezicht? Daarom, omdat hij zich vernedert voor mijn aangezicht, zo zal Ik dat kwaad in zijn dagen niet brengen.*
Antwoord.
't Is wat anders, of God door Zijn gewone goedheid aan goddelozen bij het een of het ander voorval uitwendige weldaden geeft, dat wij gaarne toestaan; want, de Heere is aan allen goed, en zijn barmhartigheden zijn over al zijn werken, Psalm 145:9. En 't is wat anders of God dit doet door een uitwendig verbond, door een verbintenis met de onbekeerden en goddelozen, om op een uitwendig goed gedrag hun uitwendige zegeningen te geven; dit ontkennen wij ernstig. 't Voorbeeld van Achab dient tot geen bewijs; want de weldadigheid aan hem op zijn uitwendige vernedering geschiedde niet uit kracht van een uitwendig verbond, waarover hier het verschil is, en bewezen moest worden, maar die geschiedde door de gewone goedheid en lankmoedigheid Gods.

Dan was Christus niet van node.

XL. 3. Indien God een verbond van vriendschap met onbekeerden kon aangaan zonder Middelaar der verzoening, gelijk men het stelt, en stellen moet, zo was de Borg Jezus Christus niet van node, zo kon men zonder voldoening aan de rechtvaardigheid Gods zalig worden; want kan God zonder Middelaar der verzoening een verbond van vriendschap met een zondaar oprichten, om op uitwendige gehoorzaamheid uitwendige zegeningen te geven, zo kan God ook een verbond van zaligheid zonder Middelaar der verzoening oprichten, belovende het eeuwige leven aan alle oprechte Godzaligen. En kan dat geschieden, zo is Christus niet van node, 't kan buiten Hem geschieden. Doch dit is onmogelijk, gelijk in het volgende hoofdstuk getoond zal worden, zo dan ook een zulk uitwendig verbond; waaruit meteen blijkt, dat het drijven van een uitwendig

verbond de waarheid van de Gereformeerden godsdienst ondermijnt, en partijen voet geeft.

Uitwendig verbond heeft geen sacramenten.

XLI. 4. Dit verbond heeft sacramenten of gene; zo gene, dan is het geen verbond; want God heeft nooit een verbond opgericht zonder zegels. Zo enige welke zijn ze? De Besnijdenis en het Pascha in het OUDE TESTAMENT en de Doop en het Avondmaal in het NIEUWE TESTAMENT 't Kan niet zijn; want dan waren dezelfde zegels zegelen van twee in natuur verscheiden verbonden, dat ongerijmd is. En behalve dat, de zegels van het Genadeverbond hebben alleen opzicht op Christus, en zijn tekenen en zegels van de rechtvaardigheid van het geloof, Rom. 4:11. Dit verbond nu had Christus niet tot een Borg, en had geen geestelijke beloften, noch rechtvaardigheid van het geloof; dus zijn de zegels geen sacramenten van een uitwendig verbond. Hierbij komt, dat niemand recht heeft voor zich zelf de zegels van het Genadeverbond te gebruiken, tenzij hij een ware gelovige is, omdat het zegels van de rechtvaardigmaking van het geloof zijn. Nu, onbekeerden worden gesteld ware leden te zijn van het uiterlijke verbond, en evenwel hebben zij geen recht tot de sacramenten; zo kunnen de sacramenten geen zegels zijn van dit uitwendig verbond. En dienvolgens, daar is geen uitwendig verbond.

Het Genadeverbond begrijpt alles.

XLII. 5. Al wat men in het uitwendige verbond stelt, is in het Genadeverbond begrepen, namelijk *uitwendige gehoorzaamheid,* doch voortkomende uit en verenigd met de inwendige heilige gestalte van het hart; het Verbond der Genade heeft zowel alle uitwendige beloften tot zaligheid nodig, als de geestelijke. Zie het eerste: 1 Kor. 6:20. *Gij zijt duur gekocht; zo verheerlijkt dan God in uw lichaam, en in uw geest, welke Godes zijn.* Rom. 12:1. *Ik bid u dan, broeders! door de ontferming Gods, dat gij uw lichamen stelt tot een levende, heilige en Gode welbehagelijke offerande.*
Zie van het laatste: Gen. 17:8. *En Ik zal u en uw zaad na u, het land uwer vreemdelingschappen geven, het gehele land Kanaän tot eeuwige bezitting; en Ik zal hun tot een God zijn.* 1 Tim. 4:8. *Maar de Godzaligheid is tot alle dingen nut, hebbende de belofte des tegenwoordigen en des toekomenden levens.*
Omdat dan het Verbond der Genade ook verplicht tot uitwendige gehoorzaamheid, en ook uitwendige beloften heeft, zo is er geen uitwendig verbond van node, en zo kan er ook geen uitwendig verbond zijn, door 't welk de zaken en goederen, in het Verbond der Genade begrepen, zouden geëist en beloofd worden.

Uitvlucht.
XLIII. Men zal zeggen, *al deze redenen hebben geen klem, omdat het uiterlijke verbond het Genadeverbond veronderstelt, en daarmee samengaat.*
Antwoord.

(a) Dit doet tot de zaak niet, omdat dit verbond van een geheel andere natuur gesteld wordt: dus moet men het op zich zelf aanmerken, en zo blijven al de redenen in volle kracht.
(b) De onbekeerden, schoon zij zich uitwendig in het Verbond der Genade inlaten, zo zijn zij toch in hetzelve niet; maar in het uitwendig verbond zouden zij eigenlijke en ware lidmaten zijn, en zo zonder enig opzicht van het Genadeverbond: zij, niet zijnde ware leden van het Verbond der Genade, en zo zonder Christus, en zonder belofte, worden gesteld tot ware leden van dit uiterlijke verbond. Zo komt dan het Genadeverbond hier in geen overweging; het geeft er niets toe, dat met hen een uitwendig verbond opgericht wordt, veronderstellende het Genadeverbond; dus is deze uitvlucht krachteloos, en ons bewijs blijft in kracht.

Tegenwerping. 1.

XLIV. In het OUDE TESTAMENT moest de gehele natie, hoofd voor hoofd, godlozen en Godzaligen, ingaan; zij moesten allen de sacramenten gebruiken, en zij allen waren ook in dat verbond en gebruikten de sacramenten en zij verbraken velen dat verbond; dus was daar een uitwendig verbond in de gehele natuur van het Verbond der Genade verscheiden; want dat is alleen met de gelovigen opgericht, en dat kan niet verbroken worden.
Antwoord.
(a) Het Verbond der Genade is een onbegrijpelijke genade en weldaad Gods; als God dat iemand aanbiedt, dan is het de uiterste godloosheid dat te versmaden, en te weigeren daarin te gaan; zodat een ieder, die het Evangelie verkondigd wordt, verplicht is dat met een grote graagheid met al zijn hart aan te nemen, en zich in het verbond in te laten. Dat is een zekere en onbetwistbare zaak. Dus is het moeten ingaan geen bewijs dat het een uiterlijk verbond is.
(b) Godlozen, verplicht wordende in het Verbond der Genade in te gaan, mochten niet godloos blijven; want de belofte van dit Verbond was ook heiligmaking, hiertoe moesten ze lust hebben, en de lust tot heiligmaking moest hen bewegen om in te gaan. Als iemand dan godloos bleef, dat was een blijk, dat hij niet in waarheid met God handelde, gelijk hij verplicht was te doen, maar dat hij alleen uitwendig in de vertoning voor de mensen inging, en dat hij geen waar bondgenoot was.
(c) De sacramenten moesten ze gebruiken in het geloof, indien zij ze zo niet gebruikten, zo tergden zij de Heere. Een godloze heeft geen recht tot het gebruik van de sacramenten, noch in ‘t OUDE TESTAMENT noch in ‘t NIEUWE TESTAMENT; tot de zodanigen zegt God:, Psalm 50:5-15 Wat hebt gij mijn inzettingen te vertellen, en neemt Mijn verbond in uw mond?
(d) Gelijk de godlozen zich maar in de schijn inlaten, alzo verbreken zij het ook wederom, en lijden schipbreuk van hun geloof, en tonen met de daad, dat zij noch lot noch deel aan het woord van de beloften hadden. Hun breuk was niet ten opzichte van een uitwendig verbond, maar ten opzichte van het Verbond der Genade, in ‘t welk zij zich uitwendig hadden ingelaten; hoedanig de inlating was, zodanig was ook het verbreken. Zij vernietigden zoveel als in hen was het Verbond der Genade, door het te veranderen in een verbond der werken.

(e) God had het verbond met de gehele natie, in ‘t algemeen aangemerkt, opgericht, maar niet met ieder, hoofd voor hoofd, ieder moest voor zich zelf waarlijk door het geloof in dat Verbond ingaan.
Zie van de natuur van het verbond in het OUDE TESTAMENT in ‘t tweede deel.

Tegenwerping. 2.

XLV. In ‘t NIEUWE TESTAMENT bestaat de Kerk uit ware gelovigen en uit onbekeerden, die doorgaans verre de meesten zijn. De onbekeerden zijn niet in het Genade-verbond, en zijn evenwel bondgenoten, dus zijn ze in een uitwendig verbond, te welke opzichte daar ook is een uitwendige Kerk, en te die opzichte worden de kinderen van de gelovigen ook, die in hun opwassen tonen dat ze goddelozen zijn, heilig genoemd, 1 Kor. 7:14, ‘t welk niet anders kan zijn dan een heiligheid van het uitwendige verbond. Zo is er dan een zodanig verbond.
Antwoord.

(a) De onbekeerden zijn in, en niet van de Kerk, zij zijn geen ware leden de Kerk uitmakende, maar bijlopers. Allen, die in iemands huis zijn, zijn daarom niet van het huis en de huisgenoten. Zij zijn in de Kerk door een uitwendige inlating; en uitwendige inlating in het Verbond der Genade maakt geen uitwendig verbond.
(b) Daar is geen uitwendige Kerk anders dan in opzichte van de uitwendige samenkomst, en niet ten opzichte van de lidmaten, kwade vermengd zijnde onder de goede.
(c) De kinderen van de gelovigen worden *heilig* genoemd, niet ten opzichte van een uitwendig, maar ten opzichte van het Genadeverbond, in ‘t welk zich de ouders, ‘t zij waarlijk, ‘t zij alleen uitwendig, hebben ingelaten, en in hetwelk zij ook hun kinderen mogen ingeven, gelijk ze doen als zij ze laten dopen; want ook zij beogen geen ander Verbond, dan door ‘t welk zij en hun kinderen zouden zalig worden. Dus hebben wij het Verbond der Genade in alle omstandigheden voorgesteld, wensende dat een ieder er op verliefd werd en waarlijk daarin overging. AMEN.

Hoofdstuk 17

Van de noodzakelijkheid der voldoening door de Borg Jezus Christus.

Orde van het volgende tot het einde van dit boek.

In het vorige hoofdstuk hebben wij gehandeld van het Verbond der Genade in het algemeen; nu zullen wij voortgaan tot enige bijzonderheden van dit Verbond, namelijk:
1. Van de Borg.
2. Van de bondgenoten, de Kerk.
3. Van de wegen, waardoor de Heere de bondgenoten overbrengt in het Verbond; hoe Hij hen in hetzelve bestuurt, en hoe Hij hen tot dat einde, namelijk, de heerlijkheid brengt.

Eerst zullen wij spreken van de Borg van het Verbond. 't Is nodig, dat wij van Hem uitvoeriger handelen, opdat men Hem kennende, in Hem op een verstandige wijze mag geloven. Doch tevergeefs handelt men van de Borg en zijn verrichting, zo men niet kent de Noodzakelijkheid van de Voldoening. Daarom zullen wij die zaak vooraf aan het gemoed klaarmaken, als een zaak van de hoogste aangelegenheid.

I. Om de natuur van de Voldoening wel te verstaan, moet men aanmerken, *de zonde, de Rechter, het werk van de verlossing.*

(a) De zonde brengt over de mens schuld, toorn en straf. Zal de zondaar verlost worden, zo moet hij ontslagen en verlost worden van de schuld; God moet verzoend worden en de straf moet worden gedragen.
(b) De Rechter is God, die komt hier voor niet zozeer als Schuldheer, of als Heer en verongelijkte partij, maar als Rechter. Een schuldheer mag wel kwijtschelden als hij wil, een heer en verongelijkte partij mag van zijn recht wel afstaan; die vrijheid heeft de opperste Rechter aan de mens gegeven; maar een rechter mag niet afstaan van de gerechtigheid, en alzo niet van het straffen van de misdaden; doch de wijze, tijd, plaats, soort van straf heeft God in de vrijheid van de rechter gelaten. God nu de hoogste Rechter zijnde, zo eist Zijn rechtvaardigheid dat de misdadiger gestraft worde.
(c) Het werk van de voldoening is verscheiden naar de verscheidenheid van de schuld. In de voldoening van de geldschulden wordt niet gezien op de persoon, die schuldig is, maar alleen op de schuld, die voldaan wordt met dezelfde som als de schuld was, of die dan door de eerste schuldenaar, of door een ander als borg betaald wordt; dat raakt de schuldheer niet, die wordt voldaan door dezelfde som; daar is geheel geen toegeving. Maar in criminele schulden, dat is misdaden, is het anders. Daar kan de schuld niet door hetzelfde voldaan worden, maar daar is straf van node tot voldoening aan de gerechtigheid, die in handen van de rechter is. Daar wordt niet alleen gezien op de schuld, maar ook op de persoon, die de schuld gemaakt heeft, op de misdadiger. Als die door een borg voldaan zou worden, zo moet bij de

voldoening door het dragen van de straf door de borg ook komen een vergeven aan de misdadiger. De gerechtigheid wordt voldaan, maar de rechter moet de borg willen toelaten, aannemen, en in hem de schuld straffen, dat hij volgens zijn uiterste rechten niet behoefde te doen, en moet alzo die straf de misdadiger niet toerekenen, hem ontheffen van de schuld, toorn en straf, omdat die overgebracht was op de borg. Dus komt in de voldoening te samen barmhartigheid en rechtvaardigheid, voldoening en vergeving. Zo is het in Christus.

Verscheiden benamingen.
II. Het woord voldoening staat wel met zovele letters in de Schrift niet, maar de zaak zelf wordt met veel andere woorden klaar in de Schrift uitgedrukt, als:

- kippoer, *verzoening doen,* Exod. 30:10. Daarvan komt rantsoen, *verzoendag;*
- pada, lossen, door een schadeloosstelling, in de plaats te geven. Exod. 13:13
- lutron, rantsoen, Matth. 20:28,
- antilutron, rantsoen, 1 Tim. 2:6,
- apolutrosis, verlossing door betaling van het losgeld of rantsoen. Eféze 1:7,
- hilasmos, verzoening;
- hilasterion, verzoening door voldoening. Rom. 3:25.

Al deze woorden betekenen, uit kracht van de grondtalen, zo'n verzoening, zo'n verlossing, die door betaling en voldoening geschiedt.

Daartoe nodig dragen van straf en heiligheid.
III. Komende tot de zaak zelf, zo zullen wij tonen dat voldoening volstrekt nodig is. Omdat de mens door de zonde zich niet alleen gebracht heeft onder schuld, toorn en straf, maar, ook door het niet volbrengen van de wet en overtreding van deze het recht tot het eeuwige leven verloren heeft, zo mocht hij door het voldoen, door het dragen van de straf alleen verlost worden van de straf, maar hij krijgt daardoor geen recht tot het eeuwige leven, omdat dat alleen beloofd is op volkomen volbrengen van de wet; daarom is bij het dragen van de straf ook volkomen heiligheid en volbrenging van de wet nodig. De noodzakelijkheid van deze beide zullen wij ieder op zichzelf tonen.

’ t Dragen van de straf is nodig
IV. Vraag: *Of tot het wegnemen van schuld en straf van de zondaar volstrekt nodig is het voldoen aan de rechtvaardigheid Gods door het dragen van de verdiende straf?*
De Socinianen ontkennen het; wij zeggen dat het volstrekt nodig is, dat aan de rechtvaardigheid Gods voor de zonde voldaan wordt door het dragen van de straf, zodat zonder deze geen vergeving van de zonde te verwachten is, en dat niet alleen ten opzichte van het besluit en de waarheid Gods, maar ook ten opzichte van de natuur, de rechtvaardigheid Gods, zodat Hij de zonde niet kan ongestraft laten. Dit blijkt uit deze volgende redenen:

Bewijs 1. In **de natuur ingedrukt.**
1. ‘t Is in de natuur ingeschapen, dat God is, dat Hij Rechter is, dat de wrekende gerechtigheid straf eist, Rom. 1:32. Dat God dienvolgens de zonden straft. De boeken van de Heidenen, die niet weten dan dat Gode natuurlijk eigen is, zijn hier vol van. God heeft een wraakkleed. Zelden ontgaat de schelm de straf. God Rechter zijnde, wordt

geen schuldige vrijgesproken. De straf over de goddelozen stelt mij gerust, en verontschuldigt God. Die van Miléte zeiden: Hand. 28:4, *Deze mens is gewis een doodslager, welke de wraak niet laat leven.* Al was het hun duisterder, dat God zonder voldoening de zonde niet kan vergeven, zo tonen ze het nochtans met hun daden. Zij wilden nog altijd wat doen tot voldoening van hun zonden, 't zij door zichzelf te pijnigen, 't zij door beesten in hun plaats te doden, 't zij iets anders op te offeren, ja zij offerden wel mensen in hun plaats, en zeiden: *Dat, zij zelf schuldig zijnde, een geofferd beest voor hen niet kon voldoen, dat de toorn van God alleen door mensenbloed gestild kon worden.* Al deze spreuken en daden geven te kennen, dat ze Gods wrekende gerechtigheid kenden, dat er voldoening moest zijn, en dat God een Borg kon toelaten. Deze reden wordt zeer versterkt als men de Schrift daarbij ziet.

2. **Gods rechtvaardigheid.**
V. 't Blijkt uit de eigenschappen Gods, namelijk:
(a) uit de rechtvaardigheid Gods.
De gehele Schrift is vol van uitdrukkingen van Gods rechtvaardigheid, daardoor niet alleen verstaande, dat God in zijn natuur en daden is recht, billijk, betamelijk, maar rechtvaardig als Rechter. Zie onder andere:
- Gen. 18:25. *Zou de Rechter van de gehele aarde geen recht doen?*
- Psalm 7:12. *God is een rechtvaardig Rechter.*
- Psalm 119:137. *HEERE! Gij zijt rechtvaardig, en elk een Uwer oordelen is recht.*

Nu is 't bekend, dat rechtvaardigheid van een rechter in zake des gerichts is een volmaaktheid, die ieder het zijne geeft, die ieder handelt naardat hij is, de schuldige verdoemt, de onschuldige vrijspreekt. Als een rechter op aarde dat niet doet, en het tegendeel doet, die is God een gruwel, Spr. 17:15. God nu Rechter zijnde, en zullende alle mensen oordelen, zo kan Hij niet anders dan verdoemen of vrijspreken; gelijk dat beide in de Schrift van God gezegd wordt. Markus 16:16. *Die niet zal geloofd hebben, zal verdoemd worden.* Rom. 8:33. *God is het Die rechtvaardig maakt.*

De Hebreeuwse en Griekse woorden hitsdik, dikaioun, betekenen nooit kwijtschelden, vergeven, maar als rechter *vrijspreken.* Hieruit is het zeker, dat God niemand kan rechtvaardigen, die niet rechtvaardig en vrij is. Verder, omdat God velen rechtvaardigt, zo zijn ze ook zeker rechtvaardig. Verder, zullen ze rechtvaardig worden, daar ze zeker in zichzelf zondig en verdoemelijk zijn, zo moet dan eerst hun zonde gestraft zijn, en de Wet moet eerst volmaakt gehoorzaamd zijn, waardoor zij rechtvaardig zijn, en bestaan kunnen in het rechtvaardig oordeel van God. Zo blijkt dan klaar dat Gods rechtvaardigheid niet toelaat dat de zonde ongestraft blijft; staat men toe, dat God Rechter is, men moet toestaan dat God niet kan nalaten de zondaar te verdoemen, en men moet toestaan volstrekte noodzakelijkheid van de voldoening voor de zonden door het dragen van de straf voor die Hij rechtvaardigt.

Uitvlucht.
Zegt men, *dat Gods rechtvaardigheid niet anders is dan zijn billijkheid, rechtheid, dat is heiligheid in zijn natuur en daden, en niet een wrekende gerechtigheid.*
Antwoord.
Ik antwoord, dat dit maar zeggen is; 't tegendeel is daar even getoond van Gods rechtvaardigheid in het gericht als Rechter, en ook, is de rechtvaardigheid Gods zijn

billijkheid en rechtheid in zijn natuur en daden, zo dan ook als Rechter in het oordeel, en dat is niet anders dan niemand te rechtvaardigen, dan die rechtvaardig is.

Uitvlucht.
Zegt men, *de rechtvaardigheid Gods is een daad van vrije wil, die God oefenen mag of niet, en alzo straffen of niet.*
Antwoord.
Ik antwoord: Is de rechtvaardigheid Gods, Gods billijkheid en rechtheid in Zijn natuur en daden, gelijk men zeggen wil, zo zou uit deze stelling volgen, dat God ook recht en billijk kon zijn of niet, recht handelen of niet; want Hij is en doet alles vrijwillig, dat lasterlijk is. Maar indien Hij noodzakelijk recht en billijk is in natuur en daden, zo is Hij het ook als Rechter in het gericht.

Uitvlucht.
Zegt men, *indien de wrekende gerechtigheid Gode natuurlijk en niet in Zijn vrije wil was, zo moest God altijd en alle ogenblikken straffen, gelijk vuur altijd brandt.*
Antwoord.
Ik antwoord: God is niet gedwongen rechtvaardig, maar vrijwillig. Vrijwilligheid en noodzakelijkheid of natuurlijk strijden niet. Want vrijwilligheid is niet een eveneensheid, maar vanzelfheid, uit eigen volmaakte natuur en bewegingen. Die noodzakelijk en volgens zijn natuur werkt, en daarbij redelijk, die weet tijd en wijze.

Gods heiligheid.
VI. (b) Dat de voldoening voor de zonde door het dragen van de straf volstrekt nodig is tot des mensen verlossing, blijkt ook uit de heiligheid Gods. God is heilig, Hij is door zijn natuur heilig, de heiligheid zelf. Omdat God door zijn natuur heilig is, zo haat Hij door zijn natuur de zonde. Omdat God oneindig heilig is, zo haat Hij de zonde ook oneindig, meer dan een engel, meer dan een Godzalige, die maar een klein stipje van heiligheid heeft. Omdat God van natuur, en dat oneindig, de zonde haat, zo kan God Zich met datgene dat zondig is, of die zondig is, niet verenigen, dat of die niet liefhebben; zo kan Hij anders niet door zijn natuur dan de zondaar van Zich wegdoen en verstoten, en dat in eeuwigheid. Dat eeuwig verstoten van een zondaar is een eeuwige straf: 2 Thess. 1:9. *Dewelke zullen tot straf lijden het eeuwig verderf, van het aangezicht des Heeren.*
Ja, de natuurlijke en de oneindige heiligheid, en daaruit volgende haat tegen de zondaar, kan geen ander gevolg hebben, dan de zondaar ten uiterste te verderven, en alzo de zonde en de zondaar niet ongestraft te laten, maar te straffen. Deze redenering uit de natuur van heiligheid, zonde, haat, is openbaar aan ieder mens, die rede gebruiken kan of wil; en daarbij zegt de Heilige Schrift het duidelijk, zie maar deze teksten:

- Hab 1:13. *Gij zijt te rein van ogen, dan dat Gij het kwade zou zien.*
- Psalm 45:8. *Gij hebt gerechtigheid lief, en haat goddeloosheid.*
- Jozua 24:19. *Gij zult de HEERE niet kunnen dienen, want Hij is een heilig God; Hij is een ijverig God; Hij zal uw overtredingen en uw zonden niet vergeven.*
- Psalm 5:5-7. Gij zijt geen God, Die lust heeft aan goddeloosheid; de boze zal bij U niet verkeren. *De onzinnigen zullen voor uw ogen niet bestaan; Gij haat alle werkers der ongerechtigheid. Gij zult de leugensprekers verdoen; van de man des bloeds en des bedrogs heeft de HEERE een gruwel.*

Ziet deze teksten met aandacht, en u zult zien, dat, omdat God heilig is. Hij de zondaar haat, en omdat Hij heilig is en de zonde haat, de zonde niet ongestraft kan laten. Dienvolgens, zal een zondaar verlost worden, zo is het volstrekt nodig, dat door het dragen van de straf, én schuld, én toorn, én straf weggenomen worden.

Uitvlucht
Zegt men: *God haat de zonde vrijwillig, omdat Hij ze wil haten.*
Ik antwoord: Al wordt de haat uitgevoerd door de vrije wil van God, gelijk God alles wat Hij is en doet, vrijwillig is en doet; zo vloeit nochtans de haat niet uit een onverschillige vrijwilligheid, zodat Hij ook zou kunnen de zonde niet haten, ja, de zonde kunnen liefhebben, dat lasterlijk is; maar zij vloeit uit de heiligheid Gods, en omdat heiligheid Zijn beeld is, zo heeft Hij door Zijn natuur heiligheid lief; en omdat onheiligheid en zonde Zijn beeld, en zo het tegengestelde van zijn Wezen is, zo haat Hij door Zijn natuur de zonde; en die haat, omdat Hij rechtvaardig en heilig is, en God de Soeverein is, en de zondaar onder Hem staat, zo kan die heiligheid en die haat niet anders dan de zondaar verstoten en straffen.

Barmhartigheid.
VII. (c) 't Blijkt ook uit Gods barmhartigheid, dat God de zonde niet ongestraft kan laten. Dit is onbetwistbaar, dat God oneindig barmhartig is, en dat door Zijn natuur. Indien nu de rechtvaardigheid Gods kon toelaten dat de zondaar ongestraft bleef, zo kon noch geen zondaar gestraft worden, noch tijdelijk, veel minder eeuwig; want de eeuwige barmhartigheid en de genade Gods zouden niet toelaten, dat Hij Zijn recht en macht om te straffen uitvoerde; want onder mensen zelfs zou het als wreedheid veroordeeld worden, dat iemand recht en macht hebbende om iemand ellendig te maken, en het in zijn vrijheid was, dat recht uit te voeren of niet uit te voeren, en hij uit het gebruiken van zijn recht geen ander voordeel kon trekken, dan dat hij toonde, dat hij recht en macht had iemand in de alleruiterste ellende, armoede, pijnlijkheid en gruwelijkheid te stellen, daar hij door barmhartigheid meer lof kon verkrijgen.
Is dit zo onder de mensen, veel meer zou dit plaats hebben in de opperste Goedheid, bij de oneindige genade en barmhartigheid. Zou die kunnen toelaten, dat haar schepsel tot in alle eeuwigheid, naar ziel en lichaam, in de alleruiterste pijn en benauwdheid, zonder enige verpozing zou zijn, en dat uit enkele vrijheid, daar zij het anders kon doen? Daarom, omdat God straft én tijdelijk én eeuwig, en zijn straffen geen wreedheid is, want Hij is de goedheid zelf, zo volgt noodzakelijk, dat het straffen vloeit niet alleen uit het recht en de macht van God, maar uit zijn volmaakte rechtvaardigheid, die in zichzelf alzo beminnelijk is als Zijn goedheid, en die niet nalaten kan de zonden te straffen. Die volgens is er een volstrekte noodzakelijkheid dat de zonde volkomen gestraft wordt, zal de mens verlost worden.

Waarheid.
VIII. (d) Dit blijkt ook uit de waarheid Gods. Wel uitdrukkelijk staat er:
- Ex 34:7. *Die de schuldige geenszins onschuldig houdt.*
- Nahum 1:2. *Een ijverig God en een Werker is de Heere, een Wreker is de HEERE, en zeer grimmig; een Wreker is de HEERE aan zijn wederpartijders, en Hij behoudt de toorn Zijner vijanden.*

Dit is de uitspraak over Adam, en over allen die in Hem waren, en in hem gezondigd hebben: Gen. 2:17. *Ten dage, als gij daarvan eet, zult gij den dood sterven.* Dit is het vonnis niet alleen over de Joden, maar over allen, die de Wet ontvangen hebben, of in natuur, of in de Schrift. Deut. 27:26. *Vervloekt zij, die de woorden van deze wel niet zal bevestigen, doende dezelve!* Zie ook: Rom. 1:18. *De toorn van God wordt geopenbaard van de hemel over alle goddeloosheid en ongerechtigheid van de mensen.* Rom. 6:23. *De bezolding der zonde is den dood.* En dergelijke. Nu is het zeker dat God niet liegen kan, noch Zijn woord zal herroepen; dienvolgens is er geen andere weg om verlost te worden, dan volkomen voldoening door het dragen van de straf.

Uitvlucht.
IX. Een natuurlijk mens zal licht denken: *alle bedreigingen en vonnissen zijn alleen op voorwaarde van berouw, geloof en bekering.*
Antwoord.
Ik antwoord, dat staat er niet bij, zij zijn volstrekt zonder voorwaarde.
Zegt men: *in de Schrift komen zulke bedreigingen wel voor, als bv. Ninevé.*
Ik antwoord:

1. Omdat men een enkel voorbeeld heeft, uit welks omstandigheden blijkt, dat er een voorwaarde onder begrepen is, daaruit volgt niet dat alle bedreigingen en vonnissen zodanig zijn.
2. Als God op een uiterlijke bekering de tijdelijke straffen opschort, dat is geen wegneming en vergeving van zonden, en bevrijding van de eeuwige straf.
3. Als men zegt onder voorwaarde van berouw, geloof en bekering, zo zal men immers een waarachtig berouw, geloof en bekering verstaan, en zo'n geloof en bekering, die Gode aangenaam zijn, en niet zulke, die de mens naar zijn eigen bevatting, en niet naar Gods Woord, zich voorstelt. Nu in het waarachtig geloof wordt voldoening van de Borg voor vast gesteld, want die neemt men in het geloof aan; zo ook, in alle waarachtige bekering is geloof in Christus, en uit dat geloof een inwendige verandering van dood tot leven, van aarde en zichzelf tot God, waarop volgt de vertoning van dat geestelijke leven in alle daden. Als God dan op, en niet om zo'n geloof en bekering de zonde wegneemt, dat geschiedt omdat Zijn gerechtigheid voldaan is door de Borg Jezus Christus, Wiens rantsoen door het geloof wordt aangenomen, en welks gemeenschap in de bekering wordt vertoond, daarom staat er nooit, dat God om de waardigheid, om het geloof, om de bekering de zonden en de straf wegneemt, maar altijd op of door het geloof en de bekering. Zodat geen van de bedreigingen van vloek, dood, verdoemenis gedaan zijn onder voorwaarde, maar zij zijn zeker en onveranderlijk vast. Of straf te dragen in eigen persoon of door de Borg is noodzakelijk; die de betaling niet krijgt in de Borg, zal zelf in eeuwigheid de straf moeten dragen, en zal ondervinden, dat een uiterlijk en natuurlijk berouw, een historisch en tijdgeloof, een uiterlijke bekering, hem niet zal vrijmaken van die straf.
   Zegt men daarop: *als de Borg betaalt, zo betaalt de zondaar zelf niet, en diensvolgens de bedreiging is niet volstrekt, maar onder voorwaarde.*
   Ik antwoord: Immers blijft de bedreiging volstrekt en onveranderlijk; want op de zonde was de bedreiging gedaan, de zonde wordt ook gestraft, de wet krijgt haar eis, die wordt voldaan, al geschiedt het door een Borg, en de Borg heeft dezelfde natuur, die gezondigd heeft, en zo is de zondaar en de Betaler dezelfde te dien aanzien. Daarom zegt de Apostel: Rom. 3:21, 22 *Maar nu is de rechtvaardigheid Gods*

geopenbaard geworden zonder de wet, hebbende getuigenis van de wet en de profeten, namelijk, de rechtvaardigheid Gods door het geloof van Jezus Christus.

3. De uitvoering door de Borg is Gode betamelijk.
X. ‘t Blijkt ook uit de uitvoering van de Borgtocht. Deze toont, dat er een volstrekte noodzakelijkheid van de voldoening aan de rechtvaardigheid Gods is. Want:
(a) De Schrift zegt dat het Gode betaamde, dat de Borg betaalde, als Hij zondaren zou zalig maken. Hebr. 2:10. Het betaamde Hem, om Welke alle dingen zijn, en door Welke alle dingen zijn, dat Hij, veel kinderen tot de heerlijkheid leidende, de overste Leidsman van hun zaligheid door lijden zou heiligen. Indien God de zonde vergaf, en de zondaar zalig maakte zonder lijden van de Borg, zo zou God iets doen, dat Hem onbetamelijk was; omdat dat ver van God is, zo is er dan een noodzakelijkheid van voldoening.
(b) In het zenden van de Borg is de allergrootste en onnaspeurlijkste liefde. Joh. 3:16. *Alzo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij zijn eniggeboren Zoon gegeven heeft.* Het zou waarlijk geen liefde, maar de allergrootste wreedheid zijn, de heilige Jezus zo te laten lijden en sterven, indien daar geen noodzaak in was, indien zonder voldoening de mens kon zalig gemaakt worden. Maar nu is ‘t zo groot een liefde, daarom is voldoening volstrekt noodzakelijk.
(c) De Schrift zegt ronduit dat de Borg Jezus Christus is tot betoning van de rechtvaardigheid Gods. Rom. 3:25. *Welke God voorgesteld heeft tot een verzoening door het geloof in Zijn bloed, tot een betoning van Zijn rechtvaardigheid.* Niet tot betoning van Zijn macht of recht, om zo te kunnen of te mogen doen, maar tot betoning van Zijn rechtvaardigheid, die daardoor voldaan werd.
(d) Als men hierbij overweegt de gehele omstandigheden van Adam af, al de profetieën, al de ceremoniën al de beloften, al dat verlangen en hopen, wie zal kunnen denken, dat het allemaal maar spel was, en dat het alles was om een zaak, die niet nodig was? Toont dat alles niet de volstrekte noodzakelijkheid, en dat er zonder voldoening geen vergeving van de zonden of zaligheid is?

Tegenwerping 1.
XI. Barmhartigheid en wrekende gerechtigheid zijn twee tegengestelde eigenschappen, en kunnen daarom in de een en dezelfde God geen plaats hebben; en omdat de barmhartigheid Gode natuurlijk is, zo kan de wrekende gerechtigheid Hem niet natuurlijk zijn.
Antwoord.
Ik antwoord:
(a) De rechters op aarde zullen dit voor mij beantwoorden; die kunnen bij uitstekendheid barmhartig zijn, en nochtans belet hun dat niet rechtvaardig te zijn in het straffen van de kwaaddoeners.
(b) Dat barmhartigheid in God is, en tegelijk ook toorn, leert de gehele Schrift, en de dagelijkse ervaring in het straffen van de mensen met allerlei kwalen. Nu, barmhartigheid en toorn zijn zowel tegengestelde eigenschappen als barmhartigheid en wrekende gerechtigheid, uit welke de toorn voortkomt.
(c) De voorwerpen zijn verscheiden, niet de natuur Gods, die blijft barmhartig en rechtvaardig in zichzelf, ook voor de schepping, toen daar nog geen voorwerp was; maar na de schepping daar nu verscheidene voorwerpen zijnde, de ene zondig, de

andere in de Borg, zo laat zich dezelfde Goddelijke natuur uit in rechtvaardigheid tot de zondaar, en in barmhartigheid naast de bondgenoten. Nochtans ontstaat de barmhartigheid niet uit de ellende des mensen, ja zelfs niet uit de voldoening van Christus, die zijn middelen en voorondergestelde hoedanigheden, waardoor de barmhartigheid neerdaalt tot de bondgenoten, maar zijn geen oorzaken van Gods barmhartigheid, die geen hogere en eerdere of voorgaande oorzaak heeft dan God zelf, dewelke als wijs en als vrijwillig, niet door een onverschilligheid of nooddwang, maar door een vanzelfheid op zijn tijd en wijze en mate wrekende gerechtigheid uitvoert over de godlozen, naar de mate van hun godloosheid, en zijn barmhartigheid betoont aan Zijn uitverkorenen in Christus. Rom. 9:18 *Hij ontfermt Zich dan diens Hij wil, en verhardt die Hij wil.*

Tegenwerping 2.
XII. Kan God zowel niet afstaan van Zijn recht als een mens, die schulden en misdaden, hem aangedaan, mag en kan vergeven zonder voldoening, en zo ja, zo kan Hij de zonden vergeven zonder voldoening.
Antwoord.
Ik antwoord:
(a) De mens is een wet gegeven, daarnaar moet hij zich besturen, zodat men van des mensen plicht tot het doen Gods geen besluit kan maken. Jes. 55:8. *Mijn gedachten zijn niet ulieder gedachten, en uw wegen zijn niet Mijn wegen.*
(b) Ook is recht en gerechtigheid niet één zaak; recht zegt macht, gerechtigheid is een deugd. Ieder particulier mag in veel gevallen van zijn recht afstaan, maar nooit van gerechtigheid als een deugd. Een overheid mag de onderdanen geen vrijheid geven tot godloosheid.
(c) Een rechter mag van gerechtigheid niet afstaan, of hij zou ongerechtigheid plegen. God komt in dit geval niet voor als een beledigde partij, maar als de hoogste Rechter van hemel en aarde. De mensen en God staan niet in trap van gelijkheid tegen elkaar.

Tegenwerping 3.
XIII. Indien de zonden uit genade vergeven en kwijtgescholden worden, gelijk de Schrift zegt, zo is de voldoening niet noodzakelijk; want voldoen en vergeven staan tegen elkaar, daar het een plaats heeft, daar wordt het andere uitgesloten.
Antwoord.
Ik antwoord:
(a) Hoe dat voldoening ten opzichte van de Borg, en vergeving ten opzichte van de mens samen kunnen gaan, en gaan, is in dit hoofdstuk, par. 1 getoond. ‘t Is allenthalve genade en vergeving ten opzichte van de mens, die heeft er niets toe gedaan, die is ellendig, hatelijk en onmachtig; maar God zelf heeft deze en die naar Zijn vrij welbehagen uitverkoren, heeft de Borg zelf uitgevonden, verordineerd en gezonden, rekent de zijnen de verdiensten van de Borg toe, en vergeeft alzo de Zijnen hun zonden en scheldt ze hun kwijt; dus ontvangt de mens vergeving; maar ten opzichte van de Borg is het volkomen betaling; dus voegt de apostel genade en voldoening bij elkaar. Rom. 3:24 *En worden om niet gerechtvaardigd, uit Zijn genade, door de verlossing die in Christus Jezus is.*

Tegenwerping 4.

XIV. *Heeft God uit genade Christus geschonken, zo waren dan de uitverkorenen al eerst geliefd en in genade aangenomen, daarom was dan voldoening niet nodig.*
Antwoord.
Ik antwoord: *God heeft ze in Christus uitverkoren,* Eféze 1:4. God had hen lief met de liefde van goedgunstigheid, daarom verordineerde God de Borg, opdat die door zijn voldoening de zonden, die God haat, en beletten dat God de zondaar met Zich kon verenigen in de liefde van de welbehaaglijkheid, en dat Hij hun weldeed, weg zou nemen. Omdat God hen liefhad, zo zond Hij hun de Borg, opdat ze met Hem eeuwig in zaligheid leven mochten.

Volkomen heiligheid is ook noodzakelijk.
XV. Hebbende gezien de noodzakelijkheid van de voldoening aan de rechtvaardigheid Gods door het dragen van de straf, zo moet men ook weten, dat er volkomen heiligheid van node is, zal de mens verlost en zalig worden. Dit blijkt:

Bewijs 1. **Zaligheid op geen andere voorwaarde beloofd.**
De zaligheid was op geen andere voorwaarde beloofd dan op volkomen heiligheid. Rom. 10:5. *Mozes beschrijft de rechtvaardigheid, die uit de wet is, zeggende: De mens, die dingen doet, zal door dezelve leven.* De overtreding verdient de tijdelijke en eeuwige dood. Als die nu ten volle gedragen en te boven gekomen is, zo is de mens niet verder dan in zijn allereerste staat ten opzichte van straf; straf kon op hem niet gelegd worden, zaligheid kon hij ook niet erven, omdat de voorwaarde, welke is volkomen doen van de wet, dat is volmaakte inwendige en uitwendige overeenkomst met de wet, nog niet vervuld was. De wet moest rechtvaardigen: Hand. 13:39 ... *van alles, waarvan gij niet kon gerechtvaardigd worden door de wet.* Rom. 8:3, 4. *Hetgeen der wet onmogelijk was, omdat zij door het vlees krachteloos was ... Opdat het recht der wet vervuld zou worden in ons.* Nu, de wet is niet in staat van te rechtvaardigen, zolang de mens die niet vervuld heeft, en rechtvaardigheid heeft, dat is het recht van de wet. Daarom, zal de mens zalig worden, zo moet hij eerst volkomen heiligheid hebben.

Bewijs 2. **Gods oordeel naar waarheid.**
XVI. Gods oordeel is naar waarheid. Rom. 2:2. En rechtvaardigen is niet alleen vrijspreken van straf, maar ook inwijzen in het recht tot het eeuwige leven. Als de mens voor het gericht Gods gesteld zal worden, zo zal niet alleen onderzocht worden of hij straf waardig is, of de straf geleden is, maar ook of hij daarenboven heiligheid heeft, en de wet volbracht heeft. Die mens is niet zalig, die geen straf te wachten heeft, maar zijn zaligheid bestaat in volmaakte gemeenschap met God. Zal God dan de mens rechtvaardigen en inwijzen in het recht van de eeuwige zaligheid, zo moet hij waarlijk rechtvaardig en heilig zijn; want Gods oordeel is naar waarheid, zijn vonnis is recht en gerechtigheid. Hier komt geen overzien en vergeven te pas; want God is Rechter, en eens rechters werk is of verdoemen, of vrijspreken en inwijzen in zijn recht en bezitting; daarom moet er volkomen heiligheid zijn, zal de mens gerechtvaardigd worden, en zaligheid verkrijgen.

Bewijs 3. De heiligheid van Christus wordt toegerekend.
‘t Blijkt ook uit de toerekening van de volmaakte heiligheid van Christus aan de uitverkorenen, waarvan in ‘t vervolg op zijn plaats gehandeld zal worden. Zie nu maar:

Rom. 5:19. *Alzo zullen ook door de gehoorzaamheid van Énen velen tot rechtvaardigen gesteld worden.* 2 Kor. 5:21. *Opdat wij zouden worden rechtvaardigheid Gods in Hem.* Kol. 2:10. *Gij zijt in Hem volmaakt.* Zo is 't dan klaar dat volmaakte heiligheid van node is, zal de zondaar gerechtvaardigd en zalig worden.

De mens kan zichzelf niet verlossen.

XVII. Nu, hebbende gezien dat tot des mensen verlossing deze twee zaken volstrekt nodig zijn, namelijk: het voldoen aan de rechtvaardigheid Gods door het dragen van de straf, en volkomen heiligheid, zo staat te overwegen door wie dit kan worden uitgevoerd, en uitgevoerd wordt; of door de mens zelf, of door een ander als Borg. En zo door een ander als Borg, wie de bekwame Borg kan zijn en is.

De mens kan voor zichzelf noch het een noch het ander doen; hij kan door het dragen van de straf, niet voldoen, noch de straf doordragen en te boven komen. *Wat zal een mens geven tot lossing van zijn ziel?* Matth. 16:26. Dat is, hij kan daar niets toe doen; hier helpt geen bidden om genade, hier helpt geen laten van het kwade, en iets te doen dat hij goed acht; de schuld is daar alreeds, hij kan niets betalen. Al zijn lijden op de wereld kan niet voldoen; want de straf is eeuwig, daar is geen einde aan, hij moet er eeuwig onder liggen blijven; het eindige, gelijk de mens is, kan het oneindige niet te boven komen. Ook blijft hij een zondaar en maakt de schuld gedurig meerder, zo kan dan de straf ook nimmermeer ophouden. Hij kan zichzelf ook niet bekeren, hij kan zichzelf niet volmaakt maken en de wet vervullen, zodat hij in niet één, dat hem schuldig maakt aan alle, overtreedt. Want geen mens is er, die niet zondigt, 1 Kon. 8:46. *Wie kan zeggen: ik heb mijn hart gezuiverd, ik ben rein van mijn zonde?* Spr. 20:9. *Wij struikelen allen in vele,* Jak. 3:2. *Indien wij zeggen dat wij geen zonde hebben, zo verleiden wij ons zelf, en de waarheid is in ons niet,* Joh. 1:8. Zodat de mens bij zichzelf volstrekt wanhopende moet zijn van zichzelf te kunnen verlossen.

Het mag geschieden door een Borg.

XVIII. Zal dan nu een zondaar zalig worden, zo moet het door een ander geschieden als Borg. Hier komt in bedenking: *Of het wel geschieden kan, en het wel rechtvaardig is, dat een Borg in des zondaars plaats voor hem voldoet?*

Socinianen ontkennen het.

Ik antwoord: ja, dat kan wel geschieden, en dat is rechtvaardig, en ook noodzakelijk. Dit blijkt:

Bewijs 1. **Uit de natuur.**

Het is onder de Heidenen en onder de Godzaligen, in de Schrift vermeld, gebruikelijk, dat een borg voor een ander betaalt. Het is rechtvaardig dat hij, die zich tot borg verbonden heeft, betaalt en dat de overheid het hem doet volbrengen. De Heidenen doodden wel gijzelaars, die zich voor een ander verbonden hadden, als die ander ontvlood of zijn woord niet hield. Zij doodden beesten, ja wel mensen in hun plaats, om God over hun zonden te verzoenen, zodat het enigszins bij hen bekend was, dat God door een ander voor hen verzoend kon worden. In de Schrift hebben wij het voorbeeld van Paulus. Filemon 1:18, 19. *Reken dat mij toe ... ik zal het betalen.* Juda bood aan borg te zijn, en wilde voor zijn broeder Benjamin al zijn leven slaaf zijn. Gen. 44:32, 33. *Uw knecht is voor deze jongeling borg... Laat toch uw knecht voor deze jongeling slaaf van mijn heer blijven.*

Bewijs 2. **Uit de Schrift.**
De Schrift zegt uitdrukkelijk, dat de Heere Jezus Borg is.
- Hebr. 7:22 *Van een zoveel beter verbond is Jezus Borg geworden.*
- 1 Petrus3:18. *Hij rechtvaardig voor de onrechtvaardigen.*
- Jes. 53:6, 7. *De HEERE heeft onzer aller ongerechtigheid op Hem doen aanlopen. Als dezelve geëist werd, toen werd Hij verdrukt.*
- Matth. 20:28. *De Zoon des mensen is gekomen om zijn ziel te geven tot een rantsoen voor velen.*

Waarvan hierna breder.

Tegenwerping 1.
XIX. In geldschulden mag men voor een ander borg worden, omdat men van het zijne een ander kan en mag meedelen, maar dat kan en mag niet geschieden in de zaak van het leven, en veel minder dan om voor een ander borg te worden in de straffen van de eeuwige verdoemenis te dragen, en in voor een ander de wet te vervullen, en alzo recht tot het eeuwige leven te verwerven.
Ik antwoord:
Niemand heeft macht om voor een ander in geldschulden borg te worden, dan omdat God dat recht de mens gegeven heeft; maar de ene mens mag voor een ander, die de dood verdiend heeft, geen borg worden in de zaak van het leven, en de overheden mogen in die gevallen geen borg aannemen,
(a) omdat het wel uitdrukkelijk verboden is van God: Num. 35:31. *Gij zult geen verzoening nemen voor de ziel van de doodslager.*
(b) God heeft het leven niet gesteld in Zijn eigen macht, daarom mag de mens het niet verpanden, ‘t komt hem niet toe, daarom mag het ook niet tot een pand aangenomen worden.
(c) De mens zijn leven verpandende, zou boven zijn macht verpanden; want hij kan de betaling niet volbrengen en staande blijven, maar blijft onder de betaling, omdat hij zich niet kan wederom levend maken.
(d) Zo God het niet verboden had, en de mens kon met zichzelf wederom levend te maken, in de staat blijven, waarin hij was, zo zou daar geen reden zijn, waarom men een ander zowel niet zou verlossen van de dood, door voor die te sterven, als een ander te verlossen uit verlegenheid, door zijn geld. Maar God is de Heere, de Opperste, de Soevereine, die de mensen wetten geeft, maar zelf boven de wet is; die is aan de wet, aan mensen gegeven, niet verbonden. God weet wat Hem betaald en wat Zijn gerechtigheid voldoen kan; die heeft de Borg zelf gesteld, en neemt genoegen in Zijn borgtocht. Matth. 17:5. *Deze is Mijn geliefde Zoon, in Denwelken Ik Mijn welbehagen heb.*
En de Borg Jezus Christus:
(1) is Meester van zijn Eigen leven, doordien Hij God is.
(2) Hij heeft macht Zijn leven af te leggen, en macht om het wederom aan te nemen, Joh. 10:18. Zodat Hij Zichzelf wederom kan opwekken en de betaling te boven komen.
(3) Hij stelt Zich vrijwillig tot Borg, Hebr. 10:7. Hij wil, ‘t is Zijn behagen.
(4) Hij kan door Zijn dood, als het genoegzaam rantsoen, aan een uitnemend grote menigte het eeuwige leven schenken; gelijk God ook waarlijk daardoor verzoend

is, en de uitverkorenen met God bevredigd zijn. Rom. 5:10. *Want indien wij, vijanden zijnde, met God verzoend zijn door de dood Zijns Zoons*. .. Kol. 1:19, 20. Het is des Vaders welbehagen geweest ... dat Hij door Hem vrede gemaakt hebbende door het bloed zijns kruises, door Hem alle dingen verzoenen zou tot Zichzelf.

Ziedaar de waarheid in haar klaarheid, dat door een Borg voldaan kan worden voor de zondaar. Wat heeft men dan te praten van wreedheid, 't is alles gewilligheid, 't is alles goedheid. Dat zou wreedheid zijn, als God de heilige en onschuldige Jezus zoveel vreselijke smarten en benauwdheden zou aandoen, en doen sterven, zonder dat Hij Hem tot Borg gesteld had, zonder dat anderen daardoor verlost werden, en dat het alleen maar zou zijn, opdat het een voorbeeld van lijdzaamheid zou zijn. Dus knibbelende en grijnzende tegen de waarheid, beschuldigen zij zelf God van wreedheid.

Tegenwerping 2.
XX. Deut. 24:16, *De vaders zullen niet gedood worden voor de kinderen, en de kinderen zullen niet gedood worden voor de vaders*. Ezech. 18:4, *De ziel, die zondigt, die zal sterven.*
Ik antwoord:
(a) In deze teksten wordt niet gesproken van sterven als Borg, en in plaats van een ander, om die te verlossen, dat hier de zaak is; maar van sterven, doordien dat een ander gezondigd heeft, en om hun zonden mede te delen aan hun straf. Zodat die teksten hier niet te pas komen.
(b) God verbiedt aan mensen het doden van anderen om eens anders zonde; maar Hij zelf blijft soeverein, en straft de ouders wel in hun kinderen, want dat is zwaarder smart dan het in zichzelf te dragen. Exod. 20:5, *Die de misdaad van de vaderen bezoekt aan de kinderen.*
(c) De kinderen zijn gelijk als alle mensen zondig, en daarom waardig alle tijdelijke en eeuwige straffen te dragen, zodat hun geen ongelijk geschiedt, al laat Gods toorn zich uit over hen, ter gelegenheid van de zonde van anderen: 't zij vaders, overheden of anderen, op welke wij enige betrekking hebben. Doch God doet dat altijd niet. maar verklaart wel, dat Hij dat in dit of dat geval, in deze of gene tijd, niet doen zal, en bijzonder dan niet, als de kinderen de voetstappen van hun ouders niet navolgen; en als Godzaligen de gewone landplagen om de zonden van de inwoners onderworpen zijn, dat zijn hun vaderlijke kastijdingen.

Wie geen borg kunnen zijn.
XXI. Gezien zijnde, dat de voldoening door een ander als borg geschieden kan, zonder kwetsing van Gods rechtvaardigheid, zo komt in overleg waar een bekwame borg te vinden is. Want iedereen is niet bekwaam om zelfs in geldschulden voor een ander borg te worden; een ieder, die borg kan zijn, wil dikwijls niet.

- Gaan wij tot onze evenmens, hij is even ellendig als alle anderen. Hij kan voor zichzelf niet voldoen. Hij kan de eeuwige straf niet te boven komen, maar zou er eeuwig onder liggen blijven. Hij zal niet willen voor een ander eeuwig verdoemd zijn. Hij kan de wet niet volbrengen, noch voor zichzelf, noch voor een ander, schoon hij heiliger mocht zijn dan een ander; ja, al was hij volmaakt, dat had hij

door een ander, en zou het alleen voor zichzelf hebben. God zou zo'n borg ook niet willen aannemen. Hoe ellendig zullen ze varen, die ‘t op een mens laten aankomen.

- Gaan wij tot de engelen, die zijn van een geheel andere natuur. De natuur, die gezondigd heeft, is strafbaar, moet zelf de straf dragen. De menselijke natuur was de wet gesteld, de straf gedreigd, zij heeft overtreden, zodat niemand, dan die dezelfde menselijke natuur heeft, de borg kan zijn. De engelen zijn ook eindig, en kunnen daarom de oneindige straf niet te boven komen. Al wat ze zijn, zijn ze maar alleen voor zichzelf, en kunnen anderen van het hunne niet meedelen, en alzo anderen bekleden met volmaaktheid. Daar is dan geen verwachting.

Tot borg wordt vereist dat hij waarachtig mens is.

XXII. Zou iemand borg zijn, die moest deze vier hoedanigheden hebben. Hij moest zijn:

1. Waarachtig mens uit mens.
2. Heilig mens.
3. Waarachtig God.
4. God en mens in één persoon.

1. **De Borg moest waarachtig mens zijn.**

(a) Want omdat de mens de wet gegeven was, welker hoofdinhoud is God met lichaam en ziel te dienen, God en zijn naaste lief te hebben; en omdat de mens de dood gedreigd was, indien hij ongehoorzaam werd, en de mens de zaligheid beloofd was op volkomen gehoorzaamheid; en omdat de mens nu overtreden heeft, en daarover sterven moest. Zou nu de mens de zaligheid wederom verkrijgen, zo moest de menselijke natuur iemand uitleveren, die én de straf volkomen droeg, én die de gestelde wet volkomen vervulde.

(b) De Schrift zegt het duidelijk: Hebr. 2:14. Overmits dan de kinderen des vleses en bloeds deelachtig zijn, zo is Hij ook desgelijks derzelver deelachtig geworden, opdat Hij door de dood te niet doen zou degene, die het geweld van de dood had, dat is, de duivel. Zo wordt ook de menswording en het zijn onder de wet samengevoegd, en alzo getoond, dat niemand onder die wet kan zijn, tenzij hij mens is. Gal. 4:4. ... heeft God zijn Zoon uitgezonden, geworden uit een vrouw, geworden onder de wet. Deze teksten en de natuur van de zaken tonen, dat de Borg niet alleen een mens, maar ook mens uit mens moest zijn, gelijk de Borg Jezus Christus is het zaad van de vrouw, Abrahams, Davids, Maria’s, en alzo uit de vaderen, zoveel het vlees aangaat, Rom. 9:5. Indien een andere menselijke natuur opnieuw uit aarde of uit niet geschapen werd, die kon geen borg zijn, omdat die niet was dezelfde natuur, maar alleen een gelijke natuur. Die natuur had niet overtreden, daarom kon die de straf ook niet dragen; die natuur, die gezondigd had, moest een uitleveren, die borg kon zijn.

2. **Heilig mens.**

XXIII. De Borg moest heilig mens zijn. Want:

(a) anders kon die natuur in enigheid des Persoons des Zoons Gods niet opgenomen worden, want God kan Zich niet verenigen met iets dat zondig is.

(b) Dan was hij voor zichzelf schuldig alles te lijden, en zijn lijden kon een ander niet helpen.

(c) Dan was zijn offerande besmet, kon Gode niet aangenaam zijn, en dienen tot wegneming van de zonden.
(d) Dan kon hij anderen niet bekleden met heiligheid, omdat hij ze zelf niet had.
(e) Dan kon hij tot God niet naderen, om voor de uitverkorenen te bidden; want God hoort de zondaars niet.
(f) Ja al de redenen boven gegeven, waaruit blijkt dat Gods gerechtigheid moet voldaan worden door het dragen van de straf en volmaakte gehoorzaamheid, tonen, dat de Borg moest zijn heilig mens.
(g) Dit zegt de Schrift klaar, onder andere: Hebr. 7:26, 27. *Zodanig een Hogepriester betaamde ons, heilig, onnozel, onbesmet, afgescheiden van de zondaren... Die het niet allen dag nodig was, gelijk de Hoogtepriesters, eerst voor zijn eigen zonden slachtofferen op te offeren, daarna voor de zonden van het volk.*

3. **Waarachtig God.**

XXIV. De Borg moest waarachtig God zijn.

(a) Want anders was zijn lijden niet van een oneindige kracht en waardigheid. In duurzaamheid de eeuwige straf te lijden, kon het lijden nooit voltooien, en het lijden te boven komen, daarom moest de betaling geschieden door zo'n lijden, dat even krachtig en even waardig was, als eeuwig in duurzaamheid. Dit nu kon niemand doen dan die zelf oneindig was. ‘t Is waar, de Goddelijke natuur heeft niet geleden, en kan niet lijden; maar de Persoon, die in zijn menselijke natuur leed, was God, en daarom is het lijden van die kracht en waardigheid als de Persoon is. Niet dat, dit een acceptatie is, iets voor het geheel aannemende, dat geen ware voldoening, maar een kwijtschelding zonder betaling is. Dit is ook geen aanneming des Persoons, door welke het lijden voor vol opgenomen werd, maar ‘t is in waarheid, zo'n persoon, zo'n kracht, en zo'n waardigheid. Een oneindig Persoon lijdt naar zijn menselijke natuur, zo had dat lijden dan ook een oneindige kracht en waardigheid, een eeuwige verlossing teweeggebracht hebbende, Hebr. 9:12.
(b) De menselijke natuur had meerder sterkte van node dan een algemeen mens, om de kracht van Gods toorn te dragen, daarom moest de Goddelijke natuur haar ondersteunen en krachten bijzetten, gelijk God dat aan een schepsel kan doen, meer dan wij begrijpen of zeggen kunnen, opdat hij onder de last niet bezweek. Daarom staat er: Hebr. 9:14. *Die door de eeuwige Geest Zichzelf Gode onstraffelijk opgeofferd heeft.*
(c) De Borg moest niet een enige, maar alle uitverkorenen bekleden met Zijn heiligheid, door volkomen gehoorzaamheid van de wet, de mens gesteld. Een eindig mens, zo hij al heilig was, en zo hij al voor zichzelf aan de wet niet onderworpen was, dat toch niet kan zijn, die kon op ‘t hoogste, stelt het zo, maar voor één van de wet volbrengen; maar omdat voor alle uitverkorenen de wet moest volbracht worden door de Borg, zo moest Hij waarachtig God zijn. ‘t Is waar, een menselijk persoon is voor zichzelf de wet onderworpen; maar dat heeft geen plaats in een Goddelijk Persoon die een menselijke natuur en niet een menselijk persoon heeft aangenomen; die is der wet niet onderworpen door Zichzelf, maar Hij stelt Zich als Borg onder de wet. Zo is dan de volbrenging van de wet een genoegzame en volkomen voldoening voor alle uitverkorenen, omdat de Persoon oneindig is. Actus sunt suppositorum, *de daden zijn van de personen.* Een oneindig Persoon stelt zich onder de wet, een

oneindig Persoon volbrengt als Borg de wet; zo is dan de volbrenging van die wet volmaakt en genoegzaam, daarom moest Hij God zijn.

(d) De Borg moest dadelijk de Zijnen verlossen van het geweld van de duivel, Hij moest hen tot vrijheid brengen en kinderen van God maken, Hij moest hen wederbaren, tot God brengen, bewaren en hun het eeuwige leven geven; want dat wordt tot zalig maken vereist. Nu, dit kan niemand doen, dan die waarachtig God is.

4. **God en mens in één Persoon.**

XXV. De vierde hoedanigheid is dat de Borg God en mens in één Persoon moest zijn. De reden is uit het gezegde klaar. God alleen kan niet onderworpen zijn, lijden en sterven. Een mens alleen zich onderwerpende, lijdende en stervende, kon het lijden niet te boven komen, zichzelf opwekken, en behalve dat, het zou alles maar voor één voordelig kunnen zijn; opdat dan het lijden en de gehoorzaamheid van een eeuwige kracht zou zijn, en Hij het lijden en de dood zelf, zonder hulp van een ander, door Zijn eigen kracht overwon, gelijk het moest geschieden, zo moest de Borg God en mens in één Persoon zijn, uit de vaderen, *zoveel het vlees aangaat, dewelke is God bovenal te prijzen in van de eeuwigheid,* Rom. 9:5.

Jezus Christus wordt verscheidenlijk genoemd.

XXVI. Nu is overig, dat wij tonen wie die Borg is. Deze is Jezus Christus. De Borg draagt wegens zijn ambt verscheidene benamingen:

(a) Borg, omdat Hij Zich stelt in plaats van de zondaar, de schuld van hem af en op Zich overneemt, alsof Hij ze zelf gemaakt had, de straf draagt, de wet vervult. Zie Hebr. 7:22, en Jer. 30:21. *Wie is hij, die met zijn hart borg worde, om tot Mij te genaken? spreekt de HEERE.*

(b) Middelaar, omdat Hij God en de mens samenbrengt, verenigt en bevredigt, aan beide zijden wegnemende wat de toenadering verhinderde, door voldoen aan Gods gerechtigheid, en door de mens van onwillig gewillig, en begerende, en komende, en biddende te maken. Zie: 1 Tim. 2:5. *Eén Middelaar Gods en der mensen, de mens Christus Jezus.* Hebr. 12:24. *De Middelaar des Nieuwen Testaments, Jezus.*

(c) Verlosser, omdat Hij redt van al wat de mens ellendig maakt, Rom. 11:26. *De Verlosser zal uit Sion komen.*

(d) Zaligmaker, omdat Hij de mens dadelijk toebrengt alles wat hem in eeuwigheid volkomen gelukkig maken kan, Matth. 1:21 Lukas 2:11.

(e) Profeet, Priester, Koning, Goël, Bruidegom, Immanuël. Ieder om zijn bijzondere redenen.

Deze is de Borg en Zaligmaker.

XXVII. ‘t Is niet nodig voor de Christenen te bewijzen, dat de Heere Jezus, geboren te Bethlehem uit de maagd Maria, die door het gehele Joodse Land gepredikt heeft, en ontelbare wonderen heeft gedaan, die onder Pontius Pilatus op de berg Golgotha bij Jeruzalem is gekruist, die ten derde dage wederom is opgestaan, en na veertig dagen ten hemel is gevaren, dat die, zeg ik, is de Christus, de Messias, die beloofd was, de Borg en Zaligmaker, dat is bij een ieder kennelijk; maar ‘t heeft zijn nuttigheid, verkwikking en versterking van het geloof, in te zien, hoe net alle profetieën en voorbeelden in Christus vervuld zijn, daarom zullen wij enige van die in ‘t kort voorstellen.

Bewijs 1. **De tijd van Zijn komst.**
De tijd, in welke de Messias geboren moest worden, was:
(a) Als de stam van Juda nog op zichzelf, in zijn juiste geslachtsregister was. Gen. 49:10, *De scepter zal van Juda niet wijken, noch de wetgever van tussen zijn voeten, totdat Silo komt.* Het woord Schebeth betekent een stam, stok, staf. Omdat de koningen een staf, de een kostelijker dan de ander, hebben, zo betekent het, hoewel niet dikwijls, scepter. Allermeest betekent het een geslachtsstam, uit welks registers men bewijzen kan van die voorvader, uit die adellijken stam gesproten te zijn; zo de stam van Juda, Ruben, Levi. Ik acht, dat het woord *Schebeth* hier geslachtsstam betekent, en zoveel is, als: Juda zal een geslachtsstam blijven, die stam zal onder andere stammen noch volkeren niet vermengd worden, zijn geslachtsregisters zullen in hun geheel blijven, totdat Silo, de Messias, komt. En dat was nodig, opdat men kon weten dat de Messias, uit Juda moetende komen, ook uit Juda gekomen is.
Zegt men: *andere stammen waren ook nog in hun geheel.*
Ik antwoord: de tien stammen waren merendeels al versmolten, alleen deze en geen wisten nog uit wat stam zij waren. Anna was uit de stam van Aser, Paulus was uit de stam van Benjamin; doch dat doet tot de zaak niet, al waren alle stammen ten tijde van Christus' geboorte nog in hun geheel geweest; immers Juda moest in zijn geheel blijven, en is in zijn geheel gebleven tot op Christus. *Het is openbaar, dat onze Heere uit Juda gesproten is,* Hebr. 7:14.
Als men het *scepter* overzet, en daardoor verstaat *de koninklijke regering,* zo kan ik de zaak niet wel overeenbrengen.

- Want allereerst, de heerschappij is eerst ten tijde van David op Juda gekomen, te voren regeerde Benjamin in Saul, en hier moest de *schebeth* van Juda niet wijken; dat geeft te kennen, dat hij toen al in Juda als de stam, en in zijn kinderen, die hij toen al had als takken in hem, was. Maar de koninklijke regering was toen nog in Juda niet; dat er niet is, dat kan niet wijken.
- De scepter was allang voor de komst van de Messias van Juda geweken, zij waren onder een vreemde soeverein, namelijk, de keizer, en zij moesten ook van Juda af zijn, eer dat de Messias kwam. Ezech. 21:26, 27. *Doe die hoed weg, en hef die kroon af! Ik zal die kroon omgekeerd, omgekeerd, omgekeerd stellen; ja, zij zal niet zijn totdat hij kome, die daartoe recht heeft, en die Ik dat geven zal.*
  Dit nu zo zijnde, hoe kan men dan zeggen dat de koninklijke regering van Juda niet zou wijken, maar op hem blijven tot op Silo de Messias? Maar als men het overzet *geslachtsstam,* zo is de zaak klaar; want die was nog op Juda ten tijde van de geboorte van Christus, als blijkt uit de geslachtsregisters van Jozef, Matth. 1 en Maria Lukas 3. En kort daarna is hij van Juda geweken tot op deze dag.

(b) De Messias moest komen ten tijde als de tweede tempel nog stond. Hagg. 2:7, 8, *Nog eens, een weinig tijds zal het zijn; en Ik zal de hemelen, en de aarde, en de zee, en het droge doen beven. Ja, Ik zal al de Heidenen doen beven, en zij zullen komen tot de Wens van alle Heidenen, en Ik zal dit huis met heerlijkheid vervullen.* Doe hierbij Mal 3:1, *En snellijk zal tot zijn tempel komen, die Heere, Die gij zoekt, te weten, de Engel des verbonds, aan Denwelken gij lust hebt.* Dat door dit huis, deze tempel, niet de eerste, maar de tweede verstaan wordt, is buiten tegenbedenken, want deze twee profeten hebben geprofeteerd na de Babylonische gevangenis, terwijl de tweede tempel gebouwd

werd, en gebouwd was. Het tweede huis was in zichzelf veel slechter dan het eerste. De ouden, die de eerste tempel gezien hadden, weenden, als zij het fundament van de tweede tempel zagen, omdat het zo slecht was bij het eerste, Ezra 3:12. Uit de tweede tempel misten ze ook verscheiden dingen, die het eerste huis zeer verheerlijkten, nochtans zou de tweede tempel vervuld worden met heerlijkheid, welke heerlijkheid daarin zou bestaan, dat de Messias, de vervulling van al de voorbeelden, tot de tempel komen zou. De Heere Jezus, de Wens van alle Heidenen, is gekomen tot de tempel, als uit alle Evangelisten blijkt. En de tweede tempel is veertig jaren na Zijn lijden en sterven verwoest tot op deze dag. Zo is dan de Heere Jezus de Messias.

(c) De Messias moest komen na zeventig jaarweken, dat is, vier honderd en negentig jaren na de openbaring aan Daniël. Dan. 9:24, *Zeventig weken zijn bestemd over uw volk, en over uw heilige stad, om de overtreding te sluiten,* vs. 25, *Van de uitgang des woords, om te doen terugkeren, en om Jeruzalem te bouwen,* (' t welk men nemen kan voor het bevel van Kores, Ezra 1:1, 2*) tot op Messias, de Vorst, zijn zeven weken, en twee en zestig weken.* Juist op die tijd is de Heere Jezus geboren. [1]

2. **Plaats.**
XXVIII. De plaats, waar de Messias moest geboren worden, was Bethlehem: Micha 5:1. *En gij, Bethlehem Efratha! zijt gij klein om te wezen onder de duizenden van Juda? Uit u zal Mij voortkomen, die een Heerser zal zijn in Israël.* Dit is in de geboorte van Christus vervuld, Lukas 2:4, 6, 7.

3. **Geslacht.**
't Geslacht, uit welke de Messias geboren moest worden, is Juda: Gen. 49:10. *De scepter zal van Juda niet wijken ... totdat Silo komt.* En van het huis Davids: 2 Sam. 7:12. *Wanneer uw dagen zullen vervuld zijn, en gij met uw vaderen zult ontslapen zijn, zo zal Ik uw zaad na u doen opstaan, dat uit uw lijf voortkomen zal, en Ik zal zijn koninkrijk bevestigen.* Daarom wordt de Messias meermalen *David* genoemd, Hos 3:5. Dit is in

---

[1] Daniël bemerkt in het 1e jr. van Darius uit het boek Jeremia, (29:10) dat het getal van de verwoesting van Jeruzalem vervuld wordt, Dan 9:1,2.
Gabriël openbaart hem een periode van 70 (jaar)weken in welks einde de Messias zal komen, verzoening zal doen en het Heiligdom zal zalven, Daniël 9: 24-27.
Die periode houdt in: 70x7 = 490 jaar, die als volgt worden onderscheiden:
Vanaf bevel om Jeruzalem op te bouwen, straten en grachten, 'doch in benauwdheid der tijden', zijn 7 weken en 62 weken tot op Messias. In de laatste = 70e week zal de Messias uitgeroeid worden.

Periode van opbouw Jeruzalem:	7x7 weken	49 jaar
Na de opbouw tot op Messias	(62x7)	434
In de helft van de daarop volgende week wordt de Messias uitgeroeid,	(2x3,5 =1x7)	7
		490 jaar

De woorden in het 2e deel van vers 26 *"Een volk des vorsten zal komen en de stad verderven"*, etc. zijn een tussenrede, die geplaatst kan worden na vers 27. Het ziet op de verwoesting van Jeruzalem door de Romeinen, 70 j na Chr. jaart. (1, 27 1e deel)
In augustus van 538 v.Chr. vindt de beroemde Proclamatie plaats van Kores, die de Joden vergunning geeft om naar Juda en Jeruzalem te gaan, Jes. 44:28 en 45:1. De opdracht om de *tempel* te bouwen werd gegeven door Kores, maar de opdracht om *Jeruzalem* te bouwen door Arthahsasta in jaar **457 v. Chr.** Vanaf 457 v. Chr. Tot 3,5 jaar na Christus' dood is 490 jaar.

Christus vervuld. Hebr. 7:14. *Het is openbaar dat onze Heere uit Juda gesproten is.* Lukas 1:32. *God de Heere zal Hem de troon van Zijn vader David geven.*
Dat Maria, de nicht van Elisabeth, de vrouw van de priester Zacharias was, dat neemt niet weg, dat Maria uit Juda was; want zusters kinderen zijn ook nichten. De Levieten, omdat ze geen erfenis hadden, mochten uit alle stammen vrouwen nemen, ja alle dochters, die geen erfenissen hadden mochten ook aan andere stammen trouwen, zodat ook zelfs Elisabeth wel uit Juda kon geweest zijn. Die wet, van aan geen andere stammen te trouwen raakt alleen die dochters, in wier familie geen mannelijk zaad was, en zij de erfenis hadden, opdat de landen van de stammen niet vermengd zouden worden.

4. **Uit een maagd.**
XXIX. 4. De Messias moet uit een maagd geboren worden, Jes. 7:14. *Ziet, een maagd zal zwanger worden, en zij zal een Zoon baren.* Hij moest niet zijn het zaad des mans. opdat Hij zonder erfzonde geboren werd, maar het zaad van de vrouw, Gen. 3:15. Onze Heere Jezus nu is de vrucht des buiks van Maria, Lukas 1:42 Matth. 1:18.

5. **Is God.**
De Messias moest God zijn, Psalm 45:7, 8. *Uw troon, o God! Daarom heeft U, o God! uw God gezalfd.* Jer. 23:6. *JEHOVAH, HEERE, onze gerechtigheid.* Nu onze Heere Jezus is de waarachtige God, 1 Joh. 5:20.

6. **Ambten.**
De Messias moest zijn Profeet, Priester en Koning. Profeet, Deut. 18:15.

- *Een Profeet, uit het midden van u ... zal u de HEERE uw God verwekken.* Dit is de Heere Jezus, gelijk uit alle zijn predikaties en voorzeggingen in de Evangelisten vermeld, te zien is, Lukas 24:19. *Welke een Profeet was, krachtig in werken en woorden.*
- Priester, Psalm 110:4. *Gij zijt Priester in eeuwigheid, naar de ordening van Melchizédek.* Dit is Christus, Hebr. 2:17 ... *een barmhartig en een getrouw Hogepriester.*
- Koning, Psalm 2:6. *Ik toch heb Mijn Koning gezalfd over Sion.* Dat is Christus, Openb. 19:16. *Koning der koningen.*

7. **Wonderen.**
De Messias moest veel wonderen doen. Zie dit in het gehele hoofdstuk, Jes. 35. Vervuld in al de Evangelisten.

8. **Voorbeelden vervuld.**
De Messias moest alle voorbeelden vervullen, lijden en sterven, Jes. 53, geheel. Vervuld in al de Evangelisten. En 1 Kor. 5:7, *Ons Pascha is voor ons geslacht, namelijk Christus.*

9. **Heidenen geloven in Hem.**
De Heidenen zouden in de Messias geloven, Gen. 49:10. *Denzelven zullen de volken gehoorzaam zijn.* Hagg. 2:8. *De Wens aller Heidenen.*
Nooit hebben de heidenen in iemand, die van de Joodse natie was, geloofd, en hem aangehangen, maar zij geloven in de Heere Jezus, de Zoon van Juda en David, en dat

met zo'n kracht en doorbreking van zijn hemelvaart af, dat de Naam van Jezus heerlijk en aangenaam is over de gehele wereld.

10. **Ceremoniële dienst opgehouden.**
De Messias zou allen ceremoniële dienst doen ophouden: de tempel moest afgebroken, Jeruzalem verwoest, de Joodse natie verstrooid worden, en in verachting onder de heidenen lange tijden omzwerven. Dan. 9:26, 27. *Een volk des vorsten dat komen zal, zal de stad en het heiligdom verderven ... Hij,* (te weten de Messias) *zal het slachtoffer en het spijsoffer doen ophouden.* Hos. 3:4. *Want de kinderen Israëls zullen veel dagen blijven zitten, zonder koning, en zonder vorst, en zonder offer, en zonder efod, en terafim.* Dit nu is kort na de dagen van Christus vervuld, en 't blijft vervuld tot op deze dag. Uit alle dezen wordt het gemoed ten volle bevestigd en verzekerd, dat Jezus is de Christus, de Zoon van God; en opdat gij gelovende, het leven hebt in Zijn Naam, Joh. 20:31. Doch de Joden zullen het alsnog niet zien, maar zullen verstokt blijven, *totdat de Verlosser uit Sion zal komen, en de godloosheid afwenden van Jakob.*

Deze waarheid moest ontroeren.
XXX. Zie daar hebben wij u het pit van het evangelie, de noodzakelijkheid van de Voldoening, door de Borg Jezus Christus voorgesteld. Die hier dwaalt, die dwaalt tot zijn eeuwig verderf; daarom legt het op uw hart. U weet, dat gij zonde hebt en doet, maar gevoelt gij ze wel? Weet gij wel met een diepe indruk, dat iedere zonde de dood verdiend heeft? En als dit enigszins u begint te bekommeren, wat beweging veroorzaakt dit?
(a) Misschien ontloopt u deze overtuiging en leidt u af met andere gedachten en met ander werk, omdat ze uw rust wegneemt. Maar weet, dat u dan telkens de Heiligen Geest weerstaat, Wiens werk dat het was, en dat gij dan telkens de hemel ontloopt, en dat het zoveel te zeggen is, als: *ik wil niet zalig worden, de weg naar de hemel staat mij niet aan, hij is mij zoveel niet waard, kan ik anders niet zalig worden, geduld dan.*
Arme mens, hoe zult gij zalig worden! Hoe zwaar zal 't u vallen dit in de hel na te denken! Dan zult u zeggen: *hoe dwars en boos was ik, dat ik die kloppingen aan mijn hart met een doof oor heb aangehoord, en zelfs mij er tegen heb gezet. Wie heb ik gevangen dan mijzelf? Toen had ik kunnen zalig worden, maar ik heb niet gewild, nu is het te laat, nu hier eeuwig! eeuwig verdoemd! Wee, wee mij!*
Daarom zie nu toe!
Wordt u ooit overtuigd, slaat uw hart over de zonde, wordt u verschrikt over de toorn van God en eeuwige verdoemenis, acht het voor een onuitsprekelijk geluk, doe uw hart open en zegt: *spreek Heere! ik hoor; Heere, wat wilt Gij dat ik doen zal? Houdt toch niet op, laat de overtuiging niet weer overgaan, laat het toch doorwerken, totdat ik genade vind in uw ogen en bekeerd worde.*

(b) Misschien als u overtuigd wordt van de zonde en straf, slaat u een verkeerde weg in; u kent misschien de rechtvaardigheid Gods niet, en dat het onmogelijk is zalig te worden zonder volkomen voldoening door het dragen van de straf, en zonder volkomen heiligheid; daarom zoekt u behouden te worden door droefheid over uw zonden en over uw staat. U denkt: ik zal God bidden om genade, ik zal mij bekeren, en mijn best doen om de zonde te laten, om meer ter kerk te gaan, ik zal mij begeven tot het heilig Avondmaal, ik zal Gods Woord lezen, ik zal aalmoezen geven, ik zal goed doen aan

mijn naaste, ik zal kuis leven, ik zal mij niet meer dronken drinken, dansen, dobbelen en spelen, ik zal rechtvaardig zijn in mijn handel en wandel, en dan hoop ik, zal God mij genadig zijn, meer kan ik er niet toedoen.
Maar, ellendig mens, dit is het net, met dat de duivel duizenden mensen vangt, en naar de hel sleept; dat is de weg, in welke menigte mensen zich jammerlijk bedriegen, en naar het eeuwig verderf lopen, en het niet gewaar worden, eer het te laat is. Hierop past de spreuk van Salomo; Spr. 16:25 *Er is een weg die iemand recht schijnt; maar het laatste van die zijn wegen des doods.*

XXXI. Ik zeg u van Gods wege aan, dat God niet een enige zonde zal vergeven zonder die te straffen tijdelijk en eeuwig, gelijk wij boven zo onweersprekelijk hebben bewezen. Overweeg die zaken met aandacht, totdat u ziet en gevoelt dat het waarheid is.
Als u dan tot God gaat om te bidden, laat deze waarheid u ten eerste stuiten, en wordt gewaar dat God een verterend Vuur is voor de zondaar, Zijn oor voor u toesluit, en u wegstoot, en zinkt alzo in hopeloosheid weg, en denkt de zonden zijn daar, God hoort de zondaar niet, de rechtvaardige Rechter kan niet vergenoegd worden dan met de zonde tijdelijk en eeuwig te straffen, wat raad voor mij? Er is geen hoop, volstrekt geen hoop voor mij. Ik kan niet voldoen, maar moet eeuwig onder de straf blijven liggen, mijn lijden hier betaalt niet.
Blijft alzo in die verlegenheid, totdat gij van uzelf afziet, en de weg van de Borg Jezus Christus gewaar wordt; totdat Hij u beminnelijk worde, en u daarheen vliedt, daar behoudenis zoekt, en zo zult u vinden.

Zo onmogelijk als ‘t u is de straf te dragen en voor uw schuld te voldoen, zo onmogelijk is ‘t u ook u zelf te bekeren. In het hart van de mens is een inbeelding van wat te kunnen doen, en op die grond is hij niet zeer verlegen over zijn staat; want ‘t is in zijn hand, hij zal zich nog eens bekeren, zoals hij zich laat voorstaan. Op deze grond heeft hij moed, en de knaging van het geweten houdt enigszins op, als hij een besluit van zich te bekeren genomen heeft; want nu zal ‘t gaan, en op deze grond is hij gemelijk op zichzelf, als hij zijn besluit niet opvolgt, even alsof in hem zelf zoveel goeds nog was van en bestendig en recht te willen, en zich te kunnen bekeren. En kan hij het niet volkomen goed maken, God zal daarin nog genoegen nemen, en verdient hij er de hemel niet mee, ‘t zal God nochtans wel bewegen om hem die te geven. Daar gaat de arme mens dan heen naar Zijn eeuwig verderf; want hij mist de rechte weg.

Dat de mens zich geheel niet bekeren kan, hebben wij boven getoond. Laat ik u eens aan u zelf openbaar maken, dat u niet kunt, en dat al uw laten van het kwade en uw doen van het goede van geen waarde is bij God, met u in ‘t kort voor te stellen wat de ware bekering is.
Men beeldt zich in dat de bekering bestaat in maar grove zonde te laten en enige goede daden te doen, daar toch de bekering is een gehele omkering van de mens in de gestalte van de ziel, van verstand, wil, gedachten, woorden en daden. ‘t Is zo'n verandering alsof een blindgeborene ziende, een dove horende, een blinde ziende, een stomme sprekende, een geheel lamme vaardig gaande werd.
De Heilige Geest wordt aan de mens, die nu bekeerd zal worden, gegeven. Hij, de ziel nu ingenomen hebbende vertoont aan haar vuilheid aan alle kanten, zodat er een

verfoeiing, walg, schaamte, kleinheid, verlegenheid wegens zijn staat zich opdoet. Daarbij vertoont de Heilige Geest aan de ziel God in Zijn heiligheid, opperheid, rechtvaardigheid, goedheid en waarheid, vertoont aan haar de Middelaar in Zijn noodzakelijkheid en volheid, en geeft een bevatting van de verzoening en vereniging van de ziel met God, van liefde, vrees, gehoorzaamheid naast God.
Hierop verheft ze en gaat naar de Middelaar Jezus om uit Zijn volheid die zaken te ontvangen. Hieruit vloeit smart, droefheid over het aankleven van de ziel aan al wat zichtbaar is, en aan de zonde, zowel grote als kleine, en inwendige, die ze nu ziet en gevoelt, daar ze te voren niet op lette; haar zoeken is de oefening van de gemeenschap met God, het nabij zijn bij Hem; naardat ze ver van God of nabij Hem is, daarnaar is ze blij of droevig; zij leeft in een afgekeerde gestalte van de wereld en zonde, al wordt ze van dezelve wel gevangen genomen; zij leeft in een toegekeerde gestalte tot God, en ziet naar Hem uit al is het duister, om licht, leven, geest, troost, kracht tegen zonde, en om heiligheid. Zij is met geen doen of laten tevreden, zij weet het moet geschieden, maar zij wil alles doen en laten door het geloof in de vereniging met Christus en door Hem met God, in de vertegenwoordigde tegenwoordigheid des Heeren, in liefde tot God, in vrees voor God, in gehoorzaamheid aan God, en in verloochening van zichzelf. Zij heeft veel smarten over de bijoogmerken; zij heeft een afkeer van zondig, alsook van alleen maar burgerlijk en natuurlijk gezelschap, maar haar lust is tot Godzaligheid, zij wil liever met die veracht en verdrukt worden, dan met anderen verrijkt en verheerlijkt.

Dit is zo met één woord de bekering voorgesteld, ziet hiervan breder beneden, hoofdstuk XXXI. Wat dunkt u nu? Weet u daar raad toe? Begint het eens en onderzoekt maar één dag uw doen en laten hieraan, en doe uw uiterste best, en zie eens of gij het zo kunt nakomen. Gewis u zult bevinden, dat u niet alleen niet één trapje daarnaar toe kunt komen, maar dat het u onmogelijk is het eerste begin van leven te verkrijgen, en dat al uw doen en laten niet deugt.
Blijf nu hier wat op staan, totdat u in deze moedeloos bij uzelf wordt, en u zo geheel als een ontblote, als een onmachtige, als een radeloze gevoelt. En ziet verder, ofschoon u al iets toenam, dat toch niet zal zijn op die geestelijke wijze, dat dit voor God niet kan bestaan, en God niet kan bewegen om u aan te zien, en u zalig te maken, gelijk boven is getoond.
Daar ligt gij dan in uw ellende radeloos; u kunt aan Gods rechtvaardigheid niet voldoen door het dragen van de straffen, u kunt ook de heiligheid niet verkrijgen. Och, waart gij recht ontbloot en verlegen! Dan was er hoop tot uw behoudenis, niet omdat gij verlegen zijt, maar omdat er een Borg is voor alle verlegenen, namelijk, Jezus Christus, Wiens stem is: Matth. 11:28, *Komt herwaarts tot Mij; allen, die vermoeid en belast zijt, en Ik zal u rust geven.*
Ik roep u toe, verlegenen, radelozen, ontbloten, verschrikten, daar is een Zaligmaker, die Zaligmaker is onbekend voor de natuur van de Heidenen, al weten ze dat er een God is, zij kennen nochtans niet, dat er een Zaligmaker en Borg is, maar onder ons wordt de Zaligmaker verkondigd. Die Borg roept u, nodigt u, belooft dat Hij u zal zalig maken, indien u tot Hem komt.
Welaan dan, verblijdt u over dat geluk, treedt uit uzelf, gaat tot Hem, neemt Hem aan door het geloof en wordt behouden.

Hoofdstuk 18

Van de Godheid, Menswording en vereniging van de twee Naturen in de éne Persoon van onze Heere Jezus Christus.

In het vorige hoofdstuk hebben wij getoond, dat de Middelaar deze vier voorwaarden moest hebben, namelijk: Hij moest zijn:
1. Waarachtig God.
2. Waarachtig mens uit mens.
3. Heilig mens.
4. God en mens in één Persoon;

alsmede dat de Heere Jezus Christus de Borg en Middelaar is; dus is dan ook nodig dat in Christus Jezus deze vier voorwaarden zijn.

Allereerst stellen wij vast:
1. Dat er maar één enig God is, geen twee, geen drie. Dat er geen onder-God, en in die opzichte geen hoogste God is. God is wel de hoogste boven alle schepselen, maar niet ten opzichte van een andere God, want er is geen ander God. 1 Kor. 8:5, 6. *Hoewel er ook zijn, die goden genaamd worden ... Nochtans hebben wij maar één God.*
2. Dat dit éne Goddelijke Wezen bestaat in drie zelfstandigheden of Personen, de Vader, de Zoon, de Heilige Geest. 1 Joh. 5:7. *Want Drie zijn er, die getuigen in de hemel, de Vader, het Woord en de Heilige Geest.*
3. Dat die drie Personen noch van het Goddelijk Wezen, noch van elkaar zijn afgescheiden of verscheiden, maar de éne God. 1 Joh. 5:7 ... *en deze Drie zijn Één.*
4. Dat die drie Personen zijn onderscheiden, zodat de Een niet is de Andere. Maar ieder Persoon een *ander Persoon,* doch niet een ander God: Joh. 14:16, *Een ander. De Geest der waarheid, die Ik u zenden zal van de Vader,* Joh. 15:26.
5. Dat ieder Persoon de ene en waarachtige God is.

De Heere Jezus is waarachtig God.

1. Nu is nodig te tonen, dat de Heere Jezus waarachtig is. De Socinianen en Mennisten ontkennen het, wij houden het als een hoofdpunt van de christelijke godsdienst staande. Dit blijkt uit al die bewijzen, waaruit men overreed wordt, dat JEHOVAH God is.
Waaruit nu zal men bewijzen dat JEHOVAH God is, dan:
(a) dat Hij in de Schrift overal God is genoemd; en het komt in geen bedenking, of men moet overal, waar Jehovah God genoemd wordt, niet verstaan of engel of overheid, maar de eeuwige God.
(b) Dat Hij is eeuwig, oneindig, alwetend, almachtig.
(c) Dat Hij hemel en aarde geschapen heeft en nog onderhoudt en regeert.
(d) Dat men Hem moet eren en aanbidden, in Hem geloven, Hem vrezen, en dienen. Niemand is er, die het hart heeft deze bewijzen in twijfel te trekken. Gaan dan deze bewijzen vast en zeker, gelijk ze doen, zo is dan de Heere Jezus de waarachtige God; want al die vier zaken worden van Hem overvloedig in de Schrift gezegd. Zodat het een lasteren is van de Heere Jezus, als men loochent dat Hij de waarachtige God is, en als men durft zeggen, dat Hij maar alleen God genoemd wordt wegens Zijn

wonderlijke ontvangenis, Zijn zending in de wereld, de liefde Gods tot Hem, Zijn wonderen, bediening, opstanding uit de dood, en verheerlijking. Die dingen kunnen niemand tot God maken. Die zijn bewijzen, en geen gronden van Zijn Godheid.

II. Dat Christus de waarachtige, eeuwige God is, blijkt dan uit de vier, zo-even genoemde, bewijsredenen.

Bewijs 1. **Benamingen.**
Hij wordt overal God genoemd, en dat met zulke omstandigheden, die alle uitvluchten wegnemen. Zie alleen deze teksten:
(a) Psalm 45:8. *Daarom heeft U, o God! Uw God gezalfd.* Dat die: *o God* de Heere Jezus is, blijkt uit: Hebr. 1:8, 9. *Maar tot de Zoon zegt Hij: Uw troon, o God! is in alle eeuwigheid ... Daarom heeft U, o God! uw God gezalfd.* Dat in de teksten, *door uw God,* de waarachtige, eeuwige God verstaan wordt, is bij allen buiten twijfel; maar waaruit blijkt dat?
Men zal antwoorden, omda*t Hij wel uitdrukkelijk God genoemd wordt.*
Welnu, de Heere Jezus wordt daar al zowel God genoemd als de Vader, zo is Hij dan de eeuwige, waarachtige God.

(b) Doet hierbij de teksten, in welke Hij JEHOVAH genoemd wordt. Dat deze naam niemand dan de eeuwige, waarachtige God in de gehele Schrift toegeschreven wordt, of kan worden, is hoofdstuk III, par. 23, bevestigd. Dat de Heere Jezus JEHOVAH genoemd wordt, blijkt onder andere, Jer. 23:5, 6, *Dat Ik aan David een rechtvaardige SPRUIT zal verwekken... Dit zal zijn naam zijn, waarmee men Hem zal noemen JEHOVAH, ONZE GERECHTIGHEID.* Dat de Heere Jezus hier JEHOVAH genoemd wordt, blijkt, omdat Hij is SPRUITE, de Koning over Sion, welke met deze naam genoemd wordt. Zo is dan de Heere Jezus de waarachtige, eeuwige God.

(c) Doet hierbij uit het NIEUWE TESTAMENT Rom. 9:5, *Welker zijn de vaders, en uit welke Christus is, zoveel het vlees aangaat, dewelke is God, boven allen te prijzen in der eeuwigheid.* In het vorige wordt niet gesproken van God de Vader, maar alleen van de Heere Jezus, en Hij wordt gezegd uit de vaders te zijn naar het vlees, welke, buiten alle tegenbedenkingen is de Heere Jezus, naar Zijn menselijke natuur; van dezelfde wordt terstond daarop als in één adem gezegd, *dat Hij God is, boven al te prijzen in van de eeuwigheid.* Ik zeg: als in één adem, want noch zaak komt er tussenbeide, noch punt, noch dubbelpunt, maar alleen een komma en daarop volgt het Griekse woordje *o wn,* dewelke is, 't welk altijd een rede vervolgt, en ziet op degene, van welke zo terstond gesproken was. De Heere Jezus dan is de God boven al te prijzen in der eeuwigheid, welke uitdrukking is een beschrijving van de eeuwige God.
- Rom. 11:36. *Hem zij de heerlijkheid in der eeuwigheid.*
- Openb. 4:11. *Gij, Heere! zijt waardig te ontvangen de heerlijkheid,* enz.
- Psalm 89:8. *God is... vreselijk boven allen, die rondom Hem zijn.*
- Psalm 95:3. *Want de HEERE is.... een groot Koning, boven alle goden.*
- Psalm 99:2. *De HEERE ... is hoog boven alle volken.*

(d) Hiertoe dient ook 1 Joh. 5:20, *Deze is de waarachtige God.* Hier staat niet alleen God, niet alleen waarachtig God, maar de waarachtige God, en die is niet als een. Ook

wordt Hij gezegd te zijn en morfh yeou, in forma, *in de gestaltenis Gods,* Filip. 2:6, garakrhr thv uposasewv autou, *het uitgedrukte Beeld Zijner,* (des Vaders) *zelfstandigheid,* Hebr. 1:3. Dat de Naam, dat is het wezen van JEHOVAH in het binnenste van Hem is, Exod. 23:21.

Uitvlucht.
Uit de benaming kan men de eeuwige Godheid van Christus niet besluiten; want de overheden worden ook god genoemd.
Antwoord.
Als zij goden genoemd worden, dat geschiedt met zulke omstandigheden, dat men zien kan, dat benaming tegen waarlijk zijn gesteld wordt, 1 Kor. 8:5, 6. En met zulke omschrijvingen, waaruit met één opslag te zien is, dat zij schepselen zijn, en dit alleen maar ten opzichte van iets bijzonders van God op hen gelegd, zie Psalm 82:6. Hier worden godloze rechters verstaan, vs. 2, en hun wordt de dood gedreigd, vs. 7. Maar als de Heere Jezus God genoemd wordt, dan wordt hij met een Jehovah genoemd, en God te prijzen in der eeuwigheid, en de waarachtige God, in de gestaltenis Gods, het uitgedrukte Beeld van des Vaders zelfstandigheid. Noch engel, noch overheid wordt in 't enkelvoud *God* genoemd.

2. **Eigenschappen.**
III. Het tweede bewijs, dat de Heere Jezus God is, nemen wij van de Goddelijke, Hem toegeschreven eigenschappen. Dewelke is van eeuwigheid, alwetend, almachtig; die is de waarachtige God; dit is buiten tegenspreken. Nu, de Heere Jezus is zodanig; zo is Hij dan de waarachtige God.

(a) Dat Christus van eeuwigheid is, blijkt, Micha 5:1. *Uit u,* (Bethlehem) *zal Mij voortkomen, die een Heerser zal zijn in Israël; en Wiens uitgangen zijn vanouds, van de dagen der eeuwigheid.* Dat deze is de Heere Jezus, blijkt uit Matth. 2:6 Joh. 7:42. Het is de Heere Jezus, die naar het vlees uit Bethlehem zou voortkomen, diezelfde, die was van eeuwigheid. Dus wordt Hij ook genoemd *de Vader der eeuwigheid,* Jes. 9:5; te zijn eer Abraham was, Joh. 8:58. Dat Hij is de Alfa en de Omega, het begin en het einde. *Die is, en Die was, en Die komen zal,* Openb. 1:8. 't Welk is een nadrukkelijke beschrijving van de eeuwigheid. Dit nu is een eigenschap alleen van de ware God. Gen. 21:33. *Hij riep aldaar de naam des HEEREN, des eeuwigen Gods aan.* Zo is dan Christus de waarachtige God.
(b) Dat Christus alwetend is, blijkt uit: Openb. 2:23 ... *dat Ik het ben, die nieren en harten onderzoek.* Joh. 2:25. *Dat Hij niet van node had, dat iemand getuigen zou van de mens; want Hij zelf wist, wat in de mens was.* Dit is Gode eigen. 1 Kon. 8:39. *Gij alleen kent het hart van alle kinderen der mensen.* Zo is dan Christus de waarachtige God.
(c) Dat Christus almachtig is, blijkt: Openb. 1:8. *De Almachtige.* Filip. 3:21. *Naar de werking, waardoor Hij ook alle dingen Zichzelf kan onderwerpen.* Nu, God alleen is almachtig. Openb. 19:6. *De Heere, de Almachtige God, heeft als Koning geheerst.* Zo is dan Christus de waarachtige God.

3. Werken.
IV. Het derde bewijs nemen wij van de werken Gods. Die hemel en aarde geschapen heeft, die alles onderhoudt en regeert, die door Zichzelf wonderen doet, die de mens

wederbaart, die de doden opwekt, die is waarachtig God. Dit wordt van niemand betwist, ziet hiervan, Jer. 10:11-13 Jes. 44:25-28. Nu, Christus doet dit alles, zo is Hij dan de waarachtige God.

(a) Dat Christus de wereld geschapen heeft, blijkt Joh. 1:3. Alle dingen zijn door hetzelve (Woord) gemaakt, en zonder hetzelve is geen ding gemaakt. Het Woord is Christus, vs. 1. De schepping is hier niet de wedergeboorte, maar de voortbrenging van alles uit niet. Alle dingen, zo is daarvan niets uitgenomen. Zo ook Kol. 1:16, 17, Door Hem, het Beeld van de onzienlijke God, Christus, zijn alle dingen geschapen, die in de hemelen en die op de aarde zijn... alle dingen zijn door Hem en tot Hem geschapen. Door Hem, niet als een middel en werktuig, ook dan was Hij zeker voor de schepping, maar door Hem als de werkende Oorzaak, gelijk het Woord door de eerstwerkende oorzaak betekent. Rom. 11:36. *Door Hem ... zijn alle dingen.* Gal. 1:1. *Door Jezus Christus, en God de Vader.* Ook zijn alle dingen tot Hem, 't welk de eerstwerkende oorzaak en niet het werktuig toekomt. Rom. 11:36. *Tot Hem, (Gode) zijn alle dingen.*

(b) Dat Christus alle dingen onderhoudt en regeert, blijkt uit Joh. 5:17, 19. *Mijn Vader werkt tot nu toe, en Ik werk ook ... Zo wat die* (de Vader) *doet, hetzelve doet ook de Zoon eveneens.* Dat Hij wordt gezegd, dat Hij niets van Zichzelf doen kan, tenzij Hij de Vader dat ziet doen, dat ziet op de wijze van bestaan en van werking van de drie Personen in het Goddelijk Wezen, alsmede ten opzichte van het Middelaarsambt, zie ook: Kol. 1:17. *Alle dingen bestaan te samen door Hem.* Hebr. 1:3. *Dewelke alle dingen draagt door het Woord Zijner kracht.*

(c) Dat Christus door zijn eigen kracht wonderen doet, blijkt: Lukas 6:19. *Er ging kracht van Hem uit, en Hij genas ze allen.* Lukas 8:46. *Ik heb bekend, dat kracht van Mij uitgegaan is*. Als de apostelen wonderen deden, zo geschiedde dat niet door hun eigen kracht, maar door de kracht van Christus, Hand. 3:12, 16. *Wat ziet gij zo sterk op ons, alsof wij door onze eigen kracht of Godzaligheid deze hadden doen wandelen? Door het geloof in Zijn naam, heeft Zijn naam deze gesterkt.* Hand. 4:10. Door Hem staat deze hier voor u gezond.

(d) Dat Christus de doden opwekt, blijkt uit: Joh. 5:21, 28, 29. *Gelijk de Vader de doden opwekt en levend maakt, alzo maakt ook de Zoon levend, die Hij wil.... Allen, die in de graven zijn, zullen zijn stem horen, en zullen uitgaan.* Dit alles is alleen Gods werk; zo is Christus dan de waarachtige God.

4. **Eer.**

V. Het vierde bewijs nemen wij van de Goddelijke eer. Die als de Vader geëerd moet worden, in wiens Naam men moet worden gedoopt, welke men moet aanbidden, in wiens Naam men moet geloven, op wie men moet vertrouwen, die is de waarachtige God. Ziet dit, Jes. 42:8; Matth. 4:10; Jer. 11:5, 7. Nu, al de gezegde zaken moet men aan de Heere Jezus doen, zo is Hij dan de waarachtige God. Zie dit:

(a) van de eer: Joh. 5:23. Opdat zij allen de Zoon eren, gelijk zij de Vader eren.

(b) Van de doop: Matth. 28:19. *Dezelve dopende in de Naam des Vaders, en des Zoons, en des Heiligen Geestes.*

(c) Van de aanbidding: Hebr. 1:6. *Dat alle engelen Gods Hem aanbidden.* Openb. 5:13. *Hem, die op de troon zit, en het Lam, zij de dankzegging, en de eer, en de heerlijkheid, en de kracht in alle eeuwigheid.*

(d) Van het geloof: Joh. 14:1. *Gij gelooft in God, gelooft ook in Mij.* Dat Israël aan Mozes geloofde, Exod. 14:31, is aan de leer van Mozes, zij geloofden dat Mozes van God gezonden was. Dat Israël in Mozes gezegd wordt gedoopt te zijn, Exod. 14:22; 1 Kor. 10:2, is door de hand van Mozes, door zijn dienst.
(e) Van het vertrouwen: Psalm 2:12. *Welgelukkig zijn allen, die op Hem betrouwen.* Ieder van deze bewijzen is krachtig genoeg, om de Godheid van de Heere Jezus te geloven; en als ze nu alle samengevoegd worden, zo kan het niet anders dan het gemoed doen opheffen tot de Heere Jezus, en uitroepen: *De Heere Jezus is God.*

Tegenwerping
VI. Men mocht denken, daar zijn verscheidene uitdrukkingen in het Woord, die sommigen niet wel zouden kunnen overeen brengen met het gezegde. Hoe zal men verstaan, dat Christus gezegd wordt
(a) minder te zijn dan de Vader? Joh. 14:28. *Mijn Vader is meerder dan Ik.*
(b) Van Zichzelf niet te kunnen doen, Joh. 5:19.
(c) Alles van de Vader te hebben ontvangen, 2 Petrus1:17; Matth. 28:18.
(d) Gods Knecht te zijn, Jes. 42:1.
(e) Van de Vader gezonden te zijn, Joh. 10:36.
(f) De Vader aan te bidden, Hebr. 5:7.
(g) Van God onderscheiden te zijn, Joh. 17:3.
(h) Te zijn de Eerstgeborene van alle schepselen, Kol. 1:15. *En het begin der schepping Gods*, Openb. 3:14.

Ik antwoord: Deze moeilijkheden zullen vanzelf verdwijnen als men aanmerkt:
(1) dat in Christus twee naturen zijn, en dat sommige dingen van de Persoon naar de ene natuur gezegd worden.
(2) Dat het een geheel ander aanzien heeft, als men Christus aanmerkt, óf naar Zijn Goddelijke natuur, óf ten aanzien van Zijn Middelaarsambt en bediening; te deze aanzien wordt Hij gezegd minder te zijn, de Knecht te zijn, te bidden, te ontvangen, gezonden te zijn.
(3) Hij is van de Vader een onderscheiden, maar niet afgescheiden Persoon, en eenswezens met de Vader. De tekst Joh. 17:3 ontkent Christus' Godheid niet, zegt ook niet dat de Vader alleen God is, in tegenstelling van Christus, maar dat de Vader de énige God is, in tegenstelling van de afgoden, zo is ook de Zoon de énige God, en zo ook de Heilige Geest. Christus wordt aldaar van de Vader onderscheiden ten opzichte van Zijn Middelaarsambt, en dat onderscheid te kennen is nodig om het eeuwige leven te verkrijgen.
(4) Hij wordt wel de Eerstgeborene genoemd van alle schepselen, maar nooit de eerstgeschapene. Hij is de Eerstgeborene des Vaders, door de eeuwige generatie, en ten opzichte van de schepselen is Hij de Erfgenaam van alles, en heeft als Middelaar het recht van de eerstgeborenen in het OUDE TESTAMENT.
(5) Als Hij *het Begin der schepping* genoemd wordt dat is niet lijdend [passief] te verstaan, alsof Hij eerst geschapen zou zijn, maar handelend, dat Hij alles geschapen heeft, dat alles van Hem zijn begin heeft, en dat alles tot Hem, als tot zijn begin moet keren.

VII. De Heere Jezus waarachtig eeuwig God zijnde, heeft de menselijke natuur aangenomen; niet het Goddelijk Wezen, niet de Vader, niet de Heilige Geest is mens geworden, maar alleen de tweede Persoon, de Zoon; zodat Christus naar Zijn Godheid is de eeuwige Zoon van de eeuwige Vader, door de eeuwige en onbegrijpelijke generatie, daarom wordt Hij genoemd *de Zoon bij uitnemendheid,* Hebr. 1:5.
- Rom. 8:32. *De eigen Zoon.*
- Joh. 1:18. *De eniggeboren Zoon.*
- Kol. 1:15. *Het beeld des onzienlijken Gods.*
- Hebr. 1:3. *Het uitgedrukte Beeld Zijner zelfstandigheid.*

Deze Zoon maakt alle gelovigen tot zonen en dochters Gods, door de ondertrouw van hen als Bruid, met Hem als Bruidegom, en door het geloof, als leden van Hem, als hun Hoofd.

Jezus Christus is waarachtig Mens.
VIII. De Heere Jezus is niet alleen waarachtig en eeuwig God, maar Hij is ook waar mens, en mens uit mens. Ik zeg: Hij is waar mens; niet in schijn, maar inderdaad en waarheid, in natuur.

Bewijs 1. **Benaming.**
Want Hij wordt dikwijls Mens genoemd:
- Rom. 5:15 *Die daar is van één Mens Jezus Christus.*
- 1 Kor. 15:45. *De laatste Adam.*
- 1 Tim. 2:5. *De mens Christus Jezus.*

2. **Delen.**
Hij had:
(1) een waar menselijk lichaam. Hebr. 2:14. *Overmits dan de kinderen des vleses en bloeds deelachtig zijn, zo is Hij ook eveneens derzelven deelachtig geworden.* Lukas 24:39. *Ziet Mijn handen en Mijn voeten, want Ik ben het Zelf; tast Mij aan, en ziet; want een geest heeft geen vlees en benen, gelijk gij ziet, dat Ik heb.*
(2) Hij had een ware menselijke ziel, zodat de Godheid Hem niet was in plaats van de ziel. Matth. 20:28. *De Zoon des mensen is gekomen om te dienen, en Zijn ziel te geven tot een rantsoen voor velen.* Matth. 26:38. *Mijn ziel is geheel bedroefd tot de dood toe.*

3. **Bewegingen.**
Allerlei aandoeningen en bewegingen van de mensen was Hij onderworpen, doch zonder zonde. Hem hongerde, Matth. 4:2. Mij dorst, Joh. 19:28. (Hij was) droevig, Matth. 26:38. Jezus weende, Joh. 11:35. Hij was blijde, vs. 15. (Hij was) vermoeid, Joh. 4:6. Zo was dan Christus een waar Mens.

Is mens uit mens.
IX. Deze zijn menselijke natuur heeft Hij niet uit de hemel gebracht, die is niet geschapen of uit niet, of uit enige stof, gelijk verscheidene Mennisten drijven; maar Hij is mens uit mens, opdat Hij alzo hebbe dezelfde, en niet een gelijke natuur van die, welke Hij verlossen zou. Dit blijkt zo uit het OUDE TESTAMENT in de voorzegging, als uit het NIEUWE TESTAMENT in de vervulling.

Bewijs 1. Uit teksten van het OUDE TESTAMENT
Uit het OUDE TESTAMENT, want Hij wordt genoemd *het Zaad der vrouw.* Gen. 3:15 *Ik zal vijandschap zetten tussen u, en tussen deze vrouw, en tussen uw zaad, en tussen haar zaad; datzelve zal u de kop vermorzelen.* U is de slang, de duivel, die Eva verleid had, 2 Kor. 11:3. Het zaad van de slang zijn de godlozen, de kinderen van de duivel, Joh. 8:4. Deze vrouw is die vrouw, die gezondigd had; die vrouw, die van de slang verleid was; die vrouw, die smart zou hebben in dracht en baren; deze vrouw is Eva, de vrouw van Adam, de moeder van alle levenden. Het Zaad van de vrouw zijn niet alle mensen, uit haar voortgekomen, maar de Heere Jezus Christus. Dit blijkt niet alleen daaruit, dat het woord Zaad voor die ene Christus wel genomen wordt, als Gal. 3:16; ook niet alleen daaruit, dat Hij is de vrucht des buiks van Maria Lukas 1:42 en geworden uit een vrouw; Gal. 4:4 maar bijzonder daaruit, omdat hetgeen van dit zaad gezegd wordt, op niemand dan op Christus passen kan; 't welk is de slang de kop te vermorzelen, dat is, de duivel te overwinnen, Hebr. 2:14.

Voegt hierbij die teksten in welke Christus genoemd wordt *het zaad van Abraham, Izak en Jakob,* Gen. 22:18 Gen. 26:4 Gen. 28 14. Door *het Zaad* worden niet Izak noch Jakob verstaan, want deze zelfde belofte is ook aan hen gedaan. En Abraham en zijn Godvruchtige nakomelingen hebben de belofte niet verkregen, zie Hebr. 11:39. Maar Izak had hij al verkregen. En noch in Izak, noch in Jakob zijn alle volkeren van de aarde gezegend geworden; maar alleen in Christus: deze is het Zaad Abrahams. Gal. 3:16. *Hij zegt niet: en de zaden, als van velen; maar als van één en uw Zaad, dat is Christus.* Niet een geestelijk zaad, want Christus is geen geestelijk Zaad van Abraham, dat zijn de gelovigen, die in Abrahams voetstappen wandelen en Abrahams werken doen, maar een zaad Abrahams, omdat Hij uit zijn nakomelingen is voortgekomen naar het vlees, gelijk te zien is uit het geslachtsregister van Christus, Matth. 1 en Lukas 3.

Ditzelfde blijkt ook uit: 2 Sam. 7:12. *Wanneer uw dagen zullen vervuld zijn, en gij met uw vaderen zult ontslapen zijn, zo zal Ik uw Zaad na u doen opstaan, dat uit uw lijf voortkomen zal,* enz. Het is niet te weerspreken dat deze plaats van Christus spreekt, uit: Hand. 2:30. *Alzo hij dan een profeet was, en wist, dat God hem met ede gezworen had, dat hij uit de vrucht van zijn (Davids) lenden, zoveel het vlees aangaat, de Christus verwekken zou, om Hem op zijn troon te zetten.* Zie ook: Hand. 13:23. *Van het zaad dezes, (Davids) heeft God Israël, naar de belofte, verwekt de Zaligmaker Jezus.* Of wel sommige dingen ook op Salomo gepast kunnen worden, zo worden ze nochtans van Christus hoofdzakelijk gezegd. En van Christus alleen, en in genen dele van Salomo worden de andere dingen gezegd, als:

(a) *zo zal Ik uw zaad na u doen opstaan;* want Salomo was al bij Davids leven geboren, en zat al bij zijn leven op de troon.
(b) Ik *zal de stoel van zijn koninkrijk bevestigen tot in eeuwigheid.* Salomo is gestorven, en zijn nakomelingen hebben opgehouden koningen te zijn; maar van Christus zegt de engel: Lukas 1:33*, Hij zal over het huis Jakobs Koning zijn in der eeuwigheid.* Deze tekst nu van Christus sprekende, zegt duidelijk, dat Hij uit zijn zaad, uit zijn lijf voortkomen zou, zoveel het vlees aangaat.

2. Uit teksten in het NIEUWE TESTAMENT

X. Ditzelfde blijkt zo klaar uit het NIEUWE TESTAMENT, dat het niet nodig is enige teksten aan te halen; nochtans neemt:

(a) al die teksten, in welke Maria genoemd wordt de moeder van onze Heere Jezus Christus, en in welke Christus genoemd wordt de Zoon des mensen. Natuur nu en Schrift leren en bevestigen, dat niemand moeder is, dan die uit haar zaad een mens voortgebracht heeft, en dat niemand een zoon des mensen is, dan die zijn wezen van mensen heeft ontvangen.

(b) Doe hierbij: *Gezegend* Lukas 1:42 *is de vrucht uws buiks.* Al de vruchten van de bomen, van de dieren, zijn uit derzelver zelfstandigheid, de vruchten van de buik van de mensen zijn hun kinderen, en zo ook uit hun zelfstandigheid; zo is dan Christus uit de zelfstandigheid van Maria. Hiertoe dienen ook die teksten, die spreken van het bevrucht worden van Maria, als Lukas 1:31, gelijk dat van andere vrouwen staat, als Lukas 1:39.

(c) Doe hierbij: Rom. 1:3. *Van zijn Zoon, die geworden is uit het zaad van David, naar het vlees.* Rom. 9:5. *Welker zijn de vaders, en uit welke Christus is, zoveel het vlees aangaat.* Gal. 4:4. *Geworden uit een vrouw.* Hebr. 2:11. *Want en Hij, die heiligt, en zij die geheiligd worden, zijn allen uit één, om welke oorzaak Hij Zich niet schaamt hen broeders te noemen.*

(d) Doe hierbij de geslachtsregisters, Matth. 1 en Lukas 3. Deze teksten alle overreden het gemoed ten volle, dat Christus waar mens uit de mens is.

Tegenwerping 1.

XI. Matth. 1:20, *Want hetgeen in haar ontvangen is, dat is uit de Heilige Geest.*

Ik antwoord: dat is niet uit de stof, want God is een Geest, maar uit de oorzaak. Maria is niet vanzelf en door haar natuur zwanger geworden, maar door de scheppende kracht van de Heilige Geest, nochtans is Hij daarom niet een zoon des Heiligen Geestes; want vaderschap en zoonschap heeft plaats in de generatie, in welke iemand voortgeteeld wordt uit iemands zelfstandigheid, gelijk uit gelijk; maar hier is ten opzichte van de Heilige Geest niet een generatie, maar een schepping uit het zaad van Maria, waarom Hij ten aanzien van zijn menselijke natuur gezegd *wordt te zijn zonder vader,* Hebr. 7:3.

Tegenwerping 2.

Rom. 8:3, In gelijkheid des zondigen vleses. Filip. 2:8*, In de gedaante gevonden als een mens.*

Ik antwoord:

(a) Gelijkheid, gedaante is niet te zeggen naar het uitwendig aanzien, maar naar de inwendige waarheid, gelijk een mens een waar mens is. Gen. 5:3. *Adam gewon een zoon naar zijn gelijkenis, naar zijn evenbeeld.* In de gelijkheid van het vlees, van de menselijke natuur, welke alle zondige mensen hebben, doch Christus zonder zonde.

(b) Of wil men gelijkheid, gedaante nemen voor niet eigen, maar dat schijnt gelijk te zijn, zo moet men het nemen ten aanzien van de zondige mens. Christus had niet de vorm, de natuur van zonde, van een zondig mens, waardoor Hem de natuurlijke mensen, die Hem niet recht kenden, aanzagen, gelijk zij wisten, dat alle mensen zondig waren; maar Hij een waar mens zijnde, en alzo gekend wordende, was zonder zonde, en scheen maar aan andere natuurlijke mensen zondig door de verkeerde redekaveling, omdat alle mensen zondig zijn, Jes. 53:4.

Tegenwerping 3.
Dat Hij gezegd wordt uit de hemel te zijn, Joh. 6:33; Eféze 4:9; 1 Kor. 15:47.
Ik antwoord: in Christus zijn twee naturen. Van de hemel te zijn, is Hem eigen naar Zijn Persoon, naar zijn Godheid, gelijk Hem naar Zijn mensheid eigen is, uit de mens te zijn.

Tegenwerping 4.
Indien Christus mens uit mens was, moest Hij dan geen erfzonde hebben?
Ik antwoord:
(a) Die de erfzonde ontkennen, kunnen in waarheid deze tegenwerping niet maken.
(b) Erfzonde komt door generatie van man en vrouw op de nakomelingen; dat heeft dan geen plaats op Hem, die zonder toedoen des mans, noch uit de wil des mans is ontvangen, maar die door de scheppende kracht des Heiligen Geestes, uit het bloed en zaad van Maria, dat in zichzelf niet zondig is, geformeerd is.

De Heere Jezus is geboren uit de maagd Maria.
XII. Christus, mens uit mens zijnde, is uit de maagd Maria geboren. Zij was maagd, toen de Heere Jezus in haar geformeerd werd; zij bleef maagd al de tijd van haar dracht, in welke het lichaam op de gewone wijze van alle mensen groeide; zij was maagd, toen zij Christus, na verloop van de gewone tijd, op de gewone wijze baarde, en 't is gelooflijk, dat zij ook tot op haar dood toe maagd gebleven is.[2] Dit was de profetie: Jes. 7:14. *Ziet een maagd zal zwanger worden, en zij zal een zoon baren.* Dit is vervuld, Matth. 1 Lukas 1-3.

De tijd is niet juist bekend. [3]
De Heere heeft voor ons verborgen gehouden de maand, de dag en het uur van de geboorte van Jezus Christus, opdat het geen gelegenheid tot bijgeloof zou geven; maar de tijd van zijn geboorte wordt ons omtrent bekendgemaakt, namelijk:
(a) onder de keizer Augustus, in de eerste beschrijving door hem, als Cyrenius over Syrië stadhouder was, Lukas 2:1, 2.
(b) Toen Herodes koning te Jeruzalem was, Matth. 2:1.
(c) Omtrent het vijftiende jaar van de keizer Tiberius, als Pilatus stadhouder was over Judea, en Herodes de viervorst over Galilea, werd Jezus Christus gedoopt, omtrent

---

[2] Dit is een visie die uit de Roomse kerk afkomstig is.
[3] Jezus is geboren omtrent het Burgerlijk nieuwjaar. **Dit begon op 11 september 3 vóór de Chr. jaartelling. Dat was de Dag des Geklanks, Lev. 23:24.**
Dat Jezus omtrent het Burgerlijk nieuwjaar geboren is kan berekend worden uit de tijd van zijn doop en sterven. Jezus werd gedoopt toen Hij omtrent 30 jaar was, en stierf 3,5 jaar later op Pascha.
Christus werd geboren:
* 3970 jaar na de Schepping, H. Bullinger, (Huysboeck, 14)
* 600 jaar na de Profetische droom van Nebukadnézar, dat een Steen zonder handen afgehouwen werd. Zie O.T. chron.
* Toen Jeruzalem 60 jaar tevoren door Pompéjus (okt. 63) werd veroverd, M. Henri over Luk 2:1-7.
* In het 42e jaar van het Keizerrijk van Augustus, (Kanttek. nr. 2 Luk.1). Het 42e jaar liep van maart 3 tot maart 2 v. Chr.
* 4711e jaar Juliaanse tijdkring. (Beginjaar van deze tijdkring is een hypothese)
* In het 1ste jaar van de 194e Olympiade. (Begin Olympiade 776 v. Chr.)
* Ca. 751 jaar na de Stichting van Rome.

dertig jaren oud zijnde, Lukas 3:1-23. Dit uit de Romeinse geschiedenissen nagezien zijnde, zo blijkt het dat het nu geleden is omtrent 1700 jaren.

Is heilig Mens.
XIII. Dus hebben wij gezien, dat de Heere Jezus is waarachtig God, de Zoon Gods, en dat Hij is waarachtig mens uit mens; dat Hij heilig mens is, zonder zonde, is niet nodig te tonen, alzo Hij daarvoor van allen bekend is. De engel noemt Hem: *dat Heilige,* Lukas 1:35. Petrus en Johannes noemen Hem het heilig kind Jezus, Hand. 4:30. Paulus: heilig, onnozel en onbesmet, Hebr. 7:26. Petrus*: het onbestraffelijke en onbevlekte Lam.* 1 Petrus1:19.

Is God en mens in één Persoon.
XIV. Nu is overig, dat wij tegen Socinianen en Mennisten tonen, dat Hij is waarachtig God en mens in één Persoon. Dit blijkt:

1. uit veel uitdrukkelijke teksten, in welke die twee naturen samengevoegd, en van een en dezelfde Persoon gezegd worden. Zie: Rom. 1:3, 4. *Van Zijn Zoon, (die geworden is uit het zaad David, naar het vlees) die krachtelijk bewezen is te zijn, de Zoon van God.* Rom. 9:5 ... *uit welke Christus is, zoveel het vlees aangaat, Dewelke is God boven allen te prijzen in der eeuwigheid.* 1 Tim. 3:16*. God is geopenbaard in het vlees.*
2. Beider eigenschappen en werkingen. Dezelfde Christus heeft Goddelijke en menselijke eigenschappen en werkingen, boven vermeld. Christus is eeuwig, almachtig, alwetend, heeft de wereld geschapen, onderhoudt en regeert alles; Christus heeft lichaam en ziel, is in de tijd geboren, heeft geleden, is gestorven; zo is dan Jezus Christus God en mens in één Persoon.

XV. Christus menselijke natuur bestaande in vereniging van ziel en lichaam, had geen eigen bestaan, was niet enige tijd op zichzelf, maar bestond van haar eerste ogenblik aan door de zelfstandigheid van de Zoon Gods; zodat de menselijke natuur geen persoon zijnde door en in de Persoon van de Goddelijke natuur, van haar eerste zijn af bestaan heeft, met welke zij persoonlijk verenigd is en blijft.

De vereniging is geschied door aanneming.
Deze vereniging is geschied door aanneming. De Goddelijke natuur, een Persoon zijnde, heeft de menselijke natuur, geen eigen bestaan hebbende in enigheid haars Persoons, aangenomen. Dus spreekt de Schrift, Filip 2:6, 7. *Die in de gestaltenis Gods zijnde, geen roof geacht heeft Gode even gelijk te zijn; maar heeft Zichzelf vernietigd, de gestaltenis eens dienstknechts aangenomen hebbende.*
Dit blijkt ook uit Hebr. 2:16, *Waarlijk Hij neemt de engelen niet aan, maar Hij neemt het zaad Abrahams aan.*

- *Het zaad Abrahams* betekent hier niet al de natuurlijke nakomelingen van Abraham, maar zaad is hier in ‘t enkelvoud, is hier één, Gal. 3:16.
- *Neemt aan* staat hier in de tegenwoordige tijd, omdat de aanneming van het zaad Abraham, dat is van de menselijke natuur uit Abraham, is een blijvende aanneming en vereniging zonder einde tot in alle eeuwigheid.
- *Aannemen* betekent niet verlossen, zodat de zin zou zijn*: Hij heeft de engelen niet verlost, maar het zaad Abrahams;* want:

(a) dat woord heeft die betekenis nergens in de Schrift, maar het betekent altijd nemen, aannemen, grijpen, aangrijpen; of wel op dat aangrijpen iets volgt, waardoor iemand verlost wordt, zo geeft dit woord dat niet te kennen, maar 't geen daar door andere woorden bijgevoegd wordt.
(b) 't Kan in deze plaats ook zo niet genomen worden, want Christus verlost niet alleen Abrahams zaad, maar ook al de gelovigen, die voor Abraham geleefd hebben, en ook alle gelovige Heidenen; deze allen moesten dan tegen engelen overgesteld worden, en niet alleen het zaad Abrahams; maar dat niet geschiedende, zo blijkt dat aannemen hier geen verlossen betekent.
(c) In deze gehele brief worden de duivelen nooit engelen genoemd, en ook komt nergens in overweging, of de duivelen ook verlost zouden worden; maar in 't vorige wordt gesproken van goede engelen, deze worden niet door Christus verlost, en hebben Hem daartoe niet van node, zo kan dan aannemen niet zijn verlossen van engelen.
(d) De samenhang toont, dat Abrahams zaad aannemen, is zijn menselijke natuur uit het zaad Abrahams, volgens de beloften, te hebben; want v. 9 verklaart de apostel, dat Christus een weinig minder is geworden dan de *goede* engelen, wegens het lijden van de dood om mensen te verlossen. Vs. 11 wordt getoond, dat Hij daartoe met hen uit een, dat is, mens uit mens moest zijn vs. 14. Dat Hij daartoe ook, gelijk de kinderen, vlees en bloed is deelachtig geworden; en zo vs. 16 voortgaande, toont Hij, dat Hij niet van de engelen natuur, maar de menselijke natuur, en dat uit het zaad Abraham, volgens de voorzeggingen, had aangenomen.

In enigheid des Persoons Gods.
XVI. Omdat dan de menselijke natuur, zelf geen bestaan hebbende, en van haar eerste ogenblik bestaan heeft door het bestaan van de Zoon Gods, met welke zij ondeelbaar en onafscheidelijk verenigd is en blijft; zo is 't dan klaar, dat in Christus wel twee naturen zijn, doch geen twee personen, een Goddelijk en een menselijk, maar alleen één, namelijk *één Goddelijk Persoon;* zodat Maria niet een natuur, ook niet een menselijke persoon, maar een menselijke natuur, bestaande door de zelfstandigheid des Zoons Gods, en alzo een Goddelijke Persoon heeft ter wereld gebracht; niet dat de Godheid van haar is geboren, maar de Persoon naar zijn mensheid.

De vereniging is niet geschied door verandering.
XVII. Deze vereniging dan geschiedt door aanneming, is niet geschied door verandering van de Godheid in de mensheid, want God is en blijft onveranderlijk, onzienlijk, onsterfelijk, Psalm 90:2; 1 Tim. 1:17; Hebr. 1:12. Als Johannes zegt*: het Woord is vlees geworden,* Joh. 1:14, zo geeft dat te kennen de vereniging van die twee naturen in één Persoon, maar geenszins een verandering van de Godheid in de mensheid. Want worden zegt niet altijd veranderen. Dat blijkt: Gal. 3:13, *Een vloek geworden,* dat kan niet zijn veranderd in een vloek. Gen. 1:3, *Daar werd licht.* Dit geschiedde niet door verandering van iets in wat anders, maar door schepping van iets, dat er niet was. Gen. 2:7. Alzo werd de mens tot een levende ziel, niet dat of het lichaam in de ziel, of de ziel in het lichaam veranderde, maar door vereniging van die twee delen; zo ook in meer andere teksten. Dus is dan vlees worden niet in vlees te veranderen, maar vlees, dat is de menselijke natuur aan te nemen, en persoonlijk met zich te verenigen.

Gelijk in deze vereniging de Godheid niet verandert in de mensheid, zo verandert de mensheid ook niet in de Godheid; want dat eindig is, kan niet oneindig en eeuwig worden, en ook de Godheid is onmededeelbaar aan een schepsel.

Ook is deze vereniging niet geschied door vermenging van die twee naturen, zodat een derde soort van Persoon daaruit zou voortgekomen zijn, maar de vereniging is geschied zonder verandering en zonder vermenging, zodat iedere natuur haar eigenschappen behouden heeft, *en die beide naturen ieder haar eigenschappen toebrengen tot de Persoon.* Zodat diezelfde Christus heeft Goddelijke en menselijke eigenschappen, door vereniging van die twee naturen in Hem; maar de ene natuur heeft niet de eigenschappen van de andere.

Hieruit ontstaat:
XVIII. De vereniging van de twee naturen in één Persoon heeft drie gevolgen, te weten: mededelingen
1. van gaven en eer;
2. van eigenschappen;
3. van werk en ambt.

1. **Een mededeling van gaven.**
De eerste is een mededeling van gaven en eer. Door deze vereniging heeft de menselijke natuur van Christus een grote waardigheid verkregen boven alle schepselen, zelfs boven de heilige engelen, omdat zij is het lichaam en ziel van de Zoon Gods, 't welk niemand deelachtig is dan zij. Ook heeft zij daardoor ontvangen buitengewone mate van Geest, van wijsheid, van heiligheid, en andere gaven. Zie: Jes. 11:2 *En op Hem zal de Geest des HEEREN rusten, de Geest der wijsheid en des verstands, de Geest des raads en der sterkte, de Geest der kennis en van de vreze des HEEREN.* Psalm 45:8. *Daarom heeft U, o God! uw God gezalfd met vreugde-olie boven uw medegenoten.* Joh. 1:14. *Vol van genade en waarheid.* Joh. 3:34. *God geeft Hem de Geest niet met mate.* Doch alle deze gaven zijn niet oneindig, want het eindige kan de oneindigheid niet vatten; maar zij is uitmuntende boven alle schepselen, boven Adam, boven de verheerlijkten in de hemel, boven al de engelen. Niet dat Christus naar Zijn menselijke natuur al de gaven van Zijn eerste begin en voor Zijn geboorte, of terstond van zijn geboorte af, in zulke trap heeft gehad, dat ze in trap niet konden toenemen, of toegenomen hebben, maar Jezus nam toe in wijsheid, Lukas 2:52. *Hij heeft gehoorzaamheid geleerd uit hetgeen Hij heeft geleden,* Hebr. 5:8. Christus mag naar de menselijke natuur niet aangebeden worden.

XIX. Al is het dat Christus naar de menselijke natuur zulke uitmuntende gaven boven alle schepselen ontvangen heeft, zo moet Hij daarom noch als mens, noch als Middelaar aanbeden worden. 't Is waar, Christus de Middelaar, Christus God en mens moet aanbeden worden, is het voorwerp van aanbidding; maar de grond van aanbidding is niet het middelaarsambt, de menselijke natuur, of uitnemendheid van de gaven, maar alleen de Goddelijke natuur. Het Middelaarsambt is wel een beweegreden, waardoor men gaande gemaakt moet worden om de Middelaar te aanbidden, maar de aanbidding termineert niet, eindigt niet, wordt niet bepaald tot het Middelaarsambt, of tot de begaafde menselijke natuur; want:

(1) God alleen moet men aanbidden, Matth. 4:10. Nu, de menselijke natuur van Christus zo verheerlijkt en begaafd, is niet God; zo moet ze dan ook niet aanbeden worden.
(2) 't Is afgoderij iets te aanbidden, dat van natuur geen God is, Gal. 4:8. Nu, Christus' menselijke natuur is van nature God niet. Zo zou het dan afgoderij zijn die aan te bidden.
(3) Al de gaven van de menselijke natuur zijn een gegeven heerlijkheid en gave, als in de bovenverhaalde teksten te zien is, en uit de zaak zelf blijkt, daarom kunnen ze geen grond van aanbidding zijn.
(4) Zelfs de werken Gods, als schepping en onderhouding en regering, zijn geen grond van aanbidding, maar alleen beweegredenen, omdat ze God zelf niet zijn; zo dan ook in het middelaarsambt of de begaafde menselijke natuur de grond van aanbidding niet.

3. Mededeling van eigenschappen.

XX. De tweede mededeling is van eigenschappen. De vereniging van de twee naturen in Christus is geschied zonder verandering, zonder vermenging, zodat iedere natuur haar eigen eigenschappen heeft behouden. Deze haar eigen eigenschappen deelt iedere natuur mede aan de Persoon, zodat de Persoon is eeuwig, oneindig, alwetende, almachtig, omdat Hij God is. Wederom, de Persoon Christus is in de volheid des tijds geboren, is op de ene plaats, en niet tegelijk op een andere, weet niet alle dingen, had alle menselijke hartstochten zonder zonde, hongerde, dorstte, leed, stierf, omdat Hij mens was; deze verscheidene eigenschappen worden Hem in de Schrift toegeschreven, en dat door drieërlei wijze van spreken, die wij terstond par. 25 zullen aanwijzen.

Aan de menselijke natuur van Christus zijn geen Goddelijke eigenschappen meegedeeld.

XXI. Gelijk de menselijke natuur haar eigenschappen niet meegedeeld heeft aan de Goddelijke zo heeft ook de Goddelijke natuur haar eigenschappen of enige van haar niet meegedeeld aan de menselijke natuur. 't Welk wij tegen de Luthersen aldus bewijzen:

1. Uit het woord eigenschap zelf, want dat iemand meegedeeld wordt, is niet meer eigen, maar gemeen; zijn dan de Goddelijke eigenschappen aan de menselijke natuur meegedeeld, zo zijn ze niet meer alleen eigen aan de Goddelijke natuur dat zoveel te zeggen is als: God is niet meer God.
2. Omdat alle eigenschappen Gods zijn het Goddelijke Wezen zelf, en alleen van ons mensjes bij wijze van eigenschappen begrepen worden, zo moesten dan alle eigenschappen Gods meegedeeld worden, als een of sommige meegedeeld werden, en zo zou dan de menselijke natuur God zijn, zo was de menselijke natuur eeuwig, en aleer dat Hij van Maria geboren werd, want *eeuwigheid* is ook een eigenschap Gods. Zo had Hij dan naar het lichaam niet geboren kunnen worden, want Hij was er al; dan was Hij niet begraven, want Hij was al te voren in het graf: dan kon Hij niet opstaan en uit het graf gaan, want Hij was er al te voren buiten, en na Zijn opstaan bleef Hij in het graf, en dergelijke ongerijmdheden.
3. De Schrift zegt niet alleen dat nergens, maar spreekt uitdrukkelijk daartegen; die zegt, dat Christus naar Zijn menselijke natuur niet overal tegenwoordig was.
   (a) In de staat van zijn vernedering, in welke Hij gezegd wordt van een plaats te vertrekken, naar een plaats toe te gaan, hier of daar niet te zijn, Joh. 11:15. *Ik ben blijde ... dat Ik daar niet geweest ben.*

(b) Ook is Hij niet overal tegenwoordig in Zijn verhoging: Matth. 28:6. *Hij is hier niet, want Hij is opgestaan.* Joh. 16:28. *Ik verlaat de wereld.* Hebr. 8:4. *Indien Hij op aarde ware, zo zou Hij zelfs geen Priester zijn.*

Zegt men, *dat is te verstaan zichtbaar.*

Ik antwoord: dat staat er niet, maar 't wordt volstrekt gesteld, en 't kan zo niet verstaan worden, want 't is een onafscheidelijke eigenschap van een menselijk lichaam zichtbaar te zijn; datzelve zou men dan ook kunnen zeggen van alle de terstond verhaalde ongerijmdheden.

Tegenwerping 1.

XXII. *De menselijke natuur is verenigd met de Goddelijke; zo heeft ze dan ook de eigenschappen van dezelve.*

Ik antwoord:

(a) Ons lichaam is ook verenigd met onze ziel, zo moest het dan ook de eigenschappen van de ziel hebben.
(b) Door datzelfde gevolg moest dan ook de Goddelijke natuur hebben de eigenschappen van de menselijke.
(c) Op die grond moesten alle eigenschappen meegedeeld worden, ook de eeuwigheid.
(d) Uit de vereniging volgt wel dat de Persoon beiderzijdse eigenschappen heeft, maar niet de ene natuur die van de andere.

Tegenwerping 2.

Zegt men, *de gehele volheid van de Godheid woont in Christus lichamelijk,* Kol. 2:9 zo dan ook de eigenschappen.

Ik antwoord:

(a) op die grond dan alle eigenschappen, ook de eeuwigheid.
(b) Die plaats spreekt van Christus' persoon, en niet van de menselijke natuur. Van de Persoon tot de natuur is geen gevolg.
(c) Lichamelijk is te zeggen klaarblijkelijk, waarlijk, niet bij gelijkenis, niet onder voorbeeld en plechtigheden, van welke schaduwen Christus het lichaam is, vs. 17.

Tegenwerping 3.

Zegt men, *zo de eigenschappen niet zijn meegedeeld, zo zijn de naturen van elkaar afgescheiden.*

Ik antwoord:

(a) op dezelfde grond moesten aan de Goddelijke natuur ook de menselijke eigenschappen meegedeeld worden.
(b) 't Tegendeel blijkt in de vereniging van ziel en lichaam.
(c) De vereniging is niet plaatselijk, maar Persoonlijk.

Tegenwerping 4.

4. Zegt men, daar staat: Eféze 4:10 *Opdat Hij alle dingen vervullen zou.*

Ik antwoord: daar wordt niet gesproken van alle teksten met Zijn lichaam, maar van vervulling van Zijn kerk, en al haar ware leden met Zijn Geest en Zijn werkingen.

Tegenwerping 5.

5. Zegt men: Joh. 3:34 *Niet met mate.*

Ik antwoord: dat is niet oneindig, maar zeer uitnemende en boven anderen.

Tegenwerping 6.
6. Brengt men voor: Matth. 28:18 *Mij is gegeven alle macht in hemel en op aarde.*
Ik antwoord: er wordt gesproken, niet van de menselijke natuur, maar van de Persoon; ook staat daar niet dumamiv dunamis, kracht, maar exousia exousia, autoriteit, macht, gebied.

Tegenwerping 7.
Brengt men voor: Kol. 2:3 *Al de schatten van de wijsheid en van de kennis zijn in Hem verborgen.*
Ik antwoord:
(a) daar wordt gesproken van de Persoon, en niet van de menselijke natuur.
(b) Men kan Christus daar aanmerken als het voorwerp, en zo is alle wijsheid en kennis van de gelovigen te halen uit het beschouwen van Christus, in welke al de verborgenheden van het evangelie zijn te zien. Dus blijft het vast, dat de menselijke natuur niet heeft ontvangen de eigenschappen van de Goddelijke natuur.

Mededeling des werks.
XXIII. De derde mededeling is, des werks en van de bediening. Omdat beide de naturen persoonlijk verenigd zijn, zo werkt niet iedere natuur op zichzelf, maar 't werk is des Persoons; omdat Christus is één Persoon, zo is er ook maar één beginsel, dat werkt; omdat in die éne Persoon zijn twee naturen, ten opzichte van de Persoon ondeelbaar, onafscheidelijk, en ten opzichte van elkaar zonder verandering, zonder vermenging, met elkaar verenigd, zo werkt de Persoon door die twee Naturen; en omdat iedere natuur haar werking heeft overeenkomstig haar aard en eigenschappen, zo is er een tweeërlei werking; de Persoon als God werkt overeenkomstig zijn Goddelijke, en als mens overeenkomstig Zijn menselijke natuur. Dus brengt iedere natuur het hare toe tot invoering van het éne werk van de verlossing in al Zijn delen.

Christus is naar beide naturen Middelaar.
XXIV. Zodat Christus naar beide naturen is Middelaar; niet alleen naar Zijn menselijke, maar ook naar Zijn Goddelijke natuur. Dit blijkt:

Bewijs 1. **De Goddelijke is het begin.**
Omdat de Goddelijke natuur is de Persoon, en zo het eerste begin van het werk van de verlossing, niet alleen door de menswording, met betrekking tot het Middelaarsambt, werkende naast Zijn kerk, maar ook in de menswording Zichzelf vernietigende, door bedekking van Zijn Godheid, en de gestalte van een dienstknecht aannemende, en alzo de Vader gehoorzaam wordende tot de dood, Filip. 2:7, 8. Dit is een werk van het Middelaarsambt, en actus sunt suppositorum, de daden Zijn des Persoons; zo is dan Christus ook naar Zijn Goddelijke natuur Middelaar.

2. **Het Middelaarsambt vereist beide naturen.**
Het Middelaarsambt vereist die beide naturen en haar werkingen, gelijk dit getoond is. De Goddelijke natuur moest de menselijke natuur ondersteunen en uit de doden opwekken; moest de waardigheid en kracht het lijden toebrengen, alsook de volbrenging

van de wet; moest alles dadelijk toepassen, en de Zijnen verlossen van het grootste kwaad, en hun het hoogste goed deelachtig maken.

3. **Teksten.**
De Schrift brengt het middelaarsambt wel uitdrukkelijk tot de Goddelijke natuur, zie: Hand. 20:28 ... *om de gemeente Gods te weiden, welke Hij verkregen heeft door Zijn eigen bloed.* 1 Kor. 2:8. *Zo zouden zij de Heere van de heerlijkheid niet gekruist hebben.* Hebr. 9:14 ... *Die door de eeuwigen Geest Zichzelf Gode onstraffelijk opgeofferd heeft.*

XXV. Uit de vereniging van de twee naturen in één Persoon, ontstaan verscheidene wijzen van spreken van dezelfde Christus.

1. De Persoon wordt genoemd, en Hem wordt toegeschreven, dat Hem naar één van beide naturen alleen eigen is. Als: Christus is van eeuwigheid, Christus is in de volheid des tijds geworden uit een vrouw; Christus is alwetend, en Christus is niet alwetend; Christus is overaltegenwoordig, Christus is niet overaltegenwoordig; Christus heeft heerlijkheid bij de Vader, eer de wereld was, Christus is gestorven.
2. De Persoon wordt naar de ene natuur genoemd, en Hem wordt dan toegeschreven dat Hem naar de andere natuur eigen is. God heeft Zijn kerk met Zijn bloed gekocht. De Heere der heerlijkheid is gekruist.
3. De ene natuur wordt genoemd, en Hem wordt toegeschreven dat Hem naar de Persoon en alzo naar beide naturen eigen is. De Mens Jezus Christus is Middelaar, 1 Tim. 2:5.

Op deze verborgenheid moet men starogen, om de Goddelijke volmaaktheden daarin te zien.
XXVI. Dus hebben wij getoond, dat de Heere Jezus is waarachtig God, waarachtig Mens, heilig Mens, God en Mens in één Persoon. ‘t Is nodig dat wij hier wat bij staan blijven, en deze Middelaar, wiens Naam *Wonderlijk* is, aan alle kanten wat nader beschouwen, tot zuivere bewegingen van Godzaligheid.
1. In eeuwigheid zal dit wonderwerk noch van engelen noch van mensen begrepen en doorzien worden, maar zal altijd blijven tot een ondoorzienlijke verwondering; nochtans kan en moet men, op aarde nog zijnde, trachten daarin te zien.

(a) Geen ander kon Borg zijn en de mens tot God brengen, dan die God en mens in één Persoon was. Eerst moest de Zoon Gods persoonlijk verenigd worden met de menselijke natuur, zou de zondige mens wederom in vriendschap en vereniging met God komen. Ziet, zo'n groot werk was het de zondaar zalig te maken. Wat een veelvuldige wijsheid was daarin, om zo'n middel uit te vinden! Alle heilige engelen te samen zouden niet hebben uitgevonden zo'n Middel, als God uitgevonden en geopenbaard heeft. Nu zijn ze wel begerig die in te zien, maar zij zullen ze nooit doorzien. Wat een goedheid is het, dat daar niemand anders het kon doen dan Hij zelf, dat Hij zelf Zijn Zoon daartoe zendt, en doet die de menselijke natuur persoonlijk met Hem verenigen! Wat is er een almacht in, om dat te kunnen uitvoeren!
(b) Hoe van nabij worden de uitverkorenen met God verenigd, dat ook zelfs hun natuur in de Persoon des Zoons Gods is op en aangenomen! Daarin Zijn ze ook zelfs boven de engelen verheven, wier natuur niet is persoonlijk met God verenigd. Is dat een kleine zaak Gode zo na te zijn? Trachtten wij meerder ons in het beschouwen van

dit wonder van alle wonderen, waarin zelfs de engelen begerig zijn in te zien, en waarmee zij zich, als zich niet kunnende verzadigen, gedurig bezighouden, in te laten. Hielden wij ons daarmee gedurig werkzaam, wij zouden ons in verwondering verliezen, wij zouden dit zo vrolijk goedkeuren en eer wij het gewaar werden, ons wonder na en gemeenzaam met God verenigd vinden, en zouden verstaan wat het is, dat de Heere Jezus zegt: Joh. 17:21 *Opdat zij allen één zijn, gelijkerwijs Gij Vader in Mij, en Ik in U, dat ook zij in Ons één zijn.* Dit, dit gaat alle begrip en verwondering te boven, niet alleen de zaak zelf, maar ook de verrukkende gestalte van het hart van degenen, die zich in dit beschouwen bezighouden; dit, dit zou onze mond vervullen met lof, en telkens doen eindigen met de Psalmist: *Wat is de mens, dat Gij zijner gedenkt? en de zoon des mensen, dat Gij hem bezoekt?* Psalm 8:5. *Dat Gij hem groot acht, en dat Gij Uw hart op hem zet?* Job 7:17.

Wat zich openbaart in de beschouwing van Christus' Goddelijke natuur.

XXVII. 2 Blijft niet in 't algemeen hangen, maar gaat voort in de beschouwing én van Zijn Godheid, én van Zijn mensheid.

a. Van Zijn Godheid: is onze Heere Jezus God, en is Hij naar Zijn Godheid ook onze Middelaar, zo zien wij dat Zijn rantsoen is van een eeuwige en oneindige kracht en waardigheid, Hebr. 9:14. *Hoeveel te meer zal het bloed van Christus, die door de eeuwige Geest Zichzelf Gode onstraffelijk opgeofferd heeft, uw geweten reinigen van dode werken.* Alle zonden dan van alle gelovigen, hoe groot, hoe veel zij ook zijn, niet een, noch het minste gedeelte daarvan uitgenomen, zijn volkomen betaald, de minste schuld of straf is niet meer overig, ja zo volkomen is alles voldaan, alsof zij geen zonden hadden gedaan, maar volmaakt de wet hadden gehouden; want die voldaan heeft, is waarachtig en eeuwig God.
b. Is de Heere Jezus God, die beschouwing zal in onze harten verwekken een groot ontzag, en Hem verheffen verre boven alles; zal ons voor Hem doen nederbukken, Hem met de engelen aanbidden, en Hem eren als de Vader, omdat Hij één met Hem is; 't zal ons doen voegen bij alle schepsel, dat in hemel en op aarde is, zeggende: *Hem, die op de troon zit, en het Lam, zij de dankzegging, en de eer, en de heerlijkheid, en de kracht in alle eeuwigheid,* Openb. 5:13.
c. Het beschouwen van Zijn Godheid zal ons op Hem doen vertrouwen, volgens Zijn bevel: Joh. 14:1 *Gij gelooft in God, gelooft ook in Mij.* O hoe gerust kan men zijn, als men Hem heeft aangenomen en al onze zaken en voorvallen in Zijn hand gegeven! In hoe veilig een bewaring is een ziel, die zich aan Hem heeft overgegeven? Die mag alle vrees en bekommering wel afleggen, en meteen zeker en vast hart zeggen: *Gij zult mij leiden door Uw raad; en daarna zult Gij mij in heerlijkheid opnemen,* Psalm 73:24. Want Hij is God, en daarom de opperste Goedheid zelf. Hij is alwetende en kent de gestalte, de begeerten, de oprechtheid, de benauwdheden van de ziel. Hij is almachtig om dezelve te verlossen, te bewaren, te troosten, en te brengen tot de zaligheid. Welzalig is dan zo'n ziel, die de Heere Jezus heeft tot haar Zaligmaker, die verheuge zich in Zijn Naam.

Wat zich opdoet in de beschouwing van Christus' menselijke natuur.

XXVIII. 3. Laat ook de menswording van de Heere Jezus veel zijn het voorwerp van uw overdenking; want dat God in het vlees geopenbaard is, is een verborgenheid van de Godzaligheid, 1 Tim. 3:16. Alle ware Godzaligheid vloeit uit de kennis, en uit gelovige

vereniging met de Heere Jezus; daaruit ontstaat liefde, en alles wat de liefde werkt. ‘t Is geen Godzaligheid, die uit deze grond niet voortkomt; doch ‘t is een verborgenheid, die door de natuur, welke ons wel een indruk geeft van God en godsdienst, niet wordt geopenbaard. Een uitwendig verlichte weet ook niet wat gestalte van de ziel het is, uit de kennis en gelovige vereniging met de Heere Jezus, God en mens, in en met God vrede te hebben, in Hem te rusten zonder vreze, Hem lief te hebben, en in alles de Heere welbehagelijk te leven, daardoor opgeleid te worden tot verheerlijking van God, wegens Zijn volmaaktheden, die zich in de menswording openbaren.

Gods rechtvaardigheid.
(a) Want hierin doet zich op de schrikkelijkheid van de zonde aan de ene kant, en de zuivere rechtvaardigheid Gods aan de andere zijde; die kon niet weggenomen, en deze niet voldaan worden, of de Zoon Gods mens moest worden, Zijn heerlijkheid bedekken achter het voorhang van Zijn menselijke natuur, en Zich alle smaad en lijden naar Zijn menselijke natuur laten aandoen, ja, de Heere der heerlijkheid moest gekruist worden.

Mensenliefde.
(b) Hierin is te zien de ondoorgrondelijke Mensenliefde. De uitverkorenen waren niet beminnelijk, maar hatelijk in zichzelf, en God heeft ze lief uit Zichzelf, omdat Hij ze liefhebben wilde. Deze liefde beweegt de Vader Zijn Zoon te zenden in het vlees, waarover de Heere Jezus uitroept: Joh. 3:16 Alzo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij Zijn eniggeboren Zoon gegeven heeft. Uit deze liefde gaat de Zoon heen, neemt de menselijke natuur aan, en ondergaat alle lijden en de dood. Eféze 5:25. Gelijk ook Christus de Gemeente liefgehad heeft, en Zichzelf voor haar heeft overgegeven. Kan iets liefde verwekken, zo moet deze liefde van God en van Christus onze liefde gaande en brandende maken.

Waarheid.
(c) Hierin openbaart zich de onfeilbare Waarheid Gods. Zoals Hij het gezegd heeft, zo heeft Hij gedaan. Hier is vervuld de belofte in het Paradijs: Gen. 3:15. *Het zaad der vrouw zal de slang de kop vermorzelen.* Hier Zijn vervuld al de toezeggingen aan de voorvaderen geschied, en welke zij al reikhalzende tegemoet zagen; hier zijn vervuld al de schaduwen en offeranden, die als zovele voorzeggingen en beschrijvingen van de Messias waren. Dus openbaart Zich God dat Hij waarachtig is, en geen belofte onvervuld zal *laten. Dit erkende Maria: Lukas 1:55.* Gelijk Hij gesproken heeft tot onze vaderen. En Zacharias: Lukas 1:70. *Gelijk hij gesproken heeft door de mond van Zijn heilige profeten, die van het begin van de wereld geweest zijn.*

Wijsheid.
(d) Hier is dat grote werk Gods, ‘t welk bij uitnemendheid uitblinkt de wijsheid, goedheid, almacht, barmhartigheid en heerlijkheid Gods. Een zondaar wederom tot de Heilige God te brengen, en dat door betoning van Zijn allerzuiverste rechtvaardigheid, en dat door een Persoon, die tegelijk God en mens is, en dat door Zijn lijden, en de zondaar door zulke en zulke wegen te leiden tot zo'n onbedenkelijke zaligheid, ja, dat is wijsheid, dat is goedheid, dat is macht. Dit alles aanschouwen de heilige engelen, en ‘t is hun een gedeelte van de zaligheid de volmaaktheden Gods in het werk van de verlossing door de menswording van Christus aan te zien. Eféze 3:10. *Opdat nu door*

de Gemeente bekendgemaakt worde aan de overheden en de machten in de hemel, de veelvuldige wijsheid Gods. Maria ziet dit alles daarin en zegt: Lukas 1:49-51. *Grote dingen heeft aan mij gedaan Hij, die machtig is, en heilig is Zijn naam En Zijn barmhartigheid is van geslacht tot geslacht over degenen, die hem vrezen Hij heeft een krachtig werk gedaan door Zijn arm.*
Zo moest men de menswording bepeinzen, dat men in deze de gemelde en andere eigenschappen Gods klaar zag schijnen, deze in een heilige verwondering goedkeurde, en met blijdschap roemde met de heilige engelen, en zei: *Ere zij God in de hoogste hemelen, en vrede op, aarde, in de mensen een welbehagen!* Lukas 2:14.

Men moet zich over de menswording van Christus verblijden.
XXIX. 4. De beschrijving van de menswording van Christus moet ook in ons verwekken een blijde dankbaarheid tot God, en een verwelkoming van de Heere Jezus in onze natuur. Dit geeft de boodschap-brengende engel te kennen, zeggende tot de herders: Lukas 2:10, *Ik verkondig u grote blijdschap, die al den volke wezen zal.* Kan onze ziel ergens over blij Zijn, zo moet ze zich over dit grote wonderwerk Gods verblijden. Bemerkt tot dat doel:

(a) Dat het geprofeteerd is, dat men zich verblijden zou, als de Zaligmaker in de wereld komen zou. Zie dit: Jes. 9:2, 5. *Zij zullen blijde wezen voor uw aangezicht, gelijk men zich verblijd in de oogst, gelijk men verheugd is, wanneer men de buit uitdeelt. Want een kind is ons geboren, een Zoon is ons gegeven.* Zie ook: Jes. 25:9. Men zal te die dage zeggen: *Ziet, deze is onze God; wij hebben Hem verwacht, en Hij zal ons zalig maken; Deze is de HEERE; wij hebben Hem verwacht; wij zullen ons verheugen en verblijden in zaligheid.* Zie ook: Zach. 9:9. *Verheug u zeer, gij dochter Sions! juich, gij dochter Jeruzalems! Ziet uw Koning zal u komen, rechtvaardig, en Hij is een Heiland.* Omdat het zo geprofeteerd is, en wij die tijden beleven, zo moeten wij dan onze zielen verheffen tot blijdschap en tot dankzegging.

(b) Merkt aan het verlangen van de heiligen naar de komst van Christus in het vlees. Als Eva haar eerste zoon gebaard had, 't schijnt, of ze al terstond de belofte meende verkregen te hebben, als ze zei: *Ik heb een man van de Heere verkregen,* Gen. 4:1. Van Abraham zegt de Heere Jezus: Joh. 8:56 *Abraham, uw vader, heeft met verheuging verlangd, opdat hij mijn dag zou zien.* David geeft zijn verlangen te kennen: 2 Sam. 23:5 *Voorzeker is daarin al mijn heil, en alle lust, hoewel Hij het nog niet doet uitspruiten.* Dit verlangen was ook in de Godvruchtige koningen en profeten: Lukas 10:24. *Want ik zeg u, dat veel profeten en koningen hebben begeerd te zien, hetgeen gij ziet.* Ja, alle gelovigen van het Oude Testament verlangden daarnaar, gelijk blijkt: Hebr. 11:13. *Deze allen zijn in het geloof gestorven, de beloften niet verkregen hebbende, maar hebben dezelve van verre gezien, en geloofd, en omhelsd.* Wat een blijdschap zouden ze vertoond hebben, indien zij de Heere Jezus in het vlees hadden gezien! Wij nu beleven die tijden, 't past ons dan blij te zijn, en de Heere te danken voor dat allerkostelijkste Geschenk, voor zo'n lieve en dierbare Zaligmaker.

(c) Toen Christus in de wereld kwam, was hemel en aarde vervuld met blijdschap. Johannes de Doper springt van vreugde op in 's moeders lijf, Lukas 1:44. Maria heft een lofzang aan: *Mijn ziel maakt groot de Heere, en mijn geest verheugt zich in God, mijn Zaligmaker,* Lukas 1:46, 47. *De tong van de stomme Zacharias breekt los, zeggende: Geloofd zij de Heere, de God Israëls, want Hij heeft bezocht, en*

verlossing teweeg gebracht Zijn volke; en heeft een hoorn der zaligheid ons opgericht, in het huis Davids, Zijn knecht, Lukas 1:68, 69. De oude Simeon neemt het Kindeke op Zijn armen, en loofde God, en zei: *Nu, laat Gij, Heere! uw dienstknecht gaan in vrede, naar uw woord; want mijn ogen hebben uw zaligheid gezien,* Lukas 2:29, 30. Kom voegt u bij hen, en verblijdt u er mede over; zal het hart altijd beklemd blijven? Zal het zich niet eens verblijden? En zo het zich zal verblijden, waarover zal het meer gaande kunnen gemaakt worden, dan over de menswording van Christus? Daarom*: Verblijdt u in de Heere te allen tijd; wederom zeg ik: verblijdt u,* Filip. 4:4.

Opwekking tot blijdschap.

XXX. Maar misschien zal iemand zeggen: mijn hart wil niet los; ik kan mij hierover niet verblijden, want ik vrees, dat Hij toch voor mij niet geboren is, en dat ik er geen deel aan heb.

Ik antwoord:

(a) Gij weet immers het tegendeel ook niet, 't is nog maar vrezen.

(b) 't Scheelt daar niet alleen, maar men verblijdt zich over de Menswording niet, omdat men zich niet inlaat in heilige overdenkingen over dezelve, over 't wonderwerk, over de beloften, over de Persoon, over de uitwerking, van de grote zaligheid, door Zijn lijden en dood. Wat blijdschap zou hij hierover hebben, die het niet aandachtig overweegt?

(c) Evenwel, daar is nu een Zaligmaker; is het dan u evenveel, of er een Zaligmaker is of niet? Zo neen, wel waarom dan niet blij over Zijn komst in de wereld, al was het dat u er nog geen deel aan had.

(d) Maar u, die naar Jezus uitziet om door Hem gerechtvaardigd en geheiligd te worden, al is het met veel duisterheid, vrees, naarheid en bekommernis; Joh. 6:40 u, in wiens hart Jezus door het geloof woont, waardoor de hartstochten telkens wederom naar Hem uitgaan; Eféze 3:17 u, in wie Jezus een gestalte heeft verkregen; Gal. 4:19 en in wie Jezus leeft, Gal. 2:20 zodat Hij al uw blijdschap en lust is, zodat in u zich opdoet de haat tegen de zonde, en de lust om zo te wandelen gelijk Hij gewandeld heeft, en de strijd tussen geest en vlees in u bevindt; u, die Jezus liefhebt, 1 Joh. 4:19: … u hebt grond om u te verzekeren, dat Hij voor u geboren is, en daarom hebt u dubbele reden om u te verheugen met een heerlijke en onuitsprekelijke vreugde, en te juichen over de komst van de Heere Jezus in het vlees.

Christus erkennen als Zijn Heere.

XXXI. 5. Komt dan:

(a) erkent Hem als uw Heere: *Kust de Zoon,* Psalm 2:12. *Omdat Hij uw Heere is, zo buigt u voor Hem neer,* Psalm 45:12. Onderwerpt u onder Hem, ziet Hem naar de ogen, vreest Hem, dient Hem en stelt Hem u voor als het enige en volmaakte voorbeeld, en wandelt in Zijn voetstappen, 1 Petrus 2:21.

(b) Gelijk men met de Heere Jezus moet omgaan als waarachtig God in ontzag, eerbied, vrees, vertrouwen, aanbidden, zo mag en moet men ook met Hem verkeren als Mens, als zijnde onze Broeder; *want Hij schaamt Zich niet ons broeders te noemen,* Hebr. 2:11. Zulke omgang met Hem wenste de Bruid: Hoogl. 8:1 *Och, dat Gij mij als een broeder waart!* Nu is Hij onze Broeder geworden, zo mogen en moeten wij met Hem als zodanig verkeren, altijd Hem aanmerken, dat Hij ons zo bestaat, *dat Hij met ons*

uit Eén is, Hebr. 2:11. Vlees van ons vlees en been van onze benen. Dat geeft vrijmoedigheid, dat geeft gemeenzaamheid, om onze noden te klagen aan Hem, die zelf een Mens zijnde, weet hoe een mens te moe is in pijnen, in benauwdheden naar ziel en lichaam, en waarlijk medelijden kan hebben en heeft, Hebr. 2:17 4:15. De gemeenzaamheid maakt het hart week, dat geeft vrijmoedigheid om nabij tot Hem te naderen, en op een menselijke wijze met Hem als Mens te spreken. Hem onze zaak te bevelen, die Hem toe te vertrouwen, Zijn Godheid de grond zijnde. En dat verwekt het hart tot zoete liefde.

Hoofdstuk 19

Van de drie Ambten van Jezus Christus, en in het bijzonder van Zijn Profetisch ambt.

Gesproken hebbende van de Persoon des Middelaars, volgt dat wij spreken van Zijn Ambten. De Zaligmaker Jezus wordt doorgaans toegenaamd *Christus.* De zaligmaker was in 't OUDE TESTAMENT beloofd onder de naam Meschiach, Dan. 9:25, *tot op Messias, de vorst.* De Grieken verlaten het Christus Joh. 1:42. *Wij hebben gevonden de Messias, dat is, overgezet zijnde, de Christus.* In onze taal is het te zeggen: *Gezalfde,* welke benaming afkomt van het gebruik in het OUDE TESTAMENT In die tijden en landen gebruikte men, in plaats dat men bij ons welriekende poeder in het haar strooit, welriekende oliën, die door apothekerskunst zeer fijn gemaakt worden, zodat ze al de reuk als een quintam essentium in een kleine hoeveelheid bij elkaar brachten en kunstig onderling te mengen. Van deze olie sprengde men kleine sprenkeltjes in het haar, én om enig aanzien te vertonen, én door de liefelijkheid van de reuk aangenaam te zijn bij die om hen kwamen. De Heere had bevolen een bijzondere olie heel kunstig naar apothekers werk te maken, uit verscheidene welriekende specerijen, Exod. 30:25. Deze mocht van niemand nagemaakt worden, en niemand mocht zich met die reuk sprengen op straf van uitroeiing, Exod. 30:32, 33. Met deze olie werd Aäron en zijn zonen gezalfd, om het priesterambt te bedienen, vers 30. Ook werden wel met die olie gezalfd profeten, 1 Kon. 19:16. Ook koningen, ziet 1 Sam. 10:1 en 1 Sam. 16:13.

De zalving vervat.

II. Dit zalven gaf twee zaken te kennen:

- Eerst dat ze van God tot dat ambt verordineerd en geroepen waren, want men rook de reuk des Heeren aan hen.
- Ten tweede, dat de Heere hun de bekwaamheid tot dat ambt zou geven, waardoor ze aangenaam zouden zijn bij het volk, gelijk de reuk van die olie van een bijzondere aangenaamheid was, en de gezalfde door de reuk van die olie een liefelijke geur van zich gaf. Hier vandaan werden ze *gezalfden,* en *gezalfden des Heeren* genoemd. Dit is de reden, dat Christus Gezalfde genoemd wordt. 't Welk ook die twee zaken: verordinering en bekwaammaking, in zich heeft.

Verordinering.

1. Verordinering. Christus is van Zichzelf tot het Middelaarsambt niet gelopen. Hebr. 5:5, Christus heeft Zichzelf niet verheerlijkt om Hogepriester te worden; maar:

(a) Hij is daartoe van de Vader verordineerd: 1 Petrus 1:20. *Dewelke wel voorgekend is geweest voor de grondlegging van de wereld.* Spr. 8:23. *Ik ben van eeuwigheid af gezalfd geweest.*

(b) Hij is daartoe van de Vader in de wereld gezonden: Joh. 10:36. *Die de Vader geheiligd en in de wereld gezonden heeft.* En geroepen: Jes. 42:6. *Ik, de HEERE heb U geroepen in gerechtigheid.*

(c) Hij is daartoe in de Doop ingehuldigd: Matth. 3:17. *En ziet, een stem uit de hemelen, zeggende: Deze is Mijn Zoon, Mijn Geliefde, in Denwelken Ik Mijn welbehagen heb.* Dus is Hij gemaakt tot een Heere en Christus, Hand. 2:36.

Bekwaammaking.

2. De bekwaammaking bestaat:

(a) in de vereniging van de twee naturen in één Persoon, zonder welke Hij geen Middelaar kon zijn; God alleen, en mens alleen, was daartoe niet bekwaam, maar God moest geopenbaard worden in het vlees, 1 Tim. 3:16.

(b) In de buitengewone uitstorting van de Heiligen Geest: Joh. 3:34. *Want God geeft Hem de Geest niet met mate.*

Christus heeft drie ambten.

Gelijk drieërlei personen in het OUDE TESTAMENT als voorbeelden van Christus gezalfd werden, namelijk: profeet, priester en koning, zo was het noodzakelijk dat Christus ook die drie ambten had en bediende, opdat Hij alzo bekwaam ware drieërlei ellende van de mensen weg te nemen; namelijk de blindheid door Zijn Profetisch ambt, de vijandschap met God door Zijn Priesterambt, en de onmacht door Zijn Koninklijk ambt. Dat Christus Profeet, Priester en Koning is, en die drie ambten bedient tot nut van Zijn uitverkorenen, blijkt overal uit de Heilige Schrift. Wij zullen van ieder in 't bijzonder handelen.

Het profetisch ambt.

III. Het Profetisch ambt. Dat Christus, een Profeet is, blijkt uit de voorzegging, en uit de vervulling.

(a) Als Profeet was Hij beloofd: Deut. 18:15. *Een Profeet, uit het midden van u, uit uw broederen, als mij, zal u de HEERE, uw God, verwekken; naar Hem zult gij horen.* Dat deze plaats van Christus spreekt, blijkt uit Hand. 3:22, alwaar die eigen woorden verhaald worden. Als van Christus gezegd. Zie ook: Jes. 61:1, 2. *De Geest des Heeren HEEREN is op Mij, omdat de HEERE Mij gezalfd heeft, om een blijde boodschap te brengen de zachtmoedigen,* enz. De Heere Jezus deze woorden voorgelezen hebbende, past ze op Hem, zeggende*: Heden is deze Schrift in uw oren vervuld,* Lukas 4:21, en vers 24 noemt Hij Zich te die opzichte Profeet.

(b) In des Heeren Jezus' omwandeling op aarde stelt de Heere Zich als Profeet voor: Matth. 17:5. *Deze is Mijn geliefde Zoon, in Denwelken Ik Mijn welbehagen heb, hoort Hem!* Zodanig heeft de Heere Jezus Zich overal gedragen: Matth. 9:35. Jezus omging al de steden en vlekken, lerende in hun synagogen, en predikende het Evangelie des koninkrijks. Zodanig *is Hij van het volk erkend: Lukas 7:16.* Een groot Profeet is onder ons opgestaan. Lukas 24:19. Welke een Profeet was, krachtig in werken en woorden, voor God en al het volk.

IV. De bediening van de profeten bestond hierin:

1. dat zij onmiddellijk van God de openbaring der verborgenheden ontvingen, te weten, de buitengewone profeten.
2. In de verkondiging en uitlegging van het Woord van God.
3. In toekomende dingen te voorzeggen.
4. In de bevestiging van de openbaring door wonderen.

1. **In onmiddellijke openbaringen te ontvangen.**
De profeten ontvingen de verborgenheden door onmiddellijke openbaringen: Num. 12:6. Zo er een Profeet onder u is, Ik, de HEERE, zal door een gezicht Mij aan hem bekendmaken, door een droom zal Ik met hem spreken. 2 Petrus 1:21 ... de heilige mensen Gods, van de Heilige Geest gedreven zijnde, hebben ze gesproken. Zo heeft de Heere Jezus alles ontvangen van de Vader: Joh. 5:20. *De Vader heeft de Zoon lief, en toont Hem alles wat Hij doet.* Openb. 1:1. *De openbaring van Jezus Christus, die God Hem gegeven heeft, om Zijn dienstknechten te tonen de dingen, die haast geschieden moeten.* Niet dat Christus na zijn doop is opgenomen geweest in de hemel, om daar de verborgenheden te ontvangen, gelijk de Socinianen verzinnen om Christus' Godheid te bekwamer te loochenen; want

(a) de Heilige Schrift spreekt daar niet een woord van; maar als zij spreekt van Christus' nederdalen, zo ziet dat op de Goddelijke natuur, de menselijke aannemende, en het nederdalen staat voor het opvaren, daar Hij, naar dat zeggen, eerst had moeten opvaren en dan nederdalen.
(b) 't Was niet nodig dat Hij om openbaringen te ontvangen in de hemel opgenomen werd; want als God was Hij alwetend, en 't was alles uit Hem. Joh. 8:38. *Ik spreek, wat Ik bij Mijn Vader gezien heb. En naar Zijn menselijke natuur had Hij de Geest ontvangen zonder mate,* Joh. 3:34. *En op Hem zal de Geest des HEEREN rusten; de Geest der wijsheid en des verstands, de Geest des raads, en der sterkte, de Geest der kennis en van de vreze des HEEREN,* Jes. 11:2.

2. **In bekendmaking van verborgenheden.**
V. De bediening bestond in de uitlegging en verkondiging van het Woord van God, gelijk dat te zien is in de profetieën van de profeten. Zo heeft ook de Heere Jezus, als God, als enige wetgever, en als Koning van Zijn volk, de wet gegeven tot een regel des levens voor Zijn volk, die wet verklaard, van de valse uitlegging en verdraaiing gezuiverd, Matth. 5. De overtreders bestraft, Matth. 23, en een ieder tot gehoorzaamheid opgewekt en vermaand, Markus 1:15. *Bekeert u en gelooft het Evangelie.* Doch Christus heeft geen nieuwe leer gepredikt, geen nieuwe wet gegeven, noch een nieuwe weg ten hemel, die in het OUDE TESTAMENT niet voorgesteld, aan de Godzaligen niet bekend, en van hen niet bewandeld was, geopenbaard; maar alleen vervuld en bevestigd hetgeen van Hem en de weg der zaligheid tevoren beschreven was. Zie: Matth. 5:17. *Meent niet dat Ik gekomen ben, om de wet of de profeten te ontbinden; Ik ben niet gekomen om die te ontbinden, maar te vervullen.* Gelijk Christus Zich droeg jegens de wet, zo verkondigde Hij ook als een Profeet het Evangelie.

- Christus is de Bewerker van het Evangelie, Joh. 1:17. *Want de wet is door Mozes gegeven, de genade en de waarheid is door Jezus Christus geworden.*
- Christus is ook de Verkondiger van het Evangelie, Eféze 2:17. *Komende heeft Hij door het Evangelie vrede verkondigd.*
- Christus is ook zelf het Voorwerp van het Evangelie, 1 Kor. 1:23 *Wij prediken Christus de gekruisigde.* Om deze redenen wordt het Evangelie *het Evangelie van Christus* genoemd. Rom. 1:16.

3. **In voorzegging van toekomende dingen.**

VI. De bediening van het Profetisch ambt bestaat ook in voorzegging van toekomende dingen, waar vandaan ook het Griekse woord Profeet zijn afkomst heeft. Christus heeft voorzegd, niet alleen wat Zichzelf zou moeten overkomen tot zaligheid van Zijn uitverkorenen, maar ook wat én wereld én kerk zou overkomen, en hoe het daar toegaan zou tot op de dag des oordeels; waarvan de gehele openbaring, alsmede de Evangeliën bewijzen zijn.

4. **In de leer met wonderen te bevestigen.**
Gelijk de Profeten hun leer met wonderen bevestigden, als wij zien in Elia en Elisa, zo heeft ook de Heere Jezus zijn leer door wonderen bevestigd, waarvan de Evangeliën vol zijn, zodat de schare zei: Joh. 7:31 *Wanneer de Christus zal gekomen zijn, zal Hij ook meer tekenen doen dan die, welke Deze gedaan heeft?* Petrus zegt: Hand. 2:22 *Jezus de Nazarener, een Man van God, onder ulieden betoond door krachten, en wonderen, en tekenen, die God door Hem gedaan heeft in het midden van u, gelijk gij ook zelf weet.* De andere profeten deden wonderen door Christus' kracht, 't welk Petrus te kennen geeft, zeggende: Hand. 3:12, 16 ... *wat ziet gij zo sterk op ons, alsof wij door onze eigen kracht of Godzaligheid deze hadden doen wandelen? Maar door het geloof in Zijn Naam heeft Zijn Naam deze gesterkt.*
Maar Christus deed wonderen door zijn eigen kracht: Markus 5:30. *Jezus bekennende in Zichzelf de kracht, die van Hem uitgegaan was.* Lukas 6:19. *Daar ging kracht van Hem uit, en Hij genas ze allen.*

Heeft dit ambt bediend in 't OUDE TESTAMENT
VII. Dit Profetisch ambt heeft Christus bediend.
(a) In het O. T door middel van Zijn profeten. Zie: 1 Petrus 1:11. *Onderzoekende op welke of hoedanige tijd de Geest van Christus, die in hen was, beduidde en tevoren getuigde het lijden, dat op Christus komen zou, en de heerlijkheid, daarna volgende.* 1 Petrus 3:19. *In denwelken* [Geest] *Hij* [Christus] *ook heengegaan zijnde, de geesten, die in de gevangenis zijn, gepredikt heeft.*
(b) Dit heeft Hij ook bediend in zijn omwandeling op aarde: Hebr. 1:1. *God, voortijds veelmaal en op velerlei wijze tot de vaderen gesproken hebbende door de profeten, heeft in deze laatste dagen tot ons gesproken door de Zoon.*
(c) Dit Profetisch ambt bedient Christus nog na Zijn hemelvaart, door Zijn apostelen, herders en leraren, Efeze 4:11, 12. *Dezelve heeft gegeven sommigen tot apostelen, en sommigen tot profeten, en sommigen tot Evangelisten, en sommigen tot herders en leraren. Tot de volmaking van de heiligen, tot het werk van de bediening, tot opbouwing des lichaams van Christus.* En omdat zij zijn boden zijn, die in Zijn naam prediken, zo wil de Heere Jezus, dat men hen zal horen als Hem: Lukas 10:16. *Wie u hoort, die hoort Mij, en wie u verwerpt, die verwerpt Mij.*

VIII. De wijze van bediening van het Profetisch ambt is tweeërlei, namelijk:
- uitwendig en
- inwendig, welke beide te samen gevoegd worden: Jes. 59:21. *Mijn geest, die op u is, en Mijn woorden, die Ik in uw mond gelegd heb, die zullen van uw mond niet wijken.*

Is uitwendig door het Woord.

Uitwendig bedient Christus het Profetisch ambt door het Woord, geschreven, gedrukt en door Zijn dienaren gepredikt. Dit geschiedt nu niet aan de Joodse natie, als voor de komst van Christus. Psalm 147:19, 20; maar nu wordt de heidenen het Evangelie verkondigd, die horen Christus' stem; Zijn geluid is over de gehele aarde uitgegaan, en Zijn woorden tot de einden van de wereld, Rom. 10:18. Doch veel naties zijn en blijven voor 't tegenwoordige onbloot, en missen de middelen van de zaligheid; want al is 't dat ze allen niet zalig worden, die Christus' woorden horen, en dat het Woord van de prediking hun geen nut doet, omdat het met het geloof niet gemengd wordt, in degenen, die het horen, Hebr. 4:2, zo kan nochtans niemand zalig worden, tenzij hij de uitwendige prediking van Christus hore, volgens: Rom. 10:14, 17. *Hoe zullen zij in Hem geloven, van welke zij niet gehoord hebben? En hoe zullen zij horen, zonder die hun prediken? Zo is dan het geloof uit het gehoor, en het gehoor door het Woord Gods.*

Inwendig door Geest.

IX. Inwendig bedient Christus het Profetisch ambt, als Hij door zijn Geest de zielen bestraalt met zijn wonderbaar licht, 1 Petrus 2:9. En schijnt in de harten om te geven verlichting van de kennis van de heerlijkheid Gods, in het aangezicht van Jezus Christus, 2 Kor. 4:6. Waardoor ze de waarheid in haar eigen gedaante verstaan, zoals de waarheid in Jezus is, Eféze 4:21. En zij de zin van Christus hebben, 1 Kor. 2:16. Als Hij het hart brandende maakt, Lukas 24:32. Als Hij hen wederbaart, Jak. 1:18. Als Hij het geloof geeft, Eféze 5:8. En als Hij hen door de waarheid vrijmaakt, Joh. 8:32. En zij in de waarheid wandelen, 3Jo 1:4. Als de Heere Jezus inwendig leert, zo zegt Hij tot hen niet wat anders, dan tot de anderen; maar datzelfde woord, dezelfde predikingen, die velen tegelijk horen, horen sommigen alleen maar met het oor, verstaan de zaken maar op een natuurlijke wijze, en het raakt hun hart niet tot verandering; datzelfde woord treft anderen inwendig, verlicht en verandert het hart, zodat het onderscheid niet is in het woord, noch in de mens die hoort; maar in de nevensgaande kracht van Christus, de een aanrakende, en de anderen niet.

Onderscheid tussen Christus en andere profeten.

X. Hieruit zien wij het grote onderscheid tussen alle andere profeten en deze grote Profeet der profeten: zij waren alleen blote, en daarenboven zondige mensen, zij gaven een gezag aan het Woord, zij brachten het niet voort uit zichzelf; zij konden niet meer dan uitwendig aan het oor prediken. *Maar wie is een leraar gelijk Hij?* Job 36:22.

(a) Hij predikte met Goddelijk gezag als macht hebbende, Matth. 7:29.
(b) Hij predikte met een heilige doordringende ijver, zodat de ijver van het kruis des Heeren Hem verslond, Joh. 2:17.
(c) Hij predikte met een bijgaande Goddelijke kracht, zodat Zijn vijanden zelf zeiden: *Nooit heeft een mens alzo gesproken, gelijk deze mens,* Joh. 7:46.
(d) Hij predikte met een wonderbare wijsheid, zodat niemand Hem kon weerstaan, maar Hij stopte ze allen de mond, Matth. 22:34. *Want Hij zegt: De Heere HEERE heeft Mij een tong der geleerden gegeven, opdat Ik wete met de moede een woord ter rechter tijd te spreken,* Jes. 50:4.

(e) Hij predikte met verrukkende bevalligheid; want zij gaven Hem allen getuigenis, en verwonderden zich over de aangename woorden, die uit Zijn mond voortkwamen, Lukas 4:22.
(f) Hij predikte inwendig aan het hart, dat verlichtende, verwarmende, bekerende, heiligende. Hij doopte met de Heilige Geest en met vuur, Matth. 3:11. O hoe gelukkig is hij, die zulken Leraar heeft!

Het Profetisch ambt te gebruiken.
XI. Twee zaken staan ons naast het Profetisch ambt van Jezus Christus nader te betrachten; eerst moet men het gebruiken tot nut voor zichzelf, daarna moet men het zich voorstellen tot navolging ten nutte voor anderen, om ook profeten te zijn, omdat wij naar de Naam van Christus Christenen genoemd worden, en aan Zijn zalving gemeenschap hebben.

In de eerste plaats moeten wij het gebruiken tot nut van ons zelf. Is Christus Profeet, ja zo een als boven is getoond, komt dan blindgeborenen, komt onwetenden, die nog geheel vervreemd zijt van het leven Gods, door de onwetendheid die in u is. Komt ook gij, die wel enig licht gewaar wordt, maar schemerende gelijk de blindgeborene, welke beginnende te zien, de mensen als bomen zag wandelen, Markus 8:24. Komt ook gij, die door het meerder licht, 't welk gij hebt, begeriger geworden zijt naar nog meerder licht. Komt ook gij, die in bedwelmdheid en geestelijke duisternis geraakt zijt, zodat hetgeen gij weet geen kracht en beweging heeft tot warmte, troost, blijdschap en Godzaligheid. Komt allen, die begerig zijt naar kennis Gods, en om op te wassen in de kennis van de Heere Jezus Christus; komt tot deze Profeet, en verzoekt dat Hij u lere, en luistert aandachtig naar zijn onderwijzingen.

XII. Want 1. Ziet gij op u zelf in uw onwetendheid, Salomo zegt van u: Spr. 19:2 *Ook is de ziel zonder wetenschap niet goed.* Gij zijt niet bekwaam tot Godzaligheid noch zaligheid.
(1) Gij weet dat niemand zonder geloof kan zalig worden, Markus 16:16. Die niet zal geloofd hebben, zal verdoemd worden. Nu, die geen kennis heeft van de Goddelijke verborgenheid, die kan niet geloven: Jes. 53:11. *Door Zijn kennis zal Mijn Knecht, de Rechtvaardige, velen rechtvaardig maken.* Rom. 10:14. *Hoe zullen zij in Hem geloven, van Welke zij niet gehoord hebben?* Legt dit op uw hart, gij die roemt te geloven, en nochtans zonder kennis zijt!
(2) U weet dat niemand zonder bekering in de hemel komen zal, Joh. 3:5. Nu, zonder kennis is er geen bekering; het eerste, dat zich in de wedergeboorte opdoet, is de kennis. Lydia's hart opende de Heere eerst: Hand. 16:14. Daarom wordt de bekering genoemd *een verlichting:* Hand. 26:18. *Om hun ogen te openen, en hen te bekeren van de duisternis tot het licht.* 1 Petrus 2:9. *Die u uit de duisternis geroepen heeft tot Zijn wonderbaar licht.* ' t Is een gewis teken dat iemand onbekeerd is, zo hij geen kennis heeft van de Goddelijke verborgenheden, al leefde hij onberispelijk naar de wet, al muntte hij uit in goede werken; want de onwetendheid toont dat zijn werken de rechte natuur niet hebben van goede werken. Neemt dit ter harte, u die meent dat aan de kennis van de waarheid niet veel is gelegen, maar dat het alleen in doen gelegen is: zonder licht en deugd geen doen.

(3) Gij weet dat die God en Christus niet lief heeft, vervloekt is: 1 Kor. 16:22. *Indien iemand de Heere Jezus niet lief heeft, die zij een vervloeking; Maranatha!* Nu, zonder kennis kan niemand God, Christus liefhebben, want naar het onbekende heeft niemand lust of zucht; onkunde maakt onmin. Of u dan God noemt: *lieve Heere,* en of u zegt: *ik heb God lief,* zo liegt gij toch, als u Hem niet kent in Christus.
(4) Gij weet dat niemand zalig kan worden, die God niet dient: Joh. 12:26. *Waar Ik ben, daar zal ook Mijn dienaar zijn.* Nu, zonder kennis kan niemand God dienen, eren, vrezen, gehoorzamen; want de rechte godsdienst is een redelijke godsdienst, Rom. 12:1. Godsdienst zonder kennis is een slachtoffer van de zotten, Pre 5:1. Is afgoderij, Hand. 17:16, 23. Onwetendheid is oorzaak van alle zonden. Paulus vervolgde de gemeente Gods en drong ze zelfs Christus te lasteren uit onwetendheid, 1 Tim. 1:13. Door onwetendheid kruisigden de Joden Christus, Hand. 3:17. Dus stelt de apostel de onwetendheid als het hoofd van alle zonden: Titus 3:3. *Want ook wij waren eertijds onwijs, ongehoorzaam, dwalende, menigerlei begeerlijkheden en wellusten dienende, in boosheid en nijdigheid levende, hatelijk zijnde, en elkaar hatende.* Daarom stelt u daarmee niet gerust, dat u dit of dat uit onwetendheid gedaan hebt, u had het behoren te weten.
(5) Met één woord: onwetendheid weert alle genade van de mens en brengt hem in de eeuwige verdoemenis; Jes. 27:11. *Het is geen volk van enig verstand; daarom zal Hij, die het gemaakt heeft, Zich deszelven niet ontfermen, en Die het geformeerd heeft, zal aan hetzelve geen genade bewijzen*. 2 Thess. 1:8. *Met vlammend vuur wraak doende over degenen, die God niet kennen.* Daarom stelt uw geweten niet tevreden met enig goed gedaan te hebben, of niet openbaar godloos te zijn geweest, want onwetendheid alleen verdoemt.
(6) En gij enigszins verlichten, hebt gij het niet door ondervinding, dat uw ongelovigheid, dat God niet meer te vrezen, lief te hebben en te gehoorzamen, dat uw schrik en vreesachtigheid, en uw droefheid uit onwetendheid ontstaat? Neemt dit nu alles bij elkaar, en schrikt van u zelf, en laat het u bewegen om tot deze Profeet te gaan, opdat Hij u lere, en gij verlicht zijnde in het licht moogt wandelen.

XIII. Ziet u de natuur van het licht en de zaligmakende kennis, het zal u aanzetten om van deze Profeet geleerd te worden.
(1) Het licht dat Hij geeft, is zonderling vermakelijk. Spr. 3:17. *Haar wegen zijn wegen der liefelijkheid, en al haar paden vrede.* Spr. 24:13, 14. *Eet honing, mijn zoon, want hij is goed, en honingzeem is zoet voor uw gehemelte. Zodanig is de kennis der wijsheid voor uw ziel.* Psalm 97:11. *Het licht is voor de rechtvaardige gezaaid, en vrolijkheid voor de oprechten van hart.* Psalm 89:16, 17. *Zij zullen in het licht Uws aanschijns wandelen, zij zullen zich de gehele dag verheugen.*
(2) De zuivere kennis heiligt krachtdadig: Joh. 8:32. En zult de waarheid verstaan, en de waarheid zal u vrijmaken. 2 Kor. 3:18. *Wij allen met ongedekte aangezicht de heerlijkheid des Heeren als in een spiegel aanschouwende, worden naar hetzelfde beeld in gedaante veranderd, van heerlijkheid tot heerlijkheid, en van des Heeren Geest.*
(3) Zij geeft een vastigheid in het geloof, en een bestendigheid in onze gehele weg: Jes. 33:6. *Het zal geschieden, dat de vastigheid uwer tijden, de sterkte van uw behoudenis zal zijn wijsheid en kennis.* Efeze 4:13, 14. *Totdat wij allen zullen komen tot de enigheid van het geloof en van de kennis van de Zoon Gods ... Opdat wij niet*

meer kinderen zouden zijn, die als de vloed bewogen en omgevoerd worden met allen wind der leer.

(4) Zij is de weg tot de zaligheid, en het bijzondere dat in de hemel genoten zal worden: Psalm 16:11. *Verzadiging van de vreugde is bij Uw aangezicht.* Psalm 17:15. *Ik zal Uw aangezicht in gerechtigheid aanschouwen.* Joh. 17:3. *En dit is het eeuwige leven, dat zij U kennen, de enige waarachtige God, en Jezus Christus.* Zo beminnelijk als al deze dingen zijn, zo krachtig moeten ze ons bewegen om tot onze Profeet te gaan, opdat Hij ons onderwijze.

Niemand kan zichzelf of een ander licht geven.

XIV. Wie zal u leren? U zelf kunt niet; want of gij al door arbeid wat toenemen mocht in de natuurlijke kennis Gods, die kennis is maar maanlicht, en kan u niet zaligmaken; en of u door het onderzoeken van de Schrift uw natuurlijke kennis Gods wat mocht vermeerderen, zo zal toch uw kennis natuurlijk en duister blijven; en of u al de gehele Bijbel in de kracht der woorden en hun samenhang verstond, zo kent gij toch de zaken niet, die door de woorden uitgedrukt worden. En of ge u inbeeldt, dat u God kent, dat u weet dat Christus de Zaligmaker is, en dat die in Hem gelooft eeuwig zal leven, wat weet u dan meer dan de duivelen? Arbeidt zoveel u wilt, neemt verstandige leraren te hulp, u zult met elkaar u toch niet geestelijk verlichten, en of ge u al inbeeldt, dat u ziet, zo zijt gij dan nog blind. Maar zult u van uw duisternis verlost worden, en tot het geestelijk licht komen, zo moet de Heere Jezus, deze grote Profeet, het werk bij de hand nemen om u te onderwijzen. Deze kan, en wil, en doet het aan allen, die daarom tot Hem komen.

(a) Deze Profeet kan leren; want Hij zelf is de Zon der gerechtigheid. Mal 4:2. Hij is gelijk het licht des morgens, wanneer de zon opgaat, 2 Sam. 23:4. *Hij is een licht tot verlichting van de heidenen, en tot heerlijkheid van het volk Israël,* Lukas 2:32.

(b) Hij wil onderwijzen, want Hij nodigt een ieder, zeggende*: Wie is slecht? Hij kere zich hierheen; tot de verstandeloze zegt Hij: Komt!* Spr. 9:4, 5. Hij zegt: Openb. 3:18, *Ik raad u, dat gij van Mij koopt ... en zalft uw ogen met ogenzalf, opdat gij zien moogt.*

(c) Hij doet het ook, niet alleen Zijn Woord gevende aan deze en gene volkeren, en Zijn dienaren tot hen zendende met die last: *Gaat heen, onderwijst al de volkeren,* Matth. 28:19; maar Hij verlicht ook door Zijn Geest de Zijnen: Eféze 1:17, 18. Opdat de God van onze Heere Jezus Christus, de Vader der heerlijkheid, u geve de geest der wijsheid en der openbaring in Zijn kennis; namelijk, verlichte ogen uws verstands. Hij is degene, die de ziel vervult met de kennis van Zijn wil, in alle wijsheid en geestelijk verstand, Kol. 1:9. Hij schijnt in onze harten om te geven verlichting van de kennis van de heerlijkheid Gods in het aangezicht van Jezus Christus, 2 Kor. 4:6.

Bestraffing der onwetenden.

XV. Onbekeerden, keert nu eens tot u zelf! Hoelang is deze Profeet bezig geweest met u te onderwijzen? Hoeveel leraren heeft Hij niet wel tot u gezonden? Hoe menige beroeringen hebt u gevoeld? Hoe menigmaal heeft Hij u overtuigd van zonde en van uw onbekeerde staat, van de eeuwige verdoemenis? Hoe menigmaal heeft Hij u bewogen om een Christen te worden, om u te bekeren, en met Hem in een verbond te treden? Maar u hebt het niet gedacht, u hebt geen lust gehad tot de kennis van de waarheid, u

hebt het als wat vreemds u niet aangetrokken, als Hij u de voortreffelijkheid van het Evangelie voorstelde. Al de overtuigingen hebt u laten overgaan, u hebt ze verdreven door u te keren tot andere dingen, misschien hebt ge u verhard tegen Zijn bestraffingen, en dus hebt u uw banden nog vaster gemaakt.
Zegt mij eens, is het niet recht dat deze Profeet zich van u afwendt, en u laat varen, omdat u toch naar Hem niet wilt horen? Heeft Hij niet lang genoeg Zijn handen tot u uitgestrekt? Als Hij nu van u ophield, was uw verdoemenis niet rechtvaardig? Ja, zou het oordeel en de verdoemenis u niet zwaarder en onverdraaglijker Zijn, dan de anderen, die God het Evangelie nooit had laten verkondigen? Let eens met aandacht op deze éne plaats, ik wens dat het op uw hart klemme; Hebr. 12:25, *Ziet toe, dat gij Dien, Die spreekt, niet verwerpt; want indien deze niet zijn ontvloden, die degene verwierpen, welke op aarde Goddelijke antwoorden gaf, veel meer zullen wij niet ontvluchten, zo wij ons van Dien afkeren, Die van de hemelen is.*

Opwekking voor gelovigen.
XVI. En gij, kinderen van God, brengt u te binnen, dat u vóór uw bekering ook zo naast deze Profeet handelde, en ziet daaruit wat een grote barmhartigheid het is, dat de Heere evenwel aanhield, en door Zijn almachtige kracht uw hart opende, dat u op Zijn stem acht gaf, dat Hij in uw hart scheen tot verlichting van de kennis; zodat u de waarheid in haar eigen gedaante nu kent, dat ze u beminnelijk is, dat ze u verwarmt, verblijdt en verandert; erkent dit, ziet het aan als een wonder en uw geluk, verblijdt er u over, en dankt de Heere, Wiens werk het alleen is.
Maar ziet meteen hoe onaandachtig, ja hoe ongehoorzaam ge u nu nog naast deze Profeet gedraagt; ‘t is nog maar een schemerlichtje dat u hebt, en zou ge u daarmee tevreden houden? En zo het gebrek van licht u al niet smartte, gelijk het u immers doet, zo moest u te veel achting hebben voor deze Profeet, dan dat u Hem zo dikwijls tevergeefs laat spreken.

XVII. Daarom, zo onbekeerden als bekeerden, hoort toch eerbiediger, met meer opmerking en begeerte naar deze Profeet. Want:
(a) ziet u op de Persoon, Hij is God zelf. Zal God spreken, en zullen wij niet horen? Hoe krachtig begint Jesaja zijn profetie; och, dat het ons roerde! *Hoort gij, hemelen en neemt, ter ore, gij aarde! want de HEERE spreekt.* Merkt aan dat Hij van de Vader tot u gezonden is, en dat Hij die vermaning van de hemel roept: *Hoort Hem!* Matth. 17:5.
(b) Ziet u op de zaken, ‘t Zijn immers al de verborgenheden van de zaligheid: ‘t is God, ‘t is Christus, ‘t is vrede, ‘t is blijdschap, ‘t is hoe een ziel in God zich verzadigt, ‘t is niet alleen om u de weg naar de hemel te wijzen, maar zelfs om u hier alreeds in het licht te verblijden
(c) Ziet u op de wijze: Hij doet het zo goedaardig, zo vriendelijk, zo stil, zich zo naar uw gelegenheid voegende, zo wijs, zo ter rechter tijd u raadgevende, u afmanende, u opwekkende, steeds zeggende: *Dit is de weg.*
(d) Weet ook, indien u niet hoort, onbekeerden, Hij zal niet altijd tot u spreken, of Hij zal ‘t Woord, of de Geest, of u wegnemen, en dan is het te laat; *daarom heden, als u de stem des Heeren hoort, verhardt uw hart niet,* Psalm 95:7, 8.
En gij bekeerden, weet ook, als u niet vlijtig zijt in het luisteren naar Hem, in gedurig Hem te vragen, Zijn antwoord te verwachten, en Zijn raad te volgen, Hij zal Zich

stil houden, Hij zal Zich meer verbergen, en u in duisterheid laten; maar hoe aandachtiger en geduriger u Zijn lering wilt horen, hoe meer Hij u verborgenheden zal tonen, en de bekende dieper zal doen inzien, en hoe Zijn lerende stem gedurig en krachtiger in u zal zijn. Daarom hoort met aandacht de beweging van Zijn stem, en het geluid, dat uit Zijn mond uitgaat! Job 37:2. *Hoort aandachtig naar Mij, zegt de Heere Jezus, en eet het goede, en laat uw ziel in vettigheid zich verlustigen,* Jes. 55:2. *Welgelukzalig is de mens, die naar Mij hoort, dagelijks wakende aan Mijn poorten, waarnemende de posten Mijner deuren. Want die Mij vindt, vindt het leven, en trekt een welgevallen van den Heere,* Spr. 8:34, 35.

Middelen.

XVIII. U allen, die gevoelig zijt over uw blindheid, en die lust hebt tot geestelijk licht, komt toch tot deze Profeet, die u kan en wil onderwijzen; en opdat u door Zijn leringen moogt vorderen, wel,

(1) Verzaakt alle eigen vernuft en schranderheid des verstands, en stelt u zelf als onwetende, en onbekwaam om zelfs onderwezen te worden, aan Zijn voeten, volgens de raad van Paulus: 1 Kor. 3:18. *Zo iemand onder u dunkt, dat hij wijs is in deze wereld, die worde dwaas, opdat hij wijs moge worden. Want de wijsheid van deze wereld is dwaasheid bij God.* 1 Kor. 8:2. *Zo iemand meent iets te weten, die heeft nog niets gekend, gelijk men behoort te kennen.*

(2) Komt met een gehoorzaam hart niet alleen om te weten, maar ook om te doen, zeggende met Samuël: 1 Sam. 3:10, *Spreek, want uw knecht hoort.* En met Paulus: Hand. 9:6, *Heere! wat wilt Gij dat ik doen zal?*

(3) Komt en hoort met aandachtigheid en met een opmerkend hart niet alleen op de zin van het Woord, maar ook op iedere verlichting en beweging des Heiligen Geestes door het Woord, en naar het Woord. Lydia gaf acht op hetgeen van Paulus gesproken werd, Hand. 16:14. Habakuk stond op Zijn wacht, om te zien wat God in hem spreken zou, Hab. 2:1. De Kerk zei: Psalm 85:9, *Ik zal horen, wat God de Heere spreken zal.* Cornelius zei:. Hand. 10:33 *Wij Zijn dan allen nu tegenwoordig voor God, om te horen, al hetgeen u van God bevolen is.*

(4) Komt tot deze Profeet ootmoedig biddende, dat Hij u leren en leiden wil, Psalm 25:4, 5. *HEERE! maak mij uw wegen bekend; leer mij uw paden. Leid mij in uw waarheid, en leer mij.* Psalm 119:18. *Ontdek mijn ogen, dat ik aanschouw de wonderen van uw wet.* En gelooft dan dat Hij u zal verhoren en wijsheid geven, Jak. 1:5. *Indien iemand van u wijsheid ontbreekt, dat hij ze van God begere, die een ieder mildelijk geeft, en niet verwijt; en zij zal hem gegeven worden.* Maar dat hij ze begere in geloof, niet twijfelende, noch aan de macht, noch aan de wil Gods, noch aan het geven van de zaken op des Heeren tijd, wijze en mate.

(5) Zijt daarbij werkzaam in het lezen van het Woord, ‘t welk is de stem van deze Profeet, en het horen van predikingen en catechisaties, en in het overpeinzen van het gelezene en het gehoorde, Joh. 5:39. *Onderzoekt de Schriften.* Kol. 3:16. *Het woord van Christus wone rijkelijk in u*. Psalm 1:2. *Overdenkt Zijn wet dag en nacht.* En beeld u niet in, dat u óf komen zult tot de kennis, óf daarin zult toenemen, indien u er niet op gezet zijt, indien u het u geen moeite wil laten kosten, indien u de verordineerde middelen niet ernstig gebruikt: Spr. 2:3-5. *Zo gij tot het verstand roept, uw stem verheft tot de verstandigheid; zo gij haar zoekt als zilver, en naspeurt*

als verborgen schatten; dan zult gij de vreze des HEEREN verstaan, en zult de kennis Gods vinden.

(6) Zijt toch vooral zorgvuldig en werkzaam, om terstond in het werk te stellen 't geen u geleerd wordt; want dan eerst verstaat men iedere waarheid, als men ze beoefent: Joh. 7:17. *Zo iemand wil deszelfs wil doen, die zal van deze leer bekennen. of zij uit God is.* Joh. 8:31, 32. *Indien gij in Mijn woord blijft, zo zijt gij waarlijk Mijn discipelen, en zult de waarheid verstaan.*

Beschouwt alle deze zaken aandachtig, stelt uw weg daarnaar aan, zo doende zult u van de Heere geleerd worden, Jes. 54:13 en opwassen in de genade en kennis van onze Heere, 2 Petrus 3:18. Dus moet men dan Christus gebruiken in Zijn Profetisch ambt tot zijn eigen nut.

Gelovigen zijn christenen.

XIX. In de tweede plaats. Als iemand aldus van de Heere Jezus als Profeet onderwezen is, zo betaamt het hem de Heere Jezus ook enigszins in Zijn Profetisch ambt, op een wijze Hem betamelijk, gelijkvormig te worden, omdat de gelovigen naar Christus *Christenen* genoemd worden, omdat zij aan Zijn zalving deelachtig Zijn. Deze naam kregen de gelovigen eerst te Antiochië, Hand. 11:26. Of de gelovigen zichzelf zo noemden, dan of ze de naam kregen van degenen, die buiten waren, is onbekend; die naam werd gewoon. De koning Agrippa noemde ze ook zo, als hij zei: *Gij beweegt mij bijna een Christen te worden,* Hand. 26:28. Deze naam is gezag gegeven door de Heilige Geest, als Petrus schreef: *Indien iemand lijdt als een Christen, die schame zich niet, maar verheerlijke God in deze dele,* 1 Petrus 4:16. Zo veracht ook deze naam bij Joden en Turken is, zo beminnelijk is hij voor een Christen; want deze naam leert hen hun vereniging met Christus, en de gemeenschap van Zijn zalving, welke behelst de verordinering en bekwaammaking van hen tot de drie ambten; namelijk: Profeet, Priester en Koning, op zulke een wijze als ze op hen passen kan.

Zie hiervan: 1 Joh. 2:27. *En de zalving, die gij van Hem ontvangen hebt, blijft in u, en gij hebt niet van node dat iemand u lere; maar gelijk dezelve zalving u leert van alle dingen, zo is zij ook waarachtig.* Daarom zijn ze Profeten volgens de belofte, Joël 2:28. Hand. 2:17. *Uw zonen en uw dochters zullen profiteren.* Alsmede zijn ze koningen en priesters, Openb. 5:10. Een koninklijk priesterdom, 1 Petrus 2:9.

Geest der profetieën nog niet geheel weg uit de kerk.

XX. Hetgeen Mozes eens wenste: Num. 11:29, *Och, of al het volk des Heeren profeten waren!* is in het NIEUWE TESTAMENT boven het OUDE TESTAMENT op een bijzondere wijze waarachtig geworden; want de gelovigen zijn profeten, niet om toekomende dingen te voorzeggen; hoewel wij geloven, dat de Geest der profetie, om toekomende dingen te weten, niet geheel ophoudt in de kerk; maar dat de Heere nu nog wel aan deze of gene van Zijn getrouwe dienstknechten zodanige dingen, die of hen zelf, of straf over de vijanden van de kerk, verlossing, of verdrukking van de kerk raken, openbaart, en dat op hen nu nog wel bekrachtigd wordt, 't geen de Heere Jezus zegt: Joh. 16:13, *Toekomende dingen zal Hij u verkondigen.*

Nochtans Zijn die openbaringen geen regels voor anderen, noch in leer, noch in leven, noch ook van anderen die zaken zeker te verwachten. De natuur des mensen is genegen tot voorzeggen, de duivel kan zich veranderen in een engel des lichts, de voorzeggingen en uitkomsten soms overeenkomende, voeren de mens van God af, en neigen hem tot

bijgelovige voorzeggingen uit dromen en andere voorvallen, waardoor men licht in de strik raakt; daarom moet een Christen zich wachten, én voor genegenheid om toekomende dingen, buiten de Bijbel, te weten, én voor verlangen naar openbaringen, én voor acht te slaan op dromen en uitleggingen, of op andere voorvallen, alsof ze wat toekomstigs beduidden.

Alleen het Woord.
Maar een Christen, rustende in de voorzienigheid Gods, heeft geloof en leven te besturen naar de wet en het getuigenis, en als hij naar die regel wandelt, zo wandelt hij zeker, en heeft vrede. Hij houdt Zijn pad zuiver, als Hij het houdt naar het Woord van God, *dan zal Hij niet verschrikt worden, noch door geest, noch door woord,* 2 Thess. 2:2. Het onderscheid tussen openbaringen en inbeeldingen zal ik hier niet stellen. 't Is een wijze spreuk: hebreeuws: bina, wijsheid (of voorzichtigheid) is beter nabi, een profeet (die toekomstige dingen voorzegt).

De verborgenheden des Woords te verstaan.
XXI. Maar de gelovigen zijn profeten, en moeten trachten het hoe langer hoe meerder te zijn, in deze twee opzichten, namelijk, om de verborgenheden van het evangelie te kennen, en om die anderen bekend te maken.
De gelovigen zijn profeten, eerst om de verborgenheden van het evangelie klaarder te verstaan; zij weten nog weinige zaken, en zij zien nog maar even in de zaken, die ze weten, daarom hebben ze nodig in de kennis toe te nemen, en door gedurige onderzoeking van het Woord, en door onmiddellijke onderwijzing van de Geest Gods, die de beschreven zaken in haar eigen geestelijke natuur aan de ziel ontdekt. Dat ze zich dan tot de Heere keren, hun zielen voor de invloeden van de Geest opendoen, de Heilige Geest tijd geven, dat Hij werke, en dat ze alzo aan de deur van de opperste Wijsheid wacht houden, totdat ze in de binnenkamers ingebracht worden, aldaar van God geleerd worden, en dat de Heere Jezus Zich aan hen openbare volgens Zijn belofte, Joh. 14:21.

Ook heeft de Heere in Zijn woord bekendgemaakt, wat de kerk in het NIEUWE TESTAMENT tot aan het einde van de wereld zal ontmoeten. ***Dit moeten ze onderzoeken, en bijzonder de Openbaring van Johannes veel lezen, opdat zij in staat mogen zijn, en zichzelf en anderen te sterken tegen verdrukkingen, die komen zullen, en zich en anderen te troosten met de voorgezegde goede uitkomsten.***

De bekende verborgenheden anderen te leren.
XXII. Het tweede werk van de gelovigen, als profeten, is, die in het Woord geopenbaarde, en aan hun ziel verzegelde verborgenheden, aan anderen te openbaren, anderen te onderwijzen, te waarschuwen, te vermanen en te vertroosten. Maar ieder moet zich in zijn rang houden, waarin God hem gesteld heeft. Anders moet een leraar het doen, anders een lidmaat, die zich wachten moet zich het werk van een gezonden dienaar aan te matigen, of na te bootsen, opdat de zending van de dienaren en hun noodzakelijkheid niet overdekt worde, 't welk zeer tot nadeel van de gemeente zou strekken.
Het bovengezegde is niet alleen het werk van leraren, maar ieder particulier moet overtuigd worden, dat het ja zeker Zijn plicht, van God hem bevolen, is. Ziet daartoe deze teksten met aandacht in, en drukt ze als het bevel Gods op uw hart, te meer omdat

deze plicht in deze zozeer versloft wordt. Deut. 6:6, 7. *Deze woorden, die ik u heden gebied, zullen in uw hart zijn. En gij zult ze uw kinderen inscherpen, en daarvan spreken, als gij in uw huis zit, en als gij op de weg gaat, en als gij neerligt, en als gij opstaat.* Dat is voor u, vaders en huismoeders; doet gij dat al? Zult u dat in het toekomende niet ernstig waarnemen als een werk, van God u bevolen? Jes. 2:3. *En veel volken zullen heengaan, en zeggen: Komt, laat ons opgaan tot de berg des Heeren, tot het huis van de God Jakobs, opdat Hij ons lere van Zijn wegen, en dat wij wandelen in Zijn paden.* Doet hier nog een profetie bij. Zach. 8:21, *De inwoners van de ene stad zullen gaan tot de inwoners van de andere, zeggende: Laat ons vlijtig heengaan, om te smeken het aangezicht des Heeren, en om de Heere der heirscharen te zoeken; ik zal ook heengaan.* U ziet dat hier niet gesproken wordt van leraren, maar van particulieren; u ziet dat het profetieën zijn van de dagen van het NIEUWE TESTAMENT; zo ziet u dan uw verpichting, waartoe de Heere u verbindt.

Overweegt ook met aandacht deze teksten van het NIEUWE TESTAMENT, 1 Kor. 14:12, *Omdat gij ijverig zijt naar geestelijke gaven, zo zoekt dat gij moogt overvloedig zijn tot stichting van de gemeente.* vers 39, *Zo dan broeders, ijvert om te profeteren.* De apostel schrijft niet aan leraren, maar aan de gemeente, aan de geroepene heiligen, 1 Kor. 1:2. Zo raakt dan deze vermaning ieder bijzonder lid, en alzo u, wie gij zijt, in 't bijzonder. Ziet ook: Kol. 3:16, *Leert en vermaant elkander.* Hebr. 3:13*, Vermaant elkander te allen dage, zo lang als het heden genaamd wordt.* 1 Kor. 10:24*, Laat ons op elkander acht nemen.* Zo dan het bevel Gods op u enige kracht heeft, neemt deze plicht waar, waartoe uw naam Christen u verplicht.

XXIII. Om u nog meerder hiertoe op te wekken, zo aanmerkt:

Rekenschap

1. Dat gij het licht, de genade, de bekwaamheid, die gij hebt, uitdrukkelijk daartoe ontvangen hebt, en dat gij van de ontvangst en uitgaaf rekenschap zult geven. Lukas 19:13, 15. Geroepen hebbende Zijn tien dienstknechten, gaf hij hun tien ponden, en zei tot hen: doet handeling, totdat ik kome. Hij zei, dat die dienstknechten tot hem zouden geroepen worden, die hij het geld gegeven had; opdat hij weten mocht, wat een ieder met handelen gewonnen had. Ziet u wel, dat u gaven en genade hebt ontvangen om die tot winst aan te leggen, en dat u rekenschap zult geven, wat u daarmee gewonnen hebt. Indien een troep bedelaars voor uw deur stond, en u gaf een stuk geld, met bevel, geeft ook de anderen daarvan, was hij niet ontrouw, die het voor zich alleen behield? Hoe ging het met die ontrouwe dienstknecht? Matth. 25:30.

Christus' eer.

2. De liefde tot de eer van Christus moet u daartoe dringen; zo u Christus liefhebt, u zult gaarne van Hem spreken, en begerig zijn dat Hij van een ieder gekend, geloofd en verheerlijkt worde; en die begeerte zal u aanzetten om Hem in Zijn schoonheid te tonen, en Zijn deugden te verkondigen, zeggende: *Zulk Een is mijn Liefste, ja zulk Een is mijn Vriend,* Hoogl. 5. *Want hoe groot zal zijn goed wezen! en hoe groot zal zijn schoonheid wezen! het koren zal de jongelingen, en de most zal de jonkvrouwen sprekende maken,* Zach. 9:17.

Liefde tot de zielen.

3. De liefde tot de edele, tot de kostelijke zielen moet u tot het werk dringen. U ziet dat uw kinderen, dienstboden, bloedvrienden, buren en bekenden onwetende zijn, in zonde leven en naar de hel gaan, hoe kunt u dat stil aanzien, en hen zien verloren gaan? Wanneer een kind in 't water was gevallen, en in gevaar van verdrinken, zult u uw best niet doen om dat te behouden? En als uzelf niet kunt, zult u niet schreeuwen en alles bijeenroepen om te helpen? En zult u zien dat die en die eeuwig verloren gaan, en zult u zwijgen? Zult ge u niet over die arme zielen ontfermen, en hen waarschuwen, vermanen en onderwijzen? Ja maakt ge u zelf niet schuldig, zoveel in u is, aan de verdoemenis van de zielen, die u had kunnen helpen?

Dat is vermakelijk.
4. Zielen bekeren is een zeer zoet en vermakelijk werk. Iemand, die een boom of boomgaard plant, heeft zoet vermaak, als hij ziet, dat het boompje loten schiet, opwast, bloesem heeft, vruchten voortbrengt. Hij zegt: *die boom heb ik met mijn eigen handen geplant;* maar zielen te bekeren is onbedenkelijk vermakelijker, ja 't is niet alleen vermakelijk voor hem zelf, maar hij verblijdt engelen in de hemel, en gelovigen op aarde: want daar is blijdschap in de hemel over één zondaar, die zich bekeert. Lukas 15:10 ... *er is blijdschap voor de engelen Gods over één zondaar, die zich bekeert.*

Opbouw van de kerk.
5. 't Is een werk dat zeer is tot opbouw en groei van de kerk. Indien een ieder zijn werk hiervan maakte, wat zou er een zegen over de kerk zijn. De kennis zou vermeerderen, menigten zouden bekeerd worden, *iedereen zou zijn als schapen, die uit de wasstede opkomen; zuiver en wit, die al te samen tweelingen voortbrengen, en geen onder hen is jongeloos,* Hoogl. 4:2. Toen de gemeente te Jeruzalem verstrooid werd, toen gingen zij die verstrooid waren, het land door en verkondigden het Woord, Hand. 8:4. En dat was een middel tot een wonderbare uitbreiding en toeneming van de gemeente. 't Is opmerkelijk, dat zo bijzonder aangetekend werd, wie en wie al aan de muren van Jeruzalem hielpen bouwen, onder die worden ook *de dochters van Sallum* ter eeuwige gedachtenis aangetekend. Neh. 3.
Ik weet door ondervinding, wat zegen door zes of acht dochters, die zich als profetessen ten dienste des Heeren overgaven, en iedereen, waar zij enige ingang konden maken, tot kennis en bekering opwekten, wat zegen, zeg ik, de Heere te Harlingen (toen mijn gemeente) gegeven heeft. Ja merkt dat, als u maar één ziel bekeert, dat dit niet is voor die ene, maar door die worden wel anderen bekeerd, en dat zaad blijft wel van geslacht tot geslacht. Hoe zoet en hoe heerlijk zal het Zijn ten jongsten dage te kunnen zeggen: *Ziehier ik, en de kinderen, die de Heere mij gegeven heeft!*

Zegeningen.
6. De Heere zal over zulke werkenden Zijn zegen vermenigvuldigen. Is iemand ontrouw, lui, lusteloos, en laat hij 't werk van een profeet na, doorgaans zal hij in duisternis wandelen, en geestelozer zijn, meer uitdoven en onbekwamer worden; hij klaagt dikwijls over die ongestalte, maar hij weet, dat het nalaten van deze zijn plicht de oorzaak daarvan is. Indien u werkzaam zijt naast anderen, u zult de belofte verkrijgen: *Een ieder, die heeft zal gegeven worden,* Lukas 19:26. U zult ondervinden, dat u, anderen lerende, zelf meer licht in de zaken zult ontvangen; dat u, anderen bestraffende, de bestraffing u klemmen zal; dat u anderen vermanende, zelf zult opgewekt worden;

anderen vertroostende, zelf meer geloof en troost zult verkrijgen, en u zult uw weg met blijdschap reizen. Deze dingen alle te samen genomen, zullen ongetwijfeld u raken en bewegen om als een profeet te willen werken.

Uitvluchten beantwoord.
XXIV. Maar de natuur wil er niet gaarne aan, liever ontvangen dan geven, daarom zal men veel uitvluchten maken en grote moeilijkheden voorwenden, om, was het mogelijk, dit werk te staken en evenwel een gerust geweten te hebben. Ik heb geen bekwaamheid. Men zal zeggen:
(a) *Ik heb geen bekwaamheden daartoe, als ik al wil beginnen, die woorden besterven mij op de tong, en ik weet niet wat ik zeggen zal; en zo ik wat zeg, 't heeft geen vat.*
Ik antwoord: al doende leert men; zijt u niet bekwaam, om tot zodanigen te spreken, en van zulke zaken, spreekt tot anderen, en begint met bedelaars en met kinderen, voor welke u geen ontzag hebt, en spreekt van kleine en eerste beginselen, en u zult daarna meer bekwaamheid krijgen.

(b) Zegt u: *ik weet zelf niet veel, en heb van node nog onderwezen te worden.*
Ik antwoord, u hebt enige kennis, zo u een Christen zijt. Weet u drie woorden, leert een ander twee, al zou u maar zeggen: *wij gaan sterven, en daarop komt de eeuwige staat;* het kon een middel zijn van iemands bekering.

(c) *Mijn woorden hebben geen ingang, noch gezag, noch kracht; ja men wil niet eens naar mij luisteren; ja men lacht er om.*
Ik antwoord, de vrucht van uw woorden komt niet van u, de vruchteloosheid zal op uw rekening niet komen, maar uw getrouwheid; wil de een niet horen, u zult wel een ander vinden, die gaarne zal horen; lacht de een, de ander zal wel eens schreien.

(d) *Ik ben zondig, en men ziet mijn gebreken, daardoor ben ik buiten staat om enige stichting te doen, ja 't zal maar tot ergernis zijn, en men zal zeggen: toen deed en sprak hij dat, en nu speelt hij de vrome, 't is maar geveinsdheid, en zo zijn al de zijnen. Ja ik ben in zo zondige staat, dat mijn begeerlijkheden de overhand hebben, daarom kan ik niet spreken.*
Ik antwoord, zal iemand zo lang wachten met profeteren, totdat hij zonder zonde, of ook zonder kennelijke mistreden, is, zo zal over de gehele wereld een stilzwijgen zijn, en men zal Christus niet horen verkondigen; de sprekers zijn mensen van gelijke bewegingen als anderen. Laat blijken dat u uw fouten kent, dat ze u leed zijn, en dat u daartegen strijdende, die zoekt te verbeteren. Vertoont te meer uw kleinheid, en als u tot anderen spreekt, zo sluit u zelf in, en zegt niet *gij,* maar *wij.* Daarbij zult u vernemen, dat u, door uw talent aan te leggen, voorzichtiger zult worden, en meer over uw zonden zult waken.

(e) Als u de waarheid zou zeggen, u zult zeggen: *ik schaam mij van geestelijke zaken te spreken, ja zelfs tegen mijn kinderen, tegen die onder mij staan, ja zelfs tegen de armen, die ik wil in het lichamelijke ondersteunen.*
Antwoord. Maar wat is dat schrikkelijk, zult ge u Christus en van Zijn woorden schamen? Zal de Heere Jezus u in de schaamte voor Hem betrappen? Waar is de liefde? Dat is onverantwoordelijk. Ziet toe, dat Christus Zich uwer niet schame. Zo ooit de

schaamte u overkomt, dringt te heftiger door, en geeft de schaamte niet toe, opdat Christus het niet zie. Al doende zult u de schaamte overwinnen.

(f) Maar daar ligt nog een hinder, en dat is luiheid; men zal zeggen, zo men naar de grond van zijn hart vraagt, *'t is mij te zwaar werk, ik zie er tegen aan, 't is of ik ziek word, als ik voorneem met dat oogmerk uit te gaan, ik stel het al uit van de ene tijd tot de andere, en dus komt er niet van.*
Antwoord. Schaam u, luiaard in dit groot, heerlijk en nuttig werk. Hoe ging het die luie dienstknecht? Daarom wees ijverig; *zijt vurig van geest.*

(g) *Ik gevoel dat eigen beoging zich in het werk opdoet, dat ik aangezet word door eigen eer, en prijs te behalen bij die mij horen, en de vrees van het niet wel te maken, maakt mij vreesachtig om het te beginnen, daarom denk ik dat het best is, dat ik het nalaat.*
Ik antwoord, dat is ten eerste een goede vrucht, dat u aan u zelf bekend wordt, en daar hebt u stof van strijd, daartegen biddende en strijdende, en in het werk voortvarende zo goed men kan, dat doet in zuiverheid toenemen; maar het werk daarom te laten staan, doet u blijven in de onreine eigenbedoeling.

Middelen.
XXV. Als u nu alle moeilijkheden hebt overwonnen, en de verplichting en heerlijkheid, zoetigheid en voordeel van het werk u genegen en gewillig gemaakt heeft het werk te beginnen, zo is nodig dat men het op een goede wijze doe. Tot dat doel leest veel in het Evangelie, met dat oogmerk, om Christus u als een Voorbeeld voor te stellen, en te zien, hoe de Heere Jezus deed.

(a) Vooral is nodig, dat u begint met zodanigen, voor welke u geen ontzag hebt, en met zodanigen, die, of onder uw gebied staan, als kinderen en dienstboden, of die u door aalmoezen ondersteunt, want die hebben een horend oor, of zullen zich ten minste gelaten, dat ze begerig en aandachtig zijn.
(b) Men moet zich voegen naar de gelegenheden: soms zal het wijsheid zijn van burgerlijke zaken te spreken, opdat onze bescheidenheid openbaar worde, en dat men make dat zij geen afkeer en vooroordeel tegen ons hebben. Maar hun harten enigszins tot ons getrokken hebbende, moet men het daarbij niet laten blijven, maar gelegenheid maken, 't zij in dezelfde tijd, of op een andere, om met onze woorden, veel of weinige, hun een indruk te geven van de noodzakelijkheid van de bekering en het geloof in Christus. Soms moet men tijd afzonderen om met deze of gene niet anders te spreken dan van het geestelijke, 't zij dat men zijn minderen catechiseert door vragen en antwoorden, 't zij dat men een geestelijk gesprek zoekt te houden. Zo het hart maar is om te werken, zo zullen de gelegenheden zich genoeg opdoen, en vanzelf stof verschaffen.
(c) Men moet zich voor alle dingen voor trotsheid en meesterachtigheid wachten, anders is de stichting weg; maar 't moet alles geschieden minnelijk, in liefde, in nederigheid; doch zo, dat de anderen het zien kunnen dat het ons ernst is, en dat men een grote eerbied hebbe voor God, en grote achting voor de zaken; want van geestelijke dingen te praten, dat wordt ras gemerkt, en 't zal geen kracht hebben.
(d) Men moet veel biddende Zijn bij zichzelf, én eer men begint, én terwijl men bezig is, én om bekwaamheid voor zichzelf, én om vrucht voor anderen; en het werk

gedaan zijnde, zijn hart wederom tot de Heere verheffen met dankzegging over onze beoging, en dat men nog iets heeft kunnen zeggen, en met vernedering over de gebrekkigheid van het werk.

Och, dat de Heere velen aanraakte, bewoog en bekwaam maakte om het werk van een profeet te doen, wat zou er zegen zijn over de gemeente, en wat zouden er veel zielen bekeerd worden!

Hoofdstuk 20

Van Christus' Hogepriesterambt.

Gesproken hebbende van Christus' Profetisch Ambt, volgt dat wij spreken van Zijn tweede ambt, 't welk is Hogepriester.

I. Het Hogepriesterambt is ook aandachtig te beschouwen, om te kennen de zuivere weg, waardoor de mens met God verzoend wordt. Met de naam van (cohen) priester worden wel genoemd personen van groot aanzien, als prinsen, oversten, bevelhebbers, Job 12:19.

Verscheiden betekenissen.

- *Hij voert* cohanim *de oversten beroofd weg,* 2 Sam. 8:18.
- Davids zonen waren prinsen. Daar staat hetzelfde woord, 2 Sam. 20:26, Ira was Davids opper-officier. Deze droegen de naam van cohen.
- Priester:
  (a) wegens de uitmuntende heerlijkheid, die zich in de Hogepriester vertoonde; waarom ook de profeet het uitnemendst sieraad noemt Priester*lijk sieraad,* Jes. 61:10.
  (b) Ook omdat de vaders, na hen de eerstgeborenen, en zo verder de oversten van de families en de voortreffelijksten, eer dat de stam van Levi tot het priesterambt was afgezonderd, het Priesterambt bedienden.

II. Maar in de eigenlijke zin is een priester (cohen) *hij, die uit de mensen genomen, wordt gesteld voor de mensen in de zaken, die bij God te doen Zijn, opdat hij offere gaven en slachtofferen voor de zonden.* Hebr. 5:1.
Het Priesterambt heeft twee delen, namelijk offeren en bidden, waarin het zegenen begrepen is. Van het offeren, ziet Lev. 4.

- Van het voorbidden: Num. 4:23. *Spreekt tot Aäron en zijn zonen, zeggende: Alzo zult u de kinderen Israëls zegenen,* enz. Joël 2:17. *Laat de priesters, des HEEREN dienaars, wenen tussen het voorhuis en het altaar, en laat hen zeggen: Spaar uw volk, o HEERE,* enz.
- De Hogepriester moest eens per jaar een var en bok offeren, en met dat bloed ingaan in het Heilige der heiligen, en dat bloed sprengen op het verzoendeksel, en een rook van reukwerk maken, Lev. 16, dat het voorbidden betekent, gelijk af te leiden is uit: Psalm 141:2. Mijn gebed wordt gesteld als reukwerk voor uw aangezicht. Zie ook: Openb. 8:4. *De rook des reukwerks, met de gebeden van de heiligen, ging op van de hand des engels voor God.*

Zo bestaat ook Christus' Hogepriesterambt in offeren en bidden.

Eerst zullen wij spreken van het Hogepriesterambt in het algemeen, en daarna in het bijzonder van haar delen.

In ‘t algemeen waarin niet; en waarin het wèl bestaat.

III. In ‘t algemeen. De Heere Jezus is Hogepriester, niet alleen in naam, maar in daad; niet figuurlijk, oneigenlijk, door enige gelijkenis, maar waarlijk, eigenlijk; niet Priester in aanzienlijkheid, zodat het Zijn Koninklijk ambt zou betekenen, maar zo Priester, dat Zijn Priesterambt geheel onderscheiden is van Zijn Koninklijk ambt. Hij is Priester wegens opoffering van een zoenoffer en voorbede te samen. Hij is niet eerst Priester geworden na Zijn hemelvaart, door voorspraak alleen; maar Hij was al Priester, toen Hij op aarde was, toen heeft Hij Zich door lijden en dood tot een zoenoffer Gode opgeofferd, en is uit kracht van Zijn offerande, in de hemel als het Heilige der heiligen ingegaan, en bedient aldaar het tweede deel van Zijn Priesterambt, namelijk, de voorbidding, en dat door de kracht van Zijn offerande op aarde verricht. Al zulke dingen worden van de Socinianen bedacht, om de voldoening van Christus te ondermijnen; daarom is daar meer op te letten.

Priester en Koning niet een.

IV. Wij zeggen allereerst:

A. Dat Christus’ Hogepriesterambt en Zijn Koninklijk ambt niet één en hetzelfde zijn, of alleen daarin verschillen zouden, dat het Hogepriesterambt maar zou bestaan in een wil en genegenheid om de mens te hulp te komen, en dat het Koninklijk ambt bestaat in de uitvoering van die genegenheid. Want:

1. De Schrift stelt dat nergens, maar verklaart dat het Hogepriesterambt bestaat in offeren en bidden, gelijk boven is getoond; en dat het Koninklijk ambt bestaat in regeren en beschermen, zodat die ambten geheel verscheiden zijn.
2. Hierbij het Hogepriesterambt wordt uitgevoerd bij God voor mensen, Hebr. 5:1, en het Koninklijk ambt wordt uitgevoerd bij en tot mensen.
3. Gelijk de bedieningen in het OUDE TESTAMENT onderscheiden waren, zo waren onder de Levitische bedieningen de personen onderscheiden; die koning was, mocht niet offeren, daarom werd Saul gestraft, 1 Sam. 13:13. *Die uit Juda was, gelijk de koning, die mocht geen priester zijn,* Hebr. 7:14. Gelijk dan die bedieningen in ‘t voorbeeld onderscheiden zijn, zo ook in het tegenbeeld.

Is waarlijk en eigenlijk Hogepriester.

V. Ten tweede zeggen wij: Dat Christus Hogepriester is, niet alleen in naam, maar ook in daad; niet figuurlijk, oneigenlijk, door enige gelijkenis, maar waarlijk, eigenlijk. Dit blijkt:

1. uit de nadrukkelijke benaming, en dat met zulke omstandigheden, die klaar vertonen dat Christus waarachtig, eigenlijk Priester is. Zie Psalm 110:4*, De HEERE heeft gezworen, en het zal Hem niet berouwen: Gij zijt priester in der eeuwigheid, naar de ordening van Melchizédek.* Dat deze plaats van Christus spreekt, is klaar uit Hebr. 5:5, 6, alwaar deze zelfde woorden op Christus, als van Hem voorzegd, gepast worden. Hier wordt Hij uitdrukkelijk Priester genoemd, en van God tot Priester gesteld, en wordt in dat ambt door eedzweren bevestigd; ‘t welk alles bevestigt, dat Christus een waarachtige, eigenlijk gezegde Priester is. Dit blijkt ook uit Hebr. 2:17, *Waarom Hij in alles de broederen moest gelijk worden, opdat Hij een barmhartig en een getrouw Hogepriester zou zijn in de dingen, die bij God te doen waren, om*

de zonden van het volk te verzoenen. Men kan geen zaak eigenlijker uitdrukken. Doe hierbij Hebr. 4:14, 15.

2. Al de daden van een eigenlijke Priester worden Hem toegeschreven, als offeren en bidden. Zie van het offeren, Hebr. 7:26, 27 Hebr. *9:25, 26. Hebr. 10:10, 14.* Door de offerande des lichaams ... eenmaal geschied. Met één offerande heeft Hij in eeuwigheid volmaakt degenen, die geheiligd worden. Zie van het bidden, Hebr. 7:24, 25. 1 Joh. 2:1. *Wij hebben een Voorspraak bij de Vader.*
3. Omdat Christus is het tegenbeeld van de priesters van het OUDE TESTAMENT, en die voorbeelden eigenlijk gezegde priesters waren, veelmeer is dan Christus het tegenbeeld, het lichaam, een eigenlijk gezegd Priester.

Ook voor Zijn hemelvaart.

VI. Ten derde zeggen wij: Dat Christus niet alleen Priester is in de hemel, na Zijn hemelvaart, maar was Priester, en bediende Zijn Priesterambt, op aarde zijnde, voor Zijn hemelvaart. Dit blijkt in de eerste plaats uit: Hebr. 7:26, 27, *Zodanig een Hogepriester betaamde ons; dat heeft Hij eenmaal gedaan, als Hij Zichzelf opgeofferd heeft.* Deze plaats spreekt niet wat Hij in de hemel deed, maar wat Hij, op aarde zijnde, gedaan heeft. Want Hij wordt Hogepriester genoemd, en gezegd Zichzelf opgeofferd te hebben, en dat eenmaal, 't welk onweersprekelijk op Zijn lijden en sterven ziet.

Dit offeren deed Hij als Hogepriester, en dat in vergelijking van Zijn offerande, als het tegenbeeld van de offerande van de priesters in het OUDE TESTAMENT als voorbeelden, welke op aarde en buiten het Heilige der Heiligen offerden, eerst voor hun eigen zonden, en daarna voor de zonden van het volk, en gingen dan met dat bloed in het Heilige der Heiligen. Alzo heeft ook Christus op aarde als Hogepriester Zichzelf geofferd, en deze opoffering wordt gezegd: eenmaal geschied te zijn. 't Was al gedaan, al voorbij, door Zijn voorbede nog geschiedt, en nog duurt.

B. In de tweede plaats blijkt het ook uit zulke teksten, in welke uitdrukkelijk gezegd wordt, dat deze offerande van Christus is geschied voor Zijn hemelvaart, en zitten ter rechterhand van God; ja dat Hij door en met Zijn bloed, op aarde geofferd, in de hemel is ingegaan, gelijk de Hogepriester met het bloed van de beesten inging in het Heilige der Heiligen. Zie, Hebr. 1:3, *Nadat Hij de reinigmaking van onze zonden door Zichzelf teweeggebracht heeft, is gezeten aan de rechterhand van de Majesteit in de hoogste hemelen.* Nadat, zo dan de reinigmaking eerst. Hebr. 9:11, 12, Maar Christus de Hogepriester is ... noch door het bloed van de bokken en kalveren, maar door Zijn eigen bloed, eenmaal ingegaan in het heiligdom, een eeuwige verlossing teweeggebracht hebbende. Eerst was Hij zelf door Zich als Hogepriester geofferd, eerst was de eeuwige verlossing teweeggebracht, en daarna ging Hij door Zijn eigen bloed in het Heiligdom. Ditzelfde is te zien, Hebr. 10:12, *Maar Deze, een slachtoffer voor de zonde geofferd hebbende, is in eeuwigheid gezeten aan de rechterhand van God.* Eerst geofferd, daarna ten hemel gevaren.

C. Ook heeft Christus het tweede deel van Zijn Hogepriesterlijke bediening, namelijk het voorbidden, op aarde zijnde, geoefend, gelijk te zien is in het Hogepriesterlijk gebed, Joh. 17 en Heb. 5:7, *Die in de dagen Zijns vleses, gebeden en smekingen tot Degene, die Hem uit de dood kon verlossen, met sterke roeping en tranen geofferd hebbende.*

Tegenwerping 1.
VII. Het *lijden en sterven waren maar voorbereidingen, en geen offerande zelf.*
Antwoord.
Dat is niet alleen gezegd buiten de Schrift, maar wel uitdrukkelijk tegen dezelve die het wel klaar offerande, en offerande van Christus als Hogepriester noemt: Hebr. 7:27. *Dat heeft Hij eenmaal gedaan als Hij Zichzelf opgeofferd heeft.* Hebr. 10:10, 14. *De offerande des lichaams ... eenmaal geschied.* Met één offerande.

Tegenwerping 2.
Hebr. 8:4, *Want indien Hij op aarde ware, zo zou Hij zelf geen Priester Zijn. Geeft dat niet te kennen, dat Christus op aarde geen Priester geweest is?*
Ik antwoord:
In 't minste niet; maar het bevestigt het. Want Hij zegt, dat het niet genoeg was tot vervulling van Zijn Hogepriesterambt te offeren, maar dat Hij met dat bloed moest ingaan in het Heilige der heiligen. En indien Hij op aarde gebleven was, dat Hij dan Zijn Priesterambt niet had vervuld, en alzo geen Priester was, gelijk de Hogepriester in het OUDE TESTAMENT Zijn bediening niet volbracht zou hebben, indien hij maar geofferd had, en buiten het Heiligdom was gebleven; zo ook, indien Christus nu nog op aarde was, nadat Hij Zichzelf opgeofferd heeft, zo was Hij in het Heiligdom niet ingegaan, en alzo geen Priester, omdat Hij Zijn werk niet vervulde.

De voortreffelijkheid van Christus' Hogepriesterambt boven het Aäronietische.
VIII. Dus hebben wij getoond, dat Christus' Hogepriesterambt onderscheiden is van Zijn Koninklijk ambt; dat Christus waarlijk en eigenlijk Hogepriester is, en dat Hij niet alleen in de hemel Hogepriester is door voorbidding, maar dat Hij dit ook geweest is op aarde door offeren en bidden. Doch al is Christus dit, zo munt Hij nochtans verre uit in voortreffelijkheid boven de Aäronietische priesters, gelijk het lichaam de schaduw overtreft, en dat in velerlei opzichten.

(a) *De Levitische priesters waren uit de stam van Levi, en het is openbaar dat Christus uit Juda gesproten is,* Hebr. 7:14.
(b) Zij waren blote mensen, maar Christus is ook God boven al te prijzen in van de eeuwigheid, Rom. 9:5.
(c) Zij waren alleen priesters, maar Christus is ook Koning, Zach. 9:9.
(d) Zij waren zondaren, en hadden van node eerst voor hun eigen zonden te offeren, maar Christus was heilig, onnozel, onbesmet, en heeft Zichzelf alleen voor de zonden van de Zijnen geofferd, Hebr. 7:26, 27.
(e) Zij waren schaduwen en voorbeelden, maar Christus was het lichaam, het tegenbeeld, Hebr. 8:5.
(f) Zij waren priesters door opvolging en in de plaatstreding van hun verstorven vaderen, maar Christus, omdat Hij in van de eeuwigheid blijft, heeft een onvergankelijk Priesterschap, Hebr. 7:23, 24.
(g) Zij werden ingesteld zonder eedzwering, maar Christus door de eed Gods, Hebr. 7:20, 21.
(h) Zij waren ingehuldigd door zalving met natuurlijke olie, maar Christus is gezalfd met de Heilige Geest, Hand. 10:38.

(i) Zij waren om het Oude Verbond te bedienen, maar Christus is de Middelaar van het Nieuwe Testament, Hebr. 9:15. En van een beter Verbond, Hebr. 8:6.
(j) Zij offerden beesten, maar Christus heeft Zichzelf geofferd, Hebr. 9:12.
(k) Hun offeranden konden de zonden niet wegnemen, en reinigen naar het geweten, Hebr. 9:12, 26.
(l) Hun offeranden moesten telkens wederom herhaald worden tot op de tijd van de verbetering, maar Christus' éne offerande heeft een eeuwige kracht van verzoening, Hebr. 9:10 en 10:1, 14.
(m) Zij offerden op het altaar, dat in de tempel was, welk geheiligd was om de offeranden te heiligen, Matth. 23:19. Maar Christus heeft Zich door de eeuwige Geest Gode onstraffelijk opgeofferd, Hebr. 9:14. En was alzo tegelijk én Priester én Altaar én Offerande, Hebr. 13:10.
(n) Zij waren priesters naar de ordening van Aäron, maar Christus naar de ordening van Melchizédek, Hebr. 6:20. Niet dat daarom de Aäronietische priesters en hun offeranden geen voorbeelden van Christus waren, als boven is getoond, want een zaak kan verscheidene opzichten hebben, en in 't ene met dit, en in 't andere met dat overeenkomen; maar deze ordening geeft Christus' voortreffelijkheid te kennen.

Naar de ordening van Melchizédek.

IX. Ons is weinig van Melchizédek in het OUDE TESTAMENT beschreven. De geschiedenis staat Gen. 16. Hij wordt verklaard een voorbeeld van Christus te Zijn, Psalm 110. Maar Paulus handelt van hem uitvoeriger, Hebr. 7. In deze zaken hebben wij niet wijs te zijn boven 't geen geschreven is; 't zal ons genoeg zijn dat wij weten, waarin hij een voorbeeld van de Heere Jezus is, en hoe voorbeeld en tegenbeeld met elkaar overeenkomen.

Melchizédek is de Zoon van God niet geweest. Dit kan men van hem zeggen, dat hij de Zoon van God zelf niet is geweest, die als in voorspelling van Zijn menswording aan Abraham verschenen zou zijn. Want:

(a) Mozes beschrijft hem, dat hij waarlijk, eigenlijk een mens is geweest, dat Zijn eigen naam was Melchizédek, dat zijn woonplaats en gebied was een bekende stad in Kanaän, genaamd Salem, welke plaats daarna in Jeruzalem is betrokken, tegelijk met de berg die daar dicht bij was, op welke Abraham, zijn zoon zullende offeren, zei: Jehovah Jireh, *de HEERE zal het voorzien;* waarom die twee, namelijk, het woord van Abraham, Jireh, en de naam van de stad Salem, in de naam van de stad Jeruzalem zijn te samen getrokken en verenigd; want dat tevoren was Salem, was daarna Jeruzalem, Jozua 10:1. Mozes beschrijft hem, dat hij koning was te Salem, en een priester des Allerhoogsten Gods, dat hij Abraham en Zijn volk brood en wijn tot verversing gaf, toen hij kwam van de roemrijke slag. Dat hij Abraham zegende, dat Abraham hem als priester erkende, en hem de tienden van alles gaf. Dit alles wordt eigenlijk en historischer wijze verhaald, zodat er zich de minste schijn niet opdoet, dat dit oneigenlijk verstaan moet worden, maar 't geeft klaar te kennen, dat het eigenlijk als een historie moet verstaan worden, gelijk andere histories.
(b) Melchizédek kon niet gezegd worden de Zoon van God gelijk geworden te Zijn, zo hij de Zoon van God zelf was geweest. Christus kon niet zo uitvoerig beschreven worden Priester te Zijn naar de ordening van Melchizédek, zo Hij zelf Melchizédek was. Want gelijk is niet eigen, en hij, die naar de orde van een ander is, is een ander.

(c) ‘t Kan op de Zoon van God niet passen: beesten op te offeren, en een aards gebied te hebben, gelijk Melchizédek deed en had.

Tegenwerping 1.
X. *Melchizédek wordt gezegd te zijn zonder vader, zonder moeder, zonder geslachtsrekening, noch beginsel der dagen, noch einde des levens hebbende. ‘t Welk van niemand dan van de Zoon van God gezegd kan worden.*
Ik antwoord:
Men moet dit niet volstrekt verstaan, maar alleen ten opzichte van de kennis van de mensen. Of men heeft ook toen zijn geslachtsregister niet geweten, vanwaar hij was, of immers wij weten het niet, en ‘t is in de Schrift niet bekend gemaakt, wie zijn vader, zijn moeder was, wanneer geboren, wanneer gestorven. Ook is dit te passen op zijn priesterambt: de Aäronietische priesters waren door opvolging, in de plaatskoming van vader en zoon, priesters, en zij moesten hun geslachtregister kunnen tonen; maar Melchizédek was priester zonder opvolging, voor hem was niemand van zijn orde, in wiens plaats hij kwam, en daar was niemand die hem in die orde volgde.
Dat hij van God buitengewoon zou zijn geschapen, en als Henoch zonder sterven in de hemel opgenomen zijn, is niet alleen niet beschreven, maar ‘t is ook tegen de Schrift, Hand. 17:26. En immers had hij dan ook begin der dagen gehad.

Tegenwerping 2.
Hij wordt gezegd te zijn Priester in der eeuwigheid.
Antwoord.
Eeuwig betekent dikwijls *altoos,* zolang als het zijn kan, ‘t zij tot aan de voleindiging van de wereld, ‘t zij zolang men leeft, De 15:17; ‘t zij totdat het tegenbeeld komt. Hier is eeuwig altoos te zeggen; hij bleef ten opzichte van zijn orde tot op het tegenbeeld, zonder dat iemand hem opvolgde, en tussen hem en het tegenbeeld inkwam, en hij ten opzichte van zijn orde blijft ook eeuwig in Christus het tegenbeeld.

Tegenwerping 3.
Melchizédek wordt gezegd te leven, dat op een mens niet kan passen.
Antwoord.
Zo hij nog leefde, lang nadat het tegenbeeld gekomen was, zo kon hij geen voorbeeld Zijn; want het voorbeeld houdt op, als het tegenbeeld gekomen is, zo kon hij dan toen niet leven, anders dan Abraham, Izak en Jakob gezegd worden te leven, Matth. 22:32. Doch hij wordt gezegd te leven, omdat men van zijn dood niet heeft gehoord. Ook leeft hij ten opzichte van zijn orde in het tegenbeeld Christus. Zo is dan Melchizédek de Zoon van God zelf niet.

Is een waar mens geweest; niet Sem.
XI. Melchizédek is dan een waar mens geweest, maar wie, is onbekend. Immers ‘t is Sem niet geweest. Want:
(a) de Schrift verhaalt Sems vaders geboorte, ouderdom, dood.
(b) Er zijn geen redenen te geloven dat Mozes zijn bekende naam zou veranderd hebben.
(c) ‘t Is ook niet te geloven, dat Sem in Kanaän woonde, omdat Abraham aldaar als vreemdeling verkeerde; want dan zou het hem geen land van vreemdelingschap geweest zijn, omdat het zijn voorvaderen toekwam.

Maar uit al het gezegde, en uit Hebr. 7 blijkt, dat Melchizédek een mens is geweest zonder te weten wie; dat God hem buitengewoon geroepen en gehuldigd heeft tot koning van Salem en priester, dat hij bij uitnemendheid heerlijk, en groot van aanzien en achting is geweest, en alzo een uitnemend voorbeeld van de eeuwigheid van Christus' Koninklijk en Priesterambt in één Persoon.

De overeenkomst tussen Christus en Melchizédek.

XII. De overeenkomst stelt Paulus, Hebreeën 7.

(a) In naam, Melchizédek is te zeggen *Koning der gerechtigheid.* Zo is Christus de Heere onze gerechtigheid, Jer. 23:6. *De scepter van uw Koninkrijk is een scepter der rechtmatigheid. Gij hebt gerechtigheid lief, en haat goddeloosheid,* Psalm 45:7, 8.

(b) Zijn rijk was Salem, dat is in onze taal Vrede. Zo is Christus de Vredevorst, Jes. 9:5. Onze Vrede, Eféze 2:14.

(c) Melchizédek komt voor als zonder vader, zonder moeder, zonder geslachtsrekening, noch beginsel der dagen, noch einde des levens hebbende. Zo is Christus naar Zijn menselijke natuur zonder vader, naar Zijn Goddelijke natuur zonder moeder, zonder geslachtsrekening, zonder begin en einde.

(d) Melchizédek was Priester in der eeuwigheid; zo ook Christus, omdat Hij in der eeuwigheid blijft, heeft een onvergankelijk Priesterschap, Hebr. 7:24.

(e) Melchizédek was tegelijk Koning en Priester. Dit is ook Christus beiden, Psalm 110:2, 4.

(f) Melchizédek was voortreffelijker dan Abraham, Aäron en alle volgende priesters, want zij hebben aan Melchizédek tienden gegeven; zo is ook Christus voortreffelijker dan allen, boven Zijn medegenoten, Psalm 45:8.

Of wel het ene of andere van anderen gezegd mocht worden, zijn nochtans al deze dingen niet te samen in één geweest, zij hebben zo'n buitengewone orde niet gehad, en zij Zijn alzo geen voorbeelden van Christus geweest.

De overeenkomst is niet geweest in het geven van brood en wijn, alsof hij dat geofferd zou hebben, want hij offerde dat niet aan God, maar hij gaf het Abraham en zijn volk tot verversing. En ook is Christus hem daarin niet gelijk, want die heeft geen brood en wijn geofferd, maar Zijn eigen lichaam; en als Hij aan Zijn discipelen het heilig Avondmaal instelde met brood en wijn, zo offerde Hij geen ongebloede offerande; maar Hij stelde dat in, als tekenen van Zijn lijden en sterven, en zegels van de vergeving van de zonden door Zijn dood.

Naar deze ordening van Melchizédek is niemand priester, noch vóór, noch na Christus, maar Christus alleen, die geen navolger in het Priesterambt heeft, omdat Hij in der eeuwigheid blijft; zodat er nu geen priesters meer Zijn op aarde, noch naar de ordening van Melchizédek, noch naar de ordening van Aäron, die uit de stam van Levi moesten zijn, en in Christus heeft opgehouden. Zo iemand dan nu priester zou zijn, zo moest hij zijn een Baäl-priester, gelijk alzo iedere afgodische natie haar Baäl-priester nog heeft. Dit van het Priesterambt in het algemeen aangemerkt.

Het Hogepriesterambt in 't bijzonder bestaat in offeren.

XIII. Het Hogepriesterambt in het bijzonder aangemerkt, heeft twee delen, namelijk: offeren en bidden. Zie van

(a) het offeren: Eféze 5:2. Die Zichzelf voor ons heeft overgegeven tot een offerande en slachtoffer Gode. Hebr. 9:26. *Om de zonde te niet te doen door Zijns zelfs offerande.* Hebr. 10:10, 14. Door de offerande des lichaams van Jezus Christus eenmaal geschied. Met één offerande heeft Hij in eeuwigheid volmaakt degenen, die geheiligd worden. Van dezer offerande natuur, waarheid tot voldoening, volmaaktheid en bepaling alleen voor Zijn uitverkorenen, zullen wij in 't brede spreken, hoofdstuk 22, *Van de vernedering van Christus;* daarom gaan wij dat hier voorbij.
(b) Het voorbidden is het tweede deel van Zijn Priesterambt, hiervan wordt gesproken: Rom. 8:34. Die ook voor ons bidt. Hebr. 7:25. *Alzo Hij altijd leeft om voor ons te bidden.* Hebr. 9:24. *Om te verschijnen voor het aangezicht Gods voor ons.* 1 Joh. 2:1. *Wij hebben een Voorspraak bij de Vader.*

In de voorbede hebben wij te zien:
1. haar noodzakelijkheid,
2. de manier
3. en kracht.

Voorbidden noodzakelijk.
XIV. Het eerste is de noodzakelijkheid. Het voorbidden is een werk van Christus' Hogepriesterambt, gelijk blijkt: Hebr. 8:1. Wij hebben zodanige Hogepriester, die gezeten is aan de rechterhand van de troon der Majesteit in de hemelen. Als Hogepriester is Hij in de hemel, als Hogepriester zit Hij aan de rechterhand, 't werk dat daar als Hogepriester te doen is, is te verschijnen voor de Zijnen, voorspreken voor hen bij de Vader; zo is dan het werk van Christus' Hogepriesterambt voorbidden. De zaken, om welke Hij daar bidt, zijn:
(a) alles wat Zijn uitverkorenen hier in dit leven van node hebben om de weg naar de hemel te bewandelen, namelijk, de Heilige Geest, die hen verlicht, troost en heiligt. Dit zien wij, Joh. 14:16, 17. *Ik zal de Vader bidden, en Hij zal u een anderen Trooster geven, namelijk, de Geest der waarheid.*
(b) Hij bidt voor hen om de volkomen bezitting van de zaligheid na dit leven. Joh. 17:24. *Vader! Ik wil dat waar Ik ben, ook die bij Mij zijn, die Gij Mij gegeven hebt.* Zie ook, Hebr. 7:25 *Hij kan volkomen zalig maken degenen, die door Hem tot God gaan, alzo Hij altijd leeft om voor hen te bidden.* 't Was niet genoeg tot zaligwording van de mens, dat Hij door Zijn lijden, sterven en heiligheid de zaligheid voor de Zijnen verwierf, maar daar was een noodzakelijkheid, dat Hij door Zijn voorbede hun dit ook toepaste en dadelijk deelachtig maakte. Dit was voorgebeeld in het OUDE TESTAMENT door de Hogepriester, welke niet alleen moest offeren, doch daarmee niet ophouden, maar met dat bloed ingaan in het Heilige der Heiligen, om dat te sprengen op het verzoendeksel, en daar een rook van reukwerk te maken; alzo moest ook de Heere Jezus, het tegenbeeld, met Zijn eigen bloed ingaan, Lev. 16 en Hebr. 9:12. Dit was zo noodzakelijk, dat Hij zonder dit geen Hogepriester kon zijn. Hebr. 8:4. *Indien Hij op aarde ware, zo zou Hij zelfs geen Priester zijn.* En zo geen Priester, ook geen zaligheid voor de uitverkorenen, want die moeten door een priester tot God gaan, en zalig worden. Daarom wordt offeren en bidden samengevoegd, Rom. 8:34. *Christus is het die gestorven is... die ook voor ons bidt.* 1 Joh. 2:1, 2. *Wij hebben een*

Voorspraak bij de Vader, Jezus Christus de Rechtvaardige; en Hij is een verzoening voor onze zonden.

De redenen hiervan.

XV. De noodzakelijkheid blijkt ook uit deze redenen:

Ten opzichte van God:

(1) Omdat het Gode betaamde gedurig erkend te worden als veracht van de mens, en dat Zijn rechtvaardigheid niet toeliet, dat de mens, tot Hem, en Hij tot de mens naderde dan door een voldoenende Borg, die Zijn voldoening gedurig vertoonde. Daarom leeft Hij altijd om voor hen te bidden, Hebr. 7:25.

(2) De verachte hoogheid Gods leed niet, dat Hij of tot de mens, of ook tot de Borg ging, maar de Borg moest tot Hem komen, en om zo te spreken, Hem het losgeld thuis brengen, en daar voor Zijn aangezicht neerleggen.

(3) Ook wil God in het behouden van de zondaar Zijn vrije genade, zo ten opzichte van de mens zelf, als ten opzichte van het geven van de Borg vertonen en altijd erkend hebben. Rom. 3:24. *Wij worden om niet gerechtvaardigd, uit Zijn genade, door de verlossing, die in Christus Jezus is.* Daarom, alhoewel Christus' offerande volkomen en van een eeuwig voldoenende kracht was, zo moet de toepassing geschieden bijwege van en door voorbidding: Hebr. 4:14, 16. *Omdat wij dan een grote Hogepriester hebben ... Laat ons dan met vrijmoedigheid toegaan tot de troon der genade, opdat wij barmhartigheid mogen verkrijgen en genade vinden, om geholpen te worden ter bekwamer tijd.* Ziet daar, hoewel voldoening, nochtans ten opzichte van de mens genade, en erkentenis van genade.

't Was ook nodig ten opzichte van de Heere Jezus.

Hij was Borg, en kon van Zijn borgtocht niet ontslagen worden, zolang Hij de Zijnen niet dadelijk in de bezitting van de zaligheid gesteld had. Nu, voor de uitverkorenen plaats te bereiden en hen in de zaligheid in te brengen, moest geschieden door voorbidden, Joh. 17:24 Hebr. 7:25. Zo moet de Heere Jezus dan altijd biddende blijven, totdat al Zijn uitverkorenen in de hemel zullen vergaderd Zijn. 5. Ook wil de Heere, dat de Heere Jezus erkend worde als nog werkende voor hen ten goede, en dat zij door Hem tot de troon komen, en komende, Hem daar bij de troon, als Voorspraak vinden, die hun gebeden voor de Vader brengt, Openb. 8:3, 4. *Opdat ze allen de Zoon eren gelijk de Vader,* Joh. 5:25.

Ten opzichte van de uitverkorenen.

Ook is het gedurig verschijnen voor de troon nodig, ten opzichte van de uitverkorenen:

(a) opdat er geen gedachtenis blijve van de zonde. In het OUDE TESTAMENT was er telkens wederom gedachtenis van de zonden, omdat ze nog dadelijk niet voldaan waren, en omdat het bloed van beesten niet kon reinigen naar het geweten, omdat de Hogepriester telkens weer uit het Heilige der Heiligen kwam, en alle jaren daar wederom inging, Hebr. 10:3. Maar opdat er geen gedachtenis geschiedde, zo moest deze Hogepriester altijd bij de troon blijven, moest in eeuwigheid zitten aan de rechterhand van God, vers 12, en alzo zal God hun zonden en hun ongerechtigheden geenszins meer gedenken, vers 17, omdat de Hogepriester in het heiligdom voor de troon blijft.

(b) En ook opdat de toorn van God om het dagelijks zondigen niet opkome, zo is nodig dat de voldoening gedurig daar vertoond worde door de Borg; dit geeft Paulus te kennen, Rom. 5:10, *Indien wij, vijanden zijnde, met God verzoend zijn door de dood Zijns Zoons, veel meer zullen wij, verzoend zijnde, behouden worden door Zijn leven.* En hoe behouden door Zijn leven? *Omdat Hij altijd leeft om voor hen te bidden.* Hebr. 7:25.

2. **De manier van voorbidding als Borg.**
XVI. Het tweede dat in de voorbidding in overweging komt, is de manier hoe Hij bidt. 1 Christus bedient het tweede deel van Zijn Hogepriesterambt, de voorbidding, als Borg, alzo wel als Hij het eerste, de offerande van Zijn lichaam, als Borg heeft uitgevoerd. Hij staat bij de troon niet als een vriend, die een goed woord voor hen spreekt, maar als Borg, als op Zich genomen hebbende voor de Zijnen de zaligheid volkomen uit te werken; dit blijkt uit Hebr. 7:22-25. vers 22 noemt Hem de apostel uitdrukkelijk Borg; in die opzichte spreekt de apostel in de volgende verzen van Hem, dat Hij in der eeuwigheid blijft, en een onvergankelijk Priesterschap heeft, vers 24. En dat Hij altijd leeft om voor hen te bidden. Verder, gelijk Hij als God en mens het eerste deel van Zijn Priesterambt heeft uitgevoerd, en de kracht van Zijn opoffering kwam van de Goddelijke natuur, van de Persoon, zo moet Christus in de bediening van het tweede deel ook als God en mens aangemerkt worden; en dat de kracht van voorbede ook van de Persoon, van de Goddelijke natuur afkomt, dit toont de apostel Hebr. 4:14, *Omdat wij dan een groten Hogepriester hebben, die door de hemelen doorgegaan is, namelijk Jezus de Zoon van God.* Groot was Hij, de vader even gelijk, de Zoon van God. Dat geeft de klem, dat geeft de troost en de vrijmoedigheid; daarom voegt de apostel daarbij: *Zo laat ons de belijdenis vasthouden;* en vers 16, *Laat ons dan met vrijmoedigheid toegaan tot de troon der genade.*

Vertonende de kracht van Zijn voldoening.
2. Men moet niet menen dat Christus daar op de knieën valt, en met sterk geroep en tranen bidt, neen, dat was het werk in Zijn vernedering, Hebr. 5:7. Maar Zijn voorbidding bestaat in Zijn verschijning in het Heiligdom, voor het aangezicht des Vaders, met Zijn bloed, dat beter dingen spreekt dan Abel, Hebr. 12:24. Het bestaat in de vertoning van de kracht van Zijn lijden en sterven.

Eist volgens het verbond
3. Het bestaat in de krachtige wil, waardoor Hij volgens het verbond eist, alle beloften voor de Zijnen, zo in dit leven, Joh. 17:15-17, als in het toekomende, Joh. 17:24. *Vader, Ik wil, dat daar Ik ben, ook die bij Mij Zijn.* De Vader geeft Hem vrijmoedigheid om te eisen, zeggende: Eis van Mij, en Ik zal de heidenen geven tot uw erfdeel, en de einden der aarde tot uw bezitting, Psalm 2:8. De Vader had Hem beloofd; als Zijn ziel tot een schuldoffer gesteld zal hebben, zo zal Hij de dagen verlengen; en het welbehagen des Heeren zal door Zijn hand gelukkig voortgaan, Jes. 53:10. Dit eist de Zoon.

Pleiten
4. Het voorbidden bestaat in het voorspreken en het bepleiten van de zaak van Zijn uitverkorenen tegen alle beschuldigingen, die tegen hen ingebracht kunnen worden; daarom noemt de apostel Johannes Hem *een Voorspraak of Advocaat,* 1 Joh. 2:1. Dit

toont de apostel: Rom. 8:33, 34. *Wie zal beschuldiging inbrengen tegen de uitverkorenen Gods? Christus is 't, die ... ook voor ons bidt.* Omdat Hij vertoont, dat Hij voor alle en iedere zonde volkomen heeft betaald, en omdat Hij in hun plaats de eis van de wet heeft vervuld door Zijn onderstelling onder, en gehoorzaamheid aan de wet, waaruit Hij besluit neemt, dat er geen verdoemenis is voor de Zijnen, maar dat ze recht hebben tot de eeuwige zaligheid.

Heiligt de gebeden

5. Het bestaat in de vertoning van de gebeden van Zijn kinderen, door de Geest der genade en gebeden gedaan in Zijn naam, en omdat ze in Zijn naam gedaan Zijn, dat Zijn verdiensten dan de kracht moeten hebben, dat hun gebeden verhoord worden. Zie dit: Openb. 8:3, 4. Opdat hij het met de gebeden van alle heiligen zou leggen op het gouden altaar, dat voor de troon is. *En de rook des reukswerks, met de gebeden van de heiligen, ging op van de hand des engels voor God.*

3. **De kracht van de voorbidding**

XVII. Het derde, dat in de voorbidding in aanmerking komt is *de kracht* van dezelve. Deze blijkt uit drie redenen:

1. Uit de rechtvaardigheid van de zaak. Hier heeft geen gunst, geen door de vingers zien plaats, 't wordt hier ook niet verzocht, maar de zaak, die de Heere Jezus als Voorspraak bepleit, is geheel rechtvaardig, en wordt met de allerkrachtigste stukken bewezen. Hij verschijnt voor de Zijnen met Zijn betaald rantsoen, dat zo volmaakt is, dat er niet een kwadrant-penning aan ontbreekt. Hij heeft de reinigmaking van onze zonden door Zichzelf teweeggebracht, Hebr. 1:3. Hij is door Zijn eigen bloed eenmaal ingegaan in het heiligdom, een eeuwige verlossing teweeg gebracht hebbende, Hebr. 9:12. Hij heeft zo volkomen de wet in hun plaats vervuld, dat zij in Hem zijnde rechtvaardigheid Gods, 2 Kor. 5:21. Het recht van de wet is in ons vervuld, Rom. 8:4. Dit toont Hij aan de Vader, derhalve kan daar niet anders op volgen dan dadelijke rechtvaardigmaking, en recht tot bezitting van de eeuwige zaligheid.
2. De kracht van voorbidding blijkt ook uit de betrekking, die daar is tussen God en de uitverkorenen, als Vader en kinderen. De Heere Jezus bidt voor degenen, die van de Vader bemind Zijn met een eeuwige liefde, die Hij tot Zijn kinderen heeft aangenomen, die Hij gesteld heeft tot voorwerpen van Zijn genade en weldadigheid, over welke Zijn harte teder hangt, en daarom begerig is, dat iemand voor hen spreke bij Hem. Hoe kan dan deze Voorbidder afgeslagen worden?
3. 't Blijkt ook uit de Persoon zelf, die Voorbidder is. Deze is de grote Hogepriester, Hebr. 4:15 10:21. Groot is Hij in Zijn Persoon, zijnde eenswezens met de Vader; groot is Hij in vriendschap bij de Vader, Joh. 5:20. *De Vader heeft de Zoon lief.* Hij is met volle toestemmingen met volle vergenoeging Borg geworden; Hij is met eedzwering in Zijn Priesterambt ingehuldigd. Hij is de Vader gehoorzaam in alles ook tot de dood des kruises toe. De Vader zegt zelf tot Hem*: Eis van Mij, en Ik zal geven.* Hoe kan nu zo'n Voorspraak afgeslagen worden? Neemt dit nu alles bij elkaar. Zo'n Hogepriester, zelfs de Zoon, de een partij in het Verbond der verlossing, die alles gewillig en gehoorzaam heeft ondergaan, die komt in de allerrechtvaardigste zaak, dewelke Hij kan tonen uit Zijn lijden en sterven, en uit de gehoorzaamheid aan de wet bewijzen, en die daarmee de zaak van de uitverkorenen

bepleit. En dat bij zo'n goedertieren en weldadige Vader voor Zijn lieve kinderen en erfgenamen. Dus is de voorbede de allerkrachtigste, en gewis zij zal verhoord, en de zaak aan Zijn kinderen gegeven worden. Ja, indien Christus nog op aarde zijnde, altijd verhoord werd, Joh. 11:41, 42, veel meer zal Hij, nu in de hemel zijnde, op Zijn verzoek alles verkrijgen!

De genoegzaamheid.

XVIII. Het vierde, dat in de voorbidding te overwegen is, is de algenoegzaamheid. Deze Voorbidder alleen is genoeg, daar behoeven geen meer, ook kunnen geen andere voorspraken Zijn. De heiligen in de hemel Zijn geen voorbidders voor dezen en genen op aarde; men mag door hen tot God of Christus niet trachten te gaan. Want:

1. Dat is heidens, die wilden door ondergoden tot God gaan.
2. Dat is Christus smaadheid aangedaan, alsof Hij niet genoegzaam, niet medelijdend genoeg, niet gemeenzaam genoeg jegens Zijn uitverkorenen, Zijn Bruid, leden van Zijn eigen lichaam, was, maar dat er nog andere voorspraken moesten Zijn, waardoor men tot God, of tot Hem ging. Dat is geheel buiten de Bijbel, daarin is noch bevel, noch voorbeeld.
3. Dat is ronduit tegen de Bijbel, die leert ons, dat Christus alleen de Voorspraak is, en dat er geen ander Zijn kan.
   (a) Dat Christus alleen de Voorspraak is, blijkt uit 1 Tim. 2:5, *Want daar is één God, daar is ook één Middelaar Gods en der mensen, de mens Christus Jezus.* In de grondtekst staat *eiv heis,* één of enige. En ‘t is in de samenvoeging met God, gelijk er maar één God is, zo ook één Middelaar. Zie ook 1 Joh. 2:1, Wij hebben éne Voorspraak bij de Vader, Jezus Christus, de Rechtvaardige. De Schrift zegt één, énen; die dan naar de Schrift wil te werk gaan, mag geen meer versieren.
   (b) De Bijbel leert ook dat er geen andere voorspraken kunnen Zijn, behalve de ene Hogepriester Jezus, omdat niemand een voorbidder kan Zijn, dan die door kracht van Zijn voldoening bidden kan. Zie: Hebr. 9:12. *Door Zijn eigen bloed eenmaal ingegaan in het heiligdom een eeuwige verlossing teweeggebracht hebbende.* Doet hierbij die teksten, waarin voldoen en voorbidden bij elkaar gevoegd worden:
   Rom. 8:34. *Christus gestorven, Christus bidt.*
   1 Tim. 2:5, 6. *Een Middelaar, die Zichzelf gegeven heeft tot een rantsoen.*
   1 Joh. 2:1, 2. *Een Voorspraak bij de Vader ... en Hij is een verzoening voor onze zonden.*
   Omdat de verstorvene heiligen geen middelaars van de verzoening zijn, en uit kracht van het rantsoen, bij hen betaald voor anderen, niet kunnen tot God gaan, noch uit kracht van dat rantsoen eisen of verzoeken, zo kunnen zij dan ook geen voorbidders Zijn. De beide delen van het Priesterambt kunnen niet onderscheiden worden. Dus is het een ijdele uitvlucht, hier onderscheid te maken tussen een Middelaar van de verzoening, en van de voorspraak; omdat daar het eerste niet is, het tweede geen plaats hebben kan.

4. De verstorven heiligen hebben geen bijzondere kennis van ieders noden, van hun begeerten, en van de oprechtheid van degenen, die hen tot voorbidders verzoeken. En ‘t is tegen de natuur van een mens, met een opslag in hetzelfde ogenblik op de gehele aardbodem, ieder mens, zijn nood, zijn verzoek tevens gedaan, te kennen:

wat voorbidding kan daar dan plaats hebben? Ja, zo zij ieders noden al wisten, dat toch zo niet is, zo was dit nog geen grond, dat ze dan voorbidders waren, want het voorbidden heeft een andere grond.

Tegenwerping
XIX. *De gelovigen op aarde bidden wel voor elkaar, waarom dan ook de heiligen in de hemel niet voor die op aarde zijn?*
Ik antwoord:
Uit dezelfde grond kon men besluiten, dat de Godzaligen op aarde bidden voor de heiligen in de hemel; want is er zo'n onderling gemeenschap, zo ook zo'n onderling werk. Maar behalve dat, men mag van het doen der mensen op aarde geen gevolg maken tot het doen van de heiligen in de hemel. Ieder is in een geheel andere staat. Van het voorbidden op aarde is bevel, van het andere staat er niet één woord. Die op aarde kennen elkaars noden; die in de hemel zijn kennen die niet, die op aarde zijn. Die op aarde zijn, doen het voor elkaar als in gelijke graad, niet op hun eigen waardigheid of verdiensten, maar in de Naam van Christus. Maar men wil in de heiligen in de hemel opperheid, waardigheid, verdienste, kracht van verhoring stellen. Dus blijkt klaar dat het voorbidden van de heiligen maar een versiering is, en dit van hen te verzoeken, en vertrouwen daarop te stellen, is een afgoderij.

Christus' Hogepriesterambt te gebruiken.
XX. Het Priesterambt van Christus verplicht ons tweeërlei oefeningen, namelijk, eerst om Hem als Priester te gebruiken, en daarna om door gemeenschap aan Zijn zalving, volgens onze naam als Christenen, ook geestelijke Priesters te zijn, op een wijze ons betamelijk.
Allereerst. **Men moet Christus als Hogepriester gebruiken, zo ten opzichte van Zijn offerande, als voorbidding.**
Hiertoe behoort: 1.
(a) Dat men zijn zonden kent, en als een zware last gevoelt, dat men zich verfoeit wegens de vuiligheid en walgelijkheid, dat men levendig zie en erkent de haat en toorn van God tegen de zondaar, en dat die niet weggenomen kan worden dan door het volkomen dragen van de verdiende straf, dat is, de vloek in dit leven en de eeuwige verdoemenis, en dat hiertoe noch raad noch macht bij de zondaar is. Blijft bij deze zaken staan, totdat gij geheel inzinkt in uw ellende, en u alzo geheel ontbloot en radeloos gevoelt. Stelt u zo voor de Heere, verklaart en belijdt dat u zodanig zijt; dus kwam een ieder, die gezondigd had, in het OUDE TESTAMENT tot de Heere, als hij offeren zou. Lev. 4.
(b) Gelijk de zondaar, begerende verzoening, tot de priester moest gaan met een offerande, en voor het aangezicht des Heeren Zijn hand op 't hoofd van dat beest, 't welk in Zijn plaats geofferd zou worden, moest leggen, waardoor te kennen gegeven werd, dat hij Zijn zonde op de offerande, en alzo door het geloof op de afgebeelde en nog toekomende Messias leide; alzo moet nu een ieder, die omtrent Zijn zonden zo gesteld is, als terstond gezegd, tot Christus komen, Hem erkennen als het volkomen Rantsoen, als het enig Zoenoffer, en als de volmaaktste Hogepriester, die Zichzelf voor de zonde heeft geofferd, als de medelijdende en barmhartige Hogepriester, Die alle verlegen zondaren tot Hem roept, met belofte, dat Hij ze niet zal afslaan, maar hen met God verzoenen, rust, vrede en zaligheid geven; en in die

erkentenis komende, moet hij zijn zonden leggen op het Lam Gods, dat de zonde van de wereld wegneemt, Joh. 1:29. En gelijk in het OUDE TESTAMENT de zondaar bij zijn offerande staan bleef, en dat beest in zijn plaats zag offeren, zo moet ook nu de zodanige bij Christus staan blijven, en aanschouwen Hem in Zijn lijden en dood, als Zijn offerande voor hem zich opofferende; en gelijk in het OUDE TESTAMENT de zondaar door de offerande ceremonieel, en indien Hij in de Messias geloofde, waarlijk verzoend werd, alzo moet men Christus als zijn zoenoffer zich toepassen tot verzoening en vrede.

Door Hem tot God.

XXI. 2. Is de Heere Jezus Hogepriester, zo moet men, gelijk in 't OUDE TESTAMENT door de priester, door Hem tot God gaan. Hebr. 7:25. *Hij kan volkomen zalig maken degenen, die door Hem tot God gaan.* Men moet in de Heere Jezus als Middelaar niet staan blijven, maar door Hem gaan tot de Vader. Vraagt gij, hoe gaat men door Christus tot God?

Ik antwoord aldus:

(a) Men neemt dat aangeboden rantsoen aan als Zijn genoegzame en volkomen voldoening, en Zijn volmaakte vervulling van de wet als Zijn gerechtigheid.

(b) Men vertoont dat aan de Vader, en vraagt God door de opstanding van Jezus Christus, 1 Petrus 3:21. *Zijn mijn zonden door dat lijden en sterven niet betaald? Is uw rechtvaardigheid niet voldaan? Ben ik nu met U niet verzoend? Heb ik nu geen vrede met U?*

(c) Men neemt uit kracht van die offerande al de beloften, die in Christus Zijn ja en amen, als aan zich gedaan, aan, dat God nu is onze Vader, en dat wij Zijn kinderen Zijn, en dus noemt men God door het geloof: *Abba, Vader!*

(d) Dus gaat men verder, en verzoekt in de Naam van Christus alles, wat onze ziel begeert: verlichting, vertroosting, heiligmaking en bewaring; alsmede alles, wat men naar het lichaam gaarne had: verlossing van kruis, gezondheid, voorspoed, en men gelooft dat God, onze barmhartige Vader, ons verhoort en ons zoveel geven zal, als men van node heeft; daar rust men in, men is in alles weltevreden, en dankt God in alles, omdat het van onze Vader in liefde en ten onze beste komt, en komen zal.

Christus' voorbede geeft grote sterkte in 't gebed.

XXII. 3. De voorbede van Christus geeft grote sterkte in het gebed. Als men aanmerkt en gelooft dat ieder gebed, iedere zucht, ieder opzien naar de hemel om Geest en genade, een vrucht is van Zijn voorbede, waardoor een ieder gelovige de Heilige Geest ontvangt, Joh. 14:16; en dat Hij iedere beweging en vertoning van begeerte opneemt, voor de troon brengt, en aan de Vader toont, dat ze in Zijn Naam, met opzicht op Zijn verdiensten, door Zijn Geest, en alzo door Hem, geschieden; en vertoont dat het uit kracht van Zijn verdiensten recht is, dat ze verhoord worden, en verder, dat Hij die hun begeerten de Zijne maakt, en alzo Zijn reukwerk daarbij doet, en hun gebeden alzo aangenaam maakt bij de Vader; als men, zeg ik, dit aanmerkt en gelooft, dat zet zeer aan om te bidden, dat geeft aandacht in 't gebed, dat maakt het vurig, dat geeft vrijmoedigheid, dat geeft vertrouwen, dat ons gebed, hoe zwak, aangenaam is en opgenomen wordt en verhoord zal worden. Ja, als men niet bidden kan, 't zij uit wangestalte, 't zij in de ure van de dood, en men denkt en gelooft dat de Heere Jezus dan nog voor ons bidt, en als de

getrouwe Voorspraak werkzaam blijft, onze zaken niet zal verwaarlozen, maar zeker ten einde zal brengen, en niet rusten, totdat Hij ons bij Hem zal gebracht hebben; dat geeft alsdan grote sterkte, en doet zich in stil vertrouwen in Zijn handen geven, en door de kracht van Zijn voorbede gerust en vertrouwende zeggen: *Hij zal het voor mij voltooien.*

Troost in alle wederwaardigheden.

XXIII. 4. Hier is een grote troost tegen alle ellenden, zo lichamelijke als geestelijke.

- Drukken u de zonden, gaat gij door dezelve krom gebukt? Hij is een verzoening voor onze zonden, 1 Joh. 2:2.
- Is de ziel beschaamd wegens naaktheid? Hij is *de Heere, onze gerechtigheid,* Jer. 23:6. Hij bekleedt ze met de kleren des heils, en de mantel der gerechtigheid doet Hij hen om, Jes. 61:10.
- Is de ziel verschrikt van de toorn van God? Hij verlost ons van de toekomende toorn, 1 Thess. 1:10.
- Vreest ze voor de eeuwige verdoemenis? Daar is geen verdoemenis voor degenen, die in Christus Jezus Zijn, Rom. 8:1.
- Verlangt ze naar de gemeenschap met God? Hij brengt ze tot God, 1 Petrus 3:18.
- Is de ziel in verlating, in droefheid, treurt ze als een eenzame mus, is ze moedeloos en radeloos, treffen haar lichamelijke tegenheden, en veel en zware, en duren ze lang? Tegen dat alles is grote troost in deze Hogepriester; Hij is Priester in Naam en daad; Hij is de grote Hogepriester; Hij is daarenboven de getrouwe en barmhartige Hogepriester; zie dit met opmerking in deze twee teksten: Hebr. 2:17, 18. *Waarom Hij in alles de broederen moest gelijk worden, opdat Hij een barmhartig en een getrouw Hogepriester zou Zijn, in de dingen, die bij God te doen waren, om de zonden des volks te verzoenen. Want in hetgeen Hij zelf, verzocht zijnde, geleden heeft, kan Hij degenen, die verzocht worden te hulp komen.* Hebr. 4:15. *Wij hebben geen Hogepriester, die niet kan medelijden hebben met onze zwakheden, maar Die in alle dingen, gelijk als wij, is verzocht geweest, doch zonder zonde.*

Misvattingen van de gelovigen.

XXIV. Indien men gelooft dat Christus zodanig is, als Hij is, waarom zou men dan niet tot Hem toevlucht nemen, en toevlucht nemende, waarom zal men dan niet geloven, dat Hij medelijden met ons zal hebben, en ons zal aannemen en geven de begeerten van ons hart?

‘t Ligt zo bij veel zwakgelovigen, dat de Heere Jezus nu zo licht niet te bewegen is, als toen Hij op aarde verkeerde. Men denkt, kon ik nu zo met Hem omgaan als de discipelen en de vrouwen deden; kon ik nu eens in een huis komen daar Hij was, en zo gemeenzaam met Hem spreken als Maria en Martha; kon ik nu over weg in Zijn gezelschap Zijn, ik zou de zoom van Zijn kleed aanraken, ik zou Zijn voeten met mijn tranen nat maken, ik zou Hem van nabij mijn nood klagen, en Hem bidden dat Hij Zich over mij wilde ontfermen, mijn zonden wegnemen, mij een ander hart geven, en mij Zijn liefde wilde doen gevoelen; ik zou dan wel hoop hebben, dat Hij medelijden met mij zou hebben, en mij helpen. Maar nu is Hij zo ver weg, nu is Hij zo hoog in de hemel, en in zo'n grote heerlijkheid, dat ik Hem zo van nabij niet kan aanspreken, nu zal Hij Zich zo laten bewegen op het bidden van zo'n nietig mens als ik ben.

Maar weet, dat deze gedachten te aards zijn, en uit onwetendheid en zwakgelovigheid voortkomen. Ik verzeker u uit het Woord van God, dat de Heere Jezus nu immers zo

medelijdend is als toen, nu immers zo nauw let op de ellende en het begeren van de mens als toen; dat men nu alzo vrij en gemeenzaam met Hem mag spreken als toen. 't Smart mij dat men de medelijdendheid van de Heere Jezus benadeelt; och, dat men Hem als zodanig kende! Wat zou menig zwakgelovige een vrijmoedige toegang hebben, zijn hart door tranen en klagen uitstorten, en wat vertrouwen zou men hebben, dat Hij zou helpen.

Christus in de hemel zijnde, heeft waarlijk medelijden.
XXV. Merkt dan, dat de Heere Jezus, nu in de hemel zijnde, medelijdend is, niet alleen als God, op een manier, die Gode eigen is, voortkomende uit de eeuwige en oneindige liefde, waardoor Hij de droevige en zondige ellendigheden van Zijn kinderen aanziet en ter harte neemt, en gewillig en vaardig is hen te helpen; maar Christus is nu medelijdend ook als mens, opdat Hij medelijden zou kunnen hebben; daarom moest Hij de menselijke natuur aannemen, gelijk blijkt uit Hebr. 2:14-17, en verder. Daarom ook is Hij met veel wederwaardigheden verzocht, en is in benauwdheden en lijden geweest, opdat Hij door ondervinding zou weten, hoe het lijden smart, en hoe een ellendige te moe is, opdat Hij te bekwamer medelijden zou kunnen hebben, Hebr. 4:15. Neemt nu die twee naturen te samen, en merkt Hem aan als God en Mens, als Middelaar, als Hogepriester. Dit Hogepriesterambt vereist het allergevoeligste medelijden; Hebr. 5:1, 2, Alle hogepriester uit de mensen genomen, wordt gesteld voor de mensen in de zaken, die bij God te doen zijn, die behoorlijk medelijden kan hebben met de onwetenden en dwalenden, overmits hij ook zelf met zwakheid omvangen is. Omdat Christus Hogepriester is, zo heeft Hij dan ook de bijzondere hoedanigheid, die tot dat ambt behoort, 't welk is medelijden. Hoe medelijdend was Hij, toen Hij op aarde was! Telkens staat er: *Jezus met innerlijke ontfermingen bewogen zijnde.* De Heere Jezus heeft niet alleen dezelfde medelijdende natuur nog in de hemel; want kan een volmaakte natuur medelijdend zijn, zo ook een verheerlijkte; ja hoe de volmaaktheid in groter trap is, hoe de hoedanigheid van medelijdendheid ook uitstekend moet zijn, want zij komt voort uit liefde. Nu, de Heere Jezus is nu in de hemel ook Hogepriester, ja bedient het ambt nu in de alleruitstekendste trap; daarom heeft Hij dan ook nu des Hogepriesters hoedanigheid, welke is medelijdendheid op een uitstekende wijze.

Daar is een nauwe verbintenis tussen hen beiden.
XXVI. Merkt hierbij aan de nauwe verbintenis, die de Heere Jezus heeft aan Zijn uitverkorenen: zij zijn Hem van de Vader gegeven, opdat Hij hen als Zijn kinderen zou verlossen, bewaren, en brengen tot de zaligheid; zou Hij dan geen tedere zorg over hen hebben, en medelijdend jegens hen zijn, als ze in benauwdheid zijn? Zij zijn Zijn Bruid, Zijn kinderen, Zijn leden. Hij heeft hun eigen natuur, waarom Hij Zich niet schaamt hen broeders te noemen, Hebr. 2:11. En zijn zij in ellende, in droefheid, zij schreien, zij zien naar Hem uit, zij roepen tot Hem om hulp en troost. Hoe kan het dan anders zijn, of de Heere Jezus wordt zeer aangedaan in medelijden, te meer omdat Hij door Eigen ondervinding weet, hoe hun lijden smaakt.
Zegt u: *mijn smart is de zonde, die droefheid die smart heeft de Heere Jezus niet gevoeld, de zonde kan Hem niet bewegen tot medelijden, die zal Hem eerder tot toorn verwekken.* Ik antwoord: Jezus is heilig, heeft geen zonde gekend, nog gedaan, dat is waar, maar Hij heeft alle vruchten van de zonde gesmaakt, alsof Hij ze zelf gedaan had: de verberging van Gods vriendelijkheid, de toorn van God, de bedroefdheid tot de dood toe, de vloek,

de verdoemenis, en dat in zo grote trap, dat het ons beseffen te boven gaat; zo weet Hij hoe een ziel over het begaan van zonden te moede is, en Hij kan hebben en heeft uit ondervinding medelijden. De zonden zelf Zijn hatelijk, dat is waar, maar Hij heeft ze alreeds volkomen voldaan, zodat geen toorn, maar alleen medelijden overblijft. Neemt dan nu al deze dingen te samen, en gelooft dat de Heere Jezus zo'n medelijden met u heeft, en stelt Hem u zo levendig voor, zal u dat niet versterken in alle uw benauwdheden? Klaagt Hem gemeenzaam uw droefheid, en verkwikt u in Zijn medelijden, dat Hij in al uw benauwdheden benauwd is, Jes. 63:9.
Zegt u: *waarom helpt Hij dan niet, want Hij kan wel?*
Ik antwoord: Omdat het de tijd niet is, omdat het u nut is. Hij bereidt u om een voorwerp te zijn van meerder genade, omdat het tot eer van God zal Zijn. Al wordt men nog niet gered, medelijden van een Vriend, en van een zodanige lieve Heere, Hogepriester en Vriend verkwikt nochtans: verwacht dan met verlangen en stilte verlossing.

Gelovigen zijn priesters.
XXVII. Gezien hebbende hoe men Christus als Priester gebruiken moet, zo is in de tweede plaats nodig, dat wij ook opgewekt worden om overeenkomstig onze naam christenen, geestelijke Priesters te Zijn. De naam Priester geeft God aan de gelovigen. Jes. 61:6. *Gij zult Priesters des HEEREN heten.* Openb. 5:10. *Gij hebt ons Gode gemaakt tot ... Priesters.*
Priesters zijn ze, niet om te offeren voor hun of anderer zonden, dat komt de Heere Jezus alleen toe, die met één offerande in eeuwigheid volmaakt heeft degenen, die geheiligd worden, Hebr. 10:14 Maar zij zijn een heilig priesterdom, om geestelijke offerande te offeren, die Gode aangenaam zijn door Jezus Christus, 1 Petrus 2:5.

Hun werk als Priesters is:
1. tot God te naderen, en in het Heilige in te gaan, en daar gedurig bezig te Zijn in de dienst Gods: Hebr. 10:19, 22. Omdat wij... vrijmoedigheid hebben om in te gaan door het bloed van Jezus. Zo laat ons toegaan met een waarachtig hart. Dus moet onze wandel in de hemel Zijn, Filip. 3:20
2. De priesters hadden geen erfenis in Kanaän, maar God was hun deel; zo moeten zij ook van al het aardse afzien, dat laten voor de lieden van deze wereld, en niet aanschouwen de dingen die men ziet, 2 Kor. 4:18; maar zich vermaken in de Heere, die hun Deel is, Klaagl. 3:24.
3. Zij moeten bezig zijn met offeren.
   (a) De oude mens moeten zij doden. Kol. 3:5. *Doodt uw leden die op aarde zijn.* Gal. 5:24. *Die van Christus Zijn, hebben het vlees gekruist met de bewegingen en begeerlijkheden.*
   (b) Hun gebeden moeten ze offeren op het gouden altaar, dat voor de troon is, Openb. 8:3. En voor zichzelf, Filip. 4:6 *Laat uw begeerten in alles, door bidden en smeken... bekend worden bij God.* En voor anderen, Jak. 5:16. *Bidt voor elkaar.*
   (c) Van hun goederen moeten ze de Heere offeren met milddadig te zijn aan de armen, Hebr. 13:16. Aan zulke offeranden heeft God een welbehagen.
   (d) Onszelf moet men Gode opofferen: hart, tong, daden, en zeggen: *Heere! zie hier ben ik, ik geef mij geheel aan U over ten dienste, ik ben Uwe, en wat ik ben, ik zal het voor U Zijn, ik offer mij zelf aan U op tot een dankoffer.* Hiertoe wekt de

apostel op, Rom. 12:1, *Ik bid u dan, broeders! door de ontfermingen Gods, dat gij uw lichamen stelt tot een levende, heilige, en Gode welbehagelijke offerande, welke is uw redelijke Godsdienst.*

(e) Als de Heere ons tot harde zaken leidt, en Hij brengt ons in een staat, dat wij om de waarheid ons leven zouden moeten verliezen, dat wij dan ons leven niet liefhebben, niet dierbaar achten, maar dat wij het gewillig aan de Heere tot een drankoffer opofferen. Paulus zei: 2 Tim. 4:6 *Ik word nu tot een drankoffer geofferd, en de tijd van mijn ontbinding is aanstaande.* Daar is geen heerlijker dood dan als martelaar voor Christus te sterven. O, hoe gelukzalig is hij, die zo Christus als Priester kan gebruiken, en zelf een geestelijk priester zijn!

Hoofdstuk 21

Van Jezus Christus' Koninklijk ambt.

Het Koninklijk Ambt is het derde. Een koning is een persoon, in wie alleen het oppergebied is over een volk. Zo is de Heere Jezus alleen Koning, en dat driezins, namelijk:

- als God eenswezens met de Vader en de Heilige Geest over het Koninkrijk der Macht, waaronder alle schepselen behoren,
- en als Middelaar over het Koninkrijk der Genade op aarde,
- en over het Koninkrijk der Heerlijkheid in de hemel, waarvan en engelen, en alle uitverkorenen onderdanen Zijn.

Jezus als God is Koning over alle schepselen.

I. De Heere Jezus als God, heeft in Zichzelf alle hoogheid, waardigheid, eer, heerlijkheid, en macht, ook al was er geen schepsel. En nu Hij schepselen gemaakt heeft, zo blijft Hij door Zijns Wezens opperheid, heersende macht en dadelijke regering, de grote en alleen Koning over alles. *Uwe, o Heere! is de grootheid, en de macht, en de heerlijkheid, en de overwinning, en de majesteit; want alles wat in de hemel en op de aarde is, is Uwe; Uwe, o Heere! is het Koninkrijk, en Gij hebt U verhoogd tot een Hoofd boven alles,* 1 Kron. 29:11. *De Heere heeft Zijn troon in de hemelen bevestigd, en Zijn Koninkrijk heerst over alles,* Psalm 103:19. De Heere heeft geen bedienaars noch onderregenten van node, maar 't is des Heeren wijsheid en goedheid het alles door middelen te regeren, en zo de ene mens door de andere; daartoe heeft de Heere regeringen van velerlei wijzen en hoogheid in de wereld gesteld. Deze Zijn geen soevereine en onafhankelijke, al beelden ze zich dikwijls wat in, maar zij Zijn (indien ik hun die naam in deze opzichte mag geven, en zo hij hun niet te hoog is) maar onderkoninkjes, die uit de naam van God, door Zijn macht, en naar Zijn wetten regeren moeten. Tot deze waardigheid komt niemand door Zijn gauwigheid, macht of vrienden, en zij blijven daarna niet in de regering, maar de Heere zet de koningen op en af; Hij verhoogt, Hij vernedert.

Als Middelaar over de Kerk.

II. God heeft onder de mensen een bijzonder en eigen volk, dat Hij door Zijn Woord en Geest te samen vergadert, dat genoemd wordt het Koninkrijk der Genade. Over dit volk heeft de Heere een bijzondere Koning gesteld, namelijk, de Heere Jezus Christus als Middelaar. De Kerk is geen gezelschap zonder Hoofd, geen kudde schapen zonder Herder, geen volk zonder Vorst, nee, zeker niet. Al belieft het Hem niet in deze tijd Zijn heerlijkheid en heerschappij zo klaarblijkelijk te vertonen, gelijk wel soms; al schijnt het dat niemand aan Zijn Kerk kan misdoen, en dat men de kerk ongewroken kan vertreden, uitroeien en verwoesten; al schijnt het dat de Kerk noch Hoeder, noch Koning heeft, Jezus is evenwel Koning over Zijn Kerk. Hij is niet alleen Koning in de hemel, Hij is niet Koning in een ver afgelegen land, Hij is niet alleen Koning in de harten van Zijn uitverkorenen, maar Hij is Koning van nabij over en in Zijn Kerk, Zijn eigen volk,

die samengevoegde vergadering, die zichtbare menigte op de wereld, die Hem tot hun Hoofd en Koning hebben aangenomen, Hem onderdanigheid en gehoorzaamheid hebben gezworen, en naar Zijn wetten leven.

Hoort, gelovigen, tot uw blijdschap. Hoort, wereld, tot uw verschrikking. *God heeft alle dingen Zijn voeten onderworpen, en heeft Hem van de Gemeente gegeven tot een Hoofd boven alle dingen,* Efeze 1:22. *Zo wete dan zeker het, gehele huis Israëls, dat God Hem tot een Heere en Christus gemaakt heeft,* Hand. 2:36. *Deze heeft God door Zijn rechterhand verhoogd tot een Vorst en Zaligmaker,* Hand. 5:31. *Ik doch heb mijn Koning gezalfd over Sion, de berg mijner heiligheid,* Psalm 2:6. *Ziet, de dagen komen, spreekt de Heere, dat Ik aan David een rechtvaardige Spruit zal verwekken; Die zal Koning zijnde regeren, en voorspoedig zijn, en recht en gerechtigheid doen op de aarde. In Zijn dagen zal Juda verlost worden, en Israël zeker wonen; en dit zal Zijn Naam zijn, waarmee in en Hem zal noemen: de Heere, onze Gerechtigheid,* Jer. 23:5, 6.

In dit Zijn Koninkrijk is Hij van God gesteld en ingehuldigd door zalving, Psalm 2:6. Gelijk Hij Zichzelf niet verheerlijkt heeft om Hogepriester te Zijn, zo heeft Hij Zichzelf niet tot Koning verheven, maar de Vader heeft Hem door zalving (welke betekent de verordinering en bekwaammaking) door de vereniging van de twee naturen in één Persoon, en door de buitengewone uitstorting des Heiligen Geestes in dat ambt gesteld en bevestigd.
De bediening van het koninklijk ambt bestaat:
(a) In Zijn Kerk te vergaderen, en te trekken uit de macht van de duisternis en over te zetten in Zijn Koninkrijk, Kol. 1:13.
(b) In haar tegen haar vijanden te beschermen, Psalm 72; Jer. 23:6.
(c) In haar te regeren door Zijn Woord er Geest, Jes. 33:22. *Want de HEERE is onze Rechter, de HEERE is onze Wetgever, de HEERE is onze Koning.*

Voortreffelijker dan de koningen der aarde.
III. Al Zijn er op aarde, die koningen Zijn, zo is nochtans deze Koning onvergelijkelijk voortreffelijker dan alle die. Want:
(a) alle koningen hebben in zichzelf óf niets, óf niet veel bijzonders boven andere mensen; maar deze is de Heerlijkheid en Majesteit zelf, Hebr. 2:9. *Hij had heerlijkheid bij de Vader, eer de wereld was,* Joh. 17:5. Hij is gezeten aan de rechterhand van de Majesteit in de hoogste hemelen, Hebr. 1:3. *Hij is met eer en heerlijkheid gekroond,* Hebr. 2:7.
(b) Andere koningen hebben maar een klein land, en maar weinige onderdanen, en dat maar mensen, en dat maar zoveel hun lichaam betreft; maar Deze heerst van de zee tot aan de zee, en van de rivier tot aan de einden der aarde, Psalm 72:8. Deze heeft God uitermate verhoogd, en heeft Hem een naam gegeven welke boven allen naam is; opdat in de Naam van Jezus zich zou buigen alle knie, Filip. 2:9, 10. Hij is de Koning der koningen en de Heere der heren, Openb. 19:16. *Dat alle engelen Gods Hem aanbidden,* Hebr. 1:6. Hij is de Koning over de zielen, 1 Petrus 2:25.
(c) Andere koningen hebben kleine macht, en hebben genoeg te doen om zich en hun onderdanen te beschermen, en worden wel van andere overwonnen; maar onze Koning is de Almachtige, Openb. 1:8. *Hem is gegeven alle macht in hemel en op*

aarde, Matth. 28:18. Hij is de Heere, sterk en geweldig; de Heere, geweldig in de strijd, Psalm 24:8.

(d) Andere koningen Zijn dikwijls hard en wreed tegen hun onderdanen; maar deze is zeer goedertieren, zachtmoedig, getrouw en weldadig. Hij is een Heiland, Zach. 9:9. Hij zal de nooddruftige redden, die daar roept, bovendien de ellendige, en die geen helper heeft. *Hij zal de arme en nooddruftige verschonen, en de zielen der nooddruftigen verlossen. Hij zal hun zielen van list en geweld bevrijden; en hun bloed zal dierbaar Zijn in Zijn ogen,* Psalm 72:12-14.

(e) Andere koningen sterven, worden wel afgezet, verdreven, en houden op koningen te zijn; *maar Deze zal groot Zijn, en de Zoon des Allerhoogsten genaamd worden; en God de Heere zal Hem de troon van Zijn vader David geven. En Hij zal over het huis Jakobs Koning Zijn in der eeuwigheid, en Zijns Koninkrijks zal geen einde zijn,* Lukas 1:32, 33. Zo'n heerlijk en uitmuntend Koning is onze Heere Jezus inderdaad.

IV. Koning is de Heere Jezus niet alleen nu in de hemel zijnde, maar Hij was al Koning van Zijn Kerk in het Oude Testament, en was al Koning toen Hij op de aarde was. Dit blijkt uit Psalm 2:6. Als Koning deed Hij Zijn intrede binnen Jeruzalem, Matth. 21:9; volgens de profetie, Zach. 9:9, *Ziet uw Koning zal u komen... rijdende op een ezel.* En nu Hij in de hemel is, zo blijft Hij nochtans heersen op de aarde in Zijn Kerk tot op de voleinding der wereld. Lukas 1:33. *Hij zal over het huis Jakobs Koning zijn in der eeuwigheid, en Zijns Koninkrijks zal geen einde zijn.*
Ja, na de voleinding van de wereld zal Hij tot in eeuwigheid Koning blijven over het Koninkrijk der Heerlijkheid, hoewel Hij, ten opzichte van de wijze van bediening, het koninkrijk Gode en de Vader zal overgeven, en ook Zelf zal onderworpen zijn, en zo zal God zijn alles in allen, 1 Kor. 15:24, 28.

Is een geestelijk Koninkrijk, dat de aardse koningen niet hebben te vrezen.
V. Van alle tijden af hebben de aardse koningen een kwaad oog op de kerk gehad. Altijd meenden ze dat hun heerschappij bekort werd, als ze over de kerk niet heersten; altijd hebben ze gevreesd dat de kerk hun nadelig zou Zijn, omdat ze de heerlijkheid van Koning Jezus niet kennen, noch de natuur van het koninkrijk van Christus in de kerk niet verstaan; want het Koninkrijk van Christus is van een geheel andere natuur: dit koninkrijk is niet van deze wereld, maar het is hemels: Joh. 18:36. *Mijn Koninkrijk is niet van deze wereld; indien Mijn Koninkrijk van deze wereld ware, zo zouden Mijn dienaars gestreden hebben, opdat ik de Joden niet ware overgeleverd; maar nu is Mijn Koninkrijk niet van hier.* Daarom wordt het genoemd het Koninkrijk der hemelen, Matth. 3:2. Dat niet komt met uiterlijk gelaat, Lukas 17:20. De onderdanen van dit koninkrijk, al zijn ze mensen, zo komen ze hier voor als geestelijk, 1 Kor. 2:15. Met Hem zijn de geroepenen, en uitverkorenen, en gelovigen, Openb. 17:14. De goederen van dit koninkrijk zijn ook niet de dingen van deze wereld, maar zij zijn geestelijk. Rom. 14:17, *Het Koninkrijk van God is niet spijs en drank, maar rechtvaardigheid, en vrede, en blijdschap, door den Heilige Geest.* De wapenen Zijn niet lichamelijk, maar geestelijk; het Woord van God is het zwaard, Eféze 6:17. De wapenen van onze krijg zijn niet vleselijk, maar krachtig door God, 2 Kor. 10:4. Zodat de aardse koningen niet te vrezen hebben voor dit koninkrijk; maar strekt zich hun zucht om te heersen zo ver uit, dat zij niet willen dat Christus Koning zij, maar dat ze ook de kerk zelf onder hun gebied willen trekken; willen zij verordenen wat daar gepredikt of niet gepredikt zal

worden; wat voor zaligmakend of niet zaligmakend geloofd zal worden; of men tucht zal oefenen of niet; willen zij zelf predikanten, kerkenraden stellen of weren, en diergelijke, die geven wij in overdenking: Lukas 19:27, *Deze mijn vijanden, die niet hebben gewild dat Ik over hen Koning zou zijn, brengt ze hier, en slaat ze hier voor Mij dood.* Wil een Overheid niet dat de kerk haar oordele, vermane, bestraffe, zij blijve buiten de kerk, zo zal men haar wel laten gaan, en zich met haar niet moeien; maar wil zij een lidmaat van de kerk zijn, zij buige zich dan ook onder de scepter van Christus, en kante zich niet tegen de Koning, die zij zich onderworpen heeft, of zij zal ondervinden dat deze Koning haar te machtig is.

De kerk is onderscheiden van de Staat; de een mag over de ander niet heersen.
VI. Omdat de Heere Jezus alleen Koning is, zo is het dan buiten alle tegenspraak, dat Hij dan ook alleen wetten geeft aan Zijn kerk, en alleen daar te zeggen heeft, dat dan niemand zich mag verstouten in leer en leven of heerschappij in te dringen, en naar Zijn eigen wil daarin te handelen; maar alles moet stipt naar Christus' order geschieden. Hij nu wil, dat de kerk altijd zal onderscheiden blijven van de Staat, en dat de kerk door kerkelijke personen zal bestierd worden, gelijk de Staat door staatspersonen.
De kerk heeft niet te heersen over de Staat, en de Staat mag niet heersen over de kerk; ieder moet in zijn eigen blijven.

- In de kerk moet de minste heerschappij niet zijn, noch door kerkelijke, noch staatspersonen; maar alles wat in de kerk geschiedt, moet bedienende, naar orde en in de Naam van de Koning geschieden.
- Alles wat in de Staat geschiedt, geschiedt autoritatief, als een afstraling van Gods soevereinheid. In en over de kerk te heersen is het werk van de antichrist, 2 Thess. 2:4. De leden van de kerk, als mensen, zijn de politieke overheden onderworpen; zich aan de gehoorzaamheid van de overheden te onttrekken, die te verwerpen, die tegen te staan, is Gods ordonnantie tegen te staan, Rom. 13:1 -5.

Zodat de kerk en de Staat geheel van elkaar gescheiden zijn; de een is hemels, de ander aards; de een heeft opzicht op zielen, de ander op lichamen; in de een is alles bedienende, en daar heeft de minste heerschappij geen plaats, in de ander is gezag en heerschappij; en zo heeft de een zich niet te mengen met de ander. De kerk arbeidt om de Staat te bevestigen, en de overheden te doen gehoorzamen; en de overheden moeten de kerk beschermen voor alle overlast, opdat ze veilig naar de wetten van hun koning mogen handelen. Gelukkig is een land daar het alzo gaat. Opmerkelijk is in deze opzichte de plaats, 2 Kron. 19:11, *Ziet, Amarja, de hoofdpriester, is over u in alle zaak des Heeren; en Zebadja, de zoon van Ismaël, de vorst van het huis Juda, in alle zaak van de koning; ook Zijn de ambtlieden, de Levieten, voor uw aangezicht.*

Ziet, zo moet ieder in het zijne blijven. Dat dan de kerk niet trachte de Staat onder haar beheersing te brengen, maar trachte dat de overheden geëerd, gevreesd en gehoorzaamd worden, en dat alle kerkelijke opzieners zich wachten voor heerschappij te voeren over het erfdeel des Heeren, 1 Petrus 5:3.
En dat de overheden zich wachten Jezus' kroon en scepter aan te raken, met heerschappij indringende in de kerk, ten opzichte van leer, leven, tucht, stellen en weren van de predikanten en kerkenraden. Omdat:

(a) de Heere Jezus, die ook Koning over hen is, hun dat gezag en die macht niet heeft gegeven.
(b) Omdat de Heere Jezus alle heerschappij in de kerk heeft verboden.
(c) Omdat Hij zelf wetten van leer, leven, tucht heeft gegeven.
(d) En omdat Hij geordineerd heeft in Zijn Woord, op hoedanig een wijze en door wie Hij wil dat leraren en opzieners van de kerk beroepen zullen worden. Ziet Eféze 4:11, 12; Hand. 6:2-4; Hand. 13:2; Hand. 14:23.

Gelijk wij de andere ambten ons hebben voorgesteld, én tot nut, én tot navolging, zo is nodig dat wij ook zo doen naast het koninklijk ambt.
Ten opzichte van het eerste: Daar zijn verscheiden zaken te verrichten, naast de Heere Jezus als Koning.

Jezus wordt weinig als Koning gekend en erkend.
VII. Die de Heere Jezus in Zijn Koninklijke heerlijkheid kennen en in waarheid liefhebben, hebben hartelijk te treuren dat de soevereine opperheid van deze grote Koning niet gekend, noch gevreesd, noch gehoorzaamd wordt. David zei: Psalm 36:2 *De overtreding des goddelozen spreekt in het binnenste van mijn hart: Er is geen vreze Gods voor zijn ogen.* Dus moet een verstandige Godzalige ook met droefheid zeggen: Al het woelen van de mensen, al het gedrag van grote en kleinen, het gehele leven, zelfs van de leden van de kerk, weinige uitgezonderd, zegt in mijn hart: Jezus wordt niet als Koning gekend noch erkend. ‘t Is niet alsof er op aarde twee koninkrijken en twee koningen waren, die gedurig tegen elkaar strijden, namelijk, de Heere Jezus en de duivel; maar alsof het alles één was. ‘t Is bijna in het uiterlijk aanzien alsof het van dezelfde natuur, van dezelfde beoging, en onder dezelfde regering was; ‘t is of de kerk maar een maatschappij van één mening was, die een weinig van grondstellingen van de andere verschilden. Wie ziet dat de kerk een Koning, en zulke grote Koning heeft, en van die dadelijk beheerst en geregeerd wordt?
Men zal wel toestaan, dat Jezus Koning is, maar als in een ver gelegen land, daar men niet mede te doen heeft, maar van ‘t welk men alleen zo wat heeft horen praten. Men zal wel zeggen: Hij zij Koning, maar laat Hij dat zijn heimelijk en onzichtbaar in ‘t hart van deze en gene bijzonderen. Maar wie gelooft dat de kerk Zijn koninkrijk is, en dat Hij, ja dadelijk, daar Zelf regeert? Wie ziet Hem daar op de troon? ‘t Is even alsof het een volk was, over ‘t welk niemand opzicht had, zonder Herder, zonder Beschermer, zonder Regeerder. Men vreest nu niet meer de kerk te verdrukken, te verwoesten, de belijders te kwellen, te pijnigen en te doden. Men beraadslaagt nu maar, hoe men macht genoeg zal bekomen om de kerk tot de grond toe te verwoesten en uit te roeien.

Wordt bestreden in degenen die Zijn beeld dragen.
VIII. Indien zich maar enigen, die het beeld, de kleding van deze Koning dragen, opdoen, terstond openbaart zich de natuur van de duivel, de vijandschap van de slang en haar zaad tegen het zaad van de vrouw; men kant er zich tegen met alle macht; die Zijn het snarenspel, de spot, het voorwerp van allerlei lasteringen en bijnamen: een gesprenkelde vogel, een verachte fakkel, een volk daar men niet aan misdoen kan, dat men ongewroken alle ongelijk mag aandoen. De een doet het uit onwetendheid, een ander uit roekeloosheid, een derde uit boosheid, gene uit vermaak, en deze om anderen daarmee te behagen.

In 't gebruik van de sleutels.
Men kant zich met een vollen haat en wrevel tegen de sleutels van het Hemelrijk; de scepter van deze Koning, de tucht van de kerk is dwingelandij, is tirannie, 't Is alle maatschappijen geoorloofd uit te sluiten wie zij willen; andere gezindten mogen haar lidmaten volgens haar grondregelen bejegenen; maar de ware Kerk alleen die moet het niet doen. Dat Jezus zwijge, en niet eens kikke; dat in dit koninkrijk het onkruid maar groeie, en wee degenen, die onderleggen dat uit te wieden.

In de zending van de dienaren des Woords.
Men kent geen Koning in de zending der dienaren, men erkent ze niet als gezanten van Christus' wege, men schroomt des Konings gramschap niet in Zijn gezanten smadelijk en smartelijk te bejegenen, men ziet ze maar aan als gehuurde schoolmeesters, ja als een onnut volk in een republiek. Men ziet de kerkenraad met schele ogen aan, alsof het een regering was in een regering, en alsof zij de burgerlijke regering onderkropen en aan zich wilden trekken. In één woord: de Heere Jezus wordt niet gezien, niet erkend als Koning over Zijn kerk, maar gelijk Faraö aleer zei: *Wie is de Heere, wiens stem ik gehoorzamen zou om Israël te laten trekken? Ik ken de Heere niet.* Exod. 5:2. Zo zegt men of denkt men ook nu: Wie is de Koning van de kerk? Ik ken Hem niet.

Wordt niet verdedigd.
IX. En die al wat meer licht hebben, die staan van verre en zien het aan, zij trekken het zich niet aan, omdat het maar Sion is. Ziet men dat de koninklijke heerlijkheid van Jezus wordt onderdrukt, men trekt de schouder; men klaagt het wel eens heimelijk tegen een vriend, maar men heeft of geen licht om uit te komen, óf geen vrijmoedigheid, en dus gaat het al voort van kwaad tot erger.

Jezus houdt Zijn heerlijkheid in.
De Heere Jezus ziet dit uit de hoge hemel aan, maar houdt Zijn glans en heersende macht in; verwaardigt de inwoners van de aarde niet, dat Hij Zich als Koning over Zijn kerk klaarblijkelijker openbare; 't zij met Zijn kerk als het zwart Zijns oogappels te bewaren, en een vurige muur rondom haar te Zijn, en die te behoeden dat de vijand dezelve niet bezoeke; 't zij met de vijanden te bestraffen, gelijk Hij weleer koningen bestrafte om harentwille, Psalm 105:14.

Hierover te treuren.
O alleen gij, die deze Koning kent en bemint, staat stil en ziet dit alles aan, laat het uw hart doorwonden, laat uw ziel bloeden, en uw ogen van droefheid rivieren van tranen schreien, omdat deze heerlijke Koning over Zijn kerk zo veracht en versmaad wordt. Bidt gedurig voor Hem, Psalm 72:15, en tot Hem, dat Hij Zich wil aan Zijn kerk als Koning openbaren, voor het oog van de gehele wereld. *O, Herder Israëls! neem ter ore; die Jozef als schapen leiddet, Die tussen de Cherubim zit, verschijn blinkende. Wek uw macht op voor het aangezicht van Efraïm,* Psalm 80:2.

De vijanden van de Koning hebben te schrikken.
X. Laat de vijanden van Gods kerk beven, laat ze vrezen, die Sion gram Zijn; want:

1. ‘t Is te strijden tegen zulk een hoge Koning, die in de troon Gods zit aan Zijn rechterhand in de hoge hemelen, *die de Koning is der koningen, en de Heere der heren, die oordeelt en krijg voert in gerechtigheid,* Openb. 19:11, 16.
2. ‘t Is aan te gaan tegen de allergoeddadigste Koning, die allen Zijn genaden en zegeningen aanbiedt, en Zijn gezanten in Zijn Naam laat bidden, dat ze zich met God door Hem zouden laten verzoenen. Dat klimt immers tot boven de top van kwaadheid, een zo'n goede en goeddoende Koning te versmaden en tegen te gaan.
3. En wat zal het einde Zijn van degenen, die Hem tot Koning niet willen? Dat zien wij: Lukas 19:27 *Doch deze Mijn vijanden, die niet hebben gewild, dat Ik over hen Koning zou zijn, brengt ze hier, en slaat ze hier voor Mij dood.*

Jezus de Koning te erkennen.
XI. Is Jezus Koning, zo moet Hij dan van allen en een ieder van Zijn onderdanen gekend en erkend worden. Hiertoe is van node, dat men Hem beschouwt in de beschrijving, die de Heilige Schrift van Hem doet. Namelijk,

- dat Hij is de waarachtige God, 1 Joh. 5:20. God boven al te prijzen in van de eeuwigheid, Rom. 9:5. In de gestaltenis Gods, Filip. 2:6. *Het afschijnsel van des Vaders heerlijkheid en het uitgedrukte Beeld van Zijn zelfstandigheid,* Hebr. 1:3.
- Deze, opdat Hij een bekwaam Zaligmaker zou Zijn, heeft onze menselijke natuur aangenomen, zijnde mens uit mens, uit de vaders, zoveel het vlees aangaat, Rom. 9:5. Geworden uit een vrouw. Gal. 4:4. In alles de broederen gelijk, Hebr. 2:17.
- Deze is de Spruit, tussen welke en de Heere is de Raad des vredes, Zach. 6:12, 13, en het Verbond der verlossing, Psalm 89:29. Uit kracht hiervan is Hij de Borg van het Verbond der genade, Hebr. 7:22. En heeft Zijn ziel gegeven tot een rantsoen voor velen, Matth. 20:28. *En heeft met één offerande in eeuwigheid volmaakt degenen, die geheiligd worden,* Hebr. 10:14.
- Deze, nadat Hij de reinigmaking van onze zonden door Zichzelf teweeggebracht heeft, is gezeten aan de rechterhand van de Majesteit in de hoogste hemelen, Hebr. 1:3.
- Deze, al is Hij in de hemel, heerst nochtans als Koning in Zijn kerk op aarde, let nauw, hoe het daar toegaat, wat ieder doet, straft de ongeregelden, en vertroost de gehoorzamen. Dus moet een ieder Hem kennen, Hem erkennen, en zulken indruk van Hem in het hart hebben, veroorzakende zulke bewegingen, als zulke eigenschappen vereisen.

Te eren.
XII. Is Jezus Koning, zo moet Hij dan als zodanig van ieder geëerd worden: Joh. 5:23. *Opdat zij allen de Zoon eren, gelijk zij de Vader eren.* Want Hij is de Koning der ere, Psalm 24:10. In de hemel aanbidden Hem al de engelen, Hebr. 1:6. Zo moeten ook alle onderdanen op aarde Hem eren.

- Daartoe behoort het onderscheiden beschouwen van Zijn hoedanigheden. Met een zoet genoegen die goed te keuren, blij te Zijn dat Hij die Koning, en zo'n Koning is: in een heilige verwondering zichzelf in die beschouwing te verliezen; zich in eerbied voor Hem neer te buigen, Psalm 45:12. *Omdat Hij uw Heere is, zo buigt u voor Hem neer.*

- Onderdanig Hem te kussen, Psalm 2:12, en zich voor de troon neer te werpen, zeggende: *Hem, die op de troon zit, en het Lam, zij de dankzegging, en de eer, en de heerlijkheid, en de kracht in alle eeuwigheid.* Openb. 5:13.

Te beminnen

XIII. Is Jezus Koning, zo moet Hij van allen en een ieder van Zijn onderdanen als zodanig bemind worden. Dat heeft God in de natuur van de onderdanen gelegd, dat ze hun Koning beminnen wegens die opperheid en voortreffelijkheid, die in Hem is. Dus moet dan ook Jezus van al Zijn onderdanen geliefd worden; ja, liefde ligt in hun wedergeboren natuur, Hoogl. 1:3. *Uw naam is een olie, die uitgestort wordt; daarom hebben U de maagden lief.* Het woord *Liefste* en *mijn Liefste* is in de mond van de Bruid als bestorven, gelijk in het gehele Hooglied door en door te zien is. Dit getuigenis geeft de Heere Jezus van Zijn discipelen: Joh. 16:27, *De Vader Zelf heeft u lief, omdat gij Mij liefgehad hebt.* De apostel Petrus antwoordde zo beslist op de vraag van Christus*: Hebt gij Mij lief? Ja, Heere, Gij weet dat ik U liefheb,* Joh. 21:16. Paulus was zo vervuld met liefde tot de Heere Jezus, dat hij door liefdesdrang scheen niet verstandig te handelen in 't oog van sommigen. Zie dit: 2 Kor. 5:13, 14. *Hetzij dat wij uitzinnig zijn, wij zijn het Gode; hetzij dat wij gematigd van zinnen zijn, wij zijn het ulieden; want de liefde van Christus dringt ons.* Deze liefde deed hem vervloeken degenen, die Jezus niet liefhebben. *Indien iemand de Heere Jezus niet liefheeft, die zij een vervloeking, Maranatha!* 1 Kor. 16:22.

Waar de liefde tot deze Koning plaats heeft, daar is een bijzonder licht, een helderheid, een genoeglijkheid in de ziel. Zij ziet naar Hem, zij schouwt Hem aan, zij maalt en denkt op Zijn heerlijkheid en beminnelijkheid, zij is blij dat Hij zo hoog verheven is, dat Hij met eer en heerlijkheid is gekroond, zij gunt het Hem met al haar hart, 't is haar vermaak te zien, hoe alle engelen zich voor Hem neerbuigen, en Hem aanbidden, en hoe alle Godzaligen met de stralen van hun liefde in Hem als het middelpunt eindigen, dat de duivelen voor Hem sidderen, en dat alles in Zijn hand is, en Hem ten dienste moet staan. In dit beschouwen kan de ziel zich niet verzadigen, en zij heeft verdriet dat ze zo duister is, en zo ver moet afstaan, zij wilde Hem nog klaarder en van nabij beschouwen, om zich te verzadigen in de glans van Zijn heerlijkheid. De ziel verheft Hem boven al, en heeft grote achting voor Zijn opperheid, die, gelijk ze haar beminnelijk is, zo is ze haar ook ontzaglijk, en verwekt in haar een zonderlinge eerbied, zij valt voor Hem neer, en kust ja als de aarde in eerbiedigheid. Deze liefde kan geen scheiding noch vervreemding verdragen, dan treurt de ziel. Zij haat allen, die Hij haat, zij bemint allen, die Hij bemint, zij heeft een afkeer in alles dat Hem ongelijk is, en een behagen in 't geen dat naar Hem zweemt; een voetstap van deze Koning is haar gezegend, en trekt haar hart in liefde tot Hem. Zijn wil is haar wil, 't is haar het grootste vermaak iets te doen of te laten waarin Hij genoegen neemt. En o, hoe verlangt de ziel naar de onmiddellijke gemeenschap met Hem, om Hem van aangezicht tot aangezicht te zien, en in de onderlinge volmaakte liefde tot in eeuwigheid te verzinken! En terwijl zij nog aan deze zijde is, zo blijft Jezus in haar hart met gouden letters geschreven. Zij heeft haar eer, haar goed, haar vriendin, man, vrouw, ouders, kinderen voor Hem over. Haar leven is haar niet te dierbaar, omdat bij Hem op te zetten. *De liefde is sterk als de dood; de ijver is hard als het graf; haar kolen Zijn vurige kolen des Heeren. veel wateren zouden deze liefde niet kunnen*

uitblussen; ja, de rivieren zouden ze niet verdrinken; al gave iemand al het goed van zijn huis voor deze liefde, men zou hem ten enenmale verachten. Hoogl. 8:6, 7.

Te belijden.
XIV. Is Jezus Koning, zo moet men Hem als Koning belijden; en zich Zijner niet schamen: Matth. 10:32, 33. *Een ieder dan die Mij belijden zal voor de mensen, die zal Ik ook belijden voor mijn Vader, die in de hemelen is. Maar zo wie Mij verloochend zal hebben voor de mensen, die zal Ik ook verloochenen voor Mijn Vader, die in de hemelen is.* Dit moet geschieden met voorzichtigheid, en tegelijk met vrijmoedigheid, met gewilligheid, duidelijk zonder bewimpeling, gemoedigd afhangende van de Heere Jezus, en volstandig tot de dood toe.

Te gehoorzamen.
XV. Is de Heere Jezus Koning, zo moet men Hem gehoorzamen: Matth. 17:5. *Hoort Hem.* Ex 23:21. *Hoedt u voor Zijn aangezicht, en wees Zijner stem gehoorzaam.* Want Hij is de hoge en heerlijke, Jer. 10:7. *Wie zou U niet vrezen, Gij Koning der heidenen? want het komt U toe.* Wij Zijn onder Hem gesteld, Psalm 116:16. *Och, Heere! zeker ik ben uw knecht, ik ben Uw knecht.*
Kent Hem in Zijn heerlijkheid, stelt u onmiddellijk onder Hem, keurt goed met genoegen de band van ondergesteld te zijn, biedt u aan, vraagt naar Zijn wil, luistert naar antwoord, zijt vurig in het uitvoeren.

Te vertrouwen.
XVI. Is de Heere Jezus Koning, zo moet men Hem vertrouwen, en onder Zijn bescherming met gerustheid zich veilig achten, en niet omzien naar vreemde bescherming. Psalm 91:1, 2. *Die in de schuilplaats des Allerhoogsten is gezeten, die zal vernachten in de schaduw des Almachtigen. Ik zal tot de Heere zeggen: Mijn Toevlucht en mijn Burcht! mijn God, op welke ik vertrouw.* Psalm 2:12. *Welgelukzalig zijn allen, die op Hem betrouwen.* In de Heere Jezus is alles, wat rust aanbrengen kan, Hij is algenoezaam, almachtig, goedig, getrouw, waarachtig. Op Hem te vertrouwen, is Jezus te verheerlijken in al Zijn deugden.
Voor dezulken Zijn heerlijke beloften: Psalm 125:1. *Die op de Heere vertrouwen, Zijn als de berg Sion, die niet wankelt, maar blijft in eeuwigheid.* Psalm 37:5. *Wentel uw weg op de Heere, en vertrouwt op Hem; Hij zal het maken.*

Gelovigen zijn koningen.
XVII. Hebbende gezien wat wij jegens de Heere Jezus als Koning hebben te doen, gaan wij voort tot het tweede, namelijk, hoe wij op een wijze ons betamelijk, Christus als Koning ons hebben voor te stellen tot navolging, omdat Hij ons verwaardigt naar Zijn naam Christus Christenen te noemen, wegens de gemeenschap aan Zijn zalving. De Heere Jezus heeft hen door Zijn verdiensten koningen gemaakt, en vereert hen met die titel. Openb. 1:6. *Die ons gemaakt heeft tot koningen.* Openb. 5:10. *Gij hebt ons onze God gemaakt tot koningen, en wij zullen als koningen heersen op de aarde.* 1 Petrus 2:9. *Gij zijt een koninklijk priesterdom.* Zij zijn koningen, omdat ze hebben een koninklijk hart, een koninklijke staat, koninklijke heerlijkheid, koninklijke goederen, koninklijke heerschappij; dit alles hebben ze in het beginsel, en ‘ t is hun plicht ernstig als zodanig zich te gedragen en te vertonen.

Hebben een koninklijk hart.

- In hen is een koninklijk hart. In Daniël blonk een voortreffelijke geest, Dan. 5:12. Zij hebben een moedig hart, daarom worden ze vergeleken bij de paarden in de wagens van Faraö, Hoogl. 1:9. En zij worden genaamd: *Het paard Zijner Majesteit in de strijd,* Zach. 10:3. Zij hebben een prinselijke, vrijmoedige geest, Psalm 51:14.
- Zij hebben een verstandig hart: 1 Joh. 5:20. *Hij heeft ons het verstand gegeven, dat wij de Waarachtige kennen.* 1 Kor. 10:15. *Als tot verstandigen spreek ik.*
- Zij hebben een sterk hart, Psalm 112:7. *Zijn hart is vast, betrouwende op de Heere.* Zij achten de aardse dingen maar als poppengoed, ja als drek, Filip. 3:7, 8, en hebben grote en hoge dingen in 't oog, 2 Kor. 4:18. *Omdat wij niet aanmerken de dingen die men ziet, maar de dingen die men niet ziet.* Dus dringen ze door alles heen zonder vrees, Psalm 27:3. Ofschoon mij een leger belegerde, mijn hart zou niet vrezen. Laat vrij de hel en gehele aarde samenspannen, de minste van deze Koning zou voor haar niet zwichten, en zich onder haar stellen, maar in alles zouden ze meer dan overwinnaars zijn, en altijd goede moed hebben, 2 Kor. 5:6, 8. Vertoont u zo, Christenen!

Vrijheid.

2. Zij zijn gelijk koningen, vrij. Zij zijn niemand onderworpen ten opzichte van hun zielestaat, dan alleen aan de Koning der koningen. Zij zijn uit de vrije, Gal. 4:23. Zij zijn vrijen, 1 Petrus 2:16. Vrijgelatenen des Heeren, 1 Kor. 7:22. *Zij hebben de Geest, en waar de Geest des Heeren is, aldaar is vrijheid,* 2 Kor. 3:17. Zij zijn tot vrijheid geroepen, Gal. 5:13. *De Zoon heeft hen vrijgemaakt,* Joh. 8:36. De waarheid heeft hen vrijgemaakt, vers 32. Dus zijn ze gesteld in de vrijheid der heerlijkheid van de kinderen van God, Rom. 8:21.

Welaan dan Christenen! staat in de vrijheid met welke ons Christus vrijgemaakt heeft, Gal. 5:1. Wordt geen dienstknechten van mensen, 1 Kor. 7:23. Laat u onder niemands macht brengen, 1 Kor. 6:12. Dat is niet te zeggen, dat men onder het gebied van degenen, die over ons gesteld zijn, in huis, staat en anderszins niet zou willen staan, geheel niet. Een heiden zegt, dat is de rechte vrijheid, de overheden en de wetten te gehoorzamen. Alle ziel moet de machten over haar gesteld, onderworpen zijn, omdat alle macht van God is, Rom. 13:1. Maar geen dienstknechten van mensen te zijn; onder niemands macht zich te laten brengen, is, noch door hun gunst, noch ongunst, noch uit liefde tot hen, noch uit vrees voor hen, ons enigszins te laten aftrekken van onder de gehoorzaamheid van onze soevereine Koning, of enigszins iets te doen of te laten, 't welk enigszins tegen het geweten zou zijn, 't welk onze vrede en omgang met God, en alzo onze vrijheid van het hart zou hinderen; 't is hun niet slaafs onderworpen te zijn, maar alleen omdat men de Heere daarin ziet en dient; 't is hun niet onderworpen te zijn in 't stuk van godsdienst, in leer of leven; maar boven alles in God en met God in vrede en vrijheid te leven.

Heerlijkheid.

3. Zij hebben koninklijke heerlijkheid. Daar ligt een glans op de gelovigen, als men ze van nabij beziet, wegens het Beeld Gods, waarvan zij het beginsel hebben, 't welk een majesteit en heerlijkheid vertoont, 1 Kron. 29:25. God zegt van Zijn volk: Ezech. 16:14 *Daartoe ging van u een naam uit onder de heidenen, om uw schoonheid; want die was volmaakt door mijn heerlijkheid, die Ik op u gelegd had.* Petrus zegt van hen: 1 Petrus

4:14 *De Geest van de heerlijkheid, en de Geest Gods rust op u.* Wegens dat heerlijke, dat in hen is, zijn ze kenbaar en worden van de Godzaligen geëerd en begeerd, Psalm 16:3. *Tot de heiligen die op de aarde Zijn, en de heerlijken, in welke al mijn lust is.* Zij worden van de onbekeerden ook gekend, en gevreesd, door die voortreffelijkheid die in hen is, Jes. 61:9. *Allen die hen zien zullen, zullen ze kennen, dat zij Zijn een zaad, dat de Heere gezegend heeft.* Uit het gedrag van Petrus en Johannes kende de raad hen, dat zij met Jezus geweest waren, Hand. 4:13. De Godzaligen zijn ontzaglijk voor de onbekeerden; 't is opmerkelijk 't geen staat: Hand. 5:13 Van de anderen durfde niemand zich bij hen voegen; maar het volk hield hen in grote achting. Zie ook Markus 6:26.
Herodes vreesde Johannes, wetende dat hij een rechtvaardig en heilig man was, en hield hem in waarde. Een godloze heer ontziet zijn Godzalige dienstmaagd meer dan tien aanzienlijken, die niet bekeerd zijn.

Men mocht denken, *hoe zijn ze dan in de ogen van de wereld veracht, hoe vervolgt de wereld hen dan?*
Ik antwoord: zij bestrijden en overwinnen eerst de achting en het ontzag dat ze voor hen hebben, en gaan dan tegen hen aan; maar doorgaans hebben ze hen niet van nabij bezien, en hebben verkeerde vooroordelen van hen, en dat port hen aan, om hen te verachten en te vervolgen.
Is er dan in u, kinderen van God, zo'n koninklijke heerlijkheid, vertoont die dan ook door toenemen in alle heiligheid, nederigheid, zachtmoedigheid, wijsheid en deftigheid; wacht u die te bezoedelen door zonden, door eigen-beogingen, of door gemaaktheden, omdat de eer van de Koning Jezus er belang bij heeft.

Goederen.
4. Zij hebben koninklijke goederen; alles wat in de wereld is, is hun, ten opzichte van het recht, 1 Kor. 3:21, 22. *Alles is uw... hetzij de wereld. Het minste van hetgeen zij in bezitting hebben, is beter dan duizend werelden,* Rom. 14:17. *Want het koninkrijk van God is niet spijs en drank, maar rechtvaardigheid, en vrede, en blijdschap, door de Heiligen Geest.* Daarom laat de aarde voor de lieden van deze wereld, die het aardse tot hun deel kiezen, en als zwijnen de onbekende paarlen van het Koninkrijk verachten, en gij, vermaakt en verblijdt u in deze geestelijke goederen, wetende, dat gij zijt erfgenamen Gods, en mede-erfgenamen van Christus, Rom. 8:17.

Heerschappij.
5. De kinderen van God, als geestelijke koningen, hebben ook Koninklijk gebied en heerschappij. Zij Zijn hoog en zweven boven de wereld, en hebben die overwonnen. 1 Joh. 5:4. *Al wat uit God geboren is, overwint de wereld.* Zij triomferen over de duivel en Zijn rijk. 1 Joh. 2:13, *Gij hebt de boze overwonnen.* Openb. 12:11, Zij hebben hem overwonnen door het bloed des Lams, en door het woord van hun getuigenis. Zij heersen over hun geest, Spr. 16:32. De zonde heerst in hen niet, Rom. 6:14. Maar zij hebben het vlees gekruist, met de bewegingen en begeerlijkheden, Gal. 5:24. 't Is waar, zij hebben nog te strijden, maar dat neemt hun heerschappij niet weg; een koning die oorloogt, heerst evenwel; de vijanden zullen niet overwinnen, maar deze koningen zullen zeker de overhand hebben.
Welaan dan, kinderen van God, hebt gij allen deze dingen in hun beginsel, gelijk gij hebt, de een minder en de ander meer, wekt dat beginsel op, gebruikt de koninklijke

edelmoedigheid, vrijheid, heerlijkheid en heerschappij, en vertoont alles tot eer van de Heere Jezus, en tot sieraad van de Kerk.

Hoofdstuk 22

Van de staat van Christus' Vernedering tot Voldoening van de zonden van de uitverkorenen

Gesproken hebbende van de ambten van de Heere Jezus Christus, gaan wij over tot de Staten, waarin de Heere Jezus die Zijn ambten, en wel bijzonderlijk het Hogepriesterambt, in de staat van vernedering offerende en alzo verwervende, en in de staat van verhoging voorbiddende, en alzo toepassende, bediend heeft. De staten Zijn twee, de staat van vernedering, en de staat van verhoging. Beide worden ze bij elkaar gevoegd:

- in het OUDE TESTAMENT Psalm 110:7. *Hij zal op de weg uit den beek drinken; daarom zal Hij het hoofd omhoog heffen.* Jes. 53:10. *Als Zijn ziel zich tot een schuldoffer gesteld zal hebben; zo zal Hij zaad zien; Hij zal de dagen verlengen; en het welbehagen des HEEREN zal door Zijn hand gelukkig voortgaan.*
- In het nieuwe Testament: Lukas 24:26. *Moest de Christus niet deze dingen lijden, en alzo in Zijn heerlijkheid ingaan?* Filip. 2:7, 9. *Hij heeft Zichzelf vernietigd, de gestaltenis eens dienstknechts aangenomen hebbende. Daarom heeft Hem ook God uitermate verhoogd, en heeft Hem een Naam gegeven, welke boven allen naam is.*

II. De vernedering is een werk **des Persoons,** en niet van de een of andere natuur. De Heere Jezus een Goddelijk Persoon zijnde, zo was al Zijn lijden een werk van een Goddelijke kracht en waardigheid. De Persoon Godmens heeft Zich naar Zijn Goddelijke natuur niet eigenlijk vernederd, Hij kan ook niet; want die is onveranderlijk, onverderfelijk. *Maar Hij heeft Zijn Goddelijke heerlijkheid onder die aangenomen mensheid verborgen,* zodat de mensen Hem als God, gelijk Hij was, niet aanzagen, en daarom de stoutigheid hadden Hem te doden. Zodat de aanneming van de menselijke natuur niet is een eigenlijke gezegde vernedering, maar een bekwaammaking van de Persoon om Middelaar te kunnen zijn.
Dat Christus' Godmens in armoede is geboren, geen gestalte noch schoonheid, maar de gedaante van een dienstknecht, van een allergeringste mens had, ja van de mensen, op de grond dat alle mensen zondig zijn, mede als een zondaar, en hun gelijk aangezien werd, dat was ja waarlijk een trap van vernedering van Christus' Godmens; maar het aannemen van de menselijke natuur op zichzelf en zonder die vernederde omstandigheden aangemerkt, was, noch kan geen eigenlijke vernedering zijn; want:

(a) Christus was vóór de menswording nog niet Godmens; daarom kon Hij als zodanig ook niet vernederd worden, en naar de Goddelijke natuur had eigenlijk gezegde vernedering in Hem geen plaats.
(b) Daarbij, de vereniging van de Goddelijke natuur met de menselijke blijft ook in de staat van Zijn verheerlijking, ja tot in eeuwigheid; dienvolgens is de menswording op zichzelf aangemerkt, zonder die vernederde omstandigheden, die hier geheel moeten afgetrokken worden, geen vernedering, maar een bekwaammaking des Persoons, om Middelaar te kunnen zijn. De tekst 2 Kor. 8:9*, Hij is om uwentwil arm*

geworden, daar Hij rijk was, spreekt niet van de aanneming van de menselijke natuur op zichzelf en in afgetrokkenheid aangemerkt, maar van de vernederde omstandigheid, de armoede, Gal. 4:4.

Tegenwerping 1
Geworden uit een vrouw, geworden onder de wet.
Antwoord.
Hier is geen melding van vernedering, hoewel het stellen onder de wet vernedering is; maar daaruit volgt niet, dat dan het worden uit een vrouw vernedering is, Filip. 2:7.
Tegenwerping 2
Hij heeft Zichzelf vernietigd, de gestaltenis eens dienstknechts aangenomen hebbende.
Antwoord.
Hier wordt de vernedering gesteld, niet in de aanneming van de menselijke natuur, maar in de vernederde omstandigheden, de gestalte eens dienstknechts, de Vader gehoorzaam te zijn tot de dood des kruises.

De staat van vernedering bestaat in lijden en in zich te stellen onder de wet.
III. De vernedering van Christus heeft twee delen, namelijk het lijden tot voldoening, en het stellen onder de wet tot verwerving van de zaligheid voor Zijn uitverkorenen. Het lijden kan men afdelen in het lijden naar de ziel, en in het lijden naar het lichaam, nochtans met insluiting van de ziel; naar Zijn Goddelijke natuur kan Hij niet lijden, noch heeft Hij geleden.
Christus heeft niet alleen naar het lichaam geleden, maar bijzonder naar de ziel, en dat als redelijk, en niet alleen door samenvoeg en compassie of medelijden met het lijden des lichaams. Hij is nog uitermate onwetende, die geen zielslijden kent dan door compassie met het lijden des lichaams. Het gevoel van de toorn van God naar de ziel, ook dan als het lichaam niet lijdt, is de *ziel* van het lijden.

IV. **Dat Christus naar de ziel lijden moest, en geleden heeft,** blijkt uit deze redenen:
1. *Uit het voorbeeld.*
De offeranden beelden af het lijden, dat op Christus komen moest; in de offeranden moest het bloed van de beesten geofferd worden, en waarom het bloed? Omdat het bloed is de ziel van de beesten; afbeeldende dat de zielen van de mensen niet konden verzoend worden dan door het zielslijden van de Borg. Zie dit: Deut. 12:23. *Het bloed is de ziel.* Lev. 17:11. *De ziel van het vlees is in het bloed, daarom heb Ik het u op het altaar gegeven, om over uw ziel verzoening te doen; want het is het bloed, dat voor de ziel verzoening zal doen.*

2. *Uit de voorzeggingen.*
Zie: Jes. 53:10, 11, 12. *Als Zijn ziel zich tot een schuldoffer gesteld zal hebben.... Om de arbeid van Zijn ziel zal Hij het zien... Omdat Hij Zijn ziel uitgestort heeft in den dood.*

3. *Uit de rechtvaardigheid Gods.*
De ziel des mensen doet de zonde, daarom moet ook de ziel gestraft worden; tot zo'n zonde behoort zo'n straf, Rom. 1:27. Ezech. 18:4. *De ziel, die zondigt, die zal sterven.* De vloek, de afscheiding van God, de toorn van God, was de mens gedreigd, en komt op de zonde, Rom. 2:8, 9.... *verbolgenheid en toorn, verdrukking en benauwdheid over*

alle ziel des mensen, die het kwade werkt. Dit lijden heeft de ziel tot een onderwerp. Zou die dan weggenomen worden, zo moest de Borg in de ziel gestraft worden, en zielsbenauwdheden dragen.

4. Uit duidelijke Schriftuurteksten.

- Zie Matth. 26:37, 38, *Hij begon,* (Grieks: lupeisyai kai adhmonein*) droevig en zeer beangst te worden.* Vers 38: *Mijn ziel is* perilupov *geheel,* rondom, door en door, *bedroefd tot de dood toe.*
- Markus 14:33, 34, *Hij begon* ekyambeisyai *verbaasd en zeer beangst te worden.*
- Lukas 22:44, *En in* agoonia *zware strijd zijnde.*
- Joh. 12:27, *Nu is mijn ziel* tetaraktai *ontroerd.*
- Hebr. 5:7, *En verhoord zijnde uit* eulabeiav *de vreze.* Gelijk onze Nederlandse woorden de allergrootste droefheid uitdrukken, die men kan zeggen, zo hebben de Griekse daarenboven nog een bijzondere kracht, om de droefheid in de allergrootste trap van inspanning voor te stellen.

5. Gevolgen.

V. Om dit zielslijden dieper in te zien, zo overweegt, bij die nare uitdrukkingen, de gevolgen van deze droefheid.

(a) *Mijn ziel is geheel bedroefd tot de dood toe.* De menselijke natuur kon geen hoger trap van droefheid van de ziel verdragen, of hij zou bezweken en als gestorven hebben; hoewel Zijn menselijke natuur boven alle mensen op een buitengewone wijze gesterkt was om onbedenkelijk veel te verdragen; niet alleen kon het lichaam deze droefheid van de ziel niet hoger uitstaan, maar de ziel kon ook niet meer dragen, of zou, om zo te spreken, zo ze had gekund, bezweken en vernietigd zijn geworden.

(b) Lukas 22:44, *En Zijn zweet werd gelijk grote droppelen bloeds, die op de aarde afliepen.* Hier is geen ongesteldheid of zwakheid van de natuur in dat volmaakte lichaam, noch lichamelijke arbeid boven de krachten; maar de angsten van de ziel klemden en drukten zo het hart, dat het bloed tot de zweetgaten uitdrong, en niet alleen bloedig zweet, maar grote droppelen bloed liepen van Zijn lichaam op de aarde af.

(c) Merkt hierbij op het gebed van Christus: Matth. 26:39 *Indien het mogelijk is, laat deze drinkbeker van Mij voorbijgaan.* Men moet niet in bedenking nemen alsof Christus van het Middelaarsambt begeerde ontslagen te wezen, en wenste niet te sterven voor de uitverkorenen, o neen! Hij had geen berouw dat Hij het verbond der verlossing met de Vader had aangegaan; Hij zou het liever duizendmaal geleden hebben dat Hij leed; Zijn wil streed ook niet tegen de wil van de Vader, geheel niet: Hij voegde Zijn wil bij de wil van Zijn Vader. Wij mensjes kunnen wel geen behagen nemen in het lijden, omdat het smartelijk is, en wel genegenheid hebben om niet te lijden, het lijden op zichzelf aangemerkt, en nochtans gewillig zijn te lijden, al is het met tranen in de ogen, omdat het de wil Gods is; veel meer dan ook de volmaakte menselijke natuur van Christus. Hij wist tevoren niet, hoe bitter deze kelk was; nu gevoelde Hij het, Zijn natuurlijke genegenheid kon geen behagen, maar niet dan afkeer hebben van lijden als lijden. Deze Zijn heilige genegenheid toonde Hij aan de Vader, en bad om verlossing, indien het mogelijk was. Hij wist wel dat Hij lijden moest, dat weigerde Hij ook niet, dat wilde Hij gewillig, dat bad Hij niet af; maar Hij wist naar Zijn menselijke natuur niet hoe hoog het gaan moest, daarom bad Hij,

zo het mogelijk was, dat de zonde kon voldaan worden door minder lijden, door deze Zijn benauwdheid die Hij leed een weinig minder te doen Zijn, of een einde te doen hebben, en dat Hij in zo'n duisterheid, verlating, gevoel van toorn en gramschap niet stierf, want dat zou het zwaarste zijn dat er kon zijn; dat Hij dan in die opzicht verlost mocht worden, maar zo niet, dat Hij tevreden was, dat de wil Gods geschiedde.

(d) De grootheid van Zijn benauwdheid blijkt ook uit het verschijnen en vertroosten van een engel, Lukas 22:43. De Goddelijke natuur ondersteunde, maar heimelijk. De Vader onttrok alle gevoel van licht en gunst, en stortte Zijn toorn volkomen over Hem uit, dus vond Hij Hem alleen in de uiterste droefheid. Een engel komt niet om het lijden Hem te helpen dragen; want hij leed niet mede, maar om Hem moed in te spreken, door Hem, misschien wel voor te stellen de voorbeelden van Hem, de profeten, de heerlijkheid die Hij daarop ontvangen zou, de verlossing van zoveel zielen, die Hij liefhad, en des Vaders heerlijkheid in alle die, om Hem alzo te vertroosten en te versterken. Hoe is het er op aangekomen, dat een engel Hem komt troosten!

(e) De grootheid van Zijn zielslijden blijkt ook uit Zijn klacht aan het kruis: Matth. 27:46 *Mijn God! mijn God! waarom hebt Gij Mij verlaten?* Hij werd niet verlaten van de Goddelijke natuur, die personele band kon niet losgemaakt worden. Hij is ook niet verlaten van de liefde des Vaders, die bleef onveranderlijk. Hij werd niet verlaten van de Heilige Geest, met welke Hij overvloedig was gezalfd. Hij klaagt niet over verlaten te Zijn in de handen van de mensen; maar Hij klaagt over het inhouden van de betoning van alle licht, liefde, hulp, troost, en dat voor die tijd en in die tijd, als de benauwdheid op ‘t grootste was, en Hij ze meest van node had. Als Christus zegt waarom? Dat is geen vragen naar de oorzaak, maar een beweeglijke uitdrukking van smart. ‘t Was niet een wanhoop, want Hij zei: *Mijn God, Vader*, maar een uitdrukking, die de allertroostelooste, hulpelooste en bedroefdste staat te kennen geeft.

De oorzaak

VI. Denkt iemand, *wat toch de oorzaak geweest is van deze uiterste bedroefdheid van Christus.*?

Ik antwoord: het lijden in Gethsémané, waarvan wij zo-even spraken, is niet geweest de zonden van de Joden, noch hun verwerping, noch het medelijden met alle godlozen die verloren gaan, noch het verraad van Judas, noch de ergernis en verachting van Hem, die uit Zijn lijden ontstaan zouden; want dat zag Hij tevoren alzo wel als nu. ‘t Was ook niet de vreze voor de aanstaande geweldige en smadelijke dood; want dan had Hij zwakker geweest dan veel martelaren, die met vreugde die tegemoet gingen, en met moedigheid uitstonden.

1. ***De oorzaak was, dat Hij gevoelde in volle kracht wat zonde was.***

Hij gevoelde in de volle kracht wat zonde was, wat het was een zondaar te Zijn. Hij zelf had geen zonden gedaan noch gekend, Hij was heilig, onbesmet, afgescheiden van de zondaren; maar Hij had alle zonden van de uitverkorenen van hen af, en op Zich genomen, en alsof Hij ze zelf gedaan had, stond Hij in hun plaats. Nu gevoelde Hij wat het was de band en het Verbond met God te breken, God te verlaten, God ongehoorzaam te Zijn, tegen God zich te kanten, en tegen Zijn wet en wil te zondigen, geweten van

zonden te hebben. Zonde als zonde te zien en te gevoelen is onverdraaglijk, al kwam er geen straf bij: dit deed David zeggen: Psalm 51:6 *Tegen U, U alleen heb ik gezondigd, en gedaan dat kwaad is in Uw ogen.* Zonde als zonde gevoelde de Heere Jezus, die voor ons tot zonde gemaakt is, 2 Kor. 5:12. Dit was een onverdraaglijke staat in Hem, die God volmaakt liefhad.

2. **De afscheiding van God; en Zijn toorn.**
Christus gevoelde in de volle kracht de afscheiding van God om de zonde. 't Is niet te denken noch uit te drukken wat schrik, wat onrust, wat duisterheid, wat naarheid, wat bedroefde staat het is, als God in verontwaardiging Zich geheel en geheel afscheidt van een zondaar, hem alle gunst, genade, licht onttrekt; hem verlaat, verstoot, en daar alleen laat staan, daar een mens niet kan leven zonder ergens in verkwikking te hebben. Een ziel te hebben, die zichzelf niet vergenoegen kan, die kan niet dan gedurig begeren verzadigd te worden met iets van buiten, en dan niets te hebben daar ze mede vervuld kan worden, en God te missen, die alleen de verzadiging van een redelijk schepsel is, daar hol en huilende te staan, in de gehele afscheiding van God, 't is niet te dragen noch te harden. Dit zal de eeuwige straf van de godlozen zijn: 2 Thess. 1:9. *Dewelke zullen tot straf lijden het eeuwig verderf, van het aangezicht des Heeren, en van de heerlijkheid Zijner sterkte.* Dit hadden de uitverkorenen verdiend, dit draagt de Heere Jezus in hun plaats; dit was groter zielssmart dan wij begrijpen kunnen.

3. **De vloek.**
Christus gevoelde in volle kracht de vloek, de uitvoering van vervloekt te zijn, Gal. 3:10, 13 de toorn van God, des Heeren gramschap, in rechtvaardigheid zich uitlatende over een zondaar, Nahum 1:2. De vreselijkheid van het vallen in de handen van de levende God. Hebr. 10:31. God iemand te Zijn tot een verschrikking, Jer. 17:17. Gelijk die niet verstaan kan worden van iemand die dezelve niet gevoeld heeft, zo kan die ook maar even gekend worden van iemand, die dezelve maar in 't begin of bij benadering heeft gevoeld, en van niemand ten volle begrepen en uitgesproken worden. Laat ons maar de allergrootste bevatting daarvan nemen, die men uit alle uitdrukkingen van de Heilige Schrift samenbrengen kan, en dan denken dat het bijna niet is, bij al hetgeen dat de Heere Jezus deze aangaande gevoelde. Christus was de Zoon van de liefde, en in die opzichte toornde God niet op Hem, maar God toornde op de zonde, en deed Hem die toorn, als die deze op Zich genomen had, in Zijn rechtvaardigheid als Rechter recht doende, gevoelen.

4. **Geweld van de duivel.**
Christus gevoelde in volle kracht het geweld van de duivel. Lukas 22:53. De mens was om de zonde van de duivel eigen, 2 Tim. 2:26. Daarom moet ook de Borg alle aanvallen van de duivel voor de Zijnen uitstaan; de verzoeker verzocht Hem listig, Matth. 4; week wel voor een tijd, Lukas 4:13; maar deed zijn uiterste macht en grootste aanvallen op het laatste, toen het zijn tijd, uur en macht was. Verbeeldt u de zonde in haar gruwelijkheid te gevoelen, ten uiterste verlaten te zijn van Gods gunst, ten opzichte van het gevoel, in de hoogste trap te gevoelen Gods toorn en grimmigheid als Rechter in rechtvaardigheid, en in die tijd dan op de allerlistigste en op de allergruwelijkste wijze van de macht van de hel bestreden en aangevallen te worden. Wat heeft het er op aangekomen! Wat is dat een benauwde staat geweest! Zó leed Christus naar de ziel.

Het lijden naar het lichaam heeft verscheiden trappen.
VII. Laat ons nu ook beschouwen het lijden van Christus naar het lichaam; doch zo, dat wij zien dat het Hem alles in rechtvaardige toorn van God overkwam, en dat het meteen was een zielslijden, niet alleen door medelijden, maar onmiddellijk, en dat het lijden van het lichaam daarbij kwam om Hem naar de ziel nog meer te bezwaren. De uitverkorenen hadden hun leden gesteld tot wapenen van de ongerechtigheid, en de zonde door het lichaam uitgevoerd, daarom waren ze waardig ook naar het lichaam alle pijnigingen tot in eeuwigheid te lijden.
In dit lijden kan men verscheiden trappen aanmerken.

Voor de doop.
1. De eerste trap is 't geen Hij geleden heeft vóór Zijn doop, en het aanvaarden van Zijn openbare bediening. Hij werd in armoede en verachting geboren, ten achtste dage leed Hij de smartelijke besnijdenis, Hij moest uit Zijn vaderland vluchten, en als balling en vreemdeling schuilen in Egypte; het vonnis: in het zweet uws aangezichts zult gij brood eten, heeft Hij voldaan met arbeiden, waarschijnlijk met timmeren, Matth. 13:55 Markus 6:3, Zijn brood winnen.

Van de doop tot Gethsémané.
2. De tweede trap is van Zijn doop tot aan Gethsémané. Hij werd van de duivel, de hoofdvijand, verzocht en bestreden, die niet naliet alles tegen Hem op te ruien wat hij kon. Hij was in de haat en de verachting van de Farizeeën, Schriftgeleerden en de Oversten van het volk; zij leggen er op toe Hem in Zijn redenen te verstrikken, of ze iets konden vinden; zij verbieden dat iemand Hem mag herbergen, dat een ieder Hem zal aanbrengen, die wist waar Hij was. Overal werd Hij smadelijk veracht, tegengesproken, gescholden, gevloekt; dan willen ze Hem van een steilte afstoten, dan nemen ze stenen op om Hem dood te stenigen. Hij wandelde in armoede, in honger en dorst; Hij had niets waarop Hij Zijn hoofd kon neerleggen.

In de vier bijzondere plaatsen.
3. De derde trap was Zijn laatste lijden in Gethsémané, de zaal van Kájafas het rechthuis van Pilatus, voor Herodes, op de weg, op Golgotha.

- In Gethsémané is Hij geweest in het zielslijden boven verhaald: Hij valt op Zijn aangezicht, Hij bidt, Hij zweet bloed, Hij wordt verraden van Zijn eigen discipel, een onverdraaglijke schande en smaad! Hij wordt van al Zijn discipelen verlaten, van Zijn vijanden en gerechtsdienaars gevangen, streng gebonden, als een moordenaar naar de rechter geleid.
- Hij wordt in de zaal van Kájafas voor de kerkelijke Raad als een misdadiger gesteld, van valse getuigen bezwaard, van een dienstknecht op de mond geslagen, als een Godslasteraar ter dood veroordeeld, van de boze dienstknechten bespot, in Zijn aangezicht gespogen en geslagen.
- Aan de heiden Pontius Pilatus overgegeven, heftig beschuldigd, naar Herodes gezonden, met een bespottelijk kleed, als een zot langs de straten van Jeruzalem geleid, en aan Pilatus wederom overgegeven. Hij werd met een moordenaar gepaard, van het volk ter dood geëist, erbarmelijk gegeseld, met een kroon van doornen

gevlochten gekroond, overgegeven om gekruisigd te worden. Hij wordt als een veroordeelde uitgeleid, torsende Zijn kruis.

- Op Golgotha, het galgenveld, wordt Hij aan een kruis genageld, en als een vloek tussen hemel en aarde in het midden van twee moordenaars opgericht voor het oog van duizenden mensen. In Zijn dorst geeft men Hem edik en gal te drinken; Hij wordt in Zijn ellende bespot, en met stekende woorden tot in Zijn hart gepriemd, ook het licht van de zon wordt Hem benomen, Hij hangt drie uren in duisternis, en sterft in het gevoel van de drukkende toorn van God. *Zie daar een Man van smart!* wat soort van smart, en verachting, en bespotting kan er bedacht worden, die de Heere Jezus niet is aangedaan? Dus is de Vorst des levens gedood, en de Heere der heerlijkheid gekruisigd.

Begrafenis.

4. De vierde trap is Zijn begrafenis. Nadat de Heere Jezus de geest gegeven had, doorsteekt een dienstknecht Zijn zijde, en boort met de speer tot in Zijn hart zodat uit de wond bloed en water vloeide. Jozef van Arimathéa, een rijk, goed, rechtvaardig man, een eerbaar raadsheer, en Nicodémus verzocht hebbende, en verlof van Pilatus bekomen hebbende, nemen het lichaam van Jezus, en in fijn linnen met honderd ponden specerijen gewonden hebbende, leggen het in een nieuw graf, dat in een steenrots was uitgehouwen, en sluiten het met een grote steen. Hij, die tevoren een spot en smaad van de mensen was, wordt nu van voor de ogen van de mensen weggenomen, als niet bekwaam om meer in het oog van de mensen te zijn.

Wat nederdalen ter helle betekent.

VIII. In de artikelen des geloofs staat: *begraven, nedergedaald ter helle.* Al komen de Artikelen des geloofs in alle delen met het Woord van God overeen, en al zijn ze waarheid, zo staan ze echter in die samenhang niet in de Bijbel, maar zijn van mensen samengevoegd, en alzo van de Kerk aangenomen: zodat wij ons zo zeer niet hebben te bekommeren over de woorden, alsof ze door de Heilige Geest waren ingegeven.

De bedenking is: *Of men deze woorden voor een en hetzelfde moet opnemen, dan of men ze, als elk van een andere zaak sprekende, moet opnemen.*

Wij achten dat ze een en hetzelfde zijn:

(a) omdat vanouds die twee woorden in de Artikelen des geloofs niet gevonden werden, maar sommigen gebruikten het een, en sommigen het ander: In het concilie van Nicéa, gehouden in ‘t jaar 325, staat alleen: *begraven, of in ‘t graf gelegd.* In de Artikelen des geloofs van Athanasius, geschreven in ‘t jaar 333, staat alleen *nedergedaald ter hel.*

(b) Omdat de woorden een en hetzelfde betekenen; want het Hebreeuws scheool, en het Griekse hades, betekenen diepe plaatsen onder de aarde, het graf, de staat van de doden, omdat men die onder de aarde in een kuil of graf zet. En omdat de plaats van de verdoemden en van de duivelen beneden is, gelijk de plaats van de verheerlijkten boven, zo wordt die ook door die woorden uitgedrukt, gelijk ook het woord *hel* bij ons in zijn oorsprong zoveel is, als een *hol* of kuil, en om dezelfde reden boven vermeld, noemen wij de plaats van de verdoemden: hel, gelijk ze nu nog hel, in de Friese taal *hol* genaamd wordt. Zodat of wel de plaats van de verdoemden scheool, hades, genoemd wordt, nochtans in haar eerste betekenis een kuil, een graf, een hol

betekent. Om deze redenen achten wij, dat begraven en nedergedaald ter hel 't zelfde is.

Ofschoon vanouds één van die woorden maar gebruikt werd, zo zijn ze namaals beide bij elkaar gesteld; en zal men ze ieder in een andere zin verstaan, dán is het bekwaam dat men door *begraven* versta het liggen in het graf, en door *nederdalen ter hel* het zielslijden van Christus.

Is geen trap van Christus' verhoging.

't Is een tastbare dwaling van de Roomsen, dat men het nederdalen ter hel zou nemen voor *een trap van Christus' verhoging,* en ook als men daardoor wil verstaan, dat Christus gestorven zijnde naar de ziel in de plaats van de verdoemden, of naar een versierde woonplaats voor de zielen van de gestorven Godzaligen van het Oude Testament zou gegaan zijn, en de zielen daaruit verlost hebben; want Christus' ziel ging terstond naar de hemel, Hij beval ze in de hand van Zijn Vader. Lukas 23:46. Hij zeide tot de moordenaar: *Heden zult gij met Mij in het Paradijs zijn.* Lukas 23:43.

De teksten, welke voor die dwaling voortgebracht mochten worden, hebben geen bewijs.

- Hand. 2:31*, Zijn ziel is niet verlaten in de hel, noch Zijn vlees heeft verderving gezien.*
  Het woord scheool, 't welk Psalm 16:10 staat, en hades, 't welk hier is, betekenen in hun eerste betekenis het graf, zo ook hier 't welk uit het bijgevoegde blijkt; *geen verderving zien,* is niet verrotten, gelijk aan 't lichaam in het graf gebeurt; dat hier ziel genoemd wordt, is een figuur van spreken, 't betekent de persoon, en verder de persoon naar dat deel, 't welk eigen is te verrotten, namelijk, het lichaam; want de ziel komt in 't graf niet; en verstaat men door de hel de plaats van de verdoemden, daar waren de zielen van de voorvaderen niet, die waren in de hemel, en volgens hun eigen zeggen niet in de plaats van de verdoemden, maar in een voorburg.
- Ook geeft de plaats 1 Petrus 3:19 geen bewijs. *In denwelken Hij ook, heengegaan zijnde, de geesten, die in de gevangenis zijn, gepredikt heeft.* Die *woorden in denwelken,* zien op 't geen voorafgaat: *levend gemaakt door de Geest.* De Geest is niet de ziel van Christus; want Hij is door Zijn ziel niet opgewekt; zo dient deze plaats niet ten bewijze. De Geest, in welke Hij heenging of kwam, is Zijn Goddelijke natuur, door welke Hij Zichzelf heeft levend gemaakt. Door die kwam Hij en sprak met Abraham, Izak, Jakob, Noach en de andere profeten, gelijk 1 Petrus 1:11 gezegd wordt, *dat de Geest van Christus in hen was.* Door de profeten liet Hij de mensen vermanen, bestraffen, waarschuwen, zodat Hij door die profeten, die door Zijn Geest spraken, predikte. Hier wordt gesproken van Noach en de zondvloed, en van de mensen, die toen ongehoorzaam waren, en zich door Noachs prediken door de Geest van Christus niet bekeerden, vers 20. Deze godloos stervende, werden in de gevangenis, dat is in de hel, de plaats van de verdoemden, verstoten, niet naar 't lichaam, maar naar de ziel, die een geest is. De ziel, de geest des mensen zijnde, het redelijke, die is een voorwerp van de predikingen, die is het eerste en naaste onderwerp van de zonden en de ongehoorzaamheid, die niet kunnende sterven, wordt verdorven in de hel, Matth. 10:28.
  De zin van de plaats is, dat Christus door Zijn Geest door Noach gepredikt heeft voor de mensen, toen ongehoorzaam, en naar 't lichaam door de zondvloed gedood, en naar de ziel of geest in de hel geworpen, alwaar ze nu nog in de gevangenis zijn.

Al het lijden is voldoende, niet alleen het drie-urig lijden aan het kruis.
IX. Al het lijden, boven vermeld, moest de Christus lijden tot vervulling van de ceremoniën en profetieën. Dit alles was voldoende voor de zonden van de uitverkorenen, en niet alleen het drie-urig lijden in duisternis aan het kruis. De bepaling is buiten Gods Woord: dit blijkt hieruit:

1. Als de Schrift spreekt van Christus' voldoening, zo brengt ze daartoe het lijden in 't algemeen zonder uitsluiting van iets, en zonder bepaling van tijd of deel. 1 Petrus 3:18. *Christus heeft ook eens voor de zonde geleden, Hij rechtvaardig voor de onrechtvaardigen, opdat Hij ons tot God zou brengen.* Wie is dan zo stout, dat hij uitkiezing en bepaling durft maken?
2. Christus heeft niet alleen in de drie urige duisternis geleden, maar ook tevoren, zo naar de ziel in Gethsémané, als naar 't lichaam, en dat was ook voldoenende: door Zijn striemen is ons genezing geworden, Jes. 53:5. Hij hing ook aan het kruis voor de duisternis; is het niet voldoende dat de Heere der heerlijkheid gekruist is? 1 Kor. 2:8. Ook de armoede, 2 Kor. 8:9. *Dat Hij om uwentwille is arm geworden.... opdat gij door Zijn armoede zou rijk worden.* Is dan Zijn lijden voor de duisternis voldoenende, zo dan niet alleen het drie-urig lijden.
3. Christus was al van Zijn begin af de Christus des Heeren, Lukas 2:26. Hogepriester, Koning, Jes. 9:5. De Zaligmaker, Lukas 2:11. Twaalf jaren oud zijnde was Hij bezig in de dingen van Zijn Vader, Lukas 2:42, 49. Hij was al van de beginne het Lam Gods, dat de zonden van de wereld wegneemt, Joh. 1:29. Veracht en de onwaardigste onder de mensen, een man van smarten, en verzocht in ziekte, Jes. 53:3. Dit alles was Hij voor de Zijnen. Daaruit blijkt dan, dat Hij niet alleen in Zijn drie-urig lijden voldaan heeft, maar in al de tijd van Zijn leven.

Tegenwerping 1.
1. Men mocht zeggen: Daar staat, Zach. 3:9, *Ik zal de ongerechtigheid van dit land op één dag wegnemen.*
Ik antwoord:
(a) zo moet men dan tenminste insluiten alles wat Christus op die laatste dag geleden heeft, en het niet bepalen tot de drie uren.
(b) Op één dag heeft Hij voleindigd al wat tot wegneming van de zonde diende; dat alles moest volbracht worden, eer Hij voldaan en de laatste kwadrantpenning betaald had.

Tegenwerping 2.
Men mocht zeggen: *Dikwijls wordt alleen van Christus' kruisiging gesproken.*
Ik antwoord:
(a) dikwijls ook van de andere delen van Zijn lijden.
(b) Van Christus' kruisiging wordt dikwijls gemeld omdat het 't grootste, het laatste, het openbaarste was.
(c) Aan het kruis heeft Hij vóór en na de duisternis geleden, zo kan men het dan niet bepalen tot de drie uren.

X. Van dit lijden zijn drie zaken nader te overwegen.

1. Dat dit lijden waarlijk is voldoenende.
2. Dat dit is volmaakt voldoenende.
3. Dat dit lijden voldoenende is voor alle uitverkorenen, en alleen voor die.

Het eerste is: *Dat Christus door Zijn lijden eigenlijk en waarlijk in plaats van de kinderen van God, voor hun zonden aan de rechtvaardigheid Gods heeft voldaan.*
De Socinianen ontkennen het.
Wij zeggen, dat Christus is een Zaligmaker, niet alleen omdat Hij de waarheid en de weg van de zaligheid openbaart, die met wonderen en met Zijn dood heeft bevestigd, en in Zijn heilig leven ons een voorbeeld is geweest, enz. en alzo ten nutte van de mens heeft geleden en gestorven is; maar wij zeggen, dat Christus als Borg Zich in de plaats van de Zijnen heeft gesteld, al hun zonden, zo erf- als dadelijke, zo vóór de doop en bekering als na dezelve, tot het laatste ogenblik huns levens begaan, van hen op Zich heeft overgenomen; dat Hij in hun plaats de straffen, die zij verdiend hadden, Zelf heeft gedragen, en daardoor aan de rechtvaardigheid Gods volkomen, zonder enig door de vingers zien, of een gedeelte voor het geheel aannemen, maar eigenlijk, waarlijk, volkomen heeft voldaan, en dat Hij door die voldoening en verdiensten hen verlost van alle straffen, zo tijdelijke als eeuwige. Dit is het punt en kenteken van het Christendom; die hierin dwaalt en dit verloochent, die kan niet zalig worden. Deze waarheid blijkt uit deze volgende bewijsredenen:

1. **Uit de noodzakelijkheid van Voldoening.**
Indien God wegens Zijn hoogheid, heiligheid, rechtvaardigheid en waarheid de zonde niet ongestraft kan laten, en de zondaar zonder volkomen genoegdoening aan Zijn rechtvaardigheid, door het dragen van de verdiende straf, in genade niet kan aannemen, noch hem de zaligheid geven, en de mens niet kan voldoen; en het met de rechtvaardigheid Gods bestaan kan, dat het door een bekwame Borg geschiedt, en de Heere Jezus de Borg is, zo heeft Christus waarlijk, eigenlijk, volkomen voldaan, door Zijn lijden en sterven. Het eerste is waar, gelijk hoofdstuk 17 bewezen is; zo is en blijft dan ook het tweede vast en waarachtig.

2. **Uit de Borgtocht van de Heere Jezus.**
(a) Dat de Heere Jezus Borg is, is tevoren bewezen, en blijkt uit: Hebr. 7:22. *Van een zoveel beter verbond is Jezus Borg geworden.* Jes. 43:6, 7. *De Heere heeft onzer aller ongerechtigheid op Hem doen aanlopen. Als dezelve geëist werd, toen werd Hij verdrukt.* ‘ t Is bekend, dat een borg voor een ander instaat, ‘t zij dat hij is fidejussor, die gehouden is te betalen, als een schuldenaar niet betalen kan, gelijk niemand in dit geval kan; ‘t zij dat hij is ex-promissor, die ten eerste de schuld als eigen overneemt, als eigen betaalt, en de schuldenaar onaansprekelijk maakt; tot hoedanige borg Paulus zich voor Onésimus bij Filémon stelde, Fil. 1:18, 19. Jezus nu Borg zijnde, heeft Hij zich in de plaats gesteld, en in hun plaats de schuld betaald.
(b) Dit blijkt uit zulke teksten, waarin het Griekse woord *anti* en *huper* in deze materie staat.
- Matth. 20:28. *De Zoon des mensen is gekomen om Zijn ziel te geven tot een rantsoen* (anti) *voor velen.* 1 Tim. 2:6. *Die Zichzelf gegeven heeft tot een* (antilutron) *rantsoen voor allen.* ‘ t Is onbetwistbaar dat het woord *anti betekent in iemands plaats:* Matth. 2:22. Dat Archelaüs in Judea koning was *anti* in de plaats van zijn vader. Matth.

5:38. Oog, *anti* om oog. 1 Kor. 11:15. Omdat het lange haar haar *anti* voor een deksel is gegeven. Lukas 11:11. Zal hem *anti* voor een vis een slang geven.

- Zo betekent ook het Griekse woordje *huper* voor, in de plaats van iemand: Rom. 5:7. Nauwelijks zal iemand *huper* voor (dat is, in plaats) van een rechtvaardige sterven. Dus is Christus voor, in de plaats van de zondaar gestorven. Rom. 8:32. *Maar heeft Zich voor ons allen overgegeven.* Titus 2:14. *Die Zichzelf voor ons gegeven heeft, opdat Hij ons zou verlossen van alle ongerechtigheid.* Hebr. 2:9. *Opdat Hij door de genade Gods voor allen de dood smaken zou.* 1 Petrus 3:18. *Christus heeft ook eens voor de zonde geleden, Hij rechtvaardig voor de onrechtvaardigen.* In deze teksten staat het woord *huper.* Hieruit blijkt het klaar, dat Christus als Borg, in de plaats van de zondaar heeft geleden, en voor hun zonden voldaan. Hiertoe dient ook Jes. 53:4. *Waarlijk Hij heeft onze krankheden op Zich genomen en onze smarten* (sebalaam) *heeft Hij gedragen;* 't woord betekent torsen, als een last op Zijn schouders dragen.

3. **Als Hogepriester.**

Uit het Hogepriesterambt van de Heere Jezus. Hiervan is gesproken hoofdstuk 20. Dat Christus Hogepriester is, zegt de Schrift, Hebr. 2:17; 4:14-16 en 5:10. 't Werk van een priester was offeren; zo heeft ook Christus als Priester geofferd, en dat Zichzelf, Eféze 5:2 en Hebr. 9:14, 26, 28. De offeranden, de beesten, die geofferd werden, werden gedood in de plaats van de zondaar: Lev. 17:11. *De ziel van het vlees is in het bloed; daarom heb Ik het u op het altaar gegeven om over uw zielen verzoening te doen.* Gen. 22:13. Abraham nam die ram, en offerde hem ten brandoffer in zijns zoons plaats. Het sterven van dat offerbeest kwam op de rekening van de zondaar, die zijn hand op 't hoofd van het offerbeest leide, en hij werd daardoor vrij verklaard, alsof hijzelf voor zijn zonden geboet had. Zie dit, Lev. 4:4, 15, 20. Dit beeldt af dat ook alzo de Messias in plaats van de zondaar Zich zou stellen, en Zich in hun plaats opofferen, en dat Zijn lijden en sterven op de rekening van alle gelovigen, alsof zij zelf voor hun zonden betaald hadden, komen zou. Zie dit: 2 Kor. 5:21. *Die geen zonde gekend heeft, heeft Hij zonde voor ons gemaakt, opdat wij zouden worden rechtvaardigheid Gods in Hem.* Christus is voor ons tot zonde gemaakt, door toerekening van al de zonden van de uitverkorenen aan Zich als Borg, tot een offer voor de zonde; dus heeft de Heere onzer aller ongerechtigheid op Hem doen aan lopen, Jes. 53:6.

Christus zo voor ons tot zonde gemaakt zijnde, zo worden wij uit kracht van Zijn verdiensten rechtvaardigheid Gods in Hem. Dit blijkt ook uit: 1 Petrus 2:24. *Die Zelf onze zonden in Zijn lichaam gedragen heeft op het hout.* Zie ook: 1 Joh. 2:1. Hij is *hilasmos,* een verzoening, (een zoenoffer), voor onze zonden.

Omdat dan de Heere Jezus als Hogepriester en Offerande Zichzelf voor de zonden van de uitverkorenen heeft opgeofferd tot een verzoening, zo heeft Hij dan eigenlijk, waarlijk in plaats van de zondaar door Zijn lijden en sterven voldaan.

4. **Uit de prijs.**

- Het lijden van Christus wordt genoemd rantsoen: Matth. 20:28. Zijn ziel te geven tot *lutron* een rantsoen voor velen. 1 Tim. 2:6. Die Zichzelf gegeven heeft tot *antilutron,* een rantsoen voor allen.
- Hij wordt genoemd verlossing, een verlos-offer: Eféze 1:7. In welke wij hebben *apulotroosin,* de verlossing door Zijn bloed, namelijk de vergeving van de misdaden.

- Het wordt genoemd verzoening of verzoenoffer: Rom. 3:25. Welke God voorgesteld heeft *hilasteerion* tot een verzoening door het geloof in Zijn bloed. 1 Joh. 2:1. Hij is *hilasmos* een verzoening voor onze zonden.

Deze woorden hebben grote nadruk en betekenen een verlossing, een verzoening, niet evenveel hoe, maar die door betaling van de prijs, die tot iemands verlossing gegeven moet worden, geschiedt. Is nu Christus' lijden zo'n prijs, losgeld, rantsoen, zo is het waarlijk voldoenende. Nu, 't is zo, dan is 't voldoenende.
Voegt bij de genoemde teksten, waarin de Griekse woorden bijzondere nadruk hebben, ook die, welke ronduit zeggen dat de verlossing des mensen geschiedt door het bloed van Christus als een prijs, 1 Petrus 1:19, *Wetende dat gij verlost zijt door het dierbaar bloed van Christus.* 1 Kor. 6:20, *Gij zijt duur gekocht.* Openb. 5:9. *Gij zijt geslacht, en hebt ons Gode gekocht met Uw bloed.* Dus zijn wij dan verlost, niet door een blote vrijlating, gelijk een heer zijn slaaf vrijheid schenkt, of gelijk men de gevangenen in de oorlog de ene tegen de andere uitwisselt, of ook zonder wisseling laat uitgaan; maar door koping, waarin de rechte waarde betaald wordt, en dat is Christus' lijden.

5. **Uit de vrucht van Christus' lijden en sterven.**
Door het lijden en sterven van Jezus Christus is een dadelijke verzoening en bevrediging tussen God, wiens rechtvaardigheid voldaan is, en tussen de zondaar teweeggebracht. Dit zegt de Schrift duidelijk en klaar:

- Rom. 5:10. Wij vijanden zijnde, met God verzoend zijn door de dood Zijns Zoons.
- 2 Kor. 5:18, 19. *Die ons met Zichzelf verzoend heeft door Jezus Christus. God was in Christus de wereld met Zichzelf verzoenende, haar zonden haar niet toerekenende.*
- Eféze 2:16. *En opdat Hij die beiden met God zou in één lichaam verzoenen door het kruis, de vijandschap aan hetzelve gedood hebbende.* Niet alleen heeft Christus die twee, Joden en heidenen, één gemaakt, en alzo met elkaar bevredigd, maar Hij heeft die beiden met God verzoend:
- Kol. 1:20, 21. *En dat Hij, door Hem vrede gemaakt hebbende, door het bloed Zijns kruises, door Hem, zeg ik, alle dingen verzoenen zou tot Zichzelf, hetzij de dingen die op de aarde, hetzij de dingen die in de hemelen zijn. En Hij heeft u, die eertijds vervreemd waart, en vijanden door het verstand in de boze werken, nu ook verzoend.* Hij heeft al de Zijnen, die in de hemel en op de aarde waren, bevredigd, niet alleen met elkaar, maar ook tot Zichzelf, zij allen hebben door Christus' bloed vrede met God. Daar was vijandschap tussen God en de mens. God haat de zondaar, Psalm 5:6. De mensen Zijn kinderen des toorns, Eféze 2:3. De vijandschap neemt Christus weg, Eféze 2:15. Hij verlost de mensen van Gods toorn, 1Thess, 1:10. Hij verzoent ze met God, Rom. 5:10. Hij brengt ze tot God, 1 Petrus 3:18. Dit doet Hij niet met hen de weg tot bekering slechts aan te wijzen, maar door Zijn bloed, als het rantsoen. Zo heeft dan Christus eigenlijk, waarlijk, in plaats van de zondaar, door Zijn lijden en sterven aan de rechtvaardigheid Gods voor hen voldaan.

XI. Hoewel de bovengestelde bewijsredenen krachtig overredende zijn, opdat er nochtans niets overblijve dat het gemoed enigszins mocht ophouden in het aannemen van de waarheid, zullen wij enige tegengedachten wegnemen.

Tegenwerping 1.

God was niet vertoornd tegen de mensen, maar had ze lief, Joh. 3:16; Titus 3:4. God wordt ook niet gezegd verzoend te zijn, maar de mens is verzoend, en deze verzoening geschiedt door bekering van de mens tot God, door genadige kwijtschelding, door tussenspreken van de Middelaar, en niet door het dragen van de straf, voldoenende aan de rechtvaardigheid Gods, en de toorn wegnemende.
Ik antwoord:

(a) 't Is duidelijk tegen Gods Woord, dat God over de zonde niet vertoornd was. Zie maar Psalm 5:5-7. *Gij zijt geen God, die lust heeft, Gij haat, hebt een gruwel aan de werkers van de ongerechtigheid.* Psalm 7:12. Een God die alle dagen toornt. Rom. 1:18. De toorn van God wordt geopenbaard over alle godloosheid. Eféze 2:3. Kinderen des toorns.
(b) God is mensenlievend, niet met een liefde van welbehagen, want in dezelve is niet dan zonde, zij zijn vijanden Gods, Rom. 5:10, maar met een liefde van toegenegenheid, en die betoonde Hij in 't geven van de Middelaar. Zijn uitverkorenen waren kinderen des toorns als zondaars, maar als uitverkoren was God hen liefhebbende met toegenegenheid.
(c) 't Is ook tegen Gods Woord, dat niet God, maar de mens verzoend is geworden. Heeft de mens iets ontvangen van Godswege, om God in verzoening te ontvangen? Is de mens tevreden gesteld? God was vertoornd, de mens had daartoe oorzaak gegeven, Gods toorn wordt gestild, God ontvangt het rantsoen, en het stillen van Gods toorn was tot nut van de uitverkorenen, die door het betaalde rantsoen in verzoening Zijn opgenomen.
(d) De verzoening geschiedt niet door bekering, dat staat nergens in de Bijbel, en de natuur leert dat bekeren geen voldoen is; overal schrijft de Schrift de verzoening toe aan Christus' lijden, gelijk boven overvloedig is getoond. De kwijtschelding geschiedt niet zonder voldoening aan Gods rechtvaardigheid, maar uit kracht van de voldoening; en het kwijtschelden, en de genade geschiedt aan des mensen zijde, die tot voldoening niets gedaan heeft.
(e) De verzoening geschiedt niet door een blote voorspraak en tussenspreken, maar het voorspreken heeft de voldoening door het dragen van de straf tot een grond. Zou Christus in het heiligdom ingaan, het moest door Zijn eigen bloed geschieden, Hebr. 9:12. Johannes voegt daarom die twee bij elkaar. 1 Joh. 2:1, 2. *Wij hebben een Voorspraak bij de Vader; en Hij is een verzoening voor onze zonden.*

Tegenwerping 2.
XII. *Het woord voldoen staat in de Bijbel niet, daarom kan men niet bewijzen, dat er voldoening geschied is.*
Ik antwoord: of de letters van dat woord daar al niet stonden, zo is het voor een redelijk schepsel genoeg, als de zaak zelf daar klaar en duidelijk wordt uitgedrukt. De Schrift zegt dat Christus heeft teruggegeven 't geen Hij niet geroofd had, Psalm 69:5. *Dat Hij Zijn ziel heeft gegeven tot een rantsoen voor velen,* Matth. 20:28. Voor allen, 1 Tim. 2:6. Dat wij in Hem hebben de verlossing, of een offer tot verlossing, Eféze 1:7. Dat Hij is een verzoening voor onze zonden, 1 Joh. 2:2, enz. Is dat nu zoveel niet als voldoen? 't Scheelt niet of men die woorden gebruikt, of het woord voldoen.

Tegenwerping 3.

Zo Christus voldaan heeft voor ons, zo heeft Hij aan Zichzelf voldaan, 't welk ongerijmd is.
Ik antwoord: al heeft aan Zichzelf te betalen eigenlijk geen plaats in verwisselende rechtvaardigheid, zo kan het zeer wel geschieden in de wrekende gerechtigheid. Waarom kan een rechter, zelf misdaan hebbende, zichzelf niet veroordelen en doen straffen? Was het tegen alle recht en reden dat een rechter, zijn zoon door een misdaad beide ogen verbeurd hebbende, het ene oog zijn zoon, en het andere oog zichzelf liet uitsteken? Dit zeg ik naar 't recht onder de mensen; maar hier is het klaar, en zonder duisterheid, omdat God het zegt, dat Christus door Zijn lijden en dood de vijandschap tussen God en de mens heeft weggenomen, en de mens Gode verzoend, Rom. 5:10. Vrede gemaakt, Kol. 1:20. De mens tot God brengt, 1 Petrus 3:18. Dus is alle beknibbeling uit. Begeert iemand het klaar te zien, hij weet dat Christus als Godmens, als Borg niet aan Zichzelf, maar aan de Vader heeft voldaan, maar aangemerkt als eenswezens met de Vader, aangemerkt als God wezenlijk, zo heeft Hij ja aan God, en in die opzicht aan Zichzelf als God mens als Borg betaald. Onderscheidt Wezen en Persoon, en dat een ander Persoon de Vader is, en een ander Persoon de Zoon, en de donkerheid zal opklaren.

Tegenwerping 4.
XIII. *Indien Christus voldoen zou, zo moest Hij alles lijden wat de zondaar verdiend had. Namelijk, Hij moest de eeuwige verdoemenis lijden, Hij moest in de hel eeuwig zijn, Hij moest in wanhoop zijn geweest; maar dat heeft Christus alles niet geleden, zo heeft Hij dan niet voldaan.*
Ik antwoord:
(a) Christus heeft immers de eeuwige verdoemenis geleden: want de eeuwige verdoemenis, dood en pijn bestaat in de gehele afscheiding van God, in de gehele uitgieting van Gods toorn, en dat zo lang totdat alles volkomen is gedragen, en genoeg was tot straf van de zonde. Nu, dit heeft Christus in de volle kracht geleden, zie dit boven, par. 3, 4, 5, 6. Dit heeft Hij zo lang en in zo'n trap geleden, totdat Hij zeggen kon: *Het is volbracht,* Joh. 19:30. *Ik heb voleindigd het werk, dat Gij Mij gegeven hebt om te doen,* Joh. 17:4.
(b) Christus behoefde niet in de hel plaatselijk te zijn, dat behoort niet tot het wezen van de eeuwige verdoemenis.
(c) Hij had ook niet te lijden zonder einde of eeuwig in duurzaamheid; want dat is de mens onderworpen als een gevolg van Zijn onmacht om tegelijk genoeg te dragen, en zich te herstellen in staat van volmaaktheid; dus blijft hij er onder liggen, totdat hij alles te boven komt, dat in eeuwigheid niet geschieden kan; maar omdat de Borg alles in de volmaaktste trap en inspanning tegelijk geleden heeft, zoveel nodig was tot voldoening van Gods gerechtigheid, en door Zijn volmaakte gehoorzaamheid de eis van de wet vervuld was, zo was het niet mogelijk dat het lijden langer uitgestrekt werd, en dat Hij van de dood werd gehouden.

Aanhouding 1.
Men mocht denken, *dat Christus' menselijke natuur, naar welke Hij alleen geleden heeft, eindig was, en kon daarom het oneindige niet dragen, en zo was het lijden niet genoegzaam tot betaling van de zonde, die eeuwige straf verdient.*

Antwoord. Hoever dat Christus' menselijke natuur gesterkt was, is voor ons niet te bepalen, maar zij bleef altijd eindig; Christus heeft naar die natuur gedragen het volkomen gemis, en de volmaakte toorn van de oneindige God, tegen welke de uitverkorenen gezondigd hadden. Doch men moet wel opmerken, dat de menselijke natuur niet leed, maar *de Persoon* naar die natuur en omdat de Persoon oneindig was, zo was ook van een oneindige kracht en waardigheid alles, wat Hij leed.

Aanhouding 2. Zegt men, *als het lijden van Christus daarom van een oneindige kracht was, omdat Hij die leed, oneindig was, zo was het door een op- en aanneming van de Persoon, en dat heeft bij God geen plaats, Rom. 2:11; en zo was de voldoening genoegzaam door een acceptatie, of iets voor 't geheel aan te nemen, uit aanmerking van de Persoon, maar niet omdat de straf in haar natuur de verdiensten van de zonden ophalen kon.*
Ik antwoord: aannemen des Persoons is door enige uitwendige omstandigheden of hoedanigheden bewogen te worden om iemand enige gunst te bewijzen; maar Persoon betekent in dat geval niet de mens zelf, aan wie iets gedaan wordt. Hier heeft dit geen plaats, omdat de Persoon zelf, en niet hoedanigheden om te bewegen, hier is. Hier komt ook geen acceptatie te pas, omdat hier een straf is, die de zonde genoegzaam ophaalt. Niet uit achting en aanmerking van de Persoon wordt Zijn lijden voor genoegzaam opgenomen, maar door de inwendige en ware kracht en waarde was het lijden van de oneindige Persoon van een genoegzame en oneindige kracht. Gelijk de hoogheid van de persoon, tegen welke men misdoet, de misdaad en de straf, waarlijk, eigenlijk, in zichzelf verzwaart: want waarom verdient het de dood, als iemand de koning in 't aangezicht slaat, en niet de dood, als hij een bedelaar slaat, dan om de hoogheid en waardigheid des persoons? Alzo is het lijden van straf over een misdaad in een koning van grote waarde en voldoening, al lijdt hij minder, dan in een bedelaar over dezelfde misdaad, die zwaarder pijn en smaad in stof draagt. Dus is het hier, omdat de Persoon, tegen welke men zondigt, oneindig is, zo verdient de zonde inderdaad oneindige straf; en omdat de Persoon, die de straf draagt, oneindig is, zo is ook de voldoening inderdaad oneindig, dat is, volkomen genoegzaam.

(d) Christus behoeft ook de desperatie of wanhoop niet te lijden. Hij kon ook niet, omdat het zonde is; want de wanhoop is niet het wezen van de eeuwige straf, maar ontstaat én uit de onverdraaglijkheid van het lijden in een ellendig schepsel, én omdat het ontbloot is van alle middelen om ooit verlost te worden, 't welk bij Christus geen plaats had, omdat Hij én kon dragen én het lijden te boven komen.

Tegenwerping 5.
XIV. *Zo Christus al voldaan had, zo kon Hij maar voor een, en niet een voor allen.*
Antwoord. De Schrift zegt *dat de éne Christus voor allen voldaan heeft,* Rom. 5:18 1 Tim. 2:6 Hebr. 2:9. Een rijk man kan veel slaven verlossen. Een koning kan zich in plaats van veel gevangenen stellen, en die daar door verlossen. Een oneindige kan voor menigten voldoen.

Tegenwerping 6.
Zo Christus voor ons voldaan heeft, (a) *dan hebben wij Christus meer voor de zaligheid te danken dan God de Vader.*

Antwoord. Dat volgt niet, want ‘t is alles uit de Vader, die heeft de Zoon verordineerd en overgegeven.

Aanhouding 1. (b) *Dan behoeven wij ons niet te wachten voor de zonde, en geen deugden te oefenen; want alle zonden Zijn al betaald, en de zaligheid is al verdiend.*
Antwoord. Deze bedenking geeft te kennen een gehele onwetendheid van de natuur van een verloste en van de genade. 1 Joh. 3:3. *Een ieder die deze hoop op Hem heeft, die reinigt zichzelf, gelijk Hij rein is.* Zonde is onreinheid, daarom haten en vluchten de gereinigden die; want het is tegen hun wedergeboren natuur. Heiligheid is hun leven en blijdschap, daarom jagen ze die na; zij oefenen de deugden niet om de hemel te verdienen, maar om de Heere te danken, te dienen en te verheerlijken, en door die vermakelijke en effen weg te gaan tot de bezitting van de verdiende zaligheid.

Aanhouding 2. (c) *Het vaststellen van de Voldoening van Christus doet aan Gods barmhartigheid en macht ongelijk; want of God wilde de zondaar zonder voldoening niet zalig m*aken, en dat is tegen Zijn barmhartigheid, of Hij kon niet, en dat is tegen Zijn macht.
Antwoord. Indien God zonder Christus’ voldoening de zondaar kon zalig maken, zo was het een onbedenkelijke onbarmhartigheid, de heilige Christus zo veel en zo zwaarte doen lijden. Nochtans, indien God de allergruwelijkste, de allerhardnekkigste, en zonder het minste berouw in zijn zonden stervenden, niet zalig maakt, dat is, óf omdat Hij niet wil, dat is dan tegen Zijn oneindige barmhartigheid, óf omdat Hij niet kan, dat is dan tegen Zijn almacht; maar tot de zaak zelf, hier komt geen macht te pas, maar rechtvaardigheid, heiligheid, die niet toelaten kunnen, dat de zonde ongestraft bleef. En omdat Gods rechtvaardigheid dat niet toelaat, zo wilde Hij niet; want Zijn wil is overeenkomende met Zijn natuur, ‘t is geen barmhartigheid rechtvaardigheid te krenken, Zijn macht en barmhartigheid wordt zonderling verheerlijkt, in de zondaar zalig te maken door Christus’ voldoening. Eféze 1:6. *Tot prijs van de heerlijkheid van Zijn genade, door welke Hij ons begenadigd heeft in de Geliefde.* Lukas 1:51. *Hij heeft een krachtig werk gedaan door Zijn arm.* Dit van de waarheid van de Voldoening.

Ten tweede. Is volmaakt voldoenende.
XV. Het tweede dat over het lijden en de dood van Christus te overwegen is, is de Volmaaktheid van de Voldoening van Christus; tegen Roomsen en Socinianen. Hier zijn vier zaken op te merken; namelijk:
1. Dat Christus’ Voldoening zo volmaakt is, dat hier geen acceptatie of ook enig door de vingers zien plaats hebben kan.
2. Dat geen andere voldoening hier bijkomt, of ook bijgevoegd kan worden.
3. Dat niet alleen voor de zonden vóór de doop geschied, maar ook voor alle andere grote en kleine voldaan is.
4. Dat niet alleen voor alle schuld, maar ook voor alle straf voldaan is. Alle deze zaken samengenomen, blijken klaar uit hetgeen wij van de waarheid van de Voldoening gezegd hebben, zodat geen bewijs meer van node is.
   Nochtans opdat geen schuilhoek onderzocht gelaten wordt, zullen wij ieder punt op zichzelf overwegen.

1. **Geen acceptatie, genadige schatting, heeft hier plaats.**

XVI. Christus' lijden in Zichzelf, in Zijn eigen natuur aangemerkt, is zo volmaakt voldoenende, dat geen genadige schatting, een gedeelte voor 't geheel aannemende, plaats heeft, of ook hebben kan. Dit blijkt dus:

(1) Zuiverheid van Gods rechtvaardigheid. Indien de wrekende gerechtigheid van God de Rechter zo zuiver is, dat ze niet voldaan kan worden, dan door de uiterste verdiende straf; en indien de Heere Jezus die allerzuiverste gerechtigheid voldaan heeft, zo is Zijn voldoening zo volmaakt, dat de uiterste penning niet onbetaald is gebleven, en dat er geen door de vingers zien, of genadige schatting voor vol, enigszins plaats hebben kan. Het eerste is waar en bewezen, Hoofdstuk 18 par. 6-10; en boven in dit hoofdstuk, par. 12. Zo blijft dan het tweede ook onwrikbaar.

(2) Oneindigheid. De Borg, die voldaan heeft, is oneindig in wezen, hoogheid, heiligheid en rechtvaardigheid. Zou zo'n Persoon zich tot Borg stellen en iets overlaten, dat Hij niet betalen kon of wilde? En Hij oneindig zijnde, zo is dan al Zijn lijden in de natuur zelf aangemerkt, van een oneindige, dat is volkomen genoegzame kracht gelijk wij een weinig boven bij (c) toonden.

(3) Kracht van Zijn offerande. 't Blijkt uit Hebr. 10:14. Met één offerande heeft Hij in eeuwigheid volmaakt degenen, die geheiligd worden. Wat is er nu overgelaten? Wat zou nu nog door de vingers gezien moeten worden? Niets.

2. Geen andere voldoening komt hierbij.

XVII. Het lijden van Christus is zo volmaakt voldoenende, dat geen voldoening des mensen door lijden, in dit leven of na dit leven, in een versierd vagevuur van node is, of hierbij gevoeld kan of mag worden. Want:

(1) Óf de voldoening des mensen door Zijn lijden is noodzakelijk, of niet; indien noodzakelijk, zo is Christus geen volkomen Zaligmaker, dat Hij zeker al is. Hebr. 7:25. *Waarom Hij ook volkomen kan zalig maken, degenen, die door Hem tot God gaan.* Indien niet noodzakelijk, zo is het niet voldoenende. En het is niet noodzakelijk, noch enigszins voldoenende; want (a) de Schrift spreekt daar niet één woord van. (b) En Christus heeft alles met één offerande voldaan, Hebr. 10:14. Zo kan ze dan niet bijgevoegd worden.

(2) Christus' lijden is zo krachtig, dat het is tot volkomen wegneming van alle zonden, tot volkomen vergeving, tot volkomen volmaking.

   (a) 't Is tot volkomen wegneming van alle zonden: Hebr. 1:3.... nadat Hij de reinigmaking van onze zonden door Zichzelf teweeggebracht heeft. Hebr. 9:14. Hoeveel te meer zal het bloed van Christus... uw geweten reinigen van dode werken.

   (b) 't Is tot volkomen vergeving: Eféze 1:7. In welke wij hebben de verlossing door Zijn bloed, namelijk de vergeving van de misdaden. Hand. 10:43.... dat een ieder die in Hem gelooft, vergeving van de zonden ontvangen zal door Zijn Naam. Jer. 31:34.... ik zal hun ongerechtigheid vergeven, en van hun zonden niet meer gedenken.

   (c) 't Is tot een volkomen volmaking van de Zijnen: Rom. 5:19 ... alzo zullen ook door de gehoorzaamheid van Eén velen tot rechtvaardigen gesteld worden. 2 Kor. 5:21. *Opdat wij zouden worden rechtvaardigheid Gods in Hem.* Indien Christus' lijden zo volmaakt is, wat blijft er dan nog over? Wat kan men daarbij versieren?

Tegenwerping. *Zegt men, door ons lijden wordt het lijden van Christus ons toegepast, 't is noodzakelijk tot toepassing.*
Antwoord.
(1) Zo is dan ons lijden niet voldoenende.
(2) Dat staat nergens.
(3) De toepassing geschiedt door het geloof, Rom. 5:1. Indien men zegt: Christus heeft verdiend dat wij verdienen kunnen, die wete:
   (a) dat daarvan noch woord, noch letter in de Schrift staat, en dat het een verdichtsel en mensen vond is.
   (b) En wat zou de mens verdienen, zo Christus het alles verdiend heeft wat te verdienen is? Dat nog eens te verdienen, is de eerste verdienste te vernietigen, of God te beschuldigen van onrechtvaardigheid, dat Hij een schuld tweemaal eist en straft.

3. **Voor erf- en alle dadelijke zonden.**
XVIII. Christus' lijden is zo volmaakt, dat Hij niet alleen voor de zonden, die vóór de Doop begaan Zijn, maar ook voor alle andere erf- en dadelijke, grote en kleine, van de meeste tot de minste, van het begin tot het einde van het leven, voldaan heeft. Dit blijkt:
- 1 Joh. 1:7.... *het bloed van Jezus Christus, Zijn Zoon, reinigt ons van alle zonde.*
- Psalm 103:3. *Die al uw ongerechtigheid vergeeft.*
- Kol. 2:13. *Al uw misdaden u vergevende.*

Wat zonde blijft dan over? Voor welke zonde zal de mens dan betalen? Alle zonden sluit alle in.

4. **Voor alle schuld en alle straffen.**
XIX. Christus' lijden is zo volmaakt, dat Hij voldaan heeft, niet alleen voor de eeuwige schuld en straf, maar ook voor de tijdelijke; zodat hij niet alleen de tijdelijke schuld, maar ook de tijdelijke straffen heeft weggenomen. Want:
1. 't Is tegen alle recht en reden, dat de straf zou blijven als de schuld is weggenomen, Sublata causa tollitur effectus: *De oorzaak weg, 't veroorzaakte weg;* die twee gaan onafscheidelijk te samen. En wat nuttigheid zou het geven, van schuld verlost te Zijn, als de straf bleef? Als een veldoverste een soldaat de schuld vergaf, en hij hing hem op, wat baatte hem de vergeving? Ja, 't is spotten met Christus' Voldoening; want Hij voldeed dan voor de schuld zonder nuttigheid.
2. Dan was Christus geen volkomen Zaligmaker; want Hij had wat overgelaten, dat Hij niet voldaan had.
3. 't Is tegen de rechtvaardigheid en Gods barmhartigheid, te straffen als de schuld weg is, en het was zoveel als een volmaakte te straffen die geen straf verdiend had.
4. De Schrift zegt wel duidelijk, dat de straf ophoudt als de schuld vergeven is: Matth. 9:2, Zijt welgemoed, uw zonden zijn u vergeven. vers 5, Wat is lichter, te zeggen: de zonden zijn u vergeven? of te zeggen: sta op en wandel? vers 6, Doch opdat gij moogt weten, dat de Zoon des mensen macht heeft op de aarde de zonden te vergeven, (toen zei Hij tot de geraakte: Sta op, neem uw bed op, en ga heen naar uw huis). Ziedaar de onafscheidelijkheid van die beide; de zonden te vergeven, is te zeggen: sta op. De zonde weg, de straf weg. Matth. 6:14. *Indien gij de mensen hun misdaden vergeeft, zo zal uw hemelse Vader ook u vergeven.* Eféze 4:32. Vergevende elkaar. Is dat nu elkaar vergeven, als men de schuld wel kwijtscheldt,

en zich ondertussen aan hen wreekt, en het kwade vergeldt? Wie verfoeit niet zo'n vergeving? Zo dan, als God de schuld vergeeft, zo neemt Hij ook de straf weg. Christus voor de schuld voldaan hebbende, heeft ook voor de straf voldaan.

Denkt men: een doodslager, bekeerd zijnde in de gevangenis, heeft vergeving van zonden, en nochtans wordt hij met de dood gestraft; zo blijft dan de straf, als de schuld vergeven is.

Antwoord. Dat is geen straf ten opzichte van God, tot voldoening van de zonden, maar ten opzichte van de mensen, die volgens het gegeven recht moeten handelen.

XX. Tegen de bovengestelde waarheid worden verscheiden zaken ingebracht, die te beantwoorden zijn.

Tegenwerping 1.

a. Psalm 99:8, *Gij hebt hen verhoord; Gij zijt hun geweest een vergevende God, hoewel wraak doende over hun daden.* Ziet daar was vergeving, en evenwel wraakoefening over de daden van Mozes en Aäron.

Antwoord. Hier wordt niet van de vergeving en straf aan Mozes en Aäron gesproken; maar door het woord hun wordt het volk Israëls verstaan; want Mozes en Aäron komen in deze Psalm voor als priesters en voorbidders, v. 6. God geeft hun het getuigenis, dat zij Zijn getuigenissen hadden onderhouden, v. 7. Zij baden niet om vergeving van hun eigen zonden; maar hier wordt getoond de kracht van hun voorbidding voor Israël, 't welk God meermalen, om hun godloosheid, dreigde uit te roeien; zie daarvan Exod. 30:10. Verhoring was een vrucht van hun gebed. Vergeven is: Israël niet te verdelgen, gelijk God gedreigd had, maar hen tot Zijn volk te behouden. Nochtans wrake te doen, is hen evenwel met plagen te bezoeken, en hen niet geheel onschuldig te houden, maar Zijn rechtvaardigheid te openbaren, door veel wederwaardigheden toe te zenden aan dat volk, in welks merendeel God geen behagen had. Zodat hier niet gesproken wordt van vergeven van schuld, en behouden van de straf, maar van meer of minder straffen.

b. 2 Sam. 12:11, *Ik zal kwaad over u verwekken.* vers 13, *De Heere heeft ook uw zonden weggenomen*. Ziedaar vergeving van schuld, en evenwel kwaad verwekken.

Antwoord. 't Kwaad was geen straf, maar een kastijding.

Tegenwerping 2.

XXI. Kol. 1:24, *Ik vervul in mijn vlees de overblijfselen van de verdrukkingen van Christus.* Zie daar, daar zijn overblijfselen, overblijfselen van de verdrukkingen van Christus, die heeft dan Christus niet voldaan, maar voor anderen overgelaten, en die leed en vervulde Paulus, en dat voor de gemeente.

Antwoord.

(a) Dat Christus niets heeft overgelaten, maar alles volbracht heeft, blijkt uit Joh. 17:4 Joh. 19:30.

(b) De verdrukkingen van Christus zijn niet het lijden dat Christus geleden heeft, maar die om de prediking en belijdenis van Christus overkwamen, welke het kruis van Christus genoemd worden, Filip. 3:18. Want Paulus noemt nooit het lijden van Christus verdrukking.

(c) Overblijfselen van de verdrukkingen zijn niet van dezelfde soort van lijden, zij zijn niet voldoenende; maar zij zijn de verdrukkingen die Christus hun voorzegd had, dat om Zijn naam over hen komen zouden, en voor de Kerk zouden overblijven; deze vervulde Hij, dat is, Hij droeg ze, en dat voor de gemeente, niet in haar plaats

voldoenende; want was er wat overgelaten, dat te voldoen was, dat had hij voor zichzelf te dragen, en ieder lid van de gemeente voor zichzelf. Psalm 49:8. *Niemand van hen zal zijn broeder immermeer kunnen verlossen; Hij zal Gode zijn rantsoen niet kunnen geven;* doch in die opzichte is er niets overgelaten. Maar Paulus leed voor de gemeente, om die door de standvastigheid van Zijn lijden meer te bevestigen in de waarheid, en op te wekken tot navolging om ook om Christus' wil alle lijden uit te staan, gelijk Filip. 1:14. *Dat het merendeel van de broederen ... door mijn banden ve*rtrouwen gekregen hebbende, overvloediger het Woord onbevreesd durven spreken.

Tegenwerping 3.
XXII. Dan. 4:27. *Breek uw zonden af door gerechtigheid, en uw ongerechtigheden door genade te bewijzen aan de ellendigen.*
Antwoord.
(a) Deze tekst spreekt niet van lijden, en komt daarom hier niet te pas.
(b) Hier wordt gesproken van een ongelovigen heiden, en 't verschil is over tijdelijke straffen van de gelovigen.
(c) Hier staat zonden afbreken, dat is nalaten, en de tegenoverliggende deugden te doen, zodat het is een opwekking tot bekering, en niet om zonden te betalen, voor die te voldoen. Dus blijft het vast, dat Christus' lijden krachtig is, niet alleen tot betaling van de schuld, maar ook van de eeuwige en ook van de tijdelijke straffen.

Bepaling tot enige verscheiden misvattingen van partijen.
XXIII. Nu komen wij tot het derde dat in het lijden van Christus te overwegen is, namelijk: *De bepaling van de Voldoening van Christus alleen voor de uitverkorenen.*
Hier hebben wij te strijden tegen Roomsen, Remonstranten, Amyraldisten. De vraag is niet, of alle mensen zalig worden. Ook niet, of Christus' dood genoegzaam had kunnen zijn voor allen, indien Hij gewild had; ook niet, of Christus Zich gesteld heeft in plaats van alle mensen, en alle hun erf- en dadelijke zonden overgenomen heeft op Zich, en voor die allen aan de rechtvaardigheid Gods voldaan heeft, allen dadelijk in een verzoende staat, en in het recht en bezit van de eeuwige zaligheid gesteld heeft?
(a) Maar, of Christus door Zijn lijden en sterven voor de erfzonde heeft voldaan, en in die opzicht het gehele menselijke geslacht in een verzoende staat heeft gesteld?
(b) Of Christus én voor erfzonde, én voor alle dadelijke zonden, die vóór de doop geschied Zijn, voldaan heeft? Zo spreken Roomsen.
(c) Of men het dus niet kon stellen, dat Christus geen beoging gehad heeft op de zaligheid van de mensen, om die hun deelachtig te maken; maar alleen de beoging om aan de rechtvaardigheid Gods te voldoen, en God in staat te stellen, om met de mens te kunnen handelen over hun zaligheid, op zo'n wijze als het Hem behaagt, of door een nieuw verbond van de werken, of door genade, het geloof stellende in plaats van de wet, zodat Christus Zijn einde zou krijgen, al werd niet één mens zalig. En dat Christus alzo voor allen en iedereen, dat is voor het gehele menselijk geslacht verworven heeft de herstelling in de staat van de genade, en alzo heeft vrijgemaakt van schuld en straf wegens de erfzonde; zodat Christus' dood niet alleen wegens de inwendige kracht genoegzaam daartoe was, maar ook genoegzaam is geschied, en dat Christus alzo de zaligheid wel verworven heeft, doch al de zaligheid niet toepast.

Doordien God nu geloof, bekering en goede werken gesteld heeft tot een oorzaak van des mensen zaligheid, 't welk, de mens dit in Zijn eigen kracht hebbende om het te volbrengen, alle mensen niet volbrengen, zo wordt de zaligheid ook allen niet toegepast. Dit is 't gevoelen van de Remonstranten.

(d) Of dat Christus voor allen is gestorven onder voorwaarde van geloof en bekering, en dat, de mens daartoe onmachtig zijnde, God door een ander voornemen heeft bepaald sommigen het geloof en bekering te geven, en alzo door Christus zalig te maken? Zo zeggen de Amyraldisten. Dus verscheiden zijn de gevoelens onder elkaar; daarom hebben wij ze ieder op zichzelf voorgesteld.

Christus heeft als Borg betaald alleen voor de uitverkorenen.

XXIV. Maar wij zeggen dat Christus, volgens des Vaders en Zijn eigen beoging, zich gesteld heeft in plaats alleen van enigen, namelijk, de uitverkorenen, en niet voor anderen, en dadelijk al hun zonden, zo erf- als dadelijke, van hun begin tot het einde huns levens bedreven, als Borg van hen af op Zich heeft overgenomen, en én schuld, én straf, tijdelijk en eeuwig heeft voldaan door Zijn lijden, en alle en alleen de uitverkorenen, met uitsluiting van alle anderen, zo volkomen van dezelve verlost, en hen dadelijk zo volkomen in het recht en eigendom van de eeuwige zaligheid gesteld heeft, alsof zij zelf volkomen aan de gerechtigheid Gods hadden voldaan voor hun zonden, en alle gerechtigheid volmaakt hadden vervuld. Zo dat Christus hun alleen ook zeker toepast de zaligheid, die Hij ook alleen voor hen had verworven.

XXV. De eerste stellingen, par. 23 voorgesteld, verwerpen wij als dwalingen, die de gehele natuur van het werk van de verlossing omkeren. Maar wij omhelzen het laatste, in par. 24 begrepen, als de Goddelijke waarheid, vol van vertroosting en verheerlijking Gods. Dit blijkt:

1. **Christus heeft als Borg geleden.**

Christus heeft geleden als Borg, Zich stellende in de plaats van degenen, voor welke Hij leed, al hun zonden, erf- en dadelijke van het begin tot het einde van hun leven begaan, van hen af en op Zich genomen hebbende, zo heeft Hij door Zijn lijden en sterven in hun plaats aan de rechtvaardigheid Gods voldaan, en alle schuld en straf tijdelijk en eeuwig weggenomen, hun het eeuwige leven verworven, en hen gemaakt tot erfgenamen van de eeuwige zaligheid. Dit vatten de anderen zo niet; zij zouden anders de algemene genade niet drijven, maar zij verstaan het lijden van Christus in een geheel andere zin, de een dus, de ander zo, gelijk wij in het voorstellen van de vraag hebben uitgedrukt. Indien Christus' lijden zo te verstaan is als wij daar gesteld hebben, zo zullen de anderen lichtelijk toestaan, dat Christus niet voor alle mensen voldaan heeft. Nu dan, 't is de Goddelijke waarheid dat Christus' voldoening zodanig is. Dit hebben wij in dit hoofdstuk een weinig boven, par. 12, 13, klaar en duidelijk getoond. Dit nu onfeilbaar zijnde, zo volgt vanzelf, dat dan Christus voor alle mensen niet voldaan heeft en gestorven is; want alle mensen, gelijk ze nooit in zo een staat geweest Zijn, zo komen ze daar ook allen niet in. Zij worden allen niet zalig; velen lijden en zullen lijden het eeuwig verderf, dat niet kon Zijn, zo alle schuld en straf tijdelijk en eeuwig voldaan was, en zo zij tot erfgenamen van de eeuwige zaligheid door het verwervend lijden van Christus gesteld waren; want God is rechtvaardig, en straft niet waar geen schuld is, en weigert niet datgene dat verdiend was.

2. **Als Hogepriester.**
Christus' Hogepriesterambt bestaat in offeren en bidden; deze twee gaan onafscheidelijk samen. In het offeren mocht de Hogepriester niet staan blijven, maar moest verder in het heiligdom ingaan, en in het heiligdom kon hij niet ingaan dan met het bloed van de offerande. Dit is bekend uit de gehele Priesterlijke bediening van het OUDE TESTAMENT en ook klaar te zien in Christus' Hogepriesterlijke bediening. Zie Rom. 8:34; Hebr. 7:25, 27; 9:12; 1 Joh. 2:1, 2. Zie hiervan hoofdstuk 21. Hieruit besluiten wij dus: voor welke Christus Hogepriester is, voor die volbrengt Hij beide delen van Zijn Hogepriesterambt, 't welk is offeren en bidden. Het is nu openbaar, dat Christus velen, ja de meesten uit Zijn voorbede uitsluit en die alleen tot enige bepaalt. Zie dit: Joh. 17:9. *Ik bid niet voor de wereld, maar voor degenen die Gij Mij gegeven hebt.* Zo is dan ook Zijn offerande, Zijn lijden en sterven, niet voor alle mensen, maar bepaald tot de van de Vader Hem gegevenen, met uitsluiting van anderen, van de wereld.

Uitvlucht
Daar is tweeërlei voorbidding van Christus: een algemene en een bijzondere. De algemene is voor alle mensen en rust op de algemene voldoening, waardoor Christus ook bidt voor de overtreders, en voor degenen die Hem gekruisigd hebben. Jes. 53:12 … *en voor de overtreders gebeden heeft.* Lukas 23:34. *Vader! vergeef het hun; want zij weten niet wat zij doen.* En de bijzondere voorbidding is alleen voor de gelovigen.
Antwoord.
1. 't Is onwaarheid, dat er een tweeërlei voorbidding is, dan moest er ook een tweeërlei offerande Zijn, een andere voor allen, en een andere voor de gegevenen van de Vader. Maar nu is er maar één offerande, Hebr. 10:14; en omdat daar maar één offerande is, zo dan ook maar één voorbidding.
2. Christus' gebed wordt altijd verhoord, en kan niet afgeslagen worden: Joh. 11:42. *Doch Ik wist dat Gij Mij altijd hoort.* Het bidden voor de overtreders is voor die, welke overtreders waren, gelijk alle uitverkorenen Zijn, maar dat zegt niet voor al die overtreders Zijn. Hij bad voor die Hem kruisigden, welke Hij de zaligheid gaf, gelijk de moordenaar; want Hij wordt altijd verhoord. Zo blijft het dan vast, dat, omdat Christus Zijn voorbede bepaalt, voor die niet, en voor die al, dat dan Zijn lijden en sterven ook zo bepaald is, voor die niet, en voor die al.

3. **Verdiensten en toepassing zijn onafscheidelijk.**
't Blijkt ook uit de onafscheidelijkheid van Christus verdiensten en de toepassing van die verdiensten. 't Is onmogelijk dat Christus die de zaligheid niet zou deelachtig maken, voor welke Hij ze verdiend heeft; want:
(1) het gehele oogmerk, én des Vaders én van Christus, was de hunnen tot de zaligheid te brengen:
- Hebr. 2:10 ... *dat Hij, veel kinderen tot heerlijkheid leidende, de oversten Leidsman ... door lijden zou heiligen.*
- Joh. 6:39. *Dit is de wil des Vaders, ... dat al wat Hij mij gegeven heeft, Ik daaruit niet verlieze.*
- Joh. 17:19. *Ik heilige Mij zelf voor hen, opdat ook zij geheiligd mogen zijn in waarheid.*
- Titus 2:14. *Die Zichzelf voor ons gegeven heeft, opdat Hij ons zou verlossen.*

- 1 Petrus 3:18. *Christus heeft ook eens voor de zonden geleden, ... opdat Hij ons tot God zou brengen.*

Ziedaar klaar het oogmerk; nu, God en Christus kunnen van hun oogmerk niet verstoken worden, dus is het zeker, dat de zaligheid ook toegepast wordt, voor welke zij is verworven,

(2) De toepassing en verwerving gaan te samen:
- Joh. 10:15, 28 ... *Ik stel Mijn leven voor de schapen, en Ik geef hun het eeuwige leven.*
- 2 Kor. 5:19. *God was in Christus de wereld met Zichzelf verzoenende, hun zonden hun niet toerekenende.*
- Rom. 5:10. *Want indien wij vijanden zijnde, met God verzoend zijn door de dood Zijns Zoons, veel meer zullen wij, verzoend zijnde, behouden worden door Zijn leven.*

Ziedaar hoe onafscheidelijk verwerving en toepassing te samen gaan.

Uitvlucht 1.
Christus beoogde maar wegneming van de verhindering aan de zijde van God, om met de mens te kunnen handelen.
Antwoord.
(a) Dat wordt volstrekt ontkend, het tegendeel is boven par. 12, 13, getoond.
(b) Verhindering weg te nemen aan de zijde Gods is geen verwerving van zaligheid voor de mens, noch toepassing en deelachtigmaking van de zaligheid.

Uitvlucht 2.
Al de bovengenoemde teksten spreken van toepassing van het verworvene onder voorwaarde van geloof.
Antwoord.
Dat is niet waar; de gelovigen verkrijgen het niet, omdat ze geloven, maar omdat Christus het hun verworven heeft. Hij past het hun toe door het geloof; het geloof is een vrucht van Christus' lijden, en niet de oorzaak van Christus' lijden voor hen. Christus is de oorzaak van alle zegeningen, Eféze 1:3. En ook van het geloof. Hebr. 11:2, *De overste Leidsman en Voleinder des geloofs.* Omdat dan nu aan alle mensen de weldaden van Christus niet toegepast worden, ja zelfs aan de meesten niet worden aangeboden, maar alleen toegepast worden aan die, voor welke Hij ze verworven heeft, zo is Christus dan ook niet voor alle mensen gestorven, maar alleen voor de Zijnen, die Hem gegeven waren.

4. **De Schrift bepaalt Christus' voldoening.**
De Schrift bepaalt wel uitdrukkelijk de dood en de verdiensten van Christus tot enigen. Zie
(a) Matth. 1:21, *Hij zal Zijn volk zalig maken van hun zonden.* Nu, alle mensen zijn Christus' volk niet. 2 Tim. 2:19, *De Heere kent degenen die Zijnen zijn.* Joh. 10:14, *Ik ken de Mijnen en wordt van de Mijnen gekend.* Openb. 5:9, *Gij hebt ons Gode gekocht met Uw bloed, uit alle geslacht, en taal, en volk, en natie.* Zo dan niet geslachten, volken en natiën.

(b) Joh. 10:15, *Ik stel Mijn leven voor de schapen.* Nu, alle mensen zijn Christus' schapen niet. vers 26, *Gij lieden gelooft niet, want Gij zijt niet van Mijn schapen.*
(c) Joh. 11:51, 52, *Dat Jezus sterven zou voor het volk, en niet alleen voor dat volk, maar opdat Hij ook de kinderen van God, die verstrooid waren, tot één zou vergaderen.* Nu, alle mensen zijn geen kinderen van God, veel zijn kinderen Belials, kinderen der vervloeking.
(d) Eféze 5:25, ... *Christus de gemeente liefgehad heeft, en Zichzelf voor haar heeft overgegeven.* Alle mensen nu Zijn de gemeente niet. Hand. 2:47, *De Heere deed dagelijks tot de gemeente die zalig werden.*
(e) Joh. 17:9, *Ik bid voor hen... voor degenen die Gij Mij gegeven hebt.* Nu, allen zijn Christus niet gegeven; want deze gegevenen worden tegengesteld tegenover de wereld, niet voor de wereld, maar voor de gegevenen.

Uitvlucht 1.
Deze teksten spreken van de toepassing, en dat is waar, dat ze niet geschiedt aan allen, maar zij spreken niet van de verwerving.
Antwoord.
(a) De Schrift kent zo'n onderscheid niet, gelijk wij boven getoond hebben.
(b) De teksten spreken wel duidelijk ook van de verwerving; zij spreken van Zijn leven stellen, sterven, zich overgeven.

Uitvlucht 2.
Daar staat niet alleen voor *die,* zij sluiten die wel in, maar de anderen niet uit.
Antwoord. Zij sluiten anderen al uit, gelijk wij bij iedere plaats de tegenstelling hebben getoond.

Tegenwerping 1.
XXVI. *Dat de Schrift zegt dat Christus voor allen gestorven is,* als
(a) Rom. 5:18, *Gelijk door één misdaad de schuld gekomen is over alle mensen tot verdoemenis; alzo ook door één rechtvaardigheid komt de genade over alle mensen tot rechtvaardigmaking van het leven.*
Antwoord.
De bepaling staat hier wel duidelijk bij, allen, die de rechtvaardigmaking van het leven deelachtig worden. Nu, allen worden de rechtvaardigmaking van het leven niet deelachtig, maar alleen de uitverkorenen; zo worden dan door allen niet alle mensen verstaan, maar alleen de uitverkorenen. Adam wordt gesteld als de oorsprong van ellende van allen, die in hem zijn, gelijk alle mensen in hem waren, en gevallen zijn; Christus wordt daartegen gesteld als de oorzaak van genade voor allen, die in Hem zijn, en die allen, en die alleen, zijn in Hem, allen die de rechtvaardigmaking van het leven verkrijgen.

(b) 2 Kor. 5:15, *Als die dit oordelen, dat, indien één voor allen gestorven is, zij dan allen gestorven zijn. En Hij is voor allen gestorven, opdat degenen, die leven, niet meer zichzelf zouden leven, maar Die, die voor hen gestorven en opgewekt is.*
Antwoord.

Hier staat niet alle mensen; het woord allen betekent die allen, van welke hier gesproken wordt; hier wordt wel duidelijk gesproken van die allen, die der zonde gestorven Zijn, en die leven door de wedergeboorte. Nu, alle mensen Zijn der zonde niet gestorven, en hebben het geestelijke leven niet, zo is dan Christus voor alle mensen niet gestorven, maar voor allen die door Christus' dood der zonden gestorven Zijn, en door Zijn opstanding geestelijk leven bekomen hebben; deze worden opgewekt om die dood en dat leven te vertonen tot eer van Christus.

(c) 1 Kor. 15:22, *Gelijk ze allen in Adam sterven, alzo zullen ze ook in Christus allen levend gemaakt worden.*
Antwoord.

(a) De tekst zegt het tegendeel als men beoogt; want 't is zeker, dat alle mensen in Christus niet levend gemaakt worden, of zullen worden. En hier wordt gesproken van allen, die in Christus levend gemaakt worden, zo worden dan alle anderen buitengesloten; doch de tekst spreekt niet van Christus' Voldoening, maar van het levend worden van de uitverkorenen. Hier worden twee hoofden voorgesteld, met hun gevolgen: Adam en Christus; Adam brengende de dood over allen, die in hem waren, Christus het leven aan allen, die in Hem zijn.
(b) Hij spreekt van die allen, aan welke hij schreef, en die hij doorgaans onder het woord wij, ons, voorstelt; deze zijn: *De gemeente Gods, die te Korinthe is, met al de heiligen, die in geheel Achaje zijn,* 2 Kor. 1:1. Zodat dit allen niet tot alle mensen op de wereld uitgestrekt, maar tot de bovengenoemde bepaald wordt.

(d) Rom. 11:32. *God heeft hen allen onder de ongehoorzaamheid besloten, opdat Hij hun allen zou barmhartig zijn.*
Antwoord.
Hier wordt gesproken van de verharding, en bekering van de Joden, gelijk het gehele hoofdstuk aanwijst, zodat deze tekst niet spreekt, nóch van de voldoening van Christus, noch van alle mensen des aardbodems.

(e) 1 Tim. 2:4-6, *Welke wil dat alle mensen zalig worden, en tot kennis van de waarheid komen. Want er is één God, er is ook één Middelaar Gods en der mensen, de mens Christus Jezus; die Zichzelf gegeven heeft tot een rantsoen voor allen.*
Antwoord.
De tekst zelf geeft te kennen, dat hier door allen niet alle mensen, hoofd voor hoofd, verstaan worden, maar alleen de uitverkorenen uit allerlei natiën, en van allerlei staat. Want

(1) Men kan voor alle mensen, hoofd voor hoofd, niet bidden, men hoeft niet te bidden voor degenen, die de zonde in de Heilige Geest begaan hebben, 1 Joh. 5:16. Omdat men weet dat God hun geen genade bewijzen wil; Christus bad niet voor allen, Joh. 17:9. Noch Paulus, 2 Tim. 4:14; Gal. 5:12.
(2) De melding van koningen en die in hoogheid gesteld Zijn, toont dat alle allerlei betekent, gelijk meermalen, Matth. 4:23; Lukas 11:42; Eféze 1:3; 1 Kor. 10:25. De apostel wil, dat wij met geen vooroordeel tegen iemand moeten ingenomen Zijn, rakende Zijn zaligheid.
(3) De tekst zegt, dat God wil dat alle mensen zalig worden; indien alle mensen, hoofd voor hoofd, daardoor verstaan werden, zo moesten ze ook allen zalig worden, want

niemand kan Gods wil weerstaan, Hij volbrengt altijd Zijn wil, niemand kan Zijn hand afslaan. Zegt men: Hij wil wanneer de mensen willen, dat staat er nergens, de zaligheid begint niet van de wil des mensen. God wist wel, dat de minsten zouden willen, zo kon Hij ook niet willen van allen.

(4) De apostel voegt zalig worden en tot kennis van de waarheid komen bij elkaar, en de ondervinding leert dat God niet wil, dat alle mensen tot kennis van de waarheid komen; want het wordt hun allen niet geopenbaard.

(5) Christus heeft Zich gegeven tot een rantsoen, *antilutron,* dat is, Zich in de plaats van een ander te stellen, de schuld te betalen, de straf te dragen, anderen daardoor vrij te maken en de vrijheid deelachtig te maken. Nu, dit doet Christus niet aan alle mensen, maar alleen aan allen die in Hem geloven. Waaruit dan klaar blijkt, dat het woord allen niet alle mensen, hoofd voor hoofd, betekent, maar alleen alle gelovigen, uit allerlei natie en uit allerlei stand.

Tegenwerping 2.

XXVII. Tegen de bovengestelde waarheid worden ook voortgebracht zulke teksten, waarin Christus gezegd wordt voor de wereld geleden te hebben. Als:

(a) Joh. 3:16, *Alzo lief heeft God de wereld gehad, Hij Zijn eniggeboren Zoon gegeven heeft, opdat een ieder, die in Hem gelooft, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe.*

Antwoord.

Hier staat niet dat Christus voor de wereld gestorven is, ook niet dat God alle mensen in de wereld liefgehad heeft, maar dat Hij de wereld liefhad, liefde tot de wereld is liefde tot mensen, gelijk Titus 3:4. Hij heeft Zijn liefde niet betoond aan de engelen, die gezondigd hebben, maar aan het menselijke geslacht, zodat de liefde tot de wereld niet is liefde tot allen en ieder mens in de wereld, maar in ‘t algemeen tot de mensen; die liefde heeft God getoond in het geven van Zijn Zoon, doch niet ten nutte van allen, want daar wordt een bepaling gemaakt tot de gelovigen, niet opdat de Zoon de verhindering aan de kant van God zou wegnemen, en het gehele menselijke geslacht in staat van verzoening stellen, zonder hun deel te geven aan de zaligheid; maar om de gelovigen te bevrijden van het verderf, om hun het eeuwige leven te geven, vers 17. *Om de wereld te behouden.* Dat is niet alleen zaligheid te verwerven, ‘t welk alleen willen, die deze plaats tegenbrengen; maar ‘t is toepassen, deelachtig maken. Dit nu geschiedt niet aan allen en ieder mens, gelijk buiten twist is, maar alleen aan de gelovigen, gelijk de tekst zegt. Zodat de wereld betekent het menselijke geslacht in ‘t gemeen, en niet ieder mens in ‘t bijzonder. Ook wordt hier niet gesproken van verwerven, maar van de eeuwige zaligheid toepassen en deelachtig maken, en dat de gelovigen daar deel aan hebben, en niemand anders.

(b) Joh. 6:51, *Dat Ik geven zal voor het leven van de wereld.*

Antwoord.

Ik zeg wederom, de wereld is het menselijke geslacht, in tegenstelling van de gevallen engelen, gelijk de Heilige Schrift die tegenstelling maakt, hoewel in een ander opzicht. Hebr. 2:16, *Hij neemt de engelen niet aan, maar Hij neemt het zaad Abrahams aan.* Dat gezegd wordt van de wereld in ‘t gemeen, dat mag men op ieder mens niet toepassen. De eerste wereld is door de zondvloed vergaan, Lukas 17:27. Dat kan van ieder mens niet gezegd worden, want Noach en de zijnen bleven in het leven. ‘t Welk ook in de Schrift op andere teksten dikwijls te zien is. En blijkt ook in deze plaats: want Christus

geeft de wereld het leven, zie vers 33. Nu, Hij geeft allen en een ieder mens het geestelijk leven niet, maar alleen Zijn uitverkorenen. En meteen is 't klaar, dat hier niet gesproken wordt van de verwerving, maar van de toepassing van Christus' verdiensten. En die stelt niemand, dat voor alle mensen is, want de ondervinding toont het tegendeel.

(c) 2 Kor. 5:19, *God was in Christus de wereld met Zichzelf verzoenende, hun zonden hen niet toerekenende.*
Antwoord.
De wereld is het menselijk geslacht; van het gewone tot iedere bijzondere zaak mag men geen gevolg trekken: de eerste wereld is vergaan, de zondvloed nam ze allen weg, derhalve ook Noach met de zijnen. De wereld heeft Christus niet gekend, Joh. 1:10, zo dan ook de gelovigen niet. De wereld haat Mij, Joh. 7:7, zo dan niemand uitgenomen, en zo dan ook de bekeerden, die toch Christus liefhebben. De oude slang verleidt de gehele wereld, Openb. 12:9, derhalve de uitverkorenen. De gehele wereld ligt in het boze, 1 Joh. 5:19, derhalve ook de geheiligden, niet een enige uitgenomen, want daar staat gehele wereld. Wie ziet niet dat deze gevolgen niet deugen? En zo ziet men dan ook, dat al wat van de wereld in 't algemeen gezegd wordt, op ieder mens niet gepast kan worden. Soms wordt van de wereld het kwade gezegd, en dat past dan alleen op die zo zijn; soms wordt het goede daarvan gezegd, en dat past dan op een ander gedeelte. Zo dan, als hier staat de wereld, zo mag men uit dat woord niet besluiten, dat dit ieder bijzonder mens raakt, maar men moet uit de omstandigheden zien, wie daardoor verstaan worden.
Nu, de tekst toont hier, dat die door de wereld verstaan worden, die met God verzoend Zijn, wier zonden hun niet toegerekend worden; nu is het openbaar, dat de toorn van God blijft op de ongehoorzamen, Joh. 3:36 dat te kennen geeft, dat die er nooit van afgenomen was; dat alle mensen niet in die staat Zijn dat zij vergeving van zonden hebben, dat de zonden hun niet worden toegerekend, 't welk een zalige staat is, Psalm 32:1, 2. Dus is het kennelijk, dat het woord wereld hier niet insluit allen en ieder mens, niemand uitgezonderd, maar alleen betekent diegenen, die de zonden niet toegerekend worden; meteen toont deze tekst, dat verzoening en niet toerekenen van zonden zich even breed uitstrekt, en omdat de toepassing niet geschiedt aan allen, zo dan ook niet de verzoening.

(d) 1 Joh. 2:2, *En Hij is een verzoening voor onze zonden; en niet alleen voor de onze, maar ook voor de zonde van de gehele wereld.*
Antwoord.
(a) Uit het woord gehele wereld mag men al zo weinig een besluit maken tot ieder bijzonder mens, als uit het woord wereld; want van de eerste wereld staat, dat de zondvloed hen allen verdierf, Lukas 17:27. Dat de duivel de gehele wereld verleidde, Openb. 12:9. Dat de gehele wereld in het boze ligt, 1 Joh. 5:19.
(b) Die woorden niet alleen, maar, geven te kennen dat hier is een tegenstelling tussen Joden, hoedanig Johannes was, en de gelovigen uit die natie, en heidenen, die in tegenstelling wereld genoemd worden, niet alleen hier, maar ook Rom. 11:12, 15. Gelijk uit het woord wereld, in 't algemeen betekenende het menselijke geslacht, geen gevolg gemaakt mag worden tot ieder bijzonder mens, zo ook niet in deze tegenstelling; want soms worden daardoor de goddelozen verstaan, en soms de Godzaligen uit allerlei natie, gelijk dat klaar is uit Rom. 11:12. *Indien hun val de*

rijkdom is der wereld. vers 15, *Indien hun verwerping de verzoening is der wereld.* Door de val van de Joden verkrijgt niet ieder heiden de geestelijken rijkdom van Christus, en ieder bijzonder heiden, zonder uitsluiting van iemand, krijgt geen verzoening, maar alleen de bekeerden, de gelovigen uit de heidenen, dat een ieder zal moeten toestaan. Als hier dan nu staat, dat Christus is een verzoening voor de zonden van de gehele wereld, zo kan men daardoor ook niet verstaan een ieder, hoofd voor hoofd, maar alleen de gelovigen uit de heidenen.

(c) Johannes voegt hier de twee delen van Christus' Hogepriesterambt te samen, namelijk, een voorspraak en een verzoening te Zijn; boven hebben wij getoond, dat die twee geheel niet van elkaar gescheiden kunnen worden, en dat Hij het andere is, voor welke Hij het ene is. En omdat Christus het voorbidden niet doet voor de verworpen wereld, Joh. 17:9, zo is Hij ook de verzoening niet voor die, maar alleen voor de uitverkoren wereld, welke de verzoening krijgt door een ter gelegenheid van de val van de Joden. Dus blijkt het, dat Christus niet is gestorven voor ieder mens, hoofd voor hoofd, van de wereld.

Tegenwerping 3.

XXVIII. Tegen de bovengestelde waarheid brengt men in zulke teksten, waarin gezegd wordt dat Christus ook de goddelozen geheiligd en gekocht heeft. Als:

(a) Hebr. 10:29, *Die de Zoon Gods vertreden heeft, en het bloed des testaments onrein geacht heeft, waardoor Hij geheiligd was, en de Geest der genade smaadheid heeft aangedaan.*

Antwoord.

Deze tekst spreekt niet van Christus' dood voor alle mensen, want alle mensen komen tot die staat niet, die hier beschreven wordt. Zo Christus al voor enige goddelozen gestorven was, dat toch zo niet is, zo zou daaruit nog niet volgen, dat Christus voor alle goddelozen was gestorven; en ook wordt hier niet gesproken van de verzoening door Christus' dood. *Geheiligd zijn* is een dadelijke staat, zodat hier dan van de toepassing, en niet van de verwerving gesproken zou worden, waarover het verschil is; *geheiligd zijn* betekent hier geen verandering van het hart door de wedergeboorte, maar een afzondering van het gewone gros door de roeping tot de gemeenschap van de Kerk.

Zo betekent *heiligen* zeer dikwijls afzonderen tot een heilig gebruik, gelijk dit gezegd wordt van alle ceremoniële dingen, en van het volk Israëls. Deut. 7:6. *Gij zijt een heilig volk ... u heeft de HEERE, uw God, verkoren, dat gij Hem tot een volk des eigendoms zou zijn uit alle volken.* Zo betekent heiligen afzonderen: Hand. 21:26. *Dat de dagen van de heiliging vervuld waren.*

Wij ontkennen met kracht, dat heiligen hier een heilige gestalte van het hart betekent, en zeggen, dat het hier is, afgezonderd te zijn van het gros van de mensen, tot de gemeenschap van de Kerk; want de ware geheiligden kunnen nooit afvallen, gelijk wij op Zijn plaats zullen tonen.

Zegt men: *dit geschiedde evenwel door de kracht van Christus' dood.*

Ik antwoord: Door de kracht van Christus' dood heeft Hij macht ontvangen over alles, wat in hemel en op aarde is, om het te gebruiken tot uitvoering van de zaligheid van de uitverkorenen, zodat Christus' dood ook andere einden heeft dan verzoening.

(b) 2 Petrus 2:1. *Ook de Heere, die hen gekocht heeft, verloochende. Daar ziet men, verloochenaars waren ook gekocht van de Heere Jezus.*

Antwoord.
(a) De tekst spreekt niet van alle mensen, want alle komen tot deze staat niet. Het woord kopen geeft geheel geen bewijs voor een algemene verzoening door Christus' dood, want men koopt dingen tot verscheiden gebruik: men koopt vaten tot een verachtelijk gebruik, en ook tot sieraad; men koopt slaven om ze in vrijheid te stellen, en men koopt slaven om ze tot het geringste werk te gebruiken; men koopt ezels om pakken te doen dragen; zo waren deze gekocht van de Heere, die hier niet *Kurios,* Heere, Eigenaar, maar *despotees,* huisheer genoemd wordt, tot het huiswerk in Zijn huis, in de Kerk tot leraren, welk ambt zij misbruiken, en werden valse profeten. De Heere Jezus heeft door Zijn dood recht gekregen over alles, Hij is gesteld tot een erfgenaam van alles, Hebr. 1:2. De Heere heeft alles Zijn voeten onderworpen, 1 Kor. 15:28. In Zijn naam moeten zich buigen alle knieën, Filip. 2:10. Zo waren ook deze leraren onder Zijn gebied; Hij had hen mede gekocht, om ze tot Zijn dienst, ten nutte van de uitverkorenen te gebruiken; als slaven, als ezels, maar niet tot Zijn kinderen.

Tegenwerping 4.
XXIX. Tot omverstoting van de bovengestelde waarheid gebruikt men ook deze sluitreden: *al dat men geloven moet, is waarheid. Nu, alle mensen moeten geloven, dat Christus voor hen gestorven is, derhalve zo is dat waarheid.*
Antwoord.
De eerste stelling is goed, want het geloof heeft niet dan waarheid tot een voorwerp; maar de tweede stelling is een loutere onwaarheid; want:
(a) het Evangelie wordt het merendeel van de mensen niet bekendgemaakt, noch hebben ooit een woord van Christus gehoord, en daarom is het hun geen zonde, dat ze niet in Christus geloven.
(b) En ook moeten alle geroepenen niet geloven dat Christus voor hen gestorven is, maar integendeel: zij moeten geloven, dat zo lang zij onbekeerd blijven, zij nog zijn buiten Christus.
(c) Doch dat is waar: alle geroepenen moeten Christus door het geloof aannemen, en doen ze dat niet, het zal een verzwaring van hun verdoemenis zijn; 't is een gehele andere zaak: *in Christus te geloven, dat is, Christus aan te nemen tot rechtvaardigmaking en heiligmaking;* en te geloven, *dat Christus zijn Zaligmaker is, voor hem gestorven;* daartoe moet men eerst blijken hebben dat men Christus waarlijk heeft aangenomen, en dat men waarlijk bekeerd is.

Christus heeft door Zich te stellen door de Wet de Zijnen gerechtigheid verworven.
XXX. Dusver hebben wij gesproken van het lijden van de Heere Jezus Christus, tot volkomen Voldoening voor de zonden van de uitverkorenen, zijnde het eerste deel van Christus' Vernedering.
Het tweede deel van de Vernedering is: *het stellen van Zich onder de Wet.*

Hierover komt in bedenking: *Of de actieve, werkelijke gehoorzaamheid van Christus, dat is, het stellen van Zich onder de Wet, en het volkomen volbrengen van dezelve, de uitverkorenen op hun rekening komt, tot rechtvaardigmaking en zaligheid?*
Wij antwoorden: ja. De werkelijke gehoorzaamheid van Christus, in het stellen onder de Wet, en het volbrengen van de Wet, is niet alleen een hoedanigheid, die noodzakelijk vereist wordt in Hem, die Middelaar zou Zijn, gelijk ook Christus die onderworpen is geweest, en volmaakt heeft vervuld; maar die werkelijke gerechtigheid van Christus is een deel van Christus' Voldoening voor de Zijnen; gelijk Hij door Zijn lijden hen verlost heeft van alle schuld en straf, zo heeft Hij door Zijn dadelijke gehoorzaamheid, in hun plaats de wet volbrengende, hun het recht tot het eeuwige leven verworven. Deze twee gaan in Christus te samen, mogen en kunnen van elkaar niet gescheiden worden. Christus heeft voldoenende verdiend, en verdienende voldaan, gelijk ook de uitverkorenen, van alle schuld en straf verlost wordende, recht verkrijgen tot het eeuwige leven, en tot het eeuwige leven recht ontvangende, verlost worden van schuld en straf; nochtans Zijn die twee, voldoen voor de schuld en straf, en het eeuwige leven te verdienen, niet een en dezelfde zaak, maar Zijn in natuur van elkaar verscheiden, en de dadelijke gehoorzaamheid van Christus komt zowel ten nutte van de uitverkorenen, als de lijdelijke. Dit blijkt:

1. Uit de noodzakelijkheid, dat de Borg zich stelde in plaats van de zondaar onder de Wet, om die in hun plaats volkomen te volbrengen. Dit is tevoren getoond; moest de Borg dat doen, zo heeft Christus, Borg zijnde, en Zijn borgtocht volkomen uitgevoerd hebbende, dat ook gedaan.
2. Uit Rom. 5:19, *Gelijk door de ongehoorzaamheid van die éne mens, Adam, velen tot zondaars gesteld zijn geworden, alzo zullen ook door de gehoorzaamheid van Eén, Christus, velen tot rechtvaardigen gesteld worden.* De Wet eist volkomen gelijkvormigheid met zich; als die overtreden is, zo is de mens niet gelijkvormig met de Wet, al is hij door het dragen van de straf vrij van schuld; maar men wordt aan de Wet gelijkvormig, door het vervullen van haar eis, door volmaakte inwendige en uitwendige heiligheid; want de Wet eist niet óf straf, óf heiligheid, maar verbindt tot beide. Daarom kan de Borg, door wegnemen van de schuld, niemand tot een rechtvaardige stellen, maar de Wet moet ook dadelijk volbracht worden. 1 Joh. 3:7. *Die de rechtvaardigheid doet, die is rechtvaardig*. Omdat nu Christus de Zijnen stelt tot rechtvaardigen, zo moet Hij dan in hun plaats Zich stellen onder de Wet, die in gehoorzaamheid volbrengende, en dus maakt Hij door Zijn gehoorzaamheid de Zijnen tot rechtvaardigen.
3. Rom. 8:3, 4, *Hetgeen der Wet onmogelijk was, omdat zij door het vlees krachteloos was, heeft God, Zijn Zoon zendende in gelijkheid van het zondige vlees, en dat voor de zonde, de zonde veroordeeld in het vlees. Opdat het recht der Wet vervuld zou worden in ons.* De Wet was krachteloos, niet in zichzelf, want zij was en bleef een volmaakte regel, maar door de zonde. De Wet was krachteloos, niet om de overtreder te veroordelen tot straf, dat recht behoudt zij altijd; maar om de zondaar te rechtvaardigen, en te verklaren een erfgenaam te Zijn van het eeuwige leven, dat beloofd was op de volmaakte onderhouding: Rom. 10:5. *De mens, die deze dingen doet, zal door dezelve leven.* Niet de straf te dragen, als ze overtreden was, maar die te doen, was het recht van de Wet. Omdat nu Christus voor ons het recht van de Wet vervuld heeft, zo heeft Hij dat niet gedaan door lijden, waardoor Hij aan de

bedreiging van de Wet voldaan heeft, maar Hij heeft dat gedaan, door Zich in plaats van de kinderen van God onder de Wet te stellen, om die te doen. Dit toont de apostel: Gal. 4:4. *Geworden uit een vrouw, geworden onder de wet.*

4. Christus' gerechtigheid wordt de Zijnen toegerekend, en Hij bekleedt hen daarmee, en zij zijn in Hem volmaakt, en de gerechtigheid Gods. Zie dit Rom. 3:21. Maar nu is de rechtvaardigheid Gods geopenbaard geworden zonder de wet, (namelijk Christus' gerechtigheid) hebbende getuigenis, (approbatie) van de wet en de profeten. Filip. 3:9.... *niet hebbende mijn rechtvaardigheid, die uit de wet is, maar die door het geloof van Christus is, namelijk, de rechtvaardigheid die uit God is door het geloof.* Kol. 2:10. *Gij zijt in Hem volmaakt.* 2 Kor. 5:21. *Opdat wij zouden worden rechtvaardigheid Gods in Hem.* Jes. 61:10. *De mantel der gerechtigheid heeft Hij mij omgedaan.* Lijden echter is geen gerechtigheid: Christus' lijden was Zijn gerechtigheid niet, lijden als lijden aangemerkt, maar Zijn volmaakte vervulling en 't doen van de Wet. Wordt dan Christus' gerechtigheid ons toegerekend, en zijn wij in Hem de gerechtigheid Gods, zo wordt ons toegerekend Zijn stellen onder, en doen van de Wet.

Tegenwerping 1.
XXXI. Christus was voor Zichzelf gehouden aan de Wet onderworpen te zijn, en die te doen, omdat Hij naar de menselijke natuur een redelijk schepsel was; dat iemand nu schuldig is voor zichzelf, dat kan hij niet doen in plaats van een ander. Zo kan dan Christus' gerechtigheid niet zijn onze gerechtigheid.
Antwoord.

(a) Al wat Christus was, dat was Hij voor de Zijnen. Zo het niet was geweest voor de Zijnen, Hij zou geen mens geworden zijn, maar nu is Hij voor de Zijnen mens geworden. Jes. 9:5. *Een Kind is ons geboren, een Zoon is ons gegeven.* Dienvolgens is het ten goede van Zijn kinderen, en wat Hij was, en wat Hij leed, en wat Hij deed.
(b) Alle menselijk persoon is door en voor zichzelf onder de Wet, en gehouden die te vervullen; maar Christus is geen menselijk, maar een Goddelijk Persoon, en zo was Hij niet onder de Wet door en voor Zichzelf, maar Hij was boven de Wet, en Borg zijnde, zo stelde de Goddelijke Persoon, die boven de Wet was, zich onder de Wet naar de menselijke natuur; dus is Zijn gerechtigheid de onze.

Tegenwerping 2.
De zaligheid is door Christus' lijden verworven, 1 Petrus 3:18. Zo heeft Hij dan door Zijn werkelijke gehoorzaamheid de Zijnen het recht ten eeuwigen leven niet verworven.
Antwoord.

(a) Wij hebben boven gezegd, dat die twee niet gescheiden kunnen worden. Dat ze beide van node waren; als dan het ene genoemd wordt, zo wordt het andere niet uit- maar ingesloten.
(b) Tot God brengen is verzoenen met God.

Tegenwerping 3.
Indien Christus voor de Zijnen de Wet vervuld heeft, zo zijn zij alzo vrij van de Wet te gehoorzamen, als van de straf te dragen, en zo zijn dan hun overtredingen geen zonden meer.
Antwoord.

(a) ‘t Is waar, zij zijn niet gehouden aan de Wet, als een voorwaarde van het Verbond der werken, om daardoor recht tot het eeuwige leven te verkrijgen; daar Zijn andere banden en einden, die hen tot gehoorzaamheid aan de Wet van de liefde verbinden. ‘t Is hun leven, hun blijdschap, hun zaligheid; al waren ze daar niet aan gehouden, hun lust, hun gehele hart zou daarnaar uitgestrekt Zijn, om die te onderhouden; want de eis van de Wet is volmaakte liefde.
(b) Hun overtredingen zijn ja nog zonden, en in hun natuur verdienen ze de eeuwige dood: maar zij zijn alreeds voldaan door Christus.

Dus hebben wij de Vernedering van Christus aan alle kanten beschouwd.

Men moet Christus’ lijden overdenken.

XXXII. Zo noodzakelijk als het is te kennen de waarheid, volmaaktheid, en de bepaling tot de kinderen van God alleen, van Christus’ voldoening in de staat van Zijn vernedering; zo voordelig en zielroerende is het ook dit met een toepassend geloof te beschouwen. In heilige overdenkingen zich in de beschouwing hiervan bezig te houden, en door gedurigheid een hebbelijke gestalte van het hart te verkrijgen, en uit die gestalte op te wassen, is een oefening die voor velen, zelfs gelovigen, verborgen is. Waarlijk, zo men meerder geloof had om deze waarheden zich klaar te vertonen, zo men zich meer bezig hield met een stille en zoete overdenking van het lijden van Christus, men zou de zwaarheid van dat lijden meerder achten; de gruwelijkheid van de zonden, de zuiverheid van Gods rechtvaardigheid dieper inzien; zich over de waarheid en volmaaktheid van de Voldoening door dat lijden meer verblijden, Christus liever krijgen, de zonde meerder haten, een bestendiger hart in Godzaligheid hebben, en men zou met meerder troost en vrede gemoediger zijn loop lopen. Welaan dan, houdt u in deze overdenking meerder bezig. Want:

(a) Dit is het werk zelfs van de engelen, die daarom in de tempel, met hun aangezichten geslagen naar het verzoendeksel, gesteld waren. Hiervan zegt Petrus 1 Petrus 1:12, *In welke dingen de engelen begerig Zijn in te zien*. Zo engelen het doen en daar zaligheid in vinden, veel meer moesten wij het doen.
(b) Dit aanschouwen was afgebeeld in het oprichten van de koperen slang in de woestijn, door wier aanschouwen de gestokenen van de slang genezen werden. Dit was ook voorzegd dat men zo doen zou: Zach. 12:10 ... *Ik zal uitstorten de Geest van de genade, en van de gebeden; en zij zullen Mij aanschouwen, die zij doorstoken hebben, en zij zullen over Hem rouwklagen.* Onze harten moesten al ras door voorbeelden en profetieën, die van ons voorgegaan zijn, opgewekt en tot het werk aangezet worden.
(c) Dit was de oefening van de Godzaligen. De bruid van Christus zei: Hoogl. 1:13 *Mijn Liefste is mij een bundeltje mirre, dat tussen mijn borsten vernacht.* Wat was dat bundeltje mirre anders dan het bitter, het heilzaam voor verderf bewarend, het verkwikkend, versterkend, en lieflijk riekend lijden van Christus? Dit had deze niet alleen bij dage op haar borst, en ‘t was haar als een ruikertje tot sieraad, maar ‘t lag haar zelfs bij nacht op ‘t hart, zij ging met die overpeinzingen slapen, en als ze wakker werd, zo was zij er nog in bezig; zo waren de profeten hier ook in bezig, *onderzoekende op welke of hoedanigen tijd de geest van Christus, die in hen was, beduidde en tevoren getuigde het lijden dat op Christus komen zou, en de heerlijkheid daarna volgende,* 1 Petrus 1:11. Paulus was hierin veeltijds bij zichzelf

bezig, *opdat ik Hem kenne, en de kracht van Zijn opstanding, en de gemeenschap van Zijn lijden, Zijn dood gelijkvormig wordende,* Filip. 3:10. En hoeveel Godzaligen niet alleen in de eerste tijden van het NIEUWE TESTAMENT zich daarin bezig gehouden hebben? Maar ook sedert de reformatie, getuigen hun schriften. Hebben deze zich daar zo wél bij bevonden, en was het hun een zoetigheid, die hoe langer hoe zoeter en liever werd, 't moest ons ook aanzetten om ons tot de oefening te begeven, wier zoetigheid men niet smaakt dan na een werkzaamheid.

(d) 't Is een zeer voordelige oefening. Door het horen en lezen zal men wel haast de geschiedenis verstaan en onthouden; maar de kracht en de warmte van die zal men niet bekomen dan door veel overdenken en al overdenkende toepassen; dan zullen zich daarin opdoen:

Hierin doen zich op de allerheerlijkste leringen.

XXXIII. 1. Want:

(a) daarin zal men eerst recht leren kennen de schrikkelijkheid van de zonde; men zal bij de daden niet staan blijven, en de zonde niet in zich, zoals ze de natuur aanwijst, beschouwen; maar in ieder zal men zien derzelver gruwelijkheid, vuiligheid, hatelijkheid, die in iedere zonde is, een verloochening Gods, een verachting Gods, een Godverlaten, zodat de mens wegens Zijn zondigheid zich zal verfoeien en schamen, dat hij zo afschuwelijk, hatelijk en onverdraaglijk.

(b) Daarin zal men zien de rechtvaardigheid Gods in Zijn natuur en heiligheid, die de zonde niet vergeven kan dan door volkomen die te straffen in de Borg; zodat men niet alleen zal zien dat men op bidden om vergeving zich met een stille hoop niet kan voeden, alsof ze van God wel vergeleken zou worden, waardoor zich duizenden bedriegen, en bedrogen zijnde, verloren gaan; maar men zal uit liefde tot de rechtvaardigheid Gods niet willen behouden worden, dan door de voldoening aan de rechtvaardigheid Gods.

(c) Daarin zal men zien de oneindigheid en de ondoorgrondelijkheid van Gods liefde, barmhartigheid, wijsheid en macht, zodat men in Christus' Voldoening al veel meer zal vinden dan verlossing van schuld en straf; want de ziel zal zich wonderlijk vermaken in de volmaaktheden van God, en zoetelijk opgetrokken worden in de liefde, lof en dankzegging.

2. **Krachtige vertroostingen.**

In de beschouwing van Christus' lijden zullen zich krachtige vertroostingen opdoen: daar ziet men:

(a) de volkomen Voldoening aan Gods gerechtigheid, en hoe volmaakt een zondaar voor God is in Christus, niettegenstaande hij in zichzelf zo zondig is.

(b) Daar ziet men, hoe zeker en hoe waar de zaligheid verworven is, en hoe zeker een deelgenoot aan dat lijden tot een erfgenaam van het eeuwige leven gesteld is, en hoe onfeilbaar hij het deelachtig zal worden.

(c) Daar vindt men de vrede van het geweten in God, en de vrije toegang tot de Vader.

(d) Daar wordt al het lijden van het leven licht, en men ziet dat onze lichte verdrukking, die zeer haast voorbijgaat, werkt ons een geheel zeer uitnemend eeuwig gewicht van de heerlijkheid, 2 Kor. 4:17; zodat de ziel in alles een eeuwige vertroosting heeft.

3. **Hemelse onderrichtingen.**

In de beschouwing van Christus' lijden Zijn hemelse onderrichtingen en besturingen.

(a) Daar ziet men een voorbeeld, hoe men van de wereld en van de zonde moet afsterven: Rom. 6:4. *Wij zijn dan met Hem begraven, door de doop in de dood, opdat, gelijkerwijs Christus uit de doden opgewekt is tot de heerlijkheid des Vaders, alzo ook wij in nieuwigheid des levens wandelen zouden.*

(b) Daar zijn de allerkrachtigste beweegredenen tot doding van de zonden, en tot een heilig leven; want het zien, dat Jezus uit liefde tot ons zo'n bitter lijden heeft ondergaan, verwekt onze liefde tot Hem, om de zonden te haten en te laten, en Hem welbehaaglijk te leven.

(c) Ja, men wordt gewaar dat in de beschouwing van het lijden, door datzelve toegebracht wordt een dadelijke invloeiende kracht en sterkte, om de zonden te doden; zodat hier is de fontein van het recht geestelijk leven, van de zuivere voortgang, van oefening van de deugden, die de rechte vorm en natuur van geestelijkheid hebben.

(d) Daardoor wordt men wonderbaar gesterkt, als Christus ons roept tot lijden, en tot 't martelaarschap voor Zijn Naam en zaak. Welaan dan allen gij, die de naam van Christenen draagt, die waarlijk Christenen inderdaad begeert te zijn, houdt u toch veel bezig in de beschouwing van Christus' Vernedering; daar is meer in dan u weet.

XXXIV. Komt dan, kinderen van God, beschouwt de lijdende Jezus, niet als een blote geschiedenis, niet als het lijden van een martelaar, maar als het lijden van uw Borg, staande in uw plaats en voor uw zonden betalende.

1. **De Persoon, Die geleden heeft.**

Beschouwt aandachtig de Persoon die lijdt; die is niet een slecht, gering en verachtelijk mens, 't is niet een blote martelaar, wiens dood ook bij God dierbaar, en bij de Godzaligen in grote waarde gehouden wordt; maar:

(a) deze Persoon is God en mens, God boven allen te prijzen in der eeuwigheid, de waarachtige God, de Heere der heerlijkheid. Deze, opdat Hij zou kunnen lijden en sterven, neemt onze menselijke natuur uit een mens aan in enigheid van Zijn Persoon, en wordt ons in alles gelijk, uitgenomen de zonde. Dit is het allergrootste wonderwerk, overtreffende de schepping van hemel en aarde. Blijft hier wat bij staan, totdat de grootheid en heerlijkheid van de Persoon aan uw harten openbaar wordt, en gij Hem in eerbiedigheid als zodanig erkent, dan zal de verwondering onze ziel wegrukken, en doen zeggen: Zo'n Persoon lijdt Die? Betaalt Die?

(b) Beschouwt Hem ook in de relatie en betrekking die Hij op u heeft, en gij op Hem hebt; kent gij Hem niet, gelovigen? Hij is het die u voorkwam toen gij dood, toen gij blind, toen gij in zonden en duisternis bedolven lag, die u met Zijn licht bestraalde, die u levend maakte, die u nog gedurig naar Hem optrekt, naar Hem doet uitzien, verlangen, schreien, wachten. Hij is het die u in uw sukkelen, in uw kruis heimelijk ondersteunt, moed geeft, versterkt en hoop geeft. Hij is het, die Zich wel eens aan u openbaarde, die u wel eens gekust heeft met de kus Zijns monds, en u Zijn liefde deed gevoelen, die wel tot u zei: *Uw zonden zijn u vergeven.* Hij is het naar wie al uw lust en begeerte is, uw Heere, uw Hoofd, uw Bruidegom. Deze stelt Zich uit liefde, ik herhaal het nog eens, ja uit liefde, in uw plaats als uw Borg, neemt al uw zonden van u af, en brengt ze over op Zich, op Zijn rekening. Hij ontvangt de

slagen die u verdiend had; de straf die u de vrede aanbrengt, was op Hem. Blijft hier wat bij staan, laat uw liefde gaande worden door het erkennen van Zijn liefde tot u. Hoort uw Beminde als tot u zeggen: *Mijn vriendin, Ik heb u hartelijk lief, ziet hier een blijk van Mijn liefde, dat lijden is tot betaling van uw zonden, dit, dat zo bitter is, dat zo zwaar is te dragen, dat Ik zo bebloed er uitzie, van het hoofd tot de voeten, dat Ik zo benauwd ben van binnen door de drukkende toorn van God, dat lijd Ik gewillig, en eer Ik u zou zien verloren gaan, en gedogen dat gij niet bij Mij zou Zijn in eeuwige heerlijkheid, Ik wilde het nog wel duizend en duizendmaal lijden!*
Zal dit uw hart niet week maken in wederliefde, en zoetelijk doen smelten in liefdestranen? Dit te erkennen, dat Jezus zo'n hoog Persoon is, en dat Hij u zo na is, en alles uit liefde tot u doet, dat roert, dat geeft de kracht en klem aan de overdenking van Christus' lijden. Blijft bij uw ongeloof niet staan, geeft er u niet in toe, want dat maakt de overdenking vruchteloos; verheft u in het geloof, en ziet de lijdende Jezus zo aan, en alzo betalende, gewis 't zal u vrolijk maken, en in liefde verwarmen.

2. Voor wie.

XXXV. En wie zijt gij, voor welke Christus dit lijdt? In uzelf, van buiten en binnen, is niet dan zonde, en daarom in uw natuur zo hatelijk, walgelijk, onverdraaglijk, verdoemelijk; wat is er een ongelijkheid tussen Jezus en u. Zinkt weg in uw wangestalte, erkent u alleen niet waardig, dat iemand, veel minder God, en de Zoon Gods, naar u zou omzien en aan u zou denken; maar daarenboven, dat in u is al datgene dat de Heere Jezus een afkeer van u zou doen hebben, om u iets goeds te doen. Blijft in het gezicht van uw wangestalte staan, totdat gij geheel u zo vindt, als wij zeiden, en brengt u dan zo tot de Heere Jezus door het geloof. Wordt wel klein, maar niet ongelovig door het gezicht, dat het alle begrip te boven gaat, dat gij bemind zou worden, en van Jezus zo bemind zou worden, dat Hij uit liefde voor u zou lijden en sterven; gelooft dat het evenwel zo is, en zegt: *'t Is van de Heere geschied, al is het wonderlijk in mijn ogen.*
Ja, gaat nog verder, en overweegt het kleine getal der mensen, voor welke de Heere Jezus Zich tot Borg gesteld heeft, in tegenstelling van de grote menigte der mensen, die Hij niet liefheeft, en niet eens heeft willen aanzien, voor wie Hij geen Borg heeft willen wezen. Denkt dan, waarom mij, waarom mij meer dan een ander, ik die de vuilste, de booste, de dwaaste, de onverdragelijkste van allen ben? Waarom bemint de Heere mij, uit zovele duizenden één? Waarom ben ik juist onder de weinigen, onder de uitverkorenen? Jezus mijn Borg, Jezus mij lief met een eeuwige liefde, daar zovele miljoenen mensen naar de hel gaan; ik, ik, onder de lievelingen, die tot de hemel geleid worden? Dit is mij te groot, dit is mij te hoog, hier moet ik stilstaan, totdat een volmaakte staat mij bekwaam maakt om meer te kunnen vatten, mij meer te kunnen verwonderen, en meer te kunnen wederom liefhebben en dankbaar te zijn.
Zie toe, dat de grootheid van de zaak, en uw kleinheid, u niet wegrukt tot ongelovigheid, daar u blijken hebt van beginselen van de genade; dat was de liefde Gods te kort gedaan, dat was de mens te hoog verheffen, alsof Zijn beminnelijkheid de eerste oorsprong was van de liefde Gods, dat zou het gehele werk van de genade omkeren, en beletten dat de prijs van Zijn heerlijker genade Hem niet gegeven werd. Daarom houdt het geloof vast.

3. **Overdenkt wat geleden is van de krib tot het kruis.**

XXXVI. Gaat in die gestalte van de krib tot het kruis, en beschouwt ieder punt van het lijden op zichzelf, en blijft bij ieder met uw gedachten wat staan. 't Is ons tevergeefs zo stipt niet beschreven, daarom moet het ons ook niet vervelen, van stuk tot stuk het te overwegen; in ieder deeltje ligt wat zonderlings opgesloten, in ieder openbaart zich een bijzondere zonde, en een bijzondere straf, overeenkomende met die zonde, en een wegneming van dezelve. Dit zal het lijden in zijn uitgebreidheid u doen zien, en dat uw zonden oorzaak van dat lijden zijn, dat gij met uw zonden Hem dat lijden hebt aangedaan. Jezus had niet behoeven te lijden, zo gij niet had gezondigd. O hoe zoet is het, gevoelig beschaamd te zijn over onze zonden, als oorzaak van Christus' lijden, en te zeggen: *Mijn lieve Jezus, hoe smart het mij, dat ik U dit lijden heb aangedaan, waarom lijd ik niet liever zelf? Was het nog te doen, en kon ik het te boven komen, ik zou niet kunnen gedogen dat Gij voor mij zou lijden, ik zou het zelf dragen; maar nu kan ik het niet verdragen, en het te boven komen, en had eeuwig daaronder moeten blijven liggen. Daarom erken ik uw liefde, en waardeer uw smart; ik ben hartelijk verblijd dat Gij in mijn plaats treedt, voor mijn zonden voldoet, mij het eeuwige leven verwerft; in eeuwigheid wil ik het erkennen, U liefhebben en danken.*

Oorzaken van onbeweeglijkheid.

XXXVII. 't Is te verwonderen dat men zo weinig ontroerd wordt, en zo weinig bewegingen heeft over het lijden van Christus, een ieder is daarvan bij zichzelf bewust, en klaagt over de hardigheid van Zijn hart. Vraagt u *wat de oorzaak daarvan is?*
Ik antwoord:

(a) in sommigen is het onkunde, men heeft alleen een gewone gedachte dat Christus gestorven is voor de zonde. Men kent de schrikkelijkheid van de zonde niet wel, noch de zwaarheid van de toorn van God, daarom kan men het niet recht waarderen.
(b) In sommigen is het gewoonheid, men heeft het zo dikwijls gehoord, daarom zijn de bewegingen daarover weg.
(c) In sommigen is het ongewoonheid, men heeft zich niet gewend op dat lijden te starogen.
(d) In sommigen is het ongelovigheid, zo niet historische ongelovigheid, ten minste toepassende ongelovigheid; 't is voor mij niet, daarom heeft men noch lust, noch smaak in Zijn hart tot het beschouwen, en tot zich te verbreken om Zijn gedachte daarop te laten malen.
(e) 't Is geesteloosheid, 't is luiheid, 't is kleinachting; daarom schaamt u, en wees hierin werkzaam, en hoe meerder u het doet, hoe gemakkelijker en zoeter het u zal worden.

4. **Vertroostingen tegen schuld en lijden.**

XXXVIII. Blijvende in die staat, zo beschouwt het lijden van Christus met toepassing tot vertroosting, en tegen schuldigheid en tegen gelijk-lijden.
(1) *Tegen schuldigheid.*
Als de ziel zich rondom bezet vindt met zonden, grote, kleine, tegen God, tegen haar naaste, tegen ieder gebod, als die haar drukken en als een zware last te zwaar worden, als ze gewaar wordt het verbergen van Gods aangezicht, het toesluiten van de weg om tot Hem te naderen, de toorn van God, de schrik van het geweten, de vrees van nog eens verloren te zullen gaan; dan moet de ziel vooral zich niet toegeven in die nare gestalte; want het zou haar maar krenken; maar begeeft u tot de beschouwing van Christus' lijden. Overweegt opzettelijk de waarheid van Christus' voldoening in plaats van de zondaar,

de volmaaktheid van die voldoening, voor grote, voor kleine, voor veelvuldige, voor alle erf- en dadelijke zonden, die begaan zijn van ons begin af tot aan de dood, en blijft daarop zolang staan, totdat gij uit Gods Woord ziet dat het waarheid is, en dat de waarheid in Gods Woord ook in uw hart waarheid worde, en gij ten volle verzekerd wordt, dat ja Christus als Borg volkomen voldaan heeft, en dat een mens, voor welke Christus voldaan heeft, onbedenkelijk gelukkig is, dat er in hem geen zonde is, die niet voldaan is, dat God die is een verzoend Vader, en dat hij zeker een erfgenaam is van het eeuwige leven, en dat ook inderdaad deelachtig zal worden, hij worde dan ook op zo'n duistere en onsmakelijke weg daarheen geleid als het zij.
Dit dan in 't algemeen als de onfeilbare waarheid Gods vaststellende, zo komt tot u zelf, en ziet, of dan de Heere geen de minste ware genade in u gewrocht heeft; of de ziel zich niet gevonden heeft, of nog vindt in de overtuiging van zonden, van verdoemelijkheid, van onmacht; of de Heere u niet een ander hart gegeven heeft dan tevoren, zodat gij nu haat dat u tevoren beminde, en nu bemint dat u tevoren haatte de wereld en zonde u niet zijn tot vreugde, maar tot droefheid; dat het afleven van God en nu tot bittere smart is, en het al uw lust zou zijn, in 't licht van Gods aangezicht te wandelen, in waarheid, in oprechtheid, in gehoorzaamheid, in alleenheid; of u Jezus als Borg niet kent, naar Hem uitziet, verlangt, bidt, schreit, en of gij niet wel dikwijls u aan Hem hebt aangeboden, u aan Hem overgegeven, en om gerechtvaardigd en geheiligd te worden, en Hem als Borg niet wel dikwijls hebt aangenomen, om door Zijn lijden en sterven, als het rantsoen, met God verzoend te worden; of uw inzicht en oogmerk nu is niet zonde, niet wereld, maar Gode welbehaaglijk te leven; of de Heere op uw menigmaal zoeken, bidden, schreien, aannemen, overgeven, niet wel eens rust in uw ziel, vrede, stilte, hoop, of ook niet wel eens verzekering en blijdschap heeft gegeven. Dit nu alles bij elkaar nemende, zo moet het u niet alleen doen besluiten, dat Christus uw Borg is, omdat die genaden in niemand gewrocht worden, dan alleen in die, welke deel als Christus' lijden en sterven hebben; maar dit moet u ook doen gaan tot Christus' lijden, 't welk ik nu beoog, omdat als waarheid, als voldoenende, beschouwende op uw ziel toe te passen, als in uw plaats geleden, en dat uw zonden daardoor nu volkomen betaald zijn, God met u bevredigd is, en gij gesteld zijt tot een kind en erfgenaam van God. Hier komt de worsteling van het geloof te pas, de dadelijke aanneming, het dadelijk geloven, totdat de ziel in geloof zeggen kan: *Die mij heeft liefgehad, en Zichzelf voor mij heeft overgegeven.* Dan waardeert men het lijden van Christus, dan verheerlijkt men de Vader en de Zoon; daarom zijt hierin bezig, en rust niet tot gij er u in verblijden kunt.

(2) *Tegen gelijk-lijden.*
XXXIX. Beschouwt het lijden van Christus tot troost tegen gelijk-lijden. Ik behoef u niet te verzekeren dat u dergelijk lijden naar ziel en lichaam in deze wereld zal overkomen; u weet dat genoeg door ondervinding, u proeft het misschien nu tegenwoordig. U zult nog dikwijls ondervinden de bitterheid van de zonden, 't misnoegen Gods over dezelve, 't verbergen van Gods aangezicht, de onvrijheid en schrik van het geweten, de vrees van de dood, de angst wegens verdoemenis, de bestrijdingen van de satan, armoede, verachting en versmaadheid, zo door uw eigen schuld, als om de Godzaligheid en naam van Christus, verdrukkingen om des Woords wil, ofschoon gij het zo niet aanmerkt. Misschien zult gij nog wel geroepen worden tot het martelaarschap, om met uw bloed de waarheid te verzegelen, ook pijnen en smarten van het lichaam, ja wel alle soorten van lijden van Christus, de een meer, de ander

minder. Maar gelovigen, u hebt dit lijden niet aan te zien als toorn van God tegen u; want Christus heeft voor alle schuld en straf voldaan. God is rechtvaardig. Hij eist en straft de zonden niet tweemaal, maar omdat de Borg voldaan heeft, zo zijt gij vrij. 't Zijn geen eigenlijk gezegde straffen, noch toorn tegen de persoon; de angel, de vloek is er uit weg. 't Zijn voor u vaderlijke kastijdingen uit liefde, te uw beste; 't is de weg, die de Heere verordineerd heeft, om Zijn kinderen daardoor ten hemel te leiden.
Daarom hebt in al uw wederwaardigheden 't oog op het lijden van Jezus Christus, en past u dat door een werkzaam geloof toe, totdat u levendig verzekerd wordt, dat Hij de schuld en de vloek van u heeft weggenomen, en dat die smarten u in liefde toekomen. Houdt u nabij de lijdende Jezus, en laat het u genoeg Zijn, dat gij uw Heere gelijk wordt, *neemt uw kruis op en volgt Hem na.* Hij heeft medelijden met u, Hij zal u ondersteunen, en telkens uitkomst geven; hebt het oog gedurig op de zaligheid, ziet van de wereld af, dit land zal uw rust niet Zijn; verblijdt u in de hoop der heerlijkheid, vernedert u dan onder de krachtige hand van God, opdat Hij u verhoge te Zijner tijd, 1 Petrus 5:6. *Wacht op de Heere; zijt sterk, en Hij zal uw hart versterken, ja, wacht op de Heere,* Psalm 27:14.

5. **Navolging zich in lijden alzo te gedragen.**
XL. Beschouwt het lijden van Christus ook tot navolging, en om u zo in het lijden te gedragen gelijk Christus Zich gedragen heeft, en om Christus' lijden te stellen tot een voorbeeld om de oude mens zo te handelen, als Christus om uw zonden gehandeld is.
(1) Gedraagt u zo in het lijden, als Christus het gedragen heeft.
(a) Christus was niet ongevoelig; zo ook gij, gevoelt ook het minste ongemak.
(b) Christus klaagde over Zijn benauwdheid, van binnen en van buiten Hem aangedaan, aan God en mensen, en hield Zich bij hen; zo ook gij, klaagt het God en mensen; klagen, steunen wegens smart is geen ongeduldigheid, noch zonde; verlaat het gezelschap van mensen niet; wee die alleen is! Christus hield zich bezig met bidden; zo ook gij: *Is iemand onder u in lijden? dat hij bidde,* Jak. 5:13.
(c) Christus merkt al het lijden aan als komende van God. *De drinkbeker, die Mij de Vader gegeven heeft, zal Ik die niet drinken?* Joh. 18:11. Zo ook gij, oefent het geloof van de voorzienigheid Gods, en leert altijd te zien, dat het Gods hand is; zijt verzekerd, daar is werk aan vast.
(d) Christus bleef in het geloof, en oefende dat in Zijn grootste duisternis en verlating, en zei ook dan nog: *Mijn Vader, mijn God;* zo ook gij, werpt uw geloof en vrijmoedigheid niet weg; want daaruit moet toch al het wèl dragen in het kruis voortkomen; zo gij dan in het geloof bezwijkt, zo hebt gij dubbel kruis.
(e) Christus bleef volstandig in het lijden te dragen, en wilde daar niet uitscheiden totdat alles volbracht was. Zo ook gij, de lijdzaamheid hebbe een volmaakt werk; gelijk gij God geen reden moet afeisen, waarom Hij zo met u handelt, dat u oordeelde of Gods handelingen al recht zijn, maar dat u aan de wil Gods genoeg moet hebben; zo moet u de Heere ook geen perk stellen, en tijd bepalen, hoelang u het dragen zult.
(f) Christus troostte Zich met de belofte van goede uitkomst, en hield de heerlijkheid in 't oog, en om die vreugde, die Hem voorgesteld was, verachtte Hij de schande, en verdroeg het kruis. Zo ook gij, ziet op de beloften, die ja en amen zijn, en maakt er u levendig door, ziet op de heerlijkheid, ziet op de eeuwige rust, blijdschap en zaligheid, dan zullen de verdrukkingen lichter zijn te dragen, en u zult er u heiliger

in gedragen, en men zal bevinden, dat het maar lichte verdrukkingen zijn, die zeer haast voorbijgaan.

2. **De oude mens alzo te kruisigen.**
Stelt Christus in Zijn lijden u ook voor tot een voorbeeld, om de oude mens zo te handelen, en de zonde te doden. Ziet de wereld en alle zonden nu aan met verachting en verfoeiing, als een opgehangene en gekruiste. Kruisigt het vlees met zijn begeerlijkheden. Hoe, zou gij nog doen 't geen Christus zo zuur heeft moeten betalen; Zal de liefde tot Christus, en de achting voor Zijn lijden in u niet een heilige weerwraak verwekken, om nu smart aan te doen en te doden, 't geen Christus zo'n smart aangedaan en gedood heeft? Zo Christus voorstellende als een Voorbeeld, en als een krachtige beweegreden om de zonden te doden, zo zal, door de vereniging met de lijdende Jezus door het geloof, ook kracht van Hem uitgaan en sterkte, om in het kruisigen en doden voort te gaan, en in dat werk toe te nemen in sterkte. Welaan dan, *houdt het daarvoor, dat gij wel der zonde dood zijt, maar Gode levende zijt in Christus Jezus, onze Heere,* Rom. 6:11. *Oordeelt, dat, indien één voor allen gestorven is, zij dan allen gestorven Zijn ..., opdat degenen, die leven, niet meer zichzelf zouden leven, maar Die, die voor hen gestorven en opgewekt is,* 2 Kor. 5:15.

Verschrikking voor de goddelozen.
XLI. Onbekeerden! komt ook gij en beschouwt aandachtig het lijden van Christus, om daarin als in een spiegel te zien, wat u overkomen zal, tijdelijk en eeuwig, indien gij u niet bekeert, of het een middel mocht zijn tot uw bekering en geloof.

(a) U dan, die de zonde in haar gruwelijkheid en bitterheid nog niet kent, en uw ellendigheid nog niet ziet en gevoelt, gij die nog met vermaak in de zonde leeft en acht, als het maar vermakelijk is, dat het dan geen kwaad kan, of het wel zonde is, dat daaraan niet gelegen is.
(b) U, die alleen in de aarde wroet als een mol, de een om de kost, de ander om rijkdommen, een ander om eer, aanzien en staat, alsof dat de zaak was, en of het daaraan gelegen was, daarop alleen malen de gedachten, daarover gaan alle bekommeringen en begeerten, daar alleen ziet het oog naar, daarnaar werkt de hand en gaat de voet.
(c) U, die nog niet gevoelt en weet wat een schrikkelijke staat het is God te missen, en in afgescheidenheid en godvergetenheid te leven, en hoe zalig een staat het is, in de verzoening en gemeenschap met God te leven, en daarom voor het een geen schrik en naar het ander geen begeerte hebt.
(d) U, die nog de noodzakelijkheid van de voldoening aan de rechtvaardigheid Gods niet kent, maar meent als gij berouw hebt over de gedane grove zonden, en u bidt om vergeving, dat het dan wel gaan zal.
(e) U, die Christus als de Borg nog niet kent, voldoenende voor de zonden van degenen, die zalig zullen worden, en niet weet hoe men Christus door het geloof aanneemt, en geen worstelingen en oefeningen van het geloof hebt.
(f) U, die burgerlijk leeft, veel ter kerk gaat, gedoopt zijt, ten avondmaal gaat, en zo leeft, dat niemand op u wat oneerlijks te zeggen heeft, en daarop een goed vertrouwen hebt om zalig te zullen worden. Arme mens! U zijt nog dood in zonden en misdaden, u zijt nog blind, u zijt nog zonder Christus, en buiten staat om zalig te worden.

Komt en beschouwt het lijden van stuk tot stuk, spoort de oorzaak na, waarom Christus dat alles lijdt, en ziet dat het alleen is voor de bekeerden, voor de gelovigen, en zijt gevoelig overreed, dat gij er geen deel aan hebt, maar dat gij datzelve in alle eeuwigheid zult lijden, indien u zo blijft, en zo sterft. Want indien de rechtvaardigheid Gods zo toornt op de Borg over de zonden van de uitverkorenen, die Hij van eeuwigheid af liefgehad heeft, wat meent gij, dat gij vrij zult gaan? O nee! Indien dat geschiedt aan het groene hout, wat zal dan aan het dorre geschieden? Besluit dan met levendige toepassing, dat u geen deel hebt aan Christus en aan al Zijn verdiensten; maar dat ge, in uzelf gevonden, eeuwig zult liggen onder het gemis van God, en onder de schrikkelijke en onverdraaglijke toorn van God.
God brenge het op uw hart, doe u sidderen en beven, en wetende de schrik des Heeren, begeeft u tot deze Jezus, zoekt Hem, tracht naar het geloof in Hem, om door Hem tot God te gaan, en zo zalig te worden.

Maar acht u dit alles niet, acht u het bloodaards-angsten, keert ge er u met het hart van af, u, die dit hoort lezen, of leest, … wel gaat dan heen, maar u zult weten dat het u gezegd is, en uw verdoemenis zal te zwaarder zijn.

Hoofdstuk 23

Van de Staat van Christus' verhoging.

Gezien hebbende de Staat van Christus' Vernedering, waarin Hij de zaligheid voor de uitverkorenen verworven heeft, gaan wij over tot de Staat van Verhoging, waarin Hij Zijn uitverkorenen de zaligheid toepast en deelachtig maakt.

De Persoon naar de menselijke natuur is verhoogd.
I. Deze Staat wordt genoemd, dan Verhoging: Filip 2:9. *Daarom heeft Hem ook God uitermate verhoogd.* Dan verheerlijking: Lukas 24:26. *En in Zijn heerlijkheid ingaan.* Gelijk Christus, een Goddelijk Persoon zijnde, leed, niet naar Zijn Goddelijke natuur, maar naar de menselijke; zo is Hij ook niet eigenlijk verhoogd naar de Goddelijke, die was en bleef de Allerhoogste, de Allerheerlijkste en de Onveranderlijke; doch die vertoonde zich in de verhoging klaarblijkelijk, die Hij in de vernedering doorgaans verborg; maar Hij is verhoogd naar de menselijke natuur. *Niet dat de menselijke natuur afzonderlijk verhoogd is,* maar de **Goddelijke Persoon** is verhoogd naar de menselijke natuur. En gelijk Christus in de vernedering alles als Borg en Middelaar deed en leed, zo is Hij ook als Borg en Middelaar verhoogd, en daarom of Hij wel voor Zichzelf de heerlijkheid verdiend had, volgens het verbond der Verlossing, zo was het toch alles ten nutte van Zijn uitverkorenen, en alles daalde wederom af tot hen.

Deze staat wordt gewoonlijk in vier trappen onderscheiden, namelijk:
1. De opstanding uit de dood;
2. de hemelvaart;
3. het zitten ter rechterhand van God;
4. het komen ten oordeel.

1. **De opstanding.**

II. De eerste trap is de opstanding van Christus uit de dood. Dit is het hoofdpunt van onze Christelijke godsdienst, aan dat te geloven en te belijden de zaligheid hangt. 1 Kor. 15:14. *Indien Christus niet opgewekt is, zo is dan onze prediking ijdel, en ijdel is ook uw geloof.* Rom. 10:9. *Indien gij met uw mond zult belijden de Heere Jezus, en met uw hart geloven, dat Hem God uit de doden opgewekt heeft, zo zult gij zalig worden.* Daarom wordt dit punt zo overvloedig en klaar in Gods Woord voorgesteld, dan door *opstaan,* Matth. 28:6, dan door *opgewekt zijn,* Rom. 4:14, *levend worden,* Openb. 2:8. Hiervan hebben wij aan te merken,
- de waarheid,
- de noodzakelijkheid
- en de nuttigheid.

De waarheid

De waarheid, dat Christus van de doden is opgewekt, blijkt:

(1) uit de geschiedenis van de opstanding, beschreven Matth. 28; Markus 16; Lukas 24; Joh. 20.
(2) Uit getuigenis:
  (a) Van de engelen, Matth. 28:5-7; Lukas 24:7.
  (b) Van de vijanden die het graf bewaarden, Matth. 28:11.
  (c) Van de apostelen: Hand. 2:32. *Deze Jezus heeft God opgewekt; waarvan wij allen getuigen zijn.* Hand. 4:33. *De apostelen gaven met grote kracht getuigenis van de opstanding van de Heere Jezus.* 2 Tim. 2:8. *Houd in gedachtenis, dat Jezus Christus uit de doden is opgewekt.*
(3) Uit de verschijning van Christus aan de gelovigen na zijn opstanding: Hand. 1:3. *Aan welke* (apostelen) *Hij, ook, nadat Hij geleden had, Zichzelf levend vertoond heeft, met veel gewisse kentekenen, veertig dagen lang, zijnde van hen gezien, en sprekende van de dingen, die het Koninkrijk van God aangaan.*
  Hij heeft Zich vertoond aan:
  (a) Maria Magdalena, Joh. 20:14, 18.
  (b) Aan de vrouwen, die van het graf kwamen, Matth. 28:2, 10.
  (c) Aan Petrus , Lukas 24:34.
  (d) Aan de twee discipelen, naar Emmaüs gaande, Lukas 24:13-31.
  (e) Aan de elven, in Thomas' afwezen, Joh. 20:19.
  (f) Acht dagen daarna aan de elven. Thomas tegenwoordig zijnde.
  (g) Aan zeven discipelen, die gingen vissen, Joh. 21:1.
  (h) Aan elf discipelen in Galiléa, waar Christus hen bescheiden had, Matth. 28:16.
  (i) Aan meer dan vijfhonderd broederen tegelijk, 1 Kor. 15:6.
  (j) Aan Jakobus, 1 Kor. 15:7.
  (k) Aan de apostelen, toen Hij ten hemel voer, Hand. 1:9.
  (l) Na Zijn hemelvaart: aan Stéfanus, Hand. 7:55.
  (m) Aan Paulus, Hand. 9:17; 1 Kor. 15:8.
  (n) Aan Johannes, aan wie Hij de openbaringen gaf. Dus heeft Christus Zich aan de Zijnen geopenbaard, en heeft de godlozen, die Hem smadelijk verworpen hadden, niet willen verwaardigen Zich aan hen te openbaren.

De omstandigheden.

III. In Christus' opstanding zijn verscheiden zaken aan te merken. Namelijk:

(a) Dat Christus is opgestaan met een aardbeving. Toen Hij stierf, beefde de aarde, en het voorhangsel des tempels scheurde. Nu beeft de aarde wederom, 't welk niet alleen een bewijs was van Christus Godheid, maar men kan het ook aanmerken en toepassen op de toorn van God tegen de Joden en hun land 't welk verwoest en verlaten zou worden, en de inwoners jammerlijk omkomen, en de godsdienst van hen genomen, en tot de heidenen overgebracht worden, alsmede, dat nu, alle beweeglijke dingen, de ceremoniën een einde hadden, en dat een onveranderlijke godsdienst in de plaats zou komen.

(b) Christus' opstanding werd ook verheerlijkt door het neerdalen van een engel in hemelse heerlijkheid, wiens aangezicht was als een bliksem, en Zijn kleren wit als de sneeuw. Die wentelde de steen van de deur des grafs, in 't aanzien van de wachters, die daardoor verschrikt en als doden werden; maar tot de vrouwen zei hij: *Vreest gij niet, Jezus is hier niet, Hij is opgestaan, gelijk Hij gezegd heeft,* 't welk daarna bevestigd werd door twee engelen in 't wit, gevende daardoor niet alleen hun

heiligheid te kennen, maar ook de blijdschap, en de triomf over Christus' opstanding.

(c) De tijd van Christus' opstanding ten opzichte van de tijd des jaars was in het voorjaar, omtrent de tijd als dag en nacht even lang zijn. Ten opzichte van de dag, het was ten derden dage na Zijn dood. Hij is geen drie volle etmalen in het graf geweest; want dan had Hij op de vierde dag moeten opstaan; maar Hij is op drie dagen in het graf geweest, namelijk, op Vrijdag voor zonsondergang, met welke bij de Joden de dag eindigde; van de ondergang van de zon des Vrijdags tot aan de ondergang van de zon des Zaterdags, was de tweede dag; en van ondergang van de zon des Zaterdags tot aan het opgaan van de zon des Zondags, dat was de derde dag. Dus is Christus drie dagen, een deel genomen voor het geheel, in het graf geweest, en is ten derden dage tegen het opgaan van de zon opgestaan, zodat men om drie dagen te vinden, niet behoeft te beginnen met het lijden van Christus in de hof, noch met de drie-urige duisternis aan het kruis. Hij, die *de Morgenster is.* Openb. 22:16, Hij, die *de Zon der gerechtigheid is,* Mal 4:2, Hij, die de Opgang is uit de hoogte, Lukas 1:78, Hij, die *een Licht is tot verlichting van de heidenen,* Lukas 2:32, is met het aanbreken van de dag wederom levend geworden. Niet eerder is Christus opgestaan, opdat men ten volle verzekerd zou zijn, dat Hij waarlijk gestorven was; niet later, opdat het lichaam geen verderving onderworpen zou worden, volgens Psalm 16:10, en alle delen van het lichaam in staat zouden blijven om de ziel wederom te ontvangen.

De sabbat geen voorbeeld van Christus' begrafenis.

IV. Christus is op de Joodse Sabbat in het graf geweest, doch de Sabbat was geen voorbeeld van het liggen van Christus in het graf. Want:

(1) Dat staat nergens in de Bijbel.

(2) Christus is ook op de Vrijdag en op de Zondag in het graf geweest.

(3) De Sabbat was een dag van blijdschap, en het Zijn van Christus in het graf de uiterste droefheid.

(4) De begrafenis was een trap van Christus' vernedering, en niet van verhoging. 't Was een lijden van Christus, ziel en lichaam waren van elkaar gescheiden, zodat het geen rust voor Christus was. Als Zijn vlees gezegd wordt in *hoop te rusten,* Hand. 2:26, dat is niet dat Christus in die staat rustte, Zijn genoegen nam, maar dat Hij in die hoop van de opstanding rustte, waarvan Hij zeker was.

(5) Zo de Sabbat een voorbeeld van Christus' begrafenis was geweest, zo hadden wij nu geen Sabbat, die moest dan met alle ceremoniën afgeschaft Zijn en blijven; maar de Sabbat is een eeuwigdurend gebod, gelijk uitvoerig getoond zal worden; zo dan geen voorbeeld, Christus stond op de eerste dag van de week op, en omdat toen alle ceremoniële godsdienst een einde had, zo was het ook noodzakelijk, dat die dag, op welke de schaduwachtige dienst inzonderheid gepleegd werd, verzet werd, en dat de Sabbat voortaan gehouden werd op de dag van Christus' opstanding, die door de apostel Johannes *de dag des Heeren* genoemd wordt, Openb. 1:10, en van die tijd af tot op deze dag gevierd is geworden.

Met wijs beleid.

(d) Christus is opgestaan met bedaardheid en wijs beleid. Gelijk iemand die van de slaap ontwaakt, Zijn nachtgoed aflegt en zich aankleedt, alzo liet Christus het doodskleed in het graf, en de zweetdoek die op Zijn aangezicht gelegen had, was samengerold, en in een plaats bijzonder gelegd, Joh. 20:7.

Christus heeft Zichzelf opgewekt.
V. De oorzaak van Zijn opstanding is Christus Zelf. De menselijke natuur bestaat uit ziel en lichaam. Deze werden door de dood gescheiden, maar die beide delen bleven verenigd met de Goddelijke natuur. 't Was en bleef de ziel, 't was en bleef het lichaam van de Zoon Gods. In de opstanding zond de Goddelijke Persoon Zijn ziel wederom uit het paradijs, de derde hemel, en verenigde die wederom met Zijn lichaam, en maakte alzo Zijn eigen aangenomen mensheid wederom levend door Zijn Goddelijke kracht, zodat Christus niet door eens anders kracht is opgewekt, gelijk andere mensen, maar Christus is actief, dadelijk opgestaan en levend gemaakt door Zijn eigen kracht, door Zichzelf. De Goddelijke natuur wekte Zijn eigen menselijke natuur op. Dit blijkt:

(1) Uit Joh. 2:19, *Breekt deze tempel, en in drie dagen zal ik denzelve oprichten. De tempel, van welke Christus sprak, was Zijn lichaam,* vers 21. Deze tempel, dat is, Zijn lichaam, zouden de Joden verbreken, dat is doden, en dan zou de Heere Jezus zelf, en niet een ander, dat wederom levend maken. *Ik zal hem oprichten.*
(2) Uit Joh. 10:17, 18, Overmits Ik mijn leven afleg, opdat Ik hetzelve wederom neme. *Niemand neemt hetzelve van Mij, maar Ik leg het van Mij zelf af; Ik heb macht hetzelve af te leggen, en heb macht hetzelve wederom te nemen.* Diezelfde macht, die Hij had om af te leggen, diezelfde macht had Hij om het leven wederom te nemen. Volgens die macht heeft Hij zo het ene als het andere gedaan.
(3) Uit Rom. 1:4, *Die krachtig bewezen is te zijn de Zoon van God, naar de Geest van de heiligmaking, uit de opstanding der doden.* De apostel stelt de opstanding der doden als een krachtig bewijs, dat Christus waarachtig God is. Nu, enkel levend gemaakt te worden, en uit de doden op te staan, is geen bewijs van Godheid; want dat is geschied aan veel anderen, en zal alle mensen gebeuren; zo is dan dat opstaan, 't welk een bewijs is van de Zoon Gods te Zijn, een kracht van Hem zelf, omdat niemand de doden kan opwekken, veel minder zichzelf, dan die de waarachtige God is. 't Blijkt ook daaruit, omdat de twee naturen van Christus, vers 3 en 4, tegen elkaar gesteld worden, en duidelijk van elkaar worden onderscheiden. Christus wordt daar voorgesteld kata sarka *naar het vlees,* en kata pneuma *naar de Geest,* dat is naar Zijn Godheid, Hebr. 9:14. Gelijk Hij nu gedood is naar het vlees, naar de menselijke natuur, zo is Hij levend gemaakt door Zijn eeuwige Geest, Zijn Godheid. Zo blijkt dan dat Hij Zichzelf heeft opgewekt.
(4) Daar was noodzaak dat Hij Zichzelf opwekte, omdat de Borg, die het lijden op Zich nam, hetzelve ook moest te boven komen. Zo een ander Hem had opgewekt, zo had Hij zelf de dood niet overwonnen, en Zichzelf niet verlost, en zo kon Hij diensvolgens ook anderen niet verlossen.
Zegt men: *De Vader wordt meermalen gezegd Christus opgewekt te hebben, zo heeft Hij Zichzelf dan niet opgewekt.*
Ik antwoord: omdat de Vader en de Zoon een en dezelfde God is, zo is ook hun kracht een en dezelfde, dat de Vader doet, doet ook de Zoon eveneens, Joh. 5:19.

Als de opstanding van Christus de Vader wordt toegeschreven, zo geeft het te kennen dat Hij voldaan was, en genoegen nam in de opstanding van de Borg.

Met hetzelfde lichaam.
VI. Gelijk Christus waarlijk is opgestaan, met zonderling verheerlijkende omstandigheden, en door Zijn eigen kracht, zo is Hij opgestaan met datzelfde lichaam, dat aan het kruis gedood was. 't Was alleszins hetzelfde, 't behield alle hoedanigheden van een lichaam, 't bleef zienlijk, tastelijk en plaatselijk, ja 't behield de littekens van de nagelen in handen en voeten, en van de speer in Zijn zijde, gelijk blijkt uit: Lukas 24:39. Ziet mijn handen en mijn voeten; want Ik ben het zelf; tast Mij aan.... Joh. 20:27.... *Breng uw vinger hier, en zie mijn handen; en breng uw hand, en steek ze in mijn zijde....* volgens de gestelde voorwaarde van Thomas, vers 25.

Doch sterfelijk.
Datzelfde lichaam, hebbende en houdende alle lichamelijke hoedanigheden, is na Zijn opstanding onsterfelijk: Hand. 13:34 ... *alzo dat Hij niet meer zal tot verderving keren.* Rom. 6:9. *Wetende dat Christus, opgewekt zijnde uit de doden, niet meer sterft.* Openb. 1:18. *Ik ben levend in alle eeuwigheid.*
En verheerlijkt. Het is verheerlijkt: Filip. 3:21. *Aan Zijn heerlijk lichaam.* Doch in wat trappen, of Hij in Zijn hemelvaart groter verheerlijking van het lichaam inwendig verkregen heeft, dan Hij in de vorige veertig dagen had, is onbekend, omdat het niet beschreven is. Hij kon de uiterste heerlijkheid wel ingehouden hebben, als Hij met Zijn discipelen omging. Hij at met Zijn discipelen, Lukas 24:43, om hen te meer te verzekeren van Zijn opstanding, maar niet omdat Hij spijs van node had; ook heeft de maag de spijs niet verteerd, dat is niet overeenkomende met een verheerlijkt lichaam, maar heeft door Zijn almachtigheid de spijs verzonden of doen verdwijnen.
Dit van de waarheid.

2. **De noodzakelijkheid.**
VII. Het tweede, dat in Christus' opstanding te overwegen is, is de noodzakelijkheid, en dat om deze redenen:
1. Vervulling der profetieën.
Om te vervullen de profetieën, waarvan Christus zegt: Lukas 24:26, 27. *Moest de Christus niet ... in Zijn heerlijkheid ingaan? En begonnen hebbende van Mozes en van al de profeten,* enz. En Paulus: 1 Kor. 15:4, *En dat Hij is opgewekt ten derden dage, naar de Schriften.* 't Is zeker dat er meer voorzeggingen in het OUDE TESTAMENT Zijn dan wij zien; en die wij al duister zien, kunnen wij niet onfeilbaar daartoe brengen. Deze zijn klaar: Psalm 16:10, *Gij zult mijn ziel in de hel niet verlaten; Gij zult niet toelaten, dat uw Heilige de verderving zie.* Deze woorden zegt de apostel Petrus dat van Christus' *opstanding voorzegd waren, Hand. 2:31; Psalm 110:7,* Hij zal op den weg uit de beek drinken; dat is Zijn vernedering; *daarom zal Hij het hoofd omhoog heffen;* dat is Christus' verhoging; dat deze Psalm van Christus spreekt, blijkt uit Hebr. 1:13. Jes. 53:8-12. De vernedering is in deze uitdrukkingen: Angst, gericht, verbrijzeld, Zijn ziel tot een schuldoffer stellen, Zijn ziel uitstorten in de dood. De opstanding is in deze uitdrukkingen: Wie zal Zijn leeftijd uitspreken, Hij zal zaad zien, Hij zal de dagen verlengen, Hij zal verzadigd worden, Hij zal Hem een deel geven van velen, en Hij zal

de machtigen als een roof delen. Dat dit hoofdstuk van Christus spreekt, blijkt Hand. 8:32, 35, en doorgaans in 't NIEUWE TESTAMENT

2. Voorbeelden.
De voorbeelden moesten vervuld worden. Men kan veel dingen voorstellen, waarin enige overeenkomst over de opstanding van Christus is, en die daarop toegepast kunnen worden. Als:
(a) Izak, van welke Paulus zegt, Hebr. 11:19, dat hij hem uit de doden, bij gelijkenis weergekregen heeft.
(b) Jozef, die uit de kuil en daarna uit de gevangenis verlost, en in hoogheid verheven werd, Gen. 41.
(c) Simson, die de poorten van Gaza wegdroeg, en zichzelf verloste uit de hand van Zijn vijanden, Richt. 16.
(d) De weggaande bok Azazel, Lev. 16.
(e) De twee vogels, van welke de een boven levend water gedood werd, en de ander, ingedoopt in het bloed van de gedode vogel, levend wegvloog, Lev. 14:4-7.
(f) Daniël, die uit de leeuwenkuil, en zijn metgezellen, die uit de vurige oven onbeschadigd uitkwamen. Dan. 6:24 en 3:26. In deze allen kan men wel enige overeenkomst vinden, en die op de opstanding van Christus toepassen; maar of het waarlijk voorbeelden zijn van Christus' opstanding, dat gaat zo vast niet.

Deze twee zijn de waarschijnlijkste, doch gaan ook niet zeker.
- De eerste, de staf van Aäron, Num. 17. Die werd dor en dood weggelegd in de tent der getuigenis, buiten het oog van de mensen; en 't geschiedde nu de ander dag, en ziet Aärons staf bloeide, en droeg amandelen, vers 8. 't Is onbetwistelijk, dat Aäron en het Levitische priesterambt een voorbeeld was van de Hogepriester Jezus Christus, waarvan gedurig in de brief aan de Hebreeën gesproken wordt. Als Hogepriester is Christus gestorven, en dood in de aarde gelegd, en voor 't oog van de mensen verborgen, en als zodanig komt Hij wederom levend te voorschijn, en brengt heerlijke vruchten voort. Doch Aärons staf was niet in de aarde gelegd.
- Het tweede, zo het geen toe-eigening is, van Jonas, door de Heere Jezus zelf voorgesteld, Matth. 12:39. Het Zijn in de buik van de walvis zou afbeelden het liggen van Christus in het graf. De bepaling van de tijd, drie dagen en niet langer, en het wederom aan land komen, dat Christus te derde dage wederom zou van de doden opstaan.

3. Middelaarsambt.
De noodzakelijkheid blijkt ook uit het Middelaarsambt. De Middelaar moest:
(a) de dood overwinnen, Hos. 13:14.
(b) Hij moest een eeuwig Koning zijn, Psalm 45:7. Hij moest als Hogepriester ingaan in het Heilige der heiligen, Hebr. 9:24. Hij moest uit de hemel de Heilige Geest over Zijn uitverkorenen zenden, Joh. 16:7. Dit alles kon Hij niet doen, tenzij Hij van de doden was opgestaan.
Dit is de noodzakelijkheid.

3. **De nuttigheid**
VIII. Het derde dat in de opstanding van Christus te overdenken is, is de kracht en de nuttigheid derzelve. Deze is bij uitnemendheid groot, daarom was Paulus zo begerig en zo gedurig bezig de opstanding van Christus te beschouwen. Filip. 3:10. *Opdat ik Hem kenne, en de kracht Zijner opstanding.*

1. **Rechtvaardigmaking.**
De eerste vrucht is de rechtvaardigmaking. Zie deze: Rom. 4:24, 25. *Maar ook om onzentwil, welke het zal toegerekend worden, namelijk degenen, die geloven in Hem, die Jezus onze Heere uit de doden opgewekt heeft. Welke overgeleverd is om onze zonden, en opgewekt om onze rechtvaardigmaking.* Zolang de Borg onder het lijden bleef, en de dood nog macht over Hem, had, zo was de laatste kwadrantpenning nog niet betaald; maar toen Hij ook de laatste vijand, de dood, overwonnen had, en triomferende levend te voorschijn kwam, dat was een blijk dat de zonde volkomen was voldaan, en het rantsoen betaald, dat Gods gerechtigheid voldaan was, en genoegen nam in die voldoening, en de Borg alzo gerechtvaardigd zijnde, 1 Tim. 3:16, zo zijn dan alle kinderen van God in Hem verzoend. Geen zonde, of het minste gedeelte van die, is onbetaald, en daarom zijn ze vrij van alle schuld en straf. Als dan iemand gevoelt de schrikkelijkheid van schuld en straf, als hij God aanmerkt als vertoornd over de zonde, als er geen vrede, maar enkel schrik is in het geweten (de zodanigen is de rechtvaardigmaking allerbeminnelijkst), hij kere zich hierheen, en zie door het geloof de Borg aan, als uit de doden opgestaan, tot een bewijs van volkomen voldoening, hij neme Hem aan, die u roept, en al Zijn volheid om niet aanbiedt, en hij ga dan tot God, en vrage de Heere door de Opstanding van Christus uit de doden: (1 Petrus 3:21) *Is mijn zonde niet gestraft? Is mijn schuld niet voldaan? Is mijn Borg uit de doden niet opgestaan, en alzo ontslapen? Zijt Gij nu niet mijn verzoende God en Vader? Heb ik nu geen vrede met U?* Hij worstele alzo om zich dat alles toe te passen, op grond van de beloften aan allen, die Christus aannemen, totdat hij de kracht van Christus' opstanding gevoele, tot Zijn rechtvaardigmaking en vrede in God.

2. **Heiligmaking.**
IX. De tweede vrucht is de heiligmaking. Deze toont de apostel: Rom. 6:4, 5. *Wij zijn dan met Hem begraven, door de doop in de dood, opdat, gelijkerwijs Christus uit de doden opgewekt is tot de heerlijkheid des Vaders, alzo ook wij in nieuwigheid des levens wandelen zouden. Want indien wij met Hem één plant geworden zijn in de gelijkmaking Zijns doods, zo zullen wij het ook zijn in de gelijkmaking van Zijn opstanding.* Dit dringt de apostel ook aan: Kol. 2:13. *En Hij heeft u, als gij dood waart in de misdaden, en in de voorhuid uws vleses, mede levend gemaakt met Hem, al uw misdaden u vergevende.* Zie ook: Kol. 3:1. *Indien gij dan met Christus opgewekt zijt, zo zoekt de dingen die boven zijn.* Al bevinden zich de gelovigen gerechtvaardigd, zij kunnen zich daarmee niet vergenoegen; al hun lust en leven is, in zich het Beeld Gods te vinden; God daarin gelijk te zijn, en alzo met Hem verenigd te zijn, en in Hem te leven, dat is hun zaligheid. Zij kunnen niet anders dan lust hebben aan God te kennen, Hem lief te hebben, Hem te vrezen, Hem onderworpen te Zijn, en zo geheel en al met Zijn wil verenigd te Zijn in de gestalte van de ziel, in gedachten, woorden en daden; daarom is de zonde hun hatelijk, en zij zijn walgelijk, in hun eigen ogen, zij schamen zich voor God, hebben verdriet in zichzelf, en over hun daden. Konden ze eens van de smarten van de zonden ontslagen

worden, ‘t zou hun leven zijn. Dat doet hen naar de hemel verlangen, omdat ze weten, dat ze daar Gods aangezicht in gerechtigheid zullen aanschouwen, en verzadigd zullen worden met Zijn Beeld, als ze zullen opwaken, Psalm 17:15. Welaan dan, volgt deze uw hartelijke lust op, en laat u die aan ‘t werk zetten; want ‘t is des Heeren weg, Zijn kinderen al strijdende in heiligmaking te doen toenemen, en om gelukkig daarin voort te gaan.

X. **Christus’ opstanding tot een voorbeeld te stellen.**

(a) Stelt u Christus’ opstanding voor tot een voorbeeld en patroon. Christus stond in de morgenstond op; gewent u om met de gedachten van Christus’ opstanding te ontwaken, en laat ieder ontwaken en ieder opstaan uit het bed u een verwakkering geven, om ook met Christus op te staan. Christus stond op, op de eerste dag van de week; houdt alzo op iedere Sabbat gedachtenis van Christus’ opstanding, en u met Hem verenigende in de opstanding, zo laat het u een nieuwe verwakkering van het geestelijke leven zijn. Christus verliet het graf, de plaats van de doden; zo ook gij, schuwt, zoveel uw beroep het lijden kan, de gemeenzame omgang met wereldsen en godlozen; zij zijn dood, zij stinken, en hun stank is besmettelijk. Christus liet het doodskleed in het graf liggen; zo ook gij: *haat de rok die van het vlees besmet is;* laat al het zondige daar, gaat uit eer, goed, vermaak, en alles wat de wereld zoekt, laat het in het graf, in Sodom, in Egypte. Christus vertoonde Zich levend; laat ook alzo uw licht lichten, laat een ieder zien dat er een grote ruimte is tussen u en de zondaren, vertoont metterdaad verloochening aan alles, waaraan de wereld vastkleeft, toont uw liefde, uw nederigheid, uw verheven leven in de liefde en vreze Gods, het Beeld Gods, en de gestalte van Christus in u, niet om gezien te worden dat gij het zijt, maar tot verheerlijking van Christus, tot overtuiging van de wereld, en opwekking van de Godzaligen. Christus’ verkeren onder de mensen was maar om de Zijnen te overtuigen van Zijn waarachtige opstanding, en tot versterking van de Zijnen, en ten nutte van Zijn Kerk, tot aan de voleinding van de wereld, en dat was maar veertig dagen, en zo voer Hij naar de hemel; laat ook zo uw leven zijn, om een Godzalige voetstap in de aarde te drukken, tot overtuiging en opwekking van degenen, die u gekend hebben, en laat het maar zijn een bereiding om naar de hemel te gaan.

(b) XI. Neemt Christus’ opstanding tot een beweegreden om heilig te leven. Dit leert ons de apostel: Rom. 6:11, 5. *Alzo ook gij, houdt het daarvoor, dat gij wel der zonde dood zijt, maar Gode levende zijt in Christus Jezus onze Heere. Want indien wij met Hem één plant geworden Zijn in de gelijkmaking Zijns doods, zo zullen wij het ook zijn in de gelijkmaking Zijner opstanding.* En: 2 Kor. 5:15. *Als die dit oordelen, dat, indien één voor allen gestorven is, zij dan allen gestorven zijn ... opdat degenen, die leven, niet meer zichzelf zouden leven, maar Die, die voor hen gestorven en opgewekt is.* Volgt de apostel na, en maakt aldus de sluitreden: omdat de Heere Jezus, als mijn Borg, al mijn zonden heeft weggenomen door Zijn dood, en tot een blijk daarvan is opgestaan uit de doden, zal ik dan nog in de zonden leven? Zal ik dan met Hem niet opstaan uit de dood van de zonde, en met Hem in alle heiligheid leven?

(c) XII. In Christus’ opstanding is kracht tot onze geestelijke opstanding: 1 Petrus 1:3 *... die naar Zijn grote barmhartigheid ons heeft wedergeboren tot een levende hoop, door de opstanding van Jezus Christus uit de doden.* Filip. 3:10. *Opdat ik Hem*

kenne, en de kracht van Zijn opstanding. Ieder gelovige is een lid van de Heere Jezus; dezelfde Geest, die in Christus is, is ook in hen, zij leven door dezelfde Geest; dus dat het hoofd wedervaart, dat moet ook de leden wedervaren; dus Christus, het Hoofd opstaande, zo vloeit de levendmakende kracht in al Zijn leden. De gelovigen Zijn in Hem als de stam ingeënt; gelijk een ent het sap en de levendmakende kracht deelachtig wordt, zo kan het ook niet anders Zijn, of alle gelovigen ontvangen de levendmakende kracht van Christus. Als men zich dan door het geloof met de opstaande Christus verenigt, zo zal men ook gewaar worden, dat er kracht des levens van Christus uitgaat om onze zielen te verlevendigen.

3. **Zalige opstanding.**

XIII. De derde vrucht van Christus' opstanding is de zalige opstanding van de gelovigen. 't Is de weg Gods, Zijn kinderen door veel kruis ten hemel te leiden. Onder die is ook de tijdelijke dood; deze is hun wel geen eigenlijke straf van de zonde maar nochtans is het een moeilijke en smartelijke weg, die zij, gelijk alle mensen, moeten doorgaan; doch hun dood is zonder prikkel, zonder vloek, door de dood van Christus, en maar een heengaan in vrede; en door Christus' opstanding zullen ze wederom eens opgewekt worden tot zaligheid: Rom. 8:11. *Indien de Geest Desgenen, die Jezus uit de doden opgewekt heeft, in u woont, zo zal Hij* (de Vader) *Die Christus uit de doden opgewekt heeft, ook uw sterfelijke lichamen levend maken, door Zijn Geest, Die in u woont.*

De opwekking wordt de Vader hier toegeschreven; maar waarom wordt Christus' opstanding gevoegd bij de onze, dan om te tonen, dat Zijn opstanding is de verdienende oorzaak van de onze. *Indien wij met Hem gestorven zijn, zo zullen wij ook met Hem leven,* 2 Tim. 2:11. Christus is de Eersteling, 1 Kor. 15:20, 23. De eerstgeborene uit de doden, opdat Hij in allen de eerste zou zijn, Kol. 1:18. Dus zal dan aan de gehele oogst en alle volgende wedergeborenen datzelfde geschieden; ja*, omdat de gemeente is de vervulling Desgenen, Die alles vervult,* dat is Christus, Eféze 1:23 zo moet dan ook de gehele gemeente van Christus als leden van Zijn lichaam opstaan, opdat het gehele verborgen lichaam van Christus leve.

Dit mogen en moeten de gelovigen zich toepassen, en zich verblijden in de hoop der heerlijkheid, zeggende: *Wij weten, dat zo ons aardse huis dezes tabernakels gebroken wordt, wij een gebouw van God hebben, een huis niet met handen gemaakt, maar eeuwig in de hemelen,* 2 Kor. 5:1. En met Job: Job 19:25-27 *Ik weet, mijn Verlosser leeft, en Hij zal de laatste over het stof opstaan; en als zij na mijn huid dit doorknaagd zullen hebben, zal ik uit mijn vlees God aanschouwen; Denwelken ik voor mij aanschouwen zal, en* mijn ogen zien zullen, en niet een vreemde; mijn nieren verlangen zeer in mijn schoot.

Dit van de eerste trap van de verhoging van Christus, namelijk de opstanding.

DE HEMELVAART VAN CHRISTUS

XIV. De tweede trap van Christus' verhoging is de hemelvaart. Hier hebben wij, gelijk in de opstanding, aan te merken:
1. De waarheid,
2. de noodzakelijkheid
3. en de nuttigheid.

1. Het eerste is d**e waarheid.**
Soms wordt het met actieve woorden voorgesteld, als het werk van Christus zelf. Als:
- opvaren: Joh. 20:17. *Ik vare op tot Mijn Vader.*
- Heengaan: Joh. 14:3. *Zo wanneer Ik heen zal gegaan zijn.*
- Weggaan: Joh. 16:7. Het *is u nut, dat Ik wegga.*
- Ingaan: Hebr. 6:20. *Daar de Voorloper voor ons is ingegaan.*
- Door de hemelen doorgegaan: Hebr. 4:14. *Die door de hemelen doorgegaan is.*

Soms wordt het met passieve woorden uitgedrukt, als het werk des Vaders aan Hem; als:
- opgenomen te zijn: Lukas 24:51. *Hij werd opgenomen in de hemel.* Hand. 1:11. *Deze Jezus, die van u opgenomen is in de hemel.*
- Verhoogd zijn: Hand. 2:33. *Hij dan door de rechterhand van God verhoogd zijnde.*

Dan geeft het te kennen het genoegen van de Vader, Hem de beloofde heerlijkheid gevende: Filip. 2:9. *Daarom heeft Hem ook God uitermate verhoogd.*

Hier hebben wij iets te zeggen van:
(1) de Persoon,
(2) van de daad,
(3) van de tijd,
(4) van de plaats en
(5) van de wijze.

(1) *De Persoon.*
XV. De Persoon aangaande: diezelfde Persoon, God en mens, die als Middelaar geleden heeft, gestorven is, en van de doden is opgestaan, diezelfde Persoon is ook als Middelaar ten hemel gevaren. 't Is het werk van de Persoon, noch Hem niet eigen naar de Goddelijke natuur; want naar Zijn Godheid was Hij al tevoren in de hemel, Joh. 6:62 en had de heerlijkheid bij de Vader eer de wereld was, Joh. 17:5. Maar gelijk Hij in Zijn nederdalen Zijn Goddelijke natuur verborg achter de mensheid, zo openbaarde Hij die klaarder in Zijn Hemelvaart; maar omdat die oneindig is zonder uitgestrekte grootheid, zo kan die van plaats niet veranderen, noch eigenlijk nederdalen of opvaren, maar 't is de *Persoon* eigen naar Zijn menselijke natuur, naar welke Hij ook geleden had. 't Was geen werk van de menselijke natuur, want die was geen Persoon; maar 't is een werk van de Persoon naar de ene, te weten, menselijke natuur: Efeze 4:9, 10. *Nu dit: Hij is opgevaren, wat is het, dan dat Hij ook eerst is nedergedaald in de nederste delen der aarde? Die nedergedaald is, is Dezelfde ook, die opgevaren is verre boven al de*

hemelen. De Persoon wordt genoemd, en die wordt het werk toegeschreven, 't geen Hem naar de ene of andere natuur eigen is.

(2) **De daad.**
XVI. De daad aangaande, die is opvaren. Dat woord geeft te kennen een verandering van plaats. Als een lichaam verandert van plaats, zo verlaat het die plaats waar het was, het gaat door de ruimte of plaatsen heen, en het komt in een plaats daar het tevoren niet was. Zo ook Christus, naar het lichaam opvarende, verlaat de onderste plaats van de aarde, alwaar Hij dus lang geweest was, Hij gaat door de lucht, en door het uitspansel, totdat Hij komt in de derde hemel, het paradijs Gods, het. huis des Vaders.

(3) **De tijd.**
XVII. De tijd was veertig dagen na Zijn opstanding. Het getal van veertig komt dikwijls in Gods Woord voor.
- Veertig dagen was Mozes bij God op de berg, Exod. 34:28.
- Veertig jaren was Israël in de woestijn, Deut. 8:2.
- Veertig dagen ging Elia zonder spijs, totdat hij kwam aan de berg Gods, Horeb, 1 Kon. 19:5-8.
- Na veertig dagen moest een knechtje aan de Heere aangeboden worden, Lev. 12:2-4.
- Op de veertigste dag werd het kindeken Jezus in de tempel gebracht, en voor het aangezicht des Heeren gesteld, Lukas 2:22.
- Na veertig dagen van vasten in de woestijn, begon de Heere Jezus Zijn openbare bediening, Matth. 4.
- Na veertig dagen omgang met Zijn discipelen, na Zijn opstanding voer Hij ten hemel, Hand. 1. Niet eerder, opdat Zijn discipelen ten volle verzekerd zouden worden van Zijn opstanding, en onderwezen worden in de dingen van het koninkrijk der hemelen, 't welk zij tevoren wegens hun zwakheid niet konden dragen, Joh. 16:12. Niet later, opdat zij niet te veel aan Zijn lichamelijke tegenwoordigheid zouden blijven hangen, en opdat zij van de inbeelding van de wederoprichting van het koninkrijk van Israël op die tijd verlost zouden worden.

(4) **De plaats vanwaar.**
XVIII. De plaats vanwaar, was in 't algemeen de aarde, Joh. 16:28. *Wederom verlaat Ik de wereld, in 't bijzonder de Olijfberg*, Hand. 1:12. Bethanië, een plaats aan die berg, Lukas 24:50. De plaats waardoor, waren de zichtbare hemelen, de lucht en het uitspansel, Hebr. 4:14. *Die door de hemelen doorgegaan is.* De plaats waar naar toe, was de derde hemel, de plaats van het verblijf van de heilige engelen, en van de uitverkorenen, nu genietende de eeuwige zaligheid. De hemel is niet God, niet de gemeenzame omgang met God, niet de hemelse gelukzaligheid, maar is een plaats hoger dan de zichtbare hemelen, Hebr. 7:26. *Verre boven alle zienlijke hemelen.* Hebr. 4:14. *De derde hemel, het paradijs Gods,* 2 Kor. 12:2, 4. *Het huis van Zijn vader,* Joh. 14:2. Zodat Christus' hemelvaart niet is geschied bij gelijkenis, alsof het eigenlijk geweest was een verdwijning of onzichtbaar worden van het lichaam, een heerlijk worden, een lichamelijk overal tegenwoordig worden, zodat het een verandering van staat, en niet van plaats zou Zijn; neen, Christus' hemelvaart is een eigenlijke, plaatselijke verandering.

(5) **De wijze.**
XIX. De wijze van Christus' hemelvaart is zeer opmerkelijk.
(a) Christus voer ten hemel al zegenende. Lukas 24:50. Hij sprak met hen, Hij nam gemeenzaam en vriendelijk Zijn afscheid van hen, Hij sprak zegeningen over hen uit, die Hij ook terstond bekrachtigde, want zij keerden wederom naar Jeruzalem met grote blijdschap, vers 52.
(b) Hij voer ten hemel zichtbaar. De apostelen waren bij Hem. zij spraken met Hem, en Hij met hen, en Hij werd opgenomen daar zij het zagen, Hand. 1:9. Gelijk Elisa, Elia ten hemel varende, nazag, zo zagen ook de apostelen de opvarende Jezus na, zolang totdat een wolk zich tussen de opvarende Jezus en de staande apostelen zette, Hem wegnam voor hun ogen; niet dat de wolk rechtop naar de hemel zich verhief, en als een wagen Christus ten hemel invoerde; want dat had het verheerlijkt lichaam van Christus niet van node, en 't is ook tegen de tekst, welke zegt dat die wolk Hem wegnam van hun ogen, zodat zij Hem niet meer konden nazien.
(c) Hij voer ten hemel op een heerlijke wijze, triomferende over dood, duivel en hel, vergezelschapt met veel duizenden van de heilige engelen. Dus deed Hij Zijn intrede in de derde hemel, tot de troon Gods, Psalm 47:6. *God vaart op met gejuich, de Heere met geklank van de bazuin.*

XX. Uit deze allen blijkt: Dat Christus eigenlijk, waarlijk, plaatselijk, zichtbaar ten hemel is gevaren, 't welk wij wat uitvoeriger tegen de Luthersen zullen tonen uit deze volgende redenen:
Bewijs 1. **Was niet alomtegenwoordig voor de hemelvaart en niet op de aarde na dezelve.**
Christus, gelijk Hij vóór Zijn hemelvaart niet overal tegenwoordig was, zo ook niet daarna, op de een plaats zijnde, zo was Hij niet in een andere. Zie dit: Joh. 9:15. Ik ben blijde, dat Ik daar niet geweest ben. Dus wordt Hij duidelijk gezegd na Zijn hemelvaart, naar het lichaam, niet op de aarde of in de wereld te zijn. Joh. 16:28 ... *wederom verlaat Ik de wereld.* Matth. 26:11. De armen hebt gij altijd met u, maar Mij hebt gij niet altijd. Zo men zegt, *die teksten zijn te verstaan van Zijn zienlijke tegenwoordigheid, maar niet van Zijn lichamelijke.*
Antwoord. Dat is zonder grond en schijn; zo'n onderscheid kent Gods Woord nergens, 't is tegen de natuur, want alle lichaam is zienlijk. Elia, sprekende met Christus op de berg, werd gezien, schoon hij een verheerlijkt lichaam had.

2. **Is niet alomtegenwoordig geworden in het opvaren.**
De engelen bevestigen het: Hand. 1:9, 11. *Hij werd opgenomen daar zij het zagen.* Dat ze Christus niet langer zien konden, dat was niet omdat Hij onzienlijk werd, maar omdat een wolk tussenbeide kwam, en nam Hem weg van hun ogen. Daarop zeggen de engelen: (vers 11) *Deze Jezus, die van u opgenomen is in de hemel, zal alzo komen, gelijkerwijs gij Hem hebt zien heenvaren.* Zichtbaar is Hij ten hemel gevaren, in de dag des oordeels zal Hij wederom komen uit de hemel, op de wolken des hemels, en zal van alle mensen gezien worden, Matth. 24:30. Het woord opgenomen worden, opvaren, geeft altijd een plaatselijke verandering te kennen, als het van lichamen gezegd wordt. De apostelen geven daar overvloedig getuigenis van, Markus 16:19; Lukas 24:50, 51; 1 Tim. 3:16. Als iemand van een waar mens zulke woorden: heenvaren, weggaan, de

wereld verlaten, opgenomen worden, zei, en men zou dan staande houden dat hij nog op diezelfde plaats was, waar men hem terstond gezien had die zou met recht door kinderen en dwazen zelfs uitgelachen worden. Geven die spreekwoorden van alle mensen een plaatselijke verandering te kennen, zo ook van Christus, omdat Hij zowel een waar mens is, en een waar lichaam heeft als anderen.

3. **Was zienlijk in de plaats des hemels.**
't Blijkt ook uit die teksten, waarin Christus gezegd wordt in de hemel gezien te zijn. Als: Hand. 7:56. *Stéfanus zag Jezus staande ter rechterhand van God.* 1 Kor. 15:8. Ten laatste van allen is Hij ook van mij gezien. Zo bleef Christus zienlijk, en was in de hemel.

4. **Is boven waar de uitverkorenen zijn.**
Gelijk de aarde een plaats beneden is, zo is ook de hemel een plaats boven. Henoch en Elia Zijn in de hemel als in een plaats, de zielen van de gelovigen, en zo velen als daar ook naar het lichaam zijn, zijn in de hemel als in een plaats, of waar. Alle uitverkorenen na de opstanding zullen in de hemel zijn, als in een plaats; zo is dan de hemel een plaats. Christus noemt de hemel het paradijs, Lukas 23:43. Paulus noemt die de derde hemel, 2 Kor. 12:2. Christus het huis van Zijn vader, Joh. 14:2, 3, alwaar Christus de Zijnen plaats bereidt, en waarheen Hij hen tot Zich zal nemen, opdat zij ook mogen zijn waar Hij is, waar ze altijd met den Heere zullen wezen, 1 Thess. 4:17. Nu is het zeker, dat Christus in Zijn hemelvaart in die plaats is ingegaan, Hebr. 6:20. Zo is dan Christus eigenlijk, waarlijk, zienlijk, plaatselijk, ten hemel gevaren, en Zijn hemelvaart is niet een verdwijning of overaltegenwoordig Zijn.

5. **'t Strijdt tegen de natuur van een waar lichaam.**
't Strijdt tegen de natuur van een waar lichaam. Zie dit in 't brede vertoond in: *De Paapse Mis*, hoofdstuk 40.

Tegenwerping 1.
XXI. *Christus' menselijke natuur is verenigd met Zijn Goddelijke natuur, zo is dan ook de menselijke daar, alwaar de Goddelijke is, dat is, overaltegenwoordig.*
Antwoord.
1. Dit weerlegt zichzelf; want 't is zoveel alsof men zei: de zon is verenigd met het uitspansel, zo is dan ook de zon waar het uitspansel is, dat is, in hetzelfde uur, en altijd rondom de lucht en de aardbol.
2. Dan was Christus, in 't lichaam ontvangen zijnde, vóór Zijn geboorte ook overaltegenwoordig, en dat lichaam, dat in de krib lag, was niet alleen daar, maar ook overal, in hemel en op aarde. Dus is die reden klaar tegen de Schrift, en tegen de natuur, welke aanwijst, dat een lichaam niet kan Zijn in die plaats, waar een ander is; dan leefden alle mensen in Christus' lichaam, en alle lichamen waren in dezelfde plaats, waar Zijn lichaam is.

Tegenwerping 2.
Van diezelfde klem is ook dit: *Christus zit ter rechterhand van God; de rechterhand van God is overal, zo is Christus' lichaam dan ook overal.*
Antwoord.

(1) Daar staat nooit dat Christus' lichaam ter rechterhand van God is.
(2) En al was dat zo, hoewel het van de Persoon gezegd wordt naar de menselijke natuur, zo is het zitten ter rechterhand geen plaats; want God is een Geest, heeft niets plaatselijks of lichamelijks, maar 't is te zeggen, verheven te zijn in eer en heerlijkheid.
(3) Indien Christus naar het lichaam overaltegenwoordig is, omdat Hij is aan de rechterhand van de Alomtegenwoordige, zo zullen dan ook alle gelovigen in de dag des oordeels overaltegenwoordig zijn; want zij zullen staan aan de rechterhand van Christus, die alomtegenwoordig is naar Zijn Godheid, en zo het besluit uit die reden vast was, ook overaltegenwoordig naar het lichaam, omdat Hij aan de rechterhand van God is, en zij aan de Zijne. Nu dit laatste is klaar vals, zo dan ook het eerste.
(4) De sluitreden is vals in forma.

Tegenwerping 3.
Eféze 4:10, *Dezelve is opgevaren verre boven al de hemelen, opdat Hij alle dingen vervullen zou. Omdat boven alle hemelen, de derde hemel daaronder begrepen, geen plaats is, zo is dan Christus' hemelvaart geen plaatselijke verandering, maar een overaltegenwoordig worden, en vervult Hij alle dingen, zo is Hij overal.*
Antwoord.
1. Alle hemelen zijn de zichtbare hemelen, de lucht, het uitspansel met alle hun cirkels of alle hemelen, boven die is de derde hemel. Christus door de hemelen doorgegaan zijnde Hebr. 4:14 is ingegaan in de derde hemel, waar 't Woord dikwijls zegt, dat Hij is, en dat Zijn kinderen daar bij Hem zullen zijn.
2. Alle dingen te vervullen is geen plaatsen lichamelijk te vervullen; want dan moesten verscheidene lichamen in dezelfde plaatsen zijn. En ook betekent dingen geen teksten, noch in de Schrift, noch bij de ongewijde schrijvers, maar het vervullen van alle dingen betekent de uitstorting van de Heilige Geest, die Hij uit kracht van Zijn hemelvaart, over Zijn Kerk uitgestort heeft, Joh. 16:7. Gelijk het volgende 11e vers aanwijst: *En heeft gegeven sommigen tot apostelen,* enz. Maar
3. Hier wordt gesproken van de Persoon Christus, en wat Hem naar Zijn Goddelijke natuur eigen is. Want niet naar de menselijke natuur is Hij van de hemel nedergedaald, maar naar Zijn Godheid. Nu, die nedergedaald is, is dezelfde ook die opgevaren is.

Tegenwerping 4.
Nederdalen te hel is niet eigenlijk te verstaan, zo ook dan niet Zijn opvaren ten hemel.
Antwoord.
1. 't Volgt niet, omdat iets van Christus oneigenlijk gezegd wordt, dat het dan alles oneigenlijk gezegd is, dat van Hem gezegd wordt, partij zelf rechter zijnde.
2. *Nederdalen ter hel,* in de artikelen van het geloof, is eigenlijk gezegd; want het is zoveel als in de kuil, in 't graf gelegd te zijn, begraven te zijn.
3. Als Christus naar Zijn Goddelijke natuur gezegd wordt nedergedaald te zijn uit de hemel, dan is de oneigenlijkheid niet in de plaats, maar in de daad, en zo is het oneigenlijk naar Zijn Goddelijke natuur, als Hij gezegd wordt op te varen. Maar van de Godheid kan men geen gevolg maken tot Zijn menselijke natuur en tot Zijn lichaam; want een lichaam kan eigenlijk nederdalen en opvaren.

Tegenwerping 5.
Christus is bij de Zijnen op aarde, terwijl Hij in de hemel is, zo is Hij dan overal. Zie: Matth. 28:20. *Ik ben met ulieden al de dagen tot de voleinding der wereld.* Matth. 18:20. *Waar twee of drie vergaderd Zijn in mijn Naam, daar ben Ik in het midden van hen.*
Antwoord.
Christus is God en mens, daarom al wat men van de ene natuur zeggen kan, dat kan men niet zeggen van de andere; en al wat men van de Persoon zeggen kan, kan men niet zeggen van beide naturen. Als: *Christus is van eeuwigheid, Christus is gestorven;* zo ook: Christus is oneindig, Christus is plaatselijk in de hemel; Christus is altijd bij de Zijnen, en Hij is niet altijd bij de Zijnen, Matth. 16:11. Als dan Christus Zijn tegenwoordigheid bij de Zijnen belooft, zo wordt dat gezegd van de Persoon, naar Zijn Goddelijke natuur, en niet naar Zijn menselijke natuur. Doch die teksten spreken zozeer niet van de tegenwoordigheid des Persoons, als wel van Christus' bijstaan, hulp, troost en zegeningen over allen die Hem zoeken, en van Zijn kracht, die Zijn Woord vergezelschappen zou. Dit is van de waarheid.

Noodzakelijkheid. Voorzegd en voorgebeeld.
XXII. Daar is ook een noodzakelijkheid dat Christus ten hemel moest varen: Lukas 24:26. *Moest de Christus niet in Zijn heerlijkheid ingaan?*
1. Opdat de profetieën en voorbeelden vervuld zouden worden.
(a) 't Was voorzegd: Psalm 24:9. Heft uw hoofden op, gij poorten! ja, heft op gij eeuwige deuren! opdat de Koning van de ere inga. Psalm 68:19 Gij zijt opgevaren in de hoogte. ' t Welk de apostel duidelijk op Christus' hemelvaart past, Eféze 4:8.
(b) 't Was ook voorgebeeld; men kan hiertoe vergelijken de hemelvaart van Henoch, Gen. 5:24, en van Elia, 2 Kon. 2:11. Hierop ziet de opvoering van de ark van het verbond, op Sion, van welke David zegt: Psalm 47:6 *God vaart op met gejuich, de Heere met geklank van de bazuin.* Maar bijzonder was Christus' hemelvaart afgebeeld door het ingaan van de hogepriester in het Heilige der heiligen, Lev. 16. 't Welk de apostel toepast op de hemelvaart van Christus, Hebr. 9:24; 6:19, 20.

Hogepriesterambt.
2. Het Hogepriesterambt van Christus vereiste ook Zijn hemelvaart. 't Was niet genoeg dat de hogepriester in het OUDE TESTAMENT de beesten doodde; maar Zijn ambt vereiste, dat hij met dat bloed in het Heilige der Heiligen inging; zo was het ook niet genoeg, dat Christus buiten de poort leed, en gedood werd om de zonde van het volk te verzoenen; maar Hij moest met Zijn bloed, dat is met de kracht van Zijn lijden, ingaan in de hemel zelf, om daar te verschijnen voor het aangezicht Gods voor ons, Hebr. 9:24. Die twee delen van Zijn Hogepriesterlijke bediening kunnen niet gescheiden worden; ja, indien Christus niet was ingaan, indien Hij op aarde ware, zo zou Hij zelf geen Priester zijn, Hebr. 8:4.

Nuttigheid.
XXIII. De nuttigheden van Christus' hemelvaart Zijn bij uitnemendheid groot en vele.
Blijdschap over Christus' heerlijkheid.
1. 't Is tot een bijzondere blijdschap van de gelovigen ten opzichte van Christus. Hij, die om onzentwil arm, een man van smart, een smaad der mensen geweest is, die is alles te boven gekomen, en is triomfantelijk ten hemel gevaren. 't Was een dag van bijzonder

blijdschap voor geheel Israël, toen David, vergezelschapt met al Zijn volk, de ark ophaalde van het huis van Obed-Edom tot op de berg Sion; geheel Israël was verblijd, en David, vervuld zijnde met de Heilige Geest, huppelde en ging voor de ark des Heeren heen, 1 Kron. 15. Hiervan zingt de Psalmist: Psalm 68:25-27, *O God! zij hebben uw gangen gezien, de gangen mijns Gods, mijns Konings, in het heiligdom. De zangers gingen voor, de speellieden achter, in het midden de trommelende maagden. Looft God in de gemeenten, de HEERE, gij, die zijt uit de springader van Israël!* Als Salomo tot koning gezalfd, en op de troon van Israël gezet werd, zo trok al het volk op achter Salomo met zo'n gejuich, dat de aarde daarvan dreunde en spleet, 1 Kon. 1:40.
Met hoeveel heerlijkheid en vreugde heeft de Heere Jezus Zijn intrede gedaan in de hemel! Met wat gejuich hebben de hemelse heirlegers Hem in Zijn intrede vergezelschapt! Hoe blij hebben de verheerlijkten Hem aanschouwd! Met wat genoegen heeft de Vader Hem ontvangen! 't Past ons dan ook Hem te volgen en in blijdschap uit te roepen: *Het Lam dat geslacht is, is waardig te ontvangen de kracht, en rijkdom, en wijsheid, en sterkte, en eer, en heerlijkheid, en dankzegging,* Openb. 5:12.

Het voordeel voor de gelovigen.
XXIV. 2. De hemelvaart van Christus is ook tot groot nut voor de gelovigen ten opzichte van zichzelf, omdat daardoor hun toegepast wordt alles wat Hij door Zijn lijden en sterven voor hen verdiend had. In 't bijzonder voegt David, Psalm 68:19, en Paulus, Eféze 4:8, deze twee bij de hemelvaart van Christus; namelijk, Hij heeft de gevangenis gevangengenomen, en heeft de mensen gaven gegeven.

(a) De gevangenis gevangen.
De uitverkorenen, en ook u, die dit leest of hoort, waren van nature onder de duivel, en vervolgens onder de wereld en vleselijke begeerlijkheden gevangen. Maar Christus, die vijanden door Zijn dood overwonnen hebbende, triomfeert openlijk over hen in Zijn hemelvaart. De Romeinen, als ze hun vijanden overwonnen hadden, zo deden ze een triomferende intrede in Rome, waarin intrede zij de gevangenen in triomf omvoerden. Zo heeft ook Christus in Zijn hemelvaart gedaan, en heeft die, welke Zijn kinderen gevangen hielden, zelf gevangen genomen, en dat in Zijn hemelvaart vertoond.
U dan, die deel hebt aan de Heere Jezus, ziet de duivel, wereld en vlees aan als gevangen en gebonden vijanden, en u als uit hun geweld en heerschappij verlost; verblijdt u daarover in het geloof en juicht: *o dood, waar is uw prikkel? O hel, waar is uw overwinning?* Zij zullen u niet meer in hun geweld krijgen. 't Is waar, zij bestrijden u dikwijls heftig, zij geven u menige wonden, en doen u nog wel veel droefheid aan; doch zij kunnen niet verder, als de Overwinnaar de keten, waarmee ze gebonden zijn, loslaat, en Hij weet hoever het zonder gevaar geschieden kan; Hij wil Zijn kinderen tonen van hoedanige vreselijke leeuwen en beren Hij hen verlost heeft, opdat ze te dankbaarder zouden Zijn; Hij wil hen in de strijd oefenen, en hen over de vijanden overwinnaars maken, opdat ze met Hem mogen triomferen. Zijt dan gemoedigd in de strijd, wetende dat de vijanden Christus niet één schaapje zullen ontroven, maar dat ook die, welke de kleinste kracht heeft, overwinnen zal, en als overwinnaar gekroond zal worden.

(b) Uitdeling van gaven.
Uit Christus' hemelvaart vloeit ook het uitdelen van gaven. Een die Christus liefheeft, is zeer begerig tot eer van Zijn Heere te zijn, en anderen Christus toe te brengen; hiertoe

hebben ze velerlei gaven van node, als: kennis, wijsheid, vrijmoedigheid, bekwaamheid om te leren, en andere gaven. Deze heeft de Heere Jezus hun door Zijn dood verworven, en in Zijn hemelvaart heeft Hij macht ontvangen om ze aan de Zijnen uit te delen, en deelt ze ook uit aan een ieder, naar hij tot Zijn werk van node heeft, en naardat de begeerten tot die gaven naar Hem uitgaan. Heeft dan niemand hartelijke liefde om Christus in Zijn schoonheid bekend te maken, en anderen over te brengen tot de gemeenschap met Christus, hij gelove, dat Christus, nu in de hemel zijnde, gaven ontvangen heeft om die uit te delen, en hij verzoekt in ootmoed gaven, die hij daartoe nodig heeft, en zij zullen hem gegeven worden. *Indien iemand van u wijsheid ontbreekt, dat hij ze van God begere, die een ieder mildelijk geeft, en niet verwijt; en zij zal hem gegeven worden.* Jak. 1:5.

3. **Uitdeling van de Heilige Geest**

XXV. De uitstorting van de Heilige Geest is ook een vrucht van Christus' hemelvaart. Ook vóór Christus' hemelvaart hebben de gelovigen de Heilige Geest ontvangen uit kracht van Christus' toekomende hemelvaart, anders waren ze Christus' eigendom niet geweest, anders hadden ze niet kunnen wedergeboren worden, leven, geloven, bidden. Zij baden om de Geest:

- Psalm 51:13. *Neem uw Heilige Geest niet van mij.*
- Psalm 143:10. *Uw goede Geest geleide mij in een effen land.*
- 1 Petrus 1:11. *De Geest van Christus, die in hen was.*

Maar Hij was zo overvloedig en klaarblijkelijk niet, zo ten opzichte van de personen, als mate; maar nadat Christus verheerlijkt was, heeft Hij de Heilige Geest in een overvloedige mate uitgegoten, volgens de profetieën:

- Jes. 44:3. *Ik zal mijn Geest op uw zaad gieten.*
- Ezech. 39:29. *Wanneer Ik Mijn Geest over het huis Israëls zal hebben uitgegoten.*
- Joël 2:28. *Daarna zal het geschieden, dat Ik Mijn Geest zal uitgieten.*

Waarvan wij de vervulling zien, Hand. 2:16-18. Dit beloofde de Heere Jezus meermalen. Zie: Joh. 7:39. *Dit zei Hij van de Geest, denwelken ontvangen zouden, die in Hem geloven; want de Heilige Geest was nog niet, overmits Jezus nog niet verheerlijkt was.* Zie ook: Joh. 16:7.... *indien Ik niet wegga, zo zal de Trooster tot u niet komen; maar indien Ik heenga, zo zal Ik Hem tot u zenden.*

De gelovigen weten, dat alle goede bewegingen van de Heilige Geest in hen moeten gewrocht worden, en zijn zeer begerig naar de gemeenschap aan de Geest, en naar Zijn inwoning in hen, bidden daar gedurig om, en zijn bedroefd als zij Die niet gewaar worden, en Zijn krachtdadige werking niet gevoelen, doch zij hebben dat altijd vast te houden, dat Hij zelf in hen blijft, en tot in der eeuwigheid in hen blijven zal, en zo zeker als zij weten dat Christus ten hemel is gevaren, dat zij ook zo zeker de vrucht daarvan, namelijk, de inblijving van de Heilige Geest zullen genieten. Daarom, neemt de hemelvaart altijd tot een grond om in het gebed aan te houden, om vermeerdering van de werking van de inwonende en inblijvende Geest.

4. **Voorbidding.**

XXVI. Een vierde vrucht van Christus' hemelvaart is, dat Hij daar het tweede deel van Zijn Hogepriesterambt bedient, namelijk de voorbidding, waarvan wij in het vorige hoofdstuk gesproken hebben. Hierdoor bereidt Hij hun plaats, Joh. 14:3. Daar is Hij als

hun Hoofd, en zij zijn alzo met en in Christus gezet in de hemel, Eféze 2:6. Daar is Hij als een Voorloper, Hebr. 6:20, en heeft de weg gebaand door welke de gelovigen gedurig mogen naderen tot de troon van God. Waartoe de apostel ons krachtig opwekt: Hebr. 10:19-22. *Omdat wij dan, broeders! vrijmoedigheid hebben om in te gaan, in het heiligdom door het bloed van Jezus, op een verse en levenden weg, welke Hij ons ingewijd heeft door het voorhangsel, dat is, door Zijn vlees; en omdat wij hebben een grote Priester over het huis Gods; zo laat ons toegaan tot een waarachtig hart, in volle verzekerdheid des geloofs.*
Welaan dan, oefent het geloof, gaat door Christus' hemelvaart tot de troon, vindt en ziet daar uw Jezus, en begeert zoals van nabij hetgeen, waarnaar uw ziel begeerte heeft. Verblijdt u, dat Jezus daar is, en voor u daar is, dat Hij u plaats bereidt, en u ten laatste tot Zich nemen zal, om daar eeuwig te zijn.

Heiligmaking.
XXVII. De hemelvaart van Christus heeft ook kracht tot heiligmaking. Want is het Hoofd alreeds in de hemel, zo zullen ook al Zijn leden hemelsgezind worden, en moeten door de hemelvaart zich gedurig verwakkeren tot heiligheid van het leven; dit dringt de apostel aan: Kol. 3:1, 2. *Indien gij dan met Christus opgewekt zijt, zo zoekt de dingen die boven zijn, waar Christus is, zittende aan de rechterhand Gods. Bedenkt de dingen die boven zijn, niet die op de aarde zijn.*
Wat is er nu op aarde, kinderen van God, dat u hier zou houden? Want:
(a) Christus is er niet, Hij heeft de aarde verlaten, en is ten hemel gevaren.
(b) Daarbij, u weet immers door lange ondervinding, dat alles ijdelheid is, en niet vergenoegen kan; of u krijgt het niet, waarnaar uw begeerten uitgaan, en het loopt zo ras vooruit als gij het najaagt, zodat gij van begeren en woelen tevergeefs moe en mat wordt; of als u het verkrijgt, u bevindt dat het er niet is dat u beoogt, ja, 't is u dikwijls maar een netelbos of doornstruik geweest, welke u omhelsde tot kwetsing van u zelf, ja dat het enkel vuiligheid was, waarmee gij u besmette. Hoe menigmaal hebt u ondervonden, dat het de ziel ontstelde, de vrede van het geweten beroerde, de vrijheid des geestes wegnam, de omgang met God stoorde, en u in gedurige onrust en knaging deed leven! Hoe bedwelmt het aardse de ziel, hoe traag, onrustig en onvrij komt men tot het gebed, hoe belet het de gemeenzame uitbreiding en aanhouding in het gebed, en hoe leeg moet men wederom heengaan!
(c) Daarenboven, ras krijgt de begeerlijkheid tot de zichtbare dingen kracht, hoe ras wordt het geestelijke leven daardoor gekreukt, en hoe lang duurt het wel eer men van die strikken kan vrij raken, en het hoofd boven water krijgen!
(d) En ook omdat gij, als Abraham uit Ur der Chaldeën, en als Israël uit Egypte, alzo uit de wereld zijt uitgeroepen, zo blijft er niet langer in, keert daar niet wederom heen, en ziet met Lots vrouw niet weer om naar Sodom.

Wandel in de hemel.
XXVIII. Maar verheft u boven de zichtbare dingen, en laat uw wandel voortaan in de hemel zijn, gelijk Paulus van zich en de gelovigen zei, Filip. 3:20. Want:
(a) Daar is Christus; zal niet het hart zijn waar de schat is? Christus is immers uw Schat, uw lust, uw leven, uw liefde? Die is in de hemel, en 't is der gelovigen troost in deze wereld, dat ze nog eens bij de Heere zullen zijn, 1 Thess. 4:17, 18. Wel dan, houdt

u bezig in het omgaan met uw gedachten, te samen spreken, en liefde oefenen daar, alwaar uw burgerschap, waar Jezus is.

(b) De hemel is immers uw vaderland. Erkent u dan gasten, en vreemdelingen op aarde, en zoekt dit vaderland, en verwacht die stad, die fundamenten heeft, welker Kunstenaar en Bouwmeester God is, Hebr. 11:10, 13-16. Daar bent u geboren: Gal. 4:26. *Jeruzalem, dat boven is, dat is vrij, welke is onzer aller moeder.* Dat is uws Vaders huis, Joh. 14:2. Dat is uw huis: 2 Kor. 5:1. *Wij weten, dat, zo ons aardse huis dezes tabernakels gebroken wordt, wij een gebouw van God hebben, een huis niet met handen gemaakt, maar eeuwig in de hemelen.* Daar zijn uw broeders en zusters, en de engelen, met welke wij deelgenootschap hebben, Hebr. 12:22, 23. Dat is uw erfenis, een onverderfelijke, en onbevlekkelijke, en onverwelkelijke erfenis, die in de hemelen bewaard is voor u, 1 Petrus 1:4. Gelijk dit alles in het aardse des mensen hart, gedachten en begeerten daarheen trekt, veel meer moet dat het hemelse doen.

(c) De hemel is alleen het vermakelijke; de kleine straaltjes daarvan op aarde te genieten, verblijdt de ziel onuitsprekelijk. Hoe was Jakob in zijn schik, als hem iets daarvan geopenbaard werd! Hij zei: *Gewis is de Heere aan deze plaats; hoe vreselijk is deze plaats! Dit is niet dan een huis Gods, en dit is de poort des hemels,* Gen. 28:16, 17. Mozes' begeerte was: *Toon mij nu Uw heerlijkheid,* Exod. 33:18. Davids troost was: *Ik zal Uw aangezicht in gerechtigheid aanschouwen; ik zal verzadigd worden met uw beeld, als ik zal opwaken,* Psalm 17:15. Asafs vermaak was: *'t Is mij goed nabij God te wezen,* Psalm 73:28. Omdat dan ook ons dit toegelaten wordt in zekere trap en mate niet alleen te zoeken, maar ook te genieten, en omdat het toch ook al onze lust en vermaak is, zo laat het ons daarop zetten, naar dit vermaak te trachten en gedurig te genieten.

(d) Onze wandel bij Christus in de hemel te houden, zal onze ziel, ook zonder haar weten, doen blinken, gelijk Mozes' aangezicht zonder Zijn weten blinkende was geworden door de veertigdaagse verkering met God op de berg. *Wij allen met ongedekte aangezicht de heerlijkheid des Heeren als in een spiegel aanschouwende, worden naar hetzelfde beeld in gedaante veranderd, van heerlijkheid tot heerlijkheid, als van des Heeren Geest,* 2 Kor. 3:18.

(e) Let maar op de trekking van de Heere Jezus. Hij is nu in de hemel, en 't was Zijn toezegging, als Hij aan het kruis verhoogd zou Zijn, en uit kracht daarvan in de hemel zou ingegaan zijn, dat Hij ze allen tot Hem zou trekken, Joh. 12:32. Die trek gevoelt u, gelovigen, zo menigmaal gij uw hart naar boven verheft, naar de hemel, om licht, leven en gemeenschap opziet en bidt: *Trek mij, wij zullen U nalopen,* Hoogl. 1:4. Welaan dan, laat Christus niet tevergeefs trekken, gevoelt die trek ras, en volgt die gewillig, en gij zult bevinden dat het lichter zal worden uw wandel in de hemel te hebben.

Tot dat doel, beschouwt gedurig datgene 't welk in Gods Woord van de hemel gezegd wordt. Let nauw op het verhaal van anderen, die in de binnenkamers zijn ingeleid geweest, en de voorsmaken van de hemel wel hebben genoten. Brengt u dikwijls te binnen wat de Heere aan uw eigen ziel wel heeft geopenbaard, en hoe zoet die gestalte was.

Wees veel daarom biddende, en al biddende beschouwt Christus in de hemel, en de engelen, en de zielen van de verheerlijkten, hoe blij zij zijn, hoe ze zich voor de Heere Jezus neerbuigen, met hoedanig een licht zij bestraald worden, hoe vol liefde zij Jezus

aanschouwen, en hoe ze juichen, zeggende: *Hem, die op de troon zit, en het Lam zij dankzegging, en eer, en heerlijkheid, en kracht in alle eeuwigheid,* Openb. 5:12.

Het zitten ter rechterhand van God.

XXIX. De derde trap van Christus' Verhoging is het zitten aan de rechterhand van God. Hiervan zullen wij voorstellen de waarheid en de nuttigheid.

De waarheid; het zitten ter oprechtheid Gods wordt dikwijls in Gods Woord bevestigd; in het OUDE TESTAMENT was dit beloofd, Psalm 110:1, *De HEERE heeft tot mijn Heere gesproken: Zit aan Mijn rechterhand.* Dat dit van Christus gezegd wordt, blijkt Hand. 2:34; Hebr. 1:13. In het NIEUWE TESTAMENT wordt gezegd, dat het geschied is, Markus 16:19. *De Heere ... is opgenomen in de hemel, en is gezeten aan de rechterhand Gods.* Kol. 3:1. *Waar Christus is zittende aan de rechterhand Gods.* Hebr. 1:3 ... *is gezeten aan de rechterhand van de Majesteit in de hoogste hemelen.*
' t Is een oneigenlijke wijze van spreken; want God is een Geest, heeft niets dat met een lichaam gemeenschap heeft, of daarnaar gelijkt; zo heeft dan God geen rechterhand, maar 't is een wijze van spreken, van de mensen ontleend. De mensen hebben doorgaans de meeste kracht in hun rechterhand, en voeren hoofdzakelijk hun daden door deze uit; daarom betekent Gods rechterhand sterkte en krachtdadige uitvoering: Psalm 80:16. *De stam, die uw rechterhand geplant heeft.* Matth. 26:64 ... *ter rechterhand van de kracht Gods.* En omdat de rechterhand onder de mensen de waardigste geacht wordt, zo stellen ze die, welke zij vereren willen, aan hun rechterhand. Zo deed Salomo zijn moeder 1 Kon. 2:19. Daarom betekent het zitten van Christus ter rechterhand van God, het verheven zijn in de allergrootste heerlijkheid, gelijk blijkt: Hebr. 1:3 ... *is gezeten aan de rechterhand van de Majesteit.* Hebr. 8:1 ... *aan de rechterhand van de troon der Majesteit.* In welk opzicht Christus gezegd wordt met heerlijkheid en ere gekroond te zijn, Hebr. 2:9.

XXX. Het zitten aan de rechterhand geeft niet te kennen een meerderheid of opperheid boven hem, aan wiens rechterhand iemand is; want ook de Bruid, de Kerk van Christus, komt voor, staande aan Christus' rechterhand: Psalm 45:10. *De Koningin staat aan Uw rechterhand.* Nochtans is en blijft zij minder dan Christus. Zo is 't ook hier: ' t zegt niet anders dan Christus' hoogste heerlijkheid, zonder betrekking en opzicht op des Vaders heerlijkheid, ten aanzien van meer of minder. 't Is buiten verschil, dat God is en blijft de Allerhoogste, en dat niemand boven Hem kan zijn; daarom zijn het nodeloze verbeeldingen, te stellen een rechterhand, 't midden, en linkerhand.

Het zitten aan de rechterhand heeft geen bijzondere betekenis; want soms wordt Christus gezegd *te staan* aan de rechterhand, Hand. 7:55; en soms *daar te zijn,* Rom. 8:34.

Geeft zoete bedenkingen.
Men mag uit het zitten deze zoete bedenkingen wel trekken, namelijk:
1. dat het een meerdere eer te kennen geeft, omdat het de knechten toekomt te staan.

2. Dat het te kennen geeft de dadelijke oefening en uitvoering van Zijn Middelaarsambt; want de koningen, op de troon of rechterstoel zittende, Zijn bezig in de uitvoering van hun regering.
3. Dat het te kennen geeft de zoete rust van Christus na Zijn arbeid.
4. Dat het te kennen geeft Zijn verblijf in de heerlijkheid. Deze bedenkingen zijn wel waarheid en zoet; maar of het woord zitten dat in heeft, gaat zo vast niet.

XXXI. Doch én 't zitten, staan, én zijn aan Gods rechterhand geeft te kennen de allergrootste heerlijkheid, die een schepsel ontvangen kan, waarin Christus als Middelaar naar Zijn menselijke natuur verheven is, en alleen verheven is, ook ver boven al de heilige engelen, te welke opzichte de apostel zegt: Hebr. 1:13, *Tot welke van de engelen heeft Hij ooit gezegd: Zit aan Mijn rechterhand?* 't Is wat anders, als God gezegd wordt aan iemands rechterhand te Zijn, dat wil zeggen Zijn krachtdadige hulp; en 't is wat anders aan Gods rechterhand te zijn, 't welk de hoogste eer en heerlijkheid te kennen geeft, en Christus alleen eigen is. De gelovigen wordt wel beloofd, met Christus te zitten op Zijn troon, Openb. 3:21, 't welk de mededeling van Zijn goederen en heerlijkheid, die Christus voor hen in Zijn Vernedering en Verhoging verworven heeft, betekent; maar nooit worden zij gezegd aan de rechterhand van God te zitten.

Als Middelaar.

XXXII. De Heere Jezus is gezeten aan des Vaders rechterhand, als Middelaar. Naar Zijn Godheid is Hij eenswezens met de Vader, Hem van eeuwigheid even gelijk, zodat Hij te die opzichte geen meerdere heerlijkheid kan ontvangen; maar in het zitten ter rechterhand wordt het openbaar, dat Hij Middelaar, de alleen heerlijke God is, 't welk Hij in Zijn vernedering ten merendeel onder Zijn mensheid verborg. Hierop ziet 't geen Hij zegt: Joh. 17:5 *En nu verheerlijk Mij, Gij Vader! bij Uzelf, met de heerlijkheid, die Ik bij U had, eer de wereld was.* Naar Zijn mensheid is Hij ver boven ons begrip verheerlijkt, en naar de ziel ontvangende zoveel licht, liefde en genieting Gods, als een schepsel vatten kan, en naar het lichaam in heerlijkheid uitblinkende boven allen die rondom Hem Zijn, van welke Paulus spreekt: Filip. 3:21 *Die ons vernederd lichaam veranderen zal, opdat hetzelve gelijkvormig worde aan Zijn heerlijk lichaam.*

Heeft opzicht op de drie ambten.

XXXIII. Het zitten ter rechterhand van God als Middelaar, heeft opzicht op Zijn drie ambten.

1. Als Hogepriester. Het Priesterambt is het fundament van de uitvoering van Zijn Koningsambt, en Profetisch ambt. Hem was beloofd, Koning en Profeet te zullen Zijn, om Zijn volk te beschermen en te leren, als Hij de voorgestelde voorwaarden, die Hij als Hogepriester te doen had, zou hebben uitgevoerd, Jes. 53:10. Dat Hij als Hogepriester aan des Vaders rechterhand zit, blijkt uit: Hebr. 1:3 ... *nadat Hij de reinigmaking onzer zonden door Zichzelf teweeggebracht heeft, is gezeten aan de rechterhand van de Majesteit in de hoogste hemelen.* De reinigmaking van de zonde teweeg brengen, is een werk van het Priesterambt; dat werk wordt samengevoegd met het zitten ter rechterhand, en alzo met het Hogepriesterambt zodat Hij als Priester ter rechterhand van God is. In diezelfde samenvoeging wordt dat ook getoond: Hebr. 10:12. *Deze, een slachtoffer voor de zonden geofferd hebbende, is in eeuwigheid gezeten aan*

de rechterhand Gods. Voegt hierbij die klare tekst: Hebr. 8:1 ... *wij hebben zodanige Hogepriester, die gezeten is aan de rechterhand van de Majesteit in de hemelen.*

2. Als Profeet zit Hij ook ter rechterhand van God, omdat Hij gezegd wordt Zijn Heilige Geest van daar te zenden tot onderwijzing van Zijn volk. Zie: Hand. 2:33, 34. *Hij dan door de rechterhand van God verhoogd zijnde ... heeft dit uitgestort, dat gij nu ziet en hoort. Want Hij zegt: De Heere heeft gesproken tot mijn Heere: zit aan Mijn rechterhand.*

3. Als Koning zit Hij ook ter rechterhand van God, gelijk af te leiden is uit: Eféze 1:20, 21 ... *en heeft Hem gezet aan Zijn rechterhand in de hemel; ver boven alle overheid, en macht, en kracht, en heerschappij.* Zie ook: 1 Petrus 3:22. *Welke is aan de rechterhand van God, opgevaren ten hemel, de engelen, en machten, en krachten Hem onderdanig gemaakt zijnde.*

Is een werk én van Christus, én van de Vader.
XXXIV. Dit zitten ter rechterhand wordt soms een werk van Christus genoemd: Markus 16:19 ... *is gezeten aan de rechterhand van God.* Hebr. 8:1. Want Hij had nu al het werk op aarde verricht, en had nog veel in de hemel te doen, doch niet in nederigheid, als op aarde, maar in heerlijkheid. En Hij de heerlijkheid voor Zichzelf, ten nutte van Zijn kinderen, verworven hebbende, trad in de bezitting, volgens het Verbond met Hem opgericht. Dikwijls wordt het de Vader toegeschreven: Hand. 2:33. *Hij dan door de rechterhand van God verhoogd zijnde.* Hebr. 2:7 ... *met heerlijkheid en eer hebt Gij Hem gekroond.* De Vader geeft Hem die heerlijkheid, volgens het Verbond in Zijn gerechtigheid, omdat Hij de voorwaarde volbracht had. Jes. 53:12. *Daarom zal Ik Hem een deel geven van velen ... omdat Hij Zijn ziel heeft uitgestort in de dood.*
Als Filip. 2:9 gezegd wordt, dat de Vader Hem een Naam gegeven, (Grieks: gunst) gegeven heeft, zo ziet dat gunst niet op Christus, alsof Hij het niet verdiend had, maar op de Vader, die in volle gunst en liefde, nu Zijn eis bekomen hebbende, Hem die Naam boven allen naam gaf. En het kan ook aangemerkt worden, als opzicht hebbende op de uitverkorenen, aan wie Christus gunstrijk is geschonken en om wie Christus gunstrijk is geschonken, alles wat tot uitwerking van hun zaligheid nodig was. Dit is van de waarheid.

Nuttigheid.
XXXV. De nuttigheid van Christus' zitten ter rechterhand van God in 't algemeen, is de krachtige uitvoering van Zijn ambten.

1. Is Hij als Hogepriester aan de rechterhand van de troon der Majesteit, hoe krachtig is dan Zijn voorbidding, hoe zou de Vader Hem iets kunnen weigeren, die zelf tot Hem zegt: Eist van Mij, en Ik zal geven, Psalm 2:8. Hoe krachtig is dan Zijn voorspraak, die aan des Vaders rechterhand staat, en zo'n rechtvaardige zaak heeft te bepleiten!
2. Is Hij als Profeet aan des Vaders rechterhand, zo zal Hij Zijn Kerk en kinderen verzorgen van genoegzame gaven en genaden. Hand. 2:33. Hij dan, door de rechterhand van God verhoogd zijnde, en de beloften des Heiligen Geestes ontvangen hebbende van de Vader, heeft dit uitgestort, dat gij nu ziet en hoort.

3. Is Christus als Koning van Gods rechterhand, zo zal Hij de Zijnen krachtdadig tot een Kerk vergaderen. Hand. 5:31. *Deze heeft God door Zijn rechterhand verhoogd tot een Vorst en Zaligmaker, om Israël te geven bekering.* Zo zal Hij Zijn Kerk krachtdadig bewaren, dat niet een enige verloren ga, en dat de poorten van de hel dezelve niet zullen overweldigen, Matth. 16:18. *Zo zal Hij de vijanden van de Kerk straffen en verwoesten.* Psalm 110:1, 5, 6. Zit aan Mijn rechterhand, totdat Ik uw vijanden gezet zal hebben tot een voetbank uwer voeten. Hij zal koningen verslaan ten dage Zijns troons.... Hij zal verslaan degene, die het hoofd is over een groot land.

Wederkomen ten oordeel.
XXXVI. De laatste trap van Christus' verhoging is het terugkomen ten oordeel. De vorige trappen van Christus' verhoging Zijn onzichtbaar voor de wereld, de gelovigen zien ze alleen door het geloof. Maar deze, hoewel die nu nog door het geloof als zeker toekomende wordt aangenomen, zal zichtbaar zijn voor 't oog van alle mensen, niemand uitgenomen. Dat Christus als Rechter zeker zal komen ten oordeel, en dat het een trap van Christus' verheerlijking is, blijkt uit deze teksten: Matth. 24:30. *Alle geslachten der aarde ... zullen de Zoon des mensen zien, komende op de wolken des hemels, met grote kracht en heerlijkheid.* Matth. 25:31. *Wanneer de Zoon des mensen komen zal in Zijn heerlijkheid, en al de heilige engelen met Hem, dan zal Hij zitten op de troon van Zijn heerlijkheid.* Joh. 5:27. *En heeft Hem macht gegeven ook gerichte te houden, omdat Hij des mensen Zoon is.* 'Omdat' doet ons zien op Zijn lijden en sterven, als een vervulling van de voorwaarde in het verbond van de Verlossing, waardoor Hij recht en macht verkregen heeft om Rechter te zijn. Meer zullen wij hiervan op deze plaats niet zeggen, omdat wij daarvan in 't tweede deel zullen spreken.

XXXVII. Gelijk wij de vernedering van Christus besloten hebben met een algemene toepassing, zo zullen wij ook de trappen van Christus' verhoging te samen nemen, en toepassen.

Overdenking van de geschiedenis.
Laat het geloof u de verleden dingen vertegenwoordigen, en gaat dikwijls met Maria Magdaléna naar het graf, en blijft daar wat staan in stille overdenking, ziet Jezus dood in het graf, en met wat heerlijkheid een engel neerdaalt, en de steen van de deur des grafs wentelt, hoe heerlijk en triomfantelijk de Heere Jezus wederom levend uit het graf uitgaat. Voegt u bij de verschijning van de engelen, en bij al de openbaringen van Christus, en hoort aan alle onderhandelingen met de vrouwen en de discipelen, en laat stilletjes u inleiden in de waarheid en heerlijkheid van Christus' opstanding, en hoe nu alles volbracht, en alles door Hem overwonnen is. Gaat met de discipelen naar de Olijfberg, hoort de laatste zegeningen van Christus, en ziet Hem ten hemel opvaren, en zich op orde des Vaders zetten aan de rechterhand van God is onbegrijpelijke heerlijkheid. Hoort het gejuich van de inwoners des hemels: *God vaart op met gejuich, de Heere met geklank der bazuin,* Psalm 47:6. Hoe hebben de heerlijke engelen zich verheugd! Zij die juichten toen de Heere de aarde grondde, Job 38:7, zij die de Heere loofden, toen de Messias geboren was, zeggende: *Ere zij God in de hoogste hemelen en vrede op aarde, in de mensen een welbehagen!* Lukas 2:14. Met wat een ontelbare menigte zijn ze niet wel gerangschikt geweest van de aarde tot aan de hemel! Wat een menigte ging voor en volgde na? Hoe hebben ze zich verblijd en zich neergebogen voor

de Koning der eer, in Zijn triomf inrijdende, en Zijn eer en heerlijkheid uitgebazuind! Hoe hebben de verheerlijkte zielen gereikhalsd om Hem te zien! Hoe hebben ze in het zien van Hem zich verblijd en Hem, hun Borg en Heere, verwelkomd, met neerbuiging uitgalmende: *Hallelujah!*
Slaat meteen uw oog op die Koning der eer, aanschouwt die Koning in Zijn schoonheid. Waarlijk, gelijk Hij een mens was, en in Zijn menselijke natuur alle bitterheid, benauwdheid en schande had gesmaakt met veel gevoelige smart, zo heeft Hij Zich ook waarlijk weer verblijd, en die dag is Hem geweest een dag van vreugde Zijns harten, Hoogl. 3:11. Hoe vrolijk is Hij geweest over de heerlijkheid Gods, van Zijn Vader, die Zich in het inhalen van Zijn Zoon, die Hij tot zo groot een werk gezonden had, en die dat zo getrouwelijk volbracht had opdeed! Hoe verheugd is Hij geweest over de verlossing van Zijn broederen, en dat Hij nu ging om hun plaats te bereiden! Met wat een genoegen heeft Hem de Vader ontvangen, aan Zijn rechterhand geplaatst, en met eer en heerlijkheid gekroond! In één woord: de gehele hemel is vol blijdschap, en zingt bij beurte: *Heft uw hoofden op, gij poorten! en verheft u, gij, eeuwige deuren! opdat de Koning der ere inga. Wie is de Koning der ere? De Heere, sterk en geweldig, de Heere, geweldig in de strijd. De Heere der heirscharen, die is de Koning der ere.* Psalm 24:7, 8, 10.

Beschouwing van Christus in heerlijkheid.
XXXVIII. Al wordt het ons niet toegelaten met Stéfanus op die buitengewone wijze de hemelen te zien geopend en de Zoon des mensen staande ter rechterhand van God, Hand. 7:56; al mogen wij met Paulus niet ingaan in de derden hemel, om Hem daarvan nabij te beschouwen, ‘t welk wij nochtans na de dood zullen doen, zo mogen en moeten wij evenwel door het geloof Jezus zien met eer en heerlijkheid gekroond, Hebr. 2:9. Laat dan het geloof u een vaste grond en bewijs zijn van de zaken, die men niet ziet, en houdt u bezig in het beschouwen van de verheerlijkte Jezus. ‘t Is niet genoeg maar te letten op de waarheden in de Schrift voorgesteld, en in de letter te blijven hangen, maar men moet doordringen tot beschouwing van de zaken zelf. ‘t Is niet genoeg maar op zichzelf te zien, zich aan Gode in Christus door het geloof over te geven, de zonden te bestrijden en te doden, ons zelf te verloochenen, stilte en vrede van het geweten te zoeken door het bloed van Christus. ‘t Is niet genoeg alleen maar op Christus’ vernedering te denken, en daarin de voldoening te zoeken en te zien. In deze dingen alleen te blijven, is de oorzaak van veel dodigheid, ongelovigheden, ongestadigheden, en het belet de geestelijke wasdom, en Jezus recht te verheerlijken; maar bij de vernedering van Christus ook Zijn verhoging te voegen, dat geeft veel groei, troost en sterkte, dat is een begin van de hemel, daar het zien van Christus in heerlijkheid het eeuwig geluk en werk zal zijn, volgens de bede van Christus: Joh. 17:24. *Vader! Ik wil, dat daar Ik ben, ook die bij Mij zijn, die Gij Mij gegeven hebt; opdat zij mijn heerlijkheid mogen aanschouwen, die Gij Mij gegeven hebt.*
Opdat wij in dit werk hier beneden mogen bezig Zijn, zo openbaart Hij Zich ook hier op aarde aan degenen, die Hem liefhebben volgens Zijn belofte: Joh. 14:22 ... *die Mij liefheeft, zal van mijn Vader geliefd worden, en Ik zal hem liefhebben, en Ik zal Mijzelf aan hem openbaren.* De belofte doet zoeken, het openbaren verwakkert de liefde, de liefde doet aan Hem denken, het denken aan Hem wordt beantwoord door al klaarder en klaarder openbaren; dus veroorzaakt het een het ander. Gewent u dan tot het beschouwen

van de verheerlijkte Jezus, en laat uw overdenking van Hem zich uitbreiden in verscheiden opzichten.

1. Als de waarachtige God.

XXXIX. Beschouwt de verheerlijkte Jezus als God. Jezus onze Middelaar is niet alleen een heerlijk en voortreffelijk mens, maar Hij is zelf God boven allen te prijzen in der eeuwigheid, Rom. 9:5. *De waarachtige God,* 1 Joh. 5:20. *Het afschijnsel van des Vaders heerlijkheid, en het uitgedrukte beeld Zijner zelfstandigheid,* Hebr. 1:3. In de gestalte Gods ... Gode evengelijk, Filip. 2:6. Hier doet zich op een oneindigheid van beschouwing. Als de ziel ingelaten wordt, om Jezus als God, als de alleen en eeuwige God te zien, en te beschouwen in Zijn volmaaktheden, en dat een voor een, dan Zijn algenoegzaamheid, dan Zijn soevereine opperheid, dan de almachtigheid, de rechtvaardigheid, de heerlijkheid, de liefde, de barmhartigheid, en als in ieder van die een oneindigheid, daar het kleine begrip van een schepsel niet in-, veel minder het doorzien kan, gewaar wordt, en dat niet alleen door een beschouwend verstand, of van horen zeggen, maar met een ondervindend gezicht, nu gevoelende en smakende de kracht en zoetigheid van die onbedenkelijke volmaaktheden, en als men die alle brengt tot Hem als Middelaar, dat Hij Zich zodanig vertoont, *dat in Hem woont al de volheid van de Godheid lichamelijk,* dat is waarlijk, klaarblijkelijk, Kol. 2:9, en als men Zijn heerlijkheid aanschouwt, een heerlijkheid als des eniggeborenen van de Vader, Joh. 1:14; dan, dan, zeg ik, verliest de ziel zichzelf; dan, dan, is ze bekwaam en hartelijk geneigd om zich voor Hem neerbuigende, Hem eer en heerlijkheid te geven, en uit te spreken de heerlijkheid der eer van Zijn majesteit, Psalm 145:5.

2. Als Middelaar.

XL. Gaat voort en beschouwt Jezus, met eer en heerlijkheid gekroond, als Middelaar in Zijn ontvangen heerlijkheid; van deze spreekt Paulus: Filip. 2:9-11. *Daarom heeft Hem ook God uitermate verhoogd, en heeft Hem een Naam gegeven, welke boven allen naam is; opdat in de Naam van Jezus zich zou buigen alle knie van degenen, die in de hemel, en die op de aarde, en die onder de aarde zijn, en alle tong zou belijden, dat Jezus Christus de Heere zij, tot heerlijkheid Gods des Vaders.* Zie ook: Hebr. 1:4. *Zoveel treffelijker geworden dan de engelen, als Hij uitnemender Naam boven hen geërfd heeft.* Van deze heerlijkheid zagen Petrus, Jakobus en Johannes een klein straaltje op de heilige berg. Zie dit Matth. 17:2-5. Maar hoeveel meerder heerlijkheid heeft Hij nu ontvangen, nu Hij alles overwonnen heeft, en met Zijn Vader gezeten is in Zijn troon! Openb. 3:21. Daar is Hij nu als overwinnaar, daar heeft Hij de eer van Zaligmaker te zijn van al de uitverkorenen; de eer van die te zijn, door welke des Heeren veelvoudige wijsheid, genade, rechtvaardigheid, waarheid, enz. aan engelen en mensen geopenbaard wordt. Daar is Hij nu verklaard en gesteld tot een erfgenaam van alles, Hebr. 1:2. Hij is erfgenaam van alles, wat in hemel en op aarde is, niets uitgezonderd, ook van zon, maan en sterren, van regen, wind, hagel en sneeuw, van alle dieren der aarde, van het grootste tot de minste mier toe, ja van alle goddelozen, en zelfs van de duivelen, om ze naar Zijn wil te gebruiken, tot nut van Zijn medeërfgenamen, en ter ere van de Vader. Erfgenaam is Hij niet alleen in de titel, maar ook met de daad: Hij is gesteld in de bezitting, in 't gebruik en bestier van deze Zijn erfenis. *Hem is gegeven alle macht in hemel en op aarde,* Matth. 28:18. *Nu Zijn Hem de heidenen gegeven tot Zijn erfdeel, en de einden van de aarde tot Zijn bezitting,* Psalm 2:8. *Nu heerst Hij van de zee tot aan de zee, en*

van de rivier tot aan de einden van de aarde, Psalm 72:8. Nu moet Hij als Koning heersen, totdat God al de vijanden onder Zijn voeten zal gelegd hebben, 1 Kor. 15:25. *Nu is Hij de grote Hogepriester ... bij de troon der genade,* Hebr. 4:14, 16. Nu heeft Hij, als die enige grote Profeet, sommigen gegeven tot apostelen, en sommigen tot profeten, en sommigen tot evangelisten, en sommigen tot herders en leraren, tot volmaking van de heiligen, tot het werk van de bediening, tot opbouwing van het lichaam van Christus, Eféze 4:11, 12. Erkent Hem als zodanig en geeft Hem heerlijkheid.

3. Het werk van de engelen jegens Hem.

XLI. Gaat verder en ziet hoe alles zich jegens Hem gedraagt. Al de engelen Gods bidden Hem aan, Hebr. 1:6. Zij passen op Zijn wenk, en Hij zendt ze tot het uitvoeren van Zijn bevelen, Openb. 1:1, en enig bevel van Hem ontvangende, gaan tot uitvoering als een vlammend vuur, Psalm 104:4. En merkt hoe de duivelen voor Zijn heerlijkheid sidderen; zij zijn door Hem ten ondergebracht, Hij heeft hun de kop vermorzeld, en in het tegenspartelen zijn ze zo onder Zijn geweld, dat ze zelfs in zwijnen niet kunnen varen zonder Zijn toestemming.

Verbeeldt u hoe alle gelovigen van de gehele wereld op Hem alleen zien, en in Hem, als het middelpunt, samenkomen en met hun gezicht eindigen; hoe ze allen tot Hem lopen, als tot hun heil en zaligheid; hoe ze onder Zijn vleugelen vertrouwen, en in ootmoed zich voor Hem neerbuigen, uitroepende: *Heerlijkheid, en eer, en dankzegging, en kracht zij het Lam tot in alle eeuwigheid!* Als een gelovige al deze dingen aandachtig beschouwt, hij zal menigmaal ontvonkt worden in de liefde, in de blijdschap over Christus' heerlijkheid, en als horende de lofzangen van de engelen, van de verheerlijkte zielen, en van de gelovigen op aarde, zal hij Zijn hart gaande vinden en zich voegen onder de zingende menigte, juichende met hen: *Psalmzingt Gode, Psalmzingt! Psalmzingt onze Koning, Psalmzingt! Want God is een Koning van de gehele aarde, Psalmzingt met een onderwijzing! God regeert over de heidenen; God zit op de troon van Zijn heiligheid. De edelen van de volken Zijn verzameld tot het volk van de God van Abraham; want de schilden van de aarde Zijn Godes. Hij is zeer verheven!* Psalm 47:7-9.

XLII. Om onze zielen nog meer op te wekken tot deze heilige beschouwing, overweeg deze volgende beweegredenen:

1. **' t Heerlijkste Voorwerp van de beschouwing.**

Uw verstand kan niet leeg zijn van denken, en hoe heerlijker het een voorwerp heeft, hoe meer het zich verlustigt, en volmaakter wordt; nu kan het verstand geen heerlijker voorwerp hebben, dan de verheerlijkte Jezus. *In Dewelke al de schatten van de wijsheid en van de kennis verborgen zijn,* Kol. 2:3. Al wat in de wereld is, is te laag, te grof, te vuil, dan dat uw verstand zich daarmee bezig zou houden. Waarom zou gij dan uw ogen laten gaan op 't geen niets is, dat maar een schaduw, maar een vergankelijke, een zielskwetsende, een zielverdrukkende, een zielverdervende ijdelheid is, als God daarin niet gezien wordt? De verheerlijkte Jezus is buiten het bereik van een wereldskind; daarom dwalen die af tot de aardse voorwerpen, om hun verstand bezig te houden en enig genoegen te geven, want zij hebben niet anders.

Maar u gelovigen, die Jezus kent en Hem liefhebt, waar zal het oog des verstands anders mee bezig zijn dan met de Koning in Zijn schoonheid te zien? Jes. 33:17. Als men deze

in ‘t oog begint te krijgen, dan zal alles wat hier beneden is Zijn glans en heerlijkheid vanzelf verliezen, en het zal licht vallen Zijn liefde en het aankleven van al het aardse af te trekken. Schaamt u, dat u het oog zo dikwijls van Jezus afwendt. U ondervindt dagelijks, dat dit de ziel belet vrolijk en verheven te leven, dat dit veel duisterheid veroorzaakt, en de ziel langzamerhand doet afzakken tot het aardse, en dat ze dikwijls veel tijd en werk heeft om van het aardse wederom los te worden, om in afgetrokkenheid en eenzaamheid met Jezus te verkeren, en met duivenogen op Hem te zien.

2. **’t Vermakelijkste.**

XLIII. Daar kan ook niets vermakelijker voor een kind Gods Zijn dan Jezus te beschouwen. God wil het wel hebben dat Zijn kinderen blij Zijn, Hij wekt er hen menigmaal toe op, en Hij belooft dat Hij de vrolijke wil ontmoeten. Nu, nergens in kunnen ze zich inwendiger, bestendiger en meerder verblijden, dan in de verheerlijkte Jezus te beschouwen. Welaan dan, laat uw overdenkingen van Hem zoet Zijn. Na de zoete onderhandeling, die Mozes met de Heere had, neemt hij vrijmoedigheid, de begeerte, die in Zijn ziel lag, te uiten, zeggende: *Toon mij uw heerlijkheid,* Exod. 33:18. De Heere was al te goed, dan dat Hij ‘t hem geheel zou afslaan; Hij zegt tot hem, dat hij al te zwak was om de glans van Zijn heerlijkheid te verdragen; maar dat Hij evenwel Zijn goedheid hem zou tonen, en Zijn Naam voorbij Zijn aangezicht laten gaan, en die uitroepen, ‘t welk ook geschiedde, Exod. 34:6.

Verbeeldt u de zaak en oordeelt, of er wel wat gewenster en vermakelijker voor u zou Zijn dan even dit: Dat de Heere Jezus u bij de hand nam, u leidde in Zijn binnenkamer, u toonde al de hemelse verborgenheden, in het werk van de verlossing en Zichzelf aan u openbaarde in Zijn Goddelijke volmaaktheden en in al de heerlijkheid, die Hij als Middelaar ontvangen heeft; en dat Hij u met een liefde verzekerde, dat al Zijn heerlijkheid en volheid voor u en u ten goede was, en dat de Vader en de Zoon en de Heilige Geest te samen werkzaam waren om u tot een onbedenkelijke en onnoemelijke zaligheid te verheffen, om u nu in de tijd, en hierna in de eeuwigheid met Zijn liefde, algenoegzaamheid en andere volmaaktheden te verzadigen en te omvangen; wat dunkt u, kan er wel iets vermakelijker zijn dan even dit? Dit was de belofte, waarmee de Heere Jezus Zijn discipelen troostte en verblijdde*: Ik zal hen liefhebben, en Ik zal Mijzelf aan hen openbaren. Wij zullen tot hem komen, en zullen woning bij hem maken,* Joh. 14:21, 23. Brengt hierbij al de uitdrukkingen, die gij hiervan in Gods Woord hebt gelezen, al de smakelijke vertellingen van de Godzaligen, die ooit de Heere hebben gezien, en ‘t geen gij zelf ooit mocht hebben ondervonden; en ik houd mij verzekerd, dat uw hart daarnaar in begeerten zal uitgaan, dat u smart zult hebben, dat u ooit uw oog van dit heerlijk gezicht hebt afgewend, en dat Hij Zich daarom van uw oog zeer heeft onttrokken, en dat gij daardoor verwakkerd zult worden om gedurig naar Hem uit te zien, en op Hem in Zijn heerlijkheid te starogen, totdat gij Hem klaarder van nabij ziet, en u in dat gezicht blijft vermaken.

3. **Heeft een heiligende kracht.**

XLIV. ‘t Is niet alleen heerlijk en vermakelijk Jezus met eer en heerlijkheid gekroond te zien, maar dat aanschouwen heeft ook een heiligende en zielsveranderende kracht. 2 Kor. 3:18, Wij allen met ongedekt aangezicht de heerlijkheid des Heeren als in een spiegel aanschouwende, worden naar hetzelfde beeld in gedaante veranderd, van heerlijkheid tot heerlijkheid, als van des Heeren Geest. Gelijk Mozes door het

veertigdaagse omgaan met de Heere op de berg van gedaante glinsterende was geworden, zo krijgen ook de aanschouwers van Christus' heerlijkheid een heilige glans. Dit is immers 't geen waarnaar gij verlangt, waarom gij bidt en zucht. Nu, dit is te bekomen door het aanschouwen van Jezus' heerlijkheid. Want:

(a) De ziel die tot dit aanschouwen wordt toegelaten, wordt zo vervuld met heiligmaking en blijdschap, dat ze geen ander vermaak begeert, en om geen ander vermaak denkt; daarom heeft al het begeerlijke der ogen, al het aardse mooi, zoet en vermakelijk geen vat op haar, en heeft al haar heerlijkheid, en liefde, en kracht, en zoetigheid verloren, en 't is de ziel alleen tot vergenoeging bij de Heere te zijn.
(b) Omdat de ziel in dit aanschouwen zoveel vermaak en zaligheid vindt, zo zou ze dat gezicht niet gaarne verliezen; en omdat zij weet, dat de zonde een wolk daarvoor zou doen komen, zo is ze zeer omzichtig om zich voor zonden te wachten. En omdat zij de belofte weet: *Zalig zijn de reinen van hart, want zij zullen God zien,* Matth. 5:8; zo is ze zeer nauw op 't hart lettende, om dat zuiver en onbevlekt te bewaren, om altijd in staat te zijn om God te mogen zien.
(c) Als men Jezus in heerlijkheid ziet, zo ziet men in Hem een eer, dienst, gehoorzaams-waardigheid; door welk gezicht de ziel zonder veel redekavelen, en zonder veel overleg zich verbonden en aangedaan vindt om in alle gewilligheid en vaardigheid alles wat ze is voor Hem te zijn, en alles wat Hem behaaglijk is uit te voeren.
(d) De ziel ziet in alle volmaaktheden van de verheerlijkte Jezus Zijn heiligheid uitmunten; niet zoals op Horeb met een schrik en vloek tegen de overtreders, maar in haar natuur, in haar beminnelijke schoonheid, die terstond alle genegenheden van een liefhebber gaande maakt, om ook zo heilig te zijn.
(e) De ziel de verheerlijkte Jezus beschouwende, wordt gewaar de eeuwige en volmaakte liefde van Jezus tot haar, en de beminnelijkheid van Jezus zelf. 't Kan niet anders, of de ziel zal daardoor ontstoken worden in wederliefde, 1 Joh. 4:19. *Wij hebben Hem lief, omdat Hij ons eerst liefgehad heeft.* Liefde nu is van die aard, dat ze alles wat ze kan, aanlegt tot genoegen van de geliefde, en dat ze tracht de geliefde gelijkvormig te worden. Zie, zo wordt een aanschouwer van Jezus in Zijn heerlijkheid brandende in de liefde, welke is de fontein, ziel, of rechte vorm van heiligheid.
(f) Door dat aanschouwen wordt de ziel nauwer verenigd met Jezus, en hoe nauwer zij verenigd is met Jezus haar leven, hoe meer er kracht van Jezus uitgaat; en hoe meer kracht en invloed van Geest de ziel ontvangt, hoe minder kracht de zonde op haar heeft, en hoe vuriger zij wordt de Heere welbehaaglijk te zijn. Uit deze allen is dan krachtig te besluiten, dat de verheerlijkte Jezus te aanschouwen een heiligende kracht heeft. Ik weet wel dat het een ieder Godzalige niet gebeuren mag, met de drie discipelen Jezus op de berg verheerlijkt te zien, of met Paulus in de derden hemel opgenomen te worden. Ik weet wel dat sommigen, dit lezende, wel beklemd zullen worden, en in moedeloosheid zullen beginnen in te zinken, denkende: wat ben ik duister, wat leef ik laag, in mijn leven kom ik niet tot zo'n beschouwing van Jezus in Zijn heerlijkheid! Maar weet, dat het kennen van deze gezegde zaken: liefde, begeerte en verlangen krijgen door deze dingen te horen en te lezen, en beklemd en droefgeestig te worden, omdat men daar nog zo ver vandaan is, een teken is van beginselen van genade; en daarom moeten deze bewegingen ons maar

aanzetten tot het werk, om daar naar te trachten. Zo wij aanhouden met bidden, wachten, hopen, geloven, wij zullen gewaar worden, dat de Heere Zich aan zulken zal openbaren. *Daarom, zijt sterk, en Hij zal ulieder hart versterken,* Psalm 31:24.

Hoofdstuk 24

Van de Kerk.

Nadat wij de natuur van het verbond der genade kort hadden voorgesteld, beloofden wij drie dingen breder te verhandelen, namelijk:
1. De Borg van het verbond.
2. De bondgenoten, welke Zijn de Kerk.
3. De wegen, waardoor de Heere Jezus Zijn bondgenoten tot heerlijkheid leidt, of de weldaden, die de Heere Zijn bondgenoten deelachtig maakt. Van het eerste hebben wij gesproken, Hoofdstuk 8-23.

Nu gaan wij over tot het tweede, namelijk, tot de bondgenoten, welke samengenomen *Kerk* of *Gemeente* genoemd worden.

I. 't Is nodig, de kerk klaar en kennelijk in haar natuur voor te stellen, opdat een ieder wete, bij welke vergadering hij zich heeft te voegen, en dat een ieder zich verblijde, die zich in de ware kerk bevindt, omdat een ieder roept: Hier is Christus, daar toch Christus alleen in de ware kerk woont, en door Zijn Heilige Geest aldaar werkt tot bekering, vertroosting en heiligmaking. Psalm 133:3 ... *de Heere gebiedt aldaar den zegen, en het leven tot in der eeuwigheid.* Daarom moet men uit het Woord van God wel onderzoeken, welke vergadering de kerk is. Ik zeg: uit het Woord; want het Woord van God wordt niet gekend waarheid te zijn uit de kerk, hoewel zij het Woord, 't welk haar toevertrouwd is, Rom. 3:2, bewaart, beschermt en verkondigt. In welk opzicht zij genoemd wordt *een pilaar en vastigheid van de waarheid,* 1 Tim. 3:15. Maar de ware kerk wordt gekend uit het Woord van God; want zij is gebouwd op het fundament van de apostelen en profeten, Eféze 2:20. En de Schrift leert, dat men eerst moet onderwezen worden, eer men tot de Sacramenten mag toegelaten worden, dat is, tot de gemeenschap van de kerk worden opgenomen. Zie dit:
- Matth. 28:19. *Gaat dan heen, onderwijst al de volken, dezelve dopende.*
- Hand. 2:41. *Die dan zijn Woord gaarne aannamen, werden gedoopt.*
- Hand. 8:35, 36. *Filippus deed zijn mond open en beginnende van diezelve Schrift, verkondigde hem Jezus. De kamerling zei: Wat verhindert mij gedoopt te worden?*

Te meer moet men het Woord nu onderzoeken, en daaruit leren kennen welke de ware kerk is, en welke vergadering de waarheid heeft, omdat daar nu zovele vergaderingen zijn, die ieder zich noemen *de Christelijke Kerk.* Die dan Gods Woord naarstig onderzoekt, door lezen, horen lezen, of horen prediken, en aanhoudend, ootmoedig en hartelijk bidt om in de waarheid geleid te worden, die heeft te verwachten dat de Heere hem tot de ware kerk zal brengen, en zo hij in de ware kerk is, dat de Heere hem zal verzekeren, tot zijn blijdschap, dat hij er in is.

Verscheiden benamingen

II. Het woord Kerk wordt in de Bijbel niet gevonden. 't Is een gebroken Grieks woord, het komt af van Kuriakee, vandaar door verkorting *kerk;* het betekent, *dat tot de Heere behoort;* dat des Heeren is. Dus vindt men het woord Kuriakon, 1 Kor. 11:20*, Des*

Heeren Avondmaal. Openb. 1:10, Kuriakee, *dag des Heeren.* En alzo: de Kerk des Heeren, te weten de Gemeente.
Het woord Gemeente wordt doorgaans in Gods Woord gebruikt, en dat door verscheiden woorden in de grondtalen, als Hebreeuws

- Kahal. Psalm 89:6 ... *ook is uw getrouwheid in de Gemeente der heiligen.*
- Gneda. Jer. 30:20. *Zijn Gemeente zal voor Mijn aangezicht bevestigd worden.*
- Grieks. Ekkleesia. 1 Kor. 11:18. *Als gij samenkomt in de Gemeente.*
- Het woord *Synagogee* wordt wel niet gemeente, maar vergadering overgezet. Het betekent soms *het gebouw,* in 't welk de gemeente vergadert, en soms *de gemeente* die daar samenkomt, 't zij van de Joden, 't zij van de Christenen. Jak. 2:2. *Want zo in uw* (Synagoge) *vergadering kwam een man,* enz.

Deze woorden in hun oorsprong betekenen een samengeroepen of een ordelijk samenvergaderd volk, en staat tegenover een te hoop gelopen schare zonder orde. In onze taal ziet het woord *gemeente* op de onderlinge gemeenschap van de samengeroepenen of vergaderden, met hun Hoofd Christus, en met elkaar.

Wij nemen in deze verhandeling de kerk niet voor het huis of gebouw, in 't welk de kerk samenkomt tot gehoor van Gods Woord, en het gebruik van de sacramenten. Ook niet voor de opzieners van de kerk of kerkenraad, als vertonende de kerk, gelijk Matth. 18:17, *Zegt het der gemeente.* Maar wij verstaan door kerk, al het vergaderde volk.

Er is maar één kerk.
III. Dit stellen wij vooraf vast, dat er geen twee of meer Kerken Zijn, maar dat er maar één enige Christelijke Kerk is. Van deze éne handelen wij nu.
Deze ene kerk bevat in zich alle uitverkorenen, van de beginne der wereld geroepen, en tot aan het einde der wereld nog te roepen. Deze zijn een eigen volk van Christus. Titus 2:14. *De algemene vergadering en Gemeente van de eerstgeborenen, die in de hemelen opgeschreven zijn,* Hebr. 12:23. *De Gemeente die Christus liefgehad heeft, en voor welke Hij Zichzelf heeft overgegeven.* Eféze 5:25.

Deze ene gemeente is voor een gedeelte al in de hemel, welk deel genoemd wordt de triomferende kerk, van welke gesproken wordt Openb. 7:9-16. Van deze spreken wij hier niet. Voor een gedeelte is deze gemeente nog op aarde, en wordt genoemd*: de strijdende kerk;* deze is het onderwerp van onze verhandeling.
Deze kan men aanmerken óf in haar geheel, zoals ze verspreid is over de gehele wereld, óf in de afzonderlijke vergaderingen van een land, stad of dorp. Zo zegt men: de kerk van Engeland, van Nederland, van Rotterdam.

Deze is soms zichtbaar.
IV. Deze ene kerk, op aarde strijdende, is soms meer openbaar uitkomende voor het oog van een ieder, in haar openbare vergadering, belijdenis, heiligheid; dan wordt ze genoemd: de zichtbare kerk. Soms is ze meer verborgen voor de ogen van de wereld, door overstromende dwalingen, godloosheden of vervolgingen; ten die opzichte wordt ze genoemd *de onzichtbare kerk,* Openb. 12:14.

Soms onzichtbaar; niet ten opzichte van de uitwendige of inwendige gestalte van de gelovigen.

Deze een strijdende kerk kan men aanmerken:
- óf in haar inwendige geestelijke gestalte,
- óf in de uiterlijke toevergaderingen.

Haar inwendige geestelijke gestalte, namelijk geloof, inwendige vereniging met Christus, 't geestelijke leven in de ziel, is onzichtbaar, kan met het oog des lichaams niet gezien worden. De toevergaderingen of samenkomsten tot het gehoor, gebruik van de sacramenten, en belijdenis in tijd van voorspoed, Zijn openbaar en zichtbaar. Dus kan men zeggen, dat dezelfde kerk in sommige opzichten zichtbaar, en in sommige opzichten onzichtbaar is; maar men mag de kerk daarom niet delen in een zichtbare en een onzichtbare kerk. Dezelfde mens is onzichtbaar, ten opzichte van de ziel, verstand, wil, genegenheden, en hij is zichtbaar, ten opzichte van het lichaam en deszelfs bewegingen; nochtans mag men daarom dezelfde mens niet afdelen in een onzichtbaar en een zichtbaar mens; zo kan men ook de kerk om gemelde opzichten niet delen in een zichtbare en onzichtbare kerk, dat luidt alsof er waren twee kerken, en alsof ieder een andere kerk was.

Ook niet ten opzichte van de lidmaten.

V. Ook mag men de kerk niet afdelen in een zichtbare en onzichtbare kerk, ten opzichte van de leden derzelve, alsof de ene bestond uit andere leden dan de andere; namelijk, dat alle uitverkorenen, dadelijk geroepenen en bekeerden, met de gedachten van alle anderen in de kerk afgetrokken zijnde, de onzichtbare kerk waren, en dat de bekeerden en onbekeerden samengenomen, zoals ze in een kerk vergaderen, en alleen ten opzichte van de uitwendige roeping, het historisch geloof, de belijdenis van de waarheid, en het uiterlijk gebruik van de sacramenten, gemeenschap met elkaar hebbende, de zichtbare kerk waren. Dit is onzes achtens een misvatting, en baart veel verwarde gedachten en uitdrukkingen van de kerk, en men staat in twijfel, of de spreker of schrijver dit of dat van de kerk zeggende, spreekt van de genaamde onzichtbare, of van de genaamde zichtbare kerk.

VI. Wij zeggen, **dat men de kerk in de gezegde opzichten niet mag afdelen in een zichtbare en onzichtbare kerk.** Want:

1. Ik vind noch de benaming van zichtbare en onzichtbare kerk, te gezegden opzichte, noch de beschrijving van zo'n onderscheiding in Gods Woord.
2. Dit onderscheid rust op een onware grond, namelijk, alsof de onbekeerden dadelijk, en door datzelfde recht leden van de kerk, van de uitwendige en onzichtbare vergadering waren, en daardoor recht tot het gebruik van de sacramenten hadden, 't welk wij wel uitdrukkelijk ontkennen en tonen zullen, par. 10 en 14. Zijn dan de onbekeerden geen leden van de kerk, ook dan als ze zichtbaar is, zo vervalt de gezegde onderscheiding en afdeling vanzelf.
3. Die onderscheiding stelt twee kerken, in wezen van elkaar onderscheiden. Want de ware gelovigen zijn de kerk, door een geestelijke vorm, welke is de ware, geestelijke, gelovige vereniging met Christus, en met elkaar. En als de onbekeerden met de bekeerden, door gelijk recht een kerk uitmaakten, dat moest dan door een andere wezenlijke vorm zijn, waardoor die, in natuur verscheiden leden, één lichaam, één kerk uitmaakten, omdat onbekeerden geen geestelijke vereniging met Christus en de gelovigen hebben; daar twee wezenlijke vormen zijn, daar zijn ook

twee in wezen onderscheidene lichamen en kerken, daar wij toch belijden, dat er maar één kerk is.

4. Als er in dit opzicht een zichtbare en een onzichtbare kerk was, een die alleen bestaat uit ware gelovigen door een geestelijke vereniging, en een bestaande uit bekeerden en onbekeerden te samen door uitwendige vereniging, dan waren de gelovigen in twee kerken, in een onzichtbare en in een zichtbare, en dat tegelijk op dezelfde tijd, in een, aan welke geen zaligheid beloofd was, en in een, aan welke de zaligheid al was beloofd, dat zo ongerijmd is, als twee kerken te stellen.

Tegenwerping 1.
VII. Daar is een tweeërlei roeping, een inwendige en een uitwendige; een tweeërlei geloof, een zaligmakend, en een historisch of tijdgeloof; een tweeërlei heiligheid, een uitwendige, en een ware; tweeërlei gemeenschap, een uitwendige, en een inwendige aan de ware goederen; dus is er ook een uitwendige en een inwendige kerk.
Antwoord.
(1) Uit deze stelling moest volgen, ook tweeërlei kerken, dat tegen de Bijbel is.
(2) De uitwendige roeping, 't historisch of tijdgeloof, de uitwendige heiligheid de uitwendige gemeenschap aan de uiterlijke voorrechten, maakt geen waar lid van de kerk, welker natuur geestelijk is, en dienvolgens ook geen ware kerk van Christus.

Tegenwerping 2.
Het Zijn geen twee kerken, als men spreekt van een uitwendige of zichtbare kerk, en van een inwendige of onzichtbare kerk; maar wij verstaan daardoor tweeërlei opzicht en aanzien van dezelfde kerk.
Antwoord.
(1) Als men in de ene kerk andere leden stelt dan in de andere, en een andere band van vereniging, dan stelt men geen twee opzichten van dezelfde kerk, maar twee in wezen onderscheidene kerken, omdat daar zijn twee in natuur onderscheiden leden, die de kerk uitmaken, en twee vormen of verenigingen.
(2) De uitwendige relatie, betrekking of opzicht, maakt geen waar lid van de kerk en geen uitwendige kerk, gelijk een uitwendige relatie geen waar lid en deelgenoot maakt van een maatschappij en koopmanschap, en ook geen ander opzicht en aanzien van die maatschappij zelf maakt.
(3) Geen uitwendige relatie of betrekking van de onbekeerden geeft hun recht tot het gebruik van de Sacramenten, dus kunnen de onbekeerden en bekeerden geen uitwendige kerk maken; want daar is geen ware kerk van Christus, of zij allen, die leden van de kerk zijn, hebben recht tot de Sacramenten.
(4) Verstaat men door de uitwendige en inwendige kerk, maar een tweeërlei aanzien en opzichte van dezelfde kerk, en geen tweeërlei leden, en geen tweeërlei band van vereniging, dan is het wel, en onze stelling blijft vast, namelijk, dat het onderscheid tussen een uitwendige en inwendige kerk, ten opzichte van de leden en de vereniging niet goed is, en dat een en dezelfde kerk, uit ware gelovigen alleen bestaande kan aangemerkt worden, of ten opzichte van haar inwendige geestelijke staat, of ten opzichte van de uitwendige vertoning in de wereld. Dat is 't dat wij zeiden.

Uit het gezegde blijkt nu in hoedanige zin wij de kerk nemen in deze verhandeling, namelijk: wij spreken van een kerk, die alleen bestaat uit ware gelovigen; die strijdt op

aarde tegen de vijanden en voor het geloof; die soms meer, soms minder zichtbaar is voor 't oog van de mensen; die ten opzichte van haar inwendige geestelijke gestalte onzichtbaar, maar ten opzichte van haar toevergaderingen en personen zichtbaar is.

Beschrijving van de kerk.
VIII. Komende nu tot de zaak zelf, zullen wij eerst de beschrijving van de Kerk geven, en die dan in alle haar delen verklaren.
De Kerk is een heilige, algemene, Christelijke vergadering, alleen van ware gelovigen, van de Heilige Geest door het Woord van God geroepen, van de wereld afgescheiden, met haar Hoofd en met elkaar door een geestelijke band in een geestelijk lichaam verenigd; uitkomende door een waarachtige belijdenis van Christus en Zijn waarheid, en met geestelijke wapenen onder haar Hoofd Jezus Christus strijdende tegen haar en Christus' vijanden, tot verheerlijking van God en haar zaligheid.
Laat ons de beschrijving in haar delen beschouwen. Wij zeggen:

Is een vergadering.
IX. De Kerk is een vergadering. Een alleen maakt geen kerk noch vergadering. De kerk wordt genoemd:
- een huis: 1 Petrus 2:5. *Zo wordt gij ook zelf, als levende stenen, gebouwd tot een geestelijk huis.*
- Een kudde: Joh. 10:16 ... *het zal worden één kudde en één Herder.*
- Een lichaam: Eféze 1:22, 23 ... *en heeft Hem der gemeente gegeven tot een Hoofd boven alle dingen, welke Zijn lichaam is.*
- Een volk: 1 Petrus 2:9. *Gij zijt ... een heilig volk.*
- Een koninkrijk: 1 Thess. 2:12 ... *Die u roept tot Zijn koninkrijk.*

Nu, één steen maakt geen huis, één schaap geen kudde, één lid geen lichaam, één man geen volk, één persoon geen koninkrijk, zo ook een paus geen kerk, gelijk de Papisten zeggen.

Van ware gelovigen.
X. De Kerk is een vergadering van ware gelovigen. De onbekeerden, ofschoon zij de belijdenis van het geloof hebben gedaan, van de kerk in haar gemeenschap zijn aangenomen, onergerlijk leven, en tot het gebruik van de Sacramenten worden toegelaten; de onbekeerden, zeg ik, zijn geen ware leden van de kerk, 't zij men de kerk aanmerkt in haar inwendige geestelijke staat, 't zij men ze aanmerkt, zoals ze zich in openbare vergaderingen uitwendig vertoont in de wereld, zij zijn geen leden van de uitwendige zichtbare kerk; maar gelovigen alleen maken de kerk uit, zij alleen zijn leden van de kerk, ook hoe men ze aanmerkt.

Nederlandse belijdenis. Art. 27-29.
Dit zegt de Belijdenis duidelijk: Art. 27-29. Aldus luidende:
Art. 27. *Wij geloven en belijden een enige katholieke of algemene Kerk, welke is een heilige vergadering van de ware Christen-gelovigen, allen hun zaligheid verwachtende in Jezus Christus, gewassen zijnde door het bloed, geheiligd en verzegeld door de Heilige Geest. Deze Kerk is geweest van het begin van de wereld af, en zal zijn tot het einde toe; gelijk daaruit blijkt, dat Christus een eeuwig Koning is, die zonder onderdanen niet zijn kan. En deze heilige Kerk wordt door God bewaard, of staande*

gehouden tegen het woelen van de gehele wereld; hoewel zij soms een tijd lang zeer klein en als tot niet schijnt gekomen te zijn in de ogen van de mensen. Gelijk Zich de Heere, gedurende de gevaarlijke tijd onder Achab, zeven duizend mensen behouden heeft, die hun knieën voor Baäl niet gebogen hadden. Ook mede is deze heilige Kerk niet gelegen, gebonden of bepaald in een zekere plaats, of aan zekere personen, maar zij is verspreid en verstrooid door de gehele wereld; nochtans samengevoegd en verenigd zijnde met hart en wil in één zelfde Geest, door de kracht van het geloof.

Art. 28. *Wij geloven, aangezien deze heilige vergadering is een verzameling van degenen, die zalig worden, en dat buiten dezelve geen zaligheid is, dat niemand, van wat staat of kwaliteit hij zij, zich behoort op zichzelf te houden, om op zijn eigen persoon te staan, maar dat ze allen schuldig zijn zichzelf daarbij te voegen en daarmee te verenigen, onderhoudende de enigheid van de Kerk, zich onderwerpende aan derzelver onderwijzing en tucht, de hals buigende onder het juk van Jezus Christus, en dienende aan de opbouwing van de broederen, naar de gaven die hun God verleend heeft, als onderlinge lidmaten van hetzelfde lichaam. En opdat dit te beter mocht onderhouden worden, zo is het ambt van alle gelovigen, volgens het Woord van God, zich af te scheiden van degenen, die niet van de Kerk Zijn, en zich te voegen tot deze vergadering, 't zij op wat plaats dat dezelve God gesteld heeft, al ware 't schoon zo dat de magistraten en plakkaten van de prinsen daartegen waren, en dat de dood, of enige lichamelijke straf daaraan hing. Daarom al degenen, die zich van dezelve afscheiden, of niet daarbij voegen, die doen tegen de ordonnantie Gods.*

Art. 29. *Wij geloven, dat men wel naarstig en met goede voorzichtigheid, uit het Woord van God behoort te onderscheiden, welke de ware Kerk zij: aangezien dat alle sekten, die hedendaags in de wereld zijn, zich met de naam van de Kerk bedekken. Wij spreken hier niet van het gezelschap van de geveinsden, dat in de Kerk onder de goeden vermengd zijn, en hierentussen van de Kerk niet zijn, hoewel zij naar het lichaam in dezelve zijn; maar wij zeggen, dat men het lichaam en de gemeenschap van de ware Kerk onderscheiden zal van alle sekten, welke zeggen, dat zij de Kerk zijn.*

Spreekt van de kerk, zoals ze zich op aarde meer of minder zichtbaar vertoont.

XI. Allereerst blijkt klaar, dat deze Nederlands Belijdenis des gelooft niet spreekt van een onzichtbare kerk, welke bestaan zou uit alleen gelovigen met de gedachten afgetrokken, en alleen genomen, en tegengesteld tegen een zichtbare kerk, die bestaan zou uit bekeerden en onbekeerden te samen, welk onderscheid wij boven, par. 6, 7, 8, hebben verworpen; maar dat ze spreekt van de kerk, zoals ze op aarde is en samen vergaderd meer of minder zichtbaar; dit zal een ieder, die de woorden van de Belijdenis aandachtig inziet, licht kunnen zien. Want:

(a) Zij spreekt van die kerk, waarin geveinsden zijn, Art. 29.
(b) Zij spreekt van die kerk, bij welke men zich voegen moet, 't zij op wat plaats God dezelve gesteld heeft, zich onderwerpende aan derzelver onderwijzing en tucht, Art. 28.
(c) Zij spreekt van die kerk, tegen welke magistraten en plakkaten van de prinsen zijn, en bij welke zich te voegen de dood of andere lichamelijke straf wel hangt in tijden van vervolging, Art. 28.

(d) Zij spreekt van die kerk, welke men onderkennen kan van andere sekten. Dit alles kan men niet passen dan op de zichtbare kerk, zoals ze vergadert tot het gehoor van Gods Woord en het gebruik van de Sacramenten.

En alleen uit ware gelovigen bestaat.
Ten tweede, deze belijdenis zegt, dat die meer of minder zichtbare kerk bestaat alleen uit ware gelovigen.
(a) Als ze deze kerk beschrijft een heilige vergadering van de ware Christen-gelovigen, allen hun zaligheid verwachtende in Christus Jezus, gewassen zijnde door zijn bloed, geheiligd en vergezeld door de Heilige Geest, Art. 27.
(b) Als ze verklaart dat de geveinsden, dewelke in de kerk onder de goeden vermengd zijn, hierintussen van de kerk niet zijn, hoewel zij naar het lichaam in dezelve zijn, Art. 29.

Hieruit blijkt, dat het gevoelen van de Gereformeerde Kerk is, dat de gelovigen alleen zijn leden van de kerk, en dat de onbekeerden geen leden van de kerk zijn; ofschoon zij naar het lichaam in dezelve zijn.

Men mocht dit alleen hiertegen inbrengen: De belijdenis spreekt van die kerk, buiten welke geen zaligheid is. Nu, buiten de zichtbare en uiterlijke kerk is wel zaligheid, want velen worden wel zalig, schoon ze niet gedoopt zijn, noch tot het heilig avondmaal gaan, ja die zelfs in de Roomse kerk nog zijn; dus spreekt de belijdenis van de onzichtbare kerk, die alleen uit gelovigen bestaat, en niet van de zichtbare kerk.
Ik antwoord:
1. In de tijd van de Hervorming toen de vervolgingen heftig waren, durfden velen zich tot de vergaderingen van de gelovigen niet voegen en men gaf voor, gelijk velen nog doen, dat men bij alle godsdiensten wel kan zalig worden. Dit gaat de belijdenis met die woorden tegen.
2. ‘t Is een klare waarheid, dat buiten de kerk geen zaligheid is, en dat, die de kerk niet heeft tot zijn moeder, God niet heeft tot zijn Vader; want bij de kerk alleen is de waarheid, die alleen predikt de waarheid, en zonder de waarheid kan niemand bekeerd en zalig worden.
3. De belijdenis zegt niet, dat niemand zalig kan worden, tenzij hij voor lidmaat aangenomen, gedoopt zij, en ten avondmaal gaat, maar dat buiten de kerk geen zaligheid is; dat daar buiten de weg van de zaligheid niet geleerd wordt, en geen middelen zijn om zalig te worden.
4. De ongedoopte bekeerden worden zalig door middel van de kerk, die hun het woord toedient en dat verkondigt. Wordt er iemand uit het pausdom zalig, dat is niet door de Paapse leer, maar door het Woord der waarheid, ‘t welk van de kerk nog in het pausdom is overgelaten.

Dus hebben wij getoond, dat de Belijdenis van het geloof verklaart, dat alleen de ware gelovigen leden van de kerk zijn, en dat de onbekeerden in de kerk geen leden van dezelve zijn.

XII. Dat het gezegde de waarheid is, blijkt uit deze volgende redenen:

1. *Daar is geen uiterlijk verbond tussen God en de mens,* noch in het OUDE TESTAMENT noch in het NIEUWE TESTAMENT opgericht, in 't welk onbekeerden bondgenoten zijn. Dienvolgens is er ook geen uiterlijke kerk, waarin onbekeerde lidmaten zijn. Ziet het eerste in 't brede bewezen, hoofdstuk 16; het tweede is dan vast, omdat de kerk het Verbond tot een grond heeft. Zo'n verbond, zo'n kerk.
2. Alle ware leden van de kerk hebben recht tot het gebruik van de Sacramenten, waardoor hun de goederen van het verbond worden verzegeld; het brood en de wijn zijn de gemeenschap met Christus' lichaam en bloed, 't welk verbroken en vergoten is tot vergeving van de zonden, Rom. 4:11 1 Kor. 10:16; Matth. 26:26-28. Nu, de onbekeerden hebben geen recht tot de Sacramenten, omdat zij geen recht noch deel hebben aan de verzegelde goederen, omdat zij zichzelf een oordeel eten en drinken; dit zegt het Formulier van het heilig Avondmaal; Deze allen zullen zich van deze spijze (welke Christus alleen voor zijn gelovigen verordineerd heeft) onthouden, opdat hun gericht en verdoemenis niet des te zwaarder worde. Dus zijn de onbekeerden geen leden van de kerk.
3. De vorm, het ware wezen van de kerk, uiterlijk samen vergaderende, is de vereniging met Christus en met elkaar door de Heilige Geest. 1 Kor. 12:13. *Wij allen zijn door één Geest tot één lichaam gedoopt ... en wij zijn allen tot één Geest gedrenkt.* Dus spreekt het Formulier van het Avondmaal daarvan, uit 1 Kor. 10:17, *Eén brood is het; zo zijn wij velen één lichaam, omdat wij allen ééns broods deelachtig zijn. Dat wij ook door dezelfde Geest, die in Christus als in het Hoofd en in ons als zijn lidmaten woont, met Hem waarachtige gemeenschap hebben; daarbenevens, dat wij ook door dezelfde Geest onder elkaar als lidmaten van één lichaam in waarachtige broederlijke liefde verbonden zijn.* Nu, de onbekeerden hebben de Geest niet: Judas 1:19 … natuurlijke mensen, de Geest niet hebbende. De onbekeerden, omdat zij de Geest niet hebben, zo komen ze Christus niet toe, Rom. 8:9. Dus zijn ze dan geen leden van de kerk, die onderling door de Geest verbonden is en Christus toekomt.
4. De benaming van de Kerk past niet op de onbekeerden. De Kerk wordt genoemd: *het huis Gods,* 1 Tim. 3:15. Een geestelijk huis van levende stenen opgebouwd, 1 Petrus 2:5. De schaapstal van Christus, Joh. 10:16. Het Koninkrijk des Zoons van de liefde Gods, Kol. 1:13. De Gemeente der heiligen, Psalm 89:6. De vergadering van de oprechten, Psalm 111:1. De apostel, schrijvende aan de gemeente, noemt ze: de geheiligden in Christus, geroepene heiligen, 1 Kor. 1:2. Heilige broeders, die der hemelse roeping deelachtig zijt. Hebr. 3:1. Dit nu kan van de onbekeerden niet gezegd worden, zo behoren zij tot die niet, derhalve zijn zij geen leden van de Kerk.
5. Dit blijkt ook uit 1 Joh. 2:19, *Zij zijn uit ons uitgegaan, maar zij waren uit ons niet; want indien zij uit ons geweest waren, zo zouden zij met ons gebleven zijn.* Die uitgingen waren onbekeerden, deze onbekeerden waren voor hun uitgang in de kerk, nochtans waren zij van de kerk niet, zodat de onbekeerden, al zijn ze in de kerk. zo zijn ze niet van de kerk, en alzo geen leden derzelve.

Tegenwerping 1.
XIII. *'t Is openbaar, dat een grote menigte onbekeerden tot de kerk toevloeien, in de kerk tot lidmaten aangenomen worden, als lidmaten daarin blijven, en de Sacramenten gebruiken, zo zijn ze dan immers leden van de kerk.*
Antwoord.

1. ‘t Is wat anders tot de kerk toevloeien, en tot lidmaten te worden aangenomen, en ‘t is wat anders in waarheid lidmaten te zijn; ‘t laatste volgt niet uit het eerste, want het aannemen van hen tot lidmaten geschiedt van mensen, die maar zien ‘t geen voor ogen is, en oordelen niet van het hart, maar laten dat voor de Hartenkenner. De wedergeboorte of de waarschijnlijkheid van wedergeboorte is niet gesteld tot een regel voor de opzieners van de kerk in het aannemen van de lidmaten; maar de belijdenis van de waarheid en van hun beweging naast die waarheid, en de vertoning van een leven, ‘t welk hun belijdenis niet omstoot; het overige laten ze aan hen, en aan de Heere.
2. ‘t Is wat anders zich uitwendig in de kerk te begeven, en ‘t is wat anders een uitwendige kerk. Omdat zij zich uitwendig in die kerk begeven, daarom is er geen uitwendige kerk, van welke zij lidmaten metterdaad zouden zijn; zij zelf beogen geen uitwendige kerk, aan welke geen zaligheid beloofd is, maar een kerk, in welker gemeenschap zij zouden zalig worden, en in die kerk geven zij zich in, maar alleen uitwendig, en niet in waarheid met een bekeerd en gelovig hart; daarom zijn ze geen leden, schoon zij uitwendig van de mensen daarvoor aangezien worden. Zij zijn zo in de kerk als een venijnige vrucht, die aan een goede boom met goede vruchten gebonden is; zij zijn zo in de kerk als vreemden, die enige tijd in een huis vertoeven, niemand acht die voor huisgenoten. Door deze uitwendige ingeving in de kerk hebben ze ook een uitwendige betrekking op de Heere Jezus, als Koning over zijn kerk, en op de ware leden derzelve, en genieten de uiterlijke voordelen van de kerk. De inwendige inlating van zichzelf, en het aannemen van hen in de kerk maakt hen geen ware leden van de kerk, maar alleen het geloof en de bekering.

Tegenwerping 2.
Matth. 3:12. *Waar zowel kaf op de dorsvloer gevonden wordt als tarwe; de dorsvloer is de kerk, kaf en koren zijn door ‘t zelfde recht leden van de dorsvloer, zo onbekeerden en bekeerden van dezelfde kerk.*
Antwoord.
Hier wordt gezegd dat goeden en kwaden in de kerk zijn, daar ‘t verschil niet over is, maar hier wordt niet gezegd dat het kaf een lidmaat van de dorsvloer, de kerk is. Kaf is op de dorsvloer als kaf, en niet als tarwe. Dat in de kerk is, is daarom niet van de kerk.

Tegenwerping 3.
Matth. 13:24, 25, 47. *Op dezelfde akker was goed kruid en onkruid, hetzelfde net bevatte goede en kwade vissen. Zo zijn in de kerk ook goeden en kwaden, beiden leden van de kerk.*
Antwoord.
De akker is de kerk niet, maar de wereld, vers 28, op welke goede en kwade mensen leven. Het visnet allerlei vissen vergaderende, wordt van de vissers bezocht, en de goede vissen worden in de vaten gelegd. Men moet in de gelijkenis blijven bij het oogmerk, ‘t welk hier niet is: wie ware leden van de kerk zijn, maar wat einde goeden en kwaden zullen hebben. Dus past deze tekst hier niet toe.

Tegenwerping 4.
Men mocht tegenin brengen: 2 Tim. 2:20. *In een groot huis zijn niet alleen gouden en zilveren vaten, maar ook houten en aarden vaten; en sommige ter ere, maar sommige*

ter onere. Het huis is de kerk, de vaten zijn de leden van de kerk, onder die leden zijn ook onbekeerden, die door vaten ter onere verstaan worden.
Antwoord.
(1) De vaten in een huis zijn geen huisgenoten, zo ook niet de vaten ter onere, welke de onbekeerden zijn, zijn leden en ware huisgenoten.
(2) Men moet wederom niet in alle omstandigheden hangen blijven, maar op het einde letten, 't welk hier is te tonen dat goeden en kwaden in de kerk zijn, 't welk wij gaarne toestaan; maar hier wordt niet één woord gesproken, of ze ware leden van de kerk zijn of niet; of ze in de kerk zijn, daarom zijn ze niet van de kerk.

Tegenwerping 5.
Indien men stelt dat de bekeerden alleen leden van de kerk zijn, dan stelt men een zuivere kerk op aarde, 't welk tegen Bijbel en alle ondervinding is.
Antwoord.
(1) De ware gelovigen zelf zijn nog velen onzuiverheden onderworpen, en zijn verre van de volmaaktheid.
(2) Met het stellen dat de gelovigen alleen leden van de kerk zijn, stelt men niet, dat in hun vergadering geen onbekeerden zijn, maar alleen dat zij er niet zijn als ware leden. Daar is nooit een kerk geweest, en zij zal op aarde ook niet zijn, waar geen onbekeerden als bijlopers in zijn, ja, die zijn doorgaans de meesten. In de kerk, of van de kerk scheelt veel.

Tegenwerping 6.
Indien de ware bekeerden alleen leden van de kerk zijn, zo is de ware kerk, die men kennen moet, niet te kennen, omdat men niet zeker kan weten de bekering van anderen.
Antwoord.
Men moet de kerk niet kennen uit de wedergeboorte, maar uit de ware leer, en de heiligheid van de belijders met de leer samengevoegd; deze twee zijn te kennen: waar deze zijn, daar is de ware kerk; maar of iemand die twee in waarheid heeft of in schijn dat komt op hem zelf aan, en 't is geen kenteken van de kerk voor anderen.
Zo blijft het dan vast, dat de ware gelovigen alleen leden zijn van de kerk, zoals ze op aarde vergaderd en meer of minder zichtbaar is, en dat de onbekeerden geen leden van haar zijn, ofschoon zij uitwendig in haar zijn.

De eigenschappen van de kerk.
XIV. Dus hebben wij gezien dat de kerk is een vergadering, en een vergadering bestaande uit ware gelovigen. Nu zullen wij verder gaan in de ontleding van de beschrijving, boven, par. 8, voorgesteld, en zullen de eigenschappen van de kerk voorstellen, namelijk dat de kerk is één, heilig, algemeen, Christelijk.

Zij is één.
1. De kerk is één, niet een énige ten opzichte van de plaats, want zij is op veel plaatsen door de wereld verspreid, en bestaat uit veel bijzondere kerken, die alle tot geen één plaats, 't zij Jeruzalem, Rome, of enige andere, bepaald of gebonden zijn. Zij is één, niet ten opzichte van haar uitwendige vertoning in de wereld; want zij is als de maan, zij heeft haar toenemen en afnemen, soms is ze in meerder, soms in minder luister; soms is ze meer verspreid, soms beslaat ze minder plaats; maar de kerk is één, ten opzichte van

haar natuur en wezen, welke dezelfde is op alle tijden en plaatsen, waarin en waar zij is. Zij is één, ten opzichte van dezelfde leer van de onveranderlijke waarheid, van hetzelfde geloof, van dezelfde Geest, van dezelfde heiligheid. Dit toont de Heilige Schrift:

- Hoogl. 6:9. *Een enige is Mijn duive, mijn volmaakte, de enige van haar moeder.*
- Joh. 10:16 ... *het zal worden één kudde, en één Herder.*
- Eféze 4:4-6. *Één lichaam is het, en één Geest, gelijkerwijs ook gij geroepen zijt tot één hoop uwer beroeping; één Heere, één geloof, één doop, één God en Vader van allen.*

Deze eenheid wordt getoond in haar samenkomst tot het gehoor van Gods Woord, en het gebruik van de heilige Sacramenten, in de afscheiding van alle andere vergaderingen, die de zuivere leer niet hebben, en in de uithouding en uitwerping van dezulken, die in leer van haar verschillen. 2 Joh. 1:10. *Indien iemand tot ulieden komt, en deze leer niet brengt, ontvangt hem niet in huis, en zegt tot hem niet: zijt gegroet!*

Heilig.

XV. 2. De kerk is een heilige vergadering. Dus wordt ze genoemd: 1 Petrus 2:9. *Gij zijt een uitverkoren geslacht, een koninklijk priesterdom, een heilig volk, een verkregen volk; opdat gij zou verkondigen de deugden Desgenen, die u uit de duisternis geroepen heeft tot zijn wonderbaar licht.* Hebr. 3:1. *Heilige broeders! die van de hemelse roeping deelachtig zijt. I*n de opschriften van de gemeenten, aan welke de apostel Paulus zijn brieven schreef, noemt hij ze heiligen: Rom. 1:7 1 Kor. 1:2 2 Kor. 1:1 Eféze 1:1 Kol. 1:1. Gelijk de kerk één is ten opzichte van alle tijden, van Adam tot op de dag des oordeels, zo is ze ook ten opzichte van alle tijden heilig.

Men moet zich niet inbeelden, dat de heiligheid, die de kerk van het OUDE TESTAMENT had, maar was een voorbeeldige heiligheid, afbeeldende de ware heiligheid van het NIEUWE TESTAMENT en alleen bestond in de afscheiding van andere volkeren, in wassingen, in zich te onthouden van onreine en te gebruiken reine gerecht, enz. Maar zij had de ware wedergeboorte en heiligmaking, zowel als de kerk van het NIEUWE TESTAMENT.

Bewijs 1.
Want

(a) Petrus noemt de Profeten heilige mensen Gods, 2 Petrus 1:21.
(b) In het OUDE TESTAMENT hadden ze het ware geloof in de Messias, Psalm 96:10 2 Kor. 4:13. Paulus verhaalt een geheel register van gelovigen van het OUDE TESTAMENT Hebr. 11. Waar nu het ware geloof is, daar is ook ware heiligheid; want het geloof is door de liefde, welke een vervulling van de wet is, werkende, Gal. 5:6.
(c) De gelovigen in het OUDE TESTAMENT waren werkzaam tot ware heiligmaking, baden om kracht, streden, ‘t was hun werk, hun leven naar de geboden des Heeren aan te stellen: Psalm 51:12; Psalm 43:3, 4, en de gehele 119^{e} Psalm.
(d) Onbesnedenen van hart mochten alzo weinig, ten opzichte van zichzelf, in het huis des Heeren komen als onbesnedenen van vlees. Ezech. 44:7, 9. *Geen vreemde, onbesneden van hart, en onbesneden van vlees, zal in mijn heiligdom ingaan.*
(e) Die ceremoniële reinigingen waren voor hen, en niet gegeven om af te beelden een ware heiligheid, die men in het NIEUWE TESTAMENT zou hebben. Wij mogen

met die ceremoniële reinigingen ons nut nu wel doen, en daardoor opgewekt worden tot een inwendige en uitwendige heiligheid. Maar zij waren voornamelijk voor de gelovigen van het OUDE TESTAMENT, die wezen hen op hun vuiligheid, die leidden hen tot de Messias, om door zijn bloed gereinigd te worden, die verplichtten, vermaanden hen en wekten hen op tot de ware, inwendige en uitwendige reinheid, om zich te reinigen van alle besmetting van het vlees en des geestes, voleindigende de heiligmaking in de vreze Gods, 2 Kor. 7:1.

Tegenwerping 1.
Hiertegen is niet 't geen Paulus zegt: Hebr. 9:9, 10, 13, 14, *Welke was een afbeelding voor die tegenwoordige tijd ... die niet konden heiligen naar het geweten; bestaande alleen in spijzen, en dranken, en verscheidene wassingen, en rechtvaardigmakingen van het vlees, tot op de tijd der verbetering opgelegd. Want indien het bloed van de stieren en bokken, en de as van de jonge koe, besprengende de onreinen, hen heiligt tot de reinheid van het vlees, hoe veel te meer,* enz.
Antwoord.
Deze plaats, zeg ik, is niet tegen het bovengezegde. Want:
(a) die zegt niet, dat zij anders niet hadden dan die ceremoniële heiligheid.
(b) Die zegt, dat al die dingen op zichzelf genomen de ware heiligheid niet waren, 't geen wij gaarne toestaan. Gelijk nu het uitwendige kerkgaan, het uitwendig water in de doop, en het brood in het heilige avondmaal, en het uitwendig gebruiken van de Sacramenten de ware heiligheid niet zijn; maar én toen én nu moeten de uitwendige dingen door het geloof verenigd worden met Christus zelf.
(c) Die zegt wel, dat die dingen op Christus zagen, en hen tot Christus leidden; maar die zegt niet, dat die dingen schaduwachtige voorbeelden waren op die ware heiligheid, die de kerk van het NIEUWE TESTAMENT zou hebben.

Wegens de inklevende heiligheid.
XVI. Als wij de kerk heilig noemen, dan heeft zijn opzicht niet alleen op de afzondering van alle andere vergaderingen, die de kerk niet zijn, en op de toe-eigeningen aan God. Ook niet alleen op de toegerekende heiligheid, die de kerk in Christus heeft, maar hoofdzakelijk op de inklevende heiligheid en Godzaligheid. In dit opzicht is de kerk heilig.
(a) Omdat zij bestaat alleen uit ware bekeerde en gelovige lidmaten.
(b) Omdat de ware heiligheid alleen daar geleerd en aangedrongen wordt.
(c) Omdat de ware heiligheid daar te vinden is, en zich vertoont voor 't oog van allen, die de ware heiligheid weten te onderscheiden van de schijnheiligheid, die zich in andere vergaderingen vertonen mocht.

Dit stelt niet een zuivere en volmaakte kerk; want alle leden hebben maar een klein beginsel van de heiligheid, en hebben nog veel verdorvenheid in zich, en behalve dat, zijn er zeer velen in de kerk, schoon ze geen ware leden van de kerk zijn, die onbekeerd zijn. Altijd zijn er kwaden, 't kaf onder 't koren, onkruid onder de tarwe. Beschouwt de kerk van Adam tot op Christus, en gij zult bevinden, dat God in het merendeel geen behagen had, 1 Kor. 10:5. Ten tijde van Christus was de Joodse kerk zeer bedorven. Zelfs de gedoopte discipelen vielen bij menigten van Christus af, Joh. 6:67. Paulus verklaart dat de gemeente van Korinthe vleselijk was, 1 Kor. 3:3. Dat er hoererij onder

hen in zwang ging, 1 Kor. 5:1. Men ging dronken ten avondmaal, 1 Kor. 11:21. Sommigen van hen hadden de kennis Gods niet, 1 Kor. 15:34. In de gemeente van Galatië waren zodanigen, die afgesneden behoorden te worden, en evenwel in bleven, Gal. 5:12. De apostel Paulus verklaart van velen in de kerk: Zij zoeken allen het hunne, niet hetgeen van Christus Jezus is, Filip. 2:21. Judas zegt van de kerk: Judas 1:4, 11, 12, 13, *Want er zijn sommige mensen ingeslopen ... goddelozen, die de genade onzes Gods veranderen in ontuchtigheid... en onze Heere Jezus Christus verloochenen. Die de weg Kains ingaan. Deze zijn vlekken in uw liefdemaaltijden ... waterloze wolken, bomen in het afgaan van de herfst, onvruchtbaar, tweemaal verstorven. Wilde baren van de zee, hun eigen schande opschuimende, dwalende sterren.*

De Heere Jezus zegt van de gemeente van Eféze: Openb. 2:4, *dat ze haar eerste liefde had verlaten.*
Van de gemeente in Pergamus zegt Hij, vers 14, 15, *dat ze aldaar hadden, die de lering Balaäms en de lering van de Nicolaïeten hielden.*
In de gemeente van Thyatire lieten ze toe, *dat de vrouwe Jezabel leerde, die de dienstknechten van Christus verleidde, dat ze hoereerden en afgodenoffer aten,* vers 20.
De gemeente van Sardis *had de naam dat ze leefde, maar zij was dood,* daar waren alleen maar weinige namen, die met Christus wandelden, Openb. 3:1-4.
De gemeente van Laodicéa beeldde zich in, *dat ze rijk en verrijkt geworden was, daar ze ondertussen was ellendig, jammerlijk, arm, blind en naakt*, vers 17.
Deze zaken moeten ons tot waarschuwing dienen, om aan de zonden geen deel te hebben. En ook leren ze ons, dat men om de onzuiverheid van de kerk niet moet uitlopen, en een andere zuivere kerk trachten op te richten; met hoedanigen het ten allen tijde, en ook in onze dagen slecht en tot ergernis, en met een teken van Gods toorn is afgelopen, gelijk wij zien in de Labadisten, enz.

Algemene Kerk

XVII. 3. De derde hoedanigheid van de kerk is de algemeenheid. Daar zijn er die zeer veel op hebben met het woord Katholiek, alsof dat woord zoveel was als de ware kerk. Katholiek is een Grieks woord, maar ‘t wordt in de Bijbel niet gevonden, ‘t betekent niet rechtzinnig, ware, maar algemene. Hebr. 12:23 staat het woord paneeguris, en wordt overgezet *algemene vergadering.*
Algemeen is de kerk.

1. Ten opzichte van het getal van de uitverkorenen van ‘t begin van de wereld tot haar einde vergaderd, en bevat beide de triomferende en strijdende kerk. In deze opzichte spreekt de Schrift van de kerk: Hebr. 12:22, 23. *Gij zijt gekomen tot de berg Sion, en de stad des levenden Gods, tot het hemelse Jeruzalem, en de veel duizenden der engelen; tot de algemene vergadering en de Gemeente der eerstgeborenen, die in de hemelen opgeschreven zijn, en tot God, de Rechter over allen, en de geesten der volmaakte rechtvaardigen.* Eféze 1:22, 23. *En heeft Hem der Gemeente gegeven tot een Hoofd ... welke Zijn lichaam is.* Eféze 5:25, 26 ... *gelijk ook Christus de Gemeente liefgehad heeft, en Zichzelf voor haar heeft overgegeven, opdat Hij haar heiligen zou.*
2. Algemeen wordt ook de gemeente van het NIEUWE TESTAMENT genoemd, in tegenstelling van het OUDE Testament. Toen was zij bepaald aan één natie, namelijk, Abrahams zaad. Als iemand uit andere naties tot het ware geloof kwam,

die werd die natie ingelijfd, en *een Jodengenoot* genoemd. Die kerk was bepaald in Kanaän, en de stoel van de godsdienst was te Jeruzalem. Maar in het NIEUWE TESTAMENT is ze Katholiek, algemeen ten opzichte van plaats, natie en tijd, zij is nu verspreid over de gehele wereld, en dan wordt ze hier, dan daar gevonden. Zij bestaat uit allerlei naties, 't is evenwel of iemand een Jood of heiden is; zij zal nooit ophouden, maar duren tot op de komst van Christus ten oordeel.

3. De kerk is algemeen, ten opzichte van de leer, die altijd dezelfde is geweest en zijn zal. De uiterlijke wijze van godsdienst is eenmaal veranderd door Christus; want vóór Christus' komst geschiedde die door schaduwen, die hun Christus leerden, en na Christus' tijden geschiedde die zonder die schaduwen, en heeft alleen de heilige doop en het heilig avondmaal, met water, brood en wijn, als tekenen en zegels van het Genadeverbond, door Christus' bloed bevestigd.

Christelijke Kerk

XVIII. 4. De vierde hoedanigheid is, dat de kerk, is *Christelijk,* zo wordt ze genoemd:

1. Naar Christus, die het enige en alléén Hoofd is van de Kerk: Eféze 5:23 ... *Christus is het Hoofd van de gemeente; en Hij is de Behouder des lichaams.* (namelijk van de gemeente) Christus is Koning van Zijn kerk: Psalm 2:6. Ik toch heb Mijn Koning gezalfd over Sion, de berg Mijner heiligheid. (Dat Christus Koning is van de kerk, hebben wij boven klaar en in ' t brede getoond, daarom zullen wij in dit hoofdstuk niet breder van het Hoofd van de kerk spreken.) Christus is de Bruidegom van de kerk, die gedurig als de Bruid voorkomt in het gehele Hooglied. Zie ook: Joh. 3:29, *Die de bruid heeft, is de bruidegom*. Gelijk Eva naar de man *manninne,* en iedere vrouw naar de man genoemd wordt, zo wordt ook de kerk naar Christus de *Christelijke* genoemd, en zo ieder gelovige een Christen, Hand. 11:26. Hand. 26:28. *Gij beweegt mij bijna een Christen te worden.* 1 Petrus 4:16. *Indien iemand lijdt als een Christen.*
2. Zij wordt Christelijk genoemd, omdat zij alleen de leer van Christus omhelst, en het leven van Christus in haar leven enigszins uitdrukt. Hebr. 6:1. *Nalatende het beginsel der leer van Christus.* 2 Joh. 1:9. *Die in de leer van Christus blijft, deze heeft Beiden de Vader en de Zoon.* 1 Kor. 2:16. *Wij hebben de zin van Christus.* Gelijk de kerk de leer van Christus heeft, zo drukt ze ook enigszins zijn leven uit. 1 Kor. 11:1. *Weest mijn navolgers, gelijkerwijs ook ik van Christus.* 1 Petrus 2:21 ... *ons een voorbeeld nalatende, opdat gij Zijn voetstappen zou navolgen.*

Benaming van dwalende vergaderingen.

XIX. Veel vergaderingen bedekken hun dwalingen met de naam van *Christelijk.* Om die van elkaar te onderkennen, zo heeft de Goddelijke Voorzienigheid beschikt, dat iedere vergadering met een bijzondere naam wordt genoemd, 't zij dat ze zichzelf zo noemen, óf dat ze van anderen tot verwijt zo genoemd worden, welke benaming doorgaans geschiedt naar de eerste voorstanders van hun dwalingen. Zo wordt de paapse genoemd naar de paus haar hoofd, of Roomse naar de stad Rome, alwaar hij zijn woning heeft, en vanwaar hij zijn dwalingen uitzendt. Mennisten naar Menno Simons, een gewezen monnik van Witmarsum in Friesland. Arminianen naar Arminius, gewezen professor te Leiden. Socianen naar Socinus. Lutheranen naar Luther.

Waarom Gereformeerde Kerk

Tot onderkenning van de ware kerk uit alle dwaalvergaderingen noemen wij ons *Gereformeerden,* niet ten opzichte van de leer, alsof wij die veranderd of verbeterd hadden, nee, die is en blijft bij ons onkreukbaar volgens Gods Woord bewaard; maar ten opzichte van de dwalingen, waarmee de kerk vervuld was, welke zij heeft uitgeworpen, uitgaande uit het midden van de Roomse ketterijen, onder welke zij zolang was gedrukt, en herstellende de kerk naar het voorschrift van Gods Woord. De ware Gereformeerde Kerk wordt bij verwijting van de partijen genoemd *Calvinisten,* naar Calvijn, leraar te Genève, die zich onder de eersten mede zette tegen de Roomse dwalingen. Wij zeggen onder de eersten; want noch hij, noch Luther waren de eersten; maar Zwingli. Wij erkennen hem als een lid van de ware kerk, die veel voor de waarheid heeft gedaan, maar niet als het hoofd van de kerk, of als een die een regel in leer en leven voorschrijft. Wij roemen noch steunen op mensen, wij volgen geen mensenuitvindingen en leer, wij noemen ons naar geen mensen. Lust het iemand om ons naar een mens te noemen, hij doet het op zijn eigen gevaar; wil hij ons door die benaming onderscheiden, als de ware kerk van de valse, de zaak is goed, maar de wijze kwaad.

De kerk is een afgescheiden vergadering.

XX. Deze kerk. die wij in haar hoedanigheden hebben voorgesteld, noemden wij in de beschrijving, par. 8, een vergadering die afgescheiden is van de wereld. Ieder koninkrijk heeft zijn grenzen en grensscheidingen, binnen welke de onderdanen zich houden, en door welke zij van anderen afgescheiden worden. Zo is ook het koninkrijk der hemelen van alle volkeren afgescheiden, en woont op zichzelf zonder vermenging met anderen. Deze afscheiding is niet ten opzichte van de plaats, landschap of stad, gelijk in het OUDE TESTAMENT, maar zij is ten opzichte van de gemeenschap en belijdenis, van anderen afgescheiden, en zij willen anderen, die van de wereld, van een valse godsdienst zijn, bij zich niet hebben. Zij willen alleen zijn, opdat het rijk van Christus te klaarblijkelijker openbaar worde. Deze afgescheidenheid blijkt:

1. Uit Num. 23:9 ... *dat volk zal alleen wonen, en het zal onder de heidenen niet gerekend worden.* Deut. 7:6. *Gij zijt een heilig volk de HEERE, uw God; u heeft de HEERE, uw God, verkoren, dat gij Hem tot een volk des eigendoms zou zijn uit alle volken, die op de aardbodem zijn.* Ook in het NIEUWE TESTAMENT. Hand. 5:13. *Van de anderen durfde niemand zich bij hen voegen; maar het volk hield hen in grote achting.* 2 Kor. 6:17. *Gaat uit het midden van hen, en scheidt u af, zegt de Heere, en raakt niet aan hetgeen onrein is, en Ik zal ulieden aannemen.*
2. Daarom komt de kerk ons voor als omtuind en met muren besloten; Jes. 5:2. *Hij heeft die* (wijngaard) *omtuind.* Jes. 62:6. *O Jeruzalem! Ik heb wachters op uw muren besteld.*
3. Daarom is de kerk onder opzieners, die haar in afgescheidenheid houden, en voor vermenging bewaren. Hand. 20:28, *Zo hebt dan acht op u zelf, en op de gehele kudde, over dewelke u de Heilige Geest tot opzieners gesteld heeft.* Hebr. 13:17. *Zijt uw voorgangers gehoorzaam, en zijt hun onderdanig, want zij waken voor uw zielen.* Dit toont ook haar orde: Kol. 2:5. *Ziende uw ordening.*

4. Daar zijn sleutels om te sluiten en te openen, Matth. 16:19. Matth. 18:17 ... *indien hij ook der gemeente geen gehoor geeft, zo zij hij u als de heiden en de tollenaar*. 1 Kor. 5:13. *Die buiten zijn, oordeelt God. En doet gij deze boze uit ulieden weg.*

Is verenigd.
XXI. Gelijk de kerk afgescheiden is van andere, zo is ze verenigd onder elkaar, gelijk blijkt uit het woord gemeente zelf, 't welk uitdrukt haar gemeenschap aan elkaar; uit haar afgescheidenheid; uit de vergelijkingen; zij wordt genoemd een huis, 't welk door verenigde stenen opgebouwd wordt; een lichaam, 't welk uit veel verenigde leden bestaat; een kudde, welke niet verstrooide maar bij elkaar vergaderde schapen uitmaakt; een koninkrijk, in 't welk de onderdanen samengevoegd zijn tot bescherming van elkaar. Deze vereniging geschiedt:

1. Door omhelzing van dezelfde waarheid: Hand. 2:41. *Die dan zijn woord gaarne aannamen, werden gedoopt.*
2. Door vereniging met die allen, welke dezelfde waarheid omhelzen en belijden; belijdt iemand die waarheid alleen uiterlijk met de mond, dat komt op hem zelf aan; het oogmerk en het hart van de ware verenigden is: zich te verenigen met de ware belijders en belevers van de waarheid. Hand. 4:32. *De menigte van degenen die geloofden, was één hart en één ziel*. Neh. 10:28, 29. *Al wie zich van de volken van de landen hadden afgescheiden tot Gods wet... die hielden zich aan hun broederen*. Joh. 17:21. Dat zij allen één zijn. 1 Kor. 1:10.... *dat onder u geen scheuringen zijn, maar dat gij samengevoegd zijt in een zelfde zin, en in een zelfde gevoelen.*
3. Door de Geest 2 Kor. 4:13. *Omdat wij nu dezelfde Geest des geloofs hebben.* 1 Kor. 12:13. *Wij allen zijn door één Geest tot één lichaam gedoopt. Één Geest is in hen allen, één Geest bezielt hen allen, verlicht, wederbaart en heiligt hen allen.* Daarom hebben ze dezelfde natuur; gelijk nu zoekt gelijk, en verenigt zich met gelijk.
4. Zij zijn verenigd door onderlinge liefde en vrede: Eféze 4:2, 3 ... *verdragende elkaar in liefde; u beijverende te behouden de enigheid des Geestes door de band des vredes.* Kol. 3:14.... *doet aan de liefde, dewelke is de band der volmaaktheid.*
5. Zij zijn verenigd door beoging van één en hetzelfde belang, namelijk, de eer van Christus, hun Hoofd. 2 Kor. 8:23. *Zij zijn een eer van Christus.*
6. Hieruit ontstaat een onderlinge gewilligheid om elkaar te helpen, en alles met elkaar uit te staan, ja, voor elkaar het leven te laten: 1 Kor. 10:24. *Niemand zoeke dat zijns zelfs is; maar een ieder zoeke dat van de ander is.* 1 Joh. 3:16 ... *wij zijn schuldig voor de broeders het leven te stellen.*

God vergadert de Kerk.
XXII. De kerk komt niet vanzelf bij elkaar, 't geschiedt niet door mensen wijsheid, maar 't is God; God alleen, die de zijnen samenbrengt, en tot een volk, een kerk vergadert. Hand. 2:47. *De Heere deed dagelijks tot de Gemeente, die zalig werden.* Kol. 1:13. *Die ons overgezet heeft in het koninkrijk van de Zoon Zijner liefde.* Joh. 10:16. Deze moet Ik ook toebrengen.

Door het Woord.
Het middel, waardoor de Heere zijn kerk vergadert, is het Woord: Joh. 10:16, *zij zullen mijn stem horen, en het zal worden één kudde.* Jak. 1:18. *Naar Zijn wil heeft Hij ons*

gebaard door het Woord der waarheid. Hebr. 3:1. *Heilige broeders, die der hemelse roeping deelachtig zijt.*
Als de Heere een leraar of particulier op een plaats zendt met het Evangelie, stelt hij uit het woord aan die volkeren Christus voor; wordt er iemand verlicht, gelovig en overgebracht, die kleeft dadelijk die aan, die hem Christus predikte; die twee zijn middelen tot bekering van een derde, en anderen; de overgebrachten voegen zich terstond bij de vorigen als één ziel; dus groeit de vergadering, en komt voor de dag als een licht in de duisternis, als een stad op een berg.
Een ieder hoort haar krachtige woorden, en ziet haar heilige wandel; daaruit komt achting van die vergadering in de hoorders en aanschouwers; zij worden overtuigd bij zichzelf, dat zij zo niet zijn, of zij worden daardoor overgebracht, of dat licht, dat hen bestraft niet kunnende verdragen, zo haten ze die vergadering, en kanten zich daartegen, om ze uit te roeien.
Door de glans van de kerk, en de achting die ze heeft bij het volk, en de liefde onder elkaar worden ook velen gelokt, die geen waarachtig hart hebben bekomen, en zij, hoewel onbekeerd, voegen zich bij die vergadering, ja, wel in zulke grote getale, dat ze de meesten worden. Deze zijn vrienden in 't openbaar, maar vijanden in het hart; want als zij, binnen zijnde, vernemen, dat de oprechten hen beginnen te kennen, hen met woorden of met daden bestraffen, zo beginnen zij hun aard te tonen, en onderdrukken de goeden in de kerk, meer dan de bozen van buiten doen. Hieruit ontstaat vereniging van de oprechten, en strijd van buiten en van binnen.

En bewaart ze.
XXIII. Gelijk God de kerk vergadert, zo bewaart Hij ze ook, zonder dat de kerk uitgeroeid wordt. Daar is altijd een kerk op aarde geweest, en de kerk zal op aarde zijn zo lang de wereld zal staan. Deze en gene particuliere kerken, op de een of andere plaatsen kunnen wel geheel en al afvallen van het geloof, en verketteren, of door vervolgingen uitgeroeid worden, maar de kerk zelf kan niet uitgeroeid worden; wordt ze in de ene plaats vernietigd, zij groeit wederom op een andere plaats, gelijk de ondervinding dit alles overvloedig leert. Wij zeggen niet alleen dat er altijd gelovigen en uitverkorenen, schoon hier en daar verspreid en op zichzelf levende, zijn maar dat er altijd een vergadering, een kerk zal zijn, meer of minder zichtbaar, meer of minder verdorven. En dat niet door de standvastigheid en sterkte van de kerk in zichzelf, maar door de wil en de bewarende kracht Gods.

Houdt nooit op.
Op die vraag dan: Of er altijd op aarde een kerk zal zijn? antwoorden wij *ja.* 't Blijkt:

1. Uit de beloften Gods: Matth. 16:18, *Op deze Petra zal Ik mijn gemeente bouwen, en de poorten der hel zullen dezelve niet overweldigen.* Indien ooit de kerk uitgeroeid werd en ophield, zo hadden de poorten der hel, dat is, het geweld van de duivel, haar overweldigd. Nu, dat zouden ze nooit doen; zo zou dan de kerk altijd blijven. Dit blijkt ook: Matth. 28:20*, Ziet, Ik ben met ulieden al de dagen tot de voleinding van de wereld.* De apostelen zouden zo lang niet leven, maar hun geestelijk zaad, hun kinderen, het een geslacht na het andere, en de Heilige Schriften door hen beschreven, zouden blijven; Christus belooft zijn bijstand aan hen al de dagen tot de voleinding van de wereld, en in die kinderen en door hun Schriften leven en spreken ze nog. Dus blijft de kerk altijd en zal blijven.

2. Dit blijkt ook uit de ambten van de Heere Jezus. Hij is een altoosdurend Profeet, Priester en Koning. Nu, geen hoofd zonder lichaam, geen koning zonder onderdanen, geen lerende profeet zonder leerlingen, geen priester zonder volk, voor 't welk hij bidt, geen bruidegom zonder bruid: Psalm 110:4. *Gij zijt Priester in der eeuwigheid.* Dan. 2:44. *In de dagen van die koningen zal de God des hemels een koninkrijk verwekken, dat in der eeuwigheid niet zal verstoord worden.* 1 Kor. 15:25, 26. *Hij moet als Koning heersen, totdat Hij al de vijanden onder zijn voeten zal gelegd hebben. De laatste vijand, die te niet gedaan wordt, is de dood.*
3. Doet hierbij de ondervinding. De Bijbel vertoont ons de kerk van Adam tot op Christus en de apostelen na Christus, de kerkelijke en wereldrijke geschiedenissen geven getuigenis, dat de kerk van der apostelen tijden tot op ons geweest is. Nu is ze nog openbaar, dus besluiten wij, dat ze wel voort zal blijven in spijt van allen, die het leed is.

Tegenwerping 1.
XXIV. Lukas 18:8. *De Zoon des mensen, als Hij komt, zal Hij ook geloof vinden op de aarde?* Is dat niet te zeggen: Hij zal geen geloof vinden? En dienvolgens zal er geen kerk zijn.
Antwoord.
Dat is niet te zeggen, dat er geen gelovigen zijn zullen, want zij zullen er dan nog zeker zijn, gelijk de apostel zegt, 1 Thess. 4:15, 17; maar 't is zoveel als, dat er zo weinigen zullen zijn, dat het te verwonderen is.

Tegenwerping 2.
Men mocht nog tegen brengen: 2 Thess. 2:3.... *die* (dag van Christus) *komt niet, tenzij dat eerst de afval gekomen zij.* Daar een gehele afval is, daar is een gehele vernietiging van de kerk: Openb. 13:8. *Allen, die op de aarde wonen, zullen hetzelve aanbidden.* Waar zullen dan Godzaligen zijn?
Antwoord.
Deze en dergelijke zijn wijzen van spreken, waardoor men de algemeenheid en de grootheid wil uitdrukken, maar dat sluit niet allen zonder onderscheid uit; want ook in die tijd zou de kerk in de woestijn zijn, Openb. 12:14; *en een overig zaad,* vers 17. Dus blijft het vast, dat de kerk altijd zal blijven, en nooit geheel en al uitgeroeid worden.

XXV. Gezien hebbende de natuur van de kerk in haar zelf, is nodig dat wij enige kentekenen voorstellen: waaraan men kennen kan, welke de ware kerk is of niet. Ik zeg, kennen kan; niet dat alle mensen die kennen; want dan zouden er zovele niet zijn, die elk roepen: *hier is de kerk!* Allen hebben geen ogen om de kentekenen te zien; allen zijn er niet zeer over bekommerd, maar volgen zonder onderzoek hun ouders na. Anderen hebben geen lust om het te weten en te onderzoeken, daar er nochtans zoveel aan gelegen is. Want alleen in de ware kerk is Christus met zijn zegeningen; daar is het zuivere en zaligmakende Woord, daar zijn de getrouwe herders en leraars tot volmaking van de heiligen; daar worden de zielen bekeerd; daar worden ze getroost, daar wassen ze op in heiligmaking, daar wordt de Heere Jezus beleden; daar gaat men naar de hemel. In één woord: daar alleen gebiedt de Heere de zegen en het leven tot in der eeuwigheid. Daarom keren zich daarheen allen, die het geklank kennen, en de Heere geeft de zijnen een hart en lust om zich daarbij te voegen. Dit is ieders plicht, die zalig wil worden.

En omdat er zovele vergaderingen zijn, die roepen dat zij de kerk zijn, daar ze toch verleidende en zielverdervende leringen hebben, zo is nodig, dat men wete, waaraan de ware en de valse kerken te kennen zijn, opdat men zich bij de ware voege, en zich verblijde, als men zich daarbij bevindt.

Valse kentekenen.

XXVI. Eerst zullen wij voorstellen zulke zaken, die de valse kerk als kentekenen voorstelt, opdat zij met die valse kentekenen overeenkomende, schijnen mocht de ware kerk te zijn.

De Roomse kerk zou liefst willen, dat men het Woord van God ter zijde stelde, en alleen op 't zeggen van haar, of op 't zeggen van haar Hoofd, de paus, aanging; want dan, weten ze, zouden ze het winnen. Maar omdat anderen, die zich ook kerk noemen, haar partij zijn, en de paus verklaren de antichrist te zijn, gelijk ook de ware kerk doet, zo zal, noch mag iemand zich op zijn verklaring tevreden houden; omdat er zovelen zijn, die nu de naam van kerk dragen, en de ene tegen de andere is, zo kan men niemands verklaring, ook niet van de ware kerk, op eigen gezag aannemen, maar daar moet iets anders zijn, dat de uitspraak tussen alle deze partijen doet. Omdat deze eis billijk is, ook in het oordeel van alle kordaten en onpartijdigen, versiert men sommige dingen, die met hun vergaderingen best overeenkomen, en men wil die voor kentekenen doen doorgaan, daar ze toch geen kentekenen zijn. De voornaamste van de valse zullen wij voorstellen, en hun ongegrondheid tonen.

1. Katholiek.

XXVII. Men stelt tot een kenteken van de kerk het woord *Katholiek;* maar:

1. dat woord staat in de Bijbel niet, en men zou dan maar roemen op een woord, dat buiten de Schrift verzonnen is.
2. Met het woord Katholiek werden aleer ook genoemd de Novatianen, Donatisten, Arianen en andere ketters; wat nu veel valse kerken zich toe-eigenen, dat kan geen kenteken zijn van de ware kerk.
3. Zoals het woord katholiek een kenteken van de ware kerk was, zo kon niemand daarop roemen dan zij, die niet alleen de naam hadden, maar ook de zaak; want men kan wel een goede naam hebben, maar zelf kwaad zijn. Wat hielp het de gemeente van Sardis, dat ze de naam had, dat ze leefde, daar ze ondertussen dood was? Openb. 3:1. Zij die pronken willen met de naam katholiek, zijn niet katholiek in de daad; noch in leer, alzo de hare niet is overeenkomstig met het Woord, waarmee de leer van de ware kerk altijd overeengekomen is, en overeenkomen moet; noch ook in tijd, want zij zijn nieuw, en eerst voornamelijk opgekomen na 't jaar 606; noch ook in plaats, want haar kerk is niet overal. De Turken beslaan veel meer land, de heidenen ook. Zo ook de Protestanten samengenomen, zijn zo machtig in getal, immers in sommige tijden, als zij. En zij stoten het woord katholiek om, als ze hun kerk bepalen aan een paus en aan een stad Rome. Rooms-Katholiek is zo, alsof men wit zwart zei; wat katholiek is, is niet Rooms; want Rooms zegt een bepaling tot een stad, en dat Rooms is, is niet katholiek.
4. De Kerk van het OUDE TESTAMENT en van het NIEUWE TESTAMENT is één kerk. Nu, die van het OUDE TESTAMENT was niet katholiek; want zij was bepaald in Kanaän en aan Jeruzalem, en nochtans was zij de ware kerk. Uit welke allen blijkt, dat de naam katholiek geen kenteken is van de ware kerk; daarom, al is de

Gereformeerde kerk de ware kerk, en al is ze en noemt ze zich katholiek, zo wil ze nochtans op een woord, dat geen kenteken, is niet roemen.

2. **Oudheid.**

XXVIII. Men stelt tot een tweede kenteken, de Oudheid; doch dat is geen kenteken, waaruit een ieder de ware kerk kennen kan; want:

1. Het rijk van de duivel is van de val van Adam af al begonnen, zo is dan de kerk alleen niet oud, en daarom is oudheid geen kenteken.
2. De kerk in haar begin had nog geen oudheid; waar was de oudheid van de ware Christelijke Kerk onder de apostelen? En nochtans was zij de ware kerk, en de Joden, mochten zich niet beroemen: de ware kerk na die tijden te zijn, omdat zij de oudheid hadden. Oudheid is niets zonder waarheid; een leugen wordt geen waarheid door de oudheid.
3. Die menen de oudheid voor zich te hebben, en daarom de oudheid tot een kenteken van de ware kerk te stellen, zijn tegen zichzelf; want zij zijn nieuw en eerst in 't jaar 606 opgekomen. De kerk heeft de ware oudheid, die van der apostelen tijden af is geweest, en gebleven is bij haar leer. Uit de leer moet men de ware oudheid kennen, en niet uit de plaatsen, waar de kerk eerst geweest is; want zo men uit de plaats de oudheid zou kennen, dan was de Turkse de ware; want die plaatsen hebben de ware Christelijke leer niet behouden, en zo zijn ze vernietigd. Zo ook Rome heeft de ware Christelijke leer niet behouden, maar een nieuwe en afgodische leer niet langzamerhand aangenomen; daarom is het hun geen stof van roemen, dat tot Rome de ware kerk aleer geweest is, maar 't is tot hun blaam, dat zij de waarheid en alzo de ware kerk niet hebben behouden. En of de ware kerk op een plaats kwam, daar ze tevoren niet geweest was, zo was zij daarom geen nieuwe kerk, omdat zij de oude waarheid had, beleed en beleefde. Uit deze allen blijkt, dat schoon de kerk oudheid heeft van Adam, van de apostelen af, dat nochtans de oudheid niet kan een onderkennend kenteken zijn van de ware kerk, veel minder een plaats te bezitten, alwaar aleer de ware kerk geweest is. Omdat de particuliere kerken in deze en gene plaatsen door dwalingen ontaarden, in ketterse en heidense veranderen kunnen en veranderd zijn.

3. Bestendigheid.

XXIX. Tot een derde kenteken stelt men de bestendigheid.

Antwoord. 't Is waarheid dat de kerk bestendig is, nooit geheel en al ophoudt, maar door een onophoudende duurzaamheid van Christus' tijden af, tot op de voleinding van de wereld toe blijft, gelijk wij boven, par. 18 en 24, hebben getoond; maar de duurzaamheid kan geen kenteken zijn van de kerk; omdat van het rijk van de duivel ook van Adam af geduurd heeft, en veel ketterijen ook haar duurzaamheid hebben. De Joden zijn nog een afgescheiden volk, en hebben hun duurzaamheid; dat de kerk met andere algemeen heeft, is geen kenteken van de kerk. Hierbij, de duurzaamheid van de kerk, moet men niet afleiden van een plaats, want daar de kerk tevoren was, is ze nu niet, en daar ze tevoren niet was, is ze nu wel; maar de duurzaamheid is te achten naar de waarheid van de leer, dewelke de kerk bestendig vasthoudt, op welke plaats zij is of komt.

4. **Veelheid der belijders.**

XXX. Tot een vierde kenteken stelt men de veelheid van de belijders; doch dat is zelfs zonder schijn. De Turkse godsdienst heeft onvergelijkelijk meer belijders. En ten tijde van de Arianen stond de gehele wereld verwonderd, dat ze zo ras Ariaans geworden was. De gehele aarde zou het beest navolgen, Openb. 13:3. De kerk daarentegen is dikwijls een klein kuddeke, Lukas 12:32. De weg naar de hemel wordt van weinigen bewandeld, Matth. 7:14.

5. **Opvolging.**

XXXI. Tot een vijfde kenteken stelt men de opvolging of in de plaatskoming van bisschoppen en andere genoemde geestelijken. Maar de ongegrondheid blijkt:

1. daaruit, dat een kenteken van de ware kerk zal zijn, moet haar altijd en alleen eigen zijn. Nu, dit is de kerk niet altijd eigen, want de apostelen hadden geen opvolging. En 't is haar niet alleen eigen, want de Turkse en ketterse leraren hebben ook hun opvolgingen, dus komt het al wederom op de leer aan; wat is opvolging zonder waarheid?
2. De particuliere kerken, die een goede opvolging van de tijden der apostelen af hebben, kunnen ontaarden: daar kan een wolf, een ketter komen in de plaats van een rechtzinnige, en dus wordt de opvolging naderhand al vervolgens ketters; wat baat dan opvolging? De Papisten, die de opvolging stellen tot een kenteken van de kerk, veroordelen daarmee zichzelf; want behalve dat zij hun opvolgingen niet onfeilbaar kunnen bewijzen, bijzonder in de twee eerste eeuwen, zo is hun opvolging, die zij mochten hebben, ontaard en ketters geworden.

6. **Wonderen**

XXXII. Men stelt tot het zesde kenteken de wonderen.

Tot antwoord dient:

1. dat de wonderen geen kentekenen van de ware kerk zijn; nergens wordt dat in Gods Woord gezegd.
2. De wonderen zijn niet voor de gelovigen, maar voor de ongelovigen, zodat de kerk dezelve niet van node heeft, en als men een ongelovige tot de ware kerk zou trekken, dan moest men telkens een nieuw wonder doen, 't welk de voorstellers van dit kenteken nochtans niet doen.
3. Het doen van wonderen na de tijden van de apostelen, en het roemen op dezelve tot bevestiging van de leer, is een kenteken van de anti-christlijke kerk, gelijk blijkt uit: 2 Thess. 2:9 ... *wiens toekomst is naar de werking des satans, in alle kracht, en tekenen, en wonderen van de leugen.* Hieruit blijkt immers dat de wonderen geen kentekenen van de kerk zijn.

7. **Voorspoed**

XXXIII. Men stelt tot een zevende kenteken de zichtbare glans en de voorspoed van de kerk. Maar op geen vaster grond dan de vorige. Niet één schriftuurplaats is er voor, de ondervinding is er geheel tegen; de kerk is als de maan vele wisselvalligheden onderworpen. Zie maar aan de staat van de kerk, in het Oude en in het Nieuwe Testament. Waar was de glans van de kerk, op 't laatste van de eerste wereld, toen de gehele aarde haar weg had bedorven, vervuld was met wrevel, en Noach alleen met enige weinigen in de ark besloten was? Waar was de glans van de kerk in Israël, toen Elia meende dat hij alleen overgebleven was? 1 Kon. 19:14. Hoe menigmaal is ze door

de goddeloze koningen van Juda van al haar glans beroofd, als de tempel gesloten, en de afgodendienst algemeen was ingevoerd? Waar was de glans van de kerk, toen de Heere Jezus in de wereld kwam, en de kerk tot in de grond toe bedorven vond?
Zo is het ook gegaan met de kerk van het NIEUWE TESTAMENT nadat ze door buitengewone uitstorting van de Heilige Geest over de gehele aarde zich heerlijk vertoonde. In de eerste drie honderd jaren is ze meermalen zo verwoest, dat men bijna geen openbare kerk kon kennen, dat de Naam van Christen tot de uiterste versmaadheid was geworden, dat de kerk zich in bossen en valleien moest verschuilen. Ook was wel duidelijk voorzegd, dat de kerk twaalf honderd zestig jaren ten tijde van de antichrist in de woestijn zou vluchten en zich aldaar verbergen. Openb. 12:14. Dus hebben wij gezien dat alle deze opgestelde dingen geen kentekenen van de ware kerk zijn.
Sommigen doen er nog meer kentekenen bij, maar van geen belang, en niet waardig dat wij ze aantekenen.

Ware kentekenen.
XXXIV. De valse kentekenen weerlegd hebbende, zullen wij de ware voorstellen, welke altijd en alleen in de kerk, in wat uitwendige staat zij ook is, zich vertonen.

1ste kenteken: **zuiverheid van de leer**
Het eerste en 't voornaamste is de zuivere leer, overeenkomstig met het Woord van God. Wij hebben nu niet te doen met die, welke de eerste beginselen ontkennen, maar met genaamde Christenen, die het Woord van God erkennen de onfeilbare waarheid te zijn; daarom hebben wij maar te zien wat het Woord van God tot kenteken van de ware kerk stelt. Die zich naar het Woord van God niet wil gedragen, die ga heen; maar die het Woord van God wil houden tot enige regel van leer en gedrag, die zal uit het Woord kunnen zien, dat die alleen de ware Kerk is, die de zuivere leer, overeenkomstig met het Woord, heeft. Dit blijkt:

Bewijs 1. Uit zulke teksten, alwaar het Woord van God gesteld wordt als het middel, waardoor de kerk wordt vergaderd, bewaard en opgebouwd, als de schat die haar gegeven is, om te bewaren, als de zaak waardoor zij strijden moet.
(a) Zie van het eerste: Eféze 2:19-21. *Zo zijt gij dan niet meer vreemdelingen en bijwoners, maar medeburgers der heiligen, en huisgenoten Gods: gebouwd op het fundament van de apostelen en profeten, waarvan Jezus Christus is de uiterste Hoeksteen; op welke het gehele gebouw, bekwamelijk samengevoegd zijnde, opwast tot een heiligen tempel in den Heere*. Eféze 5:26. *Opdat Hij haar heiligen zou, haar gereinigd hebbende met het bad des waters door het Woord. Jak. 1:18. Naar zijn wil heeft Hij ons gebaard door het Woord der waarheid. 1 Petrus 1:22. Hebbende dan uw zielen gereinigd in de gehoorzaamheid der waarheid.*
(b) Zie het tweede, namelijk, dat de kerk het Woord als een toevertrouwde schat bewaren moet: Rom. 3:2 ... *dit is wel het eerste [voordeel], dat hun de Woorden van God zijn toebetrouwd.* 1 Tim. 3:15 ... *dat is de Gemeente des levenden Gods, een pilaar en vastigheid der waarheid.*
(c) Zie het derde, dat de kerk voor de zuivere leer moet strijden: Judas 1:3 ... *ik heb noodzaak gehad aan u te schrijven, en u te vermanen, dat gij strijdt voor het geloof, dat eenmaal de heiligen overgeleverd is.*

Dat het Woord nu het bovengezegde is, is zonder tegenspreken uit de getoonde teksten klaar; dat die zaken een kenteken zijn van de ware kerk, blijkt ook uit bovengenoemde teksten, waar die zaken aan de kerk worden toegeëigend als eigenschappen van de kerk. Nu, uit de eigenschappen kent men een zaak; zo is dan de zuivere leer van het Woord van God een kenteken van de kerk.

2. Daaruit valse kerken gekend.
Doe hierbij, dat uit het Woord van God de valse vergaderingen gekend worden, zie: 2 Joh. 1:9, 10. *Een ieder, die overtreedt, en niet blijft in de leer van Christus, die heeft God niet; die in de leer van Christus blijft, deze heeft Beiden den Vader en den Zoon. Indien iemand tot ulieden komt, en deze leer niet brengt, ontvangt hem niet in huis.* Indien het Woord een kenteken is, waaruit men de valse kerken kennen kan, zo is dan het Woord, door de weg van het tegendeel, een kenteken van de ware kerk.

3. Daar Christus is.
Die vergadering, waarin God en Christus wonen, die is de ware kerk: Matth. 18:20. *Waar twee of drie vergaderd zijn in Mijn Naam, daar ben Ik in het midden van hen.* 2 Kor. 6:16 ... *Ik zal in hen wonen, en Ik zal onder hen wandelen; en Ik zal hun God zijn, en zij zullen Mij een volk zijn.* Openb. 2:1 ... *dit zegt Hij, Die in het midden van de zeven gouden kandelaren wandelt.* Nu, de Vader en Christus wonen, waar Zijn Woord aangenomen en bewaard wordt. Joh. 14:21, 23. *Die Mijn geboden heeft, en dezelve bewaart, die is het die Mij liefheeft ... zo iemand Mij liefheeft, die zal Mijn Woord bewaren, en Mijn Vader zal hem liefhebben, en Wij zullen tot hem komen, en zullen woning bij hem maken.*
Ziet zo is dan het Woord te hebben en te bewaren een kenteken van de ware kerk.

4. Aan het Woord zich te houden.
Dit blijkt uit zulke teksten, waarin de kerk beschreven wordt zich te houden enig aan het Woord. Zie: Hand. 2:42. *Zij waren volhardende in de leer der apostelen.* Joh. 10:26, 27. *Gij gelooft niet, want gij zijt niet van Mijn schapen; Mijn schapen horen Mijn stem.* De Heere Jezus toont daar, dat diegenen, die niet tot Zijn stal behoren, en dat diegenen, die immers tot Zijn stal behoren, alleen daaruit gekend worden, dat ze Zijn stem, dat is Zijn Woord horen en aannemen, of niet horen en aannemen. Nu, kent men daaruit de schapen, zo ook de gehele kerk; want zij zijn van één natuur, en de kerk bestaat uit schapen.
Zegt men: *het horen of niet horen is geloven en aannemen, en dat is een werk van het hart, en daarom niet kennelijk voor anderen, zodat het niet kan zijn een kenteken van de kerk.*
Antwoord.

1. Christus spreekt hier van hetgeen klaarblijkelijk was. Het was kennelijk wie hoorden en aannamen, en wie niet.
2. Daar kan geen recht aannemen zijn, tenzij dat gewrocht wordt door het gehoor van het Woord, Rom. 10:17. En waar het aannemen van het hart is, daar is de belijdenis des monds, Rom. 10:10. Hiertoe dient ook, Joh. 8:31, 32: *Indien gij in Mijn woord blijft, zo zijt gij waarlijk Mijn discipelen en zult de waarheid verstaan, en de waarheid zal u vrijmaken.* Hier wordt klaar getoond waaruit een discipel kennelijk is, en welke zijn natuur is. Namelijk, geen andere dan het verstaan en blijven in de

waarheid. Zodat het klaarblijkelijk is, dat de kerk gekend wordt aan het aannemen, vasthouden en beleven van het Woord. Zo is dan het Woord het kenteken van de ware kerk.

Tegenwerping 1.
XXXV. Ieder roemt dat zijn leer met het Woord overeenkomt, daarom kan de leer het kenteken niet zijn, want het blijft in twist, wie het Woord voor zich heeft.
Antwoord.
1. Dit toont dan klaar dat ieder overtuigd is, dat het hebben van de ware leer immers het kenteken is, omdat ieder wil dat zijn leer met het Woord overeenkomt.
2. Roemen en zijn scheelt het gehele wezen. Daarom moet men aan de toets ieders leer beproeven.

Aanhouding. Was het niet veiliger zich te onderwerpen aan de uitspraak van de kerk, of haar zichtbaar hoofd, de paus, omdat over de uitlegging van het Woord zoveel verschil blijft, en de kwestie, wie de ware kerk is, niet uitgesproken, noch alzo weggenomen wordt.
Antwoord.
1. De paus en zijn aanhang komt als partij mede roemen dat zij de ware kerk zijn, dus kan partij in haar eigen zaak geen uitspraak doen, al waren ze de ware kerk, daar ze het toch niet zijn, en zo zou hij een valse uitspraak doen.
2. Het Woord doet de uitspraak, en beslist het verschil klaar genoeg. Die zich van de uitspraak Gods in zijn Woord niet wil onderwerpen, maar daartegen aandruisen, die doet dat op zijn eigen gevaar, en zal zijn oordeel dragen.
3. De apostel zegt: 1 Kor. 11:19, *Er moeten ook ketterijen onder u zijn, opdat degenen, die oprecht zijn, openbaar mogen worden onder u.* Dus moet men niet verwachten, dat alle verschil geëindigd zal zijn, maar men moet zich houden aan de wet en de profeten, en naar die regel voortgaan, Lukas 16:29, 31; Jes. 8:20; Gal. 6:16.

Tegenwerping 2.
Een eenvoudige kan de Bijbel niet onderzoeken, en kent ook de leer van iedere vergadering in de grond niet; dus kan de overeenkomst van de leer met het Woord het kenteken van de kerk niet zijn.
Antwoord.
Omdat een blinde of onkundige het goud niet kan toetsen aan de toetssteen, is daarom de toetssteen geen toetssteen? En is het goud daardoor niet te kennen? Zo ook hier. Of een verduisterde van verstand niet begrijpen kan de dingen die des Geestes Gods zijn, dat neemt niet weg dat Gods Woord de proefsteen is. Een verlichte kent het, en wordt er van verzekerd.
Aanhouding.
Maar hoe zullen de arme mensen het maken, bij wie zullen ze zich voegen, die moeten maar blindelings toetasten; en als ze zich bij een vergadering gevoegd hebben, hoe zullen ze weten dat zij in de ware kerk zijn?
Antwoord.
1. Die vraag blijft altijd, wat men ook tot een kenteken stelt.

2. Hun plicht is bidden en het Woord onderzoeken, en alles daaraan toetsen. Het is enkel genade, als God iemand de verborgenheden van het Koninkrijk der hemelen geeft te weten, Matth. 13:11.
3. Of iemand al bij de ware kerk zich gevoegd heeft, en hij blijft blind en onbekeerd, zo heeft hij er toch geen nuttigheid uit; maar als God de zijnen bekeert en verlicht, zo weten ze welke de ware kerk is, en zij verblijden zich dat zij er leden van zijn, zeggende: *Ik verblijde mij in degenen, die tot mij zeggen: Wij zullen in het huis des Heeren gaan. Onze voeten zijn staande in uw poorten, o Jeruzalem!* Psalm 122:1, 2. Als iemand zich bij de paapse blindelings voegt dan voegt hij zich zeker bij de valse kerk.

Tegenwerping 3.
In de kerk kunnen veel dwalingen zijn, zodat niet altijd de ware leer daar is, of gekend kan worden; dienvolgens kan de ware leer het onfeilbaar kenteken van de ware kerk niet zijn.
Antwoord.
1. Al zijn er soms wel veel dwalingen in de kerk, ja, al overstromen de dwalingen de ware kerk, gelijk ten tijde van de antichrist, zo is nochtans het Woord en de ware leer daar te vinden, en daar zijn nog altijd zodanigen, die de waarheid verdedigen, en de dwalingen tegenstaan.
2. Alle dwalingen raken het fundament niet, en zo kan de waarheid, waardoor men zalig kan worden, daar in wezen blijven. Maar als in een vergadering overstromende gronddwalingen komen, en aldaar maar enige waarheden, die niet zaligmakende zijn, blijven, gelijk in alle ketterse vergaderingen nog wel enige waarheid is, dan houdt die particuliere kerk op een kerk te zijn, en alle ware gelovigen zijn dan gehouden en verplicht zich van die vergadering af te scheiden, en God trekt de Zijnen dan daar ook uit.

Tegenwerping 4.
De kerk is kenbaarder dan het Woord, dus is niet het Woord, maar de kerk zelf een kenteken.
Antwoord.
De uitwendige vergaderingen lopen wel vlugger in het oog dan het Woord; maar welke van al de vergaderingen de ware kerk is, dat is niet kenbaarder dan het Woord; maar het Woord is kenbaarder dan die, omdat zij uit het Woord gekend moet worden, als boven is getoond.
Aanhouding.
Men moest, zal men zeggen, *op de oudheid en op de luister van de kerk zien, en daar men die meest vond, daar moest men uit besluiten, dat het de ware kerk was.*
Antwoord.
Dat de kerk daaruit niet te kennen is, is boven, par. 8 en 33, getoond; die op de ene plaats de oudste is, is op een andere plaats de nieuwste wel; die op de ene plaats de openbare en meest heerlijke is, is wel op een andere plaats de duisterste. Oude leugen is nooit waarheid. Lichamelijke en wereldse glans of pronkerij in de kerken is geen kenteken van het geestelijke, maar doorgaans een teken van de wereld en van de valse kerk.
Tegenwerping 5.

In het kennen van de kerk uit het Woord kan men dwalen; dus kan het Woord het kenteken van de ware kerk niet zijn.
Antwoord.

1. Het Woord kan niet dwalen, noch doen dwalen, dat is een eeuwigdurende waarheid, maar het verstand des mensen kan dwalen; doch al kan het dwalen, dwaalt het altijd niet, en omdat het dwalen kan, blijft de mens niet altijd in onzekerheid of hij niet altijd dwaalt; want hij kan veel dingen zowel kennen en doorzien, dat hij weet dat hij in die zaak niet dwaalt: Joh. 6:69. *Wij hebben geloofd en bekend, dat Gij zijt de Christus*. 1 Kor. 2:12. *Wij hebben ontvangen de Geest die uit God is, opdat wij zouden weten de dingen, die ons van God geschonken zijn.* 1 Joh. 5:6 ... *De Geest getuigt dat de Geest de waarheid is.*
2. Veel meer is men in gevaar van dwalen, als men op het bloot zeggen van een vergadering aanging, omdat valse kerken zo wel zeggen dat zij de kerk zijn, als de ware. Dus moet men een onfeilbaar kenteken hebben, daar men staat op maken kan, en dat niet kan dwalen, noch doen dwalen, 't welk alleen is het Woord. Als men dan een kerk hoort zeggen: *wij zijn de ware kerk,* en men beproeft haar leer en gedrag met Woord, en men bevindt dat met elkaar overeen te komen, dan kan men zeggen met de gelovige Samaritanen: *Wij geloven niet meer om uws zeggens wil; want wij zelf hebben Hem gehoord, en weten, dat Deze waarlijk is de Christus, de Zaligmaker der wereld,* Joh. 4:42. Dus blijft dan vast dat het Woord het ware kenteken van de ware kerk is.

2e kenteken: **heiligheid.**
XXXVI. Het tweede kenteken van de ware kerk is de heiligheid van de leden van de kerk. De leer, overeenkomstig met het Woord, is het voornaamste, en het alleen genoegzaam kenteken; de anderen moeten toch mede aan het Woord getoetst worden. Maar tot meerdere uitbreiding, en tot het kenbaarder maken van de kerk, voegen wij nog drie andere daarbij, en stellen tot een tweede de heiligheid van de leden van de kerk. Wij hebben boven, par. 11, 12, 13, getoond, dat alleen de ware bekeerden leden van de kerk zijn, en par. 16, 17, dat de heiligheid een eigenschap is van de ware kerk, volgens de Belijdenis van het geloof: *Wij geloven een heilige kerk.* Is dan de heiligheid een eigenschap van de kerk, zo is dan de kerk daaruit te kennen; en het is geen ware kerk, welke de ware heiligheid niet heeft. Andere vergaderingen roemen ook op heiligheid; maar 't is niet al heiligheid dat men heiligheid noemt; daarom moet men eerst uit Gods Woord weten, welke de ware heiligheid is.
Ware heiligheid":

(a) spruit uit het ware geloof. Waar geen waar geloof is, daar is ook geen ware heiligheid. 't Geloof nu neemt Christus als Borg aan tot rechtvaardigmaking en heiligmaking. Joh 1:12. Door het geloof wordt de ziel dadelijk verenigd met Christus, 1 Kor. 6:17. Door het geloof woont Christus, die hun leven is, in hun harten, Eféze 3:17. Het geloof reinigt het hart, Hand. 15:9. Dat geloof is werkzaam door de liefde, Gal. 5:6. Dat geloof doet hun goede werken voortbrengen, Jak. 2:18.
(b) De ware heiligheid bestaat in de overeenkomst van onze wil met de wil Gods, Eféze 6:6. In het overeenkomen met de wet Gods, Matth. 22:37, en in de herstel van het Beeld Gods, Eféze 4:24.
(c) De heiligheid bestuurt alle daden niet tot haar eigen eer, maar tot verheerlijking van God, 1 Kor. 10:31. Deze heiligheid wordt alleen in de ware kerk geleerd en

beoefend. Andere vergaderingen, of ze heiligheid beweren en voorwenden, zo is ze toch maar een natuurlijke deugdzaamheid, waarin sommige heidenen zelfs uitstekende zijn geweest, en niet een ware heiligheid, die God in Zijn Woord eist, die wij zo terstond kort voorstelden. Als wij zeggen *dat de ware heiligheid een kenteken van de ware kerk is,* dan zeggen wij niet, dat allen, die in de kerk zijn, deze heiligheid hebben, maar alleen, dat zij daar te vinden is voor degenen, die de rechte heiligheid kennen, en die daarnaar zoeken, en dat de ware leden die deelachtig zijn. De kerk kan met zovele onbekeerden vervuld zijn, dat zij de meesten zijn, de meester daar spelen, en de goeden onderdrukken; 't is hier: *velen geroepen, maar weinigen uitverkoren.* Als wij zeggen, dat heiligheid een kenteken van de kerk is, dan verstaan wij niet deze of gene kerk in 't bijzonder van een stadje of dorpje, maar de kerk in 't gemeen, zoals ze op de wereld verspreid is, alle bijzondere kerken samengenomen. Ik zou niet durven zeggen dat in iedere bijzondere kerk ware Godzaligen waren, bijzondere kerken kunnen in leer en leven ontaarden en uitsterven.

3e kenteken: **recht gebruik van de Sacramenten.**

XXXVII. Tot het derde kenteken stellen wij het recht gebruik van de Sacramenten. Dit moet al wederom uit Gods Woord gekend, en niet alleen op zichzelf, maar met anderen samengevoegd worden. Waar men het eerste kenteken vindt, daar zal men ook de andere vinden. De sacramenten zijn van Christus in de kerk ingesteld en worden in het Woord voorgesteld, hoe men dezelve gebruiken moet, van welker natuur en gebruik beneden zal gesproken worden, Hoofdstuk 38. Zie Gen. 17:14; Num. 9:13; Matth. 28:19; 1 Kor. 11:23-30.

De sacramenten zijn zegels van het Verbond der genade, alleen voor de bondgenoten. Gelijk men uit het wapen of zegel iedere familie kent, zo kent men uit de sacramenten de ware kerk. Of wel iedere vergadering ook de sacramenten beweert te hebben, zo is toch bij haar het rechte gebruik niet, of men heeft ze alleen tot een teken van vereniging, of tot een blote gedachtenis van Christus' lijden, of men stelt de uitwendige tekenen voor Christus zelf, en schrijft die de kracht van Christus toe, zodat men de natuur van de sacramenten vernietigt.

4e kenteken: **oefening van de sleutels.**

XXXVIII. Tot het vierde kenteken stellen wij de oefening van de sleutels. De Heere Jezus heeft van de kerk sleutels gegeven, om daardoor deze in te laten, en genen uit te sluiten, welke de Heere Jezus bevolen heeft in te laten of uit te sluiten; deze sleutels zijn de verkondiging van het Goddelijke Woord, en de Christelijke ban, van welke wij beneden, hoofdstuk 29 zullen handelen.

De kerk is een vergadering van de wereld afgescheiden, en onder elkaar verenigd tot één lichaam, onder haar enig hoofd Jezus Christus, waarvan wij par. 21, 22 gesproken hebben. Daartoe heeft de Heere Christus sleutels gegeven, en gebiedt uit te houden, en uit te werpen, die de ware leer niet hebben, en die niet overeenkomstig de ware leer leven. Zie hiervan, Matth. 18:17; 1 Kor. 5:13; 2 Thess. 3:14. Gelijk men uit de sleutel het slot kent, waartoe die behoort, zo kent men uit de sleutels de kerk; doch men moet die wederom niet alleen nemen, maar samengevoegd met de andere vorige, en men moet het recht gebruik kennen uit het Woord. Als men de dwalenden in leer, en de ergerlijken in leven uitsluit, en de rechtzinnigen in leer, en de Godzaligen in wandel inlaat, dan

gebruikt men de sleutels recht, en daaruit kent men de ware kerk; maar als men al inlaat wat wil, van wat leer of leven hij zij; of als men de rechtzinnigen uitwerpt, en dwalenden in Zijn gemeenschap inlaat, dat is een klaarblijkelijk teken van een valse kerk. Gelijk overal onvolmaaktheid is, en de bijliggende onvolmaaktheid de zaak zelf niet wegneemt, zo is er ook gebrek in het gebruik van de sleutels; in de ene bijzondere kerk worden de sleutels beter gebruikt dan in de andere, nochtans zal men in de kerk het recht gebruik van de sleutels vinden.
Hieruit blijkt, dat de Gereformeerde kerk de ware kerk is.

Als men deze kentekenen samen neemt, zo zal men klaar zien, welke vergadering de ware kerk is, en zij zullen openbaar getuigen dat de Gereformeerde Kerk alleen de ware kerk is, in tegenstelling van alle genaamde kerken, onder wat naam zij ook voorkomen, en de wereld is vervuld met boeken, waarin de schrijvers onweersprekelijk tonen, dat die kentekenen alleen op de Gereformeerde Kerk passen, en wij zijn nog in staat dat te tonen, tegen allen die het zouden willen tegenspreken. Dus verblijden wij ons in de genade Gods: *Geloofd en geprezen zij hierover zijn heilige Naam tot in der eeuwigheid!*

XXXIX. De partijen, kunnende met het Woord van God niet tegenspreken, maken twee tegenwerpingen uit hun eigen hersenen, waaruit zij willen tonen, dat de Gereformeerde Kerk de ware niet is.

Tegenwerping 1.
De Gereformeerde Kerk is nieuw, en eerst in de verleden eeuw opgekomen, daar de ware kerk is van een onveranderlijke duurzaamheid. Want, waar was de Gereformeerde Kerk vóór Zwingli, Luther en Calvijn?
Antwoord.
Hierop antwoorden wij aldus:
1. De ware kerk blijft bestendig en duurzaamheid, zonder enige tussentijdste onderbreking, gelijk wij getoond hebben par. 23. De ware leer is een onfeilbaar kenteken van de kerk, die daarom de ware kerk altijd bijblijft, gelijk getoond is par. 34, 35. Waar dan de ware leer is, die de profeten en apostelen door Gods Geest in het Woord hebben voorgesteld, daar is dan ook de kerk. Nu, de Gereformeerde Kerk heeft de altijddurende ware leer; zo is dan de Gereformeerde Kerk de ware kerk; en zij is vóór Luther geweest, waar de ware leer, die niet opgehouden heeft, was.

2. De Gereformeerde Kerk, omdat zij de apostolische leer heeft, zo is ze ook de apostolische kerk. Zij was:
(a) ten tijde van de apostelen overal door de gehele wereld in alle hoeken verspreid.
(b) Daarna was zij onder het gebied van de heidense keizers, die, tot op Constantijn de Grote, dat is drie honderd jaar na Christus' geboorte, haar te vuur en te zwaard wreed hebben vervolgd, doch dezelve niet hebben kunnen vernietigen.
(c) Daarna was zij op de plaats, waarin de antichrist zich indrong, waarvan de apostel spreekt: 2 Thess. 2:4 Alzo dat hij in de tempel Gods als een God zal zitten. Dat is, de kerk was te Rome, en in Europa voornamelijk; zij was die kerk waarin het pausdom zich indrong, en langzamerhand de kerk meer en meer met dwalingen vervulde; want de paapse godsdienst is niet ten eerste zo geweest, als ze nu is, maar haar dwalingen zijn langzamerhand van tijd tot tijd aangegroeid. Eerst hadden ze

weinige, zodat het er nog in te harden was, hoewel met grote smart en droefheid, daarna vermeerderden de dwalingen, zodat het er niet langer in te harden was; waarom de kerk op Gods bevel zich van haar afscheidde, en uit het midden van haar uitging. De paapse godsdienst en die deze aanhingen, waren in de kerk, zij verdrukten de kerk. Wij zeggen, de kerk was daar, waar de paapse dwalingen zich langzamerhand indrongen, en de kerk bedierven. Zij was waar de paapse kerk was. Zij was niet in de paapse kerk, maar de paapse kerk was in haar.

(d) Zij was daar, alwaar de twee getuigen, dat is, weinige, doch genoegzame waren, Openb. 11:3; want van Constantijn af hebben altijd enige zich tegen de opkomende dwalingen gekant, met mond en pen, en de een bijzondere kerk bleef langer zuiver dan de andere. De zuivere gaven getuigenis tegen de dwalingen. Is in sommige plaatsen zuiver gebleven; ook toen de antichrist heerste.

(e) Zij was in verscheidene bijzondere en van het pausdom zich afgescheiden houdende kerken, tegen welke de paus van oude tijden af zijn vervolgingen in ‘t werk gesteld heeft, en van tijd tot tijd dan deze, dan geen uitgeroeid heeft; gelijk er van de beginne aan zulke kerken geweest zijn in de zuidelijke gedeelten van Frankrijk; zulke zijn er geweest in sommige gedeelten van Engeland en Schotland, in Bohemen, alsmede in Piëmont; tegen welke hij wel veel vervolgingen heeft aangericht, maar zij staat tot op deze dag. Van deze allen getuigen de geschiedenisboeken overvloedig; bijzonder van de Piëmontezen schrijven verscheidene paapse schrijvers, als Thumanus, Aeneas Sylvius, Eckius, Tochlaeus, onder de benamingen van ketters, en verklaren, dat vóór Zwingli, en Luthers tijden zeer velen zijn geweest, die dezelfde leer, die zij ketterijen noemen, hebben gehad, en dat Zwingli, Luther en Calvijn die zelf wederom vernieuwd en aan de dag gebracht hebben.

Getuigenissen van paapse schrijvers over de Waldenzen.

XL. In het bijzonder zijn er twee paapse schrijvers, die opmerkelijk schrijven van de Waldenzen. Ik zal de moeite nemen, uit ieder iets in onze taal over te zetten, omdat hun getuigenis zo nadrukkelijk is.

Reynerius, een inquisitiemeester, die een weinig voor het jaar 1400 geschreven heeft, spreekt van de Waldenzen aldus: Onder alle sekten, die daar nu zijn, of die daar geweest zijn, is er geen schadelijker geweest aan de Roomse kerk dan die van de Lionisten (of van de armen van Lyon, welke zijn de Waldenzen) en dat om drie oorzaken.

- De eerste is, dat ze ouder is dan alle; want sommigen zeggen dat ze geduurd heeft van de tijd van Sylvester, anderen zelfs van de tijden van de apostelen.
- De tweede is, dat ze algemener is; want er is bijna geen land waarin deze sekte niet is aangenomen.
- De derde is, omdat, terwijl alle andere sekten door de gruwelijkheid van lasteringen tegen God de toehoorders schrik aanjagen, deze een grote gedaante heeft van Godzaligheid, omdat zij voor de mensen rechtvaardig leven, en alles van God wel geloven, en al de artikelen, die in het symbolum (de 12 Artikelen van het Geloof) begrepen zijn, onderhouden; alleen lasteren zij de Roomse kerk en de geestelijkheid, dat is paus, kardinalen, bisschoppen, en andere genaamde geestelijken.

De aartsbisschop Sesselius, in zijn boek tegen de Waldenzen, spreekt aldus:

De Waldenzen hebben hun oorsprong van een godsdienstig man, met name Leo, ten tijde van Constantijn de Grote, de eerste Christenkeizer, welke Leo, een afkeer hebbende van de gierigheid van paus Sylvester, en van de al te grote vrijheid van Constantijn, heeft liever de armoede in de eenvoudigheid van het geloof willen volgen, dan met Sylvester blijven en door de vette beneficiën besmet worden, welke aanhingen allen, die wel van het geloof gevoelden.
Dit zijn getuigenissen van partijen.

Vraagt men ons dan: *waar was de Gereformeerde Kerk vóór Luther?*
Ik antwoord: bij de vorige genoemden, in Piëmont, bij de Waldenzen; want onze leer is dezelfde met de hunne, en te samen met Gods Woord in alle delen overeenkomende.

Tegenwerping 2. Geen zending van dienaren.
XLI. De tweede tegenwerping wordt genomen van de zending van de dienaren. Waar geen zending is door paus of andere geestelijken, daar is geen ware kerk; maar de dienaren des Woords van de Gereformeerde kerk hebben zo'n zending niet, zo is dan hun kerk de ware kerk niet.
Antwoord.

1. Zending van de paus van geen waarde. Het wordt ontkend, dat er een zending van paus, enz. behoeft te wezen om een ware kerk te zijn. Ja, wij zeggen, dat na de uitgang van de ware kerk uit haar, hun zending van geen waarde is, en dat de antichrist geen macht heeft om leraren te zenden. Hun zending vóór de uitgang van de kerk kan men erkennen, omdat zij in de kerk waren en zo kwam de zending van de kerk.
2. De opvolging van de dienaren is geen kenteken van de ware kerk, gelijk par. 31 is bewezen; ook is de zending van de dienaren geen sacrament. Zodat er wel een ware kerk voor een tijd kan zijn, geheel zonder dienaren.
3. De kerk heeft macht, in geval van noodzakelijkheid, te beroepen tot dienaars des Woords, die zij oordelen bekwaam daartoe te zijn, ofschoon de omstandigheden en ceremoniën, die in een welgestelde kerk gepleegd worden, alsdan nagelaten worden. De zending is van God, van hem krijgt ze ‘t gezag; de mensen zijn middelen, door welke ze gezonden worden: ‘t zij van leraren in een nu gestelde kerk, ‘t zij de gemeente zelf in verwarde tijden, in herstel van een bedorven kerk. De vergadering van 120 personen, Hand. 1:15, stelde er twee, tot een apostel, door het lot daaruit te verkiezen, vers 23. Van stad tot stad werden ouderlingen gesteld met opsteking van de handen van de gemeente, Hand. 14:23. Zo mag de kerk zelf ook, in geval van noodzakelijkheid, leraren stellen.
   Men mocht zeggen: *dat ware dan buitengewone zendingen, en dan moesten ze wonderen doen.*
   Antwoord.
   ‘t Is geen nieuwe, maar de oude bediening, geen nieuwe leer, of wijze van godsdienst, ‘t is maar in de omstandigheden wat ongewoons. Alle profeten hebben ook geen wonderen gedaan, de wonderen van de apostelen zijn de onze. Want ‘t is dezelfde leer en dezelfde bediening.
4. De Gereformeerde Kerk in het begin van de reformatie en uitgang, had veel priesters, die het pausdom verlieten en tot de ware kerk overkwamen, en met haar

uitgingen, en de waarheid predikten. Deze nu waren in staat om wederom anderen op de gewone wijze te zenden; wil men zending, ziet daar is ze dan.

Tegenwerping 1.
Zij waren gezonden om de paapse leer en ceremoniën te bedienen.
Antwoord.
Hun zending, omdat die was van de ware kerk, die het pausdom overstroomde, was om de ware leer te prediken, daartoe was de zending van God, daartoe de zending van de kerk, dat zullen de papisten ook niet durven tegenspreken; zij zullen niet durven zeggen dat ze gezonden waren om afgoderij te prediken; zo was dan de zending van de uitgegane genaamde priesters, én wettig, én tot het rechte einde, en zij waren niet gezonden tot de afgodendienst.

Tegenwerping 2.
Hun zending is hun ontnomen.
Antwoord.
1. Na de uitgang van de kerk uit het midden van hen, bleef 't antichristendom alleen, 't was geen kerk meer, en het had geen macht over de uitgeganen.
2. 't Was onrechtvaardig, getrouwe dienaars af te zetten. Dus blijven zij door de gewone zending wettige herders en leraren.

Tegenwerping 3.
Men acht nu de zending van het pausdom niet wettig; want een priester tot ons overkomende, en willende leraar worden, moet een nieuwe zending hebben; zo is dan die van de eerst uitgeganen niet wettig.
Antwoord.
Daar is groot onderscheid tussen beiden; toen was de kerk nog onder het pausdom, en de zending had haar kracht van de kerk; maar na de uitgang van de kerk is haar zending niet van de ware kerk, maar van een valse; daarom deugt haar zending nu niet, die tevoren wettig was.

De kerk komt voor de dag, door belijdenis.
XLII. Wij keren nu weer tot onze beschrijving van de kerk, par. 8 voorgesteld, alwaar wij verder zeiden: Dat de kerk door een waarachtige belijdenis van Christus en zijn waarheid uitkomt. De kerk wordt doorgaans onderscheiden in een zichtbare en onzichtbare kerk; niet ten opzichte van haar natuur, alsof het twee in wezen onderscheidene kerken waren, van welke de ene andere lidmaten heeft dan de andere, want daar is maar één enige kerk; maar zij wordt zo onderscheiden ten opzichte van haar uitwendige staat die soms meer, soms minder gezien wordt, wegens dwalingen, godloosheden en vervolgingen. Ziet hiervan boven, par. 5-8. De kerk vreest geen ding meer, dan dat ze door die zaken verduisterd en verborgen gehouden wordt, 't welk toch soms haar lot is. Maar zij is als 't licht en 't vuur, 't welk altijd arbeidt om voor de dag te komen en openbaar gezien te worden: zij schroomt geen zwaard, noch vuur, noch galg, zij roemt op de martelaren, die door hun dood de waarheid verzegelen, als op zovele zegepralen, als ze maar mag gezien worden; daarom tracht ze gedurig uit te komen, niet door het zwaard in de hand, maar door een waarachtige belijdenis van Christus en zijn waarheid. Zij belijdt, dat Christus is de enige en algenoegzame

Zaligmaker, die als Borg, door Zijn lijden en sterven voor de zonden van Zijn volk aan de rechtvaardigheid Gods heeft betaald, hen met God heeft verzoend, en door Zijn dadelijke gehoorzaamheid en volbrenging van de wet als Borg in hun plaats, hen stelt tot rechtvaardigen in Hem, en tot erfgenamen van het eeuwige leven. Zij belijdt, dat geen door Hem zalig gemaakt worden dan die Hem als zodanig door een waarachtig geloof aannemen, en met Hem geestelijk verenigd worden, die in Hem leven, en Zijn natuur in hun heilig leven uitdrukken, en alzo wandelen gelijk Hij gewandeld heeft, 1 Joh. 2:6. Hiertoe komen ze te samen in vergaderingen tot het gehoor van Gods Woord, en het gebruik van de Sacramenten, houden zich alleen, en van de wereld afgescheiden, en als een stad op een berg, Matth. 5:14. Zij zijn altijd bereid tot verantwoording aan een ieder die hun rekenschap afeist van de hoop, die in hen is, met zachtmoedigheid en vreze, niet voor mensen, maar voor God in alle nederigheid en eerbiedigheid, zonder stoutheid. 1 Petrus 3:15. Hiertoe zijn ze geroepen en samengebracht: Jes. 43:21. *Dit volk heb Ik Mij geformeerd, zij zullen mijn lof vertellen.* 1 Petrus 2:9. *Gij zijt een uitverkoren geslacht, een koninklijk priesterdom, een heilig volk, een verkregen volk; opdat gij zou verkondigen de deugden Desgenen, die u uit de duisternis geroepen heeft tot zijn wonderbaar licht.*

Strijdt met geestelijke wapens.

XLIII. Wij zeiden verder, dat ze met geestelijke wapens onder haar Hoofd Christus Jezus strijdt tegen haar en Christus' vijanden. De kerk wordt, ten opzichte van haar delen, onderscheiden in de triomferende en de strijdende kerk; de triomferende kerk is in de hemel, en bestaat uit zulken, die door geloof, heiligmaking en strijd overwonnen hebben, en daarop de kroon hebben ontvangen. Deze worden voorgesteld, Openb. 7:9. *Na deze zag ik, en ziet, een grote schare, die niemand tellen kon, staande voor de troon en voor het Lam, bekleed zijnde met lange witte kleren, en palmtakken waren in hun handen ... Deze zijn het, die uit de grote verdrukking komen; en zij hebben hun lange kleren gewassen, en hebben hun lange kleren wit gemaakt in het bloed des Lams. Daarom zijn zij voor de troon Gods, en dienen Hem dag en nacht in zijn tempel; en Die op de troon zit, zal hen overschaduwen.*

Tegen de duivel.

De strijdende kerk is op aarde, heeft tot haar vijanden de duivel en de wereld van buiten, en het vlees van binnen. De duivel is van de beginne een mensenmoorder, en heeft zich, van het begin van de belofte van het zaad van de vrouw, daartegen en tegen allen, die in hetzelve geloven, met een boosaardige haat gekant, doende al wat hij kan om hen te kwellen, en. was het mogelijk, te beletten tot Christus te komen, en gekomen zijnde, hen af te trekken, en de heerlijkheid van de kerk te verduisteren. Hiertegen stelt zich de kerk, met haar geestelijke wapens tegen denzelven strijdende; welke strijd beschreven wordt in Efeze 6:11-18.

Tegen de wereld.

Omdat een voortreffelijker geest in de leden van de kerk is, dan in de wereld, omdat ze met de waarheid en met hun heilig leven de wereld overtuigen en veroordelen, omdat zij alleen willen wonen, zich van de wereld afscheiden, zich met haar niet willen vermengen, en alleszins een tegenstrijdigheid ten opzichte van natuur, bedoelingen en manier van leven is, zo haten ze elkaar; hieruit ontstaat een werkzaamheid om zichzelf

tegen de partij te beschermen en elkaar te bederven. De wereld gebruikt lichamelijke wapenen, schade in goederen, schimp en smaad in eer, vuur en zwaard tegen haar leven, om haar van het geloof en de heiligheid af te trekken, haar in alles met haar te doen verenigen, en de kerk met haar gelijk te maken.
De Kerk wil de wereld zalig maken, en door geloof en bekering tot zich trekken; hiertoe gebruikt de kerk geen lichamelijke wapens, want als kerk heeft ze die niet; maar zij gebruikt geestelijke wapens, namelijk het zwaard des Geestes, 't welk is Gods Woord, de volstandige belijdenis, de heiligheid van het leven, een onverzettelijke bescherming van de waarheid, een standvastige lijdzaamheid om alles voor Christus te verdragen. Van deze strijd wordt zeer veel in Gods Woord gesproken; zie onder anderen:
- 1 Tim. 6:12. *Strijd den goeden strijd des geloofs.*
- 2 Tim. 2:3. *Gij dan, lijd verdrukkingen, als een goed krijgsknecht van Jezus Christus.*
- Hebr. 10:32 ... *nadat gij verlicht zijt geweest, gij veel strijd des lijdens hebt verdragen.*

Tegen het vlees.

Het vlees van binnen is de schadelijkste vijand, zonder deze zouden de andere geen vat hebben; omdat het sieraad van de kerk zich vertoont in heiligheid, zo is de zonde tot ontsiering van de kerk. Ieder lid van de kerk, omdat in hetzelve geest en leven is, haat de zonde, zet zich tegen dezelve aan om van de zonde niet overwonnen te worden, maar om de zonde te overwinnen. Hiervan spreekt Paulus: Gal. 5:17. *Het vlees begeert tegen de geest, en de geest tegen het vlees; en deze staan tegen elkaar, alzo dat gij niet doet hetgeen gij wilde.* Petrus wekt tot deze strijd op, 1 Petrus 2:11 ... *dat gij u onthoudt van de vleselijke begeerlijkheden, welke krijg voeren tegen de ziel.*

Tegen de antichrist.
XLIV. Onder al de vijanden, die de kerk op aarde heeft, is de antichrist de allergrootste en de eerste oorzaak van al de vervolgingen tegen de kerk.
Het woord *antichrist is* uit twee woorden samengevoegd, namelijk, *anti,* 't welk in samenvoeging soms *tegen,* soms *voor* betekent, en *Christ*, zodat het woord antichrist betekent een, die tegen Christus is, en zich nochtans voordoet, alsof hij vóór Christus was.
Soms wordt dat woord genomen voor ieder ketter, die zich tegen de Persoon en de leer van Christus kant: 1 Joh. 2:18 ... *gelijk gij gehoord hebt dat de antichrist komt, zo zijn ook nu veel antichristen geworden, waaruit wij kennen, dat het de laatste ure is.* Maar doorgaans betekent het de grote antichrist, het hoofd van de bende, die zich tegen Christus' leer en belijders aankant. Dat er zo een komen zou, blijkt uit veel teksten van de Heilige Schrift, en wordt van niemand geloochend.

De paus is de antichrist.
XLV. De vraag is: *Wie is de antichrist?*
Wij antwoorden met al de Protestanten: De paus van Rome. De papisten ontkennen het sterk.
Eerst zullen wij ons gevoelen bevestigen, en dan van de papisten redenen beantwoorden. Om de kracht van onze bewijsvoering te klaarder te zien, moet men al onze redenen bij

elkaar voegen, alsof het één argument was, 't welk door verscheidene delen bewezen werd, hoewel iedere reden op zichzelf genomen zeer overtuigende is.

Bewijs 1. **Uit zijn naamgetal van 666.**
XLVI. Ons eerste bewijs nemen wij uit zijn naam, duister genoemd, Openb. 13:18: *Hier is de wijsheid; die het verstand heeft, rekene het getal van het beest; want het is een getal eens mensen, en zijn getal is zeshonderd zes en zestig.* Dit wordt, hoofdstuk 15:2, genoemd: *het getal zijns naams.* De Heere wilde hem niet uitdrukkelijk noemen; misschien om hem niet te beletten in zijn loop, of ook omdat Hij de verborgenheden aan een ieder niet wil openbaar hebben, gelijk Matth. 13:13. Dat hier de antichrist gemeend wordt, is buiten tegenspraak; maar hoe hem hieruit te tonen, is bij allen niet even klaar. Om hem hier te kennen, moet men aanmerken:
1. dat Johannes in de Griekse taal schreef, en dat de Grieken hun letters ook gebruiken tot cijfertekens; en
2. Dat de letters van dit getal zouden uitdrukken de naam van een mens, Openb. 14:11. *Het merkteken zijns naams,* hoofdstuk 15:2. *Het getal zijns naams.* En
3. dat deze naam zou geschreven worden met zulke letters, die te samen zouden uitmaken een getal van zes honderd zes en zestig.

Lateinos.
(A) Irenaeüs, een discipel van Polycarpus, die een discipel was van Johannes zelf, spelde daaruit: LATEINOS en besloot daaruit, dat de antichrist uit Italië en uit de Latijnse kerk zou voortkomen. Italië, of een gedeelte daarvan, heeft vóór Christus' geboorte een koning gehad, wiens naam was Latinus, deze was een zoon van Faunus, zoon van Picus, zoon van Saturnus, zoon van Janus, de eerste koning van Italië. Naar deze Latinus werd Italië, of dat gedeelte van Italië, dat rondom Rome ligt, Latium genoemd, en de taal, die men daar sprak, de Latijnse, gelijk ze nog te deze dage de Latijnse genoemd wordt. Latinus wordt in 't Grieks geschreven Lateinos, en die letters maken zonder tegenspraak uit een getal van 666. Zodat men daaruit de antichrist zoekende, als met de hand geleid wordt naar Rome, naar de Latijnse kerk, tot haar bisschop, die daarna de naam van papa, paus, dat is vader, gekregen heeft.
De paus bezit Latium, waar Latinus, voordat Rome gebouwd was, koning was. Hij heeft zich verzet in de Latijnse kerk; want de Westerse kerk werd lange tijden de Latijnse kerk genoemd, en als er een algemene kerkvergadering gehouden werd, werden de Westerse bisschoppen genoemd de Latijnse, en de Oosterse de Griekse bisschoppen. Op de huidige dag gebruikt de paus nog de Latijnse taal in zijn bevelen, besluiten; en de kerkdienst van de mis, enz. geschiedt alsnog door de gehele wereld in de Latijnse taal, dat als een zonderlinge voorzienigheid Gods is, om alzo klaar te tonen dat hij de antichrist is.

Overeenkomst van de paus met die wiens naam is 666.
XLVII. (B) Dit blijkt nog klaarder, als men de paus vergelijkt met degene, wiens naam 666 uitmaakt. Deze:
(1) zou zijn zitplaats hebben in het zevenbergig Rome. Openb. 17:1 wordt getoond, dat daar van de antichrist gesproken wordt, en vers 9 wordt zijn zitplaats aangewezen: *De zeven hoofden zijn zeven bergen, op welke de vrouw zit.*

(2) Hij zou de keizer volgen in het gebied, vers 10, 11; want de zeven hoofden zijn de zevenderlei wijzen van regering van Rome; vijf waren ten tijde van Johannes al weg, het zesde was, 't welk waren de keizers en na hen zou het zevende komen. Nu, niemand is de keizers gevolgd in de regering van Rome, dan de paus.
(3) Deze, wiens naam uitmaakt 666, moest op de troon komen, als het keizerrijk vernietigd zou wezen, en tien koningen tegelijk met hem macht van regeren zouden ontvangen. Die tien hoornen zijn tien koningen, vers 12. Dit alles is geschied omtrent het jaar 500 en 600.
(4) Deze zou de heidense afgoderij en beeldendienst wederom invoeren, Openb. 13:3, 12-15. Het heidens keizerrijk kreeg een dodelijke wonde door Constantijn de Grote, die de afgoderij uitroeide; maar het werd wederom door het zevende hoofd, de paus, genezen, door de afgoderij, en beeldendienst wederom op te richten.
(5) Deze, wiens naam is 666, zou men aanbidden, en meer dan menselijke eer aandoen, vers 4.
(6) Deze zou godslastering spreken tegen God en Zijn kerk, vers 5, 6.
(7) Deze zou de heiligen krijg aandoen, en die overwinnen, vers 7, 8.
(8) Zijn tijd zou zijn 42 maanden, vers 5.
(9) De gehele aarde zou deze aanhangen en navolgen, vers 8.
(10) Deze zou alles bedekken met schijn van vroomheid; hij zou hoornen hebben als het Lam, maar spreken als de draak, vers 11.
(11) Hij zou met leugenachtige wonderen verleiden, vers 13, 14.
(12) Deze, wiens naam is 666, zou tot de afgoderij dwingen, en die ze niet wilde plegen, doden, vers 15.
(13) Deze zou een ieder dwingen hem te erkennen en zich naar hem te noemen, of te verklaren, dat ze tot hem behoorden, of een kenteken daarvan te hebben, of zo iemand dat niet doen wilde, die zou niet mogen kopen noch verkopen, men zou geen burgerlijke gemeenschap met zodanigen mogen hebben, vers 16, 17.

Wanneer men nu de paus bij dit alles legt, het gelijk zo net als twee druppels water, gelijk wij terstond nader zullen tonen. Hier hebben wij de naam 666 en alle omstandigheden van hem, welke die naam zou hebben. Hij is dan wel blind, die hieruit niet zien kan, dat de paus de antichrist is, daar naam en daad ten enenmale dezelfde zijn.

Dat het pausdom het, niet zien kan, dat is geen wonder, zij moeten het ook niet kunnen zien; want dan was het pausdom te niet, daar het nog enige tijd moet staan.
Uitvlucht.
Zij brengen tegen de naam Latinus in, dat Latinus zonder E moet geschreven worden, en dat die naam dan geen 666 kan uitmaken.
Antwoord.
(1) Johannes schreef niet in het Latijn, maar in 't Grieks; dat in het Latijn is Latinus, in 't Grieks Lateinos; Irenaeus, een Griek, wist best hoe men dat woord in 't Grieks zou schrijven.
(2) Ook schreven de Latijnen de i wel met ei, zo schreven ze Sabeinos, Antoneinos, Lateinos; quam primum Cascei, Populei tenuere Lateinei. Dus is de uitvlucht ijdel.

Bewijs 2. **De antichrist moest zijn zetelplaats te Rome hebben.**
XLVIII. Het tweede bewijs is: dat de antichrist zijn zetelplaats en gebied moest hebben te Rome, als te zien is, Openb. 17:9, 18. *De zeven hoofden zijn de zeven bergen, op*

welke de vrouw zit. De vrouw, die gij gezien hebt, is de grote stad, die het koninkrijk heeft over de koningen der aarde. De antichrist wordt hier onder de gedaante van een vrouw, van een grote hoer, vers 1, vertoond, wegens de afgoderij, die in het Woord hoererij genoemd wordt, en ook wegens de schandelijke lichamelijke hoererij en onreinigheid, die onder zijn genaamde geestelijken in Rome en Italië bij uitstekendheid in zwang gaat. Deze zou de grote stad bezitten, die toen het koninkrijk had over de koningen van de aarde. Nu Rome was die stad, de zetelplaats des keizers. Rome omvatte met haar muren zeven bergen, 't welk al te klaar is, dan dat het bewijs van node heeft; de schrijvers voor en omtrent die tijd, noemden ze de zevenbergige stad. Virgilius, die omtrent veertien jaren voor de geboorte van Christus gestorven is, spreekt aldus: Georgicon, Lib. II, 534-535. Scilicet, et rerum facta est pulcherrima Rom.ma, Septem quae una sibi muRom. circumdedit arces.
Zo is Rome de heerlijkste stad van alles geworden, welke alleen voor zich zeven sterkten met een muur heeft omtrokken.
Ovidius, welke omtrent 38 jaren voor Christus geboren is, spreekt aldus: Tristium, Lib. I, 5, 69-70. Sed quae de septem tolum cirkumspicit orbem Montibus, imperii Rom.ma deumque locus.
Rome, de plaats des gebieds en der goden, dewelke van zeven bergen de gehele aarde overziet.
Tristium, Lib. III, 7, 51-52. Dumque suis septem victrix de montibus orbem Prospiciet domitum Martia Rom.ma, legar.
Ik zal nochtans gelezen worden, zolang het strijdbare en victorieus Rome van haar zeven bergen de overwonnen wereld overziet.

Nu, de paus heeft zijn stoel in het zevenbergig Rome, die strekt zijn gebied van daar uit over de koninkrijken der aarde, en heerst over veel volkeren, Openb. 17:15. Die is dronken van het bloed van de heiligen, en heeft het bloed van de belijders van de waarheid vergoten als water, vers 6. De koningen der aarde geven hun macht daartoe aan hem over, vers 13, 14. Zo is dan de paus de antichrist.

Uitvlucht.
Het pausdom, om deze schrikkelijke zaak van zich te weren, zegt, dat deze hoer en deze grote stad Rome wel is, maar het heidense Rome onder de keizers, dat is dronken geworden van het bloed van de heiligen.
Antwoord.
Het hoofdstuk toont klaar, dat het Rome is na de keizers, en niet onder de keizers. Nu is het bekend, dat na de keizers de paus van Rome geregeerd heeft, en alsnog regeert. Dit zal blijken uit de volgende derde bewijsredenen.

Bewijs 3. **Tijd van opkomst.**
XLIX. Het derde bewijs nemen wij uit de achtervolging en de tijd van zijn openbare vertoning. Het beest moest de keizers volgen in het gebied over Rome en de gehele aarde; dit blijkt uit Openb. 13:1. *Een beest, hebbende zeven hoofden en tien hoornen.* Doet hierbij Openb. 17:10, 11: *De zeven hoofden zijn ook zeven koningen; de vijf zijn gevallen, en de een is, en de ander is nog niet gekomen, en wanneer hij zal gekomen zijn, moet hij een weinig tijds blijven. En het beest, dat was en niet is, die is ook de achtste koning, en is uit de zeven.* Zeven hoofden zijn niet alleen zeven bergen, binnen

Rome's muren begrepen, maar betekenen ook zeven koningen, niet bijzondere mensen, maar soevereine regeringen. De vijf waren al weg, namelijk:
(1) koningen,
(2) burgemeesters,
(3) tienmannen,
(4) bevelhebbers en
(5) dictatoren.
(6) De zesde regering was toen Johannes schreef; dat is onbetwistbaar dat de keizers toen regeerden. Nu, onder deze zou het gezegde niet voorvallen, maar onder het zevende hoofd van Rome; het beest was het zevende hoofd, dat na de keizers kwam, ten opzichte van wereldlijke heerschappij, en tegelijk ook de achtste koning, ten opzichte van zijn geestelijke oppermacht, die hij zich aanmatigt over de zielen van de mensen. Hieruit blijkt dan, dat het 't heidens Rome niet was, maar het Rome onder de paus.
Hierbij, dit zevende hoofd moest zo ras niet voorbijgaan als de andere hoofden, dat is, vorm van regering van Rome, die ieder maar een kleine tijd geregeerd hebben, maar dit moest een weinig tijds blijven, te weten, 42 maanden of 1260 dagen; dat zijn jaren, dat op niemand dan op de paus passen kan.
Hierbij komt ook nog dit, dat staat, vers 12, 13, *Tien hoornen ... zijn tien koningen, die het koninkrijk nog niet hebben ontvangen, maar als koningen macht ontvangen op één ure met het beest. Deze hebben énerlei mening, en zullen hun kracht en macht het beest overgeven*. Dit nu is niet geschied ten tijde van de keizers, want die waren monarchen en alleenhoofden en regeerders; maar dit is geschied als het keizerrijk vernietigd werd door de Gothen, Longobarden en andere heidense volken, en het keizerrijk in tien koninkrijken verdeelden. Tegelijk met hen, omtrent dezelfde tijd, kwam ook het beest op, en kreeg Rome in zijn bezit, 't welk niemand gedaan heeft dan de paus, en of die heidense volken wel enige tijd in Italië regeerden, zo hadden ze toch hun stoel niet te Rome.
Doch tien koningen gaven hun macht over aan het beest, dat in het zevenbergig Rome zijn stoel had, zij wilden door hetzelve bevestigd worden. Zij voerden zijn wil uit in het krijgen tegen Christus en Zijn kerk.
Ziet dan, dit is de antichrist, die na de keizers zijn zitplaats en gebied over Rome en de wereld had, met wie tien koningen tegelijk opkwamen met het vernietigen van het keizerrijk; want die nu keizers genoemd worden, zijn 325 jaren daarna eerst opgekomen, en hebben geen macht over Rome, noch hebben hun stoel daar niet, en zijn maar in naam. Nu, niemand dan de paus is de keizers gevolgd in het gebied, en met de paus zijn tien koningen opgekomen, en de tien koningen hebben aan niemand dan aan de paus hun macht overgegeven, om het bloed van de kerk te vergieten en die te vervolgen. Zo is dan de paus de antichrist.

Hieruit is dan ook ons tweede bewijs nog meer bevestigd, en de uitzondering beantwoord, en getoond, dat het niet het heidense Rome, maar Rome onder de paus is, die al die gezegde dingen, Openbaring 13 en 17, zou doen. Hij is wel blind, die niet zien kan, dat het de keizers niet waren, maar de paus, die na hen kwam; zo is 't klaar, dat de paus de antichrist is.

Bewijs 4. **Gedrag.**

L. Het vierde bewijs nemen wij uit het gedrag van de antichrist.

1. In de tempel Gods zich zetten.
Hij zou zich in de tempel Gods zetten: 2 Thess. 2:4 ... *alzo dat hij in de tempel Gods als een God zal zitten.* De kerk is Gods huis, 1 Tim. 3:15. Gods tempel: 2 Kor. 6:16 ... *gij zijt de tempel des levenden Gods.* Hij zou in de kerk zitten als een God, als het hoofd en gebieder van de kerk, zodat hij niet als een vijand van buiten aan zou komen en alzo de kerk bestrijden, maar hij zou uit de kerk voortkomen, en in de kerk als het hoofd zitten. Wie nu doet dat, dan de paus, die van het pausdom openlijk voor het hoofd erkend wordt, en die zij de titel geven van onze Heere God de paus?

2. Afval met hem komen.
Met hem zou de afval komen: 2 Thess. 2:3 ... *tenzij dat eerst de afval gekomen zij, en dat geopenbaard zij de mens der zonde, de zoon des verderfs.* De kerk heeft altijd en ook in de eerste tijd met veel ketterijen te strijden gehad. Rome bleef 't langst zuiver, dat gaf gelegenheid, dat andere kerken, waarin ketterijen ontstonden, haar toevlucht tot Rome namen, welke gelegenheid de bisschop van Rome waarnam, en zich daardoor langzamerhand verhief boven alle kerken, en wilde, dat zijn uitspraak over de verschillen, zonder tegenzeggen, als een Godsspraak gehouden werd. Die nu zelf in ketterijen komende, zo overstroomde de afval van het zuivere geloof te lichter en te rasser de gehele kerk, welke afval hand over hand toenam, en de een dwaling trok de andere. Dat nu de Roomse kerk geheel afgevallen is van de waarheid, wordt in dit boek overal getoond. Hij stelt zijn uitspraak en overleveringen naast en tegen Gods Woord, hij verbiedt het lezen van de Bijbel, hij gebiedt een stukje brood als God te aanbidden, hij heeft de dienst van de engelen en van de verstorvenen ingevoerd, hij richt beelden en altaren op, hij matigt zich aan zonden te vergeven, hij drijft het afval van de heiligen, hij leert dat een mens niet alleen volmaakt kan zijn, maar veel overtollige werken kan doen, die hij dan in zijn schatkist bewaart, en daarvan uitdeelt naar zijn welgevallen; hij loochent de verdiensten van Christus, tot voldoening voor alle zonden, zowel erfelijke als dadelijke; hij leert, dat men zelf de hemel kan en moet verdienen, hij heeft bet vagevuur versierd, hij offert voor levenden en verstorvenen Christus opnieuw in de mis; al zijn dwalingen zijn te veelvuldig, dan dat wij ze hier verhalen zouden; deze zijn genoeg om te tonen, dat hij en zijn aanhang van het geloof zijn afgevallen.

3. Zich verheffen.
Hij zou zich verheffen boven de koningen van de aarde: 2 Thess. 2:4. *Die zich tegenstelt en verheft boven al dat God genaamd, of als God geëerd wordt ... zichzelf vertonende, dat hij God is.* De koningen en de overheden worden *goden* genoemd, Psalm 82:1, 6. Boven alle koningen en prinsen verheft zich de paus. Hij wil dat wel weten, hij oefent de macht ook, hij zet koningen op en af, hij ontslaat onderdanen van hun eed en van hun getrouwheid, hij deelt landen uit, en geeft ze aan zulk een als hij wil, gelijk hij aan de koning van Spanje Amerika gegeven heeft. Maarh de koningen worden nu wat wijzer, en zouden nu naar zijn afzetting niet veel vragen. De tijd is nabij, dat zij hun dwaasheid van hem zo hoog te achten, zullen verfoeien, hem zullen haten en uitschudden, Openb. 17:16, 17.
Ja, hij laat zich als een God omdragen, ieder valt voor hem op de knieën. Hij kant zich tegen de God des hemels zelf, stellende godsdiensten in tegen die God ingesteld heeft,

en men durft daar wel zeggen, ofschoon Christus het avondmaal onder twee tekenen, brood en wijn, ingesteld heeft, dat zij nochtans goed vinden, dat het onder één teken, namelijk brood alleen, zal uitgedeeld worden.

4. Wonderen doen.
De antichrist zou wonderen doen: 2 Thess. 2:9 ... *wiens toekomst is naar de werking des satans, in alle kracht, en tekenen, en wonderen van de leugen.* Openb. 13:13, 14. *Het doet grote tekenen, zodat het ook vuur uit de hemel doet afkomen op de aarde, voor de mensen. En verleidt degenen die op de aarde wonen, door de tekenen.* Die van het Pausdom zijn de enigen, die op wonderen roemen, zij willen daaruit bewijzen, dat zij de ware kerk zijn. Maar wat een verblindheid! Zij ontdekken daardoor klaar, dat de paus de antichrist is. Doch hun wonderen hebben nu zoveel kracht niet, als ze plegen, toen de dikke duisternis alles bedekte; men lacht nu met hun wonderen van de leugens.

5. Pracht.
De antichrist zou in grote pracht en weelde leven: Openb. 17:4. *De vrouw was bekleed met purper en scharlaken, en versierd met goud en kostelijke gesteente, en paarlen.* Deze weelde en pracht wordt in 't brede beschreven, Openb. 18:12, 16. Zo men die tekst inziet, en men beschouwt aan de andere kant de paus en al zijn stoet, en dat hij het purper tot zijne en zijner kardinalen kleur heeft, men zal zeggen gewis de paus is de antichrist, die daar beschreven wordt, en hij gelijkt in het allerminst niet naar Petrus, noch in leer, noch in leven.

6. Tegen heiligen strijden.
De antichrist zou tegen de heiligen strijden: Openb. 13:7, 15-17. *En hetzelve* (beest) *werd macht gegeven om de heiligen krijg aan te doen en om die te overwinnen ... dat allen, die het beeld van het beest niet zouden aanbidden, gedood zouden worden. En het maakt, dat aan allen.... een merkteken geve aan hun rechterhand, of aan hun voorhoofden; en dat niemand mag kopen of verkopen, dan die dat merkteken heeft, of de naam van het beest, of het getal zijns naams.*
Leg nu het doen van de paus daarbij, zo ziet gij profetie en vervulling zo net overeenstemmende, als men iets zou kunnen uitdrukken. Wie kant zich tegen de ware kerk dan de paus? Wie doodt de ware belijders om het getuigenis van de waarheid dan de paus? Wat al honderd duizenden hebben hun leven gelaten door order en bestuur van de paus? Wie is dronken geworden van het bloed van de heiligen dan hij? Allen, die zich belijden niet Rooms-Katholiek te zijn; allen, die hem niet willen erkennen voor het hoofd van de kerk; allen, die niet willen ter misse gaan en de broodgod aanbidden; alle die geen paternoster of kruis dragen, of enig teken geven dat ze paaps zijn, die moeten voort, die zijn niet in staat om hun koopmanschap te drijven, nering en handwerken te doen. Die allen zijn het voorwerp van de tegenkantingen; alle kwellingen en geweldenarijen, kloosters, gevangenissen, galeien, galgen, beroving van goederen en van kinderen zijn voor dezulken gereed. roept dat over de gehele wereld niet uit: De paus is de antichrist?

7. Huwelijk en spijze verbiedende.
Doet hierbij 1 Tim. 4:1, 3: *De Geest zegt duidelijk, dat in de laatste tijden sommigen zullen afvallen van het geloof, zich begevende tot verleidende geesten, en leringen van*

de duivelen; verbiedende te huwelijken, gebiedende van spijzen te onthouden. Ziet nu de gehele wereld over, wie is afgevallen van het geloof? Wie verbiedt spijs? Zal niet een ieder bij zichzelf moeten zeggen: 't is de paus, die zijn genoemde geestelijken verbiedt, zo mannen als vrouwen, te huwelijken, die verbiedt op vrijdagen, en in hun zeven- weekse vasten, vlees, eieren, enz. te eten. Zo besluiten wij dan met toestemming van ieders geweten: de paus is de antichrist.
Zo men zegt: *hier staat niet, dat de antichrist dat doen zou, zo is dan de paus daarom de antichrist niet.*
Antwoord. Dat is immers dan zeker, dat hij leringen van de duivelen leert. Maar behalve dat, de Schrift zegt duidelijk, dat de duivel de antichrist regeert, hem helpt en macht geeft, zie: Openb. 13:2 ... *de draak gaf hem zijn kracht, en zijn troon, en grote macht.*
Voeg hierbij: 2 Thess. 2:9 ... *wiens toekomst is naar de werking des satans.*
Deze teksten dan bij elkaar voegende, zo ziet men, dat huwelijk te verbieden, en te gebieden van spijze zich te onthouden, een werk is van de antichrist. En dienvolgens: *de paus is de antichrist.*

LI. Men kan tegen de bovengestelde waarheden niet veel inbrengen, daarom behelpt men zich met enige andere uitvluchten.
Tegenwerping 1.
De antichrist zal maar één persoon zijn.
Antwoord.
(1) Hij is zo één als de vorige zes hoofden één waren. Deze nu waren één, niet in opzichte van de persoon, maar ten opzichte van de vorm van regering, zo dan ook het zevende hoofd.
(2) Hij begon al ten tijde van de apostelen, en zou zo lang daarna woelen, totdat hij de handen ruim kreeg, en op de troon kwam, 't welk enige honderden jaren daarna eerst gebeurde. Zo is hij dan niet één persoon.

Tegenwerping 2.
Hij moest komen als het keizerrijk vernietigd was, maar het keizerrijk staat nog.
Antwoord.
Het keizerrijk is al vernietigd, en is geëindigd in Augustulus, de laatste keizer in de vijfde eeuw. Die men nu keizer noemt, die is eerst in 't jaar 800 door de paus keizer genoemd; hij heeft over Rome niets te zeggen, noch over het Roomse gebied. De koning van Spanje, van Frankrijk, van Engeland, van Schotland, van Ierland, van Portugal, van Zweden, van Denemarken, van Noorwegen, van Polen, die allen onder het keizerrijk stonden, zeggen daar neen toe.

Tegenwerping 3.
Hij moet eerst op 't einde van de wereld komen, en door Christus' komst ten oordeel te niet gemaakt worden, 2 Thess. 2:1.
Antwoord.
't Is niet zo, dat hij op 't allerlaatste van de wereld komen zal; dat zegt de Schrift nergens. De laatste tijd is de gehele tijd van het NIEUWE TESTAMENT, Hand. 2:17 Hebr. 1:1, 2. De tijd van zijn val zal komen. Christus zal met Zijn oordelen komen om hem te verderven, ook vóór Zijn komst ten oordeel. En zo men al het laatste oordeel in die plaats verstaat, zo moet men weten, ***dat na 't vernietigen van de antichrist, 't welk nog***

vóór het duizendjarig rijk geschieden moet, Openb. 19:20 20:4 dan nog in velen zijn geest zal overblijven, en eerst met Christus' komst ten oordeel zal vernietigd worden.

Tegenwerping 4.
Hij moet maar 42 maanden, 1260 dagen, dat is drie jaren en een half, regeren.
Antwoord.
Die dagen zijn zoveel jaren. Zo was Jakobs dienst van een week zeven jaren, Gen. 29:27. Zo waren Daniëls 70 weken, zeventig jaarweken, Dan. 9:24. Zo ook hier. Want het is onmogelijk, dat al wat de antichrist doen zou, in zo korte tijd verricht zou worden.

Tegenwerping 5.
Hij moest een Jood zijn, hij zal de tempel te Jeruzalem wederom opbouwen, en de besnijdenis wederom invoeren. Henoch en Elias moeten eerst uit het paradijs komen, en zich tegen de antichrist kanten, en ten hemel varen.
Antwoord.
Fabels buiten en tegen Gods Woord.

Tegenwerping 6.
Hij moest Christus verloochenen.
Antwoord.
Dat heeft de paus altijd gedaan, en doet het nog met al zijn leringen en inzettingen, gelijk de Joden het gebod Gods vernietigden met hun inzettingen, Matth. 15:6. Dus blijft het vast, dat de paus de antichrist is.

Einde waartoe.
Hoe wèl hebben dan onze voorouders gedaan, dat zij op 't bevel Gods uit Babel zijn uitgegaan! En 't is ieders plicht, nooit met de antichrist gemeenschap te hebben, en liever als martelaren voor Christus te sterven, dan in 't minste ons met hem en zijn doen te besmetten.

De kerk is Gods eer.
LII. Wij zeiden, par. 8, dat het einde van de kerk is de eer van God. Omdat de kerk is het koninkrijk der hemelen, het volk van God, dat God heeft tot een Vader, en de Heere Jezus tot Koning; zo is de ere Gods daarin te zien, als dat volk leeft in de liefde en vreze Gods, in het gehoorzamen van Hem als hun Heere, en in het vertrouwen op Hem, als op de Almachtige en Getrouwe, en in een zuiver en heilig leven naast zichzelf, elkaar en anderen; maar des Heeren Naam wordt ontheiligd, als dat volk, dat naar zijn naam genoemd is, zich niet wel gedraagt. De Heere wil dat Zijn Naam geheiligd worde door toekomst van Zijn koninkrijk Matth. 6:9, 10. Hij heeft dat volk geformeerd om Zijn lof te vertellen, Jes. 43:21. Om te verkondigen Zijn deugden, 1 Petrus 2:9. Om te zijn een ere van Christus, 2 Kor. 8:23. Een sierlijke kroon in de hand des Heeren, en een koninklijke hoed in de hand uws Gods, Jes. 62:3. *Daarom, laat uw licht alzo schijnen voor de mensen, dat zij uw goede werken mogen zien, en uw Vader, die in de hemelen is, verheerlijken,* Matth. 5:16.

Der uitverkorenen zaligheid.

Het ondereinde is de zaligmaking van de uitverkorenen. De kerk is als een moeder, Gal. 4:26. Zij heeft het Goddelijke Woord als een onvergankelijk zaad, 1 Petrus 1:23. Hierdoor wordt ze vruchtbaar tot bekering van veel zielen, en van Sion zal gezegd worden: die en die is daarin geboren, Psalm 87:5. Door de prediking van het Woord doet de Heere dagelijks tot de gemeente, die zalig worden, Hand. 2:47.